Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor:

Jozef Škultéty.

Majiteľ:

SVETOZÁR HURBAN.

Nakladateľ:

ANDREJ HALAŠA.

ROČNÍK XII.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1892.

-a — 2/2.

OBSAH.

Slovenský jazyk.

Beseda.

Literatúra.

Rok 1892. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

Mišo.

Kresba. Napísal *Martin Kukučin.*

I.

»Pijem, pil som a piť budem!«

Veru Mišo. Priezviska mu nepoviem. Tí, čo ho znajú, znajú ho len pod týmto menom. Ba ja myslím, že Mišo môže byť len jediný na svete — totiž on. Tí, čo nosia toto meno, pripadajú mi ako usurpátori, ktorí by sa mali potrestať, že sa opovážili privlastniť si ho. Tých, čo ho znajú, bude zanímať i bez priezviska. Tí, čo ho neznajú, nectili by ho ani potom, keby mu priezvisko zvedeli. Veď Mišo nenie človek svetodejný, ani znamenitý. Sluha jablonického pána farára, Drozdíka! Ba odhodia snáď knihu, keď zvedia, že Mišo bol kedysi drotárom a neskoršie valachom u Drozdíkovho pána otca. No keby boli v Jabloniciach, iste by tak nízko necenili Miša. Videli by, ako je tam vážený, ba skoro za írečitého považovaný, čo v Jabloniciach pre vsťahovalca znamená veľmi mnoho.

Je muž dosť vysoký, plecitý. Tvár má širokú; širšou sa zdá preto, že boky si neholí, ale zapúšťa bradou veľmi hustou. Sivé oči, často sa zužujúce, dodávaly by jej snáď výraz falše a úskočnosti, keby ho mocné obočia a marcialné fúzy, vymastené do klinca, dokonale nemiernily. Nos je trochu na spôsob sedla v prostriedku prehnutý, medzi očima úzky, v nozdrách značne široký. Tieto nozdry sú najhybnejšou čiastkou tváre. Nech Mišo hovorí, alebo smeje sa, tie večne hrajú. Tu sa šíria, alebo splasnú ani vetrilá na plachtovej lodi.

Ide z Blatoviec, okresného mestečka, ktoré statočne zasluhuje toto význačné meno. Oplýva blatom. No dnes je sucho, lebo dávno nepršalo; preto náš hrdina nejde hradskou. Vybral si kratšiu cestu, viniciami. Sú rozložené na kopcoch, deliacich chotáre blatovský od jablonického. Chodník je veľmi príjemný pre pešieho, menovite v jar a v lete po viniciach a medziach, po kríkoch a stromoch ozýva sa večný spev vtáctva. A i preto je dobre ísť, že sblíži cestu do Jabloníc o dobrú tretinu. My by sme ho nemohli upotrebiť; v pravo v ľavo vysiela odbočky pomedzi vinice, po všakových medziach a múroch, ktorými vinice sú podmurované, tak že sa terrasso-

vite dvíhajú. Popri chyžkách, ktoré vyzerajú ako kŕdeľ roztratených oviec, niektorá v stromoví učupená, druhá na úslní sa vypeká a bielotou stien slepí ti oči.

Došiel na rozcestie. V pravo chodník sa nedelí, ide chrastinou a poľom do Jabloníc, ako by šnúru vystrel. V ľavo pomedzi vinice a chyžky sa prepletá a vypúšťa ozajstnú sieť bočných chodníkov a cestičiek. Neznámy by ľahko poblúdil v takom labyrinte i omrkol pod daktorou chyžkou a musel sa dakde do sena utiahnuť. No Mišo zná polohu viníc, ani čo by ju mal na dlani. Preto sa pustil po krátkom okúňaní v ľavo.

Nešiel ani sto krokov, keď zpred jednej chyžky začul: „Kde ste boli, Miško?"

„V Blatovciach," odpovedá, vľúdne sa usmejúc. „A vy čo robíte, Teliar?"

„Nuž len tak." S tým vysvetlením pripojil sa k nemu. „Idete do chyžky?" Tým narážal Teliar na to, že Mišo sa neodrazil hneď v pravo, ale si vybral tento chodník.

„Nie do chyžky, nemám kľúča. Ale popri vinici. Pozrem, či vtáčence nesedajú na hrozno. Lebo ich je veľa a oborily sa mi na vinicu." Mišo hovorí pomaly a nie jablonickým prízvukom. Bárs je tu roky, nevedel si ho osvojiť. No to už napadne len cudziemu. Jabloničan je na to privyknutý u Miša.

Z odpovedi by ste súdili, že Mišo je majiteľom viníc v Jabloniciach. Daktorý hostinský by snáď i víno chcel objednať u neho. To je mýlka. Mišo *svojou* nazýva pána fárárovu vinicu. Vôbec všetko. čo je pánovo, považuje za svoje.

„A čo neoberajú?" pýta sa Teliar, mysliac pána farára. „Ľudia už skoro pooberali..."

„Ja ešte nedám," odpovedá Mišo. „Časy sú pekné, teplo — nech ešte dôjde."

„A čo ste robili v Blatovciach?"

„Nuž všakovô kupoval. Najviac u pána Nitkaya, lebo majú dobrý tovar; i človek sú hodní. Čo takto treba do domu, i cigarky pánu faráru."

„Pán farár boli tiež?"

„Nie, tí sú doma. Šiel som sám," odpovedá hrdo. „Tí sa spustia na mňa vo všetkom."

„Nuž môžu sa, môžu," lichotí Teliar.

„Dosť sa ver' nakonám — dosť! Minulý týždeň mali sme pak na počte. Vydali mi ho a recept nebol podpísaný. Len tak na moje slovo a na podpis pána Nitkaya. Inému by ho nevydali. I dnes máme list rekomando — a dali ho bez podpisu!"

Teliar počúva úctive. Mnoho nerozumie z tých fajnovostí; no vie, že je to čosi neslýchaného. Závidí mu. „Aký pán! Robí si, čo chce, a všade má poctivosť."

„Vy ste túto cestu premerali neraz!"

„To už pravdu vravíte!" prisviedča Mišo. „To hej! Znám každú chyžku i každú skalku tuná. Chodil som, vo dne i v noci,

v čase i daždi, i v chujave. Všakovak! A nikdy som nezblúdil. I zajtra pôjdem. Pošikujem ošípanú do jarmoku."

„Idú vari predávať?" mienil zas pána farára.

„Musím. Vykŕmená je dosť a mám ešte dve. Jedna sa zapichne v Advente, druhá dakedy o fašiangoch. Tých nám bude dosť, i na omastu i na mäso. Túto predáme. I peniaze sa zídu; treba ich drahne," doložil ustaraný.

„A pôjdete sami?"

„No a s kým by mal?"

„Nuž pán farár!"

Mišo sa rozosmial. „Čo by tam hľadali pán farár, keď som tam ja! Ja ich neoklamem — a pán farár ani nemôžu ísť medzi ošípané."

„Ah, či mu je tri svety!" závidí mu Teliar.

„Máte dobrého pána, Miško!"

„Ale i oni majú dobrého mňa!"

„Takého kraj sveta nenajdete."

„Ale oni tiež veru nie."

„Vidíte, Miško: ja som zakazáč, ale ja sa s vami hoďaskedy čarám..."

„A ja ani s rychtárom!" smeje sa Mišo. „Lebo rychtár musí každého mamľasa slúchať a ja iba seba..."

„Bohuprisám, svätú pravdu vravíte!"

Do takých rečí zabratí prišli k chyžke, ktorá nič nebola odchodná od iných. To je chyžka kurátora Korbeľu. Kurátor väčšinu dňa v nej trávi. Ráno príde jarý, veselý — večer sa vracia smutný; akýsi veľmi, veľmi ustatý. Na nej nič zvláštneho, iba ak to, že sa opiera o strmú úbočinu. Fronta je vysoká, že zostávajú v nej i dvere do pivnice, zadná časť je akoby vrazená do sluje. Pivnica je otvorená, znak, že Korbeľa je v chyžke. Mišo nad čímsi húta.

„Ja že je kurátor tu," ukazuje do pivnice, „a ono nebude tam. Bude v chyžke. Musím sa uňho ohlásiť."

„Ja by sa tiež mal," škrabe sa Teliar za uchom, ako by ho čakala dáka nemilá úloha.

„Ja mám ozajst robotu u Korbeľu," vyhovára sa Mišo.

„Ja tiež, ja tiež!"

„Ja mu chcem rozkázať válov. Ošípané ho pokálaly. Ak nerozkážem, on sa nedomyslí. Ani v nedeľu sa nehlásil vo fare. A kurátor by sa mal! Tak musím ísť k nemu."

„A ja mu idem povedať, aby slamu odpratal od pajty. Rychtár ho chcú poštrôfať. Lebo na oheň sa musí merkovať, keď je jaseň."

Vedeli tedy, prečo sa unúvajú do chyžky. Ale každý si myslel všakovak.

Mišo: „Ako by mu to nemohol v dedine povedať! Viem ja, čo ho ťahá..."

Teliar: „Dobrá výhovorka — válov! Viem ja, za akým ty ideš válovom..."

Vstúpili do chyžky. Je pekne vybielená, nado dvermi polička s krčiažkom a pohármi. V kúte veliká hlinená pec. Na štíte stôl, popri stenách lavice. Povala vonkoncom ovešaná hroznom; neďaleko

pece visí celý pník i s koreňmi. Na ňom toľko strapcov, že sa ledva pracú.

Gazda ležal na lavici pri stole. Steperil sa, ako čul, že ktosi ide. Korbeľa nie je vysoký, gate má za sárami obrovských čižiem zatisnuté a nadaté, ako by v nich bolo dve mece bôbu. Hlava trochu nachýlená napred; vlasy vo dvoch pradenách padajú na plecia a prse. Oči sivé sú krotké, tiché, vľúdné. Na ústach večný úsmev, ale akýsi trúchlivý. Tvár je chudorľavá, rozrytá vráskami; ale až veľmi rozčervenená. Snáď od toho spania.

„Sadnite si!" núka hostí, usmievajúc sa. Vstáva, chytajúc sa stola. Kročí, ale ako by mal údy roztrasené. Nohy akosi nechcú slúžiť. Natiahol sa nado dvere, sňal krčah a vymotlal sa z chyžky.

„Už je poriadne chytený," vraví Mišo, oči sa mu úžia a nozdry pohrávajú.

„Má z čoho!" odpovedá Teliar. „Lanská úroda skoro celá v ľochu."

Korbeľa sa vrátil, krčah postavil na stôl.

„Počkajte, ja som mladší," núka sa Mišo. „Opláknem pohár."

„Poslúžte len, poslúžte," zvoľuje Korbeľa, sadnúc za stôl a oprúc sa oň laktom. „A nalejte — ah, ja som už starý!" hodil ťažkou rukou. „I vypite, Mišo, vypite."

„Nie — tuto zakazáč."

„Eh — v rukách je dobrých. Vypite!" núti ho zakazáč.

Mišo nenie obyčajný pijak: prevrátiť pohár a vydúchnuť! On požíva víno všetkými smysly. Uchom čuje, ako bublinky naskakujú a šuštia, sťa keby štebotaly prastarú báj o večnom šťastí. Okom sa pasie na jeho zlato-žltej barve; na tom ohni, ktorým ihrá; na tých iskrách, aké sype. Rukou cíti chlad. Nosom čuje tú vôňu, ktorú nenahradí žiadna špecia z apatéky. No a jazyk — ten postaví na všetko korunu.

„Ah!" vydýchol, vykrúcajúc si fúzy, keď dopil. „Kurátor, takého vína ani barón v Behuniciach nepije. Mrtvý by ožil od neho!"

„Nuž chvalabohu," usmieva sa Korbeľa, pokyvujúc ovesenou hlavou. „Pán Boh požehnal!"

Mišovi oči svieťa, celá tvár preniknutá je akýmsi zbožným citom. Nalial Teliarovi.

Tak šiel pohár za pohárom, až krčah zostal prázdny.

„Eh, viete: ja mám štvrtku," hlási sa Mišo.

„Ba kýho!" diví sa Teliar. „Čože ju nedáte?"

„Zabudol som na ňu. Iba teraz mi prišla na um. V Blatovciach som ju kúpil."

„No — tam sú dobré štvrtky," chváli Korbeľa, nakloniac hlavu.

Mišo vyňal z koša, ktorý bol na chrbte niesol, štvrtku zabalenú v zamastenom papieri. Rozbalil ju a ono nebola to štvrtka, bola to úplná polovica husi.

„Bohuprisám dobrá!" pochvaľuje Teliar, driapuc mäso so stehna. „Ej, dobrá!"

„Nate, kurátor, veď jej je dosť." Mišo odtrhol celú pazuchu s bielym mäsom a položil pred neho.

Štvrtka sa minula, neostaly iba kôstky. Tie šly do papiera a s papierom pod pec.

„Doneste ešte za krčah," vraví Korbeľa, utierajúc ústa rukávom. „Štvrtku treba zapiť. A ja som ustatý..."

Mišo vzal krčah.

„Ten prvý od kraja!" volá za ním kurátor. „Tekvička je pri ňom. A zabite ho špuntom!"

Mišo vošiel do pivnice, vlastne do lochu, ako to tam volajú. Naľakal by si sa, že chodíš v katakombách. Nič ako chodba, ktorá sa níži a níži. Na jednom mieste je priestranná — to je nádržka na vodu, ktorá tvorí malé jazierko. Pritom je tu chladno. Mišo našiel sud, pri ňom tekvičku. Zanoril jej dlhú rúrku do útrob suda. Ťahá — ťahá... Tekvička je malá, prsia mocné, zvyknuté vťahovať víno do tekvičiek väčších: nie div, že moc glgov mu vbehlo, kým sa krčah naplnil.

Keď vyšiel pred chyžku, celý svet sa mu smial. „Eh, či sú pekné tie Blatovce — ej, pekné!" A ozaj vyzerajú ztadiaľto utešene. Evanjelický chrám sťa dáka basilika stráži nad nimi. Škoda, že niet ešte veže. „I všetko je to pekné," dumá, hľadiac na kraj, zvlnený drobnými kopcami; kraj oplývajúci pšenicou, vínom a ovocím. „A zajtra zas pôjdem na jarmok!" Ako si to pomyslel, vybehol do chyžky, lebo nohy mu dáko šly do skoku.

„Mišo, povedzte mi, ale tak — viete, sťa vlastnému bratovi," začal Teliar, položiac mu dlaň na ruku, žmurkajúc i oblizujúc sa. „Povedzte mi na svoju spasenú dušu, viete: kde ste vzali tú štvrtku?"

Miša čosi núti, aby mu povedal takú vec, nad ktorou by Teliar ústa otvoril. No rozum ináče káže. „Nuž kúpil som. Veď viete, Fiťka ich na rynku predáva..."

„Veď už — to ja viem! Hm," zašermoval rukou a pustil ju na stôl. „Ale peniaze!"

„Mal som."

„Ale kde ste vzali!"

Zas by čosi povedal, ale rozum ináč rozkazuje. „Povedám — mal som."

Teliar mu hrozí rukou. „Mišo — vy ste politika!" A žmurká naň. „Vy máte frajerku tam kdesi."

„To už nie. Bohuprisám nie!" kladie si dlaň na prse. „Preto sa ja nedurím — oj nie. Ja nemám... A čože by povedali pán farár!"

„Vy ste pes!" hrozí mu Teliar a žmurká.

„Čo nás doň," ozval sa kurátor. „Ale keď je dobré, nuž pite. Pán Boh požehnal..."

Pilo sa, shováralo sa, krčah sa prázdnil, do chyžky sa vkrádala tma a rozkladala sa najprv po kútoch. Korbeľa sedí, vlastne už len visí na rohu stola, hlava sa mu kníše, ani zrelá hruška. Teliar žmurká čím ďalej to väčšmi. Mišovi už oči málo vidno a nos ustavične hrá. Nadišla ho už i sdieľnosť.

„Poviem vám, kde som vzal tie peniaze," vraví nachýlený k Teliarovi.

„Óh — či som ustal,“ vzdychá Korbeľa.
„No,“ posmeľuje Miša Teliar. „Povedzte.“
„Hm — a keď vyzradíte!“
„No — veď som tu. U mňa ako v hrobe...“
Mišo siahol do pazuchy a vyňal z nej lístok. „Čítajte, komu je.“
„Veď — veď — — Ale čerta prečítaš!“ Teliar všelijak obracia písmo k svetlu, ale litery tancujú, ako besné.
„Pánu farárovi,“ vraví Mišo. „A poviem, od koho. Od jednej z Blatoviec...“
„Ba kýho! Nože, nože!“ drží prst na nose a žmurká veľmi bystro. „Od ktorej?“
„Od Ninky s Furie.“
„Ľaľa — ľaľa! Vari toto — dačo čujete!“
Mišo urobil tvár hrozne vážnu. Nedá sa z nej nič vybrať.
„Nuž — čože!“ dobíja Teliar.
„Nič. Pechorí sa všakovak, ale my sa neženíme. To mi verte. My ju nechceme... Ale pst!“ A tu sa Mišo veľmi rozchichotal pre čosi. „A ona ma volá, keď som tam. I vínom častuje. Teraz mi dala štyridsať krajciarov. To už ako závdavok na pána farára.“
Teliar sa rozosmial. Korbeľ pokyvuje hlavou. „Keď je dobré, pite; mám ho dosť. Pán Boh požehnal...“
„Dosť ver'!“ prisviedča Mišo. „Len aby ho bola stiha vypiť!“
„Ach, či som ustatý!“
Keď bol krčah vyprázdnený, pobrali sa domov. Korbeľu ustatého vzali medzi seba. Do hora šlo ťažko, nohy boly ťažké. Keď sa prevalili na druhú stranu, nadol šlo až priľahko. Ale i na bok ich socalo. No šťastie, že chodník vedie cez hustú dubinu. Keď padneš, padneš na ňu; tá ťa drží sťa dáky vankúš.
Ozaj múdre, že na tej Vinckej rastie dubina! Jabloničania by sa ináč krbáľali až do Behuníc, barónovi do parku.

II.

»My sme, čo sme!«

Pán farár Drozdík sedí za stolom, pohrúžený v práci. Do izby vošla žena už stará, v jablonickom kroji, s tvárou vo vrásky sfercovanou. Chôdza nemotorná, akási kolísavá. Utrela prach na jednom kraji stola. Vidno, nie preto prišla; je v rozpakoch. Konečne obrátila tvár k pánovi, otvorila ústa a pošuchala nos. Čosi dôležitého chce povedať.
„Pán farár — a čo budú večerať?“ riekla po toľkom okúňaní.
V izbe ticho, pán farár ako by nečul.
„Lebo neviem, čo sa im bude páčiť.“
„Ale už máte vedieť!“ ozval sa prísne, nepozrúc na ňu.
Podvihla oči nad pult, nad ním visí obraz „Morgengebet“. Tyrolka sedí na skale, drží ruky složené. Pred ňou sedí dunčo a hľadí na ňu.

„Zostalo čosi bôbu, ale to neradi. Krumple pečené s maslom — ale toho roku sú nie sypké.“

Pán sa hniezdi na stoličke. Nebavia ho vývody gazdinej.

„I mlieko jest sadnuté — ale na mlieko je zima...“

Obrátil sa k nej a riekol: „Už som vám povedal: dajte mi pokoj! Či sa nemôžte už raz odučiť?“ Obrátil sa zas k stolu a pohrúžil do čítania.

Gazdiná poodstúpila na krok, zaknísala sa na nohách, zadívala sa na stenu nad diván. Tam visí obraz „Abendgebet“. Pánik s rohom pri boku. Iste ide s poľovačky. Pošuchala sa po nose a riekla: „Tak im uvarím halušiek s bryndzou.“

„Ako chcete,“ znie dlho čakaná odpoveď.

Na gazdinú pôsobí zázračne. Rozpaky zmizly, radosť naskočila na ich miesto.

„A ten zázrak nechodí z tých Blatoviec,“ vraví, utierajúc dlane o zásteru. „A povedala som mu, aby sa poberal. Dakde sedí v chyžke. Príde zas ako rúra...“

Čaká, čo pán na to. No ten ani slova. Pozrela na jeden obraz, pozrela na druhý, napravila si na hlave šatku a vykývala sa, sťa cestujúci perpendikel, do pitvora.

„Ani prísnosti v dome. Môže robiť, čo chce,“ šomre, chodiac po kuchyni. „To je nie dobre!“

Kata Ločmanka slúži tu, čo Drozdík prišiel za farára. Slúži verne, berie nielen plácu, ale chcela by ujať trochu kommanda. Menovite Miša by vzala na krátko a dokonale by ho pokunírovala. Lebo Mišo je ľahkomyseľný a pán mu prepáči mnoho, že slúžil u ich pána otca. Čo sú tu spolu, vedú boj, tu otvorený, tu skrytý. A Mišo je obyčajne víťaz, čo hneď len morálne. Zadrží chladnosť a veselosť. Ločmanku hneď schytí hnev a svedie k rečiam, ktoré pána iba rozhnevajú.

Je medzi nimi skoro vo všetkom rozdiel. Ona je katolícka, Mišo pravoslávny. Ona je z Oravy, Mišo zo Spiša. On je sveta zkúsený, ako drotár mnoho videl a zkúsil. Ona od malička tu v okolí slúži. On je vľúdny k občanom a priateľský. Ona uzavrená, lebo sa bojí, že ju obkradnú, alebo ocigánia. On sa s chlapmi kamaráti, tí ho skoro za občana považujú: ona sa uťahuje od žien a nerada klebety. Nie div, že sympatie ľudí sú na Mišovej strane. Ločmanka je rozkričaná, ako veliká zlostnica.

A pán čo? Vydáva rozkazy, sedí doma, alebo odchádza po povinnosti. Netuší, čo za kruté, tvrdošijné boje sa mu odohrávajú za chrbtom. A možno tuší. Ale prižmúri oko a dakedy oboje. Nerád si kazí pohodlie diplomatickým zakročením. Iba keď vojna sa udá v otvorenom poli, keď príliš bije do očí i uší: tu zakročí menom pokoja. Ale vždy tak, aby i jedna, i druhá strana odniesla i dačo víťazstva, ale i z porážky. To znamená toľko, že vojna sa nikdy nerozhodne — nastane isté dočasné prímerie. Tento ozbrojený mier trvá kratší, dlhší čas, kým sa nenakopí hŕba horľaviny, ktorá zaraz blčí plameňom, akonáhle iskra do nej padne.

Bárs pán to opatrne tají, myslím, že tajne viac sympatisuje s Mišom, než s Ločmankou. Mišo je elegantný. Hrešenie berie s pokorou, a keď nad Katou zvíťazí, vie byť veľkodušný. Z víťazstva nekoristí nikdy do ostatných krajností. Ločmanka tiež vypočuje hrešenie, no nemôže v sebe ututlať hnev. Keď sa vráti do kuchyne, tu hundre veľmi dlho a hnev vyleje na prvom človeku, ktorý jej príde do cesty.

Už sa skoro zmrklo, keď Mišo vstúpil do priestranného dvora. Ločmanka práve kŕmila ošípané. Poneváč dlho čakaly, veľmi sa dobíjaly k válovu. To ju nahnevalo. Traktuje ich na sucho, papekom po rypákoch.

„No, čo ich bijete?“ napomína ju Mišo, rozkročiac sa a usmievajúc. „Veď vám nič nerobia!“

„Môžu čakať! Zázraky!“

„Ale tie nebudú čakať, lebo nemajú rozumu. Tak ich darmo bijete.“

„Ale choďte mi ho! Čo sa tu postavil, ako stĺp!“

„Lebo ich bijete — a to nemáte. Ošípaná nemá rozumu...“

„Radšej spravte válov!“ zahriakla ho ona.

Mišovi sa marí, že zas bol u Korbeľu pre ten válov. Zas zabudol ho pripomenúť!

„To nemôž' len tak sfúknuť,“ bráni sa. „Kurátor sa neukáže, a ja čo som bez kurátora? Ja som nič tuná. Ale keď sa dočká, i kurátor bude môcť. Ja — to nie len tak.“

„Vari nechodíte popri ňom. Ja vari neviem!“

„No chodím — čo by nechodil! Ale teraz nemôž'. Viete, čo je, i že sú oberačky!“

„Oberačky — oberačky!“ zlostí sa Kata.

„Zas ju čerti podsadli!“ myslí si Mišo a ide do kuchyne.

Vošla i ona a, pozrúc naňho prenikavým okom, usúdila: „Zas je ako rúra! Ako sa kníše.“ Bolo v tom mnoho škodoradosti. Keby mu to riekla do očí, Mišo by sa nahneval, to je pravda. Ale predsa by uznal, že takto je nesúci pred pána. No ju práve teší, že i tamdnu raz uvidia, čo majú za sluhu.

Mišo zavrel pekne dvere, nezostal pri nich. Vyhliadol si čiaru medzi dvoma forštami a podľa nej kladie nohu popri nohe. Iba dva razy sa ukázala noha neposlušnou. Tak došiel k stolu a položil naň, čo mal.

„Proskám pekne, dvojctihodná milosť pán farár — ja som už tu,“ vraví neobyčajne zdvorile, stavajúc sa do najkrajšej positúry.

Pán farár vstal od stolíka a prehrebá sa v donesenom. Sú tu noviny i listy. Jeden z nich rekommandovaný.

„Nechceli ho vydať, že musia recept podpísať. Tak som šiel k pánu rechtoru blatovskému a tí ho podpísali. Na počte povedali, že druhý raz tak už nedajú, kým oni neráča podpísať. Ale oni dajú — to len tak hovoria pán počtár.“

Nozdry mu nesmierne ihraly. Bol tak blažený, že si chcel i fúzy pošuchať. No tá ruka mala len držať ten stôl! Že na to za-

budla, Mišo sa potočil. A to bolo jeho nešťastie. Pán pozrel mu ostro do tváre. Mišo ako by cítil, že ide byť zle.

„Vy ste sa zas doriadili!" vraví mu prísne.

„Ale, proskám pekne, ja sa necítim." Mišo je naozaj hotový umreť, že je triezvy.

„A či nevidím!" kreše ho pán. „Veď ste obelasení. Celá tvár vám je belasá."

„Ja nie, proskám pekne. Iba ak som zafúľaný." I šuchol sa po tvári a obzeral dlaň, či na nej dačo nezostalo. „Ja sa nikdy neopijem; lebo viem, že nemám piť v ceste."

„A kde ste sa stavili?"

„Nuž bol som u pána rechtora ten recept podpísať a s počty rovno domov. V Blatovciach som sa ja nestavil. Ani na minútu."

„A v chyžkách?"

Mišo mlčí, no konečne rozviazal sa mu jazyk. „Ja som musel ísť cez vinice. Lebo vtáčence mi sadajú na hrozno. I strieľam na ne, i uletia a zas len priletia. Tak sa oborily, lebo okolite nemajú sa ako obživiť, čo už ľudia pooberali. Tak som ich šiel splašiť."

„Povedal som vám sto ráz, že máte ísť rovno domov. A vy taký korheľ!"

„Ja som hoden prijať všetko od nich, lebo som sluha. Ale korheľ som nie, proskám pekne."

„Ba ste korheľ, iba piť!"

To bolo trochu hlasnejšie povedano. Pri tých slovách otvorily sa dvere a Točmanka shrkala riadom. Ide prikrývať, a len teraz čo postavila vodu na halušky. No ťahá ju sem. Chce počuť, čo sa s Mišom robí.

„Ja som len šiel popri Korbeľovej chyžke, tak som mu chcel rozkázať ten válov spraviť. Lebo ja bez válova byť nemôžem."

„To už nie! Máte pravdu!" prisviedča mu pán, ani v zlosti nemohúc utajiť úsmev. „Vás ozaj iba k válovu!"

„Nuž lebo ošípaným i na tri razy sa musí lievať. Do válova sa všetko neprace. I rozlieva sa moc."

„Chichichi!" vypukla Točmanka v búrlivý smiech. Pán na ňu pozrel prísne, čo sa smeje. „Veru k válovu!" hovorí, naznačujúc, na čom sa musela zasmiať. Pánov vtip až teraz ju došiel.

„No, povedzte, gazdiná, či je ten válov dobrý. I teraz ste sa hnevali, že je nie dobrý."

„Čušte mi!" zahriakol ho pán. „Ja takého korheľa trpeť nebudem. Sto ráz som vám povedal, aby ste mi nešli na oči takýto. Pakujte!" Prudkým pohybom ruky ukázal mu dvere.

„Veď ak ma nechcú, nech len povedia. Veď bude Všechsvätých! Ja si službu najdem. Ale ja som nie opilý. Iba u Korbeľu čo som sa stavil."

„Najdite si službu, najdite Ja budem rád."

„Veď i ja tak: keď sa nepáčim, nuž darmo je. Ale ja som v krčme nebol, iba čo som sa u Korbeľu pre ten válov..."

„Nejdete už raz?"

Mišo dosť šikovne sa zvrtol. No sotva urobil dva kroky, ešte sa obrátil.

„Ešte mám lístok tuto. Dali mi ho Ninka s Fúrie.“

„Čo ste hľadali na Fúrii?“ rozhneval sa pán nanovo.

„Vybehli za mnou kišasonka. Akosi ma videli. Nate, Miško, toto pánu faráru. A pozdravte ich. Že ich dávam pekne pozdraviť. Hej, tak mi povedali — rúče! Tak som ho vzal. Ale na Fúrii som ja nebol.“

Pán odhodil lístok na pult. „I vtedy ste museli byť opití!“

„Ja som nie opitý — veď sa nekrbáľam!“ S tým vybral sa von. Pri dverách sa potočil; bol by iste padol, nech sa nechytí pece. „Lebo človek si musí merkovať, keď je v ceste.“ Konečne zavrely sa za ním dvere.

Pán prechodí rozčulený po izbe. I jeduje sa, i smiešno mu je, že Mišo iba vtedy je opitý, keď sa krbáľa. Ločmanka urobila polosmutnú, polohnevlivú tvár a stala si k stolu.

„Zázrak! Vždy musí prísť takýto. Chodí, hľadá po tých chyžkách, kým neustrne v daktorej.“

„Ak sa nepopraví, musí ísť preč!“

„Ten sa nepopraví. Bude prosiť.“ Chce kuť železo, kým je horúce. Výhľady sú, že Mišo konečne vyfrkne.

„A vám som tiež povedal, nepúšťajte mi ho sem takého!“ zaťal ju pán, keď sa najmenej nazdala.

„A ja ho môžem, pán farár?“ ozvala sa nosovým hlasom. Ľúto jej prišlo, že i ona vyhorí. „Mne už koľko ráz povedal, že mňa nemusí slúchať. Ja mu nemôžem rozkázať.“

Čaká, čo pán na to. Či nevydá rozkaz, že Mišo ju má slúchať. No pán mlčí a chodí po izbe.

Mišo sedí pri večeri, Ločmanka sa nemôže zdržať, aby ho nepotrápila

„Už pôjdete. Pán farár povedali na isto, že vás nebudú trpeť. Takto ustavične!“

„Ako chce. Ja si službu ešte najdem. Však je teraz tomu čas. Hoďaskto ma vezme. Pôjdem raz do Mečeníc, pán farár mi dajú závdavok. I radili sa ma, či neviem o dákom. Všade len hľadajú. O sluhov je veliký stisk. Toho sa ja nedurím...“

„Ale tam majú pole. Musíte v poli hlušiť! Tam je nie s pleca na plece.“

„I pán Heidenfrost ma príjmu. Minulý týždeň boli na poľovačke pod viniciami. Hneď ma poznali. Ďurko, nemáte ohňa? Ba mám, pán veľkomožný, ale ja som nie Ďuro, ja som Mišo. No veď Miško. Veď vás znám. Vy slúžite vo fare. Hej, reku. A keď som im dal ohňa, povedali: ďakujem vám, Miško, i cigarku mi dali. Taká veľmi dlhá bola. A pozdravte pána farára. Bohuprisám, i to mi povedali. Nuž, reku, vďačne poslúžim hoďaskedy, pán veľkomožný. A cigarku som dal rychtárovi. Nevedel sa jej prenachváliť, čo bola veľmi chutná. Čida že taký pán fajčia i cigarky inakšie. Keď ma raz vidia, poviem, že idem — hneď ma vezmú.“

„I tam sa musí robiť. Nie piť“

„A tu nerobím? Statok riadim. I v poli všetko len ja!“

„A občania nič?“

„Držte sa len na občanov! Kto vám pôjde, keby nemal kto rychtára duriť. A ako by robili! Len tak v rukavičkách. Však je to faráru! Hej, tak povedia. Ale ja im dostúpam na päty: takto robte a takto robte, a musia! I do Blatoviec sa nedurím, i všetko vykonám. Lebo mňa zná každý. I pán Nitkay volajú: Miško, kde idete? Príďte nás navštíviť! I pán rechtor: Miško, ako sa majú pán farár? I na počte: Miško, nikto nenosí toľko listov, ako vy. I pán slúžny, bohuprisám, tí tiež: Miško, a ste zase tu? Kedy prídu pán farár? I Ninka s Fúrie vybehnú za mnou: Miško, poďte sem, odveziete sa. Jabloničania sú tu. I nalejú mi vina takého — no! A pláce neprijmu. Len pozdravte pekne pána farára! Bohuprisám tak!“

„Tá viem, že tá hej. I na hostinu sa dovalila do kostola. Myslela, že Pán Boh vie čo, keď ju pán farár vidia. Trlica taká! A viete, že vám zakázali na Fúriu chodiť?“

„Ja nechodím, ale keď ma volajú!“

Ločmanka vyšla von. Mišo ledva čaká, kedy sa vráti. Má jej ešte moc čo povedať.

„To sa nebojím,“ začal znovu, keď sa vrátila. „I v izbe poriadim, i kočišov obslúžim, keď hostia prídu.“

„To už hej. Lebo vy najviac užijete. I na hostinu ste boli ako rúra...“

„Darmo je. Každý ma núkal! Ja tiež nezdržím viac, iba koľko vládzem. I vôl keď moc na rohy vezme, zlomia sa mu. Ale každý kočiš rád si u nás posedí. Nepočujete ani jedného: kedyže už pôjdu tí páni! To nie len tak, ako si myslíte! I cirkvi poslúžim. Ktože zvoní, čo nemáme mendíka; kto ťahá mechy pánu rechtoru, kto zakladá pesničky na tabuľku! To by hockto nevedel. I pán rechtor povedali: Miško, z vás všetko vystane. Pravda, že vystane, ale to každý neuzná. Len si pozrite, aký je starý Barborčík, čo slúži vo Vrženiciach u pána farára! Ten nevie nič, iba v kuchyni sa vypekať: a vypiť gazdinej všetku pálenku, keď ju pozabudne na obloku. I pán farár ma na hostinu potľapkali a povedali: Miško, Miško, keby ste vy prišli medzi sprostejších ľudí, vy by ste boli samí prví medzi nimi. A pán farár z Vrženíc nepovedia márneho slova, lebo ja viem, akí sú! Čože vy viete, ako je medzi svetom! Vy iba v kuchyni. I pán notár poľovali pod Vinckou a netrafili zajaca. Šiel som ztade a spýtali sa: Miško, či ste nevideli tam dakde zajaca? No, myslím sebe, ten je už Adamčíkov, ak bežal pod cmiter. Lebo Adamčík ho hneď má, ten veru trafí doň. Ale ja som im povedal: Ba ver' videl, tam sedí pri obecnej pajte. A čo ste ho nelapili? A načo mi je, pán notár, povedám ja. Nech len idú, azda ich dočká. A šli, a tam našli starého Zajaca, čo ošípané pasie. No, Miško, vy ste pes, povedajú pán notár.“

Ločmanka je ohlušená Mišovými úspechami.

„Veď hej, ale nepamätáte na staré dni! Všetko potrovíte. I vydrotujete hodný groš, i diškrecií vám nadávajú hostia: čo nešporujete? Všetko ide tomu Dornu!“

„Dorn sú tiež dobrý človek. I žiť musia. Keď šli pán farár na konvent, potreboval som vozík, lebo náš je trochu mrcha do cesty. Šiel som k Dornu. Miško, pánu faráru by požičal nie vozíka, ale koča. Ale zajtra i moja ide do Blatoviec. Tak nemôžem. Ale kedykoľvek i o polnoci. Vidíte, druhý žid by nepožičal. A čože ja strovím? Iba čo kmotra počastujem dakedy. A toho musím, lebo i mňa zavolajú neraz do chyžky..."

„Výhovorka sa vždy najde!"

„No a pozrite: vari sa musím hanbiť? Pozrite, ako sa nosím. Mám dvoje čižiem. Sviatočné celkom nové! Zajtra si kúpim kožuch, ak mi dajú pán farár. I šubu by si kúpil, ale sa mi nepáči taká bez rukávov; lebo kurátor v nej vyzerá ako kopa sena. Ja veru šporovať nebudem, lebo nemám na koho. Ženy nemám, detí nemám..."

„Keby ste boli iní, mohli ste mať i ženu!"

„Keby chcel, i dnes. I desať! Ale ja nechcem. Vy ste mi nie ani žena, a čo sa mám! Takú svorku si ja nezaložím."

„Vari sa vám núkam!"

„Bože chráň! To ste už preskočili! Vás si pôjme už iba smrť. I tá bude banovať, že sa opletala s vami. Len mi recte, čo vy máte z tých peňazí! Ja užijem — nuž to mám. Ale vy! Šporujete, šporujete a čerti vedia, kto sa raduje. Sperú sa na vašich peniazoch. A turáky pôjdu kotúľ... Mňa aspoň ľudia zaspomenú: veru bol hodný človek!"

Ločmanka alebo už nemá čo povedať, alebo sa jej chce spať. Chytila sa odprávať posteľ. „Veď vy zajtra budete inakší!" doložila prorockým hlasom.

„Ja som vždy jednaký!" odpovedal a vytratil sa do dvora. Chvíľku pozeral na hviezdy a vošiel do stajne, kde je jeho posteľ.

Nad jablonickou farou rozložila sa posvätná tichosť.

III.

»Či je ten svet zmotaný!«

Oženiť sa musí byť vec dobrá, lebo, treba uznať, moc rozumných a opatrných ľudí ju vykonalo a — ako tí sami ubezpečujú — neobanovali. Dá sa myslieť, že rozšafná žena mnoho blaha i radosti, áno i pohodlia spôsobí mužovi. A že je ten život i plný poesie, o tom svedčí utešená Schillerova „Pieseň o zvone", a mnoho iných plodov básnických.

No i vy, ženáči, mali by ste pripustiť, že mládenčenie nenie taká otupná pustyňa bez krásy a poesie, za akú ste ho rozkričali. Je moc umných ľudí, ktorí v tom stave považujú sa za šťastných. Príklad: náš Mišo. Moc ďalej takých, čo sú považovaní všeobecne za šťastných. Pán farár jablonický, Drozdík. Nestará sa oň nežná rúčka krásnej žienky — za to s veľkou opatrnosťou vedie kuchyňu spomenutá Kata Ločmanka. Ministrom dvora, stajne a trochu

i vnútorných vecí je sám Mišo. Ostatok obstaráva si on sám. No kto vyráta valný počet tých, ktorí skryte, alebo anonymne starajú sa oňho? Koľko zvedavých i starostlivých očí sprevádza každý jeho krok a čin; koľko dychtivých uší chytá každé slovíčko! To už príroda dala ten súcit do ľudského srdca: staraj sa o vdovy a siroty a krem toho o mládencov! Áno, moc je takých, čo na vdovy a siroty zabudnú: všetku starosť venujú mládencom. Lebo mládenecký stav každému je čosi záhadného, tajomného...

To vám je, ako keď sa dom stavia. Pozeráme, skúmame, hádame, premýšľame, aký bude krásny, i aký by mohol byť krásny. Ten ornament tam, tento zas tam; tamto balkon a všade dačo pekného. Keď sa nám po vôli stalo, očakávanie splnilo, pozreme naň a povieme: „No — dom šumný!“ A to je všetko! Dom je už hotový — nemá čo budiť náš záujem. I mládenec je čosi tak necelého, nehotového — každý by naň ovesil ten ornament, či v podobe Tinky, či Linky, či Fánky, či Nánky... A čo po tom, keď dom nevypadol dľa nášho vkusu! „Fuj, ako ho zbabrili! Ja by bol dal toto tam a toto tam: celkom ináč by vyzeral!“ No, pridá sa, že o vás ženáčoch i takto hovoria. O Bože, keby ste vy všetko počuli, čo sa o vás hovorí. Ale verejne nie, len po kútoch. O mládencovi len slovo povedz: už všetci načúvajú. Každý chce vedieť, kde bol, s kým hovoril, ako hovoril, s kým dopisuje, čo má za lubom.

Ó — neviete, aký šťastný je mládenec!

No nie každý má smysel pre to šťastie. Daktorého omrzí dosť skoro. Zatúži za premenou. Tak i jablonický pán farár necíti sa šťastným. Lebo i mládenčenie má líce i opak. Líce ste videli; opak, ten uvidíte. Dá sa povedať na krátko: starosť o všetko leží na jednej hlave. Starosti domáce sú často malé, drobné: ale verte, muža, ako Drozdík, unavia väčšmi, ako Herkulove roboty.

I dnes, keď sa prebudil vo svojej izbičke, do ktorej sa vchodí dvermi, kde načim byť veľmi pokorným, t. j. zohnúť sa čím najhlbšie — ako sa prebudil, jeho stav predstúpil mu pred oči v najčernejších barvách.

„Ó — Ó — Ó!“ zazíval, hľadiac na hodinky. „Sedem — treba vstávať!“ A medzitým si myslí: „Zas budem mať s tým Mišom patáliu — i Ločmanka mi bude húsť poza uši...“ Takéto výhľady pohly ho, aby sa neobliekal prichytro. Ostatne nebola rýchlosť jeho náturou.

Ako Ločmanka zbadala, že pán sa už obliekli, ako ranná víla doniesla na tácni raňajky. Tie varí najradšej: nemusí sa chodiť k pánovi radiť, čo rozkážu. Káva býva každý deň. I pánovi sú raňajky najmilšie. Ločmanka sa neradí o ne a po káve chutí fajčivo! I sotva vychlipol ostatnú kvapku, už berie cigarku. Kúri si a díva sa do novín.

Medzitým, čo pán takto požíva, jeho sluha trudí sa vo dvore.

„Veď vy budete zajtra inakší!“ prorokovala mu Kata. A ako sa jej splnilo! „Či je to ten istý Mišo?“ pýtali by ste sa užasnutí, že človek sa môže takto premeniť cez jednu jedinú noc.

Ale známo, že ťažké okolnosti skrušia i najsilnejších duchov. A to sú okolnosti kruté. Keď vstal, ešte nevedel nič určite, iba sa mu marilo, že si včera prelial. No ako sa obliekol, všakové podrobnosti hupkajú mu jedna po druhej do pamäti. „Nebudem trpeť korheľa.“ „Vezmite si závdavok...“ To sú výpovede také, ktoré sa nedajú len tak preskočiť. Keď dával za drabinu, zdalo sa mu, že Ruža ľútostive pozerá naň. Ako by mu vravela: „Nebudeš mňa ty dlho kŕmiť!“

„Čo si to zas urobil, čo si urobil!“ vytýka mu akýsi vnútorný hlas. „Nevedel si, že sa na to hnevajú, že si taký prišiel!“

„Veď ja som nechcel, ale keď ma Korbeľa núkali!“ vyhovára sa.

„Žaba mláku najde!“ karhá ho ten istý hlas. „Čo si myslíš, že takej služby najdeš? Kraj sveta jej nenajdeš. Kto ťa tu poháňa? A že ťa mečenický pán pleban vezmú! Opýtajú sa pána farára: prečo ťa prepustili. A keď tí rozpovedia? A pán Heidenfrost! Tí majú sluhov navyberaných. Tí nevezmú, kto sa im ponúkne. A ak ťa vezmú: myslíš, že budeš do Blatoviec chodiť s ošípanou? Tam majú na to úradníkov. Tam budeš v stajni, okolo statku: do ničoho, ničoho sa nemiešať! A že ťa budú ľudia ctiť? Kto sa prihovorí Heidenfrostovmu paholkovi? Jablonický rychtár nepozre na teba. I Teliar sa ti skryje dakde za uhol, keď ťa uvidí v Blatovciach. A ako sa budú občania diviť, vypytovať, domýšľať, ľutovať i smiať nad tebou! Čo im povieš, ako im pozreš do očí?...“

Mišova ubolená duša svíja sa v trapiech pod týmito výčitkami, sťa červiačik, keď stupíš naň. To nemožno zniesť; aspoň zabudnúť, zabudnúť dáko! Pri chlievoch vidí pohodený brúsik. Stojak i kľučka dávno sa zkazily, zostal z neho iba kameň, ktorý sa tam povaľuje nič po nič. Ten brúsik je kotva, ktorej sa chytil v zúfalstve. Vyniesol si hianec i oberučný nôž. „Brúsik sa vždy zíde v dome!“ húta, shľadávajúc súce drevo. „A pán farár po fruštiku výndu, najdú ma v robote...“ Nedomyslel, no tvár ukazuje, že neztratil všetku nádej.

Teraz len vidno, aký je Mišo zručný robotník! Narába drotárskymi klieštikami: a práve tak zručne i oberučným nožom, pílkou a dlátom. Ani tešlice a kopačky sa nezľakne: myslel by si, že to nie náš Mišo, ale ozajstný korytár. V pilnosti ide až priďaleko. Neobzerá sa o nikoho, bárs každú chvíľu prichádzajú tu chlapi, tu ženy, tu nevesty, alebo dievky ťahať vodu z hlbokánskej farskej studne. Chodí sem celý horný konec po vodu, čo sa hriadeľ na obecnej studni pred školou polámal.

„Čo robíte?“ pýta sa ho každý a každá.

„Brúsik potrebujem“, odpovedá celkom sucho.

Každá ide sklamaná zo dvora. Aký je indy! Urobí žart, povie pekné slovo, i pošuška do ucha figliarstvo, že nevesta ho udre dlaňou po klobúku. Daktorým i vody naťahá, lebo reťaz je nesmierne dlhá. Ženičky si povrávajú: „No, aspoň pre toho Miša hodno chodiť na farskú studňu, keď už nie pre vodu...“ A dnes!

A ako na posmech krochká i tá ošípaná, ktorú mal viesť na jarmok!

„Či nejdete do jarmoku?“ pýta sa súseda Adamčíčka. V otázke je trochu vypočítavosti. Prihovára sa mu, aby jej naťahal vody, lebo Adamčíčka je dýchavičná.

„Neviem — ale sotva! odpovedá a myslí si: „Mám ja inakší jarmok!“ Ani sa nedomyslel ísť pomôcť súsede Adamčíčke.

„Miškovi je čosi — taký je akýsi!“ húta súseda, ťahajúc horkoťažko vodu.

„Poďte už jesť!“ čuje známy hlas za sebou. Ločmanka! I hlasom mu dáva znať, že jeho postavenie drží za otrasené. Ináč by neznel tak drsne, sťa rozkaz. A on by inokedy nešiel na také volanie, alebo aspoň nie zaraz. Dnes bezodkladne odložil kopačku a ide do kuchyne.

Jesť sa mu vôbec dnes nechce. Krumpľovú polievku vôbec nerád. Inokedy by mu ju sotva predložila. Ach, dnes by si chlipol dačo poriadneho, dokonale kyslého, čo gágor sťahuje. No mlčí, silí sa jesť, len aby Ločmanku nenahneval. Vie dobre, ako ho môže popodtínať u pána.

„Prečo nejete?“ vyčituje mu, keď lyžicu skladal.

„Veď som jedol!“

„Čo je to chlapovi! To je dieťaťu málo. Ale tak je to: žalúdok je preplákaný...“

Čuší na túto zrejmú národku.

„Či vám treba tak robiť? O službu sa pripraviť. Toľké roky tu byť a o službu sa doniesť!“

„Ani mi nespomínajte, prosím vás!“ vraví skoro s plačom.

Chce ju pohnúť k veľkodušnosti. Ale ona nevie, čo je to. Je ukrutná. Rada sa pasie na jeho mukách.

„Veď dostanete závdavkov, koľko chcete. Čože sa opúšťate?“ posmieva sa mu.

Hodil smutne rukou.

„A čo sa nedržíte, čo neslúchate múdrych ľudí!“ Pod múdrymi myslí seba.

„Veď by sa ja už držal!“

„Takýto sebevoľník!“

Vyšiel k robote. Stav jeho ukázal sa mu ešte horším. Ločmanka mu podťala všetky nádeje. Ani pán farár nevyšli z izby. „Hnevajú sa, ani videť ma nechcú...“

(Dokončenie.)

Dobryňa a Zlatovláska.

Sylvestrovská polnočná scéna.

1891—1892.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

OSOBY.

Dobryňa, vyhnanec a čarodej.
Znachor, jeho famulus.
Kráľovič.
Kňažna Zlatovláska.
Prvá dvorná dáma.
Druhá dvorná dáma.
Tretia dvorná dáma.
Dvoranínovia, dámy, murín, pážatá atď.

Hora pred vchodom do jaskyne Dobryňovej. Nad ňou a okolo fantastické emblémy, lebky, kostry zo zverov, medvedie a vlčie kože atď. Úzadie hlboké. Pritma. Scéna z počiatku prázdna.

Dobryňa.

(Vychádza z jaskyne. Starec-pustovník s odznakmi čarodejníckymi, s bielou bradou. Podopiera sa na vysokú palicu so zlatým jablkom. Z jaskyne sa za ním blysne. V ruke drží list.)

Môj havran, posol verný, čo mi slúži,
a časom donáša i kúsok mäsa,
hľa, doniesol mi lístok tam zo sveta,
na ktorý hľadím už len z veľkej diaľky.
A v liste čudná zvesť: syn nášho kráľa,
(ó, toho kráľa, ktorý v pýche svojej
rodnému kraju môjmu úklad strojil
a synov jeho v biednych zmenil rabov, —)
vraj s komonstvom sa k mojej sluji blíži!
V púšť horskú chváta z palôt pozlátistých.
Čo zve ho z šumu sveta v smutnú tichosť?
Jak vítať kráľoviča? Znachor, kde si?
To moje chlapča voždy kdesi blúdi!
Ja našiel som ho pod bukom, keď búra
striasala lesom, až sa pôda chvela,
pritúlil, kŕmil, napomínal, učil,
a vychoval som predsa darebáka.
Kdeže len trčí, zbrklý zahrajnoha?
Hé! Znachor, Znachor!

Znachor.

(Pribehne z ľava. Oblečený pestro, super-malebno, polo-furtácky. Pohyblivý, komický, ale nie krikľavo, viac burlesk. Ukazuje pravo na nebo.)

Hľa, pane môj a majster! Nevidíte?
Tam malý punktik na pošmurnom nebi...

jak guľka z pušky... hah! už jako vrabec...
nie! už sa blíži... je to holubica,
v zobáčku nesie čosi... lístok, lístok!

(Z prava, s výše padne list.)

Dobryňa.

Ty tulák neposlušný, kráľovič sám
dnes ku mne príde, a ty pasieš lelky,
už vidím, dávno vystal hodný výprask.

(Chytí ho za ucho a potriasa. Znachor robí grimassy.)

Znachor.

Oj, oj, oj! Ale, premilený pane... že sa vám chce babrať s takou mizernou maličkosťou, jako som ja! Že si špiníte blahorodé černokňažnícke ruky na takých ušiach! Oj, oj, oj! S neba vám pršia noviny, a vy len výprask a výprask! (Podáva mu list.) Tu list, per holubicam, poste restante medvedia diera. (Ukáže na jaskyňu.)

Dobryňa.

(Otvorí list, nasadí báječne veľké okuliare a číta:)

»Ó, mužu múdry, stoletia pol žiješ
len dumám hlbokým a učenosti!
Nič tajného pred tebou, čo na zemi,
čo pod zemou sa skrýva v hlbokosti.

Znachor

(hľadí mu ponad chrbát do písma).

Tisíc klaníc a jeden baraní chvost! To píše ženská! Tá sa vie líškať. A môj starý medveď verí. Nie je div, »učenosti«, »hlbokosti«, to sa akurátno rymuje, teda, je to svätá pravda!

Dobryňa (číta).

»Mňa srdcolomná prikváčila bieda,
a preto idem k tvojim tichým skalám,
kam radila mi naša dobrá Veďma...

Znachor (k sebe).

Veďma! To bude asi pekná stará bosorka! Hi!!

Dobryňa (číta).

»Ach, dobrá Veďma riekla: v tichej sluji
pol veku býva Dobryňa, môj známy,
on čarodejník mocný, ale dobrý,
hnev síce planie v jeho starej hrudi,
hnev na kráľa, čo jeho národ tlačí!
No láske praje, keď on svojou holou,
na ktorej jablčko sa zlaté blýska,

tri razy stočí, všetky hrádze padnú,
čo rozdeľujú milujúce srdcia!
Vedz, mužu múdry, i mňa trápi láska,
už letím k tebe: kňažna Zlatovláska!«

(Pausa.)

Znachor.

To že je všetko? Nemožno, hľadajte, musí byť post scriptum. Ženština a bez post scriptum, na moj' hriešnu dušu, to je nemožno! Pane a majster môj, veliký a slávny Dobryňa, to je nemožno!

Dobryňa

(poprávа si okuliare).

Bah! skutočne, tu v uhle čosi väzí.

Znachor.

To bude iste hlavná vec! To prvé bolo len preambulum. U žien je vždy hlavná vec — post scriptum!

Dobryňa.

»Ó, nevyzraď ma, veľký čarodeju,
no vyznať musím, Dobryňa môj milý,
ja ľúbim nekonečne kráľoviča,
no hrádza láske: kráľ sa tomu prieči,
by Hymen spojil naše ruky večne!«

Znachor

(spľasne rukami a vyskočí).

No, tu to máme! Pekný olovrant! Ďakujem pekne, ponížene. Jako sa tu invituje na soaré celý kráľovský dvor! Pekné soaré pre princa a utešenú kňažnu Zlatovlásku, keď nemáme sami čo hrýzť! Ostatne, jestli má kráľovič, Jeho Jasnosť, tú samú pravotu pred vaším vysokým súdom, jako zaľúbená kňažna Zlatovláska, ľahko odbavíme termín, bez repliky a dupliky! Hurrah priateľským pokonaniam!

Dobryňa.

Mlč, pobehaj, a zariaď moju jaskyň,
a pozor, aby ani práška nezostalo
na skalných stenách, pavučiny vymeť,
krb zahrej, ustroj pustovnícky obed!

Znachor.

Oprášiť oprášim — ale obed!? Pekné menü im nastolím: polievku z púpavy, servus, miesto mäsa: korienky — ponížený služobník — miesto šalátu: lopúch na kyslo — gehorsamster Diener — na pospas: trnky, borievky a zajačiu kapustičku — alasolgája! A na to tri litre čerstvej tatranskej vodičky... salem alejkum! Kráľovský obed, to je už svätá pravda!

Dobryňa.

Boh postará sa o stôl pustovníka,
a ja sa postarám zas o zaucho
pre teba za tú trkotavú hubu.

(Zaženie sa naňho.)

Znachor (plačlivo).

Veru peknú to mám službu u vás. Vo dne v noci čisti tie veliké bachanty, snášaj drieva, nos vodu, bež do dediny pre kus ovseného chleba, a vy, pane Dobryňa — pardon Zlyňa — len zaucho a zaucho!

Dobryňa.

A netropíš mi samé hlúpe kúsky?

Znachor
(vždy plačlive, crescendo).

Pekná služba! Ráno hubová polievka, osolená zauchom — na obed zaucho, okorenené hubovou polievkou — (rumádzga) — na večeru zas hubová polievka, opaprikovaná fackou! Oh, to je svet v tejto čarovnej hore! Že vraj mudrc! Jestli je v tom múdrosť, tak chcem zostať hlúpy jako peň! Zostanem doktorom hlúposti, ale bez zaúch a faciek! A sem sa ešte princi tisnú! Ó, to sú hlúpi princi! Kebych ja bol princom, ušiel bych od vás na tisíc kilometrov!

Dobryňa.

Mlč! ktosi ide. Skry sa, zlostný škriatku!

Znachor
(pre seba, hroziac pästou).

No počkaj, medveď! Príde na oplátku!

(Odíde do jasku.)

Kráľovič.
(Odev renaissance, na barete veliké pštrosie pero, dlhý rovný kord.)

Tys' Dobryňa, to vidím z tvojej tváre —
tu sídlo dobroty a smilovania . . .
O tebe chýr mi prišiel zblažujúci,
a letím lesom! Ohnivý môj koník
predbehol všetkých mojich dvoranínov!

Dobryňa
(vážne sa klania).

Ó, vitaj, vitaj! Čo ťa, jasný pane,
v kút divoký a pustý privolalo?

Kráľovič.

Mňa Veďma naša poslala ku tebe,
že ty vieš lieky na hlbokú ranu,
na ranu môjho boľavého srdca.
Pri dvorných slávnosťach a pri turnaji,
tam v kútku lóže zazrel som raz devu,
a nespím od tej chvíle bôľnoblahej!
Jak slnko Božie svieti devy krása,
jak more v lunnej noci planú oči!
Kráľ dozvedel sa, že ku Zlatovláske
som zaplál láskou ohnivou jak láva,
hnev jeho vzbúril sa, a v cudzie kraje
mňa poslať káže, jestli neochladí
žiar moju cesta, do väzenia vsadí,
mňa, syna svojho, rozľútený otec!
No Veďma riekla, že tys' lásky vernej
patrónom blahým, poľutuj a pomôž!

Dobryňa (k sebe).

Ach, Veďma vďačná! Jak to ustrojila,
sem posiela mi zaľúbený párik,
čo vďaku, že som ju bol vysvobodil,
keď mladá bola, z drapov Černomora!

(Ku Kráľovičovi.)

To divná prosba syna, jehož otec
ľud môj si podmanil, a škorpionmi
tie biedne, nahé chrbty denne šľahá!

Kráľovič.

Ó, žiadaj odmenu, bárs jakú veľkú!

Dobryňa.

Mne zlata netreba, a to mi núkaš —
za rovný peniaz rovný nazad žiadam,
ty lásku chceš, ja lásku nazad želám;
dáš svobodu zas mojim rodným bratom?

Kráľovič.

Ty skrotíš srdce otca — a ja sväte
vyplním túžbu, osvobodím rabov!

Dobryňa.

No, teraz rýchlo v moju biednu skrýšu,
na machovú sa polož posteľ, usni —
už dávno sen ťa neosviežil... Dielo
sám vykonám, len zadrž dané sľuby.

Kráľovič

(odchádza s posunkom vďaky do jaskyne).

Kňažna Zlatovláska

(s pestrým a bohatým sprievodom, dievčence v krojoch, pážatá, tri dvorné dámy vo fantastických, staromódnych oblekoch, dľa možnosti excentrických. Idú processiou; nad kňažnou držia muríni veliké pávové stínidlá. Ticho. Potom počnú spievať »Hoja Ďunďa, hoja«, dva verše; hru napodobnia tanečnými posunkami, pričom tri staré dvorné dámy robia komické pósy).

Zlatovláska

(po tichom gruppovaní sprievodu k Dobryňovi).

Už sme u cieľa! Tento krásny starec
je Dobryňa! To srdce moje vraví,
je priateľ dobrej Veďmy! Zdrav buď, kmeťu!

Dobryňa.

A moje srdce vraví: tys' to, kňažna,
tys' holubicu poslala jak zoru,
a samas' zavítala jako slnko!

Prvá dvorná dáma

(vonia flakon kolínskej vody).

Pfi! Jaký žobrák! Pre toho sme toľko
blúdili neschodnými prahorami,
pre toho som si šlep svoj rozdriapala?

Druhá dvorná dáma

(s nepomerne veľkým vejárom).

Len počkaj! To je veľký čarodejník;
nám špás ukáže, lebo tančiť bude!

Prvá dvorná dáma (uštepačne).

A s vášho chrbta uberie pár rôčkov!

Druhá dvorná dáma.

To by vám, moja milá, neškodilo!

Tretia dvorná dáma (s lorgnetom).

Už našej biednej kňažnej nepomôže
nič pod čepec, jak na tam toho ráta!
(Ukáže na Dobryňu.)

Prvá dvorná dáma.

Nie pod čepec chce — ale pod korunu!

Druhá dvorná dáma.

A vy jej závidíte, moja milá!

Tretia dvorná dáma.

Och, jak sa staré harfy milo škádlia!

(Medzi veľmi rýchlo vedeným rozhovorom dvorných dám *Zlatovláska* ticho hovorila s *Dobryňom*.)

Ztatovláska.

Nuž povedz, starče! Daj mi tvoju radu,
ó, ver mi, nie blesk koruny ma slepí,
ni nádej moci! Čistá, veľká láska
a srdca tajná boľasť! Ty máš v moci
len čistú lásku napomáhať! Pomôž!
nech nepukne to srdce v mojej hrudi!

Dobryňa.

A budeš ľudu matkou milujúcou?

Zlatovláska.

Kto lásku pozná, môže kruto vládnuť?

Dobryňa.

Vedz, láska blaží, v blaženosti ľahko
zabudnú ľudia, jako iných boli!

Zlatovláska.

Ja strachom trniem, zem podo mnou horí,
na mňa sa nebo s jasných výšin borí!
Či vieš, čo značí v ženských ňadrách láska?
To vnútro vulkána, keď lávou práska.

(Kľakne.)

Hľa, pred tebou sa v zemnom prachu korí
tá hrdá, slávna, veľká Zlatovláska,
ó, pokyň berlou, múdry starče z hory!

Dobryňa

(veľmi slávnostne zamácha trikrát palicou so zlatým jablkom, za každým vzmachom trikrát sa blysne).

Tvoj kráľovič je blízko! Vstaň a čakaj!

(Do jaskyne.)

Hoj, horeže sa, pútnik ukonaný,
poď, jasný synu kráľa — raj tvoj kvitne!

Zlatovláska.

Či je to možno? On je v tvojom jasku?

(Z jasku vystúpi *Znachor*, preoblečený do šiat Kráľoviča, na hlave baret s pštrosím perom, kord atď *Dámy* a *sprievod* tvoria gruppu.)

Zlatovláska

(letí mu do náručia).

Ó, drahý môj! Ty obsah môjho žitia,
z tvých ramien, čo by vztekalo sa peklo,
mňa žiadne, žiadne moci nevychytia!

Znachor
(odvracajúc a zakrývajúc tvár, k sebe).

U všetkých čertov, tá tiskne jako klepetami! Ale je ohnivá! Nikdy bych nebol pomyslel, že ma tak rada vidí!

Zlatovláska.

Ó, holúbok môj, srdce moje zlaté!

Znachor (k sebe).

Len perie z holúbka! Ú! Ale vonia, jako ruža na kvadrát zdvihnutá! Bože môj, má tá mäkké paprčky! Je to blaženosť!!

Zlatovláska
(chce ho bozkať, zľakne sa a odskočí).

Huj! Matko Božia — To nie môj princ milý!
(K Dobryňovi.)
Čo so mnou tropíš, zlosyn v svätom rúchu?
(Odvráti sa od scény.)

Dobryňa
(chytí Znachora. Ten kľakne).

Môj sluha Znachor! Ó, ty ničomníku!

Znachor
(vyskočí a odchodí, za ním *Dobryňa*).

Kráľovič
(vybehne z jaskyne v rúchu Znachorovom, naplašený, ospalý).

Čo sa to stalo? Moje šaty zmizly...
hlas Dobryňu ma vzbudil, beriem iné —
kde starec... (pretiera si oči, rozhľadí sa) Bože! Moja Zlatovláska!
Ó, vďaka, vďaka, starče čarodejný!
Poď, drahá moja, nech ťa sovrem v náruč,
jak more sviera ostrov palmohojný!

Zlatovláska
(ešte vždy odvrátená).

Preč, hnusný prelud! hlasom napodobníš
tú milú hudbu miláčkovej reči,
lež obluda si, príšera a klamár!

Prvá dvorná dáma.

Ach! odkoloň — to pekná historia,
ja som sa vždycky všetkých čarov bála! (Vonia.)

Druhá dvorná dáma
(silno vejáruje).

Pfuj! Ani ja bych věru nevolila
takého šašu! Veď to čiry pajác!

Tretia dvorná dáma.

Ó, veliteľka, to je všetko mýlka!
Veď je to on, to on, váš najmilejší!

Kráľovič
(kľaká pred kňažnou).

Nuž, obráť jasnú tvár na tvojho sluhu!

Zlatovláska
(skloní sa k nemu, pozná, chytí ho oboma rukama za hlavu).

Ó, milý môj! Ó, jaká desná mýlka,
a jaký šat ťa hyzdí — odpusť, odpusť!

Prvá dvorná dáma (radostne).

Ja hneď som šípila — že on to bude!

Druhá dvorná dáma.

A jaký krásny je vzdor hlúpym šatám!

(*Dobryňa* privádza *Znachora* za ucho, ktorý hrozne piští.)

Dobryňa.

Tu vediem zlodeja — no nesiem zprávu,
za ktorú iste, trebárs veľmi zhrešil,
sluhovi môjmu všetko odpustíme!
Môj havran práve list mi zvláštny oddal —
(Číta.)
»Kráľ syna svojho nazad úpenlivo
a s plným odpustením povoláva,
on za ženu mu Zlatovlásku dáva
a láme jarmo, ktoré hnietlo väzy
rodiny tvojej! Vďaka tvojej berle,
že ona lásku šíri na vše strany!«

Kráľovič a *Zlatovláska*
(kľaknú z dvoch strán k *Dobryňovi* — on vznáša nad nimi ruky. Chór *sprievodu* nôti pianissimo ostatné verše »Hoja Ďunďa«, ale tak ticho, že možno počuť nasledujúce slová).

Dobryňa.

Tak našli sa zas verne milujúci,
i vôľu silnú kráľa pokorili,
i pikle môjho nezdarného sluhu.
Nuž buďte šťastní! Zvíťazila vernosť,
a láska vaša bude požehnaním,
kam zasiahla dnes milosť panovníka!
Ó, verte, napokon len duša vyhrá,
a srdca vrúci záchvev, opravdivý!
(Spev utíchne. Bije dvanásť. Bengál.)

Už srok sa blíži... naša hra u konca,
i počína sa život, plný dejov,
tu radostných, tu smutných, Boh jak velí.
Ten rudý plameň zhasne, žart sa ztratí,
a vážna prósa žitia objíme nás!

(K obecenstvu.)

A jestli naša ihra milosť našla,
zvolajte s nami: Daj Boh šťastia v roku!

(Tri razy zamácha svojou berlou.)

Floristom slovenským.

Od *Andreja Kmeťa.*

Želel som veľmi, a želiem dosiaľ, že svojho času, keď započal som botanisovať, nemal ma kto upozorniť na zamieňacie spolky, s pomocou ktorých mohol som bol dávno rozmnožiť a doplniť herbár svoj. Až roku 1881 dozvedel som sa o spôsobe zamieňania čili čarania rastlín; no od toho času putuje každoročite pár sto, ba niekedy i pár tisíc našich rastlín do šíreho sveta, a každý rok rozmnoží sa môj herbár o niekoľko sto nových rastlín cudzozemských, áno aj z iných čiastok sveta. V mojom herbáre dobre zastúpená je flora Ameriky, Asie, ba aj Austrálie a Afriky. Výslovne hovorím o *nových* rastlinách, to jest o takých, ktoré nemal som ešte; a koľko pribudne takých, čo už síce mám, či z nášho kraja, či aj z cudzieho, ktoré teda takto tvoria síce takrečené duplikáty, avšak hodnoty sú tej, jako i nové, lebo značne napomáhajú štúdium. Keď totiž v herbáre nachodí sa rastlina len v jednom prímerku, môže byť aj chybne určená; ale keď nachodí sa vo viac prímerkoch z rozličných krajov a z rozličných rúk, a keď shoduje sa tvar i názov: človek je istý. Takrečený materiál ku porovnaniu (Vergleichsmaterial) má veľmi veľkú cenu, a to najmä v terajších časoch, kde dôkladného povšimnutia nachodia nielen rody a druhy, ale i padruhy, odchylky, podoby a miešance (subspecies, varietas, forma, hybridae), natoľko, že samé autority botanické v kritických prípadoch neopovážia sa vysloviť náhľad svoj, poťažne určiť kritickú rastlinu, kým nevidia *originál* (t. j. tú samoprvú rastlinu alebo halúzku z nej, slovom ten prvoprvý prímerok, ktorý dostal poťažné meno), s nímž chcú porovnať rastlinu, ktorá má sa určiť, a toto porovnanie pokladajú za nevyhnutne potrebné, aby mohli sa spoľahnúť. V kritických prípadoch nesveria sa na púhy opis (descriptio), ale chcú porovnať s originálom, alebo aspoň s prímerkom dobre určeným. Preto pre určitbu (determinatio) majú velikú cenu takrečené exsiccata, t. j. vysušené, a často i präparované prímerky. Velikej hodnoty peňažnej dochádzajú potom také herbáre, v ktorých nachodia sa originále (originalia) vehlasných autorov. Autor je ten botanik, ktorý dá meno

rastline, a jeho meno prikladá sa za menom druhu, na pr. Salix fragilis L(inne), Melampyrum fallax Čel(akovský).

Kritických rastlín medzi Phanerogamami jesto, dľa znamenitého pokroku terajšej vedy, veliké množstvo, a nachodí sa v kruhu tých rodov, ktoré rady sa pária, čili ktoré tvoria miešance. Takéto sú rody: Rosa, Rubus, Salix, Mentha, Potentilla, Epilobium, Nasturtium, Cirsium, Hieracium, Tilia atď. Dakoľko odchyliek a foriem nachodí sa skoro u každého rodu, avšak najviac medzi Šípami, Malinikmi, Vŕbami, Jastrabníkmi a Metkami. V mojom herbáre nachodí sa Šípov do osemsto foriem (a to je veľmi málo), Maliníkov dobre vyše pol štvrta sto, Jastrabníkov 277, Vŕb 200, Metiek vyše 80. Je to všetko málo, pramálo pre Europu; a kdeže sú iné čiastky sveta!

Tieto poznámky predoslal som len na to, aby som vzbudil pozornosť, jak potrebné je dať sa do spojenia s botanikmi a floristami iných krajov, a menovite so zamieňacími spolkami. Najväčšie takéto spolky, nakoľko ich ja znám, sú: sliezsky botanický zamieňací spolok (schlesicher botanischer Tauschverein). Správca oddielu phanerogamového na tento čas je MDr. E. Kugler (in Planegg, Bayern); správca oddielu kryptogamového W. Schöpke (Lehrer, Schweidnitz, Schlesien, Bolkostrasse). Soznam rastlín tohoto spolku, ponuknutých na čaru, činí celú dosť veľkú brošúru. Druhý podobný veľký spolok zamieňací je Linnaea (Lund vo Švédsku). Tohočasný správca pre Europu je Jozef Zitko, učiteľ v Chrudimi v Česku. Od tohoto spolku možno dostať najviac rastlín z iných čiastok sveta. — Veľmi znamenitý a spoľahlivý spolok je berlínsky (bot. Tauschverein, Berlin); správca P. Sydow, Berlin, Goltzstrasse 3. — Najrýchlejšie vybavuje zámenu výborný spolok „Herbarium Europaeum" — Dr. C. Baenitz, Königsberg in Preussen (Sackheimer Hinterstr. 27.) — Ja uvádzam len tie firmy, ktoré samy vyzvaly ma o zamieňanie, a ktoré z vlastnej zkúsenosti čo najvrelejšie odporúčať môžem. Všetky trvajú už vyše 20—30 rokov. Mimo týchto každá redakcia bot. novín má svoj zamieňací spolok, tak „Oesterr. bot. Zeitschrift", Dr. Skofitz (Wien, IV., Heugasse Nro 48); „Deutsche bot. Monatschrift", Professor Dr. G. Leimbach, Director d. Realschule in Arnstadt, Sondershausen. Kde-tu povstávajú a zanikajú podobné spolky, u ktorých prepadúvajú potom rastliny, dané na čaru, a za ne nedostane človek nič. Kto z ctených rodákov mienil by sa prihlásiť ku daktorému z týchto spolkov, na požiadanie dostane od správcov stanovy, z ktorých poučí sa o podmienkach a spôsobe zamieňania.

Drahí rodáci! Botanika od jakživa má meno scientia amabilis, jako veda viac pre zábavu, než pre úžitok, ačpráve v terajšom veku žiadno štúdim nedá sa pomenovať neúžitočným. Aj botanika má veľkú cenu pre vlasť, alebo pre jednotlivý kraj, keď sosbierame a sostavíme floru jeho a porovnáme s krajmi inými. Dľa toho potom hovoríme, že ten alebo onen kraj má floru bohatú alebo chudobnú, zajímavú alebo len obyčajnú. Botanika zná už i „klassickú pôdu" v tom alebo v inom ohľade. Pre Rakúsko, ba vôbec pre Nemecko

klassickou pôdou je Tyrolsko, Švajciarsko, a menovite velebné Alpy. Ináč pôdou klassickou (locus classicus) pre istú rastlinu menuje sa ten kraj, z ktorého jej originál pochádza. Sliezsko menuje sa už *vlasťou botanikov*, lebo splodilo najviac botanikov, a podľa toho nielen že je v každom ohľade najdôkladnejšie preskúmané, ale vydalo aj epochálne diela botanické, a má i najväčší zamieňací spolok.

Botanika, jakožto scientia amabilis, podáva velice milý pôžitok a vyrazenie jak botanikovi, tak i floristovi, lebo nikde nenie samotný, ale všade stretáva sa so svojmi malými priateľmi, s najrozmanitejšími totižto rastlinkami; na púšti, na bralách a v priepasťach nachodí svojich starodávnych známych alebo robí nové známosti, a neraz zatrepoce mu srdce radosťou, jako keďby stisol ruku starému kamarátovi. S každej vychádzky spiecha s radosťou domov, aby jak starým tak novým hosťom vykázal miestečko v herbáre svojom. — Botanika oboznamuje nás so vzácnymi ľuďmi. Také priateľstvo obľahčuje najmä počiatočníkom a dilettantom aj určovanie rastlín. Zkúsenejší usporí menej zkúsenému pomocou svojou mnoho práce, ba mnoho múk. Zvlášte chybné určenia, zo škôl donesené, veľmi hatia počiatočníka. Na pr. my v gymnásiume menovali sme každú Knautiu Scabiosou Columbariou; a čo to mne pozdejšie dalo práce, kým som sa presvedčil, že my Scabiosy Columbarie ani nemáme. Scientiou amabilis je botanika i z toho ohľadu, že je prívetivá, uznanlivá a slušná ku každému, nech by patril na pr. ku ktorémukoľvek malému národu: jeho reč, jeho náleziská najdú úcty. Tak v nemeckých botanických dielach (a Nemci sú ináč dosť netolerantní) mená a náleziská tlačené sú príslušným pravopisom. Jako napíše Čech, Poliak alebo Slovák, tak vytlačia, a nežiadajú officiósné mená, jako inde. Neraz robia si sami Nemci medzi sebou výčitky, že sú náleziská slovanské v nemeckých dielach chybne tlačené, a nakladajú kníhtlačiarom, aby si zaopatrili na pr. mäkké písmeny slovanské. O, keby sme všade našli toľko úprimnosti a amability!

No botanika nenie jedine milou zábavkou, ona je aj úžitočná; ľaľa, veď na rastlinstve záleží hospodárstvo; a na rastlinstve ešte i teraz spočíva z veľkej čiastky lekárstvo. Keď ja čítam o daktorej rastline, že je úžitočná jako liek pre človeka alebo pre dobytok; alebo čítam, jaká je znamenitá na krm: keď ju nepoznám, čo mi prijde z toho, že ju kniha chváli a odporúča? Ale keď ju po mene botanickom poznám, len vtedy mám z knihy osoh, lebo poťažnú rastlinu vyhľadám si a upotrebím jako krm alebo liek. Jestli sám nepoznám, idem k botanikovi alebo k floristovi, a ten povie mi, či nachodí sa v našom kraji, alebo mi ju aj ukáže. Mňa stálo by to veľa práce, zistiť si tú alebo onú rastlinu, kdežto jemu je to hračkou, keď je on v tej vede ako doma. Jako zle je človeku, keď má v noci niekam ísť a nemá lampáša pri ruke: tak zle cíti sa neraz človek v pospolitom živote, keďby sa rád na niečo opýtať, a nemá sa koho. Jak dobre je človeku, keď lampáš visí vždy na porúdzi a môže ho kedykoľvek sosňať: tak dobre padne neučenému, alebo jedným slovom, neodborníkovi, keď má pri ruke botanika alebo

floristu a toho môže sa opýtať. Vtedy uzná, že i botanika má cenu, cenu sprostredkujúcu. Za čo by si nedal neraz, keď ti je dobytča choré, a treba mu rýchle pomáhať, keby ti mal kto naponáhle povedať, čo sú to za byliny, ktoré kniha lekárska udáva jako istý liek.

Tuto bude na mieste zaznamenať, že mnohí mylne myslia, jako by botanika bola už hotovým lekárstvom. Mne samému prihodilo sa už koľko ráz, že nielen pospolití a neučení ľudia, ale i učení páni opýtali sa ma, že či aj liečim; alebo že či ja všetkým zelinám viem aj úžitok? Týmto odpovedal som, že nie; lebo veď lekárstvo je osobitná veda. Botanika a lekárstvo sú tak rozdielne a tak rozsiahle dve vedy, že jeden človek, a čo by bol jak geniálny, nevládze ich obsiahnuť. Jeden jedno, druhý druhé, jako sa hovorí, že všetci ľudia všetko vedia. Ľudia svojimi učenosťami a známosťami doplňujú sa tak, jako remeselníci. Beda tomu, kto si sám všetko zhotoviť musí! Ten sa zje a zoderie veľmi skoro. Lekári, a zvláštne lekárnici, ktorí sú doplňujúcou čiastkou lekára, učia sa botaniku, ale z nej len toľko, čo je im potrebné; učia sa poznať asi dvesto rastlín officiellných; lež každá jedna z týchto liečivých rastlín môže mať dvadsať, tridsať úplne podobných; a keď oni nepoznajú tieto podobné, nevládzu zpomedzi nich ani tú pravú vybrať. Pre potvrdenie odvolávam sa na nášho vehlasného Holubyho, ktorý vo svojich príspevkoch ku flore nitrianskej spomína lekárnika, ktorý po lúkach sbieral udajne Arniku; no len botanik (Holuby) vládal ho osvietiť, že sbiera rastlinu úplne obojetnú, Cinerariu arvensis, ktorá pravda trochu nanáša sa na Arnicu. Sám dostal som zpoza Hrona Inulu britanniku, s tým doložením, že z nej istý učiteľ robí Tinktúru Arnicae. Iný, farár, homöopata, chválil sa mi, že si sám robí Tinktúru Arnicae. A kde reku berieš Arniku? Mám jej vraj dosť vo dvore! Bolo to Vlčie jablko (Aristolochia Clematitis L.). Nedivme sa potom, že sami tí, čo predávajú Tinktúru Arnicae, keď sa porania, neupotrebujú jej pre seba, lebo vedia, že nemá sily liečivej, ba v podaktorých prípadoch môže byť i nebezpečná. A to všetko preto, že patriční dorábatelia neporadia sa botanika. Vo všetkých veciach je to potrebné, ruka v ruke a plece k plecu. Netreba za malicherné považovať dosť nič, lebo i veľké veci pozostávajú z atomov!

Naše prostonárodné príslovie hovorí, že „babka k babce, budú nohavice, aj kapce“. Zakladáme si museum, my slabí, chudobní, odsotení, potlačení a olúpení; pre to musem je obetovaná, jako známo, moja sbierka, ktorá však, bohužiaľ, neobsahuje v sebe všetky rastliny z nášho milého Slovenska, tým menej každú rastlinu zo všetkých kútov užšej domoviny našej, našich chudobných, ale krásnych planín, vrchov, hôľ a dolín. V týchto nepočetných záhyboch skrýva sa nepočetné množstvo ľúbezných dietok Flory, ktoré posbierať sluší nám Slovákom. Skoro zodratá je výpoveď, že naše Tatry kryjú veliké poklady, za to však sosbieraného nieto dosť nič či z oboru botaniky, či zoologie, či geologie. Znalcov v každom ohľade málo, ku ktorým v daných potrebách o svetlo mohol by si

sa utiekať, kdežto predsa teraz najpopulárnejšími predmetami sú vedy prírodné. Nebude nám to hanba, keď od cudzozemcov musíme sa dozvedať, čo nachodí sa u nás? A tým väčšmi musíme sa zapáliť, čítajúc prekrútené mená vrchov, riek, dolín a ďahov po chotároch. Tak roku 1868 prešiel našimi krajmi istý Ilse, a „in silva, quam dicunt Wisloukts, ad Hradek vallis Vagi fluminis" našiel šíp, ktorý známy je pod menom Rosa Ilseana Crép. Nech mi teraz povie dakto, či to meno Wisloukts môže byť správne udané? Slovák takéto mená netvorí, a tu nebodaj Vysloky (P. Križko) spotvoril cudzozemec na nepoznanie. A takýchto nestvor môžeme mať hneď dosť, nech len oboria sa cudzozemci vo väčšom počte k nám, čo v krátkom čase môžeme očakávať, poneváč tí, nazdavajúc sa, že sú doma už hotoví, pôjdu vedecké výboje robiť a vedeckú slávu hľadať do súsedov. Dôkladne oni síce žiaden kraj náš preskúmať nemôžu, lebo preskúmať kraj, to nedá sa ani myslieť jedným „výletom", ani nie za jeden rok; tu treba roky a roky, a každý rok 50—100 väčších-menších vychádzok; alebo, poneváč „veľa očí veľa vidí", treba viac sberateľov a pozorovateľov, ktorí spojenými silami aj pri menšom (menej intensívnom) namáhaní môžu jeden kraj dosť dôkladne preskúmať i za niekoľko rokov, ačpráve i po rokoch vyskytne sa ešte vždy niečo nového, čoho človek alebo dosiaľ si nevšimnul, alebo čo nespatruje každoročite na tom istom mieste.

Pri prírodovedeckom skúmaní nielen že doplňuje sa jedno odvetvie druhým, ale často možno dosiahnuť i takého cieľa, o ktorom sa ani nesnívalo. Že jedno odvetvie doplňuje sa druhým, to môžem z vlastnej zkúsenosti potvrdiť. Neraz, sbierajúc byliny a huby, a zazrúc brúka alebo slimáka neobyčajného, vzdychol som: Keby som ťa mal pre koho vziať! Zoolog sotva najde ťa tak snadno alebo v toľkomto počte, lebo ten neprizerá sa tam, kde florista; a naopak, zoolog mohol by botanikovi zavše poradiť rastlinu, ukrytú tam, kde on hľadal živočichy. To isté platí aj v geologovi. Naši ľudia, jako nádenníci, oberajú sa veľa lámaním kamenia, pričom musia odsádzať zem. Nemenujem ich ja za to geologmi, ani neprirovnávam ich k nim; len toľko poznamenávam, že práca takáto neomylne zaujíma geologa, ale nie botanika; botanik ta ani nejde, a predsa mal by po čo; a preto geolog môže ho tam nahradiť. Ja upozorňujem našich ľudí, aby pozorovali pri kopaní či na staré nástroje, či na huby podzemné: a tak prišiel som v našom kraji k hubám, Rhizopogon niveum, na meter pod zemou rastúcim. Že pri kutaní prírodovedeckom možno hapnúť i na starožitnosti, rozumie sa samo sebou. Avšak na iný predmet ešte upozorniť chcem. Žiadame si mať posbierané názvy vrchov, dolín, brál, kotlín, priepastí, áno všetkých možných ďahov a kútov po chotároch, lebo v týchto starožitných menách ukryté sú perly etymologie a dôkazy autochtonie. Takým mechanickým spôsobom to posbierať, aby nám dakto jednoducho diktoval: i tak možno nakoľko natoľko docieliť. No prírodoskúmateľ, ktorý musí si značiť náleziská, prinútený je spytovať sa ľudí, jako volajú ta alebo ta; pritom pozná i chotár, a keď by vyzval dakoho, aby mu mená diktoval, môže ho sám vodiť takrečeno

po chotáre, vypytujúc sa mená jednotlivých menších krajov Jedným slovom, ale čímkoľvek zaoberal by sa človek, už toho aj k inému odvetviu ľahšie možno upotrebiť, nežli ktorý nič neštuduje. Takýto zväčša pre nič nemá smyslu.

„Z pilnej ruky nádeje kvitnú,“ hovorí náš pevec; a my potrebujeme veľa pilných rukú, veľa pilných nohú, veľa pilných očú, veľa pilných umov, lebo máme si veľa usporiadať vo vlastnom dome, ktorý rozbúrali nám, jako keď včeličkám medveď zje med i s — kráľovnou. Ja tuto mluvím, pravda, len o botanike, aby tí, ktorí zaoberajú sa ňou, pracovali k jednomu spoločnému cieľu, že by naše museum dostalo v krátkom čase herbár taký, v ktorom bola by zastúpená a znázornená kvetna slovenská čo možno najlepšie a najúplnejšie. Spojenými silami teda ku jednotnému cieľu; rozdelenými úlohami pre všetky kraje, v ktorých vykázal nám Boh pole účinkovania. V slobodných hodinách i pri inom zaneprázdnení veľa možno vykonať. Dobrá vôľa prispeje všade. Aj z maličkých, skrovnučkých dôchodkov, jako sú naše, možno vykonať veľa, keď človek chce. A keď je už dosvedčené, že zamieňanie, čili čaranie rastlín veľmi napomáha a obľahčuje určovanie našich vlastných nálezov: ja ponúkam čaru všetkým bratom, ktorí mali by duplikáty, či phanerogamov či kryptogamov. Phanerogamov síce teraz nemám veľkú zásobu, ale tým väčšiu kryptogamov, menovite húb, ktorými oberám sa na tento čas intensívnejšie. Týchto mám zásobu ohromnú. Ináče, môj kraj ani nemôže sa honosiť zriedkavými alebo krásnymi bylinami, jako na pr. Hole bystrické, alebo vápence turčianske; a keďby sme nemali také množstvo a tak prekrásnych rozmanitých šípov, jakých nenachádza sa snáď nikde inde v jednom neveľkom kraji (do tristo foriem!): tak by sme s phanerogamami slabo revusovali. K tomu, čo týka sa kryptogamov, a menovite húb, jak veľkých tak mikroskopických: bohatosť a rozmanitosť naplňuje podivením mojich priateľov botanických, a sbieram ich snáď len od troch rokov, a toho roku najmenej. Ja prijmem, áno prosím, jak phanerogamy, tak aj kryptogamy, a nahradím zo svojich zásob, pokiaľ postačia. Prijmem jak určené, tak neurčené, a podľa svojich síl a známostí budem sa usilovať aj určiť.

Povie snáď niekto, že toto vyzvanie je už opozdené, keďže teraz nikto botanisovať nemôže; no ja držím ho za predčasné, lebo ľaľa ani sa neobzreme, môžeme botanisovať i na phanerogamy; či je marec tak ďaleko? Ak ho totiž dožijeme! Na kryptogamy však možno vychádzky menšie robiť aj v zime; mochy, huby na hnilom dreve, lišajníky na bralách a na stromoch: možno sbierať časom a miesty aj v zime. Či nezatúži usedený človek prejsť sa aj v zime a nassať sa zdravého povetria? A tu na prechádzke hodzte skúmavým okom po stromoch a po bralách pri hradských a chodníkoch. Lišajníky a mochy práve vo vlhkej povetrnosti jasennej a jarnej najlepšie rastú a plody ukazujú. Ale hovorím, že treba skúmavým okom prizreť sa dôkladne; treba hľadeť na jedno miesto, kde dačo jesto, dlho a pilne, aby sa človek rozhľadel, a aby oko privyklo. V pivniciach rastú aj útle huby aj v zime na hnilom dreve a na

hnilých zeleninách; to isté platí o jaskyňach a o baňach. Na jar však každý, kto má náklonnosť ku scientii amabilis, môže pre dištrakciu započať sbierať phanerogamy, obyčajné, najbližšie okolo domu, aby nezavadzaly v tobole, keď zďaleka niesť musí také, ktoré nerastú v záhradách alebo na blízkych lúkach. Malú zásobu môže človek doniesť i v ruke alebo vo vačku; väčšie zásoby potrebujú tobolu botanickú, záležajúcu z dvoch dasiek lepenkových, medzi ktoré vezme sa väčšia alebo menšia zásoba obyčajného novinkového papieru. Plechovice, jaké predtým potrebovali botanici, nie sú praktické, lebo či prázdne či plné, sú rovnak veliké a nespratné, a rastliny v nich pohúžvajú a polámu sa. Medzi papierami však zachovajú sa rastliny svieže i do tretieho dňa, natoľko, že puky vykvitnú; lebo listy pustia rosu a občerstvujú rastlinu. Pre pohodlnejšie nosenie musí byť tobola opatrená remeňami.

Botanisovanie spojené býva i s namáhaním, najmä keď človek ďaleko sa vyberie, alebo vrchy a bralá a priepasti skúma. Ale či jesto „koláče bez práce"? Také ustávanie odmení nielen potrebná komocia, ale i mnoho iných pôžitkov. Turisti navštevujú vysoké vrchy jedine pohybovaniu k vôli, pričom kochajú sa i v peknom výhľade na pekné romantické partie. Tých zaujímavých romantických partií vidí florista snáď najviac, a dosiahne ešte o jeden cieľ viac, než turista.

Od botanisovania, viac než namáhanie, odstrašuje to, že sbierky kazia mole. Ačpráve i proti moľom už jesto prostriedky: predsa, koho odstrašily by tieto, ten v obore prírodných vied a paläontologie môže si najsť aj taký predmet (staré mince, lastury, skameneliny, kamene atď.), ktoré „mole nekazia". K ochrane húb, najmä väčších, odporúčam jednoduchý prostriedok, ktorý každý pri ruke má, totižto petrolej. Ja natrovil som sa mnoho na otravu „Mercurius corrosiom", a bez výsledku, až chytil som sa sám od seba petroleja. Hubu, či v zime či v lete, donesie človek už domov nakazenú alebo vajíčkami alebo červíčkami, alebo doma nakladú do nej vajíčka malé motýliky, psotami menované, ktoré aj v zime lietajú do svetla. Kde jedna taká psota sa zjaví, tam je už zle, a i jednej treba predísť, lebo jedna nanesie vajíčok i do päťdesiat. Ona príde síce aj zvonku, ale hubu natretú petrolejom nenavštívi. Daktoré huby nivočia chrobáčiky; i tieto usmrtí petrolej.

Magické recepty z Bošáckej doliny a okolia.

Podáva *J. L. Holuby.*

Keď nedávno prezeral som vo Štvrtku na Považí u daktorých hospodárov opatrované staré rukopisy, našiel som medzi inými aj desať receptov včelárskych, z minulého storočia pochodiacich. Ale len rukopis pochodí s konca XVIII. storočia, recepty obsahom svojím ukazujú do časov omnoho dávnejších, v ktorých včelárstvo,

teraz v tomto kraji len veľmi nedbalo prevádzané, v kvete a veľmi rozšírené bolo. Na dôkaz toho, že počiatkom XVII. storočia včelárstvo v okolí Trenčína veľmi pilne prevádzané byť muselo, slúžiž visitačný protokoll prvého ev. superintendenta trenčiansko-oravsko-liptovského, Eliáša Laniho, ktorý r. 1611 v inventári soblahovskej cirkve pri Trenčíne uvádza 56 parcell lúk a roličiek ku kostolu soblahovskému patriacich a vyárendovaných, od ktorých prenájomníci neplatili peniazmi, ale voskom. Velikosť tých parcell sa neudáva; ale že nemohly byť veliké, poznáme už z toho, že od daktorej len pol funta, a len málo od ktorej dva funty vosku sa platievalo. Z takto došlého vosku „šúľavali“ vo fare alebo na inom príhodnom mieste sviece pre kostolnú potrebu, a zbývajúci vosk predávali do Trenčína pernikárom, ktorí robievali nielen perníky, ale aj voskové sviece.

Že ešte aj teraz včelári pri včelách rozličné čary robia, je všeobecne známo. Nedávno len počul som s celou určitosťou tvrdiť, že kto dostane z vlka hrtan, ho usuší a cezeň daktoré svoje včely z úla vyletieť pustí, včely celého úla pôjdu na cudzie včely, aby im pobraly med. Komu sa včely daria, o tom sa za isto má, že im počaroval; jak sa nedaria, i tak majú počarovano. To si ľud náš nijako z hlavy vyraziť nedá.

Písateľ štvrťanský oných desiatich receptov magických pre včelárov dozaista nevymyslel ich sám, ale sobral z ústneho podania včelárov na konci minulého storočia. Reč je miešanina češtiny so slovenčinou. Podávam rukopis ten celý tu.

„Tato knižka jest ke včelám.

1. Na Vánoce natreš *česnekom* a medvedím sadlom letáčky, a nepůjdau na ne ludské (t. j. cudzie) včely.

2. Na Vánoce si kúpiš po groši červeného *vína starého, hrebíčkovú matku, muškátový kvet, škorice, muškátový orech:* a to všecko stlčeš do toho vína. To všetko maj na svátky na stole. Keď včely podrežeš, dávaj jim z toho pomádičky s medom.

3. Keď budeš na jar včely púšťať, čím najvčasjej alebo pred svatým Jozefom: natri najprv *česnekom vánočným* a *medvedím sadlom*; na tretí aneb na čtvrtý den budeš jim pristavuvovať medu a toho vyše doloženého vína. Tak budú dobré a silné.

4. Aby ludské včely na naše neišly. Nalapaj *rakov* a *rýb*, a a to stlč a daj do medu; ale jim prv daj čistého medu a potom to daj, do kterých půjdau na úl ty ludské, ale své dobre poobmazuj a zatkaj. Tak aj dávaj tým ludským *kvasnice* s medom, tak jich zkynožíš. Též keďby išly ludské na naše včely, nakopaj *naháču* a stlč, daj do medu: tak všetky zkynožíš.[1])

5. Keďby naše včely na druhé išly, a poznáš které na které idú: do tých, které idú, uhodíš do letáka *múku*; alebo na noc otvor jim zdúšku, tak z tých napotom nepůjdau.

[1]) Kvasnice zapríčiňa skysnutie medu; *nahác* však (Colchicum autumnale, aj jasienka zvaný) je otrava: a tak tento recept nie sú žiadne čary, ale travičstvo a zúmyselné nivočenie včiel!

6. Aby ti roj neušel. Vezmi na vánoce *povalovej múky*, a keď budeš podrezúvať, vezmi sito a zpátek ho obráť keď máš podrezúvať, tú múku na to sito daj a tri razy osievaj okolo, tak ti neujde roj. Keď najdeš pred Jurom *puto*, daj ho pod úl: neujde roj.

7. Keby roj utekal, naber *hliny z krčačiny*, a tú hlinu hádž pred včely, anebo vodu prskaj: tak jich pristavíš.

8. Keď budeš roj osádzať, vezmi *rojovníka* a *materinu dúšku* a *sporiška*, vytri tým a medom úl: bude jim voňať.

9. Keďbys včely kupoval na chovanie, vezmi z pod kúpeného úlu *hliny*, a daj tú hlinu na to miesto, kam úl postavíš.

10. Chceš li, aby včely moc medu maly, na Vánoce v štedrý deň, z *koláča* najprv uválaného a upečeného, uchyť polovic, a z tej polovice daj na každý úl po kúsku, aby to tam bolo cez svátky, bárby to potom i myši zedly, lebo vtáci uchytili: ale včely sa nebudú rojiť."

V 8. recepte spomenutý *rojovník* (Melissa officinalis) je južná rastlina, ale zhusta pestuje sa v záhradách, hlavne v takých krajoch, kde včelárstvo sa prevádzalo a prevádza. Často najde sa aj zdivočilá a cele udomácnená pri plotoch a pri cestách. Po kopaniciach miestami rastúci rojovník nám ukazuje stopy, že tam kedysi chalupa stála alebo aspoň včelín býval.

Včely sú aj teraz u ľudu nášho vo vážnosti a nazývajú sa často, jakoby maznavo, „muškami". Včely ľudu našemu nikdy „nedochnú", ale „umierajú". Zomre-li gazda, domáci bežia oznámiť to hneď včelám zaklopaním po tri razy na každý úl a rieknutím: „Gazda vám zomrel". Za gazdom obyčajne vymrú aj včely. Aby sa včely hojne rojily, obieha včelár na Veľký piatok nahý okolo včelína.

Iný rukopis, tiež z predošlého storočia pochádzajúci a magické recepty obsahujúci, dostal som tohoto roku z Podlužian od p. farára Bučka. Písaný je rukou veľmi vypísanou, tak že s istotou môžem tvrdiť, že ho písal človek študovaný a s perom mnoho sa obracajúci. Podávam aj tento vo vernom odpise. Titulu nemá, a recepty magické poznačené sú bežnými číslami.

1. Aby te žaden nevidel.

Zslecž ze zajaca losje (vlásie?) hned ho s voskem smíšaj, z toho sprav knot a zapál.

2. Aby se ty (t. j. ti) peníze navratily.

Koren Vraticžovy polož pod Oltar, nechaj ho tam po tri Nedele, polož potom medzi peníze.

3. Aby psy na teba neštekaly.

Cžernobilovy koren polož do cžižmy.

4. Abis zlodeje našel.

Jaknáhle zvíš, že ty nečzo chiba, vitahni *z gaci motús*, bež do Mlina a polož do mlinskeho kamena, a doma najdeš zlodeja.

5. Abis vedel cžo kdo o tebe mluvy.

Vezmi *Drozdove Srdce*, a polož si ho na noc pod hlavu, snije se ty.

6. Abis zajaca snadno zastrelil.

Žlč ze zajaca umaž sy na cžižmu.

7. Kdiž ta neco knavy (gniavi).
Nech sa položí ku dverom hore koncom *metla:* do rána dočkáš, čo ta gnavilo.
8. Abis lacno kupil.
Nos *hlavu dudkovu* pri sebe.
9. Abis bol moczni.
Z kohúta ostrohu pri sebe nos.
10. Abi ta neprítel rád mal.
V nedelu pred Víchodom Slunce vezmi *Šalfiu*, a di (jdi) k nemu: musí te rád mat. Item: Nos pri sobe *Vlčší zub.*
11. Abi sa žaden s tebu nevadil.
Nos pri sobe *Vlčší koren.*
12. Abi ty žaden flintu neškodil.
Z ucha sveho s tu mastu namasť sve ruky: a neuškodí ty žaden.
13. Abi sy chlapa zrazil.
Hleď dostat *strelu*, vlož do prstena místo Oczka, czasto obrát k dlany, a tak bi.
14. Kdibi ti na vesely pištol nechcela vistrelit.
S klinem na gaczech vitri panvicu a rúlu.
15. Stare a žlte gombiki obnoviti.
Var jich v *hrachu* alebo ve vode.
16. Kdibi si dostal na šatu špljach (fľak?).
Pomaž ten špljach s hlinu a pri teple drž.
17. Abi ty flintu nezkazili.
Vezmi teple *Svinske Lejno*, obzlaštne kdi najdeš, a pomaž svečku i stroj, a domu (?) do ruky vtiskni czo mužeš vtlačit z neho čez šatku.
18. Abi sy bil mocni a silny.
Vezmi *zadek z vína* do sklenicze a obtáhni s lemom dobre, tak zahrab do mraveniska; potom prave kdi bude rok, v ten den, v tu hodinu, vezmi a na dúšek hned vypi; jestli nemožeš to vypit, cez hlavu vilej.
19. Abi sa ta zbroj nechitila.
Vikopaj *Mačší chvostik* na den S. Marka, a nos pri sebe.
20. Abis mnoho rib do vrše chitil.
Vezmi *drevo hnile*, ktere v noczy sviti, vlož do sklenice a do vršky, ale sklenicu dobre zaváž s voskem.
21. Abi si sa ze Žalara vislobodil.
Vezmi *stračše vajco*, a zas ho polož do hnízda, a straka prinese *kamenček*, a ten kamenček zapravic do prstena: kde sa zamku dotkneš, hned sa otvori.
22. Abis nebol premožen.
Ze zelini *zvonce* pri sebe nos.
23. Abis premohel neprateluv.
Napiš na bukovem liste tito slova: Gabriel, Rafael, — a nebude hnev.
24. Abi ta ludje milovali.
Chic jednu *lastovicu*, odrež ji hlavu, v žaludku najdeš kamenček: a nos pri sebe.

25. Aby z druheho ty prinesly. (Čo to?)

Zabartuj *Lastoviče vajco*, abi tvrde bilo, vlož opet do hniezda; a kdiž pride lastovica, prinese sobe zelinku, drž medzy provazmi, a nebude se prejimat. (Nemá žiadneho smyslu.)

26. Abi sa všelijakej barvi kurence a húsence láhly.

Pomaluj vajca takovu barvu, jakovej barvi chceš miti, potom pomasť z drevením olejem, nech to uschne: a polož pod Slípku.

27. Abisi mohel bilu (?) dostat, ktera sa ti lúbi.

Vezmi *Černobilu* a nechaj na slunci cez den, až bude bíli a černý, a potom rozetri; ten jeden bíli vrhni na nu, a ten černi daj do napoja, a bude te líbit. (Nevedomo, čo pod tou „bílou“ rozumeť sa má.)

28. Abi kůn druheho pretahel.

Dej jemu zesti trí kveti *Rozmarinove*, a obes mu tito slova na hrdlo: Juxta × Romam × Patrna × Male.

29. Abi si na všetki hri vihral.

Napíš tito Slova: ..... × Morti ×× Charta × Ladamas ×, vezmi tri vrabcove jaziki a tri srdca, zaváž do papíru: a vihraš. Item: *Oči dudkove* nos pri sebe, a tito slova: × fel × tale × mala ×: a budeš mat ščesti.

30. Aby si nikdi neustal.

Hadovu kožu si opáš na nohu pravú: možeš git daleko.

31. Aby si všecko uhadel, co chceš.

Vezmi *hadovu kožu*, usuš na prach, a ten prach polož sobe na hlavu.“

Od čísla 27. sú tieto recepty písané inou, menej zbehlou rukou, a už veľmi vybľadlým a ťažko čitateľným písmom. V týchto receptoch nachodíme spomínané rastliny: vrátyč (Tanacetum vulgare), černobýľ (Artemisia vulgaris), šalfiu (Salvia officinalis), vlčí koreň (snáď Aconitum Lycoctonum), hrach (Pisum arvense, sativum), mačí chvostik (snáď myší chvôstik, Achillea Millefolium), hnilé, fosforeskujúce drevo, zvonček (Campanula), bukový list (Fagus silvatica), magickú zelinku, lastovičkou prinesenú, neznámeho druhu, rozmarín (Rosmarinus officinalis), ktoré v poverách, čaroch a domácich liekoch ľudu našeho často sa užívajú. Že vosk od starodávna v čaroch velikú úlohu hráva na všetky strany, je známo, a v bosorských processoch ešte minulého storočia nejedna bosorka bola mučená, aby sa priznala, kde komu jako „cerae transfusione“ uškodila? a jak sa jej to svedkami dokázalo, alebo sama sa na mukách k všetkému priznala, čo len hlúpi sudcovia si žiadali, bola ad majorem justitiae gloriam upálená. Kto však kedy mohol na tú komickú myšlienku prísť, že by motúz z giat do mlynského kameňa vhodený robil dajaké zázraky, jako vyjavenie zlodeja, alebo že by vytieranie panvice a cievy pištoľnej klinom z giat malo urobiť túto zbroj výtečne strieľajúcou? Bol to iste dajaký prešibaný a prefíkaný furták, ktorý si z pôverčivých ľudí bláznov robil. Srdce z dudka, drozda, kohútia ostroha, vlčí zub a podobné veci boly tiež od dávna aj u iných národov v čaroch a lekárstve užívané, a to nielen od starých báb, pastierov a bosorákov a bosoriek, vedomníkov a vedomkýň

z professie, ale aj od graduovaných doktorov lekárstva, jako nám to mnohé spisy ešte z minulého storočia dokazujú.

Keď teraz jako na ukážku podať mienim daktoré *magické recepty* z Bošáckej doliny, nechcem tým toľko povedať, jako by to boly tunajšie speciality; lebo veď tie isté, alebo aspoň podobné im, na celom Slovensku sa nachodia. Ktokoľvek požíva dôveru ľudu jako jeho úprimný priateľ a nie jako nenásytný vydrigroš, ten v každom kraji dopočuje a dozvie sa najkuriósnejších vecí z oboru povery a starobylých zvykov. A čím ďalej ktorá dedinka od mesta alebo mestečka, od hradskej cesty a teraz od železnice po úbočinách dolín sa rozkladá: tým je ľud pôverčivejší.

Kto chce v kartách vyhrať, nech sa dá cigánkinou papučou okadiť. Tento recept zachovávajú nielen dedinskí karbaníci, ale aj veľkomestskí, lebo že v hre na karty veselo na vzájom sa cigánia a oklamávajú, o tom často môžeme sa dočítať po novinách.

Kto chce mať v dome *Škriatka*, aby mu peniaze nosil, nesmie sa za deväť dní ani umývať, ani česať, ani modliť, na deviaty deň musí cez deväť prielazov na plotoch zadkom preliezť: tam ho potom bude čakať Škriatok v podobe čiernej sliepky a opýta sa ho: „Čo žiadaš?“ Keď žiadosť svoju vyjaví, musí Škriatkovi vlastnou krvou podpísať svoju dušu alebo „ťažkej svojej ženy“ ešte nenarodené dieťa, a žiadosť jeho bude vyplnená. Škriatok chodieva vo dne v podobe čiernej sliepky alebo „zašubraného“ kuraťa po dome, v noci lieta v podobe ohnivej reťaze dolu komínom do domu. Kto od čiernej sliepky vajce za deväť dní pod pazuchou nosí a za ten čas ani sa neumýva, ani nečeše, ani nemodlí, a potom to vajce nechával za deväť dní uložené v konskom hnoji: vyliahne sa mu z neho Škriatok. Škriatka aj Zmokom zovú. Znal som tu v Zem. Podhradí pilného hospodára, o ktorom všeobecne sa rozprávalo, že mu *Škrátek* dolu komínom peniaze nosí. Upískané, strapaté a nedbalo zaodeté deti Škriatkami prezývajú. Je to tu tak bežný výraz, jako keď vlastný otec alebo matka z prílišnej rodičovskej lásky detváky svoje „hýlmi“ nazýva.

Aby dakomu pričarovali neuhasiteľný *smäd*, dajú mu jesť, čo on o tom nevie, kus dajakého pokrmu cez husací gágor pretiahnutý: tak potom čo najprv piť bude, musí to ustavične piť, jako hus. Znám starého kopaničiara, ktorý sám rozprával, že mu súseda dala z pomsty husací puchor a nohu, cez husací gágor pretiahnuté, zjesť, a keď si na to vody zapil, dostal taký hrozný, pálčivý smäd, že musel vo dne v noci ustavične piť vodu, naraz vraj štyri alebo päť holbí. Všetky užívané lieky nič neosožily, až mu jakýsi ovčiak poradil: aby pil pivo, ale čo by ho jak kto prosil, aby mu z toho piva zavdal, jak sa chce vyliečiť, nesmie mu dať ani kvapky. Piť však má takýmto poriadkom: jednu holbu neslanú, druhú slanú, a zase neslanú, tak dlho, zakiaľ len bude v jednom kuse stačiť. Môj kopaničiar si tú radu dobre zapamätal, a že bol práve na trh do Nového Mesta vystrojený, i dľa nej sa zadržal, lebo prijdúc do N. Mesta, zasadol si k pivu a dľa predpísaného poriadku vypil na jedno posedenie sedem holbí piva bez toho, že by bol komu, ač ho

o to žiadali, čo len kvapku z toho piva zavdal. V ten deň vraj nemočil len raz, kalným močom, a na druhý deň už necítil smädu a moč bol čistý, kdežto predtým ustavične na moč ho hnalo, pre množstvo vypitej vody. O jednej žene mi rozprávali, že dostala zjesť kus puchora cez husací hrtan pretiahnutý, a keď si na to upila pálenky, stala sa korheľkyňou a v tom aj umrela. Preto v takom dome, kde šípia dajakú zášť proti sebe, neradi prijímajú niečo na zjedenie, zo strachu, že by to mohlo byť pretiahnutím cez husací hrtan počarované.

Keď spadne na nový štvrtok (t. j. v najbližší štvrtok po novmesiaci) s putne drevená obruč a tá sa na prach spáli, možno tým prachom urobiť dievčaťu velikú hanbu; lebo keď tancujúcu tým prachom dakto z nenazdania posype, hneď s nej *všetky šaty spadnú.*

Nielen Albertus Magnus v XIII. storočí znal recept, dľa ktorého človek môže sa urobiť *neviditeľným*, ale spomína aj ľud náš, že prsty z nenarodeného dieťaťa tomu, kto ich pri sebe má, i potme svieťa a ho neviditeľným robia. O prešibaných kmínoch, ktorí s neobyčajnou zručnosťou i v najtmavšej noci páchajú krádeže, hovorí sa: že majú pri sebe prsty z nenarodeného dieťaťa, t. j. vyrezané zo života zomrelej tehotnej matky.

Komu nedostačí, že sa môže poshovárať, poradiť a pobaviť so statočnými ľuďmi, a aj nestatoční a planí ľudia sú mu ešte pridobrí, hľadá spôsob a príležitosť, jako by mohol dostať *audienciu u čerta.* Čarodejstvo má k tomu nasledujúci magický recept: Choď cez polnoc na krížne cesty, sprav okolo seba trikráľovou kriedou kolo, ale maj pri sebe svätenú trikráľovú vodu. Z toho kruhu uvidíš čerta a zlých duchov, môžeš sa s nimi shovárať, a jak sa čertovi podpíšeš krvou z malíčka ľavej ruky, dá ti všetko, čo k časnému šťastiu si zažiadaš. Ale beda bolo by tomu, kto by z toho kola vykročil, lebo by ho čert v tom okamžení uchytil.

Kto chce videť a poznať *bosorky*, nech od Lucie do Štedrého večera každý deň, čo len za chvíľku, robí stolček tak, aby bol do Štedrého večera hotový. Keď si tento stolček po Štedrom večeri na polnočnú utiereň vezme do kostola a tam si naň sadne: vidí všetky bosorky, chrbtom k oltáru obrátené; ale nesmie čakať kňazovho požehnania, lebo po požehnaní vychytily by mu bosorky ten stolec a zle by ho doriadily. Bárs ľud na túto poveru veľmi drží, predsa nikto takých stolcov tu nefabrikuje a nimi takú poveru neprevádza.

Vyčitovanie zlého ducha rozličnými zaklínacími formulami je vždy ešte v behu. S tvárou celkom vážnou, z ktorej sa dalo poznať, že rozpravač pevne verí na ním rozprávanú udalosť, rozprával mi jeden muž: že jemu známa žena, keď pila z prameňa vodu, priľahnúc na zem, schytená bola „zlým duchom“ za jazyk, a ten „zlý“ ju zatiaľ nechcel popustiť, zakiaľ mu nesľúbi, čo má v sebe. Sľúbila. Na to porodila po čase chlapca. Tento, keď vyrástol na švárneho šuhaja, šiel s matkou na Rolincovú (kopanice medzi Zem. Podhradím a Mor. Lieskovým), a shliadnuc pekný dub, riekol: „Ej, ale by bolo dobre na tom dube viseť!“ Matka sa toho naľakala a

prijdúc domov riekla o tom mužovi. Ten hneď na druhý deň sobral sa, dub soťal, a keď stodolu poprávali, dal z neho ukresať hradu. Ale chlapec, už švárny mládenec, raz vytratil sa im z izby a večer ho našli na tej dubovej hrade obeseného.

Zatopenému, keď je ešte nádeja, že „k sebe prijde", otvoria varechou ústa a vlejú mu do úst z diery kľúča železného vody; jak je ešte „duša v ňom", precítne a začne hovoriť.

Šľakom porazenému a reč ztrativšiemu mužovi potierajú jazyk krvou čierneho kohúta alebo kocúra, žene krvou čiernej sliepky alebo kočky. Videl som raz mladú ženičku niesť čiernu sliepku, ručníkom zakrytú, do takého domu, kde ležala žena, v ten deň ráno na celý ľavý bok tela šľakom porazená a zanemená, ktorá na tretí deň umrela.

Proti *zanemeniu*, aby pacient zase hovoriť mohol, dáva sa mu jesť niečo zabudnutého. Pri pečení chleba spraví sa malý „postruheň", ktorý pri vyberaní chleba schválne v peci sa jakoby zabudne, a, jako by sa gazdiná naň razom rozpomenula, vytiahne ho z pece a dá ho na zjedenie zanemenému. Iný recept zase predpisuje: naškrabať z kachelných vidiel niečo železa a to variť s majoránom (Origanum Majorana) a odvarok dať vypiť zanemenému.

Krištofovým sklom možno videť do vnútra zeme a tak najsť poklady. Len sa nemôžem dozvedieť, čo ľud náš pod tým Krištofovým sklom rozumie, jehož pomocou možno aj duchov zomrelých vycitovať, jako to vraj jeden insurgent podhraďský, menom Kozic, ktorý, sťa husársky obšitoš, z Napoleonovských vojen domov bol sa vrátil, vykonal, keď si ducha svojej zomrelej matky docitoval!

Odvarok *umrlčej hlavy* má byť prostriedkom proti choromyseľnosti a nočnému gniaveniu (Alpdrücken). V bošáckych kopaniciach chodievalo vraj čosi vo dne i v noci jednu dievku gniaviť. Vydala sa. Po vydaji sa stav jej zhoršil, tak že bývala aj vo dne za dlhé chvíle jako „bez seba", lebo ju ustavične mátalo. Zavolaná cigánka liečila ju odvarkom ľudskej umrlčej hlavy, nad ktorou mne neznáme zaklínacie formule šomrala a tým odvarkom na hallucinácie trpiacu mladú ženu zmývala. Nezadlho žena tá umrela, a keď mrtvolu viezli na pohrab do Bošáce, nemohli ju kone z doliny vyviezť, lebo „ten zlý" aj furmanovi na bič sadol. Museli tedy chlapi do voza sa zoprieť a z doliny ho vytisnúť až na rovnú cestu.

Na *„preškodenie"* berú hlinu zpod zdochlého psa a zeme z troch hrobov, a medzi odriekaním istej kliatby obsýpajú dokola dom: aby tam nebolo šťastia.

Keď sa na jar lichva (kravy, voly) po prvý raz do jarma zapriaha, zvlášť bujná a dobre chovaná, potierajú jej šije nastriekaným ženským mliekom: aby dobre a pokojne na jarme ťahala. Počul som rozprávať, že na jarmoku v Novom Meste jedny bujné junce nikto nechcel kúpiť, až ich jedna žena chytila a, nastriekajúc si na dlaň mlieka, tým im krky pomazala, čepcom s hlavy strhnutým ich po šiji počapkala: a junce skrotly.

Gazdinej kravy *krvavé mlieko* dávaly. Zašla si tedy k bohyni, ktorá jej poradila: aby na ceste najdenú koňskú podkovu na že-

ravo rozpálili, do hrotka položili a na to kravu dojili; na to že prijde bosorka, čo tej krave počarovala; ale keď čokoľvek bude požičiavať, aby jej nedali ničoho, lebo by tým požičaným všetky proti nej robené čary odčarovala. Keď tak urobili, prišla žena požičiavať všeličoho, a keď ju odpravili, vrátila sa zase, rukama zalamujúc a úzkostlive volajúc: „Pre Boha, čo robíte? Nerobte!“ Na to jej odpovedali: „Nech sa stane, čo chce“, a bosorke sa do rána krava rozpučila.

Aby lichva bola zdravá a darila sa, vezmú dvoje *slepých šteniec* do nového hrnca, pokryjú ich novou škrydlou, vložia do pece, keď v nej horí, a škrydlu držia vidlami. V hrnci tom štence zuhlovatejú, zuhlovatené potlčú sa na prach a z toho prachu sa dáva rožnej lichve po špetke do nápoja, alebo sa prach smiesi s cestom a v podobe guliek sa dáva lichve prežrieť. To mi rozprával Bošáčan, ktorý sám dľa tohoto mrzkého receptu pokračuje, ač dobrý a záživný krm viac prispieva k zdaru lichvy, než všetky zo šteniec, ukrutne za živa na prach upálených, naplackané kravské pilule!

Nekonečný je rad magických receptov k *vzbudeniu ľúbosti!* I poetické, i naívné, i smiešné, i pľuhavé a hnusné nachodia sa medzi nimi na výber, dľa toho, jak náhlo je komu s dočarovaním dajakého toho záletníka a hlavne ženícha.

Znal som dievča, o ktorom som sa nazdával, že nevie „ani do päť načítať“, a predsa čarovať a magickými kunštami záletníkov vábiť vedelo! Keď frajer u frajerky zaspí dakde pod pecou na lavici, vyškrabe mu frajerka opatrne, tak aby to nezbadal a sa nezobudil, z opätku pravej čižmy blato a hodí to na oheň, keď oheň rozkladá, tak potom „bárs by sa nebe so zemou styklo, nikdo nebude môcť zabrániť, aby si ju za ženu vzal“. — Bez jednania kúpený cukor nevážený devy dávajú si pod pazuchu, aby sa tak deväť ráz vytancovaly. Takto präparovaný cukor jakýmkoľvek spôsobom, či vo víne, či v inom nápoji, či s pokrmom dajakým, hľadia dať záletníkovi požiť, aby bol v láske verný, a, čo je hlavná vec, aby si inú za ženu nevzal.

Podarí-li sa frajerovi nepozorovane s temena hlavy odstrihnúť „svítek“ vlasov: už je lapený! Lebo keď dievča tie vlasy zapraví nad čeľusťami pece: jako plameň čeľuste šľahá, tak bude aj frajer za tým dievčaťom páliť.

O jednom mlynárovi sa rozpráva, jako sa chválil, že istej dievke vystrihol s temena vlasy a ich nad čeľuste zamuroval, a ona potom všade za ním behala.

Vojak ubytovaný v dome, kde mali peknú dcéru, keď s plukom odchádzal z toho domu, pýtal si od toho dievčaťa, aby mu dalo na pamiatku *jeden vlas s hlavy.* Toto sa poradilo s matkou, a na jej radu vytiahlo vlas zo sita v kuchyni na klinku visiaceho, a podalo ho v papierku zakrútený vojakovi. V tom bolo počuť bubnovať a vojak sa vybral z domu. Ale sotva zo dverí vykročil, skočilo sito s klinka a kotúľalo sa na odiv, na potupu a posmech sveta samo od seba za vojakom! I túto fabulu rozprávali mi jako [illegible] udalosť.

Istý mládenec dostal magickým spôsobom narobených pagáčov, ale šípil neplechu, nejedol z nich a hodil ich psovi zožrať. Tak pes potom za tou dievkou, ktorá bola uchystala tie pagáče, ustavične behal, zakiaľ ho konečne horko-ťažko neodčarovali. Je to tedy veľmi nebezpečná vec s tými magickými pagáčmi, lebo dievča môže si uloviť nimi miesto poriadneho šuhaja nehanebného psa. Myslím, že to je smysel tohoto mysteria.

Predavači berú s sebou *osie hniezdo* do jarmoku: aby sa okolo nich toľko kupcov sbehlo, koľko je v hniezde dierok.

Keď sa nechce smetana za dlho zmútiť, kladú pod mútovník *hrebeň*. Hrebeň s mútením masla stojí asi v takom spojení, jako lopata s krúpami (ľadovcom). Pamätám dobre, keď som raz i s bratom prišiel jako modriansky žiak k našej babke do Vrbového a počaly husto krúpy padať, naša babička vyskočila od stola a volala na rapavú slúžku: „Dora, chytro vyhoď lopatu na strechu, aby chotár nesbilo!“ A keď sme sa my birdáši na takútu assekuráciu pustili do smiechu, dostali sme od babky náležitú kapitolu.

Keď idú ženíchovi nahovárať nevestu a nahovorenie dakto chce prekaziť, roztiahne prsty ľavej ruky a cez ne, jako cez mreže, na nahovárača sa podíva a potom cez prsty fúkne: tak sa za isté drží, že nahovárač darmo sa ustávať bude pri námluvách. Už hodne starého muža jeho vlastná žena za to po hube vyplieskala, že cez prsty hľadel a fúkal na jej brata, na námluvy idúceho. Jak to dakedy podivne prejavuje sa tá sesterská láska!

Aby vdovec po druhý raz sa neoženil, jeho prvej žene, keď ju vkladajú do rakve, nerozviažu nohy, ruky, ani ručníčka, ktorým brada bola podviazaná, neodkladajú. Jestli vdovec čertom smrdí a na ženbu novú pomýšľa prv ešte, než by mu prvú ženu pochovali, dá dobrý pozor, aby mu ženu nepochovali so zaviazanými rukami, nohami a s podviazanou bradou. Keď chce vraj Pán Boh z muža blázna spraviť, vezme mu ženu, hovorí príslovie. Iné zase: Vdovcovi čert mydla požičiava. Spozoroval som to sám mnoho ráz, že muž, zakiaľ mu žena žila, chodil jako Pecivál; ale jaknáhle pochoval ženu, netrpel na brade strniska, pečlive sa holil, česal a chodil vyfrčkárený a vyšnurkovaný, vycickaný a vylízaný. Ale kúsavý vtip ľudu neodpustí ani neposedným, vydajuchtivým vdovám, a čím sú staršie, tým viac ich šľahá. „Aj stará koza rada soľ líže“; „stará stodola dobre horí“, a že „zakiaľ si trúfa kyšu prehryznúť, zatiaľ sa vdova drží za vydajuschopnú“ — sú bežné výrazy. Ostrejšie radšej zamlčím, aby mi daktorá z púhej uznalosti nevydriapala oči.

Od hodnoverného svedka som počul, že keď roku 1866 okolo Vrábľan cholera zúrila, v jednej tekovskej dedinke rychtár dal do pluha zapriahnuť 12 dvanásťročných nahých dievčat a nimi chotár dokola oboral: aby do tej maďarskej dediny cholera nemala prístupu. Na Slovensku som nikde nepočul o takom ochrannom prostriedku.

Pred nedávnymi rokami dostal som k môjmu nemalému prekvapeniu písomný dotaz od správy jednej železnice z Viedne: že či je to pravda, že keď chce dakto upomenúť iného na splnenie

daného sľubu, pošle mu na Veľký piatok v liste kus povrázka? lebo že to má byť obyčajou na Slovensku. Odpovedal som: že mne, aspoň z nášho kraja, o takom upomínaní nič nenie známo. Tu ponúkanie povrázka iné znamená.

Ale vráťme sa ešte raz k našim gazdinkám. Dakedy sa im v mútovníku nijako nechce maslo „sraziť“, čo jak ohnivo smetanu topárkou narábajú. Tu je potom dobrá rada drahá. Jeden recept káže: mútovník postaviť do močidla a tam mútiť; iný zase: vezmi mútovník do plachty na plecia a behaj s ním, čo môžeš, tak dlho, zakiaľ sa nezmúti. Zase iný, trošku poetickejší, káže odriekať do taktu tieto veršíky:

„Chodí žebrák po dedine,
Hľadá maslo kúpiť:
Pomož nám ty, Bože Kriste,
Toto maslo zmútiť.“

Alebo:

Sedí sojka u sopúcha,
Pýta masla do osúcha:
Daj nám, Bože, zmútiť,
Aby mohla sojka masla na osúšek kúpiť.
Múti mutek, múti,
V tom zeleném prútí:
Daj nám, Bože, zmútiť,
Aby mohol mutek masla kúpiť.“

Keď už mútiace dievčatá trúfajú, že sa skoro zmúti, vtedy nerady dávajú topárku z ruky; lebo ktorej prv vyskočí čo len kúštik masla na lub, tá sa prv vydá.

Mohol by som ešte ďalej nadpriadať podobné magické, vždy ešte u ľudu našeho bežné, predpisy a ich zachovávanie. Ale že nemal som v úmysle podať všetko to, čoho som sa dozvedel a čo bez ladu a skladu zaznačeno mám, ale len ukážku, vybranú z mnohých magických kunštov: dostačí toto málo na dôkaz, že magia vždy ešte prevádza sa u ľudu slovenského, a ani tak ľahko nezanikne vzdor šíreniu sa „osvety“ so všetkými jej jasnými, ale i veľmi tmavými stránkami.

Skalka.

Opis historicko-topografický. Podáva *Alexander Lombardini.*

V lone Trenčianskej stolice, ku polnoci od mesta Trenčína asi hodinu cesty, na pravom brale úžiny, ktorú Váh prerobil si krátko pred tým, jako mal prísť ku Trenčínu, visia zázračne prilepené stavby dľa názvu ešte teraz jestvujúceho, kedysi skutočného benediktínskeho opátstva Skalky — de rupibus. Meno dostalo od brala alebo *skaly,* kryjúcej pätu vrchu. Na prostriedku skaly rastú košaté stromy, pod ňou rozprestierajú sa ovocné záhrady a lúky až ku Váhu. Rumy

viac poschodí obsahovavšieho starého opátstva visia na tejto rozsiahlej skale, jako lastovičie hniezdo na dome; dovôkola je vysoký les, kryjúci vrch a podnožie, ale i každú cestu, každé spojenie s ostatným svetom. Stavby maly komory a pivnice do skaly vytesané. Minulo už pol tisícročia, odkedy tu pobožnosť začala si sklepiť prvý kameň; ale jako dávno bolo, čo v tej tvrdej skale príroda vystavila hlboké klenutie, ktoré ubytovalo jednoho z kresťanských apoštolov tohoto kraja a dalo podnet i k neskorším stavbám!

Medzi týmito krásami prírody a umenia najviac pozornosti zasluhuje vnútri skaly nachodiaca sa dvojitá jaskyňa. Do prvej je vchod cez úzke gotické dvere. Táto je $10^1/_2$ siahy dlhá, na 1 siahu široká a vedie do kaplnky Z nej na pravo novým otvorom možno prísť do druhej, 10 siah dlhej a 4 stopy širokej dutiny; v najkrajnejšej čiastke tejto dutiny, mokrej pre kvapkajúcu vodu, nachádza sa kamenná socha sv. Benedika s lampou pred ním visiacou. K bráne tejto jaskyne, vytesanej do skaly, možno prísť po 180 schodoch, len zčiastky krytých, neďaleko niekdajšieho kláštorského majera; k bráne tejto cez chrbát vrchu krúti sa strmá cesta, ktorá je vchodom do malého dvora. Na pravo stojacie stavy, ešte v prvých desaťročiach tohoto stoletia komorským prenajateľom obydlené, sú následkom zanedbania tak spustošené, jako by od viac generácií len vietor bol pelešil v týchto svetliciach. Cez úzky, sotva 4 stopy vysoký otvor možno vstúpiť do tmavej chodby, ktorá však skoro rozšíri sa v rozsiahly terem; chodba ku poludniu je múrom zatvorená a na kaplnku obecaná. Pozostatky oltára a schodov ukazujú určenie tejto druhej miestnosti; v jej pôde, v čas stavebných premien, jezuiti mali najsť rakve so znakom rádu templárov, — no toto nie je dokázano. Chodba siaha ešte i ďalej v pravom uhle a je, ako už podotknuto, mokrá a zamazaná, lebo kvapkajúca voda prináša hnedú, miestami tmavo-popolavú zem, od ktorej zamazané sú pôda i steny a ňou zatiahnutá je už zčiastky i rečená socha, predstavujúca sv. Benedika sediaceho.

Túto jaskyňu za času sv. Štefana kráľa obývali, podľa sv. Maurica, sv. Zoërard (Svorad) a sv. Benedik; prvý okolo roku 998—1010 (podľa sv. Maurica a Dlugoša, poľského spisovateľa z XII. storočia), prijdúc z Poľska alebo lepšie povedano z hornej provincie Váhu; prijatý do zoborského kláštora Filipom opátom, nosil meno Andreja.

Na základe dejepisného poznačenia Ludvik Stárek („Cyrill a Method", 1852, č. 19.) píše: „Oblekuúce tu (na Zobore) svätý muž tento (Svorad) rúcho reholnícke, pracovitý, pobožný, svätý život viedol. Častejšie, nadevšetko ale v pôste do samotnosti k Trenčínu pospiechal a tam v jaskyni skalnatej nad Váhom pústevnický život viedol, v mrtvení tela, v postoch a na modlitbách zotrvával, skončiac bohumilý život svoj v kláštore zoborskom, obklíčený od súdruhov a bratov svojich, ktorých prosil pri smrti svojej, aby ho nevyzliekli, pokým nepríde opát. Po smrti jeho až zvedel opát spolu i s ostatnými reholníkmi, že sv. Svorad reťazou, ktorá už temer celkom do tela bola zarostnutá, stále opásaný bol. Polovicu reťaze tejto vyžiadal si o veci tejto upovedomený Gejza, vodca na ten čas.

Telo sv. Ondreja Svorada složené bolo v chráme nitranskom sv. Emmerama."

„Aj sv. Benedik (Bendik, Beneš, Beňo, Benko, Ben, Benák, Beniač, Benata) sa stal na Zobore reholníkom .... No z toho, čo sv. Maurus o sv. Benedikovi vypráva, skorej sa zavierať môže, že až na Zobore sa so sv. Svoradom oboznal, lebo o predešlom jeho živote sv. Benedik nič vyprávať nevedel. Svätý život a tichá pobožná smrť sv. Svorada tak dojímave na sv. Benedika pôsobila, tak veľmi ho zaujala, že za príkladom jeho i on na to isté miesto, kde sv. Svorad často Bohu v samotnosti slúžil, k Trenčínu totižto do spomenutej skalnatej jaskyne pospiechal, a tam podobne v pôstoch, v mrtvení tela a na modlitbách zotrvával. Tretí rok tu už vykonával pobožnosti svoje, keď ho razom zbojníci napadli, zabili, a zabitého do Váhu hodili. Orol celý rok nad Váhom sa točiaci prezradil Trenčanom miesto, na ktorom svätý muž odpočíval; spustili sa tedy niektorí do Váhu, a vskutku telo sv. Benedika tak neporušené, jako by len dňom predtým do Váhu hodené bolo, z neho vytiahli. Prenesené bolo telo jeho do Nitry a tam v hlavnom chráme sv. Emmerama k sv. Svoradovi priložené, tak že chrám sv. Emmerama učinený je hrobom sv. Ondreja Svorada a Benedika" [1]).

„Od tej doby ctili veriaci svätých krajanov svojich a za patronov a zástupcov svojich sebe jich vyvolili. Obzvláštne ale slávili ročite pamiatku jejich dňa 17. juliusa, ktorý deň nielen po biskupstve nitranskom, ale za niektorý čas, jako to svedčí kalendár Breviara r. 1424 a 1484, po celej krajne bol sviatkom zasväteným. Teraz od veľmi dávna už, ačkoľvek snem nitranský r. 1494 držaný nariadil, aby 17. julius sa svätil, vynímajúc Nitru a Opatovce [2]), deň ten sa u nás nesvätí viacej, ale prekladá sa slávnosť na nedeľu pod oktávou, a vtedy všetci duchovní pastieri biskupstva nitranského ovečkám svojim život svätých krajanov a zástupcov našich predkladajú, a jich k nasledovaniu jejich pobožnosti, horlivosti a pracovitosti povzbudzujú."

Jakub Rupp („Magyarország helyrajzi története" I. sv., druhá polovica, 620. str.) na základe života svätých, písanom Frant. Zsihovicsom (III., 9. str.), hovorí, že tunajšie jaskyne čili pustovnícke byty za času vodcu Gejzu, otca sv. Štefana, obýval do našej vlasti z Poľska prišlý Ondrej, ináč Zoërard menovaný pustovník a jeho učedlník, dalmatského pôvodu Benedik, a tohoto posledného pohanskí zbojníci, predpokladajúci u neho mnoho peňazí, r. 1012 zabili a z jaskyne vyvlečúc do Váhu hodili s tej skaly, na ktorej neskôr románskeho slohu, dvoma vežiami opatrený malý kostol vystavený bol na pamiatku svätého pustovníka.

Cieľom zvečnenia tohoto mučedlníctva na tom mieste, kde sv. Benedik zavraždený a do Váhu hodený bol, roku 1224, dľa iných už roku 1222, nitriansky biskup Jakub od sv. Benedika a všetkých svätých pre benediktínsku reholu s vrchu Casino s krá-

---

[1]) Takto udáva i František Drahotuský v „Istvánbácsi naptára" na r. 1871.
[2]) Skôr Opátovú pri Trenčíne.

ľovským privolením založil opátstvo a pozemkami ho zaopatril, a dľa svedectva listín v archíve barónov Medňanských jestvujúcich, na srúcaninách stavania templárov, tu r. 1198 usadených a za 26 rokov mansiu majúcich. Chatrné dôchodky opátstva neskôr rozmnožili kráľ Bela IV., gróf Sebus, gróf Smaragdus a nitriansky biskup Püsky.

Barón Alojs Mednyánszky (Malerische Reise) mimo opisu miestností týchto jaskýň poznamenáva, že jedna z nich je na rozsiahlejšiu kaplnu pretvorená diera, kde možno videť pozostatky oltára s maľbami; odtiaľto príde sa po schodoch do otvorenej krypty, z tejto na pravo cez dosť dlhú, mokrú a klzkú chodbu do tej jaskyne, v jejž pozadí je kamenná socha niekedajšieho obyvateľa tejto jaskyne, sv. Benedika. Zoërard však, priateľ sv. Benedika, keď za čas oba v prednej jaskyni bydleli a spolu hlásali v tomto kraji slovo Božie, rozlúčil sa s Benedikom a šiel na vrch Zobor, pri Nitre, kde r. 1010 umrel. Na tom mieste, s ktorého zbojníci do Váhu hodili mrtvolu sv. pustovníka, gróf Jur Thurzo r. 1520 dal obnoviť už prv stojaciu, k pamäti sv. Doroty v románskom slohu vyhotovenú kaplnu a vysvätiť k pamäti Panny Marie. Tejto kaplny už len rumy jestvujú.

Čo týka sa založenia opátstva, nitriansky biskup Jakub vystavil dve fundacionálne listiny: jednu r. 1220, je v komorskom archíve a na prosbu opáta Radetiusa prešporská kapitula r. 1563 vydala ju v priepise a v podobe zákonne vernej; druhú r. 1224. V tejto poslednej listine zakladajúci biskup vyslovuje, že k úcte všemohúceho Boha a na pamiatku blahoslaveného Benedika mučedlníka, ku tej jaskyni, ktorú ľud *Skalkou* menuje a kde na múre jaskyne krv svätého bola viditeľná, utvoril sv. Benedikovi a všetkým svätým zasvätený kostol a opátstvo; k živnosti reholníkov daroval kedysi ku *Magosu* náležavšiu zem *Vyez* (Ujezd), ktorú zakladajúci biskup prv nitrianskemu kostolu bol daroval, so 7 volmi a dvoma, *Martin* a *Zamboch* menovanými výmerníkmi; v Nitre dve vinice s dvoma vincúrmi, synmi vincúra *Mikuláša, Mikowom* a *Jowahimom*; 40 oviec s toľkými ošípanými; 100 krížov zbožia, totižto päťdesiatu čiastku biskupského desiatku, a ten skalský opatrený majer, ktorý mal kňaz prvšej fary, teraz reholník *Vihorlaus*, mimo toho každému, reholníkov almužnou napomáhajúcemu kresťanovi z dostiučinenia za jeho hriechy na neho naloženého 40 dní odpustil, konečne oprávnil reholníkov kázaním a spovedaním.

R. 1220 vydaná prvá listina je rozsiahlejšieho obsahu a znie: „Nos Jacobus, Dei gratia Episcopus, et Capitulum Ecclesie Nitriensis, omnibus, ad quos praesentes pervenerint litere salutem et orationes in Domino devotas. Notum facimus dilectionibus vestris. Quod ad honorem omnipotentis Dei et Sancti *Benedicti* martyris in spelunca, quae vulgo *Skalka* dicitur. Ubi etiam Corpus (sanguis?) eiusdem Beati martyris usque ad hodiernum diem in pariete spelunce dinoscitur esse et idem sanctus Martyr veneratur, Ecclesiam ad titulum beati *Benedicti et omnium Sanctorum* edificatam, volentes consilio et consensu fratrum nostrorum aut Capituli, Abbatiam secundum regulam *s. Benedicti* constituere, prout et constituimus

Deo sic largiente, ad sustentationem eorum fratrum in eadem ecclesia Deo servientium, villas nostras *Vyozd* et *Pekho* (Peicho) vocatas in Comitatu Trenchiniensi olim ad Magos pertinen, eidem Ecclesiae nostris sumptibus partim emptas, et iure etiam hereditario concernent, ac alium, quae ecclesie Nitriensis est, *Skalka* praedium vocatum, eidem ecclesie ad sustentationem fratrum et ecclesie constitutionem dederimus et donaverimus, iure perpetuo, et irrevocabiliter tenend et possidend vil iuris nobis et proprietatis in his reservand, sed totum ius nostrum eidem Ecclesie conferend perpetuis duraturis temporibus; adjiciendo et hoc, quod singulis annis ex arcé nostra Nitriensi ad usum fratrum, et Ecclesie *sex Boves, duodecim Larda, oves quadraginta, ac vigesimam capeciam omnium decimarum* frugum, et bladorum Ecclesie nostre Nitriensis et quartam partem de proventibus *decimarum*, vinorum *de Betzko*, de arendar autem decimarum nostrarum Ecclesie nostre Nitriensis singulos per annos curentis monetae florenos *ducentos* eidem Ecclesie decernimus, et in futurum ex bonis nostre atque dicte Ecclesie nostre, ad honorem Dei omnipotentis donavimus, dandas et persolvendas decernimus, delegamusque ob refrigerium animarum nostrarum et parentum. Ut autem hec sancta donatio rata et in posterum permaneat, et quod expressam ad notitiam perveniat singulorum eam fecimus quietari, et sigilli nostri ac Capituli Nitrien. munimine roborari. Nitrie anno ab Incarnatione Domini *millesimo Ducentesimo vigesimo.*" — R. 1228 zakladateľ rozmnožil svoje nadanie štvrtinou dežmy.

R. 1238 kráľ Bela IV., zastaviac sa v Skalke, spozoroval, že opátstvo toto trpí veľkú núdzu; z ľútosti daroval mu polovicu zeme *Gesztes* zvanej, ku trenčianskemu zámku náležiacej a zčiastky zámockým kolonistom assignovanej, zčiastky v *borkovom* majeri bydliacim zámockým poddaným ponechanej, a donáciu túto potvrdil i kráľ Karol I. r. 1328. Fr. Drahotuský a Fl. Rómer spomínajú majer, vlastne majetok *Geszte*; tamten stotožňuje ho s Ujezdom, tento s Opatovou, ktorá ležala medzi súsednými horami.

Roku 1297 Paskáz, nitriansky biskup, jako potvrdil biskupom Jakubom pre skalčianskeho opáta roku 1224 učinenú základinu, tak i tú zmenu, v smysle ktorej on miesto päťdesiatej čiastky biskupského desiatku skalčianskemu opátovi Pavlovi a jeho kláštoru navždy ponechal desiatok ľudu kláštorského. (Listina s visiacou pečaťou.) K tomu prispela kráľom Karlom r. 1328 vydaná potvrdzujúca listina.

(Dokončenie.)

Kristus hosťom u mužíka.

Povesť *N. S. Lieskova.*

Povesť túto o tom, ako Sám Kristus prišiel na Vianoce k mužíkovi za hosťa a čomu ho naučil, ja počul som od starého Sibiriaka, ktorému táto udalosť bola dobre známa. Čo on mne rozprával, to ja podám jeho slovami.

Naša osada pozostáva zo samých vypovedaných na Sibír, ale je živá obchodná osada. Otec môj prišiel sem v čas nevoľníctva v Rusku, a ja som sa tu narodil. Všetkého mali sme dosť, ani teraz biedu netrpíme. Viery sme prostej, ruskej. Otec bol načítaný i mne k čítaniu dodával chuti. Ktorý človek nauku ľúbil, ten bol mi najlepším priateľom, a ja bol som hotový skočiť za neho do ohňa i do vody. A hľa, poslal mi raz Hospodin na radosť priateľa Timofeja Osipoviča, o ktorom chcem vám rozprávať, aký sa s ním div stal.

Timofej Osipović prišiel k nám mladý. Ja mal som vtedy osemnásť rokov, a on, možno, niečo vyše dvadsať. Držania bol Timoša veľmi slušného. Za čo bol vypovedaný — o tom v našom položení, šetriac človeka, nespytujú sa, no bolo počuť, že ho strýko ukrivdil. Tútorom mu bol, sirote, a premárnil alebo prisvojil si celé jeho dedictvo. A Timofej Osipovič v tie časy, ako mladý človek, bol prudký; vzniknul medzi ním a strýkom spor, a on schytil na strýka zbraň. Z milosrdenstva Božieho, hriech tejto šialenosti nedovŕšil sa, — Timofej len ranil strýka na ruke. Pre mladosť Timofej nedostal veľkého trestu; ako kupec prvej triedy bol vypovedaný k nám.

Majetok Timofejov z deviatich častí bol rozkradnutý, jednako ešte i z desiatej časti dalo sa žiť. Vystavil si dom a začal život, no v duši jeho kypela krivda, a dlho stránil sa každého. Sedával vždy doma, len nádenník a nádenníčka ho videli, a doma vždy knihy čítal a samé nábožné. Konečne sme sa obznámili, práve pre knihy, ja začal som k nemu chodiť a on prijímal ma ochotne Boli sme jeden druhému po srdci.

* * *

Rodičia moji z počiatku neveľmi ma k nemu púšťali. On zdal sa im podivným. Hovorili: — „Neznáme, čo je za človeka a prečo každému vyhýba. Aby ťa niečomu zlému nenaučil.“ — Ja rodičovskej vôli bol som pokorný, ale pravdu som im povedal, otcovi i materi, že nič zlého od Timofeja nepočujem, zamestnávame sa len tým, že spolu knihy čítame a o viere hovoríme, ako dľa svätej vôle Božej žiť treba, aby neztratili sme obraz Stvoriteľa v sebe a nezneuctili ho. Mňa začali púšťať k Timofejovi posedieť si, koľko sa mi páčilo, otec môj i sám začal chodiť k nemu a potom i Timofej Osipov k nám prišiel. Videli moji rodičia, že je on človek dobrý, i zamilovali si ho a veľmi želeli, že často býva zamračený. Ak

spomnie si krivdu, alebo zvlášte keď počuje slovo o strýkovi, celý zbladne a potom chodí smutný, i ruky opustí. Vtedy ani čítať nechce, ešte i v očiach namiesto obyčajnej láskavosti hnev horí. Čestnosti on bol príkladnej a rozumný, ale do práce pre svoje trápenie nepoberal sa. No nude jeho Hospodin skoro odpomohol: prišla mu po srdci moja sestra; vzal si ju a prestal nudiť sa, začal žiť, majetok honobiť a za desať rokov ukázal sa veľmi majetným človekom. Dom popravil na veľký stav; všetkým je plný, všetkého hojnosť, všetci ho ctia, i ženu má dobrú a deti zdravé. Čože ešte treba? Zdá sa, všetko predošlé trápenie zabudnúť možno, no on predsa len pamätal na svoju krivdu a raz, keď sme s ním spolu na vozíčku išli a hovorili zcela úprimne, opýtal som sa ho:

— Akože, brat Timoša, či si so všetkým spokojný?

— V akom, — spytuje sa, — smysle?

— Či máš všetko to, čo odňali ti doma?

A on hneď celý zbladnul a ani slova neodpovedal, len mlčky koňa poháňal.

Prosil som ho za odpustenie.

— Ty, — hovorím, — brat, odpusť mi, že som sa ťa tak opýtal... Ja myslel som, že zlé už dávno... minulo a zabudlo sa.

— Biedy niet, — odpovedá, — že ono dávno... minulo, — ono minulo, no predsa pamätať ho...

Mne bolo ho lúto, no nie s tej strany, že kedysi mal viac, ale že je v takom zaslepení: sväté písmo zná, i pekne hovoriť o viere zná, a krivdu tak ťažko zabúda. To znamená, že mu je ani sväté slovo nie na osoh.

Ja zamyslel som sa, lebo som vo všetkom jeho za múdrejšieho držal a myslel som, že od neho dobrému sa naučím, a on zlo pamätá si... On to zbadal i hovorí:

— Čo ty teraz myslíš?

— Nuž tak, — hovorím, — myslím, čo príde.

— Nie, ty o mne myslíš.

— I o tebe myslím.

— Čože o mne, ako myslíš?

— Prosím ťa, nehnevaj sa, čo som ja o tebe myslel. Písmo sväté ty znáš, ale srdce tvoje je hnevivé, Bohu nechce sa pokoriť. Aký potom prospech máš zo svätého písma?

Timofej nenahneval sa, len sa mu tvár smutne zamračila a odpovedá:

— Ty nevieš zo svätého písma poučovať.

— Máš pravdu, — hovorím, — ja neviem.

— Nevieš, — hovorí, — ty ani to, aké sú krivdy na svete.

Ja i v tomto súhlasil som s ním a on začal hovoriť, že sú také urážky, ktoré strpeť nemožno, — a rozprával mi, že on nie pre peniaze nahneval sa na strýka svojho, ale pre niečo iné, — čo zabudnúť nemožno.

— Naveky bol by som chcel o tom mlčať, no teraz tebe, — hovorí, — ako priateľovi môjmu, vyznám sa.

Ja hovorím: — Jestli ti to pomôže, rozpovedz.

A on vyznal mi, že strýko na smrť nahneval jeho otca, vohnal trápením do hrobu jeho mať, očiernil jeho samého a na svoje staré kolená oklamal a hrozbami donútil istých ľudí vydať za neho, starého, mladé dievča, ktoré Timoša od detinstva ľúbil a vždy mal úmysel vziať si ju za ženu.

— Či, — hovorí, — všetko toto možno odpustiť? Kým žijem, jemu to neodpustím.

— Nuž tak je, — odpovedám, — krivda tvoja je veľká, to je pravda, ale že ty zo svätého písma nemáš prospechu, ani to nie je lož.

A on mi zase hovorí, že som ja slabší od neho v písme, a privádza dôvody, ako v starom zákone svätí mužovia sami nešetrili bezzákonníkov a ich vlastnoručne i zabili. Chcel, chudák, tým svedomie svoje predo mnou ospravedlniť. A ja v svojej úprimnosti odpovedal som mu proste:

— Timoša, — hovorím, — ty si múdry, mnoho si čítal a všetko vieš, ja v písme nemôžem sa ti priečiť. Ja čo som i čítal, vyznám ti, nie všetko rozumiem, lebo som ja človek hriešny a rozum mám obmedzený. Ale poviem ti: v starom zákone je všetko staré a akosi dvojako sa predstavuje, ale v novom je jasno. Tam nad všetkým svieti: miluj, odpusť, a to je najdrahšie, ako zlatý kľúč, ktorý každý zámok otvára. A čože odpustiť, snáď nejaké malé previnenie, a nie najväčšiu vinu?

On mlčí.

Vtedy pomyslel som si: — Bože! nie je vôľa Tvoja skrze mňa povedať slovo duši brata môjho? — I hovorím mu, ako Krista bili, urážali, opľuvali a tak ustrojili, že pre Neho nikde nebolo miesta, a On každému odpustil.

— Nasleduj, — hovorím, — radšej toto, a nie obyčaj pomsty.

On začal široko vykladať, ako kto písal, že niektorú vinu odpustiť je toľko, ako zlo množiť.

Podvrátiť som to nemohol, povedal som len: „Ja bojím sa, že tie mnohé knihy mútia ti rozum."

— Ty, — hovorím, — ozbroj sa proti sebe. Kým zlo pamätáš, zlo žije, ale ono nech umre, potom i duša tvoja bude žiť v pokoji.

Timofej vypočul ma a silne stisnul mi ruku, no obšírne hovoriť nezačal, len krátko povedal:

— Nemôžem, — nechaj ma, — mne je ťažko.

Ja som ho nechal. Vedel som, čo ho tlačí, i mlčal som, a čas letel, i prešlo ešte šesť rokov, a za celý ten čas ja pozoroval som ho, i videl som, čo všetko trpí, a že keby bol svobodný a dostal by niekde svojho strýka, on zabudne na sv. písmo a zavďačí sa diablu pomstivému. No v srdci svojom bol som pokojný, preto že videl som v tomto prst Boží. Keď už pomaly začal sa ukazovať, no, reku, iste uvidíme celú ruku. Spasí Hospodin môjho priateľa od hriechu a hnevu. No stalo sa toto veľmi divne.

* * *

Teraz Timofej bol u nás vypovedaný šestnásty rok, a prešlo už pätnásť rokov, ako sa oženil. Bol tridsaťsedem- alebo tridsaťosemročný, mal troje detí a žil pekne. Ľúbil zvlášte kvety — ruže, a mal ich mnoho i v oknách, i v záhradke. Preddomie bolo celé ružami vysadené, dom plný ľúbeznej vône.

Mal Timofej takú obyčaj, ako slnko zapadá, bezodkladne vyšiel do svojej záhradky, sám okrašľoval svoje ruže a čítal na lavičke knihu. Ako mi je známo, tu často i modlieval sa.

Takým činom prišiel on raz ta a mal so sebou evanjelium. Poprezeral ruže, sadnul si, otvoril knihu a čítal. Číta, ako Kristus prišiel k farizejovi a nepodali Mu ani len vody, aby si nohy umyť mohol. Timofeja to strašne urážalo, bolo mu ľúto Krista. Tak ľúto, že zaplakal, ako tento bohatý gazda obchodil so svätým Hosťom. A v tú samú minútu i stal sa div, o ktorom Timoša takto mi hovoril:

— Hľadím, — hovorí, — vôkol seba, a myslím: akú mám hojnosť a dostatok všetkého, a Pán môj bol v takej biede a unížení... I naplnily sa oči moje slzami a nikam ich privreť nemôžem; a všetko vôkol mňa zružovelo, ešte i moje slzy. — Tak — v akomsi zabudnutí či mdlobe ja zvolal som: Pane! jestli by si Ty ku mne prišiel, ja by som Tebe i seba samého oddal.

A tu jemu odpoveď odkiaľsi, ako by vo vetierku ružovom, dýchlo:

— Prídem!

* * *

Timofej v rozochvení pribehnul ku mne a spytuje sa:

— Ako ty o tom myslíš: či ozaj Pán ku mne môže za hosťa prísť?

Ja odpovedám: — To, brat, presahuje moje chápanie. Či o tom možno najsť niečo v písme?

A Timofej hovorí:

— V písme stojí: „vždy ten samý Kristus odsaváď až na veky," — ja nesmiem neveriť.

— Čože, — hovorím, — ver!

— Rozkážem každý deň na stole Mu prikryť.

Ja stisnul som pleciami a odpovedám:

— Ty sa mňa neopytuj, — daj sám pozor, čo jeho vôli môže byť milé; ostatne ja ani v prikrytí stola nevidím neslušnú vec, len či je to nie pýcha?

— V Písme svätom stojí, — hovorí: „hriešnikov prijme a s colníkmi jie."

— Ale, — odpovedám, — i to: „Hospodine! ja nie som hoden, aby si Ty vstúpil do môjho domu." Mne ľúbi sa i toto.

Timofej hovorí: — Ty nevieš.

— Dobre, nech je po tvojom.

* * *

Počnúc od druhého dňa, Timofej kázal svojej žene nechávať za stolom ešte jedno miesto. Ako posadajú za stôl piati — on, žena a troje detí — zakaždým zostáva šiesto miesto zavrch stolom a pred ním stojí veľké kreslo.

Žena bola zvedavá: čo je to, načo a pre koho? ale Timofej nezjavil jej všetko. Žene aj iným hovorieval len, že tak treba podľa jeho srdečného sľubu „pre prvého hosťa"; ale čo bolo vo veci, o tom, krem neho a mňa, nikto neznal.

Čakal Timofej Spasiteľa na druhý deň po slove v ružovej záhradke, čakal v tretí deň, potom v prvú nedeľu; no očakávania tieto neboly splnené. I potom ešte v každý sviatok Timofej čakal Krista za hosťa, utrápil sa nepokojom, no netratil nádeju, že Kristus zadrží Svoj sľub — príde. Zdôveril sa mi Timofej, že každý deň modlí sa: príď, Pane! a čaká, no neslyší želanej odvety: ó, príď skoro!

Nevedel som, čo odpovedať Timofejovi; často som si myslel, že môj priateľ zpyšnel a teraz preto tak zblúdil. Jednako Božia Prozreteľnosť chcela ináče.

* * *

Nastalo Narodenie Krista Pána. Bola krutá zima. Timofej príde ku mne pred Dohviezdnym dňom a hovorí:

— Braček drahý, zajtra ja dočkám sa Krista Pána.

Dávno privyknul som na tieto reči, preto pýtal som sa len:

— Ako to vieš?

— Teraz, — odpovedá, — len čo som sa pomodlil: ó, príď, Pane! a celá duša rozvlnila sa mi a v nej ako by trúbou zatrúbilo: „Ó, prídem skoro!" — Zajtra je Jeho Sväté Narodenie — nepríde v tento deň? Príď ku mne s celou rodinou, duša moja strachom sa chveje!

Ja hovorím: — Timoša! či vieš, že ja o ničom tomto súdiť neviem, a Krista Pána uvideť neočakávam, preto že som hriešny človek; ale ty si náš, my prídeme k tebe. A ty, jestli dúfaš dočkať takého veľkého hosťa, povolaj nie svojich priateľov, ale sprav Jemu milú spoločnosť.

— Rozumiem, — odpovedá, — a hneď pošlem posluhujúcich u mňa i syna môjho obísť osady a pozvať všetkých vypovedaných — každého, kto je v núdzi a biede. Ak preukáže Kristus Pán divnú milosť, tak najde všetko podľa prikázania.

Mne neľúbilo sa ani toto slovo jeho.

— Timofej, — hovorím, — kto môže ustrojiť všetko podľa prikázania? Jedno nerozumieš, druhé zabudneš a tretie splniť nemôžeš. Jednako, ak toto všetko tak veľmi „trúbi" v duši tvojej, nuž nech je tak, ako sa ti zdá. Ak Kristus Pán príde, On všetko, čo nenajde, doplní, a jestli ty, koho on potrebuje, zabudneš, on chybujúceho i Sám privedie.

* * *

Prišli sme v Štedrý večer k Timofejovi s celou rodinou pozdejšie, ako chodia pozvaní hostia. Tak on zval, aby dočkal sa všetkých. Našli sme veľké stavy jeho plné ľudí, všelijakého druhu sibírskych vypovedaných. Mužskí, ženské i deti, všelijakého povolania a z rozličných miest, i Rusi, i Poliaci, i čuchonskej viery. Timofej sobral všetkých biednych osadníkov, ktorí ešte nestihli vzmôcť sa na svojom hospodárstve. Stoly veľké, kryté obrusmi a všetkým, čoho treba. Obsluha behá, rozostavuje kvas a mísy s pirohami. A tamvon už zmrklo sa, ale ani čakať viac nebolo koho: všetci posli povracali sa domov a viac hostí už nemohlo prísť, lebo tamvon strhla sa meteľ a chumelica, ako by mal byť konec sveta..

Len jednoho hosťa niet a niet — ktorý je od všetkých drahší.

Bolo treba už i svetlo zapaľovať i za stôl sadať, lebo zotmelo sa veľmi, a my všetci čakáme v súmraku, pri malom svetle, horiacom pred ikonami [1]).

Timofej chodil i sedel a bol veľmi znepokojený. Všetka nádeja jeho oslabla, — teraz už jasná vec, že nebude „veľkého hosťa".

Prešla ešte minúta, a Timofej vzdychnul, pozrel na mňa smutne a hovorí:

— No, brat milý, vidím, že alebo ľúbi sa Pánu nechať ma v posmechu, alebo máš pravdu ty, že nevedel som sobrať každého, koho treba, aby On bol privítaný. Buď vo všetkom vôľa Božia, pomodlíme sa a sadneme za stôl.

Ja odpovedám: — Začni modlitbu.

Zastal pred ikonou a začal predriekať: „Otče náš, ktorý si na nebesách", a potom: „Kristus rodí sa, slávte, Kristus s nebies, zvestujte, Kristus na zemi..."

Len čo povedal toto slovo, keď nenadále čosi tak strašne uderilo zvonku do steny, že všetko sa striaslo, potom zrazu zašumelo po širokom stavaní a razom dvere do izby samy otvorily sa do korán.

* * *

Všetci ľudia, koľko ich tu bolo, v neopísateľnom strachu stisli sa do jednoho kúta, mnohí popadali a len najsmelší pozreli na dvere. A v dverach na prahu stál starý-prestarý človek, celý v handrách, trasie sa a, aby nespadnul, oboma rukami drží sa steny; zpoza neho zo siene, kde tma bola, neopísateľné ružové svetlo svieti a cez plece starca do izby vychodí biela ako zo snahu ruka, v nej dlhý hlinený kahanec so svetlom, taká, ako maľuje sa v naučení Nikodemovom... Vietor s chumelicou so dvora ťahá, ale svetla nepohne... I svieti to svetlo starcovi na tvár i na ruku, a na ruke do očí bije zarastený starý šram, — celý obelel od mrazu.

Timofej, ako to videl, zvolal:

— Pane! vidím a prijmem ho v mene Tvojom, a Ty sám nevchoď ku mne: ja som človek zlý a hriešny, — a s tým kľaknul

[1]) Ikony, sväté obrazy.

na zem. S ním i ja padnul som na zem od radosti, že trhlo v ňom pravou kresťanskou pokorou, i zvolal som, že mohol každý počuť:

— Kristus je medzi nami!

Všetci odpovedali:

— Ameň, — to je pravda.

* * *

Tu priniesli svetlo, ja i Timofej vstali sme zo zeme, a bielej ruky už nevídať, — ostal len sám starec.

Timofej vzal ho za obe ruky a posadil na prvé miesto A kto bol tento starec, možno i sami domyslíte si, — to bol Timofejov nepriateľ, strýk, ktorý ho zničil. V krátkych slovách povedal, že všetko obrátilo sa u neho v prach, ztratil i rodinu i majetok a chodí dávno, aby našiel bratanca a vyprosil si jeho odpustenie. I dychtil za týmto, i bál sa Timofejovho hnevu, a v túto chumelicu zablúdil a, mrznúc, žiadal si len smrti.

— No zrazu, — hovorí, — ktosi neviditeľný ožiaril ma a riekol: „Iď, zohreješ sa na Mojom mieste a naješ sa z Mojej misy," vzal ma za obe ruky a ja našiel som sa tu, sám neviem odkiaľ.

Timofej pred všetkými odpovedal:

— Ja, strýko, viem o tvojom Sprievodcovi: to je Kristus Pán, ktorý povedal: „Ak je hladný nepriateľ tvoj — nachovaj ho, ak žížni — napoj ho." Sadni si u mňa na prvom mieste, jedz a pi podľa slov Jeho, a buď v dome mojom v dostatku všetkého do konca života.

Od tých čias starec žil u Timofeja, umierajúc požehnal ho, a Timofej mal navždy pokoj v srdci svojom.

Už opadalo . . .

Už opadalo listie s lipy,
svedkyne mojich letných dúm;
už viacej nôckou nezakypí
lístočkov tajno-snivý šum;
je pustá — — v korunke len hore
sa ešte lístok zelenie . . .
jak nádej osamelá v duši,
jejž zmocnilo sa súženie.

Hoj! nesmúť, lipka moja milá,
že jaseň pôsobí ti žiaľ:
mne taktiež nádej uchvátila
a zanáša ju v hmlistú diaľ;
mne taktiež moje túžby svieže
— sťa listie tvoje — urvala . . .
Ach, lipka, s nami s obidvoma
jednako jaseň zahrala!

Hľa, už sa tamto od severa
sňahový, šedý nesie mrak.
Kol' teba chlad sa rozostiera,
mne slzou bôľu vlhne zrak.
Ty vieš, že tieto tvoje žiale
mladistvá Vesna odveje,
ach, a ja v smútku duše tuším,
že nevráti mi nádeje!

Ľudmila Podjavorinská.

Do pamätníka.

— N.... ťkovi. —

Tá duša Tvoja plná ideálov
a srdce kypí city vrelýma;
veď mladosť s svojou poésiou stálou
jak aureola Teba objíma...
Tvoj rojčivý zrak hľadá dobro, krásu
a život sa mu javí v dúho-jasu.

Nuž zachovajže ideále jasné,
kým nadšenosti plameň v duši plá,
kým poésie iskra nevyhasne,
kým barvy nehalí Ti prósy hmla.
Pozeraj k hviezdam v citov roztúžení
a miluj, miluj — ľud náš ubolený!

Damascéna.

Zradca.

Hľa, svätá nevinnosť a oči zaviazané,
nač videť tých, čo bijú ctnosť?
Nech radšej zatopia sa v slzách blesky očú,
než videť hanu, bratov zlosť.
Ja k tebe, zradca rodu, slovo mám —
»ja verím, verím, ale nepoznám.«

Vidz krivdu: tupia, bijú tvoje krásne plemä,
tvoj otec v slzách, kvíli mať;
až dokiaľ tvoje bozky, Judáš zatratený,
sa budú pravde posmievať?
Či nevieš, že je s nami Pán Boh sám?
»Ja otca, mater — Boha nepoznám.«

Hľa, Peter zaprel Krista, veľká jeho vina,
preds' našiel milosť v kajaní;
nech tečú slzy tvoje veľkou žiaľu riekou,
nech ľútosť srdce poraní!
Že najdeš milosť, v obeť hlavu dám —
»ja verím — tamtých mužov nepoznám.«

A svitne deň a národ bude zradcov súdiť,
i ty si staneš do radu;
či šípiš, jaký súd ti vopred vynesený,
čo národ platí za zradu?
Ó, ľutuj, vráť sa, brat môj, vráť sa k nám!
»Ja národ, teba bratom nepoznám.«

Somolický.

Tučná pani.

Prostonárodná poviedka.[1])

Išli raz furmani do sveta, do veľkého mesta, s fúrou. Na cestu gazdiná napakovala im chleba, slaniny — aj ešte za hrnec rezancov s bryndzou im navarila.

Cesta do toho veľkého mesta viedla popri hustej hore. A tu si furmani oddychovali, a každý ujedal si, čo mal — i na bryndzové rezance prišiel rad.

Ako si tak ujedajú tí furmani — kde sa vzala, tu sa vzala, prišla veľká žaba k nim, a len tak preglgávala, čo by bola žrala.

„Zabime hu! Aké má veľké oči a aká je hnusná," hovorí gazdov mladší brat. Ale gazda nechcel na žiaden spôsob k tomu privoliť, a pohodil žabe tu i tu chleba a slaniny, paholok zase z tých rezancov — a to všetko požrala. Len ten gazdov mladší brat do nej kamienky hádzal.

Keď tak boli sa najedli a vozy do poriadku si pripravili, pohli sa ďalej na cestu; a žaba sa bola už skôr ztratila.

Ako tak idú, idú, prídu do veľkého mesta. Tu boly samé vysoké domy a široké ulice. A ako idú po tých uliciach toho mesta, z jednoho veľkého domu z obloka volá na nich jedna tučná pani: „Nože — vraj — ty maličký," volá na paholka, „poď hore. Ale i vy, gazda; — nuž ale i vy poďte!" volá tiež gazdovho brata.

Prídu dnu, všetko tam veľmi hrdo, sluhov veľa, div je s nôh nespadli.

Posadila ich pani za stôl, a sluhovia nosili od bohsveta rozličné jedlá a nápoje, a núkali ich, aby len jedli a pili. Hovorí im tá tučná pani: „To je vraj za to, čo ste ma v tej hore nachovali."

[1]) Zvolenská.

Títo teraz začali trpnuť a strachovať sa, a najviac gazdov brat, čo do nej tie kamienky hádzal; ale ona ich len posmeľovala, aby sa nič nebáli a nestrachovali.

Keď takto do chuti boli sa najedli a napili, kázala im tá tučná pani — a to bola striga — aby, čo majú na vozoch, poskladali, a aby si, koľko vládzu naložiť na vozy zbožia, naložili, ktorô tam mala.

Furmani naplnili si vozy zbožím, a gazdovmu bratovi darovala ešte zlatý pás. „Tu máte, vraj, dačo na pamiatku," hovorí mu, „a keď prídete za mesto, ním sa opášte."

Tým druhým kázala, že keď prídu i druhý raz, aby sa u nej zase ohlásili.

Hrdí navracali sa domov s plnými vozami, a gazdov brat, ten hrdo niesol si v ruke zlatý pás. Skoro mu ho tí druhí závideli, a vďačne boli by zaň začarovali zbožie — čo bol taký pekný!

Keď boli vyšli hodný kus za mesto, kde sa vzal, tu sa vzal starý šedivý človek, a pýta sa toho gazdovho brata, že kde vraj vzal ten zlatý pás?

Tento mu všetko vyrozprával, ako čo a za čo mu to tá tučná pani dala. „Ależe sa neopováž ním opásať!" hovorí mu staričký. „Nože, vraj, povie mu ďalej, probuj tam ten strom ním opásať." A sotva že obkrútil tým pásom strom, už tento celý blkom horel, len taký prask sa ozýval.

„Vidíš!" hovorí starý, „tak by si bol i ty zhorel. To tá tučná striga za to, čo si do nej, do tej žaby, tie kamienky hádzal, lebo to bola ona, — chcela sa ti odslúžiť." A v tom zmizol.

Tí so zbožím šťastne a zdraví domov sa navrátili.

B—y.

Slovenský jazyk.

Prislovia, idiomatické výrazy a slová z Bošáckej doliny.

Zo sbierky Ľ. Riznera.

Dziv ho *nerozhodzilo*, taký bol *rozjédzený*, *nakatovaný* = nahnevaný.

Hľadzel na mňa z *rozjavenú* hubú.

Rozprasil sa mu pod koleny svrabľavý výsyp.

Patoliščo, *patočina* = mokrina, močarina, mláka.

Môže smele nad tým *kríž urobiť*, t. j. vec za ztratenú považovať.

Zmoknul jako myš, tak že sa mosel do iných *šúchov prevléci*.

Je na vylietaní. Hovorí sa o dievčatoch, ktoré sú už na vydaj.

Má povázané ruky = Nemôže robiť dľa svojej vôle.

Dať mu to pod rukú = tajne.

Trafil prstom = uhádnul.

Už je celý tú besnicú (pálenkou) *prebratý*, *presáklý*.

Šutá krava = bezrohá.
Ešče ho pri tom aj *spôsobili* = ohovorili.
Ale ho *usporádali!* = Hmotne znivočili; telesne poškodili.
O nejakej nezdarenej veci vravieva sa, že to nemá *ani rúk, ani nohú.*
Hmyz hromadným názvom zove sa *žížal*. Toľko sa šelijakej žížale naprasilo, že šetko požehnanie skynožila.
Má šupáky, *dudky* = peniaze.
Ždy k tomu tisá = dotýka sa toho.
Zadáviť niečo = zahrdúsiť; vydáviť sa = vyvracať.
O hrbatom vraví sa žartovne, že *nosí živú nošu.*
Má v bruse kosci = nerád sa zohýba; leňoch.
O dobrom človeku hovorí sa, že ani *kuraťu neublíži.*
Tys' taká varecha! (= Do všetkého sa mieša.)
Hašačert = nejaký domový diabol.
Okiepiť = očistiť. Už sa len trochu okiep, abys' nevyzieral jako strašidlo v konopách!
Umrel dávno, čo dával darmo.
Varí trúd = Bojí sa.
Vycokali ho z domu = vyhnali.
Do každého sa *zahryzuje* = zvadlivý, nespokojný.
Zlý pes, kerý vrčí, horší, kerý mlčí.
Žena z periska zedla by čerciska, a chlap z hôr ešče skôr.
Frištukuj, keď staneš, obeduj, keď s' hlanní, a večer príde ani sa nenadáš.
Taký je pevný (silný), jako z hnilého syra čakan.
Chto sa hnevá, hnevá sa, na pazdzerí kubása!
Nestaraj sa, ženo má, už som duhy splacil, od kmotra som vypoščal, židovi som vrácil.
Dávno ty hrable skapaly, keré od seba hrabaly!
Masár keď nevyščeká, veru nevyseká.
Dlábco = dlátce.
Pinkavka = pinka (Fringilla).
Šetky zuby sa mu *heglú* = kníšu.
Ukoláš, škvor, ucholaz (?).
To je také *utešené* dievča, jako keby bolo na *šípe vyrôslo!*
Susedé sa *spráhli* (spojili) a dovážili si spoločnú *zápraž.*
Sliepky sedávajú v kuríne na *hambalku* = posade, pánte.
Chodzil k nemu dochtor každý *bohovitý* dzen, a predsaj mu nevedzel spomoci.
Tak ho *namascili* (stúkli, zbili), že sa *hnúť* nevládzal.
Lepšie malú krivdu *nésci*, jako duhý proces *vésci.*
Na muchu netreba íci s kyjanicú!
Chto chodzí po noci, hľadá palicovej nemoci.
Holdoš = márnik. V Gemeri, dľa Dobšinského, *goldoš.*
Grúliť = krochkať. Sviňa grúli.
Toľko do *váre* chleba *nagındžila* (nadrobila), že to bolo jako kašša husté.
Koštrnky sú odpadky z peria po *drápaní* (páraní) pozostalé.

Len ščera si *britvu* (nožík) kúpil, a už hu *odpásél* = ztratil.
Čapušnatá hus = s veľkými tľapkami.
S niečim *plahočiť sa* = bez úžitku, výsledku pracovať.
Iďa domov na pôl ceste *omrkel*. (Noc ho *prikvačila*.)

BESEDA.

Rok 1891.

Rok 1891 nebol taký výdatný pre literatúru slovenskú, ako jeho predchodca; teraz nemôžeme sa chváliť dielami, ako vlani boly Vlčkove *Dejiny literatúry slovenskej* a Czamblov *Slovenský pravopis*. Rozvoj literárny u nás hatí snáď ešte najviac tá okolnosť, že nevieme predávať — rozširovať. Keby pracovníkov i bolo, niet vydavateľov: peniaze do kníh nevďačne sa dávajú, keď niet nádeje, že budú prinavrátené. Slovenská literatúra už mala i mäcénov (Palkoviča, Sčasného), nezjavuje sa dosiaľ len človek, ktorý vedel by priniesť jej produkty na trh. V tomto, nie v politickom nepriaznivom položení je príčina neúspechu. Lebo národ slovenský, napriek všetkej maďarisácii, je tu; treba len porobiť cesty, ktorými dostala by sa k nemu knižka.

Okrem trudov v časopisoch uložených, literárné snaženie slovenské tohoto roku predstavuje sa nasledovne:

Vo vydávaní *Slovenských Spevov*, sbierky národných našich piesní s melodiami, pokračovalo sa a vyšiel u Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine 2. sošit II. dielu. Juraj Bánik vydal historicko-topografický spis *Slobodné a kráľ. mesto Zvolen*. Salvom vydávaného slovenského zábavníka, *Besedy*, vyšiel sošit 2. a 3. (spolu, v jednej knihe); ten samý majiteľ kníhtlačiarne podujal druhé vydanie *Slovenských povestí* A. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského — dosiaľ vyšlo 8 sošitov. Výsledkom jazykovedeckých trudov dr. S. Czambla boly spisy: *K reči o slovenskom pravopise* a *Potreba nového slovníka slovenského a maďarského*. *Lacného čítania*, vydávaného M. Beňovským u Horovitza v Trnave, vyšly svázky XXI. a XXII.: v tomto je *Slovenský anekdotár*, čili sbierka anekdot, žartov a vtipov, v tamtom *Klásky*, drobnejšie rozprávky rozličných spisovateľov. V Senici Bežovej *Knižnice zábavného a užitočného čítania* vydano osem sošitov. Vlani zazlievali sme vydavateľovi, že nedá si záležať na správnom jazyku svojich knižtičiek; teraz jazyk je už značne lepší, ale obsah niektorých sošitov nešťastne volený. Horlivosť vydavateľská nám je veľmi vzácna, no dovolávame sa možnej dôkladnosti. Mladý spisovateľ Znachor (pseudonym) vydal v Pešti v preklade dva divadelné kusy: *Za živa mrtví manželia* a *Dievča na vydaj alebo Prvé vohľady*; druhý (od Scribea a Mélesvillea) vyšiel nákladom Slovenského spolku peštianskeho. Na vianočné sviatky Horovitz vydal *Radosti malučkých*

v 24. obrazoch s veršíkami a *Malé názorné vyučovanie*, Salva v Ružomberku *Nezábudky*, poučno-zábavnú knihu pre deti, od Slava Čebradského.

Od Spolku sv. Vojtecha toho roku nedostali sme knižky. Fr. Richard Osvald vydal II. diel *Pokladu kazateľského*, obsahujúceho kázne Fr. V. Sasinka, a, ako druhý sväzok Knižnice katechetskej, svoju prácu: *Praktická rukoväť k vysvetľovaniu Malého katechismu*; od tohože spisovateľa vyšla modlitebná knižka *Anjelíčok*.

Cirkevnú literatúru evanjelikov osviežily dva momenty: synoda, otvorená 5. decembra, a 300-ročná pamiatka narodenia cirkevného speveca Tranovského. Z obrany Slovákov proti synode vznikly spis, vydaný v Turč. Sv. Martine: *Čo sa robí v cirkvi evanjelickej dľa augsb. vyznania v Uhorsku?* i brošúra *Uzavretia dištriktu ev. a. v. preddunajského v otázke synodálnej*; u Salvu v preklade vyšiel grófa L. N. Tolstého *Ján Hus*, venovaný vyslancom slovenským na synode, a *Modlitby za cirkev, zvlášte z príležitosti shromaždenia synody 1891—1892*. Ján Mocko dielom svojím, *Život Jura Tranovského*, vydaným v Senici u Bežu, stal sa veľmi vzácnym historikom literárnym; o slávnosti v Liptovskom Sv. Mikuláši dňa 26. augusta Jur Janoška vydal: *Tristoročná pamiatka narodenia Jura Tranovského*. U Bežu vyšly pre potrebu školskú dva *Zpěvníky* — jeden je výťah z Tranosciusa, druhý zo Zpěvníka. Michal Bodický vydal u Salvu v Ružomberku knihu kázní: *Svědectví víry*.

V časopisectve slovenskom stala sa zmena, že *Kazateľňa*, vydávaná Fr R. Osvaldom, pretvorila svoju prílohu v *Literárne Listy*. Na samom konci roka ľudový orgán sv.-vojtešského spolku, *Pútnik Sv. Vojtešský*, ztratil svojho doterajšieho redaktora; bola by ujma pre literatúru slovenskú, keby pán Andrej Kubina, vzácny básnik a znamenitý populárny spisovateľ, odvrátil sa od nej na svojej novej postati.

Z úspechov slovenskej literatúry za hraniciami slovenčiny pripomíname, že najväčšia novella Vajanského, *Letiace tiene*, vyšla v ruskom časopise petrohradskom, Syn Otečestva.

Na naše pomery veľká udalosť literárna pripadne novému roku. Kníhkupecko-nakladateľský spolok v Turč. Sv. Martine započne svoju činnosť vydaním sobraných diel veľkého básnika slovenského Hviezdoslava. Nakoľko spolok prikročil k dielu ešte tejto jasene, oprávnení sme spomínať to už tu.

Z amerikánskych časopisov slovenských zanikly *Katolícke Noviny*, a povstala *Jednota*; vychodily teda koncom roka v Pittsburgu *Amerikánsko-slovenské Noviny*, v Clevelande *Jednota* a v New Yorku *Slovák v Amerike*. Dôkaz, ako tratí sa slovenský národ zo svojej starej vlasti. Strašné svedectvo proti uhorskej vláde!

Vládna akcia, namerená k maďarčeniu slovenského národa, toho roku viedla k uzákoneniu takzvaných *óvod*, detských opatrovní, v ktorých slovenská mlaď už od svojho tretieho roku má byť vyučovaná maďarskému jazyku. Kultúrné snaženie Slovákov javilo sa i tvorením musea a knižnice v Dome v Turčianskom Sv. Martine. Sbierky na základinu slovenského gymnásia v druhej polovici roka

temer prestaly, ako by možnosť už bola vyčerpaná. Spoločenská činnosť naša najživšie tiekla v Turč. Sv. Martine: horlivý Spevácky spolok neustával v sriaďovaní divadelných predstavení ochotníckych. Divadlu nášmu dostalo sa vzácneho daru od Umeleckej besedy pražskej v opone pre javište, práci to českého maliara V. Maška. Okrem Sv. Martina divadelné ochotnícke predstavenia boly v Hornom Jasene (v Turci) a v Petrovci. Duch Slovákov znamenite bol povznesený navštevovaním pražskej výstavky. Nepriateľstvo, v ktoré evanjelická cirkev uhorská postavila sa proti slovenskému národu, vyrazilo sa najmä v prenasledovaní a pokutovaní Štefana M. Daxnera, tohoto neohroženého borcu za slovenskú národnosť. Následkom ešte minuloročnej voľby biskupa Baltíka bol prešporský process dr. Miloša Štefanoviča. Ako z toho, čo predchádzalo tomuto processu, tak i zo samého deju v dvorane súdu, dobre padlo videť Slovákom, že v mladom advokátovi prešporskom vyvinul sa pre ich vec muž neohrožený, dejateľ národný, na ktorého, čo by čo bolo, možno sa spoľahnúť.

Pozostáva nám odobrať sa od drahých našich zosnulých. V Hornom Trenčiansku umrel v eminentnom smysle slova príkladný kňaz Pavel Valiašek. Kto vedel vytrhnúť z biedy jednu celú obec a zabezpečiť jej dobrobyt, ten nežil darmo. Farár a dekan Valiašek má zvláštny pomník v Nesluši; len spisba slovenská je ešte povinná, pre poučenie iným, zvečniť jeho účinkovanie v prospech ľudu, ktorý bol mu sverený. Toho roku ztratili sme skladateľa najkrajšej slovenskej piesne (Hojže, Bože), Augusta H. Krčméryho, ev. farára v Badíne, s úspechom pracovavšieho i literárne. Umreli ďalej verní národovci slovenskí, katolícki farári Franko Tóth, Anton Knopp, Vojtech Sásik, Eduard Špaček, na Spiši Eduard Korponay, dobrodinca ľudu i ako zakladateľ spolkov miernosti, i ako spisovateľ svojimi knižkami protipálenčenými. Z duchovenstva evanjelického pominuli sa Ľudovít Semian, vrstovník, súsed a verný priateľ slávneho Jozefa M. Hurbana, Michal Boor, bývalý redaktor *Korouhve*, a Gustáv Černák. Umreli Samuel Bodorovský, bývalý hlavný notár mesta B. Bystrice, podporovateľ slovenských národných podnikov, Michal Valášek a na gemersko-malohontskom ohrožovanom brehu slovenskom Ján Jerem a Ján Zvara. Za A. H. Krčmérym odobrali sa i jeho mladší bratia, Eugen, bývalý kníhkupec Matice Slovenskej, a Viliam v Ružomberku. V amerikánskom vyhnanstve skonal Bohuslav Laciak, najprv pomocný professor na slovenskom gymnásiume vo Veľkej Revúci, potom farár na Mičinej pri B. Bystrici. Nech odpočívajú v pokoji! *Šk.*

Niet plemena maďarského. Úprimnosť, ktorej vôbec nebolo v historickej literatúre maďarskej, začína sa javiť v prácach dr. Ladislava Réthyho. V *Pohľadoch* (1890) zmienili sme sa o jeho rozprave, v ktorej dokazoval, ako bol maďarský element zveľadený Arménmi; teraz tlačí knihu (*A magyar nemzet s a nemzetiségek* [1]) —

[1]) Vydavateľ Leo Révai, v Pešti, cena 1·50 kr.

Maďarský národ a nemaďarské národnosti), ktorej základná myšlienka je, že Maďari podľa plemena už neprislúchajú k národom, s ktorými spojoval by ich jazyk.

Dotyčne pôvodu a historie maďarského jazyka — hovorí Réthy [1]) — veda rozhodla, že prislúcha k uralsko-altajskej vetvi, ktorá, rozdelená na mnoho jazykov a nárečí, rozprestiera sa od Oby a Volgy po Finsko a norvéžske brehy, ale nachodil sa v potyku s tureckými plemenami východnej Europy a Asie. Tomu, čo vystúpili sme zo svázku týchto národov, je už tisíc rokov: náš národ odvtedy pretvoril sa snáď natoľko, že podľa plemena už ani nepatríme ku kmenom, s ktorými spojuje nás jazyk. Keď Maďari a k nim pristúpivší Kabari zaujali Pannoniu, okolo Dunaja a Tisy našli slavianske národy a zlomky Avarov. Chceli sa hnať ďalej na západ, ale postavily im medze najprv dve porážky, potom prijatie kresťanskej viery. Spojenie so západnou cirkvou priviedlo k nim mnoho kolonistov so západu Europy. Medzitým od východu ešte tisli sa národy: Kumánmi vytlačení zo svojich moldavských sídel prišli do Uhorska Pečenegi a boli prijatí. Za časov Gejzu I. do Spiša prisťahovali sa Nemci; Sasi osadili sa v Sedmohradsku. V XIII. století, Mongolmi vytisnutí, prišli Kumáni. Po mongolskej pohrome, ktorá zastihla i Uhorsko, boli vítaní kolonisti zo západných národov. Na východe Uhorska rozložili sa Rumuni, na severo-východ prišli Rusi. Už po nešťastí na Kosovom poli zjavil sa prvý roj Srbov. Nastúpilo turecké panstvo; po jeho zlomení viedeňská vláda kolonisovala: odtiaľ sú v dolných čiastkach krajiny i v Zadunajsku Nemci a popri nich zlomky rozličných národov. V Sedmohradsku udomácnili sa Arméni.

Že takéto prúdy toľkých národov nezadusily maďarstvo, spisovateľ to vysvetľuje nasledovne:

Uhorsko je dobre vyvinutým geografickým celkom. Srdce našej krajiny tvoria dolné zeme, pretekané Dunajom a Tisou; tieto veľké rieky spájajú v sebe celý vodný systém Uhorska. Na hraniciach severnej a východnej tento vodný systém obklúčený je ozrutnou reťazou hôr, od juhu a západu však priliehajú k nemu hory, ktoré Uhorsku, ako hlbokému bassinu, sú hraničnou ohradou. Na takomto území panujúcim plemenom stane sa to, ktoré drží v svojich rukách nížiny. Obyvateľ hôr ide za smerom riek: všetky jeho snahy namerené sú ta, kam valia sa jeho vody. Horno-uhorský Slavian i obyvateľ sedmohradských hôr odkázaný je prírodou na to, aby pozeral na dolnú zem. Na takomto území, ako je Uhorsko, v obyvateľstve vyvinie sa podobnosť, trebárs ono bolo by rozličného pôvodu a malo rozličnú kultúru. Tak utvorilo sa a tak tvorí sa dnešné maďarstvo. Keď začneme ho rozoberať, od najvyšších kruhov až po najnižší ľud, v maďarstve najdeme všetky národy tejto krajiny.

Pečenegi, Kumáni a dolnozemskí Slaviani z doby Arpáda pomaďarčili sa tak, ako nemecké a vlašské mestá: Satmár, Debrecín,

---

[1]) Máme pred sebou časť jeho diela, prečítanú toho leta v Etnografickom spolku peštianskom.

Tata, Segedín, Koložvár, Torda, Stolný Belehrad. Z aristokracie sú pôvodom nemecké rodiny: Báthory, Amadé, Szentgyörgyi, Bánffy, Forgách, Haller, Wenkheim, Hadik, Splényi; vlašské: Lorántfy, Ráday, Cibak, Deméndy, Korda, Odeskalchi, Pallavicini, Bolza, Baldácsi. Zo Švajciarska pochodia Degenfeld-Schomburg, Migazzi; francúzskej alebo normanskej krve sú rodiny: Bethlen, Apafy, Drugeth, de la Motte, Dezasse, Aspremont. Juhoslaviani sú Zriňovci, z ktorých je jeden sihoťský hrdina a druhý veľký básnik maďarský, ďalej rodiny Gara, Grassalkovich, Csekonich, Festetich, Széchen, Keglevich, Hugonnay. Slováci sú Podmanickí, Radvanskí, Jesenákovci a množstvo rodín vysokej šľachty. Slávni Rákócovci sú haluzou českej rodiny Radvan, ktorá v Arpádovskej dobe prišla do Uhorska. Poliaci sú Thököli, Luzsénszky, Zselinszky. Z rumunsko-bulharskej krve pochodili Ján Huňady a jeho syn kráľ Matiaš, podobne rodiny Majláth, Jósika, Dragfi. Rodina grófov Karácsonyich je arménska.

Stredné zemianstvo je ešte rozmanitejšie, v ňom veľkými massami zastúpené sú všetky uhorské národnosti. A v cirkvi, na politickom poli, vo vede a umení predstavuje sa nám nie menej pestrý obraz. Z biskupov našich nemaďarského pôvodu boli: Mikuláš Oláh, Ján Vitéz, Ďorď Draskovich, A. Dudich, Peter Beriszló, G. Patachich, Ján Scitovský, Bela Bartakovich, Arnold Ipolyi, Haynald. I dnes sú na čele katolicismu: Samassa, Schlauch, Hornig, Lönhard. (Dokladáme: Császka, Roskoványi, Zalka, Dulánszky, Schuster, Steiner.) V politike Slavian Kossuth spôsobil epochu; o pol stoletia včaššie vykrvácal ako martyr za idey uhorskej svobody Ignác Martinovič. Vo vede popri maďarských starých menách vyznačujú sa Nemci, Slaviani, Židia: Bél, Pray, Schwartner, Rómer, Hunfalvovci, Vámbéry, Lenhossék, Wenzel, Herman, Pulszky. V novinárstve maďarskom prvý pokus urobil Matej Rath; v básnictve len od Gvadányiho po Petőfiho (Petrovič) koľko je Nemaďarov. V umeniach a belletristickej literatúre: Arménka Kornélia Hollósi, Megyeri (Stand), Kornélia Prielle; Fr. Liszt, Erkel, Volkmann, Reményi, Munkácsy, Vas Gereben, Adolf Ágai, Gregor Csiky.

Ako príval snosí prsť s hôr, tak ľud hrnie sa na nížiny. V priebehu našej historie milliony obnáša počet tých, ktorí rozmnožili, zveľadili maďarský národ, v ňom nahromadili majetku, intelligencie a, srastení s maďarským elementom, prevzali jeho tradície, ducha jeho neprestajne osvežovali, chybujúcimi črtami doplňovali. *Pochop maďarstva nie je totožný s pochopom plemena.* Maďari nie sú altajský ľud, dávno-pradávno nie sú ním. S etnologického stanoviska maďarstvo nemožno a nesvobodno považovať tak, ako ostatné národnosti tejto krajiny. Maďar, Nemec, Slovák, Rumun nie je jednaký etnologický pochop. Slováci, Nemci, Rumuni atď. sú plemená (race), s jednotnými vlastnosťami, totožným temperamentom, celistvým charakterom demosu, tvoria samy v sebe zatvorené, ustálené, určité celky, naproti tomu maďarstvo je výsledkom splynutia všetkých národov tejto krajiny.

Réthy pokladá to za útvar akýsi vyšší — vyšší než sú ostatné národy. Tohoto jeho vkusu nedotýkame sa. Nech len teší sa s Vám-

bérym, ktorý písal mu po prednáške v Etnografickom spolku: „V takom maďarskom národe, aký Vy predstavujete, každý najde si miesto, a túto svätú zem každý môže pokladať za svoju". *Šk.*

Uhorskí Rusi a Vedecká akademia maďarská. V ruskom Zemepisnom spolku v Petrohrade (Географическое общество) 1. decembra Alexej L. Petrov mal prednášku o uhorských Rusoch. V prednáške svojej spomínal, že — ako oni hovoria — uhorská Rus predstavuje mnoho interessantného, ale je vôbec málo preštudovaná ako s historickej, tak i s etnografickej stránky. Zpráva, ktorú čítali sme o tejto prednáške (v Nov. Vremeni), končí tým, že Zemepisný spolok ruský, hotoviaci sa podniknuť historické i etnografické preštudovanie uhorskej Rusi, hodlá použiť pomoci Vedeckej akademie maďarskej.

Zpráva je málomluvná, no tak sa zdá, že spolok riešil tak na návrh samého A. L. Petrova. Alexej L. Petrov chodil v Uhorsku, bol i v Pešti; tu poznal sa s učenými ľuďmi maďarskými, ktorí spoločensky sú snáď i ľúbezní. Hútajúc potom o zanedbanom položení uhorskej Rusi, hneď mal plán hotový. S pomocou maďarských učených — myslel si — ľahko bude tu pracovať! No pomýlili ste sa, Alexej Leonidovič; dívajúc sa na uhorskú Rus a na Maďarov, zabudli ste si na nose ruské okuliare. To nie ako u vás. U vás učení študujú jazyk a vôbec byt na pr. vašich mohamedánov; máte na to celé inštitúcie, katedry. Po vašich ďalekých východných mestách sú bibliotéky a musea, predstavujúce byt a život takzvaných vašich *inorodcov*. (Vy pre biedné, nekultúrné národíky Vogulov, Votiakov, Čuvašov, kočovných Tungusov a Jukagirov máte pomenovanie *inorodcov* — my, hoc boli sme vždy vážnym faktorom pre túto krajinu, v jazyku Maďarov voláme sa *cudzí.*) Vo vašej literatúre sú celé malé literatúry o duchovnom živote inorodcov vašich. Váš minister vnútorných diel, nebohý D. A. Tolstoj, dal sprievodný list dvom Maďarom, Munkácsimu a Pápaimu, keď šli na Ural študovať svojich súplemenníkov; v sprievodnom liste nakladalo sa miestnym vrchnosťam, aby im vo všetkom šly na ruku. Predstavte si, Alexej Leonidovič, vás ako boli by privítali len v Užgorode, keby ste boli povedali, že idete študovať svojich bratov!

Maďarská akademia a maďarskí učení, či k nej prislúchajúci či mimo nej stojací, vedia o uhorských Rusoch len toľko, o koľko ich je menej od jednoho sčítania obyvateľstva do druhého, na pr. od r. 1880 do 1890. Na akej ona pomoci môže byť ruskému Zemepisnému spolku v diele preštudovania uhorských Rusov? Maďarská veda môže sa usilovať poznať psa alebo neviem akého zvera, no podkarpatského Rusa alebo Slováka vzala by si za predmet len vtedy, keby už bol pod zemou, v hrobe. Nás Slovákov je značne viac než podkarpatských Rusov, a celá maďarská učenosť zná o nás len to, že sme — panslávi. Nezná o našom duchovnom živote ničoho; temer nezná, že okrem politických novín máme literatúry. A to vtedy, v takom čase, keď najväčší poetický talent v tejto krajine patrí našej literatúre. Keby slovenskí poeti Hviezdoslav a Vajanský žili niekde na

Sumatre a písali jazykom malajským, maďarskí učení iste aspoň z nejakej nemeckej knihy boli by ich už odokryli a boli by sa sponáhľali pochvastať sa svojou učenosťou. Že poeti naši tvorbami svojimi hlásajú neuhasiteľnosť slovenského ducha, maďarská učenosť nechce radšej ani počuť o nich. U Slovákov treba všetko ignorovať, aby nikto nevedel, že v krajine tejto jest čo len iskierky iného, ako maďarského ducha. Takí sú maďarskí učení ľudia, mnohovážny Alexej Leonidovič. A keď sú takí oproti Slovákom, veru oproti podkarpatským Rusom nie sú lepší. Lebo títo sú ešte bližší vám, než my Slováci. Veď viete, ako to hovorí váš Ťutčev o inostranných Slavianoch:

Вамъ — не прощается Россія,
Россіи — не прощаютъ васъ! *Šk.*

Literatúra.

Živa. Časopis přírodnický. Redaktoři dr Boh. Raýman, profesor chemie na české universitě, a dr. Fr. Mareš, profesor fysiologie na české universitě. Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. V Praze. Ročník II., číslo 1.

Žive, ktorú bol vydával slávny Purkyně a ktorá svojím časom dobre známa bola i na Slovensku, so vzrastom českej vedy dostalo sa pokračovania. Dvaja professori českej university vlani u Ottu začali vydávať pod tým samým názvom prírodnícky časopis, ktorý usiluje sa byť dôstojným pokračovaním *Živy*, založenej Purkyňom. Obsah tohoročného 1. čísla: Chemie v biologii. Od Bohuslava Raýmana. — Novější práce Machovy v akustice. Podává assistent Boh. Mašek. 1) O akustických vlnách explosivných. 2) Mechanické zjevy ve vzduchu kolem letícího projektilu. — Rozhledy: O Verneovském popularisování přírodních věd vůbec a u nás zvlášť. Od dr. F. J. Studničky. — Co jest pivo? Od Fr. Chodounského. — Črty z novější literatury žlázy štítné. Od L. H. — Povodeň v Čechách r. 1890, od prof. dr. Augustina. — Fysiologicko-psychologické studie o vývoji zraku u dětí a u operovaných od narození slepých. — O cestách afrického cestovateľa dr. A. Steckera. — Směs: Člověk a člověčenstvo. Svítící žížaly. *Živa* vychodí 15. každého mesiaca (vyjmúc júla a aug.), predpl. cena na pol roka 2 zl. 50 kr., na celý rok 5 zl.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Redaktoři dr. Lubor Niederle a dr. Čeněk Zíbrt. Vychádza každé dva mesiace vo sväzkoch 6-hárkových; predplatné 4 zl. na celý rok. Nakladateľ F. Šimáček v Prahe. Sošit 1. a 2.

U bratov Čechov v obore kultúrnej historie slavianskej vynikol za posledných rokov svojimi vážnymi trudami mladý učený, dr. Čeněk Zíbrt. Činnosť jeho prirodzene viedla k založeniu orgánu, na ktorý tu ideme upozorniť. V knižkách *Českého Lidu* bude vzdelávaná antropologia, archäologia, folkloristika a kultúrna historia československá. (Redaktorom antropologickej a archäologickej časti je dr. Lubor Niederle.) V *Pohľadoch* často bude reč o tomto sbo

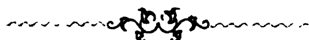
teraz ukážeme len podľa nápisov obsah vyšlých dvoch sošitov. V 1.: České lidové vyšívání na zemské jubilejní výstavě. Referuje R. Tyršová. — Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství. Napsal F. Bartoš. — *O kroji lidu slovenského.* Píše Jan Koula. — O naší světské písni lidové. Napsal O. Hostinský. — Sbor českých bratří v Náchodě. — Hroby se skrčenými kostrami v Čechách. — Ze selské kuchyně, obrázek z Českobrodska. — Vodník v podání lidu českého. — Zprávy o nálezech archaeologických. — Z pozůstatků Berounské knihy svědomí. — Ze žďárských hor. — Staré zvyky v okolí Domažlic. — Rozhled po lužické folkloristice. — Relací v příčině obnovení a vsazení mezníkův mezi rolími nad Polepy. Lidové podání české o škytavce. Referáty o spisech. Referáty o časopisech. Literatura. Časové zprávy. Otázky a odpovědi. — Sošit 2.: Hroby se skrčenými kostrami v Čechách. (Pokr.) — Lidové povídky o panovníkovi, povolaném od železného stolu. — Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství. (Pokr.) — České tance. — Ze selské kuchyně. (Pokr.) — Svědectví mrtvého. — České lidové vyšívání na zemské jubilejní výstavě. (Dokonč.) — O naší světské písni lidové. (Pokr.) — O kroji lidu slovenského. (Pokr.) — Zpráva o skřítkovi z r. 1382. Zprávy o nálezech archaeolegických. Slovo o úkolech našeho příslovnictví. Atď. V každom sošite pekné vyobrazenia.

Slavianskoje Obozrenie (Славянское Обозрѣніе). Doterajšie *Slavianskija Izvestia*, vydávané v Petrohrade pri podpore Dobročinného slavianskeho spolku, prestanú a na ich miesto bude vychodiť od januára 1892 v Petrohrade mesačný historicko-literárny a politický časopis *Slavianskoje Obozrenie*, pod redakciou známeho slavistu Antona S. Budiloviča, professora varšavskej university. Program časopisu je nasledujúci: 1) Články o slavianskych literatúrach, slavianskej etnografii, historii a politike. 2) Dopisy. 3) Letopis udalostí slavianskeho života v oboroch: politickom, náboženskom, spoločenskom a literárnom. 4) Kritika a bibliografia. 5) Zprávy o účinkovaní slavianskych spolkov a iných podobných inštitúcií. 6) Všeličo. 7) Prílohy: preklady z diel slavianskej belletristiky. 8) Podobizne slavianskych dejateľov. 9) Oznamy.

Primerane tomuto programu *Slavianskoje Obozrenie* stavia si za úlohu spracovať vo forme všeobecne prístupnej otázky o súčasnom položení a historickej minulosti Slavianov východných, južných a západných, v súvise s bytom a historiou iných, historicky sviazaných s nimi národov kresťanského východu. Základnou myšlienkou časopisu bude idea duchovného bratstva týchto národov, ponímaná v širokom kultúrno-historickom značení. Otázky slavianskej literatúry, etnografie, historie budú v časopise na prvom mieste. *Slavianskoje Obozrenie* bude vychodiť mesačne na 8—10 hárkoch, vždy v druhej polovici mesiaca; predplatná cena na rok 8 rubľov alebo 10 zl. r. č., na pol roka 4 rub. alebo 5 zl. r. č., na štvrť roka 2 rub. alebo 3 zl. r. č. Predplatné prijíma redaktor-vydavateľ prof. A. S. Budilovič vo Varšave (Kručaja ul., 13), mimo Ruska medzi inými kníhkupectvá: Librairie Russo-Slave H. Roskoschny v Lipsku, Eduard Valečka v Prahe, G. Szelinski vo Viedni.

Rok 1892. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

Úhlavní odporníci a nepriatelia všetkého, čo je slovenské, — ľudia to krátkozrakí, chytili sa pred krátkym časom s mravenčou pilnosťou do práce, aby pomaďarčili na území slovenskom miestne názvy, tvrdiac, že chcejú iba nazpät uviesť názvy pôvodné, ktoré časom vraj vytratily sa boly zo života a postúpily miesta svoje názvom iným, názvom slovenským.

S ľuďmi tohoto kalibru hádať sa znamenalo by myť černocha, aby stal sa bielym, a preto ani nepíšem im k vôli tieto riadky.

Miestne názvy nie sú ustrúhané rozkazom podžupanským, ani nie vytokárené nápadmi spáleného a prepiateho mozgu, ale sú zrodené potrebou životnou a utvorené ľudom slovenským pred mnohými vekmi a uprávnené mnohostoročným, ba niektoré z nich asnáď i viac než dvetisícročným nepretržitým užívaním prežijú — o tom som pevne presvedčený — i všetkých tých, ktorí by ich mileradi chceli vykoreniť.

Slovenské miestne názvy nepotrebujú moju obranu.

No majú ony i svojich priateľov a verných prechovávateľov i u vzdelancov, ale obzvlášte u pospolitých synov a dcér slovenských, a ku týmto prehovoriť dakoľko slov o miestnych slovenských názvoch: to je mojím cieľom.

Mnohému snáď bude zdať sa práca táto prácou zbytočnou a mnohému malichernou, no istý som, že neodsúdi ju žiaden rozumný človek, ktorý neuspokojí sa iba s povrchným obzretím miestnych názvov, ale vhĺbi sa spolu so mnou do nich a obzre si ich bližšie a dokonalejšie.

A zasluhujú toho plným právom!

Niet kraja a okresu, niet obce, niet honu, vrchu, doliny, úbočia, niet rieky, potoka, žriedla, ba snáď ani studničky, slovom niet kúska a kútka zeme na celom šírom Slovensku, ktorý by nemal svojho vlastného názvu, a kamkoľvek pohne a obráti sa noha naša, všade stretáme sa s kroka na krok s miestnymi názvami. Ony okružľujú nás na všetkých stranách a tvoria velikánsky lexikálny materiál a historický archív, ktorý môže nám podať mnoho svetla ohľadom našej národnej minulosti, ak budeme v stave náležite ho upotrebiť a vykoristiť.

Pohľad na miestne názvy a rozhľad v ich nesúladnom zdanlive množstve prichodí mi sťa prechádzka po kvitnúcej lúke. Ako pasie sa tu ľudské oko na najrozmanitejších barvách a ako tu nevídať pri povrchnom pohľade žiadneho radu a skladu, tak i vo velikom množstve miestnych názvov panuje veliká rozmanitosť a zdá sa, že sú i ony bez všetkého radu a skladu a že netvoria harmonický celok.

Pre svoje množstvo a takrečeno všadeprítomnosť staly sa nám miestne názvy naše každodennými v tom smysle, že si ich takmer zhola nič nevšímame a za vec nič neznamenajúcu a ľahostajnú ich považujeme.

A predsa sú mnohé z nich najstaršou, bez všetkej pochyby ešte hlboko do predkresťanských dôb siahajúcou, živou našou starinou.

Dôkaz a známku svojho veku, alebo — lepšie rečeno — obdobia nosia premnohé miestne názvy samy v sebe, no pri iných, tiež veľmi značných počtom, možno dokázať i listinami, kedy povstaly, a koľko-toľko systematicky sostavené a kriticky prebrané soznamy miestnych názvov v stave sú dať nám výyod i o posiaľ ešte netušených veciach a odpoveď neklamnú na mnohé, pradávnej našej minulosti týkajúce sa otázky.

Toto moje tvrdenie budú istotne mnohí považovať nie-li za prehnané a bláznivé, teda aspoň za prílišne smelé, no dúfam, že podarí sa mi nedôverčivých Tomášov presvedčiť o tom, že ma oprávňujú k nemu plnou mierou samy naše miestne názvy. —

Žiadúcnym, veľmi žiadúcnym by bolo, keby sme už mali hotovú úplnú sbierku nielen slovenských, ale vôbec všetkých slovanských miestnych názvov, lebo tak mohli by sme o nich vyniesť lepší a základnejší úsudok i nadobudnúť mnohé, na minulosť Slovenstva a Slovanstva vzťahujúce sa dáta Potreba toho stala sa už od dlhšieho času — povedal bych instinktívne — citeľnou, lebo veď zavše hovorieva sa o miestnych názvoch a ich sbieraní i v súkromných kruhoch i vo verejných listoch, predsa však nemáme posiaľ hotovej sbierky ani slovenskej, tým menej všeslovanskej.

Jednoduchý pohľad na zemevid poučuje nás, že mnohé miestne názvy sú buď v totožnej, buď vo viac-menej zmenenej forme rozšírené všade, kde Slovanstvo žilo a žije. Z toho možno zatvárať, že také názvy buďto pod vplyvom totožných pomerov a okolností u rozličných slovanských národov samobytne povstaly, buďto že daktorou slovanskou vetvou utvorené potom inými kmenmi boly postupne prejaté a na ich území nimi udomácnené.

Pravde podobným je, že niektoré z miestnych názvov patria až hen tej dobe, kde Slovanstvo ešte tvorilo jeden celok a nebolo rozdrobené na vetve a národy.

Ktože by nevidel hneď na prvý pohľad blízku príbuznosť a rodinný sväzok na príklad medzi naším Dunajom a Dunajcom s jednej a ruským Donom s druhej strany? Komuže nie je známo, že na území slovenskom tečie Morava a v bulharsko-srbských údeloch iná rieka tiež tak menovaná? Ktože by mohol tajiť, že miestne názvy Orava a Oravce v Hornouhorsku sú totožné a tenže kmen

ako i Oravica v najjužnejších končinách tejže zeme? A Praha česká s Prahou poľskou pri Varšave, slovenské Krakovany a poľský Krakov, náš Novohrad a ruský Novgorod nie sú totožné názvy?

A takýchto i tým podobných príkladov mohli by sme sosbierať značné množstvo.

No len mimochodom chcel som poukázať na toto príbuzenstvo slovanských miestnych názvov, predmetom naším buďtež na teraz výlučne miestne názvy slovenské.

Tvorenie miestnych názvov zdá sa byť na prvý pohľad čisto náhodným, žiadnym okolnosťam a žiadnym zákonom nepodliehajúcim. Človek by myslel, že naši predkovia, dávajúc mená čiže vlastne názvy svojim obciam a krajom, nepodliehali zhola žiadnym vlivom a názvy nimi utvorené že sú iba jednoduchým výtvorom okamžitých nápadov a číročistej fantásie. A predsa, prizreme-li sa bližšie ku veci, vidíme, že je tomu nie tak, ale že i tvorenie miestnych názvov dialo sa dľa istých pravidiel a bolo podrobené istým okolnosťam a rozličným vplyvom. Mohli by sme riecť plným právom, že i tvorenie miestnych názvov podliehalo móde.

Móda v dnešnom smysle tohoto slova bola síce našim praotcom a pramatkám vecou neznámou, no nemožno odtajiť, že menily sa ich zvyky a obyčaje z času na čas dľa toho, ako menil sa svet a životné i spoločenské pomery spolu s nimi a že zavládnul vše novší prúd, v ktorom zrodil sa i nový a novší druh miestnych názvov. A práve tento občasne meniaci sa zvyk bol a je pravým starším bratom terajšej módy, bárs nerodil sa ani v Paríži, ani v žiadnom inom meste razom, ale tvoril sa postupne a nebadane dľa toho, ako vrelo a varilo sa v hlbinách národnej bytnosti.

Prizrime sa tejto veci trochu bližšie.

Po tatárskom plene stály i v našej domovine mnohé kraje pusté a ich majitelia snažili sa ich zaľudnatiť i privolávali zo susedných zemí osadníkov a tým dávali okrem istých výhod, výsad a nadpráv i pusté kraje a lesy, aby zakladali v nich osady.

Tak povstaly na území slovenskom početné Lehoty, Lehôtky, Poruby, Porúbky, Opatové a Opatovce a Nemcami pozakladané „Häu"-e.

Obdobie, v ktorom bolo zvykom tvoriť takéto miestne názvy, možno určiť dľa hodnoverných, v hojnom počte zachovavších sa listín na čas od polovice trinásteho storočia až do polovice pätnásteho.

Lehota = terminus v priestore, totiž nie zemianske ani nie poddanské a pritom celkom určite ohraničené územie, a lehota = terminus v čase, totiž úplná svoboda od akéhokoľvek poplatku a dane obyčajne na úplných 16 až do 20 rokov, to bolo za dve storočia prostriedkom u zemských pánov, ktorí snažili sa úžitočnými urobiť mŕtvo ležiace čiastky zo svojich majetkov týmto spôsobom, a túžbou u cudzincov — dosťahovalcov a tuzemcov — poddaných, ktorí dychtili za domovom a koľkou-toľkou svobodou a neodvislosťou. A táto okolnosť stala sa matkou pre celý [illegible] slovenských miestnych názvov.

Pred tatárskym plenom a po roku 1450 nezrodil sa ani jeden jediný taký názov, lebo nepovstala ani jedna jediná taká obec, a tak teda móda, čiže zvyk a obyčaj tvorit do tohoto odrodu patriace miestne názvy trvala asi za dve storočia a o obciach takéto názvy nosiacich môžeme byť presvedčení, že povstaly len v tomto určitom období.

Pre lepšie roztriedenie a rozoznávanie označme tento druh miestnych názvov názvami lehotskými.

Celkom iný druh tvoria názvy takých obcí, zemí a vôd, ktoré boly a zostaly majetkom priamo zemianskym. Ony obdržaly názvy svoje v najmnožších prípadoch po svojich majiteľoch, lebo im ich dali čiastočne títo sami a čiastočne i ich súsedia a ľud bydliaci v tom okolí, kde povstávala daktorá nová kúria, majer alebo obec.

Stávalo sa síce niekedy, že prvší majiteľ nazval svoju obec dľa svojho vlastného mena, no i v tom prípade, ak pôvodný tohoto druhu názov časom zamenený bol názvom iným, zachovalo sa v novšom názve meno novšieho a pozdejšieho majiteľovo.

Tak povstaly miestne názvy Bušice, Čajkov, Ebedec, Fiľakov, Holovec, Ivančiná, Kalamenová, Kävice, Ľublov, Mošovce, Ozdiná, Šašov, Sebeslavce, Šútovce, Vacov a mnohé iné

Rozumie sa, že nie všetky z osobných mien pochodiace miestne názvy sú sťaby na jedno kopyto vybité a len pomocou jednej alebo dvoch prípon utvorené. Niektoré z nich, ako na príklad Radvan a Laskár, zachovaly nám osobné mená čisté v pôvodnej ich podobe a bez ktoréhokoľvek prívesku. Avšak takéto názvy tvoria predsa len výnimky a z pravidla poznat miestne názvy tohoto druhu po príponách *ec*, *ce*, *ina*, *ka*, *ov*, *ova*.

Čo majú vyjadrovat prípony *ec* a *ce* v slovenských miestnych názvoch, o tom teraz — dľa mojej skromnej mienky — ešte ťažko riecť posledné slovo; ľahšie to snáď bude urobiť potom, keď budeme mat celú slovenskú topografiu hotovú.

Zdá sa, že prípona *ec* i v miestnych názvoch je príponou zmenšujúcou a názov *Moškovec* že znamená ási toľko, ako Moškov malý majetok alebo Moškov domec (majer), prípona *ce* však že je i tu príponou súhrnnou (kollektívnou), a takže miestny názov *Mošovce* znamenať má Mošove majetky, alebo zeme, alebo snáď domce, ak totiž Moš mal viacej poddaných alebo sluhov, ktorí vystavili súčasne so svojím pánom tiež svoje domy a utvorili razom obec nie z jednoho — ako Paraštiná — ale z viac stavísk, domov pozostávajúcu. Na toto zdá sa poukazovať i výraz „vicus" (= malá obec, dedinka, alebo osadka), použitý v listine z roku 1258, v ktorej Mošovce po prvý raz sa spomínajú.

Že sú prípony *ina*, *ka*, *ov*, *ova* i v miestnych názvoch príponami privlastňujúcimi, teda že *Ivančiná*, *Malužiná*, *Apka*, *Holeška*, *Budilov*, *Šašov*, *Peťová*, *Ratková* znamená toľko, ako obec alebo zem, poťažne kúria, alebo hrad, patriaca čiže patriaci Ivankovi, Malužovi, Apkovi, Holešovi, Budilovi, Šašovi, Peťovi, Ratkovi, o tom sotva možno pochybovať.

Povstávanie pojediných tohoto druhu miestnych názvov slovenských možno jasno stopovať v drievnych listinách a pri četných takýmito názvami obdarených obciach snadno je i udať buďto celkom určite a správne, buďto aspoň približne a veľmi pravdepodobne i rok, alebo prinajmenej desaťročie, v ktorom povstaly tieže obce.

Obyčaj tvoriť tohoto druhu miestne názvy trvala tiež asi tak dlho, ako pri názvoch lehotských, teda asi do polovice pätnásteho veku, a kvitla obzvlášte po tatárskom plene, keď zemianske rodiny počaly drobiť po otcoch zdedené majetky a pojediní ich členovia zakladať vše nové majere a kúrie, ktoré potom vzrástly pomaly v celé väčšie-menšie obce.

Kedy však začalo byť módnym, alebo po našsky rečeno, kedy prišlo do zvyku tvoriť názvy do tohoto druhu patriace, to ovšem nemožno dokázať listinami, lebo tie u nás tak ďaleko nesiahajú, ale z prirodzenosti a podstaty samej tejto veci vysvitá, že mohol tento zvyk povstať iba potom, keď začaly udomácňovať sa i v našej vlasti feudálne pomery a následkom tých keď s postupným miznutím rovnosti medzi občanmi začaly povstávať zemianske majetky. A toto začalo sa asi pod prvým uhorským kráľom Štefanom, teda i počiatok týchto miestnych názvov sotva možno klásť do staršej doby.

Obdobie, v ktorom povstávaly tohoto druhu miestne názvy, rozprestiera sa asi na pol piata storočia.

Tieto a takéto názvy pomenujme k vôli lepšiemu rozhľadu názvami zemianskymi.

Pozdejšie než zemianske, avšak o niečo prv než lehotské, vyskytujú sa také miestne názvy, ktoré označujú neslovenskú národnosť prisťahovalcov, založivších osobitné obce na slovenskom území.

Takými sú Uherec a Uhrovec, všetky Nemce, Nemčany, Nemecké a Nemčice, Vlachy a Vlašky, České Brezovo a podobné.

Najstaršie takéto názvy zjavujú sa v dvanástom, najmladšie však v pätnástnom storočí, a tak by bolo trvalo ich obdobie asi za 400 rokov; no ony vyskytujú sa veľmi poriedku.

Sú to miestne názvy národné.

Prv než zemianske, dávali naši predkovia svojim kostolom a okolo nich postupne povstávajúcim obciam mená svätých a poťažne názvy s kresťanstvom v súvislosti sa nachodiace.

Do tohto odrodu patria nielen Svätý Martin, Svätý Mikuláš, Peter, Michal, Anna, Helena, Maria a podobné, ale i všetky Pondelky, Stredy, Štvrtky a Soboty a okrem tých snáď i mnohé iné, mne teraz ešte neznáme miestne názvy.

Či medzi kresťanské miestne názvy možno vriadiť po pravde a práve i tie četné Čierťaže, Čertovice, Čertove Vrchy a Studne, Peklá a Pekelníky, s ktorými stretáme sa na Slovensku, na to bolo by možno dať správnu odpoveď len potom, keby sme nad všetku pochybnosť určili, či slová *peklo* a *čert* staly sa známymi našim praotcom len po prijatí kresťanského náboženstva. Náš ľud zná ovšem i čerta, ale pri tom spomína i diabla v tej istej jakovosti, a mne sa zdá, že toto posledné slovo k nám kresťanstvo donieslo, a pochop i názov *čert* že bol už našim pohanským praotcom známy.

Svedčí za to jeho rýdzo slovanský kmen, a *peklo* tiež nemožno odvodiť ani z latinskej, ani z gréckej, ani z hebrejskej reči.

Po tatárskom vpáde nebolo viac obyčajou dávať obciam kresťanské názvy, i pred tou dobou sú v listinách už len zriedka na to príklady, a tak teda táto móda neudržala sa ani do konca, ba sotva do polovice dvanásteho veku. Jej počiatok možno hľadať najďalej v druhej polovici desiateho storočia, lebo len vtedy zavítalo kresťanstvo v tieto strany, alebo snáď lepšie rečeno len od tých čias pustilo tu hlbšie korene a bez neho boly by miestne tohoto druhu názvy ľudu slovenskému večne zostaly neznámymi.

Obdobie pre kresťanské miestne názvy občahuje teda asi tri storočia.

Že s pohanstvom a jeho obradmi v užšom styku a spojení nachodiace sa miestne názvy, ako četné Žiare a Žiarce, Turovo, Turová, Turopole, Turec, Turčeky, Velestúr, Nákle, Pravná, Sitná a Háje a iné tým podobné, sú výtvormi staršej a plodmi ešte našej predkresťanskej doby, to netreba, tuším, dokazovať.

Obyčaj — móda — stvorivšia ku tomuto druhu patriace miestne názvy, zanikla spolu s pohanstvom, a tým bola by určená i hranica, až dokiaľ mohly byť také názvy tvorené. Kam však vradiť počiatok z tejto obyčaje, to vec nielen veľmi nesnadná, ale dľa môjho náhľadu i vec celkom nemožná.

Naši predkovia zajiste nepadli razom sťa zralé žalude s duba na toto územie, ani ich nedohnal kýsi vietor sťa hajno kobyliek v tieto strany, a tak ani nezaľudnatili šmahom všetky doliny a vrchy v terajšej našej dedovizni, ale zaujímali pusté priestranstvá krok za krokom, ako požadoval počet množiacich sa duší, a zakladali postupne svoje osady, počnúc od väčších riek a ich údolí až po najodľahlejšie doliny a vrchy. A ako šírili svoje osady (Selce a Sielnice), tak množili a tvorili i svoje bohoslužobné miesta a šírili spolu s nimi i svoje zvyky, teda i miestne názvy, čo mohlo diať sa i za mnohé storočia a snáď i za dlhšie časy, nežli tušíme. —

Celkom rozdielné od všetkých posiaľ spomenutých sú také miestne názvy, ktoré naši predkovia utvorili na základe prídavných mien a v nichžto zračí sa daktorá vlastnosť a zvláštnosť patričného topografičného predmetu.

Také sú všetky Bystré, Bystrice a Bystričky, Štiavnice a Štiavničky, Kremnice a Kremničky, Slatiny a Slatinky, Teplé, Teplice a Tepličky, Vrbové, Vrbovce a Vrbovky, Kameňany, Senné a Senice, Brezná, Brezové, Brezince a Breznice, Nedozery a Nedozory, Žabokreky, Topoľčany, Tisovec, Rakytince, Rakytovce a tým podobné.

V názvoch ku tomuto druhu patriacich niet ani najmenšieho šľaku po vplyve feudálnom alebo náboženskom; z nich vyznieva len sama príroda a jej úkazy, i niet divu, že národ náš, zabývajúci sa tak rád prírodou, práve tohoto druhu názvy v toľkom množstve vytvoril a nimi posiaľ tak husto svoju domovinu.

Otázkou je, v ktorých časiech mal ľud slovenský obyčaj tvoriť názvy do tohoto druhu patriace. Či tvoril ich súčasne s pohanskými, alebo prv, a či vo väčšom množstve ešte i pozdejšie?

Hovorím: vo väčšom množstve, vedený a spravovaný panujúcim práve zvykom, lebo pojediné takéto názvy povstávaly istotne ešte i v období zemianskych miestnych názvov.

Edvard Windakiewicz pokúsil sa určiť počiatok kremnického baníctva na základe samých kremnických baní, totiž ich rozsiahlosti a ústroja, majúc na zreteli s jednej strany vyhotovenú prácu a s druhej strany pokrok v samej práci, nakoľko bol možný pred upotrebovaním pušného prachu pri baňských dielach, keď totižto ľudia iba ohňom a železom v skalných útrobách zemských razili si cestu (Vidz Jahrbuch der k. k. geologischen Reichs-Anstalt. Jahrgang 1866, 16. Band, II. Heft. „Gold- und Silber-Bergbau in Kremnitz“, menovite strany 219—224), a výsledok jeho práce bol, že počiatky kremnického baníctva možno a treba hľadať v deviatom storočí po Kristu Pánu.

Windakiewiczove výpočty zakladajú sa výlučne na kombinácii, ktorú bolo možno mu utvoriť z toho, ako znal kremnické bane a nakoľko mohol pravdepodobno súdiť o pokroku v práci za starých čias. Jemu neboly známe listiny a zprávy, vzťahujúce sa na kremnické staré baníctvo vôbec a na obe staršie kremnické erbštollne obzvlášte, no počtoval správne, lebo jeho výpočet srovnáva sa v mnohých čiastkach nápadne s časom, ktorý možno celkom bezpečne určiť na základe listín a dát v kremnickom mestskom archíve obsažených, o čom tu ostatne nemiestno by bolo obšírnejšie hovoriť. Ale Windakiewicz bral pri svojej prácí do povahy iba tie bane, ktoré vidno ešte i teraz. O tých, ktoré rozkladaly sa tam, kde teraz, a to už od viac než piatich storočí, samé mesto leží, zdá sa, že sa mu ani nesnívalo. A predsa tieto bane boly o veľa staršie a zabývaly prvotných kremnických obyvateľov istotne po mnohé storočia prácou. Počiatky kremnického baníctva a tak i Kremnice môžme teda bezpečne hľadať nie v deviatom, ale snáď prinajmenej v treťom storočí po Kristu Pánu.

Nuž a prečože som tak zabočil od vyznačeného predmetu?

Jednoducho preto, aby sme videli aspoň na tomto príklade, v ktorých asi časiech už bolo u našich praotcov obyčajou tvoriť vlastnostné miestne názvy.

Miestny názov *Kremnica* je neodškriepnym dôkazom, že miestne názvy tohoto druhu siahajú hlboko, veľmi hlboko do starobylosti.

Nuž a či možno rozumne zatvárať, že by naši praotcovia boli len tento jediný taký názov utvorili? Či iné a menovite bližšie alebo práve vedľa samých väčších riek ležiace obce, potoky, vrchy, kopce, doliny, majúce tiež názvy vlastnostné, majú byť po pravidle mladšími od Kremnice, ktorá je i od Hrona i od Váhu dosť značne vzdialená a kam istotne — kým ešte pralesy kryly tieto kraje — pozdejšie došli ľudia, než ku súsedným väčším riekam, vedľa ktorých, idúc od Dunaja, tiahli?

Užívanie vlastnostných miestnych názvov je v národe slovenskom istotne veľmi starodávnym a sotva podarí sa dakedy i najbystrejšiemu umu vyskúmať počiatky a určiť aspoň približne obdobie, v ktorom boly tieto názvy utvorené.

Občiam nôvopovstávajúcim dávali ich naši predkovia už v trinástom storočí len vo veľmi zriedkavých prípadoch a z pozdejších čias neznám ani jednoho jediného prípadu, kde by boli novú osadu vlastnostným názvom pokrstili. Z toho možno zatvárať, že vlastnostné miestne názvy vyšly už veľmi včasne z obyčaje. —

Lež za najstaršie pokladám tie a také miestné názvy, ktoré každému slovenskému uchu znejú síce rýdzo slovensky, ale ktorých smysel nám je nejasný, ba práve celkom neznámy.

Posavádne pokusy vysvetliť takéto názvy pomocou sanskritu a premieňaním i premetávaním hlások, čo deje sa zavše v toľkých rozmeroch, až kým nezostane z *a* úplné *z*, nemožno nazvať prísnou prácou, lež iba detinskou hračkou, a ja bych si prajel, aby u nás takéto pokusy úplne vystaly, lebo ináč môže sa i našim nešťastným vysvetľovateľom prihodiť, ako tomu, ktorý tvrdil, že slovo *Nabuchodonozor* znamená *napba kotorázó*, a ktorému za túto jeho múdrosť iný, rozumnejší človek rieknul, že je *Nabuchodonozor* = *ne bolondozzon az úr!*

Ku najstaršiemu druhu patria miestne názvy: Nitra, Trenčín, Orava, Liptov, Spiš, Zvolen, Tekov, Šariš, Zemplín, Ostrihom, Dunaj, Hron, Váh, Ipoľ, Tatra, Fatra, Matra a ešte iné.

Tieto a takéto miestne názvy označujú buďto hlavné rieky, buďže po ich brehoch rozprestierajúce sa kraje a pohoria, teda práve tie vidieky, ktoré dľa prirodzeného vývinu a postupu samej veci musely stať sa našim pradedom najsamprv známymi a musely byť nimi prv zaľudnatené, než vedľajšie doliny a vzdialenejšie i nedostupnejšie územia.

Pozrime si kolonisáciu amerikánskych, afrikánskych a austrálskych pralesov a pustín, či nedeje sa týmže spôsobom. A to ešte i za našich čias, kde človek má stonásobné, rozličné, starým celkom neznáme pomôcky, nimiž snadno premáha všetky prekážky, ktoré stavajú sa mu v cestu a hatia jeho napredovanie.

I naši predkovia nesostúpili s Tatier alebo s iných končiarov, aby zaujali túto dedovizeň, ale postupovali hore vedľa riek a zaľudňovali postupne a krok za krokom najprv riečne brehy a na nich rozprestierajúce sa roviny a len potom vypúšťali svoje roje, aby — rieďac pralesy — zaujímali i bočné doliny a vzdialenejšie končiny.

A kedyže sa to stalo?

Určitá odpoveď na túto otázku objasnila by nám i obdobie, v ktorom boly ku tomuto druhu patriace miestne názvy utvorené. No takej odpovede sotva sa kedy dožijeme.

Rímski spisovatelia menujú národ za ich časov tu bydlivší Kvádmi a jeho západných súsedov Markomanmi. Nemeckí učenci vyhlasujú oba tieto národy za nemecké kmeny a v tom im verne prízvukujú i maďarskí spisovatelia. Dľa ich jednosvorného učenia zmizli oba tieto národy s okršleku zemského bez všetkej stopy — vraj — v tých časiech, keď sťahovali sa národy, a prázdnu obyvateľstva zem zaujali vraj potom ukradomky a nezbadane — dľa Nemcov — Slovania. Maďari — pravda — ani toto Nemcami veľko-

dušne dožičené „vkrádanie sa“ neprajú Slovákom a rozhlasujú do sveta s učenou tvárou, že Slováci sú iba potomkami Žižkových a Jiskrových vojov. Habeant sibi! Svet chce byť klamaným, nuž nechže sa klame.

Každý zdravo mysliaci a rozsudný človek pozná snadno v spomenutých nemeckých a maďarských naukách jednoduché fantásie a tvrdenia, protiviace sa holej skutočnosti, kadeáhle zahĺbi sa do slovenských miestnych názvov a sprítomní si jasno ich počiatky, nepretržitosť a postupný vývin.

Kremnické bane (Srovnaj i starobylé nápisy v kremnickom pohorí) sú neodškriepnym dôkazom, že asi už vtedy boly našimi predkami užívané vlastnostné názvy, keď tu bývali rímskym spisovateľom známi Kvádi. A názvy ku tomuto druhu patriace sú nám čo do významu nie temnými, ani nie záhadnými, ale úplne jasnými a srozumiteľnými; myslím teda, že dľa všetkej a každej zdravej logiky musia o veľa staršej dobe patriť tie miestne názvy, ktorých význam a smysel stal sa nám už nejasným a záhadným.

Týmto je ovšem nie určená dľa rokov alebo dľa storočí doba, v ktorej tieže názvy prestaly, ale predsa možno riecť s veľkou pravdepodobnosťou, že ony patria ešte predkresťanskej dobe.

Ak dožijeme sa dakedy úplnej sbierky slovenských miestnych názvov, možno, že stane sa nám i smysel teraz ešte záhadných mien jasným, i že budeme môcť ľahšie a určitejšie súdiť o dobe, ktorej sú deťmi.

Nemožno pochybovať ani najmenej, že mnohé z prastarých slovenských názvov zmizly zo života a úplne zakapaly, lebo veď na tomto svete nič netrvá večne a i miestne názvy podliehajú všeobecnej suďbe, ako i všetky iné veci.

Menovite na rovinách a na pobrežiach väčších riek a vôd zanikly mnohé, niekdy tam ležavšie obce a s nimi i ich názvy, lebo hlavne tadiaľ preháňaly sa nepriateľské hordy a hlavne tam boly bité bitvy a zúrily častejšie boje, obracajúce v púšť kvetúce prv kraje. Hornejšie, užšie doliny a vrchovaté kraje netrpely v toľkej miere, lebo sú a boly nepriateľským vojom i neprístupnejšími i ku väčším bitvám menej súcimi, a preto zachovalo sa tu pomerne viac prastarých názvov.

Na mieste vojnami, alebo ohňom a vodou a inými živelnými pohromami spustošených obcí povstaly síce časom zase iné osady, no ak stalo sa to len po dlhších časiech, teda zkrsly spolu s nimi i iné názvy a pôvodné, prastaré ztratily sa bez znaku a šľaku.

Keby sme mali a znali všetky miestne názvy, ktoré už boly na území slovenskom užívané, teda by sme mohli zreteľnejšie si predstaviť prvotné zaľudnenie týchto krajov našimi pradedmi.

No vzdor nájezdom hunským, avarskym, maďarským, kumánskym, tatárskym a tureckým, nehovoriac ani o Markovej Aureliovej hroznej legii a iných rímskych vojoch, zachovalo sa až posiaľ toľko prastarých slovenských miestnych názvov, že môžeme aspoň v celku a veľku súdiť o smeroch, ktorými pohybovala sa starodávna slovenská kolonisácia.

Ako dľa porekadla všetky cesty vedú do Ríma, tak vedú nás prastaré slovenské miestne názvy ku *Dunaju* sťa tomu bodu, odkiaľ poberali sa naši predkovia polnočným smerom.

Už na juhozápadných hraniciach našej vlasti, ako sú teraz právoplatné, máme *Devín* a vedľa neho *Požún* — mesto i kraj — a rieku *Moravu*. Okrem týchto spomínajú sa v starých listinách na území terajšej požúnskej župy i nasledujúce miestne názvy, a síce: *Baralad*, *Čivna*, *Girinča*, *Jelkva*, *Modra*, *Mužla*, *Obada*, *Pezinok*, *Reč*, *Reča*, *Saliby*, *Šarkan*, *Šušulany*, *Vanírnik*, *Zbik* a *Zotič*.

K východu a severu od tohoto územia leží *Nitra* — mesto i župa —, ktorú preteká *Váh*. Na jej rovinách a považských brehoch sú a boly kedysi (dľa starých listín): *Balatín*, *Bilna*, *Bokvič*, *Čapor*, *Čavoj*, *Čepan*, *Čerego*, *Čerečany*, *Čermel*, *Četín*, *Čifár*, *Čitúk*, *Čitún*, *Deber*, *Debreta*, *Dejčany*, *Emejka*, *Gímeš*, *Huzina*, *Chynorany*, *Ilonč*, *Iluz*, *Inomora*, *Judrič*, *Kleník*, *Klobúk*, *Krakovany*, *Kraskovany*, *Kunimzany*, *Kurúš*, *Lančiar*, *Ledúch*, *Livka*, *Mama*, *Mana*, *Míč*, *Modočany*, *Mušuna*, *Nadašín*, *Nazvod*, *Nezez*, *Ološka*. *Omur*, *Ovča*, *Peťany*, *Podrug*, *Pogran*, *Pordan*, *Predín*, *Proznouch*, *Purad*, *Šala*, *Scince*, *Sedlčany*, *Slažany*, *Sterúš*, *Strojka*, *Surbič*, *Tekov* (vedľa Nového Mesta nad Váhom), *Terlín*, *Tozy*, *Trmaš*, *Vojšič*, *Žitva a Žitvatín*.

Idúc hore Váhom, vkročíme najprv do *Trenčína*, kde tiež mesto s hradom a župa majú, ako i u predošlých, totožný názov, a tu nachodíme dľa starých listín názvy *Bancúch*, *Bitča*, *Drietoma*, *Geztíš*, *Kysúca*, *Liborča*, *Nezča*, *Radiš*, *Skačany*, *Súča*, *Svederník*, *Vagro*, *Varín*, *Važeč* a *Vetvoň*.

Vyššie na Váhu leží *Turec* (teraz župa, kedysi i hrad tak zvaný), kde staré listiny spomínajú sťa jestvujúce: *Čepčín*, *Černera*, *Liešno*, *Mača*, *Mačiuč*, *Necpaly*, *Obud*, *Obušk*, *Orčvan*, *Rakša*, *Sklabina*, *Sklovnarch*, *Sučany*, *Valča* a *Zarošany*.

Konečne na hornom konci považského riečišťa máme *Liptov* a v tomto boly dľa týchže starých listín *Čereny*, *Čermula*, *Hybe*, *Lubela*, *Malatín*, *Prček*, *Revúca*, *Selec*, *Šeremna*, *Sielnica*, *Valara*, *Vanič*.

Severne od Liptova leží, tiež ku považskému územiu patriaca *Orava*, kde spomína sa v starých listinách *Hodočín* a *Revišna*.

Druhá zo slovenských krajov prichodiaca a podunajskú rovinu pretekajúc, do Dunaja vlievajúca sa rieka je *Hron*, pri jehožto vtoku leží *Ostrihom* a na protajšej strane *Tekov*, župa i hrad, Maďarmi pozdejšie na Borš a Barš prekrstený. Na území tekovskom staré listiny vypočitujú nasledujúce miestne názvy: *Barbata*, *Barakča*, *Belík*, *Brajan*, *Bratka*, *Čarád*, *Čitár*, *Deberča*, *Hurty*, *Juvor*, *Klačany*, *Kuklín*, *Ludanice*, *Mahola*, *Nazal*, *Ozna*, *Petín*, *Podlužany*, *Popuč*, *Prestúč*, *Pristúč*, *Puk*, *Radmera*, *Revište*, *Saracka*, *Šarluhy*, *Selec*, *Selepčín*, *Semlár*, *Šulko*, *Tlmač*, *Trmaš*, *Vozokany*, *Vráble*, *Zana*, *Žikava*, *Žitva*, *Žitvatín*.

Severnejšie ležiaci *Zvolen* — župa i hrad a mesto — má zachované v týchže listinách z prastarých názvov tieto: *Buzenč*,

Eburča, *Egur*, *Hasák*, *Lukoča*, *Lukva*, *Lupča*, *Olčava*, *Zampor*. Okrem týchto sú tam známe z diela p. Bánikovho *Mačín*, *Rákoš*.

Tretia zo Slovenska do Dunaja vtekajúca rieka je *Ipoľ*. Územie, na ktorom sa rodí a ktoré preteká, menuje sa teraz Novohradom a pod týmto menom bolo už pred ôsmimi storočiami známo. No už sám tento názov svedčí, že pred hradom novým musel tam byť iný, starý hrad, jehož meno celkom zahynulo a veľmi je pravde podobné, že spolu s ním zahynul i prastarý názov terajšej Novohradskej župy. [1]) Avšak nie všetky tamejšie prastaré názvy potkal ten istý osud, lebo staré listiny poznačily nám z nich nasledovné: *Darna*, *Druha*, *Galša*, *Kutany*, *Lukva*, *Mužník*, *Pelíš*, *Poltár*, *Rimava*, *Rimoč*, *Sirák*, *Štroch*, *Šula*, *Ťarian*.

Medzi Hronom a Ipľom opiera sa o dunajskú rovinu Hont, ktorý tiež zamenil svoj prastarý názov, je-li kronikárova zpráva o Huntovi a Pazmanovi pravdivá, novším menom, lebo nemožno myslieť, že by naši praotcovia, keď zaujali podunajskú rovinu v Požúne, na Považí, Pohroní a Poiplí, boli obišli a nechali nezaľudnatenými zeme a kraje medzi Hronom a Ipľom až do čias prvého kráľa uhorského. A keď ich zaujali, nuž istotne dali i tomuto územiu tak, ako iným, i osobitný názov.

Dôkazom toho, že i terajšia Hontianska stolica mala súčasne s Tekovom svojich slovenských obyvateľov, sú nasledujúce, zo starých listín čerpané názvy: *Brača*, *Bzovík*, *Čalomija*, *Gerendúš*, *Hezinka*, *Chus* alebo *Čus*, *Krtíš*, *Krupina*, *Pensnec*, *Pomák*, *Preslín*, *Príbul*, *Šahy*, *Šimák*, *Šradník*, *Terbegec*, *Terbegoč*, *Tremogost*.

Kolonisačné roje, postupujúc hore Považím a Pohroním, sišly sa tam, kde tieto rieky majú svoje žriedla a nemohúc vrátiť sa na dol, kde boly kraje už zaľudnatené, prekročily pohorie a zaľudnatily *Spiš*, kde z prastarých miestnych názvov zachovaly sa v starých listinách: *Bojan*, *Četena*, *Dravča*, *Dunajec*, *Gaton*, *Goboča*, *Hornát*, *Kevd*, *Kymník*, *Lubiča*, *Olšavka*, *Poprad*, *Prim*, *Prodeč*, *Sigra*, *Sigrica*, *Sironoč*, *Slubiča*, *Stojan*, *Tatra*, *Toporec*, *Toprič*, *Viceč*.

Z Novohradu prešli naši praotcovia a zaujali súsedný *Gemer* dolinou rimavskou a zanechali tam stopy po svojom bývaní v prastarých názvoch, posbieraných tiež iba zo starých listín: *Durusk*, *Kaštry*, *Linča*, *Lokán*, *Nadráz*, *Ozora*, *Raz*, *Ronagoč*, *Šajov*, *Štítník*, *Tordas*, *Tormužna*, *Torna* (a či *Turna*?), *Zajraz*.

Ostatne veľmi je pravde podobné, že Gemer bol zaľudnateným nielen z Novohradu po rimavskom riečišti, ale i z potisských rovín hore Šajavou, lebo ešte v trinástom storočí dosť husto sú pokryté západné potisské roviny slovenskými miestnymi názvami a i dnes vidí každý rozumný a nepredpojatý človek celkom zreteľne, že v názvoch *Pastúchov*, *Žitva*, *Solnok* a podobných sú i kmeny i prípony slovenské. Veď na území terajšej Hevešskej župy leží i *Matra*, jejžto sestry po mene, Tatru a Fatru, ešte i dnes okružujú dediny čisto slovenské.

[1]) Modrý Kameň (maďarsky Kékkő) ľud novohradský zovie *Hradom*. *Modrý Kameň* spáchala len literatúra podľa maďarského, iste nového názvu. Tento *Hrad* iste súvisí s názvom župy.

Ako z podunajských hore Moravou, Váhom, Hronom a Ipľom, tak i z potisských rovín hore Šajavou a Bodrogom a ich prítokmi idúc, zaľudnatili naši praotcovia okrem východnej časti Gemera i župy Zemplínsku, Abauj-Torniansku a Šarišskú a i na týchto územiach zanechali po pradávnej svojej kolonisácii neklamné stopy v prastarých slovenských miestnych názvoch.

Sem patria — podobne iba dľa starých listín sostavené — miestne názvy: *Zemplín* a na jeho území *Bodrog*, *Čitna*, *Laborča*, *Salapča*, *Šarúš* alebo *Šariš*, *Žiritva*; v Abauj-Tornianskej župe *Kuzmín*, *Scina* a v Šarišskej župe *Šariš*, *Tarča* a *Ujvola*.

Viem dobre, že je týmto vypočítaním soznam prastarých slovenských miestnych názvov ešte ďaleko nie vyčerpaný a budú-li rodáci moji mať chuti a vôle ku sbieraniu a zaznačovaniu miestnych názvov, že vzrastie ešte i tento soznam znamenite; no už i z neho vídať hlavne dvoje, a síce predne to, že vzdor spomenutým náporom nepriateľských vojsk a ich pustošeniu nachodíme v južnom Slovensku alebo v pridunajskej rovine o veľa viac prastarých miestnych názvov, než v severnejších, hornatých krajoch, čo zdá sa mi byť dôkazom, že boly tieto kraje už v onej pradobe hustejšie obydlené a tak prinútené občasne vysielať kolonisačné roje, a po druhé i to, že diala a diať sa musela táto kolonisácia ešte pred Kristovým narodením, lebo, bárs i v menšom počte, predsa nachodíme tohoto druhu názvy až po vysoké Tatry rozšírené už v tej dobe, z ktorej staly sa nám mnohé výrazy neznámymi a záhadnými. Aby však nikto nemohol riecť, že dosiaľ spomenuté miestne názvy sú iba výplodom mojej fantásie, alebo, ako stáva sa to za našich čias častejšie, len výtvormi pozdejšej, husitskej doby, i aby každý mohol správne súdiť o bezzákladnosti a neoprávnenosti zpätmaďarčenia názvov našich, sdelím celý soznam miestnych názvov, spomínaných už pred mnohými storočiami, a udám i pramene, z ktorých som ich čerpal.

(Pokračovanie.)

Mišo.

Kresba. Napísal *Martin Kukučin.*

(Dokončenie.)

Nadišiel Miša akýsi strach a nekonečná túžba za pokáním. Chce počuť prísny hlas svojho pána, jeho hnevlivé slová. Chce pozreť do jeho rozhnevanej tváre. Ach, keby chcel chytiť palicu a dobre, dobre ho ubiť! Tak by mu dokonale odľahlo. Zabral sa do izby a v pitvore dlho, dlho prihládzal si vlasy.

„Dobré ráno vinšujem . . .“

Pán čosi odpovedal, no nezdvihol oči z novín. Pristúpil k stolu a zastal držiac oboma rukama klobúk. Už neopieral sa o stôl.

„Pán farár — akože: ísť k tomu rychtáru, aby vypravil zorať pod tú oziminu? Na dážď sa darmo držíme. V Blatovciach radradom orú.“ Čaká na odpoveď, krýdla nosové sa ani nehýbajú.

„Treba dočkať. Nemám času. Na druhý týždeň.“

„Ani nepozrú — ani „vy“ mi nerečú!“ zúfa Mišo. Vidí, že pán nechce sa s ním ani pustiť do reči.

„Ale ak sprší, potom nebudú chceť ísť. Pôjdu sebe. A teraz by šli. Ľudia všetko orú všade...“

Žiadna odpoveď.

Stojí pri stole vo velikých rozpakoch. Chcel by dačo povedať, ale chuť prešla, i smelosti niet. Kdeže, keď sú tu pán!

Naraz pán sa vychytil a pozrel naňho. „Chcete ísť do jarmoku!“ vraví chladno.

„Chcel by, proskám...“

„Tak čo nepoviete!“ okríkol ho. Vytiahol pôdstolie, vylovil zpomedzi všakových papierov knižočku v modrej väzbe. Mišo ju zná. V nej stojí, koľko kedy dostal zo svojej konvencie. „Máte u mňa ešte štrnásť zlatých!“ vraví pán. „Či tak?“

„Nuž ako oni ráča, proskám pekne! Ja sa už na nich dám...“

„To sa má vedeť!“ učí ho pán. Vytiahol tobolku a vyložil z nej desiatku i štyri zlatky. „Tu máte!“

„Ale to nebude toľko, proskám pekne. Príde strhnúť z konvencie za flašu s petriolom, čo som zabil.“

„Ja nestrhúvam. Berte si!“ I kladie mu na konec stola peniaze.

Mišo ich sberá trasúcou rukou. Vyplatený je do babky, nemá tu čo pohľadávať — konec!

„Chcel by si kúpiť kožuch — ale toto mi je veľa. Ja nepotrebujem toľko,“ prihovára sa.

„Peniaze sú vaše; kúpte si, čo chcete,“ odpovedá pán veľmi chladno.

Mišo je už pri dverach. Ale vložiac ruku na kľučku, zastavil sa. „Ak odídem, už som vyfrknutý zo služby,“ to mu napadlo. „Už ťa tu nebude, možno nikdy sem už neprídeš, ani pána neuvidíš, ani Točmanky...“ Áno, i Točmanka mu prišla na um. A prišlo mu za tým všetkým ľúto. „Vyháňajú ťa, ako psa. Chcú už druhého...“ Ako pomyslel, že druhý tu bude chodiť, bol by sa pánovi hodil k nohám.

„Pán farár — akože: proskám pekne...“ Tu sa zasekol, nemôže ani slova vypovedať.

„Čo máte ešte?“ pýta sa pán, nepozrúc naňho.

„Keby aspoň pozreli!“ vzdychá Mišo a krúti klobúk medzi rukami. „Akože ráča... Čo včera povedali?“

„Viete, čo som povedal. Keď ste nie, ako treba: bude najlepšie, keď si službu najdete dakde inde.“

Po týchto slovách vošla Kata do izby a šla k stolu sberať riad. Mišo by ju najradšej vysotiť; vie, že pri dverach počúvala a vošla zúmyselne teraz. Hnevá sa, že vošla; lebo keď pozre na jej tvár: tu všetky pekné slová a myšlienky i úmysly akosi sa shäknu a ne-

chcú ísť na jazyk. Ako by sa ostýchaly jej úsmevu, ktorý hlása: „Neverím vám. Bárs ste vy pekné — ale predsa ste iba slová!"

„Ja by sa ešte zdržal, proskám pekne: ale keď dakde prídem, tak ma núkajú. A keď dačo vypijem — ani veľa nezdržím..."

Pán, nerečúc nič, ide k obloku a hľadí na ulicu.

„Keď ste preplákaní trungom," vraví gazdiná, vidiac, že pán mlčí. „Žmíkať ho môže z vás! Ani jesť, len piť aby bolo!"

„Čože vy viete!" bráni sa Mišo. „Ja viem, že vám zavadziam!" A z Mišovho oka, pokorného od pokánia, šľahol pohľad plný zloby na Katu.

„Ba viem," odporuje ona. „Vy idete za trungom, ako osa za ovocím. Ja to celkom viem..."

„Čo by to tak hovoril!" vyčíta jej. „Ja si spravím každú robotu. Pán farár pre mňa neplatia šichníkov. Ale vy máte každý týždeň i dve šichty. A čo máte za robotu? Jedna si s ňou poradí." Kata opustila gambu a mlčí, knísajúc sa okolo stola. Mišo obrátil sa k pánovi. „Včera som prišiel do viníc celkom triezvy. Ale som šiel ku Korbeľu pre ten válov. Keby nebol šiel, bol by prišiel na triezvo. Ale válov ja potrebujem. Ošípané nemôžu byť bez válova. A Korbeľa veľmi núkal: bol tam zakazáč, i ten núkal. Ja neviem, že to tak chytro potom prišlo. Bol som až do fary pri dobrom rozume. A tu som už zostal celkom pri mrcha poriadku!"

„Keby to bolo raz — to by sa prehliadlo!" vraví pán veľmi trpko. „Ale to je zakaždým, keď k vínu prídete. Všetky rady nemáte za nič. Ani hostí nešetríte. Na hostinu, hľa, ako ste sa spili. Fukanský kočiš vás bez mála zapučil. Ja som čakal, že sa popravíte. Ale už nemám úfnosti. Preto som vám povedal: keď sa vám inde triafa, vezmite si závdavok. Inde, možno, sa popravíte."

Už nehovorí prísne, ani chladno. Skôr s výčitkou. Mišovi sa zdá, ako by počul radu od najlepšieho priateľa. I vidí, že pán mu hľadí rovno do tváre, no nemôže vydržať pohľadu. Klopí oči k zemi.

„Ale, pán farár, ja som bol vždy verný. Nikdy v ničom ma nechytili. Iba ten trúnok že tak..."

„To vám uznávam. Inej ponosy ani nemám na vás."

Pán sa zas odvrátil k obloku a pozerajúc na ulicu premýšľa nad Mišom. Sú zákony pre sluhov a pánov. Zákonodarca sa usiloval, aby čím najúplnejšie bol riešený pomer medzi sluhom a pánom. A predsa: môžeš všetky paragrafy dodržať a budeš mrcha pánom i mrcha sluhom. Jest čosi, čo sa neprace do paragrafu; kde zákon tratí svoju vládu; na čo nenachodí formulu, pod ktorou by to vriadil do paragrafov. Ostatne nie iba tento, všetky zákony za istou medzou sú bezvládne. Dakto zachováva zákon; nemôžeš mu pristúpiť — je bezúhonný občan. A predsa vidíš, cítiš, že je mrcha občan. Tá bezúhonnosť je passívna, t. j. chráni sa priestupku.

„Čo je to, v čom to pozostáva?" húta pán. „Mišo je dľa zákona mrcha sluha, mám ho právo odohnať. A predsa cítim, že by to bola krivda; lebo je sluha dobrý... A tak i občania daktorí sú dobrí a dľa zákona predsa sú odsúdení. Čo je to?"

„A ja som si hútal," pokračuje Mišo, snížiac hlas, „že im budem slúžiť až do smrti. Že už len u nich zomrem." Odmlčal sa, utrel slzy, ktoré mu vypadly. „Lebo, pán farár, ja ich rád!"

„To je to, čo som nevedel!" myslí si farár. „Láska! To neprišlo do zákona! A ako môže i prísť do zákona, keď v ňom nemá miesta. Zákon hľadí na pomer sluhu a pána, ako na obchod. Berieš plácu — dávaš plácu. Zákon sa plní a aké žaloby idú na sluhov! I časopisy zahryzly do otázky. Sluhovia sú na nič, nedbalí, neochotní. Robia iba, čo musia. Pánov zamieňajú, nie ročne, ale každý mesiac. Aby sluha vydržal dakde dvadsať rokov, to je už zázrak, a indy predsa akí boli sluhovia! Ako by patrili k rodine. Pánov záujem urobili svojím záujmom. Dnešní — naopak... A predsa nehnú otázkou, čo sa spriahnu všetky časopisy na svete. Nehnú dotiaľ, kým spoločnosť nepostaví sa na zásady kresťanskej nauky. Veď dnešná spoločnosť ich neuznáva, je nekresťanská, ba rovno protikresťanská, bárs väčšina nás je, čo sme a chceme byť kresťanmi. No kde ukazujeme, že sme kresťani? Či vo verejnom živote, či v domácnosti? Či to ukazujeme s takou otvorenosťou, ako ukazujú židia, že sú židmi a mohamedáni, že sú mohamedánmi! Nie! My držíme za smiešno vnášať kresťanské zásady do života. Dostačí, keď ich vraj v srdci, ako by tajne uznávam. Tak ich mám utajovať, ako kedysi prví kresťania, ak nechceli padnúť do rúk prenasledovníkom. A kto to zaviedol? Tie isté časopisy, ktoré žasnú nad poklesnutím mravnosti medzi sluhami. Veď posmeškujú si z kresťanstva, kde môžu; cynicky sa smejú jeho zásadám. Priložily sekeru na samé korene, aby ho vyvrátily do základov. Aká zmútenosť logická: volajú, hromžia, že spoločnosť je nemravná. Tú nezreformuješ prv, kým neskloníš šije pred veľkosťou kresťanskej pravdy. Do tých čias darmo túžiš, aby pomer medzi sluhom a pánom zostal taký, akým bol, kým kresťanstvo vývodilo i v rodine, i v spoločnosti, ba i v štáte."

Takéto myšlienky zaujaly pána farára a osvetlily jasno pomer medzi ním a Mišom. To je už nie sluha, ale čosi viac: núka pánovi okrem práce i srdce. To je viac, než čo on môže zaplatiť. Musí mu byť tedy nie iba pánom — musí mu byť vodcom, čeľadným otcom... Má povinnosť pracovať na jeho polepšení a to najlepšie tým, že ho neodoženie.

„A si trúfate, že budete inakší?" Povedal to v bývalom tóne; ale Mišo cíti, že v pánovi sa čosi pohlo, čo prevrátilo v ňom všetky zámery.

Ločmanka tiež cíti obrat. Ona vie iba to, že Mišo je zachránený. „Ani nesľubujte!" vraví mu. „I sľúbite a nesplníte."

„A vy teraz čušte!" zahriakol ju pán. Ovesila gambu, sobrala riad a vykývala sa do kuchyne.

„Ja som to už veľa ráz sľúbil, ale keď sa len bojím. Ja by, pán farár, chcel; ale keď ma ponúknu..." Stál v nesmiernych rozpakoch, bárs vidí, že ľad je prelomený. No hovorí mu čosi, že teraz je chvíľa vážna, aby odpovedal vážne. Preto i nesľubuje...

„Treba chceť, ale naozaj; tak budete i môcť."

Mišo bol prepustený, ale nie zo služby, lež na jarmok. Keď odchádzal, chcel ruku bozkať pánovi, no ten mu ju utiahol. Vrátil sa s vyjasnenou tvárou a obľahčeným srdcom do čeľadnej.

„No už je dobre, už som rád!“ chváli sa Kate.

„Zas sa dali oklamať!“ odpovedá ona. Nemôže sa prevládať, že sa vec takto obrátila. Vyvršila sa už na cigánke; nedala jej nič, iba jej nadala do zázrakov. Teraz chodí po kuchyni utierajúc slzy.

„Pán farár mi veria. A uvidíte,“ to Mišo vraví už slávnostným hlasom: „Uvidíte, že prídem triezvy. A pozrite,“ roztvoril dlaň, „mám tu štrnásť zlatých. Ani za ten petriol nechceli strhnúť!“

„Nech si robia, ako chcú,“ vetí Kata rozplakaná.

Mišovi jej prišlo ľúto; hľadí na ňu, no nevraví jej nič.

Farár chodí zamyslený po izbe. „Zákon ma vysmeje, ľudia ma vysmejú, že som slabý,“ je konec rozmýšlania. Ale to ho netrápi. Čosi mu povedá: „Dobre si vykonal...“

IV.

»Ó, milá stŕizlivosti...«

„Nebudem piť, nebudem. Bohuprisám nebudem!“ To je sľub, ktorý si opakuje Mišo, idúc do Blatoviec. „Nebudem, ja už vidím, že vonkoncom nebudem. Poznajú ma, čo smrknem iba z nápršťoka. A to by bolo mrzko! Čo som už mal opletačiek. Ako mi začalo byť dobre. Hneď mi prestalo, keď som začal piť. A či musím piť? Nie ver'! I v dedine veľa chlapov nepije — prečo by ja musel? Nie — ja už nebudem!“

„Ba dokedy!“ vysmieva ho kýsi hlas. Sťa keby to Ločmanka vravela.

„Hm — dokedy,“ odpovedá mu, „ja ti to nepoviem...“

Už-už mu bolo na jazyku: „Nikdy!“ „Eh — nezariekajme sa. Nevieš, čo sa stane. Ale dobre — do tých čias nie, kým pán farár nedovolia...“ S tou podmienkou bol celkom spokojný.

„A možno, nebude to veľmi dlho. Pritrafí sa kadečo. Pán farár sa zaradujú na dačom; zavolajú: Mišo, doneste vína! A ja donesiem a tí mi povedia: Mišo, držíte sa dobre: vypite si! A ja vypijem. A keby sa zariekol, už by nemohol piť. Alebo sa pritrafí, že sa budú ženiť. Pani matka si pomyslia: Aby Mišo na mňa privykol! Dajú mi vína, možno plnú flašu. Keby sa zariekol, nemohol by ani od pani matky prijať. Alebo hostia poodchádzajú. Pan farár budú v dobrej vôli. Vezmú flašu, čo je v nej vyše poly vína. Nate, Mišo — dopite! A ja vypijem, lebo som nie zarečený.“

Tak hľa húta Mišo, a dobre má. Všakové veci sa stávajú v domácnosti. Sluha nevystihne nikdy vrtochy pánove. Pán pozre na sluhu a pomyslí si: „Eh — keď je mne dobre, pamätaj i ty!“ A urobí mu dačo veľmi príjemného. Sluha nevie, zkadiaľ to padlo, no prijme A druhý raz príde pán zdakadiaľ. Nevodilo sa mu dobre. Vidí sluhu; nakričí naň, čo nedaj Pane Bože! Sluha zas nevie,

prečo, začo. Pán možno tiež nevie, no myslí si: „Eh, trpím ja — trp, čerte, aj ty!"

Hej veru, raz tak a raz naopak. A rozumný človek hladí, aby žil, ako vedel. A keď žiješ, ako môžeš, nesmieš sa ničoho zariecť. Ani Popper sa nemôže zariecť, že nebude už handry vláčiť.

„Ale dnes nebudem — ej, ver' nebudem," tuží sa Mišo. „A čo by flaša bola zo zlata a víno v nej od Korbeľu — nebudem! Iba ak by ma pán farár ponúkli. Ale viem, dnes ma už neponúknu. Čo by prišiel sám vicišpán — nebudem. Slovo je slovo!"

Pôvodca mohol by složiť pero a pomysleť si: „Dosť. Písať nebudem. Daktorých čitateľov si už dosť ponudil. Krem toho tvoj hrdina vykročil na vrcholec slávy. Vyššie mu už stúpať nemožno. A ak ho budeš ďalej sprevádzať — hm, kto vie, či nepadne ta, kde včera bol." Sú to reči rozumné. No pisateľ ich neslúcha — píše ďalej. Zná svojho hrdinu, ba miluje ho, bárs je to iba sluha jablonického farára a bol kedysi drotárom a potom valachom. Ľúbi ho, i bojí sa oňho. Nie, samotného nesmie ho pustiť na veľmi klzkú pôdu blatovskú. Mišovi sa ľahko môže krpec ušmyknúť, ak nebude pri ňom ruky priateľskej, ktorá ho podchytí. Preto ho už len doprevadí do Blatoviec. Kto už ustal, môže sa vrátiť. Lebo v Blatovciach nenajdeš nič zvláštneho, hoc na rynku kypí jarmočný život. Ani príjemne je tam nie. Celé mesto leží ako by v hmle. Ale to nie je hmla, to je prach, ktorý odpočíval na rynku, kým ho jarmočníci nepohýbali čižmami.

Bolo by zbytočné opisovať, ako Mišo kúpil kožuch. Práve tak ho probúval, ohováral, chyby na ňom nachádzal; práve tak sa jednal o každý šesták a pozdejšie krajciar, ako to už u nás býva a musí byť. Ľudia nemajú roboty, myslia, že pracujú, keď trúsia mnoho zbytočných rečí. Mišo naozaj nemal inej roboty, iba kožuch kúpiť. Previedol ju svedomite.

Má ho prevesený cez plece; červený, čiernou, brčkavou barančinou prámovaný. Chodí pomedzi šiatre a pozoruje ľudí. Zvýšilo mu šesť zlatých; láme si hlavu, čo s nimi? „Prepiť ich neprepijem — čo urobím? Dačo poriadneho, to ich je málo. Keby to bola stovka, dal by ju Červenákovi na interes. I tak behá za peniazmi. Keby bol šesták, dal by ho dakomu len tak. Nech by si vypil, aspoň raz za života. Ale toto nevieš, čo s nimi urobiť. Na interes ich je málo — rozdať ich je veľa."

„Kde ste boli, Miško?" začul za sebou hlas. To je Grnáčova dcéra, mladá Hanusovie. Ani ju nezbadal. Ostatne je tenká, nie ťažko sa jej skryť za dakoho.

„Ľaľa — toto som kupoval." Nadstrčil plece s preveseným na ňom kožuchom.

Taká mladá ženská je veľmi zvedavá. Šuchá kožuch, pohládza ho po práme, i ruku dáva do rukáva. „Bude teplý — dokonalý kožuch! I pekný — môžte sa ženiť."

„Keď ste sa vy, čo krajšie, povydávaly," spláca jej kompliment. „A tie ohryzky — tie sa nechce brať."

„No — no!" smeje sa nevesta.

Mišo veľmi podlieha ženskému vlivu. Menovite mladá nevesta mu pomúti hlavu. I teraz mu napadlo sa jej opýtať: „A si tu len sama?“

„Ah — mať šli do sklepa, sú tiež tuná.“

„A neboja sa, že sa im dakde zatáraš?“

„A kde by sa mala?“

„Nuž len. Človek poblúdi, ani sa nenazdá, a ešte, keď je takýto, takýto — nuž pekný!“ Tu mu nos veľmi zaihral.

„Ej, Mišo, vy ste akísi. Nebola by sa ver' nazdala!“

Stáli pri šiatri s kadeakými maličkosťami z lacných kovov. Mišo si umienil, že jej kúpi čo len gombíky na vizitku.

„A za čo mi to kúpite?“ pýta sa ho prekvapená.

„Za peniaze. Keď sme sa takto sňali, aby si nepovedala...“

Neveste sa oči smejú. Mišo vybral pekné gombíky.

„Čože to kupuješ?“ ozvala sa stará Grnáčka.

„To ja,“ odpovedá Mišo. „Sňali sme sa, nuž reku, aspoň gombíky jej kúpim.“

„No — akí ste vy!“ smeje sa Grnáčka.

Shovárali sa ešte žartovne i vážne. Naraz povie Grnáčka: „No a teraz poďme. Keď ste sa vy preukázali, musíme sa i my.“

„A kdeže?“

„Nuž do hostinca. I my vám kúpime dačo.“

Chudák Mišo zostal, ako by ho podťal. Ťažko mu je Grnáčke odopreť. On nemôže, nemá kedy, indy — však dosť sa nachodí do Grnáčov i Hanusov. Všakovak sa vypletá — no Grnáčka len krúti hlavou.

„A kedy ste tak spyšneli?“ pýta sa ho s výčitkou.

„Keby mohol, ja by šiel.“

„Už vidím, že nechcete. Veď nevypijete okov!“

„No už teraz nijakovsky nemôžem.“

Grnáčka odišla i s dcérou. Je veľmi urazená, že ju ohrdil.

„A mohol som vari len ísť. Ešte je pred poludním. Do večera by vyvetrelo...“ Cíti na sebe ako ťažké putá. „Ej, ťažko je to, ťažko — sám som nemyslel. Ale slovo je slovo...“

Idúc popri sklepe pána Nitkaya, vidí cigáňov. Pijú pálenku a zajedajú akýmsi pečivom. Sú tam i starí, i mladí, i ženy i dievky. Shovárajú sa živo, hádžu rukama, sťa keby sa vadili.

„Čo to len trepe, keby ja vedel! Čo to len rozpráva?“ dumá Mišo. „Ale nezvieš, lebo nerozumieš po cigáňsky. Ani do školy nechodili a naučili sa inú reč, aby sme nevedeli, čo si budú vravеť. Ale Grnáč by vedel. Ten vie po cigáňsky, ani cigáň...“

Stojí obďaleč a díva sa na nich. Nič to nie zvláštneho. Cigáňov všade dosť, i v Jabloniciach. Tí tiež takto pijú a vadia sa. Ale bárs ich vidíš na každom kroku, predsa ťa akosi vábia. Darmo je, usadlý človek obdivuje v nich kus tej starej Asie.

„Keby mali moje peniaze! Eh, bola by to pijatika! Bolo by sa na čo dívať. I mlatkami by sa prali po hlavách. Lebo cigáň iba do hlavy! No — dostali by dosť pálenky za ne. Ale ako im ich dám? Keď sú to moje peniaze! Ach, Pane Bože, ako to ustavične

pije. Len za čo, keby ja vedel. Nemá poľa, ani remesla; vylihuje, nič nerobí — a na každom jarmoku pije. Len za čo to pije! A ako môže toľko piť? Veď musí byť celý prepláknutý tým trungom... A just mne povedala gazdiná, že som preplákaný..."

„Ej, máš pekný kožuch!" volá naň cigáňska dievčica, sotva dvadsaťročná. Sedí pri mladom cigáňovi; vidno, že si rozumejú.

„Bolo by ho ukrasť!" odpovedá jej Mišo, ale len v myšlienkach. Nechce sa s ňou pustiť do reči, znajúc porekadlo: medzi židov a cigáňov sa nemiešaj. Hľadí iba na ňu a myslí si: „Že sa to neogabe! Dievčica ešte rúča — a ako lipa otrhaná. A nehanbí sa nič!"

Cigáňka vstala a ide rovno k nemu. „I fúzy máš pekné, ako vajda." Usmieva sa mu, až krásne zuby sa jej ligotajú. „Ako si ich vymastil."

Šuchol si ich rukou.

„I chlap si hodný, hocktorá by ťa chcela."

„Choď mi, ty ohava!" riekol jej Mišo a bral sa preč. Ľudia sa už začali obzerať, kto sa to shovára s cigáňkou.

„A čože si ty, kričí cigáňka za ním. „Vari sa nazdáš, že ťa chcem? Škamravec! I nos máš rozčľapnutý..."

Mišo zamiešal sa chytro medzi ľudí a dosiaľ čuje, ako mu cigáňka nadáva.

„Ako prídeš do opletačky — sám nevieš, ako! Iba čo na ňu pozreš. Veď keby si bol lebo pán — to by už mohla všakovak stupiť do poctivosti. Ale ani s cigáňmi nedržíš, ani sa im do rodiny nedávaš: a takto ťa zneváži pred svetom!"

Podobnými myšlienkami zaujatý ani nezbadal, že dosť ďaleko odbehol od cigáňov. Len sa pretieral pomedzi ľudí; lebo sa bál, že ho daktorý Jabloničan pozoroval a vysmeje, keď sa domov vráti. V tej náhlosti búšil sa do akéhosi chlapa, že mu klobúk odfrkol. „Ešte toto ťa potká!" šomre bežiac za klobúkom.

„Ale ste to vy! Človek sa ani nenazdá — kdeže idete?" Mišo pozre — Teliar zakazáč! Usmieva sa veľmi figliarsky i žmurká veľmi usilovne Musel už navštíviť hostinec. „Či ste už predali tú ošípanú?"

„Tá je doma. Nepojal som ju do jarmoku," odpovedá veľmi sucho. Neteší ho veľmi, že sa sišiel s ním. Jemu privlastňuje včerajší poklesok: on aspoň by nebol toľko vypil, keby nie zakazáč. A potom nepríjemné mu je, že sa musí pre ošípanú vyhovárať. Pravdu povedať mu nemôže, lebo zakazáč by ju po dedine rozhlásil. To už ho zná.

„Veď ste včera spomínali!" chytá ho zakazáč.

„Nuž, viete, v noci som si porozkladal. Viete, krmené nie sú v cene. Iba abys' ju darmo ta dal. Kým je takto teplo, do ceny tie neprídu. A peňazí — tie nepotrebujem. Ošípaná ešte žerie, no a kukurica — tá je ešte lacná. Tak som si porozkladal..."

„Hej — hej!" prisviedča zakazáč žmurkajúc. „Ono i to je pravda. A keď peňazí netreba... Pekný kožuch, veľmi pekný! I ja

som si už povykonával. Čo by sme vari sem dolu šli pozreť, aký je jarmok. I rychtára mám pohľadať.“

Prišli k najvyššiemu stavisku v Blatovciach. Je na poschodie, stojí v prostred rynku, vidno ho so všetkých strán. V bráne sa premieľajú ľudia, strkajú sem i tam, hovoria i vadia sa. Iba vtedy to utíchne, keď bránou vchádza alebo vychádza vozík, brička alebo kočiar. To je tá Fúria, blatovský traktír. Blatovce sú naň pyšné, že takého traktíra málo najdeš. Nuž, v každom ohľade Blatovce vynikajú — áno, v každom.

„Čo by sme vari vošli,“ navrhuje Teliar.

„Po čo?“ odpovedá mu chladne.

„Vypijeme po pol litre a pôjdeme. I toho rychtára musím pohľadať.“

„Ja nie,“ vraví Mišo celkom rozhodne.

„Ako?“ diví sa Teliar. „Tu skapem, že nejdete! A čo by ste nešli? Vypiť si môžeš, keď si v jarmoku!“

„Ako kto. Ja nie.“

„Hm,“ krúti Teliar hlavou „Čože vás preletelo? Vám je čosi. Zakázali vám pán farár.“ Žmurká veľmi falošne a usmieva sa. Mišovi je to odporné. Musí klopiť oči. „No už vidím, že vám zakázali. Ale vy urobte takto: týmto uchom dnu a týmto von! Viete, pánovi sa to povie: Mišo, nepi, ja tiež nepijem! Pán je pán a ty si ty. Pán chodí po hostinách, po báloch, po kassínach: ľahko tomu nepiť. Ale ty čo máš, keď si nevypiješ? Bohuprisám nič — nič, ani toľko!“ ukazuje za nechet veľmi obdráný. „Ani toľko! A už keď si ja vinicu obrobím, bol by to čert, aby z nej neužil! Ono i ja spievam na tej večierni: Ó, milá střízlivosti... hej, spievam. Ale po večierni idem do chyžky, lebo kdeže mám ísť? Nemám bálu, ani kassína!“ Vidno, že nad tým Teliar dávno rozmýšľal a je presvedčený o pravde všetkého, čo vraví. „Keď zakázali, nech zakázali! Kým vy prídete domov, do tých čias vám sto ráz vyvetrie. Bez toho pri jarmoku a svadbe to víno krstia!“

Mišovi sa zdá, že Teliar predsa len čosi hovorí, Teliar vôbec nie je človek mechom udretý. Má skoro vždy pravdu. No kde by bola Mišova vážnosť, keby dopustil na seba, že mu zakázali dačo urobiť?

„Mne nezakázali. Náš pán farár nie sú takí. Môžem bárs celého... Nuž môžem robiť, čo chcem.“

„No vidíte — a nešli by ste! Poďte — veď len pol litra!“

„Viete, akú mám náturu. Alebo nič, alebo veľa. Keď ja raz sedím a pri mne fľaša — ja už nerátam, či pol litra, či celý.“ To zas bola taká pravda, že sám Teliar musel prikývnuť.

„Nech ho čert vezme — opijeme sa! Aspoň raz do roka. Kto vie, kedy budeme takto spolu. A keď budeme opití, veď nás nenechajú. Rychtár sú na koňoch. Odvezú nás až k fare. Vyspíme sa, ani čert vás nepozná.“

„Ak čert nie, ale pán farár hej. A Ločmanka!“ Ako si toto pomyslel, váby Teliarove ztratily svoju moc nad ním.

„Nie, naozaj nemôžem. Keby mohol, už by len šiel.“

„Veď mi už aspoň povedzte, prečo, prečo! Lebo keď nezakázali — ja neviem už, prečo!“

„Viete, zakazáč, ja som preplákaný trungom.“ Bolo mu i smiešno, že musí užiť Ločmankino slovo. „Ani jesť už nemôžem. Vidíte, včera som bol celý večer na nič. I teraz mi je ťažoba taká akási.“ Mišo už vidí, že sa mu nevypletie, ak takto nie.

„To je najlepšie znova sa napiť. Bohuprisám, to! Ja som sa bol tak na svadbe zkazil. Nič nebolo zo mňa. A ako som vypil pol litra — človek ako druhý. Ani čo by bol sňal so mňa! Uvidíte, i vás napraví. Budete spomínať. Ani neviete, ako to napraví!“

„Veď ja viem — viem,“ prisviedča Mišo. „Ale človek by sa opil. A ja sa nemôžem. Viete — nechcel som vám povedať, ale teraz už poviem: ja ponesiem veľké peniaze. Tak sa bojím, že mi vypadnú, alebo čo.“

Táto výhovorka pohla Teliara k rozmýšľaniu. „Hm,“ žmurká, a naraz akási nová myšlienka šľahne mu v hlave. „Čo vás čert vezme — vy cigánite! Ja už vidím — hahá... Nemyslite, že ja... No ukážte, ukážte mi ich. No ukážte, kde ich máte!“

„Už sa ho nestrasiem!“ zúfa Mišo. „Ten vie všakové spády!“ Ale v tej úzkosti prišiel na novú výhovorku.

„Viete, ja ich u seba nemám, lebo mi ich ešte nedali. Keby ich mal, vari by sa túlal tu pomedzi svet! Ale čakám na ne. Popoludní idem k pánu notáru blatovskému. Kázali mi popoludní prísť. Viete, dlžni sú pánu faráru — ale nerecte ani slova. Veď viete, ako medzi pány — tým ľahko požičiavať! Tak mám ísť na mestský dom za pánom notárom...“

Teliar tuho žmurká, všelijako hľadí na Miša, ale ten sa už drží. „Vidím už, že nechcete. Dneska ste akísi... Nuž ja idem.“

Keď Teliar zapadol v hostinci, na Miša prišiel veliký žiaľ. Bolo mu clivo, ako koho vysotia z teplej izby von do chujavice. Ozaj, ozaj, čo má človek za potechu na tom svete! Mám vari ženu, alebo deti? Načo som ja na svete — i ten červiak je dačo, iba ja neviem, načo som tu. A či ja ozaj nikda nebudem v tom hostinci? Len ako to môže byť?“ Život sa mu zdá nesmierne pustým — nikde stromka, nikde studničky, nikde odpočinku. Púšť a púšť...

„Eh, slovo je slovo...“, teší sa No i to už pobledlo v jeho očiach. „Len prečo mi zakazujú? Veď by ja len trochu — iba čo by sedel a na druhých pozeral. Ozaj!“ zarazil sa veľmi nad svojou myšlienkou. „Ako by to bolo! Keď už toľko povymýšľali, prečo nevymyslia vytrezveť! Tak by sa už nebál. Pán Nitkay by nevyzradili, kto kupoval u nich špeciu. A ja by ju vždy sebou nosil! Šiel by z Korbeľovej chyžky a kým by prišiel k svojej, bol by triezvy. Pán farár by ani nevedeli, kde som bol. Alebo i tak by sa mohlo: ja by ju rovno sypal do vína. Víno by už nebolo ani ako víno, iba taká, taká vodička, ale dobrá... Pane na nebi! Čo by sa mohlo vymysleť! Ako by to bolo! Opitých by nebolo na svete — samí triezvi iba...“

Mišo sa zaľúbil do svojej myšlienky. Bol by ju rozpriadal do nekonečna, keby ho nebol pomýlil veľmi hlasný vrzgot topánok.

Ide k nemu veľmi, ale veľmi dlhý kabát. No a v tom kabáte trochu vidno, hej veru, to sú vrženický pán farár. Oni ver', druhý nikto nechodí v takom dlhočiznom kabáte. Krem neho majú i klobúk, dosť vysoký a na nose belasý škripec — to proti tomu prachu. Na maličkých, nežných, veľmi krásnych rúčkach, ktoré im ktorákoľvek dáma môže závideť, sú tesné, čierne rukavice. Tie rúčku robia ešte menšou, ešte tlstejšou. V pravej nesú čierny dáždnik, lebo vždy chodia s dáždnikom. Mišo sa im z ďaleka usmieva. Veď i do Jabloníc sa vždy takto oblečú. Lenže v Jabloniciach i do izby vôjdu. No a to vstúpenie do izby — ešte len to je neobyčajné! Otvoria sa dvere, najprv vôjde klobúk s pravou rukou, potom dáždnik s ľavou rukou, konečne skočí škripec s nosa a len potom — nie, už prvej skočia jablonický pán tatík a kričia: „Servus, Šándor, vitaj!“

No tu nemožno vám videť, ako pán tatík vchádzajú do izby. Len preto, že izby niet. To je iba trotuár a na ňom stojí Mišo, vlastne kráča oproti pánu tatíkovi, usmievajúc sa. Áno, vždy som žiarlil na pána tatíka. Videl som, že je on Mišovou láskou.

„I vy ste tu, Miško?“ A pán farár podáva mu svoju malú ruku. „Kde sú pán farár?“

„Neprišli ver'. Majú...“

„Škodu. Pozdravte ich. A ako sa máte?“

„Dobre, pán farár, dobre,“ i kladie im na rameno ruku a hladí ich. Nuž má ich rád — a ako! Ale kdeby nie. Osoba posvätená, a keď prídu do Jabloníc, obzrú i ošípané i kravičky: všetko pochvália i na všetko sa povypytujú a Mišo o všetkom dáva vývod. A potom ide pravý opak všetkého. Mišo sa vypýta ich na ošípané, na kravičky, na úrodu i na starého Barborčíka.

„Vy sa už na zimu zaodievate, ako vidím!“

„No tak, proskám pekne, dvojictihodná milosť...“

„Vy ste už človek! A môj Barborčík všetko prepije. I v krčme urobil mi dlh; vybral, čo mal u mňa — i žida musím vyplácať. Prišiel mi i sem, a Pažitka mi vraví, že už o svete nevie. Leží vraj kdesi vo vozíku. Takú ja mám s ním biedu. Keby i vypil, ale aspoň toto nerobil!“

„Tak, tak,“ prisviedča Mišo. „Človek si má merkovať, keď je v ceste...“

„Ale ja musím ísť. Tak pozdravte pána farára, že tento týždeň prídem. Zajtra mám slievku v Lemberovciach. Budem mať málo vína: ľudia nechcú priliať. Vody by priliali!“

„To i nám tak, proskám pekne, pán farár! I nám. Ale my už máme na to takú spravu. Tadnu sa zamočí, a keď je moc vody, tak neukazuje grády. Ľudí veľmi sháklo! Jedného tak dolapili pán farár, tak ten behal po chyžkách: Ľudia, nelievajte vodu! Pán farár zvedia, lebo majú čerta... Hej, tak bolo veru!“ A Mišo sa rozosmial srdečne.

Pán farár už urobili krok a obrátili sa. „A vy si nevypijete? Vypite si, keď je jarmok!“ S velikým vrzgotom ta idú dolu rynkom, pozdravujúc ľudí na všetky strany i ďakujúc za pozdravy.

„Slovo je slovo... Ale ľaľa!“ udrel sa Mišo do čela. „Veď som si tak dal slovo, že keď pán farár dovolia! A teraz mi dovolili, ešte sami zaspomneli: ani som nič nepovedal. No — čo preto, že sú nie náš? Sú oni z Vrženíc, to je pravda, ale posvätení sú just ako náš... Ja myslím, čo povie jeden, to uzná i druhý; lebo oni sú rovnakí. Ba nie — pán Vrženický sú väčší — viďa, i na examenty chodia, sú pán dekan. Už by ich nezvolili na takú službu, keby neboli súci...“

Ako videl, že pán farár zašiel, šibol do brány. Je veselý, že si i vypije, i zákaz neprestúpi, ani svedomie si nepoškvrní. Ponáhľa sa, len aby čím skôr tam bol, žiada sa mu zasadnúť si k Teliarovi a rychtárovi a poshovárať sa už raz i srdečnejšie. I takto sa necíti akosi, čo dnes ešte nič neužil. „Darmo je — fundament je, keď si vypiješ,“ hovorí si.

Vystúpil na schôdky, ktoré sa mu zdajú, že vedú do raja. Obzrel sa ešte raz do brány, ako by chcel videť to dnešné utrpenie, ktoré v nej prestál. Pozre do dvora, kde je mnoho, mnoho vozíkov. V jednom stojí vrženický kostolník Pažitka a kýva naň.

„Ja?“ ukazuje Mišo na seba. Pažitka prikyvuje hlavou a kýva ho k sebe. „Čože je?“

„Pomocte mi tohto starygáňa!“ ukazuje na chlapa, ktorý leží na dne vozíka ako snop, dolu bruchom. „Pomocte — lebo sa zadusí — ja neviem, ako ľahol!“ A bolo šťastie, že ho prevrátili hore značky. Bol by sa vari zadusil, lebo mal hlavu zahrabanú v sene, i celá tvár obelasela. Ale tvár, ako tvár! Ale nos, ohromný, nabubrený, ten je modrý ani šata. „Korheľ!“ odpľul si Pažitka.

„No už je,“ vraví Mišo, vracajúc sa pod bránu. „A mňa by tiež takého doviezli do Jabloníc,“ myslí ďalej pre seba. „A keď by ma složili vo dvore, pán farár by vyšli, videli... A Ločmanka!“ Osud sa mu predstavil v takých hrozných barvách, že mu vlasy dupkom vstávaly. „A ja by bol šiel, ja blázon! Zajtra by ma boli odpravili, ale celkom na isto...“

„Nejdete dnu?“ volá ho Pažitka.

„Ja som už bol, nemám kedy.“ Prace sa pomedzi ľudí, ako by mu pod nohami horelo.

„Miško — Miško! Vráťte mi tam toho — toho!“

To kričí s tých istých schôdkov, na ktorých už Mišo dneska stál, dievča nie celkom mladé, ale ani nie tak staré. Bola možno kedysi pekná; no že je teraz už nie, musí to i sama cítiť. Preto tak zasypala si tvár tušim škrobom a líce natrela akousi barvou; možno cviklou. Ináč je veľmi pekne oblečená, má napred seba bielu zásterku, z ktorej strapce visia po čiernej sukni.

„Ešte ťa i tá pokúša!“ šomre si Mišo, stúpajúc hore schody nie veľmi ochotne.

„Oddali ste lístok?“ pýta sa ho, položiac mu malú, chudorľavú rúčku na plece.

„Oddal ver' — hneď včera.“

„Čo povedali?“

„Čo povedali,“ durdí sa Mišo. „Čože jej už povieš!“

Celá táto vec zdá sa mu akási nedobrá. Má jej vôľu rozpovedať, čo pán farár už sto ráz prezradili. „Ale ako jej povieš — ako!“ zúfa si. Vidí ju, ako číha na jeho slovo, ako sa jej tá ruka trasie na jeho pleci. Vidí shon všakových pocitov, ktoré sa prezrádzajú v očiach i na tvári. „No, čože jej povieš — vari pravdu?“ A nechcelo mu to slovo nijako prísť na jazyk. „Hľa, už je i v rokoch a takto sa blaznie. Pane Bože, keď si to len nerozváži: veď pán farár nikdy neboli u nich...“

„Že dajú pozdravovať,“ riekol po čase. „Eh, čo — to je nie toľko: pozdravovať ešte dajú každého. To je nie toľko. I pán farár z Vrženíc dali nás pozdraviť.“

„Naozaj?“ vykríkla krásavica. „A čo povedali ešte? Prídu?“

„Čo sa ťa bude spytovať! Ako by ja vedel, kde oni pôjdu.“ A skutočne netušil, že jeho pán má dakde ísť. Ani lístku nečítal; nevie, či bol a kde bol pozvaný.

„Apa ich invitovali na mena — bude Vendelína,“ vysvetľuje krásavica. „Tak som im to odpísala. Čo povedali?“ Zas vidno, ako chtive čaká na jeho slovo.

„Ja si hútam, že neprídu,“ odpovedá Mišo.

„Nuž?“

„Teraz sú chorí, ani na jarmok nešli.“

„A sú veľmi — veľmi?“ Celá je preľaknutá. „Čo im je? Ležia?“

„Nuž, polihujú oni, polihujú.“ A dokladá pre seba: „V noci každý polihuje...“

„Tak neprídu!“ volá sklamaná. Vidno, že i slzy jej v očiach hrajú. „A ja som myslela, že prídu!“

„Veru ťažko, ťažko! Nech sa ani nedržia na nich...“

„Lebo nechcú — preto neprídu. Len pravdu recte: nechcú!“

„Ja — ja neviem, ako si rozhútajú. Ale ja hútam, že neprídu!“

„No, povedzte im, že sa budem veľmi, veľmi hnevať, ak neprídu. Ale nezabudnite. Viete? A teraz poďte dnu: nalejú vám do pol litra...“

Mišo sa bráni, ako môže; vyhovára sa na všetky strany.

„Tak nate, kúpte si indy dačo,“ strká mu čosi do ruky. „No, čo nechcete?“ vraví už s hnevom. „Vezmite si, zíde sa vám...“

„Ja mám peňazí dosť — ja nemôžem.“

Hľadí mu do očí a tuší čosi, čoho sama sa bojí. Vidí v tých očiach veliké rozpaky.

„Nechcete?“

„Nemôžem,“ odpovedá Mišo. „Pán fárár mi zakázali...“

Sám sa zľakol, čo to povedal. Ona stojí na tom istom mieste, ako ohlušená.“

„Eh, čo sa budem toľko zapodievať,“ myslí si Mišo. „Teraz mi už dáš pokoj azda.“

Pretrel sa pomedzi ľudí a voľnejšie si vydýchol, keď zazrel pred sebou zase rýnok.

V.

Konec, ale bez kyjaka.

Mišo rozostrel kožuch na stôl. Čaká, čo Ločmanka povie.

„To nič nepotrvá — to je veru na nič."

Od rána je ešte nie na mieste. Mišo vidí, že dlho bude takáto neslaná, nemastná.

„Ako chce," odpovedá jej celkom neurazene. A medzitým vyťahuje čosi z vrecka na novom kožuchu. „Toto som vám kúpil. Aby vás v ruky neoziabalo, keď pôjdete do kostola."

Ležia pred ňou rukavice veľmi pestré. Hrajú vo všetkých barvách, iba sú bez prstov. Také ich mávajú kofy po trhoch.

„Ba čo si nešanujete svoj groš!" vytýka mu Ločmanka. No v tvári je vidno, že ťažko premáha v sebe radosť. „Rozdáte si všetko, vám nič nezostane." V tých slovách sa už zračí, že jej osud Mišov zas zaľahol na duši.

„O jój — ja mám peňazí dosť," búšil sa po vrecku. „Keď budem mať stovku, dám ich na interes."

„Na interes!" diví sa, postaviac sa pred neho. Zas pootvorila ústa a šuchá sa po nose. „Ale Dornu," dokladá s úsmevom.

„Ja už nebudem piť."

„Nebudete?" Zakuísala sa na nohách a utiera dlane o zásteru. „Nebudete, naozaj?"

„Naozaj!" riekol rozhodne.

„Dneska!" doložila s hlasitým smiechom.

„Nikdy!" zdvihol Mišo ruku slávnostne, ako k prísahe. „Nikdy, iba keď mi pán farár dovolia."

Ločmanka sa veľmi rozosmiala. „Joj — choďte! To ste už sto ráz povedali."

„Ale teraz už naozaj," riekol Mišo veľmi vážne.

Ločmanka otvorila ústa a napráva si šatku na hlave. Hľadí veľmi posmešne naňho.

„Veď sa nahľadíme — nahľadíme."

Zlomky

zo smutnohry: *Slovenské millennium*, v piatich dejstvách, s národným chórom.

Od *Jozefa Podhradského.*

I.

(Dej II. Výjav 3.)

Marš vyhodených študentov.

Nad Nitrou orol letí,
Svoje háji si deti;
Z výšky krúti kolesá,
Žehná Dunaj, Váh, Moravu, aj nebesá.

Sestra Svätoplukova,
Ľudmilka, stihla s lova,
Koňmo prišiel princ mladý,
Princ Borivoj, od Vltavy, na vohľady.

Otec Metod z oltára
Brány Božie otvára
Deťom Tatry . . .

(Spev zasekne. — Pausa. — — Vojenská trúba zahučí silne z prava, z ľava. — 3 minúty pausa. — Vojenská trúba zďaleka slabunko. — Malá pausa.)

Nevidného dievčatka spev.

»Bože môj, Otče môj, už som dolietala,
Už som moje drobné deti dochovala.«

Študenti (živo).

Žiaľné prestaňte piesne,
Nuž veď v Božom svete sme;
Hučí Tatrou viery zvon,
Prelomí sa až ku Bohu i jej ston.

Neplač, junák, večne tu
Že tie krivdy nás hnetú,
Rabstva reťaz ty prelom,
Keď z oblaku slzy letia, trieska i hrom.

Žiari slnce, nehasne,
S Bohom, dievčatká krásne,
Golgotou už naša vlasť,
Nám opustiť raj devušky, aj lásky slasť.

. . . .
. . . .

Šabľa ducha naša zbroj,
S jedným Bohom na sto vrahov stúpame v boj.

Hory, hory, hory zelené,
Prečo ste tak šumné, veselé;
Aj slávičok vás už napustí —
A siroty — na Pusty.

Žiaľné prestaňte piesne,
Nuž veď v Božom svete sme;
Hučí Tatrou viery zvon,
Prelomí sa až ku Bohu i jej ston!

Stupaj smelo vopred, vopred!
Bojuj v Božom svete dobrý boj;
Na Boha sa môžeš opreť,
Lžitriumfu vrahov sa neboj — juju, juju!

Stupaj smelo vopred, vopred!
Na Boha sa môžeš opreť.

. . . .
. . . .

II.

(Dej IV. Výjav 6. — Pieseň vysťahovalcov. Predvodí drotár.)

Chór panien.

Hory, hory, čierne hory,
Jak nad vami smutno stojí.
Nás odnesie brod veliký
V baňach hynúť Ameriky.

Slávičok tiež opúšťa kraj,
Inde v svete hľadá si háj:
Kto tu spievať bude pieseň?
Hluchá bez nás bude jeseň.

Od vekov sme sa tu v háji
So slávičkom pretekaly.
Zore, zore, zore sporé,
Ženú nás za siedme more.

Aj otcovia hladúvali,
Predsa sa nesťahúvali;
Svet z Uhorska preč sa rojí,
Nik sa Boha v ňom nebojí.

V cudzom svete chladno v srdci,
Nezahrajú k tancu hudci.
Gajdy, husle mlčia v lone,
Jako harfy v Babylone.

S Bohom, Tatry, Tatry milé,
Rodné naše kalvárie!
Potupený videv chotár,
Nový svet nám našiel drotár.

V Ameriku nás odvedie,
On časom nás zas dovedie;
Počuť túži i my i on
Svej dedinky večerný zvon.

S deťmi sme preč zutekali,
Že by nám ich nepobrali.
(Matky objímajú si deti.)

. . . .
. . . .

Do ťažkej sme prišli próby,
S Bohom, otcov našich hroby!
S Bohom, lipy kol cintora,
S Bohom, vŕšky dookola!

Bukovinou potok buble,
Tu sa rodil, inde umre;
S Bohom, sestry, s Bohom, bratri!
S Bohom! — s Bohom! — sladké Tatry!

Jedna mať.

S Bohom!

Dieťa (druhej matke na rukách).

S Bo—hom! . . .

III.

(Dej V. Výjav 12. — Sobáš na Sylvestra.)

Hlásnik.

Chváľ každý duch Hospodina,
Polnoc už sa prevalila.
Kľakni zbožne, duchu každý,
(Svadba kľakne.)
Stoletie sa lúči navždy!
Million slzí nový vek víta,
Vyšší sa Adam k životu pýta. —
Kosciuška mrtvé pluky,
Cíťte povel Božej ruky:
Devätnásty vek skončuje,
V slaviansky sa prelamuje.
Vek, Kristovým slovom vedený,
Na Sione pastýr jeden!
Posväťme sa v ňom v živý chrám,
Ježiš Kristus, pomáhaj nám!! — —
Pozdravte: Slovanstva vetvi,
Dunaj, Drinu, obrov Detvy;
Nevy, Drávy, Sávy snahu,
Srbstva perlu, Bosnu drahú!
Aj po Pustách tie siroty —
Všetko katolícke deti!
I tých, ktorých zore sporé
Odhnaly za siedme more! —
Spomni, Tatra, na Metoda!
Jemu vďaka nášho roda.
Všem blahoslov od Sylvestra,
Zlatej hviezdy človečestva.
Pochválen buď Ježiš Kristus.

IV.

(Dej II. Výjav 7.)

Pieseň žobrákov

(pri umierajúcom Ľudovítovi, vyhodenom študentovi).

»V rumích Slovensko, nikdo ho nekvíli,
Osirelá mať, hyneš každou chvíli!«
Pieseň ti bľadne, háje tvoje hynú, —
Ach, či ťa nenie ľúto Hospodinu?

Hynie Uhorsko, veľa národov sklon,
Slávnych tu vekov zahučal veľký zvon;
A zem posvätnú, kresťania kde žili,
Ozdobiť majú národov mohyly.

Už vlny Váhu, potôčky aj melné,
Zvyklé len slávy, cudziny sú želné.
Krátučký všetko zo slávy obral vek,
Spustlý len kaštieľ vín šumu dá odjek. [1])
Vtáčkovia plachí obletujú kraje,
Kdeže sa dely tie zelené háje?
Dediny pustnú, žid krajiny pánom, —
Ostaňte, bratia, tam za Okeánom

Ten, ktorý bodol Krista v jeho mdlobách,
Zahospodáril v krajiny útrobách;
Golgotou skončil svoju historiu,
Po Poľsku Vengrom tvorí kalváriu.

Biskupi naši tiež sejú nám žiale,
Ztratili z vidu Golgoty signále.
Trhujete len s nami, jako s robom,
Vyhýbať budú ľudia vašim hrobom.

Surovstva všetky prešli sme už brázdy,
. . . .
Ešte máme len pri mučiarňach dietok,
Žrať pri cymbaloch v náš Veliký piatok.

Tisícku sme im tichí boli bratia,
A oni teraz tak nám za to platia.
Čierni sú, žltí, jako v duši rana,
Jak kalich vďaky Jelačića bána.

Ó, bratia chladu, my trpíme pre vás,
Jeden Otčenáš odriekajte za nás.
. . . . , . .
. . . . (. . . . .

[1]) Ohlas; srbské slovo.

(Dej V. Výjav 11.)

Učiteľská vdova

(vysadne každú noc o 11. hodine v hrobe a takto tůžno zaspieva za svojimi deťmi, ktoré odviedli jej pod číslami 14. a 15. na Pustu:)

»Nad mnou zvädly kvietky,
Kde sú moje dietky?
Na Pustu ich hnali,
Oj! . . . . rode môj!

Pod svoje ich berú,
Živé — červi žerú,
Nik hábočky neopere,
Oj! . . . . rode môj!

Kliatbou ťa zaklínam,
Radosť s teba snímam,
Kým ich z Pusty nevymaniš,
Oj! . . . . rode môj!

Z hrobu sa nesmiem hnúť,
Nesmiem pred Boží súd,
Pokým sa ty nevykúpiš,
Oj! . . . . rode môj!

Panenskosť — zlomená,
Národnosť — ztratená,
Nikdy sa viac nenavrátia,
Oj! . . . . rode môj!«

Skalka.

Opis historicko-topografický. Podáva *Alexander Lombardini.*

(Dokončenie.)

K majetkom opátstva zčiastky v čas jeho založenia obdržaným, zčiastky neskôr nadobudnutým náležaly aj Opátová a Zliechov s pustou Hrabová v Trenčianskej stolici. Dedine Zliechovu kráľ Ľudvik roku 1354 dal i tú výsadu, že jej obyvatelia na 10 rokov osvobodení boli od všetkej krajinskej práce a platenia patričností, drevo rúbať mohli kdekoľvek a v chotáre svojej dediny na jednu míľu svobodne mohli pásť dobytok.

Vedomo je zo slovnej tradície, že nad dnešnou Opátovou stála kedysi dedina Hrachová čili Rachová spolu i s kostolom (ktorého rumy sú i teraz viditeľné). Túto z trenčianskeho zámockého dištriktu vydelenú Rachovú kráľ Ondrej II. daroval grófovi Sebusovi, tento však, vrátac sa z Palestíny, následkom sľubu preniesol ju na skalčianske opátstvo; pravdepodobné je teda, že dedinu túto opáti

časom *Opátovou* (Apátfalva) nazvali. — Obec Zliechov okolo r. 1272, dľa Flor. Rómera 1290, pán Košíc, gróf Smaragdus, prepustil opátstvu. V archíve mesta Žiliny možno čítať listinu, dľa ktorej skalčiansky opát r. 1418 vyslal rychtára a prísažných zliechovského majera (obce?) v obchodných záležitosťach do Žiliny na porady. K opátskym stavaniam blízo ležiace lúky daroval biskup Püsky r. 1645, tu neskôr za jezuitov stál majer. Tento majer spustošilo sem vtrhnuvšie moravské ľudové povstanie; keď Rákócovcami r. 1704 pri Trenčíne zpättisnutí Moravani vracali sa domov, zapálili obce pri ceste ležiace a z kostolov zvony a omšové šaty pobrali; ich vodca Rišan bol lapený a zavesený. (Trenčiansky archív. — Dubniczay.)

Opátstvo toto malo podobný osud so stolicou Trenčianskou. Matúš Trenčiansky, ktorý pre svoje politické vyznanie proti Karlovi Robertovi pridŕžal sa českého Václava, tak bol aj nepriateľom nitrianskeho biskupa Jána neapolského, tohoto majetky v súsedstve opátstva spustošil, ale s opátom Štefanom predsa žil v priateľstve. R. 1315 do súsednej Moravy vtrhnuvší český kráľ Ján prešiel i do Uhorska, kraj za Váhom spustošil a i skalčianskemu opátstvu veľké škody narobil. (Pešina toto vtrhnutie menuje trenčianskou vojnou.) Opátstvo aj od husitov mnoho trpelo r. 1431 a 1433.

V smysle donacionálskeho listu kráľa Ferdinanda I. r. 1528 vydaného, poneváč po moháčskej bitke reholníci sa rozišli, Zápoľovcami privlastnené majetky po zaujatí (r. 1528) trenčianskeho zámku obrátené boly k udržaniu Ferdinandovho vojska, patronátske a tútorské právo opátskeho kostola však dal nitrianskemu biskupovi Štefanovi Podmanickému a jeho nápadníkom, a túto donáciu r. 1553 potvrdil aj pre Františka Thurzu, nitrianskeho biskupa. R. 1540 kráľ Ján Zápoľa celkom spustošenú dedinu Zliechov daroval Jánovi Podmanickému a jeho bratovi Rafaelovi.

Opáti povolili rychtárom tejto dediny rozličné výsady, zvlášte opát Basán r. 1337 rychtárovi Pakald zvanému; Ján opát r. 1423 rychtárovi Gregorovi dal výsady; Pavel opát r. 1429 tamejším rychtárom ponechal kráľovské úžitko-branie; konečne r. 1655 opát František Lippay uzavrel s rychtármi takú smluvu, že sú povinní 20 okovov vína do kláštora odvádzať a od mlyna ročite kŕmené ošípané alebo 5 zlatých platiť; mlynár však dovtedy, tak aj potom vlastnými nástrojmi nech koná potrebnú prácu; od oviec a medu podľa obyčaje majú platiť desiatok, konečne bárs kedy ich páni alebo týchto sluhovia do dediny prídu, spolu aj s ostatnými obyvateľmi majú ich za tri dni pokrmom a nápojom hostiť.

Skalčianski reholníci pre svoje majetky so zemskými pánmi súsedných obcí, pre urazenie chotára, zálohovanie dobytka, rúbanie dreva a s oboch strán vykonané násilenstvá zaplietli sa do veľmi mnoho pravôt, ktoré zapríčinily početné obliadanie medzí a naprávania medzi majetkami opátstva a súsedov.

Zpomedzi týchto na príklad spomeniem len niektoré. R. 1424 daný donacionálsky list palatína Mikuláša Garu, dľa ktorého pre Jána Zlehu, skalčianskeho opáta, a samarovských kompossessorov

bola Skalka oddelená od dediny Samarovce. Túto výsadnú listinu r. 1563 vydala prešporská kapitula opátovi Radeciusovi.

R. 1559 opát Tomáš Vizkelety uzavrel smluvu s členmi rodiny Boršických ku vyrovnaniu chotárnych zmätkov a obyvateľmi Boršíc a ku opátstvu náležiacej dediny Piecho vzájomne previnených násilenství. R. 1608 zas medzi grófom Illésházym a Valentom Lépesom, gubernátorom skalčianskeho opátstva, tak tiež medzi Valentom Lépesom, administrátorom opátstva, Mikulášom Bogadym a Štefanom Rakolubským stalo sa pokonanie straniva vyrovnania protivenstva na chotároch.

R. 1586 Štefan Radecius, jágerský biskup (prv skalčiansky opát), ponechal toto opátstvo spolu i s pozemkami k nemu náležiacimi Jánovi Zaluzkému, svojmu tajomníkovi, pod tou podmienkou, aby vstúpil do kňazského stavu, v opátstve bydlel, tam nič neodcudzil, ale aby sa usiloval odcudzené nazpäť dostať.

R. 1626 gróf Gašpar Illésházy jako majiteľ trenčianskeho zámku a panstva vydal obyvateľom dediny Ujezd ochranný list, aby im Bethlenovi privrženci neurobili ujmu.

R. 1644 nitriansky biskup Ján Püsky svojím donacionálnym právom daroval skalčianske opátstvo i s pozemkami k nemu náležiacimi s pivolením kraľa Ferdinanda trenčianskemu kollegiumu jezuitov, čo potvrdil aj jeho nástupca Jur Szelepcsényi pod tou podmienkou, že v prípade vysťahovania jezuitov z Uhorska opátstvo nazpäť pripadne na nitrianskych biskupov, ktorá podmienka však, trebárs aj Leopoldom I. bola potvrdená, neskôr do povahy vzatá nebola, lebo opátske majetky pod Mariou Tereziou pripadly študijnému fondu a nitrianskemu biskupovi nebolo ponechané ani len čestné vymenovanie. Opátske stavania trenčianski jezuiti držali za letohrádok. Po roku Püsky celú základinu opátstva preniesol na ostrihomského arcibiskupa, ktorý sľúbil, že túto základinu zo svojho majetku rozmnoží 50.000 zlatými. Následkom tohoto opátstvo, sťa vyňaté zpod jurisdikcie nitrianskeho biskupa, podnes patrí pod jurisdikciu ostrihomského arcibiskupa. Konečne r. 1648 následkom fassie, pred palatínom spravenej, menovaný biskup prinavrátil opátstvu od dávna k nemu náležiace, ale biskupstvom privlastnené a medzi poddaných podelené oráce zeme, s lúkami ta patriacimi, spolu i s čiastkou ostrova a vrchu pri ovocnej záhrade skalčianskeho kláštora ležiacou, ktoré ťahaly sa až po breh Váhu.

Pre opátstvo a kostol na Skalke, posvätený sv. Ondrejovi a Benedikovi, následkom prosby opáta Radeciusa, kardináli povolili r. 1560 stodňový odpustok každému tam v deň sv. Štefana mučedlníka, vo sviatok veľkonočný, sväto-jurský a sväto-dušný vyspovedanému a sv. telo prijavšiemu kresťanovi. R. 1682 pápež Julius na deň sv. Alexiusa povolil na 8 rokov odpustok pod tými istými podmienkami. (Pôvodina je rybárskym prsteňom pečatená.)

Po vypovedanom zrušení jezuitov r. 1773 majetok skalčianskeho opátstva bol kráľ. äráru, r. 1780 študijnému fondu odovzdaný, a tento aj teraz ho manipuluje.

Zpomedzi skalčianskych opátov sú známi nasledujúci:

1272 Damian.
1291—1297 Pavel.
1318 Štefan, stranník Matúša Čáka; preto bol exkommunikovaný; Matúšovi omšu slúžil a roku 1319 mu udelil posledné pomazanie.
1328—1337 Basán.
1364 Damian.
1381—1424 Ján Zliechovský (prepošt).
1429 Pavel.
1527 Jur Bordath.
1553 Pavel David, spolu pätikostolský biskup.
1556—1559 Tomáš Vizkelety.
1560—1578 Štefan Radecz, jágerský biskup, ktorého dľa Fl. Rómera až r. 1565 vymenoval primáš Mikuláš Oláh.
1586 Ján Zaluzky, a keď sa vzdal,
Zachariáš Mosóczy, nitriansky biskup; keď tento sa vzdal, dľa Ruppa
Mikuláš Csermánszky, dľa Stareka však
Čerňanský z Malej Černej, ktorý r. 1586 dňa 21. septembra od nitrianskeho biskupa Zachariáša Mosóczyho v žilinskom farskom kostole obdržal menšie rády.
1590—1593 Pavel Baranay.
1598. 1600 Marcel Nagy, nasledovník Lutherov. (Podľa Drahotuského len usurpátor tohoto opátstva.)
1608 Valent Lépes.
Peter Radovit.
Štefan Rényes.
1611—1630 Pavel David z Felistálu, vacovský biskup, spišský prepošt, ktorý dľa Fl. Rómera už r. 1586 bol opátom († r. 1630).
1630—1643 Ján Püsky, ostrihomský kanonik, od r. 1644 nitriansky biskup, Jurom Lippaym vymenóvaný.
Ostatní opáti, ktorí po roku 1644 boli rektormi trenčianskeho kollegia jezuitov, sú:
1648—1658 František Lippay zo Zomboru.
1658—1664 Ladislav Vid.
1665—1668 Jakub Haňula.
1668—1670 Mikuláš Ruttkay.
1672—1674 Gašpar Szarka.
1675—1677 Ján Csernyánszky.
1680—1681 Michal Skerlecz.
1682—1686 Ladislav Permay, spolu predstavený žilinskej residencie.
1690—1699 Imrich Csákány.
1700—1703 Henrik Berzeviczy.
1710—1712 Gabriel Kapy.
1713—1715 Ondrej Horváth.
1714 Mikuláš Szádeczky.
1718. 1719. 1721 František Kiris.
1723 Jur Vanovics.

1723—1728 František Csepelényi.
1729—1734 Anton Vánosy.
1742 František Kazy.
1743—1747 Jur Imrikovics.
1745 Matej Deller.
1752—1761 Michal Fodor.
1761—1763 Martin Preindl.
1763—1768 Ondrej Jaszlinszky.
1769—1773 Martin Preindl.

Fr. Drahotuský ešte udáva sťa skalčianskeho opáta Diáka, ten istý s Fl. Rómerom nitrianskeho biskupa Jána Telegdyho, od Petra Pázmánya r. 1630 vymenovaného. Od sotrenia jezuitov rozdáva sa len titul tohoto opátstva; v novšom čase čestní opáti boli: Anton Krainer, kňaz na Budínskom hrade, Ján Rácsek, veľko-varadínsky kanonik, gróf Augustín Forgách, veľký prepošt kapitule ostrihomskej.

Pre strmé vystúpenie a vysokú polohu opátstva, jeho starú zámockú podobu znázorňujúce stavania pred r. 1224 zdá sa že obývali templári, ktorí mohli byť filiálkou ilavských. — Mednyánszky a Karol Szász sa domnievajú, že Matúš Trenčiansky, pre Karla Roberta veľký nepriateľ papeža Klementa V., mohol dať templárom po ich zrušení r. 1312 útočište v jednej čiastke opátstva, ale pritom benediktínov, s opátom ktorých v priateľstve žil, nevytvoril z ich sídla.

Stavania opátstva, ku ktorým viedlo 180 krytých schodov, od Radeciusa, Püskyho a jezuitov viac ráz, ale niekdy aj nesprávne pretvorené, naposledy na počiatku nášho storočia útratami študijného fondu obnovené, celkom ztratily starú podobu, vynímajúc skalnými múrmi od ostatného stavania oddelenú kaplnu, do ktorej je vchod cez úzke gotické dvere, vystavené na spomenutú prirodzenú skalnú puklinu. Pred týmito stoja dve obrovské lipy, pod ktorými kedysi hlásalo sa slovo Božie. Od prvej diery na ľavo je na skalu vystavená kaplna s kryptou, kde vedie 8 schodov. Horná kaplna je 4° 4' dlhá a 3° 4' široká a svetlo dostáva cez tri malé pôvodne gotickej podoby okná; sklepenie je novšieho veku, zo XVI. storočia; nad ním kedysi pyramidálnou strechou opatrená vežička a sakristia už dávno spadly do priepasti, nad ktorú boly umelecky vystavené.

Túto kaplnu, spustnutú, všetkej okrasy pozbavenú, vzhľadom na pobožnosť veriacich nebohý trenčiansky farár a čestný nitriansky kanonik Ludvik Starek z nasbieraných milodarov okrášlil a dal urobiť upotrebiteľnou. Aby tento jej stav bol trvanlivý, zjavil sa dobrodinca v osobe Jána Krajčíka, nitrianskeho veľprepošta, ktorý složil istinu pre tento cieľ a kaplne daroval centový zvon i cirkevné rúcho.

Od stavania opátstva na vzdialenosť štvrť hodiny, proti Trenčínu na tej skale, pod ktorou telo sv. Benedika vo Váhu najdené bolo, na veľmi milom mieste, odkiaľ je na dolné Považie utešený a široký výhľad, totožného mena starý otec palatína grófa Jura Thurzu roku 1520 vystaviť dal na 11° dlhý a $4^1/_2$° široký kostol

k česti bl. Panny Marie, ktorý neskôr jezuiti opatrili dvoma vežiami. Vo sviatok bl. Panny bývaly tu kedysi veľkolepé cirkevné pochody, ale po zrušení jezuitov prestaly; teraz sú len zádumčivé rumy kostola viditeľné. — Florian Rómer udáva, že tento kostol s okrúhlym apsisom je pravdepodobne so založením opátstva súveký, že kňažište je na $4\frac{1}{2}°$ dlhé a skoro tak široké a že loď má $8°$ dĺžky a $5°$ šírky. Ten istý archäolog myslí, že gróf Thurzo len obnovil kostol tento a nie vystavil, lebo že keďby ho bol zo základov vystavil, prišli by sme dľa vkusu vtedajšieho veku na pozostatky modlitebnice polygonálneho apsisa. Kamene tohoto stavania riaditeľ študijného fondu dal do predaju v tretej desatine tohoto storočia, ale nebohý Ignác Springer, kráľ. hlavný polesný, vyplatil komore 16 zlatých šajnových, aby tieto pre starobylosť ctihodné rumy nikdy nikomu pohnúť nebolo svobodno. R. 1803 gróf Pavel Szapáry, jako arendátor skalčianskeho panstva, obýval nekdajší kláštor.

O tom, že by v jaskyni nekdajšie ležisko menovaných svätých viditeľné bolo, „visuntur hic vestigia dura in saxo ubi cubuisse traditione continua sancti nostri perhibentur“ (Czinar Monast. I. 259), Kerekes nerobí žiadnej spomienky. V jaskyni od r. 1790 nedržala sa bohoslužba, až Ludvik Starek r. 1856 zase slúžil tam sv. omšu.

Ku skalčianskemu panstvu teraz náležia:

1. *Opatová* (Apátfalu), dedina. Obsahuje 614 jutár 283 siah rolí, 219 jutár 300 siah pasienku, 319 jutár 816 siah lúk, 1518 jutár 364 siahy lesa a 47 jutár 314 siah neplodného. Počíta 558 obyvateľov, z ktorých je 534 katolíkov, a 87 domov. R. 1789 tu bola fara založená, odkedy vedú sa i matriky. Kostol je pomenovaný od sv. Stanislava, biskupa a mučedlníka. Patrónom fary je študijný fond. Farská filiálka je Veľká Kubra, kde stojí kaplna sv. Jána Nepom. Jako farári v Opatovej pôsobili: Ján Mihálovič, Štefan Heszterényi, Andrej Haan, Ján Dualsky, Folkman a Ján Zárjecky. Opatová bola prv filiálkou teplianskej fary.

2. *Ujezdo* (Ujezdov), dedina, ktorej meno v spomenutých listinách prichádza písané *Vyez* a *Vyozd*. V jej chotáre je 213 jutár 261 siah rolí, 30 jutár 759 siah pasienku, 103 jutrá a 165 siah lúčiny, 68 jutár 39 siah hory a 107 jutár 544 siahy neúžitočného. Počíta 178 obyvateľov a 26 domov.

3. *Liborča*, dedina, ktorej meno utvorené je z osobného mena Libor. Jej chotár pozostáva z 379 jutár 1171 siahy rolí, 127 jutár 1440 siah pasienku, 176 jutár 1388 siah lúk, 167 jutár 100 siah hory. Počíta 405 obyvateľov a 83 domy. Je filiálkou nemšovskej fary; je tu i židovská synagoga.

4. *Zliechov*, dedina, má 739 jutár 724 siahy rolí, 271 jutro 294 siahy pasienku, 430 jutár 1400 siah lúčiny, 4631 jutro 415 siah hory a 221 jutro 1225 siah neúžitočného. Počíta 1310 obyvateľov a 24 domy. Má hutu na sklo, *Gápel* rečenú. Fara tu povstala okolo r. 1608, jejž matriky vedené sú od r. 1731. Kostol je od sv. Vavrinca menovaný. Patrónom fary je študijný fond. Fara má filiálku: *Rovné*, so 756 obyvateľmi. Farári tu boli: Jur Kaňovič,

Pavel Galgóczy, Štefan Jakubek, Martin Alexius Veltsey, Pavel Klenovič, Adam Matuškovič, Gašpar Vinczy, Ján Valášek, Andrej Kalozray, Jozef Balgha, Ján Lipták, Jur Zermegh, Pavel Polányi.

5. *Skalka*, pusta, patriaca ku dedine *Skala*. Má 7 obyvateľov.

Kedysi k opátstvu náležavšia dedina *Piechov*, prichádzajúca v uvedenej listine písaná *Pekho* (Pecho), počíta 543 obyvateľov a 67 domov. Obsahuje 543 jutrá 826 siah rolí, 76 jutár 894 siahy pasienku, 236 jutár 67 siah lúčiny, 930 jutár 1069 siah hory a 122 jutrá 666 siah neúžitočného. Je filiálkou fary bolešovskej. Piechov je k Bolešovu pristavený.

Zo zimných dúm.

Sýtila, kojila, k spánku sa složila
matička-zemička,
dobrá, štedrá mati, ktorá neukráti
ani len červíčka.

V láske stála zvala, v lono sypávala
hojnosť darov vzácnych;
trudy odmenila, takoj zahojila
mozole rúk prácnych.

Nehľadala zisku navzdor hryzovisku,
ktoré mala biedna,
kým jej ňádra kojné vyssávala zbojnc
chasa neposedná.

Navzdor hryzovisku nehľadala zisku
ani za pol mierky: —
Strhala jej šuta jaseň, sestra krutá,
i posledné šperky.

Ustalá zdriemala — snom tuhým zaspala,
anjeli sleteli,
na telo boľavé prestreli láskavc
pokrov sňahobiely.

Spi tedy, zemička, milená matička —
Dobrá noc ti budi!
Sladké spočívanie po nové shliadanie,
až ťa vesna vzbudí —
Dobrá noc! Dobrá noc!

*

Spí, odpočíva príroda po trude
vždy dobrodejnom —
Byt tvoj, môj ty ľude,
tak srastený s ňou, že keď v spočin ona,
i ty s ňou padáš spočinku do lona.
S ňou, vôkol nej chlopotíš v tváre znoji,
i právom s ňou aj okrievaš v pokoji.
Ach, mnoho prác ťa stojí chleba skyva,
moc námah: zorať — ach, zem tvrdá, krivá,
jak vyššia ti jej moc nasúdiť chcela —
ó, vše strieš znoj s líc rudých, tyla, s čela!
Za orbou sejba-kosba: znoj len zasi —
No neželej: to perleť zvláštnej krásy
i ceny, — i veď po dňoch práce strastných
máš spočin sladký. Toť tiež: s výšin jasných,
hľa, slietol anjel mieru, dárca mieru,
mozole zhojil, námahu sňal sterú.
Spočíva roľník, — i bárs dobrý gazda
vždy prácu má, i viac snáď než sa nazdá:
však v celku predsa — spočin prozatýmne —
I prajem ti ho, ľud môj, preúprimne . . .

Spí matka zem, čerpajúc novú silu . . .
I človek robí tak. Veď nôcku milú
sám Bôh premúdre sporiadal: od svetla
tmu oddelil, by nôcka v svet vše vzlietla,
so sebou nesúc pokľud, osvieženie
v odplatu dňa za bremä, chlopotenie.
Za bremä, horko dňa — čuj, popáž dobre:
zahaľač zle spí, i naposled žobre —
Ó, chráň sa záhalky, ničomnej lieni:
len pilnému sa trud v sen sladký mení, —
Hľa, stvrdzuje to príklad zeme matky:
jak pracovala! — i má spočin sladký. —
Sen priateľ ľudstva, těšiteľ je pravý
i lekár, ktorý nechybne uzdraví:
Kde prez deň bieda, neresť, strasť i muka,
i kríža tiaž, kde srdce bôľom puká,
vo snách to všetko mizne i ho nenie
spoň na čas — sen, ó, veľké dobrodenie!
Si blahý, keď on vždy ti druh je verný —
nes Bohu zaň vďak srdca prenesmierny:
jak príroda, keď vzbudí bozk ju vesny,
vše zvýskne hlaholom oslavných piesní
na slávu Bohu, — a jak včasne z rána
do výšin spiechať vidíš z brázd škorvána,
hymn zvučnej chvály nesúceho Bohu:
i ty tak vznes sa k Bohu nad oblohu,
ta obeť srdca k nadohviezdnej výši

ňes vrelú: »Díky činím, ó Nejvyšší . . .«
Tak zmladený zas postaťou choď chleba —
i uvidíš: Bôh žehnať bude teba. —

Spí zem —
Mne temná duma mysľou vrtí:
Ó, čuj, človeče: v tom aj obraz — smrti . . .
Sen, smrť: dve sestry; tamtá vždy jednako
každému milá; táto — komu ako.
Smrť tiež sen, pravda dlhý, — iný cele —
— ach, iné spalne, okolie, postele!
no v celku predsa tiež len spánok, snenie,
i tiež má potom časom — prebudenie.
Ó, sladká viera, blažený, kto verí,
smrť sen že je —
Ó, prispor, Bože, viery:
vlej svetla s výšin v temno, otvor, otvor
zrak duše, zreť daj zmožiteľa potvôr
pekelných, diabla, sveta, tela, smrti,
zreť knieža života, — pochybnosť zdrti, —
nech v priehlbeň sa pekla bázeň lichá,
strach smrti zrúti, — miesto toho tichá
nech srdcom zvlní viera, nádej, radosť
i rujná po bezsmrtí túžba, žiadosť . . .
Tak lkaj, človeče, Bôh ťa povyslyši,
i spoznáš: smrť je sen, čo bôle tíši
i rany hojí, slzy stiera s líca, —
niet drzkých ciest viac, stíchla povíchrica
i padla kríža tiaž s pliec; hrobu sluja
plá v svetle lučezárnom — Hallelujah! —
Pohltená je smrť: je sladké snenie —
i prijde vesna večná — prebudenie! . . .
Do tých čias ale, človeče, ó, synu,
svoj úkol konaj k sláve Hospodinu
i k spáse svojej. Chráň sa hriešnej lieni.
Zvlášť pôdu srdca, duše nezomdlený
obrábaj, pestuj. Horšie, než smrť sama,
je bezčuvstvo, bezdejstvo. Panoráma
to hrozné, vídať našou nivou ducha
ľud bezcitný, bezdejný, i do ucha
mu darmo volať: precíť, povstaň, nebuď
jak leňoch spitý, k činnosti sa prebuď . . .
Lieň hrozná jednak chleba, ducha nivou,
ňou obe Akeldámou sú ošklivou —
Ó, pováž, chráň sa jej, — hľa, prírodička
jak pracovala, kým jej bolo dníčka:
ňou Bôh ti volá: pracuj, deň kým svieti —
noc prijde, i viac času k práci niet ti . . .

Ó, prijď po prácach, bojoch, strasťach časných,
anjelu mieru, s lístkom olivovým . . .
Ó, slietni, večná vesna, s výšin jasných,
i vzbuď 'nás k hodom veľkým, slávnym, novým! . . .

Martin Sládkovičov.

Na cmiteri.

V samote smutnej hrobitova stojím,
i dychom rušiť tichý mier sa bojím.
Stromovým listím vetrík snivo šumí,
večerné slnko zlato vôkol leje,
a dušu zastrel mráček tajnej dumy,
že sama bdejúc v kole spiacich dleje . . .

Nejeden prešiel cestou tohto prahu
a vložil tudnu svoju obeť drahú.
Nejeden ešte vrelou slzou kropí
miestečko, ktoré poklad jeho kryje.
Však márne, márne. Slza bôle topí,
no nezobudí viacej, čo tu nyje.

Tu tíško tak. Veď útulok tu stály:
tie srdcia, čo tam v boji povystaly,
tu v mieri sladkom tíško spočívajú.
Žiaľ, nerest pokoj viac im neukráti,
len vetrík šumí, vtáčky zaspievajú
a trávu hrobov žiara slnka zláti.

I mne, keď smrti pokynieš stín bledý,
či privinieš ma k sebe, pokoj, vtedy,
a dáš mi miesta v tvojej tajnej ríši?
Veď v žití mojom bodľačie tiež, tŕnie,
a tu tak voľno v tvojich stínov tíši.
Či dáš mi? povedz . . . Duša moja trnie.

Hoj, trnie ver'. Veď vôkol zmrklo, schladlo,
za blízke hory dávno slnko sadlo
a ja tu ešte večerným hľa šerom,
ja živá ruším tieto tiché kráže.
Nuž driemte sladko veľkým, večným mierom:
ja musím preč, bo ísť mi žitie káže.

A. B.

Podivná príhoda.

Z detských rozpomienok A. Suvorina.

I.

Na samom vrchu, nad riekou Biťukom, v osade, kde som ja žil, bol starý cmiter, kde už nepochovávali. Zostala stará drevená kaplnka, kloniaca sa na jeden bok, s dreveným krížom. Oproti cmiteru už tiahla sa nová ulica a s boku začali tiež stavať sedliaci, odorávajúc zem mŕtvym. Súsedi cmitera, ovšem, skoro privykali k nemu a vo dne v noci deti prechádzavaly sa po ňom a hraly sa tam.

Oproti cmiteru stála chalupa kostolníka Ilija Petroviča. Bol on červenolíci, s krátkym nosom a kučeravý kostolník. Žil o samote. Veľký dvor zarástol burianom, a okrem chalupy žiadnych stavov nebolo na tomto dvore. V chalupe učilo sa niekoľko chlapcov, medzi nimi i ja s bratom. Učenie išlo ako po masle, podľa slavianskej azbuky: az, buki, viedi, glagoľ do fity a ižice, a potom buki-az-ba—ba, viedi-az-va—va a do buki-arcy-onto-bro, dobro-arcy-ontodro atď. Potom: az — anjel, anjelský, archanjel, archanjelský, buki — Boh, božstvo, Bohorodica, viedi — vladyka atď. Všetko toto nazpamäť, bez všetkého vysvetlenia. Keby vošiel terajší človek do vtedajšej školy Ilija Petroviča, užasol by len od samých tých zvukov, podivných i nesmyselných, ktorými plnili sme vozduch izby, hľadiac do azbuky a vodiac po knihe dreveným ukazovateľom, aby nepotrebovali sme k tomu palec, ktorý obyčajne bol zamazaný a obrátil by azbuku za niekoľko dní v čiernu handru. Ukazovateľmi boly alebo odlomené z lučiny tenké paličky, na spôsob dlhých zápaliek, alebo vystrúhali sme si ich my sami na formu lopatôček. Napriek tejto jednoduchej pädagogii, ja skoro začal som čítať „Blahoslavený muž“ a učiť sa žalmy nazpamäť, ani najmenej nevnikajúc do smyslu. Keď spomenieš si, ako učili nás na počiatku štyridsiatych rokov, nás, chudobu zemiansku, nemajúcu poddaných, a porovnáš s terajšou pädagogiou, tak je až smiešno . . .

Ilija Petrovič bol pädagog dobrý a bezpečný. On len za kečku trhal, no nikdy nikoho nešibal, a my sme ho ľúbili nielen preto, že nás nebil, ale preto, že robil nám háčky na udice z ihličiek a špendlíkov. Rozdúchal uhlie, rozkálal ihlu, rozšíril konce a nožíčkom spravil štrbinu. Robil on toto bystro a zručne. Po hodine plietli sme šnúry z koňského chvosta, pripravili udičky a pod vodcovstvom Ilija Petroviča, niekdy, no zväčša sami, behom spúšťali sme sa s vrchu ku krásnemu Biťuku, porostlému rozkošným dubovým lesom na druhom brehu na celé desiatky verst. Vždy bosí, vyhrnuli sme si nohavičky a ustrojili sa okolo žien a dievok-práčok, lebo tu obyčajne bolo množstvo drobných rýb. Na týchto požehnaných brehoch Biťuka sme my, chlapci, v sviatky presedeli niekedy celé dni, do pozdného večera.

II.

Raz, pod jaseň, s niekoľkými chlapci (mal som osem rokov) pripojil som sa k sedliakom, ktorí večer chytali do siete ryby. Bolo celkom temno, keď vracali sme sa domov. Sedliaci boli zpod vrchu, taktiež i chlapci, a mne s bratom a sedliackym chlapčekom Fedotkom prichodilo ísť na vrch, popri cmiteri, a my sme sa veľmi báli, veriac, že mŕtvi vstanú z hrobov. Pošli sme z počiatku chrabro, potom stíšili sme kroky a hovorili šepotom.

Zrazu, pred nami bolo počuť hlas, jasný a silný, spievajúci: „So svätými upokojenie“. Nohy sa nám podlomily. Tieto zvuky, rozliehajúce sa v tichom povetrí, odobraly nám poslednú odvahu...

„Dušu zosnulého služebníka — a Tvo—o—je—eho i—i—i—i...“

Hlas razom pretrhol sa. My pozreli sme jeden na druhého mlčky a nôžky naše zase pokročily, no tak, ako by sme sa prikrádali k niekomu. Neprešli sme ani desať krokov, keď ten samý hlas zaspieval: „V prostred doliny, na hladkej výšine“...

— To Ilija Petrovič spieva, povedal brat. — Poďme skorej. Iste bol kúpať sa...

Sponáhľali sme sa a skutočne dohonili sme Ilija Petroviča.

— A, detičky, povedal: čo tak pozde? Skoro mŕtvi z hrobov začnú vychodiť... Včera sedím na schodíku a hľadím na cmiter. A tam vstáva čosi bielo a plamienky vzblkly. Oni majú, mŕtvi, oči ohnivé.

— Naľakali ste sa? spýtal som sa, túliac sa k Ilijovi Petrovičovi.

— Čoho by som sa ľakal? Ja privykol som k mŕtvym Len strigôni vstávajú z hrobov, a druhí spokojne ležia. Ale so mnou sa nebojte. Ja doprevadím vás domov. Nedávno, pokračoval svojím bezpečným tónom, otec diakon, Alexej Ivanovič, stavil sa so mnou, že ja cez polnoc nepôjdem na cmiter a nedonesiem z kaplnky sklenicu dreveného oleja, ktorú on vo dne ta postaví. Ja som vyhral rubeľ, ale mi ho nedal...

My zadivili sme sa, ako on mohol ísť na cmiter...

— A pošiel som rovno, idem vedľa krížov, prišiel som ku kaplnke, nahnul som sa a vliezol. Nie mi je strašno. Hmatám zem, skleničku hľadám, zrazu ktosi chmat ma za ruku...

V tom došli sme ku cmiteru. V temnote belela sa kaplnka i nakrívené kríže. V strachu usiloval som sa nehľadeť ta, ale od zadku ako by ma niekto podháňal, a ja nechtiac prehyboval som chrbátik. Ilija Petrovič ticho zaspieval: „V prostred doliny“, bez pochyby preto, aby nás obodril.

Prešli sme cmiter.

— Ilija Petrovič, kto... kto vás za ruku potiahol? ticho spytoval som sa, chytajúc sa jeho kabáta, a horiac želaním počuť ďalej rozprávku.

„Vysoký dub v mohutnej kráse“, dospieval on tiahle a, dospievajúc, prehovoril: — kto ma za ruku vzal? — Agaška!...

— Agaška! skríkli sme bojazlivo. Agaška bola bláznivá. V lete v zime chodila len v košeli a šibala sa po chrbte alebo žinkou alebo

paličkou, a nám hovorili, že jej chrbát je samá rana a krv. Zmizla z dediny a poznove sa zjavila, a keď išla po ulici, kričala: „Agaška ide, hriechy nesie, rozstúp sa, národ!“... Ona hlasno vykrikovala tieto slová a údery jej po chrbte a pleciach bolo počuť zďaleka. Zazrúc ju, sme obyčajne utiekli s ulice a cez špáry vrát hľadeli sme na ňu...

— Áno, bláznivá Agaška, pokračoval Ilija Petrovič. — Ona nocovala v kaplnke. Leží si tam a spí. Ako som hmatal — zachytil som ju. Ona sa prebudila a z ľaku chvat mňa za ruku... Ja som ju vytrhal za vrkoče a vyvliekol z kaplnky, preto že ona, hlúpa, vypila všetok drevený olej zo sklenice otca diakona. Prišla do kaplnky a navečerala sa oleja. Prinášam prázdnu sklenicu otcovi diakonovi, a on mi: to nie je tá; moja bola s olejom. Ja mu rozpovedám, ako bolo: hovorím, Agaška vypila, a on mne: viem ja vraj aká je to Agaška! Ty si vôbec nebol v kaplnke. Tak ani nedal... „Rastie, kvitne, vysoký dub v mohutnej kráse“, začal znova a ešte tichšie, nežným hrdelným hlasom...

Neviem prečo, no neveril som Ilijovi Petrovičovi. Tak sa mi videlo, že keby v kaplnke Agaška schytila ho za ruku, on umrel by od strachu, a on je živý, nasledovne, on nepravdu hovorí.

III.

Keď ľahnul som si do postele s mamou (ja som s ňou v jednej posteli spával), myslel som ustavične o cmiteri a o Agaške, a vždy bolo mi strašnejšie a strašnejšie: cmiter, hroby, z ktorých vychodia mátohy s plamennými očami, a Agaška medzi nimi, rozháňajúc čiernou žrďou. Mátohy tančia, krčia sa, chichocú sa, chytajú sa žrde, lietajú v povetrí, chytajú Agašku za vlasy a vlasy sa dlžia, dlžia a miešajú sa s oblakami... Zakrútil som si hlavu do prikrývadla; zdalo sa mi, ktosi berie ma za ruku, ja pracem ruky na prsia a konečne kričím:

— Mama, mne je strašno, drahá...

Mať moja zobudila sa v ľaku.

— Spi, synček, spi, Boh s tebou! Snívalo sa ti?...

A ja šepcem jej trasúcim sa hlasom, že Ilija Petrovič rozprával o Agaške, ako ho za ruku chvatla a ako olej drevený vypila... Mama hovorila, že Ilija Petrovič to vymyslel, schválne nás postrašil, aby sme sa tak pozde nevracali domov, a prežehnala ma, objala a ticho hovorila: „spi, milý, spi, synček. Anjel Boží nikoho k tebe nepripustí“. Pri jej šepote zasnul som, no i v spaní prenasledovala ma bláznivá. Ona sa hlasno smiala, roztvárala ústa, hrkotala zubami, a ja cítil som, ako pália ma jej oči...

Keď som sa prebudil, malá lampa, ktorá horela pod obrazom, už zhasla. Mama vstávala obyčajne včas, hodne pred svitom, a ja nepamätal som, že by som sa niekedy prv zobudil. No tento raz, keď som sa prebudil, mama spala ešte, obrátená ku mne chrbtom. Ja zaradoval som sa veľmi, že môžem sa pomaznať s ňou, pritúlil som sa k nej a zadriemal znova. No ona prebudila sa hneď a

obrátila ku mne a objímuc ma rukou, bradou pritisla moju hlavu k svojej hrudi. Ja poležal som tak niekoľko minút, no bolo mi sparno.

— Mama, ťažko mi je, zašeptal som, usilujúc sa osvobodiť.

— Spi, chlapčiatko, spi, môj . . .

To bol cudzí hlas, nie hlas mamin. Ja strhnul som sa zo všetkej sily, no darmo: stískaly ma čiesi objatia a nedovoľovaly pohnúť sa; ja cítil som, že ústa moje týkajú sa horúceho tela a dýchať mi je ťažko. Bol som slabý chlapec a bojazlivý, a čo cítil som v tomto okamžení, rozumie sa, nepamätám. Viem len toľko, že počul som ťažké kroky, poznal v nich kroky mamine a, uvidiac svetlo, skríkol som, ako mi len sily stačily . . .

— Čo ti je? preľaknuto zvolala mama, hodiac sa k posteli, a v tú minútu pocítil som, že ma nikto nedrží a čosi bielo vskočilo z postele a stalo rovno s matkou, celkom skamenelou. Pamätám bielu košeľu, čierne vlasy, chumáčmi padajúce s pliec, a behajúce, ohromné oči. To bola Agaška: ja poznal som ju a ako začarovaný hľadel som na ňu meravo. Ona čosi hovorila, usmiala sa a rýchlo vybehla z izby, zohnúc sa a prevaľujúc . . . Mama spadla na posteľ a, oblapiac ma rukami, zastenala . . .

Vošla Agaška v našu spalňu bez pochyby tiež náhodou, ako do kaplnky. Vráta boly roztvorené, sluha išiel zavčasu do hory a nezatvoril ich. Slúžka chodila čosi do sýpky. Keď vrátila sa do kuchyne, hovorí mame:

— Ľvovna, nebola si teraz na dvore?

— Nie, nebola som. A čo?

— Zazdalo sa mi, ako by niekto vošiel do domu.

Mama vzala sviecu, prezrela pitvor a vošla do izby v svrchovanom čase. Pamätám, v ten deň bola u nás verejná modlitba a kropili svätou vodou dom; otec Ivan povedal mojim rodičom, že bláznivá priniesla mi šťastie, a preto znepokojovať sa im netreba. Večer, jednako, mama zaviedla ma k čarodejnici Michejevne, a tá umyla ma čímsi. Dozvediac sa o tomto, kostolník Ilija Petrovič bol veľmi znepokojený a povedal: „No, ešte som ju málo vytrepal vtedy. Nech ju len popadnem!...“

IV.

Minulo osem rokov. Mňa zaviezli ďaleko, do ústavu. Domov prišiel som len dva razy. Stalo sa akosi tak, že ani raz nevidel som bláznivú počas môjho príchodu, ani reči o nej nebolo. Tretí raz prišiel som už 16-ročný na Božie narodenie. V Dohviezdny deň nejedol som, kým nevyšla hviezda, ako všetci v našej dedine, potom ľahnul som si spať.

Snívа sa mi, že učím sa u kostolníka Ilija Petroviča a on núti ma prečítať slovo „Agaška“, po slabikách. Ja vidím to slovo a viem, čo znamená, no prečítať nikam nemôžem. Ilija Petrovič hnevá sa, búcha na stôl a kričí: „čítaj, hovorím ti!“ Ja do plaču. On väčšmi kričí, oči nabehly mu krvou, tvár má srditú. Cítim, že h[illegible] sa bitka, no v tom okamžení, kde sa vzala, tu sa v[illegible]

Agaška, v mušlinovej košeli a v červenom ručníčku. Jej tvár je dobrá, tichá. Zazrúc mňa, sadla si vedľa a hovorí:

— Čo ty, Ilija Petrovič, dieťa mučíš v taký veliký sviatok? Veď je to hriech!

— Nie je to tvoja vec, kričí Ilija Petrovič ... Či si už zabudla kaplnku na cmiteri?

Agaška pozrela na neho a začala sa smiať; oddýchne si trochu a zase: „Umieram!" kričí; „umieram." A Ilija Petrovič schytil topor a zahnal sa na ňu. „Prestaň, hovorí, zabijem ťa!" Ja skríknul som v strachu a prebudil som sa. Mama pri obede hovorí mi:

— Ty si vo sne plakal a kričal.

Ja rozpovedal som jej môj sen. Ona akosi tajnostne usmiala sa a prehovorila:

— Sviatočný sen do obeda.

Po obede išiel som brúsiť po dedine a sám neviem, ako prišiel som k domu Ilija Petroviča. Namiesto osamelej izby stál dvor, ohradený plotom, s dvoma izbami, spojenými krytým pitvorom. Dve okienka na ulicu maly stavne na svetlo zabarvené. Vošiel som do pitvora. Zastal som nerozhodnutý, vojsť či nie? ... Zrazu počujem silný mužský hlas:

— Čítajže, hovorím ti! No!

— Dosť už, nemuč to dieťa! povedal ženský hlas. — Teraz je sviatok ...

— No, ty, poučovateľka! Choď zatvoriť dvere: fučí, povedal mužský hlas.

Otvoril som dvere a vošiel. Pri stole stál Ilija Petrovič v červenej košeli, a za stolom sedel chlapec osemročný, s veľkými očami a kučeravý, tiež v červenej košeli. Pred ním ležala knižka. Sediaca pri chlapcovi žena, v perkálovej košeli, s červeným ručníčkom na hlave, vstala pri mojom príchode a sklopila oči ...

— Poznáte ma, Ilija Petrovič? povedal som ja.

— Poznať by nepoznal, ale v kostole mi vás ukázali. Vitajte. Odveď ho, doložil žene, ukazujúc na chlapca. Tá vzala ho za ruku a odviedla za priehradu.

Nesmelo a roztržite odpovedal som na otázky Ilija Petroviča, lebo trápila ma podobnosť môjho sna s touto skutočnosťou. Skoro tie samé tváre i slová, ako vo sne. Zpoza priehrady bolo počuť smiech chlapca, bez pochyby ženština šteklila ho.

— Dosť, Agaša, povedal Ilija Petrovič dobrodušne.

— My len tak, smejeme sa, odpovedala Agaša.

— To je moja žena, podľa svojej bezstarostnej obyčaje doložil Ilija Petrovič. A chlapec — náš chovanec. Ja som zanechal duchovné povolanie a pristúpil som k sedliactvu. Ono je lepšie. Mám vyhňu i všetko ... Žijeme, sláva Bohu. Daj Bože všetkým ...

On zrazu sklonil hlavu, ako by mu niečo napadlo, a rýchlo premenil rozhovor. A mne chcelo sa spytovať sa o žene jeho, ale som nesmel ... Vyprevadiť ma vyšla i ona. Ja pozrel som na ňu a poznal Agašku, tú Agašku, ktorú videl som vo sne ...

Navrátac sa domov, rozpovedal som všetko mame.

— Áno, to je tá samá Agaška, povedala mama zádumčivo. Skoro za tým, ako, pamätáš, nás tak naľakala, o nej dva roky nebolo počuť, ani nikto nevidel ju v dedine. Potom prišla s chlapcom a celkom iná; hovorí, že ho našla kdesi na ceste... Nuž tak alebo nie, nie je naša vec. Ale, vidno, Hospodin „odpustil" jej, teraz je pokorná, tichá a dobrá. Potom skoro vzal si ju Ilija Petrovič za ženu a žijú dobre...

Prelož. *B. Š.*

Smrť kirgizského spevca Ulgenbaja.

Po rusky napísal *A. Ivanovskij.*

„Pošli, Veľký Allah, každému taká smrť, akú poslal si spevcovi Ulgenbajovi."

Kirgizské porekadlo.

Rýchlo obletela zatarbagatajských Kirgizov smutná vesť o nemoci ich znamenitého spevca, staríka Ulgenbaja. Bol ešte len tretí deň, ako nepozorovane prikradla sa k nemu akási nemoc, razom uložiac ho na posteľ, a k starému, biednemu šiatru jeho, malebne prilepivšiemu sa nad jednou z tichých rozpuklín skalných majestátneho Tarbagataja, sišly sa s rozličných strán stá a stá jeho zvelebovateľov-krajanov. Tesným kruhom obstali oni biednu, deravú kibitku svojho miláčka-spevca Hlboká tišina panovala medzi shromaždenými, nikto nesmel hlasným slovom narušiť pokoj nemocného starca. Dlho sedeli, opustiac hlavy, neztratiac ani jednoho slova; len chrapot koní a pretrhovaný štekot psov zriedka prerušoval túto hrobovú tichosť.

No už prichodila noc; slnce už skrylo sa za horizontom, doháraly posledné lúče jeho, slabo osvetľujúc snažné, akoby okrútené bielymi turbánami, končiare Tarbagataja; na čistom, bezoblačnom nebi jedna za druhou začaly zjavovať sa jasné hviezdy, — a živý zástup zostával práve tak nepohnuteľným, ako i pred niekoľkými hodinami. Všetci ako by čakali čohosi, nedočkajúc nik nechcel odísť. Razom zástup sa pohnul a všetci bystro vskočili na nohy. „Aman!" (buď zdravý), hlasno a razom vyrvalo sa z úst celej tejto veľkej a rôznej tlupy, a ďaleko rozliehalo sa. „Aman!" — kdesi ďaleko, ďaleko v horách opakovalo slabé echo. Radostný krik tento vítal starca, zjavivšieho sa vo dverách šiatra, šedivého, zohnutého s vpadnutými lícami, podopierajúceho sa na dvoch Kirgizov. To bol sám Ulgenbaj. Tichým, trasúcim sa hlasom, so slzami v očiach, ďakoval spevec svojim krajanom, že tak milo rozpomínajú sa na neho, a, opierajúc sa na tých samých Kirgizov, ťažko spustil sa na prestretú *košmu* [1]). Posadali si dovôkola i všetci shromaždení. V kruhu zjavil sa *tursuk* [2]) s kumysom, a drevená nádoba s týmto najmilším

[1]) *Košma,* tenká plsť.
[2]) *Tursuk,* nádoba z brezovej kôry.

kirgizským nápojom prechodila z rúk do rúk. Vypijúc neveľkú čašu z neho, i sám nemocný ako by ožil. Zrazu, k velikému podiveniu všetkých, prosí, aby mu podali znášavšiu s ním i žalosť i radosť vernú družku — dvojstrunnú *dombru* [1]).

Spomenul si, vidno, starec nenavrátiteľnú minulosť, pripomenul si, iste, tie tiché, jasné letné noci, keď on načrtával v svojich povesťach obraz za obrazom, jeden od druhého malebnejší, jeden od druhého jasnejší a effektnejší, a, úplne pripútajúc pozornosť poslucháčov, nútil ich prechodiť spolu s ním z jednoho sveta do druhého, žiť tým samým životom, cítiť tú samú rozkoš, ktorá v minúty nadchnutia vzrušila jeho samého, — spomenul si, iste, všetko toto dokonávajúci poet-spevec a v ňom, nemocnom starcovi, zahrala krv, a zase, ako v minulosti, žiadaly sa na svetlo drahé, závetné dumy a myšlienky...

Ožil starec. Rýchlo schytil podanú mu dvojstrunnú *dombru*, a v nočnej tišine ďaleko niesly sa šumné, búrlivé akkordy... Čudujú sa nemocnému starcovi „kozáci"-Kirgizi, čudujú sa a nemôžu pochopiť, odkiaľ berie sa tá veliká sila, ktorá tak rýchlo živí človeka, od akého ohňa je tá iskra, ktorá tak ľahko sa rozplamení... A šumné akkordy ozývajú sa vždy hlasnejšie a hlasnejšie, kostlivé palce starca preberajú tuho natiahnuté struny *dombry* vždy rýchlejšie a rýchlejšie... Ozval sa, konečne, posledný búrny akkord, a všetko stíchlo. Zase hlboká, mŕtva, ničím nepretrhnutá tišina... Pohľady všetkých chtivo oprely sa na vráskovitú tvár poeta-spevca. Všetci skameneli v napnutom očakávaní, ani sa nepohnú... A zase podvihla sa oslabnutá ruka starca, zase dotkla sa strún *dombry*, i plynuly z nej tiché, nežné, žalobno-lichotiace zvuky... Zdalo sa, lúčiaci sa so svetom starík-spevec chcel povedať všetko, všetko, čo za dlhé roky nabolelo na jeho trpiacej duši. Ticho-ticho trasú sa struny *dombry*. Nízko opustiac hlavu, pohrúžený v dumu, prítomným nevedomú, ako by nechtiac preberá na nich Ulgenbaj. Pritajili dych Kirgizi, strežú každý pohyb Ulgenbaja a trpelivo čakajú veštiace slová svojho miláčka spevca. Slová tie sú:

„Starý som, priatelia. Ku koncu chýlia sa dni môjho dlhého a ťažkého života. Neďaleká je hodina, keď čierna zem skryje moje mdlé telo... Tak nech ešte čo len raz ozve sa pieseň moja — môj posledný závet vám, *tamyri* (priatelia)! — tak začal svoju pieseň poet Ulgenbaj. „Nie o starých, zašlých časoch — pokračoval — budem vám spievať, *tamyri*, nie o chánoch a sultánoch, ktorí preslávili sa svojimi veľkými skutkami, nie o slávnych bohatieroch, zadivivších svojím junáctvom celý kirgizský národ. Nebudem spievať vám ani o tých znamenitých *baigach* [2]), povesti o ktorých prechodia s pokolenia na pokolenie. Zamlčím i hrdosť našu — *akynov*-spevcov, ktorých naslúchajúc, stíchalo všetko živé, strnula celá príroda. Nie, nie o nich ja dnes idem skladať pieseň svoju, — nech vám o tomto spievajú iní spevci."

---

[1]) *Dombra*, hudobný nástroj, balalajke podobný.
[2]) Kirgizské olympické hry.

Takýto vstup Ulgenbaja ešte väčšmi zosilnil zaujatosť a pozornosť poslucháčov. Všetci očakávali počuť od neho dnes čosi zvláštne, predtým nikdy neslýchané. A Ulgenbaj nesklamal ich očakávanie. Takým, akým bol v túto pamätnú noc, Kirgizi nikdy ho nevideli. Pred nimi, zdalo sa im, bol nie šesťdesiatročný, zošlý, oslabený starec, ktorý sotva mohol sa z postele pohnúť, ale ohnivý, náruživý, zabúdajúci na seba mladík, plný samých jasných, čistých nádejí na budúcnosť, a smelo, nehľadiac na žiadne prekážky, idúci jej v ústrety. Ulgenbaj celkom oddal sa opanovavšiemu ho nadchnutiu, a pieseň za piesňou, s krásnym sprievodom na dvojstrunnej *dombre*, liala sa zo starcových úst. I prv vždy radi počúvali piesne jeho, — povesti, plné hlbokého smyslu a životnej pravdy, — no tak... nie, tak nikdy nespieval Ulgenbaj! Koľko duše, opravdivého citu, koľko neohraničenej lásky k svojmu národu bolo dnes v piesni jeho! A aký silný, hlboký, nezahladiteľný dojem zanechával v srdciach svojich poslucháčov! Veď všetko to, čo počujú dnes od Ulgenbaja, počujú po prvý raz v živote svojom a, možno, nikdy a nič podobného nepočujú viac. Ulgenbaj prvý zaspieval v týchto horách také piesne. On prvý v svojich zvučných veršoch povedal dnes týmto divým obyvateľom stepi tie veliké pravdy, ktoré ľudia majú sväte chrániť, ako najvyššie, najdrahocennejšie blaho, dané človeku. On spieval im dnes o láske k bratom, o čestnosti, o spravedlivosti... „Blažený, opravdu blažený bude ten, — neraz opakoval v svojej piesni, — kto naučí sa pevne veriť v dobro, horúco ľúbiť, plakať nad cudzím nešťastím a opravdove opovrhujúc všetky slasti sveta, bude horeť želaním vniesť v národný život čestnosť, spravedlivosť a všetky lepšie snahy svojej nadšenej duše!... Divno-krásnymi zdaly sa Kirgizom piesne Ulgenbaja!...

Dlho spieval Ulgenbaj. No ani za minútu neoslabla pozornosť jeho poslucháčov, ale, naopak, vždy rástla a silnela a došla konečne do najvyššieho napnutia, keď zaspieval im jednu z tých svojich čudných povestí, ktorými tridsať rokov ozývaly sa tieto divé hory a pusté stepi.

Tak, pamätám, začínala sa povesť jeho: „Ešte za starých, starých čias, keď kovyľ-tráva bola belasou trávičkou, keď velikán Tarbagataj bol ešte malinkou hromádkou, keď sňahy neboly hlboké, keď rieky neznaly širokého priestora, keď dvojhrbý veľblúd bol ešte malinkým zvieratkom, — vtedy žil na zemi chán Džamanbaj, najhorší zo všetkých ľudí, horší od lva krvežížnivého, tigra dravého, vlka nenásytného. A bolo vtedy kráľovstvo zla a nepravdy, krívd a nespravedlivostí, ťažkého potlačovania a pekelných ukrutností..."

No Ulgenbaj neopisoval to „kráľovstvo zla a nepravdy", preto nie, že dľa jeho slov „nestačilo by života ľudského vyrozprávať všetko, čo robilo sa za oných „starých čias", nenašiel by sa človek s takým zosurovenym srdcom, ktoré nepuklo by od tých obrazov, jeden od druhého úžasnejších, ktoré otvorily by sa pred ním". „Nechcem, — doložil ďalej, — že by v túto noc, možno moju poslednú noc s vami, *tamyri*, vy nepočuli ste odo mňa jediného slova

útechy, nechcem, že by ten malinký plamienok, ktorý teraz čo aj len zriedka, ale svieti vám, zhasnul na celkom, a nepriehľadná, smutná tma okutala by vás. Nie, nech rozhára sa, nech svetlo jeho ide ďalej a ďalej a rozširuje sa do tých čias, kým neožiari svojimi čistými lúčami celú našu Bohom zabudnutú a ľuďmi urážanú krajinu!..." A Ulgenbaj unáša svojich poslucháčov v iný svet, v inú krajinu, a iné obrazy stavajú sa pred nimi.

Teraz nadchnutý spevec vedie ich v krajinu chladu a mraku. Jednu za druhou prechodia oni s ním skované mrazom rieky, vnikajú v panenské lesy, ozývajúce sa len žalostivým zavýjaním vlkov a revom medveďa. Ani jednej ľudskej duše, ani jednej ľudskej stopy. Na všetkom leží odznak bezživotnosti, všade — mŕtve kráľovstvo. Strašne, clivo, chladno je tu, uprostred tejto surovej, zasmušilej prírody. Či ozaj môžu byť tu ľudia? Áno, oni sú, hľa tu, — a očiam poslucháčov odkrýva sa široká, nedohľadná rovina, pokrytá snažným rubášom. Nesčíselné gruppy šiatrov rozhodené sú na nej v rozličných smeroch. Tu i tam černejú sa ľudské figúry. Áno, tu žijú ľudia. No aký nežalostný osud hodil ich sem? Či ozaj mať-zem nemohla udeliť im lepšieho kútika? Či ozaj oni tak rozhnevali Veľkého Allaha a tak ťažké sú hriechy ich, že musia trpeť taký hrozný trest? A prečo Ulgenbaj ukazuje zase tie smutné, mraziace dušu obrazy? Kdeže sú sľúbené slová útechy?

Ako by uhádol spevec myšlienky, vzrušujúce jeho poslucháčov. „Tu, práve tu,.— spieval, — v tomto mračnom a chladnom kraji vašu dušu, *tamyri*, zohrejú najteplejšie, najlepšie ľudské city. Nepreniknuteľný mrak tento, ktorý zahaľuje vás teraz, rozoženie lučezárné svetlo. Toto trápenie a slzy premenia sa vo všeobecnú radosť, a vy budete svedkami velikého víťazstva, ktoré s chvením srdca očakáva človečenstvo, — víťazstva dobra nad všade panujúcim zlom..."

A znova leje sa nadšená pieseň jeho, znova všetci chtivo zachytávajú každé slovo. Znova hlasno rozliehajú sa trasúce sa akkordy *dombry*, znova ďaleko nesie sa zvučný, plný srdečnosti hlas spevca.

On spieval o osude zamietnutých v tieto neprechodné rokliny, vyhnaných zo svojeho rodného kraja chánom Džamanbajom, vyhnaných za to, že „nechceli prelievať krv bratov svojich, nemohli dvíhať ruku na nich", za to, že „srdce ich spôsobné je ako vrúcne ľúbiť, tak i silne nenávideť", za to, že „v duši svojej chránia Božiu iskru..." I vidia poslucháči život tých vyhnancov, keď len čo boli ta prišli. „Jasné lúče jarného slnca, dľa slov Ulgenbaja, ešte nesohnaly so snažných hôr toľko vody, koľko sĺz preliali oni, osadiac sa tu. Bujné vetry, huľajúc po priestranstve, nespievaly také žalostivé, ťažkomyseľné piesne, akými ozývala sa teraz táto pustá, mŕtva rovina. Zavýjanie kŕdľa hladných vlkov nezaletelo ešte tak ďaleko, ako ich strašné výkriky a stenania."

No minie niekoľko rokov a smutný obraz mení sa. „Slnce, ako by bojac sa prv pohliadnuť v tento neprívetivý, chladom vejúci kraj, častejšie a dlhšie začalo pristavovať sa nad ním. Jasné lúče jeho vždy viac a silnejšie začaly prihrievať ho; konečne prišiel čas,

a ony sohnaly so zeme jej zimné rúcho a odely ju baršonovými trávami a rozdielno-barevnými kobercami kvetov. Ožili nešťastní, prebudili sa zo svojho dlhého sna, vydýchli konečne z plnej hrudi. Rodnými, drahými zvukami ozvala sa táto kedysi mŕtva rovina: zabľačaly ovce, zabučaly kravy, roznášal sa rehot koní, bolo počuť trúchlivo-tiahle kriky veľblúdov. Všetko minulé, všetky biedy a neresti boly zabudnuté. Iný život začal sa im — život voľný, svobodný, pohodlný...“

Ani nezbadali, ako znova sbierala sa nad nimi čierna, hrozná mrákava, a nie po nebi šla, ale tou samou cestou, ktorou oni prišli sem. Mrákavou touto bol sám chán Džamanbaj. Rozľútil sa, keď počul, že tí „nehodní psi“, ktorých vyhnal on zo svojej krajiny a ktorí, myslel si, dávno zahynuli tam, nielen že sú živí, no i nasládzajú sa lepším životom, než mali v jeho chánstve. Divo, nemilosrdne chcel im to odplatiť. „Nikoho nenechám na žive, nad nikým nesmilujem sa, všetkým smrť!“ — s penou v pysku kričal, sbierajúc svojich verných *bohatierov.*“

Počujmeže Ulgenbaja, ako boli potrestaní neľudským chánom tí „nehodní psi“. Akosi veselo brnčí jeho dvojstrunná *dombra*, akosi rezkejšie a zvučnejšie ozýva sa hlas jeho, akási utajená silná radosť čuje sa v ňom...

„Nie nečakaným hosťom zjavil sa k vyhnancom chán Džamanbaj. Všetci, starí i mladí, mužovia i ženy, synovia i dcéry, — všetci hodlali brániť svobodu svoju, do poslednej kvapky krve. Všetci hovorili: „Lepšie čestne umreť v boji, než hanebne složiť svoje hlavy pod ostrý topor nenávideného chána“... A už začali schodiť sa vrahovia. Ticho, pomaly hýbu sa. Nepočuť ani kriku, ani šumu, ani rozhovoru. Všetko zamrelo. Len, ako tiene, hýbu sa so dvoch strán ozbrojené ľudské postavy. Vždy menší a menší priestor medzi nimi. Hľa, konečne zastali. Chán Džamanbaj vyšiel napred. Hneď ozve sa povel jeho, — a začne sa strašná, zverská bitka...“

Zamĺknul na chvíľku Ulgenbaj. Všetci očakávali počuť od neho úžasný opis bitky.

„Nie, — ešte hlasnejšie zaspieval, — nie, nie krvavá bitka súdená bola na tento veliký, všetkým Kirgizom pamätný deň! Veľký je Allah a jeho prorok Mahomed! Nechceli oni, aby liala sa nevinná ľudská krv, nechceli, aby sa zarosila ňou rovina, ktorá ešte nevidela krve, i poslali na zem nebeského *peršte* (posla), mladého *džigita* (junáka). Neblysne sa tak rýchlo, ako on sletel s neba a zjavil sa medzi nepriateľmi, hotovými vztekle vrhnúť sa jeden na druhého. Všetci zastali, ako vkopaní, všetci v nedorozumení hľadia na neho. A veliký, nevidaný a neslýchaný zázrak stal sa tu!

Džigit zrazu zaspieval pieseň, ale ako zaspieval! Veľký Allah! Čo sme my, úbohí spevci, v porovnaní s ním, božským spevcom! Nik a nikdy ešte nespieval, ale ani nemôže tak spievať, ako on. Ako žeravým uhlím pálil srdcia svojich poslucháčov, ako ostrým nožom rezaly slová jeho dušu ich, ako kvapky usmrcujúceho jedu vnikaly ony v najtajnejšie, tiché jej kútiky... A spieval im on o tej samej láske k bratom, o ktorej i ja spieval som vám dnes.

tamyri, svojím starým hlasom. Všetci strnuli, naslúchajúc divnej piesni jeho, všetko zamrelo, nič nehýbe sa... A on len spieva a spieva... A dlho, dlho spieval. Konečne zamĺkla pieseň jeho. Všetci, ako jeden, zodvihli oči, aby videli očarovavšieho ich spevca, no... jeho už nebolo. Pozreli potom jeden na druhého: po lícach všetkým nezdržateľno tečú vrúcne slzy... Ešte okamih — a tými rukami, ktorými hodinu pred týmto všetci hotoví boli biť a dusiť jeden druhého, teraz stískali sa v bratskom objatí... A nebolo od tých čias na zemi temného kráľovstva zla, ale odmenilo ho jasné, čisté, tak dávno želané kráľovstvo dobra i pravdy!..."

... „Odspievaná je, *tamyri*, povesť moja. Či bolo to niekedy, o čom spieval som vám, či bude niekedy — neviem. Ešte potečie krv. No znajte a verte, úprimne, hlboko verte, že semä pre toto kráľovstvo dobra je už zasiato... Chráňte, opatrujte, s nežnou, vrúcnou, bezzávetnou láskou pestujte ho, a potom... potom..." Posledné slová ako by sa roztopily v povetrí v pološepote Ulgenbaja. On zrazu, ďaleko odhodiac *dombru*, široko otvoril oči a spadnul na zem. Čosi ticho zachripelo ... a pred okružujúcimi ho ležala už slávnostne vážna, ako socha, mlčanlivá, nehybná a dojemná mrtvola.

Dotklivé kriky ozývaly sa v okolí: to „diví synovia stepi" oplakávali drahú pre nich ztratu, svojho miláčka-spevca Ulgenbaja...

Prel. *B. Š.*

Slovenský jazyk.

Jazykovedecké drobnosti.

1. *K pravopisu.* Niet oprávnenosti pre zdvojené spoluhlásky vo slovách banke*tt*ovať (banke*tt*), tari*ff*a, kontro*ll*a, kontro*ll*ór, a z tej príčiny nikto nemal by v týchto prípadoch zdvojovať tie spoluhlásky. Nemci vedľa banke*t* píšu síce aj banke*tt*, ale toto v stredku 16. storočia požičané je od francúzskeho banquet (Kluge. Etym. Wörterb.), ostatne novšie i Nemci prestávajú písať banke*tt*. Slovo *tariffa* v str. lat. písalo sa i s jedným *f* i s dvoma *ff*, toto striedanie javí sa ešte aj teraz v nemeckom pravopise. Pochodí z arabského ta''rif = ohlásenie (Matz. Cizí sl., Wedgwood Dictionary of Engl. Etym.). S jedným *l* píšu sa: kontro*l*a, kontro*l*ór; čitateľ, ktorý to, čo sa robí v literatúre, pozornosťou sprevádza, vie, že je to už inde odôvodnené.

V časopisoch zamieňajú sa formy: Bra*z*ília — Bra*s*ília, Per*s*ia — Per*z*ia, *Č*ína — *Ch*ína. Vo vyšlom naposledy diele pravopisnom niet zmienky o týchto slovách. Pravdepodobne preto, lebo ich pravopis tesne súvisí s riešením druhej, nepravopisnej otázky.

V čísle 7. jednoho slovenského časopisu čítal som nominatív influen*z*a a hneď potom datív influen*zi*. Pravopisný zlotvar vždy vedie k nedôslednosťam grammatickým. Slovo influen*z*a, tvrdo za-

končené, skloňovalo by sa dľa ryba. Ale slovo to je mäkko zakončené, čo pisateľ sám uznáva tým, že ho skloňuje dľa *duša*. Toto slovo je talianske a vyslovuje sa pôvodne *influenca* (dľa výslovnosti takto sa píše aj v ruštine). V nemčine ovšem píšu ho so *z*, lebo tam *c* týmto znakom sa označuje.

2. *O niektorých názvoch zemepisných.* Pre niektoré krajiny máme viac názvov. Zamieňajú sa: Itália — Taliansko, Románia — Rumunsko. Ktorej forme dávať prednosť? Človek, ktorému predovšetkým ide o zdvorilosť naproti patričným národom, odporučí nám: *Itália*, *Románia*, lebo takto volajú svoju vlasť obyvatelia domorodí. I v rečenom diele pravopisnom vyslovená je zásada takáto, pokiaľ ide o pravopis. Tam sa odporúča písať: R*j*eka a nie R*i*eka, K*y*jov (na Morave) a K*i*jev (v Rusku), Kőszeg atp., — ale z mnohých vecí vysvitá, že pôvodca onoho diela čo do cudzích mien nemá toľko úcty naproti inostrannej *výslovnosti*, jako naproti inostrannému *pravopisu*; zaiste odtiaľ sa dá odvodiť, že neriešený nechal pravopis pri takých, aké sú *Č*ína — *Ch*ína, Per*s*ia — Per*z*ia, Bra*s*ília — Bra*z*ília. I z rozložených ním pravopisných zásad pravopiseckých dá sa zatvárať, že má viac miesta v srdci pre formy skutočne slovenské *Rumunsko*, *Taliansko*, než pre *Romániu*, *Itáliu*. V tejto veci bolo by skutočne žiadúcno dôjsť k istému *určitému presvedčeniu*, aby razom odstránila sa strakatosť foriem a aby nečítali sme hneď *Habeš*, hneď *Abyssínia*, hneď *Irsko*, *Finnsko*, *Norsko* a hneď *Irland*, *Finnland*, *Norvégia* atď.

Zdá sa, jako by náš spisovný jazyk nedovoľoval v tejto veci vyriecť pre všetky rovnaké pády jednotnú zásadu. My už máme niektoré *poslovenčené* ujaté formy, jako *Rumunsko*, *Taliansko*, iné pod vlivom nemeckým prijaté: Irland, Finnland, Norvégia, Bukarešt atď. K čomu sa tu odhodlať? Prijať nenašské Románia, Itália a novomódné: Irsko, Itália, Norsko, Buk*u*rešt?

Nepokúšam sa o konečné riešenie veci, ale bez toho, aby zasekával cestu svojmu lepšiemu presvedčeniu, nadobudnutému z uváženia ďalších obdobných prípadov, i do času, navrhujem:

1. Aby sme sa nehanbili za svoje formy: Rumunsko, Taliansko, ktorým každý Slovák zaraz rozumie.

2. Aby sme, hlavne za terajších kultúrnych pomerov, neodstupovali od názvov všeobecne známych (Abyssínia) v prospech neznámych (Habeš).

3. Aby sme nakoľko možno chránili pôvodnú výslovnosť názvov slovanských, na pr. *S*arajevo, nie *S*erajevo, Sib*í*ria, nie Sib*é*ria.

4. Aby sme písali pre jednotnosť: Bra*z*ília (tamejším úradným jazykom Bra*z*il), Per*s*ia, per*s*ký, a nie Per*z*ia, per*z*ský. — Ja vlastne žiadnej námietky nemám ani proti „Čína“, „čínsky“m. Chína, chínsky. Ale naskrze neradím opičiť Čechov pri takých názvoch, ako *Ž*aponsko m. *J*aponsko. Keď Rus, ktorý, hraničiac s Japonskom, osobne stýka sa s Japonci, nestydí sa za osvojenú *slovanskú výslovnosť*: Японія, veru neviem, prečo sa má za ňu stydeť — Čech.

Konečne pripomeniem toto.

Odopreť nemožno, že je prípona *ia* ... ssia, Angl*ia*

a t. p. cudzia, a že prípona slovanská -sko: Francúz*sko*, Angli*cko* viac šetrenia zasluhuje, — ale tým nepriateľ prípony *ia* nechce túto vyobcovať cele, dobre vediac, že bez nej nebedlivosťou pisateľovou často by mohly povstať dvojsmysly, jako na pr. vo vete: Francúzsko nabilo Anglicko. V takom prípade možno riecť: Francúzsko nabilo Angl*iu*, alebo Anglicko nabilo Franc*iu*. Ostatne v takýchto prípadoch možno vyhnúť dvojsmyslu zmenou vety. Poviem: Anglicko nabili Francúzi, alebo naopak. Takým dvojsmyslom často sa príde vyhýbať aj okrem uvedených prípadov, všade, kde je nominatív rovný akkusatívu, na pr.: Predstavenstvo kedykoľvek môže svolať valné shromaždenie" atp. A tu spomáha sa tiež len zmenou vety.

3. *K názvosloviu.* Na str. 111. minuloročných (jestli nie predminuloročných!) Kat. novín som čítal: „a prítomní *dražbovci* (licitanti) sa rozchádzali". Za licitáciu stojí tam *dražba*. Slovo dražba je tvorené príponou *-ba* od slovesa dražiť (v ľudovom jazyku slovenskom neužívaného) a od toho slovesa treba utvoriť aj licitanta. Písať tedy, nakoľko neužijeme cudzieho slova, — *dražiteľ* a nie dražbovec. V horvatštine majú podobne tvorený výraz aj pre limitáciu: *jeftimba*. Tvorené príponou *-ba* od slovesa jeftiniti, čo od jeftini = lacný. Obdobne pre slovenské názvoslovie jeftiniti = lacniť; jeftimba = *lacnitba*; lacniteľ = limitant.

S názvoslovím sme vôbec veľmi zaostali. U nás je zvykom, že jeden-druhý vynikavejší vo svojom kruhu osvojí si isté výrazy a odeje ich v rúcho nedotknuteľnosti. „Ty nevieš po slovensky!" zakríkne na človeka z inej školy, ktorý náhodou osvojil si výraz inakší. Tu je nezbytno historicky a kriticky prebrať všetky názvy, ktoré objavily sa u slovenských spisovateľov tohoto stoletia, prípadne pribrať na pomoc i názvy, zachované v rôznych uverejnených listinách zo století predošlých, tu je potrebno sobrať všetku látku pre všetky odbory a voliť z nej, *čo je najpríhodnejšie.* Veľa názvov už len ovšem dejinám náleží, tak *mluvnica* premohla slovnicu a hovornicu; ale i teraz nesčislný je počet tých, u ktorých dosiaľ nedošlo k ustáleniu Kolíšeme sa nielen v dôležitých názvoch vedeckých a prepotrebných iných názvoch verejného života, ale aj v tých najprostejších názvoch. Nesiahnem hlboko do minulosti, len na pr. do tohoto časopisu. V Slov. Pohľ. (1881., 250): *vačkový ručník* = sacktuch, zsebkendő, pozdejšie (1883., 521): *nosový ručník* = носовой платокъ. V prvom prípade koríme sa vlivu nemecko-maďarskému, v druhom ruskému. A čože život? Slovák hovorí: šatka, šatka do vrecka, ručník atď. Máme tedy na výber výrazov... a jest ich ešte viac, nehľadiac na „Šarišanov", východných Slovákov, ktorí majú svoje vlastné výrazy (na pr. *chustka*). Tu máme zápas rozličných vlivov s hotovými názvy ujatými, so sebou nesrovnanými, kriticky neuváženými.

O koľko je horšie tam, kde jazyk ľudový vôbec nedostačuje!

Zastavme sa pri slove „ablegát", ktoré je teraz časové. Čo tu najdeme? Najdeme to, že sa nezdravo rozvíja spisovný jazyk slovenský.

Česi ablegáta menujú „poslancom", a tak ho má ešte aj V.

Pauliny-Tóth v Besiedkach (IV. 20, 23), ale už vedľa vyslanca (vyslanectvo, IV. 98. v tomže smysle). Dľa maďarského jazyka, na tento čas úradného, dľa „képviselő“ mali by sme ho však menovať „zastupiteľom“. A z tohoto vyplývajú dve smutné pravdy, že sme jednotnosť česko-slovenskej terminologie porušili *bez všetkého dôvodu* a pritom, nesbližujúc sa k úradnému názvu maďarskému, že sme *praktické potreby národa nenapomohli*. Áno, z tohoto vyplývajú dve smutné pravdy:

Od češtiny sme sa odtrhli, lebo náš zovšeobecnelý za „ablegáta“ výraz „vyslanec“ značí v nej „gesandter“, a český „ablegát“ je = poslanec, čo u nás novšie (dľa ruského: *po*sol) značí: „gesandter“.

K úradnému jazyku sme sa nesblížili, lebo „vyslanec“ nenie „képviselő“, ale skorej „kiküldött“.

A takáto bezdôvodnosť, nepremyslenosť, nahodilosť charakterisujú naše názvoslovie. Jedon sa drží češtiny, jako rečeno, druhý ruštiny, tretí nemčiny a maďarčiny, štvrtý sám od seba vymýšľa... a zmätok rastie.

Je nezbytno kritike podrobiť a sústavne spracovať všetku látku terminologickú.

Ja by sa neodvážil upevňovať našu terminologiu takýmto spôsobom nesystematickým, sebanevedomým, lebo ním národ slovenský stavia babylonskú vežu a *isoluje sa na všetky strany.*

—*ský.*

Prostonárodné povery.

1. Pod hlavu zomretého do rakve sa nesmie dať hlavnica s páperím, lebo by gazdinej všetky husi podochly.

2. Hus od cigáňky kúpená sa veľmi dobre drží.

3. Na šaty, keď ich má človek oblečené, nie je dobre prišívať gombičku, lebo by sa mu mohol rozum tam prišiť.

4. Kto sa na zabitého hada podíva, bude celé leto ospanlivý.

5. Keď dom horí, nesvobodno vyniesť najprv periny, lebo by ostatné veci už nebolo možno uchrániť — taká slabosť by prišla na človeka.

6. Z horiaceho domu vytrhnuté periny nesvobodno niesť cez dedinu; až pokiaľ ich donesieme, potiaľ každý dom vyhorí.

7. Aby šuhaja nevzali za vojaka, nech robí toto: Prv, než by šiel k odvodu, nech si obstará košeľu z mŕtveho a nech ju dá do chleba, ktorý sa má piecť. Keď je upečený, nech ho zje, košeľu však z neho vyňatú nech si oblečie. Tak môže ísť smelo k assentírke: iste ho nevezmú.

8. Zimnica prestane, keď človek zje kus chleba, ktorý našiel na prostred cesty.

9. Ktorá matka má nemého syna, keď ide ku spovedi, nech ani slovíčka neprerečie, čo by sa jej akokoľvek tázali; taktiež nech robí, keď ide z kostola domov. Akonáhle je doma, nech hneď uteká k nemému, vdýchne mu tri raz [illegible] nemý onedlho bude hovoriť.

10. Kto zadlávi pavúka, tomu zdochne krava.
11. Ktoré dievča pradie v sobotu, stane sa nešťastným.
12. Keď straka rapoce, prídu hostia.
13. Pod hus alebo sliepku nie je dobre klásť vajcia v páre, lebo z takých sa alebo nič nevyľažie, alebo len zakrpatence.
14. Aby repa hrubá narástla, musí sa sadiť len po obede o 1. hodine.
15. Keď sa statok prvý raz na jar vyháňa, prút nesmie sa chytiť do holej ruky, ale jeden konec sa musí do zástery zavinúť, a tak sa má ním hnať.
16. Novonarodené dieťa zabaľme do kožucha, aby malo pekné kučeravé vlasy.

BESEDA.

Hynúca ratolesť Slovencov v Uhorsku. Nešťastím pre národ je rozdrobenosť jeho, či politická, či náboženská, či literárna. Nešťastie také je ešte väčšie pre národ malinký, ako na pr. náš slovinský.[1]) Nás oslabuje rozdrobenie, okrem náboženského, v každom inom ohľade. Náš ľud býva v šiestich krajinách. Tak dve ratolesti nášho kmena už odumierajú pre Slavianstvo. Rozumiem Rezianov v Itálii a Prekmurcov v Uhorsku. Rezianov, dľa štatistiky slovinskej, je okolo 30.000 duší; Slovencov v Uhorsku maďarský štatistik Keleti (roku 1882) udáva 83.150.[2]) Tychto, bývajúcich s tamtej strany rieky Mury, my nazyvame Prekmurcami; z nich asi tretina je náboženstva protestantského, ostatní náboženstva rímsko-katolíckeho. Pri politike maďarskej Prekmurci sú hynúcou ratolesťou našou; záhuba ich je tým väčšia, že nevedeli sa spojiť s ostatnými Slovencami ani literárne.

Úlohou týchto riadkov je ukázať, v čom pozostávaly literárné pokusy Prekmurcov.

Prvou knižkou, vydanou v ich nárečí, je Nový zákon, preložený Štefanom Küzmičom, a síce pod názvom: *Novi zakon, zdaj oprvič z grčkoga na stári slovenski jezik obrnjeni po Števan Küzmiči Šurdanskom.* Prvé vydanie vyšlo roku 1771, druhé v Prešporku 1817. Hoc toho času už bol preklad Písma sv. v literárnom jazyku slovinskom, z jazyka Küzmičovho prekladu vidno, že on nepoužíval ho, ani neznal. Ináče dokladáme, že Küzmičov *Novi zakon* bol pre protestantov prekmurských. Pre potreby ľudu katolíckeho Nikolaj Küzmič preložil a v Subotici (Steinamanger, Szombathely) vydal *Sv. evanjelie* na všetky nedele a sviatky celého roku. Vydanie prvé vyšlo bez letopočtu (tak robili temer všetci spisovatelia prekmurskí); na druhom vydaní je rok 1804. Nikolaj Küzmič

[1]) Pán pôvodca je Slovenec. Red.
[2]) Dľa posledného spočítania obyvateľstva v Uhorsku vykázali Slovencov 70.658. Red.

ďalej vydal knižku: *Staroga i novoga teštamentoma svéte histórie kratka šumma* (133 strany). V jazyku prekmurskom vyšla r. 1813 *Kniga molitvena staroslovenska, v šteroj se nahajajo rozločne ponižne molitvi z dvojim pridavekom. Na hasek slovenskoga naroda na svetlost dana.* Pre potreby katolíckeho vyznania knižka bola pozdejšie viac ráz vydaná, na nej pôvodca nie je podpísaný, ale poneváč po prvý raz vyšla roku 1813, z toho možno súdiť, že je taktiež dielom Nikolaja Küzmiča.

Okolo rokov 1816—20 boly tlačené *Pesemske knjige* (456 strán), upotrebované protestantmi pri službách Božích; kto je pôvodcom, nevedomo. V tomto čase vyšla učebná knižka (30 strán), v ktorej sú články z prírodných vied i Písma sv., ale v školách katolíckych neprišla do úžitku. Roku 1823 v Šoprone obstarali nové vydanie Pesemskej knjigi, pod názvom: *Krščanske nove pesmene knjige.* Tu najdeme už i meno pôvodcu: „Barla Mihál, Kóvágó-Oerške fara düchovni Pastér"; lež všetky okolnosti ukazujú na to, že on len opravil a rozmnožil prvé vydanie. V Subotici r. 1829 Cipot Gyürji vydal tiež pre protestantov *Dűhovni aldovi ali molitvene knjige.*

Spomenutia zasluhuje Jozef Košič, narodený 1788 v Bialotynciach nad Murou; štúdia svoje skončil v Subotici, kde stal sa i farárom roku 1811. Košič pilne čítaval spisy, vydávané v literárnom jazyku slovinskom, a to nezostalo bez vlivu na jeho literárno účinkovanie. Okrem menších svojich diel, napísal a vydal v Hradci *Kratki návuk vogrskoga jezika,* roku 1833, str. 185. Vtedy Košič ešte nemal národného povedomia, spisom svojím chcel snáď pomáhať maďarisácii, nárečie prekmurské nazýval jazykom vandalským. No skoro vymohol sa z bludu, ako ukazuje nasledujúce jeho dielo: *Zobrisani Sloven med Murov i Rabov.* V tejto knižke Košič opisuje niektoré obyčaje Slovencov prekmurských a poučuje svojich rodákov, ako bolo by im hospodáriť, aby sa dobre mali. V treťom svojom diele, nadpísanom: *Zgodbe vogrskoga kraljestva* (Historia uhorského kráľovstva) a vydanom v Subotici 1848, Košič hovorí o Maďaroch, že „zavolaní od nemeckého Arnulfa na pomoc proti Svätoplukovi, kráľovi veľko-moravskému, našli cestu i do Pannonie; pri tej príležitosti oňuchali dobrobyt tejto zeme a viac ani nedali sa z nej vypudiť... V terajšej otčine Maďari našli zväčša slavianske obyvateľstvo, jeho zem si prisvojili, jeho jazykom obohatili svoj jazyk, ktorý bol bohatý len v slovách na kliatie a šudierstvo. Od pekných žien slavianskych dostali krajších synov a dcéry." Roku 1861 svätil svoju zlatú omšu v Sinikách, kde i umrel r. 1867. Takých ľudí potrebovali by sme i dnes medzi Slovencami v Uhorsku.

Ivan Kardoš, protestantský farár v Hodoší, vydal r. 1837 katechismus v jazyku prekmurskom, roku 1868: *1867. leta vogrskoga orsačkoga spravišča posvečeno pravdesklenje,* t. j. o ústave uhorskej. Jazyk jeho je presiakly slovami maďarskými, preto knižka zostala nečítaná. Vesť, že Kardoš zabýva sa prekladaním Písma sv. starého zákona, po tomto jeho vystúpení nepotešila nikoho; preklad, hoc i ukončený, pravdepodobne zostal nevydaný. Ďaleko čistejším ja-

zykom písal Alexander Trpljan, katolícky kňaz, narodený r. 1817. Vydal v Kőszegu roku 1848 žalmy: *Knige žoltarske*, ďalej napísal *Deje písma sv.* a *Krešćanski silabikar*; on obstaral tretie vydanie Kuzmičovho Nového zákona. Umrel ešte mladý, roku 1858. Známejší spisovateľ je ešte Jozef Borovnjak, katolícky dekan, ktorý preložil z jazyka literárneho slovinského na prekmurský, a síce pravopisom maďarským, knižku: *Pokrm duchovný*; jeho *Katechizm*, vydaný roku 1864, písaný je čistejším jazykom. Činnejší a národnejší je Jozef Žemljič, tiež kat. kňaz, a síce v Dolnej Lendave. Vydal *Deje písma sv.* a *Slovenski silabikar*, pravopisom slovinským. Účinlivosťou jeho Prekmurci oboznamujú sa s literatúrou slovinskou, čoho je veru veľká potreba, lebo na pr. náš rozšírený Spolok sv. Hermagora, zaopatrujúci ľud lacným čítaním, medzi svojimi 46.000 členmi dosiaľ má len 124 Prekmurcov.

Po roku 1870 vždy menej slýchať o spisovateľoch prekmurských. V Pešti Augustich Imre začal vydávať plátok *Prijátel. Znamoszt razszerjevajúcze novine.* Augustichov plátok vychodil za viac rokov, ako vidno, pravopisom maďarským a s tendenciou maďarónskou; ale udržať ho toľké časy bolo možno iste len pri subvencii vládnej. Noviny, ktoré chcely by priviesť Slovencov nad Murou k národnému povedomiu, boly by v Uhorsku vyhlásené za panslavistické, ako boly vyhlásené za panslavismus literárné sväzky medzi niekoľkými patriotmi prekmurskými a slovinskými, vzájomne posielavšími si knižky a časopisy. Slovenci takýmto činom chceli účinkovať na svojich opustených bratov v Uhorsku, budiť v nich národné povedomie, ale uhorské vrchnosti policiálne zakázaly také sväzky, ako agitácie, nebezpečné pre štát. A z tohoto vidno, akým „priateľom“ boly prekmurskému ľudu Augustichove noviny, vydávané pri podpore vlády. V takom duchu Augustich napísal i niekoľko školských kníh.

Ale na čo neodvážil sa ešte ani redaktor a vydavateľ *Prijátela*, podujal to roku 1884 Margitai József. Tento v Čakove založil týždenník *Muraköz-Medjimurje*, v jazyku maďarskom a „horvatskom“, t. j. prekmurskom, a v ňom vychvaľuje frajmaurerstvo a učí, kde aké lóže sú v Uhorsku. Nuž maďarisátori mohli by už nechať slavianskemu ľudu aspoň vieru. Nemajú dosť na tom, že pozbavujú biedny ľud o národnosť, chcejú mu zatratiť súčasne i dušu?

Ako ukážku z jazyka slovinského nad Murou podávame dva žalmy z knihy Alexandra Trpljana. Žalm XI.:

„Vu Gospodni se jaz vüpam. Kakda pravite düši mojoj, naj letí na goré vaše, liki ftiček? — Az ovo ti neverni nategüjejo lok i strêle svoje nalekü̈jejo na tetivo, skivoma strêlajo te pravične. Oni razvržejo i grünt; ka tak more pravičen opraviti? — Gospod je vu svétoj cérkvi svojoj. Gospodna thron je na nebi: njegove oči vidijo: i njega ozmice vardêvajo sini človeče. — Gospod sküsi toga pravičnoga, toga nevernoga i krivico lübca odürjava düh njegov. — On na te neverne dá deždžiti žarjo, ogen i žveplo; i vihér slápov, za tal pehára njegovoga...“

Psalm XIX. „Nebésa glásijo diko Božo, i krepkost nebe nazveščava rôk njegovi delo . . . Nji(h) rüm tá letí po vse deželaj, i reči njihove na konce svêta. On je sunci stánek zgotovo vu nji. — I ono vözhája, liki ženin z kamre svoje: veseli se, kak jünak na bêžanje po poti svojoj. — Pravda Gospodna je popolna, črstvo čini düšo: Gospodna svedostvo je stanovito, i modre činí te prôste. Skončanja Gospodna so práva i razveselijo srce: zapovedi Gospodne so svetle, i prosvêtijo očí. — Bojazen Gospodna je čista, i ostane na veke: sodbe Gospodna so instinske i pravične vsegavêč. — Dragša od zláta, i vnogo čistoga zláta; i slajša od méda i satovja méda. — I sluga tvoj se po nji presvêti; v nji zdržavanji je veliki nájem.“ *P. M.*

K životopisu Andreja Sládkoviča. Jeden z predkov nebohého Andreja Braxatorisa (Sládkoviča), podobne Andrej, s manželkou svojou Zuzanou býval vo Zvolene, kde sa mu 6. nov. 1663 narodil syn, taktiež menom Andrej. [1]) Tento potom prešiel do Baňskej Bystrice, kde 15. dec. 1690 stal sa mešťanom a ako taký spomína sa 1715, bývajúci v dolnom predmestí. R. 1728 pokonali sa jeho dedičia s Jurajom Balthasaridesom vzhľadom na dom nebohého. [2]) R. 1785 pripomína sa Braxatoris ako mečník (macharopegus), 1799 Ján Braxatoris, ako spolučlen vonkajšej mestskej rady (commembrum selectae Communitatis). Jeho dom, jako asi i predošlý, bol za dolnou bránou, nateraz Kellnerovský.

Druhý, a síce Ján Braxatoris, býval v Radvani; r. 1673 v Dačolome padol do zajatia tureckého a odvedený bol do Sečian. Prepustený bol na svobodu, keď sa bol zaviazal k 100 dukátom a 71

---

[1]) Nos Judex, Senatus, tota denique Communitas Liberae Regiaeque Civitatis Veterizoliensis. Notum facimus universis ac singutis cuiuscunque status, gradus, honoris, dignitatis, officii ac praeeminentiae hominibus, praesertim vero Judici primario, Senatui, Ceharumque Directoribus seu. Archimagistris, toti denique Communitati Liberae Regiaeque montanae Civitatis Neozoliensis. Quod anno et die datarum praesentium prudens et circumspectus Andreas Braxatoris nostram veniens in praesentiam, decenter cum submissione institit: qualiter eidem Litteras natalitias testimoniales sub authentico Civitatis nostrae usualique sigillo extradare non dedignaremur. Ob hoc justae et decenti Instantiae ejusdem annuentes fatemur et recognoscimus, specificatum Andream Braxatoris hic in praenotata Civitate Nostra Veterizoliensi ex honesto thoro matrimoniali, parente nimirum prudente et circumspecto Andrea Braxatoris, matre vero Osanna dicta fuisse susceptum et progenitum, atque ita in Ecclesia hacce Veterizoliensi per sacrum Baptismum renatum fuisse, nomenque suum Andreas. Compatribus Egregiis Dominis Andrea Kapyri et Joanne Sculteti, Commatribus vero honestis matronis Elisabetha, consorte condam Joannis Csiszár, et Dorothea, circumspecti Joannis Logko conthorali, in Anno 1663 die 6 Novembris praesto existentibus adstantibusque hora quinta diei accepisse. Quare nos quoque praenotato Andreae Braxatoris Literas hos nostras natalitias testimoniales sub usuali et authentico sigillo nostro futuram Ejusdem ad cautelam necessarias extradandas esse duximus et concedendas. Datum in praespecificata Civitate nostra Veterozoliensi . . . die Februarii Anno Domini 1690. Lectum, correctum et jussu Amplissimi Magistratus extradatum per me Thomam Ebeczky, juratum praenotatae civitatis Notarium m. p.

Ex Protocollo praetoriali anni 1690 Neosoliensi Samuel Bodorovský, notarius.

[2]) Exctractus ex Judice fasc. 914. Nr. 1—14; fasc. 991. Nr. 137.

toliarom výkupného. Beda bolo takým prepustencom, nesohnali-li a nesložili-li obnos výkupného: Turci pomstili sa buď na ňom, buď na rodine alebo na domovine jeho. Braxatoris, poneváč nebol v stave složit toľkú summu, žiadal od mesta Baňskej Bystrice dovolenie, aby k tomu cieľu smel po meste sbierať milodary [1]).

Tretí bol Mikuláš, narodený v Baňskej Bystrici. Po vykonaných štúdiach, poneváč trpel na zrádnik (padúcu nemoc), nemohol sa k ničomu dostať a preto schudobnel, tak že bol prinútený žiadať mesto, aby ho prijalo do chudobínca; čo asi aj stalo sa r. 1776, dňa 1. septembra. [2])

---

[1]) Egregie ac Consultissime Domine Judex confidentissime humillimorum servitiorum meorum debitam subjectionem.

Anno evoluto 1673 aduersa fortuna in diram Turcarum in pago Docso Luom dicto incidens captivitatem, Szacsinium abductus fueram. Unde post multifarios barbaricae Tyranidis cruciatus, verbera afflictionesque intollerabiles, non secus quam Lytro centum aureorum et septuaginta unum Tallerorum imperialium mulctatus, caput meum pacisci coactus sum. Quam quidem summam, quia ex propriis facultatibus meis praestare nequeam, bonorum et piorum Christianorum auxilium et subsidium implorare cogor. Quapropter Egregiam et Consultissimam Dominationem Vestram humillime supplico, ut habito humanae vicissitudinis respectu dignetur mihi in Civitate Vestra ostiatim deambulari permittere, ut eo citius ad portum et statum pristinae libertatis redine possim et valeam. Pro qua liberalitate Egregia ac Consultissima Dominatio una cum omnibus ciuibus suis a DEO ter optimo maximo accipient recompensationem. In spem venio Egregiam et Consultissimam Dominationem Vestram esse facturam. Egregiae ac Consultissimae Dominationis Vestrae humillimus et subjectissimus cliens Joannes Braxatoris, Radvanensis subditus.

Ad Egregium ac Consultissimum Dominum N. N. Dominum Judicem Regiae, Liberae Montanaeque ciuitatis Neozoliensis, Dominum Confidentissimum, humillima supplicatio introscripti Captivi. Fasc. 268. Nr. 26.

[2]) Generosi et Amplissimi Domini, Domini Patroni et Benefactores munificentissimi! Haud incogrue inpervestigabilium consiliorum Deus Pater cum viatore equite conferri poterit. Aeque enim sicut eques viator equum, etsi sit cursor pernix, tamen ad velocius gradiendum calcaribus exstimulat et concitat: ita DEUS ter optimus maximus nos homines in hoc mundi Amphiteatro et hac mortalitatis periodo calcaribus morborum, aliisque adversitatibus exstimulat, ob id potissimum, ne debitum patriae supernae ardorem exstinguant. Ex horum cohorte ego quoque miser et inops, ut veritatem fatear, utroque parente destitutus, orbus gemo, miserrimamque duco vitam! Etenim morbus caducus me tantopere excruciat, ut per integrum mensem vix mihi vires recolligere liceat; et si vellem laboribus et sudore panem acquirere, vel Domino cuidam seruire, prohibeor tamen ab omnibus, praecipue vero a modo praementionato morbo. Quodsi quispiam dubitare vellet, uti merito posset, de morbo meo, in testimonium fide dignos homines, me hactenus benevole sustentantes, item hujus loci Doctorem et Apathecarios, opem mihi ferentes, adduco. Itaque cum nihil opis mihi supersit, hoc libello supplice G. et A. Dominationes adeo ac humillime impetro, rogitans, ut me olim, quantum per morbum licuit, humanioribus studiis incumbentem, nunc vero hic loci omni ope destitutum et iteratos morbi caduci (et quidem a 14 Annis) cruciatus frequentius persentiscentem, aut inter Xenodochialum Eleemosynariorum consortium recipere, aut literis testimonialibus, ut precarium stipe meliorem sustentandi modum habere queam, donare dignentur. In hoc gravi vehementique morbo si mihi aliquod auxilium (ut spero) praestiterint: Deum, ut hoc in me collatum Beneficentiae insignis specimen largissime remuneret. Spero admissuras, lecturas et impleturas G. et. A. Dominationes hanc meam demissam petitionem. In reliquo Generosissimas et Amplissimas Vestras Dominationes diuinae Protectioni et Tutelae commendo maneoque GG. et. AA. DD. VV. demissus Cultor ac humillimus cliens Nicolaus Braxatoris manu propria.

Štvrtý je Ján, ktorý 19. marca 1714 bol za kmotra pri krste Gregoria (Georgia?) Želo v Ostrolúke [1]).

Jako dostala sa rodina Braxatoris do Krupiny, o tom by nás mohol poučiť bohatý archív mesta Krupiny.

Fr. V. Sasinek.

Literatúra.

ОБЩЕСЛАВЯНСКІЙ ЯЗЫКЪ, въ ряду другихъ общихъ языковъ древней и новой Европы. Сочиненіе Антона Будиловича. (Všeslaviansky jazyk v rade iných všeobecných jazykov drievnej i novej Europy. Spísal *Anton Budilovič.*) **Томъ I., II. Варшава, 1892.** Cena 4 ruble.

Dielo toto, venčané prvou cyrillo-metodejskou prémiou a vydané nákladom petrohradského Slavianskeho dobročinného spolku, obsahuje v dvoch sväzkoch vyše päťdesiat hárkov. V prvom sväzku učený pôvodca vykladá, ako tvorily sa literárne jazyky grécky, latinský, italianský, španielsky, francúzsky, anglický a nemecký. Keď tak prebral tvorenie sa týchto siedmich jazykov drievnej a novej Europy a ustanovil základné podmienky, pri ktorých ony obyčajne vznikajú a rozvíjajú sa, v druhom sväzku predstavuje ten samý historický úkaz u Slavianov. Tento sväzok pozostáva z nasledujúcich

---

Demissa Supplicatio ad Generosum et Amplissimum Magistratum Regiae ac Liberae Montanae Civitatis Novisoliensis.

Anno 1676 die 1. Septembris in Congregatione Ampl. Senatus exhibita et publicata. Fasc. 919. Nro 3.

[1]) Salutem cum officio nostrorum humillimorum servitiorum paratissimam commendationem. Significamus tenore praesentium omnibus cuiuscunque status, gradus, honoris, dignitatis aut praeeminentiae, accessisse frequentem pagi nostri universitatem virum providum ac circumspectum Andream Želo causa filii sui Gregorii Želo, petiitque igenue natalitias literas praememorato filio suo et suae apud nos transactae vitae testimonium per nos exhiberi, ut tam apud nos, quam peregre inter omnes honestum nomen favoremque habendo, vocationem suam rite agere possit. Cognita igitur convenientissima ejus petitione, judicavimus minus aequum fore, si tam justae, honestae necessariaeque ipsius petitioni refragati fuissemus. Quapropter omnes unanimi consensu testamur praelibatum filium suprafati viri Andreae Želo ex parentibus honestissimis, videlicet Andrea Želo, matre vero Susanna Ssurmaiana processisse et per lavacrum s. Baptismi regeneratum in praesentia honestorum virorum et honestarum matronarum, utpote Thoma Késs, *Joanne Braxatoris*, et Anna Matiaska, Susanna Baknik, esse, a primisque annis tam domi, quam in scholis causa cognitionis Literarum, pie educasse, proinde universis et singulis Eundem ut dicitur de meliori nota commendantes, oratos voluimus, ut intuitu honestissimae ipsius generationis, spectateque probitatis eum contra detractores boni nominis ubique defendere, locum honestum, sicubi eidem commoda inhabitationis occasio affulserit, in medio sui concedere, omnique benevolentia ac honore, partim ob respectum probitatis eius, partim nostrae intercessionis et communis justitiae causa eum prosequi ac promovere dignentur. Nos quoque in aliis occurrentiis omni occasione demereri adnitemur. In cuius rei testimonium nostrae Communitatis sigillo hasce praesentes jam dicto juveni roboratas dedimus et concessimus. Raptissime in Ostroluka die 19 Martii 1714. Judex, Jurati totaque Communitas Ostroluka.

Ex Protocollo praetoriali Anni 1723 die 20 Januarii Samuel Bodorovský.

hláv: 1) Dialektické pomery Slavianov, 2) utvorenie a osudy všeobecného cirkevno-slavianskeho jazyka, 3) rozšírenie jazykov srbského, českého a poľského na priestranstve súsedných slavianskych nárečí, 4) vystúpenie ruského jazyka ako všeobecného na slavianskom východe, 5) teoretické spracovanie otázky o všeslavianskom jazyku.

Vážka, postavená v prvej hlave, ukazuje veľké ztraty západného Slavianstva. Z územia západno-slavianskeho, temer tesno súvislého v IX. století od Rujany po Olymp a od hornej Dravy po dolný Dunaj, zostaly na naše časy len dva polostrovy: českomoravský a bulharsko-srbsko-slovinský, rozrezané hlbokým inoplemenným zálivom v dolinách uhorskej a valašskej, okolo stredného i nižného Dunaja, a od severa obmývané nepokojným pruským morom. No akokoľvek veľké sú ztraty — hovorí ďalej pôvodca — ktoré mal slaviansky jazyk na západných a južných stranách, ony nahradzujú sa po istý stupeň tým, že šíri sa priestranstvo ruského jazyka (Budilovič menuje ho nárečím). Tento zvlášte preto predstavuje sa ako peň ostatných nárečí a ich opora v borbe s inorodými jazykami, najmä s mocným a offensívnym jazykom nemeckým . . . Tu už jasne ukazuje sa základná myšlienka Budilovičovho diela.

V hlave o cirkevno-slavianskom jazyku kniha učí nás, že miesto, čas a okolnosti jeho zrodenia predstavujú mnoho sporného ešte i teraz, po množstve starých i nových výskumov; no to isté vidíme v embriologii mnohých iných všeobecných jazykov, na pr. gréckeho, italianského, nemeckého. Hľadať pôvod cirkevno-slavianskeho jazyka je ťažko menovite preto, že nezachovaly sa pôvodné a nepochybné pamiatky z prvej doby jeho života — temer z dvesto prvých rokov; o stave tohoto jazyka v IX. století súdime len z pamiatok jeho, zachovaných s konca X. alebo až XI. stoletia. No Cyrill a Metod boli rodáci soluňskí, a poneváč Soluň bol vtedy, ako i teraz, mestom rôznoplemenným, utvoreným z poslaviančených Grékov a pogréčtených Slavianov v smysle dvojjazyčia, tak základne možno tvrdiť, že naši apoštolovia už za detinstva výtečne znali miestny slaviansky jazyk. I cisár Michal povedal: „Selunjane vьsi čisto slovênьsky besêdujątь.“ Pred rokom 863 (pozvanie do Veľkej Moravy) Metod bol igumenom polychronevského monastyra v Malej Asii (vnútorné Opsicium, kde tiež žili Slaviani); Cyrill tu bývaval u svojho brata, tu mohol najsť i slavianske rukopisy, gréckymi písmenami písané, o ktorých je zmienka u Chrabra. Tieto mohly mu slúžiť — hovorí Budilovič — za základ pri ustrojení písma a prvých prekladoch bohoslužebných kníh. Povolaní od Rastislava, Cyrill a Metod založili na Velehrade prvú národno-slaviansku školu; Rastislav, dľa slov pannonského *Žitia*, sobral učeníkov a dal ich učiť. No aký bol jazyk tejto školy? Iste ten, ktorý učitelia priniesli na Velehrad. V prekladaní, spisovaní a rozširovaní kníh apoštolovia pokračovali i vo Veľkej Morave, s prispievaním pomocníkov, dovedených z Carihradu. Toto nebol počiatok, lež ďalšie rozvitie cyrillo-metodejského jazyka, na predošlom dialektickom základe a v predošlom smere, v ktorej práci miestni rodáci, už preto,

že neznali grécky jazyk, mohli vraj mať len veľmi druhostupňovú a viac pisársku než spisovateľskú účasť.

Takto vykladajúc vznik cirkevno-slavianskeho jazyka, professor Budilovič podvracia takzvanú pannonskú hypotésu Kopitara, Miklosicha a Jagića (že by totiž cirksl. jazyk bol povstal v Pannonii). Čítame, ako šíril sa z Moravy a zo Slovenska do krajov českých, srbsko-lužických a poľských. „Ani maďarská pohroma nemohla zahlušiť vo Veľkej Morave modlitby a piesne v cirkevno-slavianskom jazyku, tým menej, že Maďari, prijavší do seba už mnoho elementov slavianskych počas prebývania v krajoch ponto-azovských a potom dunajských, v stoletiach X. a XI. vôbec neboli nepriateľmi cirkve slavianskej (barát [mních], kereszt, szerda, csütörtök, péntek, szent [svęt], pokol, hála [chvála], vecsernye atď.).“ Opisujúc pozdejšie osudy cirkevno-slavianskeho jazyka, pôvodca usiluje sa stopovať, dľa prístupných mu dokumentov, kde a pokiaľ zachoval sa i v Uhorsku. [1])

Po predstavení osudov cirkevno-slavianskeho jazyka na celom priestranstve slavianskeho sveta kniha naša v záverke dotýka sa účinkovania biskupa Strossmayera v prospech tohoto jazyka pri bohoslužbe katolíckych Slavianov. Vlivom Strossmayera v otázke tejto zmenila trochu svoj vzhľad i rímska kúria; to ukázalo sa medziiným i v jej konkordáte r. 1887 s Čiernou Horou, podľa ktorého katolíkom barského biskupstva dovoleno užívanie cirkevno-slavianskeho jazyka v bohoslužbe. Tento ústupok — hovorí pôvodca — pravda nepredstavuje ničoho nového v letopisoch južného a západného Slavianstva; on neraz bol urobený pápežmi predošlých vekov, na pr. Hadrianom II., Jánom VIII. i IX., Innocentom IV. i X., Klementom VI., Urbanom VIII., Benediktom XIV. No za našich časov ústupok tento má väčší význam preto, že bol urobený súčasne s prebudením povedomia a inštinktov života v najoslabenejších vetvách slavianskeho plemena. Už je nepochybná vec, že cirkevno-slaviansky jazyk účinkuje u katolíckych Slavianov ako skrytá sila, majúca vážne značenie v nastávajúcom vymeriavaní hraníc, plemenných i kultúrnych, medzi teutonstvom a slavianstvom.

V hlave nasledujúcej, o rozšírení jazykov srbského, českého a poľského, vykladá moc srbského jazyka za Nemaničov, jeho výhody v periode tureckého jarma — výhody najmä oproti nárečiu horvatskému (čakavskému, kajkavskému). Medzinárodné položenie srbského jazyka pozdvihlo sa tým, že sama porta za panovania Murada II., Mohameda II., Bajazeta II., Selima I., Solimana II. dopisovala si s dubrovníckou republikou, Uhorskom, Moskvou nie po turecky alebo arabsky, lež po srbsky, lebo temer všetci sultáni v stoletiach XV. a XVI. boli Srbi po matkách. Väčšina vezírov a pašov tej doby bola tiež slavianskeho, hlavne srbského pôvodu. Príklad carihradských kancellárií našiel nasledovníkov v Uhorsku,

[1]) Návodom ruského učenca Pomälovského, o cirkevno-slavianskom nápise na mešci sv. Štefana Budilovič hovorí, že dľa znamení archäologických pochodí zo stoletia XIII. alebo XIV. To jest v Uhorsku ešte v XIII. alebo v XIV. století tak živo rozpomínali sa na rollu cirkevno-slavianskeho jazyka za kráľa Štefana, že mešec jeho opatrili nápisom cirkevno-slavianskym.

v Moldavii; a keď to sultáni robili, potom už neštítili sa vydať srbskú listinu ani austrijskí cisári. Časť túto, o juhoslavianskych nárečiach, Budilovič končí: „Idea juhoslavianskej národnej jednoty nie je uskutočnená, ale i sotva možno ju uskutočniť, keď dialekt štokavský (srbština), ktorý mal by byť cementom tej jednoty, nechcú prijať ani Slovenci, ani Bulhari. Jestli národ srbsko-horvatský nestačil zabezpečiť panstvo svojej reči v Makedonii a Albánii, na pôde bulharskej, cincarskej; jestli rozšírenie tejto reči medzi Slovencami zastavilo sa na prvých krokoch, nepodvihlo sa po Save a Drave ďalej od hraníc Trojjediného kráľovstva; jestli i na severe priestranstvo srbsko-horvatské je značne zúžené Maďarmi, ktorí vedeli dať svojmu jazyku panujúce položenie v Barani, Báčke, Banáte: vinou toľkých smutných sklamaní, ztrát a ponížení bol nedostatok nie dobrej vôle Srbo-Horvatov, lež materiálnych a mravných síl. I ťažko predvideť podmienky, pri ktorých sily tieto vzrástly by natoľko, že paralysovaly by antagonism i rovnej temer počtom bulharskej národnosti, i bojovných. neukrotiteľných Albancov, i plodných Rumunov, i zmaznaných Nemcami Maďarov, nehovoriac už o takých svetových silách, ako jazyky italianský a nemecký, dorážajúce na srbsko-horvatské územie so strany Adriatiky a krajín podalpských.“ Východ z toho?

Položenie západno-slavianskych nárečí, rozumie sa, je ešte ťažšie. Jazyk český ztratil svoju rozšírenosť, ktorej bolo sa mu dostalo pohybmi husitskými; už od druhej polovice XVII. stoletia i jazyk poľský začal sa tratiť v súsedných krajoch, do ktorých bol sa rozšíril. Dnes už veľké sú jeho ztraty i v korenných poľských zemiach.

„Čo do času posledným vyrazením centripetálneho pohybu v Slavianstve je jazyk ruský. Ostatní štyria konkurrenti, t. j. jazyky cirkevno-slaviansky, srbský, český a poľský, už dávno dokonali beh svojho rozvitia v rolli všeobecných de facto alebo in spe jazykov či už celého Slavianstva, či niekoľkých jeho grúpp. Jazyky tieto už dávno prešly zenit svojho historického dňa: jazyk cirkevno-slaviansky v epoche cára Simeona bulharského, jazyk srbský za času Štefana Dušana, český za času Husa, poľský v dobe Sigmundov. Medzitým jazyk ruský len od času Petra Veľkého a Lomonosova vystupuje ako samostatný dejateľ ruskej vzdelanosti.“ (Štvrtá hlava knihy.) No úspechy jeho sú od XVIII. stoletia veľmi bystré. Všeobecný ruský jazyk zvíťazil nad ostatnými dialekty ruskými, vyjmúc Rusi haličskej, bukovinskej a uhorskej; Budilovič vypočituje úspechy jeho u inorodcov ruskej državy, ďalej u inostranných Slavianov: Bulharov, Srbov, Horvatov, Slovencov, Slovákov, Čecho-Moravanov, Srbo-Lužičanov, Kašubov, Poliakov a poukazuje na jeho úspechy u cudzích národov východných, najnovšie už i u západných.

V poslednej hlave knihy vidíme, ako vyvíjala sa teoria všeobecného slavianskeho jazyka, počnúc od Horvata Križaniča až po Slováka Štúra. O Štúrovom programe, rozvinutom v jeho diele „Славянство и міръ будущаго“, v súvise s programom A. I. Do-

brianskeho, Budilovič hovorí, že „nechže ostane pre nás posvätným závetom, ktorého splnenie skryté je v temnom lone budúcnosti.“ V doslove knihy potom ešte objasňuje: „Viac a viac ujíma sa presvedčenie, že ruský jazyk nie je nepriaznivcom ostatných slavianskych, nie súperníkom ich v borbe za život, lež naopak, mocným a spoľahlivým spojencom. Každý jasne začína videť, že ani poľský, ani český, ani slovinský jazyk neobstojí v borbe s nemeckým, ani slovenský v borbe s maďarským, ani srbsko-horvatský v borbe s nemeckým, italianským, maďarským a rumunským, ani bulharský v borbe s rumunským, tureckym, gréckym a opäť nemeckým, jestli neposlúži im oporou a štítom jazyk ruský.“

„Už len jeden predsudok stojí v ceste tejto pravde: nechápanie normálnych pomerov medzi dialektami, jazykami jednotlivými a jazykami všeobecnými. Mnohí myslia si, že prvé nemôžu jestvovať, keď upevnia sa tieto druhé, že medzi nimi je borba nie za prevahu, lež za jestvovanie. Skutočne, boly jazyky, podobné sultánom starého Turecka, ktorí netrpeli bratov vedľa trónu, v strachu pred vzburou. Taký bol najmä latinský jazyk, systematične ničiaci súperníkov, vyjmúc gréckeho, ktorého prestiž cítil sa v Ríme. Po istú mieru to treba povedať i o jazyku francúzskom. No v historii ostatných všeobecných jazykov, na pr. španielskeho a anglického, ešte viac gréckeho, italianského a nemeckého, vôbec nevidíme taký nesmieriteľný antagonismus medzi jazykmi všeobecnými a jednotlivými čiže dialektami, naopak, celé periody družného ich vzájomného dejstvia, so svorným vymeraním zákonných kruhov každého. Tak hegemonická rolla attického dialektu dosť dlho znášala sa so vzdelávaním dorického, ktoré trvalo i v periode alexandrijskej, pri panovaní jazyka všeobecného (κοινῆς) na celom helleuskom a hellenistickom východe. Parallelne s týmto všeobecným rozvíjaly sa tam, najmä od byzantínskej periody, i jazyky židovský, chaldejský, perský, arabský, arménsky, etiopský, gótsky, konečne cirkevnoslaviansky. Nie menej svobodné boly pomery dolno-italianských a horno-italianských dialektov k illustre vulgare Danteho a jeho nasledovníkov. Dosiaľ v Palerme, Neapoli, Genui, Turíne, Milane, Venecii a iných provinciálnych sídlach Itálie držia sa jednotlivé dialekty a provinciálné literatúry, rozvíjajúce sa parallelne so všeobecnou italianskou. To isté vidíme v katalonskej literatúre v Španielsku, v provencalskej vo Francúzsku atď.“

„Prijmúc ruský jazyk dobrovoľne, ako ľudia svobodní, a nie ako rabi, Slaviani západní a južní budú mať úplnú možnosť sami určiť hranice všeobecného jazyka vo vedeckej i belletristickej literatúre, medzinárodných i domášnych potykoch, jeho upotrebenia v štáte i škole. Oni sami určia mieru samostatnosti i kruh účinkovania svojich jednotlivých jazykov, spravujúc sa pri tom závetom blahoslaveného Jeronyma: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas. Iniciatíva tu prináleží im, nie nám, ešte i preto, že tam naliehavejšie cíti sa potreba všeobecného slavianskeho jazyka, ako protiváha nemeckému. My i teraz môžeme sa nazvať beati possidentes, lebo máme už úplne zodpoveda-

cieľom orgáu pre vyjadrenie všetkých zjavov nášho života a všetkých dvižení mysle. Čím najplnšie uskutočnenie jazykového sjednotenia Slavianov pre nás vážno je len v tom, že ono slúžilo by najlepšou garanciou zachránenia našich bratov od ponemčenia. Zároveň zabezpečilo by nám kultúrné spolubojovanie tridsiatich millionov plemena, rodného nám po krvi a čiastočne i po duchu. Postavené na rozhraní svetov nášho a nemeckého, tieto milliony Slavianov svojím priechodom na tú alebo druhú stranu môžu podstatne zmeniť šansy nastávajúcej veľkej borby.“

„Moment uskutočnenia snov Križanića, dúm Jungmanna a plánov Štúra môže byť i blízkym, i ďalekým, podľa behu politického, spoločenského i literárneho života v Rusku. „Pod náporom vážnych udalostí“ — vyjadriac sa slovami Štúra — on môže nastúpiť veľmi skoro. Ale možno je i to, že pri známom tradicionálnom umení Nemcov štvať Slavianov jednoho proti druhému, niektorí z nich veľmi dlho alebo ani vôbec neuspejú pripojiť sa k nášmu duchovnému životu, spolupracovníctvom na slovesnom poli. A vtedy im príde uznať nad sebou všeobecný jazyk, no už nie slaviansky, ale nemecký, italianský alebo druhý z inoplemennných.“

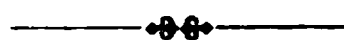
Ešte vrátime sa k veľkému dielu professora Budiloviča. *Šk.*

Finanční věda. Vykládá dr. J. Kaizl, professor polit. ekonomie při c. k. české universitě v Praze a poslanec na říšské radě. *Část I.* Kniha I. Hospodářství veřejné a finanční věda. Kniha II. Druhy a vývoj financí. V Praze. Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka. 1892. Vydání druhé. Strán 159. Cena 1.40 kr.

Znamenitá príručná knižka. Odporúča ju pre nás menovite to, že prof. Kaizl pilne stopuje i slavianske literatúry svojho predmetu, najmä ruskú.

Kulturní Historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literaturu cizí i českou stručně popisuje Dr. *Čeněk Zíbrt.* V Praze. Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka. 1892. — Kultúrna historia mala by byť milým predmetom zvlášte nám Slovákom. Prítomná knižka dr. Č. Zíbrta môže slúžiť za rukoväť: v nej sú celé katalogy literatúry kultúrno-historickej, menovite i slavianskej. Pôvodca je nám vôbec veľmi sympatickým zjavom v literatúre bratov Čechov.

Historie literatury ruské *XIX. století.* Dle A. M. Skabičevského, A. N. Pypina, V. Bělinského, P. Polevého, A. Galachova, E. Garšina, V. Vodovozova, Al. Reinholda a j. upravil *A. G. Stín.* Ve Velkém Meziříčí. Tiskem a nákladem J. F. Šaška. 1891. Sešit 1—2, po 30 kr. — Dovoľujeme si upozorniť pána spisovateľa, aby pri Skabičevskom bol opatrný a kritický. Skabičevského knihu (Исторія новѣйшей русской литературы, 1848—1890) ruská kritika v mnohom odsudzuje; vytýka jej najmä nedôslednosti v mienkach.

Oprava. V predošlom čísle, v článku *Floristom slovenským*, na strane 28. od sp. 24. riadok čítaj: Cineraria campestris; na str. 31. od sp. 15. r.: Mercurius corrosivus.

Rok 1892. **Sošit 3.**

Slovenské Pohľady.

Ohlášky.

Novella.

(Z kresieb Z fary a zo školy.)

Napísala *Terézia Vansová.*

„Duša moja, vstaň.“ Týmito slovami, mdlým hlasom prednesenými, budila račkovská pani farárka svojho muža. „Duša,“ opakovala, keď zbadala, že prvé jej slová minuly sa cieľa, „vstaň, je sedem hodín, — zo mňa je dnes nič, — ach, hlava!“ a prekonaná bôľom sadla na stoličku.

Vyrušený z najmilšieho sna, predesený neobyčajným hlasom a ešte neobyčajnejším oslovením, pán farár roztvoril oči a videl svoju manželku utrápenú, videl jej hlavu na bok sklonenú, cez čelo ručníkom previazanú, zacítil akýsi silný, kýchať dráždiaci zápach octa, chrenu a kto zná čoho — a vedel, že je zle. A čo by nič inšie, len to „duša“, už by dostačilo dať mu na známosť, že nie je všetko, ako má byť. V riadnych pomeroch volá ho ona „otcom, oteckom“, alebo povie „muž môj“, „môj starý“.

„Čo — čože je, hlava? A od čoho?“ Spytuje sa pán farár a zdvihnúc sa, oprel sa na lokeť.

„Od čoho? Ako môžeš sa spýtať, od čoho bolí hlava?“ hodila mu trochu nervósna a trochu nahnevaná žena. „Ostatne, má mňa od čoho boleť hlava — mám starostí dosť, všetko je len na mojej biednej hlave. I dnes, neviem, ako dostaneme ovos domov; aj tak je náš ostatný tamvon.“

„Hja, maminka, to je kňazova robota,“ riekol pán farár, obliekajúc sa s istou vážnosťou.

„Čo som sa naprosila, nabojovala zaň, kým ho sožali, čo som naodkazovala kurátorovi, kostolníkom, ale nič, oni sa ani nehnú, všetko je opozdené; august u konca — zajtra nedeľa, ak ho dnes nesvezú, bude zase do týždňa na roli. Ah, bieda je to, bieda.“

„Divím sa ti, maminka, že ty, ako kňazovka, a čo viac, ako kňazovská dcéra, pozastavuješ sa nad tým. Choď kam chceš, po celom našom milom Uhorsku, a spýtaj sa, všade dostaneš odpoveď, že kňazovi na ostatok. Ešte je u nás s Bohom, inde je ani tak, buď rada, že nám je tak, maminka! Náš ľud je biedny, ale dobrý.“

„Dobrý je tebe, lebo ty si taký „mäkký posuch!“ napolo podobrotky, napolo pozlotky riekla „kňazovka“.

„Dobrý," pokračovala, „i ja milujem ho a vďačne poslúžim mu, ale daj mu ty znať, že si slabý, nuž využitkuje ťa — dôkaz naše poľné práce. Áno, dnes má byť ovos doma, a preto postaraj sa už aj ty raz, rozkáž prísne, aby svážali."

„A — maminka, ak je ovos nie dosť suchý? Veď znáš, že pršiavalo. Ešte mu snáď nezaškodí tamvon."

„A — videl si ho ty?" zahriakla chudáka pani farárka. „Keďby aj nebol, domov prísť musí, lebo do večera, najdiaľ v noci, príde dážď."

„Čože hovorí Boríháj?" pýtal sa pán farár teraz už v čižmách a v plnej výške svojho tela vyprostený. Pravda, hlava jeho bola už starobou napred naklonená, ale charakteristické bolo jej držanie a celého tela vôbec. On bol krásny starec.

Boríháj bol neďaleký strmý vrch a obyčajne barometer pána farára. Z oblokov bolo práve zhliadno naň. Teraz zavisly na ňom hmly.

„Pravdu máš, maminka, nebude dlho bez dažďa; pôjdem na pole, usporiadam vec — a ty si ľahni. Rozkáž Eve, čo má robiť, aj Helenka nech pracuje. Vari ešte spí?" S týmito slovami obzrel sa na diván, kde spalo asi trinásťročné dievčatko s úsmevom na tváričke, s anjelským pokojom na čele.

„Helena!" skríkol otec, omočil ruku do vody, ktorou práve chcel sa umývať, a striekol na devušku. „Vstaneš, ty leňoch!" „„Už slniečko nad krajinou dosť vysoko stálo""...

„Nooó, otec," volalo dievčatko, hodilo sebou ako rybka, keď mrští sa nad vodu, a skrylo sa pod paplon, odkiaľ kukalo, či náraz nebude opätovať sa.

„Či to tak pozde vstávajú, slečna?" volal na ňu otec.

„To zdedila po otcovi," riekla pani farárka, priblížiac sa k divánu, sadnúc naň a hladiac dieťa po strapatej hlávke.

„Vstaň, Helenka, hor' sa, mamu bolí hlava."

„Vari naozaj, mamička? Čo sa ti stalo, či si sa snáď objedla včera?" A to ona objedávala sa a potom ležiavala za hodinku „na hlavu", ako Eva farská hovorievala.

„Ty blázonko!" karhala matka dcérušku, najmladšie dieťa svoje. Zastenala a položila hlavu na podušku dieťaťa. Totô hneď hotové postúpiť mame miesto, sadlo si a naprávalo vankúš.

„Ľahni si, mama, neboj sa, ja ti uvarím harmančoku. Veď ti to prejde. Aj kávu uvarím — či si vari kávu uvarila ty?" Matka kývla hlavou, že áno. „Škoda," prehodilo dievčatko, vyťahujúc sa, „ja by som bola navarila aj s Evou."

Vzdor prudkému bôľu usmiala sa pani farárka. Nedávno ukázala Eva s Helenkou, čo vedia: varily spolu kávu — ale tá mala všetky iné vlastnosti, len tie nie, ktoré mala mať. Ešte i pán farár, ináče veľmi trpelivý ohľadom kuchyňských výrobkov, smraštil tvár a nazval tú kávu „kočvardinou".

„Helenka, zobuď Števa, toho leňocha," napomínala mama. „Ten tiež nevstane, len keď ho zobudíš."

Dievčatko, opásané krátkou sukničkou, ramienka holé, bežalo do bočnej izby. Hneď zatým bolo počuť smiech, Helenkin hlások v najvyšších tónoch a druhý hlas, o ktorom nedá sa povedať, či náleží mužovi, alebo chlapcovi. Zatým pribehla Helenka s heslom, že Števo „len šteklí sa". Matka zavolala prísne cez otvorené dvere a zápät zatým buchnul stolec, istotne s celým nákladom na zem povalený; konečne objavil sa vo dverách Števo, siahodlhý mladík so svalovitými ramenami, ale s tvárou ešte veľmi chlapeckou. Na predku roztvorená košeľa ukázala mohutne vyvinuté prsia. Dýchal zdravím a sviežosťou. Vo dverách zastal, povedal „dobré ráno" a chvíľku díval sa na rodičov i sestru. Len po chvíli prikonísal sa k matke a bozkal jej ruku.

„Chorá si, mamička?" pýtal sa hlasom mäkkým.

Ona pozrela nežno a prekvapeno na neho. O jeho dobrom srdci nepochybovala, ale nebola zvyknutá u neho, menovite odkedy odišiel prvý raz z domu, nežných slov. On i tak považoval nežnosť za slabosť. Toto bol druhý syn pána farára, niekoľko rokov starší od Helenky. Najstarší, nám ešte neznámy, je už doktorom medicíny, čo viac okresným lekárom. Medzi Štefanom a najstarším, Samom, bolo ešte viac detí, ale tie pomrely: to na záškrt, to na sypanice. Len tieto tri ostaly.

Helenka pomodlila sa a s ňou všetci domáci.

Takto začal sa ten deň na fare račkovskej.

Po raňajkách pán farár vybral sa skutočne na pole s tým vážnym úmyslom, že obzre, ako to tam vyzerá a potom ohlási sa u rychtára, aby tento porobil potrebné poriadky a prísne naložil každému, aby poriadku nezameškal.

Na roli nebolo živej duše. Dookola len pusté strniská a na nich pasúci sa statok. A hoviadko rozumu nemá: zabehúvalo tu i tu do farského ovsa. Ešte ho dosť ležalo i na kuraťoch. Uznal pán farár, že je to nie v poriadku, poprechodil sa po zemi, prečítal hŕbky a vrátil sa domov s tým úmyslom, oznámiť tento neriad rychtárovi.

„Áno, náš je už tu jediný, ostatný. Moja má pravdu, ale v kom je vina? Dačí len musí byť posledný; nuž prečo by nebol môj! Pán Boh pomôže i tu, tak ako pomohol iné."

Domov idúc, zastavil sa pri jednej záhrade na samom vyšnom konci dediny. Odtiaľ zavznieval nábožný spev, pretrhávaný boľastnými vzdychami a volaním k Bohu o pomoc. Hlas tento bol pritlumený i pochádzal od ženy pod stromom sediacej.

Pán farár zastal a pozrel cez nízku ohradu do záhrady. „Chuderka, to je Žofia. Istotne má veľkú boľasť. Žofia!" zvolal na ňu.

Zavolaná obrátila hlavu v tú stranu, ale tvár jej ostala zahalená.

„Kto volá — kto je to?" opytuje sa biednym, traslavým hlasom.

„Ja, Žofia — nepoznáš ma? Či už i zrak tvoj je napadnutý? Úbohá žena!"

„Veru úbohá, pán otec. Ach, složte ruky a pomodlite sa za

mňa ku Hospodinu, aby už vysvobodil ma, lebo už mi je nemožno ďalej niesť tieto muky. Ach, On už iste zabudol na mňa, nehodnú."

„Chráň sa rúhavých slov, Žofia. Pochybovať v milosť Božiu je hriech. Tvoja hrozná nemoc zožiera len telo, ale hriech ničí dušu a pripravuje o večné spasenie."

„Ach, pán otec, rada poslúcham vaše slová, lebo ony sú balsam na moje rany; viem ja, viem, že som ja hriešna žena," plakala biednica.

Farár tešil ju — a ona utíšila sa a znovu okriala vo viere, ktorá už ju bola opúšťala. Potom opustil ju pán farár a šiel domov vo vážne myšlienky pohrúžený. Slnce už bolo hodne vysoko a hrialo neobyčajne pálčivo. Dedinou nevídať človeka, domky akoby vymreté.

Doma našiel Helenku v kuchyni, kde s Evou práve chystaly obed. Dievčatko celkom vyhriato vybehlo otcovi naproti.

„Ticho, otec, tíško, mama zaspala; ale jej bolo zle, veľmi zle, otecko, len harmančok jej pomohol."

„Tak, chuderka — nech si len pospí. Vynes mi, dieťa moje, bibliu a kázeň, i olovko, do včelína; ale nezabudni vyniesť aj fajočku a tabak."

Devuška odbehla vykonať, čo jej bolo rozkázano — a poskladala to všetko vo včelíne na lavičku. Ona bola oteckova pravá ruka. Znala každú knihu po mene spisovateľovom, a pri tejto príležitosti podotknúť musíme, že skoro každá kniha niesla istú známku jej rúčky. Kde aká prázdna karta, tam jej meno a pod ním letopočet i to skromné želanie: „Kto túto knihu ukradne, tomu hneď ruka odpadne".

A otecko, pohrúžiac sa do krásneho textu zajtrajšieho, zcela zapomnel na ovos. Že zapomnel takéto vedľajšie veci a že bol k tomu i roztržitý, vedel každý, kto ho znal bližšie. On necítil sa dobre tam, kde bola reč o veciach svetských. Kňazské povinnosti, ich plnenie, starosť o duševné blaho jemu sverených duší zaujaly ducha jeho. O hmotné a každodenné potreby starať sa neumel. To sveril úplne pani farárke — a vedel, že ona to dobre spravuje.

Tak nebol ani div, že kolovaly o ňom anekdoty rozličné, ktoré mohly sa prihodiť i druhému, ale na ňom ich vychytili. Tak že vraj, raz sediac na lavičke pred farou, obkľúčený deťmi, s milou fajočkou v ruke, hľadel spokojným zrakom do diaľky. K nemu pridružil sa pán veľkomožný, pán inšpektor. Ako to býva, začal pán škádliť farára, chtiac ho nahnevať, a rozprával o veciach náboženských po ľahtikársky. Ale dobrého človeka ťažko nahnevať, menovite nášho pána farára. To bolo pod večer, keď domáce zveri berú sa s poľa domov. Pred farou stála hromada detí, robily krik a najmladšie volalo hlasom ešte veľmi detinským: „Idú svine s poľa"... V tom dieťa zľaklo sa starej ošípanej a spadlo do kaluže vedľa mostíka. Krik bol väčší, dieťa posbieralo sa a bežalo do dvora. Za ním, ale len obďaleč, tie druhé.

„Čieže to dieťa spadlo, pán farár?"

Opýtaný obzrel sa — detí už tam nebolo. „Neznám, pán veľkomožný.“

Zase povykukávaly deti, a bolo ich vtedy ešte, kým Pán Boh nepodelil sa s nimi, hodne. A pán inšpektor len doráža:

„Koľkože ich je, pán farár?“

„Nech sa opýtajú mojej, domine spectabilis, tá to lepšie zná.“

Išly domov kravy. Pekná, mladá kravička, hrdo nesúc hlavu, zastala pred farskými vráty. A pokušiteľ znovu pýta sa:

„Ale to už len vedia, či je to ich krava?“

„Možno, že je naša; ja ju nepoznám.“

Na to pán inšpektor chcel poškádliť aj pani farárku, ale tá nebola obdarená tou trpelivosťou, čo jej muž, i zastala si muža a zahanbila posmešníka.

Ešte aj to rozprávali o ňom, že prechodiac sa jednoho dňa po izbe, rozmýšľal o kázni. Na poduške, na stole, ležalo malé dieťa. Matka odbehla do kuchyne i prosila ho, aby prizrel trošku dieťatko. On chodil, dieťa pohybovalo sa tiež a blížilo sa povážlive ku kraju stola. I pohliadne otec na dieťa a volá:

„Maminka, dieťa ti spadne!“

„Veď ho len ešte trošku prizri, prídem priam,“ odpovedala ona z kuchyne.

Zase len prechodí sa pán farár a dieťa tiež postupuje ku kraju stola. Strachom premožený beží ku dverám a volá opäť:

„Maminka, dieťa ti spadne!“

„Hneď — hneď, už bežím!“

Medzitým dieťa uspelo pomyknúť sa na samý kraj — a spadlo, chúďa, na zem.

„Maminka,“ kričí utrápený otec, „dieťa ti spadlo!“

Ale potom poberal sa von, lebo dieťa rozplakalo sa a maminka tiež neostala tichá. —

Obed minul sa pri tichosti. V pani farárkinej izbe boly obloky zaclonené, a ona, opýtaná, či bude obedovať, povedala, že nie, aby jej dali pokoj. Tak jedol pán farár sám so svojimi deťmi.

Števo nudil sa, chodil s udicou lapať pstruhy, a dnes doniesol niekoľko, ako na nedeľu. Spomínali, že zajtra príde Samo, veď i tak už dávno nebol doma.

Večierkom utíšilo sa bolenie hlavy a maminka vstala. „Čože je s ovsom?“ pýtala sa hneď. „Prečo ho nevozia?“

Hej, prečo? Len teraz prišiel pánu farárovi ovos na rozum. A čo prísť malo, nevystalo: tamvon dážď a dnu hrmavica nie bez hojného prelievania slz.

„Už je to pravda, že som ja potrestaná stvora!“ horekovala pani farárka. „Všetko musím sama, všetko obstarať. A keby som aspoň dnes nebola ochorela, toto bolenie hlavy je do nestrpenia. Ani Samo nevie mi pomôcť.“

„Keď ho neposlúchaš,“ podotkol pán farár.

„Keby len prišiel v taký čas, však by mi on spomohol,“ uisťovala matka; „ale vtedy, keď je tu, som vždy zdravá, ba, tuším, že vtedy nemohla by ani ochorieť.“ Z jej hlasu znela veliká než-

nosť k tomuto spomínanému synovi. Akoby nie! Veď nielen že bol on jej prvorodzený, jej Samuel, ale bol jej aj vždy dobrý, poslušný. Učil sa dobre, napredoval vo všetkom. Medzi matkou a synom bol pomer taký krásny, že do istého času ona bola jeho dôvernicou. Až zrazu prihodilo sa čosi zvláštneho, čo otriaslo túto dôveru.

V škole žilo krásné dievčatko, menom Želka. Deti farské a školské rástly spolu. Želka bývala miláčkom na fare a skoro ideálom Samkovým. Matka nepomyslela na žiadne nebezpečie, len keď raz zastihla ho pri veršoch, ktoré páchal k pocte modrookej Želky. I začala mu dohovárať a poslala ho preč, úfajúc sa, že na rok, keď príde domov ako medik, bude múdrejší. Ale Samo nie, on len i ďalej robil verše a ospevoval Želku. Matka ho karhala a hľadela mu vybiť z hlavy tento „nesmysel". Lebo ona bála sa len jednoho: sľubu. Každoročne bojovala tento istý boj.

„Ty," hovorila starostlivá matka, „ty si ešte ďaleko od cieľa a nemôžeš vedieť, kedy ti bude možno oženiť sa; ale dievča je na vydaj — dnes-zajtra môže sa jej nadhodiť „šťastie", a dané slovo bude jej zavadzať. Nemúť jej tedy hlavu, nesľubuj ničoho."

„Ale, mama, čoho sa ty bojíš? My nemyslíme na také veci."

„No veď to! Hovorím ti preto, aby som teba a Želku zachránila pred možným nešťastím. Aj tak si ju vziať nemôžeš nikdy!"

Syn pozrel na matku prekvapeno. „Prečo, mama?" spýtal sa a uprel jasné oči svoje na matku.

Táto prišla do rozpakov. Či mu má povedať doprosta, prečo? Vlastne ani sama nevie toho dostatočnú príčinu. Keby bola chcela byť úprimnou, bola by riekla hneď doprosta: „Nechcem ju, lebo mi je pre teba nízka, chudobná. Nechcem ju, lebo ja chcem pre teba dcéru z „dobrej famílie". Nie, preto, lebo ja držím mnoho na rodinu, lebo som sama zo starej šľachtickej a kňazskej rodiny, ktorá dala nám jednoho biskupa a viac preslávnych kňazov." To všetko by musela povedať synovi svojmu a viac ešte, ale nepovedala, len to:

„Ty nevedel by si ma pochopiť, keby ti aj povedala. Keď budeš starší, uznáš moju dobrú radu, i budeš mi ďakovať. Teraz sľúb mi, že poslúchneš ma v tom, že dievčaťu nesľúbiš ničoho a že nebudeš ju udržiavať v tom domnení, že si ju vezmeš. Vybi si to z hlavy, syn môj!"

„Ale, mamička, keď ju ja tak veľmi rád mám," prosil syn.

„Verím, syn môj, ale kto zná, či bude to trvať dlho? Nepomúti i tebe dnes-zajtra druhá kráska hlavu? Potom zabudneš Želku, ako Radúz Ľudmilu." Skoro by si to vari priala...

„Nie, mama, ja ju nezabudnem; ale sľúbim ti, že sa jej ničím nezaviažem. Ona môže sa vydať, keď chce, ale ja jej dovtedy verným ostanem. Uvidíme. Ak je i jej láska tak pevná, ako moja: i bez sľubu vernosti zostaneme stáli. Ale i ty sľúb mi niečo, mama; vieš, dar za dar."

Matka, týmto úspechom uspokojená, povedala: „sľúbim".

„Tak, mama, sľúb mi, že jej neublížiš; ale že ju budeš chrániť a brániť pred krivdou. Ona je taká nešťastná, že nemá už vlastnej

matky, a táto, mama moja, je naozaj žena celkom obyčajná, nemajúca ku Želke ani dosť málo pravej lásky a nežnosti."

„Znám ju, znám; no myslím, že je ona nie tak zlá — táto pani učiteľka. Pravda, s ňou neschodím sa tak, ako s tou prvou." Pri tom ostalo. Odvtedy minuly tri roky, Želka nevydala sa a Samko nehovoril nič. Zakaždým, keď prichodil domov na sviatky, ledva zohrial sa doma, už bežal do školy, matka vzdychla tajne, ba poradila sa s mužom; pred tým povedala všetko, prečo nechce to mať. A on jej na to:

„Ale, maminka! Čudujem sa ti, že si múdra a rozšafná osoba, a dáš sa opanovať vysokomyseľnosti."

„Vysokomyseľnosti — nie, nie, ale —", spierala sa ona.

„Ba áno, lebo ty zakladáš si mnoho na stave svojom, ačkoľvek vieš, že len z milosti Božej sme, čo sme. Hodnosť naša nie je naša zásluha a neoprávňuje nás k nespravedlnosti naproti druhým. A čo inšie máš proti tomu dievčaťu? Že je chudobné? Že z tých päť *P* jej chybí len to najchatrnejšie, najlichejšie: peniaze? Ach, veru, na peniazoch ešte nikdy nezaložilo sa šťastlivé manželstvo." Tak starý pán, a Števo, ten ešte len zastával Želku, hovoriac, že ak si ju nevezme Samo, tak že musí Želka počkať za ním a že predsa bude maminkinou nevestou.

„Teba?" presekla matka, „teba ona sotva by chcela."

„A to prečo, mama?" hovoril urazený mladík.

„Preto, že si ty ešte len chlapec."

Nič na svete nemohlo rozboleť Števa tak veľmi, ako keď mu niekto povedal: chlapec.

Pani farárka zdôverila sa i svojej sestre a kmotre. A táto, osoba zkúsená, povedala jej: „Ba tešiť sa môžeš, že tvoj syn zaľúbil sa do malej rechtorskej dcéry, lebo táto ideálna i romantická prvá láska jeho ochráni ho pred láskou inou, menej šľachetnou. On ti odíde, ty ztratíš ho s očú a nemôžeš ho chrániť dostatočne; ale takáto čistá láska zachráni ho pred hriechom."

Tak nechala pani farárka všetko, ako bolo, a čakala, čo z toho bude.

Aj Želka čakala. Raz, zamyslenej pri práci, spytoval sa pred časom zostarlý otec: „Čo je tebe, dieťa moje? Niečo dostalo sa mi do ušú a to naplňuje ma obavou i starosťou o šťastie tvoje. Dieťa moje, daj si pozor, dobrá povesť dievčaťa je vec veľmi chúlostivá, raz utratená je navždy, navždy preč."

„Otecko, čo si vy myslíte o mne!" zvolalo dievčatko smutne. Jej bľadá tvárička rozpálila sa a znovu zbľadla. „Z vašich slov zvučí kási obžaloba, podozrenie: vám istotne nahovorili čosi, a vy, otecko, neveríte viac mne, dcére svojej."

„Verím ti, verím, ale bojím sa za teba. Pomysli si, že ja som tu, aby strážil ťa i za nebohú matku a miloval ťa i za ňu. Pomysli si, že teraz ona hovorí ti: „otvor, otvor mi, dieťa, srdce svoje."

„Otvorím!" zvolala dcéra, vstala a prudko hodila sa na prsia otcovi. „Nemám mnoho povedať, ale ti poviem, tebe, otecko, tak,

ako by tu bola matička moja, že milujem Samka, milujem ho veľmi, ale znám aj to, čo delí nás, a znám i povinnosť moju."

„Tak, dieťa moje," hovoril otec, dojatý dcériným vyznaním. „Za city svoje nemôžeme: láska prichodí ako sen, ba ako milosť Božia — — ale povinnosť nad všetko! Na fare nás nechcú — predtým bolo ináč; z toho nasleduje, aby sme sa nenatískali."

„Nenatískam sa ja, otecko, nie. Keď Samko bude chceť: nech ožení sa; ale ja mu aspoň dovtedy vernou ostanem. Však, milý, drahý otecko, nehneváte sa na mňa a nebudete viac pochybovať o mne?"

„Nebudem," sľúbil otec, a pobozkajúc krásné dieťa svoje, vyšiel do záhrady.

Ako z toho vídať, oba mladí ľudia, bez toho, aby sa usrozumeli, chceli si ostať vernými. Nezadlho za týmto sľubom, otcovi urobeným, Želka mala príležitosť dokázať stálosť svoju. Železničný úradník z blízkeho mestečka zaľúbil sa do šumného dievčatka a pýtal ho. Ale Želka zkrátka odpovedala, že nemiluje ho a nepôjde zaň. Otec by bol rád býval tomuto sňatku, macocha bála sa ho, lebo musela by chystať výbavu, ale dievča rozhodlo sa po svojom.

Pani farárka s utajenou zvedavosťou sledovala vývin týchto vecí. Bola by si priala, aby Želka vydala sa čím skorej. Ale veru nestalo sa. A už štvrtý toto rok — a tej lásky neubýva.

„Aká to hlúposť!" myslela si i ďalej. „Mrzí ma to, mrzí. Samo by mohol spraviť cele inú partiu, dostať sa do rodiny veľkej a vplyvnej, mohol by spraviť karriéru. Ale takto, kto si ho povšimne?" A starosť jej vzrástla, keď prišiel jej Samo konečne ako doktor domov. Nepovedal nič o svojej láske, ale za to matka videla to, áno cítila, že je teraz práve tak, ak nie väčšmi zaľúbený do Želky „školovie". On chodil ta i sám, i v sprievode Števa a Helenky, ale nikdy nezmienil sa ani slovom o svojich úmysloch. A to bolelo matku tak veľmi, keď videla, že je smutný, alebo nesdieľny, že je roztržitý a konečne, že už i menej chodí domov, odkedy býva v blízkom mestečku. Teraz začalo sa v srdci matkinom hýbať čosi, čo prosilo za syna; ale ona chce počkať, kým jej tento sám nepríde v ústrety a nepovie rozhodné slovo, tak alebo tak. —

V túto sobotu však všetci vedeli, že Samo príde zajtra. Tešili sa tomu všetci. Akoby nie, veď každý mal právo na jeho osobu. Matka nedočkavá len o tom myslela, či je úplne zdravý, či nie je ťažkomyseľný, alebo či, nedaj Pane Bože — nepoblúdil na zlé cesty! Veď vravia, že láska nešťastlivá zavedie človeka na bludné chodníky, odkiaľ potom vraj návratu k dobrému niet! Ach, ako trápilo to matku. Radšej by mu už dala zvolenie a požehnanie svoje, len aby už videla ho šťastného.

Všetko toto preletelo jej mysľou zvlášte v tú noc, ktorá nasledovala za spomínanou sobotou. Nemohla spať, lebo hojný dážď čľapkal tamvon a bubnoval v podstavenej nádobe. I myslela, myslela všeličo. Aj ovos, ten nešťastný ovos, prišiel jej na um. „Ach, škoda ho, škoda. Áno, ak ja nie som za každou vecou, nič nevydarí sa — a to predsa pre ženskú priveľa!"

Svitlo nedeľné ráno, i bolo tak pekne, tak, ako si to len najrozmaznanejší výletníci želajú. Nebo vyjasnilo sa, chladný vetrík vial od vrchov, vzduch bol čistý a priezračný. V záhrade spievali ešte vtáčky. Helenka hneď za rosy bežala do záhrady a poobzerala všetko — i natrhala kvetov do pohára a do kostola pre seba i pre Evu. Po raňajkách i pán farár šiel do milého svojho tuskulum: do včelína Tam ešte učil sa kázeň nazpamäť. Nechodil ešte dlho popred včelín, už hľadal ho kostolník, ktorý medzitým dostal už „suchý fruštik“ od pani farárky za ten ovos. On chlácholil a vyhováral sa: „Ale, pani matka, prosím ponížene, veď to Pán Boh i pomočí i vysuší.“ Tak išiel vyhľadať pána farára, lebo prišli mu oznámiť, že Žofia Trnkovie chce byť ospovedaná, poneváč neúfa sa dožiť do Adventu.

Starý pán vypočúval kostolníka a pobral sa do fary. Tam bolo prichystané, čo potreboval: kalich i alba. Helenka doniesla i agendu. Z nej vypadly staré ohlášky. Vyložila ich na stôl.

Ako tí odišli, devuška začala upratúvať po stole. Vidí ona tie ohlášky, písané rukou svojho učiteľa. Ona celkom to isté písmo mala a často hrdila sa ním, keď zvečňovala sa v knihách otcových. I teraz zachcelo sa jej zkúsiť svoje „literné umenie“. Obráti kartu na sošite pre „kazateľské oznamy“ a píše: „V nedeľu 13. po sv. Trojici...“

Vojde Števo.

„Čo robíš, Hela?“

„Nič, píšem,“ a chcela zakryť papier rukou. Ale on zazrel. „Aha, zase čarbeš; či ťa už dosť otec nehrešil pre to? Ukáž!“ Podala mu sošit. On usmial sa.

„Dobre, znamenite! Nikto by nepovedal, že je to nie pána učiteľovo písmo. V tebe väzí pokazený falšovateľ banknôt.“

Dievčatko nevedelo, či to má brať za poklonu, či za karhanie, a preto hľadelo na brata veľmi tázave.

„A čo tým chceš?“ pýtal sa brat ďalej.

„Nič, len tak som písala.“

„Tak, bez plánu, áno, ako ženské vôbec — všetko do sveta, bez plánu. Tak už aspoň napíš poriadné ohlášky, aspoň budeme mať z toho žart.“

„Ale — čo povie otec?“

„Otec — veď vidíš, že sú to oznamy z minulého roku. On nepodbá na to — ani ho nevidí. Ale, vieš čo? Prekvapíme Sama.“

Helenka otvorila ústka do korán, aby lepšie rozumela. „A čo potom?“

„Čo potom? Počkaj, poviem ti. Ale nie; ty si na to trošku nasprostastá. Poslúchaj.“

A sestrička poslúchala, čo jej brat rozkázal... Po chvíli oba, smejúc sa potajomne, opustili izbu.

Zvonili po tretí raz. Helenka, vystrojená a vyfintená, odišla do kostola. Mama nemohla odísť, dnes mala viac varenia, keď príde i Samo. Vyprevadila dcérušku so slovami: „Pomodli sa i za mňa, dieťa moje.“

V kostole už bola i Želka. Ona chodila často a zavčasu, za to ju pán farár veľmi chválil a Helenke ukazoval ako vzor pilnej a nábožnej devy. Želka mala hlások čistý a jasný, ako zvuk strieborného zvončeka, a pomáhala spievať tak vrúcne, že nadchla ku spevu aj iných.

Ku Želke sadla si Helenka a pozdravila ju úsmevom. Chcela i čosi pošepnúť, ale Želka nebola náklonná rušiť svoju nábožnosť, preto i Helenka oddala sa vrúcnemu spievaniu, tak vyťahujúc, čo jej len hrdielko stačilo.

Služby Božie odbavené boly obvyklým spôsobom. Nábožnosť nebola rušená, vyjmúc tým, že poniektoré ženy sladko pospaly, tu i tu hlasite vydýchnuc, za čo dostalo sa im nežného pokynutia lakťom súsedkiným.

Po kázni, keď už pomodlil sa, pán farár napravil si okuliare, lebo oči padly mu na stranu „kazateľské oznamy". Hľadí za chvíľku, ako by vlastným očiam neveril. Ale ako blesk preletelo mu hlavou: „Istotne zabudol som — zabudol. Ale nie, nemožno. Čo sa stalo? Predsa jej otec napísal: neohlásim — obrazím ho. Veru, ja som zabudol." Všetky zraky obrátené boly ku kanclu. Pán farár utrel si pot s čela — bolo sparno v kostole. Ale potom začal hlasom slávnostným ohlašovať: „Oznamuje sa láskam vašim kresťanským..."

Ohlášky! Aké prekvapenie. Kto sa žení teraz, keď sú poľné práce nedokončené? mysleli a spytovali sa ľudia. „Kto?" spytovala sa Želka tiež zvedavá. Ale — aké ustrnutie, keď počula vyvolávať meno Samkovo! Nemyslela inak, ako že on už zcela zapomnel na ňu a berie si nejakú pyšnú slečnu z mesta. No hneď zatým nasledovalo jej meno. Čo? Či divy a zázraky sa robia dnes? Je to posmech? To nie je, lebo posmech je nemožný u toho, u otca. Želka myslela, že za týmto divom strasie sa zem, otvorí sa, alebo že stane sa ešte niečo hrozného. Ale nič nestalo sa, len zraky ľudí od kancľa obrátily sa k nej. Ona cítila, že jej slzy vystupujú do očí, no nezaplakala — ale bľadla a chvela sa rozčulením.

Za to Helenka vypukla v usedavý plač. Ona nevedela, načo to chcel mať Števo, a on tiež nemyslel asnáď, že taký účinok budú mať ohlášky...

S kancľa slietly slová pokoj udeľujúce — a Želka zdvihla pálčivý pohľad k otcovi Samka milého. Ten v pravý ten okamžik pohliadol na ňu, i videla, že on s tým, čo povedal, súhlasí. Videla na jeho čele trôniť pokoj, ktorý prevyšuje rozum ľudský, videla z jasného oka žiariť dobrotu a lásku, a kvíľba mladého srdca premenila sa v radostný úžas.

Keď potom, po požehnaní, dievčatá vyšly z kostola, ľudia zastávali a hrnuli sa okolo Želky. Ale ona, ťahajúc za sebou Helenku, rýchlo vbehla do školskej, s farskou hraničiacej záhrady. Helenka, ešte vždy plačúc, hodila sa družke okolo hrdla a v plači vyrozprávala, čo spáchala. Želka, vyznaním týmto zdesená, bála sa o malú hriešnicu. I tešila ju, ako tešiť mohla ona.

Ale aj pán učiteľ, urazený v otcovských právach svojich, zastavil pána farára. I ten i onen — oba boli prekvapení. Konečne

presvedčili sa, že nad nimi spáchaná hra samopašníka. Pán farár sám stiahol obočie a jeho tvár zbľadla. Prezradzovala veľké pohnutie.

Doma darmo čakala pani farárka Helenku, že príde skokom do kuchyne a zvolá: „Tu som ti, mama moja; pomodlila som sa i za teba. Či ma chceš? Ale ja som ti lačná...“ Tak robievala zakaždým, keď prišla z kostola.

Teraz vrátila sa len Eva a, preobliekajúc sa, chichotala sa pod nos.

„Nó, kde je Helenka?“ opytuje sa pani.

„Neviem. Videla som ich, keď ich Želka školovie viedli z kostola.“

„Koho viedla Želka?“ zvolala preľaknutá pani farárka.

„Helenku, keď tak veľmi plakali.“

„Plakala — v kostole? Za čo? Čo sa jej stalo? Alebo sa ty šalieš, vedže vrav!“

„Ako pán otec ohlášky povedali, tak Helenka začali plakať.“

„Ohlášky?“ Nové prekvapenie. „Čo za ohlášky?“

„Veď som ja sama mala od divu skapať,“ hovorila Eva; „lebo ja bývam na fare a nič neviem.“ Že ani pani farárka o tom nevedeli, ešte menej pratalo sa jej do hlavy. Pani nespytovala sa, lebo cítila, že muselo sa stať niečo veľkého, nečakaného. Trasúcou sa rukou odtiahla kypiacu polievku, do ktorej mala zavárať cesto.

Popod obloky ide domov pán farár a za ním knísajúc sa Števo. I vybehla pani farárka naproti nim a chcela ich už prepadnúť; ale shliadla na mužovi svojom veľkú premenu. Nikdy nevidela ho takého. Veď on bol rozhnevaný! Ani nepozrel na ňu, ani neprihovoril sa jej. Čo sa robí? Zalomila rukami, za chvíľu nevedela preriecť slova, a šla za mužom do izby.

„Ale, ľudia, čo sa to stalo? Čo ti je, muž môj?“

Pán farár sobliekol si luterák, odložil tabličky a chodil mlčky za chvíľku po izbe. Dych jeho bol krátky — bojoval s hnevom. Raz zastal a povedal nie svojím hlasom:

„Čo sa stalo? Vyohlašoval som ti syna!“

„Sama!“ skríkla ona a, obávajúc sa, že toto potrasenie privedie ju o rovnováhu, sadla si na stoličku. Zase na chvíľku pausa. Z tvári staríka bolo možno vyčítať silné vzrušenie citov a duševné utrpenie.

„Kto, čo, s kým?“ opýtala sa pani farárka.

„Spýtaj sa svojich detí — kto a čo a s kým? So Želkou zo školy. Chúďa, dosť mala utrpenia od nás, a teraz sme ich ešte v posmech uviedli, a to ja, ja! Moje vlastné deti zneuctily kňazský stav môj, spravily posmech z rúcha tohoto pred svetom veriacim, ponížily ma — slabosť moju vyúžitkovaly, vlastného otca pohanily! Áno — to vykonali: tam jeden vinník a druhý ukryl sa. To nečakal som od nich, od vlastných detí mojich! Viac ducha kresťanského, viery, nábožnosti — to čakal som od vás; ale dom môj stal sa javišťom pleták a svetských starostí. Deti moje páchajú samopaš. Čia vina? Čia? Snáď moja? Áno, nedal som pozor na ne — moja vina!“

A nedbajúc na skormútených domácich, chodil po izbe, vážny, smutný.

A len teraz napadlo domácim, že Helenky niet medzi nimi.

„Kde je?“ spýtali sa jedno druhého. Števo, i tak už celkom zničený, stál ako opravdový hriešnik, a ešte teraz, keď Helenka zmizla, sviezla sa všetka vina na jeho hlavu. Hľadali dievča — dievčaťa nikde, ani na dvore, ani na miestach, kde skrývala sa, keď mala kamarátky. Konečne našli ju v záhrade, ukrytú pod ríbezlovými krami, z ktorých, ešte vždy fikajúc, oberala soškvarené hrozienka a kládla do úst.

Pohnutá nezkazeným citom, vrhla sa otcovi v náručie a plačúc prosila za odpustenie. Otec ju pokarhal a prísne zakázal jej podobné pokusy, ako i Števovi, ktorý „mal mať viac rozumu“, doložila matka.

„Áno, všetko svezie sa na mňa,“ pomyslel si Števo, ale nie nahlas. „Pre Helenu strhla sa trojánska vojna, pre Helenu stalo sa toto — vždy len ona a ona!“

Helenku temer ani uspokojiť nemohli, tak bola rozžialená; sľubovala, odprosovala dobrého otca, a keď konečne odpustil jej, bola jej radosť veliká. Aj Števo odprosil otca a matku, lebo hlavne proti tejto prehrešil sa, uisťujúc, že on osudné ohlášky len tak na zdarbôh položil na stôl, ale že ich musel kostolník na kanceľ vyniesť, ako to inokedy robieval.

Konečne riekol pán farár: „To vám budiž naučenie, že s takými vecmi nesvobodno žarty vystrájať.“

„Ale už dosť toho. Čo sa stalo, neodstane sa. Čo som ja raz s kancľa povedal, to viac neodvolám. Je to iste vôľa Božia!... A teraz, maminka, daj jesť; aj Samo už sotva príde.“

Počas obeda bola nálada obstojná. Deti zprvu zazeraly jedno na druhé, ale potom aj usmievaly sa. Pani farárka bola dojatá — bolo jej aj do plaču, aj do smiechu. Zatúžila po milom synovi: videť na ňom, čo povie na to prekvapenie. A či teraz on nebude protestovať? A pomyslela si i na mladuchu. Snáď mali jednu myšlienku s pánom farárom, lebo ku koncu obeda navrhol sám od seba: „Maminka, svedčí sa ísť do školy. Oni sú urazení, nám nádobno podať im vysvetlenie i zadosťučinenie.“

„Dobre, otecko; urob, ako ty myslíš. Ja myslím — že — Samo bude spokojný.“

„Bude, maminka; ako by nebol!“ A keď teraz pozrel na svoju manželku, maly oči jeho zase ten dobrý, nežný výraz. Jej bolo do plaču, áno do plaču, ale radostného.

„Potešíme sa ešte z našich detí, maminka.“

S otcom išiel aj Števo, a išla aj Helenka do školy. Ta idúc Števo vše len zapáral, ale čo otec nepočul: „Ty, Helena, ty si všetkému príčina.“

Doma ostala len matka. Upratúvala, a zamyslená ukladala zbytky jedla do komory. Čo povedia v škole? Naostatok oni snáď spierať sa budú? To by bolo! A čo povie Samko? Čomu tak dávno protivila sa, to teraz stane sa skutkom. Cíti radosť, aspoň niečo

podobné radosti. Dobre tak, myslí si ďalej, dobre. „Ona, útlocitná, pokorná, bude milovať i nás rodičov a uctí si nás. Lebo mohlo by sa stať, že vzal by si druhú, hrdú, a tá nevedela by sa vynajsť medzi nami. Áno, dobre tak, dobre; len by už raz prišli domov všetci — i Samo — a, nuž áno, i Želka."

A skutočne, v tom okamžení prichodili tí zo školy na faru. Števo viedol Želku. Teraz už hovoril tejto: „Vidíš, to máš mne ďakovať, ale ty neďakuješ, ani sa netešíš."

Pani farárke veľmi dobre padlo videť toto krásne dievča s prosebným pohľadom, pokorné stáť pred ňou. Nebolo medzi nimi veľa slov: hneď pritiahnuté mohutným citom, sblížily sa. Mátka sovrela v náručie sirotu a budúce dieťa svoje.

S nemalými obavami prišla Želka na faru. Čo povie Samkova matka? Či odsúdi ju pre jej lásku, či odsotí ju od seba, alebo urazí chladnosťou, kde ona vrúci cit nesie v ústrety. A hľa, ona neodsotila ľúbiacu devu, ale privinula ju v náručie materinské.

Všetci mali radosť z toho. Helenka naporad objímala matku, otca, brata i Želku, tú usmiatu, ale nie všetkých obáv sprostenú Želku. Chúďa, Želka, matkinu priazeň už má, milosťou Božou ju dosiahla, ale ak Samko namyslel sa inakšie? Veď jej on vlastne nikdy nepovedal niečo určitého, na čo by pevne stavať mohla budovu svojej lásky; len kedy-tedy hovoril pohľad, stisknutie ruky alebo ukradený bozk: milujem ťa! Jeho listy boly milé, ale písané tónom, akým hovoria anjeli medzi sebou. Nebolo v nich mnoho podstatného a mužské srdce je nestále, ono cíti celkom ináč, nežli naše. Ono prejavuje svoje náklonnosti iným spôsobom, a často nerozumie nám. Ak ochladol a — zabudol na ňu? Tak hútalo dievčatko, mladucha i nie mladucha.

Helenka vykríkla, behajúc od obloka k obloku:

„Samko ide, Samko!" a skokom bola pri dverách, otvorila ich, vybehla na dvor, zavše potknúc sa v spechu svojom. Vo vrátach vyskočila na stupaj koča — za čo inokedy bola by dostala hodný výprask od matky — a jednostaj volala:

„Samo náš, Samko, Samíčko, hádaj, čo sa stalo! Ohlašovali ťa; áno! teba i Želku."

Samko, mladý strojný muž, hľadel na sestričku s nemalým podivením. Snáď bál sa o jej rozumčok. Ale ona neustala bozkávať ho, kým prišli pred dvere. Tam stál otec s fajočkou v ruke, matka s výrazom radosti na tvári, Štefan a Želka. Ako túto shliadol, bolo mu jasnejšie, čo mu Helenka kričala, a vyskočil z koča. Išiel k matke. Bozkával jej ruky i objal ju vrele. Ona, pozrúc na milenú tvár syna, videla v očiach jeho skvieť sa najkrajšie drahokamy: slzy synovskej lásky a vďačnosti.

„Mamička, je to pravda? Povedz, mamuška, nemáš ty naozaj nič proti nej?"

„Ňou" myslel Želku.

„Nemám, ale ona?" I obrátila sa ku Želke, vzala ju za ruku a vložila ruku dievčatka do ruky synovej.

Išli do izby. Tam Samo zvedel, ako sa-to stalo. „Tí samopašníci!“ smial sa a hrozil Elenke jednou rukou, kým druhou držal ešte vždy Želkinu. Števo, hneď hotový, chlúbil sa, že vykonal to on, Helenka že bola len nástrojom.

Pani farárka spytovala sa syna, prečo tak pozde prišiel; on odvetil, že mal moc chorých.

„Tak ich máš. No, chvalabohu, on má aj chorých!“ tešila sa matka. Pán farár zavolal syna na bok a žiadal, aby prispel niečim k uľaveniu bolastí Žofiiných. „Nedá sa tam pomôcť, otecko, — viem o nej — už je pozde. Uľaviť? snáď, — áno, zkúsime to.“

Prišiel i pán učiteľ. „Všetko naopak,“ hovorí, usmievajúc sa, Želkin otec: „mladý zať prichodí, už keď je po všetkom. Ale, vitajte, vitajte!“ Starík rozcítil sa, požehnal deti svoje v pekne prednesenej reči, aby aspoň čiastočne bolo forme vyhoveno, zaklúčiac svoje slová dôrazným *Ameň*.

„A teraz, milí páni súsedia i vy, mládež naša drahá, nesťažujte si poctiť svojou návštevou môj skromný príbytok. Takáto slávnosť musí sa svätiť svojím spôsobom. Moja žena čaká vás na malú večeru.“

„Ale, pán brat a pán súsed, najprv na večiereň,“ podotkol pán farár, lebo už videl kostolníka na dvore vyčkávať. „Dajte zazvoniť, i tak sa pripozdilo.“

Mládež i stárež išly na večiereň a ztade do školy, prejsť sa po záhrade. A pani farárka zase len rozjíma, že dobre tak, dobre. „Chudobná? Ach, veď Pán Boh neprestal dávať dary. Predbežne, čo im bude v dome chybovať, dá im matka, dá i z Helenkinho. Zato ešte i tejto dosť ostane. A,“ doložila, s úsmevom pozerajúc na svoje deti, „pekné sú, krásny pár. Otec má pravdu, z tých piatich *P* nechybia len peniaze. Ale Samo nepotrebuje, chvalabohu, on môže si vziať chudobnú ženu, on môže byť i bez toho šťastný.“

Pani učiteľka, k pocte dňa a či večera, vystrojila veľkú hostinu. Nič zlého netušiace kačky a kuratá padly v obeť jej nožu. Prišla pomáhať i kováčka, ktorá bola známa ako výtečná kuchárka. Prišiel i kostolník, ale len tak, ako by nič netušiac. Že ho zadržali, rozumie sa — a za ním prišiel aj kurátor, ba samý večer aj pán rychtár. Krútili hlavami na znamenie veľkej spokojnosti; pri stole sadli si len na samý kraj stoličky a koštialiky pekne, ako sa patrí, hodili pod stôl. Keď všetci rozchodili sa, prišiel rychtár k pani farárke a veľmi tajomstvenne začal hovoriť:

„A — ten ovos — pani matka — ej, ten ovos, ten ma mrzí! Na môj . . . ma mrzí — veru že ma mrzí. Ale,“ tu položil ruku na prsia, „zajtra ho majú doma. Ej, toto sa mi páči — že veru — naša škola oslávená.“

Prv ešte bola reč o tom, že keď je už zasnúbenie a nemajú prsteňov. No pani farárka vedela rady. Darovala Želke, v mene Samovom, pekný, starý brilliantový prsteň. „Ten môžeš nosiť: nosily ho ženy šťastné. Dostala som ho od matky, a tá tiež od svojej matky. Keď prišla som sem, ako mladá žena, ním napísala som

veršík na pamiatku na sklo obloka. I dnes ešte tam svieti. Buďte šťastné, deti moje!“

Keď farárovci odišli, bola už noc. Samko dostal i bozk i ružičku od Želky; keď prišiel domov, položil si ružu do pohára, aby ešte dlho svieža ostala. Rodičom ďakoval ešte i doma.

Keď už všetci utíšili sa, keď už i štebotná Helenka zaspala spánkom zdravých detí, keď už i Števo prestal robiť vtipy a poznámky, keď i otecko oddychoval zhlboka — ešte matka modlila sa. Modlila sa obvyklé nedeľné modlitby svoje, ale modlila sa i tie, ktoré nadpovedá srdce vďačné, vinúce sa v túžbach i chválorečiach k Bohu. Potom ešte vzdychla: „Ďakujem Ti, Hospodine, za dnešný deň — za všetko dobrodenie, preukázané mne nehodnej — a, ó, Hospodine, odpusť naše viny!“

To žitie moje . . .

To žitie moje plynie ticho, tíše,
jak potôčik, čo v hĺbke lesa snije;
srdienko chradne, túžbou nyje, nyje
a každý jeho tlkot bôľom dýše.

Len zriedka že sa pieseň rozkolíše
na krýdlach citu v chvíľku harmonie:
mňa ona budí z hluchej letargie,
len ona vábi v éterové výše.

Nuž za ňou, duch môj! rozpni slabé kriedla,
tam mluvy ľudu tvojho sladké žriedla,
ta nech ťa volá každá krivdy rana,

zadaná rodu tvojmu zbolenému! . . .
A k cieľu privedie ťa jasavému
nitôčka z hviezdnej krásy usúkaná.

Ľudmila Podjavorinská.

Mojim súdruhom.

Ja spieval piesne, vylieval ja city,
odhalil srdca tajný dych;
bôľ krušný v hĺbke duše mojej skrytý,
i túžob vrelých trápny vzdych;
roztvoril náruč, vinul k bratskej hrudi
vás, druhov mojich mladých liet;
vám v žertvu dával, čo slasť v srdci budí,
i duše zbožnej vrúci vzlet.

A vďačne vzali ste vy žertvu duše,
plam srdca, i slz bôľnych tok;
tak zdalo sa mi, že vás bôľ môj kúše,
jak kúsal i mňa v ľavo, v bok;
a radosť moja zažiarila plamom
i v tvári vašej, — chvel sa ret:
no všetko toto bolo, ach, len klamom!
Kdeže ste, milí? — Veď vás niet!

Keď zjasal duch môj slasťou blahobytu,
že hnusné rabstva okovy
rozdrúzgal národ, — aj hneď boli vy tu
ste spievať slávu hotoví;
i život, dušu za národ ste darom
dať v žertvu chceli, a to hneď:
no ale všetko bolo to len klamom!
Veď kde ste teraz? — Niet vás, niet!

Blesk zášti hnusnej za bleskom keď šľahal
v posvätné naše ústavy
a ničil, boril nám, čo národ staval
za svoj groš prácny, krvavý:
ja slzil, — a vy tiež v tom žiali samom
ste strpli v jarme našich bied;
no toto všetko bolo, ach, len klamom!
Veď kde ste teraz? — Niet vás, niet!

Rozpŕchli ste sa: hladom hnané včelky,
opustiac biedne svoju mať,
nedbajúc, že bôľ matky ľúbej veľký,
že musí žiaľom umierať;
a ona predsa k srdcu chce vás vinúť
a volá v pustý, diaľny svet:
»Ó, prečo, ľubé, dáte matke hynúť?
Ó, poďte!« — Kde ste? — Niet vás, niet!

Tak čujte hlas ten! Hor' sa znovu k činu!
Nech kropaj brázdi čela stráň!
Sem plece k plecu — a bôľ, strasti minú,
osvieti slnce rodu stán!
Sem, duša, ktorá prácu trudnú rada,
sem, kto za národ chce žiť, mreť;
no preč, kto v tieni svoje blaho hľadá:
sem zrno čisté, — plevy het!!

Stráňan.

Millennium.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Mnoho sa hovorí a ešte viac bude sa hovoriť o tisícročí príchodu Arpáda k strednému Dunaju. Sám snem krajinský chce určiť dobu a spôsob oslávenia jeho Vec táto týče sa i nás Slovákov, ako praobyvateľov Uhorska čili územia medzi Dunajom a Karpatami, a preto musíme byť vzhľadom na to slávenie na čistom. Keď so strany maďarskej neurobily sa potrebné a uspokojujúce objasnenia, chcem sa pokúsiť o to ja.

Príchod Arpáda k strednému Dunaju je historický skutok, o jakom nemôže rozhodovať politická chúťka, ale historická kritika.

Príchod Arpáda k strednému Dunaju neberie sa v pochybnosť; sú však iné otázky s tým spojené, ktoré dosaváď nie sú dostatočne a opravdive rozlúštené. Školský a úradný dejepis Uhorska, ačkoľvek je obyčajný, pravdu hľadajúceho a nestranného historika neuspokojuje; lebo pokrok vo vede historickej nachádza, že v mnohom ohľade pohybuje sa na bludnom a chybnom poli. Ja nechcem nikomu natískať svoje presvedčenie; ale za vlasteneckú a historiografskú povinnosť si pokladám podať v tej veci mienku svoju, ktorá snáď len predsa u pravdymilovných najde uváženia a ocenenia, snáď i opravenia. Pri tomto poslednom však upozorňujem protivníkov, že ani odvolaním sa na verejnú prijatú mienku, ani predstieraním dejepisných diel Katonu, Fesslera, Praya, Horvátha atď. nedám sa zavrátiť, ale svedectvami z hodnoverných prameňov čerpanými.

Dosavádni dejepisci tvrdili, že názvy Uhor a Uhorsko sú totožné s názvami Maďar a Maďarország, a síce tak, že názov Uhor a Uhorsko priniesol až Arpád k strednému Dunaju. Proti tomuto tvrdeniu staviam toto:

I. Názvy Uhor a Uhorsko sú predarpádske.

Že názvy Uhor (Ουγορ, Ουγγορ, Ungor) a Uhorsko (Ουγρια, Ουγγορια, Ungoria) slyšané boly na Dunaji pred Arpádom, o tom ma poučujú nasledujúce historické svedectvá:

1. Bonfin píše: Vuni bello asperrimi traiecta ad Cimmerium Bosphorum palude Moeoti, non modo sedibus Gothos reiecerunt, sed universam Europae Scythiam domitarunt, in repetitisque Pannoniis quieverunt, quas a se Vngarias appellarunt.[1]) Ačkoľvek to, čo tu Bonfin píše, nestojí, predsa aspoň to z Bonfinovho presvedčenia vyrozumieť, že názov „Ungaria“ nepovstal na Dunaji až s príchodom Arpádovým, ale že bol tu už za doby Hunnov na konci 4. stoletia.

2. V. p. Julius Sándory, farár v Jastrabí (pomaďarčenom na Karvaly), konav cestu po hlavných mestách západnej Europy, dňa 14. dec. 1891 sdelil mi toto: „Tu (v Soľnohrade) prezerajúc staro-

---

[1]) Rerum Vngar. Decades. Hanoviae, 1606, pag. 39.

žitnosti, našiel som v tak zvanej „Maximuskapelle“ na epitaphii vyrytý nápis, ktorý som si, domnievajúc sa, že Vás bude ako historika zaujímať, odpísal; znie takto: „Anno Domini CCCCLXXVII Odoacer rex Ruthenorum, Geppidi, Gothi, Ungari et Heruli contra ecclesiam Dei sevientes beatum Maximum cum sociis suis quinquaginta in hoc speleo latitantibus ob confessionem fidei trucidatos precipitarunt, Noricorum quoque provinciam ferro et igne demoliti sunt.“ Kaplnka táto je podzemná jaskyňa, v ktorej, jako cicerone mi hovoril, v čas prenasledovania kresťania odbavovali služby Božie. Ide sa do nej strmými úzkymi, v skale vykresanými schodami.“ Nesdelil mi síce nič nového, poneváč mi nápis bol známy [1]), som však mu za to povďačný, lebo potvrdzuje zprávy, ktoré o tom boly už uverejnené. Nápis ten, vypísaný z knihy r. 1661 vydanej, uverejnil menovite M. Hausiz [2]). Zastavuje sa on síce, predsudkom vedený, na menách Rutheni a Ungari, ale bezzákladne. Nápis shoduje sa úplne s vtedajšou dobou: Gothi bývali v Pannonii. Gepidi v Dacii (Sedmohradsku a dolnom Potisí), Heruli (Horali, Horniaci) medzi Karpatami, Ungari medzi Karpatami a Dunajom, Rhuteni na Morave a v naddunajskom Rakúsku. Odoaker bol rex Rhutenorum čili Rugorum; lebo mená Rugi, Rusci, Ruzi, Rusi, Ruzeni a Ruteni boly totožné staré pomenovania Moravy [3]). Stoja-li správne v tom nápise: Gothi, Gepidi, Heruli a Rhuteni čili Rhugi, podobne správne tam stoja i Ungari: teda meno Ungar bolo dávno na Dunajom pred Arpádom.

3. Leo Grammaticus a Georgius Hamartolus vyprávajú, že Bulhari Macedonov vo vojne zajatých zavliekli do krajín naddunajských. Keď cisár Theophil vyslal po Čiernom mori lode, ktoré maly tých zajatých vysvobodiť, Bulhari požiadali Uhrov (Οὖγγροι), aby prekazili ich vysvobodenie. Dialo sa to r. 836, tak že nemožno to rozumieť o ľuďoch Lebediových alebo Arpádových, poneváč Leo Grammaticus a Georgius Hamartolus, jak aj iní Byzantinci týchto Turkami, nie Uhrami nazývajú [4]). Je síce pravdepodobné, že Leo Grammaticus a Georgius Hamartolus tu rozumeli Gepidov (Vlachov), ktorí predtým tiež Uhrami sa menovali [5]), poneváč panovali nielen nad Sedmohradskom, ale i nad dolným Potisím: veď aspoň to z toho vysvitá, že meno Ungari bolo na Dunaji už pred Arpádom.

4. Starožitná „Kniga Stepennaja“ vraví: „Ungari albi, Czehi, Poloni . . . olim uno nomine Slavoni dicebantur, et a Rurici tempore Russi dici ceperunt [6]). Tak teda Ungari albi v súsedstve s Če-

---

[1]) Slovenský Letopis. VI, 128.

[2]) Germaniae Sacrae Tomus I. Augustae Vindelicorum, 1727, pag. 87.

[3]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 247, 347, 505, 513, 514. Letopis Matice Slovenskej. Roč. VII., sv. 2., str. 55. Thomas, archidiaconus Spalatensis ap. Schwandtner: SS. RR. Hung. Vindobonae, 1748, pag. 537.

[4]) J. L. Píó: „Der nationale Kampf. Leipzig, 1882. S. 60. Pray: Annales veteres. Vindobonae, 1761, pag. 320. Časopis Ausland 1878. S. 369. Parlamentär 1890. N. 51. S. 6.

[5]) Quondam vero Hungari (Οὖγγροι) vocabantur Gepides. Migne: Patrologiae tomo 107, pag. 395, tomo 113, pag. 82.

[6]) Geographia Russiae vicinarumque regionum c. a. 948. Ex SS. septemt.

chami a Poliakami boli už pred dobou Rurika († 879). Že tu spomínaní Ungari albi znamenajú Slovákov a Moravanov, na to poukazuje:

a) ich súsedstvo s Poliakmi a Čechmi;

b) Nestor, keď píše, že bieli Uhri podrobili si Slovanov, ktorí v Potisí poddaní boli Vlachom (Gallom, Gepidom); a že v tom čase objavili sa i Obri [1]). Kto nie je cudzinec v historii, ten zná, že to boli Longobardovia (Česi), ktorí podmanivše si bielych Uhrov (Moravanov a Slovákov), s Avarmi spojení bojovali proti Gepidom (Gallom, Vlachom).

c) Ten istý názov Ungaria alba podržalo Slovensko, keď už Arpádovi Turci a Kozari bývali v Potisí (Ungaria nigra); jako o tom svedčí Ademar: „Brunus episcopus... abiit in provinciam Ungriam, quae dicitur alba Ungria ad differentiam alteri Ungriae Nigrae, pro eo, quod populus est colore fusco velut Etiopes [2]).

d) Cisár Konstantin Porph. r. 949., keď Arpádovi Turci bývali na ľavej strane Dunaja ešte len na Potisí [3]), spomína nad Potisím Považinu (Βαγίβαρεια) a nad ňou bielu Chrobaciu [4]), ktorá opäť nič iného nie je než biela Horvacia (biele Uhorsko, Ungaria alba).

5. Bavorský zemepisec (866—890), opisujúc hrady na severe Dunaja, v jednom poradí udáva: Ungare, Vuislane. Sleenzane čili Uhri, Poliaci a Slezania [5]); z čoho nielen to vysvitá, že názov Ungare bolo na Dunaji už pred Arpádom, ale i to, že Uhri súsedili s Poliakmi a Slezákmi, jako i teraz.

6. Spomenutý už Ademarus ďalej píše: Sanctus autem Brunus convertit ad fidem Ungriam provintiam, aliam, quae vocatur Russia. Toto ruské Uhorsko dosavádni dejezpytci chybne prenášali na Rusko, poneváč tu hovorí sa o zemi poľského Boleslava Chrabrého, ktorému od r. 1000 náležalo i Slovensko, čili Ruzia [6]). Už sám výraz Ungaria Rusia na to poukazuje, že tu nerozumie sa Rusko, ale horné čili biele Uhorsko (Ungaria alba). Dokazujú to i samé parallelné miesta v tomže Ademarovi: na jednom stojí: Rex Sclavaniae nomine Bolesclavus... datis magnis muneribus, caput et cadaver (sancti Bruni) excepit cum honore; na druhom však: Corpus eius Russorum gens magno pretio redemit et in Russia monasterium eius nomini construxerunt. Potvrdzuje tože i to, že aj potom svätý Imrich, syn sv. Štefana, ako vojevoda Slovenska, menuje sa dux

auctore S. Bayer. T. IX. Comm. Acad. scient. imp. Petropoli, 1747 pag. 371. Auctor Knigae Stepennajae ad an. m. 6475 seu ad an. Chr. 967.

[1]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 557.

[2]) Ademari hist. lib. 3. ap. Pertz: Mon. Germ. SS. IV, 129.

[3]) Ulteriora vero, quae omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus transcurrentibus. Eorum primum Timeses est, alterum Tutes, tertium Moreses, quartum Crisus, quintum Titza. De adm. imp. cap. 40.

[4]) Chrobati vero tunc habitabant ultra Bagibaream (Vagibaream), ubi nunc sunt Belochrobati. Ib. cap. 30. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 23. n.

[5]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 11.

[6]) Srov. bod 2. tejto rozpravy a „Slovenský Letopis" VI, 273. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 856.

Ruizorum a dux Sclavoniae[1]). Konečne Ján XIII. r. 967 privolujúc k založeniu biskupstva v Prahe, vraví, že nemá byť secundum ritus... Ruziae aut Sclavonicae linguae[2]), t. j. dľa obradu slovanského, ktorý za doby ss. Cyrilla a Metoda prišiel do rozkvetu[3]),

7. Galla kronika vraví o Boleslavovi Chrabrom[4]): Numquid non ipse Hungaros frequentius in certamine superavit, totamque terram eorum usque Danubium suo dominio mancipavit? Áno, lenže tých Uhrov neodorval sv. Štefanovi, ktorý r. 1000 panoval len nad Pannoniou, ale českému Boleslavovi[5]); boli to bieli Uhri čili Slováci, ktorých si podrobil.

8. V diplome opátstva s. Mariae de Sexto in Foro Julii z r. 770 číta sa toto: Curtem de Medeja et quidquid habere videtur nostri juris inter aquas defluentes hoc est inter Tiliamentum et Liquentiam, et sicut via Ungarorum cernitur, et paludes maris[6]). Štefan Horvát, majúc pred sebou len listiny až z r. 967 a nasledujúce[7]), poťahuje to na Maďarov: ale jako mysleť o Maďaroch r. 770 nad morom Adriatickým? Tí tu spomenutí Ungari sú slovanskí obyvatelia Gorice. Sú to bez pochyby tá „impia gens Hungarorum", ktorá r. 750 až do Graubündenu vtrhla a tam kláštor, sv. Siegbertom založený, rozmetala[8]). Títo Ungari čili Goričania nenáležia síce pod Karpaty, ale aspoň potvrdzujú odvodzovanie názvu Uhor od „u gory".

9. Chazdaj Ibn-Saprut (r. 960), posielajúc z Kordovy list ku kráľovi Kozarov, oddal ho poslom kráľa Gebalim al-Sekalab, ubezpečujúc ho, že tento ich kráľ pošle list k židom do zeme Agarenov (Hangryn), ktorí ho pošlú k Byzantíncom (Rum); a títo pošlú ho prez Bulharsko do Kozarska[9]). Gebalim pochádza z arabského gibal alebo gebel, hora; Sekalab je Sklab čili Slav: teda kráľ Gebalim-Sklab značí kráľa uhorských Slovanov. Bielovski mieni, že tu rozumie sa poľský kráľ Mečislav: ale rozumie sa bez pochyby český kráľ Boleslav II., ktorého vtedajšia država obsahovala v sebe nielen Čechy, ale i Moravu a Slovensko (Ungaria alba) a siahala až k Potisiu[10]), kde boli sa osadili Arpádovi Turci (Agareni, Hagrim).

---

[1]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 508 cum n.

[2]) Cosmas. Prameny dějin českých. II, 36.

[3]) Tu držím za potrebné podotknúť, že Slovania, ktorí prijali obrad slovanský, majúci hlavné stredisko v Ruzii (Slovensku), od doby ss. Cyrilla a Metoda, dľa svrchuspomenutej „Knigy Stepennoj" od doby Rurika nazvaní boli Rusmi a Ruthenmi: teda Rus a Ruthenus nie je meno národné, ale cirkevné.

[4]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 399.

[5]) Cosmas. Prameny dějin českých. II, 49

[6]) Migne: Patrol. lat. tomo 99. pag. 632. Liutprandi Antapodos II, 7. Forschungen zur deutschen Geschichte IX, 427. Listina bola potvrdená Berengarom 21. marca r. 888.

[7]) Urgeschichte der Slaven. Pesth 1844. S. 76 usw.

[8]) Slovník Naučný III, 447. I pozdejšie menovala sa marchia Hungarica, ačkoľvek nemala nič spoločného s Uhorskom. Acta SS. Placidi e Sigisberti de 11. Junii.

[9]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 65.

[10]) Srov. zákl. listinu biskupstva pražského a hranice uhorsko-poľské r. 1000. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 147 a 505.

10. Sú dejepisci, ktorí píšu, že Svätopluk panoval nad Uhrami, v cirkevnom ohľade však Viching[1]). Ačkoľvek sú novejší, predsa prezradzujú to svoje presvedčenie, že názov Ungari je predarpádsky.

11. V životopise sv. Cyrilla a Metoda čítame: Qui swatopluk rex procuravit pro agnito fidei christiane (lumine), quod sedes archiepiscopalis in weldegrad (construeretur ad) ecclesiam . quam idem fieri ordinauit . et sedes ubi regni sui erat et VII episcopi suffraganei erant sub ipsa sede ordinati . in polonia et vngaria[2]). V 15. století teda boli tiež toho presvedčenia, že názov Uhorsko je predarpádsky.

S Arpádom prišlo na Potisie ovšem nové meno, a síce Turcia[3]), a názov tento prešiel potom (po r. 1025) i na Slovensko, jako je toho svedkom i nápis na korune kráľovskej z r. 1072.

Ačkoľvek s Arpádom prišli na Dunaj nielen Turci, ale i Kozari, predsa, poneváč väčšina bola Turkov, ľudia Arpádovi — dľa toho: „a potiori fit denominatio" — v dejepise Byzantíncov menujú sa Turcae, Potisie však Turcia.

S Arpádom neprišli Maďari, ale slovanskí Turci a slovanskí Kozari, jako to dokážem v nasledujúcom.

II. Arpádovi Turci a Kozari boli Slovanmi.

Zásada, že domáci dejepisci majú prednosť pred cudzozemskými, v dejepisectve uhorskom neplatí. Anonymus Belae regis notarius, Iv. Thurotzius, Simon de Keza a podobní sú príliš pozdní a samú vec buď neznajúci alebo schválne spotvorujúci dejepisci, tak že by sme po bludnej ceste a tme habkali, keby sme za nimi šli. Šťastie, že máme dosť obšírne a vieryhodné zprávy o Arpádovi u cisára Konstantina Porph. a v iných cudzozemských prameňoch, z ktorých vysvitá, že Turci a Kozari, ktorí pod Arpádom prišli na Dunaj, neboli Maďari, ale Slovania.

1. Konstantin Porph. tam, kde rozpráva o národoch slovanských, používa tiež výrazov slovanských[4]). Tak to učinil i pri Turkoch a Kozaroch. Dľa neho mluva Turkov bola totožná s mluvou Kozarov a rôznila sa len nárečím, tak že Turci priučili sa i nárečiu kozarskému[5]). O Turkoch hovorí, že mali „vojevodov" [6]); a pri ustanovení Arpáda za veľvojvodu, že bol dľa „zákona" Kozarov na štíte vyzdvihnutý[7]). Máme teda slovanské slovo „vojevoda" na

[1]) Santepoluch... Ungaris imperavit. Mich. Ritii Neap. de R. Ung. L. I. A. Bonfinii Rer. Hung. Decades. Hannoviae, 1608. p. 840.

[2]) Slovenský Letopis I, 118.

[3]) Qui (Chrobati Albi) sane ultra Turciam prope Franciam incolunt. Const. Porph. de adm. imp. cap. 31.

[4]) Na pr. parakladion, prekladište; skalosantes, po skalách sa driapajúci; Nespatie a iné mená prahov na Dnicpre. Parlamentär 1888. Nr. 6.

[5]) Cabari a Chazarorum gente descendunt . . . unde et Chazarorum linguam ipsos Turcas docuerunt, habentque etiam hodie eamdem dialectum, aliaque item Turcarum lingua utuntur. Const. Porph. de adm. imp. c. 39.

[6]) Erant inter ipsos voevodi (βοεβόδοι) quidam. Id. c. 38.

[7]) Chazarorum more ac consuetudine (ζακανον) in scuto erectum principem fecerunt. Id. c. 38.

strane Turkov, podobne slovanské slovo „zákon“ na strane Kozarov: teda tieto slová nedajú nám pochybovať o tom, že jako Turci, tak tiež Kozari boli Slovanmi.

2. O sv. Cyrillovi, ktorý bol rodák Slovan, a síce bulharský Slovan z Tesaloniky, čítame, že bol pozvaný (o. r. 855) ku Kozarom, aby tam bránil nauku kresťanskú proti židom a mahomedánom; že nad Čiernym morom prehovoril vodcu kozarského, aby odstúpil od obliehania jakéhosi mesta; že tamže sišiel sa s Turkami, ku ktorým s dobrým výsledkom rečnil [1]); že potom našiel v Chersone človeka, majúceho slovanské sv. Písmo [2]); že za niektorý čas učil sa hebrejčine, aby mohol zavrátiť židovské námietky textom pôvodným. Ktože o tom pochybuje, že sv. Cyrill poučoval Turkov a Kozarov po slovansky? Keď Turci a Kozari porozumeli slovanskej mluve sv. Cyrilla, musel byť ich jazyk podobne slovanský.

3. V životopise sv. Metoda čítame toto: Keď (884) prišiel do zemí dunajských, kráľ uhorský [3]) chcel ho videť; a ačkolvek niektorí sa domnievali, že neobíde bez muky, šiel k nemu. On však, jak sa svedčí na pána, tak ho prijal úctive a slávne s veselím; a pobesedovav s ním, jako sa slušalo obom takým mužom mať rozmluvy, obľúbiv si a zľúbav ho, prepustil ho s veľkými darmi a riekol mu: „Pomni na mňa, ctihodný otče, voždy vo svätých modlitbách!“ Rozmluva táto mohla sa viesť len po slovansky: teda nielen sv. Metod, ale i Arpád a jeho národ bol mluvy slovanskej.

4. Sv. Cyrill s bratom svojím Metodom preto bol určený k missionárstvu v države moravskej, aby i tu to a tak konal, jako to bol konal v Kozarsku; poneváč na Morave apoštoloval po slovansky, musel to i v Kozarsku konať po slovansky: teda Kozari a im stejnomluvní Turci mali jazyk slovanský.

5. Na korune uhorskej, ktorú i s názvom kráľa Gesa (Jesa, Jesaslav), ako vojevoda Slovenska, r. 1072 obdržal z Carihradu, je nápis: Γεσοβιτζας πιστος Κραλης Τουρκιας. Z toho nielen vysvitá, že Byzantínci menovali Uhorsko Turciou, poneváč vládla nad ním dynastia turecká, ale i to, že Turkov mali za Slovanov, poneváč názov Κραλης dávali kráľom a názov Κραλενα kráľovnám slovanským.

6. Ibrahim Ibn-Jakub (965) píše: „Väčšina kmenov severných (ktorí boli sa usadili medzi Slovanmi), následkom svojho smiešania sa s nimi, mluví po slovansky. Prední z nich sú Trsjkîn, Onglîîn (Ugliči v Bessarabii?), Rusi a Chazari.“ [4]) Keď Kozari mali jazyk slovanský, museli ho mať i Arpádovi Turci, ktorí rôznili sa od nich

[1]) Nazývajú sa síce Uhrami: ale životopisec sv. Cyrilla preniesol názov Uhri, ktorým pozdejšie menovaní boli Turci a Kozari, na Turkov.

[2]) V osnove stojí, že bolo písané ruskými literami. Naši učenci darmo sa hádali o tom písme; bolo to glagolské písmo „secundum ritus . . . Ruziae aut Sclavonicae linguae“. Cosmas ad an. 967. Neprišli na to, že Ruziou bola Morava a Slovensko.

[3]) Bol to Arpád, veľvojvoda Turkov a Kozarov. Že ho životopisec menuje „kráľom uhorským“, musel písať po r. 1000, keď už veľvojvodstvo premenilo sa na kráľovstvo, a Turci i Kozari od západných dejepiscov nazývaní boli Uhrami, preto, že boli sa osadili v čiernom Uhorsku (na Potisí).

[4]) Slovenský Letopis I, 106.

len nárečím. Potvrdzuje to i samé spojenie a vjednosplynutie Turkov s Kozarmi, jaké o rôznojazykových národoch nedá sa predpokladať.

Slovanskosť Turkov Arpádových vysvitne prostredne i z toho, že meno Turkov neoznačuje národnosť, ale náboženstvo mahomedánske [1]; je ono totožné s menami Agarenov a Saracenov, ktoré im kroniky prikladaly [2]. Povstáva teda otázka: jaké bolo ich meno národné? Na túto otázku odpovedám:

III. Turci Arpádovi boli slovanskými Bulharmi.

Že Turci, ktorých Arpád priviedol k Dunaju, boli slovanskými Bulharmi, o tom presvedčujú ma nasledujúce dôvody:

1. Turci Arpádovi boli čo do národných obyčajov rovní slovanským Bulharom poddunajským, lebo

a) Cisár Leo († 911) vraví, že naddunajskí Turci, vynímajúc náboženstvo, krotkejšie mravy a stále bydlo, v ostatnom (teda i v mluve) rovní sú poddunajským Bulharom [3].

b) Poddunajskí Bulhari pri vykonávaní prísahy rozsekávali psa, na znamenie, že tak sa má stať tomu, kto zruší prísahu [4]; a to isté vytýkali r. 900 bavorskí biskupi Turkom naddunajským [5].

c) Luitprand píše, že videl v Carihrade posla poddunajských Bulharov tak ostrihaného a na sebe okrasnú retiazku majúceho, jako sa nosia naddunajskí Uhri [6], pod ktorými rozumieť mohol len Turkov Arpádskych: teda Turci mali kroj a, o čom nemožno pochybovať, i jazyk bulharský.

2. Ten istý Luitprand rozpráva, že pápež Ján XII. († 964) poslal Saleka, dľa národnosti Bulhara, dľa rodnej zeme Uhra, k Uhrom, aby chopili sa zbrane proti cisárovi Ottovi [7]. Čo iného z toho nasleduje, než to, že v geografickom Uhorsku boli tiež etnografickí Bulhari?

---

[1]) Turcare, quempiam ad Mahumetanam superstitionem traducere, Turcum facere. Lexicon manuale ap. Migne. Paris, 1858. pag. 2239.

[2]) Annales Weingartenses ad an. 899: Ungri Italiam invaserunt et Longobardos bello vicerunt. — Annales Sangallenses ad an. 899: Agareni Italiam intraverunt et Longobardos bello vicerunt. Srov. Tudományos gyüjtemény 1828. XII, 103—124. Slovenský Letopis I, 10; atď.

[3]) Atqui hi sunt Turcorum mores, qui a Bulgarorum (moribus) eatenus solum differunt, quod hi, Christianorum fidem amplexi et in Romanum (= Graecum) vitae cultum nonnihil traducti, et asperitatem morum et vagum atque instabile vivendi genus unacum idolis (?) suis abiecere. Ad. Fr. Kollarii: Amoenitates V. 1. p. 4, 43.

[4]) Šafárik: Starožitnosti II, 179.

[5]) Nos praefati Sclavi criminabantur, cum Ungaris per canem seu lupum... sacramenta et pacem egisse.

[6]) In citeriori margine mensae, quae erat sine latitudine longa, Bulgarorum nuntium, Ungarico more tonsum, aenea (?) catena cinctum et, ut mens mihi suggerit, catechumenum (?) mihi praeponit. Luitprandus ap. Migne: Patrol. gr. tomo 112. pag. 1358 n. 37. Ipsi (Sclavi) Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt. Epist. Epp. Bavariae ad an. 900.

[7]) Saleccum, natione Bulgarum, educatione Ungarum, Domini Papae familiarissimum, et Zachaeum... episcopum noviter consecratum et Ungaris ad praedicandum, ut super nos (Teutonicos) irruant, destinatum, eodem captos esse loco (Capuae) audivimus.

3. Arpád priviedol na Potisie Turkov a Kozarov. Týchto nachádzame tu pod ich menom [1]), nie však Turkov; nachádzame však Agarenov, Saracenov, a síce bulharských Saracenov [2]): teda s Arpádom prišli Bulhari, ktorí dla mahomedánskeho náboženstva u Byzantíncov zvaní boli Turkami, v západných prameňoch však Agarenmi a Saracenmi.

4. Ademarus píše na r. 1002, že sv. Štefan vtrhol do Čierneho Uhorska [3]). K tomu kronika hildesheimská na r. 1003 dodala, že viedol válku proti vnukovi svojmu, kráľovi Julovi. Ačkoľvek patrné je, že obe tieto kroniky dotýkajú sa tej istej vojny, naši domáci kronikári urobili z toho dve vojny: jednu r. 1002 proti Gyulovi v Sedmohradsku, a druhú proti Keanovi, vojvodovi Bulharov a Slovanov opäť v Sedmohradsku, nebadajúc, že Achtum, proti ktorému potom sv. Štefan až r. 1030 bojoval, vládol nielen Sedmohradskom, ale i horným Potisím nad riekou Marošou. Celá zpráva vlastne mala povedať: Sv. Štefan r. 1002 podujal válku proti Julovi [4]), khanovi Bulharov a Slovanov na Potisí (Ungaria nigra). Čo to boli za Bulhari? Boli to Turci, Arpádom privedení, ktorí, vyhnavše Vlachov z Potisia, bydleli tu s pozostalými Slovanmi [5]).

5. Anonymus Belae regis notarius tára, že Arpád našiel a podrobil si na Potisí dvoje kniežatství: bulharské a kozarské. Jako to? Keď dla Konstantina Porph. Kozarov ešte len Arpád priviedol na Potisie, jako mohli byť na Potisí už pred Arpádom? Anonymus deje Almusa a jeho brata Kolomana, krála uhorského, s počiatku 12. stoletia preniesol na Almusa a syna jeho Arpáda do 9. stoletia. Almusa, ktorý by bol splodil syna, nebolo žiadneho; a Anonymus v kráľovi Kolomanovi († 1114) vyobrazil si Arpáda: tak deje 12. stoletia splietol s dejami 9. stoletia [6]). Majúc toto pred očima, už chápeme, že Anonymusov Pseudo-Arpád (vlastne kráľ Koloman), keď porazil brata svojho Almusa a, vzav jeho rusko-kumánske pomocné vojsko do svojej služby, tiahol s týmto po krajine, mohol najsť tu Kozarov, ktorých bol opravdový Arpád v 9. století osadil

[1]) Nad Malým Samošom je dosiaľ Kozarvár. Srov. Chasar. Fejér: Cod. dipl. 1375. IX. 5, 70. Chazar. Ib. 1408. X. 4, 681. Kazar. Ib. 1315. VIII. 1, 595. Kazard. Ib. VII. 3, 54. Kozara. Ib. 1412. X. 5, 385. Kozarivár. Ib. 1315. VIII. 1, 557. Kazaar, Kazar. Wenzel: Árp. Okmánytár 1283. IV, 251; 1292. X, 108. Kazavar, Kazarvár. Id. 1242. II, 208. VII, 284; 1261. VIII, 10. Vo vojne Andreja III. proti Albertovi Rakúskemu spomínajú sa Cosiones. Biderman: Die ung. Ruthenen. Innsbruck. 1867. II, 87. Snáď sú to Kozari! 1882-ki „Századok" 826. lap.

[2]) Et illi Bulgari sunt pessimi Saraceni, fortius tenentes legem Mahometi, quam aliqui alii. Fejér: Cod. dip. IV. 2, 275.

[3]) Stephanus etiam rex Ungrie (vlastne Pannoniae) bello appetens Ungriam Nigram, tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. Pertz: Mon. Germ. SS. IV, 131.

[4]) Super avunculum suum, regem Julum. Chron. Hildesheim. ad an. 1003.

[5]) Nestor ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 568. Nestor menuje týchže Turkov čili Bulharov čiernymi Uhrami, prenášajúc názov tento zo svojej doby († 1116) na r. 898.

[6]) Parlamentär 1890. Nr. 11. S. 6. usw.

na Potisí. Poneváč však Arpád osadil nielen Kozarov, ale vedľa nich i Turkov, z toho je zrejmé, že tí Bulhari, ktorí začiatkom 12. stoletia súsedili s Kozarmi, boli potomci tých Turkov, ktorých tam bol osadil Arpád v 9. století.

(Dokončenie.)

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Ohľadom na to, čo posiaľ bolo povedano o miestnych názvoch, rozdelíme si ich na sedem tried a k vôli krátkosti poznačím žriedla nasledovne: Fejérov codex diplomaticus = F., kremnický mestský archív = K., ostrihomský kapitulský archív = O. k., sväto-benediktský archív = B., Bodov archív = B. a., čepčínsky archív = Č., Monumenta dioecesis strigoniensis = M., Knauzov spis o sväto-benediktskom opátstve = B. o., Oklevél-hasonmások gyüjteménye = O.

I. Názvy lehotské.

Lehota horná a dolná, teraz veľká a malá, v Tekove pri Knežici, spomína sa roku 1406; O. k. kapsa 18, sväzok 1, číslo 12.

Lehotka, v listinách zavše i *Ilhota*, *Hlotka*, dnes Podbrehy-Lehota v Tekove pri Hliníku, spomínaná roku 1352; B. o. strana 186.

Očkova Lehota, dla listiny z roku 1390 ešte pustá zem *Ochklehota*, daná v zámenu za Belú Hrčútovmu synovi Tomášovi; Č. kniha X, strana 71.

Opatovce v Tekove pri Sv. Kríži, spomínané po prvý raz roku 1253 sťa pustá zem *Apathy*, F. tomus IV, volumen 2, strana 205, a roku 1352 už sťa obec *Opatowcze*, B. o. 186.

Opatová v Komárne, spomína sa sťa rybník *Apathowa* roku 1374; B. o. 200.

Názvy ku tomuto druhu patriace považujem za také, ktoré už svojím menom ukazujú, kam patria, a preto dosť bude uvedených päť na ukážku. V úplnej topografickej sbierke pravda bude treba všetky lehotské názvy do podrobna vypočítať.

II. Názvy zemianske.

Apka v Nitre vedľa Váhu, spomína sa roku 1271; F. VII, 2, 152.

Badušov alebo *Badov* potok, známy už roku 1243 v Gemeri na panstve keviskom; F. IV, 1, 292.

Bakušov potok podobne v Gemeri na panstve linčskom roku 1243; F. IV, 1, 292.

Bánovce, k uhrovskému panstvu v Trenčíne už roku 1295 patriaca osada *Baan*; F. VII, 3, 109.

Bečkov potok; roku 1243 spomínaná riečka *Bechkepataka* v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Bobovník, v listinách i *Bobonak*, *Bobonuk*, *Bobonik*, *Bobounok*, *Bobonok* písavaný, spomína sa už roku 1381 sťa obec v Turci; K. tomus I, fons 51, fasc. 2, číslo 51.

Bodorová, obec v Turci medzi Mošovciami a Malým Čepčínom, založená Bodorom, synom Vidasovým, na konci trinásteho storočia; K. I, 23, 1, 5.

Bodovice, turčianska obec, v listinách *Bodo* i *Boda*-falva v rokoch 1437 a 1491 zvaná, založená tiež v trinástom storočí; K. I, 17, 2, 38.

Bodok, už roku 1228 jestvujúca obec v Nitre; B. o. 147.

Bohunice, obec z Požúnskej župe, roku 1307 sťa *Bagana* spomínaná; O. č. 15.

Bojnice, zámok v Nitre vedľa Prievidze, v listinách hneď *Boymicz* (r. 1368), hneď zas *Boynicz* (r. 1403) a hneď *Baymocz* (r. 1404) písaný; K. I, 17, 1, 11.

Borcová, obec v Turci, založená okolo roku 1300 Borcom a v listinách z rokov 1365, 1394 a 1412 písaná *Borczfolua*, *Borthfalu* a *Borcfalva*; K. limbus.

Boroč, zem v Nitrianskej župe, spomínaná roku 1269 a písaná *Boroch*; F. IV, 3, 535.

Budilov, zem *Budilo* v Zemplínskej župe roku 1254; F. IV, 2, 214.

Bušice alebo *Bušič* v Tekove pri potoku Žitve ležavšia a už pred rokom 1210 jestvovavšia obec *Busic*; M. tomus II, str. 476 a B. o. 147.

Čajkov, pred rokom 1240 v Tekove spomínaná obec i zem, ježto názov nachodíme v listinách písaný i *Cheuke*, *Cheykw*, *Cheykew*, *Cheku*, *Chekw*, *Chewkew*, *Chavko*, *Cheko*, *Chezco*, *Cheke*; M. II, 169.

Čekerec, roku 1265 spomínaný vŕštek v Honte asi neďaleko od Almášu, v listinách *Chekercz*; F. IV, 3, 280.

Čepov i *Čapov*, ostrov čiže sihoť hronská v Tekove pri Sv. Benediku, takto zvaná v listine z roku 1524; O. k. 10, 1, 12.

Černákov, v Turci zem, riečka i obec v listinách z rokov 1258, 1262 a 1292 (tu už obec) výrazmi *Chornokov*, *Chernekov* označená a v iných, pozdejších písaná i *Chernocov*, *Chernokew*, *Cherneche*, *Churnuk*, *Cherneuke*, *Chernekou*, *Chorneko*; K. I, 16, 1, 3; — B. a. č. 2; F. VII, 3, 99.

Čipkov, roku 1258 spomínaný potok *Chykov* v Nitre vedľa Krakovian a Dudváhu; F. VII, 1, 308.

Čirec, osada v Šariši *Csircz* vedľa Tarče, spomínaná roku 1264; F. IV, 3, 204.

Dedislavov potok, roku 1269 spomínaný *Dedislopotoka* v Spiši u Kežmarku; F. IV, 3, 515.

Katušov, potok *Katuspatak*, spomínaný roku 1243 na panstve linčskom v Gemeri; F. IV, 1, 293.

Kävice, obec v Gemeri, odobratá roku 1243 gemerskému hradu a daná županom Filipovi a Ditrichovi, synom Matejovým; písali ju *Kevy*; a iná obec v Turci, ktorú nachodíme roku 1494 zaznačenú *Kewycz*; F. a K. I, 14, 1, 55.

Krušic alebo *Krušice*, potok, v listinách písaný *Krasicz* a *Krwsicze* a spomínaný roku 1244 v Trenčíne na kysuckom panstve vedľa Poľskej; F. IV, 1, 346.

Kuzov-Potok, obec v Turci vedľa Rakova, z listiny z roku 1255 odpisovateľom Fejérovým chybne odpísaný sťa *Euzpatak*: F. IV, 2, 361.

Kyseľov, obec v Tekove *Kisszelw*, spomínaná roku 1264; F. IV, 3, 256.

Laclava, obec v Turci, spomínaná roku 1430; K. I, 51, 2, 60.

Laskovec, obec v Turci, spomínaná roku 1248 ešte iba sťa zem *Lazkouchk*; jej názov premenili pozdejšie na Kalamenovú; Č. X, 90.

Lenartov, obec už r. 1264 v Šariši jestvovavšia; F. IV, 3, 204.

Levice, obec v Tekove, už roku 1156 spomínaná sťa *villa Leua* a patrivšia v cirkevnom ohľade sťa filia ku Bratke; M. I, 109.

Liskov, potok, spomínaný roku 1247 *Liskopotoka* v Trenčíne na libvorskom panstve; F. IV, 1, 472.

Lipovec, obec *Lypovecz* v Turci, spomínaná roku 1392 tam, kde sú teraz Požehy; listiny zovú ju i *Lipolch* a *Lypnyk*; K. I, 17, 1, 15.

Lipov, potok *Lipoupataka* i *Lipouchothaua*, spomínaný r. 1243 na kävicskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Ľublov, potok *Lublow* v Spiši, spomínaný roku 1256; F. IV, 2, 382.

Ludanice, obec v Nitre, spomínaná roku 1247 *Ludan* vedľa rieky Nitry; F. IV, 1, 471 a IV, 2, 458 — a v Tekove už r. 1075 jestvovavšia obec *Ladan*, *Lwdan* a *Ludan*; O. k. 9, 3, 3.

Lukovo, r. 1264 v Šariši spomínaná obec *Luko*; F. IV, 3, 204.

Madunice, roku 1262 v Nitre vedľa Nového Mesta nad Váhom ležavšia obec *Moduna*; F. IV, 3, 119.

Malachy, obec vedľa plešivského panstva v Gemeri, už roku 1243 jestvujúca a v listinách hneď *Malach* a hneď zase *Malachy* menovaná; F. IV, I, 291.

Malcov, roku 1264 v Šariši spomínaná osada *Maltzow*; F. IV, 3, 204.

Markovice, turčianska obec, roku 1489 *Markovycz* v listinách písaná; K. I, 14, 1, 48.

Mikola, už roku 1075 v Tekove jestvovavšia obec *Mikolafalu* i *Mykolafalu* a *Mikola* písavaná, ležavšia vedľa Želiezovica; O. k. 9, 3, 3.

Mirkov, obec *Mirk*, patrivšia roku 1243 ku plešivskému panstvu v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Močalov, obec v Požúnskej župe vedľa baraládskeho panstva, *Mochalou*, roku 1256 už jestvovavšia; F. IV, 2, 373.

Ebedec, už pred rokom 1075 jestvovavšia, i *Edeci*, *Ebeydyz*. *Ebeduch*, *Ebedwch*, *Ebedech* a *Ebedecz* v listinách písaná obec v Tekove pri Žitve; O. k. 9, 3, 3.

Enežka, roku 1267 už jestvovavšia obec v Abauji vedľa Košíc; F. IV, 3, 413.

Emejka, roku 1258 nitrianskemu biskupovi patriaca, vedľa rieky Nitry ležiaca zem *Emeyka*: F. IV, 2, 460.

Fiľakov, zámok v Novohrade, *Filek*, spomínaný roku 1246; F. IV, 1, 406.

Folkušová, obec v Turci vedľa Necpál, udaná v listine z roku 1412 sťa *Folkusfalva* a z r. 1500 *Folkosfalva*; B. a 6.

Fričková, obec v Spiši, udaná roku 1335 sťa *villa Frichkonis*; F. VIII, 4, 128.

Hernovka a či *Hrnovka*, zem *Hernouuk* v Požúne, spomínaná roku 1260; F. IV, 3, 12.

Henovce, roku 1272 majer v Tekove, v listinách písaný sťa *Heneuch*, *Henyewcz*; O. k. 9, 4, 1.

Hirnovce alebo *Chyrnovce*, podobne majer ležiaci vedľa Šajavy v Gemeri a spomínaný roku 1236 sťa *Hirnovch*; F. IV, 1, 62.

Holeška, roku 1263 spomínaná obec *Holeska* v Nitre vedľa Rakovíc u Váhu a iná vedľa Brezovej; F. IV, 3, 164.

Holovec alebo *Holúch*, roku 1209 ešte obec *Golluch*, *Goloch* i *Goloh* v Tekove, ktorej už niet, lebo na jej území je dľa Knauza teraz majer *Dolina* zvaný; B. o. 153.

Hríčov. Roku 1254 spomína sa zem *Hirichou* i *Chinicho*, odlúčená spolu s Bitčou od trenčianskeho hradu; F. IV, 2, 241, — a roku 1346 sťa ešte pred tatárskym vpádom jestvovavší hrad a obec *Hricho*, *Heriche*, *Heryche*, *Rychou* a *Bychou*; K. limbus.

Hrnčiarovce, už pred rokom 1109 v Nitre jestvovavšia obec *Girinchar*; O. 2.

Istevec, roku 1263 v Nitre spomínaná zem *Iztewecz*; F. IV, 3, 177.

Ivančiná, obec v Turci, v listine z roku 1338 zvaná *Ivanche*; K. I, 51, 1, 2. Jej starší názov *Konotopa* udržal sa posiaľ iba sťa názov jednoho tamejšieho honu.

Ivanka, už roku 1253 spomínaná obec *Ivanck* a *Ivanch* na gímešskom panstve v Nitre; F. IV, 2, 209.

Izov, potok v dolno-štubnianskom chotáre v Turci, vlievajúci sa do Mútnej a spomínaný r. 1364 sťa *Isowpothaka*; K. I, 22, 1, 4.

Jordánovka, maličká obec v Turci, zvaná v listinách *Jordan* a *Jordanfelde* i spomínaná už r. 1255; F. IV, 2, 359 a IV, 3, 64.

Juretína, obec v Nitre, jestvovavšia už pred r. 1285; O. 10.

Kalamenová, roku 1264 v Liptove spomínaná obec *Kelemenfalua*; F. IV, 3, 209. I v Turci jestvuje obec *Kalamenova*, prv Laskovcom zvaná a len od štrnásteho storočia terajší názov nosiaca.

Kalianov, ostrov čiže sihoť v Nitre vedľa Balatína, spomínaný roku 1263; F. IV, 3, 118.

Karlová, obec v Turci, ktorú našiel som v listine z roku 1405 písanú *Carulhaza*; K. I, 51, 1, 17.

Moškovec, obec v Turci, roku 1277 ešte len územie *Moys*; K. I, 14, 1, 2, — no roku 1412 už sťa obec *Moskfalua*, súsediaca so zemou Utemírovou, spomínaná; B. a. 6.

Mošovce, obec v Turci, známe to rodisko Jána Kollára, r. 1255 ešte sťa „vicus" = malá dedinka *Mosocz*, pozdejšie však sťa svobodná kráľovská obec *Mayus*, *Moys*, *Moyos*, *Mossowecz* spomínaná; F. IV, 2, 359 a četné listiny v kremnickom mestskom archíve. Inú obec *Mossowcz* spomínajú listiny už roku 1262 v Nitre vedľa Mŕtvého Váhu; F. IV, 3, 119.

Nemšová, obec v Trenčíne, patrivšia roku 1247 ku libvorskému panstvu a v listinách písavaná *Nemissova* i *Nemisora*; F. IV, 1, 472.

Ozciov, alebo *Ociov*, potok, spomínaný roku 1244 na plachtinskom panstve v Honte, *Ozczyupatak*; F. IV, 1, 352.

Plachtince, obec v Honte, spomínaná roku 1244 ešte len sťa pusté územie *Palahta*, no už roku 1265 sťa obec *Palachta*; F. IV, 1, 351 a IV, 3, 280.

Potvorice, obec v Nitre, patrivšia r. 1263 ku Novému Mestu; listiny zovú ju *Potvorich* a Fejér dokladá v zátvorke „alias Podhoricz"; no obecný ľud zove túže obec *Potvorice*; F. IV., 3, 117.

Príbovce, obec v Turci, teraz iba jedna, ale roku 1273 spomínajú sa dve obce *Pribouch* rečené, vedľa seba ležiace a roku 1235 *Prebouch* písané; F. VII, 2, 133 a Č. X, 78.

Pukanec, roku 1075 obec *Baka* v Honte; O. k. 9, 3, 3. Knauz hovorí, že jej terajší názov je „Praudorf"; B. o. 135.

Pusov, roku 1245 pole alebo územný údel *Pusov* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Radošín, roku 1295 spomínaný potok *Radosnya* v Nitre; F. VII, 184.

Šašov, roku 1075 spomína sa sťa okres *Susolgi*; v pozdejších časiech a menovite už od roku 1246 sťa hrad *Susal*, r. 1328 *Susolgy*, r. 1407 *Susoldy*, r. 1427 *Susul*, ešte i roku 1466 spomínajú listiny „districtus *Susol*" a prv vše hrad a zavše jeho okolie píšu i *Zusol*, *Sosold*, *Susaldy*, *Susohy*, pravda všetko takí pisári, ktorí šašovské okolie a hrad a k tomu i slovenskú reč sotva znali a preto písali, ako práve vedeli; no vrchnosť sväto-krížska, znajúca sťa súsed iste celkom správne a dobre názov blízkeho hradu, neskaličila, ale ho napísala už roku 1336 celkom verne *Sassow*, a Jiskra vo svojej smluve o pokoj, uzavrenej so sväto-mikulášskym Pankrácom roku 1499 tiež píše, že prijíma k sebe v ten pravý a večný mier i Petra Kollára s jeho hradmi *Ssassowem* a s *Rewissczem*, ba ešte i roku 1466 zovú ho Sväto-Krížania vo svojej listine *Šašov*-om. No dosť o tom na teraz; komu ľúbo skúmať obšírnejšie, ten nech pozre: F. IV, 1, 440 a 441, — M. I, 412, — O. k. 7, 1, 7 a 9, 3, 3 ako i 40, 5, 40, — K. I, 18, 1, 11 a Knauzovo dielo o sväto-benediktskom opátstve str. 183 a nasl. Osobné meno *Šašo* zachovalo sa posiaľ v slovenskej reči, pravda teraz už iba sťa meno posmešné, ako i niektoré iné staroslovenské mená, a ani Nemec-Sas, ani maďarský „šaš" nestaval ten hrad a nepokrstil ho svojím menom. O tomto si ešte prehovoríme budúcne.

Sebeslavce, roku 1271 v Turci spomínaná obec *Zoboslo* i *Zaboslo*, teraz iba majer pod blatnickým zámkom; Č. X, 101.

Sesterec, roku 1297 spomínaný potok *Szeszterec* pri Sielnici v Liptove; F. VII, 2, 253.

Socovce, roku 1258 ešte iba pustá zem *Sochouch* v Turci, no ešte v trinástom storočí povstala na nej rovnomenná obec; F. IV, 2, 482.

Sonkov, obec *Sonko* v Trenčíne, patrivšia roku 1295 k uhrovskému panstvu; F. VII, 3, 109.

Stenôcova, zem čiže vlastne územie vedľa Siráku v Novohrade, v listine z r. 1246 pochodiacej *Stenuocsous* písaná; F. IV, 1, 408.

Strehova, potok, roku 1269 vedľa Sejnej v Novohrade spomínaný a *Sztorgoua* písaný; F. IV, 3, 521.

Sudice, roku 1256 ešte iba územie *Zud* v Honte, odlúčená od Hontianskeho hradu; F. IV, 2, 394.

Šútovce, roku 1430 spomínaná obec *Kyssutowch* (= Malé Šútovce) v Nitre; v K. I, 51, 2, 59.

Tobiaslesy, roku 1243 na kävicskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 293.

Utošov potok, roku 1246 spomínaný *Utospatak* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Vacov, už roku 1075 spomína sa „*Waciensis* civitas" a roku 1209 *Was*; O. k. 9, 3, 3.

Valkovce, už pred rokom 1327 v Tekove jestvovavšia obec *Valkouch* i *Balkowcz*, *Wolkouch*, *Walkoch*, *Volkoch*, *Welchoch* písavaná; O. k. 5, 1, 1 a 2.

Večislavice, roku 1243 ku Trenčianskemu hradu patriaca obec *Vecislou* v Trenčíne; F. IV, 1, 296.

Vidasovo územie na pravom brehu žarnovického potoka v Turci, počnúc od Bodorovej až po dolný konec kävicského chotára, v štrnástom a pätnástom storočí v listinách *Wydasfeulde*, *Vydastelki*, *Wydastelek*, *Vadaszteleky*, *Vidastelke*, *Vidasztelke*, *Vidastelk*, *Vydasfalua*, *Sarnouczamelleke*, *Sarnouchmelleke*, *Sarnochamelleke*, *Sernovlchmelleky*, *Sernolchmelleky*, *Zernochamellike* písavané; K. I, 16, 1, 24 a 27.

Vzirov, údel alebo pozemok r. 1263 vedľa obce Lubov v Nitre spomínaný; F. IV, 3, 120.

Zorkovce, obec v Turci, po prvý raz roku 1372 sťa *Zorkfalua* spomínaná, pozdejšie i *Zork*, *Zorkowez*, *Zorkolcz*, *Zarkovycz* písavaná; B. a. 5.

III. Názvy národné.

Český potok, spomínaný roku 1294 *Csehpatak* v Gemeri pri Hrkáči; F. VII, 2, 249.

Nemce, roku 1256 ešte len sťa pustá zem spomínaná *Nempthy*, teraz obec Nemce v Honte; F. IV, 2, 413, a roku 1274 podobne iba územie v Tekove *Nimthi*, pozdejšie písavané i *Nempti*, *Nemti*,

Nemphty, *Nempty*, teraz obec Nemce (Németi) za Hronom; F. V, 2, 208.

Nemče, r. 1235 územie *Nemchey* v Nitre; F. IV, 1, 26.

Nemčice, už roku 1253 nitrianska obec *Nymchich* na glmešskom panstve, a iné územie *Nemedich* v Nitre, ktorým vládnul roku 1264 Kumán Koncha; F. IV, 3, 183.

Nemčín, roku 1284 ešte pusté územie *Nimchin* v Tekove pri Vozokanoch a Rohožnici, i *Nemche*, *Nempchen*, *Nempczen*, *Nemchen* písavané; M. II, 180.

Uhrovec, roku 1295 spomínaný zámok *Ugrog* v Trenčíne; F. VII, 3, 109, a obec *Vgroch* v Tekove, o nejž deje sa zmienka v rokoch 1356 a 1397; O. k. 3, 1, 10 a 13.

Vlašky, roku 1262 po prvý raz spomenutá obec *Olazy* v Liptove, o nejžto iná listina z roku 1264 hovorí, že *Olaszi* je „villa latina", čo zdá sa svedčiť, že mala toho času obyvateľstvo talianske alebo rumunské; F. IV, 3, 65 a 209.

Že je takýchto národných názvov o veľa viac na Slovensku, a nie iba mnou spomenuté, to je všeobecne známo; ja som našiel len tieto v listinách mnou čítaných a preto nepúšťam sa do ďalšieho vypočitovania ostatných takých názvov, lebo ich ani neznám všetky.

IV. Názvy kresťanské.

Kňažec, už roku 1075 pri Zlatých Moravciach v Tekove jestvovavšia obec *Knesecz* i *Chenesis*, *Knesech*, *Knesich*, *Knessecz*, *Kenesech*, *Kenesych*, *Kenesecz*, *Knesycz*, *Knesych*, *Knesicz* v rozličných z trinásteho až do šestnásteho storočia pochodiacich listinách písavaná; mala už roku 1075 svoj kostol, posvätený blahoslavenej Panne Marii; O. k. 9, 3, 3.

Kňažica, roku 1253 spomínaná zemplínska obec *Genes* i *Gencs*; F. IV, 2, 452.

Kňažice, v Nitre ležavšia a už roku 1109 spomínaná obec *Kensa*; O. 2.

Kríž, už roku 1075 v Tekove jestvovavšia obec *Kereztur*, terajší Svätý Kríž, roku 1264 písaný *Sancta Crux de Susal*; vtedy bol už mestečkom, ktoré obdaril ostrihomský arcibiskup Štefan rozličnými výsadami, udavší zreteľne, že majú byť platné „incolis et hospitibus, qui ad terram in villa S. Crucis de Susal venire voluerint". Bez pochyby bola táto obec Tatármi o svoje obyvateľstvo pripravená a preto snažil sa spomenutý arcibiskup poznovu ju zaľudniť; O. k 9, 3, 3 a F. IV, 1, 441.

Kršteňany, roku 1271 obec *Keresnya* pri Skačanoch v Nitre; F. VII, 2, 152.

Kostolec, r. 1075 obec *Kestelci* i *Kestelcy* a *Kezthelcz* v Ostrihome; O. k. 9, 3, 3.

Kostolany, roku 1253 územie *Koztulan* v Nitre; F. IV, 2, 208.

Rajčany, roku 1244 zem a panstvo *Rajcsan* v Nitre; F. IV, 1, 348.

Sobor, r. 1258 spomínaný vrch *Zobur* v Nitre; F. VII, 1, 307.

Sobotište, roku 1241 ešte len územie *Zobodycha* v Nitrianskej župe; F. VII, 1, 278.

Streda, už roku 1263 spomínaná obec v Nitre a písavaná i *Zerdahel*; F. IV, 3, 117.

Či názvy Kňažec, Kňažica a Kňažice patria skutočne do tohoto a či do druhého, pohanského druhu miestnych názvov, to ťažko rozsúdiť, lebo i naši pohanskí predkovia mali a znali kňazov.

I kresťanských názvov je o veľa viac na Slovensku, no i pri tých obmedzil som sa schválne len na svoju listinnú sbierku.

(Pokračovanie.)

A ešte pôst! —

(Žalm 74.)

A ešte pôst! — Už koľké prešly veky
so zášťou nehôd, všetkých diablov vzteky!
Noc zaľahla — len včude blesky sporé;
pod šatou jej však šire strastí more
si hukotalo búrlivými valy.
Pobrežie morské tvrdé, holé skaly.
Tam odsúdený sedal národ celý,
a jeho deti rabstvom, hladom mrely . . .
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Och, koľko ponížení
a úrazov čo — až im počtu není —
zniesť musela tá jeho biedna hlava!
tvár koľko hany mrzkej z prava, z ľava!
Čo strádaní mu prišlo horko prežiť,
tmy stroviť v duši! — lepšie nebyť, nežiť! —
A nad všetkým tým reptu nečujete,
zaspieval leda o zmotanom svete —
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Z tmí vekovitých šľahlo
raz predsa svetlo a jak v búri náhlo
sa roznietilo ligotnými plamy.
»Deň! vzkriesenia deň!« znelo dolinami.
Sám genij vzlietal chalúp nad ohnisky —
No zradná závisť už tam! Zdula pysky:
vychrlila žlč, akú varí dnuká;
i zas len neresť, prometejská muka . . .
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Ó, Bože dobrotivý!
čo nadeľuješ zemským deťom skyvy
milosti svojej bez rozdielu zplna:
jak? že nám môž' ich spláknuť mrcha vlna
s nív vlastných? čo sme podvihali, i to
že muselo ísť plenu pod kopyto?
Jak? že smú svliekať tebou dané rúcha?
i dusiť tebou vdýchnutého ducha? —
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Ó, Bože všemohúci!
Nie obchádza len, ale čo lev rvúci
už krížom-krážom voľne diabol znorí.
Máš moc: i prečo nezavalíš hory
mu v temä? Žihadlami šprihá, láka —
máš hromy: prečo nepodrazíš dráka?
Máš tepny zemské, morá, sopiek ohne —
ba oka mih, nímž, jak chceš, svet sa pohne . . .
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Ó, Bože, veľký sudca!
prijď — s oblačného loža povstaň, vzbuď sa!
čuj žalobníkov ponos neslýchaný —
Zasadni na trón; knihu prikázaní
vem a súď! — Dosť už čakali sme stanie:
sieň súdu otvor, pozvi k právu, Pane!
Sme pokorní vždy, ústupčiví boli;
nám krivdil každý — tu sme k tvojej vôli! —
A ešte pôst!

A ešte pôst! — Ó, Bože, sudca pravý!
súď — Preber srdcia naše, precúď hlavy:
v nich špiny nenajdeš; ich snahy, túhy
vždy boly čisté, čo svit tvojej dúhy —
Súď a plať! — Tá zem, posiaľ bied len bydlo,
to zo stínov, to z lúčov majúc krýdlo,
tiež ako hviezda tvojím nebom letí:
ó, pod to jasné preveď smútku deti!
a zavri pôst . . .

Hej, ešte pôst! No hody naše v nebi!
Nadarmo núkaš, diable, svoje chleby;
sú skálim, vieme — Iná strava naša;
Bôh slnca dá, dá rosy: zkvitne paša!
I darmo budeš dvoriť, mámiť, moriť:
nie tebe — Bohu budeme sa koriť,
len jeho pravde! — Ustúp, čierny hyde!
hlásateľ pravdy, prorok s púšte ide . . .
On skončí pôst!

1889. *Hviezdoslav.*

Nasťa.

Rozprávka, od *Zasodimského.*

I.

Leto som trávil na dedine, u tetky. Raz večierkom prišiel som neskoršie než obyčajne s poľa; vchádzam do izby, tu vidím s tetkou spolu sedeť neznámeho mi starého sedliaka, — pili čaj. Starček bol čisto oblečený — cez poly prepásaný; obuté mal namastené čižmy, na kolenách mu ležala čiapka. Husté, našedivelé vlasy mal po dedinsky dookola pristrihnuté, hladko — na pútec rozčesané. K tetke často chodievali okolití sedliaci, to po knižku, to po nejaký liek, to po čo inšie, tak že som sa nepozastavil nad jej hosťom. Čudným mi len to predchádzalo, že tento sedliak nemal ani bajúzov, ani brady, a že som ho posiaľ ešte nebol videl.

Starec sedel, prekladal jednu nohu na druhú, — keď som vošiel, rukou potieral si popod nos, ako by bol chcel napraviť bajúzy. Pozdravil som sa mu, a prisadol som tiež k samovaru. Starček obrátil ku mne svoju vráskavú, žltú, chudorľavú tvár, a dobrodušne hľadel na mňa svojimi sivými očami.

— To je on, tvoja rodina — z Pitera? [1]) ticho spýtal sa mojej tetky, kývnuc na mňa hlavou.

— Hej, on je! odpovedala tetka.

— Hľa, to je ver' pekne... povedal starček, — že príde na dedinu, navštíviť ťa... veru pekne!

— A ty ešte nepoznáš Nastazju Prochorovnu? spýtala sa ma tetka.

— Akú — reku — Nastazju Prochorovnu?

— Nuž túto, čo pred tebou sedí! povedala mi tetka a ukázala na starca.

Musím pravdu povedať, že som sa zarazil...

— Ty ju iste za muža považuješ, však hej? — Mnohí si tak myslia, ktorí ju po prvý raz vidia.

— Nie som ja ver' muž, holúbok môj úprimný... No nie, ale som — stará dievka... povedala mi Nastazja; — lenže už oddávna-dávna chodím v mužských hábach...

Obznámil som sa s Nastazjou, často som sa vídal s ňou, a čiastočne z jej vlastných, čiastočne z cudzích rečí poznal som celú jej minulosť. Čudná starká, čo chodila v mužských hábach. Rozpoviem vám jej život, ako som ho sám počul, ni nepriložím, ani ho neprikrášlim.

II.

Nasťa pochádzala z Pohorelova. Po matkinej smrti ostala s otcom ona s dvoma sestrami a malým bračekom, ktorému bolo ešte len pol roka. Nasťa bola najstaršia z detí, bolo jej 12 rokov. Ona stala sa

[1]) Piter = Petrohrad.

teda gazdinkou: upratúvala v izbe, deti varovala, varila, chlieb piekla, kravu dojila; otec jej len na chlieb zamiesil a dreva narúbal, lebo to ešte sama nevládala. Dakedy zas i ona pomohla otcovi: menovite pri poľných prácach, či s hrabľami, či s kosákom; v zime chodievala s ním do hory po drevo. Šiť tiež naučila sa včas, lebo bieda je majster. Obšívala otca i deti...

— „Aké som ja to steby po prvý raz robila — nedaj Bože!“ vravievala pri spomienke na svoje detstvo. „Neraz som si prst do krve pobodala, ale čo počneš... Také pršteky som vtedy mala, že mi bol každý náprstok priveľký... Večer v zime som uložila deti, otec tiež rozložil sa pod pecou, lebo dosť umoril sa cez celý deň, a ja som si zažla smoliačik, bližšie ku peci prisadla, aby mi teplejšie bolo, a šišlem svoju robotičku...“

Neraz tak presedela prez polnoc, všetky smoliaky popálila; vietor len tak hvižďal vonká, vlci zavýjali poza dedinu, psi brechali. Často sa jej i spať zachcelo: hlavu klonila v driemotách, ale jej deti na um prišly — nechalo ju spanie. Vo dne nestačila šiť, to tam, to zas tam treba odbehnúť — pri gazdovstve a pri deťoch aby štyri ruky mal. A v noci jej bolo dobre, nik jej nezavadzal. Tak sedávala, šíjavala, lebo veď nemohly deti, chúďatá, chodiť holé.

V tých rokoch, keď panské deti ešte s hračkami bavia sa a starší nad nimi dozerajú, — v tých rokoch už bola Nasťa opravdovou gazdinou, mala moc na svojej hlave, a len kedy-tedy mohla odbehnúť pobaviť sa so svojimi kamarátkami.

Často volávali na ňu: Nasťa, Nasťa, poď medzi nás — bavíme sa!

A Nasťa nemala kedy, to mladšie sestry dohadovaly sa pre nejaký prútik, bolo ich treba smieriť; to zas najmenší braček kričal, čo mu hrdlo stačilo, jesť si pýtal, to treba riad poumývať, to obed prihotoviť, aby otec nečakal, keď z roboty príde. Tak bývala Nasťa po celé dni v práci zapriahnutá, často i v noci. Len v sviatok vyšla na ulicu s deťmi, bračeka usadila na prieddomí, pobehala si, pobavila, zaspievala s ostatnými dievčaty... Tak uletel Nastin mladý vek pri práci.

Raz koncom zimy jej otec bol sa vybral po seno, ďaleko na lúky, a pri tej príležitosti nastydol, polihúval, polihúval — až na jar konečne umrel.

Vtedy bolo Naste osemnásť rokov. V tom veku dedinské dievky pomýšľajú na parobkov, starajú sa čím skôr dostať sa pod čepec a založiť si svoje vlastné hniezdo... Naste neboli parobci na mysli. Mala svoje rodné hniezdočko, rodinku tiež, mala i „svoje“ deti — sestry a brata. Hniezdočko bolo staré, vetry ho ošarpaly — len ho bolo treba napraviť. Potom bolo treba deti do poriadku doniesť, vychovať, zaopatriť; bolo treba o hospodárstvo pečovať. Nasťa bola robotná dievka, sama obrábala zem, daň platila na termín; jej strýk, gazda zo súsednej dediny, prišiel jej pomôcť len na jar a v jaseň — poorať a posvážať. Nasťa mu to vynahradila aj dvojnásobne pri sene a žatve.

Ostatok si všetko sama zariadila: chodila po drevo do hory, seno v zime svážala zo stodôl, so sekerou si tiež vedela rady, keď bolo treba niečo otesať. Peňazí mala málo, a to, čo mala, odkladala sestrám. „Dorastajú — myslela si — povydávajú sa, lebo veď nebudú chceť tak vek svoj prežiť, ako ja, — nuž nech sa potešia, zíde sa im groš!"

Čo mala svojich šiat, všetko dodrala: ani kožúška, ani kabátika, — samá záplata všetko, ku koncu i záplaty vypovedaly službu. A po nebožkom otcovi bolo ostalo všelijakého šatstva: kožuch, skoro nový, suknica, dvoje nohavíc, dva páry čižiem, baranica, klobúk, hŕba košieľ a giat. Všelijako premýšľala Nasťa, čo počať; nakonec si takto pomyslela:

— „Čo budem nadarmo peniaze vyhadzovať, veď ja môžem pekne-rúče v otcových hábach chodiť — jednak ich len mole žerú; a za staré mi moc nedajú, čo by som to predala..."

Z prvoti nosila len kožuch a čižmy; ani jej veľmi nepristaly, ale si ona z toho nič nerobila. Pomaly poshadzovala so seba jedno za druhým ženské šaty a obliekla otcove košele a nohavice, vlasy si dookola obstrihla, ako chlapi nosia, a položila si čiapku. Z počiatku ľudia čudovali sa po dedine na nej, ale skoro privykli a dali jej pokoj, lebo bola ku každému veľmi dobrá, prívetivá, láskavá, či k starému, či k mladému.

Tak privykla Nasťa k mužskému obleku, že už nezamenila ho viacej. Keď otcovský dodrala, zas len ušila si mužský.

— „Tak mi je lepšie, voľnejšie!" vravievala.

Za otca nebožtíka mala dosť roboty, a teraz jej mala dva razy toľko, ale za to nikdy nikomu sa nežalovala — vždy bola milej tváre a spokojnej mysle.

— Nasťuška, akože si vieš rady, samotná? spytovali sa jej ľudia.

— Čo by som nevedela — daj sa mi svete! odpovedala.

— Ale je len predsa zle v dome bez chlapa! hovorili jej ľudia.

— Prečo zle?.... Sama som si gazdom! Urobím si, ako chcem!

Tak míňal sa rok za rokom...

Povydávala Nasťa sestry, brata oženila, odovzdala mu chalupu a gazdovstvo v takom poriadku, čo — nech Bôh vyslyší — aby ho každý gazda tak zachoval.

III.

Zostarela Nasťa, ale i v starosti bola bodrá, zdravá, nikomu na ťarchu. Cez leto bývala tu u jednej, tu u druhej sestry, to zas u brata, pomáhala im v poli, deti opatrovala, po daždivých dňoch sbierala hríby alebo jahody. Každý kriačik znala v okolí, vedela, kde aké hríby rastú, kedy ich treba sbierať. Čo nasbierala po hore, to dávala vdovám alebo starcom, ktorí pre svoju starobu nemohli chodiť do hory.

Cez zimu Nasťa zapodievala sa krajčírstvom, raz v jednom, raz v druhom dome pobudla týždeň, dva, pošila, poplátala, každému od najmenšieho do najväčšieho, čo mal. Keď bola s prácou hotová, šla zas ďalej do iného domu; tak vandrovala cez celučičkú zimu, z dom na dom, z dediny do dediny. Celé okolie ju znalo. V nejednej rodine tak na ňu navykli, že ju nechceli preč pustiť, nahovárali ju, aby u nich ostala.

— Dosť si sa natúlala! vravievali jej dobrí ľudia. — Ešte zamrzneš raz niekde, zaduje ťa cestou... u nás ostaň! Dobre ti bude pri teplej peci... zjesť ti dáme, neošemráme ti, a kútik sa ti tiež najde v izbe, pomestíme sa... Robotičky tiež bude pre teba... a ak si dakedy len tak posedíš bez práce — nič ti preto nebude. Zaslúžila si si na staré dni údy povystierať pod pecou... Nie je to hriech, tetka!

— Veru hriech, holúbky moje, veľký hriech, bez roboty sedeť... duše moje! odpovedala na také reči Nasťa. — Človek nemá sa pod pecou bez práce považovať ani jedinkého pol dňa! Dokiaľ stačíš, len rob... Dosť sa naležíš po smrti...

— Aspoň si oddýchni, ostaň ešte u nás! nahovárali ju.

— Dosť som si oddýchla, moji drahí... ďakujem vám! Opatruj vás Pán Boh... odoberala sa Nasťa. Musím ďalej ísť, i tam i tam na mňa čakajú, — všade jest práce!...

A vskutku všade bola vítaným hosťom.

Za prácu ju prechovali, často jej i niečo groša vtisli. Povahy bola tichej, krotkej, so všetkým bola spokojná, každú hartovnicu pochválila, za každú plácu sa poďakovala. Pravda, že nešila tak pekne a hladko, ako mestskí krajčíri šijú, ale za to akú aj plácu brala! Probuj to dať krajčírovi, ako ti pozre do očú... Na dedine netreba parády, len bodaj by bolo mocne, aby potrvalo. A mocne veru vedela šiť Nasťa... Tí, čo si jej dali ušiť niečo, nevedeli prenachváliť jej robotu. Parádnice dievky a ženy nosily si šitie do mesta ku krajčírke, — nech tam nosily!

Nasťa peniaze neukladala, ale koľko mala, všetky pri sebe nosila, vo vrecúšku, — spolu s všelijakými záplatami, gombíkami a svojím „štrumentom“ — nožniciami totiž. Vo vrecúšku mala všetek svoj „riad“. Cez zimu nasbieralo sa jej 12 až 16 zlatých, a ona to všetko rozdala po troche raz tomu, raz inému, kto bol v núdzi. Keď z jej rodiny počuli, že peniaze rozdáva, robily jej výčitky.

— Prečože ty cudzím rozdávaš?... Radšej daj nám!

— Načože sú vám? Vy ste sýti a odetí i beztak, — vám netreba... A nejeden nemá často čo do úst vložiť!

Dakedy jej zas tak vyvrávali starostliví ľudia:

— Prečože ty, Nasťuška, na staré dni nepomýšľaš? Ako len tak žiť môžeš?

— A hľa, žijem, — vidíte! Mám i čo do úst vložiť, i čo na seba zahodiť, čo mi viac treba?

— Akože? Všetko svoje svetu rozdáš a samej ti nič nezvýši na zajtrajší deň...

— Príde zajtrajší deň, bude i chleba, — načo sa vopred starať?!

— Ba ozaj, či ešte narodí sa takej druhej vo svete! vravievali o nej dedinci.

A vskutku bola ona dobrá duša, každý ju mal rád, i ona všetkých rada mala. Nadovšetkých rada videla nešťastných — či sirôtky, či kaliky, či starcov samotných, či osamotelé deti.

— Múdreho, pekného alebo milého nie je ťažko milovať, to každý vykáže... vravievala Nasťa. Ale ty prituľ toho, od ktorého ostatní bočia... To je treba! Múdrym a pekným je i bez nás dobre...

A Nasťa tak navykla žiť pre druhých, že jej ani na um neprišlo, že by mohla žiť inakšie. Ona celkom zabudla na seba, a divno jej bolo, keď niekto opýtal sa jej, ako sa má.

Poobzerala sa vôkol seba, ako by čosi hľadala. — Ako sa ja mám? Žijem!... odpovedala.

— „Nuž žijem — chvalabohu!“ — Z toho pozostávala celá jej rozprávka o sebe. Divným sa jej zdalo premýšľať nad svojím životom...

Keď som ju po prvý raz videl, jej bolo šesťdesiat rokov. Dcéry jej sestár už boly povydávané, ba maly už i deti; taktiež mal i brat rodinku... Neraz im ľudia vraveli:

— „Nebolo by vás na Božom svete, keby nie tetka Nasťa! Ako mať vám bola, vyvarovala, vychovala vás, boli by ste zahynuli bez nej.“

IV.

Minulej zimy prechorela Nasťa, dusilo ju. Pred Veľkou nocou jej bolo horšie, musela ľahnúť; neležala dlho, len dva dni — nikomu sa neprinula...

Celý posledný deň preležala mlčky so zavrenými očami, ako bez seba; len k večeru pred samým západom slnca prišla k sebe.

— Nastala smrtná hodina! povedala ticho. Vzdychla si, pozrela do oblôčka — na jasné slnce. Ktosi z domácich začul jej slová, šiel k nej: „Ale, tetka, ešte si požijete, čo by ste mali umrieť“... povedal jej.

— Nie, moji drahí, odpovedala celkom ticho. — Tak sa stane, umrem!... Našila som sa medzi vami, narobila... teraz na odpočinok...

Ako by posledný raz, vystrela svoje chudé, kostnaté údy na lavici a zase si vzdychla:

— Čo po mne ostane, to dajte Nilovne, Trofimovi dajte kožuch... ešte je dobrý... môže ho ponosiť... mňa uložte do hrobu akokoľvek... nik ma tam nebude obzerať!

— Ale, čo sa trápite, tetka! Požite si ešte! vraveli jej.

Starena mlčala a dlho hľadela do červeného slnca... Už nebolo vidno len práve okraj z neho zpoza súsednej strechy svietiť, — a ona ustavične hľadela doň.

— A to škovránok spieva na poli? pýtala sa.

— Hej, tetka, škovránok! odvetili jej.

— Nech spieva, ľuďom na radosť... šeptala stará.

Slnce zašlo za strechu, ale nebo ešte vždy červenalo sa nad ňou...

— Ostaňte s Bohom... odpusťte mi... všetci... šepky povedala Nasťa, pohybujúc svojimi vyschnutými ústami.

Zašlo slnce; umrela Nasťa.

Všetci plakali za ňou — starí i mladí, — mužovia plakali... Ja som si pomyslel: „Pekne, kto po sebe takú pamiatku nechá, akú nechala táto starká."

Preložil *A. Š.*

Strach.

Poviedka. Napísal *Guy de Maupassant.*

Po obede všetci vyšli na palubu. Stredozemné more, celé zaliate mesačným svetlom, predstavovalo podivuhodný obraz. Ohromná loď kĺzala sa po hladkom, ako zrkadlo, povrchu vody, a dym širokou stuhou rozťahoval sa po nebi, posiatom hviezdami. Za nami voda, spenená na bielo, búrila a šumela, blýskajúc myriadami kvapiek. Zdalo sa, že celé veľké pruhy mesačného svetla zakypely vo vode, zhasly v jednom mieste a zažihaly sa v druhom.

Všetci, bolo nás šesť alebo osem, hľadeli sme nadšene smerom k ďalekým brehom Afriky, kam viedla nás cesta. Sediaci tu kapitán zapálil si cigaru a začal obyčajný popoludňajší rozhovor.

— Áno, nie málo strachu vystál som v ten pamätný deň. Moja loď šesť hodín strávila na podvodných skalách. Na šťastie, už pod večer zbadali nás s anglickej lode a zachránili.

V tomto okamžení prišiel k nám pán so silno ohorenou tvárou, z ktorého celej postavy viala akási tvrdá spokojnosť; jeden z tých ľudí, o ktorých s prvého pohľadu možno povedať, že obišiel dobrú polovicu sveta a navykol na nepretržené nebezpečenstvá. Spokojný, hlboký pohľad takých ľudí, zdá sa, zachoval čosi neznámeho a tajnostného.

— Hovoríte, kapitán, že vy zkúsili ste strach? — začal on, keď sme sa už boli obznámili. — Ja neverím. Vy mýlite sa i v slove, i v pocite, ktorý mali ste v tú minútu. Energičný človek nikdy nemôže pocítiť strach pred nebezpečenstvom. On môže cítiť pohnutie, nepokoj; no strach — to je úplne iná vec.

— Čert ho vezmi! — prehodil kapitán, smejúc sa. — Ubezpečujem vás, že v tú minútu ja skutočne cítil som strach.

— Dovoľte mi vysvetliť moje slová, — hovoril spokojne ohorený neznámy. — Strach, — ale treba poznamenať, že i najodvážlivejší ľudia môžu ho cítiť, — strach, to je úžasný a nevysvetliteľný pocit; to je, jestli možno tak vysloviť sa, akoby rozklad duše, úžasný kŕč mysle a srdca, len spomienka o ňom vyzýva v nás

triašku. No tento pocit je nemožný ani pri akomkoľvek nápade, ani pred smrťou, ani v iných nebezpečných prípadoch, jestli, ovšem, človek nie je zbabelý. Pocit strachu možno cítiť len v prípadoch nenormálnych, pod dojmom nejakého tajomného vlivu, pred neurčitým nebezpečenstvom. Opravdový strach — je iste ohlas a spomienka prešlých fantastických úžasov. Na príklad, človek, ktorý myslí o mŕtvych a čaká v noci videť ducha, musí cítiť strach v celom jeho úžase... Ja, hľa, pocítil som taký strach minulého roku, v jednu decembrovú noc... Ale medzitým, poznamenám, mne v živote prišlo zkúsiť nie málo príhod a nebezpečenství. Viac ráz bol som pod guľami. Zbojníci raz nechali ma ako mŕtveho. Mňa, ako insurgenta, odsúdili na šibenicu v Amerike, konečne v Číne shodili ma do mora s paluby... No strach — je niečo celkom iné... Ostatne, počujte a súďte sami. Bolo to minulej zimy, v hore, v jednej časti severo-východného Francúzska. Noc všetko okutala o dve hodiny prv, nežli obyčajne, tak temné bolo nebo. Môj vodič, tamejší sedliak, išiel popri mne chodníkom, ktorý sotva bolo badať. Vietor ohýbal vrcholce ohromných svrčín a nad našimi hlavami ozývalo sa stenanie. V riedkych čistinkách hustého lesa videl som oblaky, opozdené oblaky, ktoré, zdalo sa, bežaly v akomsi úžase. S času na čas, pod silným tlakom vetra, celý les temer zohýňal sa a stenal. Mráz prechodil ma až do kostí, ačpráve mal som teplý oblek. Boli sme prinútení večerať a nocovať u horára. Jeho domček bol už neďaleko. Išiel som ta na poľovačku.

Môj sprievodca chvíľkami pozeral na nebo a šeptal: „Aký čas!“

Potom rozprával mi o rodine horárovej, ku ktorému sme šli. Horár pred dvoma rokmi zastrelil pytláka, a od tých čias bol mračný, mučiac sa hryzením svedomia. S ním spolu žili jeho dvaja ženatí synovia.

Tma bola nepriehľadná. V lese stenanie od vetra. Konečne, ja zbadal som v diali svetlo a o minútu môj sprievodca zaklopal na dvere chyžky horárovej. Na jeho klopanie ohlásil sa ostrý ženský hlas, a o sekundu ozval sa hlas mužský, spytujúc sa: „Kto tam?“ Môj sprievodca povedal svoje meno. Vošli sme a očiam mojim predstavil sa obraz, ktorý nezabudnem nikdy.

Starík horár, celkom šedivý, s blyštiacimi ako uhli očami, čakal nás naprostred kuchyne s nabitou flintou a dvaja jeho synovia so sekerami v rukách strážili dvere. V kúte izby zbadal som dve ženské postavy, ktoré kľačaly na kolenách, obrátené tvárou ku stene.

Povedali sme, čo chceme. Starík postavil flintu ku stene a rozkázal prichystať izbu. Ženy, jednako, nedvíhaly sa s miesta. Horár hovoril, vrčiac:

— Vidíte, pane, pred dvoma rokmi, v túto samú noc, ja zabil som človeka. Predošlý rok prišiel volať ma, dnes tiež ho čakám... To nás hrozne nepokojí, — doložil takým tónom, že nechtiac usmial som sa.

Chcel som ho upokojiť, nakoľko možno. Zčiastky bol som rád, že prišiel som práve v tento deň a mohol som byť svedkom takého

pôverčivého strachu. Rozprával som im rozličné historie, a pomaly, zdalo sa, uspokojil som celú rodinu.

Pri kozube, vopchajúc nos do chlpatých láb, spal starý, skoro slepý pes, jeden z tých psov, ktorí ponášajú sa na ľudí.

Zmáhajúca sa búrka hučala nad domom, a ja videl som cez okrúhly oblôček v dverách, ako sa stromy zohýňaly pod tlakom vetra.

Napriek všetkým mojim námahám cítil som, že panický strach prevládal mojich súbesedníkov, a že každý raz, ako prestával som hovoriť, všetci pozorne načúvali, čo robilo sa za dvermi. Bol som ustatý, už nechcelo sa mi ďalej dívať sa na ten čisto zverský strach; odobral som sa, že pôjdem spať, keď razom starík skočil so stoličky, schytil flintu a zakričal neľudským hlasom:

— Tu je! Tu je! Ja počujem ho.

Obe ženy padly na kolená, tvárou ku stene, a synovia schytili sekery. Ja znova začal som ich uspokojovať. Zrazu spiaci pokojne do tých čias pes zobudil sa, uprel oči na oheň a hlucho zavyl a zavrčal. Oči všetkých uprely sa na neho. Pes len vrčal a vyl, hľadiac na čosi, čo sme my nevideli, no čosi úžasné, lebo celá jeho srsť stala dubkom. Horár zrazu zakričal:

— On ho čuje! On bol práve tu, keď som ho zabil.

Naľakané ženy zaplakaly.

Nevoľná triaška prebehla mi celým telom. Pohľad na to zviera, na tomto mieste, v tú hodinu a medzi naľakanými ľuďmi — bol úžasný.

Pes zavýjal a vrčal, nepohnúc sa s miesta, dobrú pol hodinu. Zavýjal ako by vo sne, a strach, nepremožiteľný strach okoval všetky moje údy. Strach čoho? Či ja viem? To bol strach, to je všetko.

My stáli sme nepohnute, červení od očakávania čohosi úžasného, so silno bijúcimi srdciami, naostriac uši, strhávajúc sa pri najmenšom šume.

Zrazu pes podňal sa na nohy a pošiel po izbe, obňuchávajúc steny a žalostne zavýjal. Tento pes privádzal nás do šialenstva! Konečne môj sprievodca hodil sa na neho a, otvoriv bočné dvierka, vystrčil ho do komory.

Pes v tom okamžení umĺkol. V izbe bola tichosť, ktorá nás ešte väčšmi tlačila. Zrazu počuli sme všetci, že ktosi ako by skĺzol sa po vonkajšej stene domu s vrchu nadol, potom, že ktosi prišiel ku vonkajším dveram, ako by ohmatávajúc ich trasúcou sa rukou; potom všetko utíchlo, a asi dve minúty, ktoré zdaly sa nám byť večnosťou, nepočuli sme ničoho; no potom znova sme počuli, že ktosi škrabe nechtami na dvere, škrabe zľahka, ako dieťa. Razom v okrúhlom otvore na dverách mihla sa biela hlava, s blyštiacimi očami, a ozval sa nejasný žalostný ston.

V tomto okamžení v izbe zahučal strašný buch. Horár spustil kohútik. Synovia schytili sa zastaviť oblok stolom a kasňou.

Ubezpečujem vás, že v tú minútu, keď zahučal výstrel, ktorý som nečakal, moje srdce a moju dušu zachvátila taká úzkosť, že mne zdalo sa, ako by som umieral od strachu.

Celú noc, do svitania, prestáli sme v kuchyni, nemajúc sily pohnúť sa, tratiac povedomie od strachu. Ani neodhodlali sme sa odtiahnuť od obloka barrikádu do toho okamženia, kým cez špáru v streche nekmitol konečne slabý lúč denného svetla.

Keď vyšli sme na dvor, videli sme pri dverách zabitého psa s prestrelenou hlavou.

Vyšiel z komory, keď vyhrabal si, ako sa ukázalo, jamu pod drevenou stenou, a škrabal v noci na dvere.

Ohorený muž zamĺkol.

— V túto noc, doložil po chvíli, — žiadne nešťastie, žiadne nebezpečenstvo nezastihlo ma, ani mi nehrozilo. No ja radšej hotový som preniesť niekoľko hodín v najúžasnejšom nebezpečenstve, než jednu minútu takú, ako tú, keď zahučal výstrel.

Slovenský jazyk.

Jazykovedecké drobnosti.

4. *Ku pravopisu.* Keď bol uvažovaný pravopisný návrh známeho diela o slovenskom pravopise, ozvaly sa hlasy, aby vydaná bola pravopisná rukoväť. Rukoväť je bez odporu potrebná. Ale je cele iná otázka, či by to prospelo dobrej veci, keby ona vyšla prv, nežli sa uvidí, jako sa v praxi zadržali popredni spisovatelia naproti konkrétnym návrhom. Dalo sa očakávať, je prirodzené, že návrhy alebo námietky, ktoré urobí jeden, zavrhne druhý alebo tretí a miesto nich položí tiež vlastné návrhy alebo námietky. Ja myslím, že je užitočno ešte pred vydaním praktickej rukoväti pretriasť a rozriešiť prípady všeobecne neschválené alebo v rečenom návrhu neriešené. Týmto spôsobom docielime toho, že praktická rukoväť nebude sa meniť dľa rôznych náhľadov rôznych vydavateľov a že nezasejú sa zárodky pre nedôslednosti pravopisné.

Dúfam, že som sa dosť jasne vyslovil.

Takto hľadiac na vec, pri tejto príležitosti podám zase niekoľko pravopisných poznámok.

V praxi užíva sa u niektorých: *primas*, u iných primáš. Obe slová sú i podstatou i formou rovnako cudzie nášmu jazyku. Obe slová sú i v obecnom živote, majú tedy rovnakú oprávnenosť. Neznám dôvodov, ktoré by z podstatných príčin vyvyšovaly formu jednu nad formu druhú. Predsa však uznať sluší, že najpovolanejší spisovatelia v tejto veci, katolícki, prednosť dávajú forme *primas*. A jedine z toho dôvodu, a zároveň z toho, že *primas* zjavuje sa

aj u mnohých nekatolíckych spisovateľov, lepšie sa hodí forma primas pre *zovšeobecnenie* pravopisné. A preto ustúpia-li tí, ktorí ostrihomského arcibiskupa *primášom* nazývajú, vykonajú tým službu jednotnosti pravopisnej.

Dávam k uváženiu, či by nebolo v tomto prípade príhodnejšie písať prímas, keďže sa v živej reči skutočne dĺži prvá slabika slova?

Praxou ustanovia spisovatelia, čo sa bude mať z toho prijať do rukoväti.

Týmto spôsobom budú sa rozlišovať *primas* (= najvyšší hodnostár cirkve katolíckej v Uhrách) a *primáš* (= prvý hudobník v hudobnom sbore na husle). —

Smerodajní spisovatelia v cudzích slovách počínajú dôsledne vypisovať zdvojené spoluhlásky: su*mm*a, o*pp*osícia atď. Iba na konci nie: progra*m*, due*l* atď. Dľa môjho náhľadu niet k tomu poslednému kroku dostatočných dôvodov. Takýmto polovičatým poriadkom povzbudzujeme čitateľov priamo k pravopisnej nedôslednosti. Lebo to, čo v nominatíve bolo písané s dvoma dvojhláskami (su*mm*a), v inom páde musí sa písať s jednou spoluhláskou (pl. g. sú*m*), a čo sa písalo v nominatíve s jednou (progra*m*), v inom musí sa s dvoma (gen. progra*mm*u). Dľa takého poriadku mal by som písať „due*l*“, ale „due*ll*ovať“ atp. — Ja som toho presvedčenia, že takou polovičatosťou neosožíme, ale škodíme pravopisu. Uznávajú-li smerodajné kruhy oprávnenosť zdvojených spoluhlások v cudzích slovách vôbec, o čom svedčia všetky osnovy z posledného ročného obdobia, pre dôslednosť mohly by sa odhodlať postúpiť o ten posledný krok. —

Pod českým vlivom ešte i teraz často píšu Slováci slúčeninu *pretože*, čo je taký jazykový nesmysel, aký sa prepáčiť môže ozaj len Čechom, u ktorých „vzdělávánim“ jazyka pomaly celkovite vyhynie cit pre jemné rozdiely jazykové. Inde sú tie slová odôvodnené. Tu kladiem ešte tento zjavný príklad: „Preto, že nechcela ísť za vás, je príčinou vášho úpadku?“ „Preto že“ nielen že sa nemajú spolu písať, ba práve čiarkou by maly bývať oddelené od seba, čo je ovšem nie treba, stojí-li vo vete čiarka už pred „preto“.

5. *Riečica.* Nemecké *zurück* a maď. *vissza* hlboko vniklo i do živého nášho jazyka. V Slov. Pov. 428. čítame „s tým sa *nazpäť* vrátila“ m. „s tým sa vrátila“. Kde v slovese slovenskom obsažený je už pochop toho „*nazpäť*“, tam užívať treba čisté sloveso. Nikdy nepíšme: požičané peniaze *nazpak* (nazpäť) vrátil, ale len toľkoto: požičané peniaze vrátil. Nazpäť a nazpak je v takom prípade veľký barbarismus. — V Slov. Pov. na str. 481. je: „tu od veľkej radosti *nazpäť* zamdlela“. Tiež zle; treba *zase.*

Citujúc slová jednoho spisovateľa slovenského prof. Fr. Pastrnek typografickým označením vyčitoval tomuže spisovateľovi germanismus vo slove „zapríčiniť“ (verursachen). Nechcem výčitku oslabovať, len konštatujem, že to „verursachen“ českým spůsobiti nemôžeme nahradiť; lebo spôsobovať je slovo neznáme v slovenčine živej (vo strede a na východe; s istotou neviem, či aj na úzkom páse zá-

padnom). Keď smieme povedať „*Príčinou* jeho úpadku *bolo* to...“, myslím, že smieme povedať aj „*zapríčinilo* jeho úpadok to...“ — Ostatne v tejto veci musí mať i náš ľudový jazyk svoj osobitý výraz, len ho treba vypátrať.

Maďarský výraz „*leförni valakit*“ v konversácii prekladá slovenská intelligencia takto: *svariť, odvariť:* ale som ho svaril, odvaril. Mne sa to zdá byť doslovným prekladom z maďarčiny. Je pozoruhodné, že Bartoš vo svojej Dialektologii Moravskej uvodí aj výraz: *odvařený* vo smysle odbytý = už je odbytý! Ale ani to ma nezviklá v presvedčení, že Slovák má tu iné výrazy. Slovák v takom prípade hovorí: Ale ti *dal*, ale sme mu *dali*, ale si *dostal*, škarede *dostali*. Príbuzné je aj sloveso „opariť“ v porekadle: ale šiel odtiaľ ako *oparený*. —

„*Kojiť sa nádejou*“ je veľmi nepotrebná cifra za jednoduché a srozumiteľné: Ufať sa čomu, dúfať v dačo. Kojím sa sladkou nádejou = Sladko, milo mi je ufať, dúfať. —

„*Účastný a účastniť sa*“ sú vo väčšine prípadov nepotrebné germano-maďarismy. Miesto: on bol účastný pochvaly = Jeho pochválili; m. aj ja som bol účastným volenia = aj ja som volil; m. zúčastnil ·a na zábave = *bol* na zábave. Tento germano-maďarismus hlboko sa vpíja, aj v Slov. Pov. na str. 298. čítaš: „Keby sa tohoto štestia účastným stať mohol“, m. „keby sa mi toho šťastia dostalo“, „keby bol taký šťastný“. —

Porekadlo „to je nie *s* kostolným riadom“ neviem si inakšie vysvetliť, ako takto: „to je nie kostolným riadom = poriadkom“. Snáď je toto výklad mylný preto, že jednostranne rozumiem porekadlu; odporúčam tú vec slovenským spisovateľom k uváženiu.

—*ský*.

Krátke poznámky.

1. Meno *výmerkár* (Sl. P. XI. 8.), jako Sasinek nazval po slovensky bíreša, patrne preto, že mzda tohoto pozostáva hlavne z výmeru zbožia a inej strovy, nie je bežné v živej mluve. Vlastne z výmeru robia, výmer dostávajú mlatci, ktorí sa najali mlátiť „do úkola“ alebo „na úkol“, to jest na celok, nie na deň, za plácu. Z vymláteného zrna pri „odmierke“ dostávajú mlatci 10. lebo 11. mieru, jako sa spravili, mzdou. To je „výmer“. Pravda že cudzinské bíreš, a už i prehláskované bíroš, ujmá sa — v nízkej reči, ale to je také, jakokoľvek fiušpán, cembistoš alebo pedinter, frajcimerka; to sa musí vycúdiť. A načo hľadať nové slovo, keď máme dobré staré na maď béres, totižto: *nájomník?* Oboje znamená: za plácu najatý t. sluha hospodársky = mercenarius, Miethling, Ackerknecht. Ostatne vedľa toho bežný je výraz: sluha, pl. sluhovia i sluhovci, a medzi nimi konkrétne: voliar, kraviar, koniar (pri iharských koňoch), kočiš (pri panských koňoch), bravčiar (kanász) atď. Bíreši či nájomníci, sluhovci, bývajú na panských dvoroch; sedliak-gazda má paholka alebo parobka, neženatého, tento jedá s gazdom z jednej misy, a počituje sa medzi čeľaď.

2. Málo počuť *bitúnok*, najviac len *jatka* a pl. *jatky*. Zdá sa ustaľovať usus: čes. masný krám, jatka = Fleischbank, a jatky = Schlachthaus, Schlachtbrücke. Bitúnok pre svoju neslovenskú podobu nezasluhuje, aby sa zaň zvláštne zaujímali. Keby *záboj* nebolo už ustáleno za Oelkelter, Oelpresse, zbavilo by vari aj za Schlachthaus, alebo snáď i za jedno i za druhé mohlo by zbaviť, alebo odvodené z toho, na pr. zábojna; jednako hovorí sa: hoväďá zabíjať a semiačko (na olej) a klince zabíjať. Ale prečo nepristávať na bežnom, znamenitom slove jatka, jatky? Ono vyhovie, hovorí sa: vedú, ženú na jatku, alebo na jatky, zabíjajú na jatkách, statok, dobytok pre jatku = Schlachtvieh, a zas: sekajú, vážia, t. j. na drobno predávajú na jatku, ísť na jatku po mäso, mesto postavilo nové jatky (Schlaghaus) a mäsiar svoju jatku (Fleischbank).

3. V Trenčianskej vedľa *mihalnica* užíva sa i *vičko* (nie víčko ani viečko). Vičká zatlačiť (tomu, kto umrel), ťažké sú mu vičká, padajú mu, zatvárajú sa mu = idú na neho driemoty. — Inde *veko*, dimin. *večko*, v Trenčianskej vedľa týchto i *viko*, znamená pokryvku, vrchnák na vrat sa otvárajúce a zatvárajúce. Veko zachlopiť, odchlopiť = zatvoriť, otvoriť. Nádoba s vekom, hodinky s vekom, veko na studni, na súsku, na truhle, veko na jatke, na krámci, na ňom vykladajú, čo tam predávajú.

4. Idiomatický výraz z Bošáckej doliny (Sl. P. XI, 2, 5, 10.): „Až sa najem, poščám c' užice", pravopisne: ... požičiam ti lyžice — znamená, prepustím ti, o čo žiadaš, keď mi ho nebude treba, — pripomínam zvlášte preto, že v slove užica náslovné *u* je dôkazom toho, že v pravopisnom lyžica — lъžica — náslovné *l* je tvrdé, *lъ* totižto dialekticky mení sa na *u*: pol — pou, dolu, doú, na dol — na dou, chlap — chuap, pluh — púch, bol, bola, boly — bou, bova, bovy.

5. *Táže* priesadu (trhá kapustnú plantu). Táže, dialekticky miesto ťaže, od ťažať, ťahať, jako ľaže od ľažať, liazť, ležať. Volajú na psa: Ulaž! (couche!).

6. *Sotona* zdá sa byť femininum od satan. Ja som počul to meno len ženským dávať, vo Zvolenskej i *sotonica*; tak prezvaná odvrkne chlapovi: ty si *sotoniak*. Tomu dôstojný pár je *hasačert*, nie chťajaký čert, ale iste úd vyššej pekelnej aristokracie. Dávajú to meno ruvačom a iným rujným, zlobivým ľuďom.

7. *Na postať žať — na postati žať* —. Každý žnec má svoju *postať*, kde žne, t. j. miesto v rade medzi ostatnými ženci. „Zaujal širokú, alebo úzku, postať". Nezáleží na tom, či sa žne po brázde a či oprek „krížom", postať je postať.

8. *Dolípať*, s dlhým í, ale i s krátkym: *dolipať*, *dolipovať* — od základného lipnúť (= chlipným byť). „Muchy dolipajú" = dojedajú, dožierajú. „Dolipavý jako mucha".

9. *Brost*, puky na listnatých stromoch, — ale len puky na kvet, na „zárod", a nie puky jalové, na list. Stromy sú samý brost, budú kvitnúť. Srovn. nem. Brut.

10. *Plže* v Bošáckej doline sú vraj podzemné diery, vo Zvolen-

plže, plžike sú slizské, bezšupinaté rybky, v Trenč. slíže, hrúze (hrúz), mrdofúze, Gründling.

11. Parút, parútka, toľko čo byľ, byľka. Parútka rozmarínu. Oboje, i parútka i byľka sú symbolickým menom mála, trošky. Za parútku, za bylku, s-bla na pr. soli, múky toľko čo za špetku, za štipku, čo medzi prsty chytí.

12. *Podzemný bez*, iste dialekticky miesto pozemný bez, maď. földi bodza, ináč chabza, chabzda.

13. *Zuby váľať* (o teľcoch) neznamená: zuby dostávať, ale naopak: tratiť. Ovšemže, keď junec, jalovica „zvalí" zub, tak rečený teľací, naraste na to miesto zub volský, kravský, a tak dostáva tieto, zvaliac prvšie. U ľudí prvé zuby volajú mliečne, detské, druhé múdre. Už mu narástly múdre zuby.

14. *Okolky* (kasanky) — bodaj len chybou tlače [1]), miesto *odolky*.

15. V článku ‚Hospodárstvo' (Sl. P. XI. 10, 11.) prichodí *holomnica* alebo mlatoveň. Holmnica v tom smysle užíva sa vôbec v spisovnom jazyku, i Jungm. Slovn. má: Holomnice, slc. = holohumnice, Scheuerplatz, humno, mlat. V tom je mýlka, vlastne holomnica je — neslovo, vzniklé z pomätenia holovnice s holohumnicou, ktoré však každé iného je smyslu. Bernolákov Slovár ešte nemá slova holomnica, ani ľud obecný nikde nehovorí: holo*m*nica [2]), holo*v*nica ovšem, lenže toto posledné neznamená to miesto na zemi, kde sa mláti, ale miestnosť hore nad ním pripravenú, kde snopy a iné skladajú, ináč ešte, podľa krajov, menovanú i petrov (= patro), vôdor (čes. odry, maď. odor), lešenie, tak od holoviny, odriny (vodria), lesiny, čo všetko je tenšie drevo, jako žŕde, hrady, jakým oná miestnosť — patro, holovnica, vôdor, lešenie hradená je. Miestnosť, kde sa mlátieva, volá sa humno, mlat, mlatoveň, holohumnica. Humno, srov. lat. humus, je vlastne to, čo zem holá, prázdne miesto za stavaním; hum-no, jakoby zem-no, prázd-no. Keď časom humno, na ktorom mlátili, pod strechu sa dostalo, prešlo meno i na to stavanie; ináč ho volajú stodola, pajta (stsl. pojata), a nepokryté miesto, kde pod holým nebom mlátievajú, teraz sa volá holohumnica, poľ. gołogumno. Humnom, jako i ct. pisateľ článku ‚Hospodárstvo' svedčí, nazýva sa tiež i záhrada prídvorná, rovne u Vendov gumno = záhrada, a *humenicou* prídvorný pozemok. Humná, humenice = fundi intravillani, záhumnie = fundus extravillanus, avšak záhumnie ešte vždy prislúcha k domu, a s ním ide; býva predné i zadné záhumnie. Tak je to po našsky. Jako krásne! Kde sú proti tomu netrebné a na cudzie kopyto nabíjané „vnútorné a zovnútorné pozemky"?

16. „... ponáhľa sa s *plotkom* (hlinená nádoba na vodu)". — Či nie chybou tlače [3]) miesto s ploskom? Plosek v Trenčianskej hrnčená nádoba, v Zvolenskej krbka. Plosek, srovn. maď. palaszk, nem. Flasche.

[1]) Nie. Red.
[2]) V Turci je holomnica. Red.
[3]) Áno, chybou tlače. Malo stáť s ploskom. Red.

17. *Poddima*, recte: podima, ináč podojna, oboje od slova podjať.

18. *Lievč*, v Trenč. ten, v Zvolen. tá lievč. Spodná toho čiastka kovaná má skutočne podobu lieva (liev, lievik = Trichter), do ktorého nasadené je vlastne lievčisko, ale celé spolu to obyčajne len lievč sa menuje; v Bernol. a Jungm. Slovn.: lušňa, lušnica, maď. lőcs, nem. Wagenleiste.

19. Mlynársky názov *hajzovať* (Sl. P. XI. 12.), ľad prebíjať na zamrzlom potoku, aby voda mala voľnú cestu na mlyn — je po nemecky eisen; ľahko ho poslovenčiť: ľadovať, a jakby sa to nepáčilo, máme na to starý výraz: ľad lámať.

20. V článku „Magické recepty z Bošáckej doliny“ (Sl. P. XII. 1.) čítame: „Zslecž ze zajaca losje (vlasie?).“ Áno, to nemôže byť inšie, jako zajačie chlpy. Osť, ostie, ostina, dialekticky vyslovujú sa ôsť, lebo vosť, vostie, vostina, aj losť, lostie, lostina; miesty opäť vysúvajú z toho stredoslovné *ť*, vyslovujúci: osie, osina, osnačka (fuzačka = pšenica s ostnatým klasom), teda — losie = ostie. Medzi rozličnými významy tých slov, o ktorých tu nejest čo slova šíriť, pripomeniem do veci len toto z Jungm. Slovníka: „Osť u vlasu neb chlupu, Haarspitze“. Teda „ze zajaca losje“ sú zajačie chlpy. Quod erat demonstrandum. No i na tomto pozorovať, že osť, vôsť, losť, los, vlas, vús, fús, pús, baús — — sú si blízka rodina.

21. Tam 27. recept začína: „Abisi mohel bilu (?) dostat, ktera sa ti lúbi“. Čo vraj pod tou „bílou“ rozumeť sa má? Nuž ženskú. Tak — *bielá*, *bielé* volá ľud v Trenčianskej ženské osoby vôbec. Pod menom žena rozumie sa vždy vydatá, manželka. Hovorí sa i biel*é* pohlavie, biel*á* osoba (i maď. fehér személy). Slovo ženština, jako sa píše, ľud neužíva, bolo by mu s pohoršením zvať tak jeho „bielu“. Pod menom ženština náš prostý ľud myslel by si čosi takého, jako chlapština, človečina — — — Biela! — candida — jaké ideálne meno na ženskú! Krásnejšieho a prístojnejšieho nemôže byť. Tak hovorí ten ľud. (Mne korrigoval istý časopis výraz „biela“, keď som ho bol v jednej ľudovej poviedke v tomto smysle napísal. Tak málo sa my ešte vo svojom vlastnom poznáme).

V Selciach, 3. febr. 1892.

F. Šujanský.

Slovenské mená miest.

Slovo za ich ochranu, od *F. Šujanského.*

I.

O samých počiatkoch a ďalšom postupnom rozvoji občianskeho života, tak rečenej civilisácie, kde u ktorého národa v jeho praveku, dôkazy snáď jediné, ale zato najistejšie, podáva sám jazyk toho-ktorého národa, menovite topické a kultúrné názvy.

Reč ľudská je zaiste najstarším pamätníkom, archívom, dejín ľudských vôbec, a každého národa jeho jazyk zvlášte je archívom

jeho vlastného individuálne národného dejstva; čo slovo to akt, z ktorého na tú predávnu, predhistorickú dobu, kde o nejakých písaných dokumentoch ani reči byť nemôže, vyčíta pozorný skúmateľ drievnu dejinu, jako geolog, no neprirovnane zreteľnejšie, zo skalných čŕt predveké útvary zemské.

Kdežto však mená kultúrnych, obyčajne exotických, rastlín, dobytka a čoho iného z cudziny importovaného zbožia, jehožto udomácňovaním bezsporne rozširovala sa po svete vzdelanosť, podnet dávajúc zemedelstvu, hospodárstvu, remeslám, také hovorím mená bývajú z pravidla cudzieho pôvodu, z mluvy totižto národa toho, od ktorého tie veci pochádzajú, s nimi spolu prijaté, [1]) sú naproti tomu topické — miesto označujúce — názvy napospol domáceho pôvodu, svojské, národné, preto i po stránke slovesnej nad iné vzácne, a historicky tiež nie menej dôležité, nežli kultúrné, vypožičané názvy, a sú krem toho pravidelne ešte i starobylejšie posledných; tieto sú svedkami cudzej, prijatej, a oné svojskej, samorodnej, národnej kultúry.

Áno pôvodné topické mená lepšie než listiny, ba neraz i proti týmto, dokazujú: jaký to národ bol, čo tie selá, hrady, mestá, zakladal, čo tú časť sveta, pustatinu predtým, obdelal, oživotvoril, čo tu prvým bol osadníkom. Ony, tie mená, sú tak staré, jako sama kolonisácia, s ňou naraz povstávaly; kam zaiste pevnou nohou stúpil osadník, tam i uderil s menom pečať svoju na miesto, čo na majetok svoj, nebyvšie dovtedy ničie — res nullius. Nomenklatúra miest, jako ju sám tam žijúci autochtonný národ utvoril, to je tá prvá „gruntovná kniha" na svete, to sú „zemské desky" per eminentiam.

My v reči našej máme skoľkoro mien obecných (appellativa)

---

[1]) Na pr. semeno, semä, lat. semen, nem. Same; ľan, len, Lein, linum; konopa, canapa, cannabis, Canevas; repa, maď. répa, rapa, Rübe, keľ, Kohl, caulis; kapusta, káposzta, Kappus, caputium; cibuľa, Zwiebel, cepe; cvikla, czékla, rus. svekla, gréc. seutlon; vika, Wicke, vicia; ogorka, maď. uborka, Gurke, med. lat. unguria, paprika slov. i maď., pepř, Pfeffer, peperone, piper; kmín, köměny, Kümmel, cuminum; kukurica, tur. kukuru; víno, vinum, Wein, oinos; čerešňa, kerasion, Kirsche; broskva, baraczk, Pfirsich, persica; orech, persky aragh; tulipán, ital. tulipane, Tulpe, tulipa; pivoňa, paeonia; — ovca, ovis; jahňa, agnus, agna; kôň, equus; kobola, Kobel, Gaul, caballus, paripa, gr. parippos; osel, Esel, asellus; tur, taurus, Stier; koza, kamzík, Gemse, Geisz, gazelle, chald. ghizza; kura, pers. churuh; hus, húser (= gunár, gagan), Gans, anser; holub, poľ gołęb, maď. galamb, columba; netopier, maď. netevér, denevér, gr. nyktikorax; — dom, domus; chyža, Haus, ház, casa; komora, kamara, kammer; kuchyňa, konyha, Küche, culina; mlyn, malom, Mühle, mola; tehla, tégla, tegula, čes. cíhla, nem. Ziegel; malta, Malter, mortarium; — funt, font, Pfund, pondo; cent, Zenter, centenarius; — kostel a kaštieľ, castéllia a castellum (castrum), Kastell; cirkev, Kirche, kyriakon; — kápka, čiapka, čapec, maď. sipka, sapka, Kappe, chappot, caputium; kabaňa, kabát, Kapot, cabanus, pers. kaba; dolomán, dolomány, dalmatica; mentieka, rus. mantija, maď. mente, Mantel, mantille, tunica manicata; čižma, csizma, tur. čiznu. — Po Tataroch zostala nám kaša tatarka, inak pohanka, po Mongoloch mongolica, vyslovovano mangulica, druh to ošípaných. — Novšie sú cukor, káva, čaj (tea), tabak, méter, liter, kilo, telegraf, telefon a nepočetný všelijaký módny tovar.

na pochop hromadných bydlísk, jako hrad, selo, selce, osada, dedina, ves, mesto, obec, — valal, ako provincialismus, a lehotu, ako zvláštnosť, do toho nepojmajúc; vlastných (propria) mien obcí jednotlivých máme na legióny, a chotárnych mien bez počtu, keďže na tých šírych priestranstvách, kde sa náš rodný jazyk ozýva, každý hon a kút zeme, každý vrch a kopec, každé žriedlo a prameň má svoje príslušné meno — našské, slovenské.

Všetky tie mená posiaľ dosť málo, ba posledne spomenutej kategorie literárne ani toľko nepovšimnuté, čo jednako platí aj o menách a priezviskách osobných i rodinných [1]), po jakých tiež veľa miest sa menuje, — všetky povedám tie mená prislúchajú do slovného pokladu národného, sú svedkami kultúry národnej, sú svätým dedictvom po predkoch, a poskytujú tak filologovi jako kultúrnemu historikovi vzácny a prehojný materiál. Len niečo na príklad. *Ortute*, vieska vo Zvolenskej. Meno preukazuje, že v tamojších, dávno zapadlých, ale ešte znateľných doliech, jako o tom ešte udržuje sa povesť medzi okolitým ľudom, rtuť (mercurius) dobývali, a že tak, tým menom, už vtedy dávno volal sa po slovensky oný metall, ktorý teraz v obecnej mluve nazýva sa živým striebrom, argentum vivum, vifargent, argento vivo. O-Rtute, jako O-Rdzovany, O-Ršavce, O-Ršava [2]), s predložením hlásky *O* ku korenným od rudý, rdza, ryšavý. — *Tajov*, obec vo Zvolenskej. Čože to meno tajov, jakého slova nejest v slovníkoch, znamená? — Nuž rozhodne: miesto i dielňu, kde taje, taví sa = topí, rozpúšťa sa v ohni np. ruda. A skutočne je tam od nepamäti huta na topenie rudy, teda Schmelzhütte dobre po slovensky, jako predkovia naši menovali — tajov, ktoré meno od dielne potom prešlo na celú osadu; tak i Huty, Bane, Píly (obce) po prvotných tam hutách, baniach a pílach. Miesta i mená: Ortute, Tajov a mnohočetné Bane, Rudná, Zlatná, Medené, Železné, popri hojných banických (horníckych) výrazoch našských, dôkazom sú veľmi dávno už tu bývalého samostatného baňského (horníckeho) priemyslu slovenského. — *Solivár* v Šarišskej, od solivárov, v jakých zo slanej vody, tam pod zemou dobývanej, vyvára sa soľ. Taká soľ volá sa varienkou, na rozdiel od kamennej — krušcovej — zvánovej — soli. Miesta toho mena maďarsky nazvaly Sóvár. — *Žarnov*, dedina v Abaujskej, a *Žarnovica*, mesto v Tekovskej, *Žarnovica* okrem toho a tiež i *Žrnovka* sú mená s koľkorých potokov. Tie mená sú dôkazom, že kedysi tiež i u nás bežné boly slová: žrna, žarna miesto mlyn, a žarnov, žarnovec miesto mlynský kameň, i samo to hovorí, že potoky, vôbec žarnovica, žrnovka zvané, sú tie, na ktorých stavali žarny t. j. mlyny, vodou hnané [3]). Ináč žerná, žarny, žarnice, srovn. maď. rezsnice, menovaly sa pešie t. j. ručné mlynce; žernovec, to mažiar,

[1]) Počiatok v tom urobený v lanskom ročníku „Slov. Pohľ." a hneď so dvúch strán. Pôv.

[2]) Ordzovjany, Ragyócz vo Spiši, Oršavce, Orsócz v Šariši, Oršava v Hranici.

[3]) Známe sú mi: *Žarnovica* potok v Tekove i v Turci a *Žrnovka* jarok i dolina pri Mišútoch vo Zvolene.

v ktorom zrno tíkli, tiež i zub čreňový, dens molaris v. maxillaris. Vidz Jungm. Slovn. Obecné tie mená zostaly už len niektorým potokom a dolinám, čo ich zachovaly. Po potoku prezvano mesto Žarnovica, jako Bystrice, Revúce, Kalníky, Koloče a podobné po súmenných potokoch. Hodno si ešte povšimnúť, že v okolí mesta Žarnovice sú lomy, a síce s tej strany od Hliníka na žarnov-kameň (trachyt) a s tej od Novej Bane na kremeň-kameň, z ktorého obojeho mlynské kamene vyrábajú. Konečne chýrečný bol od starodávna chlieb žarvovický, z múky totižto tam namletej napečený, čo všetko shoduje sa s menom miesta. — Mená miest: *Tur*, *Tura*, *Turo*, *Turec*, *Turica*, *Turík*, *Turina*, *Turany*, *Turolúka*, *Turopole*, *Turova*, *Turovce* a ešte iné také, potom tieto: *Zubrec*, *Zubrica*, *Zubra*, *Zubrohlava*, taktiež: *Bobrové*, *Bobrovec*, *Bobrovček*, *Bobrovník* — nielen na to ukazujú, že tak zovú sa po turu (zveru) alebo po Turovi (bytnosti báječnej), patrične po zubru, lebo po bobru, ale zaroveň i na to, že na tých stranách v tie veky, kedy zakladali menované obce, bývalo ešte tura či zubra (urus, bos primigenius, Urochs) i bobra (castor, Biber), zveriny to v tých krajoch už dávno, predávno vyhynutej; Tur pomimo toho má ešte i mytologické značenie. — *Dúbrava*, *Dumbrava*, *Dubová* a podobné, znamenité sú charakteristikou doby, do ktorej ich vznik padá. Dúbrava zaiste ukazuje na dobu pradávnu, kedy ešte dub znel dubr, Dumbrava okrem toho rhinesmom na dialektickú rozliku, a konečne Dubová naráža na dobu pozdejšiu. — Mená týchto zvolenských dedín: *Peťova*[1]), *Šalkova*, *Vlkanova* odnášajú sa na Peťa, Šalka, Vlkana, jakožto po ktorých tak prezvané sú, zajedno i napovedajú, že Peter u nás tiež volal sa ináč Peťo (teraz to krstné meno i jeho varianty: Peťko, Petian, Petúch, Piťo, slýchať viac už len jako rodné mená — priezviská; Šalko je diminutív Šavel, a Vlkan poslovenčený Wolfgang). — *Medokýš*, tak volajú po Ľuptove i po Zvolenskej kyslú vodu, jej pramene i tie pozemky, kde sa také pramene nachádzajú, a tak teda je to i geografický názov, znamenitý sostavením svojím. Medokýš, rozložene: medená kýš (počuť síce i ten medokyš, ale obecný ľud, kde sa práve tá vec nachodí, hovorí: tá medokýš, a takto je rozhodne lepšie), je práve to samé, čo inými slovy minerálna kyslá voda. Meď je tu za kov a mineralie vôbec, a to má svoj kultúrno-historický základ; meď totižto, jako známo, je najstarší kov, preto meno meď pobolo za čas, a za drahný, obecným menom aj iným kovom, keď ony poznenáhla sa objavovaly, srovn. lat. aes, nem. Erz, o ktorých tiež to isté platí. A keď ani nijako nechcem tvrdiť, žeby vznik mena medokýš siahal snáď až ta do medenej a či bronzovej doby, no ono tu od nepamäti sa ozývajúce predsa len upomína na tú dávnu dobu, tak jako i výrazy prostonárodnej kliatby: „medená, okuvaná (ukovaná) strela ho zabila, strela jasná okuvaná — sto medených striel — meden' bohov do

---

[1]) Nie Peťová, lebo odpovedá na otázku: čia to dedina? Dlhý — adjektívny — východ majú, ktoré odpovedajú na otázku jaká, na pr. Dubová, Konská, Vysoká.

neho"; jako ďalej na to upomína i názov medenica, čo bol názov najprv len medenej nádoby, poneváč zprvu len takých, medených, nádob bolo, ale za dlho ešte tak menovali nádoby vôbec, i keď ich už robili z iného kovu; v Brat. biblii spomínajú sa „medenice zlaté", vidz Jungm. Slovn., „mědĕnice a nálevka stříbrná" tamtiež. Tomu zodpovedne i odtiaľ poslé maď. medencze znamená nádobu, bez ohľadu na látku, z jakej je, nieinak synonym edény — (m)edênъ — znamená tiež nádobu vôbec. Nech nemýli, že v slove medokýš vyslovuje sa *d* tvrdo, kdežto v základnom slove meď je *ď* mäkké; i v českej vedľa tvaru měď javí sa tiež i tvar *měd*, i v podotknutom tu citáte biblickom i kde-inde prichodí, rozumej v češtine, medenice m. mědĕnice; zaroveň i maď. medencze, a nie megyencze. Pravda slyšať i mädokyš i madokyš, avšak v tom prvšom *ä* ozýva sa jakási ešte pamiatka na prvobytné *'e*, a v tom druhom je *a* neslovensky vyslovené za *ä*, jako mad za mäd, maso za mäso; no medokýš sostavovať s mädom či medom bolo by smiešno. Starodávny, v národe zakorenený názov medokýš zasluhuje zvláštneho povšimnutia, keď adaequátné moderné výrazy na iných jazykoch: aqua mineralis, Mineral-Wasser, Mineral-Sauerling, ásványviz... nenachodia sa ešte v lexikonoch, od tohto storočia starších, než takéto: acidulae, Sauerbrunnen, savanyúvíz. — Povšimnime si ešte *Preselany*, v Hontianskej i Nitrianskej, na poslednom mieste vulgo vyslovované Preserany, zamenením totižto *l* za *r* [1]). Samo meno

[1]) V maďarskej podobe toho mena, Pereszlény, zachované *l* je dôkazom toho. Súhlasku *l* niekdy mení obecná výmluva na *r*, na pr. Vrčižer m. Vlčižer, Vrčindol m. Vlčindol, Záružie m. Zálužie, vrkolak m. vlkolak, popolvár m. popolvál, mrynál m. mlynár, torial m. toliar.

Je to zvláštny, ale prirodzený zjav, že vniklé do kde-ktorej reči cudzie živly v nej sa zachovajú, keď medzitým nejedny z nich v pôvodnom jazyku buďto premenu podstupujá, buďto sa vekom i tratia. Je to zjav podobný čajsi tomu, jako keď v borách (Hochmoore, Torfmoore) nachodíme tam zaborené rastliny, kry a stromy, zotlené síce, ale predsa tým činom jakotak zachovalé, ktoré byináč vo svojom živle organicky ďalej boly sa vyvinovaly, alebo pošly časom. A práve v maďarčine, viac nežli v ktorej inej reči, zachovalo sa takých slovanských výrazov, pomiestnych i povecných, jaké v pôvodine svojej viac-menej už boly vymizly, na pr. *Bazin* — Slováci dnes zovú Pezinek, a predsa je Bazín od koreňa slovenské meno, a Pezinek, Pezinok je nemecké Bösing, poslé opaky z pôvodného Bazín, Bzín. Po bzu (bez, baza, maď. bodza, sambucus) a chabzde (sambucus ebulus, földi bodza) moc miest sa menuje, jako: Bezy, Bzence, Bzenice, Bzenóv, Bzínce, Bziné, Bzová, Bzovík, Bzdínce, Chabodice (Cha-bzdice, Bodzice, Bodice. Odtiaľ priezviská: Beznák, Chaboda, Chabodický, Bodický a pod.). Sem sa nanášajú ďalej: Bizuša, novotne po maď. Büdöspataka i Révkörtvélyes, rumun. Puturosa, Boz nem. Holling, Buzu, Buzinka, Buzincsák, Buzo·ec = Csáktornya, Bodza, Buzd, Bözöd a podobné. Maď. büz = smrad, a büzös i büdös (úplne by bolo z + d = büzdör) smradľavý, ukazuje na slov. koreň bъzъ a zosilnené bъzd, od ktorého odvodzujú sa i bez, baza, chabzda — ćes. chebd, morav. chbez i chebz, pre svoj ťažký pach tak prezvané. Vraví sa: Smrdí jako bzdoch. Nápadné je, že zo spomenutého tu chebdu vypadlo *z* a chebzu zas *d*, priam jako je to i s tamtým büzös a büdös vzhľadom na koreň bъzd, ćo všetko na ten samý pôvod ukazuje. — *Hanna*, *Hany* v Zalanskej, *Hanság* v Mošoňskej. Slovo hany, hanság prekladajú slovníky na bahno, slatina, morava — eine morastige oder sumpfige Gegend. Fogarassi. Vlastne Hanság je meno bahnistého, trstím, rákosím a šarinou zarastlého kraja konča južného chobotu Plesa (starých Pejsa, Pelsa)

hovorí, že je to miesto tých, čo selá svoje premenili, že tam bývajú preselaní — presídlení — metanastae, jakokoľvek *Oslany*, na tejže Nitran-doline, sú miestom tam oselaných — osadlených, synonymným s osadou, selom, selcami. Zvláštno! Ptolomäovi Jazygi Metanasti historikmi kladú sa do Horných Uhár, medzi Tisu a Dunaj, teda pravo ta, kde sú i naše Preselany. Tá shoda miesta i mien je, prinajmenej rečeno, nápadná, a neviem ani kde by inde podobného mena miest bolo ešte.

Ajhľa, jak významné a dôležité sú i s literárneho stanoviska mená topické, jak osvetľujúcimi ony byť môžu práve v tých najtemnejších stránkach národopisu a občianskeho dejepisu: o prvých začiatkoch osadníctva, o ktorých nejest žiadnej písanej zprávy, dávnejších nad písmo, najmä keď nielen tak rôzno, jako maninou prijde, lež jako način v organickej spojitosti svojej uvažované, medzi sebou a i s inými historickými pamiatkami budú porovnávané. V organickej, riekol som, spojitosti, lebo kde sa koľvek organicky — od koreňa vyvinoval občiansky život, tam i odráža sa na menách miest sám ten organismus v istej, či dejinnej, či vecnej, či už tvaroslovnej článkovitosti. A v tomto ohľade práve naše slovenské kraje honosia sa takým bohatstvom a rozmanitosťou, takou výraznosťou a utriedenosťou, takou rýdzosťou a originalitou zeme- a miestopisných názvov, že tomu podobného málo kde na svete najdeš. Rozumie sa, že takými, jako povyše spomenuto, dôležitými a vzácnymi, môžu byť len tie pôvodné a pravé mená, ktoré sám ten národ, ktorý tie selá, obce, založil a žije v nich, dal im, a naskrze nie oné, o celé veky pozdejšie na úkor autochtonného národa na cudzí jazyk popremieňané mená; tieto môžu len o protivnom svedčiť, a nie o kultúrnom vývoji. Je teda už i v záujme vedy a kultúry všeľudskej i pravdy historickej záslužno a dôležito: chrániť a registrovať našské, pôvodné to mená miest; no nám to teraz, keď poctivé, odvečné mená obcí našich zápustom „úradne" maďarisujú, je to najnútnejšou potrebou a priamym príkazom sebaobrany; ide tu o najdrahšie naše dedictvo.

BESEDA.

Videnia a ich vedecké vysvetlenie.

Napísal *Kamill Flammarion.*

Konec nášho stoletia má podobnosť s koncom predošlého. Um unavil sa určitými rozsudkami filosofie, nazývajúcej sa positívnou. Zjavily sa trapné domnienky, že ona bludi. Po Voltairovi a

t. j. jazera, neziderského. V slove hanság koncovka *-ság* je prípona zodpovedajúca našej *-stvo*. To nás privodí na pôvodné meno han, hana, z koreňa hъnъ, hniť, jaké je Hana na Morave. Z toho i to vychodí, že hana a morava,

škole XVIII. stoletia zachvacovali umy Mesmer, Lavater, Svedenborg, Saint-Martin (neznámy filosof), D. Nemour a iní myslitelia mystického smeru; ostatne oni všetci mali vážnejší vedecký význam, než myslí sa všeobecne. Mesmer na pr. vedel omnoho viac než celá vedecká akademia o teorii vln étera, t. j. o základe terajšej fysiky. No najviac dychtili zvedieť niečo nového o silách prírody, nad kolískou zvieracieho magnetismu povstávaly rozličné fantásie o budúcnosti, akési nádeje na fysické preporodenie človečenstva. To samé je i za našej doby. Tak sa zdalo, že August Comte a Littré definitívne označili cestu pre vedu, menovite že ukázali jej smer positívny. Dopustiť len to, čo vidíme, pocítime, slyšíme, slovom to, o čom bezprostredne môžeme sa presvedčiť svojimi smyslami — to je pravidlo vedy za posledných 30—40 rokov.

A čo je vo veci. Analysujúc svedectvo svojich smyslov, presvedčíme sa, že ony klamú nás na každom kroku. My vidíme, že slnce, mesiac a hviezdy točia sa okolo nás: to nie je pravda. Vidíme, že zem je nepohnuteľná: opäť nepravda. Vidíme, že slnce vychodí nad horizontom, a ono je ešte pod ním. My dotýkame sa tvrdých telies: ich niet. Počujeme harmonické zvuky, no to nie je tak: vo vzduchu sú len vlnité otrasy, ktoré samy v sebe sú nemé. Kocháme sa effektami svetla a bariev, oživujúcich v našich očiach veľkolepé divadlo prírody: v podstate niet ani svetla, ani bariev, je len bezbarevné pohybovanie sa éteru, ktoré, porážajúc náš zrakový nerv, dá nám dojem svetla. Popálime si nohu na ohni: ale veď len v modzgu našom odráža sa pocit popálenia. Hovorí sa o horúčosti a o chladnosti: v celom vesmíre niet ani horúčosti, ani chladnosti — sú len pohyby. Teda smysly naše klamú nás strany skutočnosti. Pocit a skutočnosť sú dve rôzne veci.

No to ešte nie je všetko. Naše smysly, ktorých máme päť, sú veľmi nedostatočné. Dovoľujú nám ponímať len najobmedzenejší počet pohybov, tvoriacich život vesmíra. Aby som urobil toto pochopiteľným, zopakujem tu, čo nepísal som v *Lumen* pred dvadsiatimi rokmi: „Medzi posledným akustickým pocitom, poňatým naším uchom následkom 38.850 otrasov za sekundu, a prvým optickým dojmom, poňatým naším zrakom, následkom 458,000.000,000.000 otrasov v rovnú jednotku času, my nemôžeme nič poňať. Tu je veľký intervall, pre ktorý my nemáme smyslu. Keby v našej lyre bolo iných strún — desať, sto, tisíc, tak harmoniu prírody zachytávali by sme úplnejšie.“ S jednej strany naše smysly klamú nás; s druhej ony nezachytia všetko, čo deje sa okolo nás. Nasledovne niet čím sa pýšiť a niet príčiny dvíhať za princíp domnelú positívnu filosofiu.

Rozumie sa, treba nám držať sa toho, čo máme. Uznajme v princípe, že rozum alebo, jestli tak sa ľúbi, rozsudok vždy a vo

---

čo do slovného smyslu, sú synonymy. Sem patria i maď. hancsik, hancsok, handsék, hant, znamenajúce: pažitný máček, šuplata — Saumplatte, eine wasige oder torfige Scholle. Nuž či sú to nie slovenské — zabudnuté: hančík, hančok, hanček, han (hanec)?
Ďalšie toho doklady pre obšírnosť ztadeto vynechávam.

všetkom musia byť našimi vodičmi, no nezatvárajme vedu do tesných rámov. Vrátim sa ešte raz k Augustovi Comtovi, lebo je zakladateľom novej školy a jedným z najväčších umov nášho veku. On obmedzuje sfäru astronomie tým, čo bolo známo za jeho času. To je absurdum. „My ešte chápeme možnosť vyskúmať formu nebeských svetiel — hovorí on — ich vzdialenosť, ich pohyby, no my nikdy nijakými prostriedkami nemôžeme vyskúmať ich chemické složenie.“ Znamenitý filosof umrel roku 1857. O päť rokov, vďaka spektrálnej analyse, my mali sme možnosť poznávať chemické složenie nebeských svetiel a klassifikovať hviezdy dľa ich chemického složenia. Čo včera ešte neznali sme, zaiste stane sa známym.

*

Na príklad zjavenie sa umierajúcich ľuďom, ktorí sú od nich viac alebo menej vzdialení. Positivisti pokrčia plecami, keď počujú o takom nesmysle; zapodievať sa tým čo len minútu, znamená, dľa ich mienky, tratiť darmo čas a k tomu ešte vrátiť sa k poverám dávno minulých vekov. Nemožno, tvrdia oni, aby jedna bytnosť zjavila sa druhej vo videní, alebo dala jej znať akýmkoľvek spôsobom, že ona prechodí zo života do iného sveta. Slovo „nemožno“ už prestalo jestvovať vo francúzskom jazyku od času Napoleona I. Ono už zmizlo z filosofického slovníka od času prekvapujúceho a neočakávaného rozvitia terajšej fysiky. Po vynajdení fotografie, pary, telegrafu, telefona, spektrálnej analysy svetiel, vnuknutia myšlienok a hypnotismu, každý, kto chcel by vyznačiť hranicu možnému, zaostal by najmenej o pol stoletia za najmenším žiakom elementárnej školy.

Na to povedia: ako si objasniť také styky? My môžeme dopustiť len to, čo vieme si vysvetliť.

No to je veľký omyl. Môžete si vysvetliť, prečo kameň padá? Veď vy neznáte podstatu príťažlivosti. Tak teda buďte skromnejší a neodsudzujte tých, ktorí o tomto chcú vedieť trochu viacej. Či bývajú videnia? To je otázka. Ak bývajú, treba ich dopustiť.

Ó, ony jestvujú nie od včerajšieho dňa, alebo aspoň hovoria o nich od prvopočiatku. Najstaršia kniha, Biblia, je plná toho; medziiným v nej zvláštnej pozornosti zasluhuje, ako zjaví sa Samuel Saulovi u veštice endorskej (I. Samuela XXIII). Svetskí spisovatelia drievnej doby tiež neraz dotkli sa tejto otázky. Zaujímavý je príklad, uvedený Ciceronom v jeho traktáte De Divinatione (1, 27). „Dvaja priatelia prišli spolu z Megary a složili sa v osobitných bytoch. Jeden z nich sotva zasnul, vidí pred sebou svojho spolucestovateľa, ktorý oznamuje mu smutne, že majiteľ hostinca chce ho zabiť; prosí teda svojho priateľa, aby mu šiel na pomoc. Ten prebudil sa, no presvedčený, že to len sen, zaspí poznove. Priateľ zjaví sa mu po druhý raz a prosí, aby sa ponáhľal, lebo vrahovia už hneď vojdú mu do izby. Znepokojený a podivený dôslednosťou tohoto sna, už sobral sa, že pôjde k svojmu priateľovi. No rozvaha a unavenosť zvíťazily: ľahol si poznove. Vtedy priateľ zjaví sa mu po tretí raz — bľadý, zakrvavený, zohavený. „Nešťastný“, hovorí

mu, „neprišiel si, keď som sa ti prosil! Konec všetkému: teraz pomsti ma. Pri východe slnca popadneš v mestkej bráne naložený voz, zastav ho a rozkáž mu složiť náklad — najdeš moju mrtvolu, skrytú na spodku; postaraj sa, aby som bol pochovaný a prenasleduj mojich vrahov.

„Taká nástojčivosť sna, taká dôslednosť v podrobnosťach nedopúšťajú váhať ďalej; priateľ vstane, beží k mestskej bráne, dohoní voz, zastaví pohoniča a najde mrtvolu svojho priateľa.

Tak rozpráva Cicero. Príklad tento možno vysvetľovať rozličnými hypotésami. Možno povedať, že príklad udal sa nie tak, ako rozpráva ho Cicero, že je okrášlený, prehnaný, že dvaja priatelia, keď prídu do cudzieho mesta, vždy môžu sa obávať nebezpečenstva; že jestli strachuješ sa o život blízkeho človeka, a ešte po ťažkej ceste a uprostred nočnej tichosti, môže sa ti prisniť, že on je obeťou vraždy. Áno, možno priviesť všetky tieto hypotésy na vysvetlenie; no sú to len hypotésy, nič viac. Dopustiť, že skutočne bol styk medzi mrtvým a živým, je tiež hypotésa. Ale možno, že táto posledná hypotésa je menej záhadná, než všetky ostatné, jestli súdime podľa množstva hodnoverných faktov, ktoré teraz konštatujú sa vedeckým spôsobom. Máme pod rukou niekoľko takých faktov a môžeme ich predložiť súdu čitateľov. Začneme nasledujúcou príhodou, ktorá bola vytlačená s priložením dokumentov, garantujúcich jej nepochybnú pravdivosť, v špeciálnom časopise, založenom práve pre takéto úkazy, — v *Annaloch psychických vied* doktora Darieksa. Fakt je totiž tento:

V prvé dni novembra 1869 šiel som zo svojho rodiska Perpignana do Montpellieru študovať ďalej farmaceutiku. Rodina moja pozostávala vtedy z matky a štyroch sestier. Nechal som ich všetky zdravé a šťastlivé. Dňa 22. novembra moja mladšia sestra, Elena, kvetúca 18. ročná deva, môj miláček, pozvala si niekoľko priateľkýň. Okolo 3. hodiny popoludní ony všetky, sprevádzané mojou matkou, vyšly prechádzať sa na boulevard. Čas bol veľmi krásny. O pol hodiny mojej sestre predsa prišlo zle, cítila zimnicu v celom tele a silný bôľ v hrdle. Hneď vrátily sa domov. A o dvanásť hodín moja milovaná sestra dokonala na rukách matkiných, zadusená záškrtom, s ktorým dvaja lekári nevedeli si rady. Dostával som telegramm za telegrammom do Montpellieru, poneváč bol som len sám, ktorý mohol som byť mužským predstaviteľom rodiny na pohrabe. No akousi osudnou náhodou ani jedna depeša nebola mi doručená na čas. A tu v noci s 23. na 24. november, o 18 hodín po sestrinej smrti, bol som obeťou strašnej hallucinácie. Prišiel som domov pozde, o 2. hodine popolnoci, bezstarostný a v radostnej nálade, po veselej vychádzke, trvavšej celé dva dni. Ľahol som si a o päť minút zaspal som tuho. Okolo 4. hodiny razom zjavil sa mi obraz sestry, bľadej, zmučenej, zakrvavenej, a počujem prenikavé, žalobné volanie, opakujúce sa niekoľko ráz: „Prečo nejdeš, Louis? Poďže, poď ku mne skorej!“ V nepokojnom sne tak sa mi videlo, že skočil som do ekipáže, no napriek mojim strašným námahám tá nehýbala sa nijako. A sestrin obraz bol vždy predo mnou — bľadý, krvavý, bez dychu, v ušiach ozývalo sa mi prenikavé, žalobné vo-

lanie: „Prečo nejdeš, Louis? Poďže ku mne, poď skorej!“ Razom prebudil som sa, celý spotený, s rozpálenou hlavou a vyschnutým hrdlom; dych mal som krátky a trhaný. Vyskočil som z postele, chcejúc precítnuť a prísť k sebe. O hodinu ľahol som si zase, no nemohol som najsť pokoja. O 11. hodine predpoludním utrápený prišiel som do nášho ústavu. Na otázky priateľov, čo mi je, rozpovedal som im svoju príhodu. Vysmiali ma. O 2. hodine šiel som na universitu, dúfajúc v práci najsť vyrazenie. Po prednáške, vyjdúc na ulicu, vidím ženskú v hlbokom smútku, idúcu mi v ústrety. Na dva kroky odo mňa zodvihla si závoj. Poznal som svoju staršiu sestru: v trápení, že čo je so mnou, prišla do Montpellieru. Rozpovedala mi o veľkom nešťastí, na ktoré ja predsa nebol som pripravený, lebo ešte 22. novembra ráno dostal som z domu samé dobré zprávy.

Toto je moja príhoda. Za úplnú hodnovernosť rozpovedaného ručím svojou cťou. Mienku nevyslovujem žiadnu — ja len rozpovedám. Od tých čias prešlo dvadsať rokov, no dojem ostal takým hlbokým, ak nie ešte hlbším, a hoc črty mojej Eleny už nepredstavujú sa mi s tou jasnosťou, ale jej volanie počujem ešte vždy dokonale, žalobné, zúfalé: „Prečo nejdeš, Louis? Poďže ku mne, poď skorej!“ Louis Noelle, apatekár v Cette.

Z dokumentov, potvrdzujúcich hodnovernosť rozpovedanej príhody, uvedieme tu list Noellovej sestry.

„Môj brat požiadal ma, aby som vám opísala, ako sišla som sa s ním v Montpelliere po smrti našej sestry Eleny. Akokoľvek ťažko mi je dotýkať sa týchto bôľnych rozpomienok, pousilujem sa povedať všetko podrobne. Keď stretla som brata na ulici, hneď som pochopila, že on ešte nevie o smrti Eleninej, napriek môjmu smútočnému rúchu. „Aké nešťastie nás zastihlo?“ zvolal on. Počujúc odo mňa, že Elena umrela, stisol mi ruky s takou silou, že som temer spadla. Prijdúc na jeho byt, bolo mi zniesť strašnú scénu. V hneve ztratiac hlavu, môj brat, pravda, veľmi nervósny a prchký, ale zároveň dobrý — len-len že ma nezabil. „Aké nešťastie! To akýsi osud!“ kričal. „Ó, tie depeše, prečo som ich nedostal?“ A bil päsťami na stôl. Vo vytržení vypil celé tri poháre vody. Bolo okamženie, v ktorom myslela som, že je pomätený. Keď prišiel k sebe, už o niekoľko hodín, povedal mi: „Ó, ja som vedel, že zastihne ma veľké nešťastie!“ Vtedy rozpovedal mi hallucináciu, ktorú mal v noci s 23. na 24. — Terézia Noelle.“

Tento prípad videnia prináleží k tomu druhu, čo i Ciceronom opísaný. Pripisujú ich hallucináciam, ktoré náhodou padnú na ten samý čas, čo i skutočné udalosti. Rozumie sa, bývajú niekedy podivné prípady; no či je rozumne, či je logicky povedať, že hallucinácia náhodou bola v jednom čase so skutočnou udalosťou? Nemyslím. Podoprem svoju mienku ešte inými príkladmi.

*

V septembri roku 1857 istý G. V., kapitán anglických dragónov, odišiel do Indie k svojmu pluku. Žena ostala mu v Anglii; žila v Kambridge. V noci so 14. na 15. novembra 1857 k ránu

videla vo sne svojho muža chorého a znepokojeného. Prebudila sa zdesená. Otvoriac oči, opäť vidí muža, stojacieho pri svojej posteli. Zjavil sa jej v uniforme, s rukami pritisnutými k prsiam. Vlasy mal rozčuchrané, tvár na smrť bľadú; veľké jeho čierne oči napnuto hľadely na ňu. Ústa mu boly skrívené, ako vždy, keď býval znepokojený. Ona videla ho so všetkými podrobnosťami obleku, tak dôkladne, ako by bol deň; zbadala, že obidvoma rukami držal si košeľu, ktorá však nebola zakrvavená. Zľahka naklonil sa napred, umučený a namáhal sa prehovoriť; no hlasu nebolo počuť. Videnie trvalo asi za minútu, potom zmizlo. — Prvou myšlienkou ženy bolo presvedčiť sa, či skutočne nespí. Pretrela si oči prikrývadlom a bolo jej jasné, že cíti to. Malý bratanec spal vedľa nej: naklonila sa nad spiace decko a počúvala mu dych. Dokonale počula, že dýcha, a vtedy presvedčila sa, že čo videla, to nebol sen. V tú noc viac nezaspala. Ráno rozpovedala všetko svojej matke a hneď vyslovila, že jej muž je alebo zabitý alebo ranený. Videnie bolo také jasné a reálné, že urobilo na ňu hlboký dojem, ona začala smútiť, hovoriac, že bude sa pokladať za vdovu, kým nedostane list od muža, písaný po 14. novembri. — Telegramm, oznamujúci skončenie kapitána V., došiel do Londýna v decembri; v ňom stálo, že kapitán bol zabitý pri Lüknove 15. novembra. Vesť, vytlačenú v anglických novinách, čítal i advokát Wilkinson, právny zástupca kapitána V. Keď pozdejšie sišiel sa s vdovou, ona povedala mu, že bola pripravená na tú smutnú vesť; no bola presvedčená, že jej muž umrel nie 15. novembra, poneváč zjavil sa jej v noci so 14. na 15.[1]) Vysvedčenie námorného ministerstva potvrdilo datum telegrammu. Ďalej nebolo možno nič vyhľadávať. No zrazu v marci 1858 rodina kapitána V. dostala list z Lüknova od 15. novembra 1857. V ňom oznamovalo sa, že kapitán V. bol zabitý na čele svojej eskadrony pod Lüknovom, no nie 15. novembra, ako hovorila depeša, lež 14-ho, popoludní. Pisateľ listu bol pri ňom v okamžení smrteľného poranenia. Trafil ho odlomok granáty, viac nepovedal ani slova. Pochovali ho v Dilkaosku, nad hrobom postavili mu drevený kríž s počiatočnými literami mena — G. V., pri nich datum smrti: 14. nov. 1857.

*

Ešte jeden prípad, potvrdený plukovníkom Wikhemom a zaznačený jeho ženou:

„Jeden z mojich známych, officier škótskeho pluku, bol nebezpečne ranený v koleno pri Tel-el-Kebire. Mať jeho bola moja blízka priateľka a keď špitálska loď „Kartagen“ doplavila raneného na Maltu, mať jeho prosila ma navštíviť ho a postarať sa o jeho

---

[1]) Rozdiel v dĺžke medzi Londýnom a Lüknovom približne rovná sa piatim hodinm; nasledovne ranná tretia alebo štvrtá hodina v Londýne zodpovedá 8. alebo 9. hodine v Lüknove. No kapitán bol zabitý popoludní, nie ráno, ako uvidíme nižšie. Z toho nasleduje, že jestli on padol 15. novembra, tak žena jeho mala videnie o niekoľko hodín pred bitkou, v ktorej prišiel o život, t. j. v tom momente, keď on bol ešte živý a zdravý. Skutočne smrteľne ranený 10. alebo 12. hodinami pred videním.

ďalšie prevezenie. Na lodi povedali mi, že je on jeden z tých, ktorí sú najťažšie chorí, že nebezpečno bolo by previesť ho do vojenskej nemocnice, preto lepšie bude nechať ho na lodi. Po dlhých prosbách predsa dovolili nám, mne a jeho matke, že môžeme navštevovať raneného. Priateľ môj bol veľmi zle, v nohe už mal sneť (gangräna), lekári neodvážili sa k amputácii pre jeho slabosť. No poneváč nemoc pretiahla sa a bývalo mu raz horšie raz lepšie, začali dúfať, že snáď popraví sa po istú mieru, hoc hrozia mu i suchoty. V noci na 4. januára 1886 nebolo podstatnej premeny v jeho položení: mať jeho nahovorila ma odísť domov, odpočinúť si. Chorý bol v stave letargie, lekár myslel, že pod vlivom morfia prespí do rána. Ja privolila som a umienila som si, že ráno vrátim sa k nemu. — Okolo 3. hodiny po polnoci môj starší syn, ktorý spal v jednej izbe so mnou, zobudil ma volaním: „Mama, mama, pozri, pán B.!“ Skočila som, a skutočne vidím obraz B., vznášujúci sa po izbe na pol stopy od dlážky; o niekoľko minút zmizol, usmievajúc sa mi. Bol v nočnom obleku, no chorá noha, prsty ktorej už boly opadaly, predstavovala sa mi cele zdravou. Zbadali sme to razom — môj syn i ja. O pol hodiny prišly povedať mi, že B. umrel o 3. hodine. Šla som k jeho matka a tá rozprávala mi, že pred smrťou povedomie zpolovice vrátilo sa mu a predstavoval si, že stíska moju ruku v svojej. Nikdy neodpustím si, že v tú noc odišla som domov. — Eugenia Wikhem.

Syn pani Wikhemovej, deväťročný chlapec, potvrdil, že všetko tak bolo. Za pravdivosť rozpovedanej príhody ručil i muž tejto dámy, delostrelecký plukovník Wikhem.

*

Možno bolo by uviesť ešte mnoho takýchto faktov, no ich množstvo nepridá ničoho veci. Celá otázka je v tom, či treba dopustiť také fakty? Ale ako ich nedopustiť? Pochybovať o svedomitosti, o spoľahlivosti ľudí, ktorí ich rozprávajú? Nemáme na to práva, povážiac, že sú to všetko osoby ctihodné; ale i vyšetrovaním, oprobovaným vo väčšine prípadov, potvrdilo sa všetko. Pokladať takú vec za púhu náhodu je ľahkomyseľnosť A tých prípadov je príliš mnoho. Pravda, bývajú divné príhody, no uspakojiť sa takým vysvetlením nemožno. Nám tak sa vidí, že bolo by rozumnejšie a vedeckejšie usilovať sa počítať s takýmito zjavmi, a nie upierať ich bez všetkého rozsudzovania.

Vysvetliť ich je ťažšie. Ako už povedali sme na počiatku, smysly naše nie sú dokonalé a klamú nás, i možno, že nikdy neodkryjú nám opravdovú skutočnosť, tu ešte menej, než kdekoľvek inde. Všetko, čo môžeme predpokladať, srovnávajúc rozličné fakty jednakého poriadku, je to, že umierajúci alebo umrevší vôbec neprenáša sa bezprostredne k tomu druhému, živému (hovoríme nie o tele, samo sebou rozumie sa, lež o duši, o psychickom princípe) a že to tu účinok jednoho ducha na druhého zo vzdialenosti. Možno dopustiť, že každý náš krok, pomyslenie sprevádza sa pohybom mozgového atoma, čo ostatne fysiologi už dopúšťajú. Naša psychická sila rodí pohyb v étere, ktorý pohyb ide do diaľky, ako všetky

otrasy éteru, a pocíti sa mozgom iných bytností, nachodiacich sa v harmonii s našou. Premenenie psychického účinku v pohyb éteru môže byť analogičné s tým, čo pozorujeme v telefone, kde stena prijímajúca, totožná so stenou sdeľovacou, spôsobí vibráciu zvuku. Taký účinok jednoho ducha na druhého javí sa veľmi rozlične; niekedy zjaví sa celý obraz, niekedy počuť len známy hlas, niekedy zase počuť neobyčajné zvuky, ako by sa prekladalo náradie, alebo dejú sa iné viac-menej divné zjavy. Duch účinkuje na druhého ducha, ako v prípadoch vnuknutia myšlienky zo vzdialenosti. Účinok jednoho ducha na druhého zo vzdialenosti v okolnosťach tak vážnych, ako smrť, najmä smrť nenadála, je zjav nič nie divnejší, než účinok magnéta na železo, priťahovanie mesiaca k zemi, sdelenie ľudského hlasu elektrikou, rozoznávanie chemického složenia hviezdy prostriedkom analysy svetla a ostatné divy terajšej vedy. Lenže ono prináleží k povýšenejšiemu druhu zjavov a môže nás priviesť na cestu psychického skúmania ľudskej bytnosti.

Iste nemožno jednako si vysvetliť zjavenie sa umierajúceho a zjavenie sa umrevšieho. No my o tomto nevieme nič. Nemožno je len upierať, nedopúšťať. Začnime pozorovať, skúmať, analysovať.

Každý prisvedčí, že v celom stvorení sveta pre nás najinteressantnejším predmetom — sme my sami. „Poznaj sám seba!“ hovorí Sokrates. Za mnohé tisícročia poznali sme ohromné množstvo rozličných vecí: nepoznáme len to, čo nám je najbližšie. No terajší smer ľudského umu konečne kloní sa k študovaniu samého človeka, dľa pravidla Sokratovho. Preto my upozorňujeme tu čitateľov na jednu stranu velikej úlohy, a pritom na jednu z najzajímavejších.

„N. Vr.“

Dosiaľ neznámy básnik Bernolákovej školy.

Rukopis tu nasledujúcej básne *Pastírky* p. Dominik Kessereő našiel v archíve kat. fary v Novom Meste nad Váhom, kde pôvodca Ernest Bellay, ako matrika ukazuje, roku 1837 bol kaplánom. Rukopis básne je pôvodný, básnikov, totožný s písmom jeho, ktorý zachovala novomestská matrika. *Pastírka* predstavuje nám hotového básnika, idúceho za svojím majstrom Jánom Hollým: ona nebola prvou — a možno — ani poslednou prácou jeho. Fraseologia básne („skór bi sa bol náhlej smrti nazdal“) je taká pevná a rýdza, že môže slúžiť ku cti bernolákovskej slovenčine.

V tlači držíme sa verne pravopisu básnikovho. Rukopis dáme do musea *Domu*.

Pastirka.

Palémon. Licidás.

Palémon.

Kamže sa tak veselí, prám včil Licidási ponáhľaš,
Ked indá bradaté dojivati pílno kozički
Ždicki čo len pamatám običaj Čas tento si mával?

Licidás.

Do krásnej Dolini; — visoké kde oblahi Dubce
Libaju; a široké do Potočka sa dívaju jalše.
Kde (jako víš) jasné bár z rítka Slnéčko nakukňe
Však, i rostomilích Paší na volu je dosti,
Nikdi domov lačné že sa ešte nevrátili ovce
odtád; — aj s ních len (Boh ví) i to Mléko je sladšé
Aj Sír masnejší, aj zdravše šetke jahence.
Ta teda včil pilná ma potiskuje Práca za Rána
Ta včil ja veselí Palémon schopne sa náhlim.

Palémon.

Bez Pochibi tvoja tam žadá Ťa obimati Ester,
Ester vác Ti milá ranná než Kvítku Rosička? —

Licidás.

Dost si uš povedal! — nevíš jak hrozňe ma trápiš
Ked mi na Úm Ester to falešné Dívča donášáš —
Ešte si snad nepočul, že je už više Tídna čo som ju
(Bár bi ju nikdi nebol aj predtím) márnu neuzrel? —

Palémon.

Čo sliším? — jeli Sen? — si to Ti Licidási? — aneb snad
Sám Pán zestúpil ke mne z visokého Olimpa? —
Ti teda bis' spanilú bol opustil Esteru blázen,
Esteru peknejšú, nad tuto Rúžu na Trni? —

Licidás.

Táto že Rúža voná, že je aj spolu krásná
Vím, — ale aj Trním že pichá svím tež mi je známo.
Černooká Ester, nad šetke Rúže milejšá
Šetke i zas bolavím tenkrát prevíšila Trním
Ked (jako mi Koridon povedal) Licidása zabudnúc
Lásku Tirsisovi pred ním zaslúbila večnú.

Palémon.

Ver Licidási milí! Reč táto že vác mi je divná
Jak Strela ked bi včil bez Mrákoti tam toho Dubca
Na Sto Kusov z visokého Neba roztréskala jasná.

Licidás.

Já sám jak zrazení téš som počujíce to zostal!
Však skoro (bár bi nebol) Koridon ma o Pravde uistil
Tak; že jasnejšú mám jej nad Slnko Falešnost.

Palémon.

Láska horúca (očuj) v Každem Slovičku Nevernost,
V Každem Smíchu Faleš, i Nestálost hnetki nachádzá.
Však čo prv i Faleš, i Nevernost zdálo sa, neskór
Pravda neni; jak Pravda neni čo zdálo sa ve Sne.

Licidás.

Ked by si šetko vedel Palémon ináč bi si mislel!

Palémon.

Sadni si hnet teda sem bližej a pospolu začni
Šetko čo viš, Koridon čo Ti mluvil verne viprávat.
Snad Teba on veselí mínil len blázna ošálit? —

Licidás.

Ked teda dichtiví, len chceš ma pilno očuvat
Šetko očuj teda včil, i hnetki za Pravdu mi uznáš
Že nezadarmo sa mi Trpkú zalívalo Srdce
Od protivosti Slzú, že som Ester ešte nepoznal.
Pod hinten vršek, prám som bol vihnal ovečki
Dnes Týden veselí, a na Esteru som sebe mislel,
Den bol peknejší jak dnes, ba i Pálčivost Slnka
Tak veliká, mokré že mi až bolo od Potu Rúcho.

Palémon.

Začni čo skór ked máš hovorit lebo Chvíla sa blíži
Uš k Dojeňú, i konec bi radnej pilno očuval!

Licidás.

Jak teda tak v studenem som piskal Fujaru Chiádku
Jak sebe rozmíšlal Ester, a ju často spomínal —
Jak jej Méno volal, a z očn Slzi často utíral —
(Boh sám ví odkád) Koridon to šetko pozorňe
Teš počul; lebo hnet ke mne pristúpil a takto
„Réknul: „Bratku milí! hintam na Tráve sedící“
„Som tvoje Pisne očul, po ních hnet i som Teba poznal,“
„Esteru jak miluješ, miluje zas i jak Teba Ester“
„Si spíval blázen! — ba čo vác si hu ešte za vernu“
„Hlásil, — však nevíš, že Ta márna dávno zabudla“
„A Teba už vácej ani uzret nechce neverná!?“ —
„Sám ju tímto Uchem som očul jak Prísahu večnú“
„Dávala Tirsisovi; a jemu jak slúbila Lásku.“
„„Nech tuto hned na Kamen sa obrátím mlúvila, Tirsis!““
„„Tirsis moj jediní! moje Šetko! až Ta opustím —““
„„Vác Teba já milujem Zelenú než Trávu Ovečki““
„„Vác než žižnivé miluju v Lete Lúki Potočki —““
„„Vác než Pán miluje Pastírov ja Teba lúbim,““
„„Tis' Duša má, i budeš, Tis' Svet moj!.Tis' Nebe krásné““
„„Tirsis moj jediní, Ti si Šetko čo na Svete tomto““
„„Má, — lebo mat nazatím Ester tvoja zácného može!““
„Tak teda Ester tvá hovoril prislúbila Lásku“
„Tirsisovi; i danú Tebe Prísahu zrušila večnú.“ —

Palémon.

Až Tebe ništ inšé nemluvil o Esteri. blázen
Len čo si včil povedal; neni ešte Príčina zúfat! —
Snad to iné nebolo tukšé krem Divčata žarti?
Krem Reči tak prázné, jak prázná táto je Vrba.

Licidás.

Ešte si Šetko nečul! (poneváč ždi ma v mej Reči mîliš)
Sliš len i dál, a potom nedbám, čo sa zdá Tebe rekni —

Já sám ešte toto bi tichí bol šetko očuval
Jak ticho hinta Dole sa potiskuje tento Potoček
Kedbi len Koridon svoje vác nebol ótvoril Ústa! —
(Neb Reči Dívčata vím, običajňe že bivaju sladšé
Aj len hnet nemosí bit šetko čo Ustami mlúvi
Pravda; o tom mislet že ináč uš nikdo bi nesmel!)
Ach! ale jak povedal: že dalej sa i libali! ver mi
Od protivosti že som zelení jak Lúka na jarnem
Slnku, na ráz zostal; lepšé neb nikdo nemohel
(Dávno čo som žádal) rázom ma o Pravde uistit!
Včil len vím, nazatím žadnému Divčatu nikdá
(Som povedal) že nedám na jakú bár Prísahu viru!
Blázen až posaváď som bol, že som Esteru mislel
Tak ma ždi miluvat, jak mi hovorívala často —
Včil len vím, že dotál len každé Dívča je verné
Inďe dokáď Oči jej Chlapa zas druhého neuzrú! —

Palémon.

Nešťasní Licidási si bol, takovú sebe vibrat
Nešťasní takovej, večnú prislubiti Lásku!
Sám uš poznávám Teba včil jak ošálila v Skutku!

Licidás.

Skór bi sa bol náhlej Smrti nazdal jak že ma Ester
Ester ždi mne milá na veki tak lachko zabudne!
Kedbi Ti snad moja len známá bola bívala Láska
Jak Teba som miloval! — Ester! — jak ešte Ta lúbim
Jak Teba mé miluvat na Veki neprestane Srdce —
Ach ver! — bár kamené bi sa snad bolo híbalo Srdce
V líbežnem Tele tvém — bolo bi nad Trávu omaklo! —
Nikdi bi Tirsisovi neboli Tvoje slúbili ústa
Lásku! aniž „Svet moj" aniž „Nebe mluvili Krásné"!

Palémon.

Skór bi si bol mislel, jasné že prestane Slnko
Svítit; a jarní čas Slávik že nedá Hlasa svého,
Skor že budú pekné po jalšách Narcise kvitnut —
Než žebi Ester tvá, Tebe zóstala nekdi neverná!

Licidás.

Skór hipkích jelenov že opustá Stáda Studénki
V Horku tuhém; i své že zanedbaju ovce, jahence —
Skór tito pod Vlčicú Smad svoj, že zahášati pójdu
A v Zime skór voňavé že rodit bude Breskiňe Vrba —
Som mislel, — jak snad že ma Ester nekdi zabudňe!

Palémon.

Jak v Zime odpornej rozličnej Barvi Fialki
V čirom ked bi Poli vikúkali ze Sňahu čerstvé —
Tak mi je vec divná, — čo si včil o Esteri mluvil! —
Však Licidási milí! — poneváč ništ na Svete tomto
Matka má že neni stálého mi do Hlavi často
Vrážala; — (aj ked len običaj Mudrého nebíva
Darmo si Mozgi kazit na tom, čo nikdi nemože

Uš bit ináč;) preto ráz len Esteru aj Ti opustit
Nešťasní Licidási mosíš! — neb (darmo je) bratku!
Velmi si k Srdcu bereš — pritom aj tvé Stáda zabíváš —
Neb jako Vlk jahnicám škodní je; a Prívale Sátám
Tak Licidási, a vác škodná nám ešte je Láska!

Licidás.

Lachko sa v ovčinci Vlkom vysmívajú ovce!
Lachko kozički malé sebevolňe vikúkajú odtád
Nanho! lachko i Ti Palémon včil mi zabúdnut
Ester ždi mňe milú kažeš! — však predca nemože
(odpust) bár bolavé moje Srdce Ester opustit! —
Ester ždi mňe milá! Tis Svet moj, — Tis nebe krásne!

Palémon.

Uš na Dnes Licidási milí! bolo dosti Bolesti
Dost bolo aj Rečí; — dost Žálu, — dost bolo Smútku! —
Aj bich uš skoro bol zabudnul Chvíla že prišla
Nám k Dojeňú, — i malé že ručá pre Krmu Bujáčki! —
Jak chceš Bratku milí, zostat na mléko sladunké
Zostaň, — aj Sír mám — aj Mad, — aj Zinčicu sladkú.
Čo ale Ester tvú sa dotíče? ked skoro prindeš
Zas ke mňe, — Ti povím čo si ešte dočilku nemislel! —

Konec.

Ernest Bellay.

Literatúra.

Parom u Slovákov. Pod názvom *Čert-Hrom-Perun* v *Zlatej Prahe* Lev Solc píše pekný príspevok k bájosloviu slovanskému. O Perunovi (*Zl. Praha*, č. 12) hovorí:

„Josef Jireček, jehož „Studia z mythologie české“ pokládají se posud za nejvážnější český spis o českém bájesloví, praví na str. 155.: „Pocta Perunova vyniká u Rusů a to sice v desátém století, po příchodu Varjahův. Velice se podobá, že Rusům nebyl nic jiného než poslovaněním skandinavského Thôrra.“ A dále na str. 162.: „Perun původně znamenalo jen hrom, i jest proti veškerému duchu, jenžto v mythologii slovanské vládne, aby Slované z hromu, jehož původ oni nejvyššímu bohu svému přičítali, sami ze sebe byli vytvořili zvláštní božstvo. A nazváno-li nicméně zvláštní božstvo Perunem, stalo se to jistě jen podle vzoru cizího, germánského. Pořekadla slovenská o paromu ničeho nedokazují, jelikož se vesměs rovnají českým o hromu.“

Tato slova chovají v sobě několik sporův a nepravd. Na str. 154. Jireček praví: „U Slováků se parom vyskytá ne co obecný název hromu, jako u Rusů a Poláků, nýbrž výhradně jen v pořekadlech: paromova strela...“ Tato věta odporuje poslední větě Jirečkově, námi hned před tím položené, že „pořekadla slovenská o paromu ničeho nedokazují, jelikož se vesměs rovnají českým o hromu.“ Není-li u Slováků parom obecným názvem hromu, nýbrž vyskýtá-li se výhradně jen v pořekadlech, nemůže se přece o těch pořekadlech říci, že by ničeho nedokazovala hledě ke slovu perun. Naopak,

právě pořekadla slovenská, ačkoli v nich parom = českému hromu, dokazují náramně mnoho; neboť právě pořekadla zachovala nám slova v původním, starém, konkrétném a obrazném významu, jenž mnohdy k báji co zdroji svému ukazuje. V našem případě zvláště vyjde na jevo, že Slováci tvoří jaksi střed všeho Slovanstva, jsouce svými sídly nejbližší onomu místu, kam Nestor, nejstarší ze slovanských letopisců slovansky píšících, klade první sedliska všech Slovanů, totiž Dunaji. Tomu řeč jejich i v našem případě nasvědčuje. U Slováků máme obě slova pro něm. donner, lat. tonitru, řec. κεραυνος vedle sebe: totiž parom i hrom, ale tak, že parom, jež některým Slovanům schází, není názvem obecným, appellativem, jako strom, řeka, město a p., nýbrž vyskytuje se jako jméno vlastní boha hromu:

Buoh Parom za oblakami
uvidí to nahnevaný. (Kollár. Zp. I. str. 5.)

Za oných časov,
za starých bohov,
za boha Paroma. (Kollár. Zp. I. str. 5.)

Daže teba šuhaj,
daže Perun trestau. (Kollár. Zp. I. str. 6.)

V prvých dvou místech Parom je zřejmě jménem vlastním, majíc vedle sebe jméno obecné: buoh, jako bychom řekli: bůh Apollon; ve třetím jest Perun o sobě sice, ale patrně jako jméno vlastní.

Co se pořekadel slovenských týče, právě to, že „parom“ *jen v nich* se vyskytuje, svědčí o tom, že to něco více, než jméno obecné, ač celkem rovnají se českým pořekadlům o hromu, na příklad: Paromova strela ťa zabila! Parom ťa vzal! Bol by to parom; hybaj do paroma; paromská robota; paromský človek; u Paroma; kýho paroma si urobil? — Však i kde Slovák neříká parom, dobře cítí boha osobného, t. boha hromu: Bodaj ti sto hromovitých bohov do duše udrelo! Od hromu pochází též hrmavica, hrmená strela (= paromova hromová střela) a j. Slovák tedy zná boha Paroma (jméno vlasní); parom v pořekadlech prozrazuje silné vědomí osobní bytnosti božské, jež ani v nejotřelejších, jako „paromský človek“, „kýho paroma!“ úplně nemizí... V Čechách už neví se ničeho o „jasné střele Paromově“, ale Morava ji ještě zná: „Choč by střely s nebe praly.“ (Sušil, 594.) „Udeřila střela do jeho srdečka.“ „Uder, střelo, uder — Enom ho nezabi.“ (Sušil, 274.)“

U Poliakov *piorun* znamená strelu hromovú, blesk i hrom. U Rusov bohoslužba Perunova bola najvyvinutejšia; u nich перунъ znamená blesk, strelu hromovú, громъ hrmenie. Priechod od slovenského paroma k ruskému a poľskému perunovi je maloruské *parun*. Vývod spisovateľov je tento: „Představa a vědomí boha hromového u všech Slovanův ode dávna se vyskytují: nejmocnějšími ukázaly se u těch kmenů, na než cizota nejméně účinkovala, nejvíce pak pobledly tam, kde křesťanství nejdříve se ujalo, t. j. u jižních Slovanův, a kde cizí řády nejrázněji podlamovaly způsoby domácí, jako u nás v Čechách a na Moravě.“

Rok 1892. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Tichá voda.

Poviedka. Od *Martina Kukučina.*

I.

Do mlyna som veľmi často chodieval. Menovite v zime. Keď som sa najedol pečených zemiakov so surovou kapustou, ktorá vrždala medzi zubami sťa remeň na kordovánkach — ja hybaj do mlyna, ktorý bol hneď za vodou. Obyčajne sedeli za stolom: mlynár, majstrová a syn Martin a jedli vždy dačo múčneho. Ej, dobré halušky s vaječnicou varievala pani majstrová! Boh jej daj zdravia! Celý mlyn voňal od nich; samo palečné koleso muselo dostať chuť na ne, bo sa mi zdalo, že volá na majstrovú: „Daj i mne — daj i mne!“

Ale ani raz mu nedala. Len mne vždy oddelila na mištičku a položila ju pod pec na lavicu. Ja pravda jedol, bárs mať neraz mi povedala: „Čo sa ta vlečieš, keď idú jesť! Ale ty nevieš, že je to mrzko oči na nich vyvaľovať a lyžky im čítať? Ešte sa nazdajú, že ťa hladom morím!“

Čo som mal robiť? keď som ta prišiel, skoro vždy som ich zastihol pri stole. A keď mi dali — čo by nejedol?

Raz som tak dusil halušky, keď — málo veru chybelo, že mi daktorá nezabehla! — keď vošla mať moja do izby.

„Poďte s nami!“ núkal ju majster Brna, robiac jej pri sebe miesto.

Ale mať nešla. Odpovedala chladno: „No len zdravi!“ A zaraz do mňa: „Čože tu hľadáš, pačrev kadejaký! Pakuješ ho domov?“

Ústa sa mi rozšírily, slzy vypadly na líce a halušky na kabaňu z úst. Večná ich škoda!

„Ale, Katruška, dajte mu pokoj — nebožiatku!“

„Ale sa nenajedol, či čo!“ hromžila mať.

„Veď viete, Katrenka, aké sú deti! V cudzom dome by i čerta zjedly...“

„Nuž ale toto je už moc!“ nedala sa utíšiť mať.

Od toho dňa som vo mlyne ani nepáchol. Mať ešte ako mať. Ale otec mi prikrútol, že mi „hlavu na kláte odtne,“ ak len jednou nohou stupím do mlyna. A čo ešte, keby oboma!

Majster Brna pod večer si stal obyčajne na lavicu a díval sa, čo sa v dedine robí. Ja vždy si stal pred neho a díval sa mu do očí. Bol chlapisko ako jedľa, plecitý, že by horu pohol, zdravý ani orech. Býval vždy zamúčený a gamby mával ustavične mastné. Iste od tých halušiek. Tvár sa mu usmievala ani mesiačik na nebi. Ja som ho mal veľmi rád, lebo vždy na fígle myslel. Keď sa dve kmotry sišly a trkotaly: nezvedely, iba keď im zaľupkala za chrbtom jeho zástera.

„Joj, bodaj vás, majster — ako som sa naľakala!"

Majster sa rozosmial, že v poldedine sa kury splašily.

„A už ste vy čert konopatý!" potvrdila druhá. „Pravého kroka vy neurobíte!"

A pri tom ho maly všetky ženičky rady. Každá bola rada, keď jej prišlo mleť, to jest vo mlyne čakať.

Ani statok nemal pred ním pokoja, keď šiel s poľa, neraz zaľupkal Brna zásterou a junce hybaj strečkom hore dedinou, rovno do stajne.

A keď už nemal vonkoncom s kým zažartovať, vybral si mňa.

„No — čože! Páči sa ti, belko?" Nahol sa ku mne a smiešne vykrívil tvár. Ja som mu hľadel do tváre a on v tie časy lusk — dal mi frčku do nosa.

Slzy mi vypadly, ako hrachy; ale nebol by dal za svet, že ja som „jeho" belko.

No i toto sa minulo. Po Všechsvätých ma mať učesala, obliekla do giat a tmavého kabátka. Ja plakal ako mladucha, keď ju obliekajú na sobáš. Vzala do uzlíka šošovice, päť vajec a dva papierové šestáky a oddala ma pod krutovládu feruly.

Počiatky literného umenia neboly tak ťažké, ani rechtor taký ukrutný, ako mi prorokovali od rokov. „Dá tebe rechtor — počkaj!" Tak i mňa, ako vari všetkých, odkazovali na rechtora. Udomácnil som sa tam a školský život vztýčil mi iné ideále, ako sú halušky s vaječnicou.

„Ach, keby ja mohol aspoň raz zvoniť, čo hneď len na malíčkom!" Dosiahol som i to. Zvonieval som na strednom i na veľkom, že mi nabehly na dlaniach mozole.

„Ach, keby ja mohol byť kustošom!" Stalo sa. Zapisoval som svedomite tých, „čo kričali." Pravda seba som vždy vynechal, bárs ja som kričal najväčšmi.

Kto zná ľudskú náturu, prisvedčí, že pozdejšie mal som ideály iné. Vyššie, ťažšie. Lebo človek skladá sa vlastne zo samej ctižiadosti, ktorá mu kladie vždy nové mety a nedá užívať ovocie. A pre tie zabudol som na mlyn, na Brnu, i na všetko.

Áno, rodina mi už bola priúzka. Zabudol som na Žofku, vlastnú sestru. A Žofka mala ma rada. Nič nezjedla, aby i mne nedala. A veru neviem, čo si ma tak obľúbila. Ja som jej vlastne otrávil celý detský vek. Musela ma varovať, čo nebola vec ľahká. Bol som vraj velikánsky zapliak. Koľko ráz dostala pre mňa! Ba i ja som ju neraz ubil. A ona trpela a trpela. Bola už dievka ako kopa, a nikdy ma nezavrátila.

„Čože ho nepozatínaš!“ vytýkal jej otec, keď plakala, dostanúc odo mňa. „Iba raz ho zatni, veď on zmudrie!“

No bolo vidno na ňom, že si zakladá na mne a na mojej neurvalej sile. Darmo je, mal ma rád, Žofe ako by bol otčimom...

Keď som vychodil dedinskú školu — tu stál už predo mnou cieľ nový, ďaleký. Farárstvo! Mať mi ho vštepovala do srdca, až sa v ňom ujal. Pod jaseň vypravili ma s plačom a s plnou tanistrou koláčmi „do škôl“...

Ach, nejdem opisovať, ako som sa sprenevieral vysokému cieľu, ktorý mať predo mňa vztýčila! „Vždy sa, moje dieťa, za Teba modlievam,“ písala mi do škôl, vlastne jej pisár Ďuro Kacina. „Vždy sa modlievam, aby si sa bál Boha a aby ti dal rozumu dobrého, dar Ducha Svätého...“

Modlitby tie som zahanbil. Na prvé vakácie vrátil som sa taký, ani čo by nebol prišiel zo škôl, ale rovno so šibenice. Ideály a túžby materine pošliapal som už nie krpcami, ale čižmami, na ktorých boly vyvalené opätky a chybovaly podošvy. Dokonalý farár! Všetkých som sklamal, všetko na mňa vrčalo v dome. Ani len Dunaj, ktorý mi bol kedysi dobrý kamarát, nechcel prijať kúska chleba odo mňa. Iba zavrčal, keď som sa mu sblížil a obišiel ma, ako choleru.

A Žoša! Tá sa mi začala odsluhovať za všetky krivdy. Keď som sa k nej pritieral, odstrčila ma. „Choď ta, ty trhan!“ To bol môj úradný titul.

Raz bolo spŕšalo, prišla veľká voda. Brna vyrazil jaz a prestal mleť. Mladá čeliadka sme šli pod mlyn a chytali hláče, podustvy a pstruhy v malej vode. Ja som tam tiež bol. To bolo Ondrovi Chovanovi, mládencovi už na mieste, proti srsti. Sotil ma, a ja aký dlhý, tak som sa prestrel vo vode. Všetko sa smialo, bo nik ma už nemal za svojského, ale ako za cudzieho. Ja som nemohol ísť takto domov, mať by bola robila hrozný div. Vošiel som do mlyna.

Brna pracoval na jaze, majstrová bola v trhu — v izbe bol Martin samotný.

Nevysmial ma, keď som mu predostrel moju žiadosť; tak horúcu, že pri nej mohly šaty obschnúť. Doniesol svoje cajgové, zamúčené šaty — a ja, farár, premenil sa na mlynára. Prikladal som po triesočke na ohnisko, kde sa moje šaty sušily, vlastne údily: a čo jedna triesočka zhorela, tým väčšia láska rozmáhala sa mi v srdci oproti Brnovmu Martinovi.

Poďakoval som mu za lásku a poberal sa domov.

„Nechoď ešte, Jožko, čosi ti poviem“ — zastavil ma Martin.

Čujúc to „Jožko“, zažialil som. Predtým ma inakšie nepozvali. Týchto vakácií prvý raz teraz som ho počul.

„A čo?“ pýtam sa úslužne.

„Keď som ti bol na pomoci ja, teraz buď ty mne,“ začal Martin a krv mu skočila do tváre. Videl som to jasne, bárs tvár bola múkou zanesená.

„A akože! Len mi povedz, ako!“

„Počkaj, veď ti rozpoviem.“.

Miesto odpovedi prehŕňal sa na varštati v hoblíkoch a dlátach. „Vieš — vaša Žofka ma nechce,“ riekol na konci, šibnúc okom na mňa. Ja som vypľaštil naň oči, ako plánky, čakajúc, čo bude ďalej. Martin sa prehrebal medzi hoblíkmi a dlátami. „A dosť sa mám okolo nej, a — nechce ma,“ doložil ticho a vzdychol si.

„Hm,“ pokrútil som ja v odpoveď hlavou. Lebo som nevedel, čo na to povedať.

„Keby ma chcela, ja by si ju vzal. Ale ona ma nechce, vonkonečným koncom...“ Založil si dlane na prsia pod zásteru a díval sa na mňa veľmi smutne. Mne šlo skoro do plaču, bárs nevedel som, prečo. „Na fašangy bol tanec — nešla tancovať. Na priadkach nepozrela na mňa. Na Trojicu som jej kúpil srdce. V druhý deň ráno tu som ho našiel na obloku. A vidíš, mne je vonkoncom...“ Tu sa obrátil k varštati preberať sa medzi hoblíky. „I keď sa ideme stretnúť, nuž ma na strelenie obíde...“

„Taká je to, taká ver!“ pokýval som hlavou veľmi rozmrzený. „Ale ty sa neozri — nech si tam robí, čo chce.“

„Veď ja som tiež tak, že sa neozrem: ale tuto!“ Položil si dlaň na prse. „To ti rozkazuje! Ja vonkoncom nemôžem — i proboval som...“

Nerozumel som dokonale, čo má byť to „tuto“, iba som šípil, že to bude čosi velikého. A opytovať som sa nemohol. Okamih bol priväžny k takým otázkam.

„Nuž vieš ty, čo urobíš?“ pokračoval veselšie. „Tu je táto stužka. Dal som za ňu toliar na janskom jarmoku. Ty ju položíš vašej Žofe do spevníka. Ale k pargamienam, aby ju našla! A potom mi povieš, čo ona...“

Nechápal som, načo jej dáva tú stužku. Snáď aby od matere dostala, že ju ukradla dakde. Ale Žofe uverí, že ju neukradla. Mne by neuverila...

„A nepovedz nikomu, od koho je. Iba Žofe, ale iba na veľa, na veľa. A povieš mi, čo povie. Či hej?

„Vezmc si ju!“ rozhodol som ja.

„Naozaj?“ zvolal Martin a tvár mu bola vysmiata. „Bár by si nezlyhal! A čo povie, dobre si zachovaj. To mi prídeš povedať!“

Teraz sa mi rozjasnilo, že stužku jej dáva len tak. Ja sám som sa neraz zavďačil tým, lebo tým, koho som mal rád. Tak cigáňovi nášmu, keď mi povedal „mladý pán“, daroval som otcovu drevienku. Dosť sa jej nahľadal, no nemohol najsť. Tak i Martin chce Žošu podplatiť, aby sa ozrela oň, aby ho nekärovala, keď sa má s ním stretnúť. A mala veru za čo! Stužka, o akej sa Žoše nikda nesnívalo. Barvy ohnivá červená, žltá a belasá len tak z nej kričaly. Niet takej lásky v našej dedine, aby sa nedala takou stužkou priviazať. Martin sám to musel tušiť. Oči mu horely túžbou a nádejou.

„A môžeš jej i na oči vyhodiť, prečo ma nechce,“ pokračoval Martin. „A príď mi povedať, čo povie...“

II.

Bolo mi akosi veselšie. Vľúdnejší na mňa neboli, ale aspoň jednomu človeku bol som úžitočný, Brnovmu Martinovi. Život mi nebol taký prázdny.

V nedeľu sestra nemálo sa podivila, keď vo spevníku našla stužku. Ja som sedel pri stole ako upečený; ale za to som striehol, čo sa ide robiť.

„Mamo, pozrite! Čo som si ja našla!“ volala na mater do kuchyne.

Mať vošla do izby a usmievala sa zo stužky na dcéru. Ver tak! kým som sa ja učil „rosa — rosae“, za ten čas Žoša vpratala sa materi do srdca. Mať otrela si dlane o zásteru a vzala stužku do ruky.

„Nová, celkom nová,“ riekla. „A pekná veru — no! Len kde si ju, dievčička, vypriadla!“

„Tuto bola, ľaľa — tu som ju našla.“

„Veď už viem, že tam. Ale kto ju ta vložil!“

„Ja neviem,“ odpovedala určite.

„Už to ty budeš najskôr vedeť.“

„Ja veru nie...“

„Ja tobôž a tam ten“, ukázala na mňa, pozrúc prísne v tú stranu, kde som ja sedel, „ten ani tak! A otec“, vzdychla si, „ten by ti ju ver nekúpil. Vždy sa vyhovára, že nemá groša.“

„Tak nevieme, kto!“ zvolala Žofa a zasmiala sa.

„A ani nešípiš?“ To sa mať opýtala šepky, presvedčiac sa, či ja nečujem. No ja som hľadel do nemeckej čítanky, ako by mi bol oči do nej prišil.

„Iba ak Ondráš Chovanovie...“ Tu sa Žoša zajakla. Bola červená, ani pivonia. Tvár jej i ináč sa ligotala, lebo ju šuchla umastenou rukou, mastiac si čierne dlhé vlasy: no teraz ako by bola osvietená, tak jej žiarila.

Mať neodpovedala nič; no jej tvár dokonale prezradila, že je spokojná.

Mne išlo skoro do plaču pri nemeckej čítanke. Ten rozdiel, ako hovorí s ňou a so mnou! A jej všetko po vôli! A iba jej žičí, a mne všetko odšomre! Ešte ani preto sa nenahnevá na ňu, že Ondro Chovanovie jej stužky dáva! Aký to bezbožný čeľadník. Len pred dvoma týždňami vypásol kostolníkovi ďatelinu. Vlani vyťahal zemiaky, že ho rychtár chcel dať na mušky. Furmanom, čo u žida krmili, vyťahal všetky lôniky, tak že im kolesá pospadúvaly, sotva že vyšli z pajty. I mňa ako hodil do vody! Mohol som sa veľmi ľahko zatopiť, keby voda bola hlbšia. A niet v dedine človeka, čo by ho nepreklínal a neprezýval opršancom. A moja mať nič nepovie! Ešte sa usmeje...

A keby bol vedel všetko, čo som vtedy ešte nevedel! Že to všetko narafičily matere. Že nie darmo od rokov a rokov chodievala mať do Chovanov a Chovanka do nás. Že i po jarmokoch spolu chodievaly a volaly sa „chmotrička moja uprimná.“ Snáď

i rozóliš píjaly, ako už na oldomáš... To som ja nevedel, ako nevedela Žoša ani Ondro Chovanovie. Sišli sa a sami od seba začali a matere sa smialy a prikyvovaly hlavami.

Mať jej rozplietla vrkoč a vplietla doň stužku. Ja som sedel za stolom učupený. Pozeral som na Žošu — nie, obdivoval som ju. Aká je dnes krásna! Kde sa len vzala! Vlasy mávala krátke, že mať vždy šomrala, že „ich var myši obhrýzly," postavu trochu prihrbenú, i tvár celkom bezvýrazná, barvy trochu tmavej. A teraz aká dievčica rúča! No šumná je, šumná. Ba kedy tá tak opeknela, veď včera nebola vari ešte taká... A vie, potvora, že opeknela. Každým pohybom, každým krokom to prezradzuje. Hľa, ako ide izbou — ani pávica!

Cítil som sa ponížený, opovržený pri nej. Nie div, že mať len ju cifruje, len ju rada vidí.

„Ako chce," tešil som sa, sediac s otcom na chóre, ukrytý za jeho rukávom. „Ako chce, veď i ja budem kedysi veľký a tiež budem pyšný..."

Pozrel som v tú stranu, kde sedeli mládenci. Ondro Chovan má halenu samá cifra — košeľa oslepuje, taká je biela. Hrdý mládenec! Ale čo z toho, keď neprestajne šantuje. I teraz sa roztíska na obe strany, neborák Jano Kuchárovie stlačený je pri ňom, sťa kabáč. A tisnú s druhej strany iní — Jano Kuchárovie už nesedí na lavici, ale na lone súsedovom. A nedajú mu miesta, hoc dosť sa tam mrví. I starý strýk Machajovie sa zamiešal do toho. Sostúpil s lavice za ich chrbát a jedovate dohavára Ondrovi. Tvár jeho je prísna, ba hrozná, možno pre tie okuliare s hrubým kosťovým rámom, čo mu sedia na nose. Ale Ondro nedbá nič, tiská sa, mechrí sa, kým Jano Kuchárovie nevytiahne sa preč a nepresadne. A Chovan sa rechtí, ako by bol neviem čo vyviedol.

„Len čo sa im páči na ňom!" hútal som za otcovým rukávom. „Ja by ho zaraz otrovil..."

Martin Brna tiež sedel medzi mládenci, ale sadol si medzi mladších. Možno schválne, aby ho tí starší tak nevytisli, ako Jana Kuchárovie. Spievať nespieval. Nachýlil sa a neprestajne hľadel do dievockých lavíc. Tam na to miesto, kde sa mu pestrela stužka mojej sestry. Ona sa obzrela, ale ani raz na Martina. Vždy len v tú stranu, kde sedel Chovan. Martin to sotva pozoroval. Jemu bolo dosť, že vidí na nej stužku. Blázon! Keby sa nebol ozrel o ňu. Dosť bolo iných! Hocktorá by bola hotová. Veď Martin bol šuhaj hodný, urastený. Jeho svetlo-modré šaty stály mu krásne, mušlienové rukávy boly nafúkané ani pyteľ a robily ho ešte plecitejším, ako bol. Čo na tom, že ústa má ako mak veliké? Len nech nevypúšťa z nich všakové márne reči.

„A ty nevieš, kto ti dal tú stužku", prihovoril som sa Žoši, keď si po večierni ukladala šaty.

„A čo ťa do toho?" odvetila hrdo.

„Ja viem, od koho je..."

Čušala. Iba mrdla plecom a vyšpúlila mi posmešne ústa. Mňa to veľmi urazilo. Videl som, že ma za nič nemá.

„Teba Chovan nechce," zaťal som ju s druhej strany.
„Teba sa bude radiť!" okríkla ma. Ako vidno, udrel som na citlivú strunu. Plač jej visel na tenulinkej nitôčke.
„Ale ja viem, že nie..."
„Opätky si pozri, ty — pán farár!" Rozosmiala sa mi, ale v tom smiechu sa triasla zlosť.
Sčervenal som od hanby, i zlosť ma nadišla. Len skočiť a začať ju biť dľa starej obyčaje. Ale čosi ma hatilo: nie že by sa bol vari bál. Zlosť bola vo mne väčšia, ako strach. Akýsi iný cit mi zadržal ruku, ktorá sa už-už dvíhala.
„Viem, viem," začal som tĺcť pravou päsťou na ľavú dlaň a smial som sa škodoradostne. „Ten takej nechce, čo smotanu kvári..."
Prišiel mi v súre na um asi osemročný hriech. Pokvárili sme smotanu spolu a ona pre ňu vyhorela. Vtedy to tak bývalo.
„Počkaj ty trhan, poviem ti materi!" pustila sa do plaču. Ja sa smial; no smiech ma prešiel, keď som zazrel, že mať vchádza do dvora. Žoša ju tiež videla a začala tuho nariekať. „Počkaj, tá ti dá, čo ty skladáš na mňa!"
Ak ju mať počuje! Bál som sa nesmierne.
„Neplač, Žofka, prosím ťa!"
„Just budem — justík!" riekla ticho, bez plaču. Ale hneď začala nanovo.
„Dám ti pány — ľaľa, mám ich plnú knihu..."
„Počkaj, čo ty budeš na mňa vymýšľať!" nariekala teraz už plným hlasom, lebo mať už bola v izbe.
Nebudem vypisovať, čo sa robilo. Môj chrbát na tú scénu do dnes nezabudol.
„A just ju nechce!" kričal som ja, nevediac, čo robiť od zlosti. Pokladal som za velikú krivdu, že sa mať do hádky zamiešala a mňa na krátko odbavila. „Ani stužky jej nedal, nedal, nedal..."
„Čo ty papľuh!" pokročila ku mne mať naozaj nahnevaná.
„Nechce, nechce!" kričal som ja. „To jej dal Martin zo mlyna..."
„Kto? Povedz ešte raz!" zvolala mať zvedavo. Moja reč ju veľmi zanímala.
„Martin mi ju dal. Ja som ju ta vložil, do spevníka..."
Žofa začala nariekať. Videl som, že som sa dokonale pomstil. Mňa bolel iba chrbát, ale ju, vidno, bolí srdce.
„To je iba ten príčina!" štekla do mňa. Zlosť veliká spotvorila jej tvár. I tie slzy tiekly iba od zlosti. Mne prišlo veselo akosi. Zasmial som sa jej. „Vidíte, vždy sa posmeškuje!"
Mater to tiež nahnevalo, že som taký zlostný.
„Ja teba naučím, či budes dobrý? Budeš — budeš — budeš?" A pri každom „budeš" zdudnel môj chrbát, a hlava mi buchla o stenu.
Keď odstúpila odo mňa, nevedel som, čo urobiť od jedu.
„Budeš mlynárkou — pani majstrová!"
Môj plač sa premenil v kŕčovitý smiech, pri ktorom slzy mi tiekly dolu tvárou.

Mať stála, stála. Nevedela si už rady. Videl som, ako rozmýšľa, čo už teraz robiť. Roztržite pozrela na mňa a ja som cítil, že som zvíťazil...

„No neplač," tešila Žošu, neozrúc sa o mňa. „Veď i mlynárstvo je dobrý chlieb..."

„Ja ho nechcem — nechcem," dupkala Žoša. „Ten smrdí múkou!"

„To je hriech!" zavrátila ju mať. „Múka je dar boží..."

„Nechcem, nechcem!"

Ja som šiel rovnou cestou do mlyna. Bol som rozhorčený. Mať ma nielen bila, no zjavne mi ukazovala nelásku. Inokedy by ma to bolo bolelo — týchto vakácií už nie. Srdce mi zatvrdlo, ja som cítil, že pásky medzi mnou a domom sa pretŕhajú. Dáky cit samostatnosti zkrsol vo mne, k nemu sa pripojila hrdosť, že nad materou som zvíťazil. Veď som jasne videl, ako nahliadla, že ztratila moc nado mnou. Odo dneška dá mi ísť mojou cestou...

Za to našiel som náhradu v Martinovi. Ľúbil som ho ako brata, i ctil, ako by mi bol otec. Moja detská duša naučila sa cítiť jeho muky; ja som chápal, čo sa s ním robí.

Keď som mu rozpovedal, čo sa u nás stalo, on neriekol nič. Len gamba sa mu potrhávala a tvár očervenela. Po chvíli vzdychol, ako by mu kameň bol srdce privalil. Videl som, že vynakladá všetku silu, aby ututlal svoje city. Keby nie mňa, iste by sa rozplakal. No zazrel môj detský, zvedavý pohľad a premohol pohnutie.

Vybehol hore schodmi a tmolil sa okolo koša, ako by niečo naprával. No to nebolo naozaj. Chcel sa sprostiť môjho zvedavého pohľadu. Keď sišiel ku mne, už bol uspokojený. Akási tvrdá, pevná odhodlanosť sedela mu na tvári. Zamieril rovno do izby, ja za ním.

„Tata, ja im mlynárom nebudem," riekol, stanúc si na prostred izby.

Brna sedel za stolom, pred ním biblia. Pozrel do hora, ako by nebol počul, čo sa pred chvíľou rieklo. Složil okuliare a zastrčil do čierneho futrála. Pretrel oči a riekol: „Už si nasypal Rožkuli?"

„Ja nebudem mlynárom..."

Brnovou tvárou prelietol úsmev. No nie ten, ktorý ma tak vábil k nemu: dobrý, milý. Moc výšmechu sa ukrývalo za ním.

„A čím? pýtal sa ho s tým istým úsmevom. „Vari kolomažníkom!"

„Ja budem gazdom!" rozhodol Martin. „Ale mlynárstvo, to nemôžem..."

„Gazdom — hm, gazdom!" kýval Brna hlavou, usmievajúc sa. „Len kde ho máš — to gazdovstvo! Kde ho máš, rád by vedeť!" A tu už bol celkom vážny.

Martin by bol chcel odpovedať — no ústa sa mu skrívily a a hlas mu v hrdle zašiel.

Brna pozeral naň pozorne. Vidno, že je prekvapený synovou rečou. Ale väčšmi ho prekvapovalo, ako sa Martin držal.

„Ja, synku, gazdovstva nemám," riekol vážne a doložil hrdo: „a vyžil som bez neho. Lebo mlynárstvo je pekné remeslo a dobré.

Nik nemôže sa obísť bez mlynára. Keby nie my, ľudia by žili, ako — nerozumné tvory. Jedli by zrno na sucho. A to si zachovaj, naše remeslo je preto dobré, že nám sa vždy urodí. Čo by bola na celom svete neúroda, mlynár má vždy mýto; lebo ľudia melú a bez múky nemôžu byť."

Brna hovoril s hlbokým presvedčením. A každé slovo bolo premyslené a precítené. Jeho dôvodom nebolo možno odolať. Martin stál smutný. Áno smutný bol, že tato takto ho podvracia a on nemôže sa obrániť.

„A prečo ti tak chuť odpadla od remesla?" pýtal sa Brna hlasom obyčajným. Už bol bezpečný, že syn sa poddal. Chcel ho utvrdiť ešte lepšie. „Čo sa ti na ňom nepáči — há?"

Martin ako by sa bol prebral z dákej dumy. Na tvár mu sadol výraz bôľu, jeho beznádejnosť stala mu pred oči.

„Nebudem! Mlynár smrdí múkou!" riekol to hlasno, ako by tým chcel striasť silu otcových naučení.

„Čo — ty papľuh, čo?"

Brna stál a jeho tvár bola taká, akej som jej ešte nevidel. Pokročil k synovi a chytil ho za šticu. Keď mu ju sdrmal, zuby mu hrkotaly ani orechy.

„Budeš ty mne remeslo bridiť? Marš!" Hodil ho do dverí, že div sa nevyrútily i s rámom. Martin sa potočil, v hlave sa mu všetko pomiešalo — i padol k varštati.

Stál som, ako by ma do zeme vkopal. Bolo mi tak, ako by sa bol našiel medzi ľuďmi celkom cudzími, od ktorých bočíme, s ktorými sa neradi púšťame do reči. Aspoň Brna bol mi takto ozaj cudzí. Bál som sa ho, bolo mi pri ňom nesmierne úzko.

On tiež sa nevedel vynájsť. V tomto sotva kedy bol. Nevedel, čo urobiť — lebo vidno, že hnev sa usadil. Ako videl syna ležať na zemi, už bol iný. Nevie, čo si počať: syna ratovať, či sa nútiť do hnevu? Už-už by sa bol nahol nad neho — no, Martina začalo trhať. Plakal, vlastne reval tam na zemi, svíjajúc sa od žiaľu, jedu a hauby.

„Marš nasýpať Rožkuli! volal naň otec. Snažil sa byť prísnym, ale nešlo mu, nešlo.

Martin sa sosbieral a vytackal ako opitý do pitvora. O chvíľu zatíchol zvonec — znamenie, že do koša je nasypano.

Brna sadol si za stôl, zavrel bibliu a odložil na armarku. „Keď ťa to pohorší, v božiu nedeľu!" V tom bolo obsažené, že banuje, čo sa prihodilo. Bol by nedbal nadpriasť rozhovor o dačom, no nevedel ako skärovať do koľaje. I okúňal sa ma, ani len nepozrel na mňa.

Prišlo mi ho ľúto. Zdalo sa mi, že treba niečo povedať, ale nevedel som, čo. Chvíľu som postál, potom prikradol sa k dverám a vyšmykol som sa von ani mačka.

Martin stál hore pri koši, ja som vybehol k nemu hore schodíkmi. Neplakal už, iba oči mal červené.

„A ťa bolí? pýtal som sa ho.

„Ja mu tu nebudem, čo ma zabije!" odpovedal mi on.

Vrátil som sa domov. Ale horky dom! Bolo mi, ani čo by bol v cudzom dome. Mať sa durdila a sesta ma urážala. Nepovedala mi nič, ale každý pohyb, každý krok ma urážal. Videl som na nej, že ju teší, ako som pre ňu pochodil. Ja som sedel pri ohnisku v kuchyni a oddal sa svojim myšlienkam.

A tie všetky krútily sa okolo veci jedinej. Pomsta!

V noci na sobotu som nespal. Plán bol rozmyslený. Vyňal som materi zpod hlavnice kľúče, ktoré vždy so sebou nosievala. Ako zlodej vykradol som sa ponad slak za humno, kde bola naša sypáreň. Otvoril som známu truhlu a pri svieci, ktorú som si zapálil, previedol som, nad čím som skoro celý týždeň hútal.

Usporiadal som všetko, aby nik nepozoroval, že tu maly prácu cudzie ruky. Sviecu som vyhasil, sypáreň zamkol a ponad slak vkradol sa do dvora.

Práve som šiel popod stajne, keď mi srdce tuho zabúchalo. Pritisol som sa ku šíram, ktoré na kline visely. Pod komorným oblokom vidím stáť kohosi. Keby to otec! Zimomriavky mi naskočily na chrbát... Pod ovčiarňou boly rozostavené omlacky. Boly nahotovené, že sa nimi budú stajne pošívať. Prešiel som ta a postavil sa za omlacok a vytrčil hlavu. Stál som veľmi dlho, čakajúc, kedy sa tá postava pohne. Čím ďalej, väčší strach nabehoval na mňa. „Otec ma čaká — otec!“

V ruke neznámeho zapálilo sa svetlo. „Iste si fajku pripáli,“ myslel som si. Svetlo zmizlo, zakryté dlaňami. Priložil ho k ústam — ja zazrel tvár nie otcovu, ale Chovanovu. Ondro Chovan stál pod oblokom, pripaľujúc si cigaru. V obloku som spáčil tvár našej Žoši...

„Ej keby otec vedel, dal by ti ten vohľačov!“ pomyslel som si.

Videl som síce, že otec si nebárs láme hlavu nad Žošou, spúšťajúc sa vo všetkom na mater. Ale viem, že keby takto Chovana videl, že ten by sa zariekol chodiť pod Žošin oblôček. Veď som neraz počul, čo porobili otcovia s vohľačmi svojich dcér! Kým je dakto mládenec, rád chodí po takých chodníčkoch, ale keď je raz otcom, považuje to za zločin. Ja sám som bol rozhorčený nad tým; ani nie preto, že to bol Chovan. Čosi ma nútilo vykríknuť a vzbúriť celý dom...

Takto som sa neopovážil ani hnúť. Chovana by zamočil, to je pravda, ale najväčšmi seba.

„Prídem zajtra!“ začul som Chovana, keď už odstúpil od obloka. Bolo počuť, ako Žoša zavrela oblok. Chovan tou istou cestou, ako ja, prešiel na záhumnie.

Oblôčkom som sa vtiahol do pitvora a vošmykol sa do izby. Čakal som, či sa dakto neohlási. Čul som len dýchanie. Kľúče som vložil materi pod hlavnicu a ľahol.

Nezaspal som iba na svitaní.

III.

Keď som sa prebudil, otca a Žofy už doma nebolo. Šli žať. Mať si poriadila, čo bolo treba, a odišla za nimi s raňajkami.

V takýto čas cítieval som sa voľne. Mne nikto nezavadzal a ja nikomu.

Vyšiel som do dvora a prezeral ho dokonale, ako by ho nebol nikdy videl. Bol priestranný, keby ho otec nebol zastaval všakovými cieňami a cieničkami. Ale to už bola jeho choroba. Cez zimu vždy si rozhútal a v jar a po jari postavil dačo vo dvore, o čom nevedel nikto, načo to bude. Otec sám to často nevedel. Tejto náruživosti vyhla jediná strana od súsedovho sadu. Ani otec nevedel, čo tam postaviť. Pravda ťažko by bolo dačo vyhútať; tam bolo totiž hnojisko. Ale aby dvor bol úplne závristý, vystavil medzi hnojiskom a súsedovým sadom slak, jednoduchú drevenú stenu bez striešky s výše na dobrého chlapa. No dvor, ako vieme, nebol celkom závristý. Ja i Chovan prelazili sme slak veľmi ľahko: medzi brvnami boly veliké špáry, po ktorých kráčal človek ani po schodíkoch.

Pri sestrinej komore bola veliká cieňa, v nej kolesá, kúrivo a pálivo už viacročné. V cieni boly vozy i kolesá v pestrom neporiadku, tam zas kopa raždiny, inde kopa triesok, v kúte bol hore dnom vyvrátený ohromný štok, v ktorom sa cez zimu držiavala sečka statku. Steny boly ovešané drabinami a všakovým riadom, i police boly kadečím preplnené i všaké polená pokladené na klinoch. Bukové, dubové, jaseňové; našly sa i hrab, klen a podobné vzácne drevá, ktoré otec Boh vie zkadiaľ nasnášal a na čo upotrebiť mieni. Možno i tie polená snášať bola uňho zábava, ako je to zábavou botanika, keď môže svoj herbár obohatiť dákou nezvyčajnou rastlinou.

„Eh, či by to bolo, či by to bolo!“ tešil som sa v myšlienkach.

Bežal som do mlyna uvedomiť Martina, čo sa v noci stalo.

„A tej noci zas príde,“ doložil som. „Ale mu prelejeme olovo, počkaj len!“

„Príde, ozaj príde?“ zvolal Martin veľmi rozjarený. „Počkaj, ja budem naň striezť za humny a nabijem ho. Ja toho naučím!“

„Nie — nie! My urobíme tak, že ho otec chytí. To bude lepšie — uvidíš!“

Martinovi sa to nezdalo. „Čo tvoj otec — ten ho nedolapí! Kým sa ten steperí s postele, kdeže Chovan už bude!“

„Počkaj — rozpoviem ti. Ten bude vo dvore.“

„Prelazí ponad slak!“

„Neprelazí. Špáry poupchávame mochom a zapáckame hlinou...“

„Tak ti neprejde ani do dvora!“ smial sa on.

„Prejde. Zvonku, od záhumnia, nebudeme špáry hýbať, iba zdnuká. Do dvora vôjde ako nič, ale zo dvora nie. A akby chcel predsa preskočiť, alebo keby si nadstavil stolec: ty budeš tam vartovať. Zakaždým ho môžeš sotiť nazad do dvora.“

„Tak už hej!“ začalo sa Martinovi páčiť. „Ja, ale čo!“ naraz

sa shačkoval. „Ako sa otec dozvie, že je ten vo dvore! Ty ho var' budeš zobúdzať, či ja?“

„I to bude. Vystavíme vysoký stôs dreva a ten sa srúti na štok — stane sa veľký hurt, otec vybehne, Ondra chytí...“

Martin sa rozosmial.

„Máš dlhú, dlhú žinku?“ pýtal som sa.

„Máme — počkaj, hneď ju donesiem.“

Doniesol žinku, na ktorú majstrová rozvešiavala bielizeň.

„Ty budeš žinku držať za jeden konec, druhým koncom priviažeme ju o stôs. Ty trhneš a polená hybaj...“

Bežali sme k nám a chytili sa do roboty. Slak sme upchávali a zapáckali hlinou. Vyhriali sme sa v tej robote a boli sme zamazaní hlinou. No pred obedom sme sa omyli a Martin šiel domov.

Mať navarila obed a v tom krútení a v náhlosti ani nezbadala, čo sa so slakom stalo. Ostatne našla ma za stolom s nemeckou čítankou. Po obede prišiel Martin.

Probúvali sme prelaziť slak, ale nemohli sme. Ten bol tedy hotový.

„Vieš ty čo!“ zvolal Martin veľmi veselý. „Namažeme slak zvonku kolomažou. Vieš, keď sa bude štverať — — bude mať pamiatku!“

Martin doniesol ich kolomažnicu, vyliali sme i z našej, čo sa v nej našlo, a kolomažnica Martinova šla na záhumnie, kde sme ju pri slaku zahrabali pod zem.

„To sa ty už nestar. Ja prídem večer sem a nakolomažím slak dokonale,“ zastrájal sa Martin. „Keď jej smrdí múka — kolomaž jej bude voňať!“ doložil, zachmúriac tvár.

Keď sme sa takto postarali, aby nám Ondro neumykol, šli sme pod cieňu. Zbývalo nám urobiť signál, ktorý mal otca vyburcovať zo sna. Štok a polená dávaly nám k tomu súci materiál. Na štok postavili sme dva tenké, dubové klátiky, a na ne dosku po zdlžine štoka. Na túto dosku naukladali sme vysoký stôs polien. No presvedčili sme sa, že táto stavba je veľmi klátivá: pri najmenšom náraze mohlo by sa všetko srútiť, a to pred časom. Preto sme pod jeden konec podložili ešte jeden klátik...

„Ty — a neubije otec aj ju?“ pýtal sa ma Martin, keď sme už boli hotoví.

„Ja neviem,“ odpovedal som.

„Počuješ — dajme my tomu pokoj. Trafí ju ubiť, ja vonkoncom...“ Stál predo mnou v rozpakoch. „Vieš ty čo: budem naň striezť za humnom, a keď sem pôjde, tak ho nabijem. To bude lepšie.“

„Utečie ti, alebo ťa prevládze,“ ja na to. „Už nech to len tak bude. Veď on otec sa jej nedotkne, keď si na ňom schladí hnev. Ja viem, že sa jej prepečie...“ Tak iste som to nevedel. No bolo mi ľúto zriecť sa naraz plánu, ktorý bol takrečeno už prevedený. „Ono by jej nezaškodilo, keby dostala,“ myslel som si. „Dosť som vytrpel od nej.“

„Ale ak ju ubije!“ trápil sa Martin.

„Ani mať by ju nedala. A náš otec sa nezastarie do Žofy. Veď vieš, že sa neozre o ňu.“

A to som pravdu hovoril. U nás bolo gazdovstvo delené. Pod rukou materinou boly kravy a Žoša, pod otcovou kone, voly a ja. Málo kedy sa stalo, aby otec zamiešal sa do materiných a ona do otcových vecí. No dlho, dlho som musel Martina prehovárať, kým sa uspokojil.

Keď sa zvečerilo, prišli moji domov a našli ma zahrúženého v nemeckej čítanke. Otec, ako v sobotu, upratúval po dvore a ja tŕpol v izbe. Menovite som sa triasol, keď som ho začul, že rúba triesky. Keby sa tak teraz srútilo, čo sme postavili! Alebo keby sa tak poobzeral po cieni a našiel, čo je na štoku! Každú chvíľu som čakal, že otec vojde so slovami: „A čože je to zase v tej cieni za výmysel!“ Ale zostalo iba pri strachu.

Navečerali sme sa. Otec si sadol na komorný prah a pozerajúc do ohňa kúril zapekačku, čo som mu ja zapiekol. Mať sa kutila po dome, upratúvajúc a dudajúc si pieseň: „Dokonavše ten týden...“ Sestra umývala riad a zabila pritom širanicu, kde sa držiavalo mlieko.

„Čo ti je, dievčička — taká nemotorná!“ hrešila ju mať, ale iba očistom. Ej, ja by už bol dostal!

A aká bola premenená! Netrpelivosť, rozorvanosť hľadela z každého pohybu. Nehľadela na nikoho, i keď sa jej prihovorili — oni o voze a ona o koze. Ja, hľadiac takto na ňu, som si len myslel: „Ach, či si švarná!“ A bolo mi ľúto, že sa neozre o mňa, že sme si ako cudzí. Čosi ma vábilo k nej, aby ju oblapil, ako ona, kým som bol malý, a vybozkávaval, vybozkával. Ale ona ma hneď schladila, keď som jej prišiel do cesty, obkríknuc ma: „Nezavadzaj — sadni dakde!“

Otec vytriasol popol zo zapekačky, zazíval a riekol: „Poďme spať!“ Dlho som čul, ako sa pri stole pološeptom modlí a vzdychá.

Ja som zostal pri ohnisku, kým plameň nevyhasol. Sestra už bola v komore a spustila na dvere zátvor zdnuká. Šla spať.

Vyšiel som na dvor. Mať práve zatvárala dvere na stajni. Ja som obzeral oblohu, ktorá bola zatiahnutá chmárami. Ani jedna hviezdka sa neukazovala.

„Čo sa nepoberáš!“ riekla mi mať. „Zas budeš vylihovať do tretieho zvonenia!“

„Veď ja už idem — zamknem pitvor, nebojte sa.“

„Ale abys' zas nezabudol!“

„Veď!“ odpovedal som. „Zas — zas! kedyže som zabudol!“ odvrával som jej, ale len v duchu.

Sotva vošla do pitvora, už som bol pri slaku.

„Tu si?“ volám na Martina.

„Tu.“

V tom ma udrelo čosi po chrbáte. Zachytím to rukou: bol to uzol z mlynárkinej žinky.

„Dobre uviaž!“ kázal mi Martin.

„A ty nepotrhni prvej, iba keď...“

„Len ma ty neuč!“

„A kolomaž?“

„Všetko je — len choď a podviaž dobre!“

Držiac konec žinky vošiel som pod cieňu a priviazal som žinku o dosku. Zamkol som pitvor a o chvíľu som už ležal.

Ach, noc je nekonečná, keď nechce sen na oči sadnúť! A k tomu strach, pochyba, obavy, neistota... V tej tme, jediné, čo ma bavilo, bolo chrápanie otcovo. Nebolo jednotvárne. Tu mocnelo, tu slablo. Tu jedným ťahom, zas trhano, sťa by ho dakto sepkal. Tu ako hučanie včiel, zas ako krochkanie. Tu ako keď koleso píska, zas ako keď dakto umiera. Bolo mi dusno. Vlasy mi prilíply na sluchy, znoj stekal na hlavnicu. Tu mi stala pred oči ohnivá guľa, zavrtela sa, tancovala, dvíhala sa a padala. Tu sa rozrastá, zase splaskýňa. Rastie na nej stopka — rastie, rastie... To sú galúny. A predsa je to stužka! Áno, tá istá, čo som Žoši od Martina doniesol. Ale dlhá — dlhá. — Bumst! Guľa sa roztrhla, ja sa strhol.

„Zlodeji, ňaňo, zbojníci!“ skríkol som, zaraz sa spamätajúc.

„Ký to čert máta!“ ozval sa otec, sadnúc si na posteli. „Čosi zhurtovalo.“

Načúvali sme chvíľu.

„Nebodaj sliepka padla s pántu,“ ohlásila sa mať.

„Ale kde ti sliepka! To bol hurt!“ A otec vyšiel na dvor.

Ja za ním. O slak čosi búchalo. „To nás Martin vábi,“ myslel som si.

„Čože je?“ kríkol otec. Nastalo ticho. „Veď tam čosi búcha, pod slakom!“ obrátil sa ku mne.

„Tam kdesi, ale keď je tma!“

„Idem po lampáš — stoj tu, chlapče, a krič, akby dačo bolo...“

Pod ovčiarňou zošuchotaly omlacky, videl som tmavú postavu bežať ku slaku.

„Ňaňo, hybajte, tu je!“ kričal som, ako by ma na nože bral. Tu ma chytil ktosi od chrbta za golier. Hrozne som sa prelakol.

„Čuš — nekrič!“ tíšil ma hlas Žošin. Z obloka bola nachýlená a držala ma.

„Ňaňo!“ kričal som plným hlasom.

„Jožko — Jožíčko, prosím ťa!“ horúca dlaň Žofina mi zakryla nos a ústa.

Ja som sa jej vymykol a hybaj k slaku. Tam sa drapcoval ktosi na hor, ale zakaždým odpadol.

Pod stenou sa ukázal lampáš. Postava sa ucúpila a štvornožky zmizla kamsi. Stál som a načúval. Pod ovčiarňou zošuchotala slama. Hodil som sa ta.

„Ňaňo, tu je! Držím ho za krpec!“

V tom ma čosi čapilo po tvári. Pred očima mi bolo, ako by horel bengálsky oheň. Iskričky ohnivé mi tancovaly. Keď som sa steperil so zeme a šuchol si tvár, vlhká teplota mi zahriala dlaň.

„Môj nos!“ reval som. „Odrazil mi nos!“

Keď som prehliadol, videl som otca, že kľačí komusi na prsiach.

„Zasvieť, ký je to čert!“ rozkázal mi.

Svetlo lampáša padlo na Chovanovu tvár.

„Čože tu hľadáš — ha? Poď ty do izby, poď!“ A otec chytil ho za dlhú, pevnú šticu. „Poď, veď sa ťa ja spýtam, čo hľadáš tu v čertovej materi!“

„Ach, strýku, nerobte mi toto. Veď ja som neprišiel krasť,“ prosil Ondráš ticho, ale vrúcne. „Ja len toto... Ach, nožička moja drahá...“

Otec ho voviedol do izby.

„Čože duluješ po cudzích dvoroch, čo tu hľadáš — strela ti v pečeni!“ A triasol ho za šticu.

„Ach, strýku môj drahý! Nerobte! Veď viete, že som nie zlodej. Var' ste ma v sypárni napopáckali, či som vám dačo ukradol?“

„Čidali, žes' tu čertov lapal! No povedz, čo tu hľadáš, povedz!“

„Ja-ja som prišiel na — — veď viete, ako mládenci, kde majú dievku!“ Povedal to skoro s plačom. Ja som sa škodoradostne rozrehotal.

„Čuš, pačrev!“ zaťal ma otec, pozrúc prísne na mňa. Naraz ma pritiahol k lampášu. „Veď si ty zakrvavený, ani mäsiar!“

„Keď ma ten kopol!“

„Ale tento?“ A na tvár Ondrášovu dopadla ruka otcova. „Ale ten?“ zúril otec. „Veď je ten nie hoden, aby môjmu dieťaťu vody podal!“

Toto slovo otcovo mi nahradilo všetku bolesť i všetko, čo som týchto vakácií vytrpel. „Predsa ma len rád!“ jasal som a bol by sa mu hodil k nohám, vybozkával ruky, keby on také veci nedržal za hrozne smiešne.

Ondro by bol dostal viac, nech nepríde mať. Ale tá postavila lampu na stôl a riekla: „Pre Boha, čo robíš za div, starý! Ale chceš na šibenici odvisnúť? Ale sa ty bojíš Pána Boha — v božiu nedeľu takto...“

„Čo tu hľadá? Veď je to smelosť, do cudzieho dvora!“

„Nevieš, že i druhí takto chodia?“ krotila ho mať. „Veď on len šiel, ako druhí...“

Za materiným chrbtom ozval sa plač žalostný. Otec pozrel v tú stranu a videl Žošu. Bola v krátkej tlačenici a mala cez plecia prehodenú šatku.

„Ale tento? chytil ho otec za plece. A poneváč sa trochu poodstúpil, svetlo lampy padlo na Ondra. Nik by v ňom nehľadal toho roztopašníka. Stál pokorne, ani ovečka. Pravda nie biela: ruky, košeľa, tvár — vôbec všetko bolo zakolomažené. „Veď to akýsi kolomažník!“ rozosmial sa otec a ja za ním. „No a teraz sa poberaj. Noc má svoju moc! Aby ťa ešte raz nedolapil, lebo živý nevýndeš!“

Mať a Žoša vyprevadily ho na ulicu a zavrely dvere.

Políhali sme si, a teraz už som zaspal.

V nedeľu otec vstával iba na druhé zvonenie.

obzrel si ruky. „No i ja som samá kolomaž! Kde len bolo pri kolomaži!“

„Ba či ti bolo treba takú sodomu robiť!“ začala mať. Vedela, že teraz každé jej slovo uváži, preto začala hneď za rána mu dohovárať. „Ani čo by bol sto zbojníkov zlapal!“

(Dokončenie.)

O Vílach a Vodných mužoch v Bošáckej doline.

Podáva *J. L. Holuby.*

Ačkoľvek už v VIII. ročn. Pohľadov na str. 32. v krátkosti som spomenul, že ľudu Bošáckej doliny na rozličných miestach Víly [1]) sa zjavujú, ba že istého Podhraďana pred nedávnymi rokami rozkrútily v tanci na márne zdrapy, a že si ľud náš povstanie Víl tak predstavuje, jako by slúbenice medzi ohláškami pred sobášom zomrelé a so slúbenci nesmierené vo Víly sa premenily: predsa nebude zbytočné, keď ešte raz o tunajších Vílach prehovorím a pri tej príležitosti spomeniem aj Vodných mužov.

Víly sa považujú za bytnosti ženské, mladé, pekné, ale ľuďom nebezpečné, lebo vábia spevom, výskaním a húkaním, jak vo dne, tak zvlášte v noci, a koho do tanca schytia, tak dlho sa s ním vrtia, zakiaľ ho na samé kusy, alebo aspoň v páse neroztočia. Že by dievky alebo ženy Vílami boly bývaly roztočené, o tom neslýchal som; ale že Víly aj ženám škodiť môžu, toho dôkazy niže uvediem. Najnebezpečnejšie sú mužom, obzvlášte, jako sa to samo sebou rozumie, mladým. Keď som sa raz jednoho starého muža dopytoval: kde sa, dľa udania, Víly najčastejšie zjavujú? menoval mi viac miest i tu na doline, i na vrchoch, i na svahoch do dolín spadajúcich, a hovoril, že jaknáhle sa jar otvorí, počuť každý večer „na Hájoch“, „v Stráži“, „pod Lysicami“ a na mnohých iných miestach Víly húkať a spievať; a toto mi rozprával s takým výrazom tváre a takým tónom, jako by sa tomu divil, že som ja, ač v tomto kraji už vyše 30 rokov bývam, ešte nikdy nepočul Víly spievať, a na tak všeobecne známu vec sa dopytujem.

O Jure otvára sa jar, čo pri pálení jurských ohňov večer 23. apríla v Bošáckej doline zhusta vyspevované piesne označujú aj „otváraním sa poľa“, „otváraním sa zeme“ a „príchodom leta“, na príklad:

Svatý Juríčko!
Otvor políčko,
Kde môj milý pôjde orať
Zajtra ránečko . . .

Svatý Jur volá:
Zem sa otvára . . .

[1]) V Bošáckej doline ľud vyslovuje Víla — krátko.

Svatý Jur ide,
Leto nám nese;
Leto, leto nám,
Poctivým pannám . . .

V taký čas tedy počínajú sa ľudu aj Víly zjavovať, jako by aj ony bývaly cez zimu pod zamrzlou kôrou zeme zatvorené, a až na jar, keď sa zem otvára, vysvobodené. Aspoň nepočul som nikdy tu u nás, že by sa Víly v zime zjavovaly a svoje vírivé tance a spevy prevádzaly.

Grécke Sirény, krásne panny s vtačími krýdlami, ale aj s ostrými pazúrami, ktoré ľúbezným spevom vábily plavcov a svábených požraly, tak že na ostrove Sirenúsai kvetnatá lúka celá bola posiata bielymi kosťami roztrhaných ľudí, — upomínajú na slovenské Víly spevom a nebezpečnosťou svojou ľuďom. Slovák nemá však okrýdlené a driapami ozbrojené Víly; jemu sú nebezpečné len tancom, lebo koho schytia, dajú sa s ním do divého točivého tanca tak dlho, zakiaľ ho nerozkrútia. Len tak je možno zachrániť sa pred Vílami, keď si človek každý kus rúcha na ruby oblečie, alebo keď pri sebe nosí „biele neto". Dosiaľ neviem, ktorú to rastlinu „netom" menujú.

Kedykoľvek je reč o zjavení sa Víl, vždy ich je viac spolu; že by kto bol jednu samotnú videl tancovať, o tom neslýchal som. Opisujú sa v bielom, riasnatom, dlhom rúchu, s dlhými, voľno splývajúcimi vlasami. Výskanie, chechtanie a húkanie Víl dalo by sa snadno vysvetliť spevom kuvičím a soví́m húkaním; ba dakedy aj kočky zanôtia si v noci takú melodiu, jako by to boly paškálne ľudské hlasy, alebo nariekanie malých detí. Len nedávno nastrašily v mojej komore koncertujúce kočky moju slúžku, ktorej sa zdalo, jako by z toho kočacieho *tutti* a *forte* vyznievalo úzkostlive „An-ná!" Na moju otázku: prečo ten rákoš metlou nerozohnala? odpovedala mi, že sa bála; lebo vraj keby to boly bývaly v kočky premenené bosorky, boly by ju nemilosrdne dodriapaly alebo aj zmárnily. Keď si dakde v blízkosti cintera v noci kočka takú erotickú nôtu zatiahne *solo*, to sa poverčivým ľuďom zdá byť plačom pochovaných nedokršteniec, t. j. detí bez krstu zomrelých. Keď tedy mravčanie kočiek k takým poverám zavdáva príčinu, mohol aj neborák kuvik svojím nie veľmi melodickým spevom zavdať príčinu k poverám o výskaní a húkaní Víl.

Znal som kopaničiara, o ktorom mi rozprávali, že ho raz Víly naháňaly dolu Budišovou. Videl ich zvŕtať sa a počul ich výskať, a chtiac ich poškádliť, posmešno sa im ohlásil. Ale Víly to nebraly za žart: rozsrdené pustily sa s velikou rýchlosťou za ním smerom k dedine, a len-len čo ho za pačesy nepochytily. V tom kohút zaspieval a Víly sa ztratily. Môjho kopaničiara počiatočný prílišný kuráž našiel si však tade cestu, kade si ju na velikú ostudu strach robieva. Jeho vdova a deti by na to aj dnes prísahaly, že je to pravda, lebo že boly doma, keď ten naháňaný jako bez duše vrazil do izby, a potom ho ledva prebraly a — očistily.

Ešte žijúca, veľmi poverčivá a v predošlých rokoch veľmi mnoho

s ľúbostnými čary a zvary sa zanášavšia babka mi rozprávala: že idúc do kopaníc cez pravé poludnie k známym na návštevu, videla zreteľne, jako sa Víly krútily, a riekla: „Ach, jako sa tie bosorky vrtia!“ Ani to dobre nevypovedala, už sa dostala do toho víru, nič nevidela, len húkanie počula, a so všetkých strán ju čosi oflinkovalo, tak že zostala jako bez seba, a keď sa spamätala, nebolo po Vílach ani slychu, ani stopy. Táto babička patrne konfunduje Víly s bosorkami, a krútňavu vetrov drží za vrtenie sa Víl. — Podobnú fabuľu rozprával mi asi 60-ročný Štefan M. z Podhradia, že keď jako chasník pod Hradiskami pri Bašte pásol ovce, počul z neďalekej hôrky húkanie a výskanie, a sotva obrátil sa v tú stranu, čosi, jako biely stĺp, valilo sa cez kroviny na vŕšek Baštu, on sa naľakal, rozbehané ovce odbehol a utekal kade ľahšie domov, kde od ľaku a unavenia ani hovoriť nemohol, a až keď si oddýchol, riekol otcovi, že ho Víly naháňaly. I tu tedy vír vetrov, stĺp prachu so sebou unášajúci a cez kroviny lomoziaci, prestrašenému chlapcovi priviedol Víly na pamäť.

Často sa stáva, že človek zamyslený alebo opojným nápojom omámený aj po známej ceste poblúdi nielen v noci, ale aj vo dne. O takom sa hovorí, že ho povodilo, a takéto povodenie pripisuje sa dakedy Vílam. Znám človeka triezveho, k intelligencii sa počitujúceho, ktorého, dľa udania, na skalnatom vŕšku medzi Beckovom a Kálnicou vo dne povodilo, tak že miesto, aby sa bol chodníkom ubieral, dostal sa do hlbokej výmoli, z ktorej len horko-ťažko celý dodriapaný sa vyhrabal. O tom mieste sa hovorí, že tam i na poludnie „vodieva“ ľudí. Na tom, nízkou trávičkou a krovinami porastenom vŕšku, vyčnievajú všade väčšie-menšie vápenné skaly, jako rozlezené ovce, a že sa chodníčky krížom-krážom prepletajú pomedzi tie skaly, ľahko prihodí sa aj triezvemu, že aj vo dne, keď je hmla, poblúdiť môže. Minulej jaseni šiel ku mne na návštevu ktosi, neznajúci cesty od Štvrtku z Považia do Podhradia. V Štvrtku ho upravili cestou na Haluzice, ale on, miesto toho, aby pri ústí haluzickej výmoli bol prešiel krížom cez plytkú tam výmoľu na cestu, že videl vychodené koľaje hore výmoľou, pustil sa tým smerom, až sa dostal do úzkej, strmými skalami ohraničenej skuliny, a ač ženy shora naňho kričaly, aby sa vrátil, pri samom vodopáde sa predsa jakosi na cestu vyredikal zamazaný, jako by bol na tehly blato miesil. O krátky čas jedna z tých žien bola u mňa a rozprávala mi, že v haluzickom jarku jakéhosi pána „povodilo“. Neraz sa mňa pýtali moji farníci, že či sa nebojím tak samotný po horách chodiť? Prečo, reku. Nuž, že ma povodí. Veď ma, reku, ani v hustej hore slnko nepustí, a po tme nechodievam nikam. A že ma ešte nikdy nepovodilo, to zdá sa byť mnohým divné; ale dobreprajúci mi predsa dávali výstrahu, lebo že aj N. N. len sa vysmieval, keď počul reči o povodení, a predsa ho raz špatne povodilo, keď šiel večer z Považia domov a dostal sa o polnoci miesto do dediny, pod Lopeník na kopanice. Veď to, reku, z hostiny idúcich ľahko povodí; ja na hostiny nechodievam, a na mojich zelinárskych potulkách po horách a chrastinách, že som už starý vrabec,

Víly mi dajú pokoj. Povodenia sa nebojím, ale mám sa na pozore pred divými sviniami, aby mi tie pulidery nedostrihaly.

Víly sú aj šestinedieľkam nebezpečné. Zakiaľ rodička nebola pri úvode, nesmie zpod odklapu strechy vykročiť, lebo by ju Víly schytily, a kto zná kam zavliekly. Pred dakoľko rokami našli jednu ešte neuvádzanú kútnicu zpoza Váhu bez seba ležať na mnešickom moste, lebo bola na tretí deň po pôrode vykročila z domu, a tam ju Víly schytily a za Váh odvliekly. Žena, ktorá mi to rozprávala, božila sa, že je to pravda. Mohlo sa to celkom prirodzene stať, lebo tá kútnica mohla v puerperálnej manii utiecť z domu, a keď na Víly verila, zvalila vinu svojho úteku na ne.

Zakiaľ kútnica z úvodu — jaký mávajú v tomto kraji po dvoch alebo troch týždňoch po pôrode — domov sa nevráti, nesmie svoje duchny a posteľné plachty vonku na dvore vysúšať, lebo by sa po nich Víly pogúľaly, a kútnicu by chodila Morena gniaviť. Tejto povery zdravé jadro je: že je neslušné a nesvedčné verejne, na otvorenom dvore, vysúšať zanečistené duchny a bielizeň, a to tým viac, že, jako o tom vedomosť mám, takou nečistotou rozličné čary sa prevádzaly a prevádzajú dosiaľ. I povera, že Víly schytia a odvlečú kútnicu ešte neuvádzanú, jaknáhle vykročí zpod odklapu domu, je mysterium, a znamená toľko: aby si rodička pozor dala na seba a šanovala sa, lebo „druhé kúty horšie sú, než prvé". Mnohá chudobná rodička to už životom, alebo aspoň ťažkou nemocou zaplatila, že skoro po pôrode opustila lože („kúty") a prácou si zaškodila.

Ján J. z Bošáce mi rozprával, že keď s kamarátom na Grúni voly pásol a v noci pri vatre sa zohrieval, ozvaly sa s protivnej strany doliny Víly, výskajúce „Ihuhú!" Kamarát jeho sa im posmieval a zavýsknul tiež. V tom zalomozily im stromy za chrbtom, a z toho lomozu bolo počuť chechtanie a výskanie Víl. Šuhajom spadlo srdce za sáru, ale obišli s púhym strachom.

Juro U. z Bošáce pásol v kopaniciach na Hajdarových voly, kde cez pravé poludnie počul Víly húkať; on ohlásil sa im, Víly sa pustily po ňom, tak že sa len s ťažkou núdzou zachránil útekom do najbližšej chalupy. I dolu Budišovou videli ľudia Víly tancovať, ktoré hrozily prstom.

Spomínali mi istého Bošáčana, ktorého Víly schytily do tanca pri bošáckom kostole Musel sa im sobliecť, a len meštek s peniazmi nechal si viseť na krku. Keď chytily ho do tanca, spievaly mu:

Točia sa Víly
Okolo Slivy;
Ej, pane kmotre ešte
Na ruby mešték!

Na veliké jeho šťastie zaspieval v blízkom dome kohút, a Víly sa stratily. Iná versia zase hovorí, že istý kopaničiar chcel sa pred Vílami zabezpečiť, a všetky šaty na ruby si pooblieka!, len peňažný meštek si nechal neprevrátený. Víly ho chytily a so spevom

Pane kmotre ešte
Na ruby meštek!

točily ho v tanci, až i toho kohútí spev osvobodil. — Nebohý starý Juro Ch. počul vraj, keď v noci strážil na zelnici kapustu, spievať Víly, i tú pieseň si zapamätal; ale mi jej obsah teraz nikto nevedel povedať.

Jako známo, vídať na plachtách úvodniciach krásne povyšívaných kohútov. Také vyšívané plachty teraz tu nerobievajú, ale ešte kde-tu najdú sa staré. Keď povážime, že Víly na kohútí spev sa ztratia a viac nad človekom moci nemajú, potom pochopíme, prečo za starodávna práve kohútov vyšívali na tie plachty; iste že na magickú ochranu pred Vílami, bosorkami a jakýmikoľvek čarami.

Myslím, že aj *Biele panny*, o ktorých sa hovorí, že cez leto po nociach v humnách spievavajú, len Víly byť môžu.

Spomínajú sa aj *Vodné panny*, ktoré zdržujú sa pri potokoch a spevom uspávajú poslucháčov. Či komu ubližujú? o tom nedovedel som sa ničoho.

Za to o *Vodných mužoch*, ktorých tu zriedka zovú *Hastrmanom* (patrne spotvoreno z nemeckého Wassermann), rozpráva sa mnoho. Vodný muž zdržuje sa vo vodách, ale vychádza aj medzi ľudí, ba chodieva aj na trhy a na jarmoky do Nového Mesta, a rúchom i výzorom nelíši sa od iných ľudí; len po tom poznať ho, že mu vždy, a čo by jak jasno a horúco bolo, z ľavého krýdla haleny alebo kabáta voda oteká. Vyše Podhradia na „Sbehovej" pristavuje Vodný muž kopaničiarov, v noci domov idúcich. Nebohého Fraňu z Grúňa (ktorého som dobre znal) pochytil vraj vyše dediny pri mlyne Bánovčeku Vodný muž a pasoval sa s ním, halenu mu strhol a stiahol ho so sebou do hlbokého potoka, kde sa po vode hrúžali, len tak to čľapotalo! Až keď sa kopaničiarovi aj kapsa odtrhla, jakosi sa vysvobodil z objatia Vodného muža a dobehol domov celý umáčaný, bez haleny a bez kapsy.

Mnohí ľudia mi hovorili, že niže môjho bytu na stave počuť v noci silné čľapotanie vo vode, a miesta toho sa boja, lebo že ta chodieva Vodný muž. Dakedy zablúdia ta z Považia divé kačice, a keď sa vo vode perú, bojazlivým ľuďom hneď strašidlo uvedú na pamäť.

Dľa povesti pochytil Vodný muž ženu za jazyk, keď, priľahnúc k studničke, z nej vodu pila, a nepustil ju prv, zakiaľ mu neslúbila, čo v sebe nosí. Aby sa osvobodila, slúbila. Potom narodil sa jej syn, a ten, keď vyrástol, zatopil sa. Iné podanie ináče to rozpráva.

Z týchto, ovšem že len zlomkovitých zpráv o Vílach a Vodných mužoch, s určitosťou možno zatvárať, že aj pohanskí predkovia tunajšieho ľudu predstavovali si hory, lesy, polia a vody rozličnými nadľudskými bytnosťami obydlené; a je to veľmi pamätihodné, že ešte po celom tisícročí zachovalo sa toľko zbytkov pohanských u ľudu. *Parom* ešte vždy metá strely, *Víly* vždy ešte spievajú a tancujú, *Vodní muži* po vodách sa brodia, *Škriatok* nosí poklady a peniaze, *Svetlonosi*, v plamienky premenené duše zlodejských ľudí,

ktorí za živa medze prenášavali, vždy ešte po močarinách blúdia, *Morena* deťom životné sily vyssáva a spiacich gniavi, a *Smrť* zosobnená sa zjavuje. Ktorá žena večer ručník s hlavy si nedbalo shodí, bez toho, aby uzol rozviazala: do toho ručníka sa jej nanosí Smrť. I táto povera má jadro zdravé: aby ženy neshadzovaly so seba nedbalo rúcho, ale ho poriadne odkladaly, lebo nedbalosť a nečistota je hotová smrť pre ženu a jej domácnosť.

Dopodrobna vypisovať, kde, komu, kedy a jako sa ukázaly Víly? kde, kto videl Vodného muža, a čo o ňom počul, — bolo by prizdĺhavé; vybral som tedy len to, čo sa mi zdalo, že dostačí na dokázanie, že ľud náš, od tisícročia kresťanský, ešte vždy o jestvovaní týchto bytností nepochybuje, ale o nich rozpráva, ich sa bojí a pred nimi ochranné prostriedky, zase len v čaroch, hľadá.

Sňažky.

Hľa! jako zkvitly drobné sňažky krajom lesa,
na útlych stonkoch kalištočky skromných vniad!
Ač Vesna strojná hravým letom sbližuje sa,
preds' ešte vôkol nich zem kryje sňah a ľad,

že sotva znať ich zpopod zimy prikrývadla —
jak chvejú sa, keď dotkne sa ich slnka svit.
Ver' nimi iste túžba veľmi mocná zvládla,
že k životu sa odhodlaly preboriť!

Mňa kvietok sňažky vždycky púta v zadumanie
a snivým smerom vábi mojej mysle tok.
»To srdce moje« — vše mi pritom mysľou tanie —
»tak žije, ako tento kvetný kalištok.«

To srdce moje: suďby chladom schvelá sňažka.
Ač hrubou vrstvou sadla nad ním inovať,
preds' prebilo sa citom ku životu — zťažka,
preds' podarilo sa mu kvety zachovať! —

Mne suďba neľútostná dlátom chladným vryla
veľkého utrpenia znamä v bľadú tvár,
mňa plačom uspávala, bôľom vypestila,
v slz fátol zahalila môjho blaha žiar — —

Však výkvet mojej sňažky, hravý tónik piesne,
preds' preboril tú suďby mraznú, chladnú pláň:
to znamä bôľu, slzy, snivej duše tiesne
mne zmenily sa v šťastia mocný talisman!

Ľudmila Podjavorinská.

Jak zkvitly!...

Jak zkvitly moje sny a ideále!
Keď predtým v duši túženie a smútok,
dnes zakvitnutý každý srdca kútok —
sťa blažená bych bola neskonale!

Keď predtým ťažké poryvy a žiale,
dnes, sťa by žitia tkol sa čarný prútok,
strún srdca každý jemný, tajný skrutok
mi zvučí jara piesňou, stále, stále...

Však jedna struna, keď aj iné zvučia,
preds' nezavznieva v mojom šťastí mladom:
slasť zabudla ju pojať do náručia.

Tú neprebudia duše snivé plesy;
veď ovinul ju osud večným chladom — —
Ó, kde si, Vesna, čarná víla! kde si?!

Ľudmila Podjavorinská.

Moja lipka.

Buď pozdravená na stokrát,
ty lipka strojná v dvore milom,
kde prekonal ja milú trať
liet detských v snení ušľachtilom,
trať, ktorej viac sa netkne krok,
bárs pukalo by srdce túžbou —
vždy ďalej rve ma každý rok
so sladkou rozpomienok súžbou.

Nuž dobre tak; chcem smelo vpred
po rôznych kráčať cestách žitia,
spomienok v srdci amulet,
čo časy snáď mi neuchytia.
No neraz zpät sa ohliadam,
bo duša káže, srdce žiada,
a pokým dumu nadpriadam:
Ó, zdravstvuj — volám — lipka mladá!

Nech kto chce lyry svojej zvuk
posväti pyšnej, štihlej palme, —
nech kto chce chváli dub i buk,
i jedlicu bárs, v skvostnom žalme, —

Libana cedru vinšujem
hymn slávy: no ja z hĺbky duše
si lipku ľúbim, celujem,
i spievam o nej prostoduše!

Mne milá lipka, svätý strom
stariny našej dávnej, slávnej;
mne milo vonným pod šiatrom
čuť bzukot včelky neunavnej,
keď kradmo siaha v kvietkov slaď
— bárs vetev v zákaz vánkom šumí —;
tam vlny srdca tíchnu v hlaď
a oživajú, rastú dumy.

Ja ospievať by lipku rád,
prizdobiť jako matka dieťa,
no ťažko, — inu v cudzí sad
zabočím natrhať si kvieťa —
Nuž lipku vzácnou robí nám,
jak pamäť čias, čo slávou zvonia,
tak — jak od pevca ponímam —
jej zeleň, vôňa, slasť i tôňa.

Jej zeleň vraj je potrebná
pre smútkom zašlé oko naše,
a vôňa jej, keď netrebná
zlosť kazí vozduch, neriad páše;
i slasťou hovie milý strom
vždy našim mladým rojom
a tôňa gladiátorom,
ztúživším v bojoch za pokojom. —

I nečudo: prirástol mne
ku srdcu strômok milý
a oči vše sa kúzelne
v korunku strojnú vpily.
Mne zavždy srdcom zhmýri bôľ,
keď jaseň krutá kmáše, holí,
na lipku však keď zdvihne kôl,
ó, sto ráz väčšmi v srdci bolí.

No medzi nimi mnohými
zvlášť jedna lipka mi je milá,
na prestol medzi inými
ju láska moja postavila.
Snáď riekneš: brachu, prehovor:
čo viaže tebaže s lipicou? —
Po prvé: milý známy dvor,
po druhé: je mi — rovesnicou.

Hej, rovesnicou, neinak.
Nuž: nebolo to včera, vlani,
od tých čias neraz »tikitak«
hodiny siply; maľovaný
zjav Vesny jagal prírodou:
tu dômkom zavznel nárek jemný —
— no, privátna vec —: náhodou
ja kvílil, škorec drobný, temný.

A v tenže čas, snáď v tenže deň
— zárukou prameň viery hodný —
lipôčka — (útly ešte peň:
týk sekíruje závan škodný) —
sa vonku zazelenala,
na mieste tom skôr nevídaná,
i pozdrav v okno vsielala
vetievka, vánkom kolimbaná.

Ja rástol, lipka podobne,
bo časy išly nevozvratno.
Odkedy známy význam mne
tej lipky, riecť mi ťažko, matno, —
dosť znať: raz láska rodinná
— keď priznávať sa svetu, sebe
syn počal — ho upomína:
Hľa, chlapče, lipka, v počesť — tebe.

Snáď zprvu vec tú pramálo
som rozvažoval, — neskôr zasi
s reservou chlapä brávalo
tie o počesti padlé hlasy —
dumalo: sotva, kdeby aj —? —
to láska milých šiali hejska,
a lipka bude, nebodaj,
ver hej, cyrillo-metodejská.

No akokoľvek, vzrastali
sme spolu s lipkou v dobrej shode,
jak vták vo vzdušnom kryštáli,
jak rybky v bystrej, čistej vode.
Čím ďalej, s väčšou hľadieval
som láskou, chlúbou strom na strojný,
sa v blízku jeho bavieval
i trávil v celku vek spokojný.

A časy šly. — I konečne
čas priblížil sa rozlúčenia,
bo pani Temis výrečne
ma zvala cieľom poučenia.

Od lipky som sa odobral,
šperk-lístok v pamäť vložil v knižku,
i odišiel som v diaľnu diaľ,
opustiv lipku, dvor i chyžku.

Som teraz už len hosťom tam —
nie, viac som: blížnym, synom, bratom,
i rád sa vše ta navraciam
si oddýchnuť na láskou vzňatom
vše srdci milých, navštíviť
pamiatky blahých zašlých časov —
Ó, milý kraj, kde žitia svit
nám svital lučezárnou krásou!...

Vždy lipka padá prvá v zrak —
Ej, lipka, lipka, nech som —, veru
ty velmi hrubneš, veru tak,
rapidne rastieš, načo mieru:
hľa, súsed slivoň: čo za peň?
len trci-frci proti tebe,
korunka tvoja ponadeň —
taj! — jako vystiera sa v nebe!

Hej, veru ide, ide čas,
deň za dňom jako vetra vanie —
nadarmo zdŕžať — márny hlas,
nie, nezastane, nezastane: —
Ty, lipka, mnes' na zármutok,
bo v pamäť voláš negalantne,
že vskočí v plece — k rôčku rok —
kríž treti, namôj' —, neženantne.

I nechže vskočí, — prepáčim.
Len, Bože, čas daj vykupovať
jak náleží; nie ledačím
ho kántriť, ale konať, snovať,
byť úžitočným vždy tu-tam —,
— (ó, každá chvíľa volá: neleň!) —
jak v tebe, lipka, príklad mám:
ty tôňa, vôňa, slasť i zeleň...

Vše teba, lipka, jaseň zlá
ošarpe, zelenosti zbaví, —
no nič to: Vesna zase dá,
priodie od päty do hlavy —
Keď túžob mojich, nádejí
kvet, zeleň v obeť suďby padá,
vše lkám u vesny verejí —
nedarmo: duša silnie, zmláda.

. .

Nad hlavou tvojou, lipka, vše
aj víchor zlobný spišťal, zbystrel —
Nič, — koreň stuhnul tým lepšie,
tým strojnejšie sa konár vystrel,
a víchor s hanbou odtiahol
zkiaď prišiel: — si i buď mi vzorom,
keď zúri víchor — súžba — bôľ
a zvisnú mrákavy obzorom.

I rasťme ďalej pospolu,
kým svätá vôľa Božia velie...
Ty prežiješ ma, — odpolu
som presvedčený o tom cele;
na druhej pole nemálo
však pomyslenie toto hlodá:
sekera vraha —, živlov zlo,
mráz, oheň, červiak zhubný, voda...

Sme smrteľni, tak ty, jak ja,
vec avšak predsa takto stojí:
ak prirodzená smrť čaká
nás oboch — skôr ja padnem v boji
na poliach sveta... prežiješ...
Tvoj súsed, slivoň kostrbatý,
tiež predíde ťa, — strom tys' — vieš —
dlhovekosťou priodiaty.

I dobre tak, i preži len...
Ráč poslať synka — vrúblik potom,
môj dlhý, večný strážiť sen,
o druhu vetríčka šepotom
i pozdným vekom vyprávať,
keď vlnou ľahnem v mohýl more —
Pozdravujem ťa na stokráť,
ty, lipka strojná v známom dvore.

Martin Sládkovičov.

Millennium.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

(Pokračovanie.)

6. Arpádovi Turci, jako ich Byzantínci obyčajne menujú, u nich a tiež v západných kronikách prichádzajú i pod menom Hunov [1]).

[1]) Turcarum genus Hunnicum est, circa Caucasum montem gens maxima atque libera... Deprehendimus, inquit Scilix, Hunnos, qui Pannoniam coepe-

Pod týmto menom v našich diplomoch a prameňoch neprichodia, ale pod menom Bulharov, ktorých podobne s Hunmi stotožňúvali [1]).

7. V maďarčine sú mnohé slovanské výrazy, ktoré poukazujú na to, že sú prijaté z bulharčiny, na pr. agár, polyva, csorba, csöbör, csusza, kalpak, tepsi, kila, pamuk, paplan, szappan, szoba, ponyva atď.; potom gomba, harang, rend, abroncs, galamb, dorong, szombat, parancs, szent, péntek, bolond, gerenda a iné nasalia (am, om, an, on). I niektoré výrazy maďarské shodujú sa so smyslom bulharského významu; na pr. elházasítani zadomeť atď. Maďari (Kumáni) teda, osadivše sa časom na Potisí medzi pozostatkami Bulharov (Turkov), od nich prevzali bulharo-slovanské výrazy.

8. Spomenutá *Kniga Stepennaja* na r. 967 píše: Kosari, Bulgari ad Danubium, Vngari albi, Czechi, Poloni... olim uno nomine Slauoni dicebantur, at a Rurici tempore Russi dici coeperunt. Bieli Uhri predpokladajú čiernych Uhrov čili obyvateľov čierneho Uhorska. Nemenuje síce ani bielych Uhrov ani biele Uhorsko, ale kladie ta Kozarov a Bulharov, ako Slovanov, ktorí po dobe Rurika († 879) preto, že boli obradu slovanského (ritus ruziae linguae), menovaní boli Rusami čili Rutenami [2]). Tí slovanskí Bulhari, ktorí v čiernom Uhorsku súsedili s Kozarmi, neboli iní než oní Turci, ktorých Arpád bol s Kozarmi priviedol do čierneho Uhorska.

9. Šafárik mesto Pešť, poneváč toto meno je bulharo-slovanské, drží za založené od Bulharov; domnieva sa však, že Bulhari poddunajskí až sem sa rozšírili a bulharské mesto Pešť založili. No pred Arpádom nikde nieto stopy Bulharov na ľavom brehu Dunaja: teda založenie Pešti treba pripísať Turkom Arpádovým, ktorí tiež Bulharmi sa menovali. Anonymus zachoval podanie, že za doby Točúna (asi r. 944—955) prešli zo zeme Bular (Βουλ'αρ, Bulhar) Billa a Boču s Ismaelitami (Turkami) na pravý breh Dunaja, kde tenže dal im hrad menom Pesť. Terajší hrad Budínsky pôvodne menoval sa Novým vrchom pestianskym (Novus mons Pestiensis) a novou Pešťou: teda na ľavej strane Dunaja bola tá „terra Bular“ a v nej stará Pešť, založená skrze Arpádových Bulharov (Turkov), ktorí mali svoje vinice na pravej strane Dunaja, tak že z budov tam potom od nich založených povstala časom nová Pešť [3]).

10. V diplome r. 1295 čítam: Item si de Bulgan, quae dicitur Marchia, cives Strigonium portent vinum, sive in carinis sive in curribus, de qualibet tunella solvunt duo pondera [4]). Tato „Marchia Bulgan“ je bez pochyby tá Anonymusova „terra Bul(h)ar“ na ľavej strane Dunaja. Pravdepodobné je, že je to tiež niekdajšie kniežatstvo Byhorské (ducatus Byhoriensis), ktorým okolo roku 1072 vládol

runt Europaeos fuisse... hosque simul eandem esse gentem cum Turcis. Volaterrani Geogr. lib. 7. pag. 89. Cnf. Nicetas lib. 2. Hunni Ostericham irruptionibus et rapinis semper vexantes. Notae Aloldi ad an. 937.

[1]) Cum Hunnis, quos Bulgaros vocant. Theoph. Cont. Corp. Hist. Byzant. SS. XXXIII., 31.

[2]) Biderman: die ung. Ruthenen. Innsbruck, 1867. S. 35.

[3]) Slovesnosť r. 1863, str. 206 atď.

[4]) Fejér: Cod. dipl. VII. 2, 188.

sv. Vladislav. Anonymus (o. r. 1104) podobne ho zná ako kniežatstvo Marota. Ešte i pozdejšie provincia Byhoriensis obsahovala v sebe viac nežli stolicu Byhorskú [1]). Meno BYΛΓOP zaiste snadno bolo premeneno na BYΓOP.

11. Jest a predtým bolo ešte viac na Potisí Maďarov (Kumánov) pravoslávnych, kyrillskú liturgiu majúcich; čo je svedkom, že Maďari (Kumáni) osadili sa medzi Slovanmi s pravoslávnou liturgiou. Za doby Svätopluka († 894), keď Arpád s Turkami (Bulharmi) a Kozarmi už osadil sa na Potisí, nebolo tu pravoslávia. Toto dostalo sa sem až z poddunajského Bulharska, kde utvorilo sa pod Klimentom († 916), učeníkom sv. Metoda. Stalo sa to bez pochyby o. r. 967, keď ruský veľknieža Svätoslav panoval i nad Kozarmi a Bulharmi (Turkami) na Potisí (Ungaria nigra); jako nás o tom poučuje Kniga Stepennaja, áno i Nestor [2]). Potvrdzuje to i pápež Ján XIII., keď r. 967 nechcel, aby v Prahe založené bolo biskupstvo „secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis". Z tohoto prvého pravoslávia nemohli čerpať Maďari (Kumáni), poneváč sv. Štefan r. 1002 potlačil Bulharov a s nimi tiež pravoslávie v čiernom Uhorsku. [3]) Obnovilo sa ono po smrti sv. Štefana († 1038), a to bez pochyby agitáciou carihradského patriarchu, Michala Cerulara (1043—1059).

12. Jeden životopis sv. Ľudmily hovorí, že kyrillská liturgia „usque hodie in Ungaria et in pluribus Sclauonorum regionibus obseruatur". Iný: „Quod et usque hodie in partibus Sclauorum a pluribus agitur, maxime in Bulgariis" [4]). Jestli toto stotožňovanie Uhorska a Bulharska nie je chybou pera, tak potvrdzuje to udanie, že Arpád v čiernom Uhorsku osadil Bulharov. Je-li to „in Bulgariis" chybou pera, ešte i tak nie je to žiadnou anomaliou, poneváč dolné Uhorsko (Ungaria nigra) skutočne bolo osadené Turkami čili Bulharmi Arpádovými.

13. Kto by ešte pochyboval, že uhorskí Bulhari boli totožní s Arpádovými Turkami, ten nech dokáže: kam sa podeli títo Turci, a kde sa vzali tu po dobe Svätopluka tí Bulhari? Títo nielen v obyvateľstve a vojenstve početne zastúpení boli [5]), ale i miery ich boly po krajine v úžitku [6]).

Že Turci a Kozari boli Slovania, poznať i z toho, že ich osadenie sa v Potisí a panovanie nad Uhorskom a Pannoniou nepremenilo slovanskú povahu Uhorska a Pannonie; splynuvše v jedno s domácimi Slovanmi, dostali tiež spoločné geografické meno Uhri.

---

[1]) J. L. Píč: Der nationale Kampf. Leipzig, 1882. S. 214. usw.

[2]) Eo tempore (967) tributarii fuerunt ... Kosari, Bulgari ad Danubium, Vngari albi, Czechi, Poloni. Nestor ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 690.

[3]) Stephanus etiam rex Ungrie (vlastne Pannoniae) bello appetens Ungriam Nigram, tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. Ademarus ap. Pertz: Mon. Germ. SS. IV, 131.

[4]) Prameny dějin Českých I, 191 a 200.

[5]) Srov. mutatis mutandis môj spis: Arpád a Uhorsko. Turč. Sv. Martin, 1885. Prameny dějin Českých III, 569. IV, 88, 366, 463.

[6]) Comiti Jauriensi viginti Cubulos bulgaricos de vino. Fejér: Cod. dipl. 1240. IV, 1, 195.

Názov Uhor a Uhorsko prenesený bol tiež na Pannoniu, keď ju Uhri (Turci, Kozari a Slovania) dolného Uhorska (899—902) opanovali; čo dokážem v nasledujúcom.

IV. Uhri boli Slovanmi a Uhorsko zemou slovanskou.

Spoločné geografické meno buď domácich (Slovanov) alebo prisťahovalých (Turkov a Kozarov) obyvateľov Uhorska bolo Uhri, ktoré r. 896 preneseno i na Pannoniu. Pod menom Uhri rozumeli sa Slovania, pod menom Uhorsko slovanská zem; lebo za doby Svätopluka Uhorsko na ľavom brehu Dunaja, a Pannonia na pravom obývané boly Slovanmi. Poneváč Arpádovi Turci (Bulhari) a Kozari boli Slovanmi, ani Uhorsko, ani Pannonia neutratily svoj slovanský ráz. Slovanská tvárnosť Uhorska, obsahujúceho v sebe už i Pannoniu, začala sa meniť vtieraním sa Nemcov do Uhorska. Sv. Imrich nerád videl tento „Drang nach Osten": preto sv. Štefan o. r. 1030 kládol mu skrze svoje „Monita" na srdce, aby neodporoval sťahovaniu sa Nemcov do krajiny, a odôvodňoval to tým: „Nam unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est". Dľa toho bolo Uhorsko pred prisťahovaním sa Nemcov regnum unius linguae, čili kráľovstvom jednoho jazyka, a to jazyka slovanského. O tom presvedčujú ma ešte nasledujúce dôvody:

1. Keď Arnulf r. 896 s pomocou Braclava a Arpáda odňal Mojmírovi dolnú Pannoniu, postavil ju pod správu Braclava, tak že Arpád vrátiť sa musel na Potisie, ale čakal na príhodnú dobu, aby sa pomstil. Slovania dolno-pannonskí tiež neboli s Braclavom, ako vasallom nemeckým, spokojní a, jaknáhle umrel Arnulf (899), povolali si na pomoc Arpáda; lebo bavorskí biskupi r. 900 žalovali na nich pápežovi: „Ipsi non modicam multitudinem Ungarorum ad se sumserunt et more eorum capita suorum Pseudochristianorum penitus detonderunt". Slovania dolno-pannonskí prijali teda od Uhrov (Turkov, Kozarov) len strih vlasov, ale nie i mluvu nejakú neslovanskú.

2. Keď Arpád r. 902 uderil na Mojmíra II., aby mu odňal hornú Pannoniu, to sa podáva takto: Hungari Mysia eversa [1]), Marahensiumque, licet gentilium [2]), convulsis tabernaculis, suam olim Pannoniam irruperunt [3]), t. j. Uhri, podvrátivše Mošoňsko a sborivše stany Moravanov, ačkoľvek súkmenovcov svojich, vtrhli do ich Pannonie [4]), ktorou predtým vládli Boli-li Uhri (Turci, Kozari) súkmenovci slovanských Moravanov, teda boli Slovanmi.

3. O sv. Wikbertovi, opátovi gemblacenskom, píše sa, že keď Uhri r. 954 sem i ta tiahnuvší bavili sa v Gemblaku, poučoval ich o kresťanskom náboženstve, a to s takým výsledkom, že mnohí

[1]) Mysia (Moesia pannonica, Comitatus Mošoniensis). Slovenské Pohľady 1885, str. 275.

[2]) Gentilis, qui ex eadem gente est. Lexicon manuale ap. Migne. Paris, 1858, pag. 1038. Const. Porph. de adm. imp. ap. Migne tomo 113, pag. 250.

[3]) Pertz: Mon. Germ. SS. IV, 517.

[4]) Rozumie sa horná Pannonia, terajšia podunajské Rakúsko.

skutočne sa obrátili. Jakože s nimi hovoril? Maďarsky iste nie; kde by sa bol naučil. Hovoril s nimi slovansky [1]).

4. Keď Uhri r. 925 pritiahli do kláštora sv. Havla, našli tam jediného mnícha Heribalda, ktorý odtiaľ s ostatnými mníchmi nebol utiekol; ale Uhri mali medzi sebou kňaza, znajúceho i mluvu Uhrov (slovanskú), i mluvu toho Heribalda (latinskú?). Keď Uhri podnapití s veľkým krikom sa modlili, ich kňaz modlil sa s nimi, potom však zaspieval (latinskú) antifonu o sv. Kríži, ktorú s ním spieval tiež Heribald. Medzitým z hrádku učinili výpad na Uhrov, a porazivše mnohých, jednoho z nich zajali a odviedli so sebou na hrádok. Keď potom Heribald s kňazom Uhrov prišiel k hrádku a žiadal, aby boli oba vpustení, vojaci, ktorí boli posádkou, prijali ich, a to i z lásky ku Kristu i z lásky k tamtomu zajatému, ktorého mluvu znali (cuius linguam noverant). Tedy uhorský vojak mluvil takú mluvu, ktorej posádka neuhorská rozumela. Táto vzájomná mluva medzi vojakmi posádky hrádockej a medzi zajatým Uhrom mohla byť len slovanská [2]). Nepochybujem, že i ostatní Uhri hovorili tú istú reč, ktorú hovoril ich súdruh do toho zajatia upadlý.

5. Keď Bavori odňali Uhrom hornú Pannoniu medzi riekou Enžou a horami viedeňskými, Pilgrim, biskup pasovský, ktorý, na základe falošnej listiny Vichingovej [3]), pokladal sa za dediča niekdajšieho (glagolského) arcibiskupstva laureacenského, rozprestrel ihneď svoju biskupskú právomocnosť na túže hornú Pannoniu a začal obracať tam pozostalých Uhrov k latinskému obradu [4]). Následkom toho prosil pápeža Benedikta VII., aby mu, jakožto dedičovi arcibiskupstva laureacenského, udelil arcibiskupské pallium. V liste svojom podotýka, že nielen Uhri, ale aj iné slovanské provincie hotové sú prijať kresťanstvo [5]). To „sed et aliae“ zrejme podáva ten smysel: jako slovanská provincia Uhrov, tak aj iné slovanské provincie sú hotové prijať kresťanstvo (latinského obradu). Ešte lepšie to vysvitá zo slov pápežových: „Hungarorum atque Moravanorum (in Pannonia), sive etiam aliis multis provinciis Slavorum.“ Krem toho, keď Pilgrim — jako sa chvastá — obrátil na katolícku vieru asi 5000 Uhrov, mohol to vykonať len mluvou slovanskou, ktorá ešte toho času bola vedľa nemeckej v Bavorsku.

6. Manželka Gesova nebola žiadna sedmohradská Šarolta, jako tára Anonymus B. r. n., ale poľská Adelhaida; a táto na dvore Gesovom nosila hodnostný slovanský názov Velekňagina čili Velekňažna. To je svedkom, že jej manžel Gesa podobne nosil názov

---

[1]) Migne: Patrol. lat. tomo 160, pag. 67'. Parlamentär 1888. Nr. 20. S. 4.

[2]) Slovesnosť 1864, str. 402—405. Stojí tam ovšem, že pohlavári uhorskí hovorili s Heribaldom skrze tlumočníka (iste prostredníctvom toho kňaza uhorského): ale vojaci neuhorskej posádky nepotrebovali tlumočníka, aby rozumeli zajatému.

[3]) Cuncta Hungarorum natio sit prona ad percipiendam fidem sanctam; sed et aliae Slavorum provinciae ad credendum promptae. Epist. Pilgrimi ad Benedictum VII. R. P. an. 975.

[4]) Parlamentär.

[5]) Také obracanie (vo iacich slovanského obradu) menovalo sa vtedy obracaním ku kresťanstvu!

Velekňaz čili Velekniežа (főherceg, Grossfürst), a že dvor Gesov bol slovanský.

7. I samé meno Gesa poukazuje na slovanskosť jeho. Nie je to ani Győző, ani novofabrikované Gecse! Meno Gesa je kresťanské krstné, lebo Točún (Taxis) mal troch synov: Michala, Gesu a Vladislava. Jako o menách Michal a Vladislav nemožno pochybovať, že sú kresťanské krstné mená, tak nemožno pochybovať ani o mene Gesa. Gesa v latinských prameňoch menuje sa i Jesse; čo na to poukazuje, že Gesa čili Jesa nie je nič iného, než v tej dobe obyčajné slovanské krstné meno Jesaslav, s odseknutím poslednej slabiky Jesa. Jakože aj môžu hovoriť o pohanskosti mena Gesa tí, ktorí vedia, že r. 1075—1077 sedel na uhorskom tróne kráľ kresťanský pod menom Gesa.

8. Syn Gesov menuje sa u Ditmara Waic. To „i“ je v ňom tak miesto predĺžkového znaku (accentu), jako v nemeckom mene mesta Waitzen, čili Vác, Vácz. Mesto Vác (Waitzen) pomenované bolo dľa pustovníka, ktorý tam býval, menom Vác (Vacius): teda Waic čili Vác je kresťanské krstné meno Vácslav, a s odseknutím poslednej slabiky Vác [1]). Načo teda prekrucovať meno Waic (Vác) na Vayk, Voyk, ba i Bajnok?

9. Na mešci almužnovom sv. Štefana sú perlami vyšité kyrillské nápisy, a síce jeden: „Budi Gospodi milosť tvoja na nás nynia i v' vieki“; druhý: „Bože uščedri ny i blagoslovi ny i prosviti liče svoje na ny i omiluj“ (Žalm 66, 1). Vyšiel o tom maďarský spis, tak že nikto nebude tvrdiť, že to výmysel slovenský [2]). Nápisy tieto hlasite hovoria, že sv. Štefan bol Slovan a prináležal cirkvi kyrillo-slovanskej.

10. Sv. Štefan toto napomenutie dal synovi svojmu, sv. Imrichovi: „Grave enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum [3]). Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinus Graecos latinis regeret moribus? Nullus“ [4]). Že to nie je prázdna frása, to dokazuje celý (ovšem len ten nefalšovaný) cirkevný dejepis Uhorska [5]). Na území Uhorska bola dvojaká slovanská hierarchia a liturgia: grécka, t. j. kyrillská, ktorá preto sa nazývala gréckou, poneváč

[1]) Vácslav je totožné s Venceslav; oboje je toľko, ako Stephanus, poneváč grécke στέφανον znamená venec. V tejže dobe i u Rusov bolo obyčajné krstné meno Vjaceslav. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 942.

[2]) Slovenský Letopis I, 34—37.

[3]) Teda i predchodcovia sv. Štefana boli kráľmi. Szent István király oklevelei. Dr. Karácsonyi János. Budapešť, 189·, 150 l.

[4]) Monita s. Stephani c. VIII.

[5]) Ďaleko bych musel prekročiť stručnosť tohoto pojednania, kebych sa pustil do objasňovania cirkevného dejepisu Uhorska, jaký je tu obyčajný, ale spotvorený, len preto, aby sa larvou latinskou prikryla slovanská tvár drievneho Uhorska; upozorňujem len na to, že nemožno spoliehať sa ani na podvrženú bullu Sylvestra II., ani na padelané diplomy sv. Štefana, ani na domáce legendy a kroniky, jako to dokazuje spomenutý Karácsonyi v rečenom diele a v „Századok“ 1892.

bola spojená s gréckym Carihradom [1]); latinská, t. j. glagolská, ktorá preto sa nazývala latinskou, poneváč spojená bola s latinským Rímom [2]). V takom svetle predstavuje sa nám Uhorsko v kráľovských diplomoch a pápežských bullách, v ktorých spomínajú sa početné kláštory mníchov kyrillských (monachi graeci) a mníchov glagolských (monachi nigri). Boli-li už obyvatelia uhorskí obradu slovanského, iste boli tiež jazyka slovanského.

11. Kráľ Koloman, potvrdzujúc r. 1109 základnú listinu kyrillských mníšek v doline vesprímskej, vraví: „Vetus autem privilegium iuxta *linguam auctoris* monasterii *Graece* scriptum ideo *adnotavimus*, ut ex concordia *veteris* et *novi cognosceretur* certitudo veritatis“. Na to už Hostinský poznamenal, že listina táto bola pôvodne písaná po kyrillsky [3]). Dr. Karácsonyi, silou-mocou zaznávajúc slovanskosť drievneho Uhorska, hľadá tie kyrillské mníšky až v Ríme, kdežto bez nich sotva bola kyrillská cirkev v Uhorsku [4]). On pri výraze *Graece* myslí na grécku mluvu, nepamätajúc na to, že kyrillský obrad menoval a menuje sa *ritus graecus*. I samé uvedené slová *iuxta linguam auctoris monasterii* poukazujú na to, že sa tu nerozumie grécka, ale slovanská mluva sv. Štefana, jakú sme videli na jeho almužnovom mešci. Kráľ Koloman nehovorí o pôvodnej listine *transscripsimus*, ale *adnotavimus*; čo neznamená verný prepis (transsumpt) pôvodiny. Krem toho spomína srovnalosť *veteris privilegii* a *novi privilegii*, kdežto prepis nemožno pomenovať novým privilegiumom. Kráľ Koloman nebol priateľom kyrillskej cirkve; z tej príčiny dal kyrillskú pôvodinu preložiť do gréčtiny. Potvrdzuje túto mienku i to, že potom bol požiadaný Simon, biskup pätikostolský, aby nové privilegium (grécke) porovnal so starým privilegiumom (kyrillským) a podal zprávu o tom, či obsah tohoto shoduje sa s obsahom tamtoho.

12. Že sv. Štefan náležal krstom i vierou cirkvi kyrillskej, dokazujú to nielen spomenuté kyrillské nápisy na jeho almužnovom mešci, ale i samé jeho Monita k synovi svojmu Imrichovi. V týchto — jako dobre pozoroval Píč — slová: „Ty si Peter“ berie vo smysle východnej, nie západnej cirkve; majúc „skalu“ nie za Petra, ale za Krista [5]). V týchže Monitách napomína sv. Imricha, aby neodporoval sťahovaniu sa Nemcov do Uhorska a šetrne sa držal nielen ku kyrillským (graeci) veriacim, ale i ku glagolským (latini). Čo bolo toho príčinou? Sv. Imrich považoval kyrillských „staro-

---

[1]) Dosavád sa menuje ecclesia graeca, ecclesia graeci ritus.

[2]) Keď sv. Romuald šiel do Pannonie r. 1010 so svojimi mníchmi latinského obradu, títo zle boli prijatí. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 361. Kr. Peter začal stavať kláštor latinského obradu, ale nedokončil. Id. pag. 414. Sv. Vladislav bol prvý, ktorý v Šumadii (Sumigii, Somogy) založil kláštor latinského obradu. Id. pag. 427 et 481.

[3]) Slovesnosť. V Skalici, 1864. II, 19.

[4]) Szent István király oklevelei. Budapest, 1891. 25—39 ll.

[5]) Ipse enim Dominus (Jesus) dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctae ecclesiae: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam“. Sc ipp(tram. Píč: Abstammung der Rumänen. Leipzig, 1880. S. 208.

vercov" za domácu národnú stranu, áno na prsiach svojich nosil i východný dvojramenný krížik, ktorý bol sv. Štefan obdržal od cisára gréckeho [1]); veriacich glagolského obradu, menovite prisťahovalých Nemcov latinského obradu, nevidel rád a obával sa nebezpečenstva pre krajinu s ich strany [2]). Dľa legend boli to tiež kyrillskí (graeci) biskupi, ktorí zvláštnym vnuknutím Božím poučení boli o umretí sv. Imricha a sv. Štefana.

13. Sv. Vladislav [3]), jako už toto jeho slovanské krstné meno značí, náležal slovanskému národu a slovanskej cirkvi. V Poľsku narodený a na dvore kráľa Boleslava vychovaný, stal sa čo do povahy a mravov úplne Poliakom. Za to, že ho Boleslav vychoval a na trón uhorský posadil [4]), preukázal k nemu tú vďačnosť, že, keď po zavraždení sv. Stanislava z cirkve vyobcovaný a z Poľska vyhnaný bol, prijal ho na svoj uhorský kráľovský dvor, potom jeho syna Mečislava na svojom dvore s uhorskými a poľskými mladíkmi vychoval [5]). Samo sebou sa rozumie, že toto vychovávanie jeho s uhorskými a poľskými mladíkmi dialo sa slovansky, poneváč Mečislava pripravoval pre trón poľský. Poneváč jeho otec Bela I. a jeho brat Gesa (Jesaslav) I., ako kráľovia Slovenska, prijali korunu od gréckeho cisára [6]), pápež Gregor VII. mal pravovernosť jeho v podozrení a naliehal na neho, aby osvedčil svoju oddanosť k Rímu [7]). Sv. Vladislav síce toto učinil, ale kyrillský, v Uhorsku obvyklý obrad nepremenil; áno i glagolitov k zachovávaniu pôstu dľa obyčaje kyrillskej prinucoval [8]). Až r. 1091, nasledujúc príklad Vladislava, kráľa poľského, založil prvý kláštor latinského obradu v Šumadii [9]).

14. Uhorsko-poľská kronika, pochádzajúca so začiatku XII. sto-

[1]) Crucem bifurcatam, portionem notabilem Dominici ligni continentem, modico argento obductam, parenti suo Stephano, Hungarorum regi, a Graecorum Caesare ex Constantinopoli pro magno munere transmissam, quam vir Dei (Emericus) in pectore ex patris largitione gestare consueuerat. Dlugoš lib II. coll. 149.

[2]) Že obava nebola bezzákladná, dokázalo sa hneď po jeho smrti, zvlášte však po smrti sv. Štefana.

[3]) V najstarších prameňoch tak sa píše, nie okyptené Ladislaus, tým menej László. Stalo sa toto nasledujúcou metamorfosou: Wladislavus, Uladislaus, Vladslav, Ladslav, Ladszló, László. Ten nesmysel, rozdeľovať mená Uladislaus a Ladislaus, je možný len v Uhorsku!

[4]) Vladislaus ab infantia nutritus in Polonia fuerat, et quasi moribus et vita Polonus factus ... Hunc alumnum in Polonia educavi. Gall. Chron. ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 422 et 423. Hunc regem in Ungaria collocavi. Ib. Alumnus Poloniae Vladislaus nomine Boleslai sufficitur. Maleus II, 19. Lelevel: Polska II, 193.

[5]) Ipse (Mečislav) nimirum puer coaetaneos omnes, et Ungaros et Polonos, honestis moribus et pulcritudine superavat. Chron. Galli ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 423 ac 424.

[6]) Parlamentär 1888. Nr. 23. S. 4—7. 1889. Nr. 40 etc. — „Národnie Noviny" 1890, č. 14.

[7]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 369; 486.

[8]) Srov. Slovesnosť. V Skalici, 1863. I, 323—325.

[9]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 427 et 481.

letia, končí korunovaním sv. Vladislava [1]) a vraví o Uhorsku jeho doby (1077—1095) toto: Quos (Ungaros) Jesus Christus... non in propria regione, (sed) in aliena, quae Sclavonia nominatur... ad fidem catholicam... vocare dignatus est [2]). To „nominatur“ zrejme hovorí teda, že Uhorsko, kde boli sa osadili Arpádovi Turci a Kozari, bolo v XII. století zemou slovanskou.

15. Otec sv. Vladislava, ktorý držal s východom, dal raziť i peniaze byzantínske zlaté, ktoré maly hodnotu 40 strieborných denárov a menovaly sa *„zlatý“*. K tomu Turóczi dodáva: Unde et nunc (1473) denarii quadraginta *Aurum* appellantur; non quod sint aurei, sed quod tot denarii Bisantium (aureum) valere illo tempore videbantur. V žiadnej inej mluve uhorskej, len v slovenskej udržal sa výraz *„zlatý“*, ktorý vzal pôvod pod otcom sv. Vladislava, totižto Belom I. (1061—1063). V ostatných mluvách uhorských je florenus, forint. Z toho je zrejmé, že tenže byzantínsky zlatý peniaz nosil slovanský názov: *zlatý*.

16. Helmold (o. r. 1168), vypočítav zeme medzi Baltom a Karpatmi, vraví: Quod si adjeceris Ungariam in partem Slavoniae, ut quidam volunt, quia nec habitu nec lingua discrepat, eo usque latitudo Slavicae linguae succrescit, ut pene careat aestimatione... Quibus autem doctoribus ad fidem venerint, minime compertum habeo, nisi quod in omnibus observantiis suis Graecos magis quam Latinos imitari videntur. Ačkoľvek za tej doby boli v Uhorsku už i maďarskí Pečenci a Kumáni, predsa bol ešte ich počet tak nepatrný, že Uhorsko ich prisťahovaním neutratilo ani politickú, ani cirkevnú slovanskosť.

17. Keď pod kráľom Imrichom vyhnaní boli mnísi latinského obradu z kláštora v Šumadii (Sumigii, Somogy), a namiesto ich uvedení boli ta glagolskí uhorskí, pápež Innocent r. 1204 robil výčitky kráľovi, že tamtí mnísi boli vyhnaní; že ačkoľvek vedľa glagolských mníchov (Monachi nigri) trpia sa v Uhorsku mnohé kláštory kyrillské (Monachi graeci), netrpí sa predsa ani ten jeden kláštor latinského obradu v Šumadii [3]). Boly teda r. 1204 ešte len slovanské (kyrillské a glagolské) kláštory, a tak i slovanská cirkev i slovanskí veriaci v Uhorsku.

18. Už za drievnej doby bol robený rozdiel medzi Severo- a Juho-Slovanmi v strednej Europe. Celé to územie od Baltu až po Dalmáciu počítalo sa k severnej Slavonii. Jej časť k Dalmácii meno-

---

[1]) Ruziae civitatem Galiciam properaverunt et beatum principem Ladislaum in regem Ungariae acceperunt atque in Albam civitatem regiam properaverunt et in regem coronaverunt, Salomone fratre (fratruele) eius in eum consentiente. Chr. ung. pol. ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 515.

[2]) Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 495.

[3]) Monachos Ungaros pro sua instituit voluntate... Quia vero nec novum est nec absurdum, ut in regno tuo diversarum nationum conventus uni Domino sub regulari habitu famulentur, licet unum sit ibi Latinorum coenobium, cum tamen ibidem sint multa Graecorum. Innocentius R. P. an. 1204. Dobner: Monum. II, 347.

vala sa veľkou, časť k Baltu malou Slavoniou [1]). K veľkej Slavonii patrilo tiež Uhorsko [2]).

19. Z bodu práve predchádzajúceho možno porozumeť kronike Galla, ktorý vraví, že horná zem Slovanská ťahá sa od Poľska (od Visly) k Danii a (starému) Sasku nad horami Turingskými; dolná od Trácie (od dolného Dunaja) rozprestiera sa prez Uhorsko a Korutansko až k Bavorsku [3]).

20. Keď Uhorsko pokladalo sa za zem slovanskú, i Uhri pokladaní boli za Slovanov. Tak Bogufal († 1252), biskup pozniansky, ktorý i ako učenec i ako súsed Uhrov týchto musel dobre poznať, vraví: „Item de Hungaris, qui et ipsi Slavi sunt“ [4]).

21. Konečne i sám dvor uhorských kráľov musel byť slovanský, keď Konstancia, dcéra Belu III. (1174—1196), bola „eine Wendin“ [5]).

Z uvedených dôkazov tomu, kto hľadá objektívnu pravdu, je zrejmé, že slovanskosť Uhorska po páde Svätoplukovičov nebola zmenená Arpádovými Turkami a Kozarmi; po prvé preto, že sami v sebe boli Slovanmi; po druhé preto, že splynuli v jedno so Slovanmi, tu od pradoby bývavšími, ktorých si boli podrobili. Slovanská tvárnosť Uhorska začala sa zatemňovať až skrze maďarských Pečencov a Kumánov.

(Dokončenie.)

Prolog

(k slávnosti J. A. Komenského). *)

Keď človečenstva vážni členovia,
vo vzdelanosti prední a či aspoň
si prednosť hlasno osobujúci:
vraj oni nesú blkotavú fakľu
osvety, jasnú ducha pochodeň
pred národami zemskej na púti
a tieto potom, z vlastných všakých mrákot

[1]) Sclavia sive Sclavonia duplex est, scilicet major, quae est circa Dalmatiam, et minor, quae est in finibus Saxoniae, versus mare Balticum. Chronica Slavica ap. Erp. Lindenbrog: SS. RR. Germ. septemtr. Hamburgi, 1706. c. l.

[2]) Mare (Balticum) . . . ad litus australe habet Sclavorum nationes . . . Bohemos, qui dicuntur Moravi et Carinthi (Gorinci, Χορβατοι?), atque Ungaros, qui et(iam) in Sclavia sive Sclavonia jacent. Ib.

[3]) Polonia septemtrionalis pars est Sclavoniae . . . Igitur terra Sclavonica ad aquilonem hiis regionibus suis partialiter diuisuris sive constituturis existens, a Sarmaticis, qui et Getae vocantur, in Daciam (= Daniam) et Saxoniam terminatur; a Tracia autem per Ungariam, *Hunis. qui et Ungari dicuntur*, quondam occupatam, descendendo per Carinthiam in Bavariam diffinitur. Chron. Galli ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I, 395.

[4]) Siles. RR. SS. ap. Sommersberg. Lipsiae, 1730, pag. 20.

[5]) Sachsenspiegel in Mittheil. des Instituts für oest. Gesch. III, 395. Palacký: Dějiny I, 2, 111.

*) Vydržiavanej v Tisovci,

vylezúc, rezko šibú za nimi —
keď totí, skvostom slávnostného rúcha
odetí, v ten čas zasedajú v sieň
vznešenej dumy, v zbožných hromadu
vo službe ducha, a bárs srdcom cudzí
i myslením, ba na dni robotnom
i nepriaznivi, strovou predsudkov
kŕmení, vínom napájaní zášte,
nevrlí, vôbec nenáklonní pravde
včul — zabúdajúc vášne na všetky,
na závisť žltú, čiernu pomluvu —
zvestujú svorne slávu Komenského,
snáď po prvý raz behom všetkých vekov
sa koriac družne, schválne, úprimne
zásluhe, už si Slavian vydobyl
o ľudstva prospech: — ako? vtedy my
potomci jeho, my krv z jeho krve,
kosť z kosti jeho, jeho stúpenci
dľa reči, mysle, celučkého bytu,
my by sme mali mlčať? v hluku práce,
klopoty dennej nechať zmierať smysly
a prachu sedať duše na odev?
nevzdychnúť z hlbín ňadier, nevyroniť
za perlou perlu vďaky, nezapláť
túžením svätým, svojmu veleduchu
neukloniť sa slušne? . . .

Nemožno!

Bárs niet nám miesta šírej na zemi
(niet v domovine! . . .), ktoré primerané
by bolo velesviatku rozmerom
i velebnosti slávo-výkonu;
nemáme dómu, hrdej katedrále
(a obzor boží nejasní sa, ach,
je zachmurený k velikému pôstu);
chrám vlastných umien avšak podľahol
záhube, zradnej iskre Herostrata
(a naše lesy ešte nerozvily
svoj baldachýn, ni vlahy plný brost
nezapálily, nesriadily chorál,
len jarné prúdy hučia svevoľne,
podlahu myjúc ku slávnosti vesny —
ačpráve niet nám ani prostriedkov
ku službe iných, svätonáčinia,
opony hviezdnej, zlatej obetnice
(a pod zátvorom truhla úmluvy . . .):
nu, odeli sme svoje skromné hunky,
však poctivosti oblek, naplnili

sŕdc kahančeky vzácnym olejom,
kadidlo duše rozkúrili v oblak,
a sišli sme sa pod krov tichej chyžky,
húfoček avšak jednomyseľnosti,
rozliční, avšak tuho sbratrení,
uštvaní, ale nezronení predsa,
vo viere silní, plní nádeje;
kol stola sme sa shromaždili, ktorý
však oltárom je svätým ničmenej,
bo složili sme každý žertvu lásky
naň, ktorá sála plamom milujúcim,
objímajúcim vykúpenú pravdu
i nehasnúcim v búrach života . . .
Veď za rímskej raz doby pohanskej
a krutovlády z tajných úkrytov
sa vznášal povzdych vyznavačov Krista,
žalm zunel z temníc, z hlbín katakomb:
a predsa dobyl vysokých sa nebies!
vanutím jeho sklesly pýchy stolce,
rozptýlily sa broje pekelné,
nástroje diabla rozpadly sa v prach . . .
a nad zemou sa jasno rozostrel
priezračný blankyt svetla, smilovania . . .

Nuž, hore srdcia! jejich vďačný plam
nech mihoce sa žiarnym plápolaním —
Na krýdla duše! v šíre priestranstvo
nech zaberú sa prudko všehomíra . . .
na stánku blahých tíško zaklepú,
i vyzvú, pozvú otca Amosa:
by shliadol z výšin k našej obeti . . .

Ó, otče milý! mudrcu a veštče!
i učiteľu plemien ľudských, zvlášte
však veľnároda, z nehož pošiel si
čo obor ducha z obra, plamenný stĺp
z mohutnej vatry, a ktorému závet
si zručil v knihách, jichžto zlatý obsah
nezbľadne, pokým nepomine svet . . .
ó, počuj vďačne sŕdc detinských tluk!
a mysli našich oceň holdovanie,
spev chvály, šepot ďakujúcich slov . . .

Tys' rozbil chladné formy latiny,
pravidiel putá svierajúce ducha,
väziace život, — zdrvil starý ľad,
zimošnú kôru, ktorá zbraňovala,
by vánkom jarným, pod pozorom slnka
otajel, vzkvitol človek prírody,

jak vyšiel z tvorčich Hospodina rúk, —
i odvalil si kameň hrobový
znad myšlienky, čo v svojich perutí
svlek zabalená, pochovaná v temno
čakala dávno úsvit vzkriesenia . . .
Bo otvoril si školu živých žiakov,
nie mŕtvych stínov, — ústav života!
pre život skrze život pracujúci;
svet skutočný si pojal do kruhu
vedenia, predviedol ho názornému
zrkadlu, a jak tam sa odblesknul,
ho pochopiť dal udiveným smyslom
i vyobraziť reči materskej;
a touto cestou, ktorú vyznačil
sám Bôh, keď v ústa vložil človeku
skvost mluvy, — touto cestou vnikols' potom
i do hlbiny srdiec, v komôrku
zavretých umov: utlumoval vášne
zlé, porozvíjal dobré vlastnosti
v kvet plný, ducha s pravdou spriatelil,
šperk pravej krásy poukázal túžbe,
zapálil srdce láskou predne k Bohu,
hneď zatým k bližným, velel ctiť si otca
i matku povždy, vážiť si ich mrav
i milostnú reč, zobjať ramenama
veškerú krve, duše rodinu! . . .
A tvojej čistej, zbožnej náuke
sám naslúchal Bôh, patril s úľubou
na dielo tvoje, požehnal mu hojne . . .

Ó, ďakujeme, učiteľu, ti
za preliatie sa tvojho ducha v nášho!
za upomienky tvoje, pokyny,
za prút tvoj rezký, poháňanie vpravo
i vodiaci svit . . . Chceme poslúchať
ťa, nasledovať bárs i odrastení,
vo škole žitia, právd sa pridŕžať
hlásaných tebou verne, neodvratne,
do posledného dychu, tluku srdca!
v čom — prosíme ťa zase pokorne —
ty skvúca hviezdo z diaľnej minulosti,
do budúcnosti ty nám pomáhaj!
plaj vo tmách, v borbe svitaj víťazstvom . . .

Hviezdoslav.

Vzkriesenie Krista Pána.

Národná povesť.

Spísal *D. V. Grigorovič.*

I.

Bolo okolo desiatej hodiny večer, zavznel prvý úder zvona... Zvuk tento, rozliehajúc sa vlnitými kruhami v nočnej tišine, nezámeškal preniknúť v chalúpky, k úplnej radosti stareniek i dedov, dávno čakavších nočné služby Božie. Nebolo ostatne človeka, ktorý neradoval by sa blahovesti. V túto minútu, na päť verst dookola, v najďalších chatrčiach všetko razom zachvelo a prežehnalo sa... To samé urobil oráč Andrej vo Výselkách, ležiaci v akomsi pozabudnutí na peci. Počujúc hlasy súsedov, schádzajúcich sa na ulici, shodil ovčiu kožu, spustil sa na zem, sadol si na lavičku a začal hotoviť sa na cestu.

Zhasínajúce svetlo lučiny vrhalo slabý blesk na steny a lavice izby. Dookola bolo mračno a chladno. Čierna zem, holé zaplesnelé steny, podoprеté kde-tu osikovými klátmi, kde-tu zamazané hlinou, nedostatok tepla, ktoré mužíček tak miluje, nedostatok hrnčíčkov, domácich potrebných vecí, i všetkého toho, čo svedčí o prítomnosti starostlivej gazdiny alebo vôbec ženy, poukazovaly na to, že Andrej ani zďaleka nepatrí k počtu mužíkov zámožných. Vonkajšok samého gazdu, dlhého, chudého, prikrytého starým kožuchom, shrbeno nahnutého k lučine, ešte výmluvnejšie potvrdzoval takú domnienku. Všetko toto bolo úplne tak; no ťažký pocit, vzbudený touto biedou, okamžite zmizol, akonáhle oráč zdvihol hlavu. Bľadá, podlhovatá tvár jeho dýchala takou dobrotou, takým tichým, rozhodným pokojom, že nechtiac odľahlo na srdci. Pohyby mužíka, celkom tak, ako i oči jeho, spokojne obracajúce sa dookola, svedčily o povahe tichej a trpelivej. Jasný výraz, s akým počúval zvonenie, zdalo sa, zreteľne ukazoval stav mäkkej a krotkej duše a ešte väčšmi prihováral sa v jeho prospech.

Tichosť v izbičke, prerušovaná rozhovorom ľudu, ponáhľajúceho sa do chrámu, pomaly rozprestrela sa nad celou dedinou. Zrazu bolo tak ticho, že možno bolo počuť, ako vietor šumel slamou na vrchole strechy. Chvíľami zvuky zvona, tu zatichujúce a akoby tratiace sa v diaľke, tu zreteľne zvučiace, ako strieborná struna, prenášaly sa nad chalúpkou...

Andrej vstal, prešiel si dlaňou po čele a pozorne priblížil sa k peci. Mierne, ľahké dýchanie, ktoré ozývalo sa s pece, vylúdilo úsmev na perách jeho; vrátil sa ku svetielku, vzal lučinu a, zacloniac svetlo rukou, tichúčko podvihoval sa. Oslepujúci blesk lučinky padol priamo na dievčatko štyriročné, skrčené v klbko medzi komínom a priečnym trámom; podložiac obe rúčky pod líčko, zľahka zarumenelé, zohnúc chudulinké, dlhé nôžky ku lakťom, ono zdalo sa spanilým i pod handrami. Podlhovatá tvárička, ktorej

jasné, kučeravé a pochlpené vlasy pridávaly ešte viac chudosti, podobala sa vo všetkom tvári Andreja. Každý ťah dievčatka pripomínal oráča. Zbadav, že svetlo znepokojuje spánok dieťaťa, Andrej rýchlo odtiahol ruku s lučinou za uhol, potom nahnul sa k tváričke dievčatka a, dotknúc sa zľahka jeho pliecka, povedal neodhodlane:

— Zobuď sa, Lastočka... počuj, zvonia... čas do chrámu...

Ona pomaly vystrela nôžky a vzdychla; hneď zatým, neroztvárajúc oči, obrátila sa na chrbát, založila tenunké svoje rúčky za hlavu a znovu vzdychla. O sekundu, pravidelné dýchanie dieťaťa oznamovalo Andrejovi, že Lastočka zaspala ešte tuhšie. Bolo mu ľúto budiť ju. Spustiac sa na zem, Andrej ukrútil sa lepšie do kožucha, vzal s klina starú halenu, vyliezol na pec, zakrútil do nej dievčatko a, uloživ ju medzi svojím kožuchom a prsiami, sišiel dolu. Zahasil lučiňu a vyšiel na ulicu, pevne zaprúc za sebou dvierka.

Dedinka, ku ktorej prináležal Andrej, bola nič iného, ako roj veľkej osady, ležiacej päť verst ďaleko. Výselky pozostávaly len z desiatich chatŕč, hodených na hromadu, vprostred nedohľadného poľa a močiarov, pustých, bez znaku kríčka alebo stromu. Len zľava, cestou k dedine, dvíhal sa vysoký vrch, posiaty riedkymi steblami biedneho chrastia a predelený výmoľami. No vrch tento len zvyšoval opustenosť rovín, tiahnucich sa k osade. Mrtvé v každý čas roku, okrem snáď leta, keď oživily ich chóry močiarových žiab, kriky chriašteľov a divých kačíc, alebo dlhé štihlé volavky, zjavujúce sa kde-tu na kopcoch, roviny nepredstavovaly žiaden život.

Andrej nepotreboval mnoho času nechať za sebou dedinu: chalúpka jeho stála druhá od kraja. Prejdúc po kolísavej doske, preloženej ako môstok cez priekopu, ktorá viedla okolo humien, on skoro octnul sa v poli, rozprestierajúcom sa smerom ku vrchu. Noc bola jasná. Mesiac ešte neukazoval sa, no namiesto neho myriady hviezd trblietaly sa na temno-modrom, bezoblačnom nebi. Hoc, podľa všetkých znakov, čakali teplú jar, mráz jednako bol poriadny. Výmoľky a koľaje, obrátené cez deň na veselé, ručiace potôčky, boly naplnené ľadovými ihlami, zvučno chruštiacimi pod nohami. Bolo tak ticho, že kroky Andreja, stúpajúceho po zamrznutej ceste, ozývaly sa na celú verstu.

II.

Ako Andrej blížil sa ku vrchu, krok jeho zrejmo tíšil sa; jasný výraz tváre menil sa na smútok — cit, súhlasiaci ako nemožno lepšie s pustou miestnosťou. Zdalo sa, že i zvuky zvona, ktoré načúval s takou radosťou, ztratily pre neho svoju prelesť. Áno, ťažké rozpomienky musel vzbudiť v ňom tento večer.

Pred rokom, nie viac, išiel na tieto modlitby do chrámu po tej samej ceste, a všetko usmievalo sa mu. On, pravda, bol práve taký chudobný: chudobnejšieho človeka nebolo vtedy v celom okolí; no čože! Biedu svoju premáhal trpelive a bez šomrania. Vedel, že

ináče nemohlo byť; ťažko bolo rovnať sa súsedom. V ktorom dome nenajdeš, krem gazdu, gazdinej a malých detí, pomoc? Kde brat, kde starík so starenkou, kde nájomník; u Andreja — ani toho, ani toho; on a žena na všetko pre všetko. Ani jeden z nich nerád sedel so složenými rukami alebo prihrievať sa pri peci, Andrej a nebohá žena jeho pracovali svedomite každý Boží deň, rovno v ničom neupúšťajúc, ani v poli, ani v dome. On spokojný bol s málom: pár krížov raži, dva vozy sena pre koníka a sláva Tebe, Hospodine! A keď príde s poľa domov, vezme na ruky triročnú Lastočku, zdravú a tuhú, sadne si s ňou za stôl k teplému jedlu, ktoré prichystala gazdiná, — tak čo! i veselý je náš Andrej, teší sa! Bol krotký. Ľahšie bolo mu ztratiť chlp slamy alebo raždia, než vziať si nazad jedno i druhé násilím a urobiť krik na ulici. „Eh, s Pánom Bohom! mojím majetkom si nepomôžu!...“ povie, kývne rukou a vráti sa do izby s ľahkým srdcom. Krotkej duši jeho primeranejšie boly ťažké práce okolo hospodárstva, nepokorný pluh a koník, než obecné spory a pitie, hoc v sedliackom stave, práve tak ako i v každom druhom (jestli ešte nie viac), ťažko je pokornému... ak raz spoznajú ťa, budú sa voziť po tebe, no s Andrejom žili jednako v shode a v pokoji. Málokto nebol mu dlžen: tomu pomohol os podvihnúť, druhému vystrúhal, všetkým na podiv, koníka na štít strechy, alebo priložil okrasu pod oblok, tretiemu vyliečil koňa. Na všetko bol spôsobný, a keby bola pomoc, nemal by sa horšie od druhých.

Tak Andrej žil šťastne, keď razom, nenazdajky, potkal ho strašný zármutok: on ovdovel. Bezpečný a veselý, celkom upadol duchom; ztratiac ženu, prvý raz pocítil celú svoju biedu. Na šťastie, čas bol taký, že nedlho dovolil smútiť: bolo leto, roboty dosť; čo deň — nový snop do kríža, ale zameškáš — ako by ho ani nebolo bývalo. (Nie sekera chová mužíka — júlová práca!) Andrej vzal na ruky dievčatko svoje, vyprevadil nebohú na cmiter, a skorej kosák a kosu do ruky; nemal kedy, chudák, pásťou si slzy utrieť. Kloní on hlavu, blížiac sa večierkom ku chatŕčke. Už nepočuje známy šum vretena, neletia mu v ústrety láskavé slová, alebo veselá pieseň, nekrúti sa nad komínom beláskavý kotúč dymu... nie! už nezohreje mu dušu prívetivé svetielko lučiny, keď, vracajúc sa v pozdný zimny večer, pokrytý snahom a inovaťou, upre oči na mihajúcu sa v diaľke chalúpku! Zostal sám, opustená sirota; a hlbšie ešte kloní svoju hlavu, vojdúc v pustý príbytok. Aký život má mužík bez gazdinej!... to je to samé, ako keď jedna lučina horí v izbe — či dá mnoho svetla?... Ktože by nevedel: keď máš teplú odev, naješ sa dobre, koník sýty — máš dušu pokojnú a urobíš viac; bez tohto je človek bez ducha, ako víno bez sily; ohadzuj sa ako chceš, všetko ide nesporo.

Minulo leto, minula i jaseň. Nestačil Andrej ani žiaľ svoj vyplakať, hľadí, už i Matrena zimná prišla — zavítala zima. Zaduly vetry severné, priniesly so sebou chlad a metelice. Divý víchor krúti opadalé šuštiace listie, sipí a vyje, obehujúc zmeravené polia a výmoli, vrývajúc sa do vrát a potriasajúc do základov namoknutý domec. Ešte ťažší smútok zaľahol na dušu Andreja, keď chatrč

jeho zanieslo zánetami snahu, keď prišla zima so svojimi treskúcimi mrazami.

V taký čas všetci osadníci shromažďujú sa pod jednou strechou, do jednoho hniezdočka, pod jeden kožuch, na jednu pec. A keď hora, zanesená snahom, trešti pod bremenom inovate, na poli je temno a chladno, v teplých chyžkách každá rodinka — deti, starci, otcovia a matere — pousedajú si okolo lučiny, začínajú sa dlhé rozprávky, — Andrej samotný, ako vrabček, utiahnul sa do temného kúta na chladnej zemi, a sedí si nadurdený. K tomu ešte ku žialu prišla i bieda. Košielka sa obnosila, kaftanček vetchý; Lastočku nebolo do čoho okrútiť; a i sám hanbí sa ľuďom na oči sa ukázať. I vidí Andrej blízku svoju záhubu, vidí, že prichodí mu treť psotu a prosiť almužnu...

Bola, pravda, v tých samých Výselkách jedna dobrá bytnosť, ktorá starala sa, a často nie bez úspechu, potešiť Andreja. Darja (tak volali túto bytnosť) bola biedno dievča, sirota opustená, žijúca ako nádenníčka u zámožného mužíka v dedine. Skoro rovný osud, blízke súsedstvo (ich domy boly oddelené len plotom) akosi nechtiac sblížily ju s Andrejom. Oba pokorní, robotní, ľahko pozdali sa jeden druhému. Hoc do týchto čias nebolo reči o tom medzi nimi, Andrej vedel, jednako, že devuška nepriečila by sa vydať sa za neho, a sám veľmi často o tom premýšľal. No ako zariadiť túto vec? On jasno videl nemožnosť takých zámyslov. A skutočne, či ženiť sa takým ľuďom, ktorí, ako sa hovorí, sú vždy na vetre, keď obom prichodilo myslieť len o tom, ako prežiť Boží deň!...

Tak vždy myslel Andrej, tak myslel i teraz, blížiac sa ku vrchu, ktorý delil farskú dedinu od poľa výselského. To blúdiac v minulosti, to prechodiac k prítomnosti, myšlienky jeho zastaly konečne pri Darji; táto okolnosť len zväčšila trápenie oráčovo. Oddaný celkom svojim myšlienkam, ani nezbadal, že ide už hore vrchom. Zima, jednako, stávala sa citeľnejšou, na zákrute z výmoľa na rovný svah vietor fúknul s takou silou do tváre Andrejovi, že mimovoľne zastal popraviť si čiapku. Ohmatav Lastočku, ktorá spala tuhým snom, a presvedčiac sa, že jej je teplo, pohliadol na miestnosť, popretŕhanú tmavými koľajami a výmoľmi; premerav v mysli to, čo zostávalo mu ešte po vrch, znova pustil sa na cestu, keď o ucho nenazdajky zavadily mu kroky, zvučne ozývajúce sa v tišine nočnej. Andrej obrátil sa nazad. Nezadlho, zpoza zákruty, ktorú nedávno prešiel, ukázal sa biely punkt, vyrastajúci na temnej ceste. Mysliac, že to nejaká žena z osady, ktorá opozdila sa do chrámu, Andrej odhodlal sa dočkať ju. Žena tiež zbadala mužíka a bez pochyby naradovaná náhode, že dostane spoločníka v taký pozdný čas, ponáhľala sa za ním.

III.

Andrej nemálo zadivil sa, keď žena dohonila ho a on poznal Darju. Dievča, tak sa zdalo, nie menej bolo zadivené nenadálym stretnutím sa.

— Nečakal som, netušil! — zvolal Andrej, mimovoľne vyrážajúc radosť v hlase i v pohybe, ktorým ponáhľal sa podvihnúť čiapku: — hľadím... kto by, myslím, mohol byť?... a to si ty... Nuž pozdrav ťa Pán Boh...

— Zdravstvuj, Andrej! — veselo odpovedalo dievča.

Dýchanie, stiesnené v hrudi od rýchlej chôdze hore vrchom, prinútilo ju na chvíľku zastať; podvihla dosť plný batôžek, visiaci jej na chrbte, a pozorne postavila ho na zem. Potom pozrela na oráča a, priložiac ruku ku hrudi, povedala:

— A ja som veru nemyslela, že sa s tebou stretnem; idem: akosi strašne mi bolo samej... zodvihnem hlavu, vidím — ide človek: možno, z našich starcov niektorí opozdil sa, myslím, hľadím, a to si ty...

— Či som ja mladý?... — zašepkal, usmievajúc sa, mužík. Položil si čiapku, pozrel na dievča a doložil:

— Čo si sa tak neskoro vybrala?

— Sama som nie rada, ale čo máš robiť! včaššie nemožno. Gazdovia kázali mi doniesť do kostola kulič [1]), paschu [2]) a vajcia, kázali a odišli... Čakala som, kým sa kulič upečie.

— No, dobre, pôjdeme spolu... predsa bude nám veselšie!

— Poďme!

Dievča pomaly podvihlo batožtek, Andrej popravil si čiapku, a oba, radom, šli ďalej hore vrchom. Príkrosť cesty, alebo ťarcha noše na hrudi Andreja tomu dopomáhaly, no srdce jeho bilo pre čosi silnejšie; smutné myšlienky, ktoré zatienily tvár jeho, razom zmizly; jasnejšie a jasnejšie bolo v duši oráča.

— Čo to nesieš? — spýtala sa po chvíľke Darja, kývnuc hlavou na hruď svojho spolupútnika, nadvihnutú spiacim na nej dieťaťom.

Andrej pozrel na dievča a zasmial sa.

— Čo sa smeješ?...

— Uhádni! — prehodil, dotknúc sa zľahka kožucha.

Dievča zastalo, pokročilo k mužíkovi a zvedave nahlo sa ku kožuchu: v tom okamžení dieťa sa zobudilo, otvorilo oči, vytiahlo nôžky a pozrúc na tvár Darji, mlčky chytilo ju okolo hrdla. Andrej mimovoľne musel nachýliť sa k Darji.

— Ah! hľa, kto to! — povedala Darja, hladkajúc jednou rukou vlásky dievčatka, kým druhou usilovala sa, no márne, odtiahnuť rúčky dieťaťa: — No, Lastočka, pusť ma... Počuj, Andrej, doložila, cítiac sa na svobode: — daj mi ju, ja ju ponesiem...

Dieťa potiahlo sa k dievčaťu a povedalo, že chce k nej na ruky.

— A či je tebe tetušky Darji nie ľúto, povedal otec s presvedčením: — teraz do akého vrchu ideme, i bez teba jej je ťažko, s tebou — celkom ustane... Keď pôjdeme dolu vrchom, choď k nej, nepoviem nič.

---

[1]) Kulič = veľkonočný koláč.
[2]) Pascha = veľkonočný baránok.

Lastočka skrčila sa ako prv pod kožuchom, no tak, jednako› aby mohla hľadeť na cestu.

Prešlo niekoľko minút mlčania, za ten čas Andrej rozmýšľal, čo by mal povedať svojej spoločnici. Darja tiež nehovorila ani slova, mysliac bez pochyby o tom samom. Obom, vidno, bolo pre čosi nepohodlne.

— Čo to nesieš, Darja? — pýtal sa konečne nie celkom istým hlasom.

— Kulič, paschu a vajcia nesiem svätiť, — odpovedala, podvihnúc hlavu. — A kdeže je tvoja pascha? spýtala sa, obzerajúc Andreja.

— Kde je moja pascha?... odvetil, vzdychajúc, oráč.

— Čože, či ty nemáš?... Aký si ty! čože si neprišiel k nám, nepoprosil moju gazdinú... Ona by sa nezdráhala. Zostalo nám mnoho tvarohu.

— Nie, Darja, ťažko chodiť po ľuďoch; ja i beztak, zdá sa, všetkým zunoval som sa pre svoju biedu: teraz poprosíš, zajtra poprosíš, a naposledy neprestaneš prosiť... Ťažko takto modlikať, keď boly časy, že neznal si biedy!... Čože hovoriť, svoj osud nepremôžeš; tak, iste, ľúbi sa Stvoriteľovi... A či dávno, či dávno, hľa šiel som, ako teraz idem s tebou, na tieto sväté modlitby? mal som i kulič i paschu, čo aj nie veľmi veľké, ale predsa nešiel som bez nich, bolo s čím čakať sviatok Boží! Šla so mnou vtedy i gazdiná... Pamätáš? dobrá bola, daj jej Boh kráľovstvo nebeské! A teraz všetko odišlo odo mňa, zostal som opustená sirota... Ťažko, čo hovoriť! a predsa, zdá sa, je akosi ľahšie, keď sa premáhaš... Horký je cudzí chlieb! ty vari sama vieš? — doložil, pozrúc na dievča, ktoré išlo popri ňom mlčiac, s ovesenou hlavou.

— Hľa, či uveríš, do čoho som došiel, — pokračoval Andrej, pridŕžajúc Lastočku, ktorá nespúšťala tmavé očká s bľadej tváre oráča: — do toho som došiel, že nemal som čím zakúriť; ráždie sa minulo, slama takže, a kúpiť niet za čo... Ešte viac! groša niet na sviečku; keď vrátim sa domov z chrámu, nebudem mať čo postaviť pred obrazom...

Ruka Darji rýchlo spustila sa za pazuchu a o sekundu vytiahla kúsok plátna, tuho sviazaného na uzlík; chytro rozviazala zubami uzlíček, v ktorom boly dva groše a, podávajúc jeden z nich Andrejovi, povedala:

— Vezmi... ja mám dva...

— Prečo?... — hovoril Andrej, zastanúc v nedorozumní.

— Zíde sa na sviečku, — odpovedala Darja, vložiac groš do ruky Andrejovi a poprávajúc si batožtek na pleciach.

Andrej chcel čosi povedať, pozrel na sirôtku, zmiatol sa, hodil rukou a stisnúc groš v dlani, išiel ďalej.

O chvíľku boli už na vrchu, odkiaľ otváraly sa nedohľadné polia, medzi ktorými ako čierny, nejasný fľak rozkladala sa osada. Chalúpky, záhrady a vŕby, s ktorých padala na ne tieň, slievaly sa v temnú neprenikateľnú massu, a len v malinkých oblokoch dreveného chrámu, ktorého ostrá strecha zreteľne vyrezávala sa

na jasnom nebi, mihalo sa a behalo nesmierne množstvo svetielok. Keď Andrej a Darja zastali, prvý oddať sirote svoju dcérku, druhá prijať ju, — zvuky zvona, ktoré boly utíchly na čas, znova objaly okolie.

IV.

Skoro došli do osady, obišli po záhumní, aby sa zbavili psov, a našli sa na tenkom moste z prútia. Na pravo od mosta, za zákrutou riečky, blýskajúcej sa, ako ostré kosy, v príkrych brehoch, dvíhal sa mlyn, ktorý zdal sa so svojimi vŕbami akousi čiernou hromadou; na ľavo, zpoza neveľkého svahu vykukávaly kríže dedinského cmitera; rovno tiahla sa cesta na vŕštek, na ktorom stál chrám, mračný a starý; okružovaly ho so všetkých strán striešky a výklenky, zpod ktorých jasno svietily sa obloky. Darja oddala Andrejovi Lastočku, vzala svoj uzlíček a, chvíľku počkajúc, oba pohli sa do predsiene, a odtiaľ prešli do kostola.

Chrám delil sa na poly, na dva oddiely; druhá polovica, v ktorej odbavovaly sa služby Božie, zaliata oslepujúcim bleskom sviec a kadidla, ostre delila sa od prvej, zostavšej v polomraku. Ľudu sišlo sa toľké množstvo, že nebolo ani pomyslenia dostať sa do druhého oddelenia. Oddelený zástupom od Darji, Andrej akosi pretisol sa jednako medzi radami prichodiacich kúpiť za groš tenunkú, žltú sviečku, a dostal sa do kúta, odkiaľ možno bolo videť časť oltára a klenby, zavešané obrazami. Nemálo práce stálo Andreja vyhovieť Lastočke; obvinúc rúčky okolo otcovho hrdla a oprúc očká na jasno osvetlenú časť chrámu, ona neprestávala zasýpať ho otázkami. „Čo je to?... čo je to?...“ spytovala sa každé okamženie, láskavo obracajúc hlavu za bradu otcovu. Pomaly, jednako, hlávka dievčatka opustila sa na otcovské plece, a sladký sen okoval jej údy. Andrej opatrne spustil dcérečku na zem, oprel ju do kúta, zažal sviečku, prežehnal sa a načúval čítaniu Evanjeliuma.

Tichosť, panovavšia v prvom oddelení, pripravila ako najlepšie k modlitbe. Zriedka len pretrhovala Andreja starenka súsedka, ktorá, poklopúc mu sviecou po pleci, prosila ho podať ju súsedovi a postaviť ju k obrazu. Andrej bral sviečku, klopal tým samým poriadkom na plece súseda, podával mu prosbu starenky a znova zahĺbil sa v modlitbu. Spustiac sa na kolená a oprúc zrak na tratiacu sa hlbinu chrámovej klenby, Andrej, zdalo sa, za čas zabadol všetko okružujúce ho. Horlive modlil sa biedny oráč. Prosil Boha, aby mu dal sily duchovnej prenášať trpelivo a bez reptania biedu a trápenie, ktoré ho zastihly, prosil Ho, aby mu poslal útechu a radosť v svojom dieťati, prosil neopustiť ho, biedneho, v úzkosti a trápení srdečnom...

Zrazu radostný, slávnostný spev ozval sa s chóru; sviece v rukách príchodzích zhasly, akoby jedným fúknutím, a dym od nich, miešajúc sa s dymom kadidla, tiahol ako ľahký, fialkový oblak do temnej diaľky klenby. Ľud pohnul sa ako vlny. Veselosť hľadela s tváre každého; slávnostný spev, miešajúc sa s radostnými výkri-

kami „Christos voskres!“ [1]) ozýval sa so všetkých strán a naplnil celý chrám. Všetci bozkávali sa a objímali jeden druhého. Nemálo bozkov dostalo sa i Andrejovi. Sotva-sotva stačil odpovedať tým samým. Všetci pre čosi tisli sa okolo neho. Poznajúc jeho biedu, každý skoro natískal mu kúsok kuliča, paschy, alebo červené vajce. Bolo teraz čím razgovieť [2]) sa bedárovi!...

Andrej prešiel si dlaňou cez oči, vzal na ruky dcérku, prežehnal ju, vyšiel z chrámu a bol skoro na ceste. Všade stretával veselé tváre súsedov, vracajúcich sa s celými rodinami domov; so všetkých strán ozývaly sa radostné, prívetivé kriky brata bratovi, muža žene, otca alebo deda k dcére, alebo synovi... Spúšťajúc sa s vrchu k Výselkám, Andrej videl celé rady svetielok, blýskajúcich sa v chalúpkach; obrátil zrak na okolie: len jeho chatŕčka bola tmavá...

V.

Keď prišiel domov, vnútro chalúpky videlo sa mu ešte neprívetivejším, než jej zvonkajšok. Mračno a chladno! Andrej sobliekol kožuch, ukrútil doňho spiacu Lastočku a uložil ju na lavičku. Zakladúc stôl kúskami kuliča a paschy, ktoré dostal v chráme, nahmatal ohorček žltej voskovej sviečky, pečlive opatrenej po modlitbách a, utlumiac vzdych, pošiel k peci. Odtiahol kameň a začal hrabať v *záhnetke* (tak volajú ľavý kút v peci, kam obyčajne zahrabúvajú uhlie). Len tu mu napadlo, že nekúril už niekoľko dní a že nebolo čím zapáliť sviečku pred obraz. Žiaľ ho premohol. Niekoľko minút stál v akejsi ťažkej nerozhodnosti a konečne zanechal izbu.

Ulica, poprerezávaná svetlom, ktoré vychodilo z oblokov, jasno vystupovala z mraku; rozhovor a výkriky, ozývajúce sa v chalupách, dodávaly Výselkám čosi sviatočného. Vyjdúc na ulicu, Andrej obrátil sa rovno k súsednej chalúpke. Priblížil sa k podsteniu a zaklopal na oblok.

— Kto tam? — ozval sa chríply, slabý hlas.

— Ja... Andrej..

— Čo chceš?

— Požičaj mi ohňa, tetuška Anna: nemám čím lučinu rozdúchať...

Oblok sa otvoril; z neho vykukla vráskavá tvár starenky.

— Hľaď, našiel čas ohňa prosiť! Či nevieš, aký je deň dnes?... Sám si nezakúriš, ale ideš po ľuďoch!...

— Čože, tetuška Anna, neodbudne ti: — máš dosť, — povedal Andrej, kývnuc hlavou.

— To-to neodbudne, neodbudne! — podchytila starenka položartovne, polohundrúc; — len choď k súsedom, čo ti povedia... Ako by si bol nový človek, nevieš...

---

[1]) Kristus vstal z mrtvých.

[2]) Razgovenie = prvé jedenie mäsa po pôste.

— No, Pán Boh s tebou, keď tak! — odpovedal Andrej, obrátil sa a šiel na druhú stranu — klopať na druhý oblok.

No z tohto obloka dostal práve takú odpoveď. Zaklopal na tretí, štvrtý — nik neodhodlal sa vyplniť jeho prosbu, každý posielal ho k súsedovi [1]).

Opustiv hlavu, so stiesneným srdcom vracal sa Andrej domov; už prichodil ku vrátam, keď, zodvihnúc hlavu, zastal a zahľadel sa na okolie.

Tam, ďaleko — ďaleko, v temnej, pustej rovine trblietal sa ohník.

„Iste nejakí voziari sišli sa prenocovať," pomyslel si Andrej. — „A čo, pôjdem k nim: azda ma neodduria!" dodal, idúc k svieťaciemu sa punktu, ktorý medzitým rozháral sa a zväčšoval.

Dve desiatky povozov, s prihnutými nahor ojami, obstaly v polokruhu oheň zo stromových konárov, nad ktorým visel kotál. Pri vozoch i niečo ďalej ležaly voly, zdajúce sa ohromnými hromadami kriedovými v hlbokej tôni, ktorá padala na ne s vozov a chrbtov voziarov, zacláňajúcich plameň. Voziari sedeli v rade a, skrčiac nohy pod seba, tesno obkľúčili oheň. Počerní, fúzatí, ohorení a zamazaní dehtom, nehýbali ani jedným údom, neprehovorili ani jednoho slova, a len pohyby plameňa, hádžuc striedavo svetlo alebo čierne tiene, oživovaly ich tváre s mračno ovislými obrvami. Zamyslení, zdalo sa, nezbadali cudziu tvár.

— Zdravstvujte, bratia! — povedal Andrej, podojdúc bližšie.

— Zdravstvuj i ty! — ozvali sa jedným hlasom sediaci.

— Chlieb a soľ, bratia! — Christos voskres! — doložil Andrej, nahnúc sa k prvému, šedivému ako jabloň, starcovi s bielymi ako sňah fúzami.

Starec pomaly zodvihol sa so svojho miesta, prežehnal sa, povedal: — „Voistinu voskres!" [2]), prešiel si dlaňou po fúzoch a pobozkal sa s Andrejom. Tak Andrej obišiel celý krúžik a, pobozkajúc sa s každým, vrátil sa znova k starcovi, ktorý sedel už pred ohňom.

— A ja, bratia, hľa, čo chcem, začal, obzerajúc ich, ktorí, ako prv, nehýbali sa: — ja, hľa, čo chcem: či nedali by ste mi uhlia?...

— Vďačne! — tiahle povedal starec.

Hneď zatým vysúkal po lakeť obdraté rukávy košele, zapustil žilovaté, holé ruky v samý prostriedok ohňa, ktorý vztekle pukal, metajúc zlaté iskry v tmavo-modré nebo, a naberúc plné priehrštie žeravého uhlia, podal ho Andrejovi, prehovoriac:

— Drž polu!

„Čože", pomyslel si Andrej: — keď Kristov človek svojimi rukami, ktorými sa prežehnal, uhlia hrebie a nepopáli sa, niet sa čoho báť: ani moja hriešna pola neprehorí!"..."

[1]) Vo veľké sviatky a zvlášte v predvečer Vzkriesenia máloktorý dedinčan odhodlá sa dať súsedovi ohňa, z bázne, aby to, čo sa požičiava, neodviedlo sa z domu. To zachováva sa i v tie dni, keď v poli prvý raz sejú. Jestli niekomu chybí čo len štvrtáčka semena, čo by bol vlastný brat, druhý nepožičia mu zrna, bojac sa, aby nevyšiel u neho chlieb a neprešiel k druhému.

[2]) Opravdu vstal z mrtvých.

Nadložil polu pod ruky starca; starík vsypal do nej žeravé uhlie a obrátil sa k ohňu.

— Ďakujem vám, bratia, za dobrotu vašu! — povedal Andrej, klaňajúc sa.

— S Bohom! — odpovedal starec.

— S Bohom! — opakovali jedným hlasom ostatní.

Andrej poklonil sa ešte raz a behom, bez obzretia, pustil sa domov.

VI.

Vojdúc do izby, Andrej vysypal uhlie na ohnisko a presvedčiac sa, že pola jeho je celá, vzdúchal lučinu. O chvíľku ohorček žltej voskovej sviece svietil v červenom kúte pred obrazom a, smiešajúc sa so svetlom lučinky, ožiaril izbičku jasným svetlom. Dookola ako by sa všetko bolo usmialo a rozveselilo. Ešte i Andrejovi odľahlo so srdca. Verný svätému obradu, zobudil Lastočku, usadil ju na lavičku oproti kúskom kuliča a paschy, prežehnal dieťa, prežehnal i seba, a oba pribrali sa jesť. Hostina blížila sa ku koncu, keď ktosi neočakávane zaklopal na dvere.

— Kto tam? — spýtal sa Andrej.

— Ja, ja, synku! — odpovedal slabý hlas.

Dvere vrzly a do izby vošla shrbená, smŕštená starenka.

— To si ty, tetuška Anna!... vitaj!... No, tetuška: „Christos voskres!“ — veselo povedal Andrej, blížiac sa k súsedke a začnúc ju objímať.

— „Voistinu voskres!“ synku: — och, duša moja!... a ja som čakala, že sa budeš hnevať...

„Čože sa mám hnevať: každý má právo v svojom šafáriť podľa vôle, tetuška Anna; tebe ľúto bolo dať mi ohňa — dali druhí... Vidí Bôh, nehnevám sa na teba... Povedz, čo si prišla?

— Holúbok! — začala stará, preložiac ruky krížom na prse a nakloniac hlavu na bok. — Holúbok, — pokračovala vtieravým hlasom: požičaj ohrebla, dušička: deti kamsi zavliekly naše; hľadali sme, — nenašli; chlieb dopečený a vybrať ho niet čím...

— Čo len to!... eh!... nestojí za reč!... ber si...

— Och, holúbok ty môj! a kdeže je?

— Nuž tam hľa, pri peci.

Stará žena prišla k peci a začala hľadať. Zrazu splesla rukami, nahla sa nad ohnisko, skríkla, zase splesla rukami a hádzala sa, ako popálená.

— Ľudia! holúbky moje!... Och, Andrej! poď sem: pozri, čo to máš!... Och, dušičky!... Ach!... Pane Bože!...

— Čo ty, tetuška?... čo ti je? — prehovoril Andrej, pribehnúc ku súsedke.

— Pozri sem, — pokračovala, ukazujúc na to miesto, kam Andrej vysypal uhlie.

— No, čože? uhlie!... Čo ty?

— Aké uhlie!... Ach ty, sprostý!... veď len pozri, pozri... peniaze! Ľudia! holúbky!... hromada... celá hromada peňazí!

Andrej pristúpil bližšie a zastal, ako vkopaný. Namiesto popola a uhlia blyšťalo sa dobré dve priehrštia zlata!

— Ja, tetuška, neviem... — zašeptal oráč, prežehnajúc sa a odstupujúc: — vidí Boh, neviem...

— Ako nevieš?... a odkiaľže ich máš? počuj... och! — zvolala starenka, znova splesnúc rukami.

— Vidí Boh, neviem, tetuška Anna!... išiel som za ohňom... voziari stoja u nás v poli... oni mi nasypali... dvoje priehrštia nasypali...

— Voziari! ľudia! dvoje priehrštia!... ach, Pane Bože!... deti moje! — volala stará žena a, nedohovoriac ostatné, hodila ohreblo a vybehla ako jej nohy stačily z izby.

Andrej niekoľko minút stál ako prikovaný k zemi; konečne priblížil sa peci, prežehnal sa a dotkol sa blyštiacej sa hŕbky, ktorá zacvendžala mu pod rukami: skutočne pred ním ležaly celé dve priehrštia dukátov, jedon od druhého krajší a lepší! Chladný pot vystúpil na bľadej tvári oráča; kriky a šum, rozliehajúce sa na ulici, prinútily ho jednako skoro spamätať sa; strachom preniknutý zatvoril za sebou dvere a vybehol pred vráta.

Na ulici bol akýsi zmätok; ľudia behali s jednoho konca na druhý ako blázniví; všetci kričali a sháňali sa. Medzi všeobecným šumom bolo počuť prenikavé výkriky Anny: — „Baťušky, svetlá moje! Voziari sú u nás v poli! oh!... voziari peniazmi obdarúvajú... Andrejovi... sama som videla... dve priehrštia nasypali!..." Len to bolo počuť: — „Kde? akí voziari? skutočne? poďme ta!... skorej!... ber kôš! ber vedro!... ber hrnce!... skorej, tu sú!... tam! tam!..."

Andrej prešiel si rukou po hlave, potom pretrel si oči a ohliadol sa po okolí. Na temnej rovine vždy ešte horel oheň.

— Čo je, Andrej? čo to stvárajú? — ozval sa tichý hlas za chrbtom oráča.

Andrej obrátil sa. Pred ním stála Darja.

— Kam to utekajú ľudia? — hovorila sirota: — čo je s nimi?... počuj, počuj... tvoje meno spomínajú... hľa, všetci utekajú!...

— Voziari! — mohol len prehovoriť Andrej, ukazujúc trasúcou sa rukou na oheň, ktorý plápolal v diali: — išiel som k nim za ohňom... oni nasypali mi dve priehrštia uhlia, prídem domov, hľadím: peniaze!...

— Čo? aké peniaze?

— Peniaze... všetky do jednoho zlaté... Poď, pozri sama, keď neveríš...

Sirota obzrela sa na všetky strany a, sprevádzaná Andrejom, vošla do izby.

— A skutočne!... hľa divná vec, koľko ich! — zvolalo dievča: a kde je Lastočka?... Lastočka, Lastočka! poď sem skorej, — pokračovala, vydvihnúc na ruky dieťa a prichodiac s ním pred pec: — pozri, pozri, čo má otec!... Ľudia, ani ich neprečítaš!... Plakal

si, Andrej, na svoju biedu: a tu Boh poslal ti... teraz si bohatý!... Bohatší u nás nebude nik! — doložila, uprúc svietacie od radosti oči na tvár oráča.

Srdce silne zabilo v hrudi Andreja; pozrel na zlato, potom na dievča, odstúpil na krok a prehovoril nie celkom istým hlasom:

— A pôjdeš za mňa, Darja?...

— Pôjdem! — odpovedala, opustiac hlavu a začala preberať s neobyčajnou rýchlosťou kraj zásterky.

. . . .

Ľudia z Výselôk medzitým dobehli ku ohňu.

— Baťušky, rodní naši, drahí! — volalo na preteky dvadsať ľudí, tisnúc sa jeden pred druhého a obstupujúc voziarov, ktorí sedeli ako prv, tak nehybno: — neopusťte nás, podarujte ohňa, rodní naši!...

— Dobre! — prehovoril konečne najstarší z voziarov, ten samý, ku ktorému obrátil sa Andrej.

— Baťušky, drahí naši! zvolali jedným hlasom Výselčania, hrnúc sa ako popálení jeden nad druhého a podstavujúc kto ruky, kto kôš, kto vedro.

Starík vyhrnul si rukáv a, neobrátiac hlavu k obstúpivším ho ľuďom, doložil:

— Mnoho vás... nevystane po mnoho, my sme mysleli, že len jeden...

— Zlatý ty môj, čo len za priehrštie! — zavolala Anna, postrkávajúc zúfale pomedzi ruky a hlavy súsedov okrajok novej ľanovej sukne.

— Čo len uhlíček, holúbok! — kričala druhá, podkladajúc kôš.

— Sem, sem, dedko!...

— Och, mne sa nedostalo! prepustite ma!... oj, deti, prepusťte!...

— Drž polu! — povedal starý voziar, zapúšťajúc ruky do ohňa a vyhrabujúc ostatok žeravého uhlia v nadstavené haleny, podolky a čiapky.

Takým spôsobom dostalo sa všetkým.

— S Bohom! — prehovoril trhano starý voziar, stiahnuc obrvi a obrátiac sa k ohňu.

— S Bohom! — povedali druhí voziari.

No Výselčania už nič nepočuli. Leteli voslep, pridŕžajúc rukami poly halien a vrecák. Keď octli sa na ulici, stíšili krok.

— Oj, deti! — skríkla neočakávane tetka Anna, zastanúc medzi tisnúcimi sa okolo nej súsedov.

— Och, holúbky! nenadále ozvalo sa s druhej strany bežiaceho zástupu.

— Čo tam?

— Uch! — prenikave spišťal ktosi na druhom konci.

— Oklamali, zbojníci! — žalostila zrazu Anna, spúšťajúc polu, z ktorej valil sa dym a sypalo sa uhlie.

— Ľudia, horím! — kríkla druhá žena.

— Haste, haste! sukňa mi horí!... oj, halena! nová halena!

oklamali!... has! has! ach! — volali jedným hlasom na ulici Výselôk.

A všetci, koľkokoľvek bolo ľudí, spustili podolky, poházdali čiapky a dupkali jeden popri druhom.

Akonáhle prešiel prvý strach, všetci obzreli sa po kraji. No ohňa už nebolo. Len v diaľke, na temnej rovine, bolo počuť vrzgot vozov a mierny dupot volov, ktorý postupne umĺkal a tratil sa...

— Zastav ich! — zvolal ktosi z hromady.

No nik nevšimnul si tohto výkriku. Ohmatávajúc poly prehoreného odevu a ovesiac hlavy, Výselčania smutne rozchodili sa po domoch.

Možno smelo tvrdiť, že jediný Andrej bol šťastlivý a veselý v tento večer. Nezažmúril oka celú noc, nikdy neuvítal tak radostne slávnosť Vzkriesenia! Sotva blesnul deň, Andrej nevydržal a vyšiel pred vráta. Ráno bolo čisté a jasné. Ľud schodil sa na ulici. Dlhý rad šuhajov a dievčat, vopred ktorých šla Darja, vychodil za osadu zvať jaro. Hlučná pieseň ozvala sa po okolí:

Vesna, vesna prekrásna!
Prídi, vesna, s radosťou!
Vesna krásna
Na čom ku nám prišla?
Na plúžiku,
Na bráničke!

A nikdy ešte ani jedna pieseň nebudila ozvenu tak radostnú v krotkej duši Andreja! Prel. *B. Š.*

Drobné kvietky.

Od *Somolického.*

I.

Zimné kvety na okienku
čosi-kamsi uvädnete, —
divno, tu ste rok po roku,
a ni semä nesejete.

Opadáte, uvädnete,
v slzách krásu roztopíte,
jako kvety prvej lásky
žitia nášho na úsvite.

Nezasiate zakvitly ste
— nádeje kmit vo väzení —
ale márne prekvitáte:
väznia voľnosť mokré steny.

Kvety moje, známe klamy,
  čo si zima s nami stvára,
vieme: v plači zahyniete
  len čo zahrá slnka žiara.

Prvej lásky pestré kvety,
  prvé srdca vyrojenie —
tašly k suďbe, zaplakaly,
  zostalo nám — iba snenie.

Kvety moje, zimné kvety,
  či sa slnka nebojíte?
Zajtra príde s mladou Vesnou . . .
  No do rána dobre spite! —

2.

Ty nesmieš ešte vyzradiť,
  čo srdce tvoje skrýva,
ty ani nevieš vysloviť,
  čo pekná duša sníva.

Ty sbieraš ešte poklady,
  čo hrajú krásou dúhy,
a čakáš, kedy odkľaje
  ten junák tvojej túhy.

On iste príde, odkľaje:
  ty poznáš leta krásy;
však, možno, v šťastí povzdychneš:
  ó, kde ste jarné časy? —

3.

Za jeden kalich omámenia
  zabúdaš na svet, jeho vrenie,
zabúdaš, že sa strasti penia,
  podáva ruku vytrezvenie.

V jar večnú veríš, nemudruješ,
  že príde zima záhradníčka, —
len škovránkove spevy čuješ
  a usmievavé vidíš líčka.

Ó, mladosť, mladosť — duša jará —
  ty dávaš blahé opojenie,
keď ty nie — poklad nevyhára . . .
  A život čože? snenie — mrenie. —

4.

Už zašly naše sladké túžby,
sťa okná rosou v chladnej chvíli;
čo zbudlo ešte? Rozpomienka —
a koľko sme sa nasúžili! . . .
Hej, nasúžili, nažialili
sťa väzeň mrežou zamrežený.
Keď svitol nám deň svobodienky,
hneď osud velel: nemá ceny.
Už zašly rosou sladké túžby,
už mráz sa ku nám prihovára, —
ja tvoje kvety nechcem videť:
ó, kde ste vonné kvety jara? —

5.

Zvon iba zvonu porozumie,
kvet s kvetom krásne žije,
a hvezdár umný nerozsídli
na hviezdach harmonie.

Reč srdca srdcu hovorieva,
má čarodejné slová;
tou rečou Adam hovorieval —
a nám by bola nová?

So srdcom najdeš kútik v raji,
sám rozum zhynie v blate;
oj, žobrák rozum v pyšnom hrade
a kráľom srdce v chate! —

6.

Za sny a báje, krásne chvíle
len tebe vďaky vzdávam,
za pestré kvety, čo mi kvitly,
i dnes ťa požehnávam.

Minútu drahú, keď si prišla,
ni roky nesotrely;
i slzy ešte neostydly,
čo vypil ručník biely.

Za sny a báje vďaky vzdávam,
pre tŕne nemám slova.
Nám obom kmitla hviezda šťastia
a žitiu dráha nová.

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

V. Názvy pohanské.

Baba, roku 1246 spomínaný potok i územie *Baba* v Novohrade na fiľakovskom panstve; F. IV, 1, 407 a 408.

Babina, obec pri Dobrejnive vo Zvolene, spomínaná v listine z roku 1270 sťa *Babascեky*; F. VII, 2, 9. Patrila sťa kráľovská svobodná obec ku Zvolenskému hradu.

Babindol, nitrianska obec, v listinách písavaná *Babyndal* a jestvovavšia už roku 1270; O. 6 a F. VII, 3, 69.

Božút, obec v Požúnskej župe *Bozhud*, jestvovavšia už r. 1236; F. IV, 1, 68.

Čertova studňa, v Tekove medzi Čoratom a Ebedecom, potôček roku 1581 *Gerthova Studnicza* zvaný; O. k. 15, 1, 10 a 11.

Čertovo bluto, už roku 1075 spomínaná barina *Orduksara* v Tekove medzi Tlmačom a Tekovským hradom; O. k. 9, 3, 3.

Háj; obec v Turci, spomínaná najprv roku 1264 sťa Hai; F. IV, 3, 255, pozdejšie písavaná *Gay* až do konca pätnásteho storočia, a v šestnástom storočí obyčajne *Gay alias Hay*, K. I, 14, 1, NB. $^9/_{10}$ a v přepočetných iných listinách; podobne spomínajú listiny v Požúnskej župe už roku 1268 územie *Gaay*, F. VII, 1, 350, a roku 1075 v Tekove pri Tlmači potok *Gai*, v štrnástom storočí tiež *Gayom* písavaný; O. k. 9, 3, 3.

Harman-Žiar, bez pochyby Harmanov Žiar; roku 1277 spomínaný vrch *Harman Ssar* v Turci; s druhej strany pohoria, Turec od Zvolena deliaceho, ležia obce Harmancami zvané; K. I, 14, 1, 2.

Lelov, obec v Komárne s tejto strany Dunaja, písaná r. 1075 *Lelu*; O. k. 9, 3, 3.

Lelovce, obec v Turci, spomínaná ešte roku 1353 sťa *Leleuch*; K. limbus.

Modly, roku 1255 spomínaná obec *Modly* v Turci „ubi cadit fluuius Biztritae in Thuruch“; F. IV, 2, 296.

Pohanský Žiar, roku 1264 spomínaný vŕšok *Paganser* vedľa Plachtiniec v Honte; F. IV, 3, 244.

Pravno, obec v Turci, písavaná obyčajne — tak i roku 1343 — *Prona*, pozdejšie *Thotprona*; K. I, 51, 2, 67.

Turček, dve obce v hornom Turci, za starodávna *Thwrczek* písavané; K. I, 10, 1, 3.

Turíčka, roku 1279 spomínaný hrad *Turich* v Novohrade; F. VII, 3, 86.

Turec; roku 1243 spomínaný potok *Thurucz* na kävickom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 292, a roku 1238 značne rozšírený Turčiansky hrad *Thurucz* i *Twruch*, terajší Zniov; F. IV, 2, 136.

Turna, roku 1256 spomínaná obec *Torduna* i *Thurne* vedľa Pezinku v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Turopoľa, lúka *Turopoľa* v Liptove pri Hybiach, spomínaná r. 1269; F. IV, 3, 544.

Veles, roku 1262 majer *Belez* v Nitre; F. IV, 3, 66.

Žiarov, roku 1245 obec *Sarov* vedľa Šiah v Hontianskej župe; F. IV, 1, 376.

Žiarovce, už roku 1075 spomínaná obec Saroufalu v Tekove pri Želiezovcach, ktorú už prvý uhorský kráľ sv. Štefan bol daroval ostrihomskému arcibiskupovi; O. k. 9, 3, 3. I jej názov písavali všelijako, tak na príklad *Sarou*, *Sarov*, *Saaro*, *Saron*, *Saroy*, no obecný ľud znal a zval iba Žiarovce.

Žiary, obec vedľa Tajny v Tekove, písavaná *Sari* i *Sary* a jestvovavšia už roku 1075; O. k. 9, 3, 3.

VI. Názvy vlastnostné.

Ažnadáždpotok, roku 1360 spomínaný potok *Adnadastpatak* v sklenárskom chotáre v Turci; K. I, 11, 1, 1.

Balvan, kamenný medzník *Baluan* neďaleko Dunaja v Nitre, spomínaný už roku 1109; O. 2, — potom v Tekove obec *Balwan*, jestvovavšia už roku 1075 a pozdejšie i *Balvan* písavaná; O. k. 9, 3, 3, — ďalej iná, roku 1245 v Honte spomínaná obec *Baluan*, F. IV, 1, 376 a konečne roku 1267 v Abauji vedľa Košíc nachodivšia sa kamenná socha („statua lapidea“, hovorí listina) *Balvankew*; F. IV, 3, 412.

Belá, roku 1263 obec *Bela* v Spiši; F. IV, 3, 129 a r. 1287 hora *Biala*, terajšia Belá, v Turci; Č. X, 85.

Belík, roku 1271 obec *Beluk* pri Skačanoch v Nitre; F. VII, 2, 152.

Beloš, roku 1256 potôček *Belose* na pezinskom panstve v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Belula, roku 1261 územie *Bellula* pri Bardijove v Šariši; F. IV, 3, 55.

Bita, roku 1261 obec *Beyta* v Tekove; F. IV, 3, 55.

Blisk, roku 1253 vrch *Plysku* na gímešskom panstve v Nitre; F. IV, 2, 208.

Bojan, roku 1245 pole *Bojan* v Spiši, F. IV, 1, 399.

Bôry, roku 1263 spomínané územie *Bori* vedľa Rakovíc u Váhu v Nitre; F. IV, 3, 164.

Brehy, obec v Trenčíne *Berck* a roku 1244 *Berech*, patrivšia roku 1238 ku súčskemu panstvu; F. IV, 1, 132 a 347.

Brečina, roku 1246 kráľom Belom IV. bzovíckemu kláštoru odňatá a Krupine darovaná zem *Brechina*; F. IV, 1, 331.

Breznica, už pred rokom 1240 jestvovavšia obec a hrad *Brezinche*, po roku 1240, teda po tatárskom pustošení iba hrad *Berzenche* v Tekove; M. I, 612 a B. o. 143. Tento spolu i s obcou Tatármi spustošený hrad vystavil poznovu arcibiskup ostrihomský Filip, avšak trenčiansky Matúš Čák ho zase podkopal a zničil. Pozdejšie ho zase vystavili, no už r. 1411 spomína sa sťa „castrum fractum“, totiž porúchaný hrad, ale vzdor tomu stál až do r. 1475

a roku 1472 stal sa majetkom kráľovským. Teraz ho už pravda niet; len nepatrné pozostatky z jeho zdí označujú miesto, na ňomžto niekdy stál.

Brezová, obec v Nitre, spomínaná už roku 1263 sťa taká a písaná *Brezoua*; F. IV, 3, 164.

Brodošia-lúka, roku 1244 v Trenčíne na kysuckom panstve spomínaná *Brodoschaloka*; F. IV, 1, 346.

Brodník, roku 1252 už jestvovavšia obec Brodnuk v Nitre; F. IV, 2, 137.

Buča, roku 1254 spomínané územie *Bucha* vo Zvolene; F. IV, 2, 214 a roku 1261 malé panstvo *Bucha* i *Bucsa* v Honte; F. IV, 3, 47.

Bučky, roku 1243 v Gemeri na kävickom panstve spomínaný vrch *Buchky*; F. IV, I, 292.

Buk, hora, patrivšia roku 1243 ku plešivskému panstvu v Gemeri, *Buk*; F. IV, 1, 292.

Bukvice, roku 1263 územie *Bokvych* vedľa Debrety v Nitre; F. IV, 3, 127.

Bukovina, potôček v Turci *Bukuyna*, spomínaný roku 1281 v hájskom panstve; K. I, 14, 1, 1.

Bunoš, potok na panstve gímešskom v Nitre, takto písaný roku 1253; F. IV, 2, 209.

Búracá, potok v Turci vedľa Bodorovej a Malého Čepčína (jedna čiastka zo Žarnovice), písaný roku 1381 *Buraca*, no pozdejšie i *Burata* a *Buracca*; K. I, 51, 2, 51.

Bystrá, potok v Turci, tečúci z Hornej Štubne a písaný r. 1340 *Bystra* i *Byztra*; K. I, 14, 1, 6. I dnes zná dobre okolitý ľud, kde je „Pod Bystrým".

Bystrica, týmto názvom spomína sa roku 1255 potok *Bisztricze* v Turci, F. IV, 2, 296; podobne roku 1256 potok *Bistrich* v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389; roku 1269 potok *Bisztricze* v Spiši vedľa terajšieho Kežmarku; F. IV, 3, 516; r. 1255 obec *Bystrice*, terajšie mesto Baňská Bystrica vo Zvolene („nova villa Bystrice, prope lypcham"); baňsko-bystrický mestský archív, fasciculus 1, číslo 1; a konečne roku 1281 potok *Bystricha* vo Zvolene; K. I, 14, 1, 1.

Bystrička, obec v Turci, spomínaná roku 1258 *Bisztricze* a roku 1284 *Kus Bystricze*; F. IV, 2, 484 a Č. X, 94.

Čemerná, roku 1254 územie *Chemernya* v Zemplíne, F. IV, 2, 225; — roku 1262 potok *Chemerna* i *Seremnepotaka* v Liptove; F. IV, 3, 66 a 209; — roku 1263 lúka *Chemerna* v Turci; K. I, 17, 1, 4 a roku 1360 potok *Chemarna* i roku 1368 *Chamarna* v sklenárskom chotáre v Turci; F. I, 17, 1, 4 a K. I, 11, 1, 1. Teraz je tento názov v Sklenom už neznámy.

Čemná, roku 1254 spomínaný potôček *Chemna* v Zemplíne; F. IV, 2, 226.

Čierny, roku 1263 spomínaný vrch *Czerni* v Nitre vedľa Brezovej; F. IV, 3, 164 a roku 1407 potok *Sarnipotok*, teraz Čierna Voda, v Turci; K. I, 12, 1, 1.

Čremošno, obec v Turci, pôvodne Poľanou zvaná a len koncom štrnásteho storočia *Strzemossna*, *Chremosno* i *Chermosna* písavaná; K. I, 14, 1, 23 a v iných četných listinách.

Diviaky, roku 1260 územie *Dyuak* a už roku 1264 spomínaná obec *Divek* v Turci; F. IV, 3, 256 a roku 1295 obec *Divek* v Trenčíne, patrivšia k uhrovskému panstvu; F. IV, 3, 109. Tento názov písavaný je v listinách i *Diuek*, *Diveg*, *Givek a Gyvek;* K. I, 16, 1, 2, — I, 14, 1, NB. $^{9}/_{10}$.

Divina, r. 1244 potok *Divina* na kysuckom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Dobroč, roku 1391 spomenutá obec *Dobroch* v Novohrade; F. IV, 3, 429.

Dobroniva, roku 1270 spomínaná svobodná kráľovská obec *Dobruna* vo Zvolene; F. VII, 2, 9.

Dolina, roku 1327 majer *Dolina* pri Závade v Tekove; O. k. 7, 1, 3 a roku 1500 obec *Dolina* v Turci; K. I, 18, 1, 27.

Drahuš, roku 1246 územie *Draus* i *Dragus* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Dubnica, roku 1244 územie *Dubnice* v Nitre; F. VII, 1, 285.

Dubodiel, roku 1243 na plešivskom panstve v Gemeri spomínaný háj *Dubodel;* F. IV, 1, 290.

Dubov, roku 1263 potok *Dubow* vedľa obce Ľubovej v Nitre; F. IV, 3, 120.

Dubovo, roku 1262 ešte Rečkovo územie *Doboa*, pozdejšie obec *Dubova*, *Duboua* a *Duboa* v Turci; K. I, 16, 1, 3.

Dvorčany, roku 1258 územie na nitrianskom panstve *Deuorchan;* F. IV, 2, 459.

Dvorec, roku 1437 spomínaná obec *Dvorec* i *Konczekfalua*, roku 1381 *Udvard* a roku 1494 *Dvoracz* v Turci; K. I, 17, 1, 38.

Dvorište, r. 1538 územie *Dworychya* a roku 1552 *Dworysgye* na čitárskom majeri v Tekove; B. o. 149.

Dvorniky, r. 1075 obec *Hudwordiensium bissenorum* v Tekove. O. k. 9, 3, 3 a roku 1252 obec Uduorch v Nitre; F. IV, 2, 137,

Hájnica, r. 1256 malé jazierce *Haynica* v Nitre pri Skalici, „ubi cadit in fluuium Moraua; F. IV, 2, 392.

Hlená, roku 1254 spomínaný potôček *Hlenna* v Zemplíne; F. IV, 2, 226.

Hliník, už roku 1075 spomínaná obec *Gelednuk* v Tekove; O. k. 9, 3, 3 a roku 1256 potok *Hilinuk* na pezinskom panstve v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Hlboká, roku 1243 potok *Hulbaka* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 291; a r. 1244 vodná krútňava (gurges) *Hluboka* na súčskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Hlohovec, roku 1258 spomínaný hrad *Galgoucz* i *Galgouch* v Nitre; F. IV, 2, 460.

Hnilec, roku 1243 potok *Gulnych* v Gemeri spomínaný; F. IV, 1, 290.

Hnojník, roku 1296 zem *Gnaynek* („sub lapide Cmiti Nicolao Stoyano vendita pro 60 marcis argenti“) v Spiši; F. VII, 2, 180.

Hoľa, roku 1269 spomínaný vrch *Gula* vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 516.

Holúch, už roku 1209 spomínaná obec *Golluch* i *Goloch* a *Goloh* v Tekove; B. o. 153.

Hrab, roku 1246 spomínané územie *Grab* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Hradište, r. 1244 hrad *Haradissa* neďaleko Čalomije v Honte; F. IV, 1, 337; a r. 1247 *Hradissa* na libvorskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 472.

Hradná, roku 1264 obec *Gradna* v Nitre; F. IV, 3, 241.

Hrádok, r.1263 vrch *Haraduk* vedľa Zvolena; F. IV, 3, 143.

Hrkáč, roku 1294 zemiansky majetok *Harkacs* po oboch brehoch potoka Turca v Gemeri; F. VII, 2, 225.

Chliev, r. 1258 územie *Clew* vedľa rieky Nitry, patrivšie Sebeslavovi; F. IV, 2, 459.

Chmelínec, roku 1287 potok *Chmelincze* na necpalskom panstve v Turci; Č. X, 85.

Chrasť, roku 1264 spomínané zeme *Horoszth* v Nitre („terra campestris, que vulgo Horoszth dicitur"); F. IV, 3, 242.

Chrenovec, r. 1393 spomína.sa obec *Hrenovcz* v Nitre; K. I, 17, 1, 17.

Jabloň, roku 1256 obec *Jablan* vedľa Pezinku v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Jahodník, r. 1413 spomínaná obec *Jahodník* vedľa Sv. Martina v Turci; K. I, 16, 1, 27.

Jama, roku 1355 spomínaný potok *Jama* v Orave; Č. X, 81.

Jasen, r. 1255 spomínaný *Jeszen* „alias terra Obusk" v Turci; F. IV, 2, 359.

Jasenov, r. 1244 potok *Jasenou* na súčskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Javor, roku 1244 spomínaný vrch *Jauor* na podolínskom panstve v Spiši; F. IV, 1, 354.

Jelšava, roku 1243 hrad v Gemeri, *Ilswa*; F. IV, 1, 291.

Jesená, roku 1254 potok čiže malá riečka *Jezenen* v Zemplíne; F. IV, 2, 226.

Jesenica, roku 1257 spomínaný potok *Jeszenicze* na radvanskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 61; a roku 1269 i 1271 spomínaná obec a malé panstvo *Jezencha* a *Jezencze* v Trenčíne; F. IV, 3, 533 a VI, 2, 151.

Jesenik, roku 1247 potok *Jessenek-potoka* na libvorskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 472.

Jezerná lúčka, roku 1266 spomínané územie *Jeszernaluchka* v Liptove; F. IV, 3, 384.

Jezernica, v rokoch 1240, 1248 a 1254 spomínaný potok *Jerniche*, *Jezernicze*, *Jezernicza*, *Jesernicha* a roku 1410 už obec *Jezerniche*, *Zernicze*, *Yczernicze* v Turci; F. IV, 1, 202, IV, 2, 241, — B. a. 2, — K. I, 17, 1, 31.

Kalastá, roku 1265 spomínaná dolina *Kalaszta* vedľa Almášu v Honte; F. IV, 3, 279.

Kalná, roku 1209 obec *Kalom* spomínaná v listine pápežom Innocentom III. vydanej a roku 1417 majer *Kalna* v Tekove; O. k. 40, 4, 34.

Komárno, roku 1075 obec *Camarun* i *Camaron* a *Camaran* v Komárňanskej župe; O. k. 9, 3, 3.

Kováčova, r. 1254 obec a potok *Koachou* vo Zvolene; F. IV, 2, 214, — roku 1246 územie *Cuach* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407, — a roku 1256 opustená hora *Kouachan* v Liptove „super villam Zelnike"; F. IV, 2, 415.

Kováčovice, už roku 1075 spomínaná obec *Kouachi*, pozdejšie písavaná i *Kouachy*, *Kowachy*, *Coach*, *Cuaha*, *Koachy*, *Kwachy*, *Kowachi*, v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Kozínec, roku 1505 hora *Kozence* v čremošnianskom chotáre v Turci; K. I, 12, 1, 12.

Krátka, roku 1565 spomínaný jarok *Kratkad vel Stwbnawoda* v Honte pri Prandorfe; tamže.

Krúžna, roku 1236 spomínaná obec *Crusan* pri Kováčovcach v Tekove; M. I, 319.

Kúty, r. 1258 spomínaná obec *Kuth* vedľa rieky Nitry; F. IV, 2, 458.

Kutina, roku 1550 spomínaná lúka v kováčovskom chotáre v Tekove; O. k. 2, 1, 2 a 69, 3, 15.

Kútka, r. 1261 spomínané územie *Kutka* v Honte; F. IV, 3, 45.

Laskár, roku 1255 dedinka *Laszkar* v Turci, majetok Latiborov; F. IV, 2, 359.

Ladomer, r. 1335 obec *Ladomer* i *Ladamer* a *Hladomer* vedľa tekovského Sv. Kríža; O. k. 40, 2, 2.

Lazy, roku 1260 obec *Lazy* vedľa Nemeckej Lupče v Liptove; F. IV, 3, 10.

Lesná alebo *Ležná*, roku 1254 územie v Zemplíne, *Lezna*; F. IV, 2, 225.

Lieskovec, roku 1240 územie *Laskouch* medzi potokmi Jezernicou a Turcom v Turci; F. IV, 1, 202.

Lipen, roku 1244 vrch *Lippen* na súčskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Lipová, r. 1358 potôček *Lipova* v dolno-štubnianskom chotáre v Turci; K. I, 17, 1, 7.

Lipovník, roku 1244 obec *Liponouk* na rajčianskom panstve v Nitre; F. IV, 1, 348.

Líšna, už r. 1075 spomínaný potôček *Lisna* i *Lysna* s druhej strany Hrona oproti Kňažiciam, totiž na ľavom brehu; O. k. 9, 3, 3.

Lomnica, roku 1244 spomínaný potôček *Lompnich* i *Lompnicha* na podolínskom panstve v Spiši; F. IV, 1, 354 a IV, 2, 382; — roku 1257 obec *Lomnica* tiež v Spiši; F. IV, 2, 440 a roku 1294 háj *Lomnicza* takže v Spiši; F. VII, 2, 180.

Lovča, roku 1283 obec *Loucha* „in Susol existens" v Tekove; M. II, 172.

Lubna, roku 1358 potok *Lubna* medzi Dubovom a Požehami v Turci; K. I, 17, 1, 7.

Ľučen, roku 1251 územie *Lucen* v Novohrade, snáď terajší Lučenec; F. IV, 2, 118.

Lúčka, roku 1346 malý zemiansky majetok *Luzhka* v Šariši, O. 19 a r. 1368 potôček *Luchka* na mutnianskom panstve v Turci; K. I, 17, 1, 11.

Lúčna, roku 1263 potôček *Luchna* v Turci; K. I, 17, 1, 4, — snáď totožný s vyššie spomenutým, na mutnianskom panstve tečúcim.

Lúčnik, roku 1256 potôček *Luchinik* na pezinskom panstve v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Lužek, r. 1527 spomínaná hora *Lwsek*, ležavšia medzi Psiarom a Kováčovcami v Tekove; O. k. 10, 1, 14.

Lúžik, roku 1263 spomínaný háj *Luswch* vedľa Mošoviec a Nového Mesta nad Váhom v Nitre; F. IV, 3, 119. Teraz má byť tam pole čiže hon Lusc zvaný.

Močiar, roku 1600 spomínaná obec *Mochar* v Tekove; O. k. 7, 8, 6.

Močiarnik, roku 1295 obec *Mocharnuk* v Trenčíne, „sub castro Ugroy“; F. VII, 3, 109.

Močenok, roku 1258 obec *Mwchwnuk* v Nitre vedľa rieky Nitry; F. IV, 2, 458.

Močelnica, roku 1250 potôček *Mochelnitza* na radvanskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 60.

Mrtvý Váh, roku 1262 spomínané staré riečisko *Holthvagh*, „in quo prius aqua Vagh in magna parte defluebat“; F. IV, 3, 119.

Muchy, roku 1295 obec *Muhy* v Tekove; F. VII, 3, 110.

Mutná, roku 1230 panstvo *Muthna* a roku 1340 i obec *Muthna* a *Mwthna* i *Motna* v hornom Turci; K. I, 17, 1, 56 a I, 14, 1, 6.

Nadáždpotok, roku 1294 riečka *Nadasd-Potok* v Liptove pri Sielnici; F. VII, 2, 252.

Nadej, už pred rokom 1300 jestvovavšia obec *Nade*, i *Nadefalva*, *Nadefolua*, *Nadcifalwa*, *Nadeyffalwa*, *Nadryfalwa*, *Nadasfalwa* pri Opatovciach v Tekove; B. o. 186.

Nedozor, roku 1264 obec *Nedozer* i *Numsyr*, *Nodser*, *Nuduser*, *Nadaser*, *Nadeser*, *Nadosyr* v Turci; K. I, 14, 1, NB. $^9/_{10}$ a F. IV, 3, 255. — Počul som už celkom seriosne tvrdiť, že táto obec má byť neodškriepnym dôkazom toho, že voľakedy i v Turci Maďari bývali, lebo jej názov *Nadaser* je — vraj — *Nádas ér*, totiž trstinová žila a tak čisto maďarské slovo. Či tu nevyzerá tiež Nabuchodonozor: napba kotorázó? Moja námietka, že je toto iba pisárova chyba, lebo obecný ľud v Turci ani neznal, ani nezná žiadneho „nádaš ér“-u, a krem toho že je tenže názov i vo viac skomolených tvaroch písaný a jedine ten názov môže byť správnym, ktorý zachoval sa v živej reči, sklátila patričných pánov v ich výklade a pokazila im radosť nad turčianskou maďarskosťou; no či predsa nebude svojím časom i Nedozor úradne zpätzmaďarčený na Nádasér, to ukáže budúcnosť.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk.

Jazykovedecké drobnosti.

6. *Držať.* Jedno z tých slovies, o ktorých dalo by sa veľa popísať. Tu len so stanoviska slovníkového niekoľko poznámok. Maďarismami (prípadne germanismami) zdajú sa mi: *niekoho na úzde držať* = vkit féken tartani; kebys' vedel, jako *na teba Potocký drží* (Kal. pov. I. 57.) = Er hält viel auf ihn; *disciplínu držať, doma nos držať.* Rád by tomu bol, keby ich slovanskosť niekto obránil. I v Čechách majú *„držať jazyk za zubami"*, ale to sa mi zdá byť podozrivým germanismom; mne lepšie znie: *„mať* jazyk za zubami". Podozrivá je aj frása: „Či *vysoko držíte* to obilie?" Slovensky počul som vždy v takom prípade: „Či *draho dávate* to obilie?" Ovšem správne je rečeno: „Čo si kúpil, to si *drž!"* Pochybná je slovanskosť frásy: *„Držali* sa za múdrych" (Slov. Pov. 257.), je lepšie: Pokladali sa za múdrych, a ešte lepšie: Mysleli, že sú múdri. „Má ženu, ale s druhou *drží"* zdá sa mi byť maďarismom: tartani vkivel. Za: „stranu držať dakomu", alebo: „po strane byť dakomu" je lepšie: „byť za dakoho".

„Držať sa" a „držanie" je nemeckosť, je lepšie: „chovať sa", „chovanie"; m. pekne sa *drž* v kostole: pekne sa *chovaj* v kostole.

Veľa germanismov sa tak vžilo do živého jazyka, že ich sotva bude možno vykoreniť. Miesto *držať* kone, voly, ovce atď. mali by sme hovoriť: *mať, chovať* kone, voly, ovce atď.; mám, chovám veľa koní, volov, oviec atď. Českí ‚brusičia' od dávna bojujú proti: *držať* řeč, poradu, odporučujúc za tieto: *činiti, míti* řeč, poradu. Ani „činiť", ktoré je české, ani jemu odpovedavé sloveso domáce „robiť" v slovenčine použiť nemožno. U nás pod „robiť reč" každý by myslel „hotoviť, sostavovať reč". Môžeme však riecť: *Mal* reč, alebo *mali* sme poradu. Miesto: tam *držali, vydržiavali* poradu, Slovák riekne: Tam *mali* poradu (tí alebo iní), alebo: Tam *bola* porada (‚akási', keď sa chceme neurčite vysloviť). Vedľa *„mal* som reč" dobré je *„povedal* som reč" alebo proste *hovoril* som, *prehovoril* som, *rečnil* som".

O tom, čo mysleť o úsloví *držať koho na reči,* prerečiem inokedy.

Ináče odporúčajú sa české opravy, jako tieto: Píš za: *držať* slávnosť, sviatok = *svätiť,* za: *držať* hostinu = *dávať* hostinu; za: *držať* slovo = *stáť* v slove.

Sloveso *držať* viaže sa pravidelne s genitívom: drž sa chodníka, mojich šľapajov; prvšieho sa drž, jako môžeš, hovoria dievčatám na vydaj súcim atď., a s akkusatívom.

Zo svojej sbierky podávam tieto obrazné výrazy:

drží jako hluchý dvere (kto niečo drží bez rozumnosti),

drží jako pes ježa (kto niečo len tak leda bolo drží),

drží kravu za rohy a iný ju dojí (kto sa dá k prospechu iného použiť, pri spoločnej práci),

držia spolu jako repič (ktorí v pevnej shode žijú).

7. *Zriecť, odriecť sa* niečoho, hlboko je u ľudu zakorenené, ktorému slovu však vždy viac a viac vyhybujú spisovatelia na prospech nezdomácnelých v našom jazyku „upustiť“, „odstúpiť“ od niečoho, „vzdať sa“ niečoho. Čítal som: „Otec môj chcel odcestovať, ale *upustil (!) od toho úmyslu.*“ Slovák to ináč povie: „Otec môj chcel odcestovať, ale *sa toho zriekol*“. Alebo čítaš: „Odstúpil z úradu“, kdežto Slovák povie: „Zriekol sa úradu“. Čítaš: „*Vzdal* sa budúcnosti“, Slovák povie: „*Zriekol* sa budúcnosti“.

Poneváč sloveso *zriecť sa* niečoho v tomto smysle Jungmann vo svojom slovníku nezná, ba ani Kott nemá preň citátov z češtiny, poznamenávajúc len toľko, že smyslom odpovedá slovesu „vzdať sa“, z toho zavierať možno, že je ono *u Čechov nie bežné.*

Nenie-li tedy maďarismom? Ono odpovedá maďarskému slovesu „lemond“ vmiről, tým by sa táto domnienka podoprela, — ale predsa je tomu nie tak: „Zriecť“ sa čoho, hoc ho Česi málo znajú, je dobré slovo slovenské, lebo v obú podobách obsahujú ho i veľké jazyky slovanské. Poliaci povedia v tom istom smysle: zrzec się czego, Rusi: отречься отъ чего. Je teda hodno úcty v našom jazyku!

Maďarské *lemond* samo nezdá sa byť veľmi starým, lebo „Nyelvtörténeti Szótár“, dielo vydávané maďarskou akademiou, má preň samojediný doklad, aj to nie príliš starý.

8. *Robiť — robota.* Na „robiť — robota“ má Slovák nesčislný počet krajových výrazov. S tým bude poslúženo jazyku, keď ich niekto posbiera takým spôsobom, ako posbieral bol Ignác V. *Slušný* v starých Slov. Pohľadoch (Diel II., sv. 1., str. 51.) krajové výrazy o *bití* a *uderení* (spolu ich udáva 70). Ja tu spomnem jedine obraznosti nadpísaných slov „robiť“, „robota“.

Kto robí tuho, o tom hovorí národ: *robí o pretrhnutie.*

Kto robí ťažko a tvrdo: *robí jako v gápli* (nem. Göpel).

Kto robí z radosti: *robí o milých päť.*

Kto robí ľahúčko: *robota mu ide zpod ruky jako voda,* alebo *jako po masle.*

Kto robí s chvatnou záľubou: *robí o dušu.*

Kto je bystrý: *je do roboty jako osa.*

Kto robí deň i noc: *nemá ani dňa ani noci.*

Kto nerád robí, o tom povie národ: *robota mu smrdí.*

Kto nič nerobí: *ten krížom slamy nepreložil.*

Kto je ťarbavý: *je do roboty jako olovený vták.*

Kto miesto toho, aby robil, len sem-tam pobeháva: *deň na pätách roznosil.*

V jednej sbierke porekadiel som čítal, že v Gemeri hovoria: „Ulial medveďa“ vo smysle: Zle spravil (urobil). Čo to má byť? Viac očí viac čítalo a viac očí viac počulo: pre vec osožné budú všetky poznámky a prípadne všetky opravy.

Tu zúmyslne neuvodím príslovi (Darebák má vždy nedeľu; Kde je robota, tam je i dobrota; Kto zle robí, bár ho nikto nehoní, uteká, a pod.).

9. *Plakať — plač.* „Plakať“ je v slovenčine zriedkavé s prostým pádom. U Sama Chalupku (Spevy) prichodí s akk.: Plakaly Ilonku, ale mne je takáto väzba zo živej mluvy málo známa, až na niektoré úslovia, menovite: slzy plakať, horké slzy plakať, ale i tu je bežnejšie: horké slzy *roniť, liať, vylievať.* „Oplakávať“ má však vždy prostý akkusatív.

Najbežnejší je predložkový inštrumentál: plakať *nad kým, za kým*; a predložkový akkusatív: plakať *za niečo, na niečo, pre niečo*: Za čo, načo, prečo plačeš?

Kottov Slovník z češtiny uvádza veľa prípadov s prostým gen. i akk., ináče článok nenie kriticky spracovaný, lebo medzi predložkovými pády uvodí i také citáty („dítě *v* kolébce pláče; a ta tvoje poctivosť *na* kolébce pláče; budu plakati *v* tesklivosti veliké; plakati *do* bílého rána; plakala bys' celou noc se mnou; plakala přes celou noc atď.), ktoré tam nemajú miesta.

Zo slovenských obrazných výrazov uvodí:

plakal, až mu srdečko usedalo,
plače, narieka, jako malý chlapec,
plakal, až ho oči bolely.

K týmto ja prikladám zo svojej sbierky:

naplakal sa, neboráčik,
dobre si oči nevyplakal (Slov. Pov. 374),
poplakal sa jako dieťa (Pov. Proston. II., 71),
plakal, až sa tak v slzách zachodil,
neborák, od plaču temer mu oči vytiekly (Slov. Pov. 354),
uplakaná sedí, jako by jej boly kury chlieb pojedly (Slov. Pov. 352.).

Zvláštne obrazy, ktorými sa vyslovuje rozličná miera plaču:

V očiach mu slzy zaihraly (= bolo mu na zaplakanie).
Neboráka, neraz ho slzy zalialy (= neraz mu prišlo zaplakať).
Oči mu neobschýnaly od slz (Slov. Pov. 206; plakal a opätovne len plakal).
Oči červené jako pečene (Slov. Pov. 354; celé dni preplakal).

10. *Dovtedy* (k pravopisu). Dľa navrhnutého pravopisu by sme mali písať *dovtedy* a nie *dotedy.* Príčina je zjavná: Slúčime-li *do* s príslovkou *vtedy*, obdržíme vyšnú formu. „Tedy“ je spojkou v slovenčine. Predsa však niet dosiaľ zaujatosti pre správnu formu. Ktosi mi riekol: Bolo by nešikovno písať: „Dovtedy sa okolo nej obracal, pokiaľ jej pekne-krásne nepovedal, čo chce“. Ten ktosi mal ovšem pravdu, ale tá veta i tak je nešikovná, keď na miesto „do*v*tedy“ položím „dotedy“. Tam sa totiž vyžaduje „dotiaľ“ a nie „dovtedy“. *Dovtedy* písať sa má len na svojom mieste (na otázku: dokedy?) a *v tomto prípade* sotva sa pozdá nešikovným? —*ský.*

———

Literatúra.

Pieseň „Siládi a Hadmázi.“ Pieseň *Michal Siládi* a *Václav Hadmázi* Kollár v svojich *Zpievankach* (I, 45) dal vytlačiť s týmto poznamenaním: „Nasledující dvě drahocenné, ač necelé epické básně (druhá je: *Mikuláš Zríni při obležení Sigotě od Turků*)

nalezol Dvojct. p. Emerich Lauček, ev. kněz na Píle v Malém Hontě, ve vazbě jedné staré knihy: napsány jsau na 6, knihárským papem potřených, avšak dosti čítanlivých listech, místy něco ostřižených, něco porauchaných, které nám nálezce v originalu poslal. O by se časem poštěstilo někomu to, co tu schází, v bibliothekách aneb na pergamenech knih najíti. Co v závorkách stojí, jest naše domnělé doplnění." V II. diele *Zpievanók*, vydanom r. 1835 (str. 463, 464), Kollár poznamenal: „Píseň o Siládim a Hadmázim nalezá se i ve starém maďarském a německém přeložení, tištěném pod názvem: „Magyar Költői régiségek, kiadta Toldy Ferenc 1828." Tam se nacházejí i poslední dvě, nám chybující, strofy. (Pre úplnosť slovenskej piesne Kollár z tohoto textu preložil a tu podal tie dve strofy.) Pod tauto maďarskau balladau tištěná jest ještě následující, od textu však oddelená, doslovně takto znějící strofa:

Tisícého pětistého a nad sedemdesát psali prvého,
Jeden mladík *utvořil* ve svém sídle v zámku Semendrii
Z *veršů jednoho básníře*, s truchlícím srdcem.

Z tohoto přívěsku viděti, že tento maďarský překladač udělal to podle jiného originálu, nepochybně našeho slovenského..." Tak Kollár, vydavateľ slovenského textu.

Toldy, zakladateľ literárnej historie maďarskej, našiel maďarský text v sbierke rukopisov, v takzvanom Csoma-codexi; neznámy prekladateľ odtiaľto preložil pieseň do nemčiny a dal vytlačiť v Hormayrovom Taschenbuchu (1822). Toldy myslel, že maďarský text v Csoma-codexi bol spracovaný dľa piesne pôvodne *srbskej*. Semendria (Smederovo, maďarsky Szendrő) leží totiž v Srbsku. Neskoršie odvolal túto svoju mienku, lebo hrad Szendrő leží vraj i v maďarskom kraji, v stolici Boršodskej. Z pozdejších maďarských vykladateľov záhadnej otázky Albert Kardos (Nemzet, 29. okt. 1884) rozhodne vyslovil, že pieseň táto je pôvodu maďarského; nemenovaný Maďar v zámku semendrijskom spracoval vraj po maďarsky báseň latinskú, ktorej látka však bola vzatá zo starších povestí maďarských. Slovenský text v Zpievankach vyhlásil za púhy preklad z maďarčiny a Kollára obvinil z mystifikácie.

Vďační sme pánu V. Houdkovi, ktorý v *Časopise Matice moravské* (XVI, sešit 2.) teraz vykladá, že v turo-lúckom kancionáli Jána Liborčena, medzi inými svetskými piesňami slovenskými, našiel i pieseň *O dvúch uherských pánoch a tureckého císare dceri*, ktorá je identická s piesňou *Michal Siládi a Václav Hadmázi* v Kollárových Zpievankach. Ako známo z *Moravských Ornamentov*, vydávaných musejným spolkom v Olomúci, turo-lúcky kancionál s ornamentálnej stránky je najvzácnejší zo všetkých rukopisných pamiatok česko-slovenských. Písal a maľoval ho *roku 1684* turo-lúcky učiteľ Ján Liborčen. O mystifikácii, z ktorej Maďari naduto obvinili Jána Kollára, viac nemôže byť reči. Houdek uverejňuje celý text Liborčenov a pod čiarou ukazuje i odchylky textu Kollárovho. Na konci privesená strofa dľa kancionála turo-lúckeho je nasledujúca:

Roku tisiciho a petisteho a šestdesateho
po Svatem Duchu ten první týden do kroniky zepsal
jeden mladenec k svej veselosti sobe prospevovál. Amen.

Slovenské Pohľady.

Tým dnes milosrdným.

„Mrie hladom Slovač!“ — toto desné heslo,
jak kvíliacich rôj rackov z rozpuklín
u mora skalných, keď sa blíži búrka,
sa vznieslo z kutín Tatier hlbokých,
z ich nevšímaných chalúp... Skolotalo
švihotom ostrým, vzlyku podobným
i zase vzdychu, stonu; skolotalo
nad sivých jedlín trúchlou oborou,
nad temenami grúňov plešivými,
nad zšarpanými lazmi, chumelíc
to stanicami ku divokým tancom,
nad siným čelom holí, na márach
jak ustretých by panien; skolotalo
nad svahmi sťaby bokmi mohyly
ohromnej, svahmi hrubo pripadlými
ľadovým krovom zimy sverepej:
až poletu kruh vždy viac rozšíriac,
tieň mračných krýdel, obrovský čo havran,
vták velesmútku, zhusta rozstrelo
po širej rovni, ktorej skvostné cípy
— sťa okraje by stuhy drahocennej,
zálohu lásky šťastni snúbenci —
tam hrdý Dunaj v hrsti mohutnej,
tam v pravici zas drží šumná Tisa...
Nevyšlo avšak, nie! z úst Slovače
bárs ako biednej, ako hladujúcej
(tá trpí, trpí veky bez toho,
by žalovala — hrdlačí vždy kruto
bez toho, aby zvykla na prospech,
i znáša ťarchy pilne bez toho,
by výhod spomla...); ale akokoľvek
sa zmohlo, strhlo: očuli ho ľudia,
cit chovajúci v sluchu, v zrelniciach
nosiaci sústrasť, silne ľakli sa,
zhrozili, kto zná, z akých pohnútok
(snáď: že veď Slovák človekom je tobôž,

je bližným var' tiež, spoluobčanom
tiež akým-takým — chuďas bár, bol dobrák
vždy, beznáročný, nevystíhajúci
ni svojho, svojho... skorej podajný
až k samožertve — že var' jeho ramien
by škoda bolo, aby poklesly,
kým vládzu dvíhať ťažké balvany
ku pyšnej stavbe, škoda potu, krve,
kým stačí sliepať rímsy cudzej slávy —
že hladová smrť preds' je strašný obraz!
jak vidno ho, toť, prez hmly severu
i všetky diaľky uškierať sa nám,
a hekatomby takto zomrelých,
skosených radom, umorených kŕdľom
nu, ľahko mohly nakaziť by vozduch...),
i zchvely sa im srdcia, ľútostive
sa rozplynuly: a ich žírny tok,
milosrdenstva veľkolepá rieka
opačne prúdom našich bystrých vôd
(vôd: s vlnami ichž posiaľ stále nadol
sa valil, hrnul zemín našich tuk,
hôr svieži venec, vrchov zlatý plod,
drahokam znojný čela s perlou námah,
ba i tých duší jasný lunot, blankyt
vysokých umov, myslí nádhera,
skvost myšlienky, šum citov kypiacich,
žblnk čarovný — aj! pieseň Petroviča...),
ich umilenia preplnená rieka
oproti totým našim bystriciam,
na šiji lode s lásky nákladom,
hľa, zdvihla sa a — pravý sveta zázrak! —
sa prúdi, plynie, tečie, šumí nahor...
a v každom ústí dolín, v prístave
jakoby biedy nechá jednu loď:
z nejž potom plachým stínom na pobreži,
stydlivým stvorám cupne v podolok
tu vdovin groš, tu krajec boháča,
a striebro zrna, zlato kukuričné...
Skutočne vzácne, krásne, zajímavé
to v dnešnom zmutku, víre, hurhaji!
v sebectva, šaľby ryku trhovom --
i Slovač má vziať štedrý chleba kus?
ni ona nemá biediť, nesmie hynúť? —
nu, ďakujeme, ďakujeme pekne,
jak hladujúce ústa ďakovať
len stačia; Pánboh stonásobne zaplať! —

Lež od drahného času iný hlad,
pôst veľký ja zriem pásť sa na Slovači,

jej jatrá skubať supom kavkazským...
i čakám, kedy o tom vzlietne zpráva,
zburáca kedy poplach do sveta?
Či viete, vy, dnes schopní almužien,
dnes — priznávame — krotki, starostlivi
i dobročinní, viete, aký to
jej nedostatok? — Ducha hladomor!...
Ba ozval sa už neraz výkrik súžby
tej, srdcolomný nárek: dorazil
i k vašim ušiam. No vy leda plecma
ste stisli, abo ‚to vresk zradcov...‘ vrkli
a k ohlušeniu stesku obeti
páchali svoje, pášete až podnes...
Tu otvorte raz uši súcitné!
otvorte oči, dovidiace krivdu!
prst vložte v ranu... srdcom zmäknite,
zneźnejte dušou... vôbec všetky smysly
napojte priazňou (nie, jak posaváď
ste zamáčali šípy v zášte jed),
i pochopíte... Áno, pochopte!
doznajte už raz: proti prírode,
jak na vyzvanie tvorčie stala sa,
jej prejaveniam v tvare, barve, zvuku,
jej podstate i rýdzej skladnosti
že bojujete márne, najmárnejšie
však proti dychu z Boha! proti duchu,
v deň päťdesiaty zchvátivšiemu telá...
Nie samým chlebom žije človek, ale
aj duše stravou. Tedy dáte-li
Slovači chleba, a tá požijúc
ho, zdužie zdravím: nenazdajte sa:
tak nakŕmiť že môžte aj jej ducha,
i popudiť ho k vzrastu, k rozkvetu.
Nie! jeho zbožia nemá vaše pole
čo jako tučné, nieto zásoby
mu v umoch vašich čo jak vzdelaných;
v ňom samom tkvejú jeho bytu prvky,
podmienky duhu, zpruhy zveľatku,
semena zlato, Bohom zasiate
už pri počatí v žití materinskom —
v ňom samom! a len jeho vlastné slnko,
len súrodé mu, milé podnebie,
vzduch plný sladkých hnutí, spevavý
dážď jeho mráčkov môže vyčariť
ich z tajných hlbín otrasenej mysle:
že vzbudený, sám sebou obživený,
za lístkom lístok, vetva za vetvou
zbujneje, vzkvitne, zťažie ovocím...
Čo jemu suchá sečka vokabúl?

i jaká známosť: že tu tento stôl,
len skromný síce, ale pravý oltár,
je dľa vás ‚asztal'? a váš, možno, aj
nádherný, skvostný, naložený hojne?
(nie, na tomto niet božej manny preň...);
že Slovač, chcejúc zrakom zobjímať
nádejné svoje stráne, abo k nebu
vzniesť oka pablesk, vyzre oblokom,
kým vy zas k svojim cieľom máte ‚ablak'?
(nie, týmto pre ňu k vyšším stanoviskám
niet výhľadu...); a že náš človiečik
hoviadka svoje zvykol obročiť,
vy ale mu včul podávate ‚abrak'?...
Čo za múdrosť to? aká potrava
i duševná žeň?... v ríši vidín toľko,
jak v lese u nôh smrečín črtenie...
— Nuž jestli ste tak sdieľni s bedákom
toť, že ho záhon sklamal, sdeliví
na mlátenisku, kde vám rastú bochny,
na trhu, kde sa peniaz kotúľa:
pošiňte vyšej, vyšej svojho tepla
rtuť, žičlivosti, lahody prúd... áno,
odchýľte širšie srdca komoru,
do korán! áno! Nie, aby ste dali
mu ďalší pokrm, ale dovoľte!
len dovoľte (len o to žiada vás):
nech vybehne sám do dúbravy ducha,
tam na výslní obrázdi svoj hon
i zájme osve postať s napiatím
vloh a síl vlastných celým... Národy,
čo spojil osud, ako sdružil množstvo
tam členov v háj, tam stebiel v zlatú roľu,
nech voľne vztýčia svoje koruny
vo svetla obzor! vystrú perute
i v kŕdľoch — var' len netušíte posmech,
že prestihnú vás? — letia o závod...
Veď pravda, keďže všehomíra priestor
je nekonečný, ešte nesmiernejší
ten cárstva ducha: možno, koľaje
ich letku budú križne, rozmanité,
ich slávo-púte osypú sa jak
by šnúry s klbka, v diaľach rozkudlia:
ten víchro-silou svojho genia
zatočí kolo slncom, ku najvyššej
sa švihne hviezde za súseda, ten
priepaste spojí mostom dúhy, pokým
zas onen druhom zory vzplápolá,
a iný opäť blyskne meteorom...
no že by kedy v svet sa rozptýlili

a nevrátili viacej, daromný
strach! hlúpa mienka — oná príťažlivá
moc: láska k hniezdu, k zdroju, k stredisku
ich zavše svolá, jako pod večer
kuriatka zvykla slúčiť slepica,
v kruh rodinný; i jako prácne včely,
v pyštekoch blaho, na krielach pel slávy,
sa spoločnému sbehnú ku krbu
i složia skvosty matke na lono,
a ona zplesá: milé moje deti!
ste všetky mi tu! každé so snôškou!
bujaré každé, zdravé, plné túžob
i predsavzatí, slávnych činov chtivé...
ó, bohatá ja! ó, ja šťastlivá!
ó, deti moje, poďte! nech si vás
priviniem všetky k ňádram radostným! —
Dnes? — turnaj duchov pretiahnutý sieťou...
Hej: od dlhého času iný hlad,
pôst veľký ja zriem pásť sa na Slovači,
jej život hlodať supom kavkazským...

Pri biede dneška, ktorú prežije
dosť snadno Slovač, tedy túto väčšiu,
hroznejšiu neresť jej uvážte raz!
tú zmerajte jej núdzu, vystihnite
do hĺbky! ľudsky zceňte svedomím —
a keď ste z Boha, odpomocte hurtom!
Veď krákoríte denne o svobode:
nuž ukrojte z nej tejto nevoľnej!
rozviažte slučky, odomknite závor...
Veď zisťujete rovnosť: nože tedy
postúpte miesta i jej poníženej!
nech plnoprávna vojde v radnú sieň...
Veď dušiate sa na horúce bratstvo:
nuž dokážte ho totej služobnici!
priviňte k hrudi toho popelvála!
nech rovno s vami kráča v slávy chrám,
deň smieru svätiac ducha veselím...
A oní, ktorí večne o svoj ľud
sa trasú bázňou nevysloviteľnou,
o jeho poklad slova, mysle, duše,
o celý obsah jeho poslania,
no ktorých za to vy nenávidíte
až do krve a hanobíte, — tí,
zabudnúc razom všetky príkory
a utŕhania nesčíselné strely,
vám veľkodušným, vám rytierom pravdy
po onom skutku spravedlnosti,
po zahájení doby veľkej vesny,

po obnovení žatvy nádejí,
(nie tedy za tie zbytky, omrviny,
almužien skyvy, dárky milosti,
čo s vašich stolov dneská padajú;
preds' nad žobračou smiluje sa každý...),
tí, za kameň sa odplácajúc chlebom,
tí sami prví ztlieskajú vám v počesť!

Hviezdoslav.

Za neistými túžbami.

Poviedka z dediny.

Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

I.

— Zuza! čo sa tak pomaly vlečieš?

Mladé dievča, ktorému tieto slová platily, nič neodvetilo, len zrýchlilo krok, až dostihlo dvojkolesovú rozvrzanú káru, ťahanú velikým, čiernym, huňatým psom. Popri ňom kráčal Mišo Mikula a pomáhal mu ťahať za tlstý, cez plece prevesený motúz. Za károu, rozličnou batožinou naloženou, kráčala jeho žena, sklonená, bez slova pozerajúc na prašnatú cestu, vinúcu sa dolu vŕškom k dedine, roztratenej v neveľkej kotline; kráčala so sklopeným zrakom, nepozorujúc krásu okolia. Zato dcéra Zuzka všímala si jej tým viac. Jej tmavé oči bystro tekaly po zelenom poli, po vŕškoch, otáčajúcich so všetkých strán dedinku, k nejž sa práve poberali. Kráčala už teraz zároveň s rodičmi, pridržujúc ľavou rukou káru. Chvíľami podniesla ohorenú a až po lakeť obnaženú ruku k očiam, chrániac ich tak proti bleskom zapadajúceho slnka. Jeho posledné lúče padaly na vŕšok, pod ktorým belely sa čistunké domčeky mrázovské, všetky kryté slamenými strechami. Z komínov vystupoval modrastý dym a stlal sa ponad dolinku, napomáhajúc v nej nastávajúci súmrak. Na tvári Zuzkinej, slnkom do barnava opálenej, zjavil sa pri spatrení toho obrazu radostný úsmev. Jej plné červené pery zostaly máličko otvorené, odhaliac dva rady drobných bielych zúbkov. Krátka sukienka a modrá zástera, na boku vypätá, opálaly sa okolo zaprášených bosých nožiek.

„Či ma poznajú doma?“ dumala Zuzka, kráčajúc, rukou o rebrinu opretá, s nemluvnými rodičmi; „a jako asi vyzerá naša chalupa? Nebol by div, keby bola spadla za tie dva roky, čo sme neboli doma... Ba ozaj: čo povie Samko, keď ma zase uvidí? Oh — ten sa už iste aj oženil...“ rozmýšľala ďalej, a mimovoľne sklonila hlavu, „oženil sa a na mňa si viac ani nesmyslel — — a predsa kedysi povedal, že by ma rád...“

Zasmiala sa potuteľne a hrde vztýčila hlavu. Jej oči divno sa zaleskly. „Nech! hodila hlávkou, zahalenou v kartuuový, neveľmi

čistý ručník. „Čo ma po ňom! Nenie ani trochu pekný: taký malý, nahrbený a dlhé vlasy. Ten lajdák Ištván je inakší!...“

— Čo sa vždy smeješ, Zuzka? spýtala sa jej matka, podvihnúc k nej tvár, tienenú červenkastou šatkou. Bola to tvár samá vráska, s nízkym čelom a širokými ústami, ač nemala ešte viacej než štyridsať rokov. No vyzerala o veľa staršia v ušpinených šatách, nedbale visiacich na jej chudom tele.

— A nič, mamička! len tak mi čosi prišlo, odvetila Zuzka stručne; som rada, že prijdeme dnes na noc do svojho, a že si trochu odpočinieme.

— No veď! — prisviedčal Mikula už teraz mäkším hlasom, a pošinul si obšúchaný klobúk na ľavé ucho. — Hneď zajtra pôjdem nakúpiť javoria, a budeme robiť riad. Na žatvy pôjdeme zas dolu za Pešť.

— Ja bych myslela, aby sme išli preč až na jaseň, hovorila Mikulová, — dosť sa natúlame od roka do roka po svete, až to človeka už počína mrzeť. Ja bych radšej zostala navždy doma! riekla živšie a, usmejúc sa mdlo, zahľadela sa na dedinku.

— Doma! — A kde? Snáď v tej roztrhanej búde? rozhorlil sa Mikula. — Čo chvíľa srúti sa ti ostatný došok na hlavu, ak ešte jaký zostal. Ani okna dobrého, ani dvier — no nič!

— Dobrá bola tá chalupa, starý, dobrá! vzdychla žena; — škoda ju bolo nechať tak zapustnúť a dvor trávou zarásť. Keby nie tej nešťastlivej myšlienky: ísť do sveta, mohlo nám v nej byť ani v teplom hniezde!

— A — čo! Ja som doma, kde prijdem; však každý kúsok zeme je Boží. Už som zvykol na túto káru, a ťažko by mi bolo sedeť na jednom mieste. A, chvalabohu! vyživíme sa i takto poriadne; aj teraz máme pár grošov usporených.

— A veď by ste vy, mamička, mohli doma ostať, a ja s tatíčkom by som išla do sveta, ohlásila sa Zuzka, ktorá až doteraz mlčky naslúchala rozhovoru rodičov a začínala rozumieť túžbe matkinej po tichom domove. — Ja som mladá, urobila bych aj za vás, a vy by ste si odpočinuli...

— Čo by som si počala bez vás? hovorila smutne — bolo by mi clivo za vami, a ešte bych sa sama pustila do sveta...

Mikulová utíchla, a sklonila hlavu, v ktorej mihaly sa rozpomienky na minulosť. Už od dvanástich rokov vracajú sa raz-dva do roka touto cestou do dedinky Mrázovce zo svojich potuliek „svetom.“ Pobudnú dva-tri týždne v malej svojej chalupe, za ten čas nastrúhajú varešiek, napletú opálok, a keď začne sa Mikulovi a dcére cnieť za „svetom,“ pustia sa s výrobkami svojich rúk do ďalekého kraja. Už viac ráz prešli tak Rakúsko; — ba chodia aj dolu za Pešť, k Tise. Pred šestnástimi rokami prisťahovali sa do Mrázoviec z Považia, kúpili si od obce kúsok pasienku a vystavili si — ako cigáni — za dedinou malú chalupu. Prečo sa vysťahovali z drievnejšieho bydla, odkiaľ sú, nikto neznal. Mrázovčania chovali sa k nim zprvu pekne, blížili sa im — zo zvedavosti. Ale s nemluvným Mikulom a jeho tichou ženou nebolo žiadnych stykov.

Zato prenasledovali ich posmechom; a keď o pár rokov Mikulovie počali svetáriť, mienka spoluobyvateľov stala sa im veľmi neprajnou. Obzvlášte odkedy počala preskakovať povesť, že Mikula kedysi túlal sa s komedianty. Už to dostačilo, aby Mrázovčanom objavili sa v divnom svetle. Boh zná, čo to za ľudia, keď nežijú ako iní doma, ale túlajú sa svetom za neistým chlebom, a boh zná aké „vedmá“ a bosoráctva naučili sa pri komediantoch! Preto, keď Mikulovie na čas vysťahovali sa do sveta s károu a psom, nikto nebol by sa za nič sblížil k slabo zamknutej chalupe. Mikula so Zuzkou smiali sa predsudkom dedinčanov, ktoré proti nim prechovávali; ale Mikulová niesla to veľmi ťažko, a časom stala sa ešte zádumčivejšou. Ale čo by aj boli doma robili? Statku nemali ani chvosta, ani roľky, a vo svete predsa vždy vyrobil sa groš. Žili skrovno; Mikula časom nedoprial si ani páleuky, shŕňajúc krajciare do hodného vymasteného mieška. Ten miešok nosil na hrdle uviazaný, a jeho žena zase opatrovala kľúč od chalupy. Jeho povzbudzoval miešok k ďalšiemu svetáreniu a v nej kľúč budil ustavičnú túžbu po domove.

Medzitým už došli k prvým domcom mrázovským. Z dedinskej veže zavznel vážne zvon. Mikula rýchle sňal klobúk, jeho žena zopiala ruky, šeptajúc modlitbu. I Zuzka zvážnela. Všetkým zdalo sa, ako by zvuk zvona hovoril k nim hlasom dobrého priateľa. Samého Mikulu, ináč neprístupného, ovanuly príjemné pocity. — V dedine bolo živo: ľudia vracali sa s poľa domov, i pastieri priháňali statok s paše. Malé deti, boso, v krátkych košieľkach, behaly s výskotom po prašnatej ceste a hádzaly prach jedno po druhom. Zuzka zvedave hľadela na známe domky — zvlášte zostrila sa jej pozornosť pri veľkom dome, nachádzajúcom sa pri obecnej studni, z jehož komína vystupoval dym. Vráta boly otvorené — na dvore stálo hospodárske náradie; ktosi tam vypriahal pár sivých volkov a, nôtiac si pritom akúsi pieseňku; odvádzal ich do stajne. Zuzka zastala na okamih a zahľadela sa naňho, ale vo večernom súmraku ho nemohla poznať. „To je iste Samo“, pomyslela si, obzerajúc sa ešte na dom, „alebo to bude nejaký paholok; Samo, ak je ženatý, by si nespieval...“

Pri studni stál hlúčok žien a dievčat, naberajúcich vodu do čisto vydrhnutých putieň. Smialy sa, štebotaly, no keď uzrely divný povoz, razom zmĺkly a sostrčily hlavy dovedna, nedôverivo obzerajúc si rodinu Mikulovie. „Pozrite, to sú Mikulovie!“ zvolala ktorási z nich. — „Aha, to tí tuláci!“

Mikula nevšímol si poznámky žien, jeho žena vzdychla, neopovážiac sa ani hlavy pozdvihnúť, Zuzka vzpriamila sa hrdo a usmiala sa. Teraz zabočili do úzkej postrannej uličky, pomedzi stodoly v humnách postavené. Tu zatáčala sa dedinka okolo hodného vrchu. Pod ním, ba trochu na jeho svahu, túlila sa chalupa Mikulovie. Bola malá, s dvoma na juh obrátenými okienkami, s nízkymi dverami a strapatou rozvláčenou strechou, na nejž mach a netresk trochu udržovaly spráchnivelé došky. Pred oknami bola kedysi záhradka; teraz tam rástla prhľava a bodľačie. Z plota pozostaly iba dva-tri koly latou spojené, a trochu ráždia. Mikula

zatiahol káru ku dverám a zastal. Zuzka hneď vybehla k oblokom a odpratala z nich surovú tehlu, ňouž boly zastavené. Mikulová zažala kúsok sviečky, ktorú snáď schválne kúpila k tejto chvíľke, a vytiahnuc zo záňadria kľúč, odomkla ťažký zámok na dverách. V pitvore zapáchalo potuchlinou, bolo v ňom chladno a najväčší neporiadok. Po zemi roztrúsená slama, v jednom kúte stálo pár otiepok, v druhom stará, črvotočinou prežraná skriňa „žiglou" zvaná. Zpod nej trčala zodraná metla a sáry starých čižiem. Na ohništi složeno bolo trochu riadu, paveň s odrazenou nohou a hrnec s bielou hlinkou a štetkou, ktorou nebielilo sa už pár rokov. V izbe tiež nebolo žiadneho náradia, iba s pár dosiek sbitá posteľ, lavice okolo stien a skriňa, slúžiaca za stôl. Na jednej stene viselo pár čbánkov, prachom zapadlých. Celé siete pavučín rozpriadli pilní pavúci, po tle „rošte" a „fogaše." Hneď schytili sa do usporadovania; Zuzka vymietla izbu, vynášala slamu z pitvora pred dvere, a Mikulová celá oživená zvŕtala sa po izbe a ukladala s káry mužom donášanú batožinu do skrine. Bol to celý ich majetok: niečo vrchných šiat, bielizne, v mechu dve podhlavnice, kuchyňský riad, pozostávajúci z hrnca, pavne, misy a troch lyžíc. Viacej nepotrebovali; vo „svete" viedli život celkom kočovnícky: kde prišli, hoc i pod holým nebom, uvarili si trochu jedla, spali často i v poli, alebo v stodole, pod šopou. Za nocľah zriedka kedy platili — to priečilo sa Mikulovým gazdovským zásadám. On vždy hľadel strovit čo najmenej, tvoriac v tom zvláštnu výnimku medzi „svetármi," ktorí väčšinou žijú len „deň ku dňu." On pilne shŕňal do koženého mieška, ním odôvodňujúc pred ženou svoju záľubu svetárenia.

Po skromnej večeri, pozostávavšej z chleba, upravili si spoločné lôžko, v pitvore na zemi, a uložili sa na odpočinok. Zuzka nemohla usnúť — vstala s lôžka, sadla si na vysoký prah pitvora a, objímuc kolená rukami, zahľadela sa do šerej noci. Zamyslela sa o svojom živote, ktorý strávila zväčša vo svete. Od desiatich rokov, čo môže sa pamätať, chodí s rodičmi, navracajúc sa len na pár týždňov do tejto chalupy, na veľké naliehanie matkino. Tu necítila sa tak dobre, ako vo svete: ač nikomu tu neublížila, predsa dievčatá bočily od nej a všetci ľudia ako by ňou opovrhovali. Kdežto vo svete ju všade mali radi. Vedela, že ju prezývajú tuláčkou, ba i „bohyňou", a preto nenatískala sa im. Mimo kostola nechodila nikde. Iba posledný raz keď bola doma, zašla raz na muziku, vyzvaná Samkom, ale zariekla sa toho: matka Samkova, za to, že on s ňou tancoval, verejne jej nadala, zapovediac jej „svádzať" svojho syna. Ale on vzdor tomu predsa zastavil sa raz pod ich oblôčky. Zuzka usmiala sa ešte i teraz, keď pomyslela si, ako zlobily sa dievčatá v dedine, keď sa prezvedelo, že ju Samko Melanovie, dosť majetný mládenec, a čo viac samotný gazda, rád vidí. Bolo to síce len pár dní — — ona odišla s rodičmi do sveta, bez rozlúčenia, odvtedy ho nevidela, a vo svete, v dojmoch nových a nových, temer zabudla naňho. Len dakedy obnovila sa rozpomienka naňho, keď matka pripomenula malú chalupu, alebo keď napadlo jej porovnať Štefana so Samkom. So Štefanom poznala sa v Rakúsach, on tiež „svetáril" — predával

kuchyňské a vačkové nože, a tak ich cesty často a nie púhou náhodou stretaly sa. Zuzke páčil sa driečny šuhaj, ale viacej ľúbila svobodu, než by sa bola viazala k nemu. To zdedila po otcovi. Bola nestálej povahy, tekavej mysle, ustavične žiadajúc si nové dojmy, nové vzrušenie, ktorým zaoberala by sa jej myseľ. Matku to často rmútilo, že v tom tak veľmi podala sa na otca. Kým ona priala si tichý kútik chalupy, teplé ohnisko, zatiaľ otec s dcérou hnali sa za akýmisi neistými túžbami — —

Zuzka v myšlienkach pohrúžená položila hlávku na zopiate ruky a ani nezbadala matku, ktorá medzitým vstala a priblížila sa k nej. Až keď si sadla povedľa, ustrašeno pozrela na ňu.

— A čo vy nespíte, mamička? spýtala sa jej ticho, nechtiac vzbudiť otca.

— Nechce sa mi spať; som rada, že som doma, a preto nemôžem usnúť. Rozmýšľam si, ako by nám bolo dobre tu doma, keby tatíčko chceli ostať! Vidíš, Zuzka: svoje je len svoje, a moja mamička vždy hovorievali, že ten človek je šťastlivý, ktorý v pokoji tam môže umreť, kde sa zrodil. Chudiatko! keby boli vedeli, ako to so mnou bude!...

— A dávno už, čo umreli? pýtala sa Zuzka, ľeda čosi riekla.

— Veru dávno — hneď ako si sa ty narodila; potom sme sa sem prisťahovali z našej dediny. Vtedy sme mali v Okružnom pekný statoček aj domec, ale po ich smrti ako by to všetko na vietor uhodil. Role pobral žid za dlhy, dom spustol, lebo sme neznali s tvojím tatíčkom hospodáriť, keď on bol vždy „len do sveta.“ Tak sme sa sem presťahovali, lebo sme tam nemali od ľudí pokoja... Mamička už vtedy boli dva roky v zemi: umreli, chudera! od žiaľu, keď videli, že začína sa na mne vyplňovať tá kliatba...

Mikulová umĺkla a složila ruky. Zuzkine temné oči zväčšily sa divným úžasom. Nikdy ešte nevidela svoju matku takú rozžialenú, ako po týchto slovách, a ani takú sdieľnu, čo sa týkalo jej minulosti.

— Veru tak, pokračovala Mikulová, zakrývajúc sklonenú tvár rukami. — Ony tuším vedeli, ako to bude so mnou, a predsa neposlúchla som ich, keď chceli, abych sa za iného vydala... Ešte pred smrťou mi povedali: „Vidíš, dieťa moje! ty nikdy nebudeš mať život pokojný, lebo tá kliatba starej opustenej matky, ktorú v zúfalstve vyriekla, nikdy nedá ti pokoja.“ A mali pravdu: od ich smrti blúdime po svete ako tuláci, nemajúc stáleho miesta, lebo tá kliatba prešla i na tvojho otca i na teba...

Zuzka striasla sa a prestrašeno hľadela na matku, schúlenú na prahu a rozsmútenú spomienkami.

— Poznala si starú Králikovú? opýtala sa zrazu Mikulová, živo podvihnúc zrak k dcére, a keď tá pokrútila záporne hlavou, pokračovala: — Veď ozaj, zabudla som, že si ty tu vyrástla. Bola vdovou, a bývala v Okružnom hneď blízko nášho domu. Nemala nikoho, iba syna, Janka, ktorý bol jej pravou rukou, jej podporou. Bol poslušným, poriadnym synom, a bol aj pekný, veľmi pekný — —

Mikulová zastala, nevediac ako pokračovať, a nahla sa stranou do pitvora, naslúchajúc za chvíľu pravidelnému oddychovaniu spiaceho Mikulu.

— Ja bola som o niečo mladšia, ako ty teraz, keď sme sa s ním zasľúbili. On chodieval už predtým často k nám; moja mamička boli tiež vdovou, ale nám bolo dobre. Janko ma mal rád — tak rád, že ani žiť nemohol bezo mňa. A iste by sme boli bývali šťastní spolu, keby som nebola poznala tvojho otca. Prišiel do našej dediny — boh zná odkiaľ — s komediantmi, s ktorými sa túlal svetom. Dosiaľ neviem, ako dostal sa k nim! Komedianti bavili sa tu za týždeň, a za ten čas sme sa poznali. A to bolo moje i Jankovo nešťastie. Ja bola som vždy veselá, živá, Janko tichý, nemluvný, a preto sme sa častejšie nepohodli. Mikula bol taký, akého som si vždy v mysli predstavovala: veselý, žartovný, ľahký, ľúbiaci tanec a zábavy. Sotva som ho videla, hneď mi napadlo, že nemám Janka tak rada, a že som ho ani nikdy opravdive neľúbila. Vyznala som sa mamičke, že ak ma budú zaňho nútiť, že utečiem s Mikulom a s komediantmi. Tá, chudera, plakali — Janko zúfal; ale nemohli si pomôcť. Komedianti odišli, Mikula zostal u nás, a o tri týždne sme mali svadbu. Janko zmizol... Keď išli sme od sobáša, stretli sme ľudí, ktorí ho niesli: našli ho vo Váhu utopeného... A jeho matka vtedy ma prekliala, abych nemala nikdy pokoja, ani ja ani moje deti; lebo len ja bola som príčinou jeho smrti, ja vzala som mu ľahkomyseľne život, a ju pripravila o jedinú podporu v starobe. A jej kliatba sa vyplnila, lebo s týmto na svedomí šťastná som nikdy nemohla byť! Mamička umreli, ľudia ma nenávideli, a muž, ten nemal chvíle pokoja, až privolila som na tento život. Keď sme vo svete, žiada sa mi domov, a keď som pár dní tu, už zase rada bych preč, lebo tie slová, tie mi ustavične hučia v ušiach.

Mikulová zastrela tvár rukami a pustila sa do kŕčovitého plaču. Zuzka ju objala a pritúlila sa úzko k nej. Až teraz si porozumely — a po prvý raz v živote zaplakaly spolu. Dlho tak sedely v objatí, až Zuzka temer násilne uložila matku na lôžko. Sama znovu sadla si na prah a rozmýšľala o matkiných slovách, o kliatbe, ktorá, dľa mienky matkinej, ich prenasledovala. „Kto zná," podumala po mnohom rozmýšľaní, „či mohly by mať ľudské slová taký účinok! To iste prišlo len tak, že chodíme do sveta — — však aj iní ľudia chodia. A tatíčko už za svobodna boli navyknutí, nuž preto teraz nemôžu zabudnúť..."

A to ju uspokojilo. Zopiala ruky a, hľadiac hore k zatemnelému nebu, počala sa modliť. Bola tichá, vlažná májová noc — dovôkola ticho, len dolu od cesty znelo chvíľami hlasnejšie glgotanie potôčka. Na nebi kde-tu trblietala sa hviezda. Mikula spal tuho, chrápajúc, a jeho žena chvíľami strhávala sa zo sna, slabo postonávajúc. V dedine hlásnik hlásil jedenástu, zaťahujúc trasľavým mekotavým hlasom. Kdesi neďaleko ozýval sa vravot a rozpustilý smiech, a hneď vznikla ozvena blížiacich sa krokov. Zuzka zatajila dych — poznala, že sú to mládenci, idúci z vohľadov a šantujúci po ulici, a tušila, že zo žartu blížia sa až sem. A skutočne, smejúc sa a

šeptajúc, zastalo si viacej postáv pod oblok. Zuzka vstala, priložila pravý ukazovák k ústam — nocou ozval sa ostrý prenikavý hvizd; v tom okamihu srútilo sa čosi náramne veľké a čierne s povaly a vrhlo sa medzi zvedavcov. Tí, na smrť poľakaní, rozpŕchli sa na všetky strany, sprevádzaní zlostným smiechom Zuzkiným. Mikula sa vzchopil, no uspokojil ho výklad dcérin. Veľký čierny pes pritúlil sa k nej. „Tak, Pozor," šeptala, hladiac ho lichotive po dlhej srsti, „už môžeš ísť spať!" Pes, ako by bol porozumel, vyskočil na káru, s nej na nízku povalu a uložil sa tam do slamy.

„Chudera mamička!" zašeptala Zuzka, ukladajúc sa na slamu vedľa rodičov, a zaborila hlávku do plachetky.

II.

Na druhý deň, hneď z rána, celá dedina už vedela, že Mikulovie sú doma; mnohí boli zvedaví na nich, obzvlášte na Zuzku, lebo vzdor neprajnej mienke predsa prinútení boli uznať, že je pekná, ale ani najbližší súsedia nešli ich privítať. Chceli vo všetkom ukázať, že nedbajú o nich.

Zuzka hneď z rána chytila sa do usporadovania a zametania, ale ani to nedalo chyži príjemnejšieho vzozrenia, keďže nemali náradie a steny boly vyváľané a neobielené. Mikulová prebudila sa s prudkým hlavybôľom, a preto jej Zuzka ustlala vonku pod stenou a uvarila jej rascovej polievky. Mikula odišiel hneď z rána do kopaníc obzrieť sa po dreve na kurivo a spracovanie, a mal sa vrátiť až večer. Nemohol sa už ani dočkať strúhania varešiek a habariek.

Popoludní Zuzka obliekla si najkrajšie šaty, že zajde do dediny; ale potom odhodlala sa zostať doma, a zastala si k polovyváľanej záhradke, snive dívajúc sa do diaľky. Slnko milo hrialo na zem, odetú v svieže rúcho vesny. Z dedinskej krčmy, v nedeľnom tichu, niesly sa až k nej neurčité zvuky hudby, ako bzučanie včiel. Ju opanovala kási clivá nálada. „Tam je veselo," rozmýšľala, kloniac strojnú hlávku, otočenú modrým hodvabným ručníkom; „škoda, že ja ta nemôžem ísť!" A zase napadol jej svetácky život, hluk veľmiest, ktoré poznala, a dolnozemské pustatiny a čárdy, kam boli sa zatúlali len tak, bez tovaru. Zvuky slovenského krakoviaka pripomenuly jej škrekľavé tóny viedeňských verkľov. „Tam je to všetko ináč," rozmýšľala, usmievajúc sa mdlo.

Cestou, pod ich chalupou sa vinúcou, ktorá viedla z hôr a mlyna, kráčalo mladé dievča, sviatočne nastrojené, s voňačkou v ruke. Bola to dcéra zo mlyna, a jediná, ktorá bola predtým ku Zuzke trochu prilnula. I teraz pribehla za ňou a vítala ju.

— Idem na muziku, vravela hneď, žiariacim zrakom netrpezlive hľadiac k dedine, — ty nejdeš?

— Nie; čo by som tam robila? odvetila Zuzka, zatajujúc pred družkou túžbu po zábave.

— Že čo? To, čo ja, alebo iná: tancovala by si! Či sa bojíš, že ťa nevyvedú?

— A, čoby; vyviedli by ma, keby som chcela!

— Kto vie? keď nemáš frajera! zasmiala sa a odbehla. Zuzka chcela ešte čosi povedať, ale stisla pery a odvrátila sa prudko stranou „Čo ma do nich!“ podumala o chvíľu s pohrdlivým úsmeškom, s akým pomýšľavala na všetkých ňou pohŕdajúcich dedinčanov. „Idem radšej pozreť, či už kvitnú pri potôčku nezábudky!“ Sišla úzkym chodníčkom na cestu; povedľa nej tiekol malý potôčik v úzkom bahnatom koryte, zatáčajúc sa stranou k dedine. Nad ním skláňaly sa staré pokrivené, väčšinou bútľavé vŕby a na briežkoch celé leto kvitly drobné nezábudky, medzi „podbielom“ a „balsamom.“ Zuzka natrhala si z nich kytôčku, a zahľadela sa na jasné vlnky, veselo hrkotajúce a potriasajúce tokom svojím hlávky nezábudiek. Bolo tu tak milo, že razom zabudla na muziku a tanec. Napadlo jej niečo; v okamihu vyzula čižmy-kordovánky a, sadnúc na zem, zanorila bosé nôžky do vody. Jaj! ako to postudenilo! Vlnky, rozrážajúc sa o jej nôžky, sypaly drobné iskrice, ktoré, zase vo vlnky pretvorené, ubiehaly ďalej, štveračivo bublajúc. Zahľadela sa do nich, až jej zrak prešiel. Na vode objavila sa zrazu dlhá tôňa, a v tom okamihu ktosi zakryl jej oči tvrdými rukami. Zuzka mrštila sebou ako rybka a jedným skokom bola na druhej strane, udiveno zierajúc na nevhodného rušiteľa. No hneď zmenila sa jej prestrašenosť v milé udivenie: bol to Samko — ten Samko, na ktorého si pred dvoma rokami a i pozdejšie často spomínala, a jehož tvár, večne usmiata, podobajúca sa tvári dievčaťa, s jasno-modrými očami a malými ústami, v jednom pre oboch milom okamihu obapolného bozku, pritkla sa bola k jej tvári. Teraz stáli tu proti sebe po prvý raz od toho času, oba v rozpakoch. Zdalo sa, že Samko nebol pripravený ju tu spatriť, lebo nevedel v prvej chvíli, čo má riecť.

— Jaj! ako si ma naľakal! preriekla konečne Zuzka, zbadajúc rozpačitosť, s ktorou ju pozoroval, a sama prv sa spamätajúc.

— A, vitaj, Zuzka! ja som veru nemyslel, že si to ty! riekol tichým mäkkým hlasom, a prejdúc na tú stranu, kde ona stála, podal jej ruku, doložiac: a kde si sa tu tak náhle vzala?

— No, prišla som — aj naši prišli. Už bolo sa zmrklo, keď dotiahli sme do dediny...

— A večer ste nesvietili, prerušil ju náhle. — Boli sme pozreť s kamarátmi, čo robíte; ale sme potom odišli, priznával sa šuhaj proti svojej vôli. Zuzka sa zasmiala, hlasne, veselo, ukazujúc pritom dva rady zdravých zúbkov.

— Áno, utiekli ste, keď ste sa ľakli! Teda aj ty si bol medzi nimi? Ejha! si ty za chlapa, keď si sa ľakol nášho Pozora!

— Čo by som sa ľakol? odvrával neistým hlasom, nespúšťajúc zraku s jej plnej vyvinutej postavy. Ten jej zdravý, bezohľadný smiech ho jakosi pomiatol. — Ale to si ty tak zahvízdala včera večer? Až sa hora ozvala! Ale ja som sa neľakol — veru nie!

— No viac nepôjdeš na zvedy pod naše obloky, pravda? prekárala ho posmešne, ale nie bez istého úmyslu, a dodala: dobre ti tak: aspoň budeš odteraz obchádzať náš dom.

— A čo by som obchádzal? Vari sa ozaj bojím? hovoril rozpačite, poťahujúc svinutý konárik blízkej vŕby. No Zuzka ho už

nepočúva — niečo vážnejšieho jej tanie na mysli. Sklopila oči, a chvíľami podvihujúc ich k začervenelej tvári Samkovej, žmolila prstami rožtek mušlienovej zásterky. V celom jej zjave bolo v tú chvíľu trošíčku jemnej koketterie.

— Dosť, že si ma poznal, Samko, keď sme sa už tak dávno nevideli. Ja som myslela, že si ma už celkom zabudol, a — že si sa už aj oženil, doložila rýchle, s pohľadom na klobúk Samkov, okrášlený sviežim „perom."

— Mám dosť času na to; snáď až na jaseň. „Na vojnu" ma síce aj tak nevezmú, keď som len sám s mamičkou pri gazdovstve; ale povolenie ženby ešte som nedostal ..

Uplynula chvíľka trápneho mlčania. Oba zabudli sa v svojich myšlienkach a oba spomínajú si na ten predvečer, v ktorý odohrala sa medzi nimi, po tanci a zábave, prvá i posledná ľúbostná scéna. Samkovi teraz pri pohľade na ňu prišly na um vyčitky matkine a posmešky kamarátov — a zahanbil sa. Pomäteno zdvihol klobúk a chcel odísť.

— Počkaj, zastavila ho Zuzka, — ideš do krčmy. Choď, ktosi ťa tam čaká!

— Nie, nečaká ma nikto! zalhal neisto, — ale preto pôjdem. Ty nejdeš?

Zavrtela záporne hlavou a úsmev zmizol s jej tváre. Zastala napruženo, so stisnutými perami zierajúc za odchádzajúcim. Potom zohla sa pre pohodené čižmy, a keď zase zdvihla hlavu, zazrela Samka, ako díva sa na ňu. Ich zraky sa na okamih stretly, no šuhaj hneď sa obrátil a znepokojený kráčal k dedine.

„Poznal ma," dumala Zuzka po jeho odchode, „poznal ma, ale je už inakší ako *vtedy* bol: je pyšný, preto že je bohatý." Zasmútila sa na chvíľu, ale hneď posmešne pokrčila okrúhlymi plieckami: „Čo ma po ňom? On je i tak akýsi divný — taký tichý, ako ovca — — jojha! veru bych ho ani nemohla mať rada..."

O chvíľu už veselo skackala hore briežkom k ich domku, ulepenému k vŕšku ako lastovičie hniezdo — pravda rozcuchané. Vošla do izby, temer prázdnej, chladnej a neútuľnej, a počala sobliekať sviatočné šaty. S priečinka skrine vytiahla malé zrkadielko v okrúhlom plechovom rámci a pozerala sa, uchyľujúc hlavu na bok, usmievajúc sa a privierajúc oči. Potom zašla k mamke na podstenu, kde jej bola ráno ustlala. O chvíľu prišiel i Mikula, s radostnou zvesťou, že podarilo sa mu nakúpiť javoria na varešky. Bol celý vytešený: sivé malé očká svietily a ihraly mu. Zuzka tušila, že bol kdesi na javorie oldomáš.

Keď pozde večer Zuzka vyšla von, zbadala pri obloku akúsi postavu. Udiveno pošla blíž a poznala v nej Samka. Pri svetle, ktoré z izby oblokom padalo, videla, že sa usmieva a že jeho oči svieťa radostným, ale divným leskom.

— Prišiel som, Zuzka, aby si videla, že neobchádzam, ani že sa nebojím vášho Pozora! smial sa celou tvárou Zuzka podivila sa jeho slovám, ale viacej tomu, že prišiel.

— Záležalo ti niečo na tom, abych nemyslela o tebe, že sa bojíš? opýtala sa ho, upierajúc naňho svoje čierne oči. — Tebe je vari všetko jedno, čo si ja myslím — čo ty dbáš o to!

Samko sa zmiatol. Neznal, čo na to odvetiť. Počal sa mrzeť sám na seba, kde sa tu vzal a čo vlastne hľadá? V rozpakoch mlčal, dočahujúc rukou slamky z nízkej strechy.

— Prečo si vtedy tak náhle odišla, Zuzka? Vidíš, ja som ťa tu hľadal, ale ste už boli vo svete — — a ty si ani nepísala.

— Čo som ti mala písať? Však si sa ty obišiel bez toho — a snáď si ani nepomyslel na mňa za tie dva roky, podnecovala ho, s radosťou pozorujúc obrat jeho myšlienok.

— Veru pomyslel, a bolo mi tak ľúto! Prečo si odišla? Vidíš, ja som ťa mal tak rád! vyznával sa naivný šuhaj z citov, ktoré mu ani nenapadlo tajiť pred Zuzkou. Prichádzal od muziky, veselý, rozjarený a vo zvláštnej sdieľnej nálade. Zuzka trhla sa na posledné slová. Šuhajovo vyznanie prišlo tak náhle, tak nečakane, že zatriasla sa akýmsi horúcim citom. Čo, keby si ju tak teraz, ale naozaj, zaľúbil?!...

— Nehovor mi to, Samko! vzdychla akosi žiaľne, veď viem, že cigániš! Ty si bohatý — ja chudobná, a nikto ma nemá rád... Dievčatá mi vyhybujú, a mládenci, tí ešte aj vysmejú sa...

— Čo tí vedia — takí blázni! Nerob si z toho nič, nedbaj na nich, Zuzka! Ale ja sa nesmejem — veď ma poznáš! Sto ráz radšej shováral bych sa s tebou ako s Dorkou, keby sme sa na jaseň nemali soberať.

— Kto je to? pýtala sa Zuzka prudko.

— A toť dievka Kalíškovie; vieš, ona je mamičkina krstná a má pár stoviek po sestre. Však toť mám od nej pero za klobúkom, rozkladal Samko.

— No vidíš: Dorka ti dáva perá, a ty sa shováraš s inými. Nahnevá sa!

— Ejha! veru nedbám, nech sa nahnevá, roztáčal sa Samko, — však to by si bola len ty na príčine: prišiel bych k vám.

Zuzka zasmiala sa hlasne a sblížila sa k nemu, nespúšťajúc pritom s jeho tváre svoje čierne magnetické oči. Samko sa strhol pod vlivom toho pohľadu; obrátil sa k nej, chcel čosi povedať, ale v tom okno prudko sa otvorilo a v ňom objavila sa strapatá hlava Mikulova.

— Kto je to tu, Zuza? zvolal prísne, snažiac sa rozhľadeť v tme; — abych ho neopálil?!

Zuzka so smiechom kývla na Samka hlavou a zmizla v nízkych dverách pitvora.

— Spať, Zuza! kade sa túlaš? Chráň sa po druhý raz, aby som nevyšiel pre teba.

Zuzka ustielala v pitvore lože a nedbala veľmi na otcove príkre slová. Bola im zvyknutá. Otec i vo svete držal ju na pozore a karhal často.

„Och, ten blázon!“ usmievala sa ešte i vtedy, keď už tma zvládla v malom domci; „on ma veru rád má — on ma bude rád

mať — a taký je smiešny! Nech; keby len prišiel aj druhý raz, aspoň tá Dora a jeho matka hodne by sa hnevaly."

V jej nerozvážlivej hlávke počaly sa rojiť myšlienky a mihaly sa v nej jedna za druhou ako jakési pozlatisté body, z ničhž utvorovaly sa obrázky. Bol medzi nimi i obrázok, predstavujúci nožikára Štefana, toho „lajdáka", s ktorým tak dobre bolo tancovať čardáš kdesi v dolnozemskej čárde, pri rozihraných zvukoch husieľ — —

III.

Príjemné jarné dni zmenily sa v horúce letné. Tráva na holom vŕšku nad chalupou Mikulovie ožlkla pod páľou slnka a vŕšok vyzeral ešte pustejšie. Ale na domku pod ním sa nachádzajúcom nezmenilo sa nič za tie dva mesiace: steny boly práve tak ošarpané, ako na jar, i strecha tak rozvláčená. Len netresk že vzrástol bujnejšie na nej. Veď nikomu nenapadlo opraviť tú chalupu: Mikula nedbal, čo by hneď bola spadla. Len jeho žene zavše zarosily sa oči slzami pri pohľade na chalupu. „Nedbáme o ňu; a predsa ju bolo škoda nechať spustnúť. Pri dobrej opatere ešte i Zuzka mohla mať v nej útulok. Aj tak, keď my, starí, umreme, nebude mať, úboža, kde hlavu sklonit."

— Eh, čo sa len toľko prestarávaš! ohlásil sa obyčajne Mikula; — však na koho robíme, keď nie na ňu? Zuza bude mať dve-tri stovky, a za peniaze kúpi si inakší dom, ako táto chajda.

Ale Mikulovú neuspokojily ani tieto slová. Ona predsa radšej by bola videla dcéru svoju v stálom domove, než túlať sa po svete a nemať ani vlastného prístrešia. Už prehlo sa jej na jedenadvadsiaty rok, a bol by čas, aby sa vydala. Ale Zuzke to ani na um nejde. Zprvu síce zdalo sa, ako by s radosťou prijímala Samkovu lásku, ako by si bola žiadala byť jeho ženou, ale od nejakého času zase zdá sa, ako by ju jeho návštevy omrzaly, sama mu vyhýba. Jej rodičia, vediac, ako smýšľajú o nich v dedine, tušili, že ťažko bolo by Samkovi nahovoriť matku svoju k nenávidenej neveste. Preto ani nenahovárali Zuzku, aby hľadela dostať sa do domu Melanovie, ač oba tajne priali si to vrúcne. A veď Zuzka sama bola pritom taká divná: zprvu pôsobil jej príchod Samkov radosť, a teraz odbíja ho tak chladne.

Izba Mikulovie premenená je v dielňu. Na peci, prípecku a pod posteľou naukladano je plno variech väčších-menších a habariek. Na prostried izby je strúhacia stolica, po zemi medzi trieskami a stružlinami nože a dláta Bolo by to síce lepšie robiť niekde pod šopou, ale chalupa stojí sama, bez hospodárskych stavísk, a niet ani toľko ako dlaň pri nej strechou pokrytého. No veď im ten neriad v chyži ani neprekáža: spia v pitvore na zemi a jedia obyčajne na prahu. Nie sú zvyklí na pohodlie: ač bavia sa už osem týždňov doma, predsa majú príbytok i zvnútra ako stodola. Mikula nedrží na poriadnu domácnosť, Mikulová jej odvykla a Zuzke ani nenapadne, že by to malo byť ináč. A načo by im aj bolo to náradie? Dnes sú tu, a zajtra možno budú už i v treťom chotáre. — —

Zuzka sama sedí na pitvornom prahu a pozerá do diaľky. Už chýli sa k poludniu, vrelé pablesky slnečné padajú zrovna na chalupu, len malé miestko, kde ona sedí, je v tieni, a jej tvár javí sa tak viacej pošmurnou. Hlavu podopiera rukami a díva sa pred seba, ale jej myšlienky dlejú iste ďaleko vzdialené od romantickej krásy okolia. Takto dívať sa a pritom pohrúžiť sa v akési túžobné dumanie, stalo sa jej od istého času každodenným zvykom. Zvážnela za ten čas, čo je doma; jej pekná, ba možno riecť krásna tvár zjemnela prídechom melancholie, a to dodáva jej pravidelným črtám krásy zvláštneho rázu. Na obočí usadil sa akýsi tieň, a oči, predtým veselé, usmievavé, zmenily sa v zádumčivé, hlboké. Ba keď tak sedí, hlavu rukou podopierajúc, zrak upierajúc ponad modravú reťaz hôr do diaľky, podobá sa celkom stelesnenej túžbe.

V domku je ticho, rodičia odišli do mesta nakúpiť potravín, a tak je sama. Je práve poludnie a na poli mrtvé ticho, vyvolané letnou horúčosťou. Ľudia navrátili sa so strniska a odpočívajú v svojich domoch. Všetko je akoby unylé horúčosťou — len dolu na ceste, vinúcej sa pod vŕškom, čvirikajú vrabce a popelia sa v prachu, na strništi s druhej strany potôčka neunavné svrčky hudú svoje melancholické jednotvárne piesne. Tôňa mizne už i s prahu a slnko žiari na obnažené ruky Zuzkine.

Cestou od dediny blížil sa práve mladý šuhaj, nízkej, trochu nachýlenej postavy a tváre od slnka osmahlej. Zazrúc Zuzku, pobral sa úzkym chodníčkom hore k chalupe a zastal pred ňou. Ona sa strhla, ale nevstala, len tázave uprela zrak na príchodzieho.

— Čo robíš, Zuzka? spýtal sa mladík neistým hlasom.

— Nič, — odvetila deva na krátko, hľadiac k dedine. — Čo chceš, Samko, prečo si zase prišiel? Veď som ti už povedala, aby si nechodil, a neposlúchneš! Veru by si už mohol mať aj rozum: vieš dobre, že sú už aj naši proti tomu, — vravela chladne, temer prísne šuhajovi zarazenému. Stál pred ňou celý skrúšený, so sklopeným zrakom, pohrávajúc žitným kláskom, ktorý náhodou mal v ruke.

— Hej! veď bych ja neprišiel, keby som sa mohol zdržať! vzdychol smutne. — Ale keby si vedela, ako mi je, keď ťa počujem takto hovoriť! A veď si nebola predtým taká divná: keď si prišla, bola si celkom iňakšia, a ja — ja som myslel, že ma máš aspoň len trošíčku rada...

— No, vidíš, Samko, ja veru ináče nemôžem, ozvala sa trochu nežnejšie, dojatá bolastným hlasom šuhajovým; — vidíš, tvoja mamička mi zase naodkazovali, a ja som im predsa v ničom neublížila. Už ma aj za bohyňu vyhlásily, že som ťa očarovala... Ani na muziku už nepôjdem — každý sa ma stráni, ako zlého. Nedovolia ti nikdy, aby si ma vzal, nuž s Pánom Bohom! musíme sa rozísť. Vezmi si ty len Doru, a bude dobre.

V tvári Samkovej zaihral trpký úsmev.

— Ľahko ti tak hovoriť. Ale ja veru ani pomysleť nemôžem na to, že by si nemala byť mojou. Hej! Zuzka, keby si vedela, jako ťa rád mám, nehovorila by si tak...

Zuzka zaclonila si rukou oči a vyzrela do diaľky. Len pred nedávnom takéto slová Samkove naplňovaly jej srdce blaženosťou, a dnes — dnes ony odznejú, bez toho, aby len akú-takú ozvenu vzbudily v ňom. Premáha sa, aby sa nenudila pri nich. Neteší ju jeho láskavý pohľad, ani nežné, prosté vyznanie lásky — všetko to prevládla, zahlušila kási neurčitá, jej samej nejasná túžba. Cnie sa jej za „svetom" a za všetkým, čo v jej mysli spojené je s tým slovom. Už zvykla tomu nestálemu, dobrodružnému životu práve tak, ako otec a čiastočne i matka. A túžba po svete rastie každým dňom; ale jej ani nenapadne brániť sa jej: od času svojho pobytu v Mrázovciach náchylná je veriť, že túlanie svetom je ich osud, je tá kliatba! A divno! kým bola vo svete, ani nepomyslela na Štefana, a teraz má ho ustavične na mysli. Odkedy ho nevidela, stal sa jej tak drahým, tak zajímavým, že hotová by bola pustiť sa s ním bárs aj šírym svetom, sto ráz radšej, než so Samkom, s tým mäkkým, prostým, povoľným Samkom pripútať sa k pohodlu. Kým bola vo svete, ani nenapadlo jej spomenúť meno Štefanovo, a teraz zavše šepce ho s boľastnou túhou v duši...

Po tuho-modrom nebi tíško, voľno plynie biely mráčok, ako by myšlienka vznášala sa v čistých hlbinách duše. Zuzka zdvihne zrak a rojčivo sleduje jeho krásny let.

— Pozri, Samko, keby som mala krýdla, ako tam ten obláčok, nesedela by som teraz tu, — vraví šuhajovi, nespúšťajúc oči s oblaka. I on pozrel hore, no hneď sklesol zrak jeho na tvár devy a s udivením spočinul na nej. Divno mu je, že ona všíma si niečoho takého, čo jemu ani nenapadne.

— A kde by si bola, Zuzka?

— Letela bych preč odtiaľto, ta, kde by ma duša ťahala. Letela bych snáď až na konec sveta...

— A nemyslela by si na mňa — — nebolo by ti ľúto mňa tu nechať? vraví šuhaj žiaľne.

— Čoby; však si ty tu zvyknutý, a budeš šťastný s Dorkou; ale ja — ja bych tu nechcela byť; bolo by mi tu smutno.

— Ani so mnou, Zuzka? Ach, Bože môj! a ja som sa tak tešil, že budeme spolu gazdovať... a ty nechceš, duša moja? Veru nemáš ani kúsok srdca... V očiach úprimného šuhaja zaihraly slzy a, vyroniac sa, padly, ako dve rosné kvapky, Zuzke k nohám. Tá udiveno vzhliadla hore a — pustila sa do veselého smiechu, ktorý Samka vždy očaroval.

— Ľaľa, chlap! nehanbíš sa plakať? Veru priam ako malý chlapec, keď nemôže z vŕbového prútka píšťalku ukrútiť. Snáď len nebudeš smútiť pre dačo také, čo nemôže byť? Však vieš, — pokračovala, a na jej tvári objavil sa tieň vážnosti, ktorý jej práve tak dobre pristal, ako tie dve malé jamôčky, ktoré pri blaženom úsmeve tvorievaly sa na jej lícach; — však vieš, že nielen tvoja mamička, ale celá rodina by nedovolila, aby sme sa sobrali, preto že som ja chudobná, a že — — no, že sme my len takí tuláci. Trpeli by sme oba; — ty si už i tak dosť vystál pre mňa...

— Och, čože, ja bych nedbal pre teba bárs čo vytrpeť, vraví radostne a jeho postava sa vzpriamuje; — len mi povedz, duša moja: keby mamička privolili, mala by si ma zase rada, išla by si za mňa?

Deva prišla do rozpakov: nemá smelosti klamať jeho vernú lásku. Sklopila oči, šúchajúc bosými nohami po horúcej zemi; no Samko z tej rozpačitej tváre číta sladkú nádej.

— Neboj sa, Zuzka, ešte to všetko dobre bude! teší ju a, pochytiac jej ruku, díva sa tak úprimno do jej tváre, že jej je až akosi divno pri tom — ako by tým pohľadom dotkol sa najboľavšieho miestečka v jej srdci. Ľútosť, opravdivá ľútosť ju zaujala. „Ó, Pane Ježiši Kriste! on ma tak ľúbi, a ja — nemôžem ho rada mať! A predsa svádzala som ho od Dory, a to len abych sa pobavila! Ó, on bude teraz pre mňa nešťastlivý a nechá Doru."

— No vidíš, Zuzka, to si mi už mala dávno povedať, že len preto odťahuješ sa odo mňa, keď ťa mamička nechcú. Ja, chmuľo akýsi! som už myslel, že ma nemáš rada! Počkaj, ešte sa my predsa neminieme!

— Čože, keď naši už chcú ísť preč — dolu za Pešť, a ja musím tiež s nimi. Tatíčko už nemajú pokoja, a mamička, chudera! tiež.

— No, však oni môžu — ale až po svadbe, až keď budeme svoji...

Dolu na ceste zahrčal ťažký voz, ťahaný párom sivých volkov. To Melanovie pasák hnal za Samkom, ktorý bol vystrojený „do Skladov" pre raž. Samko, rozradostnený namysleným šťastím, sbehol na cestu, vyskočil na voz a veselo zaplieskal bičom.

Zuzka po jeho odchode voľnejšie vydýchla, a tá podivná ľútosť pomaly počala sa tratiť z jej duše. Vstala, vzala hrnec a zašla k jarčoku na vodu. Ona pre tie myšlienky zabudla i na prácu: hrnce ešte od rána stoja neumyté. Vyliala vodu na misu a počala umývať hrnce hrachovým vechťom. Tým zamestnaná, spamätala sa celkom z divnej nálady, do ktorej priviedly ju slová Samkove. Napadlo jej, aký smiešny bol, keď začal plakať. „To ho iste preto nemôžem milovať, keď je taký divný: okolo prsta by sa mi dal okrútiť!" — Počala si dudlať akúsi pieseňku, ktorú bola počula od Štefana. To už celkom vyjasnilo jej tvár.

Keď rodičia vrátili sa o chvíľku z mesta, Zuzka zastala pri otcovi:

— Čo myslíte, tatíčko, bude už dosť tých variech?

— Jojojó! ani ich snáď neuvezieme! A čo ty, dievča, rada bys'?

Zuzka kývla hlavou.

— A skoro?

— Čo ja viem? Keď chudera mamička —

— No, čo tá! keď my, aj ona!

O chvíľu vyšiel Mikula na povalu a dlho shľadával čosi. Potom spúšťal kus po kuse káru dolu, skladal ju dohromady a hojne mastil vyschnuté osi. Pes Pozor umným okom sprevádzal každý jeho pohyb a radostne ševelil chvostom.

— Ó, Bože môj! chalúpka moja! mamička moja dobrá! zaplakala Mikulová, zastanúc na prahu neladnej chyže; no rýchle utrela rukávcami slzy z očú, lebo práve vstupovali Mikula s vyjasnenou tvárou a Zuzka šťastná, usmiata.

IV.

V druhý deň po rozhovore so Zuzkou Samko bol samý žart a smiech, k matke pozorný až radosť. Celý deň svážal raž do stodoly a zavše pribehol za matkou. Bol k nej taký nežný, taký pozorný, že Melanová až omladla. „Dá Boh, že sa to napraví, —“ rozmýšľala vesele, hľadiac láskavým okom za Samkom, „ešte ho tá tuláčka, tá bohyňa, nepokazila celkom. A veď ono, chúďa, za to nemôže, že mu počarila!“

Melanovie náležali pred pár rokmi k najlepším gazdom v dedine: pod rukou opatrného Melana a jeho schránlivej ženy len tak všetko rástlo. A veď mali pre koho gazdovať; najstaršie ich deti, Martin a dcéra Betka, boly už dosť hodné, keď narodil sa Samko. Melan žil jedine v svojich deťach, a schraňoval, shŕňal temer do skúposti, len aby boly zaopatrené, až vyrastú. No Pán Boh ináče usúdil: horúčka, strašne zúrivšia, sronila štíhlú jedľu, dvadsaťročného Martina, skosila i útly kvet, šestnásťročnú Betku. Melan zúfal — ani úsmev malého Samka, ani pevná viera ženy, ktorú mu vštepovala, nemohly ho potešiť. Smrť dietok zlomila jeho duševné sily: chtiac utopiť svoj žiaľ, chopil sa sklenice. A utopil ho; o dva roky, telesne zničený touto otravou, zomrel, strhnúc za sebou hodnú čiastku majetku. Ťažko zkúšaná Melanová zostala sama, a všetku svoju lásku preniesla na Samka. Ten, sotva dvanásťročný, chopil sa gazdovstva, a stal sa jej pravou rukou. Ťažká práca zahatila trochu jeho telesný vývin, ale tvár jeho zostala hladká, temer dievčenská, príjemného, dobrodušného výzoru. I čiastka matkinej tichej, krotkej povahy prešla naňho. Matka dosť skoro vyhľadala si nevestu: svoju krstnú, Dorku Kalíškovie; ale museli so svadbou čakať, lebo Samko nemal ešte povolenie k ženbe. Tu príchod Zuzkin razom zmiatol všetky plány. Samko zostal ako vymenený; Dorku obchádzal, zato častejšie zabiehal k Mikulovie chajde. Melanová nestačila počúvať žaloby tetiek na syna. Odchod Zuzkin síce šťastne urobil konec ich krátkej známosti, ale keď vrátila sa, po dvoch rokoch, opakovalo sa to isté, a teraz už pomýšľal celkom vážne na svadbu s dcérou Mikulovie. Melanová plakala, Zuzke naodkazovala, ako jej len urazené materinské srdce diktovalo, ale tá len smiala sa, a Samko zostal neústupný. On sám nevedel, prečo sa zaľúbil do devy, jejž povaha bola pravým opakom jeho. Priťahovala ho kousi neznámou čarovnou mocou, v nejž, pravda, hlavný úkol hrala jej zvláštna krása, ktorá napadla každému hneď na prvý pohľad. Však ono by Melanová — najviac k vôli tejto jej vlastnosti — nebola tak veľmi odporovala Zuzke, keby jej rodičia, bárs chudobní, tak žili, ako iní ľudia v dedine. Ale ako by to mohla zniesť, aby meno jej syna ohlasovalo sa s kancľa s menom dcéry Mikulovie,

tých tulákov a dobrodruhov?! Veď nikto nepriatelí sa s nimi — nikto nevie, odkiaľ prišli a prečo sa tu usadili. A Boh zná, kade chodia, keď idú „do sveta“, či zase netúlajú sa s komediantmi? Všetko možno čakať pri takých ľuďoch, ktorí ešte i bydlom odlúčili sa od iných. Že znajú akési vedmá a bosoráctva, je svätá pravda: toho nepopierateľným dôkazom je Samkova láska...

Samko neodišiel po večeri „za chasou“, ale priniesol si jarmo do chyže a počal na ňom opravovať niečo. Matka, potešená i touto zmenou, sadla si za stôl a, složiac ruky do lona, pozorovala každý jeho pohyb. To nestalo sa už dávno, aby on večer, okrem piatku, posedel doma; obyčajne šiel za súdruhmi, alebo pod oblôčky Mikulovie. No dnes ho nič nevábi: Zuzka sama zakazuje mu od jednoho času, aby nevláčil sa darmo, a i sám zbadal, že neteší sa z jeho návštev. Ale to len preto, keď nechce, aby ho mamička pre ňu hrešili — — No veď to už nebude takto dlho trvať. Čo najskôr pekne prednesie mamičke, ako má Zuzku rád, že nemôže a nemôže žiť bez nej, a ony veru potom neodoprú jej svoju lásku, ale prijmú ju za nevestu a budú ju mať rady, ako jeho samého rady majú...

— Vidíš, syn môj, ako by to bolo pekne, keby si vždy večer doma sedával, tak ako dnes, — preriekla Melanová. — A veru tebe sa to ani nesvedčí, túlať sa večer po dedine s chasou, keď si ty gazda.

— No, usmial sa Samko, ktorého matkine slová vytrhly z milých dúm na šťastnú budúcnosť — však vám ja tu budem vysedávať ustavične, nech sa len ožením!...

„Ach, chvalabohu!“ vzdychla Melanová. „Tuším, už zase nadobúda rozumu — — a Dorka, chúďa! už bola celá naľakaná.“

— Som rada, Samuško, že zase tak smýšľaš, ako ja. Som už narobená, a veru je čas, aby ma nevesta odmenila. Však ono tú svadbu môžme vystrojiť aj prv, ako až v jaseň, načo s ňou odkladať! Dorka je už dávno hotová s výstrojom —

Samkovi srdce prudko zabúchalo, a nôž, ktorým pristruhoval ihlicu do jarma, vypadol mu z ruky na zem. Zohol sa preň, ale, ako by ho nemohol zdvihnúť, zostal hodnú chvíľu sklonený.

— A keď sa ona na mňa hnevá — snáď by ani nešla za mňa, vypravil prácne zo stiesneného hrdla. Toť schovala sa mi, keď som išiel okolo nich, a vždy sa robí, ako by ma nevidela.

— To si len ty príčina: načo vystrájaš také hlúposti, ako v posledné časy? Však sa znáte od malička; ba už pár rokov ako by ste boli zasľúbení. Dorka je driečne, pracovité dievča, a bude vám dobre, keď len budete nažívať v bázni Božej.

— Ja neviem, prečo, ale sa mi zdá, že bych, tuším, nikdy s ňou nebol šťastný, — zašeptal nesmele, ovesiac hlavu, a jeho trasúce sa ruky so zimničným chvatom obracaly nôž a ihlicu. — Mne sa všetko zdá, že sa mi dvaja nešikujeme spolu, a že by bolo lepšie, keby sme nestáli jeden druhému v ceste. Však ona si najde ženíchov dosť — aj inakších, ako som ja.

Melanová náhlym pohybom zopiala na stôl ruky. Jej tvár

zbľadla, a vyzerala veľmi prestrašená z jemnej obruby čipiek čepcových. Pozrela úzkostne na syna a pokúsila sa usmiať sa.

— Čo to hovoríš, syn môj? Že sa nešikujete spolu? Ba veru k nám by ani iná nepristala. Neviem, čo ti napadá hovoriť také reči — ako by to už bol s vami konec!

— Veru, tuším, je to tak, mamička, vzdychol Samko. — Darmo je, ale ja ju nemôžem vziať — radšej inú, bárs chudobnú. Však aj chudobné dievčence sú hodné, aj pracovité, a tuším bol by som tak sto ráz šťastlivejší.

Pery Melanovej potriasly sa dávno tajeným hnevom. Jej tvár zbľadla ešte viac, a zase začervenala sa do temna. Vedela, koho Samko myslí pod tým „chudobným dievčaťom."

— A myslíš, že ja dovolím sem doviesť tú tuláčku? Myslíš, že ju prijmem do môjho domu? Nikdy, ani keby som si mala ruky po lakte zodrať! vybúšil z Melanovej hnev a nenávisť proti dcére Mikulovie. — Myslíš, že bych sa pokojne dívala, ako sa tu roztahuje a roznáša mi majetok kus po kuse po svete? Toho sa nedožiješ ani ty ani ona, aby som k nej svolila!

— Nehnevajte sa, mamička, ale ja ináče nemôžem, prehovoril Samko, — ja ju mám tak rád, že ani žiť nemôžem bez nej — — darmo mi ju chcete rozhanať!

— Veru, dobre ti počarovala, plemeno nepodarené! zasmiala sa Melanová srdito. — Dala ti snáď niečo zjesť, aby si sa šialil za ňou — a podarilo sa jej! Odviedla ťa, bezbožnica, od Boha aj od vlastnej matere — aby jej to Pán Boh odplatil...!

V izbe nastalo ticho, rušené iba stružlikaním Samkovým a kŕčovitým plačom Melanovej. V duši šuhajovej odhrával sa tuhý boj lásky synovskej s ľúbosťou. Cítil sa na okamih slabým oproti bolasti matkinej, ale hneď zase ozval sa v srdci kýsi vzdor, ktorý podnecoval k ďalšiemu zápasu. V duchu zazrel svižnú postavu Zuzkinu, záblesk jej uhlistých očí — a vidmo to posilnilo ho.

— To nenie pravda, že by ma od vás odvádzala, alebo že by som vás nemal tak rád, ako prv. Ale Dorku predsa nechcem — len za to, že mi ju natískate. A keď by som ju aj vzal, nebudem ju nikdy rád mať, a potom bude v našom dome pre mňa hotové peklo — a to budete len vy na príčine.

Samko ustal po týchto slovách vášnive prerečených, a zastrel tvár rukami. Melanová prestala plakať a, udiveno vzhliadnuc naňho, zazrela, ako veľké slzy tisnú sa pomedzi upracované prsty Samkove. Kási ľútosť a ešte akýsi nežný pocit počal sa rodiť v jej srdci; akýsi nežný pocit oproti synovej ľúbosti a — Zuzke. Posledné slová Samkove vzbudily v jej duši driemajúcu bolastnú upomienku: za Melana vydala sa jedine z prinútenia rodičov, a nejednu slzu vyliala, kým mohla sa sblížiť k nemu s láskou. Prišly jej na um teraz tie muky a nesváre, ktoré pretrpeli oba, kým nenastala medzi nimi shoda. Tú priniesol nevinný úsmev dieťaťa: v rodičovskom šťastí sblížili sa konečne, po dvojročných neshodách a nepokojoch. Čo, keby tak i Samko — jej vinou?

A v tieto trápne spomienky zavznel hlas Samkov, plný bôľu, výčitky i prosby, ktorý ako britký meč zarýva sa jej do srdca:

— Vy ma chcete na veky urobiť nešťastným?!

Zachvátená obavou o blaho jediného dieťaťa a mohutným citom materinskej lásky, vrhla sa k nemu a kŕčovite pritisla jeho hlavu — hlavu neposlušného a predsa drahého syna — na svoju hruď. Vinie ho k sebe, bozkáva jeho mäkké gaštanové vlasy, bľadé čelo, a z jej hlasu, tlumeného rozčulenosťou, šuhaj len to vyrozumieva, že bude ju mať rada, tú, ktorú si jeho srdce vyvolilo, tak rada, ako jeho rada má.

Vykríkol blaženosťou, a vyvinúc sa z náručia matkinho, bez klobúka vyletel do tmavej noci. Povedomie blízkeho túženého šťastia ho opojilo. Zabudol na rozvahu a vďačnosť, nasledujúc hlas srdca, ktorý silne vábi k domku Mikulovie, v ňomž čaká ho celá blaženosť jeho života. „Zuzka! duša moja!“ ozvalo sa jasave v jeho duši; „neboj sa, už idem pre teba, už vymohol som ti miestečko v našom dome, aj v srdci mamičkinom...!“

Vyšiel na pustú ulicu a dal sa do behu známou cestou hore dedinou. Všetky obloky v dedine boly tmavé, nesvietili už ani v jednom domci. Nebo bolo zatiahnuté mračnami, z ktorých počínal padať hustý drobný dážď, kropiac Samkove rozcuchané vlasy. No nedbal na to: v jeho srdci bolo teplúnko, jasno, krásno, a to všetko šírilo, rástlo a rozlievalo sa zo srdca celou jeho bytnosťou.

Chôdza po neschodnej ceste, teraz dažďom navlhlej, bola dosť obťažná: potýkal sa ustavične na kamene a v hlbokej koľaji. Neďaleký hájik a koruny stromov v prídomových sadoch šumely, rozrývané vetrom. Kdesi na záhumní zavznel hlas kuvika, naháňajúci mnohým poverčivý strach. Samko, počujúc ho, striasol sa v tom okamihu divným pocitom, a ako by sa bol prebudil z blaženej opojenosti, napadla ho kási clivosť, za ktorou nasledoval okamih chladnej rozvahy. Ako asi prijme Zuzka jeho radostnú zvesť — čo mu asi povie? Veď včera predsa bola len akási veľmi chladná k nemu — — a on tak mnoho vytrpel, kým vydobyl si ju u mamičky... a mamička, chudera! tak plakaly...

V hlave Samkovej počaly sa rojiť predstavy jedna za druhou, a zo všetkých zierala ustrašená, bôľom a vráskami rozoraná tvár mamičkina, a hneď vedľa nich druhá, s ružovým nádychom na lícach, mladá usmievavá, s modrýma očima, teraz však zakalenýma slzami — tvár Dorkina. Zarazený zastal. Pane Bože! či bude mať odvahy vídať mamičku denne so slzami v očiach, nemo obchádzajúcu nemilú nevestu? Či nespraví si ich týmto krokom nešťastnými, a nielen ich — ale i tú druhú, tú tichú, nežnú, oddanú Dorku?

„Nemôžem ináče!“ zvolal temer hlasne a dal sa znovu do behu. „Mamička odpustia, smieria sa s nemilou nevestou a neposlušným synom — a Dorka, tá pomyslí si, že nebol hoden jej úprimnej lásky, lebo ju neznal dostatočne oceniť — a zabudne.“

Už rozoznať v tme chalupu Mikulovie: stena ku ceste obrátená šereje sa trochu, ale rozcuchaná strecha zdá sa len temnejšou škvrnou v nočnej tme. Oblôčky neznať. „Čo nesvieta?“ žasne Samko.

Ale teraz mu napadá, že je už snáď veľmi pozde. Rýchle vybehol hore k chalupe a zastal pri dverách. Ohliadol sa ešte dookola, prv než položil ruku na kľučku: je tma ako v hrobe, a ticho, úzkostné ticho, ruší len šum padajúceho dažďa. Srdce mu prudko zabúchalo. Prešiel rukou po rozcuchaných mokrých vlasoch, tichúčko, neisto položil ruku na kľučku a potriasol ňou.

V chalupe to isté úzkostné ticho — nepočuť odtiaľ ani najmenšieho šumu, a Mikulovie predsa spávajú hneď pri dverách v pitvore. Zatajil dych a načúva — a zase klope na dvere. „Snáď sú v izbe, nuž nepočujú!“ blyslo mu hlavou, ale akési tušenie prechodí ho ako zimomriavka. Prebehol k stene, v ktorej nachádzajú sa obloky. Zaklepe na oblok, skôr mu vyjde Zuzka otvoriť. Áno — vyjde! veď prináša jej radostnú zvesť a srdce plné lásky.

Ale čo je to? Či zabudol snáď, kde sú obloky? Veď tu stena hladká, rovná, bez priehlbín obločných. A predsa nemôže sa mýliť, veď neraz stál tu, pozerajúc do osvetlenej chyže na Zuzku, tými malými oblôčkami, ktoré teraz... ktoré teraz čerstvo zastavené sú tehlou!

Ako zúrivý prebehol znovu ku dverám, a zalomcoval nimi celou silou svalnatých rúk. Tie povolily a on prepadol cez vysoký prah do pitvora, chladného, tmavého a strašlivého ako stará krypta, v nejž pochované je šťastie života.

Padol rozhorúčenou hlavou na roh steny, že zostal na chvíľu ako v mrákotách. No fysický bôľ aspoň zahlušil na chvíľu duševnú bolasť, ktorá ho sovrela. Rýchle sa sobral a hrúzou jatý vybehol z chalupy, kde zažil také kruté sklamanie s tej strany, čo nenazdal sa nikdy.

Nezastavil sa až v dedine, a nevediac, kade blúdi, zastal na brehu potoka, vážne žblnkotajúceho. Tam vrhol sa na zem, zvlhnutú dažďom, a zaťal prsty do vlastných pŕs, necítiac, že nechty bolastne zarývajú sa až do mäsa. Z hrdla draly sa mu neurčité zvuky, v hrudi cítil hroznú ťarchu, ktorá zastavovala dych, vzmáhala sa, šírila výš a výš...

Vtedy pomyslel si na mamičku, a z horúcich očí vyhrnul sa mu pri tej spomienke prúd vrelých sĺz a miešajúc sa s vlahou letného dažďa, stekal na sporú trávu.

O chvíľku vzchopil sa a, potáčajúc sa ako opilý, kráčal k domovu. Prijdúc k záhradke, zavadil jeho pohľad o osvetlené okno — a srdce mu znovu prudko zabúchalo. Na lavičke pri peci sedia mamička, sklonená, tvár rukou zakrývajúc, a až sem doznieva ich bolastné kŕčovité štkanie. Pred nimi stojí útla, štihlá mladá dievčina, drží ruku mamičkinu vo svojej, hladí ju, a jako by im dodávala útechy, neprestajne hovorí čosi nežným mäkkým hlasom, odvracajúc chvíľami hlávku stranou, aby mamička nevidely to, čo vidí ich syn zvonku: ako veľké slzy rinú z jej modrých očí a padajú dolu zbľadlými líčkami jedna za druhou, ustavične, ako by ani nikdy nemaly prestať.

„Ó, Pane Ježiši Kriste! Pane Ježiši Kriste! veď je to — — Dorka!“

*

— Vidíš, blázonko! vraví Dorka, vyprosťujúc rúčku svoju z ruky Samkovej, aby ňou sotrela si neposlušné slzy, ktoré ešte vždy len rinú a rinú po jej líčkach, teraz už blaženým úsmevom ožiarených, — vidíš blázonko: bolo ti *to* treba! — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

— No, už mi len povedz, Zuzka! prečo si si toľko žiadala „do sveta?"

Zuzka neodvetila nič, len sa usmiala a, podložiac rukávcami nedostatočne kryté rameno pod hlavu, oprela sa ešte pohodlnejšie o nízku rebrinu káry. Dookola panovala tichosť a tma nočná; boli v šírom poli. Nad nimi skláňalo pár zakrpatelých vŕb tenké vetve, ktorým na lístky s tichým šumom padaly kvapky letného dažďa, a odtiaľ na plachtu, ktorú cestujúci boli rozstreli nad káru a na najbližšiu vŕbu. U nôh Zuzkiných ležal veľký čierny pes, Pozor, a, hlavu majúc položenú medzi dlapami, ani okom nemihol — práve ako ona — keď naňho pri náraze vetra sletela s plachty sprcha dažďových kvapôk. Mikula so ženou sedeli proti nim — a tú malebnú skupinu, hodnú bariev Věšínovho štetca, ožiaroval malý polouhaslý ohník, zťažka udržovaný ráždim a surovými vetvami vŕbovými, na ktorých ešte pred večerom vrabce čvirikaly.

— A, nechaj ju, ženo! odvetil za dcéru Mikula, celý zahalený v kotúč štipľavého dymu, znemožňujúceho mu dýchanie, ale pritom ani brvou nepohnúc, — nechaj ju: vieš, že ona má vždy akési „politiky" [1]) v hlave!

Zuzka zase neodvetila, len sa usmiala úsmevom, z nehož ťažko by bolo hádať, čo značí, a s rojčivou spokojnosťou zahľadela sa do dáždivej, ale tichej letnej noci.

Tichá voda.

Poviedka. Od *Martina Kukučina*.

(Dokončenie.)

IV.

Mne bolo ako tak. Nos mi bol nabehnutý, to je pravda — i keď sa zahojil, neukazoval do prosta, ale kdesi na pravo. Čože mne — ale Žoša! Dostala od matere, preto, že otec materi tak zahromžil i preto, že rukáv na najnovšom oplecku mala roztrhaný. Čipky aké najparádnejšie starohorské, ktorými bol rukáv obšitý, boly rozdriapané. Žofa sa dosť verala, že ona nie, ale mať ju zahriakla: „A vari ja! A či heno ten ti chodieva do truhly!"

Ukázala ako na mňa. Ja som sa učupil nad nemeckou čítankou, keď som počul pravdu tak blízko popri uchu švihnúť...

[1]) Pod politikami ľud rozumie daromnice, hlúposti.

A zas minul celý rok!

Na druhé vakácie vrátil som sa hrdo. Na štvorke. Mal som totiž štyri eminencie.

To bolo na mňa dobre. Zachodili, menovite z počiatku, so mnou ani s princom. No mať, tá mi vari odvykla a či čo. Nezachodila predsa len tak so mnou, ako so Žošou.

Hneď prvé ráno som zašiel do mlyna. Majstrová ma ponúkla haluškami s vaječnicou, ale ja som skrívil nos — i tak dosť krivý. Ani čo by už nepamätal na ne. Majster vyšiel na mlynicu; zostal som s ňou samotný. Pritiahla ma k sebe a začala ma objímať a bozkávať.

„Ach, ako mi odľahlo, keď som ťa zazrela, moje dieťa! Sťa keby toho môjho videla. Nevidel si ho tam dakde, keď si bol v tom svete?"

Trochu som sa hanbil, že ma tak bozkáva. Keby to videli moji kamaráti — či by sa smiali! No nehol som sa, lebo mlynárky mi bolo naozaj ľúto. I slzy by mi boly vypadly, keby sa to bolo svedčilo na treťoklasníka.

Pokrútil som hlavou, že veru nie.

„Keby aspoň vedela, kde sa podelo, srdce by ma vari tak nebolelo. Ale možno sa tlčie pomedzi cudzí svet. Dakedy si mívam, že ho nikdy nevidia oči moje! Keby si vedel, čo sa ja naplačem!" Sklonila hlavu a dlho dlho plakala. „A pred ním nesmiem," riekla šeptom, ukážuc k dverám. „Hneď ma zahriakne, čo sa toľko mazním. Tak ho prosilo: „Tato, pre Boha ich prosím, kúpia mi gazdovstvo!" A on nič. Ale teraz viem, že ho už mrzí," doložila bez plaču s akousi útechou. „Neraz ho najdem stáť pri koši — ale on sa tají. Oj, krv nie voda: to sa nezatají!"

Utrela si tvár a pokračovala: „Ale i on je na otca. Čo si vezme do hlavy, nedaj Bože! Ja som mu dosť: „Neboj sa, dočkaj. Veď i Žofa príde k rozumu." Ale ten nie... „A čo mala proti nemu?" pýtala sa ma hrdo. „Čo mala? Ten sa pred hocktorým nezahanbí. A my tiež máme, chvalabohu, všetkého. Či tá nemohla tak v priateľstve? Aspoň pekuú tvár ukázať! No — to sa mi veru vonkoncom nepáči..." To už hovorila veľmi jedovato.

„Ja som jej tiež dohováral," začal som ja.

„No však!" zvolala živo. „A mala sa na koho upriamiť — veru ten Chovanov..."

„A nebanuje za Martinom?" pýtal som sa ja.

„Neviem — neviem... Ale kde by! Mladô, nevie si ešte považiť..."

Vyšiel som k majstrovi, ktorý koval kameň.

„No akože — pán študent!" zvolal veselo, prestanúc kovať a popľujúc si dlaň, v ktorej držal mlatček. „Privykneš na kuľašu — ha?" A žartoval takto dosť dlho. „No už i ja mám syna vo svete, sám sa kdesi zasial..." Prestal hovoriť, trochu ako by sa bol zachmúril. Odišiel som domov.

Doma som o tejto veci mlčal. Žoša bola mi ešte cudzejšia než vlani. Ja som sa jej nepritieral a ona ani nestála veľmi o mňa.

Týchto vakácií pridružil som sa k otcovi. Brával ma sebou, keď išiel na jarmok, alebo po inej práci do mesta. „Aspoň mi porátaš, aby ma židia nepocigánili“, to býval jeho dôvod. A ja som vďačne s ním chodil, lebo som ho mal veľmi rád. Do mlyna som prestal chodiť, lebo čo som raz ta vošiel, mlynárka sa vždy rozplakala.

Keď som mal odchodiť, dva dni predtým som sa šiel odobrať. Majster ležal na posteli, hlavu mal obviazanú mokrými obrusmi. Dostal vraj ružu do tváre.

„No vieš, kde je môj Martin?“ pýtal sa ma, keď zvedel, že som to ja. „V Pešti! A mne nepíše! Keby nie mojej sestry — ale tá sa s ním sišla. Nepísal ten!“ žartoval Brna. „No ale ja som vypravil za ním list. Ak chce, nech príde — ale on nepríde, keď je raz tam. A vieš čo robí?“ Majster si odhrnul obrus od očí, aby mohol na mňa pozerať. „Vo mlyne ti je!“ riekol s takou radosťou, že som sa musel zasmiať. „Vo mlyne, braček! No reku, keď si vo mlyne, Boh ti pomáhaj, synu! Tak som mu písal. To je taký amerikán, čo múku na tenko mele. Uč sa reku, synku! To ti nezaškodí. I tvoj otec bol vo svete — i ty zkús. Bez toho sa tu dosť namlynáriš.“

Nedá sa opísať Brnova radosť, s akou mi toto rozprával. Nebolo na ňom badať choroby — bol jarý, veselý.

„Prelial mi olovo, hlavaj!“ začal Brna znovu. „Kde by nie — nočnou hodinou utečie! Všakovak mi schodilo na um — ale som nič neriekol. Stará mi k hlave letela: ty taký a taký... Ale vždy som si hútal: Martin má rozum. A vidíš! Či ho nemá dostatok? Podučí sa, príde mi remeselník dokonalý. Ja som hneď vedel, že pre tú si on nič neurobí. Múdry človek! Pomyslel si: keď ma ty nechceš, rob si ako vieš...“ Ale tu ho čosi zamrzelo. „Ja nehovorím, ako že vaša Žoša... Ja by nedbal, lebo takto by bola súca, nuž ale keď nechce...“

„Dosť sa tá ešte nabanuje,“ riekol som ja.

„No — ešte môže sa i prevrátiť, ak dožijeme, ak dožijeme.“ A Brna sa chytil za hlavu a postenal. „Neviem, čo toto prišlo na mňa. Celý som omrzený. Ťažko takému, čo nikdy nechorel!“

Potešil som ho, že to všetko prejde, a vrátil som sa domov.

„Žofa, či vieš, kde je Martin?“ pýtal som sa sestry.

„Neviem,“ odpovedala koketne.

„A chceš vedeť?“

„A čo ma doň?“ vyšpúlila ústa.

„No ty si, ty si,“ zajaknul som sa od zlosti a vyšiel z izby.

Práve mi kufor nakladali na voz, keď vybehla kováčka zo mlyna.

„Ľudia — Brna umrel! Či ste to slýchali!“

Všetkých nás predesilo. Čul som, že mu je horšie; ale toto nikto nečakal. Taký chlap ako Brna a tak naraz podľahnúť!

Nemohol som sa zdržať — vbehol som do mlyna. Izba bola prázdna, len mlynárka nariekala, oprúc hlavu o kozub. Ani nečula, že dakto vošiel.

Na posteli ležal ustretý Brna. Usmievavá, milá tvár bola premenená. Nikto by ho takto nepoznal. Zastal som, nesmierny žiaľ

mi ľahol na dušu. No v tom som pocítil, že som tu zbytočný; nemám tu čo hľadať. Vybehol som zas, nepozorovaný od majstrovej. So slzami v očiach lúčil som sa od mojich. Majster mi bol na ume.

Keď som Žofe podával ruku, pošepkal som jej: „Vidíš, ani syna nevidel, keď umieral. To ty budeš mať na svedomí!“

„Ja som ho nevyhnala!“

„Pre teba utiekol z domu. Ej, budeš banovať!“

Zaplakala nahlas, ale to iste len, že som sa lúčil od nej.

Tohto roku mi mať zase dopisovala pomocou svojho kancellára Ďura Kacinu. Bolo to od nej veľa, lebo v druhej klasse nedostal som ani jednoho listu od nej. Prečo, netreba mi vysvetľovať. Tieto listy boly mi znamením, že i mať verí, že moje pokánie ide byť trvalé. A Kacina napredoval v svojom umení, čím ďalej obracal pero. Jeho listy nezáležaly zo samých: Pozdravuje ťa ten a ten na stotisíckrát a tam a tam na stotisíckrát... Začal do nich trúsiť i veci bežnejšie, ktoré ma veľmi zanímaly.

Tak v pôste som dostal dlhočizný list a na konci stálo: „Tak tu nič čo by bolo nového. Iba že sa našej Žoše triafalo šťastie a tá nechcela. Lebo Martin je už doma a mele veľmi dobre, všetci ľudia ho chvália, že je dokonalý majster i mýto neberie bez poriadku, ale iba koľko načim. Tak bola tu ona stará i s Kováčkou, lebo sa pokladajú za rodinu, ale veru Žofa nechcela, nuž sme ju nesilili, lebo silená robota nebýva vraj spravedlivá. Nuž sa to celkom rozišlo, neviem, čo Martin urobí. Pravda je i pôst, nuž var nebude teraz konať, iba akby potom dakedy. Ja by nebola dbala, lebo Chovanovie bude tak i tak — odobrali ho z tretej klasy a musí ísť na tri roky. Plačú veľmi, že sa mu to stalo, keby ho boli aspoň na prvom raze vzali, už by mal dva roky odslúžené. Ale som si potom i tak — má už tie čepce, a keby sa vydala zaňho, musela by mať majstrovské a tieto by neboly na nič. Nuž neviem, ako bude, ale ako Pán Boh dá, lebo ten všetko rídi a spravuje najlepšie, len sa ho nespúšťaj, lebo keď sa ho spustíš...“ Tu nasledoval dlhý odsek nových napomenutí a všakových naučení.

Ja som na to všetko hodil rukou a v mojej odpovedi ani nezaspomenul. Vedel som už dobre, čo by Žoša povedala.

Keď prišly vakácie, šiel som Martina navštíviť. Vyrástol z neho chlap ani buk a každý mohol poznať, že sa udal na otca. Srdce sa mi stislo — nevedel som, ako ma prijme, keď so Žošou tak pochodil. Ale obavy zmizly. Ako ma zazrel, jeho sivé oči zažiarily.

„Pekne vítam, pán Jožko, kde sa tu vzali?“ A moja ruka zmizla v jeho obrovskej dlani. Usmieval sa mi práve tak, ako inokedy. Ústa sa mu pritom trochu nakrívily.

„Prišiel som nového majstra navštíviť. Ale viac neprídem, ak mi nebudeš tykať.“

Veru tak. Jediný človek začal mi onikať a ja i toho tak musel spražiť! Musí sa uznať, že sebazaprenie bolo vo mne veliké.

„Ja som zkúsil sveta,“ riekol Martin hrdo a veľmi vážne. „Viem, komu čo patrí. Oni robotia hlavou, a my iba rukama — preto zaslúžia poctivosť...“

„Čo tam po tom! My sme boli kamaráti a budeme kamaráti! Vieš, ako sme dolapili Chovana?“

Martin sa rozosmial. „Hej, dobre to bolo. Ale ty nevieš, čo som mal so žinkou! Nemohol som ju stiahnuť za humno, zamotala sa do polien. No a vo vašom dvore — to som nemohol ju nechať. Poď ja za ňou do dvora. Ale nazad! Musel som si nadstaviť stolec. A čo ešte! Celý som bol zakolomažený. Musel som sa naschvál múkou posypať, aby sa tato nedozvedeli. Ale poď dnu!“

Tešil som sa, že Martin je zas ako bol ku mne. I na onikanie zabudol.

„Veď vieš, čo sa Chovanovi stalo!“

„Viem, ostrihali ho,“ odpovedal som.

Martin pokyvoval hlavou, napchávajúc si peknú drevienku fajku.

„Mňa vyreklamovali,“ pokračoval. „A nebolo by ma minulo. Ale keď je mlyn na mne, museli ma prepustiť. Draho mi to padlo! Radšej by slúžil päť rokov, ako takto, bez tatu.“ Zamlčal sa. „Najviac banujem, že mňa tu nebolo. Ani na pohrab som nemohol dobehnúť. Ale to všetko taká samopaš. Teraz mi je i hanba, že som tak utiekol...“

„Ale on sa nehneval na teba,“ tešil som ho.

„Čože — to boli človek dobrý...“

Sedeli sme bez slova oddaní myšlienkam žiaľnym, ale milým. Ako Martin, tak i ja vždy som sa na nebohého Brnu rozpomínal. A keď mi prišiel na um, bol mi i žiaľ nad ním i milá rozpomienka naňho. Nič nepríjemného ju nikdy nezakalilo. Aký bol cez celý život, taký zostal až do smrti. Milý, veselý.

Keď Martin rozpálil drevienku a belasý dym začal mu krúžiť nad hlavou, obrátil sa ku mne zase: „Veď vieš, že málo chýbalo, že sme sa nestali švagry.“ Prekvapilo ma, že môže o tej veci takto chladno, ba akoby vesele hovoriť. „Málo veru — s mojej strany nič, iba s jej. Nuž nechcela ma,“ doložil s úsmevom dobrodušným.

„A ty sa nehneváš!“ podivil som sa.

„To by bolo treba!“ zasmial sa. „A čo by sa mi nahradilo? Ja nie. Vidíš, bolo mi vtedy všakovak, lebo darmo je, srdce ma k nej tiahlo. Ale teraz som spokojný. Hnevom, krikom, zlosťou — nič si nespomôžeš. A tak mi je, že to ani nemohlo byť ináč. A keby ona sa bola dala nakriatnuť, možno by sme teraz oba nemali pokoja. Lebo keď nemala vôle, možno by ma teraz iba preklínala, že som ju prisilil. A takto bude nám obom lepšie. Ja azda inde sa zaopatrím a ona tiež. Ja jej žičím, ani nikdy som jej zle nezažičil.“

Zpoza úsmevu triaslo sa mu srdce bôľom. Dalo sa to zatajovať, ale zatajiť nie. Tá spokojnosť — tá tiež bola len násilná. A viem, vykúpená bola nejedným okamihom, presýteným horkou mukou. Nejednu noc sa ten premetal na posteli, trápený mukami daromnej lásky. No vidno bolo, že radšej trpí, ako by mal sestru zasýpať výčitkami. A vidno, že láska jeho je tak tuhá, že ani potom ju

nepreklína, keď ona ju tak surovo pohrdla To všetko som už vtedy pochopil úplne a k Martinovi pocítil ešte hlbšiu náklonnosť.

Cez vakácie bol som vo mlyne pečený varený. Každý deň aspoň raz dostavil som sa ta; ťahal ma nielen Martin, ale štiavnička, pekne obíjaná, s dlhým pipasárom. Martin ju kúpil mne, akonáhle zbadal, že som už zasvätený do remesla; i tabak mi držal zvláštny, veľmi slabý, že sa mi nikdy nič zlého neprihodilo od neho. Naším salónom bol pôjdik, na ktorý so šlo schodíkmi od koša. Mali sme tam malý stolík a dve stoličky. Moja bola upletená na spôsob kresla. Takto hrešiac za chrbtom otcovým a menovite materiným, nejednu hodinu som strávil v rozhovore s mladým majstrom.

Raz som bol so Žošou samotný. Zahľadel som sa na ňu a srdce sa mi stislo. „Taká pekná a sebevoľná!“ vzdychlo sa mi.

„Žofa -- Žofa, čo si to len urobila!“

„Čo!“ pýtala sa ma preľaknutá.

„Takého vobľača odpraviť!“

„Daj mi s ním pokoj!“ zvolala náružive, začervenajúc sa. „Ja neviem, čo ma s ním omŕzaš toľko, keď vieš, čo je!“

„Ja ti chcem dobre.“

„Kebys' mi chcel dobre, žičil bys' mi nie jeho, ale...“ odvrátila sa.

„Keby Chovan bol iný človek! Ale ja viem, že ten dnes tu a zajtra inde.“

„To je nie pravda. Ondráš je nie taký. Veď ho ty ani neznáš. Keby si s ním hovoril aspoň — ale takto...“

„Jeho oči sa mi neľúbia. Nehľadí z nich nič dobrého. Ja viem, že ťa oklame.“

„A ty by si bol rád!“ vykríkla rozhorčená a slzy jej vypadly. „Veď ja viem, že mi ho ty nežičíš. Ale nech — nech ma oklame,“ tu sa obrátila rovno ku mne, „ani potom nebudeš mať z toho osoh. Nech si ten vo mlyne nesníva!“

Ja som sa nahneval. Nie preto, že mňa tak upodozrieva, ako preto, že Martina potvára za pôvodcu mojich rečí.

„Ten už dávno na teba nemyslí,“ riekol som jej.

„Tak čo sa nežení, čo ťa ta vábi!“

„Ja ta chcem chodiť a budem chodiť. A odo dneška sa neozrem o teba. Môžeš sa i na hlavu postaviť pre mňa.“

„Azda ešte nezahyniem preto!“ Zvrtla sa mi a hrdo vyšla z izby.

Ja som viac s ňou nehovoril o ničom takto dôverne. Ostatne sa mi vyhýbala. Bola po tieto dni veľmi smutná. Nie div. Čas, kde mal Ondro narukovať, sa blížil. Mne jej žiaľ nešiel k srdcu, ba tešil som sa. Aspoň trochu zmudrie.

V.

Bolo práve po semestrálnych censúrach. Vysvedčenie som zaslal domov a čakal naň odpoveď. Nemohla byť iná, iba príjemná. Tušiac,

že v liste najdem dva-tri obrázky, spriahol som sa s kamarátmi a moja gazdiná navarila nám bryndzových halušiek.

V takejto pobryndzovej nálade našiel ma list materin. Z neho skutočne vypadly tri zlatky. „Predala som dve siahy súkna ešte pred hodmi a z toho som to utrhla.“ Tak mi zvestoval Kacina.

Začiatok bol dosť dobrý, ale konec ma nepotešil.

„Žofa len toľko, že neumrela. Panovaly kiahne, nuž i jej sa chytily, iba na nitke čo jej život obstál. Ale bolo by var i lepšie, čo by ju bol Pán Boh povolal, lebo na tvári je veľmi premenená, mala ju celú sliatu, ani na oči nevidela. Veru na dievča je to veliký a ťažký kríž...“

Celý list bol zaplnený ťažkými starosťami.

Ja som až teraz videl, že Žošu mám rád. Poslal som dlhý list a potešoval som mater ako vedel. Nešťastie Žofino ma veľmi prejalo. Na rapavých ľudí nemohol som pozreť, lebo mi hneď bola na ume.

Keď som prišiel na vakácie, bol som prekvapený. Tvár mala celkom zmenenú. Nielen že bola rapavá, ale i akási spuchnutá. Všetky ťahy boly vyšinuté zo svojho miesta. Z predošlej krásy nezostalo ani pamiatky.

Bol by ju chcel potešiť, ale ona bočila odo mňa. I keď som pozrel na ňu, hneď sa hľadela ztratiť. „Neborká, hanbí sa,“ ľutoval som ju. „Ale čo sa má hanbiť, keď si je nie vina.“

„Ako mi je teba ľúto!“ riekol som jej raz, keď sme boli sami. Tvár sa jej podliala krvou a chcela utiecť. Ja som ju dolapil. „Čo utekáš odo mňa? Veď sa ty nemáš prečo hanbiť.“

„Keby bola radšej umrela!“ zvolala náružive, vymykajúc svoju ruku z mojej. „Aspoň by sa nemusela na toto dívať — mala by som pokoj.“ Tu si zakryla tvár dlaňou a zaplakala.

„A na čo dívať,“ ja na to. „Či som ti ja taký protivný?“

„Lebo sa všetci radujete!“

„Ale ja?“

„Všetci ste radi! Len do očí sa takto ukazujete. Viem ja to dobre — a pusť ma!“ Vytrhla sa mi z ruky a odvrátila sa.

„Ja sa neradujem,“ začal som sa brániť.

„Vždy si mi závidel, kým bolo čo — teraz sa tešíš. Neboj sa, ja tiež mám oči — vidím!“

„Ale čo sa ti robí, stvora!“ obkríkol som ju už nahnevaný. „Bolo mi ťa ľúto, lebo si prišla o to, na čom si-si toľko zakladala. Ale teraz ma ľútosť prešla. Áno, radujem sa! Keď nemáš krásu, nebudeš aspoň taká pyšná. Trochu pokory nahradí všetku tvoju krásu...“

Bol by jej ešte pohovoril i iné, ale odišla s plačom.

Nesišli sme sa od tých čias, aby sme boli mohli ešte prehovoriť. Z počiatku som sa na ňu naozaj hneval, že mi bez príčiny ubližovala, ale pozdejšie som prehliadol všetko. Jej chovanie ku mne dalo sa vysvetliť z okolností, v ktorých žila. Naozaj málo ľudí ju úprimne ľutovalo — skoro všetci sa tešili. I jej kamarátky nemohly utajiť radosť. Tak je prirodzené, že nechodila medzi mladú

čeľaď, ba i v kostole opustila svoje miesto a sadla si do tmavého kúta pod chór. Takáto zmena mohla iba rozhorčiť dievča, ktoré bolo naučené vývodiť medzi ostatnými.

Ale to by vari ešte bola zniesla. Ale že ju on opustil — to ju zničilo.. Bolo to na Turíce. Prišiel na dva dni domov a hneď šiel k nám. V prvú slávnosť mal obedovať u nás. Mať varila mäso v hrncoch po kolená. A on neprišiel. Potom nahotovila po večierni šišiek a fánok, navarila kávy, že príde na večer. Neukázal sa ten viac u nás. Ani odobrať sa neprišiel. Ku železnici šla ho vraj odprevadiť stará Sleziačka so svojou Dorkou. Po batohu niesly za ním merindu.

Kto sa bude čudovať, že dievča ztratilo ku všetkým ľuďom dôveru?

Preto bočila i odo mňa. Myslela, že ja sa teším, že na moje vyšlo. Snáď i výčitky ju trápily, že odpravila Martina. Lebo Martin začal v dedine vývodiť. Dievky pozeraly za ním. Čo chcel, všetko previedol. Zaviedol sbierku na luster do kostola a za osem mesiacov sa nasbieralo dosť. Sám pán farár mu ďakoval v kostole za horlivosť. Teraz zase reparoval mlyn a spravil ho na dva kamene. Preto i nechodil som toľko k nemu, lebo mal mnoho roboty. Ba v jednu nedeľu navštívily mlyn dve panie z mesta. Druhý deň sa roznieslo, že to bola pani Kopanická, kupcova žena, a ponúkla mu dcéru svojho brata, bohatého mlynára z Rybníka.

To všetko ju muselo trápiť, keď si pomyslela, aké šťastie odhodila od seba...

„No, kedyže bude svadba?“ pýtal som sa Martina, keď som počul o návšteve.

„Ja neviem,“ zasmial sa mi.

„Ak sa máš, žeň sa, kým som ja doma. Chcem na tvojej svadbe dačo užiť.“

„Zavolám ťa, neboj sa!“ sľúbil mi s veselým smiechom. „Ale hneď to nebude. I tak mi je dobre. Mama, chvalabohu, sú pri vláde.“

„A pred dvoma rokmi tiež boli a predsa si sa chcel ženiť,“ chytal som ho ja.

„Vieš, to je iné!“ odpovedal vážne. „Vtedy ma malo čo ťahať do ženenia. Vtedy mi rozkazovalo toto“ — vložil si ruku na srdce. „A teraz?“ pohol oboma plecami. „Teraz mi rozkáže iba gazdovstvo. A na to mama ešte stačia.“

„Ty si šťastný človek!“ zažartoval som. „Prvý medzi mládenci. Dievky sa len tak trhajú o teba.“

„Čo mi je z toho?“ A z hlasu mu zavznieval žiaľ. „Čo mi je zo všetkých, keď jedna, tá jedna...“

Bol som ako ohromený.

„Tak ty myslíš na Žofu!“ zvolal som.

„Proboval som všakovak, ale nemôžem to ututlať.“

„Teraz by si ju chcel!“ divil som sa.

„A čo by bolo divného? Ja nemôžem akosi zabudnúť na ňu. I dosť sa premáham — a nemôžem...“

„Tak choď, probuj ešte raz!"

„To nie!" ohradil sa. „To by sa nazdala, že jej chcem urobiť posmech, keď ju toto potkalo."

Zamlčali sme sa. Ja som ho obdivoval, bol by ho objal, do vody skočil zaňho. Ale som neurobil nič, ako že som mu ruku stisol.

„A ja myslím, že by sa nenazdala. Možno by pristala," prehováral som ho.

„Možno — ale to by bolo na silu," odpovedal on a doložil sebavedome: „Vieš, i ja som už iný, ako som bol kedysi. Už nechcem sa len ženiť a vziať si, ktorá pôjde, alebo ktorú ja rád. I mňa musí ona mať rada. No a tvoja sestra, ako tá môže mať rada mňa, keď toľké roky... No, dajme tomu pokoj!"

A tak to i zostalo. Ja som sa už do toho nemiešal.

Minulo pár pekných rokov. Zo mňa vyrástol šuhaj, všetci sa divili, kde som sa vzal. Sami rodičia boli najviac prekvapení. Vakácie som trávieval po supplikačkách, doma som býval obyčajne dva tri týždne. To bolo málo, aby nadpriadol staré známosti. A i tak nebolo k tomu vôle.

Po matúre som hneď prišiel domov na celé vakácie. Bolo si treba oddýchnuť. Bol by býval šťastný, lebo budúcnosť mi kynula váblivá, ale ja som vyhľadával najviac samotu. Túlal som sa po lesoch a čítal Sládkoviča. Nuž bol som zaľúbený, vyše uší. Dcéra advokáta X., osadeného neďaleko lycea, sadla mi do srdca. Obznámil som sa s ňou na lyceálnom majálesi. Vymastil som dve škatulky pomády, ale nie na vlasy, lež na tú prázdnotu pod nosom. Zodral som dva páry topánok, čo som za ňou pásol. I Sophokla som zanedbal pre ňu. A keď som sa jej raz prihovoril, ona mi odpovedala: „Vy ste bezočiví!"

Nuž nešťastná ľúbosť! Čo mi bolo z toho, že Paula môjho súseda, hodinára, dávala mi cítiť, že oni majú peknú záhradu za domom! Čo mi bolo z toho, že som raz našiel nad posteľou zavesenú šumnú papučku s vankúšikom! „Netreba mne papučiek, ani vankúšikov — bez toho nemám hodiniek!" Tak som sa ohradil mojej gazdinej. Ba bol som taký bezohľadný, že som Paulu ani nepozdravil. I vyhol som jej na ceste, keď sme sa mali stretnúť. Nevedel som, či Paula prežila moje šikanerie, ale ja som bol naozaj nešťastný.

„Len čo mu je, keby ja vedel!" trápil sa otec, keď ma videl zadumaného.

„A ja ti nepoviem," odpovedala mu mať. „To sa nesverí, taký pán!"

Idúc raz do hory so Sládkovičom, stretol som v jednom úvoze pána farára.

„No — kdeže, pán brat?" zastavil ma.

„Na prechádzku trochu."

„A čo to máte?" A už bezohľadne siahol po knihe. Úsmev mu preletel po tvári a ten sa objavil ešte raz, keď ja začervenený stál som pred ním. „No — to sú pekné básne, pekné básne!" A zahľadel sa na mňa.

„Detvana čítam,“ riekol som nevinne.

„Mhm,“ prisvedčil. „Detvan je krásny. Hľa, i čistý je“ — prevracal karty jednu po druhej. „A tuto sa vám čosi popáčilo, že ste položili znak?“ A nemilosrdný pán farár už otvoril knihu, kde bol znak. „No, to je najkrajší passus z Maríny: Nemožno mi ťa neľúbiť...“ Ja som skoro zamdlel, už preto, že tá sloka bola podčiarnutá červenou tužkou. „No Marína je viac zamazaná, ako Detvan“ — doložil zlomyseľne a oddal mi knihu. „Ja som ju tiež vedel kedysi nazpamäť.“

Bol som ako na tŕňoch, najradšej by bol utiekol.

„Ale, pán brat, vlastne: nastávajúci pán brat — či vás my nemáme počuť zarečniť? Čakám, čakám, kedy sa prihlásite, a vy sa nemáte k ničomu...“

„Práve som chcel, velebný pane“ — zacigánil som si. „Ale...“

„Na nedeľu je Fariseus a Publikán. Vidíte, vďačné téma. Dobre. Príďte, dám vám, čo bude treba a na nedeľu tedy...“

V ten istý deň som doniesol hŕbu kníh z fary. Sestra mi vystúpila z komory a ja tam robil kázeň. V dome panovala neobyčajná tichosť. Iba sliepka, tá jarabá, nevedela, čo sa v komore chystá a zakotkodákala pod rezačkou. Ale nič viac, len dva razy. Otec hodil do nej triesku i umlčal na vždy.

Veliký deň prišiel. Pri posteli som našiel nové, strieborné cylinderky. Mať, neborká, pohýbala tuho zgazdované rynštiaky.

Čo sa robilo, keď som vystúpil na kazateľnu, čo a ako som kázal — neviem dodnes. Vidiac toľko očí na seba upriamených, zabudol som na všetko. Len keď som sa po kázni modlil, videl som ženu, čo si utiera oči. Bola to moja mať, celú kázeň preplakala.

Keď som chytil knihy a bral sa dolu, oči mi padly do lavice strán oltára. Tam sedel otec, červený, natešený. Požmurkal na mňa: znak, že je spokojný.

Po večierni, ktorú som tiež ja odbavil, prišiel som domov. Našiel som všetkých doma. Mať ledva sa prevládala.

„Chlap si, Jožo!“ potľapkal ma otec. „Dobre si nám vyzrubil, bohuprisám. I hlas bude, nech len zhrubne. A počkaj“ — šiel k armarke a preberal v nej dlho. Konečne mi podal britaniku. „Na — odo mňa.“

„A kde ste ju vzali?“ divil som sa.

On sa usmieval.

„Len by bolo na inšie,“ zatínala ho mať. Nebola rada, že sa mu podarilo tak milo ma prekvapiť. „Na také pletky idú naše peniaze!“

„No — ja aby nič!“ napaprčil sa otec. „Ona môže — ale ja nič!“

Šomrúc odišiel nadurdený. Zažiadalo sa mu zajsť medzi občanov a počuť úsudok o mne. I mať šla „si posedeť“. Tiež to isté ju vyhnalo z domu.

Mne bolo v izbe tesno. Zažiadalo sa mi ísť do prírody a podumať nad všetkým, čo som do dneška zažil. V tom mi pohľad

padol na sestru. Sedela pod pecou samotná, samotná. Hľadela na mňa, a v tých očiach zračila sa nesmelosť a obdiv. Prišlo mi jej veľmi ľúto.

„A ty len doma, Žofa?"

„Len..."

Aká smutná odpoveď! Prisadol som si k nej, odložil klobúk a chytil ju za ruku. Bola tvrdá, upracovaná.

„Čo ti je, že si taká smutná?"

„Mne nič. Veď som ako kedy indy," vyhovárala sa, klopiac oči.

„A čo sa mi ty nechceš sveriť? Veď máš iba mňa, jediného brata. I pod tvojou rukou som vyrástol, a ty si mi ako cudzia..."

„Ja nie."

„Vidíš, smutná si a nechceš sa mi zdôveriť!"

„Ako by ja nebola smutná!" zašepla. „Všetci ti podarujú dačo, iba ja nie!" Hlas sa jej zlomil a hlava s bujnými dosiaľ vlasmi klesla na moje prsia.

„Ako je to krásne, mať sestru" — myslel som si, hladiac ju po vlasoch.

„Nie — neplač ty preto," odpovedal som, nemohúc utlačiť pohnutie. „Pozri si ruky. Tie mozolily, keď som ja sedel v tôni a pripravál sa k pohodlnému životu. Nežiadam od teba nič, len aby si mi bola, ako keď sme boli deti."

„A ty sa nehneváš, keď som bola taká..." Tu sa zasekla. „Sama neviem, čo ma to vtedy nadišlo."

Zaplakala na mojich prsiach a mne sa slzy tisly do očú. Taká hrdá, a naraz odokryje predo mnou najskrytejšiu ranu srdca. Bol som hrdý, že môžem byť svedkom týchto slz.

„Neplač ty pre Chovana!" tešil som ju.

„Oj, za tým ja neplačem..."

„Vidíš, krivdu som ti robil. Hneval som sa, že nechceš iného, iba jeho. Čo som ja vedel vtedy? Myslel som si, že to je ako druhý kabát preobliecť. Dnes už viem, čo je pravá ľúbosť. To je pohár plný sladkosti, ale po ňom zostane chuť, ako z blenu. A dosť sa chceš vymotať — a to ťa drží za srdce, ako kliešte."

Sám nechtiac vyspovedal som sa jej.

„A čo je tebe?" naraz sa obrátila ku mne. „Tebe sa čosi stalo."

„Vidíš — ja ľúbim a ona —" hanbil som sa dokončiť. Žoša uhádla, čo chcem povedať.

„To je veľký bôl?" pýtala sa ma, hladiac mi do tváre so súcitom.

„No — premôžeme i to!" chlapil som sa. „Bude nám to obom na šťastie. Keď budem mať faru, prídeš ku mne. Budeme zase len spolu, ako kedysi. Ja starý mládenec, ty stará panna. I taký život má svoje radosti a poesiu..."

Ona sklopila hlavu — mlčala.

Vyšiel som do poľa. Bol som celý zaujatý myšlienkou, ako urobím sestru šťastnou. Zabudne na Chovana i na potupu, ktorá sa jej minulých fašiangov stala. Muzikant z Lokce pýtal ju za ženu! No a do Lokce sa vydávať — to ešte neurobila ani jedna dievka,

a k tomu za muzikanta! Pôjmeme si kravy, ktoré Žoše patria a čakajú na ňu, kedy ich už odvedie mužovi. Pôjmeme a bude nám tri svety.

Na druhý deň sa mi zažiadalo vody sa napiť. Sestra skočila po krčah a bežala na studňu. Pozrem — ide cezo mlyn! „Odkedyže tá cez mlyn chodí — veď vždy obchádzavala Plevovie sadom!"

Čakám, smäd ma trápil, Žoša mi nechodí. I smäd ma pomaly prešiel, keď konečne prišla Bola uhriata. Priložím krčah k ústam, vody v ňom ani do polovice.

„Akosi sa ti rozčrpkala," riekol som.

„Ja neviem..."

Odvrátila sa. Mala čierny kabátik a na chrbte medzi pleciami bola dlaň. No nie ozajstná, ale odtisk širokej dlane i piatich prstov, prevedený múkou.

Uhádol som, čia je to ruka. „Počkaj, oprášim ťa, Martin ťa zamúčil. Vieš, ako otec hromžil, keď ťa Chovan zakolomažil?"

„To len vymýšľaš!" a so smiechom odbehla do kuchyne.

Ja som zostal samotný. Oči sa mi otvorily a ja videl veci, ktoré sa mi včera nesnívaly. Vzal som klobúk a šiel rovno do mlyna.

Martin mal plnú mlynicu mletia, ako v prednovke — zamúčený stál pri múčnici a pohvizdoval si.

„Čo robíš, Martin?"

Prekvapený sa obrátil a podal mi ruku. „Idem múku naberať do vreca."

„Len ma nezamúč, prosím ťa!"

„Ja? A čo by ťa mal zamúčiť?"

„Pred chvíľou som tiež musel oprašovať — jednu osobu..."

Zasmial som sa, Martin mi pozrel do tváre a rozosmial sa. Taký srdečný smiech nepočul som ešte od neho. V dobrom naladení, ako bol, tak ma tľapol dlaňou pomedzi plecia.

„A ty to už vieš? No na moj' pravdu!" Ustavične sa smejúc vytiahol ma na pôjdik, kde sme kedysi fajčievali spolu. „To ti je veľmi smiešno!" začal mi rozkladať. „Ona mi vždy hovorila: od teba to výnde, od teba. To ako že odo mňa. A ja som sa jej zaprisahal, že ti nepoviem. No a vyšlo od nej!" A tu sa znovu rozosmial.

„Ja neviem, synku, čo ty pletieš," ja na to.

„Nuž takto," začal už celkom vážne. „Ja som sa jej zaprisahal, že ti nepoviem, že sme — nuž veď už vieš, na čom sme. Ona sa teba veľmi hanbí, že vraj, ako ti pozre do tváre. Už po Veľkej noci sme sa mohli sobrať: a ona ma odkladala, že sa teba hanbí. No poraď si s ňou, keď ti je to taká!"

Ja som pochopil, že od Žoši i toto vystane.

„Ale teraz už len nebudete odkladať!"

„Keď už i ty vieš — už pôjde ľahšie. Pravda po Všechsvätých by bolo či tak, či tak. Iba ty by si nebol zvedel, len keď by bolo po všetkom. Ja som jej to sľúbil."

„A mne zase, že ma zavoláš na svadbu — vieš, vtedy!"

„Veď ťa i zavolám..."

„Ale si už slúbil nezavolať ma!"

„Ja, braček — to je iná vec. Ozaj, človek je divný tvor na tom svete," začal rozjímať a hľadeť do kúta. „Nevieš dakedy, čo robíš. Namyslíš si, že budeš starým mládencom, a všetko sa ti naraz zvrtne. A to urobí jeden jediný pohľad! Raz sme sa stretli, ešte o hodiech. Pozrela na mňa — a ja hneď iný človek. Hneď som si dal odmerať nové šaty."

Kýval hlavou a usmieval sa.

„A vieš, človek na všetko privykne," pokračoval v svojej prednáške. „Ja som už privykol držať sa za starého mládenca. Svoboda je len pekná, tak som si myslieval. I ten škrovánok inakšie spieva, keď je na svobode a vyletí nad pole. I ten slávik baží za svobodou, i statok bučí, keď mu do stajne udre vôňa z čerstvej paše. Tiež tá svoboda ho vábi... A vidíš, teraz som si to prevrátil. Ani ten slávik je nie samotný, i tie lastovičky vybudujú si, ľaľa, hniezdo, aby sa maly kde uchýliť, a len ja by mal takto sám sa potĺkať? Vidíš, taký ti je človek!"

„No ja nebudem taký," umienil som si pevne. „Keď ma raz ona nechce — dobre, budem starým mládencom!" A bolo mi akosi ľúto, keď som videl Martinovo šťastie.

Pred Adventom som cestoval z Prešporku domov, ako novopečený teolog. Ja som bol Martinovi družbom.

A tak Žoša je už mlynárkou. Chodí po dome zamúčená, ale takých halušiek nenavarí, ako jej svokra.

Pri hre.

Hupnul s lavice do bôt otcových,
vliezol do jeho širej haleny,
a už krôchňa ti s gambou stisnutou
a prach zametá krýdlom pridlhým,
jak by v ornáte kráčal kráľovskom.

Rád sa čuduješ dume chlapcovej,
čo sa sprobuje smelo vo veľkom,
i keď o nohy vlastné potkne sa
a jak dlhý je na zem prestre sa.
Len nech sa potom v brekot nepustí,
keď ho vysmejú chlapci zurvalci,
ale vytiahne nôžky zo škôrní,
s pliecok sošmykne ťažkú halenu,
a si poskočí jako jelienok,
a sa zavrtí rezko na päte
s detským úsmevom v očiach ziskrených:
»Hehéj! počkajte, i svet preskočím!«

Potom rád si ho k srdcu privinieš,
rád mu pohladíš hlávku okrúhlu
a rád pohodíš sladké jablčko:
»Len tak, na svoje nohy stavaj sa!
Radšej i boso skoč si a dupni,
len nech bude vždy svižno a krepko!«

J. D.

Drobné kvietky.[1])

Od *Somolického.*

7.

Šuhajko biely, to ti povedám,
že ťa ja ľúbim, rúčku ti nedám.

Keď ma ty ľúbiš, mojou musíš byť,
zle by ti bolo v svete samej žiť.

Samotná budem ako hrdlička,
prekvitať budú ružičky — lička.

Never ty, never, nebude vždy máj,
nečakaj jaseň, teraz rúčku daj!

Šuhajko biely, ľúbim svobodu,
jako tie rybky striebristú vodu.

Uži si, uži zlatej svobody,
ale mi uvi pierko na hody.

Uvijem pierko samé klinčoky,
ale si čakaj ešte dva roky. —

8.

Prečo ti, dcéruško,
ruža v líci vädne,
prečo ti plamienok
v modrých očkách chladne?

Prečo mi, mamička?
To sa nespytujte,
ale vy mne venčok
na sobáš hotujte.

[1]) Vidz predošlý sošit *Slovenských Pohľadov.* Red.

Načože ti, dieťa,
sobášneho venca,
veď ťa ešte pýtať
nebolo mládenca?

Bol on pod okienkom,
srdce mi ukradol —
preto mi ružový
púčok v líci zvädol. —

9.

Bože s vysokosti,
čo si urobila,
keď si tak zavčasu
ľaliu zlomila?

Ja som ju zlomila,
štóla mi ju vráti;
už idú pytači —
chystaj stoly, mati! —

10.

Spievam si ja, spievam podľa srdca nôty,
že mi už odpadla vôľa do roboty.

Vôľa do roboty — ktože mi ju vráti?
Janko, keď na fare za sobáš zaplatí. —

11.

Z ktorejže studienky
tí mládenci pijú,
keď si tak vesele
ako pstruhy žijú?

Z ktorejže studienky —
keby ja vedela,
veru bych im, veru
všetkým porobila.

Ja by som tej vode
veru počarila,
a chcej-nechcej ľúbiť
by ich prinútila. —

12.

Banuj, dievča, banuj,
za svojou mladosťou,
veď si ma mučila
svojou falošnosťou.

Veď si ma mučila,
aj ma sužovala,
ale za pokutu
sedeť si ostala.

Sedeť si ostala,
venca nedožila,
však si mi, falošná,
život otrávila.

Banuj, dievča, banuj
horkými slzami,
že si tiež lietala
na jar s motýľami. —

13.

Dva hroby máš, ó mati moja drahá:
tam v cintoríne a tu vo mne druhý;
tam mrtvá driemeš, ale vo mne žiješ,
tam iba dážď, no vo mne barvy dúhy.

Na tvojom hrobe kvety zavše kvitnú,
čo nasadila sestier vďačná ruka;
na jaseň kvety zvädnú, opadajú,
nad hrobom v zime desný víchor húka.

Na hrobe, čo som v duši ustlal tebe,
vždy kvitne kvieťa v lete ako v zime:
dá Boh, že kvietkam, kým sa nesídeme,
ni víchor žitia krásu neodníme.

Nesteň, rod môj!

Nesteň, rod môj, zataj bôle svoje,
keď ti krutá rana zadaná,
tvoj hlas ľúby — holubičie lkanie! —
nehne tvrdým srdcom tyrana.

Nesteň, rod môj, bárs i dvojmo boli,
dvojmo páli rany hlbokosť,
keď tú tvoju svätú pravdu mučí
tvoja vlastná zvrhlá krv a kosť.

Nesteň, rod môj, hoj! veď prijde doba,
prestane raz krivda veliká:
slzy tvoje — to krv Abelova,
volanie ich nebo preniká.

Nesteň, rod môj, a keď by si klesnúť
mal pod ťarchou krutých lósu rán,
neboj! potom slávne vzniknúť musí
na Slovensku Nový Orleán!

Damascéna.

Lipa.

Lipka naša, hej len predsa
dakedy už rozvieješ sa,
veď ťa kropia v noci vo dne
ubiedených slzy bôľne.

Pukaj sa len, pukaj skorej,
snáď stav zmeníš duše chorej;
príde vetrík, pozavieva,
s teba slzy poutiera

Povznesie ich hor' do výši
k Bohu, a ten bôle stíši;
roznieti raz slnca žiaru,
spraví konec nášmu žiaľu.

Oči uschnú, zliskne sa Hron,
však už dosť sĺz lialo sa doň.
Zakvitneš ty ľúbou vôňou
a hlas omdlie Faraonov.

Tatrin.

Millennium.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

(Dokončenie.)

V. Maďari sú potomci Pečencov a Kumánov.

Dosavadní uhorskí dejezpytci uznávajú síce, že Pečenci (Besenyők) a ich súkmenovci Plavci (Palócok, Kúnok), nakoľko ich pozná pozdejší uhorský dejepis, boli a sú Maďarmi: ale v tom sa neshodujú, zdaliž boli pôvodne už Maďarmi, alebo sa odnárodnili a pomaďarili až v Uhorsku.

Prv než dám sa do tejto otázky, držím za nevyhnuteľne potrebné podotknúť, aby sme si to drievne Uhorsko nepredstavovali v takom obraze, jaké je teraz, ale jaké bolo aspoň pred r. 1791; poneváč od r. 1526 a zvlášte od tohoto práve spomenutého roku 1791 Uhorsko zčiastky skutočne, zčiastky len na úradnom papieri veľmi sa pomaďarčilo.

Najsnadnejšie dala by sa tá nadhodená otázka rozlúštiť, keby sme povedali, že Pečenci a Kumáni, ktorí mali spoločný jazyk [1]), boli Maďari a, prisťahovavše sa do Uhorska, živel maďarský rozmnožili: ale na túto cestu rozlúštenia otázky kladie nám veľký balvan Rogerius, ktorý opisuje nám deje Kumánov a Tatárov o. r. 1240 a vraví, že Uhri šomrali proti královi Belovi IV., že prijal do Uhorska Kumánov, ktorí prišli ako predvoj Tatárov, aby si osvojili mluvu uhorskú [2]): teda mali mluvu odchodnú od mluvy, ktorá bola toho času v Uhorsku. Panovala-li v Uhorsku mluva maďarská, tak mluva Kumánov musela byť nemaďarská. Bola-li však mluva Kumánov maďarská, tak mluva, ktorá o. r. 1240 panovala v Uhorsku, nemohla byť maďarská. Ťažkosť v rozlúštení tejto záhady cítili tiež maďarskí dejepisci (Szabó Károly a Szilágyi Sándor), keď vraveli: Dľa Rogeria mali sa učiť teprv mluve v Uhorsku panujúcej, mluve maďarskej, *polott a kún és magyar közt a legrégibb időtől fogva külömbség nem létezett, külön kún nyelv soha nem volt, s a kúnok beszéde, mint máig az utódaiké, a székelyek és palócoké, csak szójárásilag külömbözött a magyarokétól?* Celá zdanlivá nerozlučiteľnosť záhady leží na tej predpojatosti dosavádnych dejezpytcov, že Arpád priviedol Maďarov k Dunaju; že Uhorsko od tej doby bolo a je maďarské. My z predošlého rozjímania nadobudli sme presvedčenie, že Arpád uviedol slovanských Turkov a Kozarov do slovanského Uhorska; že oni splynuli vjedno s predošlými slovanskými obyvateľmi; že Uhorsko i potom bolo slovanské, kým slovanská

---

[1]) Parlamentär. Wien, 1891. Nr. 6. S. 5. Terram Beserminorum; hii erant Saraceni et comanicum loquebantur. Fejér: Cod. dipl. IV. 1, 426 et 433.

[2]) Plus quam per annum eos (Tataros) predictus Kuthen cum suis (Cumanis) prevenerat, ut conditionem terre addiscerent, et linguam (Ungarorum) faceret sibi notam. Rogerii Carmen miserabile p. 264.

tvárnosť Uhorska nezačala sa temniť maďarskými Pečencami a Kumánmi. Vysvitne to z nasledujúceho:

1. Anonymus B. r. n. vraví, že tých sedem Maďarov (Hetumoger, hét magyar) s ľudom svojím na kožených mechoch preplavilo sa prez Volgu (Etel) a tiahlo k ruskej Susdalii [1]). Toto však neplatí o Turkoch Arpádových, ktorí bývali na západnej strane Volgy, ale o Pečencoch a Kumánoch, ktorí bývali na východnej strane Volgy, medzi Volgou a Jajkom [2]); a je pozoruhodno, že Uzov čili Kumánov, ich súkmenovcov, nazýva *Mazarmi*. Z tohoto ľahko mohlo povstať meno Maďarov.

2. Simon de Keza, ktorý o. r. 1272 písal svoju kroniku [3]), a za ním J. Turótzi hovoria, že Maďari tiahli prez územie Pečencov a bielych Kumánov [4]). Toto nepadá na Turkov Arpádových, ale na Pečencov a Kumánov; lebo nie Turci hnali pred sebou Pečencov a Kumánov, ale naopak utekali pred Pečencami ku Karpatom [5]). Ponevač Simon de Keza a J. Turótzi nielen spomínajú Pečencov, ale i bielych čili západných Kumánov, pod Maďarmi mohli rozumeť len čiernych čili východných Kumánov; a síce prvší (bieli) boli tí, ktorí pod sv. Vladislavom (o. r. 1086), pozdejší (čierni) boli však tí, ktorí pod Kolomanom (o. r. 1100) pritiahli do Uhorska. Tí prvší boli miešaní s Pečencami [6]); tí pozdejší nie. Títo pozdejší Kumáni teda skutočne museli tiahnuť cez zeme Pečencov a bielych Kumánov.

3. Anonymus B. r. n. a iné naše domáce kroniky vyprávajú, že Maďarov viedol Almus cez Karpaty k Užgorodu (castrum Hung). Toto nijak nepadá na Arpádových Turkov a Kozarov, ale na Kumánov, a síce:

a) Turko-Kozarov neviedol žiaden Almus, ale Arpád. Dejepisné vieryhodnejšie pramene znajú len až Almusa, brata Kolomanovho. Pod Almusom rozumeť sa môže len Almus, brat kráľa Kolomana (1095—1114), ktorý skutočne viedol Kumánov a Rusov do Uhorska [7]).

b) Anonymus B. r. n. vypráva, že Maďari pod Almusom dobývali mesto ruské Kijev, bojujúc proti Rusom a Kumánom; že

---

[1]) Venientes autem dies plurimos per deserta loca, et fluvium Etyl, super tulbou sedentes ritu paganismo transnatauerunt... donec in Rusciam, quae Susudal vocatur, venerunt.

[2]) Sciendum est, Patzinacitos a principio ad Etel et Geech (Jajk, Ural) flumina habitasse, iisque conterminos fuisse populos illos, qui Mazari atque Uzi (Kumani) cognominantur. Const. Porph. de adm. imp. cap. 37.

[3]) DCCCLXXII anno... Huni sive Hungari... transiverunt per regna Bessorum, alborum Cumanorum et civitatem Kyo.

[4]) Anno DCCCLXXIV vulgariter Mogori, latine vero Hungari, denuo ingressi sunt Pannoniam. Transeuntes per regnum Bessorum, alborum Cumanorum, Susdaliam et civitatem Kio.

[5]) Patzinatzitae, qui fuga evaserant (ex proelio cum Cumanis)... venientesque in terram, quam nunc incolunt, inventis illic Turcis incolis, debellatos eiecerunt. Const. Porph. ib. c. 37.

[6]) Sciendum est, quo tempore expulsi sua regione Patzinacitae fuere, nonnullos eorum sponte sua illic (medzi Volgou a Uralom) mansisse et Uzis cohabitosse. Id. ib.

[7]) Chron. Thurotzii P. II, 60—62.

Almus, dobyv víťazstvo, spriatelil sa s Rusmi a Kumánmi a tiahol s nimi prez Karpaty k zaujatiu Uhorska; že prekročiv Karpaty dobyl Užgorod (castrum Hung) a tu oddal vládu Arpádovi. Porovnáme-li to s vojnami, ktoré od r. 1096 vedené boly v Rusku, nahliadneme, že sú to vojny, ktoré Anonymus i s Almusom, bratom kráľa Kolomana, preniesol do 9. stoletia. Kumáni r. 1096 skutočne dobývali Kijev a iné mestá ruské; Svätopluk a Jaroslav, kniežatá ruské, povolali kráľa Kolomana na pomoc proti kniežaťu Davidovmu. Tento r. 1097 spojený s Poliakmi a Polovcami porazil Kolomana, tak že ledva s ostatkom vojska utiecť mohol nazpäť do Uhorska [1]. Niet pochybnosti, že Almus, ktorý vtedy zdržoval sa v Poľsku [2], pripojil sa k Davidovi a potom s jeho Rusmi a Kumánmi prenasledoval brata svojho Kolomana cez Karpaty. Tu však postavil sa proti nemu Koloman a zvíťazil. Almus dal sa na útek, Rusi a Kumáni poddali sa Kolomanovi a zostali v Uhorsku.

c) Dľa našich kroník Maďari cez Karpaty prišli do Uhorska k Užgorodu (castrum Hung). To podobne padá na Kumánov, a to i na tých, ktorí pod sv. Vladislavom vtrhli na Potisie a podržaní boli v krajine, i na tých, ktorých potom Almus priviedol do horného Potisia: Arpádovi Turci a Kozari však tiahli vedľa dolného Dunaja na dolné Potisie a osadili sa tu [3].

4. Anonymus B. r. n. rozpráva, že Maďari, skladajúc prísahu Almusovi, cedili svoju vlastnú krv do nádoby. Nemáme žiadneho svedectva iného, že by to boli robievali Arpádovi Turci a Kozari; ale je isté, že tak Kumáni skladali prísahu cisárovi Andronikovi [4].

5. Tenže Anonymus tára, že Maďari museli na Potisí bojovať s Kumánmi, Bulharmi, Kozarmi a Vlachmi. Že Arpád bojoval na Potisí s Vlachmi, panujúcimi nad tamejšími Slovanmi, to vieme z Nestora [5]: ale kdeže sa vzali tí Kumáni, Kozari a Bulhari? Jako mohli tu byť predarpádski Kumáni, keď prišli teprv s Almusom a Arpádom? Jako mohli tu byť predarpádski Kozari, keď ich až Arpád priviedol na Potisie s Turkami? Ten anachronismus Anonymov dá sa vysvetliť len tak, keď jeho blúznenie vrhneme až do doby kráľa Kolomana (1095—1114). Tí Kozari a Bulhari (Turci) privedení boli pravým Arpádom o. r. 893 na Potisie. Tí Kumáni, ktorých Pseudo-Arpád Anonymov našiel na Potisí, boli tí, ktorých sv. Vladislav o. r. 1086 prijal na Potisie.

6. Tenže Anonymus podobne tára, že Arpád zahnal Nemcov z Pannonie za rieku Loponsu čili Lajtu; že jeho syn Zulta ustálil hranicu medzi Nemcami a Pannoniou most Guncil (Güns) a tam osadil Rusov, v Mošoňsku však Pečencov k ochrane hraníc Uhorska. I toto dokazuje, že opisuje dobu po sv. Štefanovi. Kdeže sa vzali tí Pečenci? Pravý Arpád utekal pred Pečencami: teda neboli jeho spoločníkmi, aby ich bol ešte i osadil v Uhorsku. O Pečencoch,

---

[1] Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 779—803.
[2] Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 448.
[3] Const. Porph. ap. Migne tomo 113. pag. 323.
[4] Joinvillei: Histoire de St. Louis. Paris, 1761, pag 104.
[5] Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568.

uderivších na Uhorsko, prvú zprávu máme až v Legende o sv. Štefanovi. Pravý Arpád r. 892 podmanil si nieleu Pannoniu, ale i Noricum až po rieku Enžu, Lajta sta'a sa hraničnou až pod kráľom Aba-Samuelom. Tí Rusi v Mošoňsku (Oroszvár) bez pochyby boli takí Rusi, ktorých Almus priviedol cez Karpaty a potom jeho brat kráľ Koloman osadil v Mošoňsku [1]; lebo pravý Arpád uviedol do Uhorska len Turkov a Kozarov, nie Rusov.

7. Tenže Anonymus tára nielen, že Maďari viedli vojny na Slovensku, ale že za hranicu Uhorska proti Poliakom ustanovili na sever Tatry, na východ proti Čechom Moravu, a to pod tou výmienkou, aby vojvoda Čechov (Slovákov?) platil ročnú daň vojvodovi uhorskému. Je to nesmysel! Za doby sv. Štefana ešte Uhorsko nesiahalo k Tatrám [2], a Rusov podkarpatských až sv. Vladislav podrobil korune uhorskej [3]. Pravý Arpád o. r. 896 panoval nad Potisím, a tak to bolo za doby cisára Konstantina Porph. r. 950. Slovensko od r. 1000 náležalo k Poľsku a prišlo pod korunu uhorskú až po smrti Boleslava Chrabrého († 1025); po rieku Moravu až pod sv. Vladislavom [4]. Krem toho, jako prijdú k tomu Česi, ako vládnucí nad Moravou a Nitrou, že s nimi už pravý Arpád bojoval? Tento bol by musel o Slovensko bojovať so Svätoplukovičmi, nie však s Bořivojičmi. Celá Anonymusova rozprávka o Pseudo-Arpádovi padá do doby kráľa Kolomana. Tento r. 1109 bojoval proti Čechom, ktorí boli zaujali Nitru [5]. Tento Almusovi, odbojnému bratovi, odňal Slovensko a potom opäť mu ho ponechal ako vojvodovi, snáď i pod tou výmienkou, aby síce samostatne vládol slovenským údelným kniežatstvom, ale platil ročnú daň kráľovi.

8. Anonymus tára, že už Arpád podmanil Horvatsko a Dalmáciu: ale juhoslovanské pramene o tom nič nevedia, naše diplomy tvrdia, že až sv. Vladislav bol prvý, ktorý prekročil Dravu [6], a naše kroniky (Simon de Keza, Joan. Turótzi atď.) temer tými istými slovami Anonyma opisujú válčenie kráľa Kolomana v Horvatsku a Dalmácii, ktorými Anonymus opisuje válčenie Pseudo-Arpáda nad a pod Savou [7].

Z toho, čo sme tu rozobrali, patrné je, že Maďari, ktorých

[1]) Oppidum Ruthenorum, quod Orossfalvam vocant... Colomanus, rex Pannoniae, deductis (per Almum) e Lodomeria et Galicia, Russorum provincia, colonis, condiderat. Istuanfi: Hist. Lib. XVI. Slovenský Letopis II, 85.

[2]) Termini Polonorum ad litus Danubii ad civitatem Strigoniensem terminabantur, dein in Agriensem civitatem ibant, demum in fluvium, qui Tizia nominatur, cedentes, regyrabant iuxta fluvium, qui Cepla (Topla) nuncupatur, usque ad castrum Galis (Salis, Sóvár), ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos finem dabant. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 55.

[3]) Parlamentär 1890. Nr. 45. S. 6.

[4]) Pray: Diatrib. p. 34. Dipl. Ludovici I.

[5]) Palacký: Dějiny I, 1, 378. Seditione ducis Atha Moraviensium sedata. Fejér: Cod. dipl. II, 42. an. 1103. V. 1, 311. an. 1249. Fuxhofer: Monasterologia má r. 1113. Bol to Otto II. († 1126), knieža olomúcky.

[6]) Quum sanctus rex Ladislaus, primus transierat Drauae fluvium. Dipl. Andreae II.

[7]) Tempore, quo Colomannus rex Vngarie dominatus est Dalmatia, Arbenses libere possederunt insulas Arbe et Gallo. Fejér: Cod. dipl. 1180. VII. 1, 174. Chron. Bud. ap. Podhraczky, pag. 181.

Almus priviedol cez Karpaty do Uhorska, neboli Turci a Kozari 9. stoletia, ale Mazari čili Kumáni, ktorých Almus, brat kráľa Kolomana, o. r. 1100 priviedol cez Karpaty.

9. Za doby sv. Štefana nenachádzame žiadnej stopy ani mahomedánstva, ani nejakej maďarčiny[1]; je to dôkazom, že Arpádovi Turci a Kozari, nakoľko boli snáď mahomedánmi, pokresťanili sa. Až pod sv. Vladislavom opäť prichádzajú Mahomedáni (Saraceni, Ismaelitae) čili Magari[2]; a vyskytujú sa maďarské slová evrevk (őrök, custodes, strážnici) a székelyek (osadenci), poneváč až po dobe sv. Štefana prisťahovali sa Pečenci, za doby sv. Vladislava však začali sa sťahovať Kumáni. Oba tieto národy priniesli do Uhorska i magarské (mahomedánske) náboženstvo i magarskú mluvu.

10. Pečenci a Kumáni nielen predstavujú sa v diplomoch ako národ i dľa mena i dľa mluvy svojej od Uhrov rozdielny[3], ale i ako Neuhri[4]. Darmo v tomto hľadať latinské Neo-Ugri alebo nemecké Neu-Unger; je to čisto slovenské Ne-Ugri (Non-Ungari, Nicht-Unger); a títo nie sú iní, leda Kumáni, jeho miláčkovia, tak že pre svoje prílišné obcovanie s nimi sluje i „kumánskym".

11. Turci a Kabari, ktorých Arpád uviedol na Potisie, náležali k Bulharom a Kozarom na západnej strane Volgy; Pečenci a Kumáni, ktorí v XI—XIII. století ťahali sa do Uhorska, náležali k Mongolom na východnej strane Volgy a boli nepriateľmi, nie súkmenovcami Pečencov a Kumánov, tak že títo pred nimi museli byť ustavične na úteku. Jako teda mysleť, že by Uhri (Turci a Kozari) boli bývali rovnakej mluvy s Pečencami a Kumánmi?

12 Ačkoľvek Kumáni osadili sa i v rozličných krajoch Uhorska[5], predsa hlavná časť obmedzená bola na sídla pred i za

---

[1] Dr. Karácsonyi János (Szent István király oklevelei és a Szilveszter-Bulla. Budapest, 1891.) síce dokazuje, že jako tá bulla Sylvestra II., tak temer všetky diplomy z doby sv. Štefana sú padelané, ale prijíma diplom montis ferrei (Pécsvárad?), jaký bol r. 1150 od kráľa Gesu II. potvrdený, tuším len preto, že sú v ňom i maďarské mená osád. Že je to však slátanina z rozličných zaznamenaní, nie hodnoverný priepis (transumpt), rukama omatať môže, kto tú listinu vezme pod kritiku a porovná ju s celou, jako je vo Fejérovi: Cod. dipl. III. 2, 118—129.

[2] Magarizare, Saracenicam impietatem non modo profiteri, sed etiam post desertam religionem Christianam. Lexicon manuale ap. Migne pag. 1 32.

[3] Kláštoru Zasty (1067) boli darované: XXX equites, XX Ungari et X Bisseni. Cod. Arp. I, 25. Terram Biserminorum; hii erant Saraceni et Comanicum loquebantur. Fejér: Cod. dipl. IV. 1, 426 et 433. Donec omnes Saracenos baptisatos, baptisari volentes vel baptisatorum filios, sive sint Ungari, sive Bulgari, sive Cumani. Fejér: Cod. dipl. III. 2, 298. In hac Ungarorum terra... invenit... nuncium ducis Tartarorum, qui sciebat Ungaricum, Ruthenicum, Cumanicum. Theiner: Mon. Hung. I, 151—153. (Tartari) meliores sunt sagittarii, quam Vngarii et Comanii. Fejér: Cod. dipl. IV, 1, 234.

[4] In spoliatione Ecclesiae nostrae per regen Ladislaum et suos Neugaros. Lit. Capit. Scep. an. 1285. Fejér: Cod. dipl. V. 3, 306.

[5] Principibus, Baronibus, Comitibus et Comanis circa monasterium de de Kew circa Ticiam convocatis sancitum: quod nobiles Comanorum cum suis famulis divisim per singulas Hungariae provincias mitterentur, et ita, cum multi non essent simul, gravamen Hungaris inferre non valerent . . . licet Comanis hoc, quod separari deberent plurimum displiceret. Rogerii Miserabile carmen c. VIII.

Tisou [1]). Predložme si už Šafárikovu národnostnú mappu a uvidíme, že Kumáni zaujímajú dosiaľ to isté územie a sú jadrom maďarstva. Že by boli mali nejakú mluvu nemaďarskú, tak že by sa boli odnárodnili a pomaďarčili, to prijať nemožno; lebo

a) Kumáni mali svoju kumánsku mluvu ešte za času kráľa Sigmunda († 1437) [2]), a tak, nebola-li maďarčina pôvodnou mluvou Kumánov a Pečencov, boli by sa museli pomaďarčiť až po smrti tohože kráľa Sigmunda. Kde tohoto dôkazy?

b) Že za tejže doby kumánska mluva nemohla byť iná, než maďarská, nasleduje z toho svedectva, že kráľ Sigmund znal mluvy: latinskú, nemeckú, českú, slovanskú, italskú a francúzsku [3]). Jestli pod spomenutou mluvou kumánskou nerozumie sa maďarčina, nutno by bolo o ňom povedať, že ako kráľ uhorský ani neznal maďarčinu.

c) Je pravda, že odvolávajú sa na jakýsi kumánsky „Otčenáš“: ale Dr. Rössler vo svojich „Rumänische Studien“ upozornil ich na to, aby sa nedali vysmiať, keďže ten „Otčenáš“ je vlastne turecký [4]).

d) Poneváč kráľovské diplomy písané boly latinsky, nachádzame v nich ovšem málo slov kumánskych alebo pečenských; ale dosť ich je k dokázaniu toho, že mluva Kumánov a Pečencov bola maďarská. Nedbajúc na to, že v staroruskom speve o výprave Igorovej spomína sa khan Kumánov Šarokán, ktoré meno shoduje sa s maďarským sárkány [5]), pripomeniem len v uhorských diplomoch prichodiace mená: 1280 Aglazlo čili ag László (filius Teprez cumani), 1211 Ciquilo čili Csikóló (agaso in villa Beseneu), 1211 Fekete (iobagio in villa Beseneu), 1211 Finta (kuľhavý, agaso in villa Beseneu), 1211 Vendeg čili Vendég (iobagio in villa Beseneu); ďalej mená: 1211 Haja (agaso in villa Beseneu) bez pochyby od hajtani, 1211 Heles (arator in villa Beseneu) buď od helyes alebo hely, 1284 Isok (cumanus christianus de Rasnicha) snáď Istók (Stefan), 1270 Itce (bissenus testis), 1283 Ityk a Itek (cumanus in Bohosnicha), 1211 Keteul (agaso in villa Beseneu) podobné sú výrazom itze (holba), étek (jedlo) a kötél (povraz). Sem náležia tiež topografické mená kumánske s prídavkom szállás, halma, háza a telek, jako aj iné vôbec maďarské (Ujszász, Szarvas, Árpás, Jászberény, Fénszaru, Madarász, Magyarka, Halas, Mérges, atď.).

13. Terajší Kumáni (Kúnok, Palócok, Ijászok) sú potomkovia drievnych Kumánov, poneváč na ich drievnom mieste stále zostá-

[1]) Krajner: Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 68—72.

[2]) Jubente aliquando Sigismundo Imperatore secedere paululum omnes, qui Comanum nescirent (nam cum Comanis ei res erat, qui sunt Hungariae populi), non paruit imperio (J. Hammelburgensis). Interrogantique Caesari, cur non exiisset: Quia solos, inquit, abire iussisti, qui Comanum ignorent; quae iussio haudquaquam me comprehendit, nam mentiri et furari, quod est Comanorum proprium, nemo aeque ignorat atque ego calleo. Aen. Syl. c. IV. n. 32.

[3]) Scivit multas linguas, primo Latinam et Teutonicam, (dein) Bohemicam, Slavicam, Italicam et Gallicam, quibus omnibus congrue loqui poterat. Magn. Chron. Belg. p. 356. Cnf. Cuspin. de Caes. in Sigism. — Paul. Lang: Chron. Citiz. ap. Pist. SS. RR. Germ. I, 1228.

[4]) Korabinský: Geogr. Lex. S. 254. podáva ten „Otčenáš“.

[5]) Dvé zpěvů staroruských. V Praze 1870, str. 32.

vajú; ale títo sú Maďari: teda i tamtí boli Maďari. Jestli terajší maďarskí Kumáni nie sú potomstvom maďarských Kumánov XI—XIII. stoletia, tak buď tí drievni Kumáni zahynuli alebo potom sa pomaďarčili; nestojí ani jedno, ani druhé:

a) Drievni Kumáni nezahynuli, lebo keď nezahynuli iné národy (Slováci, Slovenci, Valasi, Srbi, Nemci), tým menej mohli zahynúť Kumáni, ktorí kompaktne bývali, zemanom rovné privilegia mali, od iných národov oddelení a len krajinskému palatínovi podriadení boli, vôbec milosť králov nad iné národy požívali, áno v istých dobách temer celou krajinou vládli, ba opanovať chceli i sám uhorský trón.

b) Keď Slovania od Tatárov strašne kántrení nezahynuli, tým menej mohli zahynúť Kumáni, ktorí s Tatármi spojení vyhli tomu kynoženiu, áno osadili Tatármi spustošené kraje.

c) Keby boli Kumáni zahynuli, bolo by zahynulo i meno ich; ktoré však doteraz trvá, a len niektorí dostali zvláštne priezviská: Jasones, Philistei, Hajdones.

d) Že by boli mali pôvodne nemaďarskú mluvu, tak že len časom boli sa pomaďarčili, nemožno uveriť; lebo jaknáhle rodina, obec alebo kraj sa odnárodní, zanechá tiež svoje predošlé národnostné meno; ale Kumáni a Palóci (Polovci) dosiaľ podržali svoje drievne meno: teda sa neodnárodnili.

e) Dejepis svedčí naopak, že mnohí, i sami králi, k vôli Kumánom sa odnárodnili, pokumánčili, pomaďarili, avšak nie, že by sa toho boli dopustili Kumáni.

f) Keď r. 1279 vyjednávalo sa s Kumánmi, aby opustili kočovný život, bydleli v sriadených obciach, stavali si stále príbytky a pokresťanili sa: Kumáni vyhradili si, aby neboli nútení holiť bradu, strihať vlasy a odložiť svoj kroj [1]); o tom, aby odriekli sa mluvy, nikde nieto reči, áno — jako sme svrchu pripomenuli — ich mluva ešte za doby kráľa Sigmunda bola kumánska čili maďarská.

14. Kdekoľvek nachádzame Maďarov v hustejšom počte, tam boli kedysi osadení Kumáni; a síce pod sv. Vladislavom (1086) Palóci okolo Matry; pod Štefanom II. (1129) medzi Dunajom a Tisou Pharetrarii (Ijászok, Jasones); pod Belom IV. (1238) pred Tisou (Cumania minor) a za Tisou (Cumania major); pod Matejom Korvinom (1470) v Csalóközi. Pečenci prijatí a osadení boli v Mošoňsku pod Salamonom (1067), potom rozptýlení po krajine, bez pochyby pod menom Székelyek, Besenyők a Hajdúk za Tisou. Nakoľko Anonymus B. r. n. opisuje deje kráľa Kolomana (1095—1114), osadení boli Kumáni na Csepeli a rozličných stranách Tisy, Bodrogu a Hernádu [2]) Čím podrobnejšie by sme stopovali osadenie Kumánov, tým jasnejšie by sme videli, že tam sú Maďari, kde osadení boli Kumáni, a tak prišli by sme tiež k tomu presvedčeniu, že Maďari sú potomci Kumánov.

[1]) Praeter abrasionem barbarum, et abbreviationem capillorum, et habitum vestium. Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum. Petr. Horváth. Pestini, 1801, pag. 74.

[2]) J. L. Píč: Der nationale Kampf. Leipzig, 1882. S. 28.

15. Maďarskí etymologi hľadajú príbuzenstvo maďarčiny s čuvasčinou, votiačinou, parmiačinou, vogulčinou, nogajčinou atď., teda s mluvou národov za Volgou, ktorí s Kumánmi a Tatármi súsedili, nie však s Turkami (Bulharmi) a Kozarmi medzi Donom a Volgou bývavšími. Na ich príbuzenstvo s Nogay-Tatármi menovite poukazujú slová: szakál, balta, bitschag, tschalgo, kapu, ata, ana, kitschik, allascha (nízky), atau (tó) atď. [1]. Pravdepodobným toto činí i to, že Uhri r. 1239 mali ich za neuhorských spojencov Tatárov, bez pochyby aj preto, že boli ich mongolskí súkmenovci. Z toho tiež možno vysvetliť, že osady s priezviskom Tatár sú podobne maďarské [2].

Oprava. Na strane 219., riadok 16. miesto: „ani bielych Uhrov, ani biele Uhorsko“, stáť má: „ani čiernych Uhrov, ani čierne Uhorsko“.

Po roku 1849.

Z pozostalých písem Štefana M. Daxnera.

Všeobecne tak myslíme, že revolúcia maďarská skončila sa pod Világošom. Áno, skončil sa tam odboj so zbraňou v rukách, ale nie revolúcia. Jej programm — prednesený od deputácie prešporského snemu vo Viedni dňa 15. marca 1848 — v hlavných bodoch, menovite dotyčne neodvislosti Uhorska od viedeňskej vlády, dotyčne osobitného a snemu uhorskému v Pešti zodpovedného ministerstva, parlamentárnej vládnej formy, repräsentatívneho systému, osobitných financií, osobitného vojska, inkorporácie Sedmohradska, svobody tlače atď., tedy v bodoch tych, ktoré zrovna protivily sa jednote monarchie rakúskej, uskutočnený bol vlastne len r. 1867 dňa 23. febr., keď Jeho Veličenstvom vymenované maďarské ministerstvo prejalo správu krajiny. A kto previedol tieto radikálne zmeny, túto revolúciu, zvíťazivšiu nad princípom jednoty monarchie rakúskej (ein einiges Oesterreich)? — Dopúštame, že vojny italianské a vojna „Nemcov proti Nemcom“ maly veliký vliv na vnútorný organismus a prevrat v monarchii rakúskej, ale hlavným nosičom revolúcie v organisme tom od r. 1849 po 1867 bola predsa len aristokracia maďarská.

Ona hneď po Világoši — ba i skôr — v krajoch cisárskym vojskom okkupovaných vystupovala ako strana starokonservatívna, vlastne ako hlavná reserva revolúcie, vystupovala nie so zbraňou v rukách, ale s hlbokými poklonami a s úsmevom na tvári, ako strana Košutom prenasledovaná a lojálna, ktorá, tamhľa Görgeym obeseného gr. Eugena Zichyho pokladajúc za svojho martyra, osvedčuje všade svoju lojalitu a nezvratnú vernosť trónu a osočuje pritom každého, kto nebol jej politickej viery.

[1]) Klaproth: Reise in den Kaukasus. Halle und Berlin, 1812. III, 274.
[2]) Parlamentär 1891, Nr. 9, S. 4.

Keď v auguste 1849 regulárny dobrovoľnícky sbor pod vedením c. kr. majora bar. Lewartowského bol prišiel do Gemera očistiť stolicu od guerilly maďarskej, vtedajší stoličný magistrát lamentáciami naklonil kapitána, v Tornalje a Putnoku s dvoma kompániami Cecco Pierrov ležiaceho, aby sa zaujal za pokojných a lojálnych občanov a rozohnal tú sberbu. Kapitán, mladý chlapík, rodom Talian (na meno už nepamätám sa), sobral svoje dve kompánie a šiel proti nám. V ten čas Lewartowski držal obsadenú Rimavskú Sobotu štyrmi stotinami. Ja som bol s druhými štyrmi stotinami v Tisovci, majúc na starosti horný Gemer. Náhodou bol som práve v Rimavskej Sobote pre úpravy, keď — o tomto úklade ničoho netušiacemu — Lewartowskému oznámili, že blíži sa c. kr. vojsko ku Rimavskej Sobote. Lewartowski hneď poslal svojho adjutanta, poručíka Samka Kolényho, aby oznámil veliteľovi prichádzajúceho c. kr. vojska, že Rim. Sobotu drží obsadenú c. kr. regulárny dobrovoľnícky sbor s hlavným veliteľstvom. Tým bol úklad zmarený, kapitán Cecco Pierrov prišiel sám do Rim. Soboty, kde sme si všetci dôstojníci s ním potykali. Ešte v ten deň Lewartowski dal k sebe doviesť prvého viceišpána stolice, Antona Szentmiklósyho, zodpovedať sa pre falošné zprávy o dobrovoľníctve. Videl som človeka toho, niekdajšieho veliteľa nemzetőrov gemerských pri Muráni, kľačať pred Lewartowským, — plakať, prosiť, rukami zalamovať; pritom všetkom Lewartowski poslal ho do Košíc, kde vtedy už zasedal vojenský súd. Tam zaujal sa za neho a protegoval ho gróf Anton Forgách, známy pod menom „muszka-vezető"-va, ktorý v ten čas bol už c. kr. civilným komisárom pri vojenskom dištriktuálnom kommande košickom.

Toto bola prvá afféra naša s reservou revolúcie, so stranou starokonservatívcov.

Už na sklone r. 1849 bolo pozorovať v strane tej silné hnutie, akoby na kommando. Ministerstvá vo Viedni, gubernium v Budíne, dištriktuálne kommandá po krajine boly ustavične obklopené antišambrujúcimi starokonservatívcami: jedni prichádzali, druhí odchádzali, — rozumie sa. že všetko samá lojalita, samí „treu-ergebenste Unterthanen". Jedni chceli to dokázať tým, že odporúčali sami seba na mastnejšie úrady, iní odporúčali svojich ľudí; bolo i takých dosť, ktorí upodozrievali iných. Obžaloby z panslavismu už vtedy prichádzaly do módy. Patrné bolo, že prvá etapa strany konservatívnej je: dostať do rúk legálnu moc, zmocniť sa úradov, tak kalkulujúc pritom, že ostatné poddá sa samo sebou.

Snahy ich vydarily sa, vyjmúc tých stolíc, kde okresné politické úrady de facto (lebo poverenia nebolo ku tomu) organisoval veliteľ c. kr. dobrovoľníckeho sboru, bar. Lewartowski. Mojím vedomím boly také stolice Gemer-Malohont a Zvoleň.

Poznamenať zasluhuje i to, že dôstojníci dobrovoľnícki, ktorí v certifikáte mali odporúčanie na civilné úrady, napospol dostali applikáciu, pravda len v nižších úradoch, ktoré i bez služby dobrovoľníckej — ako nekompromittovaní civilisti — boli by obsiahli, lebo veru r. 1849 a 1850 bola núdza o nekompromittovaných a

predsa do úradu súcich ľudí. Najlepšie pochodili tí, ktorí pred vzburou utiahli sa do Viedne a dostávali ako politickí vysťahovalci od štátu podporu; lebo mnohí z nich po pacifikácii boli vyznačení za dokázanú vernosť k trónu rádom Františka Jozefa a podostávali vyššie úrady. Za službu dobrovoľnícku nikto nebol vyznačený nejakým rádom.

Významnejšie úrady, kam náležaly aj c. kr. stoličné komisárstva, dostaly sa temer výlučne pánom starokonservatívcom do moci. Mužovia meštianskeho stavu, ako na pr. v Trenčíne Koreska, v B. Bystrici Rarus, boli medzi nimi skutoční „rari nantes in gurgite vasto“.

Počiatkom r. 1850, tedy po návrate mojom od dobrovoľníctva, magistrát Gemersko-Malohontskej stolice bol nasledovne sostavený: Severná slovenská polovica župy mala týchto osvedčených národovcov slovenských za slúžnych a podslúžnych: môjho brata Jura Daxnera, Fridricha Malatinského, Samka Vozára, Michala Bakulínyho, Adolfa Reussa, Petra Kellnera (Hostinského), Pavla Lovčányho (zaťa Sam. Reussa), hlavným notárom stolice a spolu tajomníkom c. kr. stoličného komisára bol Janko Moravčík, c. kr. komisárom však Ján Szilárdy, predtým Mumhardt. Ako Mumhardt stal sa on povestným v Gemerskej stolici, lebo pred r. 1848 v spoločnosti s Dobošom, fiškálom biskupa rožňavského, bol na čele stránky politickej „nem adózunk!“ (neplatíme daň!). Stránka tá bola v Gemeri obmedzená len na týchto dvoch intelligentných mužov a na pár katolíckych kňazov; ale mala za sebou pár sto *bočkorošov* zo Suchej doliny, ktorí pod vodcovstvom Mumhardtovým niekoľko ráz rozohnali kongregácie a voľby stoličné násilnickým útokom, fokošiami. Okrem tejto zásluhy mal Mumhardt ešte i tú, že bol blízkou rodinou rožňavského biskupa.

Zásluhy tieto cenily sa vyššie, než nezásluha tá, že bol členom toho štatariálneho stoličného súdu, ktorý koncom oktobra a počiatkom novembra 1848 v Plešivci zasedal nado mnou, Franciscim a Bakulínym a ešte dvadsiatimi dvoma súdruhmi našimi a súdil nás ako politických previnilcov, chytených pre vernosť k trónu Jeho Veličenstva.

Ostatne bol Mumhardt pri starokonservatisme svojom hlava dobrá, človek statočný a zámožný, katolík veľmi nábožný a pritom pre svoj zošlý vek Maďar oduševnený. Keď po revolúcii náhodou po prvý raz sišiel som sa s ním, zdalo sa mi, že mojím sebavedomým držaním sa očividne prišiel do zmätku, ale hneď spamätal sa a bol oproti mne najprívetivejším, najdôvernejším a vyznal, že on c. kr. komisariát hlavne len preto prijal, aby pomáhal nazpäť uviesť starý poriadok avitickej konštitúcie a tým preukázal i trónu dobré služby. O svojom štatariálnom sudcovstve poznamenal: „Hneď bol by som sa zaujal za vás celou silou, kadenáhle boli by ste povedali na svoju obranu, že vystúpenie vaše, pán brat, nemalo iného cieľa, ako uviesť nazpäť avitickú konštitúciu. Ale vy, pán brat, nechceli ste ma rozumeť, keď pri súde v takomto duchu dával som vám

otázky." Nuž starý pán, stelesnený starokonservativismus, bol r. 1850 prineohebný za c. kr. komisára.

Jeho slabou stránkou bolo, že nevedel nemecky a musel podpisovať nemecké relácie, ktoré predkladal mu jeho spiritus familiaris Janko Moravčík, upozorňovavší ho zakaždým, aby na nemecké úradné spisy podpisoval sa nemecky: Johann von Szilárdy. To *von* ľúbilo sa starému, ale neľúbilo sa mu, že by on, „magyar nemes", krstné meno mal podpisovať pred menom rodinným — to mu bolo veľmi po nemecky, a to on nechcel mať, preto podpisoval sa: Szilárdy von Johann.

Pod jeho ägidou shromaždili sa vo februári 1850 páni *táblabirówi* do Rim. Soboty na riadne štvrťročné fixa, aby pokračovali more patrio v prerušenom prisluhovaní spravedlnosti. Szilárdy sám chcel präsidovať v sedrii, ale Moravčík dokázal mu, že to nemožno, že on je šéfom politickej administrácie, a nemôže miešať sa do súdnych záležitostí, lebo že kromerížska konštitúcia (dto 4. marca) celkom oddelila pravosúdie od politickej správy. Neľúbilo sa starému pánovi, lebo neznal pochopiť načo je to; konečne predsa pristal.

Páni táblabirówi teda zasadli si na stoličnom dome, ako stoličná sedria, a brali hore processy. Medzi tými bol i process Jánošovčanov — pre zločin verejnej vzbury. Species facti záležalo v tom, že keď v septembri 1848 stolica uzavrela bola mobilisovať proti bánovi Jelačićovi čiastku „národnej gardy", maďarská obec Jánosi za príkladom Tisovca sprotivila sa mobilisácii, odohnala slúžneho i nemzetőrskeho majora a nedala ani jednoho chlapa. Roku 1849 boli z nich mnohí odsúdení a uväznení, ale Schlick, keď išiel cez Rim. Sobotu, prepustil všetkých politických previnilcov tisovských, hnúšťanských, jánošovských a iných. Po navrátení pokoja teda slávna sedria uznala za dobré vziať do rúk pretrhnutú niť spravedlnosti a dala skrze slúžneho Valenta Töröka dopraviť do Rim. Soboty asi dvadsiatich Jánošovčanov.

Náhodou stalo sa, že kapitán Feldek [1]), veliteľ v Rim. Sobote ležiaceho 2. batallionu strelcov, prechádzal sa po námestí s Jánom Moravčíkom, keď pred stoličný dom vytiahli dereš. Hajdúsi a ka-

[1]) Kapitán Feldek bol nám už ako dobrovoľníkom známy dľa mena; hovorilo sa o ňom, že pochodí po praslici od Žižku, a že je národne smýšľajúci Čech. Po bitke pri Ácsi, koncom apríla 1849, bol som od sboru officierskeho dobrovoľníckeho vyslaný do Viedne ku c. kr. ministerstvu vojenskému prosiť o to, aby nám Feldeka dali za hlavného kommandanta. Príčinu ku tomu zavdalo zlé zachodenie s nami so strany generála Šimuniča, vlastne jeho adlatusa od gener. štábu, kapitána Adlerberga, ktorý dobrovoľníkov slovenských nenávidel a za „kanonenfutter" považoval. Ja pred ministerstvom predniesol som prosbu za Feldeka. No nepovolili nám to. Miesto Feldeka bol menovaný k nám za hlavného veliteľa bar. Lewartowski, kapitán od gener. štábu Götzovho. Po bitke u Vacova, v ktorej generál-major Götz padol, dostal sa bol Lewartowski do disponibility a čakal na ďalší rozkaz vo Viedni, kým nestal sa naším veliteľom. Feldek — neznám, akým spôsobom — dozvedel sa o tom, že sme ho chceli mať za hlavného veliteľa. Roku 1850 spomenul mi to pri príležitosti a bol veľmi rád, keď som mu vyrozprával priebeh veci, doložiac so svojej strany, že ľutuje môj nezdar, lebo že by úlohu tú ochotne bol prijal.

stellán Markovič vyšli v paráde a za nimi jeden Jánošovčan, ktorého povalili na dereš. „Čo to za škandál?“ pýta sa Feldek Moravčíka. Tento, znajúc species facti, vyrozpráva mu nakrátce, v čom je vec. „Patroll her!“ zvolá Feldek na blízku hlavnú stráž; „die Menschen dort entwaffnen, den gebundenen losbinden, und alle auf die Hauptwache abführen!“ Kým toto na rozkaz vykonávalo sa, poberal sa Feldek hore na stoličný dom do súdnej dvorany. Nebohý Samo Vozár rozprával mi ako očitý svedok nasledujúci výjav:

Kaprál hajdúsky tichým hlasom oznamoval slúžnemu Törökovi, že tamvon vojenská patrolla odviedla hajdúchov i s kastellánom na hlavnú stráž. Kým to Török ďalej podával, otvoria sa zrazu na dvorane hlavné dvere, pri ktorých dvaja hajdúsi s vytiahnutými šabľami strážili, a v dverách zjaví sa vysoká postava Feldekova. Zastane, poloprižmúrenými očami pozerá po dvorane, ako by nás chcel prečítať. Po krátkej prestávke Feldek prehovorí: „Meine Herrn — wer sind sie? und was für eine Versammlung halten sie da ab, ohne meinem Wissen?“ — Páni poobzerali sa jeden na druhého, a starý Jozef Rakovský, najlepší Nemec medzi nimi, počne explikovať kapitánovi: že sú oni Comitats-sedria — — Comitats-Gerichtshof a že práve teraz držia svoju sessiu cieľom prisluhovania spravedlnosti. „Ach, was!“ povie Feldek. „Gerechtigkeit kann nur im Namen Seiner Majestät des Kaisers ausgeübt werden, und dazu sind sie — meines Wissens nach — nicht berufen. Ich gebe ihnen 5 Minuten Zeit; wer sich von ihnen nach Verlauf dieser Zeit hier finden lässt, der wird sofort nach Kaschau escortirt werden.“ Obrátil sa a odišiel. A z tých 5 minút postačovaly 2 minúty k vyprázdneniu dvorany. Vozár posledný zatvoril za sebou dvere.

Ešte v ten deň hlavná vojenská stráž preložená bola do stoličného domu, o pár dní pozdejšie prišiel generál-auditor z Košíc, poprehliadal väzenia a politických väzňov rozpustil domov. Záležitosť táto zle poslúžila starému pánu Szilárdymu, lebo v ten čas už bola v práci provisorná organisácia politickej administrácie a súdov. Ale skôr, ako by organisácia tá prevedená bola bývala, museli sme i my vystáť prvú väčšiu inkvisíciu pre panslavismus.

Delácie, podané ku civilnému dištriktuálnemu komisariátu (gr. Anton Forgách), boly našpikované všelijakými frásami a vymysleninami, ktoré mňa opisovaly ako demagoga a pansláva. V deklarácii svojej podvrátil som luhaniny, a čo týkalo sa môjho politického smýšľania, mal som za sebou fakta, ktoré dosvedčovaly, že mobilisovanie národnej gardy v Gemeri v jaseni r. 1848 bolo zamedzené vlastne mojím a súdruhov mojich vystúpením, a že vystúpenie toto malo za následok štatariálne pokračovanie proti nám; mal som za sebou jednoročnú dobrovoľnícku službu. Mne teda snadno bolo podvrátiť denunciácie. Ťažšie to išlo s mojím bratom Jurom, hlavným slúžnym malohontským, lebo bol denunciovaný, že sfalšoval štatistický popis obyvateľstva, poneváč mnohých Maďarov svevoľne dal pozapisovať za Slovákov. Formálna inkvisícia, pri ktorej aj jeden poddôstojník od vojska bol prítomný, dosvedčila to, že na Ďubakove, Soltýske a viac lazoch kokavských, kde katolícky farár kokavský

naviedol svojich farníkov, ani slova maďarsky neznajúcich, aby sa dali pozapisovať za Maďarov: brat luhaniny také jednoducho odmrštil a ľudí tých za Slovákov — čím boli vskutku — pozapisoval. Takto denunciácie minuly sa cieľa svojho, protivníci naši presvedčili sa, že keď nás je aj málo na počet, ale posícia naša následkom minulosti našej je pevná, a nesnadno je nás zničiť. V náhľadoch tých potvrdila ich i tá okolnosť, že Szilárdy vtedajšou vládou uznaný bol za nedostatočného ku správe stolice a postúpil svoje miesto pri konci r. 1850 Pavlovi Gömörymu, ktorý za dva roky vladáril v stolici Gemerskej; potom prešiel do Sabolčskej ako comitatsvorstand.

Gömöry bol muž mladý, vzdelaný, výtečná sila na poli politickej organisácie, pochodil zo Štitníka a poznal dobre pomery ak ľudu, tak i aristokracie v stolici. Po žene svojej bol spriaznený s prednejšími rodinami v stolici, po sestre však bol v švagrovstve s grófom de la Motte, provisorným vice-miestodržiteľom v Budíne a adlatusom Geringerovým. V slovách nedal sa poznať, kto je, no v skutkoch — pravda, opatrne — dosvedčil sa byť rozhodným privržencom starokonservativismu a rozhodným protivníkom všetkého, čo je slovenské. Prvým jeho dielom bolo, že ako predstata stolice oprel sa rozhodne vymenovaniu brata môjho za hlavného slúžneho a previedol, že môj brat pri provisornej organisácii bol präterirovaný. Ďalší vliv jeho javil sa pri sostavení stoličného súdu zo samých starokonservatívcov (Ján Abaffy präses, Jozef Rakovský, Karol Jeney, Baltasár Adorján, Záborský atď.). No pri sostavení staatsanwaltstva mienka jeho nevážila: generál-prokurátor Ján Hlaváč v Prešove vybral si ľudí sám, dľa vlastného náhľadu a presvedčenia.

Ja som sa dostal počiatkom r. 1851 ako námestný štátny zástupca ku staatsanwaltstvu, ktoré v ten čas, okrem úlohy verejného žalobníka v trestných záležitosťach, malo aj inú úlohu, t. j. bolo censorom nielen lojálneho smýšľania, ale i uspôsobilosti všetkých úradníkov štátnych, advokátov a všetkých vynikajúcich osobností v stolici. Šéfom staatsanwaltstva stoličného bol Ján Bokrányi, Košičan (predtým Strauch), bývalý professor práv na akademii košickej, muž v národnom ohľade nepredpojatý, svobodnomyseľný, hlava výtečná, jurista znamenitý. Ako zásadný protivník tendencií aristokratických, klonil sa viacej k nám; viedly ho k tomu okrem osobných sympatií aj manifesty a proklamácie koruny r. 1849 a počiatkom r. 1850 menom Jeho c. kr. Vel. všetkým národom Rakúska vydané a — na základe konštitúcie kromerížskej dto 4. marca 1849 — sľubujúce svobodomyseľné ustanovizne, menovite i rovnoprávnosť osobnú a národnú.

Trikrát bola konštitúcia táto v Uhorsku za platnú vyhlásená, a síce: po prvý raz od poľného maršalla Windischgrätza príhlasom dto 20. marca 1849; po druhý raz od Jelačića dto 28. júla 1849; po tretí raz však po pacifikácii, z naloženia Jeho c. kr. Vel., skrze Haynaua proklamáciou dto 1. nov. 1849. (Vidz Manifeste und Proklamationen, str. 30 a 207.)

Verili sme pevne, že zásady v ústave tej vyslovené, menovite

jednota ríše, ktorej programm „viribus unitis“ skvel sa i na nových peniazoch, — provincionálne snemy, svoboda a rovnoprávnosť osobná, národná a náboženská menovite i nás Slovákov, ktorí sme v proklamácii Jelačićovej osobitne boli spomenutí spolu s inými národami slovanskými, — svoboda tlače, oddelenie pravosúdia od politickej administrácie, verejnosť pokonávaní súdnych, porotné súdy atď., uskutočnia sa i u nás. Veď všetko to zaručeno bolo slávnostným slovom panovníckym. — Najväčšia nesnádza ukazovala sa pri praktickom prevedení porotných súdov v stoliciach s miešaným obyvateľstvom. „Nebude z toho nič!“ tešili sa starokonservatívci. „Akože bude Soboťan, neznajúci po slovensky, súdiť Hronca, ktorý za života svojho nepočul maďarské slovo?“ — „Ľahká pomoc,“ myslel som si; „rozdelíme stolicu na dvoje: na hornú, t. j. slovenskú, a dolnú, maďarskú polovicu, a bude po ťažkosti. Tak nebude Maďar-Soboťan súdiť Hronca-Slováka, ani Hronec Soboťana, vyjmúc keď na nesvojskom území spácha zločin, a v takých mimoriadnych prípadoch pomôže i tlumočník.“ No prv bolo treba starať sa o sídelné mesto pre Hornú Gemerskú stolicu.

Nebohý Martin Štefančok, v ten čas mešťanosta veľko-revúcky, muž pri iných výtečných vlastnosťach svojich horlive zaujatý i za slávu mesta a vlastnú chválu, rýchle pochopil výhody, ktoré obec, majúca vlastný regál a priemyselné meštianstvo, bude mať z toho, ak stane sa sídelným mestom stolice. Matej Nandrássy zase z národného stanoviska ponímal vec. Obidvaja podujali sa na to, že kadenáhle príde na pretras utvorenie Horno-Gemerskej stolice, mesto Veľká Revúca ponúkne svoj veľký mestský dom zdarma pre stolicu.

V takýchto ružových nádejach míňal sa rok 1851. My tešili sme sa, že zásady v oktroirke kromerížskej obsažené a v korunných zemiach zväčša už prevedené, i u nás vstúpia do života; protivníci naši však nenávideli oktroirku, dokazovali jej škodlivosť a životaneschopnosť, argumentujúc, že veď mnohé z tých zásad obsažené sú v zákonoch krajinských z r. 1848, lepšie by bolo teda ponechať zákony tieto, a len to, čo chybuje, doložiť spôsobom konštitucionálnym; no tak škoda bolo potlačiť revolúciu, a keď sa to predsa stalo, nech sa navráti stav z r. 1847, nech sa reštaurujú municípia stoličné, dikasteria, a potrebné reformy pôjdu starou pokojnou koľajou.

Len z udalostí pozdejšie nasledovavších dozvedeli sme sa, že odpor a boj proti oktroirke kromerížskej bol vedený súčasne i v kruhoch oligarchických, v lone ministerstva a v blízkosti samého trónu, a síce ďaleko intensívnejšie než dolu u nás. V ten čas nevedeli sme, čo to znamená, že počiatkom r. 1851 najskôr Schmerling a za ním onedlho Bruck vystúpili z ministerstva. Obidvoch mužov držali sme za priateľov a zástupcov svobodomyseľných reforiem, — tamtoho na poli pravosúdia a politickej správy, tohoto na poli národo-hospodárskom a finančnom. Nevedeli sme, čo znamená patent od 20. aug. 1851, ktorým bolo vysloveno, že ministerstvo má byť napotom jedine panovníkovi zodpovedné, že popri ministerstve a

neodvisle od neho má dejstvovať i ríšska rada, ako rada koruny v záležitosťach štátnych. Netušili sme, čo znamená patent ten, ktorým ministerstvo bolo upravené podať korune zprávu o konštitúcii marcovej, a vysvetľovali sme si to optimisticky, že vzťahuje sa to len na reformy v tejže konštitúcii: keď tu odrazu, v januári 1852, odvolaná bola Jeho Veličenstvom tá konštitúcia, marcová, kromerížska.

Radosť v Izraeli starokonservatívnom bola veliká. Pamätám jasne, že na večierkoch u Jána Abaffyho, präsesa stoličného súdu, kde okrem úradníctva aj dajedni z prednejších aristokratov stolice boli prítomní, starý Jozef Rakovský, assessor súdnej stolice, vyniesol zdravicu na Jeho Vel., prekypujúcu výrazmi lojality a najvrúcnejšej oddanosti; končil ju tým, že on je už starý, nebude dlho žiť, ale spokojný je s tým, že dožil sa vyzdvihnutia oktrojovanej ústavy, — dej tento mu je predznakom toho, že tí, ktorí veria a želajú prinavrátenie avitickej konštitúcie uhorskej, neveria, neželajú márno. On bude umierať vo viere, že my mladí dožijeme sa toho, že Jeho Veličenstvo, dľa príkladu vznešených predkov svojich, korunovaný bude korunou sv. Štefana za kráľa uhorského.

My mladí neverili sme to. Jedni z nás považovali odstránenie oktrojovanej ústavy za začiatok novej doby Jozefa II., ktorá nám krátkou cestou donesie želané reformy; iní zas videli v tom len pretvorenie sa ríše na štát absolutistický, a nerobili si žiadne nádeje do budúcnosti, lebo, ako odvolali národom prisľúbenú ústavu, tak môžu odvolať i osobnú a národnú rovnoprávnosť a všetky iné očakávané inštitúcie. „Hja“ — hovoril najstarší praktikus medzi nami, Janko Moravčík, „panská láska visí na zajačom chvoste, a kto si ju chceš zabezpečiť, drž zajaca za uši!“ Ináče povedano: pravda a práva národov — bez moci, nemajú garanciu svojho jestvovania. A to je tak oproti každej vláde, neuznávajúcej nad sebou svätosť a svrchovanosť zákona mravného. — Všetkých mrzelo nás, že starokonservatívci radovali sa, že nádeje naše na reformy oktroirkou prisľúbené padly do blata, tak že sme aspoň na čas utratili smer k politickej akcii a boli sme akoby paralysovaní, k nečinnosti odsúdení.

Aj tú radosť mali ešte starokonservatívci, že z ich stredu bola svolaná do Viedne anketná komisia, ktorá mala podať ministerstvu mienku o náhrade urbariálnej, o regulácii urbariálnych obcí a kommassácii, taktiež i o sriadení právneho pokračovania v záležitosťach týchto. Z Gemera bol ta povolaný Ludvik Szontagh rožňavský, jednoho času právny zástupca Koburgovský v panstve muráňskom. Po návrate jeho shováral som sa s ním o veciach tých, a vyrozumel som od neho, že ustálili sa na zásadách, ktoré pozdejšie v patente urbariálnom dto 2. marca 1853 boly kodifikované; pritom bolo mi nápadné i to, ako Szontagh obdivoval a vychvaľoval Bacha, v ten čas ministra vnútorných diel, jeho geniálnosť, jeho juridické známosti, vľúdnosť a spôsobnosť pri formulovaní právnických pochopov. „Veľmi srdečné a dotklivé bolo,“ hovoril Szontagh, „naše lúčenie s ním; ono skončilo sa tak, že, oduševnení jeho osobnosťou, prosili sme ho, aby stal sa veľkostatkárom a zemanom uhorským,

že budeme hrdí na neho, a on nám to, až k slzám pohnutý, aj prisľúbil."

Nuž ja verím, že sľúbil; ale pochybujem, že by mu bolo záležalo niečo na vyplnení toho sľubu. On, ktorý málo predtým vyslovil sa v jednom zo svojich obežníkov, že „Wir brauchen keine Popularität, sondern treu ergebene und fleissige Beamten und Unterthanen," — on, ktorý v inom nariadení, vydanom nám úradníkom, nakladal pridŕžať sa pevne „österreichische Nationalitätu," ktorý je prirodzeným výsledkom a postulátom „ein einiges Österreichu a Reichseinheitu" [1]) — on sotva mohol videť nejaké avancement pre seba v tom, aby bol veľkostatkárom a zemanom uhorským. Že osobnosťou svojou okúzlil členov urbariálnej ankety, je vec celkom prirodzená. Zdvorilý Viedenčan, mravov veľkopanských, pritom výtečný advokát, štátnik a diplomat prevahou duchovnou musel imponovať našim „táblabiróvom", nazdávajúcim sa, že extra Hungariam non est vita.

I ja mal som česť pri jednej príležitosti predstaviť sa jeho exelencii ministrovi Alex. Bachovi, ktorý práve v ten čas mal nastúpiť a či už bol nastúpil miesto gr. Stadiona. Bolo to počiatkom mája 1849, keď som bol vyslaný do Viedne vyprostredkovať, aby kapitána Feldeka menovali za hlavného veliteľa sboru dobrovoľníkov slovenských. Od vojenského ministra, kde som sa najprv hlásil, bol som odprevadený k ministrovi Bachovi. Tam som referoval ako očitý svedok priebeh bitky pri Ácsi a ustúpenie cisárskeho vojska k Rábu a Prešporku; odpovedal som i o iných predmetoch... Nielen našich „táblabiróvov", ale i mňa okúzlil Bach prívetivosťou svojou.

Keď teraz pomyslím si na onú sronenosť mysle, do ktorej sme upadli po vyzdvihnutí konštitúcie marcovej, a na exaltáciu našich protivníkov, diviť sa musím nášmu idealismu, ale ešte viac optimismu tých starokonservatívcov, nazdávajúcich sa, že pár komplimentami dostanú Bacha na svoju stranu. A predsa — Bachovi nemožno upierať samostatnosť, energiu a dôslednosť za času jeho ministerského dejstvovania. Už r. 1848, ako mladý advokát a protivník metternichovského *polizei-staatu*, stal sa členom provinciálneho výboru dolno-rakúskych stavov a zastával tam zásady, ktorých pozdejšie ako minister pevne sa držal, menovite: centralisáciu rakúskej monarchie, zahrňujúc do toho i Uhorsko, tedy — princíp jednoty ríše. On bol teda protivníkom osobitného postavenia Uhorska a štátneho práva uhorského, a keď i *rechtsverwirkungstheoriu* nevyslovil on, ale Schmerling, predsa pridŕžal sa jej i on fakticky; ďalej, bol rozhodným protivníkom toho, aby Rakúsko dotyčne svo-

---

[1]) Z toho vidno, že *magyar állameszme* a *egy egységes magyar nemzet* nie sú vynálezom ani Deákovým ani Tiszovým; je to opičenie takých fikcií, ktoré už boly pod slnkom a minuly sa bez znaku a stopy. *Reichseinheit* ustúpil *dualismu*, *Ein einiges Österreich* zase *Osztrák-magyar birodalmu*, a *österreichische Nationalität* nemá miesta ani len v Hornom a Dolnom Rakúsku, lebo i tam spievajú „Wacht am Rhein" a „Wo ist das deutsche Vaterland?" — Čert poberie fikcie, ale pravda zostane!

svojich provincií, náležavších k nemeckej ríši, splynulo s föderatívnym štátom nemeckým, lebo, keď výbor k vypracovaniu ústavy vo frankfurtskom parlamente utvorený vyslovil zásadu: „že k nemeckej ríši náležajúce zeme nemôžu byť spojené v jeden štát so zemiami k ríši tej nepatriacimi: a keď predsa takéto zeme majú jednoho panovníka, tedy pomer medzinárodný medzi nimi má byť usporiadaný na základe personálnej unie (Programm tento nanovo zohrievala opposícia maďarská r. 1861 a 1866 v debattách o sankcii pragmatickej); ministerstvo Schwarzenberg-Stadion a Bach vydalo 27. nov. 1848 známy kromerížsky programm, v ktorom föderalistom frankfurtským odpovedá: „Nie v rozdrobení rakúskej monarchie, ale v jej veľkosti leží zosilnenie Nemecka: sjednotené Rakúsko je záujmom tak dobre nemeckým, ako i europejským.“ To jest Bach bol rakúskym Nemcom a centralistom. Ostatne, že popri bachovskom rakúsko-nemeckom presvedčení existovalo medzi Nemcami rakúskymi aj iné, veľkonemecké presvedčenie, o tom svedčí aj vtip veľkonemcov viedeňských, známy z tých časov: „Oesterreich steht am *Schwarsen-berg*, unter dem Berg fliesst ein *Bach*, übeŕ den Bach führt eine *Bruck*, in dem Bach schwimmt ein *Schmerling*, hinter dem Bach ist ein *Tienfeldt*, auf dem Tienfeld sind Oesterreichs Völker versammelt und schreien: Ó *Kraus!* Oesterreich, mit dir ist's aus!“

Snahou Bacha bolo zabezpečiť nemectvu panujúce postavenie v monarchii rakúskej, skrze panovnícku rodinu, silnú ústrednú vládu a rozvetvenú birokraciu. On počítal na to, že pri prostriedkoch týchto sukcessívne nasledovať bude ponemčenie živlov nenemeckých. Dľa toho svobodnomyseľná a túžbam národov monarchie vyhovujúca ústava marcová bola len dielom opportunity a nie dielom úprimnej snahy. Štátnici rakúski chceli prelicitovať revolúciu maďarskú a konštitucionálne pokusy frankfurtské, čo sa im aj podarilo, a keď odboj maďarský pod Világošom skonal, paroxismus Nemcov však ochladol od vojenských exekúcií, Rakúskom a Pruskom prevádzaných, keď — takým činom — nastúpila doba previesť systém centralisácie nemeckej v monarchii rakúskej: vtedy oktroirka kromerížska, ako nepotrebná, hodená bola do koša. Darmo sme ju my ľutovali!

Ale ani starokonservatívci netešili sa dlho jej pádu. Rok 1852 vynaložený bol na prevedenie centralistických organisácií v korunných zemiach rakúskych; len všeobecný trestný zákon a všeobecný civilný kodex vstúpily do života i v Uhorsku, tamten patentom 27. mája 1852, tento patentom 27. nov. 1852.

Nasledovavšieho 1853. a 54. roku prevedená bola centralistická organisácia Uhorska,a síce hneď v januári 1853 vydaný bol patent o administrácii politickej a financiálnej, zatým vo februári nasledovalo pravosúdie, postupne vo všetkých svojich oddieloch. Spolu vydané boly aj nariadenia ministeriálné o kvalifikácii úradníkov: kto nemal a nesložil predpísané politické, finančné a sudcovské zkúšky, nemohol byť upotrebený pri odbore osnovnom (conceptsfach). I advokáti museli sa podrobiť zkúškam z novouvedených zákonov. My mladí poponáhľali sme sa poskladať predpísané zkúšky;

starší páni boli rozmrzení nad novými poriadky a paragrafmi, — oni boli navyknutí súdiť „birói bölcs belátás szerint“ a vtipkovali, keď niekto z nás odvolával sa na *straf-gesetzbuch* alebo *straf-processordnung*. Ešte roku 1853 vstúpila do života definitívna organisácia — shora nadol, najskôr pri vyšších forach, potom 1854 i v stoliciach. Ustrnutie bolo všeobecné, keď námestná rada v Budíne, päť oddielov námestných rád v piatich dištriktoch, najvyšší súd a kassačný dvor vo Viedni, päť appellačných súdnych dvorov v dištriktoch boly zaplnené takmer výlučne inorodcami, najviac Nemcami a Čechmi, len kde-tu nachodil sa domorodec akoby na ukážku; keď pozdejšie i stoličné politické úrady prešly z väčšej čiastky do rúk inorodcov a k stoličným súdom menovaní boli za radcov aspoň jeden alebo dvaja inštruktori, ktorých úlohou bolo bdieť nad tým, aby nové zákony a pravidlá pri pokračovaní súdnom prísne sa zachovávaly. Taký inštruktor, keď prišiel v určitú hodinu do úradu, najsamprv ponavštevoval izby referentov, potom kancelláriu, či je každý na svojom mieste. Keď nebol tam, musel sa zodpovedať. On viedol kontrolu ohľadom referády vydelených aktov, a aspoň raz týždenne skontroval každého, prečo tá alebo iná záležitosť nie je vybavená. Kto dokázal sa byť nesúcim, bol jednoducho inam preložený, alebo — prepustený. Keď stalo sa to s nejakým synkom rodiny aristokratickej, privyknutým na protekciu, boložе potom škreku a apprehensií. Žalobníci chodili k ministerstvám, ba i k samému trónu, odvolávajúc sa na svoju lojalitu a na utrpenú krivdu; no to všetko málokedy prospelo, nový poriadok zakoreňoval sa v živote. Starokonservatívci videli, že moc úradná, tento punkt Archimedesov, s ktorého dúfali vydobyť avitickú konštitúciu, vymknutá je z ich rúk. Bach stal sa najnenávidenejším človekom, jeho úradníci neboli úradníci, ale *bachhussári*, pustošiaci krajinu. „Druhá pohroma moháčska znivočila nás!“ hovorili starokonservatívci a splynuli v živote so stránkou revolucionárnou, ktorej heslom bolo: „mégis huncut a német!“ a „Kossuth Lajos azt izente“ atď. Strana táto čím diaľ tým určitejšie konsolidovala sa v krajine, a jej centrum i orákulum bolo panské kassíno v Pešti.

(Pokračovanie.)

Obraz.

Čo zjavuješ sa zase, obraz zaprášený,
keď dávno ťa už do tmy znalci zavesili?
Či asnáď chceš sa chlúbiť, že si vyššej ceny,
než múdri toho sveta prísne rozsúdili?

Na roztúžených očiach pavúk siete snuje,
— nevládzeš žiarou zraku spáliť biedne nite —
i pernám chybí život — nik ich neceluje —
preč, prísni znalci krásy, tu sa zaprášite.

Len rozpomienka vďačná zavše zaletela
do tmavých tvojich sieni, kam sa svetlo vkráda,
by svieži venec dala, suchý sňala s čela,
čo uvila ti z ruží duša moja mladá.

Ja vidím ťa zas v sláve (ač sa vyriecť bojím,
že sudcov rozhneváme, srdcia poraníme),
druh snov i prvých vzletov, buď len druhom mojím,
veď nádej striasa listie — zle samému v zime . . .

Vy súďte, ako chcete obraz zaprášený,
rozhláste: nemá svetla, nemá pôvab krásy;
mne jedno je, či bude v hrobe zatvorený —
pred okom duše mojej neskryjú ho časy.

Len hľaďte, prísni znalci, na ten obraz malý —
to pavúk licom kráča pletúc pavučiny —
nuž súďte svojím okom — moje slovo chvály:
mne obraz vzorom krásy, ľúbim jeho stíny.

I to je veľká vina! — kričia realisti —
my taký divný obraz nikdy nevideli . . .
Vo vede svojej veru nestojíte istí,
bo odkryť v srdci hviezdy — to ste zapomneli.

Somolický.

Slovenský jazyk.

Voľa.

Phil. dr. S. Czambel tvrdí (Slov. Pravopis, str. 107), že *vola*-kto, *vola*-kde je maďarsko-slovenská slúčenina, maď. *vala*-ki, *vala*-hol, ktorú vraj uznal aj Miklosich za takú. Dokázať niktorý to nedokázal, a tak dovolená je o tom diškussia i bez výčitky neskromnosti a ujmy auktority. Ani sa tak nedivím Miklosichovi v tej veci, ktorý slovenčinu poznal iba len zo skromných dát literárnych, a ktorému na taký spôsob nejedno v úkryte domácom utajené slovo zostalo neznámym [1]). Viac sa je diviť na Czamblovi, ktorý bez-

[1]) Tak na pr. jemu je maczkó maďarské meno za medveďa, somára, žrebca (Slav. Elem. im Magy. 448), jako to slovníky, V. Fogarasi, udávajú. Maco, Macko je špeciálne slovenské meno, to čo Matej, a po ňom nazývajú Slováci medveďa i zajaca mackom, a máčka (kocúra) macom i mackom. Pri slove gánicza, gáncza (945) hovorí, že slovenské ganec je maď. pôvodu. Toho slova nikde u nás nepočul som, ale ovšem džgance i žgance = púčky z kaše alebo hrubej múky, Stopfköchlein; taktiež hovorí sa džgať, žgať do seba = pchať, jesť (triviálne); nadžgať, nažgať, nadegať sa = napchať sa; nadžganý, nadeganý; nenadžganec = nenažranec, nesyta. Z týchto slov. výrazov nemá

prostredne tak hlboko nazrel do živého prameňa a doziera i tých jemností kapillárnych osnovy jazykovej, že on to tvrdí. Ja poznávam v prvej čiastke složeného slova voľa-kto a iných tiež tak složených

Mikl. ani vo svojom Etym. Slovn. pod žeg-, kde podobné inoslovanské uvádza, ničoho. Debella (125), miesty dévla, nagy, magas leány, sostavuje Mikl. so sts. debelъ hrubý. Devla povedajú Slováci 1) na hodnú, urastenú dievku žartovne a v dobrom smysle: už koľká devla je z teba, povedá matka dcéruške; 2) v zlom smysle na necudnú: to je len taká devla, devlisko; 3) na cigáňku: cigáňska devla. Treba si povšimnúť, že na cig. jazyku Devla znamená Boh, srovn. lat. deus. Slov. devla, jako ani devojná, dievka, dievča nemá Mikl. pod de- 2. Pákosz, pákosztos (548) naschhaft srovnáva s čes. pakosť, Verkehrtheit, i pod opakü. To zdá sa bližšie stáť ku slov. pahostný, pahostník, jako povedajú na toho, kto druhého vyjedá, z druhého žije, ein Schmarotzer. Ani paškrta, paškrtný nezná Mikl. O póla, polya (646 a pod vi- 1.) Windel, hovorí, že je to nsl. povijalo. Slov. pôlka = plachta z jednej poly plátna, do jakej sa matka s dieťaťom na ruke „odieva“, Mikl. nespomína. Pôlka je dimin. z pola (tak sa ovšem nepovie na to rúcho), ináč to volajú odedza, odiedzka. Pri tinnye (879 a tynü) Pallisade nemá slov. týnie = Staket; plot z týnia, týňový plot. Zádor (924) Stänker sostavuje s ideálnym zadorъ*. Slov. záder je vlastne zadretá za nechty kožka, Nietnagel, trop. hovorí sa o hašterivom človeku: záder, čo sa do každého zadiera. Pod der- uvádza Mikl. luž. zadora hader, mr. zador, zwist, br. zador, zank, r. zadorъ für rospašь, ale sl. záder nemá, a skôr je predsa úverné, že to prijali Maďari od blízkych Slovákov, nežli od tamtých obďalečných. Zsirka (949) kisütött szalonna-szelet spojuje neprave so žír, die Mast, to je slov. žiarka = žiarená slaninka, jako si to obyčajne pri ohníku robia. No dosť z takýchto. Avšak nemenší je počet tých slovensko-maďarských slov, ktoré Mikl. mlčaním pominul. Uvádzam z nich: bacza, buczkó — buco, bucko, byco; barka, bariska — barky, barušky, ináč jahniatka, púzalky, kočičky = kvetné puky rakyty; csánk — článok, členok na nohe: csapinós vonal, eine schräge Linie, Fogar. — čapým nosom vedená čiara, čapý nos, Storchschnabel, prístroj kreslický; cserbók — červík, červiak; csiápol — čiape, kurence čiapú = pištia; csipke — čipka; csukóka — čukavka, štukavka; czedele — cedilo, cedidlo, valašské nosivo; gerëncz, hát-gerëncz — grúnec, grún, chrbát, patrilo by pod granĭ, ale ho tam Mikl. neuvádza, ačkoľvek srovnáva poľ. groń, wyniosły brzeg łożyska; gyegyepógyes, unbehilflich, Fogar. — dľa tohto: kdeže pôjdeš (proti noci); (inas — inoš, junoš, bez mála už pozabudnuté, Janošík je iste inošík, junošík); (kajsza — kosý,) pošikmý); karapol — kropí; karicsal, karicsol — kričí, škrečí; karincza — škornica, kožená zástera, srovn. škorne, bačkory; (kobza — kobza, starodávne husle, i priezývka: ty kobza stará); koszorú (Flügelkrone, Fogar.) — kosier, kosierek, kosé kohútie perá za klobúkom; motol, motikál — motá, motká sa; motozik, megmotozik — zmotožiť sa = otráviť sa (o ovciach), ovce sa zmotožia, keď požerú motožku, matonohu, conium, aethusa cynapium, alebo šmatlák, opilec, lolium temulentum, a inú „zlú zelinu“; ocsúdik, felocsúdik — očuť sa, ocítiť sa; (par, pár — par, zápar, záparka, druh kvasu); (papulya, papulyáz — papuľa, papuľovať); paskorta — paškrta, maškrta; pasztágy — postať; rapos — rapavý, škrapatý; sáhos, sávos — vyšívaný, srovn. švehla, šivačka, Nähnadel, švalec, Pfriem; susog — šuškať, šeptať; sivít, süvít — šviští, viští, hvizdí. Príležitostne buď pripomenuto, že Mikl. pod svist- píše: „In welcher verbindung damit *p.* świstun, *klr.* svystak, svystuch, svystun wurmstichige haselnuss steht, ist dunkel.“ Taký ‚deravý‘ lieskovec tiež i Slováci volajú hvizdák, a to preto, že keď na tú červíkom vyvrtanú dierku poduješ, zahvízda; tézsla, tézsolya — ťažalo, ťažadlo, volské oje, na ktorom je založené jarmo, a do neho zapriahnuté ťahajú voly; üstök — štica (kštika*); varczal varr — vrbcom šiť, vrbcovať, vrbčiť, endeln, srovn. sts. vrъvъ, s. vrvca, č. obrv a pod. pod ver- 2; viskó — chýžka: kdes' bol? -ch výžke, m. v chýžke, viskó je to iste, čo hiska ináč; zavadzál — zavadzať, vadiť; zsába — žaba, hniloba úst, ranula βάτραχον, srovn. ziabre — zsébre a žaburiny, Froschlaich. V. zemb- 1. a žabra.

participium praesentis activi časoslova volím: — voľa, jako: chťa, sťa, choca, hoďa, iďa, seďa, leža, veďa, buda... od chcem, hodím, idem, sedím, ležím, viem, som.

Pravda, že tvaru toho priechodníky už len jako vzácne relíkvie kde-tu na západe ešte sa ozvú zo zapomenutia. Slovenský spisovný jazyk, škoda byť! ani sa k nim nepriznal, nieto že by si ich bol osvojil, jako to predsa múdre urobil spisovný jazyk český, vrátivší sa po letargii XVII. a XVIII. storočia k podobným, tam tiež už zabudnutým tvarom: veda, bije, chvále... (Viď V. J. Duška „O tvoření tvarů participií“ vo Věstníku kr. české spol. nauk 1890); a čo sa obecnej reči ľudovej dotýče, i u nás tiež už nadobro dožíva väzba priechodníková vôbec, a nastáva adverbiálna väzba. I povstaly z jedných tých priechodníkov adverbia: zo stoja — stojaci, stojačky, postojačky, z leža — ležiaci, ležiačky, poležiačky..., o druhých dokonca zabudlo sa na ich reálny význam, ba zaniklo i povedomie, že to tvar vlastne slovesný, i poklesly priechodníky voľa, chťa, hoďa, da, meravými spojkami, ktoré i s inotvarmi svojimi — sťa, chca, choc, choci, chocaj, hoďas, hodza, hodzaj, hodz, popri týchto — poda, leda, leci, nie (ne), ponie (pone), -si, -s', tvoria súčiastky slúčenín, ktorých smysel čo neurčitého, jakoby na vôli, chuti, náhode zavislého, označuje, tak: voľa-čo, choci-čo, hoďas-čo, da-čo, leda-čo, leci-čo, nie-čo, čo-si, čo-s', a ostatné tými a synonymnými spojkami tvorené slúčeniny.

Že spojky voľa medzitým i samostatne sa užívalo a snáď kde-tu aj užíva, to dokazuje formula zariekania vredu (zrádnika), sdelená z Bošáckej doliny v „Sl. Pohľ.“ 1891, str. 4, kde stojí: „Vredu... z čehos' sa zbúrel? Voľa z ľaku, voľa z smädu, voľa z úroku, voľa ze zimy, voľa z jakejkoľvek príčiny?“ Kde voľa stojí namiesto takýchto: či, buď, buďto, trebárs, zda-li. Zaslúžilo by veru pátrať po tom, či na tých stranách užívajú ešte a jako toho slova.

Po tomto trvám, nebolo by ani dokazovať a contrario, keď sa to už samo sebou rozumie, že v slúčeninách vala-ki, vala-mi a iných takých, so slovenskými voľa-kto... rovnobežných, práve to „vala“ nie je maď. pôvodu, než slov. voľa, ale predsa pokúsim sa aspoň bližšie na to poukázať. Nemôže to byť 3. osoba sing. praeteriti časoslova van — vala = bol, -a, -o, lebo to v otáznych slúčeninách bolo by nesmyselné, práve tak, jako keďby miesto vala položil tohto aequivalentné volt: volt-ki, volt-mi atď., a iného takého maď. slova niet, ani sa toho vala-, okrem v složeninách, nikde neužíva. Okrem s vala- tvoria sa podobné složeniny i so spojkou ‚akár‘: akár-ki, akár-mi, a hľa, akár je preklad slovenského voľa, chťa. Nápadné na tom je predposledné dlhé *á;* kmen akar a vôbec všetky jeho sklony a odvodeniny majú ho krátko, to vari v maď. jazyku nemá analogon. Či sa reku i v tom neozýva kúsok cudziny? Ba veru zdá sa mi, že i príslovka *valjon*, dávnej *valyon* (či, azda) bude asi len slov. voľa. Naposledy poznamenávam, že ani Jungmann vo svojom Slovníku nepodáva slova voľa a s ním složených, ačkoľvek istotne musel vedieť o takých, keď nie z inakade, aspoň z Bernolákovho Slovára, ktorého ináč si všíma, znak toho, že ani Jung-

mann neuznával voľa slovenským, zdržovaný najskôr i tým, že v žiadnom inom slovanskom jazyku čo takého sa nenachádza, a to nebohdaj sviedlo aj iných do tej mienky. Teda ono predsa „voľakedy voľačo“ s očú kape.

1892. *F. Šujanský.*

Čipka.

Čipka, maď. csipke, je z tých slov, o ktorých slovenskosti sa pochybuje. Pokúsim sa prísť mu na koreň. Čipka po mojom je to samé, čo štipka, t. j. niečo uštipnutého, od slova štípať, čo znamená dačím ostrým, na pr. kliešťami, prstami stískať. Odštipnuté, t. j. tým činom utrhnuté kúsky, jako i povstalé za tým na pr. na nejakej tkanine strapce alebo zúbky sú teda štipky. Dialekticky vedľa štípať hovorí sa i ščípať, áno v detskej najmä vrave i čípať, čípanie, čipľavý atď. Príklady na to, že so složky šč (= šť) odmetá sa podakedy to počiatočné š, buďte i tieto: čekliť (čegliť), čeklenie, čeklivý, čeklivosť, vedľa ščekliť, štekliť atď.; čkať, čukať, čikutať, čkavka, čukavka, čikutka, čikutavka, začknúť sa, vedľa ščkať, šťkať atď.; čúber, čúbrik, satureia, vedľa ščúber, šťúbrik; napospol sa hovorí čmeľ, čmeľa, kedysi ščmeľ (Jungm. Slovn.), v Hor. Trenč. ešte i teraz ščela (poľ. pszczoła), ščelár, ščelien, inde najviac čela, čelár atď., za včela. V Hor. Trenč. počuť i toto: na ččo srco, inde na lačné srdce, t. j. na prázdny žalúdok; tomuto podobné pokladá Mikl. pod tŭsk-: č. na štítrovo, na ščútrovo, leerer magen, nsl. na tešče, p. tszczy, na czczo, nüchtern, r. čivyj, tščivyj, freigebig. Pod štĭp-: b. čepkam, zupfen, nsl. vščeknoti, včeknoti, r. čknutь sja deficere, prijti vъ uščerbъ. Tam uviedol Mikl. i m. csíp, doloživ: das ugrisch sein soll. Nuž tak i čipka za ščipka a toto za štipka.

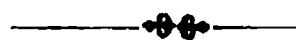
Pod tým menom — čipka, pl. čipky, č. krajky, maď. csipke, n. Spitzen, fr. dentelles, angl. laces, rozumia sa dnes užšie-širšie ozdobne upletené, utkané alebo vyšívané pruhy a pásy, jakými obrubuje sa kraj príslušného rúcha na ozdobu. Obyčaj a spôsob rúcho strapciami, zúbkami, štipkami ozdobovať je tak dávny, jako samo ľudské rúcho vôbec; prvé zaiste strapce, zúbky a štipky boly tie, ktoré dranim odevu prirodzene povstaly, čo sa časom ovšem i umele na okrasu prispôsobovalo.

Nejde tu o to stopovať vývin a dejiny týchto rúchových ozdôb, mnohotvarných a rozmanitých, po naššky čipky, zúbky, krajničky, strapce, obrusky, úrosky, výšivky, prietky, hájky, priamy, výložky, liemce, obalky a jako nie ešte menovaných, len to je čo do veci zvlášte pripomenúť, že tie vlastne tak rečené čipky, o jakých práve je reč, počali robiť ešte len v druhej polovici XVI. storočia v meste Annabergu dľa spôsobu, ktorý vynašla Barbora Uttmannová totižto klepľovaním (klöppeln) či prepletaním niťou navitými početnými kyjaničkami medzi sebou, odkiaľ ten priemysel rozšíril sa na všetky strany (Slovn. Nauč. Krajky). K nám do Uhorska dostal sa s nemeckými kolonisty menovite do baňských osád, kde sa

i veľmi skoro udomácnil. S priemyslom čipkárskym na tých stranách povzniesol sa spolu ruka v ruke i obchod s čipkovým tovarom, menovite boli a sú to obyvatelia viacero obcí na Hore-Hroní zvolenskom, čo sa na to dali, a odtiaľ i čipkármi sa zovú, vedúci obchod pôvodne s čipkami, ale pritom pozdejšie i s iným drobným tovarom po Dolnej zemi, zachádzajúci časom i za Dunaj. Pozoru je hodno, že, ačkoľvek toto čipkárstvo od Nemcov k nám prišlo, neujalo sa s vecou i jej nemecké meno — Spitzen — jako toináč obyčajne býva s novotným importovaným zbožím, ale len pomenovanie spôsobu, jakým sa také čipky robia, totiž že ich klepňujú, iste že preto sa tak stalo, že čipky jako čipky tu bývaly dávno známe, len že iným spôsobom, vyšívaním, druganím (stricken) hotovené, a len ten spôsob — klepňovať ich, bol neznámy a nový.

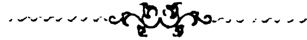
Ale pritom všetkom, ačkoľvek čipky, jako skutočnosť dokazuje, Slováci k Maďarom, a nie títo k tamtým zaniesli, naposledy môže byť, že tvar čipka m. štipka, jako vyše ukázano, aj ináč možný, utvrdil sa na jazyku slovenskom spolu s pričinením vzájomného vlivu maď. výslovnosti, taký príklad podávajú i slovom pitvor, uspôsobenom vraj po maď. pitvar, ktoré opäť pošlo od pôvodného sl. prítvor. Totižto ščipky zvolenskými obchodníkmi vyslovované ščipke — jako šatke, ruke, nohe (= šatky, ruky, nohy) — maď. sluchu znelo čipke, a v tom znení — csipke sa tam aj ujalo; slovenskí zase ľudia, používajúci v obchode s maďarskými ľuďmi výrazu čipka, čipkár, sami naň, nebadajúc pritom hrube ani premeny, navykli, a potom i medzi svojimi ho udomácnili. Dvojka šť (šč) v slovách do maďarčiny vniklých prehlaskuje sa na č, na pr. šťava — csáva, šťavica — csevice, šťavisko (kyslé, plané víno) — csáviszka, šťovík — csávik, šťuka — csuka, a tak i štípať — csíp, shodne i vo frásach: prsta'mi, kliešťami štípať — ujjal, fogával csíp; včely, muchy, blchy, hady štípu — csíp a méh, a légy, a bolha, a kigyó; štípe jako paprika, chren, ocot, dym (v oči) — csíp mint a paprika, torma, ecet, füst (a szemet); odštipnúť — elcsíp; zaštipnúť, prištipnúť — csippeszt; zaštipnúť sa — bele-, rá-csipeszkedik; štipkať — csipked, csipdel; štipľavý — csipős; štípanie v bruchu — hascsipés; štipka (špetka, čo medzi prsty vezme) csipet, csipot. Csipke, csipkebokor — šíp, šípka, šípkovy ker sem neprislúchajú.

1892. *F. Šujanský.*

Rok 1892. **Sošit 6.**

Slovenské Pohľady.

Po roku 1849.

Z pozostalých písem *Štefana M. Daxnera.*

(Pokračovanie.)

Už som pripomenul, že odvolanie marcovej oktroirky pomútilo koncepty naše do budúcnosti a že sme boli za čas bez orientácie. My boli sme roznietení za ideu rovnoprávnosti národnej, od jej uskutočnenia sľubovali sme si zdarný vývin všetkých síl a schopností slovenského národa; jej uskutočnenie však sľubovalo sa v najvyšších manifestoch a proklamáciach, pravda len kým bola potreba na obetivosť a oduševnenosť národov cieľom premoženia maďarského odboja. Keď raz dosiahnutý bol cieľ tento, vtedy povodilo sa zásade o rovnoprávnosti národnej tak, ako murínovi, vykonavšiemu službu svoju. Pri uvádzaní systému centralisačného bola síce ponechaná reč ľudu v bezprostrednom styku so stránkami, ale do úradov zavedená čím prísnejšie reč nemecká; kto neznal po nemecky, nemal kvalifikáciu ku štátnej, čo ak podriadenej službe; ešte i od notárov obcí požadovaná bola reč nemecká. Videli sme teda zjavne, že centralisácia je identičná s germanisáciou. Ale ľud náš nevidel to, jemu to bolo všetko jedno, aká reč panuje v úradoch, lensi ho pochválili pán slúžny alebo pán kassír pri bernom úrade za poriadne splatenú daň. Jemu bol ten Maďar z dolného Gemera bližší, poneváč bol Gemerčan, než na pr. novohradský, zvolenský alebo liptovský Slovák. Ľud náš nemal ani citu spolupatričnosti národnej, nieto žeby bol mal nejakého povedomia národného. Na ľud teda nebolo možno basirovať žiadnu manifestáciu, žiadnu akciu v prospech rovnoprávnosti národnej. On, zvyknutý byť nástrojom v rukách mocnejšieho, hľadel len na moc, a keď medzi tými, čo mali v rukách moc, strhla sa hádka o jeho záujmy, ľud už vtedy hovorieval to známe: „nech Pán Boh pomáha tomu, kto lepšie chce," ale sám nevstúpil do akcie, lebo „mohlo by to aj zle vypadnúť, a potom dávali by človeku príčinu."

V takýchto okolnosťach človek mimovoľne pochopil praktický reálny smysel poetickej výpovede Sládkovičovej: „Národ z národa svojho povstáva." Ale ako povstáva? Nuž, pravda, najsnadnejšie bojom za svoje milé *ja* a čo s tým *ja* úzko je spojené. Kde boj taký je nemožný, tam len vyučovaním, rozmnožovaním ľudí, po-

vedomých svojho ľudského i národného práva, rozmnožovaním intelligencie, tedy mravnej sily národnej, je možno niečo docieliť, a prostriedok k tomu vedúci — je škola!

Ministrom osvety bol vtedy od júla 1849 gr. Lev Thun. Muž dľa svojho individuálneho presvedčenia Slovanstvu rakúskemu prajný, čo dokázal dielami svojimi „Über die böhmische Literatur. Prag, 1842“ a „Über die Stellung der Slovaken in Ungarn. Prag, 1843“. Prvý jeho prihlas o školstve vôbec (vydaný obežníkom bar. Geringera 6. nov. 1849. Vidz Manifeste u. Proklamationen, str. 212) vystavuje zásadu a) dozorstva štátneho nad všetkými školami a vzdelávacími ústavmi, b) podporu štátnu pre neštátne školy, jestliže ich udržovatelia nie sú v stave tak zariadiť patričnú školu, ako zákon požaduje, c) ohľadom naukosdeľnej reči školy tak majú byť usporiadané, aby vyučovanie dialo sa v materinskej reči žiactva; tam, kde je obyvateľstvo viacrečové, i dve reči môžu byť naukosdeľnými (§ 8.); natískanie reči musí byť odstránené zo všetkých vzdelávacích ústavov; d) dozor nad školami vykonávajú štátni škôldozorcovia. Roku 1852 vydaný patent školský osnovaný bol na týchto istých zásadách, menovite dovoľoval cirkvám, obciam, mravným korporáciam a jednotlivcom zakladať školy, určovať reč naukosdeľnú, voliť professorov a direktorov.

V ten čas štátnym škôldozorcom v košickom dištrikte bol Pavel Tomašik, vlastný brat Sama Tomášika, predtým professor na ev. lyceume v Levoči, muž za vec slovenskú úprimne zaujatý, stelesnená slovenská dobrota, skromnosť, pilnosť a svedomitosť.

Tieto prajné okolnosti bolo treba využitkovať v prospech veci našej, tým viac, lebo v malohontskom a gemerskom senioráte vzniklé hádky o tom: aby aj slovenská reč uvedená bola za reč naukosdeľnú na gymnásiach našich, nesľubovaly prajného výsledku. Vyhotovil som teda prosbu k ministerstvu kultu v tom smysle, aby na štátne útrovy založená bola v Tisovci nižšia gymnasiálna škola pre okolitý čisto slovenský vidiek. Prosbu podpísaly všetky malohontské obce, počitujúce vyše 30.000 obyvateľov. Ale prosba ostala bezvýslednou, ako dozvedel som sa pozdejšie, z tej príčiny, poneváč vzrastajúce peňažné nesnádze nedovoľovaly štátu taký výdavok. Záležitosť neprišla ani na meritorné pokonávanie, ačpráve Tisovec v prosbe osobitne podanej osvedčil sa, že veľký mestský hostinec na námestí zdarma prepustí pre ciele školské.

Poučený touto zkúsenosťou, obrátil som sa k svojim priateľom veľko-revúckym, Matejovi Nandrássymu a Martinovi Štefančokovi. Cieľ rozhovorov našich záležal v tom: že keď v okolnosťach týchto nemožno vykonať osobitnú Horno-Gemerskú stolicu, so sídelným mestom V. Revúcou, aby mesto obeť, ktorú chcelo doniesť darovaním mestského domu na dom stoličný, prenieslo teraz na založenie reálky so štyrmi professormi, od mesta platenými, z ktorých jeden bol by spolu i direktorom reálky. Poznamenať treba, že pôvodne baňské mesto Veľká Revúca bolo nielen vlastníkom výnosného regálu, lesov a pozemkov v chotáre svojom, ale malo ešte aj iný značnejší prameň dôchodkov, takzvanú *handelskú kassu.* Bohatá

železná rúda na blízkom Železníku dala za starodávna pôvod baňskému a železiarskemu priemyslu na doline muráňskej. Z primitívnych slovenských pecí[1]) povstávaly maše a samokovy (hámre) a tieto spojily sa pozdejšie v akciovú, *Uniou* nazvanú železiarsku spoločnosť. Tejto spoločnosti prevažnú čiastku tvorili mešťania veľko-revúcki a mesto Veľká Revúca, ktoré postupom času od slabších mešťanov svojich poodkupovalo ich čiastky. Ale i na doline rimavskej v čas veľkej revolúcie vysťahovavší sa Francúzi založili podobnú železiarsku spoločnosť, známu pod menom *Koalície*. Spoločnosti konkurrovaly jedna s druhou, to ich doviedlo k tomu, že potom spojily sa v jednu, pod menom Rimavsko-Muráňska železiarska spoločnosť. V tejto spojenej a z 500 účastín záležajúcej spoločnosti malo mesto Veľká Revúca 75 účastín, na ktoré dostávalo od 15 do 30.000 zl. ročnej dividendy. Toto bola tá *handelská*, osobitným kassírom administrovaná kassa, z nej zaokrývaly, vlastne odkupovaly sa obecné, na mešťanov pripadajúce ťarchy, na pr. obecné práce. Často platila sa z kassy tej i daň krajinská za mešťanov, kdežto ostatné, nemeštianske obyvateľstvo vytvorené bolo z tých dobrodení. Z povahy kassy handelskej vytekalo, že bolo potrebno utvoriť medzi meštianstvom stránku, žiadajúcu založiť reálku na útrovy mesta, poťažne i kassy handelskej. Stalo sa tak. Na základe školského patentu vypracovaný návrh o sriadení reálky prijatý bol najskôr vo výbore mesta, potom v shromaždení meštianskom, a išiel cestou stoličnej vrchnosti hore ku oddielu námestnej rady košickej na potvrdenie.

Na čele vrchnosti stoličnej stál v ten čas Jozef Koreska, mešťan a r. 1848/9 mešťanosta skalický, potom c. kr. komisár v Trenčíne, muž a úradník výtečný, majúci však pre snahy naše tú nedobrú vlastnosť, že bol veľmi dostupný istej neprajnej nám stránke. V Košiciach, pri námestnej rade, o veci napred uvedomený náš Pavel Tomašik, ako školský radca, všetko možné podujal, ba prepracoval i návrh sriadenia reálky, len aby mohol docieliť potvrdenie jeho. Nuž docielil to, ale len s tým dodatkom, „aby právo menovania direktora patrilo biskupovi rožňavskému.“ Prirodzená vec, že Revúčania na tom nepristali, ale žiadali v novej repräsentácii, aby zákon školský, ktorý právo menovania a voľby direktora dáva zakladateľovi, bol zachovaný. Už neznám, kto potreboval vystatovať sa svojou lojalitou, — dosť na tom, že niekto upozornil námestnú radu, že ja som vlastne intellektuálnym pôvodcom uzavretí a repräsentácií veľko-revúckych. Následkom toho stalo sa, že ma neočakávane preložili, v „záujme služby“ „zur einstweiligen Dienstleistung“, ku staatsanwaltstvu do Košíc, kde mnoho reštancií bolo nakopeno. Týmto spôsobom pretrhlo sa osobné spojenie medzi mnou a mojimi revúckymi priateľmi, čo iste neslúžilo veci ku prospechu.

[1]) Slovenské pece boly obyčajné, pod holým nebom ustrojené pece, v ktorých tuhým ohňom vytápali rúdu a dostávali hneď kujné železo, ale mnoho železa ostávalo v troske. Teraz na doline muráňskej trosku túto zpod čiernej, trávou porastlej prsti vykopávajú a do maší odvážajú, kde ešte vždy dáva priemerne 40 percentov liatiny (suroviny).

Na repräsentáciu revúcku oddiel námestnej rady košickej upustil síce od prvého uzavretia svojho, ale vystavil podmienku, aby právo menovania direktora náležalo košickému oddeleniu námestnej rady. No i túto kondíciu a s ňou celú vec Revúca odložila ad acta. Príčinou toho boly medzi časom vzniklé svetové udalosti, ktoré v následkoch svojich rušiacim spôsobom zasiahly i do takých maličkostí, ako boly námahy naše.

Udalosťou touto bola východná vojna Ruska s Tureckom. Rusi už v júli 1853 obsadili Multansko a Valachiu. Diplomacia ruská počitovala na spojenstvo Austrie, ktorá v ten čas pre Čiernu Horu a Sutorinu bola v napnutom pomere s Turkami. Cár Nikolaj navštívil mladého panovníka nášho v Olomúci počiatkom oktobra 1853. Illustrované časopisy vyobrazily výjav, keď starý a hrdý cár Nikolaj na čele svojím menom zvaného husárskeho pluku v skoku defiluje a poctu vzdáva pred panovníkom naším. No všetko pokorenie sa a námahy Gorčakova neviedly ďalej, len ta, že Rakúsko vyslovilo predbežne neutralitu svoju vo vojne medzi krížom a polmesiacom. Ale už 9. apríla 1854 proti sľubu svojmu podpísalo vo Viedni konferenčný protokoll s Francúzskom, Anglickom a Pruskom, že budú chrániť integritu Turecka a donútia Rusko k zanechaniu podunajských kniežatství. Výpoveď kniežaťa Felixa Schwarzenberga (umrel 5. apríla 1852), rakúskeho ministra zahraničných diel: „Ich werde die Welt durch meinen Undank in Erstaunen setzen," realisoval jeho nástupcu gr. Buol-Schauenstein. Už 3. júna 1854 Rakúsko vyzvalo Rusov, aby zanechali kniežatstvá. Rusi 26. júna odstúpili od dobýjania Silistrie, už blízkej k pádu. Gr. Coronini, hlavný veliteľ vojsk rakúskych, 21. aug. so 100.000 chlapmi obsadil Valachiu. Ale okkupácia išla do groša, a peňazí nebolo; úveru tiež nie, lebo štátny dlh Rakúska, ktorý v polovici r. 1848 obnášal 831 millionov, koncom r. 1853 už prevyšoval 2000 millionov. Ministerstvo teda a ríšska rada rozhodli sa vyzdvihnúť 500 millionovú dobrovoľnú pôžičku od svojich vlastných občanov. Predstatovia stolíc boli uvedomení, koľko asi z toho na ich stolicu pripadá, a že čím kto väčšiu dobrovoľnú pôžičku nasbiera, tým zaslúžilejším bude pred vysokou vládou. Náš predstata Koreska musel sa tedy náležite obracať s celým apparátom podriadených úradníkov. Nám štátnym úradníkom brevi manu stiahli plat v rátach 2-mesačných. Jednotlivci, ktorí chceli sluť lojálnymi, museli tiež otvoriť vrecká, najviac trpely však obce, najmä zámožnejšie. Tak i Veľká Revúca musela složiť 40.000 zl., tedy asi ten kapitál, ktorý určený bol na zabezpečenie platu štyroch professorov zamýšľanej reálky. Na summu tú dostala štátne obligácie, ktoré však bez vrchnostenského dovolenia nesmela predať. Kurs týchto obligácií na burse menil sa dľa obstojateľství časových medzi 60 a 75%.

Po tejto affére našli sa v Revúci múdri páni, ktorí hovorili: „Hľa, keby sme sa neboli vystatovali so zakladaním reálky, mohli sme lacnejšie obísť pri dobrovoľnej pôžičke." Na takéto zlomyseľné rozumovanie najlepšie bolo mlčať. Kto má smolu, nech nedišputuje.

Dosť nadišputovalo a nakričalo sa po konventoch seniorálnych,

najmä potom, keď po vyzdvižení stavu obleženia vládni komisári prestali chodiť na tieto konventy. Dišputovalo sa o tom: či a akým spôsobom má byť zavedená i slovenská reč za naukosdeľnú na autonomných gymnásiach našich. Návrhov bolo quantum satis, jedni chceli školy viacrečové, iní zase, aby jedno alebo druhé gymnásium sriadilo sa s naukosdeľnou rečou slovenskou. Jedni odvolávali sa na nariadenie ministra osvety gr. Thuna, iní — a síce prísni autonomisti — zavrhovali ho a tvrdili, že nariadenie to nevzťahuje sa na naše cirkevné ústavy. Mladší farári neznali sa ustáliť na nejakom programme, starší zas chceli mať pokoj a všetko nešťastie pripisovali tomu, že spustili sme sa reči latinskej, ktorá spojovala nás všetkých. Pritom, keď počítali sme svoje sily, ukázalo sa, že národná slovenská strana len v malohontskom senioráte, i to len pri istom nátlaku, má numerickú prevahu, kdežto už v gemerskom senioráte bola v menšine. A konečne, čože vykonajú na dištriktuálnom konvente tieto dva senioráty oproti ostatným protivným šiestim? Radikálnejšie prostriedky, ako na pr. mnou narádzané utvorenie osobitnej superintendencie z cirkví slovenských (ako bolo pred dobšinskou konvenciou), nenašly súhlasu. Ani to neľúbilo sa, aby sme so strany cirkví odopreli dištriktuálnu školskú daň, kým strany naukosdeľnej reči nevyhovie sa žiadosťam našim. Cirkev tisovská i doniesla také uzavretie, ale nenašla nasledovníka. Tomašik, štátny škôldozorca, mal úradnú povinnosť uvádzať nemeckú reč za naukosdeľnú, a keď popri tom odporúčal i slovenčinu, nuž obmedzovalo sa to najviac na prednášky mluvnice slovenskej. Celé hnutie na poli cirkevnom záležalo „z mnoho rečí — málo činov".

Ostatne interpellácie na seniorálnych a dištriktuálnych konventoch za naukosdeľnú reč slovenskú opakovaly sa vždy až po rok 1860, a boly vždy zavrhované so strany protivníkov s tou odpoveďou: „Založte si také školy, keď sú vám treba, a dajte nám pokoj."

Pri definitívnej organisácii súdov roku 1854 rekurroval som o staatsanwaltstvo v Gemersko-Malohontskej stolici, kde poznal som ľudí i všetky pomery a mal som ako-tak pripravené pole k účinkovaniu národnému. No práve to nezdalo sa mojim predstaveným, a oni, proti žiadosti mojej, zase len „im Interesse des Dienstes", vymenovali ma za staatsanwalta do Sátoralja-Ujhelyu v Zemplínskej stolici, údajne preto, že posíciu tú považovali v celom dištrikte košickom za najdôležitejšiu.

Nuž pravda je, v stolici tej narodil sa Kossuth.[1]) Tam, v Sáros-

[1]) Otec Ludvika Kossutha bol rodom z Košút v Turci a slúžil v monokskom panstve grófov Andrássych ako úradník; tam narodil sa mu i syn Ludvik. Ludvik Kossuth skrze sestru svoju, vydanú za Jozefom Ruttkaym, bol v druhom stupni v švagrovstve s naším superintendentom Pavlom Jozeffym. Jozeffyčka (moja krstná matka) roku 1846, keď som bol jurátom v Pešti, vracajúc sa z Aboňu, kde bola na návšteve u svojho bratanca Jozefa Ruttkaya, išla cez Pešť a chcela navštíviť matku Kossuthovu; ja som ju doprevadil k nej. Panie shováraly sa po slovensky. Matka Kossuthova, v ten čas obstarná, ale ešte vždy pekná pani, posledný raz videla syna svojho v Pešti, keď ako gubernátor krajiny ustupoval smerom ku Segedínu pred približujúcim sa Haynauom.

Pataku, skončil juridický kurs a ako advokát započal svoju politickú karriéru. Zo Zemplína bol vyslaný ako ablegatus absentium na snem prešporský, kde započal vydávať v 100 exemplároch svoj písaný denník snemový, ktorý vyvolal také veľké hnutie opposicionálné v krajine; v Zemplíne vývodil jeho duch; tam ostali po ňom jeho súdruhovia a učedlníci. Okrem toho mal Zemplín i bohatú historickú minulosť. V stolici tej najživšie zachovaly sa tradície a pamiatky doby Rákócovskej. Ich rodinné sídla v Sáros-Pataku, v Borši, Stropkove, v Erdőbényi, ich početné listiny, opatrené podpisom „datum Sztropko — sub centum tiliis“, ešte vždy hovoria k žijúcim o dobe dávno zašlej. Čo týka sa ducha opposicionálneho, v tom vynikal Zemplín nad iné župy tak dobre za časov Jozefa II., ako i za panovania Františka I., a Kossuth bol len akoby kontinuatívnym výrazom toho ducha, keď roku 1832 išiel na snem prešporský. Nuž zvedavý som bol poznať mužov zo školy Kossuthovej, a mal som k tomu za dva i pol roka dosť príležitosti. Čo chce medzi nimi šéf úradu obávaného a nenávideného? spytovali sa medzi sebou, a boli chladní, zdvorilí, nedôverní. Ale keď mnohým kompromittovaným z r. 1848/9 pomohol som k advokacii, od ktorej boli odmrštení, iným zase k úradu a chlebu; keď dozvedeli sa o dobrovoľníctve mojom, keď videli, že aj osamotnelý medzi nimi držím sa pevne národného presvedčenia svojho, keď v rozhovoroch poznali, že slovenské národné smýšľanie moje má základ nezištný, prirodzený, mravný a tým samým nezvratný: vtedy stal som sa im človekom nepoňatným. Nevideli dotiaľ ešte intelligentného, národne smýšľajúceho Slováka a — nazvali ma Hurbanom. Predmetom ich nenávisti — následkom národnej ich intolerantnosti — bolo síce všetko, čo nie je maďarské, hlavne však bolo ním nemectvo a systém centralisačný, ponevač oboje týkalo sa nielen ich duchovných, ale i hmotných záujmov, oboje pozbavilo ich moci, ktorú predtým neobmedzene vykonávali, a výhod, ktoré s vykonávaním onej moci spojené boly. Oni slepo nenávideli i najlepšie inštitúcie, ako na pr. civilný kodex, len preto, že to pochodilo od Nemcov. O nich platilo to francúzske: garda umre, no nepoddá sa. Pravda, že platilo ono len o niekoľkých vynikajúcich jednotlivcoch, veliká väčšina, v ktorej zmizli tí jednotlivci, bola vždy hotová „paktovať s mocou a nejsť čelom do múru“. Ale objektívny pozorovateľ mohol poznať už vtedy, že v rozhodnej dobe tá massa nestrhne so sebou tých niekoľkých, lež naopak že tí niekoľkí zachvátia massu. Je to zákon prirodzený, že duch imponuje massám, a to i vtedy, keď víchrom slepej náruživosti napred hnaný bez kormidla rozumu rúti sa do vlastnej záhuby.

Od r. 1850 až po r. 1860 mal som príležitosť okrem Gemera bližšie poznať stolice Abaujskú, Zemplínsku a Sabolčskú; všade našiel som v živle maďarskom, a síce v intelligentných aristokratických, ba i v stredných meštianskych vrstvách, tú istú intolerantnosť a pýchu národnú, s ktorou spriateliť sa nemožno. Ba i v samom ľude maďarskom, ktorý veru nemá príčiny k hrdosti národnej, našiel som niečo osobitného, iný živel národný odstrkujúceho. Málo najdete medzi ľudom maďarským jednotlivcov, ktorí by okrem reči

svojej znali aj inú reč. Maďar je na to priindolentný, a keď i zná reč inú, nehonosí sa tým, nezakladá si na tom. Z detinstva svojho pamätám, že môj otec mával kočišov Maďarov; jeden z nich za 15 rokov slúžil v Tisovci a len biedne naučil sa slovensky hovoriť, kdežto už jeho deti nevedely maďarsky a posmievaly sa otcovi svojmu, chybne slovensky hovoriacemu. — — Veď najdú sa i u nás ľudia intolerantní, ale tí tvoria výnimku v humánnej spoločnosti našej. V maďarstve je to naopak: v národnom ohľade humánny jednotlivec je výnimkou v intolerantnej ich spoločnosti. Len dvoch čírych Maďarov našiel som, ktorí v národnom ohľade uznávali a zachovávali pravidlo: ako chcete, aby vám iní činili, tak i vy čiňte im. Obidvaja boli mi kmotrovia.

Náš slovenský ústupčivý, mäkký, šetrný človek musí v spoločnosti tej zahynúť, on bude tam predmetom útokov, posmechu a iných nešetrností, a to tým viac, čím viac bude ustupovať. Prirodzený boj ten má niečo elementárneho v sebe. Ustupuj, a budeš znivočený bez milosti; nedaj sa, a ustúpia oni pred tebou. Všeobecne myslí sa, že Maďar je rodeným najvýtečnejším husárom, no planým infanteristom. A to je vskutku tak. Úloha a charakteristika husára je prenasledovať slabšieho, biť utekajúceho; kadenáhle však ten utekajúci zastane si pevne k obrane svojej a nedá sa, hneď je po úlohe husárovej. Tak som to zkúsil za mnohé roky v spoločnosti maďarskej. Ale i ten, kto pevne stojí, nech si dá pozor na svoje slabé stránky, aby nebol zaobídený a vykoristený.

Sasinek dokazuje historicky, že terajší Maďari sú vlastne potomci tých istých Kumánov, ktorí počnúc od sv. Ladislava v menších hordách osadzovali sa vo vlasti našej, pod Belom IV. však, málo pred vpádom tatárskym, vo veľkých massách, pod siedmimi vodcami prišli sem a boli od kráľa vďačne prijatí a tu osadení. O Kumánoch týchto historici zachovali nám svedectvo, že boli náročití, osobliví, nesnášanliví, že si osobovali viac práva, než domáci; tisli sa do dvora kráľovského, a zaujali tam, vytisnutím starých domácich dvoranov, predné miesta. To zavdalo príčinu k tomu, že ich domáci nenávideli, a keď prišla vesť o blížiacich sa Tatároch, že považovali ich za predvoj tatársky a oborili sa na nich. Tu Kumáni spojili sa s Tatármi a pomáhali im plieniť krajinu našu. Po odchode Tatárov Kumáni ostali tu, pozaujímali spustošené a obyvateľstva zbavené úrodné kraje stredného Uhorska, a poneváč kráľ Bela synovi svojmu Štefanovi bol dal Kumánku za ženu, jej vlivom tým snadnejšie opanovali dvor kráľovský a stali sa pánmi v krajine, najmä pod synom Štefanovým, Ladislavom Kumánskym, ktorý už chcel prestúpiť i na ich vieru (mohamedánsku), a zanedbávajúc vlastnú ženu, obcoval so súložniciami kumánskymi. Až potom, príchodom nuncia pápežského a snemom domorodcov prinútený, odstránil bol Kumánky s dvora svojho. Z toho však povstala vzbura medzi Kumánmi, ktorú kráľ na čele domorodcov potlačil síce, no tým odcudzil si Kumánov, a keď onedlho miešaná jeho krv strhla ho do predošlého bujného života, pomstychtiví Ku-

máni Árboc, Turtul a Kemenche použili vhodnú príležitosť a zavraždili ho, harujúceho uprostred nevestiek kumánskych.

Nech sa ľúbi komukoľvek, kto pozná bližšie spoločnosť maďarskú, porovnať jej charakter s charakterom niekdajších Kumánov, a objavia sa mu príbuzné črty. Kresťanstvo a prúd všeobecnej vzdelanosti sbrúsily síce na pôvodine mnohé krajnosti, ale patrno pritom všetkom, že naturam si furca expellas tamen usque recurret. Tá istá vypínavosť, osoblivosť a pýcha, tá istá vládybažnosť a náchylnosť k týraniu slabšieho, tá istá intolerantnosť a nenávidenie všetkého, čo je inorodé, charakterisuje i teraz spoločnosť maďarskú, ako nám to historici o Kumánoch poznačili.

Pri týchto prevažujúcich vlastnosťach nasledovalo prirodzeným spôsobom s jednej strany to, že maďarstvo ostalo v svojej pôvodnosti a neamalgamisovalo sa so žiadnym iným národným živlom a že vôbec amalgamisácia rôznych národov v jeden národ, ako to stalo sa v Itálii, Francii, Anglicku, Španielsku, u nás nebola možná. S druhej strany z tých istých vlastností vytekalo i to, že maďarstvo bona fide skonfiškovalo celkom pre seba historiu Uhorska, ako by tu ani nebolo bývalo iných spoludejstvujúcich národov, že ono ani nemá výrazu v svojej reči pre pochop *Uhor*, *Hungarus*, *Hungaria*. Maďarovi je to všetko len *magyar*, *Magyarország*, a kto v *Magyarországu* býva, to všetko maďarský chlieb jie a je Maďarom. Z tých istých vlastností pochodí aj ich programm: „Kárpátoktól Adriáig“, magyar állameszme, magyar kultúra a ich terajší centralisačný systém maďarisácie, v ktorom niet, ani nemôže byť miesta pre svobodný vývin nemaďarských národných živlov, lebo ich intolerantnosť nestrpí sebarovného.

Genersich v svojom *Obelisk des XIX. Jahrhundertes* charakterisuje Maďarov klassickou výpoveďou: „jugi impatiens, — libertatis incapax“, a má v tom úplnú pravdu. Menovite poslednú čiastku výpovede živo cítime všetci, ktorí nie sme Maďari. Či premení sa tento charakter maďarstva hromadným vlivom odrodilcov? Viere podobná vec, že zmení sa, ale nezošľachtí sa, lebo chabosť, ľahkomyseľnosť, materiálny egoismus, lesť, zrada, zadávanie princípov mravných a iné etické pramene odrodilstva môžu len zdemoralisovať, nie však zošľachťovať človeka, spoločnosť, národ.

Za času služby mojej v Zemplíne, do jari 1857, zraky obecenstva obrátené boly k Sevastopoľu a potom k vyjednávaniam parížskym. Rusko vojnou tou ničoho neztratilo na existimácii svojej; celý izlam s najväčším napnutím svojich síl a pritom prvé mocnosti sveta stály proti nemu, a predsa ztrata Ruska na peniazoch i mužstve bola značne menšia, než ztrata nepriateľov jeho.

Medzitým nastal i v Uhorsku obrat v držaní sa vlády nemeckej naproti kompromittovaným z r. 1848/9. Značnejších obvinených a emigrantov posúdily vojenské súdy, — honvédov, ktorí boli súci k službe vojenskej, assentovali do vojska. Po vyzdvihnutí stavu obleženia nasledovala pre politické previnenie všeobecná amnestia pri konci r. 1852; ale ešte i potom až po r. 1855 jestvovaly prísne civilné politické nariadenia ohľadom tých, ktorí či v stoličných

shromaždeniach či ako úradníci revolucionárnej vlády, alebo ako vyslanci na sneme peštianskom, alebo práve so zbraňou v rukách mali účasť na revolúcii. Účastník taký nemohol byť ani advokátom, tým menej verejným úradníkom. Udavačstvo bolo v kvete, a staatsanwaltstvu náležala tá — aspoň pre mňa veľmi nemilá — povinnosť ex offo presviedčať základnosť alebo bezzákladnosť všelijakých delacií. Ale už počiatkom r. 1855 vláda obmedzila známku illojálnosti len na tých, ktorí ako dôstojníci slúžili pri honvédstve alebo na poli politickom vyznačili sa revolucionárnou činnosťou; pozdejšie prestaly aj tieto známky a amnestia z r. 1852 dosiahla úplnej platnosti. Už r. 1856 mnohí z nekdajších kompromittovaných prišli nielen k advokácii, ale i do štátnej služby. Vláda sama sotrela rozdiel medzi lojálnymi a illojálnymi.

No stav tento nemal času pôsobiť na mysle ľudské, lebo hneď po východnej vojne množily sa na politickom obzore znaky, že pokoj europejský nepotrvá dlho. Bárs jako spierala sa Austria pripustiť Sardínsko ku konferenciam parížskym, predsa Sardínsko bolo pripustené a minister Cavour, priateľ revolucionára Mazziniho a uskutočňovateľ jeho myšlienok, sedel pri uzavieraní parížskeho mieru pri jednom stole so zástupcami veľmocí europejských, žalujúc na Rakúsko pre okkupáciu kniežatství italianských a cirkevného štátu, pre ukrutné, s konfiškáciami majetkov spojené potlačovanie národného ducha a národných snáh italianských, ktoré snahy — mimochodom rečeno — už vtedy maly za programm „Italia fara da se.“ Už v marci 1857 pretrhnuté bolo diplomatické spojenie medzi Rakúskom a Sardíniou a v rokoch 1857/1858 rozvadily sa obe vlády tak, že na smierenie bez vojny nebolo možno myslieť. Z tých časov pochodiace diplomatické nóty a žaloby Cavoura sú unicum klassických prác, v ktorých tento minister na základe štátotvornej idei národnej a na základe národných záujmov italianských podvracia a poráža historickým právom a medzinárodnými závázky bránené nároky Rakúska na zeme italské. Práce tie s velikým chvatom čítané boly v Uhorsku, v nich videla aristokracia maďarská obranu práv svojich národných i politických proti centralismu nemeckému; už vtedy pošuškávalo sa, že Kossuth v Turine pracuje s Cavourom a robí prípravy k utvoreniu legie maďarskej proti Rakúsku, v ktorom diele pomáhajú mu Klapka a Pulszky. Chýry tieto elektrisovaly aristokraciu maďarskú a vzbudily vo verejnej mienke nádeju na vydobytie národnej i politickej neodvislosti Uhorska od vlády nemeckej; všade bolo pozorovať radostné hnutie myslí a škodoradosť nad neprajnými pre Rakúsko konštelláciami politickými.

Konštellácie tie ukazovaly na úplné osihotenie Rakúska. Rusko pripisovalo zrade austrijskej svoj nezdar vo východnej vojne, Prusko videlo v Austrii svojho soka v Nemecku a tešilo sa nesnádzam jeho, Anglia zjavne podporovala snahy Itálie po sjednotení národa. Medzi Napoleonom III. a Austriou bol vznikol spor o sjednotenie Multanska a Valachie pod jedným kniežaťom (Alexandrom Couzom), čomu Austria a Turecko odporovaly. Okrem toho Napoleon zo

strachu pred novými bombami Orsiniho[1]) pridal sa ku Cavourovi a napomáhal jeho diplomatickú akciu, namerenú proti Rakúsku.

Ako už pripomenuto, mňa v ten čas, t. j. z jari 1857, preložili do Veľkého Kállóva v Sabolčskej stolici za radcu tamejšieho stoličného súdu a spolu i šéfa súdu okresného. Poneváč som bol jediným znalcom medzi mojimi kollegami v záležitosťach urbariálnych, a regulácie urbariálne dialy sa práve vtedy, ja bol som hľadaným sudcom a viac kompossessorátov sabolčských vyvolilo ma za sudcu kompromissionálneho vo svojich zastaralých processoch proporcionálnych, ktorých konečné vybavenie bolo podmienkou regulácie a kommassácie majetkov. Týmto činom stalo sa, že som bol v bližšom styku s tamejšou aristokraciou, nežli kollegovia moji, a možno, že i demokratické a čestné smýšľanie moje dopomáhalo mi k tomu, že mal som príležitosť bezprostredne obznámiť sa s túžbami, nádejami a politickými náhľadmi tamejších aristokratických kruhov.[2])

[1]) Ludv. Napoleon ešte pred r. 1848, keď jako vyhnanec zdržoval sa vo Švajčiarsku, stal sa členom spolku *Giovine Italia*, založeného revolucionárom Mazzinim cieľom oslobodenia Itálie od cudzieho jarma a utvorenia jednotného italského štátu. Členovia spolku tohoto boli prísahou zaviazaní pracovať na uskutočnení programmu. Mladá Itália v svojom záujme pomáhala Napoleonovi pri voľbe na predsedníctvo republiky francúzskej. Službu túto odplatil Napoleon tak, že v júni 1849 vyhnal Mazziniho, správcu republiky rímskej, z Ríma, republiku zničil a pápeža Pia IX. z Gaëty doviedol nazpäť do Ríma, vojskom francúzskym obsadeného. Skutok tento vyhlásený bol za zradu na *Giovine Italii*. Po výčine 2. dec. 1851, keď Napoleon stal sa cisárom, písal mu Mazzini z Anglicka medziiným túto hrozbu: „Mužovia práva a svobody premohli inkvisíciu i prvé cisárstvo: majte na pamäti, pane, že i vy budete premožení!“ — Keď r. 1857 minister Cavour vystúpil na poli diplomatickom s národnými aspiráciami Itálie, vtedy gróf Felice Orsini, člen jednej z prednejších rodín italianských a člen mladej Itálie, odhodlal sa zavraždiť Napoleona. Attentát previedol 14. jan. 1858 hodením treskavej bomby pod kočiar Napoleona do opery idúceho. No nedosiahol cieľa. Orsini bol lapený a odsúdený na smrť guillotinou. Z väzenia písal Napoleonovi list, ktorého obsah však nevnikol do verejnosti; v čas popravy, pred guillotinou, obrátený tvárou k Louvru, silným hlasom preriekol slová: „Nemysli, že zachrániš sa krvou mojou! Tak, ako ja, ešte tisíc iných mladíkov Itálie prisahalo ti smrť pre zradu tvoju na Itálii.“ Po odprave Orsiniho Napoleon nielen že na diplomatickom poli podporoval snahy Cavourove, ale o rok pozdejšie odhodlal sa i k vojne proti Austrii za Unitu Italiu.

[2]) Samý prvý bol kompossessorát v Eőre, ktorý vyvolil ma za svojho kompromissionálneho sudcu v urbariálnej a proporcionálnej otázke. V proporcionálnej pravote bolo interessované i susedné panstvo vajanské, náležajúce grófskej a barónskej rodine Vayovcov. Barón Alois Vay chcel dať oceniť svoju čiastku v panstve, lebo potreboval zdvihnúť pôžičku od Hypotekárnej banky. Bol v tej veci u mňa, aby posúril sudcovské ceniteľské práce.

Po rozhovore o úradnej záležitosti poznamenal bar. Vay, že „meno moje pozná,“ lebo že „Daxnerovci sú známa zemianska rodina v Gemeri — jeden z nich bol v poslednom čase štátnym zástupcom v Rimavskej Sobote, — hovoria o ňom, že je ináče hodný človek, ale veliký panslháv.“ — „Mám česť predstaviť sa ako ten istý; ja som bol štátnym zástupcom v Rimavskej Sobote,“ odpovedal som, chcejúc takým činom zamedziť ďalšie chvály. — „Á, teší ma, že nenadále našiel som svojho zemka v Sabolči,“ hovoril Vay, a podávajúc mi ruku so sarkastickým úsmevom na tvári, spýtal sa ma, akoby dôverne: „No, a kedyže už budeme mať to slovenské kráľovstvo?“ — „Veru nie som v stave určite udať čas ten; ale to verím, že vás vec tá veľmi zblízka sa dotýka.“ —

Jednu z prvých prípravných prác urbariálnych mal som v blízkej ku V. Kállóvu obci, Bire, majetku terajšieho bosenského ministra Benjamina Kállayho. Obec, obývaná pomaďarčenými Rumunmi, patrila ako fília k pravoslávnej cirkvi veľko-kállóvskej, kňaz tejto cirkve, starý Karcub, bol tam interessovaný, a keď sme po prvý raz ta išli, upozornil ma, že mladý zemský pán tej obce hovorí i po rusky. Zadivený nad tým, pýtal som sa starého Karcuba, akú príčinu má ten zvláštny zjav? Odpovedal mi, že otec Benjaminov, Ignác Kállay, jeden z prvých dynastov stolice, bol rozhodným nepriateľom snáh Kossuthových, a síce v takej miere, že keď videl víťaziť snahy tieto, keď videl pád rodnej aristokracie v Uhorsku, zanášal sa myšlienkou vysťahovať sa do Ruska; no ochorel a umrel pred časom. Ale na smrteľnej posteli naložil svojej manželke, aby po jeho smrti speňažila všetok nepohnuteľný majetok a so synom vysťahovala sa do Ruska, lebo, dľa jeho mienky, Rusko je jedinou krajinou v Europe, kde staré tradície požívajú úctu, kde rodná aristokracia má ešte budúcnosti. Prvým učiteľom mladého Benjamina v reči ruskej bol starý Karcub, pozdejšie stal sa jeho inštruktorom Ferenc, známy slavista a linguista na universite v Pešti. Nuž, človek mieni, Pán Boh mení. Starý Ignác Kállay nevedel, k čomu poslúži jeho synovi známosť reči ruskej. I tu dosvedčilo sa, že „skutky sú naše, výsledky skutkov však spravuje Pán Boh“.

„Nuž áno, — ale prečo práve veľmi zblízka?“ — „Len preto, že Vayovci sú pôvodom Slovania.“ — „Nemám o tom bližšieho vedomia, a počujem to prvý raz.“ — „Ale to len ráčite znať, že Tomáš Voja je vaším pradedom?“ — „Áno, to je tak. Vayovci odvodzujú sa od pradeda Tomáša Voju.“ — „Ktorý pod sv. Štefanom dostal do daru Vaju a okolie?“ — „Od toho istého. Vaja od časov sv. Štefana patrí Vayovcom.“ — „Dľa starých historikov tento Tomáš Voja bol veľmožom slovanským v Pannonii, terajšom Zadunajsku, a poneváč v cirkvi vtedajšej kresťanskej náležal k obradu latinskému, Nemcami rozširovanému, a vlastne držal s Nemcami, z tej príčiny znepriatelil sa s Kupanom, vojvodom šumežským, ktorý bol zástupcom pravoslávnej, Nemcom nepriateľskej, metodejskej cirkve, a poneváč Kupan bol mocnejší, teda Tomáš Voja musel utekať, a ušiel ku kráľovi Štefanovi, ktorý daroval mu, ako svojmu vernému, Vaju a okolie. Vlastne Tomáš Voja nie je nič iného, len *Vojvoda* Tomáš, po maďarsky Tamás hadvezér. Keď teda bude to slovenské kráľovstvo, my musíme všetkých Vayovcov reklamovať ako svojich.“ — „Oj, veľmi dobre, znamenite,“ odpovedal Vay; „pristanem na všetko, len to jedno neráčte dokázať, že by môj praded bol držal s Nemcami, lebo na to už nepristanem.“

Takýchto rozhovorov o rodostromoch mal som i viac. V samom Eőre boli medzi kompossessormi aj dvaja bratia Komorócovci, nápadné typické postavy, celkom rozdielne od tamejšieho obyvateľstva, ťažkí, mohutní, širokoplecí chlapi s hrubým krkom a hlavou, tváre širokej, vypuklých očí, ako by len teraz z Hanej boli ta prišli. Pri dôvernej večeri spýtam sa ich: „Ale, páni, odkedy vládzete vy, vlastne vaši predkovia v Eőre?“ — „Ak je pravda, od Mateja kráľa,“ odpovedal starší brat, Peter Komorócy. — „Nuž tak ste vy vlastne Komorovský, nie Komorócy, a pochodíte od toho Komorovského, ktorý za časov Jána Huňada a kráľa Mateja vládol celým Liptovom.“ — „Náš strýk,“ prisvedčil starší, „ktorý býva v Boršode a má u seba familiárne písma, hovorí, že v starých dokumentoch píšeme sa Komorovský a nie Komorócy, a že pochodíme zo Slovenska.“ — „Veru tak,“ doložil mladší brat, „most is, ha szidnak, hát tótoknak szidnak bennünket; pedig nem szép tőlünk, hogy egy szót sem értünk őseink nyelvéből.“ (— i teraz, keď nám nadávajú, nuž nadávajú nám do Slovákov; a veru nie je pekne od nás, že ani slova nerozumieme z reči svojich predkov).

Regulácie urbariálne priviedly ma do bližšieho styku i s Edmundom Kállaym, potomným opposicionálnym vyslancom na snemoch krajinských 1861, 1865—8 v Pešti. Býval som v Kállóve v jeho bezprostrednom súsedstve a navštevoval som ho častejšie. Jeho považovali za najlepšiu hlavu v celej mnohočetnej rodine Kállayovskej. A bol vskutku človekom vzdelaným, mnohopočítavším, vedochtivým, živá encyklopädia v obore historickom, štatistickom a iných politických vied; ináče bol hrdý, plnokrvný aristokrata, v rozhovoroch často pikantný, no v skutkoch dobrosrdečný muž; bol členom panského kassína v Pešti, ztadiaľ čerpal svoju orientáciu o politickom položení. No čerpal ju nielen on, ale — ako to bolo vidno z novín — čerpali ju aj iní, menovite redakcia *Pesti Naplóva*, kde neraz čítal som súčasne tie isté kombinácie, ktoré Kállay z Pešti doniesol. Jeho nenávisť proti panujúcemu centralistickému a birokratickému systému nemeckému zodpovedala celkom jeho aristokratickej maďarskej povahe; keby bol žil za časov Dobže Ladislava, bol by úplne súhlasil so Štefanom Bátorym: „talem habere volo regem, ut possim ipsum capere per comam“. Oproti Slovanstvu neprezradzoval tú antipatiu, ktorú mal oproti Nemcom. S passiou študoval parížske prednášky Mickiewicza o slovanskej literatúre a vyslovil sa, že je to pre neho celkom nový a cudzí svet, do ktorého nevedel by sa vžiť; „ostatne,“ hovoril ďalej, „my tu v potisských krajoch sme celkom iná fajta, nie tá, čo zadunajci alebo aj vy hornozemci. Pozrite si dejepis: váš Kolonič, Koháry, Pálffy, Esterházy, Zichy boli vždy schwarzgelbi a držali s Nemcami; taká bola aj šľachta vaša, ktorej repräsentantov (Rakovského a Okolicsányiho) naučili sme moresu na sneme onodskom; ani vy nie ste lepší od nich. Naproti tomu naši sú: Rákócovci, Mikuláš Bercsényi, Bethlen, Bocskay, Perényi, aj Imro Tököli aspoň po matke je náš!“ — „Áno, áno,“ prisviedčal som na to, „i Sándor Károlyi je váš!“ [1]) — „Nechceme ho!“ odvetil Kállay. „Toho vám vďačne dáme.“

Jedna udalosť pomohla mi k lacnej popularite. Náš präses stoličného súdu, Andrej Sándor, rodom Sikuľ zo Sedmohradska, bývalý auditor pri Haynauovi v Itálii, človek vojenský, prísny, obávaný, následkom vyššej inštancie vydal nariadenie, aby súdne výroky boly vydávané stránkam v reči nemeckej. Ja, ako šéf okresného súdu, repräsentoval som proti tomu slovom i písomne, dôvodiac, že viac advokátov nezná po nemecky a že pri okresnom

[1]) Prekvapilo ma to, čo som v Zemplíne a Sabolči spozoroval, že tamejšia gentry ešte i teraz s istou nenávisťou spomína grófov Károlyovcov, že za zradu na Rákócim spáchanú dostali veliké statky ako donácie. Faktum je, že Alexander Károlyi, jeden z najlepších vojevodcov Fr. Rákócyho a spolu i jeho plenipotenciár r. 1710 a 1711 pri vyjednávaniach s gr. Jánom Pálffym, palatínom krajiny a veliteľom cisárskym, keď videl, že veci Rákócyho zle stoja: zanechal Rákócyho, staral sa o seba a svoje osobné záujmy a priviedol konföderátov najprv k porade vo V. Károli, potom k mieru satmárskemu. Pozdejšie vyzradil i diplomatické tajnosti Rákócyho v spise svojom: „Revelatio arcanorum Rákocii“, per Alex. Károlyi facta. (Pray, Epist. Regni Hung. III. pag. 581).

súde stránky osobne pokonávajú svoje záležitosti. Repräsentácia mala priaznivý výsledok, a keď o tom obecenstvo dozvedelo sa, ďakovali mi mnohí za obranu svojho práva; Kállay však vtipkoval: „Hát mégis csak igaz, hogy a tót (tod) a németek halála!“

Medzi rozhovormi politickými Kállay zavdal mi raz otázku, či ľud náš ešte pamätá minulosť svoju, že dakedy na zemi svojej mal osobitné slovenské kráľovstvo, — či spomína si ešte Svätopluka, Rastislava, Metodeja?“ — Odpovedal som mu: „Áno, rozpomienky na časy tie prechovávajú sa v spevoch národných, ľud náš pamätá dobre slávu Svätopluka, „keď tu panovala jeho mocná ruka“. A potom, veď vy sami postarali ste sa o to, aby ľud náš nezapomenul na dávnu minulosť svoju. Či neprekárate ho, že Svätopluk za bieleho koňa predal vám krajinu?... Nuž a teraz — pašol kôň i s krajinou pri Világoši. A najlepšie bolo by urobiť z celého tabulu rasu a každému dať, čo mu patrí.“ Neľúbilo sa to Kállaymu; krútiac hlavou, zamyslený odvetil: „Integrita krajiny nadovšetko!“ — „Zásadu integrity prijímame i my,“ hovoril som ja; „ale v rámci integrity nech sú uznané aj individuality národov, integritu tú tvoriacich, ako to uznávajú staršie zákony krajinské, keď hovoria „de natione slavica, germanica“ atď. Organismus kresťanského (tedy nie pohanského) štátu musí uznať a prijať do seba všetky záujmy občianstva svojho, založené na prirodzenom a mravnom základe, tedy uznať a zabezpečiť nielen svobodu a rovnoprávnosť osobnú, kam i bezpečnosť života a majetku náleží, ale i svobodu a rovnoprávnosť náboženskú a národnú, so všetkými, integritu krajinskú nenarušujúcimi konsekvenciami. V čomže záleží najväčšia chyba terajšieho (rakúskeho) štátneho organismu? Veď máme rovnoprávnosť osobnú pred zákonom a požívame bezpečnosť života a majetku aspoň v takej, keď nie vo väčšej miere, ako pred r. 1848. No svobody občianskej, nakoľko ona vzťahuje sa na politické práva, niet, — a niet ani svobody a rovnoprávnosti v náboženskom a národnom ohľade. Pre tieto nedostatky väčšina občanov *nemôže* identifikovať sa s terajším organismom štátu. Nuž a Uhorsko samo v sebe je druhým Rakúskom in miniatura.“ —

Dosť na ukážku z diškursov mojich s Kállaym, vedených roku 1860, tedy v dobe tej, keď už istotne vedelo sa, že nastane premena v systéme vládnom, a síce premena v smysle svobodomyseľnom. Uznávam, že rozhovory takéto nútily človeka k rozmýšľaniu a zavdaly podnet k mojim úvodným článkom, ktoré zjavily sa počiatkom r. 1861 v *Pešťbudínskych Vedomosťach.* Pod vlivom rozhovorov týchto zrodilo sa vo Kállóve i Memorandum turčiansko-sv.-martinské, i myšlienka svolania národného slovenského shromaždenia, ktorú vlastne uskutočnil Janko Jesenský, v ten čas hlavný slúžny v Turčianskom Sv. Martine. — „Teraz toľko práva máme, koľko sme v stave užiť,“ písal som Jankovi, a on nedal si to povedať i druhý raz. Poznamenávam i to, že Edmund Kállay bol prvý, ktorý čítal obsah Memoranduma v krátkej punktácii maďarskej, a vyslovil sa o ňom, že na tom základe možno pokonávať vec na

snemo, ak budeme mať tam dostatočnú stránku. A raz Kállay, prijdúc domov z Pešti, povedal mi, že programm môj najde silného podporovateľa v grófovi Ladislavovi Telekym. [1])

(Pokračovanie.)

Lipa na púšti.

Na šírom poli lipa stojí
bez druhov, družiek, samučičká,
len púšť a vlkov zavýjanie . . .
oj, pusto tebe, pustovníčka!

Deň po dni slnko páli hlavu,
pod nohou zem sa žížňou puká,
div, plameň z hlavy nevyletí.
Ba družku má, lež menom muka.

Vše nocou hviezdam biedu svoju
potíšku, šeptom vyžaluje;
veď hlasno plakať nesvoboda,
veď sama je a kto ju čuje?

Pritúli list sa k listu tesno
a kŕdeľ očiek hľadí k nebu:
či príde ešte máj i Vesna,
či blízko sme už od pohrebu?

Ó, sestry-hviezdy, majte srdce,
vyproste rosy — žížeň páli,
vyschýňa pôda, puká kôra,
ni sĺz už nieto v našom žiali!

[1]) Ladislav Teleky bol r. 1849 zástupcom revolucionárnej vlády v Paríži a ostal tam ako emigrant. V Paríži a Brusseli obznámil sa s mnohými výtečníkmi slovanskými. O Telekym hovorilo sa, že je za spojenie maďarstva s národami slovanskými proti nemectvu. Programm ten však nenašiel súhlasu ani v emigrácii, ani v krajine; pritom všetkom návrh Kossuthov o konföderácii podunajskej osnovaný bol na tomto programme. Na sklone r. 1860 Teleky meškal v Drážďanoch, kde ho vláda saská uväznila a vydala Rakúsku. V ten čas už Vay bol kancellárom uhorským, a jemu v spojení s inými faktormi podarilo sa vyprostredkovať pre Telekyho u cisára milosť, ktorá udelená mu bola i bez jeho prosby, s tým dodatkom, aby pretrhol spojenie svoje s emigráciou a zdržal sa nepriateľských činov naproti štátu. Roku 1861 Teleky bol už v Pešti. V ten čas čítal som v novinách, že jeden z magnátov narádzal menovať Uhorsko v maďarskej reči *Hungariou* a národy Uhorska ich vlastným menom: magyarok, szlovákok, ruszok, szerbek atď. Kto bol tým magnátom, neznám; ale nazdávam sa, že bol ním Teleky. Aj hovorilo sa v ten čas, že náhľady grófa Telekyho stretajú sa v Pešti s rozhodným odporom koryfeov maďarských, čo na Telekyho urobilo hlboký dojem, poneváč bol veľmi nervósny za svoju česť a za svoje presvedčenie. Bôľny ohlas ozval sa v krajine, keď prišla vesť, že gróf Ladislav Teleky zastrelil sa v Pešti 8. mája 1861, lebo bol známy ako charakter bez úhony a duša šľachetná.

No mlčia hviezdy, nepočujú . . .
Na prosbu víchor odpovedá:
objíme listie, šklbe, trhá,
do diaľky nesie neposeda.

Ruj, víchre, ruj len moju hlavu,
by zhasly zraky, skrahly líca;
ty, slnko, spáľ ma bezmilostne,
veď milosť pre mňa — popolnica.

Však čo to? včelky priletujú
a bzučiac tešia mater-lipu:
preč odlož, mati, rúcho smútku,
keď včelky tebe bozky sypú!

Na žlté listie sadla zeleň,
mať kvetom vonným zajasala;
lež netrvala dlho sláva:
len krátky máj a — opršala.

A znovu kvíli oklamaná:
nač toľko trúdov na tom svete?
Tí vzali a nič nevrátili —
ó, hanba, že som stála v kvete!

Na výsmech slnko páli, režc,
na výsmech hladní vlci vyjú:
nuž čímže, lipka obnažená,
zatieniš hlavu, biednu šiju?

Len šíra púšť a dusno, sparno,
ni kvapka rosy nedoletí;
len víchrov huk a zavýjanie
a smrtné stony počuť detí . . .

Horúci piesok, dusno, sparno:
tvoj život biedny, lipka naša.
Nuž kde ste, mraky, zaliať žížeň?
Blesk skrytý . . . hrom sa neohláša . . .

Somolický.

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Nová Baňa, medzi rokom 1330 a 1340 povstavšia obec „*Nova Montana Schewnych vocata*“, ktorý názov písavali v rokoch 1337—1347 i *Seunych, Scheunych, Sewniche, Seunyche, Schewnycze, Sceunichbanya, Sebnichebania, Schebeniczebach* a Nemci od roku 1346 *Kunsperg, Kuningsperg, Königisperg,* konečne *Königsberg,* terajšie svobodné, kráľovské a baňské mesto Nová Baňa v Tekove. Latinský jeho názov *Mons Regis* použitý je v listinách po prvý raz r. 1397 a maďarský *Wybanya* len roku 1437; prvotný slovenský názov *Štiavnica* obdržala od tamejších dvoch potôčkov, už roku 1075 v základnej listine sväto-benediktského opátstva nad Hronom v Tekove bukovou a jedľovou Štiavnicou zvaných. Túto obec založili pukanskí baníci; B. o. 216—230.

Nové Mesto nad Váhom, roku 1263 zove kráľ Bela IV. túto nitriansku obec *Vjhel* „alio nomine villa regia super Vagh“; F. IV, 3, 117.

Obručno, roku 1264 zemiansky majetok *Obruchno* v Šariši; F. IV, 3, 204.

Orovnica, už pred rokom 1525 jestvovavší majer *Orownycha* i *Oronychya* a *Oronycza* v Tekove pri Breznici; O. k. 13, 1, 2 a B. o. 176.

Orol, roku 1265 spomínaný vrch *Orl* vedľa Almášu v Honte; F. IV, 3, 279.

Oslár, roku 1244 obec *Oszlar* vedľa plachtinského panstva v Honte; F. IV, 1, 352.

Ostrá, už roku 1075 majer *Ostra* i *Vztro* vedľa Tisy v Čorngrade; O. k. 9, 3, 3

Otročak, roku 1294 obec *Otrochak* i *Utrochak* a *Utrochuk* v Gemeri; F. VII, 2, 244.

Parná, roku 1244 územie i potôček *Parna,* dané Belom IV. Trnave v Požúnskej župe; F. VII, 1, 285.

Pastúchov, roku 1273 obec *Pasztoh* v Novohrade; F. VII, 2, 29.

Pečenice, roku 1264 zemiansky majetok *Pecheny* v Tekove; F. IV. 3, 256.

Plešivec, roku 1243 panstvo *Plesuck* i *Plesuch* v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Plešivica, už roku 1075 spomínaný vrch *Plesiuicze,* pozdejšie písavaný i *Plesyniche* a *Plesewycze* pri Brajane a Kováčovciach v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Podlužany, roku 1295 zemiansky majetok *Pollusan,* patrivší k uhrovskému panstvu v Trenčíne; F. VII, 3, 109.

Podolín a *Podolínec,* roku 1244 zemiansky majetok *Podolin* a roku 1256 obec *Podolincz* v Spiši; F. IV, 1, 353 a IV, 2, 382.

Polerieka, roku 1262 spomínané územie *Polereka* v Turci; Č. X, 95.

Polomná, roku 1244 riečka *Polomna* na kysuckom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Poľana, od roku 1340 spomínaná obec *Polun* i *Polon*, terajšie Čremošno v Turci; K. I, 12, 1, 1.

Položník, už pred rokom 1109 jestvovavšia obec *Polosnik* v Nitre; O. 2.

Práznovce, už roku 1235 vedľa Topoľčian v Nitre jestvovavšia obec Proznouch; F. IV, 1, 26.

Prekupná, roku 1243 spomínaný potôček *Precupna* na chotáre plešivského panstva v Gemeri; F. IV, 1, 291.

Prestavlk, roku 1283 obec *Porostolnuk* „in Susol existens“ v Tekove; M. I, 412 a II, 172. Nedávno „zpätzmaďarčili“ názov tejto obce na *Majláth*. Verní historici! Rád bych videl túto obec len jeden jediný krát takto písanú v starších od roku 1889 listinách.

Prevrátka, r. 1254 spomínaný potôček *Prevratka* i *Porouratka* v malo-čepčianskom chotáre v Turci; F. IV, 2, 242.

Prezor, roku 1407 spomínané údolie *Presor* i *Prosor* medzi Hornou Štubňou a hájskym panstvom v Turci; K. I, 12, 1, 1.

Priekopa, roku 1247 spomínaná *Priekopa* sťa „fossatum“, teda skutočná priekopa čiže prekopaná hrádza, jarok na libvorskom panstve v Trenčíne, F. IV, 1, 472 a roku 1271 obec *Prekopa* v Turci; Č. X, 76.

Prievidza, roku 1358 spomínaná obec *Priuidia* v Nitre vedľa Bojníc; K. I, 17, 1, 7.

Psiare, už roku 1209 jestvovavšia obec *Pzar* i *Pezer* a *Pezzer* pri Sv. Benediku v Tekove; povstala len po roku 1075, lebo ju kráľ Géza v základnej listine sväto-benediktského opátstva nad Hronom ešte nespomína; B. o. 180.

Račice, roku 1235 obec *Rachych*, ktorú dal spolu s topoľčianskym panstvom Bela IV. po Tvrdovej smrti Divišovi; F. IV, 1, 24.

Rakín, roku 1246 územie *Ragiank* v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Rakov, roku 1255 zemiansky majetok *Rakouch* v Turci; F. IV, 2, 361. Listiny z rokov 1404 a 1412 spomínajú *Kisrakoch* (teraz Lehotka), *Rakoch*, *Rakovoch* a *Rakucz* tiež v Turci; K. I, 17, 1, 20 a B. a. 6.

Rakovice, roku 1263 obec *Rakovicz* vedľa Váhu v Nitre; F. IV, 3, 163 a 164.

Rakovnica, roku 1340 spomínaný potôček *Rakolcha* na chotáre hájskeho panstva v Turci; K. I, 14, 1, 6.

Rakovník, roku 1438 potok *Rakoch* v Turci; K. I, 51, 1, 7.

Raztočná, roku 1508 obec *Raztoczne*, patriaca ku bojnickému panstvu v Nitre; K. limbus.

Rohožnica, roku 1284 spomínaná obec *Rohoznicha* i *Rasnicha*, *Rohosniche*, *Rosnyche*, *Rosnycza*, *Rohossnicza*, *Rohoznicza*, a roku 1360 potôček pri Vozokanoch v Tekove; O. k. 8, 2, 5—9.

Rozsošná, roku 1243 spomínaný vrch *Rososna* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 291.

Roztoka, roku 1264 obec *Roztoka* v Liptove; F. IV, 3, 209.

Rozvad, v rokoch 1238 a 1253 spomínané, Zemplínskemu hradu patrivšie územie *Rozvad;* F. IV, 1, 145 a IV, 2, 452.

Rúdno, roku 1343 zemiansky majetok *Rudno* v Turci; Č. X, 96.

Ryba, roku 1244 územie *Riba* vedľa Čalomije v Honte; F. IV, 1, 337.

Rybáre, roku 1254 obec „Halasz, in qua nostri (totiž kráľovské) piscatores habitabant", vo Zvolene; F. IV, 2, 213. Okolitý ľud nezná názov „Halasz", ale ovšem Rybáre.

Rybník, roku 1263 spomínaná lúka *Rebenek* vedľa mesta Zvolena; F. IV, 3, 143.

Sebechleby, už roku 1238 obec *Sebekleb* v Honte; F. IV, 1, 146.

Senica, roku 1255 spomínaný potok *Chelnice* na baňsko-bystrickom území vo Zvolene; F. IV, 2, 298.

Senné, roku 1269 zemiansky majetok *Sejna* v Novohrade; F. IV, 3, 520.

Sielnica, roku 1250 obec *Zelnitz* vo Zvolene; F. IV, 2, 60 a v rokoch 1256 a 1297 obec *Zelnike* i *Szelnicze* „de Liptoa", ako i potok *Zelinche* „in prouincia Liptouiensi", v Liptove; F. IV, 2, 415 a VII, 2, 197 a 252.

Siminja, roku 1256 vrch *Siminja* vedľa Podolinca v Spiši; F. IV, 2, 382.

Skalka, roku 1238 spomínaná miestnosť *Skalka*, kde trávil svätý Benedikt svoj pustovnícky život, pozdejšie kláštor vedľa mesta Trenčína; F. IV, 1, 131.

Skalica, r. 1256 územie *Zakolcha*, „quae castri fuerat nitriensis", v Nitre; F. IV, 2, 391.

Slama, roku 1243 riečka *Zalmapataka* na kävickom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Slatina, roku 1263 potok *Zlathna* vo Zvolene; F. IV, 3, 143 a v rokoch 1265 i 1269 spomínaná obec *Szlatna* i potok *Zlatna* vedľa Senného v Novohrade; F. IV, 3, 280 a 250.

Smolník, roku 1243 v Gemeri spomínaný potok *Somolnuk;* F. IV, 1, 290.

Sokol, roku 1267 obec *Sokol* v Abaujskej župe; F. IV, 3, 411.

Štiavnica, už roku 1075 spomínaný tam, kde nachádza sa teraz Nová Baňa, potok *Savnica*, písavaný v rokoch 1345 a 1346 *Fenyewseuniche*, *Feyno-Sewnyche*, *Feynosebnichpataka*, a iný *Byksewnycze* i *Byk-Sebnichpataka;* O. k. 9, 3, 3 a B. o. 216—230, a r. 1265 potok *Selnuche* i *Seunichus* a lesiny *Seuniceke* v Honte; F. IV, 3, 280.

Suchá, roku 1265 dolina *Suha* vedľa Šiah v Honte; F. IV, 3, 278.

Tajná, už roku 1075 spomínaná obec *Taina* a pozdejšie písavaná i *Toyna* a *Tajna* v Tekove; O. k. 9, 3, 3 a F. IV, 3, 275.

Temný kút, roku 1281 spomínaná a takto ešte i dnes nazývaná hora *Tempnekut* v hájskom chotáre v Turci; K. I, 14, 1, 1.

Teplá, už roku 1075 spomínaný potôček *Tepla*, r. 1253 *Tepla* a roku 1340 obec *Dopla* i *Tepla*, *Thepla*, *Theplafew*, *Teplafw* v Tekove pri Sklených Topliciach; O. k. 9, 3, 3, — F. IV, 2, 205 a

B. o. 186, — okrem toho však roku 1264 obec Tepla v Liptove; F. IV, 3, 209.

Teplice, roku 1243 obec *Toplucha*, patrivšia k plešivskému panstvu v Gemeri, F. IV, 1, 290 a potok *Toplacha* tamže, F. IV, 1, 291; — roku 1247 voda *Teplicza* na libvorskom panstve v Trenčíne, F. IV, 1, 472; — roku 1254 potôček *Tapulcha* na zvolenskom panstve vo Zvolene, F. IV, 2, 214; — roku 1281 teplé prúdy *Toplucha* („calida aqua") a roku 1340 územie i obec *Thapolcha*, *Tapolcha*, *Topolcha*, *Teplica* (teraz Malá Vieska) v Turci, K. I, 14, 1, 1 a 6; — roku 1340 obec *Doplicze*, pozdejšie i *Teplycze*, *Theplycze*, *Theplicze*, *Thepliche*, *Teplyche*, *Theplicza*, *Szklenyk aliter Teplicze* písavaná (terajšie Sklené Teplice) v Tekove, B. o. 186 a konečne roku 1463 hrad *Thyplicz* v Honte; O. k. 40, 6, 1.

Tesáre, už roku 1075 spomínaná obec *Tazzar* i *Thazar*, *Tezer*, *Tessar* nad Žitvou v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Topoľčany, roku 1235 zemiansky majetok *Tupulchan* v Nitre, ktorý dostal po Tvrdovej smrti Diviš v dar od kráľa; F. IV, 1, 24.

Továrniky, už roku 1235 obec *Taarnak*, patrivšia prv Tvrdovi, v Nitre; F. IV, 1, 24.

Trnava, už roku 1075 spomínaná obec *Tornoua* v Požúnskej župe; O. k. 9, 3, 3 a roku 1238 mesto *Trnaw*, sriadené dcérou Belu IV., českou kráľovnou Konstanciou; F. IV, 1, 135.

Trnaváhora, roku 1243 spomínaný vrch *Ternahora*, patriví ku plešivskému panstvu v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Trnavka, roku 1424 spomínaná obec *Tharnoka* i *Thernavka* v Tekove; Magy. tört. tár IX, 53 a XII, 274, 277 a 278.

Trnovec, roku 1246 obec *Turnua* vedľa fiľakovského panstva v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Trnovo, roku 1262 riečka *Tornoua* a obec *Tornouch* i *Trnouch*, *Tarnolch*, *Tharnocz* a *Tharnow* v Turci, ktorú dal kráľ Bela IV. Rusovi Maladíkovi; K. 16, 1, 3 a F. IV, 3, 59.

Udvorná, roku 1255 riečka *Vdurna* na baňsko-bystrickom území vo Zvolene; baňsko-bystrický mestský archív, fasc. 1, číslo 1. a F. IV, 1, 298.

Uhlí potok, r. 1331 spomínaný *Uhlepatak* i *Whlopatak*, „más néven Zenpatak", v Tekove pri Balvane; B. o. 137.

Veliká, roku 1256 potok *Velika*, „qui cadit in Moruaa", pri Skalici v Nitre; F. IV, 2, 392.

Veľký hvozd, roku 1426 hon alebo pole *Velkyhvozdech* v malovesskom chotáre v Turci; K. I, 17, 2, 37.

Veterník, roku 1246 skalistý vrch *Beternyk* v Gemeri; F. IV, 1, 291.

Vidrica, roku 1244 potok *Vidricha* i *Vidricza* v Požúnskej župe; F. IV, 1, 359.

Vidrice, pred rokom 1340 obec *Wydricze* i *Vidricz*, *Wydercz*, *Widrice*, *Wydrycze*, *Wydriche* pri Sklených Tepliciach v Tekove; O. k. 40, 5, 11 a B. o. 187. Už jej niet.

Vidričky, už roku 1075 spomínaný vrch *Wydricki*, pozdejšie

písavaný i *Vidrizky* a *Vydrisky*, z nehož vyteká potôček Radmera, v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Vieska, roku 1352 spomínaná obec *Wezka* pri Sv. Kríži v Tekove; B. o. 186. Roku 1511 preložil kýsi pisár jej názov do maďarčiny a napísal „Kysfalw"; od roka má úradný názov Mindszent, lebo mala kostol všetkým svätým posvätený a v rokoch 1352, 1404 a 1413 „*Mendzenth*" spomínaný. Stetit bacculus in angulo, ergo pluet.

Východná, roku 1269 lúka *Vyhodna* pri Hybiach v Liptove; F. IV, 3, 544.

Vysoká, roku 1264 územie *Vizoka* vedľa Dravče v Spiši; F. IV, 3, 195.

Vlčún, roku 1250 potok *Vlcunge* na radvaňskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 60.

Vodná, roku 1236 majer *Vodna* vedľa Šajavy; F. IV, 1, 62.

Volovec, roku 1243 vrch *Bolcha* v Gemeri; F. IV, 1, 290 a roku 1247 vrch *Volovec* i *Uolovec* na libvorskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 472.

Voznica, už roku 1075 obec *Goznucha* v Tekove, pozdejšie i *Boznucha*, *Geznecha*, *Gozencha*, *Gonzoncza*, *Goznucza*, *Goznocza* a *Goznycza* písavaná; O. k. 9, 3. 3.

Vríč, roku 1253 potôček *Vrics* i *Vrios* na gímešskom panstve v Nitre; F. IV, 2, 208. — I v horno-štubnianskom chotáre v Turci jestvuje hon Vríč.

Vrch, roku 1263 spomína sa *Vrch* „mons" i *Berch* vedľa obce Čerenčian v Nitre; F. IV, 3, 164. Bez pochyby nie miestny názov, ale iba vrch v obecnom smysle tohoto slova.

Vrútok, roku 1255 obec *Vrutk* v Turci; F. IV, 2, 296, z jejžto názvu vypadla náslovná písmena „v" iba počnúc od štrnásteho veku, lebo ho len roku 1357 po prvý raz napísali *Ruthk*; i jej páni, písavší sa ešte v druhej polovici šestnásteho storočia Vrútockými, zostali iba v Bočkayových časiech Ruttkaymi.

Žabokreky, r. 1295 obec *Sabacrep* v Trenčíne; F. VII, 3, 109.

Záborie, roku 1263 obec *Zabor* v Turci; F. IV, 3, 150.

Zabrag a či *Zabreg*; roku 1243 zemiansky majetok *Zabrag* vedľa plešivského panstva v Gemeri; F. IV, I, 291.

Zabrod, roku 1256 obec *Zabrud* v Honte; F. IV, 2, 413.

Zadnice, roku 1248 pole *Sathnice* v Novohrade pri Ďarmotách; F. IV, 2, 16.

Zady, roku 1527 pole *Zady* pri Sv. Benediku v Tekove; O. k. 10, 1, 14.

Zador, roku 1265 zem *Zadur* v Honte; F. IV, 3, 280.

Zahorec, roku 1263 územie i potok *Zahorec* „castri nitriensis vltra Vagh" v Nitre; F. IV, 3, 163.

Zalej-potok, r. 1269 riečka *Zalaypotoka* pri Kežmarku v Spiši; F. VII, 3, 516.

Žarnovica, roku 1254 spomínaný potok *Sernovicza*, jehožto názov potom písavali i *Srnovicha*, *Semoncha*, *Surnuncha*, *Sarnocza*, *Sarnovca*, *Sernouka*, *Sarmonicha*, *Sarnocha*, *Sarnoucha*, *Sarnowczhe*,

Szyrnownicha, Sornovicha, Sornoicha, Sernounyce, Zarnocha, Zarnowcha, Zernolcha, Zernovach, Zeroycha, a roku 1353 po prvý raz vyskytujúca sa obec *Sarnouicha* i *Chernovca* a *Charnovca* (terajšie Bodovice) v Turci; F. IV, 2, 241. — B. a 2 a 5 K. limbus.

Zaskalica, roku 1387 zemiansky majetok *Zazkalicza* v Orave; Č. X, 88.

Závada, r. 1327 obec *Zavad* i *Soway, Zobay, Zoway, Zauoy* a *Zonoy* písavaná v Tekove pri Valkovciach a Kováčovciach; O. k. 5, 1, 1 a 2.

Závoz, roku 1243 hora *Zauz* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 291.

Zaturčie, roku 1255 obec *Zuturcha,* majetok Uzdov, v Turci; F. IV, 2, 359.

Zeleň, roku 1265 územie *Zelen* v Novohrade; F. VII, 1, 328 a v tomže roku spomínané pole alebo územie *Zeulen* vedľa Hronca pri Kozmáľovciach v Tekove, jehožto názov písavali i *Sceulen, Scevlen, Seulen, Zevlen, Zewlen* a *Zulen;* M. I, 522.

Želiezovce, roku 1209 obec *Seliche* i *Celiza* v Tekove; B. o.

Železný, roku 1243 potok *Zelespataka* na kävickom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Žitňa, roku 1295 k uhrovskému panstvu v Trenčíne patrivší zemiansky majetok *Sythna;* F. VII, 3, 109.

Zlatá, r. 1265 obec *Slatha* vedľa Plachtiniec v Honte; F. IV, 3, 281.

Zlatník, roku 1341 obec *Zalathnuk* i *Salatnok* vedľa Ebedcu v Tekove; O. k. I, 5, 11 a 6, 1, 1 i B. o. 199. — Už jej niet od konca štrnásteho veku a v pätnástom storočí zanikla i pamiatka po jej názve.

Zlatovce, roku 1244 zámocké územie *Zlatovics* na súčskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 347.

VII. Názvy prastaré.

Balatín, roku 1263 v Nitre *Balatin* vedľa ostrova Kalianovho; F. IV, 3, 118.

Bana alebo *Baňa;* roku 1241 spomína sa hrad *Bana* sťa „castrum olim regium" a roku 1263 píšu jeho názov *Banya,* v Nitre; F. VII, 1, 278 a IV, 3, 164.

Bancúch, r. 1295 zemiansky majetok *Bancuch* na uhrovskom panstve v Trenčíne; F. VII, 3, 109.

Barbata, roku 1269 ešte majer *Barbata* vedľa Kalnej v Tekove; M. I, 563, teraz už zanikol i jeho názov.

Barakča, roku 1395 obec *Barakcha* v Tekove; B. o. 139.

Baralad, roku 1256 obec *Baralad* v Požúnskej župe, patrivšia trnavským mníškam; F. IV, 2, 373.

Belík už roku 1075 jestvovavšia obec *Bilegi* i *Bylegi, Beleg* a *Belygh* v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Berem, roku 1244 územie *Berem* v Trenčíne vedľa moravskej hranice; F. IV, 1, 345.

Berín, roku 1246 obec *Berin* v Novohrade; F. IV, 1, 408.
Beč, roku 1253 územie *Bech* v Spiši; F. IV, 2, 452.
Berbín alebo *Verbín* (= Vrbín), roku 1269 obec i potôček vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 515.
Bilna alebo *Vilna*, r. 1246 potok *Bilna* v Novohrade; F. IV, 1, 407.
Bitča, roku 1250 územie *Byucha* a roku 1271 zemiansky majetok *Bitte* v Trenčíne; F. IV, 2, 65 a VII, 2, 151.
Bodrok, roku 1254 spomínaná rieka *Budrugh* v Zemplíne; F. IV, 2, 227.
Brača, roku 1238 územie *Brachu* medzi Bzovíkom a Krupinou v Honte; F. IV, 1, 137.
Brajan, už roku 1075 obec *Braian* i *Brayan* v Tekove; O. k. 9, 3, 3.
Bratka, už roku 1156 obec *Bratka* i *Bretka* a *Barathka* vedľa Levíc v Tekove; M. I.
Buzenč alebo *Buzenec*, roku 1254 žriedlo *Buzenth* i *Buzench* na zvolenskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 214.
Bzovík, už roku 1238 spomínaný kláštor Bozouk v Honte; F. IV, 1, 137.
Čalomija, roku 1244 územie *Chalamia* a roku 1265 obec *Cholomia*, ktorú pisár naznačil roku 1295 iba *Csal*, v Honte; F. IV, 1, 336, — IV, 3, 280 a VII, 2, 186.
Čapor, roku 1258 územie *Chapor* vedľa rieky Nitry v Nitre; F. IV, 2, 458.
Čarád, už roku 1209 spomínaná obec *Charat*, pozdejšie písavaná i *Charad* a *Charag* pri Závade v Tekove; O. k. 7, 1, 3. Vedľa tejto obce spomína sa Čertova Studňa.
Čavoj, roku 1258 Nitrianskemu hradu patrivšie územie *Chovoy* vedľa rieky Nitry; F. IV, 2, 460.
Čepan, roku 1258 spomínaný vrch *Chepan* vedľa rieky Nitry v Nitre; F. IV, 2, 459.
Čepčín, roku 1260 spomínané územie *Chepchin* a roku 1262 obec *Chepchyn* v Turci; K. I, 16, 1, 2 a 3. Roku 1254 spomínajú listiny tože územie názvom *Kis Mois*; F. IV, 1, 241 a súčasne zovú terajší Veľký Čepčín i Černákovom.
Čereg, roku 1258 vedľa rieky Nitry spomínané územie *Czerego* v Nitre; F. IV, 2, 459.
Čerien, roku 1297 skala čiže bralisko *Cseren* pri Sielnici v Liptove; F. VII, 2, 253.
Čerečany, roku 1263 obec *Cserecsen* vedľa Brezovej v Nitre; F. IV, 3, 164.
Čermel, roku 1264 obec *Chermel* v Nitre; F. IV, 3, 241.
Čermuľa, roku 1269 územie i riečka *Cermule*, pozdejšie písavaná i *Cremle* a *Crumle* v Liptove; K. I, 14, 1, 2.
Černera, r. 1353 spomínaná obec *Chernere* v Turci; K. limbus.
Četín, roku 1258 potok *Cheten* v Nitre; F. IV, 2, 459.
Četena, roku 1264 sťa opustené územie spomínané *Chetene*

v Spiši „sub monte Tortoi, hoc est specificum vnius ex alpibus Tatur nomen"; F. IV, 3, 186.

Čifár, už pred rokom 1235 spolu so šiestimi dedinami Tvrdovi patrivší zemiansky majetok *Chyphar* v Nitre; F. IV, 1, 25 a roku 1209 spomínaná obec *Chefar* i *Chyfar* v Tekove; M. I, 190.

Čivna, už roku 1238 jestvovavšia obec *Chivna* i *Chivchna*, v ktorej nachodil sa i mlyn, v Požúnskej župe; F. IV, 1, 138 a 146 i 349.

Čitar, roku 1283 spomínaná obec *Chitar*, pozdejšie *Chytar* i *Chythar* v Tekove medzi Valkovciami a Kováčovciami; O. 9 a O. k. 2, 12 — 2, 2, 2.

Čitúk alebo *Čitík*, roku 1265 vrch *Citug* neďaleko Almášu v Honte; F. IV, 3, 279.

Čitín, už roku 1109 jestvovavšia obec *Chitun* v Nitre; O. 2.

Čitna, roku 1309 obec *Chythna* v Zemplíne; O. 16.

(Pokračovanie.)

Tá pieseň z drumblenky...

Tá pieseň z drumblenky
jako šum večera,
keď v sádku rozvitom
lístkami preberá;
jako snov krýdelká
bzučí to a zvoní
a hlások najtichší
rozplýva sa v vôni.

Čo tíško húta si
tá myseľ dievčacia,
to v drobnej drumble sa
na hudbu obracia;
jak srdce zabúcha,
tak rytmus vyráža;
jako ten čarodej
púta ťa do kráža.

Hej, čary predivné
panenská má krása
jako jar milostná,
čo nový svet hlása,
svet znovuzrodenia
zo slnka a z rosy,
keď hudbou tajomnou
o lásku sa prosí.

J. D.

Stará praktika.

Tendenciu prikry
jako ryba ikry
hravým stínom listov,
aby bola istou.

Pravda holá: žena
pľuha obnažená;
tajomstvo len vábi;
svet len z báje strábi.

J. D.

Z jarných dúm.

Keď vesna prijde v svet náš omrzelý
v sprievode tisíc krás, a sňahobiely
keď pokrov s matky-zeme sľúba — stiahne
a potom k nej sa samej láskou nahne,
ju bozkom vrelým vzbudí, vraviac milo:
Vstaň, milá, čas je, už sa rozodnilo —
Keď vesna — reku — už sa dostanoví
a vonku vôkol zavládne ruch nový
a nový život, slávne obrodenie —:
mne zavše srdcom zhmýri zatúženie,
isť — kamkoľvek, no nechať nudné steny
a maninou bárs v milom zapomnení
velebným chrámom prírody sa nosiť,
i sebe z toho obrodenia prosiť —
Hej, vyprosiť si trochu harmonie
v disharmoniach hruď keď chorie, nyje,
hej, vyprosiť si trochu jasu, svetla,
keď odkiaľkoľvek chmára v dušu vzlietla.
I vždy sa duch môj obrodí a zmladne,
cit nový, duma nová v hruď sa vkradne,
keď shodím všaké so srdca tam jarmo —
Nuž chodievam rád, nechodím veď darmo . . .

Toť nedávno tiež tavon vyvábila
ma vesna-vesnulienka roztomilá.
Svod neba jagal v lučezárnej kráse —
ja rozkochal sa v škorvánkovom hlase:

K tebe sa vznášam,
tebe donášam
pieseňku vďaky
nad oblaky,
Bože náš, Bože náš!
Ty nás chováš,
všetkých chováš,
všetko máš,
vďačne dáš —
Ty chováš, ty, ty, ty,
veru ty, veru ty,
vďaka ti, vďaka ti, vďaka ti! —
I tá vesna od teba
zavítala v svet s neba:
vďaka ti, vďaka ti, vďaka ti:
matičku-zem zobudila,
aby darov nadelila
a kojila a sýtila —

Ó, v láske bohatý,
Hospodine svätý,
žehnaj jej, žehnaj jej, žehnaj jej! —
K tebe sa vznášam,
tebe donášam
hymn vďaky
i prosby — nad oblaky . . .

Tak asi škorván cestu citkom kliesni
vo svojej rujnej, neviazanej piesni.
Snáď čudno, smiešno vyňať také hlasy
z piesenky prostej škorvánka, no ja si
tak vysvetľujem jeho jaré hlásky
i myslím: snáď mám pravdu, aspoň zčiastky.
I zadumal som sa nad vecou celou:
nad škorvánkovou túžbou tajnou, vrelou,
čo hor' ho slnku v ústrety pobáda
tak vysoko, že zrak ho darmo hľadá, —
nad nadchnutím tiež, srdiečkom čo hmýri,
nad striebrom tónov, v svet čo sype šíry —
Je veru — reku — škorván príklad ľudu:
jak povyšovať sa nad zeme hrudu,
nie lpeť na nej i dušou — dosť že telom! —
no vozvýš, vozvýš v plápolaní vrelom,
v zbožnosti. Má, ach, i zem svoje práva:
boj, starosť — s nimi človek líha, vstáva,
chlebová tríma neúprosno postať;
no časy sú, kde zemeplazom ostať
je špatno, hriešno; chvíle sú, kde strhať
a zdrúzgať treba putá, poodvŕhať
a — človekom byť v pravom smysle reči,
žiť vyšším žitím, jak na bytosť svedčí,
čo obraz Boží v sebe skrýva, chová,
— ó, k nauke nám zvyčaj škorvánkova!
i jeho domov — brázda, ale nechá
ju zavše, opovrhne, vozvýš spiecha —,
hej, vyšším žitím žiť, sa chápať hore,
kde planú jasné ideálov zore,
hej, zobjímať vše vidín hravé stíny,
veď prelesť žitia v nich, kvet, rozmaríny:
keď prelesť taká žitie ľudské zdobí,
i krušné žitia ľahšími sú doby.
Hej, v škorvánkovi obraz vyšších vzletov
a zbožnej mysle má syn zemských svetov,
i ty, môj ľude, vzor bez klamu-mamu:
nuž vzletom, hymnom pripodobňuj sa mu . . .

I ďalej ešte išly dumy moje —
(veď vhodná bola chvíľa: nepokoje

dňa, poľu vlastné, ešte nedospely
v rozvliekajúcu ducha smes, i celý,
sosústrednený snoval um bez prieku) —
nuž ďalej išly dumy moje — reku —:
Mne prišiel na um výbor totých ľudí,
čo pozačujúc svätý plameň v hrudi,
zanechávajú brázdy zeme sveta
a jedenkaždý z nich do výšin vzlieta,
výš lebo nižšie, jako peruť stačí —
(ó, niektorý až tamhor v nadoblačí
je hviezdam známym, milým, verným druhom,
k nim vzlietajúcim v spechu rujnom, tuhom
im k oslave!) — a odtiaľ pieseň hravú
vnímavým sypú srdciam v pochuť, stravu,
čo strieborný dážď, nivám v požehnanie: —
nu, poetov mi spôsob mysľou tanie . . .
Tiež liecu, spievajú, a prečo, načo?
či má to smyslu, či to stojí dačo?
Ach, mnoho v svete svrabľavých je uší
a hnilých sŕdc a ospanlivých duší:
im poet-nepoet — im darmo spieva —
Zná o tom poet, predsa neomdlieva,
no spieva ďalej, vyčakáva časy,
kde najdú k srdciam priechod jeho hlasy
a vzbudia, zošľachtia ich, skoľko možno . . .
Nie, nespievajú cele bezosožno:
ó, mnohým srdcom, hruďou strasú, zvlnia,
potiahnu sebou krásy do úslnia —
a prvý krok už k svetlu krásy z mraku,
ba úsmev úst už, perleť slzy v zraku,
ba súhlas, ozvena už v srdci, v hrudi
je pevcu vzácnou odmenou za trudy.
No keď ni takej odmeny by nemal,
keď svet by celý v bezčujnosti driemal:
on spieva predsa, jak škorvánok právc:
von musia, musia tóny srdca hravé,
ni nečaká, či za pieseň čo dajú,
ni nedbá, či ho ľudia poslúchajú,
neobzerá sa, či sa všetkým páči, —
bez naúk prísnych, srdienko jak ráči,
len spieva, spieva: duša káže, žiada,
vždy spieva, spieva, v piesni hravej hľadá
potechu srdcu, duši osvieženie
i hrdých túžob slávy opojenie,
spokojne hľadiac s výšin na zem dolu,
na mizerný kraj čmudov, hriecha, bôľu . . .

Šla ďalej ešte duma moja smelá
sťa dopodrobna vyčerpať by chcela

začaté téma: srdce zabúchalo
mi živšie, keď som vzdumal nenadálo
o škovránkovi jednom, v spechu vrúcom
z otcovskej brázdy k hviezdam vzlietajúcom,
im k oslave; o dumách zápalistých,
o piesňach jeho nádherných a čistých
čo strieborný zvon, vôd čo horských kryštál...

A ajhľa, práve predo mnou sa zblyštal
potôček kryštálový a hneď iný
dal dumám smer —
On s vŕšku do doliny
si malým svahom hybko poskakoval,
a cestou (šibal! inu, podejstvoval
i naňho príchod vesny) spieval si vám,
i, čo som poňal, poviem, nezakrývam:

Tašla. S Pánom Bohom!
Choď si i s batohom,
babo krutá,
kdes' do kúta!
Ó, jak bola ma spútala,
tvrdo-kruto okovala,
pozbavila svobôdky i piesní —
nikam hnúť sa v tvrdej okov tiesni:
miesto piesní hravých v okovách boľavých
bzučaly len lkaní temných roje:
óvy! bôčky, ľadvie moje!...
Ale prišla s výšin jasných
v harmoniach milých, krásnych
vesna-vesnulienka:
patrónkou mi veľkou,
osvoboditeľkou.
Strhala zlé putá — (coky tebe, strigo krutá!) —
zas som svoj, zas som svoj —
piesne moje plynú zas priam od srdienka --
Hop hop hop,
do doliny shora,
do rieky, do mora —
Hop hop hop!

Tak asi jarček plesal v svojej piesni,
že zlámal ľado-putá príchod vesny.

Bez prepychu riecť môžem: vnútri svojom
ja často čujem žurčot zdroja dúm
a priboj citov-vĺn s ich nepokojom —
hneď búrny šplechot, hneď zas tajný šum.
Von na svet Boží rútiť chcú sa toky

a vôľa dobrá priechod kliesni im,
no väčšmi, nežli na von, tlčú v boky,
stiesnené putom sudieb ľadovým.

No tu i tu, keď teplejších chvíľ lúče
roztopia trochu nemilých pút ľad,
vše trysknú vlny strujou piesne rúče.
Je, pravda, ešte chatrný ich spád:
neprišla ešte tuším s priazňou celou
v hruď moju vesna, a, či prijde raz,
sám Bôh zná, — čakám ju však s túžbou vrelou:
prijď, krásna moja, prijď, ó, čas už, čas! . . .

Lež dosť o sebe — nadovšetko národ:
ó, koľko síl tu, veľkých činov zárod,
ó, koľko síl! no — žiaľno — stiesnené sú,
sú spútané; na nás sa v plnom besu
tiaž ľadov valí, dusí každou chvíľou,
náš celý život stiesnenou je silou,
pod tiažou hroznou zmietame sa, lkáme,
a odkiaľ tiaž tá, známe, dobre známe.
Vše oheň snáh a túžob veľkých, čistých,
topieval, topí ľady, tak že v istých
vše vidno dobách, jak sa sprúdi, spení
vĺn životných síl príboj uvoľnený,
jak zvíria zdroje dobra, pravdy, krásy
i vylievajú kryštálové pásy
po krajoch rodných, zúrodňujúc nivy —
a plesu hlas v to: tu sme, tu sme živí! —
No sotva prijdú plesov takých doby,
duch neprajnosti, bojazne a zloby
už ševelí sa — fúknu chlady mrazné:
prúd tíchne zas a sila v putách viazne . . .
a lkania hlas v to: beda, strasť, ó, tieseň:
no vše aj: hor! hach! zavznej zbranná pieseň,
sem, sem sa k práci, sekeru sem, pílu —
zrúbame ľady! . . . Zrúbu aj na chvíľu,
že zhrčia prúdy, zžurčí struja milá,
no v celku život stiesnená je sila,
pod tiažou hroznou zmietame sa, lkáme,
a odkiaľ tiaž tá, známe, dobre známe . . .
No známe i to k svojmu potešeniu
i k zadosťučineniu, k posilneniu,
že prijde vesna, prijde, musí, musí:
lúč slnka, dosiaľ ešte vždy len kusý,
úplnou žiahou počne stápať ľady,
a sekera a píla s ňou sa sladí
v úsilnej práci, — Matej ľady zláme —
— ó, nehovorím v snení, v mame-klame —:

stiesnená sila vymaní sa rujno
z pút drsných, prúdy živé skypia bujno
a rozlejú sa sem tam v svety diaľne
i zdunia plesy, spevy triumfálne,
a marné budú hate sdola-shora:
potoky vplynú veľkého do mora . . .
Ó, všetko to už vidím viery zrakom;
ba vidím viac už: nepriehľadným mrakom
stáť vidím cudzie národy u prúdov
s potreným srdcom, s pokorenou hruďou
jak shromažďujú sa ku mora kraju
a žížeň duší z prúdov ukájajú!
A s lazúrovej výši slnko svieti
a lúčmi mieru, lásky zhrieva svety . . .

V ten asi smer sa niesly moje dumy,
ba takrečeno videnia —
A tu mi
pred nosom háj. I znejú z neho hlasy:
»kukuk!« — Ó, kukulienka, koľké časy
nám dáš — som zvolal v duši — kým do svetov
zavíta našich s jasom, s dážďom kvetov
tá vesnulienka opravdová, stála,
čo zláme ľady — —?
Pár ráz zakukala . . .

A keďže už tak bol som ovládnutý
slabosťou naslúchania — údel krutý
zvedavcov —, doplňajúc z fantásie,
čo nepoňal um z piesne, z melodie:
ja v slabosti tej sadol si do trávy
a poslúchal, čo asi spieva, vraví
zmladený háj. A — odpustite — zasi
som počul pieseň, triumfálne hlasy —:
(nu, darmo: Vesna nový život vlieva:
oživa všetko, všetko plesá, spieva) —

K duhu si mi, k duhu,
druhú hudiem, druhú,
nie tú temnú, nie tú žiaľnu,
ale jasnú, triumfálnu. —
Ach, zlé, smutné mal som časy:
Všetky moje skvosty, krásy
kruto bola so mňa strhla
šuta krutá, baba zvrhlá.
Dúchala prívalom,
trhala šakalom:
všetky šperky zničila a zmietla,
ostal som jak metla;

až do živého šla kolom,
  až som zmieral bôľom...
Darmo som sa prosil,
darmo slzou zem poprosil —
O, úbor môj, vestička zelená,
  hlávka poranená!
I chladno mi, chladno bude...

No už ináč hudie
  moja pieseň: spievam druhú:
k duhu si mi, k duhu,
  vesna milá,
radosť moja, krása prespanilá!
  Čo tá vzala,
  ty zas dala,
kde tá poranila, tam ty zahojila:
  mám ho, mám ho zasi,
úbor tisícorakej mám krásy,
  kožu takoj novú telom,
  nový život v bytu celom —
Hej haj, svet môj maľovaný —
vitaj, vitaj, svitok ranný!
A vy, vtáčky, poďte, poďte,
  sleťte s výšin dolu:
budeme si rojčiť, dumať,
  prespevovať spolu —
    Hej haj, heja huja!...

To asi z jeho vyrozumev šumu,
ja mimovoľne ďalej priadol dumu:
Má život, reku, jasenné tiež doby.
Hruď svoju človek rád vše poozdobí
zeleňou, kvietim nádejí a túžob,
i pestuje ich, často slzou súžob
ich polievajúc, plamom takoj strastí
ich zhrievajúc, až radosť oko pásti
v ich krásach kyprých, keď tak prekvitajú,
v nich, s nimi človek blízkym mnie sa ráju.
Tu prijde jaseň s prívalmi a slotou
a s víchrom krutým, sťaby s celou rotou
bol diabol krutý povytiahol v pole,
i borí, lomí, trhá, sdiera, kole —
sklamanie, bôľ, hruď ľudská lká a kvíli
— na kraji sťaby bájočnej mohyly —
na rumoch, ratoliestkach odtrhnutých,
zlou nohou podepčených, uvädnutých ...
A človek vesnu novú dovoláva,
opätne čaká, čakať neustáva, —
a ona slúcha, prichádzava rada,

a srdce ľudské silnie, duša zmláda.
Hej, po jaseni vesna premilená
vše skytá obnov, techu, — i, že zmena
tá prichádza nám s výšin nadoblačných,
hor vozvýš vždy sa vznášaj hymn sŕdc vďačných.

Tu podumal som i o sebe málo:
čo moja jaseň-vesna? — No nestálo
by za to, tĺcť o sebe, načo? Škoda —
som malou čiastkou veľkého národa,
tak veľkého, čo hviezd na nebosklone —
vďak Bohu! — tu však v rodnom lone
má mojať užší kruh, — nuž tomu skrovná
plať duma moja, plynúc z duše zrovna.

Počaly boly kypreť, plnou silou
sa k žitiu hlásiť, jagať krásou milou
tie sady naše v priazni lúčov jarných;
kypela sila v ratoliestkach zdarných,
šumela miazga mladučkou pod kôrou,
korunky vozvýš šibly silou sporou —:
hľa, puk, hľa, kvet, hľa, ovocie už sladké,
už padá, zralé padá v lono matke —
O, radosť neslýchaná, vzácne hody! — —
Ach, keby nás Bôh chránil len od škody —
tak vzdychal národ — Bôh i bránil, chránil, —
no ináč živly — (a Bôh nezabránil:
chcel pocvičiť nás v škole utrpenia) —
hej, ináč živly sveta: zhubné vrenia
čul národ v mračnách, rozsypaných nebom,
hrom burácal už diaľnych hôr nad lebom
i sbližoval sa s víchrom rozzúreným —
Zle bude — šeptal rod so zlým tušením —
i nemýlil sa: s víchricou a slotou
hrom spráskal, príval, sťaby s celou rotou
bol povytiahol diabol krutý v pole —
ó, pohoda zlá: hľa, jak pára, kole,
jak sdiera, trhá, borí, lomí, ničí — —
Znie v spustu kvíľba, nárek holubičí,
lká na rumoch rod — v sadoch podepčených,
na srúbaniskách hájov znivočených . . .
Poď, Jeremiáš, na rumoch píš pieseň —
Hľa, rodu nášho skorá, krutá jeseň. —
A obnov kde? kde vesna, sady nové?
Jej zbraňujú, ach, živly satanove:
Nie, nepôjdeš k nim — vravia — nie, netreba
ni darov tvojich im, ni samej teba.
Ju držia za lem ľahučkého rúcha,
a darmo v túžbach po nej srdce búcha;

zakliali tušim ju, čo pannu bája,
a darmo túžba po nej dušu krája —
Lúč ovšem prišle časom v naše diely,
čo záloh, časom sama že dotrieli:
tu i tam spuká vrúblik, zazelená
sa ratoliestka, zjagá rozmnožená
tu i tam zeleň — nádej všade, všade,
moc nádeje, no duše stonú — v hlade — —
Neprišla ešte vesna s darmi svojmi.

No iste prijde: So svojimi vojmi
královič bája pritiahne a pannu
bájočnú, rukou drzou opútanú,
ba zakliatu snáď, vysvobodí, vesnu,
a ona prijde, shodiac okov tesnú,
hej, prijde, prijde, rozdá svoje dary
— ó, toľko túžob nenechá vyjsť v zmary! —
hej, prijde: skvitnú, obrodia zas sady
a proti živlom Bôh sám ich ohradí —
My veríme —
Ó, Bože, daj jej tela,
tej viere! ona mocná, vrúca, vrelá
jagavo plá na našich sŕdc oltári —
nuž tedy: prv, než prišla by snáď v zmary,
ó, stelesni ju: pošli, pošli vesnu
do svetov našich, slávnu, prečudesnú! . . .

V ten asi smysel som si tedy dumal.
A možno: duch môj ďalej bol by skúmal,
čo všetko vesna hlása, vešti svetu,
no dostihol som dnešnej púti métu, —
postavy ľudskej stín sa počal krátiť:
znak: slnko spiecha — musel som sa vrátiť.
Nuž vrátil som sa; no i cestou zpiatky
som vpíjal dušou pohár toten sladký,
v ňomž nastoluje vesna nasladenie,
piť z nehož tušim nikdy dosť nám nenie, —
ja kochal vždy sa ešte v obrodení,
v obnove, v harmoniach, ruchu, vrení,
čo chodí s vesnou — —
V pohon v srdci svojom
ja vzdychol si: ó, keby v ľude mojom
tiež bolo vídať plnosť obrodenia,
obnovu, harmonii, ruchu, vrenia: —
ó, keby už raz povstal z ospalosti,
sen zahnal z očí, povystieral kosti,
vysúkal rukáv v šermot nový, jarý,
vyhostil zo sŕdc do cela kvas starý,
a v harmoniach svornosti a lásky

za spoločným šiel cieľom, svojej čiastky
konajúc úkol úsilno a hbite,
jak pilný roľník z rána už na svite, —
snáď priskoril by zo svojej tak strany
i príchod vesny, túžobne čakaný.
I poneváč ho ľúbim preúprimne,
hor, k Bohu spiecham v hlučnom prosbo-hymne:
Dajže mu, Bože, k tomu vôle, sily.
Lúč priazne tvojej svieť mu, vzácny, milý,
ním zjasňuj cesty jeho, často tmavé,
hej, svieť mu, svieť, čo slnko jara hravé,
nech milosť tvoja, jako slnko mája,
mu svieti v púť do ztrateného rája —
Ó, pripusť prosbu v milostivé uši!

Tak vrátil som sa domov s mierom v duši.

Martin Sládkovičov.

Ozval sa.

Rozpráva *Vasilij J. Nemirovič-Dančenko.*

Bol to budúci zločinec.

Ako sa ním stal, to je iná vec. Sotva by mohol kto na toto odpovedať.

Počiatok bol, že ho nalezínec vrhnul do čuchonskej malej dediny. Tam miesto mlieka dávali mu v skúpych dávkach ssať zemiakovú šťavu. Nevidel laskavého úsmevu, nepočul krotkého hlasu. Rástol, svierajúc sa nevoľno od večných krívd a cítiac, že ho celé jeho maličké tielce bolí od siniek. Hladný — a on vždy býval hladný — odnímal lákajúce ho kúsky šťastlivejším deťom i trápil sa, dláviac do seba, zadychčiavajúc sa a kašlajúc, čím skôr prehltnúť svoju korisť. Žuvať nebolo kedy, v pätách za priestupkom — po zákone prísnej spravedlivosti — nasledovala pokuta v podobe rozjarenej matere úbohého decka. Obyčajne kúsok ešte sedel v hrdle, a tá už rútila sa k uchvatiteľovi, zaberajúc, čo popadla: skalku, rázgu, paličku a zavše i opravdivý kameň. „Šteňa“ (týmto nepekným menom prezývali úbohé dieťa) utekalo na podiv. Utekal, ako len stačily jeho chudé, tenké nohy s uzlovatými, hrubými koliencami, v šíre priestranstvo. Do neho lietaly kamene, polienka. No on už nehľadel, kde ony dopadajú: do hlavy, do chrbta alebo do boku... Len keby ho nešibali na zem, preto že tu potom nasledovalo nezbytné „predĺženie“ v spôsobe nekonečnej bitky. Zkúsenosťou prišiel k tomu, keď trpel, osvojovať si spôsob myší v pazúroch mačiek, t. j. zatajil sa, zakryl tvár i hlavu a pretvaroval sa byť mŕtvym, namáhal sa nedýchať, ležať nepohnute alebo obracať sa ta, kam ho napráválo kopanie nohami. Zatým nasledoval moment ustrnutia

so strany nepriateľovej — chlapec vtedy vyskakoval v okamihu a letel, sotva dychu popadajúc, od nerovnej borby i zlosti... A pri tých všetkých útrapách, k najväčšej omrzlosti prijavšej ho opatrovateľky, inšpektora, prichodivšieho zavše dovedať sa o ňom, ako i celej dediny — on len ďalej rástol a žil na zlo všetkým i každému. Hlušili mu hlavu, šibali rebrá, vytkýňali ruky, nohy... On krivil sa, hrbil sa, krvou chrákal, vylihoval za týždne v humne, a po dlhom čase zase prichodil k sebe, bárs jeho opatrovník už sberal sa sotať jedľu, z ktorej by mu napílil dosák na rakev. Rástol i žil, ako rastie a žije šliapaná tráva vo dvore. Lejú na ňu pomyje, lúh, vyhadzujú kosti, váľajú sa po nej, šliapu ju i svine i psi a ona v prvý slnečný deň — ako vidíš — popravila sa i povstala, rozcuchaná, zgniavená, s obtrhanými listami, s pokrčenými steblami, zavše zas celá a napriek všetkému žiadajúc pre svoju prírodu vzduch i svetlo. Keď doplnil desiaty rok, zadumala sa jeho „opatrovateľka". Mala iné deti.

„Či ho opustiť?" radila sa starešiny.

„To šteňa?... nenásytné..." protestovaly baby, otupené oproti chlapcovi.

„Nič... podrastie, stuhne — miesto našich dáme ho za vojaka. Dobrovoľníkov najímať neprichodí nám."

Podržali ho. Celá dedina znala, že bude vojakom. On stal sa ešte biednejším. V dvanástich rokoch bol svedkom nasledujúceho prípadu. Akýsi zlodej vylámal pred jeho očima komoru u súseda a ukradol z nej polušubok[1]) i veci potravné. Prvý obliekol si, druhé zjedol. Chlapec díval sa kľúčovou dierkou a nemiešal sa do toho. Jemu sa to ľúbilo. Zlodeja lapili, posadili do chládku, potom zaviezli k okresnému sudcovi. Chlapec počul, ako sa zlodej zastrájal spáliť dedinu. Sedliaci nesmeli odvrávať, mlčali, báli sa. „Šteňa" zapamätalo si všetko. Ku javnej a drzej hrabivosti pripojilo sa i sliedenie za cudzími vecmi. Začal sám vlamovať sa do komôr a kradnúť potraviny. Za dlhý čas nemohli ho dolapiť, konečne zastihli ho raz celého zamazaného smetanou s kúskom ražného pirohu v rukách. Začali ho biť. On nesmel hroziť, ako toť jeho učiteľ, no pozde v noci vstal, vyšiel z humna, v ktorom spal, sobral slamy, zápaliek, zažal triesku a podpálil ovčiareň. Ovčiareň zhorela. Dumali, hádali, kto by to bol urobil. Na neho sa rútili, zaťal sa, mlčí. No on mlčal i prv. Ale to ešte nebolo dovŕšené... Len zpod obočia hľadí na všetkých. Chceli z neho bitkou vynútiť vyznanie, ale na šťastie bol v dedine došlý ta kňaz.

„Prečo vy to dieťa mučíte? Že sa nehanbíte! Pozriteže, na ňom niet celého miesta. Štencom je lepšie, než jemu..."

A položil ruku na hlavu malému vyhnancovi...

Ten neznal, ako sa to stalo. Vstúpilo mu čosi k hrdlu, v oči, tak že ich stiahlo, premklo... Slzy rinuly mu tvárou...

Keď ho vypustili z rúk, on šiel za popom. Pop po dedine a on za ním. Vošiel pop do izby, on zastavil sa na ulici, a nepre-

---

[1]) Polušubok = polokožuch.

stajne hľadel do okna, aby neztratil sa mu jeho spasiteľ. Vyšiel, chlapec kradne sa za ním. Bezdomného psa pohladkáte v noci na ulici, a on poberie sa za vami. Tak, vskutku tak... Ohliadnete sa naň, bojazlive pozdvihne chvost, natiahne hrdlo a dá pozor na všetko; idete ďalej — on zase za vami. Zastavíte sa, sadne si i on, a hľadí po stranách, ačpráve to všetko vy nerozkazujete. Vy — konáte ako sa vám páči, dľa svojej vôle, i on po svojom, dľa svojho spôsobu... Vysiel pop za dedinu, ohliadol sa — chlapec za ním... Asi verstu prešiel — ešte nezaostal. Strašno bolo kňazovi okolo srdca. Privinie chlapca k sebe, a samému jemu rozľúti sa žena. Ešteže — fara biedna; akože tu nakŕmiť cudzieho, keď nedostáva sa ani svojim?... Duchovný otec zmiernil krok — díva sa... a chlapec takže...

„Čo chceš?" opýtal sa. „No?..."

Celkom tak, sťa pes v noci na ulici bez domova... Zastal, hľadí v stranu... dlho hľadí — len srdce mu prudko v hrudi zvoní...

„No... čože ty... Prečo?..." I naložil s ním pop, ako nakladáme so psom. Pravda, duša ho bolela, ale spomenúc si ženu a svoje vlastné neveselé žitie, hneď zachmúril sa a osopil sa na chlapca:

„Choď nazad, domov! No rezko!"

Chlapec obrátil sa a vliekol sa opačným smerom. On žialil ešte väčšmi, než vtedy, keď ho obkrúžili dedinskí chlapi. Tí zlí a tento jemu ukázal sa byť dobrým. Toto teraz nevedomky cítil. Nemohol by povedať, čo znamená dobro, čo znamená zlo. No tí ho bili, mučili a tento — nič mu neurobil, no keď mu položil na hlavu svoju ruku, to od neho odstúpila tlupa, už bola ochraňujúcou ho rukou...

Prešlo ešte niekoľko času.

Nastala všeobecná vojenská povinnosť. Námestníci a ochotníci neboli potrební. Všetko usilovanie odpratať „šteňa" v cudziu zem stalo sa márnym. Zabral sa jeho gazda do nalezínca. Ztade ho vyhnali. Sišla sa starešina. Starešina mnoho sa radila, mnoho vodky vypila i usúdila mu byť pastierom.

Chlapec ocítil sa v úplne novom položení.

Celé dni je len samojediný. Nikoho z ľudí okolo... Ba jest podriadených u neho — psi. Čo on chce, to i môže robiť s nimi. Jeho bili v dedine — i on dal sa biť psov, no tí krotko dívali sa mu do očí i lízali mu ruky... Chlapec ničoho nepochopil — no biť ich prestal; potom s nimi bolo mu veselo. Zaľúbil si psov. Akýsi nový svet bol okolo neho, aký on sám ani celkom nepochopoval... Zelené luhy mäkko stlaly sa v nekonečnú diaľku pod holubím nebom... V stranu, na samom kraji, kam sotva dočahoval jeho zrak, zdaly sa vyrastať sinej barvy lesy... A on znal ich, on dochodil ta i so stádom a zbadal, ako pod vetrom šeptaly si stromy, ticho i vážne pokolisujúc sa, ako po zemi behaly zlaté slnečné lúče, aké kvety rástly tam v chladu tônistých luhov a čo za tajnostný svet rozkladal sa v tráve pod týmito kvetmi. Chlapec,

mlčanlivý v dedine, teraz cele zanemel. On skôr počul mučanie kráv, bľačanie baranov, štekot psov, i nepríjemný a prenikavý hvizdot jastraba v povetrí, než ľudskú vravu. On dobre znal i počul slová, no všetek smysel frás skĺzal sa na ňom. On nebol idiotom, ale jeho pozor neutkvieval celkom na nich; ony utratily pre neho každý záujem odvtedy, čo ušiel do lesa a do poľa. Dlho, za celé hodiny ležal a hľadel, ako vlní sa lúčna tráva, ako po nej bežia, sťaby po rieke, jedna za druhou plávajúce a valiace sa široké vlny. To prevracal sa horeznačky, hľadel v hlbinu neba, a zdalo sa mu, že odtrhuje sa od zeme a že padá do tej hlbiny... Zavše sliedil za letkom holubov, jastrabov, za krídlami akýchsi temných vtákov, vznášajúcich sa ďaleko jeden za druhým... I často jeho mozog začínal lámať sa na tom, čo takého je asi tam, kam letia tí vtáci?... Môž' byť, že tam vôbec niet ľudí; a ak niet ľudí — tým lepšie, to znamená, že mu žiaden nemôže ublížiť... Ach, keby on mohol za nimi sa pobrať!... On začal ľúbiť prírodu, nie preto, ako by ponímal krásu, nie; no ona bola neprebornou ohradou toho jeho položenia, v ktorom jemu nerobil nikto bolasť, nehrozil mu, nekričal na neho. On si zaľúbil voľnosť, bezstarostlivosť, spokojnosť, a spokojnosť bola celá tá okružujúca ho príroda...

Stranou v dedine vídal matere i otcov so svojimi deťmi; ako mladý zver, bokom, na pol oka sliedil, ako rodičia láskajú svoje deti; no ostávajúc teraz sám, vôbec nemyslel o svojich. Veď oni jestvovali, no on pevne veril, že sú oni nadovšetko podlí, a potom že jemu nádobno hanbiť sa za nich. Veď celá dedina húdla mu o prekot: „Šteňa! I mať ti bola planá... Taká dravica, sťa suka na cudzí dvor ťa vyhodila. Bolo by ju bývalo treba niekde utopiť, i teba hodiť do vody.“ V hlave jeho utvrdilo sa presvedčenie, že sú mu všetci nepriateľmi, hlavne pre akýsi jemu neznámy hriech jeho materin, že on musí sa ich stydiť, lepšie keby nikoho a ničoho ani nebolo...

Tak on ani nemyslel o nich nikdy.

Dni šly za dňami... Vstával so slncom a vychodil, keď hmla z luhov voľno vstávala, vlnila sa i zdvíhala k nebesám, na ktorých už horely jasné pruhy rannej zory... Počul vtákov, videl, ako tráva čistými, rosnými kvapkami celkom obsypaná, zdvíhala sa i obracala sa oproti slncu. On znal prebúdzanie sa prírody, úplnú silu jej, i moc vyvinujúcu sa a stupňujúcu, až kým nebolo poludnie, kde on cítil sa byť obliaty znojom a videl potom postupne klesajúcu až do večerného chladu. Tušil hodinu, kde celé nebo začalo sa pokrývať tieňmi, keď na východe už stála noc na skoku a slnce tichúčko zapadalo ohnivou žiarou za samým krajom zeme. A keď zostával po slnci dlhý zlatý pruh, on hnal stádo domov, načúval radostnému mučaniu kráv, i myslel si: „Vám je dobre!... Vás radi majú. Vaše gazdiné vás už čakajú u dvorov...

A jemu samému srdce sa svieralo... Bol by hotový celú noc zostať na poli, len aby nevidel zlých, bezcitných ľudí.

Šťastie jeho netrvalo dlho.

Jaseňou doviedli postrkom z Pitera[1]) jednoho šarvanca, ktorý bol rodom z tejže dediny. Oddali ho do rúk predstavenstvu i naručili postarať sa o neho. On bol svojský. Tu pamätali jeho otca i mať, spoločných s celou dedinou poplatníkov i poddaných... Usniesli sa, aby bol pastierom.

„A so šteňaťom čo?"

„Nuž, šteňa do mesta."

„Áno, odviesť ho a striasť sa ho. Dať ho na nejaké remeslo... Veď dedina nie je ani povinná... Odkiaľ sme ho vzali — ta ho i oddáme."

Osud riešil sa prosto i skoro. Toho priviezli z Pitera, tohoto dajú do Pitera, všetko jedno.

I oddali ho.

V sídelnom meste bol ustrnutý! Všetko okolo neho bolo divné a veliké. Tak veliké, že v prvých okamženiach celkom zamĺkol, ohromený tou strašnou veľkosťou. Potom po niekoľkých časiech spamätal sa a prišiel k tomu presvedčeniu, že je to tiež taká dedina, len nie lepšia a pre neho ľahšia, a hladovať prichodí mu jednako. I nenávidia ho; ako ho tam nenávideli, tak i tu — všetko jedno. Rozličnosť sa ukazovala, no on nemohol ešte pochopiť, v čí prospech — mesta-li a či dediny. V dedine bili ho drúkami i skalami po rebrách, po nohách i po väzoch, a tu majstri-obuvníci i tovarišia tĺkli ho mlatkami takže po hlave, po samom temeni. Tovarišia zväčšej čiastky tiež takí vývrheli ako i on, zlostnejší než ľudia v dedine, tešili sa príležitosti a možnosti vylievať svoju zlosť na ňom, sťa na slabšom, bezpomocnom a hlúpom. V dedine boli psi, ktorí ho radi mali, kravy, príroda, — tu takého ničoho neukázalo sa. Pravda, zjavil sa na dvore zvlástny pes, a náš chlapec, túžiac poihrať sa s ním, privinul sa k nemu; no ten tak otrepal nešťastného, že keby nebol vyskočil dvorník, bol by zostal ležať mrtvým.

Túto vec vyšetrili. Chlapec „dokázal sa" byť vinným.

„Ako môžeš ty bez všetkej rozvahy ku blahorodému psovi dochádzať? Za neho, za tohoto apportovať znajúceho psa záslužnú zlatú medailu dali. On, tento pes, môže celú tisícku stáť, a teba, ak kto povedie ťa na koňský trh — nikto nekúpi ani za desiatku. Ty darebák sedliacky!... Ten psík, znáš aký je — zvláštny... On je taký, že na poduškách spáva, i jedlo jemu osobitne varia. Sluhu mu držia, aby chodil s ním na svieži vzduch a vodil ho pre zábavu, a ty pacneš ho rukami, práve sťa by bol tebe roveň... Že teba ešte zubami za hrdlo nechmatol, tak je to ešte dobrý psík. Skutočne dobrý. Smiloval sa nad tvojou hlúposťou. Z neho, bratu, podobizne snímali a po rubli predávali... Tak ver..."

Chlapec prestenal niekoľko dní.

Keď vyzdravel, doviedli ho ku psovmu pánovi.

Srdce nešťastného ušlo nielen do nôh, lež kdesi až do obuve.

---

[1]) Takto zovú Rusi skráteno Petrohrad.

„Čože ty, bolvan, zamýšľaš si s mojím psom sa ihrať?... Há?...“

Chlapec prižmuroval oči. On nič nepochopoval v tú minútu. Nevídaný blesk a nádhera oslepily ho.

„Ty ničomník. Odpovedaj... I psovi si toľko nepríjemnosti narobil. Ešte by i polícia bola mohla prísť...“

„Ty ho nauč!“ prikázal pán obuvníkovi po krátkom premýšľaní.

„Buďte pokojní... Ktože to vídal, aby bolo dovoleno akémukoľvek pobehajovi nevážiť si panských psov.“

„Dobreže mu ukáž!“

„My máličko nevieme. Ak takémuto dosť zavčasu nezlomíme roby, tak z neho bude zaraz väzeň. To nič nechápe! Panského psa vyviedli na prechádzku k vôli lepšiemu vozduchu, a on hneď do neho... My dobre vieme, že ktorý pes má medailu, je kavalierov...“

„Veď tak. Vezmi si...“ I podal obuvníkovi trojrubľovú bankovku. Obuvník stal sa takmer zverom po tejto blahosklonnosti. Naskutku lapil „pobehaja“ za ucho a, nevypúšťajúc ho, previedol ho schodmi i dvorom, prihovárajúc sa mu:

„Ty nevieš, čo sú kavalierski apportní psi... ktoré sú s medailou!...“

Pritom škrípal zubami. V druhej ruke držal trojrubľovú bankovku, ktorej vid oduševňoval ho ku ďalším skutkom.

Chlapec zase uľahol hrozne zničený obuvníkom.

Tak rástol, tak priúčal sa remeslu. Nadto, povediac pravdu, on neučil sa žiadne remeslo, no otupel konečne, tak že pocítac svoju silu, obrobil svojho gazdu náležite, a práve tak, ako vtedy pred majiteľom onoho psa, len prižmuroval oči pred smierčím sudcom, opytujúcim sa ho:

„Či sa nehanbíš — svojho dobrodincu a správcu...

„Vskutku tak...“ rozžaloval sa a slzil obuvník. „Ja za nich, vaše blahorodie, ja za týchto šelmov sám som trpel, hladoval, a oni, podliaci...“

Rozumie sa, že by obžalovaný mohol mnoho predniesť pre svoje ospravedlnenie, keby po prvé znal myslieť a po druhé vysloviť svoju myšlienku. Ale on naučil sa len zlorečiť, ba lepšie rečeno len chripeť v rozjatrenosti; z čoho bolo možno vyrozumeť jasno len: „ja teba... počkaj... vvo!... Ty mne...“ a viac ničoho.

No na koho vzťahovalo sa to „teba“ a čo malo sa nasledovne tomu „jemu“ stať — ostávalo nejasným. Predmetu nebolo, alebo lepšie rečeno, predmetom bol celý tento planý, nemilosrdný svet, všetka nad ním vznášajúca sa zlobivosť, hrnúca sa na neho, deptajúca nešťastníka každý deň i každú minútu. A tak on nemohol si vysvetliť, kto je to ten „on“, komu on ukáže „vvo“, do tých čias, kým rozpajedenému nenamanul sa gazda a kým nedostal od neho bitku. Z počiatku zdal sa byť bláznivým.

„Tyže čo?“

„Nebesni sa, kanália!“

Po druhom údere potočil sa značne.

„Čo—o—o?“

Keby gazda bol porozumel tomuto zverskému ručaniu, bol by ušiel čím skôr; no on sám poznal velikú biedu i pretĺkol sa ňou, preto bol zlobivý a v každej dobe cítil náchylnosť a túhu vyliať na kom-tom žlč, nakopivšiu sa v jeho duši.

„Ty ešte sa opovažuješ úsudok prejavovať!...“

No tu prihodilo sa niečo neočakávaného.

„Pohehaj“ zvriesknul a jeho oči gúľaly sa v jamkách, šťa by maly vyskočiť. Šmaril gazdu pod seba a vzdor lomozu mlatkov, zavznievajúceho z vedľajšej miestnosti, kde pracovali tovarišia, bolo počuť čosi netvorného a nesúvislého.

„A—a!... Medaila?... panských psov?... vvo!... Ja... ja už... Mlatkom?... Nie, teraz dostaneš!... A... no... no... Nože teraz probuj biť... No, bi do zhynutia...“

A sám dusil gazdu za hrdlo, tak že mu ani chripeť nedalo. Dobre, že počuli v dielni a vyskočili. Keď odorvali „pobehaja“ od gazdu, ešte sipel zlobou, obzrel sa divoko a celkom zarudlý, s očami krvou podbehnutými chripel.

„Pusť... ja... Vvo... dokončím... kavaliersky psík...!“

Niekoľkým ľuďom ledva podarilo sa udržať jeho tenké, uzlovaté ruky, po ktorých prebiehaly teraz akési konvulsie.

„Uverte, vaše vysokoblahorodie,“ dotušoval obuvník smierčiemu sudcovi, „seba neželejúc, učil som ich...“

Smierčí sudca potriasal hlavou a stále hľadel na bezvýznamnú tvár obvineného.

„Čo; on ubližoval vám, nie?“ obrátil sa k nemu.

Ten len pohnul pleciami. Roztvoril ústa sťa ryba i zatvoril zase.

„Ubližoval som ti?“ okríknul ho gazda.

„Postojte, mlčte!... Čo vy môžete riecť k svojmu ospravedlneniu?“

„Ja—o... v—v—o!... Som veľmi spokojný!“ náhle vyrvalo sa nešťastnému z hrdla.

„Čo?...“

„Veľmi... A nie to, že pre akéhosi panského psa — mne vlasy ježili... Nech si je on i apportér... no len... Veľmi som spokojný...“

„Ach, vrah je... i stena kamenná by sa zježila...“ vzdychal gazda.

„Ja neopytujem sa vás o psovi... Ako ste sa vy opovážili gazdu za krk lapiť?“

„Veď neumrel — jeden Bôh...“ prekrižoval sa obžalovaný.

„Uznávate sa byť vinným?... Vy, vám ja hovorím.“

„Pre toho, čo s medailou... No, dotkni sa ma... Ale to... Veľmi spokojný, vaše... vaše vysokorod...“

Vývrheľ bol odvedený do väzenia, aby tam vysedel svoj trest.

Tu bola tišina i pokoj. Možno bolo myslieť a on začal myslieť. Z počiatku tlačila ho vždy myšlienka: prečo?... Prečo všetci a všetko vrhá sa na neho? Čo im on urobil? S jednej strany hromada prenasledovateľov, s druhej — on. A tá hromada, pozostávajúca z jeho gazdu, tovarišov, sluhov, panského psa, mestských

obyvateľov, smierčieho sudcu — kráča — všetci proti nemu. Myslel, myslel a vrodeným citom samého prvobytného myslenia, v rovnej miere i žiaľ i horkosť v ňom vzbudzujúceho, domyslel sa: „To znamená... Ja im v—v—o!... Už ja ich... dolapím... Vy tak — no, dobre..."

I vzkypela v ňom divoká zloba, zatopivšia všetko, čo ešte bolo celého v jeho zmučenej a strápenej duši.

No ako „odplatiť", akým spôsobom „pokázať im" — toto nebol v stave predvideť. On smutno pochopoval len to, že nemožno všetkých zdrapiť za hrdlo, všetkým lámať rebrá... Veď oni všetci shrnú sa na neho, a on nič nevykoná... Treba akosi ináče, ale ako ináče — o tom nemal jasného poňatia. Nebolo príkladov v jeho minulosti... Suďba prišla na pomoc jeho nezkúsenosti. K nemu posadili uličného tuláka, lapeného teraz za výstupnosť, vyrastnuvšieho ako i on. Nový druh predstavil sa mu sťa odchovanec nalezínca, no vycibrený na uliciach sídelného mesta.

„Teba ako zvať?" bez okolkov obrátil sa k nemu prišlý dobrodruh. Náš väzeň vyskočil pred ním. Tomu bola odporná táto pocta.

„Sadni si, sadni!... Tu, bratku, v tomto chládku, my všetci sme rovní," nedajúc sa mýliť objasňoval príchodzí. „Akože ťa zovú?"

„Vaňkom," odvrknul náš väzeň.

„No a ja som Semen Petrovič... Počuješ?... Prečo teba zavreli?"

„Gazdu... ktorého... za toto miesto..." A on ukázal na svoje hrdlo a doplnil posunkom, stisnuv strašnou silou ruku.

Semen Petrovič znaleckým zrakom pozrel na neho.

„Nože ukáž... Zatni päste, napni ruky... ukáž... Aha!... No, bratku, ty si chlap. S tebou možno mnoho dobrých vecí vykonať. Ej, bodaj ťa!... Ja som, bratku, takých svalov nevídaval."

Vaňka, po prvý raz, náhle vztýčil hlavu a zarehotal sa — um bol najdený. Zjavil sa človek, ktorý mu dal to, čoho u neho nebolo. Myšlienku a smer, ktorým má kráčať.

„Ja ich... v—v—o!... Dolapím!... Ja im, čertom, ukážem... Ty len rozkáž, len ukáž..."

Semenovi Petrovičovi nebolo treba objasňovať vec. On pochopil hneď.

„Rozvahy u teba niet... ale ty mňa poslúchaj..."

„Budem... Vvo!... To je!..." s vytržením reval Vaňka.

A skutočne — jeho prišlý súdruh začal kovať plány. Tak nastrojil, že, dostavší sa na svobodu, Vaňka zjavil sa u svojho gazdu, sobral u neho svoje veci, a keď ho tento chcel zastaviť, on obrátil sa k nemu a prehovoril:

„Zabijem ťa... počuješ? Veru ťa zabijem. Všetko jedno, do temnice pôjdem... Jednaká cesta... My, bratku, teraz...

Vaňkova reč bola úplne nová pre gazdu. Prv Vaňka o „chládku" tak hovoriť neznal.

„Naučil si sa... V žalárnom všeučilisku si dostal úplné vzdelanie."

„Naučil som sa, buď ubezpečený."

„Našiel, ako vídať, svoj úkol,“ dotušoval obuvník.

Vaňka pozrel záduinčivo na mlatok... vzal ho.

„I šedivý kaftan s bubnovým túzom by vám veľmi pristal k tvári, krásny človek!... Obzvlášte svedčily by vám pritom i brazeletky na nohy...“

No tu Vaňka s týmže zádumčivým pohľadom máchnul mlatkom a gazda potočil sa na bok, sťa by ho bolo niečo podťalo. Pozrel na neho Vaňka, pozrel, kopnul ho nohou a ticho vyšiel na ulicu.

Semen Petrovič mal vyjsť z väzenia o niekoľko dní. On mu udal miesto, kde sa má zatiaľ pritúliť. Semena Petroviča, prepusteného na svobodu, poslali do rodiska. No rodiskom jeho bola Narva, a on ztadiaľ vrátil sa hneď do Pitera.

A tým samým dňom počaly sa ich záležitosti. Semen Petrovič preobliekol sa za panského sluhu. Vaňka sprevádzal ho pod menom brata, alebo známeho. A oni zbíjali príbytky s vraždou alebo bez vraždy — záviselo od toho, či bol niekto pri tom, alebo nie... Vaňka bez najmenšieho váhania dusil, rezal, dlávil... a len potom ustával, keď už nemal práce. Dostavší peniaze, on mlčal a stále pil a sedel v svojom príbytku za stolom, podopierajúc hlavu rukami. Niekedy v takom položení náhle začínal mäknúť, pričom Semen Petrovič nijako nemohol si vysvetliť, čo sa s ním robí: Či je básnikom a či plače... I slzy mu vstupovaly do očí — i smial sa.

„Ty, čo je to, baba?... Za tou staruchou plačeš? Ach, ty oplan! Ona, bratku, je teraz už v raji!...“

„Ja?... Nie.. Kravičky... psíky... luhy zelené... zelené...

„Ó, zlodej!... Ja som myslel, že ty o staruche...“

No ten už všetko zabúdal, i bil srdito päsťou o stôl.

„Ja im, čertom... Ja im... S medaillami!... Semen, či im ukážeme? Hovor! Môžem ja im ukázať? A? Môžem?... Hovor hneď... Môžem ja ich — Vvo!...“

„A ešte ako im ukážeme. Ty len mňa počúvaj. Ty máš ruky zlaté, no v tvojej hlave niet rozhľadu a umu.“

„Pochopu mne nie dano! Skutočne...“ súhlasil úprimne Vaňka a potriasal hlúpo strapatou hlavou, na ktorej trčaly chlpy vo všetky strany. „Pochopiť ja nemôžem... No len... Oni mňa, takého malíčkého, skalami, mlatkami, všeličím... Znám ja tiež, čo by som im mal dokázať... Úplným právom?“

„Ešteže... Len rob, čo ja rozkážem.“

„Urobím!... Semen Petrovič, všetko urobím... Veď svieca — pozri, ja za teba...“

A on hneď zaťal pásť tak, že Semen Petrovič vyskočil a odňal mu sviecu.

Vec skončila sa tým, čím sa musela skončiť. „Um“ i „ruky“ boly lapené.

Rozlúčili ich. Jednoho do veže, Vaňku do takého väzenia, aby sa nemohol ushovoriť so svojím radcom a vodcom. Vaňka, rozlúčený so svojím „umom“, celé dni ležal na posteli, veľmi žialil za svobodou i za Semenom Petrovičom.

Vyšetrujúci sudca darmo boril sa s ním.

„Veľmi som spokojný. Len čo som bol u nich, potom tá starucha žijúca... A na účet dievčaťa, ktoré s marmaládom v čaške — ja neviem... Devuška, možno riecť, panská. Skutočne, delikátna devuška... „Chceš, vraví mi, sladkej vodky?" — A ja neviem... Sťa besní psi, len zubami mňa vtedy ona na toto miesto... „To ti, vraví, na pamiatku... No mne je to len tak, sťa by dakto napľul... Len sladkú vodku som pil...

Vyšetrujúci sudca nemohol nič pochopiť z tejto žvatlaniny.

„Čo tu máš so sladkou vodkou?" opytoval sa ho.

„Dľa toho, ktoré dievčatá kúšu... teraz hovoria... Chceš marmalád?... Potúž sa, koľko ti srdce ráči..."

No tu už i väzeň i vyšetrovateľ vytreštili oči a hľadeli s podivením jeden na druhého, ničoho nepochopujúc.

Ležal, ležal Vaňka na posteli vo väzení a pocítil svoju bezvládnosť. Svoboda utiekla. Keby i trpel hlad, bitku, bol bez prístrešia — len keby mohol odtiaľto. Chyža zamknutá a bezmluvná dlávila nešťastníka. On cítil sa sťa živý v hrobe. Jemu bolo desno, tak dusno, sťa by povala bola sa spustila i uložila sa zrovna na jeho prse svojou kamennou ťarchou, alebo sťa by steny zdvíhaly sa so všetkých strán a nedovoľovaly mu ani hnúť sa.

Často chytal sa za mreže a visel na nich za toľký čas, že mu na rukách navrely žily uzlami a sedely pod kožou sťa motúzy. I svaly jeho drevenely, i on sám umdlieval. Visel, aby hľadel na nebo, i aby dýchal voľným vozduchom. Ešte ťažšie mu bolo, že nevidel dvor ani staviska. Holubej barvy výšina uvodila mu v pamäť ten ďaleký, šťastlivý, ale krátky čas, keď, ležiac horeznak na lúke, zahľadieval sa do takejže hlbiny, bezodnej i lazúrnej, a zdalo sa mu, že, odorvavší sa od zeme, on strmhlav letí do nej, k tým pobelavým oblakom... A keď na nebi ukazovaly sa holuby — on sliedil za nimi vo vytržení a nozdry rozťahovaly sa mu i zdalo sa mu, že cíti zápach sviežej zeme, vôňu lúčnych kvetín, i ľahký zápach brezový, donášajúci sa s vetrom z ďalekých strán.

Raz taktiež div neskostnatel na mreži. Vrabec priletel na karnís a začal na ňom duriť perie, oprašovať sa, strojiť sa čvirikať, i podskakovať... I perie nadvihoval, i pištekom v ňom brázdil, i hlavu si o perie česal, i oral pritom tak veselo, že Vaňkovi v duši razom rozjasnil sa akýsi veselší cit. Zdalo sa, že celý stal sa iba okom, i nespustil zrak s malej bytnosti... Vrabec za mrežou, nebadajúc túto chlpatú, ryšavú hlavu, bol veselý a viedol si, ako svedčí sa každému mladému, kojacemu sa blahou nádejou vrabcovi, znajúcemu, že nemá sa o čo zvlášte starať a že, pokiaľ izvozčícke kone po uliciach behajú, on vyžije... Konečne Vaňkovi ruky umdlely, a celou ťarchou odpadol. Vrabec istotne toto nepočul, i predlžal svoju ľahkomyseľnú hru. Vaňka sobral nachodivšie sa u neho chlebové omrvinky a začal ich hádzať na okennú stenu. Vrabec nepodivil sa tomu ani najmenej. No dobrému vrabcovi sa ani vôbec nesvedčí diviť alebo zľaknúť sa. Ak padajú nevidomo odkiaľ chlebové omrvinky, to nedeje sa preto, aby vzbudzovaly akékoľvek udivenie, ale preto, aby ich zobal. Keď pozobal si, rozčvirikal sa do diaľky, sťa by sa

staral oznámiť vrabcom v celom meste, aký je on prekrásny junoš a aké je nebo jemu obzvlášte blahosklonné, posielajúc mu dážď z ražných mrvín, veľmi krásnych a pre vrabčí žalúdok mimoriadne chutných a primeraných. Ohlásivší tým spôsobom, aby ho obdivovali, vrabec pobrnkal, pobrnkal a uletel, no Vaňkovi utkvel v pamäti zvláštny jeho znak — zlomené pierko na hlávke, mimoriadne trčiace do hora. Vrabec následkom toho vyzeral neobyčajne fanfarónsky, chvastúňsky a každý jeho pohyb pri tejto jeho toilette ukazoval sa byť krajne smiešnym i domýšľavým. Máličko oddýchnuvší si väzeň natrúsil na karnís ešte chleba, a vrabec, so znáčkom na hlave, zjavil sa okamžite, sťa by to tak muselo byť.

Do týždňa vrabec celkom obznámil sa s rusými, rozcuchanými vlasmi výrheľa, zapretého za železnou mrežkou. Nenachodiac omrviniek, on ďobal do mrežky pyštekom, a keď za ňou zjavila sa milá vrabcovi ruka Vaňkova a omrvinky sa sypaly, vrabec neodlietal, len máličko stránil sa a kosom, jedným očkom, ponášajúcim sa barvou na čiernu hlavičku, pozeral na dobročinnú jemu ruku a podskakoval v očakávaní, kedy ona ustúpi, prihotovivšia jemu potravu. Vaňka takže badal, že vrabec stučnel na jeho krme, i radoval sa tomu preveľmi. Jemu snilo sa práve i v noci o svojom operenom priateľovi, slietajúcom mu na tvár a čistiacom svoj pysk na jeho hrubom nose.

Zdalo sa, že v tom malinkom a hbitom vtáčatku sústrednilo sa pre neho všetko — i svoboda, i slnečné svetlo, i letné teplo, i lúčna zeleň, i sviežosť rastlín, i vodný šum, nesúci sa vedľa nevidených brehov.

Keď vrabec odlietal, Vaňku svierala tesknota a on lihaval na posteľ, hľadel na pošmurnú povalu a nemyslel o ničom. Ťažko mu bolo. „No zdláv, zadláv...“ opätoval visiacemu nad sebou sklepeniu. „Všetko jedno... Čože mám tu?“ Keď obležať stalo sa mu nemožným, schytil sa a rútil ku dverám, reval sťa zver v klietke, i bil sa do nich, snažiac sa ich vystaviť. No dvere boly pevné, železné spony nerozborné — i drevo len trešťalo a škripelo pod jeho údermi, nepopúšťajúc ani najmenej.

„Čože zas robíš?“ hovoril namrzený strážnik, strkajúc tvár do malého žalárneho okienka.

„Vvo!... Pusť ma!...“

„Kam?... Do temnice? Braček, do temnice vrabce k tebe lietať nebudú.“

Tieto slová maly na Vaňku strašný vliv. V okamihu utíchol, ruval si chumáče, hlúpo hľadel do kúta a šomral: „Buď, dosť toho... ja tak... Odpusť!...“

„Tak, tak!“ krotil ho strážnik. „Daj pozor na seba... Čomuže si sa tešil? Dvere tieto pokazíš... Veď poviem dozorcovi — a ostaneš bez vrabca.“

„Pomýlil som sa... Prosím upenlive... Odpusť.“

A bezsilne krútil strapatou hlavou a usiloval sa po tíšku ľahnúť na posteľ.

„Ja bych mal privolať pomocníkov... aby urobili poriadok s tebou, čertom. Polepšíš sa?“ ešte vždy sipel vo dverách tenže hlas. „Ešte zabiješ niekoho, veď si ty sťa stroj — všetko jedno... S ním nič nevykonáš, a s tebou takže... Ty, pamätaj na svojho vrabca.“

No Vaňka už snažil sa zatajiť dych. Vrabec ho držal na úzde. Ja myslím, pre neho neboly potrebné zápory na dverách, strážnici na chodbe, keď ho maličký vtáčik pripútal k veži.

Po niekoľkých mesiacoch začal Vaňka kašlať i pluť krvou. Poslali k nemu lekára.

„Tu mu je veľmi nezdravo. Treba ho previesť do inej miestnosti. „Tebe, brachu,“ obrátil sa k Vaňkovi — „dajú iné väzenie, suchšie.“

No Vaňka hneď hodil sa mu k nohám a modlikal: „Vaše blahorodie... Umrem... Nechajte ma tu... Čože je na tom... I tu je dobre.“

„Čo sa robí s ním?“ zadivil sa lekár.

„Má vrabca,“ zasmial sa strážnik.

„Akého vrabca?“

Rozpovedal o priateľstve medzi týmto strapatým čudákom a krotkým vtáčkom. Lekár sa podivil. Bol ešte mladý — a jemu stislo srdce. On znal, že je Vaňka vrahom... Vrahom, akého nehryzie svedomie. A v tomto zločincovi toľká duševná nežnosť... „On ti je bratom!“ šeptalo mu srdce. „On je vám všetkým bratom. Prečo ste ho urobili takým? I on mohol ľúbiť a byť šťastlivým. Prečo ste ho vrhli do bahna? Prečo?... Ďalej... vývrheľ... A ešte viac, tento vývrheľ cíti, hlboko i bôľno cíti. Len je to všetko pokryté kôrou, hrubou, neprenikateľnou...“

„Takto nemôže byť!“ hovoril lekár. „Teba musia každý deň vodiť prejsť sa na sviežom povetrí... Robiť, či nie, no aspoň za pol hodinku... Ja prehovorím s vyšetrujúcim sudcom.

Výsledky boly neočakávané. Na druhý deň strážnik otvoril jeho komoru. V chodbe stáli žandári s nasadenými bodákmi.

„No, či chceš drevo rúbať?“ zasmial sa strážnik.

Vaňka, visevší na mreži, vyzerajúc vrabca, bol umdlený, zdráhal sa. „Nie... nie... nechcem... Bude... Ja som tu.“ Nazdal sa, že ho chcú celkom odviesť odtiaľto.

„Zlodej!... Rozkaz máme každý deň vodiť ťa na prechádzku alebo do roboty, čoho sa ti len zachce...“

Vaňka nedôverčivo pozrel naň bokom, práve tak, ako v prvý čas svojej známosti chytrácky vrabec hľadel na neho. Potom zádumčivo vstal a vyšiel. Od tých čias každý deň ho vypúšťali na dvor a dávali mu sekeru, pravda s potrebnou opaternosťou. V istej vzdialenosti rozostavili sa strážnici, hotoví, akby chcel ujsť alebo obrátiť sekeru sťa zbroj proti nim, sraziť Vaňku na mieste. Vaňka si toho nevšímal. On s napnutím svojich síl rúbal drevo. Celé hrubé kláty rozletúvaly sa v kusy pod jeho mohutnými údermi.

Jeho tvár stala sa v takýto čas nadšenou. On trafil na svoju

prácu. Uzlovaté ruky robily na podiv. Všetkého bolo mu málo. Narúbal — iný by bol už ustal, a on volá na celý dvor:

„Dávaj ešte, čože... mne je jedno...“

Rúbal drevo i pre súd, i pre strážcov, i pre všetky miestnosti v súdnom dome... Navaliv hromadu dreva už hotového, odhadzoval sekeru a vzpriamil sa...

„No... bude...“

Po skončenej práci šiel domov, odprevádzaný vojakmi i strážnikom, vyzváňajúcim veľkým svä̈zkom kľúčov.

Vaňkovi bolo strašno i len pomyslieť, že skoro sa dokončí vyšetrovanie a jeho odvedú kto vie kam, odtiaľto. Potom bude konec priateľstvu s vrabcom. Táto idylla bude sa museť pretrhnúť, i nevedno, kto iný tu bude vídavať tohoto vtáčka, laskať sa s ním, kŕmiť ho. V jeho duši prebúdzal sa cit zvieracej žiarlivosti i besnej zloby oproti tomu „inému“, a v návale bôľnych citov vrhal sa na stenu a strašnou silou zatínal do nej nechty. Stena pravda zostala necitnou, prsty mu puchly a on nevykonal tým nič... Vaňka bezvoľne padal na posteľ a zase hľadel, nemysliac na nič, na povalu, na jej ťažký krivolaký sklep.

„A kdeže je on?“ obracal sa konečne k obloku pouspokojivší sa strapáň, a v ten čas úsmev ukazoval sa na jeho tvári... On si predstavoval, ako sa jeho priateľ kúpa teraz vo vzduchu, lietajúc s kríčka na kríček, bije sa, istotne perie sa s inými vrabci, „ukazuje im“, tlčie ich a zdvihnúc svoj chocholček, keď rozohnal ich všetkých, silne čviriká na opanovanom mieste. No tu obyčajne ozvalo sa šťukanie malinkého pyšteka o mrežu, a Vaňka vyskočil hneď s chlebom na malinké omrvinky podrobeným.

„Nalietal sa... Ej!...“

I jasaly mu oči, a poslúchajúc veselé čvirikanie, vysvetľoval si ho tak, že mu vrabec rozpráva, kde všade bol, čo videl, koho nabil zo sebe rovných.

„Tak im treba, čertom!... tak im treba...“, radoval sa Vaňka. „Prečo ich, čertov, šetriť... Tys' mal k tomu právo... O-ho-ho!“

A zadúšal sa samým radostným smiechom.

„Znamenite...“, pokračoval. „Znamenite... apportérov s medailami... Panské device... Nech si... A ty ich ešte po papuliach...“

V daždivé časy bol Vaňka ešte spokojnejší. Vrabec neodletoval preč, lež použijúc výhodu, že okno hlboko ležalo v tlstej stene a dažďové kvapky sem nedopadaly, túlil sa do kútika, nabuboril sa i sedel tak, že mu nôžky videť nebolo i zdalo sa, že s nabubleným brúškom leží na karnísnom železe. Zaspával, zatvárajúc v guľatej hlavičke spočívajúce očká vlhkou záclonkou svojich mihalníc. Inokedy i pyštek pratal kamsi — a vtedy z vrabca tvorila sa jednoduchá pestrá hrča, z ktorej iba nadlomené pierce trčalo večne, sťa by bolo rytierskym znakom, s ktorým sa nerozlučoval.

I možno bolo vopred sa zaručiť, že akokoľvek dlho bol by spal vrabec, Vaňka bude viseť na mreži, hľadiac na neho a usmievajúc sa, ako vtáča smiešno strháva sa a v strachu durí perie, keď ko-

nečne i naň padlo niekoľko dažďových kvapiek. Raz svitol jarký slnečný deň. Vaňka ani v dedine, za krátky čas svojho pastierovania, nepamätal taký. Nebo zdalo sa byť tmavším. V jeho hustej lazúrnej barve zamrel i doslovne roztajel pod ohnivými lúčami zemský obláček. Vrabec hneď odlietal, hneď prilietal, obveseľujúc pošmurného väzňa... On dľa obyčaje visel na rukách — na svojej mreži, keď na dvere zaštukli a malé okienko v nich, zavreté malou okeničkou, sa odkrylo.

„Stúpaj drevo kálať!"

Vrabec odletel v tom okamihu. Bez pochyby sa naľakal. Vaňka obliekol si areštantský chalát a vyšiel.

Ešte nikdy nešla mu práca tak od ruky. Strašná sila, nakopivšia sa v tom divokom organisme, drala sa na svobodu, žiadala voľnosť. Hrozne bolo hľadeť, ako máchal sekerou. Zdalo sa, že keby dostal v ruky človeka, jedným úderom by ho celého rozťal. Polená ďaleko lietaly po dvore... Rúbal ich s akýmsi oželením, sťa by chcel seba samého zničiť, umoriť... Po pol hodine pustil sekeru z rúk a celý mokrý narovnal sa i stál.

„Ach, čertova prašnica, po celom dvore rozhádzal. Veď Bôh neznal, komu silu dať!" vrčal starík-strážnik. Vaňka sa samoľúbo usmieval.

„Len čo!..." zadivil sa jeden zo sprievodčích, obozretne pohliadajúc na sekeru. „Hovoria, že sú Tatári tiež silní, no takých niet!..."

Väzeň už nepočul. On zazrel nad oknom svojho väzenia mrviaceho sa vrabca. Jeho pernatý druh hneď skákal po mreži, hneď prelietal na krúžik, hneď zase lietal nad Vaňkom a čvirikal, sťa by mu zasielal svoje veselé „zdravstvuj"... Zlomené pierečko trčalo ustavične chrabro i chvastavo na jeho hlávočke... Vaňka sliedil zrakom za ním, a čím viac vozil sa povetrím vrabec, tým viac rozkladal sa šťastlivý úsmech na tvári väzňovej.

„Ajha!..." mrmľal on. „Ajha!... Len čo... no práve..." Potom zahľadel sa na nebo. „Svetlé je, svetlé... U nás, no nie, doma... v dedine... niet ani toho, ani toho," obrátil sa ku vojakom.

Tí mu porozumeli.

„Hej... ľud je všetok v poli..."

„Pastierom... aha!... Pastierom, hovorím, dobre je pastierom..."

„Kravičky... ktoré..."

„U nás teraz," hneď ožil vojak, „dievky niesly pôdoj... Naše dievky sú zdravé, pijú to... Driečne tiež... Jedným slovom — raj. Dobre je u nás..."

„Ja som pastier... Ja všetko... barančeky takže... psov... poľný sprievod. Sadneš si... hľaď... ticho..."

„Veru čím tichšie... Zviera bez príčiny sa neprotiví. Zviera tiež rado má pokoj... I jemu je dobre, i tebe, čože viac..."

Také jasné bolo nebo v ten deň, že i šišaky policajných sluhov spolu i s ich trúbami i jagajúcou sa zbrojou odrážaly sa na ňom;

také jasné, že obláček, zavislý v jeho stredine, ticho umknul preč, aby svojou belosťou nenarušoval sviatočnú harmoniu hlbokého i čistého lazúru. Len zavše niesli sa ním akísi vtáci, sťa čierne bodky. Teplo bolo, dobre bolo, severná jar zriedka kedy oblažuje nás takými dňami.

Jedna z tých bodiek zavisla nad samou Vaňkovou hlavou. On neprestajne sliedil za ňou a sám sebe myslel:

„On je tiež... náš brat... o živnosti premýšľa... Nože poď... hladuje..."

Čierna bodka rástla a rástla. Pomaly priblížila sa. Vaňka videl už i jeho obrysy. Rozoznať bolo široko rozostreté a cele nepohybné krýdla. Zdá sa, že sa ani neševelia, len rastú a rastú. Hľa, i hlávku už vidno, i chvost je rozvejárený. Javí sa byť opravdovým, operenym zbojníkom... Bol teraz v celej svojej divokej prelesti i sile viditeľný. Istotne vyhladol, čo i zahnalo ho do mesta. Neľúbia jastraby, sťa dôsledni milovníci tišiny a samotnosti, mesto.

Vaňka náhle zamrel... Široko rozprestrely sa krýdla, strašne, na neuverenie strašne vyrástly. V okamihu bolo vídať osobitne každé ich pero... Ostrý zahnutý zobák... Veľký i silný chvost... Rýchle mihla sa táto čierna massa so šumom i s rachotom a pred očami väzňovými spustil sa jastrab zrovna k jeho oknu... Divoký krik splašil celý dvor. Taký úžasný, prenikavý krik, že zo všetkých chodieb vybehúvali ľudia, do okien tisly sa naplašené kuchárky. Vojaci stŕpli. Strašný bol tento krik — splašil i jastraba. Súdiac dľa toho, že bystro, sťa kameň z praku, povzniesol sa do výšiny a vypustil z drapov uchvátenú korisť. Mihla sa vedľa samej Vaňkovej hlavy a mrštila sa ťažko o zem. Väzeň vrhnul sa k nej, podchvátil ju v okamihu, k očiam podniesol... teraz on už ničoho nehovoril... V hrdle mu chripelo, v prsiach zvírily akési neopísateľné zvuky. On stal sa iba horiacim a ostrým zrakom, sťa by celá jeho bytnosť bola prešla do rozpálených, žalostne zpod ryšavých mihalníc tekajúcich jeho očí...

„Oj... oj... oj!..." stenal Vaňka, istotne ho žral veľký bôľ. Stenal a s úžasom badal, ako v jeho hrsti už bezsilne trepoce sa a strháva malinké tielce jeho súdruha... On je to, on, ten samý veselý vrabec... Veď i zlomené pierečko má na temeni... Veď i známe čierne okrúhlasté oči, sťa okrúhlastá hlavička, veď i tenké ružové nožičky, sťahujúce sa teraz od bolasti, veď i rozdrvené krýdelcia... Zpod jednoho z nich zjavuje sa krv... stále rastúcimi kvapkami vystupuje i padá, barviac na červeno sivé brúško... I srdiečko sa mece... Či ho na smrť uďobal, a či nie?... I na hrdielci vídať ranu. Tu je krve viac. Istotne. Tu na hlavu ďobnul pernatý dravec, vrah.

„Čo ti je, Vaňka?" naľakal sa strážnik.

„Vo... vo..." Len to mohol prehovoriť.

„Aký žiaľ! No stúpaj... Stúpaj domov... Choď, choď..."

A sám pomihal na vojakov — bojac sa, aby väzeň neurobil niečo mimoriadneho v rozžialenosti. No k najväčšiemu jeho udiveniu, Vaňka, držiac ustavične v otvorenej hrsti svojho malinkého

druha, ticho a poslušne šiel s ním do svojej komôrky, starajúc sa, len aby sa vtáčik neľakal... Na jeho palcoch už bola krv zraneného vrabca. A on s úžasom hľadel na ňu... Pálila ho.

Doma položil na stôl hlavnicu, urobil v nej jamku a do tej spustil tíško svojho súdruha... Vrabec už prestal sa trhať. No ešte neskonal. Vaňka videl to na živom blesku jeho oka, ešte nie zastretého mutnou rúškou. Vaňka videl toto oko, a — divná vec — čím lepšie hľadel naň, tým známejším sa mu byť zdalo. Kde on prv videl také oko? Práve také... Celkom tak, jedným okom, hľadel na neho ktosi... Ktože?... Kto?... On cele blízko naklonil sa a, zahrievajúc vrabca dýchaním, neodvracal od neho svojho zraku. Zdalo sa mu, že umierajúci vtáčik hľadí na neho so strachom. Vskutku so strachom... I *tá* hľadela tiež so strachom... Veď všetko tielce sťa by sa bôľom trhalo... I *to* telo tiež tak sa trhalo, a ako sa trhalo!... Zvíjalo sa v svojich predsmrtných konvulsiach, v ten samý čas, keď jedno oko bolo uprené na neho, na Vaňku, na jastraba...

Áno, teraz sa on rozpamätal, a vydrvila ho triaška.

Celkom tak... Celkom tak hľadela na neho, tá ním zavraždená devuška s marmaládom i so sladkou vodkou. Celkom tak, jedným okom. Druhé celkom vytieklo od úderu. Telo tiež tak sťahovalo sa kŕčovite a jedna noha hneď vyťahovala, hneď zase shýbala sa v kolene, ako sťahuje a zase vystiera sa tenušká, biedna nôžka vrabcova. On sám nepochopoval, prečo tak bedlive pozoruje každý jeho pohyb. Sliedil zrakom a teraz prežíval muky, akých prv nikdy neznal, len teraz. On necítil, ako mu nabehly nohy — sťa by to boly nohy cudzie, ako ho rozbolely kríže od toho, že stál dlho zohnutý, i kríže sťa by boly cudzie. On nezná i nebadá teraz ani nôh ani krížov... Ničoho. On celý žije v tom momente, keď tá „panská devuška" mrštila sa o zem a zabila. I stenala, skutočne stenala... A potom i stenať prestala... Práve tak, ako tento vrabec otváral a znova zavieral pyštek, tak i ona otvárala i zavierala rty bez zvuku.

Hospodine, ako veľmi musí teraz trpeť jeho súdruh! A či sa tá tiež tak nemučila? Či aj v jej pohľade nebolo toľko prosiacej sily? Vaňku drvil celého mráz. Očko v okrúhlastej hlavičke zastrelo sa už do poly zavlhlou mihalnicou; hľa, veď ho už celkom nevídať... nožičky sa vystrely, rozcuchané perie viac sa neukladá... Vaňka vzal ho na ruku... Nôžky odvisly, krýdelcia takže... Tielko je ešte teplé... On sa rozpomína, ako i u tej onemely a zostaly zmeravenými nohy i ruky; jedna, ktorou zakryla si temeno, zaštiťujúc ho pred Vaňkom, zdrevenela v tomže položení... i srdce prestalo sa hýbať. Semen vtedy naklonil sa, poslúchal a narovnavší sa zas, prehovoril:

„Hotová!..."

A sám hľadel kamsi do kúta, neopovažujúc sa videť v tú minútu Vaňku... Semen Petrovič bol opatrný. On len Vaňku poučil o diele a sám bol len divákom, neželajúc „pačkať sa." „Ja som tvoja hlava a ty moje ruky", hovoril on. Vaňka dejstvoval sťa

ruky, ale ruky nemôžu zakusovať takých strašných potrasov, aké on pociťoval v túto minútu.

Áno... či práve pri tej, pri „sladkej devuške“, pri „delikátnej“ nebolo druha, matere? Ešteže by!... Len teraz, v túto minútu, keď poznal žiaľ náramne veliký, on sťaby vo hmle vidí šedivú s rozcuchanými vlasmi stareuku, ktorú pozval vyšetrujúci sudca v prítomnosti Vaňkovej k telu dcérinmu. Veď ona celá pripnula sa k nej. „Srdce moje... Dcéruška milá“ — a neplakala, prilipla k jej chladnej i zmeravenej tvári svojou tvárou a nebolo ju možno odorvať... Vaňka vtedy hľadel na ňu bezstarostne, i mlčalo v ňom všetko, sťaby v kameni. Na všetky otázky, blýskajúc zpod obočia na vyšetrujúceho sudcu pálčivým zrakom, odpovedal jedno a tože:

„Znať neznám... My sme tomu dielu, vaše blahorodie, nie príčinou... Sladkú vodku sme pili, marmaládom sme sa hostili, len... a vôbec prečo — vedieť — neviem.“

A náhle mu svitlo, náhle svitlo jeho zahmleuej hlave a stalo sa jasným jeho spustlému, v tvrdú kôru zapratavšiemu sa srdcu, že tá mrtvá, zmučená devuška je o veľa šťastlivejšia od neho, od takého, aký je teraz, že teraz zavŕšilo sa čosi takého úžasného, nenavrátiteľného, neočakávaného, že v ňom nikdy viac už nebude ani spokojnosti, ani tišiny. Teraz on už nevidel pred sebou tohoto jastrabom zabitého vrabca, ale ju — zavraždenú devušku.

On sám, nepochopujúc, čo robí, vrhnul sa na posteľ a zachvátil krvavými palcami svoje ryšavé vlasy. Zachvátil i zamrel, rozpomínajúc sa, ako on *tú* z počiatku dusil za hrdlo a potom, keď ona uhryzla jeho, vzal drúk a drúkom po temeni „tĺkol“... „Tĺkol“ — tak povedal Semen Petrovič jemu.

„Znamenite si ju, Vaňka, tĺkol!“

V tú minútu bol Vaňka náramne hrdý na pochvalu svojej „hlavy“.

Dvere sa roztvorily. Vošiel strážnik s miskou kaše. Prv Vaňka vrhával sa naň sťa vyhladnutý zver — teraz ani uchom nehnul.

„Ej, strapáň,“ zval ho strážnik, „sadni si, budeš jesť...“

Vaňka nepohnul sa.

„Hľa, tuto...“

Strážnik pošiel k nemu a dotkol sa jeho pleca.

Väzeň skočil na nohy, zazrel na neho zarudlými, besnými očami, zdvihol ruku, no hneď ju i spustil sťa podrezanú.

„Ujdi!... Zavraždím ťa!...“ A zaškrípal zubami.

Strážnik vyskočil, hnaný strachom. A Vaňka čiahnul rukou na prse, driapal nechtami i stenal:

„Oj!... horí!... horí!... oj!...“

Večer strážnik už nevchádzal k nemu. Otvoril okienko, pozrel — kaša i chlieb stály nedotknuté. Zlaté, do väzenia začahujúce slnečné lúče, začahujúce Vaňkovu hlavu, zažíhaly ohňom jeho ryšavé vlasy. Na stole ležala hlavnica a na nej ešte vždy odpočíval mrtvý vrabec. Vaňkovo telo trhalo sa kŕčovite.

Nastala noc.

Strážnik, netrúfajúc si už vchodiť samotný, pozval svojich súdruhov, otvoril dvere i vkĺznul do komôrky.

„Bolo by treba zažať lampu...“

Vaňka sa spamätal. Zdvihol sa zpoly, sadol na posteľ.

„Lampu... hovorím. Ako chceš... Mne je všetko jedno, ja som tebe chcel k vôli urobiť.“

„Starucha to...“

„Čo?“ podivil sa strážnik i cúvnul.

„Starucha... hovorím. Zdá sa, neborká...“

„No?...“

„Ako si hynula!... Dcérka moja... Srdce... Oj, horí!...“

Strážnik chytro podišiel k lampe, trasúcimi sa rukami zažal ju a zase zavesil na stenu. Do okna hľadela tma; ona stála i v kútoch. Slabý priesvit večernej zory ledva, ledva boril sa s ňou. V polotme ešte hroznejšou vyzerala Vaňkova krvou zarudlá tvár so strašnými, nepohyblivými očami. Zdalo sa, že ony vôbec nevidia strážnika a jeho druhov. Ony hľadely cez nich, cez stenu, i videly tú chyžu, tú krvavú mláku na podlahe, to telo...

„Neborká... hynula si... Po samom temeni drúkom... nohami ona len... s marmaládom, ktorá...“

Strážnik na palcoch vyšiel, zašramotil zámkom a istotne prežehnal sa niekoľko ráz.

Celú noc Vaňka nezavrel oči. Hlava jeho neobyčajne pracovala, srdce bolelo. V hrdle i v prsiach zamieraly stony. Ráno, len čo slnce vstalo, Vaňka zdvihol sa a zaštukal kľučkou.

Nik sa neozval.

„Ej!... kto tam?... Otváraj!...“

A tak zatrepal päsťou na mocné drevo, že stŕpnuvší strážnik strmhlav vbehol na chodbu.

„Čo sa ti robí? Ohlásiť ťa?... ľudia spia ešte.“

„Veď ma k vyšetrujúcemu sudcovi.“

„Znamenite, naďabíš.“

„Veď... zabijem ťa!... Diabli, čerti... veď!...“

Strážnik bežal ku dozorcovi, bydlivšiemu v tom oddelení. Vyšetrujúci sudca býval tiež tu.

Len po hodine zjavil sa sprievod i odviedli Vaňku.

„Vy ste ma chceli videť?“ omrzlým hlasom začal vyšetrujúci sudca.

No tu Vaňka zaraz rútil sa mu k nohám.

„Čo je?...“

„Ja som ju zavraždil... Môj hriech, moja vina.“

Preložila *Drahotína Križkova.*

Slovenský jazyk.

Jazykovedecké drobnosti.

11. *Ako menovať nové peniaze?* Bude-li sa menovať nová jednotka peňažná maď. *korona*, nem. *Krone*, logicky odporučovalo by sa: *koruna*. Ale v slovenskom uchu neprestane zvučať mužský rod zapadajúceho „zlatého“ a preto nemožno bude diviť sa, keď sa ujmú názvy: korunník, dvojkorunník, päťkorunník atď.

V jazyku, ktorý je zákonodarným, ujme sa v živote to, čo je vyslovené v zákone. V jazykoch, ktoré nie sú zákonodarnými, ujíma sa všetko vedľa seba, čo napadne ľuďom viac menej vlivným a hlavne to, čo samo natíska sa tiažou okolností. V našom jazyku, ktorý nenie zákonodarným, ktorý je pod rôznymi vplyvy, poneváč niet povolaného ústavu, maly by časopisy naznačiť cestu v jazykovom labyrinte; ináče pod tiažou okolností... povstáva zmätok.

Ale čože my môžeme čakať od našich časopisov? Odpusťte, pán redaktor, že sa tak vyslovím, ale naše časopisy po všestranných, dôkladných úvahách v podobných prípadoch smerov nenaznačúvajú. Ony obyčajne prijímaly bez kritiky čokoľvek od auktorít sebe najbližších a robievaly z toho čestnú otázku, aby hocijaký hračkový nápad silou-mocou bránily trebárs proti slušným námietkám. Na stá zákonov navrhuje sa a vychodí bez toho, aby niektorému časopisu napadlo zastaviť sa pri tom, že je treba ustáliť pre život príslušnú terminologiu. Všetko necháva sa na Pána Boha. Je on ovšem silným činiteľom, ale nesmieme zabúdzať, že *„Kto sám seba opustí, toho i Pánboh opustí“ !*

Znám svojich rodákov veľmi dobre, znám i časopisecké pomery slovenské, a preto čakám, že pri názvoch pre nové peniaze práve tak nás prekvapí skutočnosť neprichystaných, jako pri iných veciach.

Tieto slová chcú byť len upomenutím.

Čítal som, že stotinky koruny majú sa nazývať *babkami*. Aj ja viem, že na pr. pri Nitre bol hostinec ku *Trom babkám*, ktorý po maďarsky menovali: a Három fillérhez. Viem i to, že staršie slovníky, na pr. Bernolákov, pod *halíř*, *hallíř* odprávajú ku *babke*. Slovenčina má aj hodne porekadiel, v ktorých babka prichodí. A ja by som nič nemal proti babke ani so stanoviska jazyko-historického, ani so stanoviska špeciálne slovenského, keby bola reč slovenská — rečou úradnou a zákonodarnou. Ale že je ňou nie, za povinnosť si pokladám *ozvať sa proti babke.* Tomu nás učia príbehy slovenského názvoslovia, jako na to bolo už inde poukázano, že sa len tie termíny ujaly, ktoré boly šťastne navrhnuté. Za *honvéd*, *landšturm* a pod. nemáme ujatého výrazu slovenského, lebo slovenské časopisy v tej veci *nič záživného* neodporučily.

Ja sa obávam, že by sa *babka* neujala...

Prečo?

Lebo na nej napísano bude alebo *„fillér“* alebo *„Heller“* a tieto

čitateľné názvy v našej dobe, kde temer každý človek vie čítať, budú mať účinok rozhodujúci, účinok pre babku osudný...

Dľa môjho skromného náhľadu, chceme-li obsiahnuť jednotný názov pre všetkých Slovákov bez ohľadu na to, či čítajú alebo nie, musíme počítať s okolnosťami.

Ja navrhujem: Rozhodnime sa buď za *filier*, buď za *halier*.

Obe sú nám rovnako cudzie čo do látky. Za prvé primlúva sa to, že v Uhrách bude úradným názvom *fillér*. Za halier medziiným primlúva sa to, že takto budú ho menovať Česi, jazykom nám najbližší Slovania, mocní v mocnárstve, ktorých spisy a časopisy zhusta vídať u nás.

Babkou odtrhneme sa cele od oboch úradných názvov v mocnárstve a dostaneme dosť nemotorné slovo pre ďalšie tvorenie:

1 = babka;

2 = dvojbabka, dvojbabčík (babočník)?

10 = desaťbabčík (babočník)?

20 = dvadsaťbabčík (babočník)?

Maď. *fillér* historický slovník jaz. maďarského uvádza už zo 17. storočia, a síce v podobách: fillér, *filyér*, *föller*, *füller*. Nem. *Heller*, ktoré sa prvotne menovalo *Hallerom*, je „nach der gewöhnlichen Annahme benannt von der Reichstadt *Schwäbisch Hall*, wo die Münze zuerst geprägt wurde“ (Kluge: Etym. Wörterb.). Dotiaľ historickosť maďarská a nemecká. Opierajúc sa o historiu, my Slováci museli by sme si tu spomenúť ešte aj iné peňažné názvy, menovite *turák* a polturák. Prvý zodpovedá 2 Hellerom — fillérom a druhý 1 Helleru — filléru. Znamená totiž turák = vtorák, teraz druhák: dvojak; polturák = polovičku dvojaka. Tieto historické názvy sú ešte primeranejšie od babky!

Ja by odporúčal zo dvoch úradných názvov *Heller* = halier, nie preto, že je pôvodnejší, ale preto, že toho mena razeno bude temer dva razy toľko, jako mena fillér, je tedy vliv mohutnejší na massu ľudu, ďalej preto, že toho názvu užívať budú aj Česi, ktorých knihy vždy majú prístup ku slovenskému ľudu, konečne preto, lebo *halier* známy je jako-tak aj v porekadlách: „nestojí ani haliera“, kdežto filier je naskrze nie známy.

V takýchto veciach treba rozhodnúť zavčasu. Preto znova vyzývam príslušné kruhy, aby rozhodly. Lebo ináč korunu bude ľud nazývať *novým zlatým*, desaťkorunník *malým (pol) dukátom*, dvadsaťkorunník *veľkým (celým) dukátom* a t. p.

Uvádzam svoj návrh priehľadne. Navrhujem:

pri *medených* (zákonný návrh ich menuje bronzovými): halier, dvojhalier (dvojhaliernik), dľa vlastnosti živej reči slovenskej tento posledný: dvahaliernik;

pri *niklových:*

desaťhaliernik, dvadsaťhaliernik;

pri *strieborných*:

korunník, dvojkorunník (dvakorunník);

pri *zlatých:*

desaťkorunník, dvadsaťkorunník.

Toto uvádzam teoreticky a pre spisovný správny jazyk, lebo som si toho ináč istý, že v živote, vo smere prijatom, vytvoria sa i také skratky, aké navrhnúť bolo by predčasno.

Ešte by mal jednu prosbu.

Akže za dobré uznajú príslušné kruhy rozhodnúť v tejto veci, žiadal by si, aby rozhodnutie *odôvodené* dostalo sa pred verejnosť.

---

12. *Zapríčiniť.* Pod 5. číslom týchto drobností je spomenutý germanismus *zapríčiniť* (verursachen) a rečeno, že českého „spôsobiť" nezná živá slovenčina v tom smysle (aspoň nie v strede a na východe). Konečne podotknuto tam: „Ostatne v tejto veci musí mať i náš ľudový jazyk svoj osobitý výraz, len ho treba vypátrať."

Poneváč sa nikto nehlási so svojím pozorovaním, sám prednesiem niekoľko prípadov z ľudovej mluvy, aby vec nezaspala.

V istom časopise čítam: „Včasné sadenie krumplí ich potomné hnitie *zapríčiňuje.* Pominúc to, že je táto veta formálne dvojsmyselná, dokladám, že by to, čo je v nej, takto vyslovil dobrý, nezkazený cudzou rečou Slovák:

„Keď sa krumple včasne sadia, hnijú," alebo ešte kratšie: „Včasne sadené krumple hnijú."

Videť z tohoto, jak neskonale kazia reč ľudia, hoc by mali čestné úmysly, ktorí chytajú sa písať bez počiatočných známostí jazykových.

Inde som čítal: „Čo vlastne oheň zapríčinilo?" Tu by Slovák pospolitý riekol: „Z čoho pošiel, povstal oheň?"

Inde zas: „To mi veľkú radosť spôsobilo". Kdežto nezkazený Slovák povie: Z toho som mal veľkú radosť.

„Jedine jeho dobročinnosť zapríčinila taký úpadok" = Jedine z jeho dobročinnosti pošiel taký úpadok. Jedine svojon dobročinnosťou tak upadol.

Oheň *zapríčinil* škodu = Oheň narobil škody, urobil škodu.

Toto sú ovšem len ukážky, v akom smere treba pátrať. Ja mám i sám viac prípadov zaznačených o *zapríčiniť — spôsobiť,* na pr. „obavy spôsobuje", na čo som počul lepšie: *obavy vzbudzuje,* ale nateraz v tej veci nemôžem povedať posledné slovo.

Z tohoto ide na javo, že Slovák za *zapríčiniť* niekedy hovorí *robiť* a zväčša užíva zaň výrazov: to pošlo, povstalo z toho. Alebo, jako prvý príklad ukazuje, slovesu *zapríčiniť* (č. spôsobiť) vyhne sa primerane ustrojenou vetou.

13. *Lefőzni valakit.* K tomu, čo je povedané na strane 172. tohoročných *Pohľadov,* pridávam, že takýto prípad „a lefőzött város" povie sa po slovensky: „zahanbené mesto".

14. *Mať muchy.* Keď poviem obrazne: „Sadla muška na lep", „Oslabol ako mucha na podzim", alebo „Mušku bys' počul preletеť", alebo „Ľudí jako múch", — tu každý na prvý raz pochopí, že je obrazný ten výraz vzatý zo života múch, ale zastať musí, počuje-li takýto výraz: *Ten človek má muchy.* Čo je to?

To nemôže byť iné, jako preklad nemeckého slova *Mucke,* pl. *Mucken,* ktoré má viac významov, medziiným tieto:

1. Üble Laune, besonders so fern sie sich durch mürrisches tückisches Stillschweigen an Tag legt: *Mucken haben.*

2. Ein jeder anderer merklicher Anfall einer verborgenen üblen oder seltsamen Gemüthsart: *Man kennt ihre Mucken.*

Slovenské „Mať muchy“ formálne srovnávalo by sa s nem. „*Mucken haben*“, v polštine i významom kryjú sa „mieć muchy v nosie“ s „Mucken haben“. Ale dľa toho, jako ten výraz v mojom rodisku užívajú, význam slovenský nekryje sa s nemeckým. Je žiadúce, aby naši ľudia zo živej mluvy presne ustanovili význam výrazu „Mať muchy“. Len potom sa dá prehovoriť ďalšie slovo. Naproti tomu významom (1. bod!) kryje sa *mucha* s *Mucke* vo slovenskom obraze: Mucha mu na nos sadla!

S významom pod 2. bodom srovnáva sa slovenské: Muchy mu ožily.

Výraz „Mať muchy za ušima“ bude dľa môjho domnenia len ľubovoľné rozšírenie výrazu „Mať muchy“, pričom účinkovať mohla analogia výrazu „Má ten za ušima“, t. j. v hlave. —*ský.*

Slovenské mená miest.

II.

O tom maďarčení mien topických už od dosť dávna, ale najmä za našej doby prevádzanom poznamenávam, že si naposledy môžu síce, keď chcú, ľudia i vlastné mená reči inej na svoj jazyk uspôsobiť, a chťa i preložiť, ale či tak, leda len zo šovinistických chúťok, i rozumno a slušno je robiť, to je druhá otázka. Také assimilovanie a prepodobenie cudzích mien, jako Roma — Rím, Constantinopolis — Carihrad, Adrianopolis — Drinopol, Ankona — Jakín, Genua — Janov, Rheims — Remeš, Regensburg — Řezno a pod. dialo sa iba za vekov, kedy ešte poskrovná bola znalosť písma medzi svetom, dialo sa tak po sluchu a výslove, každému národu vlastnej a zvláštnej, alebo cudzie mená po prípade i pretlumočené bývaly. I poteraz ešte obecní neučení ľudia tak činia, vyslovujúci na pr. Szent-András — Senodráže, Földvár — Foľvarky, Óvár — Ovarky, Nádas — Nadoše alebo Nadošany, Grägerhain — Krikeháj (Handlová), Amsterdam — Haštrdán, ale vzdelaní ľudia vlastné mená jakejkoľvek reči teraz už nikde vôbec nemenia, píšuc ich tak, jako sa ony na pôvodnom jazyku píšu; a to je už prijatá medzinárodná zásada, ktorú i oproti Zulu-Kafrom treba šetriť.

Že sa tým maďarčením mien počet cudzích, a to zase len najviac slov. živlov v reči maďarskej, bez toho tak veľký, že ich to až mrzí, novými centuriami rozmnožuje, a teda vlastne maďarisátori tým činom práve protivu toho, čo chceli, dosahujú, to je ich vec, nás po tom nejest ničoho —: ale tie tak pomaďarčené alebo bez smyslu, či podľa hláskoslovia či proti nemu, len aby pôvodný slov. ráz na nich sotretý bol, zúmyselne spotvorené mená [1])

[1]) Na pr. Dúbravka na Hidegkút, Devín — Leányvár, Orešany — Diós, Hrušovany, Hrušovo, Hrušovce — Körtvélyes, Brezany — Bölgyén, Dobrá voda — Jókő, Ilmír — Ürmény, Chalmova — Nyitraszeg, Sielnica — Szelőce, Červený

s vytváraním pôvodných, genuinných, vekami potvrdených mien, autentickými dekretovať, a jako také ešte iným, i tým, ktorým tamtie pravé mená ich vlastnými sú, natískať, to — zdalo by sa byť nemožným. Než hľa, čo, v Europe aspoň, pokladalo sa nemožným, nasledovať totižto príklad cisára čínskeho Kieng-Longa, ktorý rozkázal s 5000 mandžurských slov namiesto toľkých povtedy užívaných slov čínskych vniesť do slovníka, zahroziac sa každému telesným trestom, kto by tých novotných „úradných“ výrazov v obcovaní neužíval (Miklosich Slav. Elem. im Magy. XI.) — to hľa seriósne celkom deje sa teraz v Uhorsku za „ústavnej vlády“, len nech si nikto na svete nemyslí, že i ústavným asnáď činom, rozumiem po vôli ľudu, ktorého sa tá vec práve týka; oh, toho vôbec a ani patričnej obce, ktorej meno idú premeniť, ani sa len o to neopýtajú. Stoličná klika (u nás samí odrodilci) sa na tom usrećie, návrh vo výbore stoličnom, záležajúcom výlučne z ľudí tej samej kliky, sa prijme a vláde na potvrdenie predostre, to vláda maďarská ochotne urobí a rozkaz vydá, aby sa tie mená odsaváď vo všetkých úradných i súkromných písemnosťach upotrebúvaly, zabraňujúc pritom užívanie starých mien, ešte i v školách, mocou úradnou. Ostatne z najväčšej stránky ani tej formality sa nezachováva: kto-ten ľubovoľne pomaďarčí meno (to je tu najsvobodnejšie umenie) a sostavitelia úradných menoslovníkov, šematismov a podobných sborníkov bez okolkov prijmajú a registrujú ho, leda že by ktoré kedy boli, pre dáku snáď veľmi neonakvú podobu, prv ešte Maď. veď. akademii do opravy dali, a tu máte: pred žasnúcim zrakom objaví sa vám zrazu nový svet — na papieri; cez noc, zázrakom, na stá a stá nových miest a osád povstalo, ktorých tu ešte včera nebolo, a tie, čo tam na ich mieste od vekov bývaly, zmizly s povrchu — papiera. Nech vezme teraz nestranný cudzinec do ruky na pr. posledný Schematismus biskupstva baňsko-bystrického a porovná ho s niektorým dávnejším jeho predchodcom, alebo ešte lepšie in facie loci

kameň — Vöröskő, Drieňové — Somfalu, Plevník — Pelvás, Hlboké — Mélyesd, Teplá kde Héve, kde Lenge, Teplice — Hévíz, Konská — Kunfalva, Varín — Várna, Srná — Szárnya, Hrádok — Ujvár, Nežitovce — Nezsidháza, Trstená — Nádas, Zádiel — Bölcsháza, Biely potok — Fehérpatak, Štiavnička — Kis-Selmec, Pareština — Paraszkafalva, Turček — Török, Kostiviarská — Élesd, Dubová — Garam-Szent-Miklós, Predajná — Péteri, Zámostie — Hidvég, Závodie — Zavaros, Bystrá — Sebesér, Sielnica — Szélnye, Jastrabie — kde Karvaly, kde Ölyved, Kľak — Madarasalja (Kľak je pod vrchom Vtáčnikom), Slaská — Mogyorómál, Trubín — Garam-Kürtös, Prestavlk — Majláth, Veterník — Körmöcliget, Nevoľno — Tormáskert, Bzenica — Szénásfalu, Stožky — Dombszög, Piešť — Súlyok, Klokoč — Hegyhát, Poloma — Veszverés, Jabloňové — Almás, Slavkov — Szalók, Lipany — Héthárs, Slivník — Szilvás, Obava — Dunkófalva, Kvasy — Borkút, Zlatáre — Ötvösfalva, Svor — Csővár, Zebanec — raz Hidegfalu, raz Hideghegy, Zásad — Gyümölcsfalva . . . Z druhej kategorie: Laskár — Lakszár, Tekoľany — Tököld, Temätín — Temetvény, Ostratice — Sztricze, Medokýš — Kis-Mádo, Donovaly — Dóvál, Dovodno — Dúvó, Lukovo — Lukóca, Lukavica — Lukócsa, Lučatín — Lucatő, Budiška — Budás, Dúbrava Kráľova — Dobró-Királyi, Selce — Szelcse, Skubín — Szakbén, Kraviary — Kereplye, Krivá — Kirva, Lom — Lám, Podhorany — Podhering, Hoľa Lomnica — Holló-Lomnic, Černá mláka — Csernamlaka, potom Csernamlakói, potom Feketevíz, potom Feketesármajor, jedno a to isté len od desiatich rokov — atď. sine fine, sine gratia.

so skutočnou pravdou: nikdy ten nepovie, že je to jedna, tá samá diecésa, ale že celkom iná, iná. Nieto tam ani stolného mesta Baňskej Bystrice, od ktorého sa to, s výnimkou niekoľkých nemeckých osád, čisto slovenské biskupstvo menuje, darmo hľadať, niet toho tam so sty iných miest! Ba či ozaj i len tušia tí páni, ktorých sa to týka, že sa oni tým činom sami seba ztade vyobcovali? — Nuž tak je pravda ľahko — škrabnutím pera — prevádzať kolonisáciu, oj ľahšie, ľahšie, nežli to skutočne prišlo patričným; tak je pravda ľahko nadobývať: obrať druhého, lenže to nevoľno a nesvobodno nikomu.

Ja zdržujem sa kvalifikovať ten taký čin, čo on v logickom, morálnom, juridickom, historickom i sociálnom ohľade v sebe involvuje: avšak i slabým hlasom svojím, s čo som, ozývam sa proti nekonečnému bezpráviu, ktoré sa nám vi majore činí. Nech súdi Boh. Ničvšakmenej aby sme si mohli úspešne hájiť a chrániť dedictvo svoje ohrožené, aby sme mohli paralysovať škodný vliv natískajúcej sa cudzoty a uvarovať sa ťažkých mýliek v obecnom živote zo zmätku mien neomylne poplynúcich: pilne bolo by nám treba chopiť sa do sostavenia slovenského menoslovníka miest krajiny uhorskej, alebo aspoň čiastočne miest tam na slovo vzatých, tým viac, poneváč menoslovníky miest, šematismy a mappy úradné neudávajú slovenské mená z najväčšej časti už ani len v zátvorke a keď ktoré udávajú, nuž to chybne. [1])

K vytknutému účelu azda by i postačilo predbežne viesť len jednoduchý alfabetický soznam púhych mien v tej i v tej reči, s jediným iba označením stolice, v ktorej sa tie tak menované miesta nachádzajú. Keďby tí, čo to môžu, chceli posoznamovať mená miest jednotlivých stolíc, a chceli príspevky svoje, najpohodlejšie hádam redakcii niektorého z našich časopisov, odvádzať, my dosť skoro mohli by sme mať menoslovník miest tak predôležitý i potrebný. Ja podám soznam miest v stolici Zvolenskej.

Prostonárodné povery. *)

17. Prvá košieľka, do ktorej sa oblečie novonarodené dievča, nech je zo starého plátna, tak bude z neho dobrá gazdiná.

18. Kto prvý raz podkúri novú pec, do roka zomre.

---

[1]) V pošt. slovníkoch miest krajín uh. koruny z r. 1882 a 1885 slovenské mená miest, jako také, vedľa maďarských kde-tu pripustené, vytlačené sú takto, na pr. Tebenska Mes, to má byť Devínska Ves — Dévény-Ujfalu, Dwakowska-Novejsza m. Diviacka Nováves — Divék-Ujfalu, Dluhakola m. Dlhá Lúka — Hosszúrét, Hrabeci m. Hrabičov, Hrabun stotožňujú s Hájniky, takého mena — Hrabun — niet, ale Hrabiny ovšem je meno samoty pri Hájnikách, ďalej Podhurn m. Pod horu, Bodnice m. Bojnice — Bajmóc, Horne-Suca m. Horná Súča, Hornj-Lowcyce m. Horné Lovčice — Lóc (Felső-) atď. — Medzi inými k mestu Ľubietovej náležitými samotami sú v rečených slovníkoch písané i takto: Bunovo, má byť Beňovo, Czeljenecz m. Včelienec, Dankon (Tursky-) m. Dankov, lebo Turských t. majer, Hardich m. Hrdých lebo Hrdinoviech majer, Janekon m. Janekov, Kmetan m. Kmetov. — To sú potom žriedla!

*) Vidz 2. sošit *Slovenských Pohľadov*. Red.

19. Dieťa, ktoré je dlho bez krstu, bude mať velikánske oči.

20. Keď na pohrabe niektorý člen rodiny zomretého potkne sa a spadne, z tej rodiny niekto do roka zomre.

21. Keď rodina zomretého príde s pohrabu domov, prv, nežby vstúpili do domu, musia zaklepať na dvere stajne a na všetky obloky izbené: „či je gazda, gazdiná (podľa toho, kto zomrel) doma?“, a len potom môžu vojsť. Ináče by im všetek statok vyhynul.

22. Šváby možno vyničiť, keď dáme kosť z koňa, ktorú sme náhodou našli na ceste, na to miesto, kde sa šváby zdržujú.

23. Na nový mesiac nedívajme sa cez oblok, ale zo svobodného, lebo ináče budeme mať po celý mesiac bolenie zubov a hlavy.

24. Keď je v cintoríne čerstvý hrob vykopaný a kým doňho zomretého nevložia, do tých čias nech nie je žiaden sobáš, lebo jeden z páru do roka by zomrel.

25. Dieťa, ktoré mnoho plače, vynesme na cintorín, a keď ho ponosíme po hroboch, utíchne nadobro.

26. Ktorý zlodej chce, aby bol neviditeľným, nech zje deväť šteniec; potom môže kde chce kedy chce kradnúť, nikto ho nezbadá.

27. Keď už choré dieťa ani apatéka nemôže vyliečiť, okúpajme ho vo vode, v ktorej sme prv starú mačku vykúpali; mačka ochorie, dieťa ozdravie.

28. Aby ovocné stromy dobre rodily, treba ich okolo pňa v posledný večer v roku, kým sa zvoní, obviazať povrieslom.

29. Žena zbaví sa zimnice, keď šatku s hlavy strhnutú, akonáhle ju začne triasť, založí za víno u krčmára, a to víno vypije.

30. Aby uhorky dobre rodily, musí sa pod ne do hrady zakopať stará metla.

31. Aby otelená krava pri dojení pokojne stála a teľa od seba neodbíjala, vyrežme hneď po otelení nad chrbtom kravy do povaly tri krížiky.

32. Aby krava po otelení zostala zdravá, dajme sa jej napiť odvaru zo svätenej trávy, precedeného cez starú metlu.

33. Keď niekde na choleru mnoho ľudí umiera, tak sa tomu dá odpomôcť, keď jednoho mrtvého na brucho položíme do rakve a tak pochováme.

34. Kto zabije lastovičku, toho krava bude krvavé mlieko dávať.

35. Aby kamenec (krúpy) prestal padať, nech sa vyloží omelo (alebo pekárska lopata) predo dvere.

36. Po západe slnka izbu neradno vymetať.

37. Pes vyje, bude oheň.

38. Keď sa nám o včelách sníva, bude horeť.

39. Keď sa človek stretne s kňazom, potká ho nešťastie.

40. Keď zvoní v pravom uchu, dobrú zvesť počujeme, keď v ľavom, zlú.

41. Keď svrbí pravá dlaň, dostaneme peniaze, keď ľavá, vydáme peniaze (i opačne).

42. Keď pri splňmesiaci niet peňazí vo vrecku, ani nebude po celý mesiac.

43. Komu niečo skapalo, a chce vypátrať zlodeja, nech ide na vežu a udre tri razy srdcom o zvon.

44. Na prvý deň v roku operencov jesť, nie je dobre, lebo by mohlo šťastie uletieť.

45. Na deň Lucie na žiaden pád nedajme od seba mlieko, ani za peniaze; v protivnom páde alebo onemocnie krava, alebo utratí mlieko.

46. Aby krava mala pekné žlté maslo, dajme jej zožrať podbeľ (tussilago farfara).

47. Na Vianoce nepúšťajme statok von zo stajne; tak aj čo do zakázaného pôjde v lete, nikto ho neuvidí.

48. Keď dievča prvý raz miesi cesto na chlieb, nech kvasniciami potre chlapcovi pod nosom — a nikdy mu fúzy nenarastú.

49. Večer pred svätým Jánom zapichnú toľko kvietkov „králika“ do hnoja, koľko je údov rodiny; ak do rana niektorý hlávku skloní, zomre do roka ten člen rodiny, ktorého označoval.

50. Kto chce, aby sa mu jalovica čím skorej otelila, nech jej dá zožrať prvé vajce, ktoré znesie mláďka, na pahrabe upečené.

BESEDA.

Z básní Ernesta Bellaya.

Oda.

Odberná 1846.

O krag, čo tmawších wlasť si milá oliw,
Očí preďiwná rozkoš i úťecha,
Plodňík ňemrúcich w lisťe cyprow
Krag geďiní, — sa mi dobre máwag! —

Zrem, gak predemnú už do nebes wrchi
Rhetské sa kopčá — gak sa mi próhladi
S každím okamžeňím čarowné
Sťiskagú — gak ti milí pomiňáš! —

Rhetské smutného ništ ňeťešá wrchi,
Ništ lúk makučkích roztomilé kweti,
Na sňete ništ wtáčkow šťebotních
Prespaňilí ňeteší tu zwuk mňa! —

Ta len, ta, tagná moc mi srdce ťahá,
S ťebú kďe blažné mizňe mi též ňebo, —
Ta len nazírám časmi okem
Já slzawím, kďe milú opúsčam! —

Tam wše prewdačné! — Růžoruká zora
Rannú na dušních w perli meňí rosu
Kwítkoch tam; — i blesk sa traťíceg
Hwezdi, w obem oke geg sa skríwá. —

Tam háge milší w horku tuhém chlaďí
Wetrík; — i bistrá réka zwučí mnoho
Tam príweťiwegše; — ňesliší
Oblohi tam sa hrmot ňewďační. — —

Ta wčúl posední-kráť sa wolí očom
Ozret! — prešťastní, gestliže ag ona
Sem nastrogené swetla držíc,
Mňa z ďelaka do domu sprowádzá! —

Wšak čo sa klamním poznowu obrazom
Mislí predáwám? — Sťín čo hoňím ťela
Wlastného? — dáwno keď zabudla
Snaď bolawé rani mé diwečka! —

W smrtnég kdo s ostrím wálce mečem rani
Druhému wládní spúsobuge, skoro
Na wše zabíwá — dlho mislí
Naproti wšak raňení na bitku.

Wšak buď že twrdšé od skali na slzi
Bezčasňe díwá ďiwča sa z líc dole
Sa mi ceďícé — buď že nikdá
Láski aňiž ňemalo ku láske,

Čož wác? — či werneg láski mogeg preto
Meňeg ge hodné? — gúli, či sám seba
Uprimňe sčasní som dowčilku
S ňesmeňením miluwal srdenkom? —

Gú, gú, gedinkú ze sto iních duša
Si tagňe šwarnú wibrala w nádegi
Pri žári geg očí istotňe
W zátoku bezpečenú ubehnúť! —

Ohled posledňí tento na mladost milú
Még růžoličneg, buď teda potwrda
Ňezadusitelného ohňa
Láski ku neg na weki tlegíceg! —

Ti wšak o wlaská kragna! budiž Ume
Jak ňekdi, istá utoka ag ňiňi — —
Ti kwitňi, rostňi, ti sinow ploď, —
Národa tak wzňešeného hodních! — —

Bellay.

Rukopis *Ody* zachoval pán dekan Fr. Šujanský. Dostal ho, keď roku 1858 bol kaplánom v Oslanoch, od Bellayových sestier v Chal-

movej. Pán Šujanský myslí, že Ernest Bellay napísal Odu, keď odchádzal z Talianskej, kde bol vojenským kňazom. Jazyk Ody už nie je taký plný, rýdzy, ako jazyk básne *Pastírka*, podanej v 3. čísle tohoročných Pohľadov; básnik trápi sa miesty s výrazom, ako by už nevedel tak dobre po slovensky.

Literatúra.

A selmecbányai ágost. hitv. evang. egyház és lyceum története. Irta Breznyik János, a lyceum igazgató tanára. Harmadik füzet. Selmecbányán, 1889. (Dejiny baňsko-štiavnickej ev. a. v. cirkve a lycea. Spísal Ján Breznyik, direktor lycea. Tretí sošit. V B. Štiavnici, 1889.) Str. 225—475.

Kniha maďarská, ale sú v nej z dvoch tretín slovenské veci. Kniha, ktorá je dôkazom, ako Slováci stavali Uhorsku školy. Bez Severíniho (1716—1789), Hamaljara, Kanku a najmä Szeberíňovcov dnes nebolo by baňsko-štiavnického lycea. Ján Szeberíny, od roku 1834 superintendent baňského okolia, prišiel do Štiavnice za slovenského farára roku 1819 z trenčianskych Kochanoviec. Muža jeho ducha a horlivosti Štiavnica potrebovala, ako hladný kus chleba. Najmä školám bolo treba súrne pomáhať. Lyceum, ak malo trvať, potrebovalo novú budovu; no cirkev mala len dlžoby, dištrikt i sľuboval, ale nedával nič. Szeberíny takrečeno z ničoho, svojou apoštolskou horlivosťou stvoril všetky prostriedky: roku 1826 už mohla byť začatá stavba, dokončená za štyri roky. Budova, na dvoje poschodí, roku 1830 bola slávnostne otváraná. Na slávnosť dostavil sa i generálny inšpektor barón Alexander Prónay; z dištriktu prišlo vyše dvadsať kňazov. Za slávnostného rečníka cirkev zavolala si z Pešti Jána Kollára. „Slávnosť — píše Breznyik — začala sa v chráme, kde zpred oltára Kollár povedal vzletnú slovenskú reč (lendületes tót beszédet).“ O Szeberínym hovorí: „A nemožno neobdivovať činnosť, horlivosť, vytrvalosť muža, ktorý celého podniku bol iniciátorom, hýbateľom a šťastlivým uskutočniteľom.“ On založil v Štiavnici i takzvanú banícku čiže haviarsku školu. Zo životopisu dr. Jána Szeberínyho, podaného v knižke, spomenieme, že (narodil sa vo Veľkej Vsi, v Orave, roku 1780) v Rožňave, keď nenaučil sa samú prvú lekciu z maďarského *Kistüköru*, z ktorého nerozumel ani slova, professor ubil ho tak nemilosrdne, že Szeberíny navždy ztratil chuť naučiť sa tento jazyk. Do konca svojho života nevedel po maďarsky.

V päťdesiatych rokoch nemecká vláda žiadala od škôl v Uhorsku toľko, že tomu mnohé ťažko vedely za dosť urobiť. Ak neorganisuje sa dľa predpisov, štiavnickému lyceu hrozilo nebezpečenstvo, že ztratí názov gymnásia, nemôže vydávať platné svedectvá a i ako súkromný ústav bude museť zachovávať nariadenie z roku 1850. Pád lycea bol považovaný za nevyhnutný. A predsa zachránil ho —

zase Szeberíny, syn a vo fare štiavnickej (od r. 1857) nástupca superintendenta, Ján. „Zachránil ho“ je vlastný výraz Breznyikov. V meste, v senioráte vyvinul takú činnosť, po Nemecku konal také cesty, že peňažné prostriedky boly stvorené, lyceum mohlo sa organisovať dľa predpisov vlády a zostať i ďalej dištriktuálnou školou. — Hodno poznačiť, ako rozpadol sa dr. Ján Szeberíny ml. so Štiavnicou. Bol totiž farárom slovenským i nemeckým. Nemci — rozpráva Breznyik — krivo pozerali na to, že Szeberíny častejšie kázaval v plnom slovenskom, než zväčša v prázdnom nemeckom chráme. Žiadali si osobitného farára, už či Szeberínyho či iného, akby on chcel zostať pri cirkvi slovenskej. Szeberíny považoval to za nedôveru oproti svojej osobe, a keď cirkev ešte sprotivila sa mu prijať patent, vydaný v septembri 1859, on zriekol sa nemeckého kazateľstva. Nakoľko dôchodky samej slovenskej fary nedostačovaly vyživiť v meste kňaza, osvedčil, že bude prinútený zrieknuť sa i tejto, ale zostane v službe Slovákov, kým nenajde si inde povolanie. Zostal do júla 1860; vtedy odišiel do Viedne za vojenského kazateľa.

Ako známo, na štiavnickom lyceume účinkoval ako professor i Daniel Lichard. Stanicu svoju bol zaujal v novembri 1838. Nasledujúceho roku bol jeho žiakom i Alexander Petőfi, vtedy ešte Petrovič, ktorý pozdejšie práve zo svojich štiavnických zkúseností napísal báseň:

Diligenter frequentáltam
iskoláim egykoron,
secundába ponált mégis
sok szamár professzorom.

V nej ďalej hovorí, že i z poesie padol do sekundy. O tomto Breznyik rozpráva: „Lichard, pri klassifikovaní prísnejší než Boleman, jeho kollega vo vyšších triedach, dal roku 1839 sekundu i Alexandrovi Petrovičovi (Petőfimu), no nie z poetiky, ktorú učil Boleman, lež z dejepisu Uhorska, prednášaného vtedy v retorike a po latinsky; dal mu primae ex ultimis i z náboženstva a z gréckych starožitností, ktorého vyznačenia ostatne dostalo sa okrem Petroviča aj iným, maďarským a slovenským šuhajcom jednako, prečo nemožno povedať, že by Petrovičovi bol dal sekundu ako Maďarovi; ačpráve pravda je, že dotyčne národnosti smýšľal so Šuhaydom rovnako, a jestli zostane tu dlhšie, tak na lyceume, kde schádzavalo sa hodne slovenskej mládeže, pri priazni takýchto dvoch professorov ľahko boly by sa mohly vyvinúť pomery, pre aké vtedy bola povestná škola levočská; aspoň pri nich veľmi boly by sa obťažily postavenie a vliv professora reči a literatúry maďarskej.“ Breznyik v knihe svojej viac ráz spomína Licharda, no vždy s rešpektom. „Jestli široké vedomosti, najmä v patričnom odbore, jasná, poučná, pútavá prednáška, svedomité, dôkladné vykonávanie povinností, prísna disciplína sú také podmienky, ktoré vyžadujú sa u dobrého professora: tak Lichard mal tieto všetky vo veľkej miere.“ Tedy veru nie — „szamár“! Pod ním žiaci zvlášte obľúbili si matematiku a prírodné

vedy, ktorým učil nie diktujúc, ako jeho predchodca, lež dľa najlepších návodných kníh; i sám sostavil a vydal učebnú knižku *Mathematikai előcsarnok*, „ktorú znalci ešte i teraz chválne spomínajú.“ Poneváč stroje a sbierky baňskej akademie nebolo možno vždy užívať, Lichard založil na lyceume museum. Odišiel roku 1844 za farára do Skalice, dľa Breznyika preto, že v Štiavnici necítil sa dobre.

Za učiteľa v donáte roku 1850 prišiel do Štiavnice Samuel Ormis, „ktorý tu už ako žiak bol známy pre svoje protimaďarské smýšľanie.“ Na počiatku roku 1852 opísal v Lichardových *Slovenských Novinách*, že ministeriálny radca Russegger, následník nekdajších komorských grófov, a baňský radca Landerer vykonali u vlády pre haviarov dávno čakané povýšenie mzdy, no ona že pritom všetkom neplatí sa im. Ormis vyžiadal si od redaktora viac výtiskov patričného čísla novín a rozdal ich medzi haviarmi. Vzburu týmto spôsobenú len ťažko vedeli udusiť. Dňa 17. februára, po najväčšej vzbure haviarov, Ormisa žandári chytili v škole, bol odvedený najprv na Klopačku, odtiaľ pred vojenský súd v Prešporku. Do Štiavnice kommandovali vojsko, pochytali mnohých i z haviarov, Ormisa priviedli nazpäť, aby mohol byť s nimi konfrontovaný, držali ho vo väzení, kýmkoľvek nebol omilostený od cisára, ktorý 8. júla cestoval cez Štiavnicu. Breznyik vraví, že Ormis, keď písal do novín, neinformoval sa dobre o veci. Starý Szeberíny, superintendent, opportunista v celom svojom živote, iste krivo hľadel na mladého Slováka, ktorý čo mal v duši, to usiloval sa robiť i v živote; jemu Ormis nebol milý. Na svobodu prepustený Ormis odišiel k svojim do Veľkej Revúcej; Szeberíny v svojom denníku napísal o ňom, že v Štiavníci bolo len málo ľudí, ktorí ho ľutovali, „quia fuit vir juvenis insolens, parum cultus, et studiosorum slavicae nationis contra magyaros, saevus instigator. Habebatur in illis, quos hac aetate panslavos appellabant.“ V školskom roku 185$^1/_2$ stalo sa, že pod professorom Kövessym (Kamenárom) Slováci žiadali si, aby rímskych klassikov mohli prekladať v škole po slovensky; Kövessy nedovolil im, preto šiesti žiaci (bratia Mudroňovci, Michal a Pavel, Gustáv Tomala, Vendelín Kutlík, Ján Izák a Ondrej Broduiansky) prešli s lycea v prostred semestra na katolícke gymnásium štiavnické. V svojom denníku Szeberíny pripisoval i toto popudzovaniu Ormisovmu... Pane Bože! Keby len viac bolo mohlo byť medzi Slovákmi takých instigatorov. Superintendent Szeberíny mal by pokojnejší sen v svojom štiavnickom hrobe. Jeho dielo bolo by požehnanejšie účinkovalo.

Zaznačím ešte niečo i o Ľudovítovi Šuhaydovi, tomto charakternom Slovákovi do konca svojho života (1872). V mladosti svojej bol farárom na Apoštagu. Breznyik rozpráva o ňom, že keď tu niektorí páni, ktorí ani do chrámu nechodili, žiadali od neho i maďarské kázne, Šuhajda odišiel za farára radšej do maďarskej cirkve, do Ceglédu. Ak po maďarsky kázať, tak Maďarom; ale Slovákom — to Šuhaydovi presvedčenie nedopustilo. Ako professor v Štiavnici mal neprestajné boje pre duchovné záujmy slovenskej mládeže. Po jednej takej srážke, ešte roku 1854, bol sa i zriekol úradu, ale po

dvoch rokoch prijal ho nanovo. „Diela jeho — píše Breznyik — ktoré bol vydal ešte pred svojím príchodom do Štiavnice, ako: *Der Magyarismus in Ungarn* (1834), sú dostatočným svedectvom jeho protimaďarského smeru, ktorého, trebárs opatrnejšie, držal sa i počas svojho professorovania, a že na žiakov nemal škodný (!) vliv, možno ďakovať len tomu, že v professorskom sbore vždy boli takí, ktorí paralysovali jeho účinky. Ináče o jeho veľkom ume, širokých a základných vedomosťach vo filosofii a teologii, o jeho zbehlosti v rímskej klassickej literatúre, o jeho klassicite v jazyku latinskom nikto nemohol pochybovať. Kto chcel sa učiť, z jeho prednášok mohol sa mnoho naučiť."

V rokoch 1858—1861 účinkoval v Štiavnici i Pavel Dobšinský, a síce ako professor slovenskej reči a literatúry; tu založil *Sokola* a redigoval jeho dva ročníky. Po jeho odchode vyučovanie slovenského jazyka na štiavnickom lyceume začalo sa prepadovať, ako voda v piesku. Na slovenské hodiny chodiť boli povinní len Slováci; ktorého rodičia žiadali to, i z týchto každý bol sprostený takej povinnosti. Breznyik hovorí, že šuhajci radi vykonali si osvobodenie od slovenských hodín, len aby neboli Hurbanmi prezývaní. Ďalej nie bez posmechu dokladá, že mnohí farári, ktorí boli známi, nechce povedať, že ako panslávi, lež podľa novšieho vraj pomenovania ako nacionalisti, dali si osvobodiť synov od navštevovania slovenských hodín. Posmech je veru spravedlivý. No o škole, ktorá také poriadky má, tiež všeličo mohlo by sa povedať. Čert už v tom trčal, že škola dopúšťala osvobodzovať sa od navštevovania slovenských hodín. — Po Dobšinskom vyučovanie slovenskej grammatiky prejal slovenský farár Karol Hrenčík; keď Šuhayda odišiel do pensie, Hrenčík prevzal i správu slovenského spolku, v ktorom žiaci vyššieho gymnásia cvičili sa týždenne za hodinu v rečnení a posudzovaní svojich písomných prác. Ale keď po rozpustení revúckeho gymnásia niekoľko žiakov z tohoto bolo prešlo do Štiavnice a Hrenčík bol upodozrievaný, že rozduchuje týchto nacionálné pletichy, nechcel ďalej ani učiť slovenskú reč, ani predsedať v slovenskom spolku. Breznyik dokladá, že bol upodozrievaný cele bezzákladne; ale zato svojou direktorskou mocou nepričinil sa, aby, čo nemá základu, nemalo ani následku. Po Hrenčíkovi riadenie slovenského spolku nechcel nikto prevziať; vyučovať slovenskej reči podujal sa ešte professor Ján Timko, ale onedlho ochorel, potom umrel a roku 1878/9 tento predmet cele vystal z učebného rozvrhu na štiavnickom lyceume. Dokladám ešte, že zakladateľom slovenského spolku roku 1838/9 bol Lichard. Breznyik za potrebné uznal prízvukovať, že keď po odstúpení Hrenčíka nikto nechcel prevziať správu slovenského spolku, ani sami slovenskí žiaci nie veľmi horlili za jeho oživotvorenie (str. 454).

Slovenský spolok má i knižnicu. Po smrti Tablica (1832), tajomníka zaniklej Literárnej spoločnosti baňskej, Szeberíny zachránil jej knižnicu a oddal ju lyceumu, akonáhle tam Lichard založil slovenský spolok. Knižnica potom bola rozmnožovaná darmi i z príspevkov mládeže, zúčastnenej v spolku. Teraz pozostáva z 1066 sväzkov;

pravda, je zatvorená. „Ako nemecká, tak i slovenská knižnica mládeže — hovorí Breznyik (str. 444) — teraz *dočasne* neupotrebovaná leží. Isté národnostné ašpirácie, kde nachodia sa, nechceme pestovať, ale ani vyvolávať, kde ešte neprebudily sa. *Veď príde čas, kde nevykričia toho za pansláva a nepriateľa vlasti, kto číta slovenské knihy a zaoberá sa slovenskými literárnymi dielami. Devečka spí, ona neumrela.*“ (Majd jön idő, hol nem fogják pánszlávnak s a hon ellenének kikiáltani, ki tót könyveket olvas, tót irodalmi művekkel foglalkozik. A leányzó alszik, nem halt meg.)

Z professorov štiavnického lycea v knihe Breznyikovej ako Slováka poznáme ešte Karla Martinka; v nižších triedach učil už za času Licharda. V škole banískej a haviarskej v rokoch 1854—58 učili bratia Kordošovci, Gustáv a Ján; čiastky v tejto, čiastky ako organisti pri cirkvi účinkovali Michal Kútsky, Ján Slujka, Ľudovít Izák. V rokoch 1847, 1848 na lyceume bol professorom i slovenský zradca Štefan Launer. O ňom nachodíme tu (str. 332) tieto dáta: „Slovenskí šuhajci, zbožňovatelia Ľudovíta Štúra, r. 1848 počali sa búriť proti nemu, prečo on, nechcejúc sa ďalej trápiť s nevďačníkmi, opustil ústav. . Po revolúcii uznal za dobré utiecť s horných strán na dolniaky (do Sarvaša), kde od nikoho nepoznaný pod cudzím menom našiel zamestnanie v postrannej pokútnej škole a onedlho umrel.“ — O Tablicovi, pre velikú skúposť i od Kollára odsúdenom boháčovi, čítame, že na hárok professora Kanku, sbierajúceho podpory pre štiavnické lyceum, podpísal sa: „Pauperrimus minister Marothensis“ (kostolno-moravský); a dal 5 zl., toľko ako i sebechlebský katolícky farár. — Hodno prepísať, čo o staršom Szeberínym poznačil Breznyik. Kým totiž nebol superintendentom, držiaval žiakov na hospode a koste. Potom táto pomoc bola by sa mu práve tak zišla, lebo ako superintendent dostával od dištriktu len 400 a na kaplána 200 zlatých v šajnoch; no izbu, v ktorej držiaval žiakov, zaujal kaplán, a svedomie nedopustilo mu, aby dievčenskú školu, umiestenú v izbe tejže budovy, preložil inam a pre kaplána vypratal miesto. — Andrej Sládkovič, ako žiak štiavnického lycea, spomínaný je na dvoch miestach: raz, že na trúchlivej slávnosti lyceálnej, vydržiavanej roku 1839 za generálnym inšpektorom Alexandrom Prónaym, čítal slovenskú elegiu, druhý raz medzi žiakmi štiavnickej školy, ktorí preslávili sa v literatúrach.

Kniha predstavuje svojho spisovateľa Breznyika ako celého muža. On vysloví každú vec tak, ako ju pochopil. Je maďaron, ale z tých starších, duchom čistejších, ktorí oproti svojej krvi majú len tú vinu, že nebola im daná príležitosť prebudiť sa. Kultúrny historik slovenský najde v Breznyikovej knihe mnohé zaujímavé dáta.

Šk.

Rok 1892. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Po roku 1849.

Z pozostalých písem *Štefana M. Daxnera.*

(Pokračovanie.)

Vraciam sa ku všeobecnej situácii v krajine, ako tvorila sa ona pod vlivom konštellácií europejských, Rakúsku nanajvýš neprajných. Raz — bolo to hneď po novom roku 1859 — privítal ma Edmund Kállay tým pozdravom: „Nuž teda — dobre je pre nás, ale nie pre vás," a podal mi noviny, v ktorých tlstými literami vytlačená bola novoročná reč Napoleona III., povedaná veľposlancovi rakúskemu pri príležitosti slávnostného predstavenia sa diplomatov europejských vlád. „Ľutujem, že pomery Francúzska k vašej vláde nie sú viac tak priateľské, ako boly predtým. Ostatne prosím vás oznámiť jeho veličenstvu cisárovi, že moje osobné city naproti nemu nezmenily sa." Súčasne noviny donášaly zprávu i o tom, že princ Jérôme Napoleon berie si za ženu Clotildu, dcéru Viktora Emanuela, a už i vyjednáva sa medzi Francúzskom a Sardiniou o smluvu na obranu a výboj.

„Toto je," poznamenal som, „vyzvanie na súboj. Že Rakúsko dostaví sa, o tom niet pochybnosti. Ale Francúzsko a Taliansko sekundujú si: kohože bude mať Austria za sekundantov?" — „Nikoho. — Ubijú Austrijcov, a porážka Austrie je víťazstvom aj naším," znela odpoveď Kállaya, a stalo sa tak Darmo hľadalo Rakúsko v nemeckom *bunde* spojencov: Prusko odoprelo mu to zrovna, menšie štáty, menovite Bavorsko chcelo pomáhať Rakúsku, ale v tom zjavila sa hrozivá nóta Gorčakova, v ktorej vyhráža intervenciou vojenskou tým nemeckým štátom, ktoré miešaly by sa do sporu italsko-francúzsko-rakúskeho. Rakúsko ostalo osihotené. Dňa 24. apríla 1859 poslalo svoje ultimatum do Turina, ale už 23. apríla pristaly boly francúzske lode v prístave genuánskom s delostreľbou a muníciou; 29. apríla prekročil Gyulay hranice Sardínska, ale maril drahý čas daromným manevrovaním. Ubili ho 19. mája pri Montebello, 30. mája pri Palästre, 4. júna pri Magente; Gyulay složil hlavné veliteľstvo a prejal ho dľa mena sám cisár, vskutku však starý Hesz, bývalý šéf generálneho štábu Radeckého. Spojenci zaujali Milano a tlačili Rakúšanov až ku brehom Mincia. Tam pri Solferine ešte raz probovali Rakúšania vojenské šťastie, na ich

ľavom krýdle vyznačil sa generál Benedek, ktorý odrazil a zatlačil Francúzov, ale v centrume a na pravom krýdle Rakúšania boli zbití, v celku prehrali bitku. Nasledovalo prímerie vo Villafranke 11. júla 1859 a potom pokoj v Zurichu. Rakúsko muselo odstúpiť Lombardiu Napoleonovi, ktorý ju zamenil Sardíncom za Nizzu a Savojské kniežatstvo. Ztratou Lombardie a ohromným prírastkom štátnych dlžôb Rakúsko zaplatilo prvú rátu za chybu, ktorú spáchalo v orientálnej vojne, nepriateľstvom svojím proti Rusku.

Dosah politický porážky tejto v Uhorsku nedá sa vypočítať, a to tým menej, poneváč držanie sa vlády viedeňskej dosah ten potencirovalo a nespokojné živly posmeľovalo prejavovať nespokojnosť.

Už 12. júla 1859 zjavil sa manifest cisársky, v ktorom sľubujú sa národom *reformy v zákonodarstve i v administrácii.* Tieto reformy boly ponímané v tom smysle, že Rakúsko pretvorí sa v štát konštitucionálny. „A veď Uhorsko malo svoju konštitúciu: jemu len to treba prinavrátiť, čo malo!“ znela argumentácia všeobecná, a tým samým bol daný smer živlom nespokojným k akcii politickej. A akcia táto posmelená bola tým, že bar. Alexander Bach, tvorca a repräsentant absolutismu, centralismu a germanisácie, odstúpil od vlády. Pod jeho nástupcom Goluchowským počala verejná tlač voľnejšie dýchať, i množily sa útoky a všetky možné hany na systém centralisačný, na birokraciu, na germanisáciu. Isolovanosť Rakúska, porážky vojenské, nesnádze financiálne, nespokojnosť všeobecná, slovom všetko zlé pripisovalo sa na rováš padajúceho systému. Potom pretriasaly sa v novinách otázky, na pr.: „čo je u nás zákonité?“ či definícia legálnosti je u nás tá istá, ako vo Francúzsku alebo Anglii, t. j. že zákonitými sú všetky mocou štátnou donesené pravidlá, ktorých platnosť každý občan fakticky uznať a dľa nich sa spravovať musí, — a či u nás len tie pravidlá sú zákonitými, ktoré snem doniesol a panovník potvrdil? — Prirodzená odpoveď bola, že len tieto posledné pravidlá majú u nás moc zaväzujúcu zákona, všetko ostatné, poneváč pochodí od usurpácie štátnej moci, nemá na sebe známku zákonitosti. S týmto odsúdením systému absolutistického rozpriadlo sa rokovanie aj o iných otázkach, na pr.: že len korunovaný kráľ môže dať sankciu zákonom, že korunáciu predchádza ústavná prísaha kráľa, a táto bez snemu že je nemožná; no snem, aby bol úplný, predpokladá redintegráciu krajiny, privtelením odtrhnutých čiastok, t. j. Vojvodiny srbskej, Sedmohradska a Horvatsko-Slavonska, a poneváč sankcionované zákony z r. 1848 obsahujú i volebný zákon snemových vyslancov, tedy snem má byť dľa zákonov z roku 1848 volený a konštituovaný, rozumie sa, že s parlamentárnou zodpovednou vládou na čele.

Takéto dišputy, v žurnalistike viac-menej objektívne vedené, zapríčinily v spoločenskom živote silné vrenie, zo zásad v novinách uverejnených robil si každý svoje konsekvencie. „Veď náš korunovaný kráľ Ferdinand V. ešte žije, jeho abdikáciou s trónu neprijal snem uhorský, my sme to nie povinní uznať. Cisár rakúsky tým samým nie je už i kráľom Uhorska; my nemáme teraz kráľa, len nástupcu trónu; všetko, čo dialo sa pod vládou Bachovou, je ne-

zákonité, a to, čo nedá sa odčiniť, ako exekvované súdne sentencie, nadobudnuté vecné práva deľbou, dedictvami, kúpami, vôbec prenáškami majetkov, taktiež i cestou politickej a finančnej administrácie v život uvedené diela, finančné operácie, peňažná minca, peňažné závody, železničné záväzky atď., len potom stanú sa zákonitými, keď to snem zákonom potvrdí.

Stav úradníctva štátneho bol v ten čas ozaj poľutovania hodný. Nenávidenie systému prenášalo sa na viditeľných jeho repräsentantov. Nemci medzi nami, ktorí mali nejakú protekciu pri ministerstve, pousilovali sa ešte v roku 1859 dať sa preložiť do iných korunných zemí, čo hneď na podriadené stanice; ostatní, nemajúc žiadneho refugia, znášali s resignáciou a stoicky činené im sotísy, urážky, vybíjanie oblokov atď. Národná ctnosť — vŕšiť sa nad bezbranným, dosvedčila sa i v tejto maličkosti. Ja, ako som už pripomenul, mal som v Kállóve a okolí mnoho dobrých ľudí a priateľov, ktorým pri zavdanej príležitosti i ja preukázal som dobré služby; no všetka nekdajšia popularita nezachránila ma pred všeobecným prúdom; jedno ráno našiel som si na úradnej chyži obloky povybíjané.

A v tomto najnepríhodnejšom čase zjavil sa cirkevný patent dto 1. sept. 1859 i s ministeriálnym nariadením dto 2. sept. 1859, vzťahujúcim sa na nutné prevedenie patentu. Keby zákon ten bol býval vydaný pár rokami predtým, jeho prevedenie bolo by išlo ako po masle, a niet pochybnosti o tom, že v živote i bola by sa ujala inštitúcia dobrá, duchu cirkve ev. zodpovedajúca. Tak cirkev bola by zachránená bývala od demoralisácie, ktorú zapríčinily v nej unisticko-maďarisátorské a deštruktívne pokusy Zayho a jeho nástedníkov. No vydávať patent po manifeste cisárskom dto 12. júla 1859, v čase, keď následkom popustenej úzdy systém absolutistický a všetky jeho nariadenia boly vyhlasované verejne a s vedomím vlády, v novinách i v živote spoločenskom, za nezákonité a za usurpáciu moci: v takom čase vydávať rád cirkevný bolo — najmiernejšie rečeno — krokom netaktickým, situáciu v krajine zaznávajúcim.

Ako keďby oleja nalial do ohňa, tak rozplamenily sa všade náruživosti a agitácie proti tomuto „novému attentátu“ na zákonodarnú moc cirkve evanjelickej. „Či nebolo dosť, že nám natisli konkordát a s ním dogma cirkve rímsko-katolíckej o nerozlučiteľnosti manželstva, že vydali nariadenie, dľa ktorého miešané manželstvá, i keby katolícka stránka prestúpila na evanjelickú vieru, nemôžu byť konečne rozvedené? Teraz už siahajú i na zákonodarnú moc cirkve!“ kričali jedni. Iní zas argumentovali, že „keď je raz sľubená reforma v zákonodarstve, netreba prijať patent, a čo by hneď i najlepšie poriadky obsahoval.“ Všetko — neevanjelik i evanjelik — vrhalo sa na patent, ako lační vlci na hodenú im korisť.

Ale vlastná príčina nenávisti naproti patentu neležala v ohrožovaní zákonodarnej moci cirkve; veď patent práve zabezpečoval riadné vykonávanie tejto zákonodarnej moci v synodách cirkevných. Vlastná príčina nenávisti ležala inde. Ležala tam, že patent dával ev. cirkvi

sriadenú ústrojnosť, založenú na 26. zák. článku z r. 1791 a zodpovedajúcu pravému duchu cirkve ev., a práve touto ústrojnosťou znemožnil v cirkvi tú bezuzdnú moc a svevoľu, ktorú v nej prevodzovalo zemianstvo. Zemianstvu teda šlo o zachránenie svojho faktického privilegiátneho postavenia a moci v cirkvi, a nie o cirkev samú. Ono, keď pracovalo proti patentu, pracovalo za udržanie svojej nadvlády v cirkvi.

A čože ľud cirkve ev.? Dokázal sa byť i v tejto jemu tak prajnej veci massou nedvižnou. Ďaleká väčšina išla za zemianstvom, u ktorého videla moc a vliv; značná čiastka so založenými rukami vzdychala: „Pán Boh nech pomáha tomu, kto dobre chce.“ A ostalo pri starom. Len málo bolo cirkví takých, v ktorých duchovná prevaha a odvaha verných vodcov ľudu, niekoľkých výtečných kňazov, víťazila nad úkladmi a terrorismom protivníkov a previedla summa summarum asi v 30. cirkvách organisáciu dľa patentu.

Jedinou zárukou prevedenia patentu bola moc a — auktorita vlády, a na tú spoliehať sa nebolo radno. Každý bedlivejší pozorovateľ vtedajších dejov mohol predvídať, že tie niekoľké patentálne cirkve onedlho vydané budú od vlády na milosť a nemilosť svojim protivníkom.

Veď boly aj po iné doby patenty, na pr. patent urbariálny alebo toleranciálny edikt; ale prevedenie patentov tých garantovaly charaktery, ako bola Maria Terezia, Kaunitz, Jozef II., Leopold II; v ten čas dôslednosť bola jednou z hlavných maxím politiky. Za časov tohoto patentu však zásadou politiky bola opportunita, t. j. snaha okamžite koristiť z okolností, čo hneď obetovaním svojich najvernejších privržencov, ak tým dal sa docieliť nejaký úspech. Opportunita je tedy planou zárukou.

Intellektuelní pôvodcovia patentu chybili v tom, že nevyprostredkovali si od vlády do každeho dištriktu aspoň po jednom inštruktorovi. Takíto štyria inštruktori, ako orgány vlády, podporovaní auktoritou moci úradnej, boli by pri pomoci kňazstva za jeden mesiac zorganisovali celú cirkev evanjelickú v Uhrách a boli by oddali hotové kľúče od prevedenej organisácie cirkve do rúk patričnej správy.

No nestalo sa tak. Úlohu inštruktorov prejala šľachta a priviedla patent ku pádu. Prví na poli verejnom vystúpili proti patentu Eduard Zsedényi (Pfannschmidt) a Karol Máday, farár cirkve belianskej vo Spiši; oni na konvente kežmarskom previedli protest proti patentu. Ich vystúpenie bolo považovano za zločin buričstva proti najvyšším nariadeniam c. kr. vlády, a v takýchto prípadoch bol tu kompetentným súdom c. kr. súd košický. Präsesom tohoto súdu bol Schweidler, predtým präses krajského súdu v Olomúci, jurista dobrý, človek bezohľadnej prísnosti a skrz-naskrz *schwarzgelb*. Poznal som ho ešte r. 1854/5 pri visitáciach súdov. Pri takýchto príležitosťach, aby vyzdvihol dôležitosť svojej osoby, Schweidler vždy pochválil sa, že on je jeden z tých svedkov, ktorí dňa 2. dec. 1848 podpísali trónnu listinu, následkom ktorej cisár Fr. Jozef I. dosadol na trón svojich predkov. Pred mužom týmto vystúpenie

Zsedényiho a Mádayho bolo „ein an Wahnsinn gränzendes Verbrechen“; nie div teda, že po skončenom predbežnom vyšetrovaní oba tí páni dostali sa do vyšetrovacej väzby. Ale tu odrazu príde s najvyššieho miesta rozkaz: „Das Verfahren wird niedergeschlagen, die beiden Inhaftirten sind freizulassen.“ No na tom nebolo dosť. Onedlho bol Zsedényi do Viedne povolaný za vicekancellára, a ostal hofrathom. Máday však po smrti Pákhovej bol vyvolený za superintendenta tisského okolia, a síce proti konvencii dobšinskej, dľa ktorej za Pákhom mal nasledovať slovenskej cirkve kňaz za superintendenta.

Udalosťou touto bol rozhodnutý osud patentu, a nebolo potreby na nariadenie ministeriálne dto 15. mája 1860, ktorým pristavilo sa nútené uvádzanie patentu a ponechalo sa cirkvám na svobodnú vôľu, či chcú sriadiť sa dľa patentu alebo nie. O boji, ktorý aj zatým ešte viedol sa v cirkvách za patent, možno bolo povedať s klassikom latinským: „tantum de funere pugna est.“

Takýchto udalostí, Zsedényiho prípadu viac-menej podobných a vtedajšiu vládu kompromittujúcich, bolo dosť. Pripomeniem ešte len prípad Virgíla Szilágyiho, zavdavší sa pri záverečnom pokonávaní processu zo zločinu velezrady obvineného Tancsicsa, lebo práve ten illustruje vtedajšiu dobu. Michal Tancsics, vlastne Stančić, z otca Horvata a matky Slovenky pochodiaci známy demokrat a socialista maďarský, preslávený 15. marca 1848, už ako remeselník oddal sa na študovanie a išiel do gymnásia, stal sa učiteľom, ba navštevoval po jeden čas i universitu. Poznal som ho osobne pred rokom 1848, na mňa urobil dojem človeka polovzdelaného a fantastu. Za mladi pilne čítaval diela o veľkej revolúcii francúzskej, a to bolo etickou príčinou jeho odrodilstva a prehnaného demokratismu, quasi jacobinismu. Koncom roku 1859 a počiatkom 1860 vydal on viac pamfletov politických. V jednom z nich vyzýva Maďarov, aby spojili sa s inými národami vlasti srútiť obsolutnú vládu. On si to tak myslel, že keď by ich vláda zbraunou mocou napadla, vtedy aj oni oprávnení budú brániť sa so zbraňou v rukách; v druhom takom pamflete vyzýva občanov, aby odopreli platiť daň a tak donútili vládu povoliť žiadosťam ľudu. Keď dozvedelo sa, že pamflety pochodia od Tancsicsa, vtedy policia zlapala ho, a s ním spolu zlapala i viac mladých ľudí ako rozširovateľov poburujúcich spisov. Tak prišiel Tancsics pred budínsky trestný súd. Vyšetrovanie zavedené bolo pre zločin velezrady, a trvalo dosť dlho, asi do pol leta roku 1860, lebo inkvisítori chceli prísť na stopu nejakému sprísahaniu, akého veru v kruhoch tých, v ktorých pohyboval sa Tancsics, nebolo.

Niekoľkých s Tancsicsom uväznených a žalovaných mladíkov, medzi týmito i teraz ešte žijúceho Ivora Kaasa, v čas záverečného pokonávania bránil Rumun Emanuel Gozsdu; jeho obrana pohybovala sa v medziach vtedajšieho trestného zákona. Tancsicsa bránil Virgíl Szilágyi. A poneváč Tancsics všetko otvorene vyznával, ba — aby martyrstvo jeho bolo úplnejšie — bral na seba i nespáchané hriechy, Szilágyi na základe vtedajšieho trestného zákona nevedel výdatne brániť Tancsicsa a pomohol si tak, že vzal za základ

obrannej reči svojej náš starý konštitucionálny zákon uhorský a dokazoval, že skutok Tancsicsov netvorí zločin velezrady a tvoriť ani nemôže, lebo veď Uhorsko nemá korunovaného kráľa. Niečo takého predniesť verejne pred súdom, ako zákonitú obranu, nenapadlo ešte nikomu. Tancsicsa síce odsúdili, ak sa dobre pamätám, na 10 rokov, ale herosom dňa bol Szilágyi; lebo on prvý pokúsil sa o to, aby opposicionálnemu stanovisku aristokracie maďarskej vydobyl zákonité uznanie. Všeobecne myslelo sa, že Szilágyi opovážlivosť svoju zaplatí osobnou svobodou; ale viedenská politika opportunity to donášala so sebou, aby Szilágyimu, keď ho i nespravia hofrathom, ako Zsedényiho, aspoň dali pokoj. A dali mu pokoj.

„Magyarország nem volt, hanem lesz!“ (Uhorsko ešte nebolo, ono bude) ozývalo sa všade v novinách i pri pohároch na oslavu Szilágyiho a jeho obrannej reči. Táto výpoveď Széchenyiho ujala sa ako heslo hneď po jeho smrti (umrel v Döblingu pri Viedni 8. apríla 1860) a opakovala sa pri každej príležitosti až do zunovania. Výpoveď sama v sebe krásna, ideálna, neobsahovala v sebe nič podozrivého, a predsa rozumený bol v nej celý programm, podvrátenie absolutného centralistického systému a reštitúcia stavu z roku 1848 s maďarským zodpovedným ministerstvom na čele. Mnohí rozumeli pod heslom tým ešte viac; lebo parlamentárna vláda už bola, a heslo zneje: „lesz, a mi nem volt,“ to jest „független magyar birodalom,“ ačpráve aj také už bolo, lenže s címerom bez koruny.

Zdalo sa, že s takouto viedenskou politikou opportunity nesúhlasil arcivojvoda Albrecht, civilný a vojenský gubernátor Uhorska. On aspoň zamedzil demonštráciu, hotovenú na Všechsvätých 1859 k slávnostnej pamiatke dňa 6. okt. 1849 od Haynaua odsúdených obetí revolúcie; jeho rozkazom konsignované bolo vojsko v kasárňach dňa 15. marca 1860, a keď policia peštianska nevládala zamedziť demonštráciu, zakročilo vojsko a očistilo ulice. V ten čas stalo sa, že medzi slepými výstrelmi bolo i pár ostrých nábitkov, ktorým — okrem viac ranených — i mladý Gejza Forinyák padol za obeť. — Takýto nesúhlas medzi viedenskou politikou a arcivojvodom Albrechtom nemohol dlho trvať. Arcivojvoda bol odvolaný a na jeho miesto prišiel generál Benedek.

Prvé novinárske zprávy o Benedekovi rozprávaly o jeho návštevách, ktoré porobil v Pešti, Budíne a na vidieku u oligarchov a vynikajúcich členov opposicionálnej aristokracie maďarskej; vychvaľovaly ho, že rád hovorí po maďarsky a že nielen v konversácii s civilisty, ale i v úrade užíva reč maďarskú. Tým viac chválili ho, že navštívil vdovu Damjanićovu, a že bol na poklone i u vdovy grófa Ludvika Batthyányiho, bývalého ministrapredsedu z r. 1848 [1]). —

[1]) Gróf Ludvik Batthyányi, narodený v Prešporku 1809, ako 16-ročný šuhaj bol kadétom, potom za čas officierom pri vojenskej posádke vo Venecii; vystúpil však z vojska, aby prejal a spravoval rozsiahle majetky, ktoré po otcovi a matke boly mu pripadly. Ako mladý muž cestoval mnoho po Europe, najmä po oriente. Prijdúc domov, oddal sa pod vedením Michala Horvátha na štúdium reči maďarskej a dejepisu Uhorska. Už r. 1840 vystupoval na sneme ako opposicionálny rečník, pozdejšie spriatelil sa s Kossuthom a dopomohol

O návšteve u grófky Batthyáničky kolovala v kruhoch aristokratických nasledujúca versia: Keď Benedek dal sa spýtať, kedy je grófka doma a kedy možno jej urobiť poklonu, odkázala mu táto, že „vdova Ludvika Batthyányiho žije utiahnutá v skromnosti a neprijíma visity"; pritom všetkom Benedek išiel ta, a poslal komorníka grófkinho oznámiť svoj príchod. Batthyányička, zbadajúc Benedeka v predsieni, silným hlasom zvolala na komorníka: „Lassen sie ihn nicht herein; sagen sie ihm, ich sei nicht zu Hause." Benedek nedal sa odbiť, ale vstúpil v plnej paráde ku vdove — s hlbokou poklonou.

Z takýchto výjavov a vôbec z držania sa Benedekovho súdila aristokracia maďarská, že pán *feldmarschall-lieutenant* a *militär- und civilgouverneur* Uhorska nekoná z vlastného vnuknutia, ale plní len vyššie rozkazy. Dľa toho usporiadala i ona taktiku svoju.

Taktika táto objavila sa pri obosielaní takzvanej rozmnoženej ríšskej rady vo Viedni.

Ako pripomenuto, manifestom cisárskym dto 12. júna 1859 prisľúbené boly pre celú ríšu reformy v zákonodarnom a administratívnom ohľade. Reformy tieto ustanoviť mala rozmnožená ríšska rada. Vlastnú, ministerstvu koordinovanú ríšsku radu tvorili dľa nariadenia dto 14. apr. a 20. aug. 1851 vysokí štátni úradníci a hodnostári pod predsedníctvom arcivojvodu Raynera. Ku týmto teda povolaní boli z celej dŕžavy dôverou panovníka vyznačení a vynikajúci mužovia z oligarchie, hierarchie a vyššej intelligencie, aby ako „rozmnožený reichsráth" ustálili rozpočet pre celú ríšu, a tak v ohľade finančiálnom vykonávali moc zákonodarného tela, spolu však aby radili sa o spôsobe zavedenia sľúbených reforiem. Popri tejto rozmnoženej ríšskej rade vymenovaná bola i kontrolná komisia pre štátne dlhy, ktorá účinkovaním svojím odokryla značné defraudácie, porobené v čas ostatnej italianskej vojny. Z toho na-

---

mu ku ablegátstvu stolice Peštianskej na snem r. 1847. Batthyányi stál v dôvernejšom priateľskom pomere s arcivojvodom Štefanom, pozdejším palatínom, a to nielen že dvíhalo jeho auktoritu osobnú, lež bolo i hlavnou príčinou toho, že dňa 17. marca 1848 kráľ Ferdinand V. menoval ho ministerpredsedom Uhorska. V postavení tom Batthyányi usiloval sa udržať sväzok medzi dvorom a parlamentárnou vládou uhorskou, a keď nebolo možno toho docieliť, zaďakoval z ministerstva 11. sept. 1848 spolu i s Deákom. Po zavraždení grófa Lamberga (28. sept. 1848) išiel do Viedne, aby oslabil škodlivé následky tej udalosti a spolu vyprostredkoval menovanie nového ministerstva pre Uhorsko; no námahy jeho ostaly bez výsledku. Zatým bol členom peštianskeho snemu. Ako taký išiel na počiatku januára 1849 s dvoma Majláthovcmi, arcibiskupom Lonovičom a Deákom Windischgrätzovi v ústrety vyjednávať o pokoj. No Windischgrätz odpovedal: „Mit Rebellen kann man nicht verhandeln." Deák odpratal sa z Pešti pred prichádzajúcim Windischgrätzom, Batthyányi ostal tam pri svojej švagrinej grófke Károlyičke. Tam bol dňa 8. jan. lapený a ako štátny väzeň do Olomúca poslaný; v auguste 1849 bol nazpäť do Pešti doprevadený a 5. oktobra od Haynaua odsúdený na smrť povrazom. Dňom pred exekúciou, údajne malou dýkou, ktorú doručila mu manželka, dopichal si hrdlo, tak že musel byť zastrelený. V zahraničí považovali jeho smrť ako politickú vraždu, prevedenú z tej príčiny, aby nespokojné živly v krajine nemaly vynikajúcu osobnosť, okolo ktorej by sa sústredňovaly. Jeho vdova, grófka Antonia Zichy, žila potom najviac v Pešti, v skromnosti utiahnutá.

sledovala potom samovražda hlavného vinníka generála Eynattena a nevinného síce, ale na cti urazeného financministra Brucka [1]).

Do tohoto rozmnoženého reichsrathu povolaní boli mnohí vynikajúci mužovia oligarchie a aristokracie maďarskej; ale oni, porozumejúc dvoreniu Benedekovmu, zdráhali sa ísť, pod tou zámienkou, „že tým utratili by popularitu pred verejnou mienkou v Uhorsku a stali sa nesúcimi k ďalším službám v záujme Jeho Veličenstva“; lebo „že verejná mienka v Uhorsku drží sa pevne svojich avitických zákonov, dľa ktorých je Uhorsko osobitným kráľovstvom, majúcim svoje neodvislé zákonodarstvo a svoju osobitnú konštitúciu, proti ktorej nevoľno konať žiadnemu pravému vlastencovi.“

A v takýchto obstojateľstvách, proti takýmto dôvodom mal Benedek v Uhorsku zaopatriť stránku pre reichsrath! On, ačpráve rodák šopronský, ale vychovanec viedeňsko-novomestskej vojenskej akademie, starý vojak, *haudegen* od Curtatone, Mortary a Novary (pod Radeckým v Itálii), za osobnú bravuru rytier rádu Marie Terezie, pod Haynauom v Uhorsku veliteľ predvoja a víťaz pri Rábe a Ó-Szönye, účastník v bitkách pri Novom Szegedíne a Ósz-Iváne, tam dvakrát jedno za druhým ranený, muž ženským dvoriť, mužom však rozkazovať zvyklý, mal sa stať odrazu obozretným politikom, ohebným diplomatom a zadovážiť intenciam dvoru sympatie aristokracie maďarskej! Pri všetkých výtečných svojich vlastnosťach bol on pre túto úlohu nešťastne vyvolený.

Ale nech súdi čitateľ sám. Ako obrázok z vtedajších časov opíšem tu episodu z dejstvovania Benedekovho, ktorej i sám bol som svedkom.

Koncom leta 1860 Benedek cestoval po krajine, fatinkujúc zámožnejšej šľachte a kompromittujúc c. kr. úradníkov, najmä politických, lebo to vtedy patrilo k magyar hazafiságu a bolo módnym. Od Janka Francisciho, v ten čas prvého komisára pri stoličnej správe v Debrecíne, znám, že vo Veľkom Varadíne istý z Čiech ta prišlý úradník námestnej rady sťažoval sa pred Benedekom, že vo vlasti svojej zanechal dobrú stanicu a prišiel „im Interesse des

[1]) Bruck bol všeobecne uznaná finančná kapacita. Raz mal som šťastie videť ho a shovárať sa s ním, ako dobrovoľník slovenský z jari 1849. Bol rodom z Elberfeldu, z rýnskych pruských provincií. Študoval v Bonne na universite národno-hospodárske vedy, roku 1821 vybral sa s viac súdruhmi ako dobrovoľník Grékom na pomoc proti Turkom, no v kupeckých záležitosťach zabavil sa v Trieste, a ostal potom tam. Šťastnými operáciami kupeckými nadobudol si dobré meno a dostal za manželku dcéru Buscheka, v Trieste osadeného českého veľkokupca. Stal sa organisátorom a tvorcom paroplavebnej a kupeckej spoločnosti *Rakúskeho Lloydu* a bol jeho prvým direktorom; pre zásluhy na poli kupectva povýšený bol za baróna a zastupoval finančné záujmy Rakúska vo Frankfurte. Povolaný roku 1848 za financministra do kabinetu Schwarzenberg-Stadion a Bach, dľa svojho plánu organisoval svoj departement a konsulárne zastupovanie kupeckých záujmov Rakúska v cudzozemsku; pozakladal kupecké komory, nanovo usporiadal pošty, telegrafy a ich správu; vypracoval námorné i kupecké právo, dvíhal industriellné podniky; jeho projekt jednoty kupeckej Rakúska s Nemeckom urobil vtedy veliků sensáciu. Jemu má ďakovať Viedeň, že stala sa mestom svetovým, kupectvo medzi Baltom a Adriou prostredkujúcim, lebo za nemožnú držaná železnica od Viedne cez Semmering na Triest je Bruckovou koncepciou a jeho dielom.

allerhöchsten Dienstes" sem do Uhorska, pričom mu ani cestovné útrovy neprinavrátili, a teraz tak stoja veci, že s nastávajúcim vyzdvihnutím oddelenia námestnej rady musí nazpäť domov, vierepodobne na podriadenú stanicu, čo je pre neho, za jeho verné služby veľmi citeľná ztrata a krivda. Neborák radca dúfal počuť od Benedeka aspoň nejaké slovo sústrasti, a tu mu Benedek povie: „Nun es geschieht Ihnen schon recht. Warum sind sie aufs' Eis gegangen?"

V ten čas Francisci z Debrecína a ja z Veľkého Kállóva boli sme povolaní do Nyiregyházu pred Benedeka podať mu zprávu o patentálnych výtržnosťach nyiregyházskych; sišli sme sa s Franciscim na nádraží železničnom v Nyiregyháze, kde šéf c. kr. úradníctva a obecenstvo očakávali príchod vysokého cestujúceho. Keď vlak zastal a žlté dvere v kupé otvorily sa, zjavil sa v nich a sostúpil na prvý stupeň vaggóna muž v generálskej uniforme, strednej postavy, dosť úskoprsý, s malou hlávkou a nevýznamnou sedliackou tváričkou, s dosť vysokého priedestalu, obzerajúc sa po obecenstve, s prihotovenou v ústach cigarkou, prerečie v chybnej maďarčine tie slová: „Ki adni nekem tüzet, a teremtésit?" — Pavel Gömöry, predstata Sabolčskej stolice, v hrdej uniforme, hneď priskočí a zažihá zápalku, ale súčasne i robotník od železnice, bývalý vojak, o čom svedčila jeho *holtzmütza*, podával horiacu zápalku Benedekovi. Benedek teda kývnutím ruky odmrštil úslužnosť Gömöryho a vzal od robotníka zápalku. Obecenstvo odmenilo ho zato hlučným éljenom. Zatým Gömöry držal v maďarskej reči krátku vítanku, na ktorú Benedek odpovedal kývnutím hlavy. Po tejto ceremonii nasledovalo predstavenie prednejších prítomných, s ktorými pán gubernátor pustil sa do rozhovoru. Hovoril plynne síce, ale veľmi chybne maďarsky, s výmluvou ešte chybnejšou, vplietajúc do reči kliatby maďarské „a teremtésit," „a szentyit," a szüz máriáját," ale tam, kde to nebolo na mieste, a kde to nepovie žiaden, čo ak ohrešený Maďar. Z celého vyzerala nútená affektácia a nespôsobná captatia benevolentiae. Keď mu potom Tregjar, meštanosta nyiregyházsky, oznámil, že príležitosť je hotová, pobral sa a sadol si so svojím adjutantom do mestského koča, v ktorom zapriahnuto bolo hrdých päť koní mestských, a uháňal homočistou prášnou cestou do blízkeho mesta, — za ním ostatné ekvipáže. My s Franciscim pohli sme sa pešo, ale na šťastie ešte pri nádraží zdrapili sme jednoho nyiregyházskeho taligáša o jednom slepom koňovi, sadli sme si do taligy a hybaj v galoppe za slávnostným sprievodom!

Nepokoje patentálne, pre ktoré sme s Franciscim povolaní boli pred Benedeka, záležaly z nasledujúcich udalostí:

Nyiregyháza je jediná evanjelická cirkev v Sabolči a počituje vyše 12·000 duší; okrem toho náležia ku cirkvi roztratene po obciach v stolici žijúci evanjelici; tak i ja z blízkeho, asi na dve míle cesty vzdialeného V. Kállóva chodieval som do Nyiregyházu do chrámu Božieho. V ten čas dvaja farári, štyria kapláni a dvanásti učitelia odbavovali vnútornú službu v cirkvi. Valné cirkevné konventy neboly v obyčaji; miesto toho početné, asi zo šesťdesiatich

členov pozostávajúce a samo seba doplňujúce presbyterium vykonávalo všetky práva, ktoré v iných cirkvách valným cirkevným shromaždeniam náležia. Starší kňaz, Ladislav Jesenský, bol priateľom ľudu a nesúhlasil s privilegiátnym postavením, ktoré takzvaná intelligencia, t. j. páni presbyteri, osobovali si v cirkvi; on to nazýval verejne usurpáciou. Mladší kňaz, z Peštianskej stolice, z Pilišu pochádzajúci Elephant, bol zase miláčkom presbyterstva, a a tomuto k vôli kázaval i maďarsky na výročité slávnosti. Keď zjavil sa cirkevný patent, presbyterium zavrhlo ho uni sono. No Jesenský nebol s tým spokojný. Niekoľko kázní „o pravej cirkvi Kristovej", k tomu illustrácie zo skutočných, nesriadených pomerov cirkve a zas porovnanie s položením tým, ktoré patent predpisuje, postačovalo k tomu, aby massa ľudu precítla. Raz v nedeľu osloví ma Jesenský: „Pane, ľud môj žiada si sriadenie cirkve dľa patentu," a vysvetlil mi, v čom je vec. Z vysvetlenia videl som, že Jesenský nemá z intelligencie a z presbyterstva po svojej strane ani človeka. Odrádzal som mu teda jeho podujatie, lebo ľud bez intelligencie je nulla, dnes „hossanah!", zajtra „ukrižuj!" Osihotená cirkev nyiregyházska v celom dištrikte, proti vlastnému presbyterstvu, vlastnej intelligencii a proti cirkevnej a politickej vrchnosti neudrží sa pri patente, na vyššiu protekciu však nemôže sa spoliehať; nech teda Jesenský získa si aspoň polovicu presbyterstva a potom nech vystúpi s otázkou patentálnou. „Z presbyterov nikoho získať nemožno," odvetil Jesenský; „je to u nás kasta nesmieriteľná. Avšak to získanie nie je potrebné. Čože je tých 60 ľudí oproti 12 tisícom? Ja na budúcu nedeľu oznámim s kancľa celocirkevný konvent v záležitosti sriadenia cirkve dľa patentu, konvent ten budem vydržiavať od dnes na dva týždne, prijdite vtedy do chrámu Božieho a prehovorte pár slov." Toto bolo jeho ultimatum. Prisľúbil som mu, že prijdem, odhŕňajúc od seba zodpovednosť za výsledky, najmä pre jeho osobu povážlivé.

V určenú nedeľu prišiel som do chrámu Božieho. Veliký chrám preplnený bol cirkevníctvom, z mesta i z blízkych taní podochodivším. Po službách Božích Jesenský zpopred oltára v primeranej sviatočnej reči rozpovedal cieľ cirkevného shromaždenia, vysvetlil nakrátce, v čom záleží oprava dľa patentu, a predložil otázku: či cirkev chce sriadiť sa dľa patentu alebo chce ostať pri doterajšom poriadku? Prirodzená vec, že celá cirkev jednohlasne ozvala sa: „Chceme sriadenie dľa patentu!" V tom však povstal Pavel Tregjar, prvá auktorita mesta a cirkve, predtým učiteľ ev. školy, v ten čas mešťanosta nyiregyházsky, a vyriekol vážne svoje veto! lebo že to ani presbyterium, ani seniorát, ani dištrikt nedovolí, a síce preto a preto — — a tu donášal argumenty, čerpané z agitacionálnych luhanín, aké vtedy proti patentu boly v móde.

Jesenský bol muž náružívý a netrpezlivý, skočil Tregjarovi do reči, a pekne-krásne svadili sa pred celou cirkvou. Aby výstupu tomu bol urobený konec, prosil som o slovo, a počal som hovoriť o tom, že cirkev nemusí sriadiť sa dľa patentu, keď nechce, lebo najvyšším nariadením je to ponechano jej na svobodnú

vôľu. Ale keď niekto hovorí o patente, najmä keď ten „niekto“ je osobou úradnou, nesvobodno mu hovoriť nepravdu o najvyššom c. kr. nariadení, ale povinný je držať sa pravdy. Nepravda je však, čo pán Tregjar hovoril, — a tu rozberal som s punkta na punkt jeho tvrdenia a podvrátil nepravdu prečítaním patričných odsekov patentu. Konec veci bol ten, že celá cirkev jednohlasne uzavrela sriadiť sa dľa patentu. Hneď vyvolila aj inšpektora v osobe pána Marku, jednoho zo zámožnejších cirkevníkov nyiregyházskych, taktiež i presbyterium, a poneváč už bolo po 2. hodine popoludní, z tej príčiny najbližšia nedeľa bola ustanovená na složenie prísahy pre nové predstavenstvo cirkve.

Ale ešte v ten deň sišlo sa i staré presbyterium do porady a pod predsedníctvom svojho inšpektora a farára Elephanta zažalovalo Jesenského pre vydržiavaný konventikul a pre prevedenie patentu s obídením zákonitej a faktickej vrchnosti cirkevnej, žiadajúc proti nemu konsistoriálné zakročenie a vypovedanie z fary. I deputácie išly k cirkevným a politickým vrchnosťam inštruovať proti Jesenskému. Následok toho bolo konsistoriumom nariadené vyšetrovanie proti nemu Ale on zoprel sa tomu, dôvodiac, že ako farár patentálne sriadenej cirkve zodpovedný je len svojej vrchnosti. Veci preťahovaly a zostrovaly sa, v samej cirkvi rástla vzájomná nenávisť stránok

Je to stará obyčaj v Nyiregyháze, že ľud mestský a s taní schádza sa každú nedeľu popoludní na námestí, aby tam počul publikácie politickej vrchnosti o nastávajúcich licitáciach, exekúciach a iných verejných nariadeniach. Pritom obecenstvo shovára sa o svojich denných otázkach, ku ktorým teraz náležal i patent. Niekto pripomenul, že páni a židia v kassíne radia sa o tom, ako by mohli vyhnať Jesenského z fary. „Poďme ta a rozdurme ich!“ ozval sa jeden hlas. „Veď my sme patent!“ A hneď pohnul sa zástup v smere ku kassínu, vyvolávajúc cestou: „My sme patent!“ Najviac s taní podochodivší surovší ľud oboril sa na kassíno, tam prítomných pánov, ktorí nestačili oblokami povyskakovať, ponaťahoval, poudieral a v kassíne všetko, okrem holých stien, dolámal a dodrúzgal. Za niekoľko minút, kým s blízkej hlavnej vojenskej stráže stačila dôjsť patrolla, bolo kassíno tatársky doriadené. Z toho povstaly nové žaloby a inkvisície na všetky strany a prišlo tak ďaleko, že jeho excellencia pán vojenský a civilný gubernátor za dobré uznal presvedčiť sa in facie loci, v čom je vec. — Toto bola príčina nášho predvolania.

Po skončených iných predstaveniach a výsluchoch prišli sme my s Franciscim, ako na konci kyjak. Jeho excellencia prijal nás sediac vo fauteili a kývnutím ruky poukázal nám na prihotovené stolice. Prekvapilo nás to, no sadli sme si. Na otázky o patente odpovedali sme najprv vo všeobecnosti, udajúc príčiny, prečo spiera sa a protestuje aristokracia proti patentu, a prečo ľud a s ním vovedne oddaná trónu intelligencia chce ho mať v život uvedený. Ľudu ide o sriadené pomery, o mier a pokoj v občianskom i cirkevnom ohľade; aristokracii záleží na nadvláde, ona má sebecké ciele,

pričom hlavnou tendenciou je dostať do ruky legálnu úradnú moc a vyúžitkovať ju vo svoj prospech. Ľud všetko dobré, hlavne pravdu a spravedlnosť, čaká od vlády a želie nad porážkami sto a stotisícov svojich synov, ktoré sú spolu i porážkami monarchie; nespokojná aristokracia teší sa tým porážkam, lebo dúfa z toho pre seba koncessie. „A nespokojné živly," poznamenal Francisci, „vo veľkej väčšine len tak daly by sa utíšiť, keby im niekto povyplácal dlhy." (Tento argument proti aristokracii musel sa Benedekovi zapáčiť, ako to dolu nižšie uvidíme.)

Čo týkalo sa špeciálne otázky patentálnej v Nyiregyháze, vyložil som, ako očitý svedok, species facti a odôvodnil mienku svoju v tom smysle, že Jesenský stojí na pôde zákonitej a pod ochranou ministeriálneho nariadenia, dľa ktorého cirkvi je na svobodnú vôľu ponechano prijať alebo neprijať patent. Ohľadom vzbury nyiregyházskej hovoril som, že je to jednoduchý policiálny excess, poneváč niet žiadneho, ani ľahšieho poranenia; excess ten vyvolaný je neoprávneným útokom autonomných cirkevných vrchností a vôbec všetkých nespokojných, najmä židovských, živlov na patentálnu cirkev nyiregyházsku, a niet sa čomu diviť, že dráždený ľud konečne surovým spôsobom dal výraz rozhorčenosti svojej.

Benedek vypočúval nás trpezlive, robiac vážnu tvár a dvíhajúc často obrvi, ako by bol v otázke priechod celej armády prez Alpy. A predsa vec bola celkom jednoduchá. Dosť by bolo bývalo vysloviť pred politickou a cirkevnou vrchnosťou, „že nariadenie ministeriálné, dľa ktorého cirkvám ponechaná je svoboda prijať patent alebo nie, je v platnosti a *musí* byť zachovávané!" a bol by býval pokoj svätý. No miesto toho on naložil nám, aby sme mu reláciu svoju podali na písme. Stalo sa. A aký bol toho výsledok? — Pravota pred konsistoriumom trvala ďalej. Oktobrovým diplomom vstúpila do života municipálna správa. Vtedy Jesenský už videl, že je zle; chcel sa vyrovnať, no vysúdili ho z cirkve, a cirkev pod správou starého autonomného presbyterstva ostala i na ďalej autonomnou. — Jesenský za čas bol redaktorom *Priateľa ľudu* v Pešti, ale onedlho umrel.

Z obrázca toho vidno, ako išly veci pod gubernátorstvom Benedekovým. On bol vojakom, a konal svoju politickú úlohu dľa toho: „razkazano i pašol!" No na nepochopenie je, že tamhore nevideli kixer svoj a nebadali, že poklonami a dvorením Benedekovým len upevnia opposicionálnu šľachtu v tom, aby vytrvala na ceste nastúpenej, ba že posmelia ju, aby na ceste tej tým rozhodnejšie hnala sa za úspechom svojím. Tak sa i stalo. Pod Benedekom dozrel politický programm aristokracie maďarskej a bol potom presentovaný dvoru v adressách snemových z r. 1861.

Že Benedek nebol spokojný s úlohou svojou, to dokázal pozdejšie, keď prestal byť gubernátorom; vtedy potom vzal si satisfakciu za nezdarené komplimenty svoje. V marci 1861, počas volieb snemových, dal uverejniť pod svojím menom v *Militär-Zeitungu* präsidiálny rozkaz, v ktorom vynadáva protivníkom ríše, usilujúcim sa prekaziť jej šťastlivé organisovanie. „A kto sú tí? *Zvonku* „ne-

priatelia vlády a revolucionári, ktorí večitou nenávisťou vedení proti Rakúsku, chceli by podvrátiť pokojné darenie sa našich nových inštitúcií; a *doma* advokáti, niektorí bez praxi a peňazí, chvályba žní žurnalisti, nespokojní professori a učitelia, ktorí všetci chcú hrať prednú úlohu a v hodnosťach postupovať, zadlžené malé zemianstvo, ktorému ústavu po vôli stvoriť nevedel by ani Pán Bôh, aby svoje dlžoby vyplatilo (Francisciho dôvod), naposledy niekoľko strachúňskych veľmožov, ktorí v obávaní, aby *neutratili svoju popularitu*, plávajú s prúdom (ecce, a to len preto, že nechceli do reichsrathu ísť ako vlastenci) a zabúdajú, že jestli s trónom zmužile držať nebudú, utratia svoju vlastnú postať. Teda len zradcovia, ľudia nečistých úmyslov, a takí, ktorým na zmužilosti chybí, a čiastka takzvaného proletariátu intelligencie, búria proti našej ústave" atď. (Vidz Militär-Zeitung dto. 24. marca 1861 a Pešťbudínske Vedomosti č. 11.)

A čo na to obecenstvo? Smialo sa, že pán feldmarschalllieutenant ráčili si poapprehendovať pre nezdar komplimentov svojich. Len gróf Štefan Károlyi, ktorého niekdajší pán gubernátor viackrát poctili svojou návštevou, shromaždil vo svojich salónoch 93 magnátov a uverejnil v novinách ich podpisami opatrenú odvetu za strachúňskych magnátov, v ktorej po rytiersky, ale v rukavičkách, do zradcov vlasti a zločincov navolal pánu feldmarschalllieutenantovi.

Nuž krásne to boly pomery. Obecenstvo dištrahovalo sa na tom, ako vedia si vo vyšších sfärach nadávať. —

Ale vráťme sa ku rozmnoženému reichsrathu. Svolaný bol na 5. marec, ale pre neprítomnosť z Uhorska povolaných pairov započal svoje porady len 1. júna, a skončil ich 29. sept. 1860.

Veru nie námahy Benedekove, ale záujmy politické boly príčinou toho, že z Uhorska povolaní členovia reichsrathu konečne odhodlali sa ísť do neho, aby tam niečo neuzavierali „o nás bez nás". Tak to chcel mať i náš „extra reichsrath" v panskom kassíne v Pešti každodenne zasedajúci. A potom — *politický programm aristokracie maďarskej bol už dohotovený, kdežto ostatné čiastky državy takého programmu ešte nemaly a politická obozretnosť radila, aby vystúpilo sa aspoň s hlavnými devísami, s hlavnými zásadami toho programmu a tokrečeno otvorené pole rekonštrukcie državy obsadilo sa skôr, než to ostatné čiastky državy urobia s programmami svojimi.*

Tak naproti absolutistom postavená bola pragmatická sankcia, táto bilaterálna, medzi Habsburgmi a snemom uhorským uzavrená smluva, *v ktorej zabezpečená bola pre Uhorsko jeho osobitná konštitúcia a administrácia, taktiež i všeobecne vyslovená unia (personálna a či reálna? o tom bolo možno hádať sa) s ostatnými kráľovstvami a dedičnými zemiami ríše. Takúto smluvu uzavrela dynastia i s ostatnými krajinami državy. So stanoviska uhorských politikov pragmatická sankcia mala i tú velikú cenu, že súvisela so staršími i s pozdnejšími zákonami krajinskými.*

Proti federalistom, ktorí na základe idei národnej a rovnoprávnosti národnej chceli rekonštruovať monarchiu v jeden národný štát, mali na pohotove nauku o historicko-politických individualitách, s ktorými — jedine — ako s činitelmi počítať treba pri rekonštrukcii monarchie. Rozumie sa, že dľa programmu maďarského, Uhorsko, majúce len jednu historickú minulosť, tvorilo len jednu historicko-politickú individualitu.

Ako prefíkane mali maďarskí politikovia preštudovanú teoriu o historicko-politických individualitách, to ukázalo sa už na rozmnoženom reichsrathe, keď jeden federalista v nemeckej reči použil výrazu „*magyarische* Nation und andere Nationen Ungarns“. Gróf Ján Barkóczy zo Zemplína poapprehendoval si to a tvrdil, že on takýmto výrazom nerozumie, že je to zmätok pochopov. „On pozná v nemeckej reči len „Ungarn“ und „ungarische Nation“, was in der ungarischen Sprache mit „Magyarország“, „magyar nemzet“ ausgedrückt wird, und weil ausser einem Ungarn kein zweites Ungarn besteht, so kann auch ausser der einen „ungarischen Nation“ von einer zweiten keine Rede sein.“ Ostatne rozmnožený reichsrath viedenský nepokonával formálne predmet o rekonštrukcii ríše; reči v ohľade tomto hovorené boly viacej len vzájomnou zámenou myšlienok a náhľadov reformátorských, boly viacej len oboznámenie sa s jestvujúcimi životnými záujmami, ktoré maly byť uspokojené v rámci budúceho ustrojenia ríše. *Toto vzájomné oboznámenie sa politických stránok pamätné je hlavne preto, že viedlo pozdejšie k vyrovnaniu Nemcov s Maďarmi, na úkor Slovanov, t. j. že viedlo k dualistickému systému.* Vlastnú svoju úlohu romnožený reichsrath vybavil tak, že preskúmal rozpočet ríšsky a vyslovil potrebu zavedenia foriem konštitucionálnych pre všetky čiastky državy s podržaním princípu jednoty ríše, nie ináče i potrebu zachovania rečovej rovnoprávnosti pre všetky národy. Jeho porady slúžily za základ diplomu, vydanému 20. okt. 1860, o čom pozdejšie.

(Dokončenie.)

Ospanlivým.

Či videli ste na úsvite
bez zory slnko zajasať?
Či slýchali ste chladný oheň,
v ňom nespáleno muža stáť?

Ľad iste máva svoju dobu
— i palác z neho vystavíš —,
no teplo slnka — beda ľadu! —
má neopustiť svoju výš?

To naše srdce na úsvite
  má svoju zoru, teplo tiež,
ba často požiar búri ľudí,
  keď vykukáva zpoza mriež.

I väzeň-zlosyn (kyslá pravda)
  má svoju zoru — nádeju;
nuž, vy ste nocou okúzlení,
  na vás sa zore nesmejú.

Vám dostačuje mrva chleba,
  strach vašim hosťom každý deň,
to, čo vy ctnosťou menujete,
  u nás sa volá sen a lieň.

My na vás žlče nevaríme
  — my chceme sa i usmievať —
ba prajeme vám šťastia, zdravia,
  by mohli ste i za nás — spať.

Na našich čelách odblesk zory,
  hmlu v srdci iste spálime;
pre hrdzu času málo máme,
  že pokoj sladký? Nechceme!

Vy ctnostní? a my máme vieru
  a hriešni prsia bijeme,
vy oheň hriechov nepoznáte,
  my v Božiu lásku dúfame.

Po sparne býva hrmavica,
  striel vojna, dážď a — krásny čas:
my v biede žalmy zaspievame,
  do vašich domov vchádza ďas...

Nuž dobrú noc vám, bračekovci,
  už pri vás sedia driemoty!
Vy filisterstvom plňte duše,
  My spálime sa z ochoty.

Somolický.

Mne milá si...

Mne milá si, ač znalci vravia,
že krásou ruží neoplývaš,
a možno, v tvári nemáš skvosty,
lež v srdci vonné ruže skrývaš.

Na reči tvojej málo barvy,
však z oka tvojho čítam básne;
tam vravia, že ťa halia mraky,
ja cítim lúč a nebo jasné.

Kto zná, čo dušu s dušou viaže,
či smrť, či život hračku hľadá?
Len to ti zjavím, keď si prišla,
zamrela ľakom duša mladá.

Mne milá si a prijmi vďaku,
žes' mojej mysli krýdla dala;
tys' oživila vatru citov —
plamienkov smysel nepoňala.

Somolický.

Vrstovníkom.

Ó, jak je krásna príroda
za zroseného rána...
Krajina svieža, zjasnená
jak panna vykúpaná.
Čistučká vôňa zavieva
z rozkvitlých lúk a polí,
zo svitajúcej výšavy
spev vtačí zašveholí.

Vie ešte cítiť príroda
moc vernej Božej lásky
a spustiť hymnus velebný
preradostnými hlásky;
tajomný ruch tu, jako by
tisíce srdcí bilo
pocitom jedným, povďačným, —
až dušu stíska milo.

Ó, že sme my tak otupli,
znemeli jako skaly,
jak by sme krivdou ubití
viac žiť si netrúfali...

A preds' nie nebo zavrené,
  deň každý rosa padá,
deň každý naše siatiny
  žehnanie Božie hľadá.

Ó, hľadá, — no len burina
  na nezasiatej nive,
tá bujnie, dusí čo vzišlo
  po otcov našich žnive.
Čičkame márne: »Dônovie, —
  Obžinky... Len strpenie!«
Pluh chytiť najprv do ruky
  a brány v Božom mene...

Hej, potom ráno rozjarí
  rosnatým i nás vzduchom,
vzpruží sa srdce i ruka
  posvätnej práce ruchom,
a bude krajom povievať
  nádejí lepších vôňou
a ozývať sa ku nebu
  spev vďačných millionov.

+

Rada.

Ruža, cíperka
patria do pierka,
patria do pierka
vedľa kosierka.

Kto si netrúfa
zastať sám seba,
tomu nesveriť
kľúče od neba.

J. D.

Slepá kura a zrno.

(Rozpomienka na výstavu českú roku 1891.)

Napísal *Martin Kukučín.*

I.

V jednom z predmestí Prahy v tej a tej ulici nachádza sa sklep. Ale to nenie sklep, ako sklepy. Tu sa skvie nápis: „Pekařství Pavla Doležala. Třikrát denně čerstvé pečivo“. Ostatne každý

pekár má „třikrát denně čerstvé pečivo", aspoň na tabuľu sa to dá napísať. Lenže tu naozaj vidíš, že to pečivo je čerstvé. Všakové rožky, tu rascou a soľou, tam zas makom a cukrom posypané, inde zas žemle a pletenáky. A tie poličky sklenené! Na nich porozkladané buchty, torty, lívance, kobliby, bábovky — všetko veci, nad ktorými odborník a znalec nemôže sa neoduševniť. No a vianočky tiež nechybejú.

Čo sú vianočky? Škoda, že mnohý to nezná! Pletenáky s hroznami a mandľami, pomazané medom, pripečené, až kôra na nich chrumká. Predávajú sa po päť, desať, dvadsať krajciarov — dľa veľkosti. O Vianociach ich Praha minie iste krásne množstvo, lebo bez vianočky nesmie byť na Vianoce náš domovník Houžvička, ani pán rada zemského súdu, Svoboda. No sú ľudia, ktorí ani deň neobídu sa bez vianočky.

Vianočky u Doležala sú vychytené. To ochotne dosvedčí i pán JUC. Antonín Komárek. Každý deň okolo štvrtej po obede kúpi si vianočku a hostí sa na nej v svojom mládeneckom útulku v ulici Žerotínovej, č. 18. III. p. I dnes vchádza, hľa, do skliepku, a predávačka víta ho, ako starého známeho.

„I pěkně vítám, pane doch..." „Dochtor" nestihla vypovedať. „Tvár je tvár pána Komárka, ale šaty nie sú jeho", pomyslela by si, keby stačila myslieť. „Ach!" vzdychá celá vychytená, obzerajúc si ho s nesmiernou hrdosťou. Hľa — i do jej sklepa zatrúsi sa jemnejší človek — nie iba samé slúžky, panské a kuchárky. Keby mala knihu, čo by sa do nej zapisovaly mená významnejších návštevníkov, iste by ho ta vpísala — takto bude iba rozprávať i detným deťom, že od nej kupoval vianočku *c. a kr. poručík.* Ostatne papier je mrtvý a jazyk živý — ten vie šikovnejšie dačo rozhlásiť.

Nuž pravda svätá, pán Komárek je nielen JUC., ale i c. a kr. poručík v reserve.

Stará strežie, na ktorú vianočku padne jeho oko: že mu ju hneď zabalí. No tu nevie sa prenadiviť, že jej ukazuje nie za päť, ale inú, za dvadsať krajciarov. „Nuž pán je väčší, ako bol — môže si väčšiu vianočku povoliť", húta predávačka, sypúc oblaky tlčeného cukru na kôrku a baliac vianočku do bieleho papiera. „Tá—ak, pane — tento", vraví mu s okuzľujúcim, šťastným úsmevom.

On vzal balík, zaštrngal šabličkou, zakosil ľavou nohou a pozbavil skromný skliepok pána Pavla Doležala svojej vzácnej prítomnosti, vyjdúc na dlažbu, júlovým slnkom dobre rozohriatu.

Je pravda, smutná pravda, že literáta všeobecne majú za cigáňa. Neviem, čím literáti to zaslúžili! Tu je také miesto, že i pôvodcu tejto rozprávky, bárs nie je literátom, dosť ľahko spravia cigáňom. „Reservelajtnant v plnej paráde, o štvrtej po obede, v lete, v krásnom počasí, pôjde ti do skliepku čo hneď pána Pavla Doležala, kúpi si za dva šestáky vianočku a bude ju teperiť mestom až do Žerotínovej ulice č. 18. III. p. Čo myslíš, že my neznáme, čo je reglement?" osopia sa starí, zkúsení vojaci. A predsa je tak. Pán Komárek sám by bol v rozpakoch, keby sa ho čestný súd pýtal: prečo, ako to mohol urobiť! Sám nevie. Idúc z kontrolného

shromaždenia popri sklepe Doležalovom, neodolal vianočkám. A keď už bol dnu a pozeral na ne, sišli mu na um krajania: MUC. Skála a Jeřábek, technik, ktorí tu neďaleko v ulici Nejedlého, č. 5. III. p. bývajú. Pohlo sa mu srdce; rozhodol, že ich navštívi a potraktuje vianočkou. Konec mesiaca tu, Skála a Jeřábek vyskočia, keď zazrú vianočku, a on zas bude potešený, že ho raz vidia v dôstojníckej uniforme. Veď známo, ako minister vojenstva barbarsky obmedzil nosenie uniformy reservným dôstojníkom. Báť sa nemá čoho. V predmestí garnisony nieto, nestretne ho tedy ani oberst, ani generál.

I skutočne bez prekážky došiel do ulice Nejedlého č. 5. a vybehol ako strela do III. poschodia. Zaklopal na dvere, kde sú pribité visitky: „MUC. Josef Skála" a „Filip Jeřábek, technik". „Budú tí radi!" húta a usmieva sa, s akým potleskom ho prijmú. Majú tam síce bridlicovú tabuľku, na ktorej stojí: „Návštěvy p. t. pp. c. kr. listonošů kdykoli vítány. Ty druhé mohou vystat!" No vie, že jeho návšteva, keď sa i nevyrovná listonošovej, nebude im celkom proti vôli. No v izbe ticho, nikto sa nehýbe.

Postál sklamaný i zahanbený, i píše na tabuľku: „Přinesl jsem vánočku. Podruhé také čekejte, potvory!" i ide dolu tými istými schodmi. „Darmo je," myslí si. „Bude celá mne, zostane mi i na ráno." A kráča tuhým krokom do Žerotínovej ulice č. 18. Ako zahol do ulice Všehrdovej, zastal a díva sa a neverí vlastným očiam.

Proti nemu kráča pán František Beran cum gentibus, t. j. s paňou, dcérou a synom. Ako by sa nedivil, keď sa ani nenazdal! Myslel, že sú doma, v Kozoduboch, a dohliadajú, ako ženci ukladajú snopy do krížov, alebo že sú, keď i nie všetci, ale aspoň pani Beranová s dcérou Boženou v Sedmihorkách, kúpeľoch, kde tak radi leto trávievajú. Pán Beran môže si dovoliť i také výdavky; iný by si dovolil i inakšie, keby mal jeho žírne polia, a nadovšetko: jeho sporiteľnú knižku a akcie. Prekvapilo ho to. Veď len včera bol u jeho syna, malého Frantu, ktorému dáva hodiny, a ten mu nič neriekol o návšteve rodičov.

„To nás teší, veľmi nás teší!" volá pán Beran, stískajúc mu ruku. „Franta bol po vás, nenašiel vás doma. A tu takáto priaznivá náhoda! No — poďte s nami."

Ale nešlo to tak snadno. Musel sa zvítať s paňou i slečnou Boženou, ktorá dnes kvitla, ako ruža. I vianočka je na prekážke: musí ju všakovak nenápadne ukrývať.

„Aký statný dôstojník!" chváli ho pán Beran, kladúc mu ruku na plece a obzerajúc ho. „Zmohutneli ste od vlani, vzdor štátnym zkúškam."

Dôstojník sa zapálil sťa mladá slečinka. Šibe okom na Boženu, čo tá na to. Ale tá naprává si široký rukáv, v ktorom tratí sa jej nežné ramienko. V očiach má akýsi vzdor, ako by mu chcela povedať: „A čo si i generál, neobzrem ťa!"

„Dosiaľ taká pyšná, taká, taká..." sám nevie, ako by to bližšie označil.

Minulé vakácie strávil u rodiny Beranovskej. Malému Frantovi hrozila neodvratná katastrofa z gréčtiny a latiny, treba bolo vziať

inštruktora k nemu. Professor odporučil pána Komárka, ktorý dosiaľ udržoval s latinskou a gréckou grammatikou styky dôverné, živiac sa v Prahe skoro iba hodinami. Rodina Beranovská zapáčila sa mu. Zápalisté srdce jeho Božena podpálila, i prikladala na vatru polienko za polienkom. Tak sa stalo, že keď jachal z Kozodubov do Prahy, neplakal Franta samotný. I inštruktor sa krčil v kúte vagona a nejeden vzdych zaslal do toho smutného, jasenného kraja, ktorý ako besný letel pred oblokom vozňa. I jedoval sa, že vzdychá. Vedel, že ona sa teraz smeje, smeje; naňho ani nemyslí. Ukrutná!

Od vakácií všeličo vyfučalo z hlavy. Prestal na ňu myslieť. Cesta do Prahy, tie vzdychy — to mu bolo už smiešno... No tu zas, ako ju videl, srdce zabúchalo, sťaby na poplach. Prvá myšlienka týkala sa jej. Čo povie, ako pozre naň, ako sa zadrží, vidiac už nie jednoduchého inštruktora, ale c. a kr. dôstojníka. A hľa, ona nič — ako by ho tu ani nebolo.

„Náš plán je tento,“ vraví pán Beran. „Dnes večer divadlo, zajtra celý deň výstava. Lóžu už máme kúpenú, starosti nemáme. Poneváč je horúčosť a času do divadla dosť: uchýľme sa do dákej poriadnej záhrady, kde sa čapuje plzeňské, ale dobré!“

„Plán nie planý,“ usmieva sa pán Komárek a myslí si: „Aspoň raz budeš sedeť v lóži, šuhajko, a pri nej, pri nej... A tá záhrada — aspoň nebudeš s touto vianočkou chodiť.“

„Čo by sme šli k Choděrovi,“ radí pán Beran.

„To je ďaleko,“ odporuje pán Komárek.

„A čo: vysadneme na rychlú tramway,“ posmieva sa pán Beran, i skutočne berie sa k vozňu.

Pán Komárek si zúfa. Veď má pod pazuchou vianočku! Nech si sadne do tramwaye, prídu „na čiaru“, na hranicu medzi Prahou a predmestím: a tam stoja bdelí strážnici, čo vyberajú clo. Prezrú každý košík, či sa v ňom dačo nepašuje. Nazrú i do fiakra, ba i pohrabného voza, či dáky šikovný pašerák nešikuje v ňom na trh bažanty, mladé husi, alebo teliatka. Známa vec, akí sú pašeráci prešibaní! A on by mal prekĺznuť s vianočkou cez čiaru, cez ktorú ani vrabec bez poplatku nepreletí! Chytia ho, rozbalia vianočku pred obecenstvom, ale čo tam obecenstvo: pred ňou, pred ňou ju rozbalia; ukážu, že on vianočky prenáša. Ako sa roztopí jedným razom celá dôstojnícka sláva!

„Ja viem o lepšom pive,“ vraví pán Komárek starému pánovi. „A Choděra už umrel. I miesta sotva tam dostaneme.“

„No mne konečne kdekoľvek, len pivo nech je na dačo “

Tak pán Komárek zaviedol spoločnosť do svetochýrneho Kravína. Nenačapovali hosťom síce do „súdkov“: tú výsadu majú iba denní hostia. Ale vzdor tomu, keď pán Beran potiahol z pohára, zadýchal sa a po chvíli riekol priduseným hlasom: „Jako křen!“

Komárek sa uklonil, ako by pochvala bola jemu patrila. A kým pán Beran pochvaľuje plzeňčinu — a to nie iba rečou — za ten čas on vynakladá všetko, aby pripútal pozornosť nesmierne roztržitej Boženy.

II.

Všakové záhady padnú do očí človeku trochu mysliacemu. Tak i pán Komárek, vtedy ešte nie JUC., ani nie poručík v reserve, neraz sa zadíval na sprievod v uliciach pražských, keď pochovávali vyslúžilca alebo írečitého mešťana a člena „ozbrojených sborov pražských.“ Tie chochole, čákovy, tie portépée a hviezdičky, tie šnúry a kystky — všetko samá pozlátka, samý blesk, klam a mam! Pomyslel si: „Predsa sú tí ľudia len deti! Neodhodia hračiek, ani keď srieň padne na brady a hlavy.“ Zastavil sa neraz pod večer i na Priekopách, kde sa prechádzajú mladí lajtnantíci, štrngajúc šabličkou a zakášajúc ľavou nohou. Nemohol sa ubrániť, nie závisti, ale úsmevu polozlostnému, poloironickému. „Koľko tu prázdnej pýchy,“ myslieval si. „A načo? Na uniformu! Na uniformu, ktorú nestihli sme pokryť slávou, ako Napoleonovi granátnici.“ Tak hútaval vtedy a ešte inakšie.

Medzitým stal sa dôstojníkom v reserve, mal tiež uniformu! Nepovstala ani v „atelieri“ Chvapila a Vavrušku, dvorných krajčírov: povstávala po čiastkach, skupovaná u pokútnych firiem, je i obšuchaná, menovite na švíkoch presvitujú vybľadnuté nitky: a predsa je hrdý na ňu, teší ho, že ho v nej vidí Božena, i nenávidí ministra, že mu ju zakazuje stále nosiť. Také, hľa, záhady vynorujú sa v živote!

O pol siedmej vstala spoločnosť od stola. Pán Komárek má znamenitú myšlienku. Nechá vianočku tu, „zabudne“ ju. Vydýchol si, keď sa trochu vzdialili. Umienil si venovať sa Božene.

Za nimi čuť skoky. Áno, tak skákať môže iba sklepník o vyčaptaných nohách. Pán Komárek cíti, bárs nevidí, že je to sklepník. A nemýlil sa.

„Pri stole zostal tento balík,“ obrátil sa k pánu Beranovi, ukazujúc vianočku, pravda zabalenú.

„Ja nie,“ odmieta pán Beran.

„Odtajím i ja,“ myslí si pán Komárek.

„Vy ste niesli čosi,“ dovtipuje sa pán Beran. „Áno, pamätám, že ste čosi niesli.“

„Áno, ja,“ priznáva sa pán Komárek. Oči by preborily nešťastného sklepníka za velikú ochotu a svedomitosť. „Vidím, že sa jej nesprostím — budem mať pre ňu ešte dáky škandál...“ No musí pokračovať ako dôstojník. Siaha do vrecka a podáva sklepníkovi šesták. Sklepník sa klania hlboko — no oči sa mu smejú, smejú. Vie, čo je v papieri. „Viem, že najprv prekutal, čo tam bude — sklepník je vždy zvedavý,“ durdí sa pán Komárek.

„A čo to vlastne nesiete?“ pýta sa pán Beran, keď sklepník odišiel.

„To sú... No, nič takého!“ Je zapálený až po uši, všetci hľadia naň zvedavo.

„Aha!“ žartuje pán Beran, veľmi rozveselený plzeňčinou. „Nechcete povedať — nechcete!“

Pán Komárek skutočne nevie, kam sa obrátiť.

„Ja by rada vedeť, čo to ozaj máte!“ prekára ho už i Božena. „Ukážte!“

„To už nie!“ vraví on vážne. „Ostatne nie je tam nič zvláštneho. Také pletky!“

Božena už mlčí; vidno, že sa hnevá.

„Ešte toto — ešte toto!“ zúfa pán Komárek.

„A nebude vám to na obtíž?“ pýta sa pán Beran. „Franta by to mohol niesť.“

„Ach, to už nie, bolo by mu ťažké,“ bráni sa pán Komárek. A v týchto úzkosťach mal naozaj skvelý nápad. Obzerá sa po námestí, a hľa, neďaleko pod bránou stojí dievčatko asi desaťročné; predáva ruže. „Idem k tomu dievčaťu tamto,“ vraví ostatným, „je z nášho domu, ono mi zanesie balík.“ Rozumie sa, že dievča nebolo z jeho domu. No také malé cigánstvo neuškodí tak veľmi ani uniforme.

Pristúpil k dievčaťu a pýta sa: „Máš mamiuku?“

„Maminka mi zemřela“, odpovedá dievča mechanicky. „A tatínek taky.“

Zvláštno, že každému takémuto dievčaťu „maminka zemřela a tatínek taky.“ „Ozaj zvláštno“, dumá pán Komárek. „Len či je to pravda — to!“ A pokračuje: „Tak tu máš vianočku, bude ti na večeru.“

Dieťa nevie, čo má robiť. Či ďakovať, či sa smiať, či plakať. Niečo podobného dosiaľ sa mu nepritrafilo — nemá na to formulku. Pán Komárek sa ostatne o to nestará. Vybral si ruzičku, vlastne puk a vtisol dievčaťu šesták do ruky. Je úplne šťastný. Iba si myslí: „Tá vianočka bola drahá. Dal som za ňu dva šestáky — a dva šestáky zas, kým som sa jej sprostil. A ten sklepník, to je bezočivec!“ Obzrel sa ešte raz k bráne, čo dieťa robí. A hľa, nie je už samo. Stojí pri ňom starý pán, v ruke má paličku striebrom okutú. Vidno, shovára sa so sirotou.

„Jest Bože, tých pensistov tu!“ rozjíma pán Komárek. „Stavím sa, už sa vypytuje, čo som jej to dal, za čo... Roboty to nemá, musí byť všade, kde dačo šuchne. Nežije to z pensie, ale z klebiet a chýrov. Protivný národ!“

Ale cíti sa vzdor tomu znamenite. Idúc popri strážnikoch nad clom, usmieva sa. Tu hľa by bol musel rozbaliť vianočku a zaplatiť taxu. Ach, bola by sa Božena smiala! Mráz ho prechádza pri tej myšlienke.

V divadle bol úplne šťastný. Sedí síce v úzadí lóže s malým Frantom na vyvýšenej lavičke — no vidí dosť. Ostatne nepozerá na javište. Ani nevie, čo sa vlastne hrá — dráma lebo opera, alebo ballet. Iné dráma hrá v jeho prsiach! Má sa on na čo dívať. Sedí pred ním ona — tváre jej nevidno: len účes, ktorý mu pripomína vianočku, ale vianočku veľmi peknú, čo by jej sedela na vrch hlave; a uško, drobné uško; no zdá sa mu, že v ňom plno všakových záhad, ako v Najtemnejšej Afrike. Vôbec takého uška nikdy, nikdy ešte nevidel.

Medzi jednaním druhým a tretím oznámená ďalšia prestávka. Šlo sa do foyeru. Tam už našli jednotlivcov i skupiny, živo besedujúcich. Tí, čo prišli z loží, sedadiel a foteľov, prechádzajú sa. Tí, čo cez dva akty stáli, rozložili sa na mäkké kanapy, stopujúc lenivo pohyb a šum dookola. Beranovci obzerajú obrazy, Božena študuje dámske toalety, či v dačom nezaostala za módou.

Práve sa chceli pustiť foyerom, keď zastal pred nimi akýsi starý pán. Pán Komárek ho zná. Ten istý, čo stál pri sirote s ružami.

„Čo ten tu hľadá!" zlobí sa pán Komárek. „Vidno, že nás naschvál vyhľadal."

„Dovoľte, aby sa vám predstavil. Ja som Václav Němec, hospodársky správca na odpočinku."

„Povedám, pensista!" zlostí sa pán Komárek. „Kto iný by bol!"

„Ja som František Beran z Kozodub, majiteľ realít," odpovedá s vidieckou prostodušnosťou. „Teší ma veľmi, že mám tú česť... Toto je moja rodina."

Poklony a podobné formálnosti.

No pán Němec nie je spokojný. Hľadí na pána Komárka — ale ten, ako by nebadal, čo sa robí, blúdi očima po ľuďoch.

„Ja vlastne by si prial soznámiť sa s pánom dôstojníkom, ktorý, ako vidím, patrí tiež do ctenej spoločnosti," vraví starý pán trochu urazený.

„Veľmi zdvorilý!" myslí si Božena. „Tak čo sa nepredstavil jemu!"

„Antonín Komárek," predstavuje sa mu tento nechutne.

„Skutočne sa teším. Bol som totiž mimovoľne svedkom vášho šľachetného činu. Ozaj zdobí vašu rovnošatu! Preto som si dovolil..."

„Škoda o tom hovoriť!" vraví pán Komárek veľkodušne.

„Viem ceniť vaše city. Nech nevie ľavica, čo robí pravica. No musel som sa ich dotknúť: velí povinnosť. Ja som totiž predsedom spolku „Samaritán", ktorý v tieto dni ztratil jednateľa. Musel sa presťahovať na vidiek. A horlivý jednateľ je dušou spolku. Šťastná náhoda zaviedla ma na stopu jednateľa takého. Prosím vás, neboli by ste ochotní venovať sily svoje spolku nášmu?"

„A čo sa vlastne stalo — čo za skutok?" pýta sa pán Beran nesmierne prekvapený. Ostatní tiež nechápu, o čom sa vlastne hovorí.

„Toto. Ten pán daroval chudobnej sirote via..."

„Prosím!" zahriakol ho pán Komárek. Pot mu vystúpil na čelo.

„No tak mlčím," svolil pán Němec. „Prosím, ráčte sa osvedčiť, či prijímate môj návrh."

„Nemožno mi prijať," vraví pán Komárek. Zobudil sa v ňom JUC. „A síce z týchto príčin: nie som členom vášho ctenébo spolku, som c. a kr. dôstojníkom a ako taký podrobený zákonom a vôli predstavených, a konečne," doložil to so zvláštnym dôrazom: „boli ste svedkom, ako vravíte, šľachetného skutku, ale nie svedkom toho, z akej pohnútky sa ten čin zrodil. Ubezpečujem vás," riekol

to skoro zlostne, „vo mne ste nenašli človeka, ktorého ste najsť chceli.“

Pán Beran je ohlušený toľkou výrečnosťou. „Bude dobrý advokát,“ myslí si. No na pána Němca reč mladého dôstojníka neurobila dojem.

„Dovoľte: ja vás hneď presvedčím. Že nie ste členom spolku — to je maličkosť: môžete sa stať bárs i hneď. Ja vás hneď zapíšem. Ďalej, vy ste síce c. a kr. dôstojník, ale nie aktívny...“

„A ako to ráčite znať?“ pýta sa pán Komárek a dumá: „Zvláštny národ, tí pensisti! Tí vedia všetko.“

„To je vec veľmi jednoduchá!“ vraví pán Němec. „Aktívny dôstojník na ulici sa iba vlečie, prsia nemá vypnuté. A nadovšetko: obzre sa za každou ženskou, nekupuje ruže, nedarúva sirotám via... Pardon, že som zas v tom! Reservný zas drží na zákon, ako vy hneď ste sa naň odvolali. Po ulici kráča, ako by viedol kompaniu. Za ženskými tiež nepozerá tak, tak... Vôbec zkúsený človek vidí hneď: ten je aktívny, ten je reservný. A dôstojníka v reserve neviažu zákony, na ktoré sa ráčite odvolávať.“

Pán Komárek ovesil hlavu. Oh, ťažko sa vybehať zkúsenému pensistovi! Vidí, že je chytený.

„Ostatne náš spolok je dobročinný: na taký má ohľad i vojenský zákon. Má mocných priaznivcov. Naša vznešená protektorka, jej Osvietenosť pani hrabenka Daumová, nechybí ani na jednej valnej hromade. My dostávame príspevky zo vznešených domov — čo len to, Bože!“

Pán Komárek začína ináč hľadeť na starého pána. I Božena počúva pozorne. Jej oko s obdivom hľadí na Komárka, o ktorom myslela, že je nič a naraz sa ukáže, že je človek slávny. Pán Komárek zastihol ten pohľad, blahorečí náhode, ktorá ho s pánom Němcom sviedla.

„A čo hovoríte o akýchsi pohnútkach: dovoľte, mne je to trochu nejasné,“ pokračuje pán Němec, istý už víťazstva. „My nemôžeme púšťať sa tak ďaleko: kto a z akej pohnútky robil to, alebo to. Spolok má stanovy, cieľ — a ten sa musí uskutočňovať. Za najkrajšiu pohnútku ja nedostanem ani deravé čižmy kúpiť — pohnútka má cenu, iba keď ju čin sprevádza. A spolok dľa činov sa posudzuje. Bože, koľko že by sa našlo milosrdných, z čistej pohnútky milosrdných? Pochvala verejná, verejné vďaky, snaha prevýšiť dakoho v summe — to sú obyčajné pohnútky. Ja to viem zo skúsenosti. Keby sme nedávali mená našich darcov do novín — čerta by sme mali v kasse! To nech vás nemýli...“

„Pravdu má ten starý,“ dumá pán Komárek. Ako čul meno grófky Daumovej, sám cítil v sebe čosi samaritánskeho. Dobre to posudzuje ten starý! A konečne čo by on nemohol byť Samaritánom? Veď už teraz cíti následky samaritánstva. Ako hľa, Božena ináč hľadí naň! Nepremohla ju ani uniforma a samaritánstvo jej zakrútilo hlavičku, menovite pani grófka Daumová a tí darci zo vznešených domov. A čo ešte, keď jeho meno bude stáť hneď pri grófkinom v novinách — a roznesie sa po šírej ďalekej vlasti...

Keď zazvučal vo foyeri elektrický zvonec, pán JUC. Komárek lúčil sa ako skutočný jednateľ s pánom Němcom. Vymenili si adressy. Pán Beránek oddal horlivému predsedovi skromný dar päť zlatých v prospech spolku, ktorého má byť jednateľom „jeho“ pán Komárek.

Druhý deň šlo sa na výstavu. Pán Beran chcel si obzreť hospodárske oddelenie. Obdivuje, čo všetko dáva tá dobrá matka zem a príčinlivosť ľudská. Ostatní idú za ním, sťa metla za kométou. Paniu ešte tak zanímajú niektoré predmety — je gazdiná. Ale Božena nevidí nič takého, na čom by oko mladej slečny mohlo spočinúť. Je tu surový hodváb a z neho daktoré hračky spravené: no hodváb je len vtedy hodvábom, keď sa ušijú šaty z neho. Nemala kedy naučiť sa pozerať s iného stanoviska na tento skomolený svet. Nudila by sa, keby nemala sprievodcu. Je síce zas civilom — ale...

Pán Komárek i v civili je strateg znamenitý. Vykorisťuje včerajší úspech ako možno; cíti, že nedobitná pevnosť čo chvíľa začne vyjednávať o čestnú kapituláciu.

Tamvon je tma, na výstave jagá sa tisíc a tisíc svetiel. Beranovci sobrali sa z Petzoldovho reštaurantu, idú ta pod stromy, kde tisíce ľudu stojí a čaká. Zamiešali sa do zástupu, a už ich drží akási slávnostná nálada; sami nevedia, kde sa vzala. Fontána chrlí vodu a oheň do výšky, ľud tlieska, spieva, jasá. V Božene sa tají dych — také niečo nikdy nezažila v živote.

„Ako je to krásno!“ šepce v tichom pozabudnutí.

V tom jej rúčka našla sa v čejsi ruke. Tá ju tiskne srdečne, vrele. Božena stojí, neobzerá sa, kto je ten opovážlivec. Vie, že by stretla čiesi usmievavé, šťastím očarované oči. Musela by svoje sklopiť pred nima. Odtiahnuť ruku? Na to nieto sily; cíti, že je zajatou. A neželie, že sa dala zajať. Nové stisnutie: naliehavé, prosebné — ako by prosilo odpoveď. Zaťala zuby, aby sa nerozosmiala — veď všetko sa v nej smeje a búri. A oči vlhnú a svetlá tak divne trblietajú...

Sama nevie, ako sa to stalo: vie iba to, že i jej ruka stisla ruku šťastného víťaza...

„Čierni“ a „Bieli“.

Črta zo stredovekého života. Od *V. P. Lebedeva.*

I.

Letná teplá noc blížila sa ku koncu. Nad bohatou florentínskou dolinou brieždilo sa. No ešte všetko spalo: i svetlé vlny bystrého Arno, i kvetúce brehy jeho, zastavané mramorovými *palazzami* florentínskych bankárov a nobilov, konečne i sama krásna Flo-

rencia. V opisovanom čase Florencia bola už veľkým mestom. Na jej tesných uliciach stály, v rade s biednymi chatrčiami prostého národa, vysoké, hrozné zámky baronov a bohatých mešťanov. Veľkolepé chrámy krášlily mesto: katedrálny chrám sv. Miniata, vo vkuse starokresťanskej basiliky; chrám Maria Novella v gotickom štýle; chrám Jána Krstiteľa v ťažkom kláštorskom štýle; katedrálny chrám Santa Maria del Fiore; — všetky tieto staviská pridávaly Florencii krásny, čo i niečo príliš pestrý zovňajší vid.

Bolo vždy jasnejšie a jasnejšie. Krik nočného strážcu ozval sa okolo mestského domu: Palazzo del Commune...

Len v jednom zo všetkých domov mesta svietilo sa v tento čas. Len jeden oblok bol osvietený...

Úzka sklepená izba, osvetlená visiacou lampou, v ktorej horel olej, bola zavalená rukopisnými knihami. Niektoré z nich ligotaly sa rozkošnými, razenými, okovanými zlatom a striebrom väzbami. No veľkolepá výstrojnosť kníh nezodpovedala ani ostatnému zariadeniu izby, ani obleku domáceho pána, sediaceho za veľkým kamenným stolom. Steny boly obložené drevenými panelmi, obtiahnutými remeňom, drevená lavica zakrytá prostým tmavým súknom.

Prvý lúč slnka padol na tvár muža, sediaceho za knihou, a osvietil ju. Bola to mužná, krásna tvár. Trochu vpadlé oči, orličí nos, pravidelné záhyby línie rtov a vyčnievajúca napred zaostrená brada, poukazovaly na povahu silnú, náruživú.

Prostá čierna odev uložila sa svobodnými skladkami okolo tela čítajúceho.

Tento človek bol Dante Alighieri, budúci znamenitý tvorca trilogie: *Vita nuova*, *Convito* a *Divina Commedia*.

Na stole pred Dantom ležaly jeho milí auktory: Platon, Aristoteles, Ptolomej, Virgil, Horác, — no veliký básnik nečítal: bol hlboko zamyslený, ťažké myšlienky neopúšťaly ho celú túto krátku letnú noc.

Dumy o rodisku, o prekrásnej, no bujnej, obliatej krvou, Florencii, nedávaly pokoja Alighierimu.

— Ty hynieš, drahé rodisko! šeptal veľký poet. — Nesvornosť! vraždy! krivopřísahy!... Chatrná hŕstka tvojich verných synov — čo ona značí v tejto vzteklej tlupe vrahov, tyranov a vojakov s podkupným svedomím a mečom!... Kde východ? kde spasenie?...

A skutočne, položenie Florencie bolo kritické v ten čas. Šľachta vyšla na mizinu, pritiahla si nenávisť celého národa svojimi priestupkami; bohatí mešťani, bankári a kupci upierali moc baronom a nobilom. Jedni — silní vojenskou zkúsenosťou, zbrojou, starým menom; druhí — zlatom, vrhali sa v divé zápasy. Liala sa krv, horely obydlia; slabý podesta, bezsilná mestská rada, signoria, nerobili nič, ale trpel najviac prostý národ, uníženy, biedny. Úbohí mohli len biľagovať nenávidiace sa stránky opovržlivými prezývkami, s obyčajným národným humorom. Národ zval bohatých mešťanov stránky „Bielych“ *mastnými* (popolani grassi) a nobilov stránky „Čiernych“ *lačnými* (popolani magri).

Zore sa zapálily, no Dante sedel nepohnute, vždy s tými samými mučiacimi dumami. Predstavoval si bohatého, nadutého vodcu „Bielych", Vieri Cerchiho, a ukrutného, dravého, vládychtivého barona Donatiho, vodcu „Čiernych". Ako ich smieriť?!

Položenie Dantovo bolo výnimečné. Dľa stavu bohatý mešťan, mal za ženu sestru barona Donatiho, Gemmu, hrdú krásavicu, ktorá sviedla ho svojou krásnou tvárou na jednej hostine. No Dante nepripojil sa ani k jednej, ani k druhej strane, — čo ho to stálo, vedela len jeho mužná, čestná duša...

Slnce už zalievalo celú izbu Dantovu, už knôt v lampe dohorel a zhasol s treskom, keď na ulici ozvaly sa rýchle kroky, potom klopanie na dverách a mužské hlasy. Alighieri, načúchajúc, vstal so zadivením.

Do izby náhlo vošlo niekoľko ľudí.

— Alighieri! Donati olúpil kláštor sv. Kláry a uniesol Piccardu! rýchlo prehovoril jeden z príchodzích, širokoplecí, vysoký mešťan.

— Áno! Zlodej zase zmocnil sa svojej sestry! Zase chce ju vydať za prekliateho, prostopašného Rosselina! zvolal druhý hosť. Bol to vysoký šuhaj so svietacimi sa čiernymi očami, krásny, strojný.

Tretí bol starík s dlhou bradou. Čo i opieral sa na dlhú paličku, bol ešte bodrý a svieži. Stojac za svojimi prudkými priateľmi, smutne hľadel na bľadú, zádumčivú tvár Dantovu, iste ešte nechápal a nepoňal ničoho z náhlych výkrikov hostí.

— A čože ty, Alighieri — spíš? chorý si? Počuješ, čo ti my hovoríme? netrpelivo zvolal šuhaj.

— Giotto! prísne zastavil ho starík: — len jeden je Dante v celej Florencii — počuješ? v celej! — nespí, ale myslí o otčine. A chorý je — od zármutku nad rodiskom...

— Ďakujem ti, otec Cimabue, povedal Dante. — No rozpovedz podrobnejšie, čo sa stalo, lebo Giotto hovorí práve tak nejasne, ako nadane kreslí a lepí...

Kým starec rozprával, ako Donati uniesol svoju sestru Piccardu z kláštora, kam pred ním sa ukryla, — my povieme, kto boli včasní hostia Dantovi...

Šuhaja zvali Giotto. Ešte ako biedny, malý pastierik padol do očí znamenitému florentínskemu umelcovi Cimabue, keď kreslil paličkou na piesku svoje ovce. Starý umelec zbadal talent, a mladý maliar, vyučený ním, bol už významným v opisovaný čas. Tento šuhaj stvoril pozdejšie znamenité fresky: „Manželstvo sv. Františka s biedou", v Assisi, v chráme sv. Františka.

Druhý hosť, niečo starší, mal meno Brunetto-Latini; bol on známy auktor obšírneho diela *Il Tresor* (poklad). Toto dielo malo 3000 veršov a predstavovalo samo sebou peknú na ten čas encyklopädiu. Povestný učenec patril medzi najprvších mešťanov Florencie.

Tretí — starec, umelec Cimabue, tvorca veľkolepých madonn v chráme Maria Novella, učiteľ Giottov, bol ľúbený všetkými Florentíncami. On bral živú účasť v snahách Dantových a iných — smieriť Florenciu.

Všetci traja odetí boli v čiernych kaftanoch s úzkou obrubou a úzkymi rukávami, v čiernych plášťoch so striebornou sponkou na hrudi. Neveľká čierna čiapočka s úškami skoro zakrývala vlasy, spustené na čelo a rovno zastrihnuté. To bol obyčajný oblek florentínskych meštanov.

— Čo robiť, druh Alighieri? spýtal sa Cimabue, dokončiac reč o vzteklosťach Donatiho.

Dante chvíľku mlčal, potom vzpriamil sa a hľadiac oknom na prebúdzajúce sa mesto, preriekol spokojne a tvrdo:

— Čakať!

— Dokiaľ?! rozzlobene zvolal Giotto. — Kým nestydatí nobili nevydusia nás všetkých? Kým Florencia nebude hniezdom podkupných condottierov?!...

— Čakať! seriósne opakoval Dante.

— To hovorí muž Gemmy Donati! ostro povedal nahnevaný mladý umelec.

— Poď sem, prchlivý mládenec! ani najmenej nehnevajúc sa, prehovoril Alighieri a priviedol ho k oknu. — Hľaď! Vidíš tieto pokojné ulice? Vidíš remeselníkov, ktorí pribrali sa ku svojej každodennej práci? Vidíš tú bohatú meštianku, v nosilkách, naparfümovanú, celú ovešanú zlatom? Vidíš tých mladých nobilov v čipkách a atlase, od ktorých prosí almužnu biedny?... A teraz poviem ti neveľkú bájku. Búrnej rieke postavili hrádzu; rieka penila sa, hučala, no nemohla pretrhnúť priehradu. Prišly dažde, vody pribúdalo. Konečne, keď spadla malinká kvapka, posledná, preplnivšia všetko kvapka — vtedy hrádza srútila sa a rieka bola svobodná. Počuj! Keď tieto ulice naplnia sa ozbrojeným ľudom, títo remeselníci premenia sa na hrozných vojakov, táto premaznaná meštianka a šviháci-nobili odpracú sa, — vtedy spadla posledná kvapka!... Porozumel si mi?

Giotto mlčky podal ruku Alighierimu a sklopil oči. Zapálil sa.

— Ty si múdry, Dante Alighieri, ako tí, ktorí písali tieto knihy! zvolal starec Cimabue, ukazujúc na diela filosofov, ležiace na stole. — No, pokračoval šedivý umelec, — mne je ľúto teba. Akýsi vnútorný hlas hovorí mi, že budeš slávny, budeš povestný, no veľmi nešťastný! Áno, Alighieri: neocení teba tvoja ľahkomyseľná Florencia!

Dante zostával spokojný.

— Ty, možno, predpovedáš pravdu, prehovoril, — no ja hotový som na všetko. Ja pôjdem svojou cestou.

Včasní hostia začali lúčiť sa s domácim pánom.

— Tak, priatelia, povedal Alighieri: — moja mienka je: čakať!

Hostia odišli.

II.

Najkrajšia izba bohatého domu Dantovho patrila jeho žene, krásnej Gemme Donati.

Alighieri už dávno rozlúčil sa so svojimi hosťmi, a Gemma vždy ešte tuho a sladko spala. Krýdlové okná jej izby zatiahnuté

boly ťažkými hodvabnými záclonami, ktoré skoro neprepúšťaly svetla. Konečne jeden dotieravý lúč slnca predral sa predsa cez malinký otvor a, skĺznuv po tvári mladej Florentínky, zobudil ju.

Gemma vysvobodila si zpod prikrývadla bielu, antickej formy ruku a popravila svoje krásne vlasy. Ospalými očiami obzrela izbu.

Jej nechcelo sa vstávať. Na širokej a, dľa vtedajšej módy, veľmi dlhej posteli, s vysokým chrbtom, bolo tak mäkko a teplo... Páperová poduška, dva matrace, jeden na druhom, teplé, hodvabné vyšívané prikrývadlo — všetko maznalo a laskalo atlasovú kožu krásavice.

Na nádhernom brusselskom koberci pri posteli stály črievice Gemmy, pošité perlami; baldachýn na štyroch stĺpoch skrýval vlnistými skladkami svodné lože Florentínky.

Vošla komorná Gemmina, Giulia, a úctive navrhla panej obliekať sa. Odtiahla záclony; slnce vlialo sa do izby, ktorá zajasala celá drahocenným náradím... Nenadarmo dcéra nobila, Gemma Donati, sostúpila k bohatému mešťanovi Alighierimu; vo všetkom prezeral čisto-šľachtický zbytok.

Kamenné steny izby boly najprv obité drevenými, vyrezávanými panelami, obtiahnutými razeným vzorkovaným remeňom a okrem toho zavešané drahými kobercami valencianskej, turínskej a brusselskej práce.

S obitej remeňom povaly spúšťaly sa kryštálové lustre o štyroch sviecach.

Všemožných spôsobov stoličky a fotele naplňovaly izbu. Tu boly i liate nürnbergské cínové stoličky, i francúzskej rezbárskej práce náradie, i nízke skladacie taburety s inkrustáciou italianskej roboty. Pri posteli stála truhla s mnohohranným vrchnákom, okrášleným rezbou zo slonovej kosti.

No na čo Gemma bola najhrdšia, hlavný predmet jej neunavných starostí, — to bol výklenok, celý zastavaný nádhernými nádobami. V lúčach slnca jagaly sa zlaté, strieborné, kryštálové, bronzové vásy; zrkadlá, z polírovaného metallu a kryštálu, horely v nádherných rámoch. Umelci všetkých krajov okrášlili výklenok Gemmy svojimi prácami... Čašky nemeckej filigránskej roboty; metallové veci so zvláštnou rezbou, takzvaná *intarsia*, veci z mramora, z pieskovca, vzácne, jasno natrené štátuetky z vosku, italianskej práce, — všetko to blyšťalo sa a pestrelo.

Gemma, zodvihnúc sa s postele, pozrela sa v milé svoje zrkadlo, ktoré držala strieborná siréna, a našla líca svoje nedostatočne ružovými. Giulia podala jej malinkú truhličku v remennom zlátenom futrále, kde opatrovaly sa náterky a barvy.

Zatým krásavica načala obliekať sa, spytujúc sa shovorčivej slúžky na mestské novinky.

— Lvica v klietke pri paláci podestu uliahla tejto noci mladé, — oznámila Giulia predovšetkým.

— Sláva Bohu! nábožne zvolala pani.

Skutočne, poverčiví Taliani považovali za dobrý znak plodnosť lvov, ktorých držali v mestách pre vykonávanie politických výrokov.

— Aké šaty oblečie si signora na zajtrajšiu processiu? Aká škoda, že processia padne na sobotu: to je zlý deň...

— Áno, prehovorila, bľadnúc, Gemma: — veru, stane sa niečo! Niekoľko veselých milostných intríg, vyňuchaných Giuliou, rozohnalo poverčivý nepokoj panej.

Len čo pripla Gemma na svoje šaty s dlhou vlečkou zlatý opasok, a vezmúc perlový šperk, začala ho probovať, vošiel Dante. Bol bľadý a mračný.

— Ty vieš, čo vykonal tvoj brat? ostro spýtal sa ženy.

Vypočujúc historiu unesenia sestry, Gemma, nečakano pre muža, veselo zasmiala sa.

— To je krásne! Junák je brat! Ja nikdy neľúbila som nedotklivú Piccardu... Nech si požije s potvorou Rosselinim!...

Dante hľadel na ženu so zadivením.

— Ty si ukrutné stvorenie, Gemma! povedal. — Tebe nie je ľúto sestry... Taký smutný osud...

— Prečože — smutný?! zvolala ohnivá Gemma. — Rosselino je nobil; Piccarda bude vznešenou dámou. Jej nebude treba predávať sa dákemu vykŕmenému bohatému mešťanovi...

Tu Gemma zastala, no už bolo pozde. Dante porozumel jej poznámke. Jestli v ňom bola ešte nejaká nádej, že Gemma ľúbi ho, teraz ztratila sa.

Mlčky vyšiel z izby, ešte bľadší a mračnejší, než vošiel do nej. Gemma, tiež rozčulená, oháňala vejárom svoju rozhorúčenú tvár a ťažko dýchala.

No skoro sa uspokojila a vzala z remenného kufríka knihu v zamatovej so zlatom väzbe. To boly *Cento novelle antiche* — sto dávnych noviell — najmilšie čítanie dám tej doby.

Zábavné historie tak vyrazily krásavicu, že začala sa usmievať.

III.

Nastúpil deň processie ku chrámu Jána Krstiteľa.

Ulice Florencie, vydláždené ešte 1237. roku z rozkazu podestu Rubaconte, kypely národom. Slnce oblievalo zlatom obšírne basiliky mestských stavísk, ostrouhlé obluky a vyčnievajúce vežičky chrámov.

Reliefy na chrámových dverách horely, maľované sklá okien hádzaly pestré pruhy na kamene.

Massa mešťanov obdivovala processiu.

Hľa, prešiel podesta na čele mestskej rady — signorie. Mal zlatý, brokátový, podšitý ranostajom odev, tmavočervenú čiapku, biele rukavice s červeným zápästím. V ruke držal palicu z čierneho dreva so striebornou čiapočkou. Všetci úctive klaňali sa podestovi: on mal právo na život a smrť Florentíncov medzi stenami mesta.

Šiel biskup s kapitulou kanonikov. Jeho plná tvár bola vážna. Biskupská čiapka, vyšitá perlami, jagala sa na slnci. Opieral sa na dlhú berlu s rukoväťou v podobe skrúteného hada. Na prsiach prälátových visela zlatá doštička s dvanástimi kameňmi.

Za duchovenstvom išly všetky cechy Florencie. Bolo ich dvadsaťjeden. Vopred prevaľovali sa tuční súkenníci, najbohatší a najsilnejší cech.

Ďalej išiel cech bankárov, ktorých bolo vo Florencii osemdesiat domov. Bohatí bankári: Strozzi, Frescobaldi, Alberti, Bardi vážne hýbali sa na čele cecha.

Zástup ľudu vyprevádzal processiu. Šli vážni mešťania; ich ženy a dcéry viezly sa v palankinach. Popri nich vrteli sa švihácinobili a žvatlali vyhľadanou prídvornou rečou *curiale*. V oknách domov, na balkónoch bolo vidno vznešené dámy s vejárami v rukách.

Vodca strany „Bielych", bachratý Vieri Cerchi, niesol sa na mocnom irskom behúňovi rovno so svojím hrdým synom Nicolom.

— Divno, povedal otcovi šuhaj: — že nevideť baróna Donatiho... A vôbec *čiernych* akosi málo.

— Tým lepšie. Či ti nie je protivno videť tých zbojníkov! vrčiac hovoril Vieri Cerchi. — Hľa, tamto ich hniezdo — zámok lúpežníka Rosseliniho...

Zámok Rosselino-della-Tore, popri ktorom viedla cesta processiu, pozostával z niekoľkých stavísk, veľmi vysokých, mocných a mračných. Všetky spojoval jeden pokrov. Okolo zámku hrozne černely sa *spiragli* (barrikády) a priekopy. Všetko stavané bolo z tvrdého kameňa, dobytého so dna rieky Arno, a spájané tvrdým, ako železo cementom.

Zámok bol bezľudný a mračný, čo vôbec nesrovnávalo sa s okrášlením mesta a vystrojenými zástupmi. Nediv, že všetci zúčastnivší sa na processii pozerali na zasmušilé stavisko s istým strachom.

Processia prišla pred zámok. Vtedy otvorily sa vráta a ukázal sa vysoký rytier, na čiernom mantuánskom koni.

Za ním blysol dlhý rad kopíj.

Rytier tento bol baron Donati: hrúza Florencie, ktorý mnoho ráz podujal povstanie, narušil zákony, smial sa nad signoriou, lúpil domy mešťanov a odvádzal ich ženy a dcéry.

Kedysi baron preukázal veľkú úsluhu Florencii. V bitke s Aretíncami pri Campaldine mešťani ztratili hlavu, začali odstupovať. Hrozila im úplná porážka, no baron Donati, udrúc so zúfalou smelosťou na nepriateľa, oduševnil Florentíncov a víťazstvo bolo ich.

Prešly roky. Meno barona Donatiho vo Florencii začali všetci spomínať s kliatbou. Jeho neprávosti, jeho zúfalá odvážlivosť a surovosť prekračovaly všetky hranice. Nenávideli ho i mešťania, i luza, ešte i mnohí zo strany „Čiernych".

No taký je vliv skvelého zovňajška, že keď statná figúra barona v blyštiacej zbrani, na koni, ktorý stál tisíc zlatých, prechodila po meste, keď jeho, hoc hrdo-surové, no krásne oči, jeho mužná čistorímskeho týpa tvár ukázala sa v zástupe — všetci vítali ho hlasnými krikami a už len tí najsmelší odhodlali sa hádzať na neho hrozivé pohľady a šeptať kliatby.

Baron, mlčky stojac pred svojimi vojakmi, hľadel na prechodiacu mimo processiu. Mal brnenie, vyložené zlatom v záhyboch. Taká práca zbrane volala sa *tausia*. Malinký štít z volovej kože

bol privesený k sedlu. Za pásom trčal veneciánsky kindžal s vlnitou rukoväťou, vtedy nazvaný: *langue de boeuf*. V pravej ruke Donatiho blýskal sa meč.

Jeho oddiel pozostával z divých, privyknutých k boju condottierov.

Baron prepustil duchovenstvo, signoriu i cechy, no keď húf mešťanov došiel k nemu s Vieri Cerchim, razom udrel ostrohami koňa a vrezal sa v neozbrojené rady, rúbajúc mečom na pravo i na ľavo. Nastal krik... Condottieri hodili sa za baronom, škrtili ženy, strhávali drahocenné veci, zabíjali...

Donati pretisol sa k Vieri Cerchimu, ktorý ešte nespamätal sa, keď už meč mal nad hlavou.

Nicolo Cerchi hodil sa zachrániť otca, ale svalil sa na zem s rozseknutou hlavou...

„Bieli“ konečne odtisli barona. So všetkých strán sbehúval sa národ, schytil sa strašný šum. Donati, spokojný s výsledkom nápadu, dal znak condottierom a „Čierni“, postaviac sa do pravidelných radov, vošli do zámku. Vráta sa zatvorily.

V roztratenom a zakrvavenom zástupe „Bielych“ Vieri Cerchi plakal nad mrtvolou syna. Dookola válaly sa mrtvoly žien, matere hľadaly rozšliapané kopytami telá svojich detí... A celou ulicou ozýval sa mračný, hrozivý hukot národa.

Z temnej basiliky blízkeho chrámu vyšli Cimabue a Giotto.

— Učiteľ! povedal rozčuleným hlasom Giotto, ukazujúc na mrtvoly: — či nie je toto tá posledná kvapka, o ktorej hovoril Dante?

Starec mlčky kývnul hlavou...

IV.

Prešly dva dni.

V zámku Rosseliniho zase sišli sa všetci „Čierni“. Domáci pán — vysoký, nápadne-škaredý nobil, známy svojimi bohatstvami a nešľachetnosťami, pozval rovnosmýšľajúcich na svadbu.

Carlo Donati, bankár Frescobaldi a massa iných hostí sedeli okolo hodovného stola.

Zariadenie zámku bolo nádherné. Feudálni šľachtici, ktorých kroniky tých časov nazývajú „zločincami, prostopašníkmi, vinníkmi všetkých ľudských nešťastí, ľuďmi, ktorí pokladali sa vyše zákonov“ — títo šľachtici neznali hraníc v prepychu. Rosselino mal ešte familiárne bohatstvá a žil široko...

Zlaté súdky, slaničky a ohromné trojnohy na čaše s vínom — blyšťaly sa na stole. Čaše, okrúhle, oválne, mnohouholné, vyznačovaly sa jemnou rezbou a inkrustáciou. Krčahy a fľaše, v podobe zverov, podivne osypané kameňmi, boly plné vínom. Rozličné pokále chodily po rukách hostivších sa: zo zlata, striebra, slonovej kosti, drahého dreva, pštrosových pier, z kokosových orechov, rakovín, rohov...

Hostia jedli umelecky prihotovené jedlá rovno palcami, lebo

vidličiek vtedy ešte nebolo. Na každého kavaliera a na každú dámu podával sa jeden spoločný príbor. Pili tiež, dľa zvyku, z jednoho pohára.

Hostina už končila sa. Na stole stálo pečivo, paštéty so zlatými a striebornými okrasami; víno lialo sa, ako rieka.

Baron Donati, rozpálený vínom, preklínal „Bielych", hrozil Florencii, chvastal sa. Rosselino vymieňal si zdvorilosti s bankárom Frescobaldim.

— Pieseň! pieseň! kričala mládež.

Jeden z mladých nobilov vzal niekoľko akkordov na malej lutni, podanej mu, a zaspieval pieseň, obľúbenú u „Čiernych".

„Vínnou vlahou omráčený,
Drieme „biely" mešťan,
Ženu jeho bozkáva si
„Čierny" kavalier."

Razom pri dverách sály bolo počuť šum. Pieseň pretrhla sa...

— Čo tam?! zakričal Rosselino.

— Posol od signorie k nobilom! prehovoril čísi mužný hlas.

Nobili vzkočili zpoza stola, hodili sa ku dverám, k oknám.

Rosselino preklínal sluhov, Donati chytal sa meča. No už bolo pozde... Zámocká stráž ležala na barrikádach, sviazaná a odzbrojená. Zámok bol nenadále zaujatý niekoľkými tisícmi mešťanov...

Vo dverách sály stál Dante Alighieri so svojimi priateľmi. On s hnusením hľadel na opilé shromaždenie nobilov. Za ním blýskala sa zbraň mešťanov...

— Nobili! prehovoril Alighieri: — ste vyhnaní z Florencie! Vaše boje s „Bielymi" hubia mesto. Vieri Cerchi a jeho strana už poddali sa výroku priorov signorie a vzďaľujú sa z mesta... Ja, ako novovyvolený prior signorie, vyslaný som oznámiť vám váš osud. Baron Donati! Rosselino! Frescobaldi! všetci ste vyhnaní. protiviť sa je daromná vec. Poslúchnite!

Nastala hrobová tichosť. Všetci, ešte i sám drzý Donati, akosi stránili sa tohto vysokého človeka s bľadou tvárou, odetého v čiernom

Jeden za druhým nobili pokorne opúšťali sálu; len dupot koňských kopýt prerušoval tíšinu.

Junák Giotto s nadšením, skoro zbožne hľadel na Alighieriho, na jeho energičný profil.

Možno, v tom okamžení v ume nadšeného umelca mihla sa myšlienka položiť na plátno črty velikého poeta, veľkého trpiteľa za rodisko.

A mladý umelec vykonal svoj úmysel: vymaľoval porträt Danta na jednej z fresiek vo dvorci florentínskych podestov. Táto freska prežila mnohé veky a dosiaľ možno súdiť o veľkom nadaní Giotta.

Brunetto-Latini a Cimabue tiež obdivovali Danta.

— Alighieri! zvolal šedivý umelec: — ty si veľký!

— Dosť, môj druh, odpovedal ten s tichým úsmevom: — to,

čo, ako zdá sa, urobil som ja, — chystalo sa v skutočnosti už dávno, dávno...

— Dante Alighieri! otčina neocení teba! povedal Cimabue trasúcim sa od pohnutia hlasom.

Dante horko usmial sa.

Predpovedanie Cimabua splnilo sa. Skoro Dante Alighieri bol vyhnaný z otčiny tými samými Florentíncami, ktorých on osvobodil od nobilov... Prel. *B. Š.*

Niečo o malinníkoch Bošáckej doliny.

Podáva *J. L. Holuby.*

Rod malinníkov (Rubus) je i v našom kraji tak bohatý na druhy, miešancov a formy, že temer k nemožnosťam patrí opanovať ich a sústavne dľa príbuznosti všetky tak opísať, aby sa dľa toho opisu kýmkoľvek určiť daly. Viac ráz pokúsil som sa i ja sostaviť priehľadne čiernoplodé malinníky aspoň môjho najbližšieho okolia, v ktorom sa nachodí množstvo takých druhov a foriem, ktoré sa pod klobúk žiadneho, mne známeho opisu vpratať nedaly, a tak, ako nové novým, uznám vďačne, že často zbytočným menom a opisom opatrené boly a byť musely. Spáchal som tedy i ja, ako predo mnou, súčasne so mnou a po mne veľmi mnohí iní batografi (opisovatelia malinníkov) hŕbu takrečených nových druhov, miešancov a foriem, z ktorých však len čiastka menšia udržaná byť môže a veliká väčšina degradovaná je na púhe synonyma: a tak pri najlepšej vôli, prispeť k objasneniu mnohotvarnosti tohoto temer do nekonečna menivého rodu, prispel som mimovoľne k rozmnoženiu konfúsie. A vyznal som to úprimne viac ráz svojim cteným dopisovateľom i tu v hraniciach vlasti našej, i za hraniciami; ale nedali mi pokoja a ustavične len vypytovali odo mňa tunajšie malinníky, nechtiac dopustiť, aby som tých ostnáčov, do ktorých som sa bol s takou chuťou pustil, ako všetkým opisom vzdorujúcich hlaváňov a neposedov, na klin zavesil a viac o nich sa nestaral. I minulého roku išly, na naliehavú žiadosť, balíky malinníkov do Budapešti, do Viedne, do Westfalska i do Švédska. Som zvedavý, ako si tam s nimi poradia a kde ich v rade umiestia? Na monografii uhorských malinníkov pracuje teraz najpovolanejší florista uhorský, Dr. Vincenc Borbás v Budapešti, ktorý má i najväčšiu čiastku mojich tunajších malinníkov a daktoré mnou perom kreslené a čiastočne kolorované druhy. Nepochybujem, že jeho práca vyrovná sa najlepšiemu dosiaľ dielu dr. Fockeho v Brémach (Synopsis deutscher Brombeeren", 1877), ale nemožno očakávať, že by dľa nej potom bolo možno spoľahlivo určiť všetky, na území koruny uhorskej sa nachodiace druhy a formy, lebo najväčšia čiastka Uhorska je, čo do malinníkov, len povrchne preskúmaná, alebo celkom neznáma. Bude to tedy v najlepšom prípade len smelý pokus jak-tak do poriadku priviesť to

tlohú-vabhohú kvetny malinníkov uhorských, a vystavenie najrozšírenejších a najvýznamnejších druhov, s obídením menej rozšírených, lebo len sporadicky sa vyskytujúcich, bárs i tie, na malom území, lebo sporadicky rastúce druhy, nech sa len dobrými a stálymi známkami od ostatných delia a zo semena s nezmenenými podstatnými známkami sa rozmnožujú, zasluhujú, aby sa s nimi tak zachádzalo, ako s druhami najrozšírenejšími. Ale kto sa na to smie odvážiť, aby všetky tie stá rozličných malinníkov zo semena dochovával a za dlhé roky i na rozličnej pôde pozoroval? Ja som len asi desať pekných malinníkov presadil do záhrady a niektoré zo semena dochoval, abych ich mohol pozorovať. Pozorovanie však musel som už po dvoch rokoch zastaviť, lebo sa mi tak drzo a bezočive rozrastaly po záhrade, že moji domáci rukami zalamovali, že im už miesta na mrkvu a cibuľu nezostane!

Malinníky rastú vo velikom množstve zvlášť po horách. V stíne hustých, tmavých lesov ledakde vidno slabučké prímerky; ale ako sa les sotne, objavia sa malinníky v druhý, tretí rok tak hojne, že šľahúnami svojimi pokrývajú často značné plochy. Kde sa tam razom nabraly? Niečo narozsievali vtáci s výtrusom, lebo im puchor tvrdé kôstky malín nestrovil; ostatok živoril bol v stíne hory, bez toho, aby bol plody donášal alebo čo len kvitol, až keď prekážka zdarného vzrastu — husté, listnaté stromy — vyťatím odstránená bola, vzchopily sa veľmi húževnatou silou života obdarené malinníky a doháňajú rýchlym a bujným vzrastom v svetle, čo v stíne boly zameškaly. Ale netešia sa tu dlhému, veselému vzrastu; lebo vzmáhaním listnatých drevín pribýva stínu a ubýva svetla, a o 6—7 rokov malinníky zase udusené bývajú a musia trpelive čakať, až sa po dlhých rokoch zase hora sotne. Preto sa stáva, že mnohé formy malinníkov, ktoré sme v sečiach pohodlne pozorovať a v akomkoľvek množstve počas troch, štyroch rokov sbierať mohli, so stanoviska sa ztratia, t. j. ani ku kvetu viac neprichádzajú a inými drevinami udusené bývajú. Omnoho stálejšie stanoviská malinníkov nachodia sa krajom lesov, na krovinatých, slabo drevinami porastených vŕškoch, pri cestách, po valoch rolí a skladoch vínohradov. Aj prielohy, t. j. mnohoročné nepreorávané úhory, skoro sa zaťahujú hniezdami malinníkov rozličných; ale ani tam nemajú stáleho miesta, lebo prielohy predsa dakedy sa posievajú, a pri oraní maliny sa vyhadzujú. Kde sa však malinník raz zahniezdi, nie tak snadno opustí svoje stanovisko; lebo keď len tenké korene jeho v zemi ostávajú, i tie vyháňajú do šľahúnov, na velikú mrzutosť žencom. V kopaniciach i po rokoch dobre pozná sa roľa, s ktorej strany bola zväčšená priklčovaním kusu zeme z húštiny; lebo tam malinníky, vzdor každoročnému vyhadzovaniu pri oraní a žatve, čo len v slabých šľahúnoch, urputne znovu z koreňa vyháňajú. A keď povážime, že čiernoplodé malinníky ešte i zakoreňovaním koncov tohoročných šľahúnov pod jaseň veľmi rýchle a výdatne sa rozmnožujú: uznáme, že nielen floristovi pre mnohotvarnosť, ale aj roľníkovi pre tuhý život, sú malinníky crux et scandalum! Podivil som sa, keď mi raz vážený, starý a zkúsený botanik bol poslal asi v sedmo-

složený šlahún plstnatého malinníka (Rubus tomentosus Borkh.), v pod jaseň špicom zakorenený, ako by to bolo niečo mimoriadneho. Stalo sa to tak, že predtým málo všímal si malinníkov, a keď sa dal do ich pozorovania a sbierania, zdalo sa mu to zakoreňovanie sa koncov šlahúnov zriedkavým zjavom. Náš slovenský ľud však o tom má dobrú vedomosť, lebo raz, keď som sa obstarného kopaničiara opýtal, ako sa má? odpovedal mi: „Ako ostružlina: obema konci v zemi!“ Za túto odpoveď by som mu hneď bol dal dukát, keby sa také semeno po mojich vreckách potĺkalo. *Ostružlinou* alebo *Ostružinou* menujú tu malinník ojínený (Rubus caesius L.) po roľach a pri potokoch často rastúci. *Ožínie* menuje sa hniezdo malinníka ojíneného, alebo aj tento druh sám; kdežto *malínie* znamená väčšie malinníky, ako na pr. Rubus candicans Whe; bifrons Vest, Vestii Focke atď.

Tu výš uvedenými poznámkami chcel som len upozorniť na zanímavosť tohoto veľmi rozšíreného a mnohotvarného rodu, a nebudem čitateľov unúvať suchým vypočítaním u nás dosiaľ známych jeho druhov, miešancov a foriem, alebo zdĺhavými a pritom obyčajne nie úplne spoľahlivými diagnosami. Keď sú už malinníky i čo do tvaru, i čo do zázračnej menivosti svojej, i čo do mimoriadneho bohatstva ešte z väčšej čiastky dostatočne neohraničených foriem, tak zanímavé, že sa už môžu vykázať bohatou, výlučne o nich pojednávajúcou, literatúrou: myslím, nebude od veci, keď nie s vedeckého, ale s pospolito-národného stanoviska pozreme na ne, ako ľud potrebuje malinníky na pokrm, lieky a čary.

Červené maliny (Rubus Idaeus L.) vo velikom množstve sa sbierajú po sečiach i pre domácu potrebu i na predaj. Najchutnejšie sú čerstvo naoberané s kra, lebo keď za čas stoja, domačkajú sa, a musia len pri svetle byť jedené, aby sa človek s malinami nenahltal aj červíkov. Hovorí sa síce, že človek nevie, od čoho stučnie; ale i to môže sa povedať, že vie, od čoho nestučnie. Zaváraná malinová šťava je veľmi chutný a občerstvujúci nápoj. Lekárne spotrebujú mnoho centov červených malín na syrup. V záhradách sa pestuje kde-tu odroda so žltými plodami.

Všetky čiernoplodé druhy a formy, ktoré dľa mena nepotrebujem vyčitovať, dávajú od leta až do jasene veľmi dobré ovocie. Čím žlazatejší a ostňatejší je druh, tým voňavejšie a sladšie plody máva. Najmenej sladkosti majú plody po roľach a pri potokoch rastúcich foriem ojíneného malinníka (Rubus caesius L.) a tohoto najbližších príbuzných. Černice sú jakoby pašou detí a pasákov; ale aj starí si na nich radi pochutnávajú. Ovocie malinníkov čiernoplodých zavára sa s cukrom a dá sa dlho držať; ale mne nie je to žiadnou maškrtou, lebo kôstky bobuliek veľmi zavadzajú zubom. Zakiaľ si smel hockto pálenku páliť doma bez platenia dane a bez dozoru financov, pálievali aj v tomto kraji silnú malinovicu, za ktorou ešte dnes bývalým kortešom sliny tečú. Z dobre zralých černíc môže sa prešovať i víno, ktoré bárs nie je tokajčinou, ale iste je zdravšie, než maštrancie, ktoré pod menom vína veselo a za drahý peniaz sa predávajú, na velikú škodu nielen vačkov, ale

i zdravia konsumentov! I teraz nosím vo vrecku výstrižky z *Pester Lloydu* a *Budapesti Hirlapu*, v ktorých verejne v oznamoch ponúkajú sa na .predaj isté extrakty, z ktorých za 5 zl. 50 kr. 100 litrov vína zhotoviť sa dá, a to vína „výtečného, zdravého, ktoré od pravého, prirodzeného vína nerozoznať.“ (Pest. Lloyd 1892 č. 65. od 16. marca). Komu takéto oznamy vačky naplňujú s nevýslovnou škodou na zdraví obecenstva, najlepšie sa pozná z oznamu tohože *Pester Lloydu* vo večernom liste od 11. marca 1892. Na záhlaví tohoto oznamu stojí hebrejskými literami, ale nemecky: „Wichtig für Regalienpächter“, a potom sa bezočive vyratujú tie špirituósne nápoje, ktoré „na studenej ceste bez apparátov, z prämiovaných essencií a äterických olejov etc.“ za lacný groš zhotoviť sa dajú. Podobné oznamy mám i z *Budap. Hirlapu*. To je hotové, verejne prevádzané travičstvo, proti ktorému naše kraje sú bez obrany. Keď asi pred rokom ministerstvom vyslaný zdravotný inšpektor navštevoval školy, riekol som mu: že je to veľmi dobre a múdre, keď sa pán minister o to stará, aby naše deťúrence do čistých a zdravých škôl chodily, a my sme mu za to povďační; len by sme si žiadali, aby sa nedovolilo iným spôsobom podkopávať a nivočiť zdravie ľudu, jako sa to, reku, týmito babraniciami deje: a ukázal som mu takých pár oznamov, jako tie výš uvedené. Zadivil sa tomu a riekol, že o tom nemal vedomosti, a vyžiadal si odo mňa tie výstrižky, sľúbiac mi, že jaknáhle sa do Budapešti vráti, na patričnom mieste to ukáže. Či na to nezabudol, neviem; ale oznamy také možno aj teraz ešte po novinách a kalendároch zhusta čítať. Tie švindlerské, travičské bane by sa zišlo zasypať!

Prosím za odpustenie, že mi pero z koľaje vyskočilo a že som pri malinníkoch spomenul i tých chemických virtuósov, ktorí z prachov vedia opojné nápoje robiť a za drahý peniaz beztrestne predávať.

Úplne zralé černice sú veľmi chutné, a daktorý žalúdok ich znesie veliké množstvo; ale ľuďom slabého žalúdka zapríčiňujú dávenie. Nejeden sa už naľakal, že krvou dávi, keď sa mu nestrovené černice násilne vrchom von hrnuly, ale kožky bobúľ a jadrá presvedčia každého, že červená vydávenina je len malinová brečka. Kde-tu vyvárajú černice aj v hustý, lekváru podobný syrup, a potierajú ním koláče.

V domácom lekárstve potrebujú sa len čerstvé, potlčené listy — na rany, „aby ich vyčistily a skoro zahojily.“ Vo Veleslavínovom vydaní Matthiolovho *Herbáru* z r. 1596 nachodí sa na strane 357 b. celý rad liekov, ktoré z čiastok malinníkových toho času sa robievaly: ale tie tu u nás známe nie sú. Za to ostružina hrá dosť dôležitú úlohu v poverách a čaroch. Pri nasýpaní peria do duchien nevesty musí byť aj ostružinový šľahún, cez ktorý sa perie sype: aby nevesta navždy bola chránená pred bosorstvami a počarovaním. Bez pochyby ostré ostne podávajú signatúru mocnej ochrany, lebo do živého pichajú, ako nože a meče: a tak bránia prístup čarom. Ale ako môže vzbudiť ľúbosť tajne do postele vložený šľahún ostružiny? to uhádnuť bolo by veľmi ťažkou vecou. A predsa mi roz-

právala jedna žena so smiechom, že sama tak čarila, aby ju muž ľúbil. Vložila totiž pod plachtu do postele hodne ostnatý kus šľahúna ostružinového, ale beda! sotva muž uložil sa do postele, hneď z nej vyskočil, odhodil plachtu, aby videl, aký kocúr ho to tam tak nemilosrdne dodriapal. A keď tam našiel ostružinu a ešte k tomu aj do dlane sa popichal, miesto toho, aby bol zahorel ľúbosťou k žene, dal sa ju biť. Žena, dľa toho porekadla: „utekať je hanba, ale osožné“, vybehla na ulicu a kričala „na retu“, „Reta, ľudé! muž ma sce zabiť!“ A osožilo to; lebo muž, nechtiac stvárať nočné kravalle, vrátil sa pod krov. A žena táto už mala vydatú dcéru, keď sa takých ľúbostných čarov, čo jej to tak zle poslúžily, lapala!

O jednom Bošáčanovi mi rozprávali, že prvá žena jeho po smrti chodievala ho každú noc gniaviť. Radil sa známych, hľadal pomoc, dopytoval sa zkúsených vedomníkov a vedomkýň, až mu konečne poradili: aby v jaseni vyhľadal oblúkovito zohnutý šľahún malinníka, koncom v zemi zakorenený, a pod ten obluk aby sa po tri razy prevliekol. Ako to urobil, mal od tej doby od prvej ženy pokoj, a druhá ho ešte nechodí strašiť, lebo žije.

Na rube listov malinníkových býva pod jaseň veľmi mnoho húb z rodu Phragmidium, tak že sú cele čierne. Roku 1891 však tak máličko listov touto hubkou bolo napadnutých, ako som to nikdy predtým nespozoroval. Ešte koncom oktobra sbieral som daktoré malinníky — pravda, že už s prezretými a čiastočne opadanými plodami — s listami cele čistými a tou hubkou nezašpinenými. Za to však včas kvetu málo ktoré malinníky, blízko ovocných sadov rastúce, maly celé a neporušené listy; lebo húseníc bolo vlani tak úžasné množstvo, že nám nielen ovocné stromy obžieraly, ale i vŕby, topole, lipy, divé ruže, malinníky, ba aj byliny pod stromami a kríčkami boly od húseníc viac-menej obhryzené.

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Darna, roku 1246 územie *Darna* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Deber, roku 1258 vedľa rieky Nitry ležavší hon *Deber* v Nitre; F. IV, 2, 458.

Deberča, roku 1331 spomínaný potôček *Debrethe* i *Deberche* a *Berchepatak* („Debercze suo idiomate, qui descendit ex montibus Prandorff“, hovorí listina z r. 1613) pri Balvane v Tekove; B. o.

Debreta, roku 1263 územie *Debreta*, patrivšie Nitrianskemu hradu a ležavšie medzi Váhom a Dudváhom v Nitre; F. IV, 3, 118 a 121.

Dojčany, roku 1258 územie *Deychen* vedľa rieky Nitry v Nitre; F. IV, 2, 458.

Drietoma, roku 1244 spomínaný potok *Dretoma* na kysuckom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 347.

Druha, roku 1246 potok *Druha* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Dravča, roku 1264 obec *Drauch* v Spiši; F. IV, 3, 195. Spomína sa i obec i stotník „villa et centurio Drauchiariorum".

Ďun, roku 1253 spomínané územie i zámok *Diun* a vrch *Dyun* na gýmešskom panstve v Nitre; F. IV, 2, 207 a 208. Listiny hovoria, že tenže zámok vystavil Ondrej, syn Ivankov, ktorý Ivanka bol zakladateľom terajšej Forgáčovskej rodiny. I Srbi majú svoj „Djunis", stavší sa známym obzvlášte v poslednej srbsko-tureckej vojne.

Eburča, roku 1250 potok *Eburcse* na radvaňskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 61.

Egur, začiatok jednoho potôčka tamže, lebo listina z r. 1250 udáva „Egur caput rivuli"; F. IV, 2, 61.

Galša, roku 1246 územie *Galsa* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Gatoň, roku 1245 pole *Gaton* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Gemer, roku 1294 obec *Gumur* v Gemeri; F. VII, 2, 246.

Gýmeš, roku 1253 územie *Gymes* i *Gymus* v Nitre; F. IV, 2, 207.

Girinča, roku 1267 územie *Girinch* vedľa Trnavy v Požúnskej župe; F. IV, 3, 394.

Goboča, roku 1245 dolina *Goboche* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Grendúš alebo *Grendíš*, roku 1265 vrch *Grendus* vedľa Almáša v Honte; F. IV, 3, 279.

Hasák, roku 1250 spomínaný hon *Hassagh* na radvaňskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 61.

Hezinka, roku 1265 spomínaný vrch *Hezinka* v Honte; F. IV, 3, 280.

Hodočín, roku 1355 potok *Hodochin* v Orave; Č. X, 81.

Horyston, roku 1263 potok *Horizthon* vedľa Potvoríc v Nitre; F. IV, 3, 120.

Hornát, roku 1245 a 1250 spomínaná rieka *Chonrad* i *Harnad* v Spiši; F. IV, 1, 399 a IV, 2, 64.

Hron, v rokoch 1075, 1238, 1250 a 1253 spomínaná rieka *Gran*, *Gron*, *Goron*, *Grana* v Tekove, pritekajúca zo Zvolena; O. k. 9, 3, 3 a F. IV, 1, 144, ako i IV, 2, 60 a 205.

Hôznica, roku 1250 spolu s Bytčou od Trenčianskeho hradu odlúčené územie *Hoznucha* v Trenčíne pri Považskej Bystrici; F. IV, 2, 65.

Hurty, roku 1261 územie *Hurty*, ležavšie vedľa Hrona v Tekove; F. IV, 3, 54.

Hužina, už roku 1235 spomínaný potok *Husina*, vlievajúci sa do Nitry; F. IV, 1, 26.

Hybe, roku 1265 mesto alebo svobodná obec („civitas seu libera villa") *Gybe* a roku 1269 potok *Gybe* v Liptove; F. IV, 3, 312 a 544.

Chus, roku 1075 spomínaný vrch *Chus* vedľa Pukanca alebo Prandorfu v Honte; O. k. 9, 3, 3.

Chynorany, roku 1243 zemiansky majetok *Hyrenon* v Nitre; F. IV, 1, 284.

Ilonč, už roku 1235 jestvovavšia obec *Ylonch* vedľa Topoľčian v Nitre; F. IV, 1, 24.

Ilúš, roku 1244 obec *Iluz* na rajčianskom panstve v Nitre; F. IV, 1, 348.

Inomora, roku 1258 vedľa rieky Nitry ležavšie územie *Inmor* v Nitre; F. IV, 2, 458.

Ipoľ, v rokoch 1244 a 1246 spomínaná rieka *Ipol* a *Ipul* v Honte a poťažne v Novohrade; F. IV, 1, 337 a 407.

Istebné, roku 1382 obec *Istebnek* v Orave; Č. X, 77.

Jelkva, roku 1245 medza *Jelqua* v Požúnskej župe; F. IV, 1, 381.

Judrič alebo *Judrice*, roku 1258 vedľa rieky Nitry ležavšie územie *Judrich*; F. IV, 2, 458.

Juvor, roku 1261 dedina *Juver* vedľa Hurty v Tekove; F. IV, 3, 55.

Karulesy, roku 1243 spomínané hory *Karulesy* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Kaštry, roku 1255 lúka *Castri* v baňsko-bystrickom chotáre vo Zvolene; b.-bystr. arch. 1, 1.

Kevd, roku 1269 spomínaná dolina *Kewd* vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 515.

Kľačany, už roku 1209 jestvovavšia obec *Chelecen* i *Kelechen* v Tekove pri Leviciach; B. o.

Kleník, roku 1263 obec *Klenek* vedľa Brezovej v Nitre; F. IV, 3, 164.

Klobúk, roku 1242 obec *Clobuk* pri Váhu („apud aquam, quae vocatur Vaga"); F. IV, 1, 247.

Kočín, roku 1263 potok *Kocsin* vedľa Lančiaru a Rakovíc v Nitre; F. IV, 3, 163.

Kolín, roku 1253 obec *Kolun* na gýmešskom panstve a zoborskému kostolu patrivšie územie *Colun* v Nitre; F. IV, 2, 208.

Konač, roku 1256 studnička čiže žriedlo *Konach* na haraládskom panstve v Požúnskej župe; F. IV, 2, 373.

Konotopa, roku 1248 kráľom Belom IV. Namslávovi a jeho synom dané územie *Kanapota*, pozdejšie písavané i *Konatupa*, *Konotopa* a *Konothopa*, a roku 1254 spomínaný potôček *Conotopa* (vedľa terajšej Ivančinej) v Turci; F. IV, 2, 36 a 242.

Koromnov, roku 1244 dolina *Koromnov* na podolínskom panstve v Spiši; F. IV, 1, 346.

Krušovce, roku 1271 zemiansky majetok *Korus* v Nitre; F. VII, 2, 152.

Košice, roku 1267 obec *Cassa* v Abauji; F. IV, 3, 411.

Kozorič alebo *Kozorice*, roku 1263 územie *Kozorich* vedľa Debrety v Nitre; F. IV, 3, 121.

Krakovany, roku 1258 územie *Korkov* (Fejér dokladá v zátvorke „nunc Krakovan“), patrivšie ku hradu Bana v Nitre; F. VII, 1, 307.

Kraskovany, roku 1258 kráľovnej patrivšie územie *Keuresken* a iné, mestu Nitre prislúchavšie *Kuruskin* i *Koresken* a *Kurusken* vedľa rieky Nitry; F. IV, 2, 460 a VII, 1, 153 i VII, 2, 184 a 185.

Krtany, roku 1246 územie *Curtan* v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Krtíš, roku 1265 potôček *Kurtus* vedľa Plachtiniec v Honte; F. IV, 3, 280.

Krupina, roku 1238 mesto *Kurpona* i *Corpona*, kde už vtedy sedeli nemeckí Sasi; F. IV, 1, 137 a 329.

Kuklín, roku 1406 už len majer *Kuklen* medzi Tlmačom a Kozmálovcami v Tekove; B. o. 162. — Písavali jeho názov zavše i *Kwklew*, *Kykelo*, *Kukule*, *Kyklyofelde.*

Kunimzany, r. 1263 územie *Kunimzany* vedľa Ľubova v Nitre; F. IV, 3, 120.

Kurúš, už roku 1235 spomínaná obec *Kurus*, do nejžto viedla cesta vedľa Topoľčian v Nitre; F. IV, 1, 26.

Kuzmín, roku 1267 potok *Cuzmend* vedľa Košíc a Scinej v Abauji; F. IV, 3, 411.

Kymník, roku 1269 jazierce *Kymniktu* vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 516.

Kysúca, roku 1244 potok, písaný *Kis Zudcze* v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Laborča, už roku 1200 spomínaný potok *Laborcz* i *Loborch* a *Laborch* „prope ad sepulturam Ruthenorum“ v Zemplíne; F. VII, 1, 185 a IV, 2, 226.

Lančiar, roku 1263 obec *Lancsar* vedľa Váhu v Nitre; F. IV, 3, 163.

Ledúch, roku 1253 územie *Lendoch* i *Leduch* na gýmešskom panstve v Nitre; F. IV, 2, 208 a 209.

Liborča, roku 1244 a 1247 potok *Laborcza* i *Liborcza*, obec *Libvorcza* a zámok *Liborcza* na libvorskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 346 a 471 i 472.

Liešno, roku 1343 spomínaný zemiansky majetok *Lesno* v Turci; Č. X, 96.

Linča, roku 1243 z gemerského hradného panstva vylúčená obec *Lincha* v Gemeri; F. IV, 1, 293.

Liptov, roku 1260 a 1263 spomínané okolie — nie župa — *Liptov* i *Liptovia* a *Lyptou* („prouincia Lyptou“), terajšia Liptovská župa; F. IV, 3, 9 a 125.

Livka, roku 1244 obec *Lyuke* na rajčianskom panstve v Nitre; F. IV, 1, 348.

Lokín, roku 1243 obec *Lokuna* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Lubela, v rokoch 1262, 1269 a 1364 spomínaný potôček *Libele* a *Luhela* i *Juble* v Liptove; F. IV, 3, 66 a K. I, 14, 1, 2.

Ľubica, roku 1269 obec *Lubicha* vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 515.

Ludín, roku 1254 potôček *Ludun* v Zemplíne; F. IV, 2, 226.

Lukoča, roku 1250 potok *Lukocsa* na radvaňskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 61.

Lukva, roku 1246 riečka *Lucua* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407, — roku 1263 potok *Lukvapataka* vedľa mesta Zvolena; F. IV, 3, 143 a roku 1629 majer *Lukaua* (teraz Luková) pri Valkovciach v Tekove; O. k. 5, 3, 8.

Lupča, roku 1250 obec *Lypcsa* vo Zvolene; F. IV, 2, 61 a roku 1260 obec *Lipcsche* i *Lipche* v Liptove („in prouincia Liptouiensi“); F. IV, 3, 9 a 182.

Mača, roku 1277 potok *Macza* i *Macha*, počínajúci sa v rakšiansko-nedozorskom chotáre a vlievajúci svoje vody do Žarnovice v Turci; K. I, 14, 1, 2.

Mačiuč, roku 1233 spomínané územie *Machiuch* tam, kde stojí terajší starý rad v Mošovciach v Turci; Č. X, 88.

Mahola, r. 1406 spomínaná obec *Mahola* i *Mohola*, *Machwlya*, *Mychwlya*, *Machwla* v Tekove; O. k. 7, 8, 6.

Malatín, roku 1260 potôček *Malatin* pri Nemeckej Lupči v Liptove; F. IV, 3, 9.

Mama, už pred rokom 1109 obec *Mama* pri Dunaji v Komárne; O. 2.

Mana, už roku 1237 obec *Mana* i *Manya* pri Žitve neďaleko Hlohovca a v Nitre; F. IV, 1, 99—101. — Listina hovorí: „Villa Manya sita circa fluuium Sytva in Comitatu de Golgouch“; F. IV, 2, 54.

Mič, okolo roku 1285 jestvovavšia obec *Mych* pri Dunaji v Komárne; O. 10.

Mleta, roku 1243 dolina *Melete* na linčskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 293.

Modočany, už pred rokom 1109 dunajský prístav *Modochan* i *Modechen* v Komárne; O. 2.

Modra, roku 1256 obec *Modur* i *Modor* v Požúnskej župe („vbi sunt homines, qui castro Posoniensi quinque pondera soluere tenentur“); F. IV, 2, 390.

Morava, roku 1256 potok *Moraua* vedľa Skalice v Nitre a roku 1273 spomínaná rieka *Morava;* F. IV, 2, 392 a VII, 3, 80.

Moravce, roku 1265 obec *Morout* a 1295 obec *Morocz* v Honte; F. IV, 3, 280 a VII, 2, 185.

Mužla, roku 1256 obec *Myzle*, vedľa pezinského panstva v Požúnskej župe; F. IV, 2, 389.

Mužník, roku 1246 územie *Musznik* na fiľakovskom panstve v Novohrade; F. IV, 1, 407.

Mušuna alebo *Mičina*, okolo roku 1285 obec *Musuna* v Nitre; O. 10.

Nadašín, roku 1263 potok *Nadassin* pri Brezovej v Nitre; F. IV, 3, 164.

Nadraz, roku 1243 riečka *Nadras* na kävickom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 293.

Nasvod, roku 1269 arcibiskupská palota *Nasvod* v Nitre; F. IV, 3, 535.

Necpaly, v rokoch 1351, 1391 a 1427 obec *Nachpal* i *Necpal* a *Naspal* v Turci; K. I, 20, 1, 22.

Nešice, roku 1295 zemiansky majetok *Nesche* na uhrovskom panstve v Trenčíne; F. VII, 3, 109.

Nezez, roku 1263 hora *Nezez* vedľa Nového Mesta nad Váhom v Nitre; F. IV, 3, 119.

Nitra, roku 1075 rieka *Nitra*, pozdejšie písavaná i *Nytra*, *Nittra* a *Intra*; O. k. 9, 3, 3 a F. IV, 1, 26 a roku 1253 obec *Nitria* v Nitrianskej župe; F. IV, 2, 209.

Obada, už pred rokom 1109 názov *Obada* mavší dunajský ostrov v Komárne; O. 2.

Obud, roku 1255 spomínané územie *Obud* na jasenskom panstve v Turci; F. IV, 2, 361.

Obušk, roku 1255 Prejlovi, Velegínovi a Jakubovi patrivšie územie *Obusk*, terajšie Dolné Jaseno v Turci; F. IV, 2, 359.

Olčva, roku 1263 potok *Olchua* vedľa Zvolena vo Zvolenskej župe; F. IV, 3, 143.

Ološka, roku 1258 potok *Olosca* vedľa Krakovian v Nitre; F. VII, 1, 308.

Olšavka, roku 1245 potok *Olsavka* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Omur, roku 1244 obec *Omur* na rajčianskom panstve v Nitre; F. IV, 1, 348.

Orčvan, roku 1287 hora *Orchvan* pri Necpaliech v Turci; Č. X, 85.

Ovča, roku 1268 obec *Oucha*, súsedivšia s hradným panstvom v Komárne; M. I, 554.

Ozna, roku 1327 majer *Ozna* i *Azna* vedľa potoka Žitvy pri Obediciach v Tekove, B. o.

Ozora, r. 1243 potok Ozora na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 291.

Peliš, roku 1246 územie *Pelis* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Pensnec, roku 1265 obec *Pensnech* vedľa Šiah, „in capite vallis, quae dicitur Suha“ v Honte; F. IV, 3, 278.

Peťany, roku 1263 hradu Bana patrivšie územie *Pethan* vedľa Debrety v Nitre; F. IV, 3, 121.

Petín, roku 1217 obec *Peten*, ktorý zovie sa ešte i roku 1378 *Petend*, terajší Sv. Benedik v Tekove; M. I, 212 a B. o. 208.

Pezinok, roku 1256 územie *Bozin*, patrivšie prv ku Požúnskemu hradu; F. IV, 2, 388.

(Dokončenie.)

Drotár.

Obrázok z trenčianskej dediny.

Na dolnom konci dediny bývala stará Stanková. Hovorilo sa, že jej muž je najbohatším sedliakom; ona bola tiež z dobrého domu, pyšno a hrdo pozerala na druhé, chudobnejšie od seba. Jednu dcéru vydala za dobrého gazdu, ešte bola v dome Hanka, temer najkrajšie dievča v dedine. Zrazu Stankovej umrel náhle muž. Po jeho smrti doznala sa, že veru jej pekný majetok nie je čistý, ale zavisnuto na ňom 400 zlatých dlžoby, ktorá pre vydaj dcéry splatiť sa nemohla. Stanková skrotla v pýche, lebo po odumretí muža nešlo to u nich ako prv; bolo vidno, že chybuje mužský dozor pri gazdovstve.

„Gazdujú z pece na hlavu," ozývaly sa hlasy po dedine.

„Je mi to teraz za bohatstvo! Dnes-zajtra ju predajú, ak nebude mať z čoho platiť; čo chvíľa bude horšia od nás!"

Ináč myslel si Ondrej Jeleňovie. On už od dávna pozeral za Hankou, ale neodvážil sa k jej pyšnej materi. Čo, keby teraz pred ňu predstúpil a povedal: že on už má tých 400 zlatých, pritom niečo rolí a tak bude majetok Stankovský čistý od dlhu. A on veru tiež by bol dobrý stĺp v ňom, lebo je pracovitý, to každý vie.

„Oprobujem," pomyslel si Ondrej a poslal otca na pytačky.

Ale otec nič nevykonal. Hanka, akonáhle počula, čo je vo veci, šuch von dvermi a čo ako sa jej mať dovolávala, Hanky nebolo a nebolo. No, čo robiť?

„Najlepšie, keď príde Ondrej sám," povie mať; „sami sa najlepšie dohodnú; ja nebudem proti tomu, poznám Ondreja ako statočného, pracovitého mládenca. Svoje role, bár ich zbytok nemá, obrába poriadne, no a peniaze, ktoré každý rok donesie si z drotovačky, tiež ukazujú, že bude z neho človek. Nech príde v sobotu k Hanke, ja s ňou porozprávam."

Mať potom vzala dcéru na kázeň, čo to urobila, prečo schovala sa pred starým Jeleňom.

„Ja nechcem jeho syna!" hovorila trucovite Hanka.

„Čože? Podívajme sa! Ty musíš zaňho ísť! Čože sa nazdávaš? Naše gazdovstvo je zadlžené, z čoho budeš splácať? Ondrej je ešte mladý a už dosť zámožný."

„Veď keby len," nadmietala Hanka a hlasitý plač zatajil jej ďalšiu reč.

„Čo „keby len?" Pôjdeš a dosť! Poznáš ma! Zuza poslúchla, vydala sa po mojej vôli a je šťastná, a ty tiež urobíš tak! — Buď rozumná," pokračovala nežnejšie; „tebe môže byť ešte lepšie, ak sa zaňho vydáš; on prevezme náš majetok, Zuzu vyplatí a ty časom budeš gazdinou na „otcovskom". Ondrej donesie každý rok za tie tri alebo štyri mesiace pekný groš, v Nemeckej vydrotuje. Neraz si veru počula, ako ho v dedine chvália, že mu dobre ide."

„Veď ja to všetko viem, ale keby len — —" vypukla zase v plač Hanka.

„Keby len, keby len!“ skríkla nahnevane Stanková. „Čo máš proti nemu, he?“

„Keby len nebol taký vysoký a taký čierny!“ vybuchlo to konečne z Hanky. „Vždy sme sa dievčatá z neho posmievaly, že nie je taký, ako všetci ostatní mládenci z dediny; on vyzerá ako pán a nie ako sedliak.“ A už jej zase potôčky tiekly po lícach.

„Láry-fáry! A veď si ty tiež inakšia ako všetky dievčatá z dediny. Ktoráže sa ti vyrovná v kráse?“ hovorila mater, hľadiac na dcéru. „A potom, vieš dobre, že on nebude vždy chodiť po drotovačke, to potrvá ešte so päť alebo šesť rokov, potom shodí ten cudzí oblek a bude sedliak, ako aj my.“

„Ale čierny a vysoký predsa zostane! Sama som sa neraz z neho vysmievala, a teraz — — ja by sa za svet pred kamarátkami neukázala, keby sa práve mne mal dostať.“

„Aj sa ti dostane! Majetok sa očistiť musí, a takto to bude najlepšie. Nevídali! Vysmievať! Nejedna by ho s radosťou chcela, čo sa aj vysmievala z neho. Kto haní, ten kúpi. Že sa mi ho v sobotu, keď príde, vďačná ukážeš a nebudeš sa protiviť!“ pohrozila mať prísne a nechala dcéru o samote.

V sobotu prišiel mladý Jeleň do Stankov na zálety. Hanka neslúchla mater a bola hodne neprívetivá. V láske zaslepený Ondrej to nevidel, on bol celý š'astný, že mu mať slúbila dcéru a že Hanka neodporovala.

To bola divná svadba. Mladý zať žiaril radosťou a hrdo popravil si huňku na pleci, kráčajúc vedľa krásnej mladuchy, ktorá mala hlavu svesenú, tváričku obľadnutú a netrúfala si pozreť na svojho ženícha, a keď sa to ukradomky tu i tu stalo, zachvela sa a: „aký čierny, aký vysoký!“ prelietlo temno jej mysľou. Bolo jej do plaču, srdce svieralo sa v žiali, ale neplakala. Nie, chcela trucovať mater, ktorá ju prinútila ísť za Ondreja a teraz naložila zase, aby hodne pri sobáši plakala, že by jej vraj kravy dobre dojily.

„Práve nie, nech nedoja; nech sa naše gazdovstvo nevzmáha; ja nebudem plakať, bár by som si tým práve obľahčila.“

A Hanka neplakala. Meravo stála sťa socha pred oltárom a temne odznelo jej „áno“.

„Pekný pár je z nich,“ hovorili svatovia. Všetko bolo dobrej vôle, veselé Ondrej neľutoval groší na svadbu, uhostil každého čo najlepšie. I tanec nechybel. Hanka s Ondrejom boli prví v kole, to sa tak patrilo, a potom už vykrúcali driečnu nevestu za radom.

Ale mladej žienke nebolo v stave nič úsmev vylákať. Zostala tichá, smutná, v očiach jej vždy slzy hraly. A keď ju čepčily, keď ju družičky obstaly a prvá z nich, jej najlepšia priateľka, pošepla jej s úsmevom: „Vidíš, predsa ťa len neminul, čo si sa ako zdráhala,“ vyhŕkly jej slzy a padly na vienok, práve odopätý a do lona položený. Šelma družba, vidiac, ako Hanka rozmarín slzami kropí, schytil venec so smiechom a hovoril:

„Darmo ho polievaš, ten sa ti už viac nikdy nerozzelená! Tu máte, družice, vezmite si každá bylku z neho, aby ste sa čím skorej dostaly pod čepec. Pozrite len Hanku, aká je v ňom pekná!“

„Poď, teraz už patríš medzi nás,“ ozvala sa svatka, vzala Hanku za ruku a viedla Ondrejovi.

Pekná bola Hanka ako dievča, pekná bola ako žena. Ondrej, hľadiac na ňu, tonul v šťastí, hovoril jej samé pekné slová, ale oči driečnej žienky nechcely a nechcely sa vyjasniť.

Míňaly sa časy. Ondrej chodil, ako predtým, každoročne do Bavorska drôtom zarábať. Zakaždým doniesol hodne peňazí. Stará Stanková mala pravdu. Ondrej stal sa najzámožnejším v dedine. Ale čože, šťastným nebol! Celá dedina ho ľutovala, že tak zle sa oženil. Hanka videla, aký je dobrý, pracovitý, že hľadí jej všetko vyplniť, čo jej na očiach vidí, a predsa nemohla sa premôcť. Jej srdce bolo mu cudzie.

„Prečo, ach, prečo ma mať prinútila! Čo mi je zo všetkého pohodlia, čo je aj jemu z toho, že mňa dostal, keď nie som mu tým, čím by byť mala!“

Bolo jej Ondreja ľúto viac než seba. Keď prichádzaval domov, obyčajne zmizla z chyže, aby nemučili pohľadom jeden druhého.

„Tí by sa mali radšej rozísť,“ povrávalo sa dedinou.

Starej Stankovej doniesly sa tie chýry do uší. Zhrozila sa, lebo myslela, že jej mladšia dcéra privykne tak, ako i staršia. Cítila sa byť vinnou — ona ju bola prinútila.

Ondrej premenil sa veľmi. Z veselého mládenca stal sa človek zasmušilý. On zbadal hneď v prvý rok, že v Hanke nenašiel to, čo najsť dúfal. Ona bola dobrá, pilná, ale ich srdcia nevedely sa sblížiť; ona vždy vyhla nežnejsím výlevom jeho lásky, vždy hľadela znemožniť dôvernejší rozhovor. Ondrej ochladol tiež oproti nej, navykol vyhýbať jej, ako mu ona vyhýbala; manželia stretali sa v dome sťa cudzí.

Minuly už tri roky, a len neboli si bližší.

„Jeleň ide zase zajtra do Nemeckej,“ hovorilo sa po dedine. „Aspoň mu tam svitne, doma aj tak nemá ho čo tešiť, odkedy mu otec umrel. Vtedy aspoň s tým sa prehovoril.“

Stanková prišla vyprevadiť zaťa. Srdce sťa by jej nožom krájal, keď videla, ako chladne lúčili sa manželia.

„S Bohom, Hanka!“ povedal studeno; „o tri mesiace, ak dá Hospodin šťastia, vrátim sa, bude treba v poli robiť. — S Pánom Bohom zostaňte!“ obrátil sa k testinej a, podajúc ruku žene i jej, poberal sa z domu.

Hanka oprela sa o plot záhrady a hľadela za mužom. Ani raz sa neobzrel! „A veď aj načo!“ pomyslela si, ale bodlo ju to v srdce. „Veď ani nezasluhujem, aby bol ku mne láskavejší; ja som ho k tomu doviedla. Ja som mohla byť šťastná, on tiež; ale takto...! On už nedbá o mňa — —!“ Zodvihla konec zásterky k očiam a sotrela ňou slzy, tie zradkyne bôľa, ktoré tiekly po zbľadlých lícach a snáď levnily ťažkosti srdca.

„Ty plačeš?“ prihovárala sa mater. „Za Ondrejom plačeš? Ľúto ti je, že ide preč, a keď je doma, trýzniš ho. Celá dedina ti to zazlieva a ľutuje Ondreja. Mne samej ho je ľúto; ale ktože sa

nazdal, že budeš taká hlavatá. Svet hovorí, že by ste sa radšej mohli rozviesť, a veru bolo by to vari múdrejšie."

„Nikdy!" skríkla strmo Hanka. „To bych neprežila!"

Mať hľadela na ňu zadivene. „Prečo? Lepšie bude tak; veď ho nenávidíš."

„Kto vám povedal, že ho nenávidím?"

„Svet to hovorí, a nie bez príčiny!"

„To je lož! Ó, Bože — — — keby vedel!"

Siahla rukou k srdcu a dívala sa zase za mužom. Práve stál na kopci, s ktorého sa mal spustiť, aby rodná dedina i dom zmizly zraku jeho.

„Snáď sa ešte odtiaľ obzre," pomyslela si Hanka a dychtivým pohľadom pozerala za mužom. Už kročil dolu s kopca — už zmizol jej zrakom a neobzrel sa! On nestojí o ňu! — — Zakryla si tvár rukami a stála tak, dlho, dlho; až matka, vidiac, čo deje sa s dcérou, vzala ju za ruku a zaviedla do domu.

„Poď, nech súsedy nevytriešťajú oči na teba; nezavdávaj im príležitosť k novým rečiam."

Mater odišla a dcéra zostala zase sama so svojím žiaľom. Ona mala Ondreja veľmi rada, to cítila, a odpudila si ho sama, svojou chladnosťou, a teraz, keď láska vklzla sa sťa zlodej do jej srdca, keď poznala Ondreja ako muža šľachetného, dobrého; keď začala ináč myslieť o ňom, teraz zase stal sa jej on neprístupným. Nevtieral sa; chcel ju ušetriť, ľúto mu bolo, že Hankin mladý život hynul po boku jeho, a tak myslel, že robí dobre, keď vyhýba jej. A ju to bolelo, ale hrdosť či hlavatosť nedovoľovala jej urobiť prvý krok k sblíženiu...

Už dávno minul tretí mesiac, a Ondrej neprichádzal. Na Veľkú noc mal byť doma, a už sú Turíce tu a o ňom ani chýru. Hanka bola čo deň nepokojnejšia. Písal jej bol tri razy, i to, ako obyčajne, veľmi chladných, odmeraných pár slov: kde sa nachádza, ako mu ide atď. Len posledný list, ktorý došiel ešte pred troma týždňami, bol dlhší, kde medzi iným podotkol:

„Darí sa mi, chvalabohu, nad očakávanie dobre, lepšie než po iné roky. O týždeň, najďalej dva, prídem domov. Ľutujem Ťa, že Ti musím zas na oči, ale čo robiť; práce poľné, ktoré doma na mňa čakajú, nemôžem nechať tebe na starosti. Ale neľakaj sa príchodu môjho, buď uistená, že vžil som sa už do losu môjho a budem Ti vyhýbať, ak možno ešte viac než predtým. — — Pozde mi ľutovať, že som Tvoj mladý život tak sviazal! Keby to bolo možno, vrátil by ti svobodu, ale čo by bolo potom z Teba? Takto máš aspoň pohodlie. Keby nemal vieru v Boha, snáď by sa bolo niečo so mnou stalo, lebo už všelijaké myšlienky často križovaly mysľou mojou — — ale nie, to neurobím. Svet by tebe ubližoval, a ja som vinný. Preto maj len trpelivosť, možno, sám Hospodin urobí prostriedok medzi nami a rozlúči nás; snáď Ti ešte dakedy bude lepšie! Pozdravujem Ťa, aj mamku a Zuzu so švagrom. Tvoj Ondrej."

Hanku ten list znepokojoval. Za tie tri týždne čítala ho aj sto ráz, a čo jeden deň minul, cítila väčšiu úzkosť. Desila sa, že snáď myslí na samovraždu. „Dáva sebe príčinu, kdežto na mňa padá celá ťarcha viny. „Svet by snáď tebe ubližoval —," nie, neubližoval by mi, lebo jestli by sa mu dačo zlého prihodilo, bola by toho vinou ja... On hľadí len na mňa, a nie na seba."

Celé noci nespávala; strašné sny rušily jej spánok. Dnes chcela si ľahnúť hneď na mraku — veď veľmi sa ukonala. Zajtra Turíce. Ufala, že Ondrej azda dnes, k sviatkom, dôjde, a zase nič! Napiekla koláčov, nachystala všeličoho pre neho, vyriadila, vybielila dom ani pred svadbou, ale Ondrej neprišiel. Prv, než by sa bola uložila, vzala so stolka z modlitebnej knihy jeho list a čítala, čítala ho jedno za druhým, že jej až tma do očí prichodila; potom pritisla ho k srdcu — horúce slzy vypadly naň. Schovala ho: kľakla k posteli a modlila sa dlho, až razom prerušená bola hrkotom, ako by niekto prudko na zem niečo hodil. Zodvihla sklonenú hlavu a pozrela do obloka, kde to začula. Oslepila ju akási rudá žiara; nevidela nič a stála ako socha oproti obloku. Počula zvonenie dedinského zvonka na poplach, strmé kroky ľudí, hlučnú vravu, a medzi to vmiesily sa výkriky: „horí, horí!" Smysly ju chcely opustiť, ale nie, veď musí byť silná; horí to v blízkosti, treba zachovať duchaprítomnosť, ak by sa nešťastie sblížilo.

Vyskočila a vyšla namáhave na podstenie, odkiaľ mohla byť svedkyňou toho strašného divadla. Horela chalupa chudobnej želiarky, ktorá, zalamujúc rukami, behala ako bez rozumu, kričiac: „Zachráňte mi moje dieťa! Zachráňte mi moje dieťa!"

„Kde vám je?!" ozvaly sa hlasy.

„V komore — — Bože — —!" stenala zostrašená žena.

„Hm, ktože pôjde do toho ohňa?" „Nik si život nenadstaví!" „Ten by sa už veru mohol vopred so svetom rozlúčiť!" „Kto by sa na to dal, spáchal by hotovú samovraždu!" „Každému je život milý!" ozývaly sa hlasy.

„Tú plachtu sem!" bolo počuť silný hlas mužského, ktorý schytil z ruky jednej ženy hrubú plachtu, zamočil do potôčka, pretekajúceho dedinu, otočil si ju okolo seba a zmizol v horiacej chalupe. To všetko bolo činom jedného okamženia. Hrobová tichosť nastúpila razom po hroznom hluku; každý s hrúzou díval sa na postavu, miznúcu v plameňoch, len desný výkrik Hankin rozliehal sa večerným tichom.

„Ľudia, smilujte sa, ochráňte mi muža!" vykríkla prenikave.

Klesla na zem, smrteľná bľadosť pokryla jej tvár, pery osinaly, a zatvoriac oči, padla pod oblokom k drôtovým riadom svojho muža, ktoré boly ju vyrušily z modlitby; lebo jej muž, ktorý práve bol došiel, hľadel na ňu oblokom, ako čítala jeho list; videl, ako sa modlila, a nebol by ju vyrušoval, no vidiac vybúšiť oheň v chalupe, hodil drôty na zem a bežal pomáhať.

„Dajte skoro i sem vody, Jeleňovej prišlo zle!" kričaly ženy.

Začaly ju kriesiť a trely i oblievaly vodou. Medzitým zjavila sa zase oná vysoká postava medzi horiacimi trámami i s dieťaťom na ruke. Oddal ho materi.

„Boh vám odplať váš anjelský skutok!“ ďakovala mať; pre plač nemohla ďalej.

Upozornený, že mu žena zamdlela, Ondrej jedným skokom bol pod oblokom svojho domu. Viďel Hanku ležať na podstení, kde ju matka a súsedy kriesily.

Práve prichádzala k sebe; pery sa zvoľna pohybovaly a slabosťou umdletá šeptala: „Môj dobrý Ondrej, on tam zhorí!“

„Neboj sa, nič sa mi nestalo,“ ozval sa nežne jeho hlas, a Jeleň, odtisnúc súsedy, objal ženu kolo drieku, zodvihol ľahko, ako dieťa, a niesol do chyže. Tam posadil ju na lavicu pod pecou, sám sadol vedľa nej, podporujúc slabú jednou rukou.

Tak sedeli malú chvíľku nemo, no nie dlho; Hanka sa zrazu strhla, ovinula ruky kol hrdla mužovho, sklonila hlavu na jeho prsia a šeptala:

„Ondrej, môžeš mi odpustiť?“

On vzal jej ruky do svojej, pridvihol sklonenú hlavu a hľadel jej vrúcne do očí.

„A ty mne?“ spytoval sa.

„Ó, Bože!“ vzdychala. „Akých pár rokov som nám to pripravila! Ale teraz bude ináč, sľubujem ti!“

Objala ho znovu vrelo, srdečne. V tom zhrkotalo zase niečo pod oblokom.

„Ach, tvoje drôty,“ strhla sa Hanka; „a ľudia dívajú sa na nás!“ doložila zahanbene, hľadiac k obloku, a červenosť zabarvila jej bľadé líca.

„Nech ťa to nič nemrzí,“ hovoril on blažene. „Svet to môže videť.“

„Nechže vie o vašom šťastí!“ ozvala sa uspokojená matka, ktorú manželia ani nespozorovali, že zarovno s nimi bola vošla do chyže. I jej odpadol kameň so srdca.

A vonku nastala zase tma a nočná tichosť. Chalupa osamele stojacia zhorela bez zapríčinenia ďalšieho nešťastia.

Marína.

BESEDA.

Z poesie Hviezdoslava. Práve vyšiel 1. sväzok sobraných spisov Hviezdoslavových: je na čase oboznamovať sa s naším básnikom tak vlastným bádaním, ako návodom iných, i všímať si každého umného slova, pomáhajúceho tu vnikať do hĺbky nádherných tvorieb Hviezdoslavových, tu dosahovať ich výšku, tu zas poznávať ich prosté krásy. V *Literárnych Listoch* (prílohe ku *Kasateľni*, číslo 1—4) Tichomír Milkin napísal pekný rozbor *Eža Vlkolinského*, básne Hviezdoslavovej, vytlačenej najprv v Slovenských Pohľadoch (1890) a potom i v zvláštnej knihe.

Dej *Ežov* — píše Tichomír Milkin, keď už v krátkosti oboznámil s obsahom básne — je viac-menej každodenný, vídame ho v mestách, vídame ho po dedinách; dvaja mladí sa ľúbia, rodičia bráňa, nenie v ňom nič napínajúceho nervy, otrasujúceho celou ľudskou prirodzenosťou, a predsa je dosť zaujímavým. Táto zaujímavosť možno že pochádza z nedostižných rázov (charakterov), akých tu namaľoval básnik istou rukou a vypuklými črtami, a zo psychologickej pravdivosti deju. Vidzme toto dvoje lepšie.

Hlavným hrdinom básne je Ežo Vlkolinský, chasník zemiansky v tých rokoch, keď človek cíti, ako Shakespeare hovorí, „zbytok síl"; keď srdce túži, omdlieva a trasie sa pri videní ideála a nevie prečo a za čím, keď ešte najbásnickejší náter pozláti, ozdobí a jakoby zduševní najrealistickejší a najhmotnejší pud; keď si myslí, že nemožno mu žiť bez devy, ktorá mu so srdcom srástla sa. K tomuto rozpoloženiu ducha pridruží sa ešte i zemianska hrdosť, a toto dvoje odtrhne ináč poslušného a dobrého syna od milovanej a milujúcej matky, ktorá ho práve v týchto dvoch bodoch obrazila, zakážuc mu hlavný cit srdca a obraziac ho vypovedaním z domu. Ežo je ináč tichý, rozvažitý, a láska ho naučila byť i spravedlivým a múdrosmýšľajúcim, tak že si povšímne už i Lichardových slov, dľa ktorých: hodnosť ľudská nezáleží v jeho rode, ale v jeho mravnej hodnote, tak že sedliak môže byť omnoho hodnejší, než nejaký zeman. No ináč trebárs je Ežov ráz podarený, nie je on najvypuklejší. Najvypuklejším je ráz Elov, jeho strýcov.

Elo je prototyp slovenských obecných zemanov, je pyšný, zaťatý, prepiaty zeman, no jednoduchý, nevzdelaný sedliacky človek, ktorý opovrhuje sedľačou a pritom odpľúva, ako najposlednejší paholok. Smrteľne nenávidí svojho brata Beňa a jeho manželku Esteru. Je veľký žgrloš, trebárs nemá detí. Dievčence-deti si neváži, dľa starých obyčajov, ale len chlapcov, preto ani si nechce vziať za svoje akési dievča vnúča. A tento človek pritúli k sebe Eža, syna Beňovho a Esterinho; a tento sedľačou opovrhujúci človek ide k Bockom sedliakom pýtať ich dcéru za ženu Ežovi zemanovi; on skupáň mu robí svadbu, a to skvelú svadbu. Ako to možno? Nepriateľ prijíma k sebe syna nepriateľovho, aby sa takto pomstil skrz syna nad svoju nepriateľkou Esterou! Preto upevňuje vnuka, aby sa nepodal matke; preto mu robí po vôli i v jeho láske, tak že zapre svoju hrdosť a prepiatosť zemiansku, bár ona tu i tu vše vybuchne a dosť neostražito a kriklavo hrubiansky obrážajúc zdravo smýšľajúce hlavy. A poneváč Ežo vie znamenite pracovať, žgrloš strýc si ho podrží u seba, lebo mu za darmo a verne pracuje. Robí mu skvelú svadbu, lebo mu to tak káže zemianska pýcha, nech vidí svet, že je zeman a snáď chce i prevýšiť majetných, ale sedliackych Bockovcov. Na Eliáša nemožno zabudnúť, on sa nikdy nevytratí z pamäti čitateľovej.

Estera je tiež dobre kreslená. Je matka, ktorá vrelo ľúbi svojho jediného syna; je v tých rokoch, keď už ochladne srdce a človek vytrezvie. Ona drží: „v noci každá krava čierna", a nezkúseného syna chce oblažiť i proti jeho vôli, tým viac, že chce dvoch oblažiť.

Však sa navyknú. Preto vystupuje tak energične na Turíce a zapríčiní i sebe toľké nepríjemnosti i synovi. Rozľútostená tu i tu sa vyhráža synovi; no srdce materinské nemôže seba zapreť, ona žgrľačí — pre syna. A keď vidí, že so svadbou všetky jej protesty sú márne, že už vec nemôže zmeniť, utiahne sa do pozadia a s múdrou resignáciou vžije sa do nového položenia vecí. A keď vidí chlapča, vnuka, potomka svojho manžela Beňa, tiež Benka, keď nevinná jednoduchá prostota dieťaťa z jej krve dotkne sa jej srdca: smerí sa so synom, smerí sa s nevestou, ktorí si ju vždy vážili i počas jej neuprosenosti, čo videť z chovania sa dieťaťa oproti starej matke.

Žofka (žena Ežova) je nie takým vypuklým rázom, no najdeme i v nej peknú črtu, keď vyjavuje svoju obavu nad tým, že ich sňatku nepožehná Estera, matka Ežova. „V tom z hĺbky vzdychla. A on postriehol, keď vzhliadla k mesiačku, jak zaleskla sa slza v oku jej a zpod víčka... jak mykla... hladkom po líčku, sťa rosa ružou. „Čo ti? pre Boha!“ sa strhol Ezech. „Kto ti ublížil?“ — „Ach, Ezech“ — vetila — „ten záder ja už dlho v srdci nosím“ — „Aký? čo?“ — Tá tvoja matka, tá sa nesmieri ver nikdy s nami, to ma trápi, to ma nepokojí“ (41. str.). A len vtedy sa utíši, keď Ežo ju podozrieva, že nemá k nemu lásky a uistí ju, že sa ona, matka, dakedy smieri s nimi. A keďby ho opustila, že by tiež nevrátil sa k matke, ale že by pošiel svetom. „Keď tak, to idem hneď — no nikdy zpät k materi svojej! nikdy bez teba. Svet veľký je, dakde ustrniem.“

Bocko (tesť Ežov) je protivou Elovou; popri predsudkoch a prepiatej pýche Elovej dobre sa robí Bockova pokornosť, rozvažitosť a triezvosť. V Bockovi vidíme lepšiu čiastku nášho pospolitého ľudu. Mimo týchto sú ešte i iné osoby: Judka, manželka Elova, čo na Eža krivým okom pozerá, ale pred mužom sa prevyšuje, pán farár, pán rechtor, niekoľko chlapov zemanov a žien. No darmo je, toľko je všelijakých osôb, že pobočné, keď sú i ináč jednou črtou vhodne charakterisované, predsa sa len tratia z pamäti. Povšímnutia hodné sú slová Chateaubriandove (Duch kresť. Ulysses a Penelope), ktorý o Grékoch vraví: „Jeden túžiaci pastier, jeden rozprávajúci starčok, jeden bojujúci hrdina; toto je všetko, z čoho pozostáva ich báseň; a predsa človek ani nevie jako, ale táto báseň, v ktorej nič nenie, je predsa úplnejšia než naše dejmi a osobami preplnené romány.“ A pravdu má; i u Hviezdoslava by bolo bývalo dosť osôb tých spomenutých; načo nimi preplniť palett?

Z rázov tak istou a umeleckou rukou nakreslených zdrojí i psychologická pravdivosť deju; pri týchto rázoch celá udalosť nemohla sa ináč stať, než sa stala, ona je takmer nevyhnutná. Toto asi musíme poznamenať o kostre básnického diela; a teraz by sme mohli pristúpiť už bližšie, ku krásam, ktoré hneď na prvý pohľad bijú do očú.

Celá historka odohráva sa na Vlkolíne, teda na dedine medzi pospolitým naším slovenským ľudom, a preto je i básnik tu omnoho naivnejší, než vo svojich ostatných básňach, naivnejší než v *Háj-*

nikovej žene... Táto naivnosť a pospolitosť sa nám javí už i v pospolitých výrazoch, ktoré básnik zhusta užíva, na pr. Sem tam brúsiť (21), vyvaliť oči (19), mať čosi na jazyku (33), s niekym sa ráčiť (17), rukávy vysúkať (7), na moj' dušu atď. Tu nepoznať realistický smer je nemožno. Každý ťah je vzatý rovno zo života pospolitého ľudu, jeho je celý dej, jeho sú rázy; jeho opravdivý obraz sú opisy dedinských zvyčajov, a k tomuto sa druží, aby illúsia bola úplná, ešte i naivná prednáška a najmä ľudové dialogy a vtipy. Darmo hľadáte tu sentimentalitu, nenajdete jej. Ežo, bár hlboko miluje, bár pre svoju lásku opúšťa matku, predsa sa nikde neoddá sentimentalite, vždy smýšľa múdro, ako sú všeobecne pospolití ľudia nie naklonení snívať v bdení. No pritom všetkom najdeme, keď i nie. sentimentálne, ale nežné výjavy, ako na pr. deva rozžialená nad tým, že matka Ežova ju nenávidí:

„Na tráve zastala si nad medzou
a srpec v ruke, strnula; jej zrak
sťa sivý holub rozpial perute
a letel k zorám, ktoré vznikaly
čo riadky plamenného písma — z nich
snáď úfala sa rady dočítať
— — — — — — — — — —
z nich — avšak zbľadly.
Alebo v žatvu naslúchala vše
šumotu klasov; vznesla stebiel hrsť
a hádala z ich reči budúcnosť —
složila na snop; riasa znemela
však bez toho, by šepla útechu.
A pri roztáčke? žmurkal mesiačik,
no skoro zašiel za oblačnú hrádz
a nechal dievku v tiesňach pochyby.
Ba v komôrke, kde nevidel ju nik,
len oko božie padajúce z hviezd,
i slzy ronila, a bolo jej
tak krušno, bôľno, Ako? vezme ju?
a jeho matka nepožehná im,
ba ani nesmie Ezech, vlastný syn,
ju ku nej priviesť, ženu nevestu? —
On rozvadil sa s matkou pre ňu — hriech!
hriech matku nectiť, mater zarmútiť,
hriech, ktorý pomstu... „Bože pomáhaj!
Ty uprav všetko svoju na cestu —
a jestli nie?... och, Bože, Bože môj!..."
(40—41.)

Takáto pochybujúca deva so svojimi šľachetnými city je pekný básnický obrázok a netratí sa tak ľahko. A čo mám povedať o obrázku, ktorý sa hneď k hore udanému druží? Je jaseň, keď listy po stromoch očervenajú, keď mesiačik dostáva nazpäť svoje svetlo. V takýto jasenný večer pri mesiačku ako srp, čo z oblohy svieti,

stojí mladá deva a krásna, ako dáka víla. Mesiaca lúče jej osvecujú tvár, tvár bľadú, ktorou sa jasajú dve veľké slzy, ako „rosa na ruži.“ Vedľa nej sedí na kláte mládenec, ktorý ju ľúbi, ľúbi nadovšetko na svete. Je to obraz pre Věšína, v ktorom krásu kompozície prevyšuje iba jej jednoduchosť! „Raz v jaseni — bol večer sobotný, na hviezde hviezda, mesiačik čo srp — delila práve Ian a Ezechiel jej viazal hrste, sediac na kláte a tropiac žarty pritom: pokrúti vraj tak ich, že ich nerozuzlí nik. Už zchvíľa, čo reč sa im pretrhla. V tom zhĺbky vzdychla. A on postriehol, keď vzhliadla k mesiačku, jak zaleskla sa slza v oku jej a zpod víčka, čo pokrylo ju vláknom hodvabným, jak mykla hrašky hladkom po líčku, sťa rosa ružové. — — — A po chvíli (mesiačik práve sedal za hole) do noci tichej, ktorou tiahol vzdych kejs' túžby a či šelest lísťata opadom, obapolne zavznelo i ozvalo sa znova „dobrá noc“. A tento obraz je nie samotný, jemu vyrovná sa i ten obraz „čepčenia“, ktorý je bohatší na osoby, na rozmery, no práve tak jednoduchý, ako onen. Slyšme básnika. „Bo už k polnoci, či po nej bolo, keď čas čepčenia: starejšie vtiahly sa do zadnej. Tam Žofku ihneď vzaly do krúžku, na stolec posadily; samy však, horiace sviece v rukách, pri speve tých prenikavých piesní, v ktorých sa mladucha lúči s vencom zeleným, s tou krásnou partou z perál z atlasu, už nenosila iba do času i rada by ju ešte podržať, no družba náhli, že ju treba sňať — so svobodienkou zlatou, na krielcach jejž sťa to vtáča dosiaľ lietala po dúbravine — takto spievajúc, sa otáčaly tíško kolo nej. Že pohlo ju to k slzám, ľútostne sa rozplakala — nediv; okamih to predsa veľavážny pre každú! v ňomž zrazu celá panny minulosť sa zjaví v svetle a, jak za hoľu by mračnú hviezda, hneď i zapadne, tmu zvíriac v duši mladej.“ (115.)

A koľko krásnych protív môžeme najsť v básni, keď i nie tak v rázoch, ako v okolnosťach. Jak krásna je protiva hneď na začiatku medzi opisom slávnostnej nálady Turíc, keď duch pokoja sostupuje, a medzi opisom svady v dome Hesterinom! Alebo chceme videť ešte jednu protivu? Otvorme si *Eša* a čítajme od 136—140 str. Celý tento kúsok nemôžem vypísať, zaujal by primnoho miesta, no kto máte *Eša*, otvorte si knihu a čítajte ho. Ja nechcem použiť zodranú frásu, že básnik prevýšil sám seba, to nepoviem, ale rieknem len toľko, že toto na jednej úrovni stojí s výjavom *Hájnikovej ženy*, keď po katastrofe sa všetky muky opakujú, ba zväčšujú v dome otcovom, ktoré tak prepínajú nervy, že tieto oslabnú a um ztratí rovnováhu. (Hajn. ž. 199—201). Je pravda, že sú oba majstrovskými kusmi, kusmi vyše kritiky, sebe rovnými, bár v inšom odbore. Estera „šla s poľa práve“ pod večer, keď „už slnko šikmo slalo pablesky na strniská, v tom osvietac vše záprah so zbožím“, a ako tak kráča „znaveným krokom“ hlboko zamyslená „a ku domovu doháňala už po prášnej ceste: zrazu šarvančok tu tmavovlasý“! — „Náhlo sa vylúčil z detí“, ktoré sa pri plote hunčkaly a bežal jej v ústret a „ju tak prudko zobjal prez jej vetché kolená, že až sa našinula.“ Jak krásny kontrast, unavená, shrbená žena a malé útle dieťa; tá je zamyslená, ono jasné; ona nepozná

vnúča a malé vnúča pozná ju. Ona bez lásky rykne naň: „Och pačrev, och bodaj... tak mi prebrať driemoty! len toľko, že som neprepadla prez ohavu... ideš zpod nôh. A chlapčok na to? „Ja vás rád, rád veľmi.“ Nuž a ona? „Iď, kopnem ťa, ty žaba! Čie si, potvora!? há?“ Tá detinská nevinnosť a naivná láska, tie detinské odpovede, to detinské chovanie je bez páru! Človek by si na prvý pohľad myslel, že to rodičia tak nalákali — a ono horkáže; dieťa videlo červené jablká u starej matky i prišla mu na ne chuť, pre tieto sa zalieča starenke.

„A čo chceš predsa? povedz!“ „Jablčko
si prosím, stará matka! jablčko,
tak krásne rastú u vás vo dvore
(tu mľaskol), videl som ich škárou vrát;
z tých, stará matka, jedno. — Joj, ja vás
rád vidím veľmi, veru.“

Hestera vzala chlapca a potriasla konár, on si posbieral spadlé jablčka, vyšiel na múrik a jedol z klobúčka: „Čača! pozrite len, stará matka, akô krásno je! hľa! To tatovi a to mame, šak?“ — ... drobnými len chrustkal zúbky, hmkal. — „Nehmkaj, to mrzko!“ riekla, „kdeže predsa si už polapil to?“ — „Už viac nebudem,“ odvetil okúňave, vzozrel k nej, „joj (krîkol) stará matka! — čo vám to po tvári — posberkanô?“ Išiel za ňou do sypárne, kde visel rodostrom; tam sa vypytuje, či z toho stromu tiež odpadujú jablčka? „Do izby za ňou vkĺzol podobne. „Joj (klobúčik sňal), ako peknúčko tu máte, stará matka! — Obrázky jak krásne! (rúčky složil) Na koňoch to páni, šak hej?“ — „Oni.“ — „I ja keď narastiem, budem pánom“ atď. Zvečerilo sa a stará matka ho posielala domov, no nový hosť sa pridobre cítil a, ako deti vôbec, nechcelo sa mu domov. „Choď už domov, choď, noc bude.“ — „Jaj, nie, stará matka! nie, len trochu ešte, veď som doma, šak? Kravičky pozrieť... máte teliatka?“ — „No hľadať budú ťa.“ — „Nie, nebudú, nebudú“ Koľko ráz sme i my opakovali túto odpoveď, nebudú nás hľadať, nebudú! „Ja nejdem, s vami, s vami budem spať.“ Hľa, detinská logika, detinské city. Obraz chlapcov, i čo do logickej pravdivosti, i čo do plastičnosti, i čo do šťastného umiestnenia v básni, je najdokonalejším kúskom *Eža Vlkolinského*.

Pridlho sa rozpisujem o básni, no nemožno mi byť kratším, musím ešte spomenúť, neviem, čím mám nazvať ten kúsok na 10. strane. Je to viac než personifikácia (zosobňovanie), je to smiešanie ľudí s prírodou, je to, čo nás tak uchvacuje v našich prostonárodných bájkach a niektorých piesňach. „I nie div tedy: slnko nastalé že nemáličko zarazilo sa, keď stromky, ktoré v bralách vídalo do nedávna v hrách s vrstvou rozmilých, mu prišlo razom v obci uvítať. No lúče jeho najskôr uhádly, jak a kym cieľom jedle došly ta: bo ani vtáčky priam sa rozlietly i sadly na chvoj; každý ihličku si vyzrel za korisť. — Hja, vtáčky to, čo miesto zrnka rosu zobkajú: a na ihličkách totých najsladšie jej krôpky, perly lásky vi-

sely. I maly ozaj pravú hostinu na májoch sviežich — Len keď popod ne sa mihol devy utešený zjav, čo prišla uviť z kvieťat perečko, jej čarné rúcho, čistý tváre pel — či keď sa dvormi zjagal partíc jas u neviest, ktoré zrejme mienily až do kostola — v uličkách tiež ruch: len vtedy slniečko sa ocítlo, prebralo z onej vnadnej rozkoše: i pospešilo nebom, zbadajúc, jak dlhú ešte púť má pred sebou."

Konečne musím ešte podotknúť, čo sa u Hviezdoslava všeobecne chváli, že on vo všetkých svojich dielach stojí na stanovisku kresťanskom. Keď Goethe povedal, že je on ako básnik polyteistom a len ako mravný tvor deistom: my môžeme povedať, že je Hviezdoslav ako básnik *kresťanom*. A touto svojou emancipáciou zpod vplyvu západno-europskej spisby Hviezdoslav zrejmo dokázal, že je pôvodný, silný, geniálny umelec. Ani viera, ani morálka nemôže nič zazlieť v jeho *Ežovi*, ba áno mnoho najdeme, čo zasluhuje najväčšiu chválu. Vplyv nadprirodzeného živlu uznáva sám básnik na osudy ľudí, keď vraví:

A — — — —
ponevač žili v láske, svornosti
a bohabojne, znajúc, modlitba
že vrúcna zavše nebo preráža,
i čo by bolo skryté v oblakoch
tých najhustejších — i že pokora
je onou palicou, čo na cestách
života najskôr zdrží od pádu:
Boh požehnával prácam, úsiliu
ich, vzmáhali sa očividne. (134).

Tak sa mi vidí, že sa tieto slová zo srdca básnikovho s celým ohňom presvedčenia vyronily. Takéto slová na vhodnom mieste pôsobia dvojnásobne, ako i na pr. naučenia Beňa dané Ežovi: „Ezechiel, jak ctil si dosiaľ oboch rodičov, cti matku naďalej i poslúchaj a šanuj, synku, otca mozole; no nadovšetko Boha nespusť sa." Tieto slová z úst umierajúceho otca musia pôsobiť, ale nielen na syna, lež i na čitateľa. Pekný je i výkrik v pochybnosti sa svíjajúcej devy· „Bože pomáhaj! Ty uprav všetko svoju na cestu, a jestli nie? ach Bože, Bože môj!" Silná je reč farárova, s hlbokým študiumom biblie a hrubým jej náterom, a preto tak doráža na srdce, preto ho tak rozkála, rozdrobí (45). „Však ale srdce materinské! to neznalo hraníc nikdy v láske a vždy neprebrané bolo v obetách! Po Bohu kto zná najviac odpustiť: je matka; po jeho kto veľtoku ten najbohatší prameň milosti má v srdci svojom: iba matka zas; kto požehnáva plným priehrštím, so sebazaprením je hotový za svojeť strádať, trpieť, pod krýdla ju schovať každým pred nebezpečím, na oheň súžby celú zásobu slz vyliať drahých, ba v bied najvyšších horúcej chvíli hruď si rozboriť a tekúcim z nej krve potokom ohradiť svojeť: voždy matka len! Nuž privolajte tedy: Synu môj! oj, vráť sa v náruč matky! Predsa si nie Kain! nie si ani Absolon! ba ani onen márnotratný syn, čo predsa prijatý bol na

milosť — príď! srovnáme sa.“ Nie div, že po tejto reči „badať bolo záchvev pohnutia.“

Ale dosť, lebo mi poviete, že ja miesto kritiky robím výpisky z Hviezdoslavovej básne — a s jednej strany máte i pravdu: omnoho viac vypisujem, než som si bol umienil; no „nemožno nám mlčať o tom, čo sme videli a počuli“. (Skutky apošt.). — (Tu kritik zase zmieňuje sa o Ežovej svadbe, ktorej už na počiatku svojho rozboru vytýkal, že básnik rozšíril ju na ujmu súmernosti, na ujmu celého diela. Záverečne hovorí o jazyku Hviezdoslavovej poesie.) S viac strán sa ozývajú ponosy proti Hviezdoslavovej reči v jeho básňach; vidzme, čo je tu správneho a čo chybného. Hviezdoslavova reč sa síce nevyrovná v mäkkosti Sládkovičovej, no je ona vzletnejšia, pôvodnejšia, rozmanitejšia. Prvou príčinou, pre ktorú je Hviezdoslav často nesrozumiteľný, je, ako už i Vlček múdro poznačil, naša neprichystanosť, naša zaostalosť v reči. „No či tento kráľ slovenského poetického slova môže z toho, že módny požiadavok pohodlného čitateľstva obchodí potemnistú hĺbku slovesného umenia?“ („Dejiny Lit.“ Hviezdoslav.) Hja, niet škôl nižších, stredných a vyšších. Kde sa môžeme naučiť tomuto umeniu?

A potom *u veľkého básnika hneď na prvý pohľad zbadáš geniálnosť, odokryješ krásy; ale ich nevyčerpáš; čím častejšie čítaš opravdu geniálne básnické výtvory, tým sú ony krajšie; kdežto grošový básnik len prvý raz je pekný, druhý raz sa ti ho sotva chce prečítať.* Dobrý básnik je živý prameň, z neho prúďa vždy nové vlny krásy, a to i také, ktoré ani on sám netušil; kdežto menší básnik je zlatým alebo strieborným pohárom, z ktorého na jeden dúšok vyčerpáš všetky obsahy. A toto je najväčším znakom umu. Príčinou ďalšou, pre ktorú Hviezdoslava ťažko je rozumeť, sú hmlisté narážky (allusia), nedokonané vety, jakých viac užíva, než to poesia dopustí, dramatická rýchlosť dialogu, mnohé vsúvky a medzivety tiež obťažujú srozumiteľnosť jeho slova. Sem patrí i rozrieďovanie riadkov vo verši. My sme už naučení na konci riadku zastať vo verši, kdežto u Hviezdoslava veľmi často je to nedovoleno, bo mluvničná skladba požaduje, aby sme zastali niekde v prostriedku druhého riadku, čo obťažuje tiež nemálo srozumiteľnosť.

Na otázku, kto je väčší, či Sládkovič a či Hviezdoslav? odpoviem: v záujme slovenského národa je, aby Sládkovič neostal najväčším jeho básnikom, aby bolo ešte mnoho väčších a väčších. Ostatne tuším Goethe dal i nám odpoveď na túto otázku, keď Nemcom, hádajúcim sa, kto je väčší, či Schiller a či Goethe, povedal, že aby sa nehádali, ale aby radšej ďakovali Bohu, že im dal takých dvoch básnikov. Sládkovič je už celý, je nám celkom známy — no nie Hviezdoslav, on ešte nezavŕšil svoj beh.

Literatúra.

Sobrané spisy básnické ***Hviezdoslava.*** Sväzok 1. *Oddiel epický.* Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1892. S podobizňou básnikovou. Strán 329. Cena 1 zl. 20 kr.

Prvá knižka Hviezdoslavových veršov vyšla ešte roku 1868. Potom skoro rozvil sa v hotového, veľkého básnika, s odpočítaním jednej dlhšej prestávky stále pracoval na rozmnožovaní duchovného fondu slovenského národa, všetkým našim vydaniam jeho tvorby dodávaly krýdel, my čítavali sme ho s oduševnením, v pochybnosťach duše z neho čerpávali sme sily, a predsa ešte nevedeli sme vlastne, čo máme na Hviezdoslavovi. Koľko novín, periodických vydaní alebo almanachov slovenských bolo za posledných dvadsať rokov, v toľké strany rozsypané, už teraz často neprístupné boly jeho diela. I rozvoj náš duchovný, i česť naša národná už vyžadovaly súborného ich vydania. Pravda, toľko je tohoto požehnania, že nie div, keď my, obraní o všetky prostriedky, všemožne stenčovaní na počte čítajúcich ľudí, nedostávali sme odvahy k sobraniu jeho. Veď u nás ťažko vydať i knižku inú, pri ktorej počíta sa na širšie obecenstvo. Ozaj tu veľmi vhod prišiel Kníhkupecko-nakladateľský spolok.

Sväzok 1. sostavený je z epických diel. Do neho vošly *Hájnikova žena* (strana 15—212), *Bútora a Čútora* (213—231), *Na obnôcke* (233—263), *Poludienok* (265—279), *V žatvu* (281—320). Okrem týchto 1. sväzok má dlhšiu úvodnú báseň (*Venovanie*, Vajanskému) i epilog *A prvý voz*. *Poludienok* je tu po prvý raz tlačený, báseň *V žatvu* skoro o polovicu väčšia, než bola v *Besedách* Salvových.

Vo *Venovaní* Hviezdoslav, obrátený k Vajanskému, milým tónom začína, že roľa jeho je ešte vždy nehájená plotom pred škodou obecnou, že veru zaostal, i kuká v nebo a vidí: slniečko klesá nižej-niže; polia zrakom otočí: číre kopy, kríže a strniskami vše clivý zvlá vetierok. „Vskutku, len Bôh pomáhaj, najvyšší čas sbierok!“ Vajanský, bodrý ranostaj, rušal, leda zore zbronely; činnosti napruženým krýdlom zoblietal priam „Tatry“, ba preletel i „more“. Po takomto tichom vstupe o chvíľku už zachváti nás, rozprávajúc, čo je tvorčia sila, čo znamená tvoriť.

. . . . . iba to ľudské strvá dielo,
čo, jak genij pokynul berlou čaromoci:
z hlbín duše zjavením prudkým vyletelo,
vyluplo sa ako svit hviezdny z oka noci,
perlou frsklo z morských vôd, pod úsmevom mája
z šípa ružou vybľklo... Všetko dejstvo iné:
pôrod bôľu, klopoty krehký zcivie, zhyne;
nieto slávy pečate trápnej na žobrote:
smidka zoškre skúposťou abo zhorkne v pote.
. . . .
Ó, veľrozkoš tvorenia!... Pocítils' ju, verím!

verím, neraz zakúsil. Keď tajomné vrenie
zhrá ti v mysli — švižký kľúč zory bezdnom šerým,
či jak miazgy živný mok kęď k vetviciam tenie;
nevieš, zkadiaľ? nevieš, kam nesie ťa kás' túha?
podrazivšia delfínom pod tvoj člnok plachý:
no ni nedbáš, že ťa vln sádže prez opachy
silou víchra: požívaš slasť už z plavby, letu,
smysly kúzlom zamrely, unikol si svetu!...
V chvíľke však sa ocítiš vládcom, zchvieš sa ztuha
nepokojom horúcim: i jak perál dúha
osype sa dušou ti myšlienka i pieseň;
si strom obrodený, nímž vďačná striasla jeseň...

Pre mňa rozkošou je čítať to v slovenčine. A ešte v takejto slovenčine! Duchovné nasladenie nezhorkne mi, trebárs básnik v nasledujúcej sloke udre na strunu bôľne znejúcu. On vie vraj, že pod slnkom svobody, vo vlasti, čo nenie len ploditeľkou chleba, lež kde voľne rozkladá smelé letorosty každá vôľa dobrá i každá vyššia snaha, kde na výšinách nesmrteľnej paše každý duch môž závodiť (nezvráťa ho kyje, ani nie sú pastiermi vlci, draci, zmije), kde na pravdy oltároch každá obeť drahá: on vie, že tam poesia v let vďačne krýdla spriaha. U nás? Rabstvo, krvavá trýzeň. Vajanskému volá, že je šťastný, lebo „bleskom sprerážal i olovo mraku.“ Potom už melancholisuje, že pošla mu mladosť, odbíkal cit plamenný, pomyslov roj hravý umdlel, že viac sa nesíde s prvým duše bleskom, i kutá príčinu toho. No melancholia jeho účinkuje, ako pokora boháča, ktorý aj uprostred požehnania skromne obracia zraky k nebu. Báseň končí sa slovami, platiacimi Vajanskému:

„Rek i prorok na valoch, patríš k sveta víru,
v pravej britký strážcu meč, v ľavej zlatú lyru.“

Ako *Venovanie* musí zaujať za knihu i takého čitateľa, ktorý dosiaľ neznal Hviezdoslava, tak Pozdrav, ktorým otvára sa *Hájnikova žena*, mal by oduševniť každého k prečítaniu tohoto veľkého diela bez popustenia z' ruky.

Pozdravujem vás, lesy, hory,
z tej duše pozdravujem vás!
. . . .
Len okamih tam pobudnutia:
už mrtvie bôľ, už slabnú putá,
zrak čistí sa, tlak voľneje,
i oživujú nádeje;
len jeden pokyn, zášum lesný,
len jeden horskej riavy skok:
a duša už sa ladí k piesni,
tkne sa jej bičík prečudesný —
a srdce hupká vozvysok;

len jedno orla skolotanie,
len jeden švihot sokola,
prez horu mužné zahvízdanie,
na holiach jeden záblesk vatry:
a nás už chváce povoľa,
duch už sa zažal, už sa jatrí,
plamenným krýdlom šibe hor,
jak v nebo nazpäť meteor;
len chvíľka, ako vzdušný vlas
čo preletí nám ponad hlavu —
a už ju máme: myseľ hravú:
zmladenej duše prez dúbravu
tak stre sa, jako dúhy pás...
... Z tej duše pozdravujem vás!

Čítajte a čítajte, kým to neviete nazpamäť. Básnik vyjadruje vám, čo iste cítili ste a usilovali sa vysloviť, ak len raz boli ste v horách.

Umeleckú hodnotu *Hájnikovej ženy* ukázal Jaroslav Vlček v svojich *Dejinách literatúry slovenskej*. Podrobný rozbor diela nemestil sa do rámca jeho knihy. Ja nepodoberám sa — treba na to všetkého viacej; ale chcel by som nadštrknúť aspoň niektoré krásy básne, upozorniť i z tejto príležitosti peknoduché obecenstvo slovenské, čo už má v svojej literatúre.

Myšlienka, ktorá hrá veľkú rollu v celom veľkom diele, je silne prízvukovaná hneď na samom začiatku. Rozumiem protivu medzi ľudom a tými, čo nad ním stoja, protivu medzi chalupou a panským obydlím. V tomto niet bezpečnosti, pokoja; chalupa — tá sa neľaká ničoho takého, bo nezastala si vyzývavo na štít brala. „Zem sama je, nízky jej kút,“ no zem — tá je verná, stála, tá nejde zpod nej ubehnúť. Po bleskoch veru nebaží, pri beláskach a kúsku chleba nežiada viacej. „Veď preto ustúpila z cesty, po ktorej búrou ženie svet, že vyhnúť mu ni stihu niet.“ Chalupy naše

„sú pravda hniezda, iba hniezda
z kostonkov, uschlých letorostov:
no vzácne detvou svojou prostou —
nad nimi klenbou samá hviezda;
nechajte byt ich voľným bytím:
ať žijú vlastným, rýdzim žitím!“

Nasleduje opis hory, ako záštity, ochrancu chalupy. Opis (str. 22) je taký, že hora ožije nám pred očima. Básnik mimovoľne pocítil, že mu hora ožila, lebo potom v pár riadkoch predstaví nám ju ako zosobnenú. „A obadal-li (to jest vrch) zo strážnice, že čos' sa kol chalupy kutí: priam zkabonı sa jeho líce, pŕs šírych postriebrená broň sa zdme, zrak mrkne na pohon...

a aby ešte prelstil zášť,
čo spásu hľadá na úteku:

prez more smrečín v ťažkom vleku
rozprestre oblak, svoj to plášť."

Potom vidíme, ako robia chalupu, chalupu v lese, namiesto starej, z ktorej umrel hájnik. A tu zase žije všetko, príroda spolu s pracujúcim ľudom. Nevieme, či tešiť sa slovenčine, v ktorej možno tak plasticky písať, a či obdivovať Hviezdoslava, majstra v našom rodnom jazyku. Na konci tohoto prvého spevu básnik robí prvú narážku na zlobu, ktorá najde i tento skrytý kút. Ticho v lese, tam niet pohnutí, niet napnutí, tam hluku sveta naprosto odumrela myseľ človeka; niet vášne, ktorá dopeká, neznámy zisku pohonič, niet ostňa, ktorý pára v duši. Ale — z doliny vedie krivolako úzka ciestka ku chalupe. Básnik bojí sa tejto krivej cesty.

V druhom speve vidíme, ako umrel hájnik, osemdesiatročný Čajka, obyvateľ onej starej chalupy. O Jáne zavčas rána vybral sa do lesa. Napriek svojim veľkým rokom vystrájal sa sviežo, šuchol si čosi ešte i do kožuška — snáď, aby mal čím ohňa zakresať. Vzal i pušku, ktorú ženou zval, odkedy vdovčil, a ktorá bývala chválená, že ešte nikdy nezlyhala. Len čo trošíčka zastenal, keď kapsu i pušku prehodil si cez plecia. Dvere za sebou tak tíško zatváral, ako by bol šianal čísi sen. Na dvore v rozvalenej klade našiel vťatú valašku, tú vyvážil a, na ňu sa opierajúc, uháňal drobčivým krokom hor' porastenou mýtinou do lesa, striasajúc rosu po tráve. Z hôr zavial tuhý dychot zo živice — starý zakašľal; alebo bol to snáď nápad dýchavice. Došiel na poľanu, a tam ešte v ten deň našli ho mrtvého valasi. Puška pohodená, kres jej nedotknutý; ľavá ruka ako by ešte do kožuška bola chcela siahnuť. Ale čo by ako vypisoval, bola by to len tôňa tohoto obrazu — to treba čítať!

Miesto starého Čajku šiel si pýtať od panstva jeho syn Michal, slúživší dotiaľ u polesného. Keď slnce stálo na poludní, Michal, sviatočne vyobliekaný, už tam bol v diaľnej dedine, v dvoroch panských. Aby kľudný sa zjavil, ako sa svedčí, „u brány ešte zašiel v tiene líp a dubiskov košatých, kde striasol prach, pot sotrel s čela." Tak rušal do kaštieľa. A tu z duše básnikovej zas vyronila sa jedna z jeho milých reflexií. Ľud vraj u dvier i len stáť sa bojí.

„Hej, ťažký prístup do tých múrov,
pre ľud ten ťažký ešte vždy!
Nečudo: múry sú a skaly,
ohradili sa, zapratali —
vypreli zvonku nový ruch
a pohrdli ním; že však žije
vzdor tomu, i prez žalusie
sa predierajú jeho chóry,
predsudkov zariekajúc puch
a zeleň novej, sviežej vesny
metajúc v staré korridóry: —
to už ich zlobí, už sú desní!
na víchor sadli, zúria búrou —

chceli by zdusiť chladom, chmúrou,
kde aký svit sa shromaždí;
no on má krýdla, svoj vzduch stály,
krýdlami ľahko kúdol pretne:
i ponad múry k nebu vzlietne,
a tam sa slncom pozapáli,
či požehnaním zadaždí
ten lživo pomlúvaný duch!" (38.)

Michal obdržal službu. Vracajúc sa z kaštieľa, ani nevedel, či stúpa a či perute dostal — taký bol natešený. I všetko, kadiaľ letí, zdá sa jasať okolo neho. Jeho radosť na dube hlása vtáča, na lipách tú bzučí včela, kvet ňou sa chlúbi, chodníkmi ona zláti prach. Znal on i povinnosti novej služby, no „na horách ľahšie sa to liece," tam každá haluz jak brko perute a každé dýchnutie vetríka prajná kási sila: keď človek už-už nevláda, hneď oboje sa podkladá na podnos. Ináče básnik netrúfa si čítať všetky myšlienky Michalove. Človek nazdá sa, pozrel-li v tvár druhovi, s nímž stretol sa v žití, že ho už spoznal: „a predsa díval sa — do studne, kopanej v zemi hlboko." Michal nastúpil službu a duril dohotovenie domu, ktorý boli začali prerábať po smrti jeho otca. Pomáhal i sám, a práca šla poriadne. K množstvu obrazov, maľovaných Hviezdoslavom, prináleží tiež, ako tu Michal pod večer, keď už stíchlo kresanie, klopanie, škripot píl a chrupot nebožcov, strihol hore pod les dívať sa, nakoľko pomkla sa práca, čo pribudlo, čo ešte zbýva.

„A ani nešiel do koliby
na nocľah: tam si ustlal dnu
v tom nehotovom domčeku,
jak keby sa bol toho ľakal,
že v noci ktos' sa prikradne
a jeho navždy podsadne."

Dom bol hotový. Michal vystúpil na povlač, pozrel k nebu, privolal: chvalabohu! a myslel ďalej. Lebo mal myšlienku,

„tú kŕmil horúcim on citom
a kojil duše nápojom,
kdekoľvek postál, kadiaľ chodil;
jak hviezdu pred sebou ju vodil."

Keď ešte slúžil u polesného, ba prvej, poznal dievenku,

„tak rúču, jako kvietok z jara,
jak kvietok, nie však makový,
s nímž prvý van je hotový,
lež čerstvý, zdravý, jak vzduch z rána,
tak jak ho vychovala stráňa.

I keď šiel k panstvu pýtať si službu po otcovi, hneď v prvej dedine pred jedným domom zrazu stíšil krok a kradmo pozrel na

okno. Ako sa poznali, snáď ani sami nevedeli. „Bo tak sa duše jaksi schodia v tej zemskej šírej oblasti, jak prášky vzduchu, v mori voda.“ Tu po druhý raz robí básnik narážku, že tieto dve duše, keď sídu sa, zastihne veľké nešťastie. Potom nasleduje krásne zobrazenie známosti Michalovej s Hankou, dcérou majetnou a jedinou. Hanka odbíja pytačov jednoho za druhým, rodičia zle-nedobre na ňu, ona sadne si u dvier na prípecok, tvár zakryje zásterkou, plače, ale nezvolí. Michala vzali i za vojaka — Hanka čakala. I dočkala ho, ale čože! on má urobiť ju nádennicou?

Za lásku má-li z púhej lásky
jej temné zavčas zbieliť vlásky?“

No teraz už mal službu istú — „tam obsevok, tu bývať kde.“ Michal začal chodiť k Hanke do domu.

Nie od záhumnia, od záhrady,
nie presádzajúc večer plot,
na očiach klobúk pritlačený...“

Rodičia boli zprvu prekvapení, ale onedlho mať už sama ponáhľa sa otvoriť mu štipce a otec už len v tichu podudre. Keď večer odchodí, Hanku vše strasie, no dostačí, aby jej on privolal ešte z cesty, že príde i zajtra, a je šťastná zase.

Svadba je odbavená v pár riadkoch, no potrebujeme videť len matku, keď vyprevádza z domu dcéru a stojí na prahu „jak jabloň v jaseň obronená,“ a máme pred sebou plastickú scénu.

Spev štvrtý začína sa hlbokou reflexiou o blahu v žití. Svet nazdá sa vraj, že k žitia blahu je treba zbytok všetkých vecí: skvost, prepych, nádhera, hojnosť, dážď zlata, požehnaní príval... „že treba vedieť a môcť v malej chvíločke všetok užiť tuk, čo tisíc nastrádalo rúk.“ A veru nie moc treba k žitia blahu — len „spokojnôstky drobné veci.“

„Kde z jednej misky berú, jedia,
z jednoho krčiažka kde pijú:
k tým ono jako vtáča sedá
čo tretie v tichú harmoniu.“

Tu potom vidíme, akí šťastní boli mladí Čajkovci. Tak milo, krásne predstavujú sa nám, taký pel šťastia u nich na každom kroku, že zamilujeme si ich, aj ich život a všetko, čo je okolo nich. Michal troška zanedbal horu, i neskôr ide, i prv príde, ona beží mu oproti, vedie si ho hore schodmi a vypytuje sa, ako sa mu tam vodí, čo nového? Večerom sedávajú na schodoch, potom keď za sebou zamknú dvere, zvonku zásvit mesiaca ako by sa krúžil v nápis: „Tu láska má svoj príbytok.“

V nedeľu, vari hneď v druhú — v prvú mali ešte hostí — mladí manželia vybrali sa do chrámu. Celý spev (piaty) to nie opis,

ale predstavovanie živej prírody, živých jasavých obrazov, scén dušu uchvacujúcich. Obdivujeme genia Hviezdoslavovho, veliké prostriedky jeho umenia. Hneď na počiatku (72) najdeme sa v prírode, v ktorej osvežeje nám duch. Všetko je slávnostné v tomto predstavení. Les zdá sa byť smaragdovým rámom, v ňomž v kúzle božskom, jak v katedrále na oltári, obraz najvyššej ceny skvie sa v barvách slávy — slnce. Vzduchom vznáša sa spev, jak organ k sviatku zuní riava, odvšadiaľ zvonom zve a volá, dovôkola smrekov vzletné šije jak zástavy by processie, i na listí javora pred dvermi Čajkovcov teraz drahšia perla sa skveje. Do tejto slávnostnej prírody, zhotovená na cestu, Hanka „jako sen z tmy vylupla sa z chaty taju.“ Čítajte, ako je oblečená, vystrojená (74); tu reč nahradzuje všetky možné barvy maliarovho štetca. Chrám bol v diaľnej dedine. Hanka schádza dolu schodmi — „čižmičky vrždia z kordovánu, vlek sukieň zase jak šum vody.“ Michal zápäť za ňou. Len čo zašli do lesa, tam pažiť hodne zarosená a ešte i šmrečná riasa roní sklenky. Hanka urobila pohyb, ako by chcela vyzuť kordovánky. Michal ponukol sa, že on ide popredku, on rosu pootriasa, o iné aby sa netrápila. I šli ďalej tak. Ale Hanka predsa rozprestrela obrúsok a zakryla sa, že vyzerala ako lesná panna. Muž obzre sa a prehradí ho, lebo on chce ju mať peknú, „chcel popýšiť sa ňou i v lese.“ Zakabonenie obrátil v úsmev a tváril sa, že ho prestrašila. No tu ešte horšie. Hanka sa usmieva, ale placho, horko. Na prehováranie mužovo vyznáva, že mala strašný sen; i rozpovie, čo sa jej snívalo. (Narážka po tretí raz, že tomuto šťastiu hrozí zkaza.)

„Mať moja tiež tak kedys' snila,
a hneď sa otec v hore poťal.
O teba jedine sa bojím,
o teba, Miško!“ (78.)

On chce jej rozptýliť ťažký dojem sna, i hovorí:

„Nevídali!
Veď vieš sa predsa pomodliť?...
Sen: vidz ho tamhľa: holub divý!
sen: vidz ho: horou slnka svit;
sen: inu, motýľ ponad zbožím —
jak môže komu poškodiť?“

Krásna Božia príroda mala väčší účinok, než umné, milé reči Miškove. Kde-tu voda roztekala sa na cestu, brďnuť Michal zakázal — bolo treba preskakovať so skaly na skalu. On podával jej zakaždým ruku, a Hanke vrátila sa dobrá vôľa. Prišli, kde cez riavu bola preložená len jedľa, bez operadla. Hanke už nebolo treba ani ruky mužovej; „veď není decko, je predsa dávno obutá,“ a „prebrnkla hrave ani vták, nad valiacim sa poľa zbožím sťa veselého mráčka tieň.“

A čítajte si, ako vstupovali do chrámu, kde už „na krýdlach

spevu celý sbor sa vznášal... On ešte u dvier zvŕtnul hor' ku chóru; ona zrovna stred chrámom stúpa vpred, tak ľahce jako podlet stuhy."

„Ostydla skoro chrámu chladom,
knižočku svoju otvorila,
a modlitbičiek rajským sadom
sa berúc, duša čistá, biela,
v tom okamihu bola celá
tam — v svätom kraji nábožnosti,
kde slncom svieti boží súd.
Len varhanov ples z vysokosti
keď zšumel vše, ten zvukov krst:
sa z hlbín duše prebrala,
do spevu tiež sa vmiešala;
naproti službám u oltáru,
v česť beránka a jeho daru,
jak chvelá klonila sa trsť,
vzdychala, ráňala sa v hruď"... (81.)

Keď z nenazdania zase prišiel jej na um sen,

„i kľakla v dlažbu studenú
k vrelšiemu citov prameňu,
zkiaď čerpá znova, čerpá opäť
chvelými ústy, vznáša v obeť,
vzdych k vzdychu, slzu k slzičke,
obeťou — Bohorodičke"...

Vstala, urovnala si šaty a posadila sa spokojná, potom

„vzozrela k chóru, ku povlači:
snáď aby videl, jak sa chová,
že nezabudla jeho slová,
v modlitbe že sa vyrovná
i jemu — aby súdil, videl:
že veru zdolá, veru stačí,
že pôjde s ním i po bodľači,
že viera jej je orlích krýdel."

Cez závoj skrúšenosti svojej a cez kadidlo k stropu sa vinúce Hanka nebadala, nevidela, že zo stolice oddelenej a vyvýšenej húšťou mreží draly sa k nej — oči vlčie.

(Dokončenie.)

Rok 1892. Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

Po roku 1849.

Z pozostalých písem *Štefana M. Daxnera.*

(Dokončenie.)

Prichodí mi zaznačiť, ako sa chovali, vlastne akú politiku použili Maďari proti nemaďarským národom vlasti našej v rokoch 1859 a 1860. Vám, ktorí ste to bezprostredne pozorovali, ako ja, nepoviem nič nového, no ktorí to nezkúsili, nech zapamätajú si aspoň zkúsenosť našu.

Udaný čas obsahuje dobu platonickej lásky Maďarov naproti nám. V ich novinárstve i spoločenskom živote prízvukovala sa svoboda, rovnosť a bratstvo v občianskom i národnom ohľade; o rovnoprávnosti národnej hovorilo sa, ako o zásade netrpiacej žiadnej pochybnosti, ako o svätom poručenstve posledného snemu segedínskeho, ako o kardinálnom zákone, ktorý na najbližšom sneme hneď pri počiatku k uspokojeniu národov donesený a inartikulovaný byť má. Poznal som mužov, ako na pr. Ladislava Böszörményiho, advokáta vo Veľkom Kállóve a potom snemového vyslanca, ktorí v entusiasme svojom snívali o federatívnej respublike národov, v ktorej každý národ má tvoriť osobitný štátny celok dľa vzorky severo-amerikánskych štátov a spravovať vnútorné svoje záležitosti. (Böszörményi pozdejšie, t. j. r. 1867/8, pre velezradné spojenie s Kossuthom vydaný bol od snemu trestnému súdu a umrel vo väzení). Noviny maďarské *Pesti Napló, Hirnök, Magyarország, Idők tanúja,* ba i sám vládny *Sürgöny* a židovský *Pester Lloyd* vysvetľovaly rovnoprávnosť národnú ako nutnú konsekvenciu svobody a rovnoprávnosti osobnej; dľa toho hovorievaly: „Všetky žiadosti nemaďarských národov vlasti našej považujeme za slušné a splniteľné, ktoré integritu spoločnej vlasti nenarušujú a nečelia utvoriť status in statu"... „Naša sila záleží v sympatiach všetkých národov vlasti, len tieto sympatie zabezpečujú nám i sympatie Europy". Oni uznávali zjavne, že národné potlačovanie bolo osudnou chybou r. 1848/9, ale že chybu tú napravil posledný snem segedínsky 27. júla 1849, keď všetky skrivodlivé a preduprávňujúce zákony z ohľadu reči a národnosti vyzdvihol a namiesto toho proklamoval úplnú rovnoprávnosť národnú; ba spomínaný bol i programm Kossuthov, vydaný v Kintahii, v ktorom exgubernátor od-

rieka sa mýlnych zásad svojich, o prednosti maďarského národa prechovávaných a priznáva právo úplnej rovnosti a svobodný národný vývin všetkým národom vlasti, slubujúc menovite Srbom právo volenia svojich vojvodov a Horvatom, aby neboli „pars adnexa", ale na základe parity „regnum confoederatum". Koryfeji maďarskí, jako barón Jozef Eötvös, barón Žigmund Kemény, Móric Lukács, Kecskeméthy a iní osvedčovali sa verejne: „My nechceme a nerozumieme takú rovnoprávnosť národnú, ako dal Bach, ale chceme, aby bola v živote skutočnou, aby ju cítil a požíval každý občan, aby vedel a zkusoval, že v svobodnej ústavnej vlasti sám seba spravuje a presvedčil sa, že bratstvo s Maďarom má i pre neho, ako Srba, Slováka, Rusína a Rumuna, nenahraditeľnú cenu."

V *Pesti Naplóve* č. 90 a 93 r. 1861 píše redaktor barón Žigmund Kemény: „Snahy po rovnoprávnosti národnej ukazujú sa od vystúpenia Napoleona III. *v podobe demokratickej* a stoja pod zástavou velikých ideí z r. 1789 (revolúcia francúzska). Národnosti na tom nástoja, aby, ako r. 1789, k sboreniu predpráv aristokratických vyslovila sa „rovnosť", práve tak teraz v odpore s národami, na historické práva sa odvolávajúcimi, každej národnej osobnosti uznala sa úplná a neodcudziteľná rovnoprávnosť. Kto priznáva sa k zásadám z r. 1789, ten nemôže pochybovať o tom: že rovnosť osoby a právo národnosti sú neodcudziteľné. Tento smer, so stanoviska ľudomilstva a civilisácie, formuluje sa takto: nech každá osobnosť národná zachráni sa pre velikú rodinu človečenstva, nech vzdelávaním svojej vlastnej reči vyvinuje sa a pokračuje vo vzdelanosti."

Tenže *Pesti Napló* v č. 277 r. 1860 písal, že „rovnoprávnosť nemaďarských národov musí byť taká, aby, porovnajúc svoj stav so stavom súkmenovcov svojich za hraniciami krajiny uhorskej žijúcich, nemuseli preklínať svoj osud, že ich do Uhorskej postavil".

V podobnom smysle ozývaly sa i hlasy emigrácie maďarskej. Pripomínam tu len dopis J. G. Horna v parížskom časopise *Courier de Demanche* 1860. roku hneď po 20. októbri uverejnený a v Pester Lloyde reprodukovaný. Dopis zneje: „Hneď po svojom konštituovaní a skôr než začala by sa diškussia o medzinárodných pomeroch Uhorska k Austrii, mal by najbližší snem Uhorska do povahy brať vnútorné preporodenie sa krajiny. Štátoprávne a dynastické otázky bez pochyby prekazia uverejnenie zákonov prvého snemu, a práve preto musí sa parlament poponáhľať s vyhlásením pred Europou takých základných ideí, na ktorých hodlá obnoviť ústavu krajiny. Snem musí prijať veliké zásady terajšej spoločnosti, *musí vysloviť úplnú svobodu a rovnoprávnosť všetkých národov, všetkých tried, všetkých náboženství*, svobodu obchodu a priemyslu, administratívnu autonomiu stolíc a miest atď., *musí uprávniť každú národnosť, každú cirkev, aby svoje vnútorné záležitosti mohly usporiadať dľa vlastného želania.* Neznám, aký osud zachváti Uhorsko v najbližšej budúcnosti, či sa vyrovná alebo rozdvojí s Austriou, ale na sympatie Europy len vtedy môže počítať, jestliže heslom jeho bude: *svoboda* a *pokrok!* jestliže chce prináležať k podporovateľom, pracujúcim na osvobodení národov a na znovuzrodení Europy. *V protivnom prí-*

pade Uhorsko pri všetkých základoch a tituloch zákonitosti sotva najde ochrany v Europe, najmä ak dosvedčí sa to, čo rozširujú o ňom protivníci, t. j. že uhorská záležitosť je len záležitosťou národnej neodvislosti a nie spolu i všeobecnej svobody. Od stanoviska toho, ktoré Uhorsko zaujme, závisí nielen jeho budúcnosť, ale i rozluštenie najťažších, na západ a východ vlívajúcich problemov europejských! — Chceme veriť, že zástupcovia Uhorska neoklamú nádeje, ktoré skladajú v nich opravdoví priatelia *idei národnostnej* a *svobody občianskej*."

Takéto enunciácie svobody pretiahly sa až do r. 1861. Veď snem krajinský svolaný bol na 2. apríl 1861, a hneď po Novom roku prišli do prúdu agitácie volebné, pri ktorých páni kandidáti usilovali sa peknými sľubami o svobode a rovnoprávnosti národnej získať si popularitu v okresoch slovenských. Ešte i teraz žijú mnohí voličia v Brezne, ktorí počuli a rozpamätajú sa na krásne sľuby vyslanca svojho Ludvika Benického; žijú ešte mnohí voličia okresu sliačskeho, ktorí na slávu privolávali Pavlovi Kalauzovi, keď tento po skončenej voľbe, pri nasledovavšej hostine, vyslovil sa v tom smysle, že „kde svoboda opravdová, tam musí byť i rovnoprávnosť všetkých národností, tedy aj našej slovenskej; lebo bez tejto svoboda pre nás nie je svobodou, ale otroctvom!" A najde sa ešte dosť voličov v krupinskom okrese, ktorí po skončenej voľbe a po slávnostnej zápalistej reči krupinského farára Michala Huľuka, povedanej za rovnoprávnosť národnú, videli pána vyslanca Ludvika Plachyho zdvihnúť tri prsty k nebesám a počuli ho prísahať „na Boha a večné spasenie svoje", že národ slovenský, vo všetkých jeho záujmoch ústavných a právach Bohom a prírodou mu daných, mužne zastávať a brániť bude!"

Nie ináče išlo to i v miešaných volebných okresoch, ba i v okresoch čisto maďarských. Tak na pr. Karol Vajay, vyslanec mesta Szathmár-Németi, v programmnej, tlačou uverejnenej reči svojej vyslovil sa: „Roku 1848/9 prepadli sme, lebo národ náš maďarský chcel byť národom privilegovaným, nad iné národy povýšeným; prepadli sme, lebo sme seba za všetko a iné národy za málo považovali, lebo sme svobodu, rovnosť a bratstvo hlásali len slovom a neplnili skutkom. No teraz neprepadneme, lebo nechceme byť národ privilegovaný, ale chceme: aby každý národ v Uhrách prebývajúci bol práve tak uprávneným i z ohľadu národnosti svojej, ako my. V tomto smysle budem brániť ten trojlístok svobody, rovnosti a bratstva."

Či je div, že mnohí z národnej intelligencie slovenskej, omámení entusiasmom všeobecnej, ľudskej svobody, zavedení poetickým citom vlastenectva a zaprenia seba samého (ako na pr. Janko Palárik), zaľúbili sa do ducha toho, v ktorom objavovalo sa im maďarstvo, a boli hotoví — k vôli bratstvu s nimi — odštiepiť sa od rodných bratov svojich. No precítli aj oni zo sna sladkého ku reálnej skutočnosti vtedy, keď situáciu opanovavší Maďari nepotrebovali viacej zakrývať úmysly svoje náličnicou bratstva, vtedy, keď porozumeli tej argumentácii, že „poneváč Uhorsko má len jednu historickú

minulosť, jedno zákonodarstvo a ústavu, mocou ktorej ono len jednu historicko-politickú individualitu tvorí, že teda následkom toho v Uhorsku môže byť len jeden národ, t. j. jeden „magyar nemzet"; precítli ku reálnej skutočnosti, keď ich orakulum Deák zjavne vypovedal, že „čo v národnom ohľade v „Magyarországu" nie je maďarské, to môže byť len „idegen nemzetiség".

Posledná štvrť roku 1860 pamätná je zjavením sa c. kr. diplomu dto 20. oktobra 1860. Nemám síce positívnych dôkazov na to, ale z obsahu a z okolností kombinujem, že diplom tento je dielom užšieho, samým panovníkom povolaného poverenictva a osnovaný na základe tých diskussií, ktoré v rozmnoženom reichsrathe boly vedené o rekonštrukcii ríše.

Diplom oktobrový stavia sa na pragmatickú sankciu a vyslovuje ústavné práva pre celú državu, s princípom jednoty ríše na čele, stelesneným v ríšskom sneme, ku ktorému patria záležitosti všetkým krajinám državy spoločné (Schmerling, ktorý na oktobrovom diplome osnoval ústavu dto 26. febr. 1861, tento majsterstück majorisovania slovanskej väčšiny skrze menšinu nemeckú, bol členom i toho poverenictva, ktoré sostavilo oktobrový diplom); ďalej: prinavracia Uhorsku jeho ústavu zpred r. 1848 (avšak s vytvorením finančných a vojenských záležitostí), jeho snemy, dikasteria, municipálnu správu, a konečne udeľuje i ostatným korunným zemiam krajinské ústavy s osobitnými krajinskými snemami. Okrem toho zabezpečuje niektoré ešte r. 1848 dané, ale pod absolútnym systémom uskutočnené práva, ako sú: rovnoprávnosť osobná pred zákonom, rovnosť v znášaní tiarch krajinských, vyzdvihnutie a vymenenie urbárnych povinovatostí.

V smysle diplomu toho utvorená bola pre Uhorsko najvyššia dvorská kancellária vo Viedni, s barónom Vaym na čele, a námestná rada v Budíne, s grófom Jurom Apponyim, ako krajinským sudcom, na čele; taktiež menovaní boli aj veľkí župani do stolíc (avšak z mužov, k slovenskej národnosti priznávajúcich sa, ani jeden), ktorých predôležitou úlohou bolo previesť v stoliciach municipálnu správu, t. j. stoličné výbory a úradníctvo, od ktorých zas závisely voľby do snemu.

Kto nemal beľmo na očiach a vedel, že menovanie najvyšších hodnostárov administrácie civilnej je aktom bezprostrednej dôvery na najvyššom mieste, ten, prečítajúc si menoslov týchto hodnostárov, mohol sa hneď orientovať o tom, čo nám v ohľade národnom doniesol oktobrový diplom.

Cudzí, pri politickej správe applikovaní úradníci, ktorí roku 1860 nemohli byť v korunných zemiach umiestení, prišli do dišponibility a hneď po 20. oktobri odsťahovali sa domov. Naproti tomu tí, ktorí sme boli pri pravosúdí, ostali sme na svojich staniciach, lebo súčasne s 20. oktobrom prišlo nariadenie cis.-kráľovské o tom, že civilný a trestný codex a pokračovanie, vôbec prisluhovanie spravedlnosti, taktiež i zákony z ohľadu pozemnej knihy ostávajú i na ďalej v svojej platnosti. No netrvalo to dlho, lebo hneď po sriadení municipálnej správy, pri konci roku 1860, prišlo heslo z panského

kassína v Pešti: „Restitutio in integrum“, čo municípia stoličné tak rozumely, že v smysle prinavrátenej ústavy krajinskej majú hneď vziať do rúk i prisluhovanie spravedlnosti, a to, bez ohľadu na c. kr. nariadenie, via facti aj previedlo sa.

Čakali sme, čo povedia na to na najvyššom mieste. Tam to prijali ako fait accompli a vymenovali takzvanú krajinsko-sudcovskú konferenciu, ktorá bez odkladu vypracovala krátku predlohu z ohľadu dočasného usporiadania pravosúdia. V mesiaci apríli r. 1861 dostali sme nariadenie: že Jeho c. kr. ap. Veličenstvo, na základe mienky krajinsko-sudcovskou konferenciou podanej, ráčilo milostive nariadiť, aby doterajšie c. kr. súdy rozpustené a zákonné súdy (tedy my sme boli nezákonnými!) v život uvedené boly. Následkom toho vstúpi do života ústavné právo, dľa ktorého spravedlnosť prisluhovať sa má v stoliciach, skrze súdy a sudcov v municípiach vyvolených, a c. kr. súdy povinné sú úradovanie svoje zakončiť a bežné akty i s archívami oddať. V tom istom nariadení urobený bol poriadok z ohľadu v život uvedenia zmenkových súdov, dištriktuálnych tabúl, tabule kráľovskej a tabule sedmipanskej, ako najvyššieho súdneho dvoru.

Takýmto činom zakončená bola moja karriéra vo V. Kállóve a ja, predbežne s dišponibilitou na 1 rok, vrátil som sa s famíliou do svojho rodného hniezda, do Tisovca, počiatkom mája 1861.

K ďalším následkom diplomu od 20. oktobra náležalo i to, že najvyšším c. kr. nariadením dto 27. decembra 1860 a 5. jan. 1861 zrušená bola srbská Vojvodina, tri stolice banátske, spolu s Báčkou a s okresom Rumi a Iloku privtelené sú nazpäť k Uhorsku. Za dokázanú vernosť ku trónu a donesené obete „um den nationalen und historischen Erinnerungen der Serben ehrende Anerkennung zu gewähren“ (slová c. kr. manifestu) proklamovaná bola manifestom cisárskym dto 18. nov. 1849 srbská Vojvodina a cisár prijal titul srbského veľvojvodu; po jedenástich rokoch politika opportunity doniesla so sebou to, aby jednoduchým ťahom pera vytretý bol akt tento k vôli získať sa majúcim sympatiam aristokracie maďarskej. Nuž aristokracia táto plesala, ale Srbi zlostili sa, zatínali päste, a aby splnilo sa na nich porekadlo: „kto má škodu, má aj posmech“, maďarsko-židovské vitzblatty posmievaly sa im všelijakým spôsobom, obnovujúc i ten starý, ešte z roku 1850 pochodiaci vtip: „Cár dava mi paktrazsimó“ (číta sa od pravej ruky nazpäť s litery na literu).

Ešte som bol vo V. Kállóve, keď svolané bolo prvé valné shromaždenie stolice cieľom vyvolenia municipálneho výboru a úradníctva; ako by som teraz videl už dňom predtým podochodivšie alebo z bližších obcí dochodiace veľké zástupy ľudu pod zástavami, pri hudbe cigánskej a s ohromným revom: „éljen a szabadság! — éljen az alkotmány!“ hrnúť sa na námestie pred stoličný dom, v ktorom hneď ráno o 8. hodine malo byť otvorené valné shromaždenie. Doma pred r. 1848 chodieval som i ja na takéto shromaždenia, a bol som zvedavý, ako to vypadne v Sabolči. Svojim priateľom a dobrým známym mal som ďakovať, že som prez husto natlačenú dvoranu dostal sa blízko ku präsidiálnemu stolcu. Práve

bola odišla deputácia povolať do shromaždenia veľkého župana, ktorý v súsednom menšom tereme držal konferenciu s prednejšími auktoritami stolice. O niekoľko minút potom doprevadený bol do dvorany veľký župan Jármy, muž starý, prívetivý, vážny, ešte z latinskej školy, tedy zo starého sveta; uprostred ohlušujúceho éljenovania zaujal predsednícky stolec a po vážnom klaňaní na všetky strany, keď na jeho opakované pokynutie konečne nastalo ticho, otvoril shromaždenie primeranou rečou, z ktorej de stylo nemohlo chybeť poukázanie na 12-ročné utrpenie pod vládou absolutnou a na dnešný deň, ako nový úsvit pretrhnutého ústavného života. Za tým predniesol cieľ shromaždenia, t. j. voľbu municipálneho výboru a úradníctva, a menoval notárov ad hoc, z ktorých jednomu, práve predo mnou sediacemu, .oddal k prečítaniu menoslov výborníkov, z r. 1848 pochodiaci. Nazrel som do menoslovu toho a videl som, že dajedny mená poznačené sú krížikom. Okolo notára, menoslov majúceho, shromaždilo sa niekoľko mladých ľudí so silnými plúcami a zdravými hrdlami, a keď notár prečítal prvé meno, títo zvolali: „éljen!“ — celá dvorana ako verné echo ozvala sa: „éljen!“ a patričný bol tým samým už zvolený. — „Ach — myslím si — títo niekoľkí sú na to tu, aby dávali aviso,“ lebo keď prišlo meno krížikom opatrené, oni zvolali: „meghalt!“ a za nimi celá dvorana opakovala: „meghalt!“ čopriam patričný tam sedel za zeleným stolom. Z toho som videl, že krížikom poznačení alebo boli vskutku mrtví alebo takí, ktorí pod bachovskou vládou nejaký verejný úrad zastávali. Tým istým spôsobom prevedené boly aj voľby úradníkov. Celý dej netrval za viac ako za 2 hodinky. Zatým nasledovaly reči — rozumie sa, že prekypujúce vlasteneckým opposicionálnym duchom.

Pozdejšie, keď som bol už doma, dozvedel som sa, že i na našich horných stranách vo všetkých stoliciach tým istým spôsobom prevedené boly voľby municipálnych výborov a úradníctva, nechybovaly ani len tie osudné krížiky v patričných menoslovoch. Z toho bolo vidno, že taktický poriadok pre voľby municipálné vyšiel z jednoho centra, a centrum to nemohlo byť inde, len v panskom kassíne v Pešti.

Aristokracia, ako v Sabolči tak aj inde, v pocite víťazstva svojho vystupovala si hrdo. Jej hlavná snaha, dostať do ruky legálnu moc, zvláštnou prajnosťou dvornej politiky vyplnila sa. Ona, skromná na počet, prostriedkom tejto moci tiahla za sebou massy ľudu a bola pánom situácie, majúc to povedomie, že čo ešte chybí k prinavráteniu stavu z r. 1848, to na nastúpenej ceste istotne dosiahne. Pritom všetkom, že stalo sa to len s privolením panovníkovým, v shromaždeniach stoličných nebolo počuť slova vďačnosti naproti panovníkovi. Nuž čože je panovník? Dľa zákonitého, z prinavrátenej ústavy vytekajúceho pochopu, je on len nástupcom trónu, kráľom je ešte nie, lebo veď korunovaný kráľ Ferdinad V. ešte žije. A čože prinavrátil krajine? Len to, čo nikdy nemal práva jej odobrať, — a ani to neprinavrátil úplne! Kdeže je parlamentárne ministerstvo, kdeže je privtelenie Sedmohradska, Horvatska a Uhor-

ského prímoria? Či snem bez týchto čiastok môže byť zákonodarným telom? Či my ako verní vlastenci v takýchto okolnosťach smieme platiť daň, ktorú snem neodhlasoval? Či smieme dať vojsko, ktoré krajina nepovolila? — Nie! nesmieme! nemôžeme! bez urazenia vlastných povinností našich. Takto zneły odpovede aristokracie na októbrový diplom.

A pod takýmito dojmami zasedala panovníkom svolaná a pod predsedníctvom prímasa Scitovského utvorená krajinská komisia, aby ustálila volebný poriadok pre voľby snemových vyslancov. Prirodzená vec, že volebný zákon z r. 1848 (art. V.) bol en bloc prijatý, s malými opravami (vynechaním Sedmohradska, Horvatska a Prímoria) a snem svolaný bol na deň 2. apríla 1861 do Budína (kam však len malá čiastka ustanovila sa, lebo snem dľa zákona z r. 1848 mal byť svolaný do Pešti, a bol vskutku hneď v čas otvorenia do Pešti aj preložený).

Pod takýmito dojmami boli volení aj vyslanci snemoví. Nikto, okrem kompetentných, nemôže znať, či v najvyšších kruhoch taký snem žiadali mať, aký vskutku dostali; ale to i povrchný pozorovateľ mohol videť, že pri tej politike, ktorú na najvyššom mieste sledovali, a pri tých prípravách, ktoré poťahom na voľby vyslancov porobené boly, snem ani nemohol z iných živlov pozostávať, len z tých, z ktorých bol vskutku sostavený.

Už som pripomenul, že od bezprostrednej najvyššej dôvery panovníkovej závislé, najprednejšie dikasteriálné úrady a stanice veľžupanské obsadené boly mužmi z radu opposicionálnej maďarskej a maďarónskej aristokracie povolanými. Žiaden z intelligencie národnej slovenskej nedostal sa na Slovensku našom za veľžupana, ačpráve bolo medzi touto intelligenciou dosť mužov, ktorí roku 1849 vernosťou k trónu Jeho c. kr. Veličenstva a obetivosťou svojou vynikali, a mnohí z nich aj potom v štátnej službe spôsobilosť a spoľahlivosť svoju dokázali.

Akí boli veľžupani, také boly aj municipálne výbory, lebo keď i stalo sa, že obecenstvo vyvolilo do výboru muža veľžupanovi nemilého, veľžupan pomohol si tak, že nevhodných mu výborníkov povytieral a nahradil ľuďmi svojimi, ako to známy borca našich slovenských škôl Anton Radvanský, veľžupan stolice Zvolenskej, porobil (Vidz *P. B. Ved.*, aprílové čísla 1861). Municipálny výbor však, skrze komisie, oprávnených voličov popisovať vysielané, taktiež i skrze komisie voľbu vyslancov spravujúce, mal dosť moci a spôsobu dať vyvoliť takých vyslancov snemových, akých práve chcel.

Národná intelligencia slovenská videla to jasne, že proti intenciam shora pochádzajúcim a proti legálnej moci, oddanej do rúk opposicionálnej aristokracie maďarskej a maďarónskej, neprevedie so svojej strany ani jednoho vyslanca snemového. Pokúsila sa síce o to na viac miestach, ale s porážkou. Len tam, Pánu Bohu za chrbtom, v okrese makovickom v Šariši vyvolilo kňazstvo ruské s ľudom svojím Adolfa Ivanoviča Dobrianskeho za svojho vyslanca. Ale s akým výsledkom? S takým, že ho snem neverifikoval, ale na základe objednaných proti nemu žalôb dišputoval sa o tom, či

má vyslať proti nemu vyšetrujúcu komisiu a či voľbu jednoducho zrušiť, poneváč je Dobriansky zradcom vlasti, ktorý Rusov do vlasti priviedol a absolútnemu systému slúžil. Bolo tam i viac *takých* vlastizradcov, ale tí neboli Slovania a slúžili Rusom len za dobrú plácu, kdežto Adolf Ivanovič bol Slovanom, ergo vlastizradcom, akého predsa verifikovať nemožno.

Počas zasedania snemu bol vydržiavaný dňa 6. a 7. júna 1861 národný slovenský kongress v Turčianskom Sv Martine. Známe veci nebudem opisovať; no neškodilo by z *P. B. Vedomostí* sostaviť úvodné články, zprávy a dopisy, ktoré vzťahujú sa na kongress ten, lebo *Vedomosti* z toho času málo kto má a doba tá je tak dôležitá, že zasluhuje, aby ju národ vždy mal v čestnej pamäti.

Už som pripomenul, že punktáciu môjho návrhu (Memoranduma) ešte koncom r. 1860 vo Veľkom Kállóve poznal Edmund Kállay a od neho aj iní maďarskí mužovia, a že Kállay vyslovil sa o veci tej, keď i reservovane, ale dosť prajne, hovoriac: že všetko závisí od toho, akú budeme mať stránku na sneme.

Prajnosť tá bola ešte následkom tej platonickej — vlastne politickej lásky Maďarov k Nemaďarom, ktorú som hore vyššie opísal, a viac ešte následkom neistých výhľadov do budúcnosti. Tieto neisté výhľady uvažovali aj na sneme, a znal som vyslancov, ktorí báli sa toho, že štátne ministerstvo (Schmerling) licitovať bude proti snemu peštianskemu na priazeň nemaďarských národov v Uhorsku. No mal som príliš v pamäti kortešačku Benedekovu, revokáciu patentu a civilného kodexu s pravosúdím, hlavne však obsadenie staníc veľžupanských mužmi nám neprajnými, a preto ani som nemyslel na možnosť takej licitácie, a to tým menej, poneváč bolo vidno, že v najvyšších kruhoch interessujú sa hlavne o štátoprávne vyrovnanie a o diplom inauguracionálny, a že dosiahnutie týchto cieľov nebudú si obťažovať proposíciami vyrovnanie narodných otázok za cieľ majúcimi. S druhej strany nesľuboval som si mnoho od snemu maďarského. To som vedel, že nepovolia nám osobitné územie, lebo veď je to otázka moci, a nie otázka idyllického kongressu, ako bol sväto-martinský. Chcel som len ta doviesť veci, aby snem krajinský z ohľadu uznania osobnosti našej národnej vyslovil svoje „áno“ alebo „nie“. V jednom i v druhom prípade otázka naša národná bola by prišla do takého positívneho štadia, z ktorého potom možno by bolo ďalej kráčať. Preto, keď v kongresse sväto-martinskom v druhý deň rokovalo sa o otázke, kam predložiť žiadosti nášho národa: či Jeho c. kr. Veličenstvu a či snemu krajinskému? ja som bol za to, aby sme ich dľa formy konštitucionálnej predložili len snemu, a to mi mnohí z priateľov mojich počítali za veľkú chybu. Nuž dobre, keď bola chyba, dala sa aspoň napraviť; lebo od snemu možno bolo odvolávať sa k Jeho Veličenstvu, naopak však nebolo by to išlo.

Tých priateľov mojich, ktorí spomenutú chybu veľmi prízvukujú, prosil by som o vysvetlenie: *prečo uzavretie srbského karlovického kongressu dto. 6. apríla 1861 nikdy neprišlo ani do proposícií kráľovských, ani ináče nemalo najmenšieho výsledku??* — —

A predsa toto uzavretie bolo podané Jeho c. kr. Veličenstvu s osobitnou petíciou vo Viedni dňa 8. apríla 1861! — Porovnajmeže postavenie Srbov a naše v pár významnejších črtách. Srbi boli medzinárodným aktom Leopolda I. povolaní do Uhorska, na obranu južných krajín ríše proti Turkom, a boly im sľúbené kraje, ktoré od Turkov očistia a osvobodia. Akt tento žiadna kancellária uhorská nepodpísala, ako nepodpisovala ani iné medzinárodné traktáty, urobené od panovníka „jure majestatico". Pozdejšie privilegia Srbov boly aj kancelláriou uhorskou podpísané, menovite privilegium dto 20. aug. 1691: „volumus ut sub directione et dispositione proprii magistratus eadem gens Rasciana...... et antiquis privilegiis eidem a majestate nostra benigne concessis ejusque consuetudinibus inperturbate frui valeat" — oni mali teda zabezpečené svoje národno-politické práva. Oni mali svoju osobitnú, samosprávnu národnú cirkev, pod náčelníctvom neodvislého patriarchu. Oni mali manifestom cisárskym utvorenú osobitnú Vojvodinu, tedy vlastné územie a osobitného vojvodu, a ich veľvojvodom bol sám panovník, ktorý titul veľvojvodu srbského pridal ku svojim panovníckym titulom. Ich národný kongress karlovický svolal sám panovník nariadením dto 5. marca 1861 na deň 2. apríla, a tak na ten istý deň so snemom uhorským! Uzavretie kongressu toho ani nemohlo byť inam predložené, len samému panovníkovi... A predsa nemalo výsledku, lebo neprišlo ani do propozícií kráľovských, ani iným spôsobom nebolo vybavené. A my? Nemali sme ani osobitné národno-politické privilegia, ani vojvodinu, ani nás nesvolal do kongressu panovník, len pán rychtár martinský Koša: a predsa po toľkých zkúsenosťach mali sme zavrhnúť formu konštitucionálnu z ohľadu podania svojich žiadostí a ísť do Viedne? Do tej Viedne, v ktorej tak súdili: že niet miesta pre našich ľudí ani pri dvorskej kancellárii, ani pri námestnej rade, ani pri obsadení staníc veľžupanských! A keď pritom všetkom bolo to chybou, že sme s memorandumom naším nešli do Viedne, ale do Pešti, nuž dobre, nech bolo chybou; ale vo mene Božom, v ktorom započali sme dielo, aj trváme v ňom. Jeho c. kr. Veličenstvo pri viac slávnostných výsluchoch našich deputácií vyznačil národ náš epitetonom lojálneho národa; a národ náš hoden bol pomenovania toho spolu so svojou národnou intelligenciou, a nezaslúžil si to, aby mu za veľžupanov, a tak za vicekráľov, daní boli úhlavní nepriatelia jeho národného bytu. Keby miesto týchto boli prišli národní mužovia za veľžupanov, predvídateľný následok toho bol by býval ten, že v 14. stoliciach, ktoré národ náš čisto alebo v prevažnom počte obýva, bolo by sa utvorilo 14 lojálnych municipálnych výborov a že by vlivom týchto bol mal národ náš aspoň šesťdesiatich národných vyslancov na sneme peštianskom: že to nestalo sa, za to máme ďakovať Viedni. Ale pokoj reflexiam týmto — vráťme sa nazpäť k holým dejom.

Ako známe, po kongresse sväto-martinskom nasledovaly protesty. O ich pôvode znám toľko, že keď v Sv. Martine bývší členovia peštianskeho snemu referovali v panskom kassíne peštianskom

o obsahu Memoranduma nášho, vtedy viac vyslancov snemových z horných slovenských stolíc ponúklo sa k tomu, že zavedú protiakciu medzi ľudom slovenským a jeho protestami podvrátia Memorandum. Návrh bol odobrený, následkom toho veľžupani podžupanom a títo slúžnovcom dali potrebnú úpravu, a slúžnovci s takou ochotou vrhli sa po obciach na sbieranie protestov, že tieto skôr došly ku snemu, než náša deputácia podala Memorandum sväto-martinské Tiszovi, v ten čas podpredsedovi snemu. (Dňa 27. júna 1861.)

Ešte jednu vec pripomeniem. Asi v polovici augusta, tedy málo dňami pred rozpustením snemu, sišiel som sa náhodou na železničnom nádraží peštianskom s Edmundom Kállaym. Po krátkom pozdravení oslovil ma: „Teda silne protestujú Slováci proti turčiansko-sväto-martinskej adresse.“ — „Darmo protestujú,“ odpovedal som, „lebo je to už ukončený historický fakt.“ — „Áno,“ hovoril on, „ale historický fakt je i to, že ľud svoj nemáte pri sebe, a to mnoho značí! Pritom všetkom snem je tak disponovaný, že ak len bude mať času, vybaví národnostnú otázku. Buďte spokojní.“ V ten istý čas i Kecskeméthy písal v *Magyarországu* o tom, „aby snem aspoň v zásadách vybavil otázku národnú a nenechal absolutismu vykoristiť vec tak dôležitú.“ Následok toho bol, že snem v predposledný deň svojho zasedania, t. j. 21. augusta, prijal návrh Tiszov v tom smysle, že „snem medzi prvé a najvážnejšie úlohy počituje uspokojenie všetkých nárokov v krajine bývajúcich národností, ktoré s territoriálnou a politickou celistvosťou vlasti nestoja v protimluve.“ (Vidz *P. B. Ved.* č. 46.)

Nuž túto „straku na kole“ Tisza mohol si aj podržať.

Maďari mali r. 1861 krásnu príležitosť riešiť otázku národnú na základe prirodzenom a skutočnom, a spolu i historickom a spravedlivom. Oni mali jednoducho uznať národy vo vlasti jestvujúce za národy, lebo veď je to pravda skutočná, historická a neodškriepiteľná; mali im dopriať a zákonom zabezpečiť svobodný národný vývin, v občianskom, cirkevnom, školskom a kultúrnom ohľade obmedzený v pomere jedných ku druhým zásadou reciprocity a zásadou integrity a dobra spoločnej vlasti. Takýmto spôsobom boli by integritu vlasti stotožnili so životnými záujmami jej národov, boli by si poistili sympatie týchže národov a spolu i vďačnosť dynastie, ktorá činom takým bola by bývala zachránená od chybnej, od r. 1860 proti Slovanom sledovanej politiky a jej následkov.

Ale Maďari, ako prišli ku sláve a moci, tak zabudli na najsvätejšie záujmy vlasti, t. j. na to, že ona je vlasťou všetkých v nej jestvujúcich národov, a v svojej osudnej — kumánskej — pýche a intolerantnosti privlastnili si ju výlučne, ako by ona len ich výdobytkom, ich výlučným majetkom bola. Oni zabudli na sluby nemaďarským národom činené predtým, keď ešte potreba bola na spoludejstvovanie tých národov. Vtedy bola im rovnoprávnosť národná heslom svätým, potom, keď dosiahli cieľa, stala sa im ona nesmyslom, trhaním krajiny, statusom in statu, snahou protiústavnou, zkrátka: vlastizradou, dacoromanismom, panslavismom. Predtým uznávali nemaďarské národy vlasti za národy, potom len za cudziu

fajtu („idegen faj“ — slová Deákove), za národnosti bez bytu národného, tedy za výsledok bez príčiny! lebo dľa ich vymyslenej a lživej nauky „všetci občania v Magyarországu bez ohľadu na reč tvoria v politickom ohľade len jeden národ, a to historickému pochopu štátu maďarského zodpovedajúci jediný a nerozdielny národ maďarský.“ (Vidz zprávu poverenictva snemového v záležitosti národností vyslaného. *P. B. Ved.* č. 44. 1860.) Touto vražedlnou naukou a fikciou postavili alternatívu, že alebo nemaďarské národy vlasti tejto musia byť mravne vykynožené a pomaďarčené, alebo vlasť táto musí sa rozpadnúť na toľko vlastí, koľko jesto v nej národov právo života majúcich. Oni teda naukou tou inaugurovali vo vlasti našej stálu borbu na smrť a život medzi národami, dokým alternatívy tej jeden alebo druhý spôsob nezakončí borbu.

Praví priatelia Uhorska len žalostiť môžu nad osudným obratom týmto, ktorým tisícročný základ integrity Uhorska, t. j. spoločný záujem jeho národov je podvrátený a na to miesto založený „magyarország“, s panstvom jednoho národa nad ostatnými a s integritou na násilenstve, fikcii a krivde spočívajúcou. Aristokracia slovenská mohla vlivom svojím prekaziť destruktívny ten process, ale odrodilstvom svojím stala sa neschopnou k takému dielu, stala sa bezsilným povlekonosičom aristokracii maďarskej, kynožiteľom živlu toho, z ktorého čerpať mala silu svoju. Národná intelligencia slovenská však bola prislabá k tomu, aby zdravý a patriotický programm svoj, ustálený na kongresse sväto-martinskom, previedla oproti úradnej moci, vláde a politike dvora.

Podvrátením tisícročného Uhorska a dosadením na jeho miesto Magyarországu, zavedená je borba medzi maďarstvom a nemaďarskými národami v Uhorsku, v ktorej týmto posledným ide o život, o ich národné bytie. A borba tá čím diaľ tým väčšmi bude prenikať do všetkých záhybov občianskeho i spoločenského života. My Slováci, keď v elementárnej borbe tejto politikou viedenskou i vydaní sme na milosť a nemilosť protivníkom našim, keď proti vražedlným útokom na nás čineným i darmo budeme hľadať záštitu v positívnom zákone alebo v najvyšších kruhoch trón Jeho c. kr. Veličenstva obkľučujúcich, keď i bezbranní a nahí stojíme oproti ozbrojeným obrnencom, pritom všetkom budeme mať i my svojich spojencov, ktorých borba sama stvorí ku pomoci našej a ktorých intensívna sila rásť bude s borbou čím diaľ tým viac. Nemyslím ja na nejakého slovanského — ruského Bismarcka, ktorý by, ako nemecký Bismarck, keď v Pešti boli zničili nemecké divadlo, intervenciou diplomatickou pohrozil dejateľom rytierskeho národa, — veď známe, že slovanského Bismarcka niet; ale myslím na ten nezmeniteľný zákon Boží, dľa ktorého každý zločin nesie sám so sebou pokutu a poťažne záhubu svoju. Už míňajú sa sympatie, ktorými Europa sprevádzala Maďarov v ich boji proti absolutismu bachovskému, lebo z vtedajších potlačených a bojovníkov svobody stali sa terajší potlačovatelia a ničitelia svobody. Čím diaľ, tým viac dosvedčuje sa, že kto napáda národné bytie millionov, ten nemôže šetriť ani ich občiansku svobodu, a keď predsa jest positív-

nych zákonov, práva občanov zabezpečujúcich, napádateľ nútený je zákony tie nezachovávať a robiť ich illusórnymi, lživými, nútený je naproti zákonu pomáhať si svevoľou a násilím. Táto nutnosť však vedie ho k ustrojeniu ohromného apparátu birokratického, aby pre každý záhyb života občianskeho, cirkevného, školského, spoločenského mal svoje povoľné nástroje; no takýto apparát nielen že obťažuje, ba nivočí každé, čo ak zákonité hnutie občanov, nielen že nesie so sebou otroctvo, lež stojí aj ohromné výdavky, ďaleko presahujúce majetkový stav poplatníkov. On vedie ku všeobecnej depauperisácii, k politickému a finančnému krachu: a že takýto krach nie je spojencom potlačovateľov, ale potlačených — to videli sme pri páde germanisačného systému bachovského, to doista uvidíme i pri páde jeho nástupcu, maďarisačného systému terajšieho!

Nemôžem zamlčať ešte jednu krátkozrakosť našu, do ktorej sme pri ponímaní politickej situácie r. 1861 hyperlojálnosťou svojou takmer všetci upadli. Je to záležitosť školská, ktorú zanedbali sme vtedy, keď bol k tomu príhodný čas, na denný poriadok doniesť, a — via facti — v našom záujme riešiť, spoliehajúc sa na to, že ona dľa hesla Jeho Veličenstva: „gleiches Recht für Alle“, svojím časom len k nášmu prospechu bude riešená. Medzitým však heslo zostalo prázdnym zvukom a diela na praktickom poli vyvinovaly sa ďalej v smere započatom.

Už dostatočne objasneno, že z Viedne neobmedzenou mocou vystrojení veľžupani organisovali municipálne výbory na Slovensku zo živlu slovenskému národu nepriateľského, maďarského a maďarónskeho, ktorému oni sami stáli na čele. Následkom toho živel tento sriadil sa v celej krajine v jednu silnú, úradnou mocou ozbrojenú politickú stranu, ktorá v záujme maďarstva imponovala nahor dvoru, vydávajúc sa za repräsentanta verejnej mienky krajiny, nadol však panovala nad občianstvom mocou zákona, auktoritou vlády, a kde bolo treba, i menom panovníkovým.

Keď i v municipálnych výboroch našiel sa kde-tu dajeden slovenský národný človek a opovážil sa v záujme národnosti slovenskej prehovoriť, alebo práve v reči slovenskej predniesť mienku svoju, zahriakli ho tým, že je to nelojálnosť, lebo keď Jeho Veličenstvo oktobrovým diplomom prinavrátiť ráčil ústavu krajinskú, tým prinavrátil i diplomatičnosť reči maďarskej, a lojálneho občanova povinnosť je kloniť sa pred vôľou panovníkovou.

Ten istý argument upotrebil sa i pri sriadení gymnasiálnych a vyšších škôl, ktoré pred oktobrovým diplomom boly čo do naukosdeľnej reči alebo celkom alebo zčiastky nemecké. Najprv evanjelická školská komisia, vyslaná generálnym konventom, za príkladom generálneho inšpektora gr. Zayho, ktorý na sneme rozhadzoval frásami vlasteneckými, že „radšej chce ísť ako Maďar do pekla, než s Nemci do neba“, uzavrela, že na gymnásiach evanjelických má byť výlučne reč maďarská rečou naukosdeľnou; lebo najvyššiu vôľu panovníkovu, ktorú prinavrátením ústavy dal na javo, nemožno v inom, len v tom smysle ponímať, a to tým viac, poneváč kým

bola reč latinská diplomatickou v Uhorsku, bola i naukosdeľnou v školách, dedictvo po reči latinskej však v smysle ústavných zákonov pripadlo na reč maďarskú.

To isté vyslovila i regnikolárna komisia pre štátne a rímsko-katolícke školy (vidz *P. B. Ved.* č. 55, 56, 66) a konečne vyslovila to aj sama uhorská kráľovská námestná rada, tedy mužovia, ktorých bezprostredne dôvera panovníkova povolala do námestnej rady, ktorí teda dľa najvyšších úmyslov panovníckych mali krajinu spravovať a riešiť najdôležitejšie otázky verejnej správy. Ba čo viac, konsilium vydalo nariadenie všetkým na Slovensku nachodiacim sa direktorátom gymnasiálnym, „že maďarská reč zavedená je v každej triede za naukosdeľnú a povinný predmet", a vymenovalo na baňsko-bystrické r.-kat. gymnásium takých ľudí za professorov, ktorí slovensky ani nevedeli.

A toto dialo sa v ten istý čas, keď panovník v odpovedi svojej 21. júla 1861 na prvú adressu snemovú danej, v tom smysle vyslovil svoju najvyššiu vôľu, aby právo národností nemaďarských určilo sa i ohľadom objemu i ohľadom vyvinovania sa reči a národnosti, jako i poťahom na ich pomery ku verejnej správe; dialo sa v ten čas, keď panovník v odkaze ríšskej rade poslanom rozpustenie uhorského snemu odôvodňuje tou príčinou, že „snem uhorský spečoval sa očistiť ústavu uhorskú od nebezpečných článkov a od nariadení naproti nemaďarským národom nespravedlivých a nesnášanlivých".

Je to vskutku záhadné, že keď panovník takto hovorí pred celým svetom v svojich najvyšších odkazoch a diplomatických listinách, vtedy najvyšší úradníci štátni, ktorí len z osobnej dôvery panovníkovej existujú a jeho najvyššie úmysly prevádzať povolaní sú, zrovna proti vysloveným úmyslom panovníkovým všemožne utlačujú práva nemaďarských národností, ich reč z verejnosti a zo škôl vytískajú, mužov ich dôvery z úradov verejných a z výborov právomocenských odstraňujú, zkrátka všetko to konajú, aby prejavené úmysly panovníkove v protivnom smysle boly v život uvedené.

Vlastnú príčinu protív týchto len tí môžu znať s istotou, ktorí v ten čas v politike dvora dejstvovali; ale i obďalečný pozorovateľ mohol videť toľko, že protivy nie sú náhodné a že nepochodia ztadiaľ, ako by snáď slová panovníkove bezsilnými boly ostaly na jeho radcov a prvých štátnych úradníkov. V tom ohľade máme už fakta, dosvedčujúce, že úpravy panovníkove i dvorská kancellária i námestná rada musela poslúchať.

Faktum také je repräsentácia biskupa Moysesa. Aby sme však repräsentáciu túto náležite oceniť znali, musíme sa nakrátce ohliadnuť po vtedajšej situácii.

Rozpustenie snemu uhorského (22. aug. 1861) vzbudilo nové nádeje, že žiadosťam nemaďarských národov bude vyhoveno. Prvá i druhá adressa, ale hlavne Deákov protest, ktorým snem bol zaklúčený, podaly dostatočný dôkaz toho, že jednota ríše, oktobrový diplom, ústava februárová — slovom úmysly panovníka o rekon-

štrukcii ríše nedajú sa vyrovnať s pretensiami maďarstva, menovite s úplným uznaním zákonov z r. 1848, s neodvislým parlamentárnym ministerstvom v Pešti a s personálnou uniou.*)

Banátski Slováci.

Nesiem i ja obnôšku do úla miestnych názvov slovenských; bude ona zároveň malým príspevkom i k slovenskej etnografii. Keď vezmeme do ruky dobré staršie mappy, v hornom Banáte, menovite v krašovskom a severínskom pohorí, nachádzame premnoho názvov (vrchov, obcí, jarkov, potôčkov), ukazujúcich, že bol toto pôvodne slovanský kraj. Banát je v každom ohlade akoby pravými medzníkmi ohraničená malá krajina; jej historia je veru ešte hodne neznáma. Tak spomeniem len jedno po stránke etnografickej. Tam pri Rešiciach, okolo Krašova, najdeme v rumunskom mori malý kompaktný ostrov slovanský. Pozostáva zo siedmich obcí, živiacich sa hlavne ovocinárstvom. V krajinskom popise o obyvateloch týchto obcí udáva sa, že sú horvatského jazyka. Ale keď na vlastné uši počujete ich shovárať sa medzi sebou, ste presvedčení, že ich jazyk je bližší slovenskému, než horvatskému.

Predovšetkým hladajme banátskych Slovákov v stoliciach podla obcí.

a) *Krašovsko-Severínska stolica.*

Meno obce	Slováci		Maďari	Nemci	Rumuni	Horvati	Srbi	Bulhari	Česi
Doklin	47	kat.	—	—	1170	—	—	—	—
Füzes	71	„	—	—	1495	—	—	—	—
Jerszeg	74	„	305	—	378	—	—	—	—
Királyhegye (Königsgnad)			—	736	—	—	—	—	196
Veľký Surduk	46		—	—	667	—	—	—	—
Bogšia, Nemecká (Német-Bogsán)	15	„	197	902	1752	—	—	—	—
Bogšia, Rumunská (Román-Bogsán)	105	ev. a kat.	—	—	2427	—	—	—	—
Židovín	241	kat.	—	—	1281	—	—	—	—
Ferdinandsberg (Nándorhegy)	383	ev. a kat.	—	458	228	—	—	—	—
Ruskberg a Ruskyca (Ruszkabánya)	371	„	—	1113	1328	—	—	—	—
Ohaba-Bystra	15	„	—	105	708	—	—	—	—

*) Tento politický testament Štefana M. Daxnera potiaľto bol napísaný v zime 1885/6. Roku 1890, žiadajúc si ho pre *Slovenské Pohľady*, zároveň prosil som drahého nášho pôvodcu o dokončenie. V odpovedi svojej slúbil dokončenie, ale až vtedy, keď zmôže práce, ktorými privalily ho známe cirkevné processy. Onedlho prišla nemoc, v apríli toho roku už smrť — dôležité dielo ostalo nedokončené. Red.

Meno obce	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Horvati	Srbi	Bulhari	Česi
Skeuš	516 kat.	—	—	889	—	—	—	—
Vecseháza	98 "	—	795	6	—	—	—	—
Sokolovác	13 "	—	321	59	—	—	—	—
Nová Moldova	9 "	—	422	2843	—	—	—	—
Oravica	29 ev. a kat.	—	2318	1409	—	—	—	—
Steyerdorf-Anina	1553 "	389	7397	425	—	—	—	—
Oršova	16 "	714	1472	985	—	—	—	—
Kuptore-Sekul	304 "	—	610	549	—	—	—	—
Rešica (Resicabánya)	895 "	715	6844	1419	—	—	—	—
Rumunská Rešica	36 "	—	1081	1163	—	—	—	—
Nadrag	213 "	—	796	445	—	—	—	—
Szilváshegy	35 kat.	—	—	586	—	—	—	—
Zgribešt	93 ev. a kat.	—	—	913	—	—	—	—
Svätá Helena	—	—	—	—	—	—	—	757 ref. a kat.

b) *Temešská stolica.*

Meno obce	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Horvati	Srbi	Bulhari	Česi
Temešvár	315 ev. a kat.	10657	22301	3613	—	1545	—	—
Vršec	62 "	—	12154	469	—	7712	—	—
Blažova	20 "	—	—	430	—	—	—	—
Kádár	22 "	—	—	603	—	—	—	—
Buziáš	15 "	561	1147	860	—	—	—	—
Kepet	28 kat.	—	—	543	—	—	—	—
Magyar-Szákos	44 "	—	—	2893	—	—	—	—
Nitzkidorf	8 "	—	2018	—	—	—	—	—
Siláš	22 ev. a kat.	—	—	1934	—	—	—	—
Vukova	496 ev.	—	—	597	—	—	—	—
Šipet	16 "	—	—	2236	—	—	—	—
Malý Šemlak	12 "	—	707	—	—	—	—	—
Veľký Šemlak (Morava)	83 "	—	—	707	—	—	—	—
Skuľa	10 "	525	104	729	—	—	—	—
Butín	312	—	150	161	—	—	—	—
Ulma	12 kat.	—	259	—	—	2950	—	—
Giroda	—	242	—	975	—	—	—	—
Mehala	17 ev. a kat.	431	1595	1972	—	818	—	—
Mramorak	15 ev.	—	1922	1259	—	1065	—	—
Kizdia	15 kat.	—	—	1508	—	—	—	—
Lipa	20	961	2608	3300	—	—	—	—
Brestovác	284 kat.	—	—	355	—	—	—	—
Herniaková (Aranyág)	67 "	—	—	770	—	—	—	—
Lukarec	23 ev.	—	—	—	—	268	—	—
Rékáš	10 ev. a kat.	—	1969	162	—	1316	—	—
Téš	119 "	—	—	336	—	—	—	—
Fönlak	82 "	—	—	1856	—	946	—	—
Schöndorf (Szépfalu)	11 "	—	—	2287	—	—	—	—
Klopodia	—	—	355	—	—	—	—	434 ref.
Moravica (oravskí plátenníci)	10 kat.	—	1623	—	—	—	—	—
Kétfél	78 "	—	332	—	—	1196	—	—
Kokota (Orcifalva)	12 ev.	—	2729	—	—	—	—	—
Varjaš	7 ev. a kat.	—	2829	—	—	2013	—	—

c) *Torontálska stolica.*

Meno obce	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Horvati	Srbi	Bulhari	Česi
Veľký Bečkerek	417 ev. a kat.	5116	7874	382	—	7969	—	—
Veľká Kykynda	65 "	3519	5719	—	—	12855	—	—

Meno obce	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Horvati	Srbi	Bulhari	Česi
Pančova	242 „	2055	7284	—	—	7713	—	—
Alibunár	8 ev.	—	—	2624	—	1247	—	—
Petrovoselo	18 „	—	—	5699	—	—	—	—
Ilanča	7 „	—	—	—	—	2755	—	—
Šándor (Sándorfalva)	615 ev.	—	—	—	—	—	—	—
Kovačica (Antalfalva)	3984 „	—	—	—	—	—	—	—
Crepaja	25 „	—	—	—	—	4666	—	—
Padina (Lajosfalva)	4030 „	—	—	—	—	—	—	—
Sakula (Torontál-Sziget)	28 „	—	—	—	—	2466	—	—
Debeliača (Torontál-Vásárhely)	19 „	4757	—	—	—	—	—	—
Györgyháza	13 „	373	658	—	—	—	—	—
Hajdušica (Istvánvölgy)	496 „	—	752	—	—	—	—	—
Veľká Margita	10 kat.	—	—	1072	—	526	—	—
Zichyfalva	17 ev. a kat.	—	—	2826	—	—	—	—
Horv. Bóka	27 „	—	—	—	668	—	—	—
Maď. Sv. Michal	41 „	692	—	—	—	—	—	—
Nem. Elemír	10 ev.	—	1129	—	—	—	—	—
Perlas	13 „	—	599	—	—	3341	—	—
Srbský Aradác	113 „	—	—	—	—	1673	—	—
Lázika (Erzsébetlak)	568 „	426	263	—	—	—	—	—
Slovenský Aradác	2164 ev.	—	—	—	—	—	—	—
Mokrín	9 „	613	1340	—	—	6635	—	—
Starý Bešenov	9 kat.	—	—	—	—	—	5868	—
Srbský Veľký Sv. Mikuláš	22 ev.	1480	3501	4051	—	1248	—	—
Franzfeld	18 „	—	3618	—	—	—	—	—
Hertelendyfalva	594 „	939 (Čangovci)	594	—	—	—	—	—
Starčevo	15 „	—	1000	—	1139	1331	—	—
Perjamos	18 „	—	5388	—	—	—	—	—
Turecká Beča	11 „	5004	225	—	—	1971	—	—
Csóka	14 ev. a kat.	2392	—	—	—	862	—	—
Tisský Sv. Mikuláš	146 ev.	1266	500	—	—	1363	—	—

V Krašovsko-Severínskej stolici, v obciach a mestách tu vypočítaných, s tými, čo ešte kde-tu v menšom počte žijú, i dľa úradnej štatistiky je 5723 Slovákov, v Temešskej 2598, v Torontálskej 14031. A tak v celom Banáte (teraz: Délmagyarország) i dľa úradnej štatistiky je 22352 Slovákov.

Najviac Slovákov je v Torontálskej stolici, menej v Krašovsko-Severínskej a najmenej v Temešskej; v Torontálskej najviac evanjelikov a v Krašovsko-Severínskej najviac katolíkov. V Krašovsko-Severínskej majú za spoluobyvateľov Rumunov a Nemcov, v Temešskej Rumunov, Nemcov a Srbov, v Torontálskej Srbov, Nemcov a Maďarov. V celom Banáte niet jediného slúžnovského okresu, aby v ňom nenachádzalo sa koľko-toľko Slovákov. Pravda, nie v tej miere, ako Nemcov. Títo, dľa svojho „Drang nach Osten“, tisnú sa do všetkých kútov jako roľníci, kde čo len jedny hony dobrej ornej pôdy sa najdú, jako kupci, hutníci, baníci, remeselníci a krčmári do všetkých miest, mestečiek, kúpeľov, železiarskych a baní-

ckych závodov, kde s pomocou priemyslu dobre dá sa koristiť. Kde Nemci sa usalašia, tam Srbi, Horvati a Rumuni skoro musia ustupovať. Nad mestami, mestečkami zväčša už dominujú, a i tam, kde ich pred štyridsiatimi rokmi len za hrsť bolo, hoc ešte ani nemajú absolútnu väčšinu, sú dnes už pánmi, menovite: v Bečkereku, v Pančove, v Temešváre, vo Vršci, v Bielych Kostoloch, v Lugoši, v Steyerdorfe a v Oršove (Ršave). Opportúnni sú vzhľadom na „állam-eszme“ až príliš, ale zato Nemci zostávajú i dľa jazyka, i dľa obyčajov. A kmen tento v tej miere sa rozmnožuje, že dneszajtra Banát nebude ani Krassó-Szörény-, Temes-, Torontálmegye, ani Délmagyarország, ani Temešský Banát, ale v malom pravý Deutschland.

Pod názvom *Slovenské mená miest* šiesty sošit tohoročných *Slovenských Pohľadov* vyzýva nás, aby sme cieľom sostavenia slovenského menoslovníka miest, každý dľa možnosti, popísali mená miest, mestečiek, dedín, majerov atď. atď., kto v ktorej stolici je viac doma. Ja sostavil som menoslov tých banátskych miest a obcí, kde Slováci alebo inými národnosťami ani takmer pomiešaní nie sú, alebo hodnými odstovkami k utvoreniu obyvateľstva prispievajú, alebo aspoň v patrnom počte sa nachádzajú. Kursívou sádzané mená obcí sú našské pomenovania. O obciach, v ktorých je Slovákov málo, 10—80 duší, neviem, ako ich oni svojím jazykom vyslovujú, na pr. Fönlak, Szépfalu, Kétfél atď.

Teraz podávam menoslov miest, mestečiek a dedín; ak Pán Bôh dá zdravia, časom, s pomocou tunajších svojich známych a priateľov, sostavím menoslov majerov, záhonov, čiastok chotárov, jarkov, lesov, potokov, rýtov, močiarov, prieplavov atď. tam, kde Slováci hodný koreň pustili.

Nebude od veci i bližšie poznať niektoré banátske slovenské obce, menovite tie, v ktorých náš živel je silnejší; tieto sú, dľa mojej mienky: Ferdinandsberg, Hertelendyfalva, Šándor, Kovačica, Padina, Aradác, Lízika, Hajdušica, Vukova a Butín.

1. *Ferdinandsberg* alebo Fabrika (úradné jej pomenovanie je Nándorhegy) v kraji utešenom, medzi samými vrchy a horami, slovenských svojich občanov má katolíkov z Oravy a evanjelikov z Gemera. Sú to napospol hámorníci, baníci, zámočníci, stolári, lejári, voziari, lesníci a hutníci. To isté aj v Ruskyci. Potomstvo, majúc za spoluobčanov Rumunov a Nemcov, a nepožívajúc v svojej reči žiadneho školského vynaučovania, až na nepoznanie skomolilo pekný jazyk svojich otcov. Počujúc ich, prijde človek do rozpakov, do ktorého pod-poddialektu vriadiť ich mluvu? Ináče sú to ľudia spôsobní; rumunskú reč, práve tak ako i Butínci a Vukovčania, osvojili si vo veľmi krátkom čase.

2. *Hertelendyfalva*, preto tak pomenovaná, poneváč nebohý torontálsky nadžupan Hertelendy úradnou svojou mocou a auktoritou mnoho vykonal za to, aby obec táto od nebezpečných brehov Dunaja, kde jej slovenskí a nemeckí obyvatelia boli založili v rýte obec Marienfeld (v rokoch 1868, 1869 a 1870), bola prenesená na miesto bezpečnejšie, tri kilometre od mesta Pančova a k ceste, ve-

dúcej do Starčova. Tu nielen že predošlý svoj chotár ako svoju vlastnosť podržali, ale im k vôli, aby sa získalo trošku územia pre osadu a chotár, vlastne ešte viac k vôli ich novým spoluobčanom Čangovcom (székely-magyarok) padnúť musel i krásny mladý les pančovský, bývalou Vojenskou hranicou založený a pečlive pestovaný. Hertelendyfalvania priniesli jazyk svoj, tiež i obyčaje a kroj, z Hajdušice, lebo toto je ich matka. Či to i podržia, kto uhádne? Štátne orgány, založením a vydržiavaním štátnych škôl, potom aj tým, že ich hmotná budúcnosť celkom do štátnych rúk je položená, na tom pracujú, aby slovenský spev umlkol a slovenský jazyk čangovským bol zamenený. Dľa dosavádnej zkúsenosti, slovenská mládež nenaučí sa síce po slovensky čítať, písať, spievať, ale zato, vykročiac zo školy, medzi sebou len slovensky sa shovára.

3. *Šándor* (maďarsky: Sándorfalva). Malá to síce obec na pobreží Terezinho prieplavu a v súsedstve starých, takrečených alibunárskych rýtov, ale preto nie posledná medzi svojimi slovenskými sestrami v Banáte. Od r. 1871, či v hmotnom a či v duchovnom ohľade, k veľkej našej radosti, navidomoči napreduje. Šándor je viac v súsedných chotároch rozložený, než doma, vďačne slovenské spisy odoberá a číta, jeho mravy tiež sú chvalitebné. Obyvatelia jeho, väčším dielom Nitranci a, via Brešť, Hajdušičania, prvé časy nebárs sa mohli dobrým zdravím a dlhším vekom pochváliť; ale odkedy aj oni navŕtali si v obci artéskych studieň a záživnejšie a podnebiu primeranejšie jedlá požívajú a lepšie sa šatia, sú ľudia zdravší, barvy lepšej, ducha veselšieho, a nebýva medzi nimi viac toľko pohrabov, ako predtým. Šándorci, čo snáď miestnej svojej polohe a duševným svojim darom ďakovať môžu, sú napospol polyglottovia, vravia takmer plynne: maďarsky, rumunsky, srbsky a mnohí aj nemecky. Viac-menej to isté pozorovať pri všetkých banátskych Slovákoch.

4. *Kovačica.* Takto menovala sa v nemecko-banátskom hraničiarskom pluku rozsiahla pustatina, kde r. 1803 osadili sa z Párdaňa ta prišlí éčkanskí Slováci, ktorí aj obci toto meno dali. Z povďačnosti naproti cisárovi Františkovi I., ktorého priazeň pri utvorení obce bola veľmi patrná, skoro po jej osadení Kovačicu ku cti cisárovmu bratovi, arcikniežaťu Jozefovi Antonovi, prekrstili Antalfalvou. Toto je od počiatku úradné jej pomenovanie; ale ľud len Kovačicu pozná, a tak i súsedné obce, a Antalfalvu i o sto rokov len Kovačicou bude volať, trebárs tomu ani v škole, ani pri cirkvi, ani pri obci, ani v žiadnom úrade, ani predtým pri kompánii a regimente nikdy nebol sa učil. Tak i Padina v reči ľudu len Padinou alebo Padinami zostane a na Ludwigsdorf alebo Lajosfalvu sa nepreinačí, ani Hajdušica nebude nikdy Istvánvölgy. K tým, čo Kovačicu založili, pridružili sa pozdejšie vysťahovalci zo stolíc Peštianskej, Nitrianskej, Vesprímskej a Békešskej, obec sa vzmáhala a všetkým dobrým a chvalitebným vynikala, či hraničiarskou vrchnosťou, či superintendentmi iným bola za príklad dávaná. (Škoda, že je tomu i teraz nie tak!) Nie div, že stala sa skoro sídlom kompánie a po vyzdvihnutí Hranice r. 1872 sídlom slúžnov-

ského úradu, okresného súdu a skoro sriadi sa tam i pozemoknižný úrad. Kovačica pod krýdlami Vojenskej hranice narástla, zkvitla, vzdelala sa, spevnela, a keď Vojenská hranica padla, i to jej hmotne, ale nie spolu i mravne, bolo len ku prospechu. Dovoleno jej totiž bolo kupovať pozemky po blízkych chotároch, prvé roky za nepatrný peniaz (50 zl. za katastr. jutro, čo je teraz 300 zl. hodno), a tak svoje panstvo vždy ďalej a ďalej rozkladať. Kovačičanov, Padincov, Šándorcov ako majiteľov vidíš už orať v chotároch: Ďebeliača, Barandy, Sakuly, Idvora, Uzdína, Sámoša, Margitice, Neuzinej, Dobrice, Ferdína, Ilanče, Seleuša, Svätého Michala, a Aradáčanov všade až po Tisu. Kde všetci títo dovedna už pluhom zapreli, okolie to nebolo by v Nemecku posledným kniežatstvom a milý náš Turec neviem či má toľko ornej pôdy. Len to chyba, že všetci tu uvedení, odpočítajúc snáď jediných Šándorcov, v mravnom ohľade nemálo klesli a dali sa, či chlapi a či ženy, predtým prostých obyčajov a jednoduchého spôsobu či v chove, či v zábavách a radovankách a či v odeve a domácnosti, na přepych, panské obyčaje, pyšné, urážajúce chovanie v obcovaní s inými, neveru a materialismus. Pravda, chvalitebných výnimiek je zato v každej obci dosť.

5. *Padina.* Rozprestiera sa po pahorkoch a stráňach, od Kovačice na východ. Padina a Kovačica sú pravé slovenské dvojčence v Banáte. Vodu má znamenitú a zdravú, ale ju z dvadsaťsiahovej hĺbky musí vážiť, a poneváč v poli žiadnej studne niet, pri poľných prácach v sudoch vodu so sebou brať. Rodilo sa tu len ešte nedávno i výborné víno; odkedy však fylloxera napadla i tunajší vinič, prestáva sa pestovať a po viniciach cestovateľ o pár rokov uvidí samé chmeľničné žŕde a drôty. A to dobre! Prečo by sme nemali vybrať zo zeme čím väčší úžitok? To bude časom pekná pamiatka pre tamejšieho nášho rodáka, pána Martiša. Padina, popri tom, že počala už i roje púšťať, je nateraz najväčšia zo všetkých svojich banátskych sestier: počet jej obyvateľstva vzrástol už na 4030 duší.

Pôvodne bolo ich len 80 čeľadí, keď roku 1806 obec túto utvorili; boli rekrutovaní z Novohradu, Gemera a Nitrianska. Prvý ich farár Martin Hamaliar, syn superintendenta, vyprostredkoval u arcikniežaťa Ludvika, veliteľa Vojenskej hranice, aby v Padinách smelo sa osadiť nových 80 rodín. Na pamiatku tohoto dobrodenia obec od tohoto času na počesť arcikniežaťa figuruje pod menom Ludwigsdorf a v novších časiech Lajosfalva — v úradných listinách a na chotárnych tablách.

Ľud pri všetkých svojich módnych pokleskoch prechováva úctu k starým veciam. Tu ešte i dnes možno najsť vyše stopäťdesiatročné čbány, čbánky, taniere, misy, postele, vahany, skrine atď., tiež i knihy, ktoré ich predkovia priniesli so sebou zo Sobotišťa a z iných nitrianskych obcí. Padinci od 20. rokov nemálo sú vysťahovalským duchom nabratí: brali sa už i do Ruska, ale cesta táto, pre známe príčiny, bola prekazená; potom v Lízike sa usadili

a teraz zas radi by Daruvár, tam pri Lugoši, novým rojom obsadnúť.

6. *Slovenský Aradác* (Tót-Aradác). Vskutku je slovenský, lebo iného tam, ako Slováka, ani nenajdeme, odpočítajúc piatich-šiestich prišelcov. Ako Padina najväčšia, tak je toto z terajších slovenských banátskych obcí najstaršia. Mnohé povstaly už pred viac sto rokmi, menovite však po premožení a vyhnaní Turka, potom zase rozišly sa a inde iné osady pozakladaly alebo už k jestvujúcim sa pripojily; ale Aradác trvá od svojho vzniku. Roku 1785 bol založený cis.-kráľovským privolením a osadený Novohradčanmi, Pešťanmi, Békešanmi, Zvolenčanmi, Nitranmi. pozvanými od aradáckeho zemského pána, Izáka Kissa. Pozdejšie pripojili sa k Aradáčanom ešte i tí, čo boli vysťahovali sa z Párdáňa, zo Szőllősu a zo Sl. Stámora. Aradác leží hodinu cesty od Tisy a má, berúc do povahy potrebu svojho početného obyvateľstva, pomerne dosť malý chotár; pomáha si hmotne tým, že už od rokov zakupuje sa v srbsko-aradáckom chotáre a v aradáckych rýtoch a močiaroch, a kde sa čo dá, všetko berie do prenájmu, a čo je na odpredaj, to všetko nesie do blízkeho Bečkereku. Nadto Aradáčan, súc usilovný, v mnohom dobre podkutý, opatrný a precibrený, po zárobkoch ide až po Titel; v Bečkereku práve tak ho všade najdeme, ako v Pešti Liptákov, a má-li sa kde jednoduchý dom stavať, tam je on naporúdzi aj ako podujímateľ, aj ako robotník.ı Že pri močiaroch žije, tak je jeho živel pracovať okolo trstiny a rohože, ktorým tovarom potom zásobuje celé bečkerekské okolie. On je obozretný hospodár; ale novoty len potom uvádza do svojho domu, keď týchto veľká výhoda už v celom kraji bola sa dokázala; duchovným pokrmom ťažko k nemu pristúpiť, je materialista, nemálo si zakladajúc v svoje voly, šetriac svoje kone, držiac peniaze nakopené v truhle a za každú maličkosť hneď hľadá sudcov a advokátov. Keby i v národnom ohľade a v potyku s mocnými sveta tohoto dokázal tú hrdosť, húževnatosť a neústupnosť, ktorú pri ňom takto znamenáme, tak mohol by sa stať pokladom pre náš národ; ale toto veľmi ťažko chápe a zaštepené z hlavy, zo srdca a z domu ľahko vyhadzuje. Na prvý pohľad dľa obleku, fysiognomie, zčiastky aj reči a pohľadu menej zasvätený temer ho ani nerozozná od aradáckeho Srba, s ktorým tvorí takmer jednu obec.

7. *Lízika* (Erzsébetlak). Táto najnovšia osada, v ktorej i padinskí Slováci hľadajú svoje šťastie, vlastne len teraz sa zakladá. Keď je suchý rok, tak výskajú, lebo vtedy poľná úroda v ich rýtoch je nadkananejská; ale keď sa dostavia pľušte a Tisa sa rozvodní, tak vzdor násypom, ktorými sú ohradení, musia von liezť, ako sysle.

8. *Hajdušica*, preto tak pomenovaná, poneváč celý tento kraj, ktorý nateraz tvorí hajdušický chotár, ba ešte i za Begu siaha, od dávna volal sa Hajdušicou. Ba i to som počul, že už pred 200 rokmi poznali tu Hajdučkú Grédu. Grédy máme i teraz ešte, t. j. také zeme, ktoré pred povodňou viac-menej sú zachránené a hodia sa či na úrodné role a či na mastné pastviská. Obec naša opatruje najstaršiu svoju pečiatku; na nej vidíme vyobrazený malý les a

v ňom svätého, a lesík, na ozdobu tohoto kraja a k napomoženiu zdravia, až podnes máme v blízkosti obce, totiž Malý a Veľký Gáj. Mnohí obec túto menovali aj Istvánfalvou, a to dobrým právom, lebo ju bývalý zemský pán Štefan Némethy Damaszkin roku 1809 založil a tohoto syn Anton na terajšie jej miesto preniesol. Ale pomenovanie toto nijak nechcelo sa ujať, ani len pri panstve, až roku 1888 prišiel na pomoc torontálsky stoličný administratívny výbor a poctil Hajdušicu žiadneho základu nemajúcim úradným a maďarským menom Istvánvölgy, aby totiž nepáchla slovanskou koncovkou a neprezradzovala, že jej obyvatelia hneď od počiatku, čo aj rozličnými cudzími živlami popretkávaní, hneď tým a hneď zas tým (kat. Maďari, kat. Nemci a Francúzi, Bulhari, ev. Nemci), boli báčanskí, aradácki, padinskí a v prevažnej väčšine nitrianski Slováci. Ale preto Hajdušicu nik nestrhne s jazyka a nevytre z pamäti.

Hajdušica, so všetkých strán otočená rozsiahlymi panstvami a v tomto nadmier úrodnom kraji majúca nedostatok v robotných silách, je pravá zlatá baňa pre robotnícku triedu. Keby tunajší slovenský ľud tak vedel chrániť a použiť, ako vie pracovať, tak by chudobného tu ani nebolo. Hajdušický Slovák je do roboty, ako včela, málo ktorý sa mu v tom vyrovná; a akoby z ocele sformovaný, tak znesie každú možnú, i najväčšiu štrapáciu: ale zarobené zachrániť a použiť nevie. Len v novšej dobe znamenať v tomto aký-taký obrat k lepšiemu.

9. Od Hajdušice vyberieme sa na severo-východ, a tam najdeme v rumunskom kraji na *Vukovej* skromné klbko (akoby ovce do tesného ovčínca posháňané) nášho ľudu, ktorý, na vyzvanie tamejšieho zemského panstva, na počiatku tohoto stoletia prisťahoval sa ta z Novohradu. Novohrad, kolísku ich predkov, podnes prezradzujú: vukovský stavebný štýl, vukovský kroj a vukovská mluva. Mimochodom buď rečeno, že novohradské podnárečie, s nepatrnými odchýlkami, v celom dolnom Banáte je udomácnené. Aj Vukovčania, ako poľní hospodári, chvalitebne napredujú a nie sú ani od toho, aby si opatrili či našský kalendár a či našský časopis; so svojmi súsedy Rumunmi zotrvávajú v priateľstve a jednomyseľnosti, ba v porozumení s týmito neraz Slováka postavia i na čelo obce. Tu i v Butíne Slovák tak nažíva s miestnym Rumunom, Srbom, Horvatom, Bulharom i Maďarom, ako by mu tento bol brat, ešte i pod šiatrom na jarmoku; ale nie tak s Nemcom.

10. Od Vukovej (zpoza Božieho chrbta) dostaneme sa, smerom na juh, na *Butín*. Aj tu bývajú Slováci; ale, poľutuj Bože! nie tak svieži, nie tak pekného a silného vzrastu, nie tak veselého ducha a otvoreného srdca, ako naši inde po Banáte. Príčinu toho povie nám pri Šándore učinené poznamenanie. Slováci počali sa sem valiť z Hložian, Petrovca, z Kovačice, z Padín, z Malého Kýreša už r. 1815 a v štyridsiatych rokoch boli via Brešť i Hajdušičanmi rozmnožení, tak že r. 1849 ich počet až na 800 vystúpil. Dnes však štatistické výkazy len 312 Slovákov tam poznajú, a za 40 rokov vari ani po týchto nebude viac žiadnej pamiatky. To isté možno

poznamenať i o Morave (Nagy-Semlak). Tak je to, jedni napredujeme a iní račkujeme. Ale všetko a všetkých do ohľadu berúc, o banátskych Slovákov netreba sa báť.

Emil Koleny.

Kancionál senický.

Podáva *Ján Mocko.*

Dlho udržoval sa mýlny náhľad, ako by slovenský ľud od prvopočiatku bol pohrúžený býval v duchovný sen, z nehož ho ani novšia, čulá doba nevyburcovala; ba často potkávame sa ešte s mýlnejším tvrdením, ktoré predstavuje náš ľud len ako surovú, k robote upotrebiteľnú hmotu. A predsa slovenský ľud i v tých časiech, kde si ho málo kto povšímnul, žil, myslel, pracoval, tvoril. To skvele dokazuje jeho prekrásna reč, poesia, hudba, ako sa objavuje v nápevoch národnej piesne, a medzi mnohým iným jeho ornamenty, ktorými si zdobil rúcho, príbytky, nástroje, náradia a každý predmet, ním užívaný.

I tu možno povedať s naším básnikom: Nehaňte ľud môj! Má on svoju kultúru a zanechal nám on pamiatky kultúrnej práce svojej. Našou úlohou je stopovať počiatky a rozvoj kultúry ľudu nášho. Tak zahanbíme utrhačov, zavrátime mýlne pochopy a náhlady a na svetlo vyvedieme tú nepodvratnú pravdu, že ľud náš, napriek neprajným pomerom, v ktorých od nepamäti žil, dokázal sa byť ľudom nadaným, umným, kultúrnym. Tú reč, jejžto krásy odhaľovať povolaní sú učenci, tú poesiu, tie nápevy i vo vzdelanom svete obdiv vzbudzujúce, mohol vytvoriť len národ nadaný, umný, kultúrny.

Bedlivejšie stopovanie minulosti slovenského ľudu značne rozšíri známosť našu o jeho kultúrnej práci. Veď len nedávno prišli sme k povedomiu toho, na jak vysoký stupeň umenia priviedly to slovenské ženy s výšivkovými ornamentami. Výšivková výstavka v Turčianskom Sv. Martine r. 1887 usporiadaná presvedčila i cudzí svet o vysokom umeleckom nadaní slovenských žien, a ich práca stala sa vzácnym, hľadaným tovarom i v zahraničí.

Žiaľ, neprajné pomery nedopúšťajú náležité vykoristenie tej výstavky. P. B. Socháň podujal ovšem vydávať *Vzory slovenského národného vyšívania*; avšak podnik po vydaní prvého sošitu zaviazol. Je to smutný zjav! Len touto cestou mohly byť na ornamenty prebohaté výšivky i do širších kruhov uvedené a ich slovenský pôvod zistený. Takto, keď zase vyjdú z módy, utisnuté budú zase len na skromné chyžky dedinské; ba je sa čo obávať, že prúd času i odtiaľ ich vytískať bude.

Ornamenty výšivkové tvoria len čiastku výtvarného umenia ľudového. Iné stránky, ako maľovanie na domoch, nádobách, náradí, rezby na vrátach, dverách, nábytku, na fujarách, paliciach, prasliciach, vretenách, črpákoch atď. nik si doteraz nepovšímnul.

A predsa i z týchto predmetov sosbierané vzorky značne obohatily by pôvodné slovenské ľudové ornamenty. Je svrchovaný čas povšimnúť si všetkého toho, lebo všeobecne tvrdiť možno, že toto pradávne a skvele dosvedčené nadanie ľudu nášho k ornamentom sám ľud už podceňuje, zanedbáva, opúšťa. Treba i s tejto stránky udržať ho v starých tradíciach.

Cieľ týchto riadkov je upozorniť ct. obecenstvo na jedno odvetvie ľudového maliarstva, o ňomž sme dosiaľ ani tušenia nemali. Je to knihové maliarstvo. Ako na výšivkové ornamenty, tak i na knihové maliarstvo upozornili nás bratia naši na Morave. Vzácne v tomto obore dielo vydal vlastenecký musejný spolok v Olomúci, pod názvom: „Moravské Ornamenty. III. Víděň 1891.“ Opisujú v ňom prof. J. Klvaňa a minist. sekretár V. Houdek dosiaľ objavené písané a maľované kancionále moravské. Je ich šesť. Najstarší z nich pochodí asi z r. 1727—1733.

Zvláštno, že tieto kancionále pochodia napospol z Hornej zeme moravského Slovenska, s ktorými máme my veľa spoločného. Uhorské Slovensko, aspoň v Nitrianskej stolici, bezprostredne prilieha k moravskému Slovensku. Jeden kmen, len hraničnými stĺpami oddelený, obýva oboje. Tak nebude divné, že pri tejto príbuznosti tohože charakteru kancionále nachodia sa na Slovensku nielen moravskom, ale i uhorskom. Ba na ten čas najstaršie dosiaľ známe pamiatky tohoto druhu pochodia z uhorského Slovenska, poťažne Nitrianska.

Zaoberajúc sa historiou cirkevnej piesne slovenskej a menovite historiou Tranovského kancionálu, skoro som sa presvedčil, že pri úplnom nedostatku sem spadajúcich prameňov treba napred shromažďovať staré tlačené a písané kancionále a vôbec knihy, piesne v sebe obsahujúce. Hľadajúc tieto prostriedky, dostal sa mi do rúk písaný kancionál Jána Liborčena, rektora vrbovského, ktorý tenže — ako pozdejšie Juro Valášek na jednom liste poznamenal — ná Turej Lúke napísal r. 1685. Ján Liborčen v leopoldovsko-szelepcsényovskom prenasledovaní vyhnatý z Vrbového — nie z Vrboviec, ako p. Houdek píše — zdržoval sa, snáď i úradoval, na Turej Lúke a tam napísal tenže kancionál. Je formátu malého štvorca, mál pôvodne 380 strán, zbudlo z nich však len 222, i to v stave veľmi veľmi žalostnom, porúchanom. Mnoho iniciálok (počiatočných veľkých písmen) je následkom zodraných okrajov listov čiastočne poškodeno, čo je tým väčšia ztrata, že práve tieto iniciálky majú veľkú cenu.

V príspevkoch k dejinám kancionálu Tranovského, v Cirkevných Listoch r. 1890 uverejňovaných, na str. 172 pod hviezdičkou upozornil som na tento kancionál. Tým spôsobom dozvedel sa o ňom prostredníctvom p. sen. Jozefa Holubyho vydavateľ *Moravských Ornamentov*, V. Houdek. Jak vysoko cenil p. Houdek túto starú pamiatku našu, vidno z toho, že v dodatku k 3. svazku *Mor. Ornamentov* venoval turo-lúckemu kancionálu obšírnu úvahu na str. 83—97, že prevzal z neho 25 iniciálok, že 5 iniciálok z neho umiestil na titulnom liste, sostavenom z moravských ornamentov, ba konečne, že mu prisúdil i prvenstvo medzi opísanými moravskými kancio-

nálmi, takto sa o ňom vysloviac: „Nerozpakujeme se, tento poslední nález v oboru prostonárodního knihového malířství slovenského prohlásiti zároveň mnohým vzhledem za nejdůležitější ze všech dosud objevených toho druhu památek, nejen pro stáří této památky (jesti bezmála o 50 let starší než kancionál boršický), nýbrž také, a to hlavně pro její umělecko-historickou cenu."

Toto veľmi priaznivé posúdenie a ocenenie turo-lúckeho kancionálu tým väčšmi ma povzbudilo, abych hľadal podobné staré, otrhané, pohadzované a už-už na odhodenie odsúdené pamiatky a zachránil ich pred konečnou zkazou. Moje námahy boly dosť skoro nad očakávanie skvelým výsledkom korunované. Našiel som druhý písaný kancionál s maľovanými iniciálkami, ktorý je práve tak dôležitý, ba uvážiac, že je to dielo dvoch remeselníkov, pre túto okolnosť ešte dôležitejší, než kancionál turo-lúcky.

Opatroval a daroval mi ho p. Ján Benža, ševcovský majster v Senici; prináležal niekdy ševcovskému cechu senickému a uložený súc v cechovej truhlici, nevzal cele zkazu. Už pred r. 1821 bol rozpadnutý a jednotlivé listy odlúčené, čo pohnulo vtedajšieho cechmajstra k tomu, že ho dal zaviazať, a túto udalosť zaznačil nasledujúcimi, vtedajšieho ducha charakterisujúcimi slovy: „Renovatum est Ano 1821. Sub Cehe magistro Adamo Buze. Die 10 Xbr." Neumelý knihár popodlepoval jednotlivé listy na vnútorných okrajoch papierovými prúžkami tak zlým lepom, že dosť skoro listy zase sa poodlučovaly a po 18. rokoch zase potreboval opravu, na čo vzťahuje sa nasledujúci zápis: „Tehoto roku sem ho dal spravit. Rosa P. Mi a jiny Majstrove poctivého remesla slovensko-ševcovského Roku 1839. V rukách neumelých knihárov kancionál veľa utrpel, nielen že stránkovanie cele zmizlo, ale i text tu i tu poškodený je. No najviac ľutovať treba ztratu titulného a mnohých iných listov.

Senický kancionál je formátu malého štvorca, tak ako i turolúcky; pri utrpenej ztrate počíta vždy ešte 229 listov, a trebárs som ho našiel v neutešenom stave, predsa je lepšie zachovaný, než turo-lúcky. Odhliadnuc od umelecko-historickej ceny jeho, veľadôležitý je už i preto, že pôvodcovia jeho sú dvaja senickí ševcovskí majstri, totiž Ján Orel a Adam Strezenický, onen odpisoval piesne, tento kreslil a maľoval iniciálky a titulné listy jednotlivých oddielov. Máme teda v senickom kancionáli opravdu ľudové maliarstvo s konca XVII. stoletia. Práve tohto roku je tomu 200 rokov, čo Orel započal písať a Strezenický maľovať tento kancionál. Zaslúžia oba, aby ich pamiatka po 200 rokoch zo zapomenutia na svetlo vyvedená bola. Tým cieľom podávam tu niektoré dáta, ktorých som sa o nich dočítal zčiastky zo samého kancionálu, zčiastky však zo súčasnej knihy zápisov cechu ševcovského.

Ján Orel narodil sa — ako to na titulnom liste piesní vianočných sám poznamenal — r. P. 1666. Otec jeho menoval sa Martin Orel a bol v Senici ševcovským majstrom. K tomuže remeslu pripovedal si r. 1674 staršieho syna Lukáša a r. 1681 mladšieho, Jána, ktorého, poneváč mal už 15 rokov, hneď i osvobodil, t. j. ako tova-

riša prepustil. Útly detský vek Jánov spadá do tých čias, kde Senica v mnohom ohľade prekvitala. Následkom prisťahovania sa českých a moravských evanjelikov r. 1628 Senica vzrástla počtom obyvateľstva natoľko, že chrám nepostačoval, musel byť zväčšený. Ani jeden kňaz nemohol tak rozmnoženú cirkev duchovne zaopatrovať, musel byť privolaný kaplán v osobe Jána Stríbrského, českého exulanta. Následkom tak silného prírastku, menovite remeselníckej triedy, boly cechy znovu zorganisované. Popri mäsiarskom a hrnčiarskom najpočetnejší bol súkennícky a ševcovský. Vtedy ľudia ešte nehanbili sa za ševcovské remeslo. Len pozdejšie zakorenivšia sa cudzota v lepších triedach potupila ľud i remeselníka, ktorý mu odev i obuv hotovil, nazvúc ho slovenským krajčírom, slovenským ševcom. V jakej považnosti bolo v tých časoch ševcovské remeslo, súdiť možno i z toho, že r. 1655 pripovedený bol za učňa do tohože cechu syn spomenutého už Jána Stríbrského, farára vrbovčianskeho, a podobne r. 1670 syn Jána Michalidesa, taktiež farára vrbovčianskeho. Vtedy mala Senica povestného kňaza Štefana Pilárika, veršovníka, spisovateľa a mučedlníka jednak slávneho, jehož *Pamětné Příhody* o tatárskom zajatí vo veršoch napísané ľud do nedávna s obľubou čítaval. Senická škola pripravovala mladíkov do vyšších gymnasiálnych tried a zbehlosť v panovavšej latine nebola zriedkavosťou ani medzi remeselníckou triedou.

Ján Orel málo zachytil z týchto výhod. Ako známo, r. 1673 bol chrám evanjelikom s pomocou horvatského vojska odňatý, škola zničená, rektor Bojkovský s mnohými inými pred chrámom obesený, Senica a okolité dediny vypálené, osvedčenejší mešťania uväznení, ako o tom svedčí i pieseň, ktorú Ján Orel v kancionáli svojom zachoval a bez pochyby sám složil. Keď cirkev a škola senická zničená bola, mal vtedy Orel sedem rokov, a bola mu odňatá príležitosť v škole sa vzdelávať; že však i pekným písmom vynikal, i v latinskej reči dosť zbehlý bol, i vo veršovníctve sa pokúsil, z toho možno zatvárať, že tým usilovnejšie súkromne sa vzdelával a že v Senici i počas zrušenej svobody náboženskej museli sa zdržovať učení mužovia, ktorí vedochtivých mladíkov súkromne vyučovali.

Roku 1689 bol už Ján Orel samostatným majstrom, lebo v cechovnej knihe stojí poznamenano, že v ten rok pripovedel si učňa. Roku 1693—1696 a zase pozdejšie 1711 a 1712 bol cechmajstrom a od r. 1722 do 1727 cechovným zápisníkom.

Ján Orel pokúsil sa i vo veršovníctve. R. 1689 složil pieseň: „I proč bych nemel dúfati, v Bohu svém nádeji míti.“ Je to akrostich na meno: Johannes Orel. Druhá jeho pieseň má nápis: „V zarmúceném vdovství Anno 1699.“ Ospieval v nej svoj zármutok nad smrťou manželky svojej, ktorá umrela hneď po ťažkom porode synáčka. Škoda, že z jeho kancionálu na konci veľa listov chybuje, kde pravdepodobne bolo viac piesní jeho. Ostatne tri cirkevno-historického obsahu piesne, na leopoldovské prenasledovanie sa vzťahujúce, sú pravdepodobne jeho dielom.

Druhý muž, ktorý má hlavnú zásluhu o senický kancionál, je Adam Strezenický, z Ilavy pochodiaci. Žiaľ, že o tomto umnom

prostonárodnom maliarovi nedostáva sa nám bližších zpráv. Len to vieme o ňom, čo Ján Orel poznamenal na titulnom liste piesní o vzkriesení Krista Pána: „Pinxit Adamus Ztrezeniczky Illaviensis“, čím ho označil ako pôvodcu kreslených a maľovaných iniciálok a titulných listov. V spomenutej už knihe cechu ševcovského nasledujúci zápis z r. 1721 je poznačený: „Pri svačine Jána Čizmanského stal se svár. Ján Sitár Martinovi Laudovi nahodil, že v cechmistrovství Jána Orla v roce 1712 pod fortelem vydali attestaciu nebohému Adamovi Strezenickému. Ale to se vélmi zmýlil, nebo zretedlne skrze jisté písmo pohledával to, i také krásne a s vedomím poctivého cechu spokojil (t. j. taxu za svedectvo prislúchajúcu zaplatil), co cechmístri i v počte meli a to težce nesli, kterí jistú vedomost toho času meli“ atď.

Z tohoto zápisu zatváram, že Strezenický patril k ševcovskému cechu senickému, keďže si pýtal od neho svedectvo, a že umrel medzi rokom 1712 a 1721. Že Ilavan Strezenický octnul sa v Senici, tomu sa nebudeme diviť, keď povážime, že menovite po r. 1673 viac šuhajcov z Trenčianska, a to až z Kysuckého Nového Mesta, ako i z iných strán pripovedano bolo za učňov do senického ševcovského cechu. Po prvé v Senici v ten čas prekvitaly remeslá, tak že posielali ta šuhajcov do učenia zďaleka, i z Moravy; po druhé, že v Nitriansku i po zrušení svobody náboženskej evanjelici pomerne voľnejšie sa pohybovali než v Trenčiansku. To mohlo pohnúť i Strezenického, že v Senici sa osadil.

Ak je to predpokladanie správne, že Strezenický bol ševcom, i vtedy nebudeme sa tomu diviť, že poznávame v ňom tak umného a menovite čo do rastlinných ornamentov na výške dokonalosti stojacieho prostonárodného maliara. Veď Ilava bola pred r. 1673 znamenitým strediskom kultúrnym. Svobodní páni Ostrošičovci udržovali tam povestné gymnásium, na ňomž vždy na slovo vzatí učenci účinkovali. Zvláštneho lesku i tá okolnosť dodávala Ilave, že tam za dlhý rad rokov sídlil slávny biskup Joachim Kalinka. Je známo, že v kultúrnych strediskách i remeselníci vynikajú vyšším stupňom vzdelanosti. Tak vzdelaného remeselníka poznávame i v Ilavanovi Adamovi Strezenickom, ktorý je popri Jánovi Liborčenovi najstarší dosiaľ známy predstaviteľ prostonárodného maliarstva na Slovensku.

Senický kancionál, písaný peknou, kolmou fraktúrou, je vlastne odpis Tranovského kancionálu, jehož oddelenia sú v ňom cele podržané. No Orel odpisoval i odinakiaľ. Sú v ňom niektoré piesne, ktoré, nakoľko mi známo, nikde inde tlačené neboly. Zanímavé sú tri cirkevno-historické piesne, vzťahujúce sa na smutné udalosti z r. 1670—1680. Prvá „Ach uherská zeme velmi zavržená“, vzťahuje sa pravdepodobne na desné udalosti pri zaujatí senického kostola. Aspoň iniciálka *A* podoby zvonice so zvonom, na ňomž dvaja na poplach zvonia, zdá sa na to poukazovať. Keď totiž r. 1673 blížilo sa vojsko cisárske, ktoré malo odobrať kostol a previesť exekúciu v Senici, rektor Bojkovský spolu s inými zvonili na poplach. Ľud sa sbehol, chcejúc brániť svätyňu svoju, ale nemohol

odolať presile vojska. Hrozný trest nevystal. Velitel dal Bojkovského spolu s inými jať a pred kostolom obesiť. Narážky na ukrutenstvá vtedy páchané sú zrejmé. Deviata sloka tejže piesne znie: „Rozpálení súce tyranství delají, Hroby v nichž sú mrtví, smele odvírají; Tela z truhel vyhazujíc, Divo mrtvé natrasujíc, O uherská zeme.“ Nápadne shoduje sa s tým, čo pred niekoľkými rokmi zomrelý gróf Jozef Nyáry rozprával o pradedovi svojom, Fraňovi. Fraňo Nyáry umrel pri konci XVI. stoletia a pochovaný bol v rodinnej krypte v Senici, v rúchu vojenskom, menovite v bielom plášti. Luza r. 1673, pri odberaní kostola, vrútila sa vraj do krypty a vytiahnuc telo jeho z rakve, biely plášť jeho roztrhala. — Podobného obsahu je i druhá pieseň, dosiaľ neznáma: Ach uherská zeme velmi zarmúcená, od tých cizozemců velice súžená atď. Z tretej piesne: Smutné, neveselé, zarmúcené časy, když človek zpomene pominulé veci atď. zachoval sa len zlomok Tu už výslovne v osnove piesne udaný je rok 1673.

Zanímavá je pieseň „O výtezstvy Krestanskem nad Turkem, které se stalo mezy Zentu a Malim Kanižim pry Rece Tybisku v roce 1697 die 11 septembris.“

Orel započal odpisovať kancionál pravdepodobne s Novým rokom 1692; tak súdim dľa udania na titulnom liste piesní vianočných, kde udáva 16. marec 1692, na titulnom liste postných piesní jednoducho 1692; pokračoval v diele r. 1693, ako vidno z titulných listov o vzkriesení, na nebovstúpení a o Trojici Svätej. Píšuc piesne, nechával prázdne miesto pre počiatočnú písmenu, na ktorom potom Strezenický kreslil a maľoval iniciálky. Mnohý priestor zostal nevyplnený, niekde iniciálka je započatá, avšak nedokončená, a zase niektoré priestory zaplňoval pozdejšie buďto sám Orel, alebo niekto iný, na čo poukazujú menej podarené, alebo cele jednoduché iniciálky. Veľká škoda, že Orel bol tak skúpy pri nechávaní priestoru pre iniciálku. Najväčší priestor má vo výške 7, v šírke nie cele 6 cmtrov, no zväčša sú o veľa menšie. To robilo Strezenickému nesmierne ťažkosti, menovite keď iniciálka skladala sa z viac figúr; tu musel do písaného zasiahnuť, krajné figúry nesymmetricky zmenšiť, stlačiť a už nebolo miesta pre rastlinný ornament, ktorý je pri figurálnom sostavení iniciálky vhodnou obrubou, alebo výplnkom zbylých prázdnych priestorov. Práve tak skúpym dokázal sa byť Orel i pri oddeľovaní piesní. On písal piesne bezprostredne jednu za druhou, nenechajúc len toľko miesta, čo medzi piesňami pretiahol jednoduchú vodorovnú čiarku. To malo za následok, že Strezenický nemal príležitosti vyzdobiť kancionál pruhovými ornamenty, v čom práve vyniká kancionál boršický z Moravy. Pri pruhových ornamentoch má maliar vhodnú príležitosť upotrebiť motívy z výšivkových ornamentov, ktoré sú tak bohaté. V Orlovom kancionáli nebolo k tomu príležitosti; ale vzdor tomu nachodíme v ňom pár prúžkov, z ktorých vidno, že Strezenický nemal zaľúbenia v priamočiarnych geometrických ornamentoch, ako ich tak zhusta a prekrásne nachodíme na výšivkách práve v Nitriansku, okolo Senice, ale dával prednosť vlnovke, z nejž nahor a nadol

zákrutky vybiehajú, zakončené ružiciami, zvonkami, lístkami atď. Konečne, iné vady pominúc, Orel volil pre ornamenty veľmi nevhodný formát, totiž malý štvorec. Strezenický i pri titulných listoch, kde predsa mohol upotrebiť celú stranu, zápasil s nedostatkom priestoru.

Pritom všetkom sú Strezenického kresby a maľby cenné a dôležité z toho ohľadu, že sú rázu čisto ľudového a slovenského, ako stretáme sa s nimi všade, kde ľud náš bez cudzích vzorov samostatne tvoril a tvorí. Prvky jeho ornamentov sú tie samé, ako ich vídame na výšivkách a ornamentoch slovenských.

Najobyčajnejším prvkom kvetinovým je zvonok. Náš ľud menuje ho tulipánom. Avšak, poneváč útvar jeho, menovite v zakončení tak veľmi sa mení, že prestáva byť tulipánu podobný, podržujeme všeobecne prijaté pomenovanie jeho zvonkom. Ako všetci prostonárodní maliari na Morave i u nás, tak i Strezenický použil hojne tohto prvku Niet rastlinného ornamentu, aby v ňom niekoľko zvonkov vkusne umiestenо nebolo. Bez tohoto prvku nedá sa mysleť slovenská výšivka na pomaľovanie, a konečne tulipán zaujíma význačné miesto i v prostonárodnej piesni.

Práve tak všeobecne rozšíreným prvkom v slovenských ornamentoch je útvar ružicovitý, majúci štyri i viac lístkov a buďto jednoducho, alebo složite prevedený. I tohoto prvku upotrebuje zhusta Strezenický, a síce v rozmanitých podobách. Prichodia i iné kvety, ktorých útvar ponáša sa buď na zvonkový, buď na ružicovitý. Prostonárodné umenie ponecháva miesto i obrazotvornosti. Také kvety, listy a plody v skutočnosti nenachodia sa, s akými stretávame sa tak často na ornamentoch slovenských. I Strezenický upotrebuje ich v takej forme, že ťažko by ich bolo možno náležite pomenovať.

Z plodov použil jablko, malinu a, čo je v slovenských ornamentoch neobyčajné, i žaluď. Zato sotva kto ho obviní z napodobňovania cudzích vzorov — je on v svojom maľovaní cele originálny, slovenský — ale použil ho, ako známy a snadný prvok ornamentu.

Motívov živočišných málo sa nachodí. Najobyčajnejší je had, upotrebený pri písmene *S*, ktorá už svojou podobou odporúča jeho upotrebenie. Krem toho upotrebil hadov k sostaveniu písmeny *B*, kde miesto hlavnej, kolmej čiary stojí Eva, držiac pozdvihnutou ľavicou u hlavy jednoho a ovisnutou pravicou druhého hada, ktorí v polokruhu vinúc sa, chvostmi ku hlavnej čiare zahnutými sa spájajú. Vnútorný prázdny priestor vyplnený je menšou mužskou postavou, snáď Adama predstavujúcou, a kvetinovým ornamentom. *O* je temer riadne kružidlové a k vyplneniu vnútorného priestoru popri iných ornamentoch veľmi vhodne použité sú ryby, chvostmi k stredobodu, hlavami k periferii obrátené. Už v starokresťanskej symbolike prichodí ryba, ako symbol Kristov, lebo v jednotlivých písmenách gréckeho slova ἰχϑύς videli označenú myšlienku, ktorú my v svojej reči nasledovne tlmočíme: Ježiš Kristus, Boží Syn, Spasiteľ. Dvakrát použitý je vztýčený, k zápasu hotový lev, s tlamou roztvorenou a jazykom vyplazeným, ktorý však, majúc nohy kohutie,

predstavuje diabla, ktorý obchádza, ako lev revúci, hľadajúc koho by pohltil. — V moravských kancionáloch často vyskytujú sa iniciálky, ktorých kolmé brvno hore končí sa dračou hlavou. V senickom kancionáli nachodíme dračiu hlavu len jedenkrát pri iniciálke *K* v piesni: Kristus príklad pokory.

Bariev použil maliar náš napospol veselých a u ľudu nášho obľúbených, najčastejšie červenej a zelenej, potom nasleduje hnedá a zriedka žltá. Niektoré iniciálky sú len černidlom kreslené.

Strezenický bral fraktúru k iniciálkam a len v málo prípadoch latinu.

Iniciálky, pri nichž výlučne rastlinný ornament je upotrebený, prekvapujú krásnym slohom a bez preháňania možno o nich povedať, že stoja na výške dokonalosti. Jedna a tá istá písmena prichodí i dvadsaťkrát, na pr. *P*, ale vždy ináč štylisovaná a vyzdobená. Mnohé písmeny sú tak krásne prevedené, že sa zadiví človek, kde sa vzalo toľko vkusu v prostom remeselníkovi.

Menej šťastný bol Strezenický s figúrami ľudskými. Ako vynikajú rastlinné jeho ornamenty lahodiacou súmernosťou, tak práve tejto vlastnosti nedostáva sa figúram ľudským. Zato však sú vždy dobre upotrebené, buď ako výzdoba, alebo podstatná čiastka iniciálky. Pozoruhodné je, že pri figúrach upotrebil rúcho domáce: vysoké boty, tu i tu s ostrohami, nohavice za sáry, kabát na bedrách opásaný. Pritom neváhal, keď bol kabát hnedobarvený, jeden rukáv na zeleno namaľovať. Ženské maľuje pravidelne v bohatom rúchu národnom. No, aby nik nebral v pochybnosť pôvodnosť jeho malieb, raz do iniciálky *O* namaľoval gajdoša, tak originálneho, ako bol niekdy Filúš, známy s javorinských výletov.

Strezenického možno oprávnene pomenovať prostonárodným illustrátorom. Väčšina jeho iniciálok illustruje obsah piesne, alebo aspoň znázorňuje buďto radostné, alebo žiaľne city, ktoré budí patričná pieseň. Tak na pr. v iniciálke *Č* piesne: Čas radosti, veselosti atď. namaľoval mládenca s pannou k tancu hotových; alebo v iniciálke *W* (Vesel se lidské stvoření) v prázdnych poliach postavil jednoho na husle hrajúceho, druhého trúbiaceho, tretieho bubnujúceho a k tomu dievča so šuhajom tancujúce. V iniciálke rannej piesne Hospodine uslyš hlas můj namaľoval spiaceho Jakoba a anjelov po rebríku sostupujúcich. Predivné božské opatrovanie, ktoré je obsahom piesne: U tebeť jest darů dosti, Pane, hojnost nad hojností, Ze dvou ryb a z pěti chlebů Nakrmils' pět tisíc lidu, znázornil v iniciálke *U*, ako Kristus Pán päťtisíc ľudu na púšti nasýtil. Obeťovanie Izáka kroz Abraháma často vídame na starých slovenských výšivkách: Strezenický vyobrazil tento dej v počiatočnej písmene *P* piesne Pán Bůh opatří, můj synu, tu obět sobě zápalnou. Pominúc mnohé iné illustrácie, pripomeniem ešte, že pieseň: Církev jest panna mně milá, dala podnet Strezenickému, aby v iniciálke *C* vyobrazil šumnú devu v národnom kroji, držiacu v rukách kvetové ornamenty. — Iniciálka vianočnej piesne Syn Boží se nám narodil, na spôsob prehnutého hada tvorená, pozostáva zo dvoch priestorov. V spodnom namaľovaní sú hudobníci a speváci, vo vrchnom dvaja

chlapi stromček ovocím ozdobený držiaci. Tu by sme teda mali zrejmú stopu toho, že vianočný stromček známy bol u nás už pred 200 rokmi.

Pán Houdek končí úvahu svoju o turo-lúckom kancionáli tou vyslovenou nádejou, že „nemůže býti o tom pochybnosti, že také uherské Slovensko ještě mnohou památku prostonárodního malířství knihového skrývá, a že snad do pátrání v oné krajině ještě nadíti se lze žádoucího objasnění záhady o prvopočátcích této malířské školy.“ Senický kancionál dotvrdzuje základnosť nádeje jeho, tým viac, že je on len o 8 rokov mladší turo-lúckeho a asi o 40 rokov starší, než najstarší dosiaľ známy moravský kancionál. Verím, že keď obecenstvo naše upozorní sa na dôležitosť maľovaných kancionálov, bude nejedna stará pamiatka tohoto druhu objavená. Nedá sa myslieť, že by knihové maliarstvo u nás tepr. pri konci XVII. stoletia bolo povstalo. Jeho počiatky siahajú do dávnejšej minulosti. Už tlačené kancionále Jakuba Kunvaldského z r. 1575 a Tobiáša Závorku z r. 1602 obsahujú v sebe iniciálky so skromným rastlinným ornamentom. Čo je prirodzenejšieho, ako to predpokladanie, že ony daly podnet k nasledovaniu. Avšak tu prekvapuje nás ten zjav, že keď ornamenty v tlačených knihách sú rázu všeobecného, tedy v písaných knihách sú ony rázu národného. Ztadiaľ tá zrejmá príbuznosť medzi moravskými a slovenskými kancionálmi.

Senický kancionál je vzácna pamiatka prostonárodného umenia, za taký počíta ho i V. Houdek, ktorý mal príležitosť do neho nahliadnuť a prisľúbil, že z neho výber iniciálok uverejní v olomúckom musejnom časopise. Za túto vzácnu pamiatku povďační sme ševcovskému cechu senickému z dvojho ohľadu, po prvé tí, čo na nej pracovali, boli členovia tohože cechu, a po druhé, že ju cech senický, bez pochyby ako dar svojho niekdajšieho cechmajstra a cechového notára Jána Orla, v truhle cechovej opatroval a i pre ďalšie potomstvo zachoval.

Držiac sa výpovede písma: kto hľadá, nalezá, privolávam ďalším objaveniam na tomto poli na zdar! I Liborčen, i Strezenický mali iste svojich predchodcov a nasledovníkov. Shromaždené tohto druhu pamiatky umožnia nám hlbšie nahliadnuť do prostonárodného knihového maliarstva na Slovensku, sledovať jeho vývin a určiť jeho pomer k prostonárodnému maliarstvu na moravskom Slovensku.

Bela.

Od *M. J. Lermontova.* *)

Viezol som sa na poštových koňoch z Tiflisa. Celý náklad môjho vozíka pozostával z neveľkého kufra, ktorý do polovice nabitý bol cestovnými zápiskami o Gruzii. Veľká časť z nich, na vaše

*) Z *Hrdinu našej doby.*

šťastie, je ztratená; ale kufor s ostatnými vecmi, na moje šťastie, zostal celý.

Už slnce začalo pratať sa za sňahový chrbát, keď vošiel som do Kojšaurskej doliny. Osetín-voziar neustále poháňal kone, aby ešte do noci dostali sme sa na Kojšaurský vrch, a plným hrdlom vyspevoval piesne. Slávno miesto táto dolina! So všetkých strán vrchu neprístupné červenkasté skaly, obvešané zeleným brečtanom a ovenčené skupinami platánov, žlté trhliny, poprerezávané výmoľmi, a tam vysoko — vysoko zlatá obruba sňahov, a dolu Aragva, v objatí s druhou bezmennou riečkou, šumiaco rútiacou sa z čiernej rokliny, plnej hmly, tiahne sa striebornou niťou a blýska sa, ako zmija svojou šupinou.

Podojdúc k podošve Kojšaurského vrchu, zastali sme vedľa hospody. Tu hemžilo sa so dvadsať Gruzínov a horských obyvateľov: v blízku karavána veľblúdov zastavila sa na nocľah. Ja bol som prinútený najať býkov vytiahnuť môj vozík na tento prekliaty vrch, lebo bola už jaseň a ľadovica, — a vrch má okolo dvoch verst dĺžky.

Čože robiť, najal som šesť býkov a niekoľkých Osetínov. Jeden z nich vzal na plecia môj kufor, druhí začali pomáhať býkom skoro samým krikom.

Za mojím vozíkom štvorka býkov ťahala druhý, akoby nič, napriek tomu, že bol do vrchu naložený. Táto okolnosť mňa zadivila. Za ním šiel jeho pán, pokurujúc z malej kabardínskej fajočky, okutej striebrom. Mal officiersky kabát bez epolet a čerkesskú chlpatú čiapku. Zdal sa byť päťdesiatnikom; smuhlá barva tváre jeho ukazovala, že je dávno známa so zakavkazským slncom, a predčasne ošedivelé fúzy nezodpovedaly jeho tvrdej chôdzi a bodrému vidu. Ja prišiel som k nemu a poklonil sa; on mlčky odpovedal mi na poklonu a pustil ohromný kotúč dymu.

— My, tak sa zdá, sme spolucestovatelia?

On mlčky zase poklonil sa.

— Iste veziete sa do Stavropoľa?

— Tak... s äránymi vecmi.

— Povedzte, prosím, prečo váš ťažký voz štyri býky tiahnu po ľahku, a môj, prázdny, šesť hoviad sotva hýbu s pomocou týchto Osetínov?

Šelmovsky usmial sa a významne pozrel na mňa.

„Vy, iste, len nedávno ste na Kavkaze?“

Usmial sa po druhý raz.

— A čo?

„Nuž tak; strašné bestie sú títo Asiati! Vy myslíte, že oni vtedy pomáhajú, keď kričia? Býky ich rozumejú; zapriahnite ich hoc dvadsať, akonáhle oni kríknu po svojom, býky ani s miesta... Strašní šudieri! A čo im vezmeš?... Ľúbia peniaze drať s cestujúcich... Zmaznali podvodníkov! Uvidíte, oni ešte od vás budú žiadať na vodku. Už ja ich znám; mňa neprevedú!“

— A vy dávno tu slúžite?

„Ja slúžil som tu už za Alexeja Petroviča“ [1]), odpovedal, vyrovnajúc sa. „Keď prišiel na Líniu, bol som poddôstojníkom,“ doložil, „a pri ňom dostal som dva činy za diela proti obyvateľom hôr.“

— A teraz vy?...

„Teraz nachodím sa v treťom linajnom batallione. A vy, smiem sa spýtať?“

Ja povedal som mu.

Rozhovor týmto bol skončený, a my išli sme mlčky jeden vedľa druhého. Na samom vrchu našli sme sňah. Slnce zašlo, a noc nasledovala za dňom bez meškania, ako to obyčajne býva na juhu; no, vďaka trblietaniu sňahov, ľahko mohli sme rozoznať cestu, ktorá vždy ešte šla hore, keď i nie tak príkro. Ja kázal som položiť svoj kufor do vozíka, zameniť býkov za kone, a posledný raz obzrel som sa dolu na dolinu; no hustá tma, ktorá hrnula sa vlnami z roklín, zastierala ju úplne, a ani jediný zvuk nedolietal už odtiaľ k nášmu uchu. Osetíni hlučno obstúpili ma a žiadali si na vodku; no štábny kapitán tak hrozne skríkol na nich, že sa v okamžení rozbehali.

„Veď takýto národ!“ povedal: „ani chlieb po rusky pomenovať nevie, ale sa vyučil: officier, daj na vodku! Už Tatári sú lepší: tí aspoň nepijú...“

Do stanice zostávala ešte versta. Dovôkola bolo ticho, tak ticho, že po bzučaní komára možno bolo sliediť za jeho poletom. Na ľavo černela sa hlboká roklina; za ňou a pred nami tmavomodré vrcholce hôr, poprerývané záhybami, pokryté vrstvami sňahu, odrážaly sa na bľadom horizonte, ktorý ešte podržal posledný odblesk svetla. Na temnom nebi začínaly kmitať sa hviezdy, a podivne, mne zdalo sa, že sú omnoho vyššie, než u nás na severe. Po obidvoch stranách cesty trčaly holé, čierne skaly; kde-tu zpod sňahu vykukávaly kríčky, no ani jeden suchý lístok nepohnul sa, a veselo bolo počuť uprostred tohto mŕtveho sna prírody hržanie ustatej poštovej trojky a nerovné cenganie ruského zvončeka.

— Zajtra bude krásno počasie! hovoril som. — Štábny kapitán neodpovedal ani slova a ukázal mi palcom vysoký vrch, dvíhajúci sa rovno oproti nám.

— Čo je to? — spýtal som sa.

„Gut-Hora.“

— No, tak čože?

„Pozrite, ako sa kúri.“

A vskutku, Gut-Hora kúrila sa; po bokoch plazily sa ľahké prúdy oblakov, a na vrchu ležal čierny mrak, taký čierny, že na temnom nebi zdal sa byť škvrnou.

Už rozoznali sme poštovú stanicu, strechy okružujúcich ju chalúp a pred nami mihaly sa vítacie ohníky; keď zavial surový, chladný vietor, roklina zahučala a prišiel drobný dážď. Sotva stačil som obliecť si burku, spustil sa sňah. Ja úctive pozrel som na štábneho kapitána...

---

[1]) Generála Jermolova.

„Budeme museť tu nocovať," povedal mrzute; „v takú chumelicu cez hory neprejdeš. Čo? či boly záveje na Krestovej?" spýtal sa voziara.

— Neboly, pane, — odpovedal Osetín: — ale visí mnoho, mnoho.

Že nebolo izby pre cestovateľov na stanici, odviedli nás na noc do začadenej chalupy. Ja pozval som svojho spolucestovateľa vypiť spolu pohár čaju, lebo mal som so sebou liaty čajník — jediná potecha moja na cestách po Kavkaze.

Chalupa prilepená bola jedným bokom ku skale; tri klzké mokré schodíky viedly ku dverám. Hmatkajúc vošiel som, a potkol som sa na kravu. Nevedel som, kam sa podieť: tu bľačia ovce, tam vrčí pes. Na šťastie stranou bleslo slabé svetlo a pomohlo mi najsť druhý otvor na spôsob dvier. Tu ukázal sa obraz dosť zanímavý: široká chalupa, ktorej strecha opierala sa na dva vkopané stĺpy, bola plná ľudu. Na prostriedku pukal ohník, rozložený na zemi, a dym, vtískaný nazpäť vetrom cez otvor na streche, stlal sa dovôkola tak husto, že dlho nemohol som poobzerať sa; pri ohni sedely dve stareny, množstvo detí a jeden chudý Gruzín, všetci v handrách. Čo bolo robiť! my pritiahli sme sa ku ohňu, zapálili fajočky a skoro čajník zašipel prívetive.

— Úbohí ľudia! — povedal som štábnemu kapitánovi, ukazujúc na našich zafúľaných gazdov, ktorí mlčky hľadeli na nás v akomsi ustrnutí.

„Prehlúpy národ!" odpovedal. „Či uveríte? ničomu sa nerozumejú, nespôsobní ku žiadnemu vzdelaniu! Už aspoň naši Kabardinci alebo Čečenci, čo sú aj zbojníci, trhani, zato sú odhodlaní chlapi; a u týchto ani ku zbrani niet žiadnej chuti: poriadneho kindžala ani na jednom nevidíš. Už ozaj Osetíni!"

— Boli ste dlho v Čečni?

„Áno, desať rokov stál som v pevnosti so stotinou, pri Kamennom Brode, — viete?"

— Počul som.

„Hľa, baťuška, zunovali sa nám tí zabíjaci! Teraz, sláva Bohu, je pokojnejšie; ale bývalo, na sto krokov odídeš za val, už kdesi chlpatý diabol sedí a strežie: len čo si zívnul, už máš alebo slučku na hrdle, alebo guľu v tyle. Ale sú junáci!..."

— A mali ste mnoho príhod? hovoril som, pobádaný zvedavosťou.

„Akoby nie! mal..."

Tu začal štípať ľavý fúz, opustil hlavu a zamyslel sa. Mne veľmi žiadalo sa vytiahnuť z neho nejakú histórku, — žiadosť, vlastná všetkým cestujúcim a zapisujúcim ľuďom. Medzitým čaj uvaril sa; ja vybral som z kufra dva poháriky, nalial a postavil jeden pred ním. On odchlipol a povedal akoby pre seba: „áno, mal!" Táto poznámka dávala mi veľkú nádeju. Ja viem, starí Kavkazci ľúbia pohovoriť, porozprávať; im sa to tak zriedka trafí: niektorý päť rokov sedí niekde na osamelom mieste so stotinou, a za celých päť rokov nikto mu nepovie: *zdravstvujte* (lebo feldvebel

hovorí: *zdravia želám*). A pobesedovať bolo by o čom: v okolí národ divý, zaujímavý; každý deň nebezpečie; prípady bývajú čudné, tu nechtiac poželieš, že u nás tak málo zapisujú.

— Nechcete doliať rumu? — hovoril som môjmu spoločníkovi: mám biely z Tiflisu; teraz je chladno.

„Nie, ďakujem, nepijem."

— Prečo tak?

„Nuž tak. Zaprísahal som sa. Keď bol som ešte poddôstojníkom, raz, viete, my zabavili sme sa medzi sebou, a v noci stal sa poplach; vyšli sme pred front rozveselení; ale sa nám dostalo, keď dozvedel sa Alexej Petrovič: nedaj Pane, ako nahneval sa! len-len že neoddal nás pred súd. Veď skutočne: niekedy celý rok žiješ, nikoho nevidíš, a k tomu ešte vodka — si ztratený človek!"

Počujúc toto, ja skoro ztratil som nádeju.

„Tu hľa, hoc Čerkesi," pokračoval: „ako napijú sa buzy [1]) na svadbe alebo na pohrabe, už je hotová bitka. Ja raz sotva som ušiel, a ešte u pokojného kňaza bol som hosťom."

— Akože sa to stalo?

„Nuž (napchal fajku, vypriamil sa a začal rozprávať), nuž prosím vás, vtedy stál som v pevnosti za Terekom so stotinou — tomu skoro päť rokov. Raz, v jaseni, prišiel transport s proviantom; v transporte bol officier, mladý človek, dvadsaťpäťročný. Predstavil sa mi v parádnej uniforme a oznámil, že má rozkaz ostať u mňa v pevnosti. Bol taký tenunký, bielunký; uniforma jeho bola taká novulinká, že hneď domyslel som sa, že na Kavkaze u nás je len nedávno. „Vy, iste," spýtal som sa ho, „preložení ste sem z Ruska?" — Skutočne tak, pán štábny kapitán, odpovedal. — Ja vzal som ho za ruku a povedal som mu: „Veľmi som rád, veľmi som rád. Bude vám trochu nudno... no, ale my s vami budeme žiť po priateľsky. A buďte takí dobrí, nazývajte ma prosto Maxim Maximič, a, prosím vás, načo táto úplná uniforma? prichádzajte ku mne vždy v čiapke." Dostal byt a osadil sa v pevnosti."

— A ako ho volali? — spýtal som sa Maxima Maximiča.

„Volali ho... Grigorom Alexandrovičom Pečorinym. Hodný bol šuhaj, môžem vás ubezpečiť; len niečo divný. Veď, napríklad, v daždi, v zime, celý deň bol na love; všetci zoziabnu, ustanú — a jemu je nič. A druhý raz sedí v svojej izbe, vietor poduje, on hovorí, že sa prestydol; okenicou buchne, strhne sa a zbľadne, — ale išiel na diviaka sám a sám; bývalo, že celé hodiny nedostaneš od neho slova, no zato niekedy, keď začne rozprávať, nuž brucho sa ti trasie od smiechu... Áno, veľmi čudný človek, a iste bohatý: koľko mal rozličných drahých vecí!..."

— A dlho s vami žil? pýtal som sa zase.

„Asi rok. Ale zato pamätný mi je ten rok; narobil mi starostí, no nie preto ho spomínam!... Veď sú, vskutku, takí ľudia, ktorým už pri narodení určeno je, že s nimi stane sa mnoho neobyčajného!"

---

[1]) Buza = nápoj z pohánčenej múky.

— Neobyčajného? — zvolal som ja, akoby zo zvedavosti, prilievajúc mu čaju.

„Nuž ja vám rozpoviem. Verst šesť od pevnosti žil jeden pokojný knieža. Synček jeho, chlapec pätnásťročný, navykol sa k nám chodiť: každý deň si zašiel to pre to, to pre iné. A už ozaj rozmaznali sme ho s Grigorijom Alexandrovičom. A aký bol zabijak, hotový na všetko; či čiapku zodvihnúť v letku, či z flinty strieľať. Jedno bolo u neho špatné: veľmi upriamený bol za peniazmi. Raz, zo smiechu, Grigorij Alexandrovič sľúbil mu dukát, ak mu ukradne najlepšieho capa z otcovského stáda; a čo vy myslíte? na druhú noc privliekol ho za rohy. Niekedy napadlo nám drážiť ho, oči mu hneď zabehnú krvou a chytá sa kindžala. „Ej, Azamat, neznosíš ty svoju hlavu,“ hovorieval som mu.

„Raz prichodí sám starý kňaz zvať nás na svadbu: vydával staršiu dcéru, a my boli sme s ním priatelia: tak nemožno, viete, odpovedať, hoc je i Tatár. Vybrali sme sa. V aule množstvo psov privítalo nás hlasným brechom. Ženy, uvidiac nás, prataly sa; tie, ktoré mohli sme videť do tváre, boly ďaleko nie krásne. „Ja mal som omnoho lepšiu mienku o Čerkeskách,“ povedal mi Grigorij Alexandrovič. — Počkajte! — odpovedal som, usmievajúc sa. Mal som niečo na ume.

„U kniežaťa v chalupe sišlo sa už množstvo národa. U Asiatov, viete, je obyčaj každého, koho stretneš, zvať na svadbu. Nás prijali so všetkými počesťami a zaviedli do priateľskej izby. Jednako nezabudol som pozorovať, kam postavili naše kone, — viete, pre nepredvídaný prípad.“

— Akože u nich odbavujú svadbu? spýtal som sa štábneho kapitána.

„Nuž obyčajne. Najprv mulla prečíta im čosi z korana; potom obdarúvajú mladých a všetku ich rodinu; jedia, pijú buzu. Potom začína sa džigitovka, a vždy nejaký trhan, zamastený, na špatnom, krivom koni prelamuje sa, žartuje, rozosmieva čestnú kompániu; potom, keď zmrkne sa, v priateľskej izbe začína sa, ako my hovoríme, bál. Biedny starík brnčí na trojstrunovej... zabudol som, ako to menujú... nuž, na spôsob našej balalajky. Dievky a mladí šuhaji postavia sa vo dva rady, jeden proti druhému, tliapkajú dlaniami a spievajú. Tu vyjdú jedna dievka a jeden mužský na prostred izby, a spievajúc hovoria jeden druhému verše, čo príde, a ostatní pomáhajú v chóre. My s Pečorinom sedeli sme na čestných miestach, a hľa, k nemu podošla mladšia domáca dcéra, dievčatko šestnásťročné, a zaspievala mu... akože povedať?... na spôsob poklony?...“

— A čože spievala, nepamätáte?

„Ba, zdá sa mi, takto: „Strojní sú naši džigiti, i kaftany majú striebrom vyložené, ale mladý officier je strojnejší, i galôny má zlaté. Je ako topoľ medzi nimi; len nemôže on rásť, kvitnúť v našom sade.“ Pečorin vstal, poklonil sa jej, priložil ruku k čelu i na srdce a prosil mňa odpovedať jej; ja hovorím dobre p[illegible]ky, preložil som jeho odpoveď.

„Keď odišla od nás, šepol som Grigorijovi Alexandrovičovi: no, čože, aká je? — Prelesť! odpovedal; — a ako ju volajú? — Bela, hovoril som.

„A ozaj, ona bola pekná: vysoká, tenunká, oči čierne, ako hornej srnine, tak nazerajú vám do duše. Pečorin v zádumčivosti nespúšťal očú s nej, aj ona často zpod obočia na neho pokukávala. Lenže nie sám Pečorin tešil sa krásou kňažny: z kúta izby hľadely na ňu druhé oči, nepohybné, ohnivé. Prizrel som sa mu, a poznal som svojho starého známeho Kazbiča. On, viete, bol ani pokojný, ani nepokojný. Upodozrievali ho z mnohého, napriek tomu, že v ničom nebol dochytený. Privádzal nám do pevnosti baranov a predával lacno, len nikdy nejednal sa: čo zaprosí, dávaj, — čo by si ho rezal, neustúpi. Hovorili o ňom, že ľúbi vláčiť sa za Kubaň s Abrekami, a, pravdu povedať, tvár jeho bola veľmi zbojnícka; bol malinký, suchý, plecnatý... A už obratný, obratný bol ako bes! Kaftan celý roztrhaný, zaplátaný, ale zbraň v striebre. A kôň jeho bol chýrny v celej Kabarde, — a ozaj lepšieho koňa nemožno si ani myslieť. Nenadarmo závideli mu všetci lúpežníci, a nie raz pokúsili sa ukradnúť mu toho koňa, lenže sa im nedarilo. Ako teraz hľadím na toho koňa: vraný ako smola, nohy — struny, a oči ani Beline; a aká sila! môžeš ísť cvalom hoc 50 verst; a už vyjazdený, ako pes ide za gazdom; ešte i hlas jeho poznal! On ho nikdy nepriväzoval. Taký je zbojnícky kôň!...

„V tento večer Kazbič bol mračnejší, ako inokedy, a ja zbadal som, že pod kaftanom má oblečený pancier. Nenadarmo má on pancier, pomyslel som si: už on iste niečo zamýšľa.

„Sparno bolo v chalupe, i vyšiel som na povetrie osviežiť sa. Noc už zaľahla na hory a tma začala brodiť po útesoch.

„Mne prišlo na um obrátiť sa pod kôleň, kde stály naše kone, pozreť, či majú krmu, a pritom ostražitosť nikdy neškodí: mal som koňa znamenitého, a už nejeden Kabardínec zbožne pokukával na neho, prihovárajúc sa mu: jakši tche, ček jakši!

„Poberám sa pozdĺž ohrady, zrazu počujem hlasy; jeden hlas som hneď poznal: bol to stonoha Azamat, syn nášho hospodára; druhý hovoril menej a tichšie. O čom oni tu rozjímajú? pomyslel som si: či nie o mojom koníkovi? Prisadol som si pod ohradu a začal som naslúchať, namáhajúc sa neprepustiť ani jedno slovo. Niekedy šum piesní a hovor hlasov, vyletujúc z chalupy, prerážal zaujímavý pre mňa rozhovor.

„— Slávneho ty máš koňa! hovoril Azamat: keby som ja bol pánom v dome a mal tabun na tristo kobýl, ja dal by ich polovicu za tvojho behúňa, Kazbič!“

„A! Kazbič! pomyslel som si, a napadol mi pancier.

„— Áno, odpovedal Kazbič po krátkom mlčaní: v celej Kabarde nenajdeš takého. Raz, — bolo to za Terekom, — jazdil som s Abrekami odrážať ruské tabuny; nepošťastilo sa nám, a my rozsypali sme sa kto kam. Mňa naháňali štyria kozáci; už počul som za sebou kriky giaurov a predo mnou bol hustý les. Priľahol som k sedlu, oddal som sa Allahovi, a po prvý raz v živote urazil

som koňa úderom biča. Ako vtáča vnoril sa medzi vetve; ostré tŕne trhaly môj odev, suché konáre karagáča bily ma po tvári. Kôň môj skákal cez pne, rozrýval krovie hruďou. Lepšie bolo by mi bývalo nechať ho na kraji lesa a skryť sa v kroví peši, ale bolo mi ľúto s ním rozlúčiť sa, — a Prorok nahradil mi to. Niekoľko gúľ prebehlo ponad moju hlavu; ja už počul som, ako letiaci kozáci boli mi za pätami... Zrazu predo mnou výmoľ hlboký; behúň môj zamyslel sa — a preskočil. Zadné jeho kopytá skĺzly sa s protivného brehu a on visel na predných nohách. Ja odhodil som opraty a sletel do výmoľa; to zachránilo môjho koňa: on vyskočil. Kozáci všetko toto videli, ale ani jeden nešiel ma hľadať: iste mysleli si, že zabil som sa, a počul som, ako oni pustili sa loviť môjho koňa. Srdce moje zakrvácalo; plazil som sa po hustej tráve dolu výmoľom, — hľadím: hora končila sa, niekoľko kozákov vychodí z nej na poľanu, a hľa, vyskakuje priamo k nim môj Karagez; všetci hodili sa za ním s krikom; dlho, dlho honili sa za ním, zvlášte jeden dva razy len-len že nehodil mu na šiju osídlo: mňa striaslo, zatvoril som oči a začal modliť sa. Za niekoľko okamžení otvorím ich — a vidím: môj Karagez letí, rozvievajúc chvostom, voľný ako vietor, a giauri ďaleko jeden za druhým tiahnu po stepe na zmučených koňoch. Allah! to je pravda, skutočná pravda! Do pozdnej noci sedel som v svojom výmole. Razom, čo myslíš, Azamat? v temnote počujem, behá po brehu výmoľa kôň, hrží a bije kopytami zem; ja poznal som hlas svojho Karageza, to bol on, môj priateľ!... Od tých čias sme sa nerozlúčili. —

„A počuť bolo, ako trepal rukou po hladkej šiji svojho behúňa, dávajúc mu rozličné nežné mená.

„— Jestli mal by som tabun na tisíc kobýl, povedal Azamat, tak dal by som celý za tvojho Karageza.

„— Jok, nechcem, — odpovedal ľahostajne Kazbič.

„— Počuj, Kazbič, — hovoril, laskajúc sa k nemu Azamat: — ty si dobrý človek, smelý džigit, a môj otec bojí sa Rusov a nepúšťa ma do hôr; daj mi svojho koňa a ja vykonám všetko, čo len chceš: ukradnem pre teba otcovi najlepšiu jeho flintu alebo šabľu, čo si len zažiadaš, — a šabľa jeho je taká, že len priložíš ju ostrím k ruke, sama vpije sa do tela, a pancier — taký, ako tvoj, je márny.

„Kazbič mlčal.

„— Prvý raz, keď videl som tvojho koňa, — pokračoval Azamat, — keď on pod tebou krútil sa a skákal rozdúvajúc nozdry, a kremene rozprskaly sa pod kopytami jeho, v mojej duši stalo sa čosi nepochopiteľné, a od tých čias všetko ma omrzelo: na najlepších behúňov môjho otca hľadel som s opovržením, hanbil som sa na nich ukázať sa, bolo mi ťažko; a túžiac presedával som na útese celé dni, a každý okamih zjavoval sa myšlienkam mojim vraný behúň tvoj so svojím strojným krokom, so svojím hladkým, rovným, ako strela, chrbtom; hľadel mi do očí svojimi smelými očami, ako by chcel slovo preriecť. Ja umrem, Kazbič, jestli mi ho nepredáš! — povedal Azamat trasúcim sa hlasom.

„Mne zdalo sa, že zaplakal; a treba vám povedať, že Azamat bol veľmi tvrdohlavý chlapčisko, a ničím nevynútiš mu slzu, ešte i vtedy, keď bol mladší.

„V odpoveď na jeho slzy bolo počuť čosi ako smiech.

„Počuj, — povedal tvrdým hlasom Azamat: — vidíš, ja na všetko som odhodlaný. Chceš, ja ukradnem pre teba moju sestru? Ako ona tancuje! ako spieva! a vyšíva zlatom — že div! nebolo takej ženy ani u tureckého padišaha... Chceš? Čakaj ma zajtra v noci tam, v útese, kade tečie potok: ja pôjdem s ňou tade do súsedného aula, — a ona je tvoja. Či nie je hodna Bela tvojho behúňa?

„Dlho, dlho mlčal Kazbič; konečne, namiesto odpovede, zatiahol starobylú pieseň polohlasne:

Mnoho krások v auloch u nás,
hviezdy máš v ich čiernych očiach.
Ľúbiť ženu — sladko, radosť!
no to nie je pre junáka.
Zlatom kúpiš i tri ženy,
dobrý kôň — ten ceny nemá:
s víchrom ide na preteky,
nezradí ťa, neoklame.

„Nadarmo prosil ho Azamat, aby privolil, — i plakal, i lichotil mu, i prísahal sa; konečne Kazbič netrpelive skočil mu do reči:

„— Iď preč, nerozumný chlapec! Akože ty môžeš jazdiť na mojom koni? Na prvých troch krokoch ťa shodí, a ty rozbiješ si tylo o kamene.

„— Mňa! — skríkol Azamat v zúrivosti, a železo detského kindžala zazvonilo o pancier. Silná ruka odstrčila ho preč, a on udrel sa o plot tak, že plot striasol sa. Bude zábava! pomyslel som si, vošiel som do koniarne, zauzdil kone naše a vyviedol ich na zadný dvor. O dve minúty už v chalupe bol úžasný lomoz. Čo sa stalo: Azamat vbehol ta v roztrhanom kaftane, hovoriac, že Kazbič chcel ho zaklať. Všetci vyskočili, schytili zbraň — a bola zábava! Krik, šum, výstrely; lenže Kazbič sedel už na koni a vrtil sa medzi tlupou na ulici, ako bes, brániac sa šabľou. Zlé je na cudzej hostine opilosť, — povedal som Grigorijovi Alexandrovičovi, — pojmúc ho za ruku: nebolo by lepšie, čím skôr pobrať sa?

„— Ale počkajte, ako sa skončí.

„Veru, iste, zle sa skončí; u týchto Asiatov je to tak: naťahajú sa buzy, a už je bitka! — Sadli sme na kone a ušli domov."

— A čo Kazbič? pýtal som sa netrpelive štábneho kapitána.

„A čo sa tomu ľudu stane! odpovedal on, dopíjajúc pohár čaju: veď uvrzol!"

— A nebol ranený? — spýtal som sa.

„Sám Pán Boh zná! Sú húževnatí, zbojníci! Vídal som nejednoho, že bol celý dopichaný, ako sito, bodákmi, a vždy ešte

rozháňa šabľou.“ Štábny kapitán po krátkom mlčaní pokračoval, dupnuv nohou o zem:

„Nikdy neodpustím si jedno: čert mi posvietil, prijdúc do pevnosti, vyrozprávať Grigorijovi Alexandrovičovi všetko, čo počul som, sediac pod ohradou; on usmial sa, — taký lstivý! — a sám umienil si čosi.“

— A čo takého? Rozprávajte, prosím.

„Nuž, čože robiť! začal som rozprávať, tak už len pokračovať.

„O štyri dni prichodí Azamat do pevnosti. Ako obyčajne, išiel ku Grigorijovi Alexandrovičovi, ktorý ho vždy kŕmil lahôdkami. Bol som tam. Prešiel rozhovor na kone, a Pečorin začal vychvaľovať koňa Kazbičovho: že taký je prudký, krásny, ani srna, — takého vraj v celom svete niet.

„Zablysly očká Tatárčaťa, a Pečorin, ako by nebadal; ja zahovorím o druhom, a on ti hneď zavedie rozhovor na koňa Kazbičovho. Táto historia opakovala sa každý raz, keď prichodil Azamat. Po troch týždňoch badal som, že Azamat bľadne a schnie, ako to býva od lásky v románoch. Čo za zázrak?...

„Nuž vidíte, pozdejšie dozvedel som sa o tom kúsku: Grigorij Alexandrovič tak ho rozdrážil, že by bol hotový skočiť do vody. Raz mu i povedal: Vidím, Azamat, že tebe veľmi zapáčil sa ten kôň, ale ho ty nevidíš, ako svoje tylo! Nuž, povedz, čo by si dal tomu, kto by ti ho daroval?...

„— Všetko, čo len zažiada, — odpovedal Azamat.

„— Tak ti ho ja opatrím, lenže s podmienkou... Zaprísahaj sa, že ju splníš...

„— Prísahám... Prísahaj i ty!

„— Dobre! prísahám, ty dostaneš koňa; ale za neho ty povinný si oddať mi sestru Belu. Myslím, že kúpa je pre teba výhodná.

„Azamat mlčal.

„— Nechceš? Nuž, ako chceš! Myslel som, že si muž, a ty si ešte dieťa: privčas ti je sadať na koňa...

„Azamat vzblkol. — A môj otec?

„— A či on nikdy neodchodí?

„— Pravda...

„— Súhlasíš?...

„— Súhlasím, — zašeptal Azamat, bľadý ako smrť. — Kedyže?

„— Na prvom raze, keď Kazbič príde k nám; on sľúbil prihnať desať baranov; — ostatné je moja vec. Hľaďže, Azamat!

„Tak hľa oni shodli sa v tejto veci... pravdu povedať, nepeknej veci! Pozdejšie i hovoril som to Pečorinovi, ale on mi odpovedal, že divá Čerkeska musí byť šťastná, majúc takého milého muža, ako je on, lebo že on, dľa ich obyčaje, je jednako jej mužom, a čo je Kazbič — zbojník, ktorého treba bolo potrestať. Sami posúďte, čo som mal odpovedať na to?... No vtedy som ja nič nevedel o ich dohovore. Nuž raz prišiel Kazbič a spytuje sa, či netreba nám baranov a medu; ja kázal som mu priviesť na druhý deň. Azamat!

povedal Grigorij Alexandrovič, zajtra je Karagez v mojich rukách; jestli tejto noci Bela nebude tu, to ty nevidíš koňa...

„— Dobre! povedal Azamat, a odišiel do aula. Večerom Grigorij Alexandrovič ozbrojil sa a vyšiel z pevnosti; ako oni nastrojili túto vec, neviem, — len v noci obidvaja sa vrátili, a strážnik videl, že po priečke na sedle Azamatovom ležala ženská, ktorej nohy a ruky boly sviazané a hlava okutaná."

— A kôň? — pýtal som sa štábneho kapitána.

„Hneď, hneď. Na druhý deň ráno prišiel Kazbič a prihnal desať baranov na predaj. Priviažuc koňa na ohradu, vošiel ku mne; ja ponúkol som ho čajom, lebo čo je on aj zbojník, predsa mi bol kunakom (priateľom).

„Začali sme hovoriť o tom, o inom... Zrazu vidím, Kazbič sa strhol, premenil sa v tvári — a k oknu; no okno, na nešťastie, bolo na zadný dvor. Čo ti je? spýtam sa.

„— Môj kôň!... kôň! povedal, celý sa trasúc.

„Skutočne, ja počul som dupot kopýt: — to, iste, nejaký kozák prišiel...

„— Nie! Urus-jaman, jaman! zareval on a náhle vrhol sa von, ako divý pardal. Na dva skoky bol už na dvore; vo vrátach pevnosti strážnik zahradil mu cestu flintou; preskočil flintu a dal sa do behu cestou... V diaľke vidno bolo prach — Azamat utekal na odvážlivom Karageze; v behu Kazbič vychytil z pošvy flintu a vystrelil. Asi za minútu stál nepohnute, kým nepresvedčil sa, že netrafil; potom zvrieskol, hodil flintu o skalu, rozdrúzgal ju na kúsky, svalil sa na zem a hlasno zaplakal ako dieťa... Tu vôkol neho shŕkol sa svet z pevnosti — on nikoho nezbadal; postáli, pohovorili a rozišli sa; ja kázal som k nemu položiť peniaze za baranov — on sa ich nedotkol, ležal dolu tvárou, ako mŕtvy. Či uveríte, tak ležal do pozdnej noci, i celú noc?... Len na druhý deň prišiel do pevnosti a začal prosiť, aby nazvali mu zlodeja. Strážnik, ktorý videl, ako Azamat odviazal koňa a utiekol na ňom, neuznal za potrebné skrývať. Pri tomto mene oči Kazbiča zablysly sa, a on odišiel do aula, kde žil otec Azamatov."

— Čože otec?

„Veď v tom je vec, že ho Kazbič nenašiel: on kamsi odišiel na šesť dní, ináče či bolo by sa podarilo Azamatovi odviesť sestru?

„A keď otec vrátil sa, ani dcéry, ani syna nebolo. Taký chytrák: veď pochopil, že príde o hlavu, jestli ho dopadnú. Tak od tých čias nebolo ho: iste pripojil sa k nejakej tlupe Abrekov, a i složil bujnú hlavu za Terekom, alebo za Kubaňou; to bolo pre neho!...

„Priznám sa, i mne bolo toho dosť. Akonáhle zvedel som, že Čerkeska je u Grigorija Alexandroviča, vzal som epolety a šabľu a išiel k nemu.

„Ležal v prvej izbe na posteli, podložiac jednu ruku pod hlavu a v druhej držiac vyhasnutú fajku; dvere do druhej izby boly zamknuté, ani kľúča v zámke nebolo. Všetko toto hneď som zbadal... Začal som kašlať a klopať opätkami o prah, — lenže on pretvaroval sa, že nepočuje.

„Pán zástavník! — hovoril som ako možno prísne: — či nevidíte, že som k vám prišiel?

„— Ach, vitajte, Maxim Maximič! Nechcete fajku? odpovedal, nedvíhajúc sa.

„Odpusťte, ja nie som Maxim Maximič: ja som štábny kapitán.

„— Všetko jedno. Nechcete čaju? Keby ste vedeli, aké trápenie mám!

„Ja všetko viem, — odpovedal som, priblížiac sa ku posteli..

„Tým lepšie: nemám vôle rozprávať.

„Pán zástavník, vy dopustili ste sa priestupku, za ktorý i ja môžem zodpovedať...

„— No veru, jest tam veci! Veď sa my dávno so všetkým delíme.

„Aké žarty? Oddajte svoju šabľu!

„— Miťka, šabľu!...

„Miťka priniesol šabľu. Vykonajúc svoju povinnosť, sadol som si k nemu na posteľ a povedal: Počuj, Grigorij Alexandrovič, priznaj sa, že je to nie pekne.

„— Čo je nie pekne?

„Nuž to, že si ty odviedol Belu... Už tá bestia Azamat!... No, priznaj sa, povedal som mu.

„Nuž a keď sa mi ona páči?...

„No, čo na to odpoviete, prosím vás?... Zarazil som sa. Jednako po krátkom mlčaní povedal som mu, že jestli otec bude ju žiadať, tak treba bude ju oddať.

„— Naskrze netreba!

„Ale on dozvie sa, že je tu?...

„— A ako sa dozvie?

„Zase som sa zarazil. — Počujte, Maxim Maximič! — povedal Pečorin, zodvihnúc sa: — veď ste vy dobrí človek, — a jestli oddáme dcéru tomu divochovi, on ju zareže, alebo predá. Vec sa stala, len netreba ju dobrovoľne kaziť; nechajte ju mne, a sebe moju šabľu...

„Ale ukážte mi ju, hovoril som.

„— Je za týmito dvermi; lenže ja sám teraz nadarmo chcel som ju videť: sedí v kúte, ukrútená v prikrývadlo, nehovorí a nehľadí: je bojazlivá, ako divá srna. Najal som našu gazdinú: ona vie po tatársky, bude chodiť za ňou, a priučí ju myšlienke, že je moja, preto že ona nikomu nebude prináležať okrem mňa! — doložil on, udrúc pásťou na stôl. — Ja i v tomto som súhlasil... Čo urobíte? Sú ľudia, s ktorými stále treba súhlasiť."

— A čo? spýtal som sa Maxima Maximiča: skutočne priučil ju k sebe, a či zvädla v zajatí, od túžby za domovom?

„Dovoľte, prečože od túžby za domovom? Z pevnosti vidno bolo tie samé vrchy, ktoré i z aula, a tým divochom viac ničoho netreba. A pritom Grigorij Alexandrovič každý deň daroval jej niečo: v prvé dni ona mlčky, hrdo odstrkovala dary, ktoré vtedy dostávaly sa gazdinej a povzbudzovaly jej výrečnosť. Ach, dary! čo neurobí žena za kvetovú handru!... Ale to na stranu... Dlho

boril sa s ňou Grigorij Alexandrovič; medzitým učil sa po tatársky, a ona začínala rozumeť po našsky. Pomaly navykla na neho hľadeť, z počiatku zpod obočia, bokom, a vždy smútila, spievala svoje piesne polohlasne, tak že i mne bývalo smutno, keď poslúchal som ju zo súsednej izby. Nikdy nezabudnem jednu scénu: šiel som vedľa a pozrel do obloka: Bela sedela na prípecku, opustiac hlavu na hruď, a Grigorij Alexandrovič stál pred ňou. Počuj, moja peri, hovoril: veď ty vieš, že včaššie alebo pozdejšie budeš mojou — prečože ma toľko mučíš? Či ľúbiš nejakého Čečenca? Jestli je tak, ja ťa hneď pustím domov. — Ona striasla sa sotva patrne, a pokrútila hlavou. — Alebo, pokračoval, — som ti úplne protivný? — Ona vzdychla. — A či tvoja viera bráni ti ľúbiť mňa? — Ona zbľadla a mlčala. — Uver mi, Allah je pre všetky plemená jeden a ten samý, a jestli on mne dovolí ľúbiť teba, prečože zakazuje tebe platiť mi vzájomnosťou? — Ona pozrela mu napnute do tváre, akoby zarazená touto novou myšlienkou; v očiach jej vyrazila sa neúprimnosť a žiadosť presvedčiť sa. Aké oči! tak sa blýskaly, akoby dva uhle.

„— Počuj, milá, dobrá Bela! pokračoval Pečorin: ty vidíš, ako ťa ja ľúbim; ja hotový som všetko oddať, aby som ťa rozveselil: ja chcem, aby bola si šťastlivá; ale jestli ty znova budeš smutná, tak ja umrem. Povedz, budeš veselšia? — Ona zamyslela sa, nespúšťajúc s neho čiernych očú svojich; potom usmiala sa láskave a kývla hlavou na znak súhlasu. On vzal jej ruku a začal ju nahovárať, aby ho bozkala; ona sa slabo bránila a len opakovala: podžalusta, podžalusta, ne nada, ne nada. [1]) On nástojil; ona sa striasla, zaplakala. — Ja som tvoja zajatá, tvoja otrokyňa, hovorila; — ovšem ty môžeš ma prinútiť, — a zase slzy.

„Grigorij Alexandrovič udrel sa päsťou po čele a vyskočil do druhej izby. Ja pristúpil som k nemu: on, složiac ruky, prechádzal sa mrzutý hore-dolu. „Čo, baťuška?“ hovoril som mu. — Diabol, ale nie žena! odpovedal: — ale dám vám čestné slovo, že bude moja... Pokrútil som hlavou. — Chcete stávku? hovoril: za týždeň! — Dobre! — Udreli sme si v ruky, a rozišli sme sa.

(Dokončenie.)

Na jar.

Zelené hory,
zelené polia,
to moja radosť
a milá vôľa.

Voňavé brosky
to pre mňa bozky,
mĺkvosť: tuch desný
z umrlčej dosky.

Hej, hrejže slnko,
popŕchaj rosa,
bodaj nám všetko
omladilo sa.

J. D.

---

[1]) Miesto: Požalujsta, požalujsta, ne nado, ne nado — pre mňa, pre mňa, netreba, netreba. Prekl.

Z biblických motívov.

1.

V Babylone.

I. Mojž. 11, 4.

Za pradávnych čias v zemi Babylona
stavali vežu, — svojou mala slávou
i Božiu pozatemniť, pyšnou hlavou
sa tknúc vo hviezdnej výši neboskiona.

Neľúbila sa Bohu spupnosť oná:
jej obťal rohy všemohúcou pravou,
jazyky zmiatol hnevu svojho lávou —
ľud rozpŕchol sa plevou dopokona...

Z materiálu krívd a utiskania
i u nás spupnosť stavať započala,
a kopí, kopí —, darmo však sa sháňa:

Veď zhrmí *veto* Božie znenadála,
On zláme rohy pýchy strelou hnevu —
a spupný národ rozptýli jak plevu...

2.

Zhrievaj, rozšír!...

Mat. 5, 44.

Bôh lásky káže nám i nepriateľa
milovať svätým plamom veľkých duší
vzdor žiahe rán, čo strašne idú z kuší
krívd, zloby, — vždycky milovať a zcela.

Či nežiadaš, ó Pane, veľa, veľa?
Či výnimka tu žiadna nerozruší
pravidlo prísne?... Ponaklonže uši —
len jedno spomnieť duša pozachcela:

Hľa, vrah náš dávny tebou dané práva
nám hriešnou nohou šliape... Herod slúcha
bez citu nárkom Ráchel —: Neprestáva

pravidlo ni tu?...
Odvet tknul sa ucha:
»Nie, neprestáva!«... Dobre, lásko večná,
no zhrievaj, rozšír hruď do nekonečna!...

3.

Veľkonoc.

Mark 16, 6.

Zlosť Pravdu večnú na kríž povesila,
no láska sňala, uložila v hrobe;
vypočítavá zlosť však hneď v tej dobe
velela: strážiž ju tam zbranná sila.

No nepomohlo: Pravda večná snila
len krátkym snom, i navzdor stráži, zlobe,
zas v slávnej vstala podobe a zdobe —
»Niet Ho tu« — znela anjelská reč milá...

Je dočasný len triumf neprávosti
a úspech krivdy: — pravda pokorená
čo Fönix vstáva v nepremoženosti.

Hor', dušo ľudu môjho zúbožená,
vidz, miznú mraky velikého Piatku —
nuž prichystaj sa k veľnočnému sviatku!...

4.

V zajatí.

Žalm 137.

Ďaleko od stien Siona v zajatí
nyl Izrael; v šum rieky miešal hlasy
stých kvilieb, v túžbach rujných čakav časy,
kde v kraje rodné zas sa — dá Bôh — vráti.

Hárf zmĺknul ozon velebný a svätý,
a domorodec darmo zas a zasi
vyzýva k spevu — on sa neohlási, —
na vŕbach visí nástroj zbožných vzňatí.

»Jak spievať nám tu v cudzej, chladnej zemi?«
zajatec izraelský vravel smutne
i zotrvával chladný, smutný, nemý...

Ó, v dňoch nevole niet života v lutne —
rab v okovách a v temných putách tiesní
ni vzletu nemá, vysokých ni piesní...

Martin Sládkovičov.

Koza.

Z detských rozpomienok *N. S. Lieskova.*

Medzi ľuďmi, ktorí mali účasť pri mojej výchove, bol dlhý, vyziably Nemec Ivan Jakovlevič, po priemení Koza. Jeho pravé priezvisko mi je neznáme, svojím zovňajškom upomínal na kozu, preto sme ho všetci za chrbtom kozou prezývali.

Bolo to na dedine, v Orlovskej gubernii, pri mojej bohatej rodine, kde som rástol a sa učil, pokiaľ ma nedali do mestskej školy. Mali sme tam na dedine viac učiteľov: ruského — Ivana Stepanoviča Pticina so ženou, i Francúza, mosié Lui, ten mal tiež ženu a syna Albina, ktorý spolu s nami sa učil. I jeden i druhý žili v osobitnom krýdle; krem nich bol ešte Nemec Kolberg, svobodný, svárlivý a často opitý. Toľko sa vadieval so sluhmi, že sa donul strýkovi, až ho i odpravil: na jeho miesto prišiel Koza, ktorý už predtým bol vo viacerých panských domoch v okolí, no všade len na krátko. Vraveli o ňom, že je veľmi tichý a poriadny človek, ale že má fanty. Strýk ho najal s podmienkou, že bude s nami bývať, po nemecky nás učiť, a fanty svoje nesmie ukázať.

Za tri mesiace sa dobre držal, ale razom prejavil svoju fantu.

Raz v lete navštívila strýka, idúcky na svoj statok, gubernátorka so svojím synom, jedenásťročným, veľmi premaznaným, rozpustilým chlapcom. Šli sme do ovocnej záhrady, a tam náš hosť obskubal nejakú zvláštnu, zriedkavú slivu, na ktorej strýk mal slivky spočítané. Večer šiel strýk do záhrady a hneď zbadal, že je stromok obtrhaný. Nahneval sa, dal zavolať záhradníkovho chlapca Kosťu a počal sa ho vyptávať: kto obtrhal slivky? Kosťa nevedel odpovedať, i tak padlo podozrenie na neho, a že teraz tají. Rozkázali ho vysekať prutom z poľčia, on sa chudák naľakal, v strachu povedal, že hádam sám obtrhal slivku. No, vysekať ho vysekali i tak. My sme dobre vedeli, kto obtrhal slivu, ale sme mlčali, nechceli sme zahanbiť hosťa; k večeru nás to počalo trápiť, keď sme si líhali spať, nemohol som sa zdržať i rozpovedal som Ivanovi Jakovlevičovi, že je Kosťa nevinný, že ho nespravedlive zbili, — zlodej že bol iný, povedal som kto, a my že sme zatajili. Ivan Jakovlevič razom zbľadol, pustil sa do plaču a vybehol z izby. My sme usnuli, nedočkali sme sa jeho návratu, len ráno, keď nám stará slúžka Vasilisa priniesla čisté prádlo, povedala, že Ivan Jakovlevič k nám viac nevráti sa, lebo že urobil fantu akúsi a za to mu vypovedali.

Fanta pozostávala v tom, že Koza sišiel dolu, do salónu, a povedal gubernátorke:

— Váš syn má zlé srdce: vykonal kúsok, pre ktorý vybili biedneho chlapca a prinútili ho luhať na seba... Váš syn prizeral sa na to. Mne je ho ľúto. Dajte si záležať, aby sa napravil, ináče vyrastie z neho zlý človek.

Gubernátorke prišlo zle, a rozhnevaný strýk prikázal naskutku vyplatiť Nemca a zajtra aby ho odviezli z dediny do Orla. Tak hľa, vyhnali ho i od nás.

Mne bolo Ivana Jakovleviča veľmi ľúto, Francúzov syn Albin prišiel k nám do izby, všetek uplakaný ma volal, aby sme utiekli po záhumní cez konope za dedinu, že tam v konopách dočkáme, kým povezú Ivana Jakovleviča — že sa rozlúčime s ním. I tak sme urobili, — utiekli sme a čakali v konopách, ale voz akosi nešiel. Ivan Jakovlevič vybral sa pešo, nechcejúc unúvať gazdu, ktorý ho mal odviezť. Mal na sebe svoj zelený frak, červenkavý plášť, v ruke niesol malý batôžtek s prádlom a belavý dáždnik. Šiel si spokojne, s veselou tvárou. Keď nás zazrel, zastal, zvolajúc: — „Bože ty môj!“ a vystrel proti nám ruky. Vrhli sme sa mu s plačom do náručia, opakujúc: — „Odpusťte nám! Odpusťte!“ Prečo sme pýtali odpustenie, nevedeli sme povedať, ale nám on pomohol:

— Nedobre ste urobili, že ste nepovedali pravdu: nevinného chlapca považovali za zlodeja a zbili ho. Daj Bôh, aby vám to ostalo v pamäti navždy a aby ste boli spravedliví vo všetkých príhodách života. Lož kazí človeka a uráža Boha.

— Ó, hej! — odpovedali sme, — my sa hanbíme teraz!

— Bôh vám odpustí. Milujte Kosťu a povedzte i druhým, že je on nevinný, — že sa sám od strachu vinil.

— Tak urobíme; ale vy čo, Ivan Jakovlevič... kam sa podejete?...

Pleciami pokrčil a veselo odvetil:

— Ja kam?... Ó, to je všetko jedno, kdekoľvek. Žiť sa všade rovnako žije — človek len nech koná dielo Božie.

My sme nerozumeli, čo znamená: „konať dielo Božie“, len s plačom sme sa túlili k nemu:

— Veď vám vypovedali celkom bez viny: vy ste sa držali najčestnejšie z nás, nič zlého ste neurobili.

— Nuž čo tam... čo tam po tom! odpovedal Koza ešte s jasnejším výrazom. Var' by ste chceli, aby som bol vinný?

— Oj, nie!

— Teda, čože!... Všetko je v poriadku, ako má byť... Časom tomu porozumiete... Je to radosť... šťastie!...

Celkom sa vyjasnila jeho tvár, složil ruky krížom a odriekal po nemecky „Otčenáš“. My sme sňali s hláv čiapky bez napomenutia a modlili sme sa s ním. Domodlil sa, položil nám na hlavy svoje ruky a očima plnými slz zakončil modlitbu po rusky:

— Otče ty náš, — hovoril, — ďakujem Ti, že si mi znovu poprial radosti byť vyhnaným za plnenie Tvojej svätej vôle. — Zmäkči Ty srdcia našich nepriateľov a dopraj týmto deťom zakúsiť dakedy to šťastie, aké ja teraz z Tvojej milosti cítim. Daj im rozumu pochopiť, že v tom je vôľa Tvoja!

Ešte raz nás objal, bozkal a šiel do mesta, bez prítulku, cel-

kom šťastný, a my, ktorí sme všetkého mali hojnosť, sme kľačali v prachu na ceste a hľadeli za ním plačúc.

Ako by sa bol v nás dotkol čohosi ostrého, ale pritom radostného do vytrženia. Koza v nás vyvolal čosi, nás čosi ovialo, chceli sme čosi poňať, aby sme zakončili modlitbou o zmäkčení srdca...

Preložil *A. Škarvan.*

Pieseň Siládi a Hadmázi.

V 4. čísle Slovenských Pohľadov (str. 255) bola reč o tom, že V. Houdek našiel v turo-lúckom kancionáli z roku 1684 starú historickú pieseň slovenskú, ktorú slávny Ján Kollár bol dal vytlačiť v *Zpiewankach* (I, 45—52) pod názvom *Michal Silādi a Václav Hadmázi* a pre ktorú literárnymi historikmi maďarskými bol napadnutý po svojej smrti, že ju preložil z maďarského textu a tak vydal za pieseň slovenskú, to jest že spáchal mystifikáciu. Text piesne, ktorý na šiestich starých, cez knihársku dielňu prešlých lístoch Kollár bol dostal od Emericha Laučeka z Píly, nebol úplný: už chybovaly z neho dve záverečné sloky. A práve tu, v samej poslednej sloke, bol udaný pôvod piesne. Text, zachovaný v turo-lúckom kancionáli, má i túto poslednú sloku, hovoriacu, že pieseň o Silādim a Hadmázim (o dvuch uherskych panoch a tureckeho cisare dceri) „roku tisiciho a petisteho a šestdesateho po Svatem duchu ten první tyden do kroniky zepsal jeden mladenec“ a „k svej veselosti sobe prospevoval“. Naproti tomu posledná sloka maďarského textu hovorí, že pieseň utvoril jeden mladík v zámku Semendrii (Szendrő) roku *1571* a *z veršov jednoho poeta* („egy poétának ő verseiből“) a s truchliacim srdcom. To jest maďarský text povstal o jedenásť rokov pozdejšie než slovenský a v ňom výslovne stojí, že nie je pôvodný. Čo je to, historikovia literárni, ktorí tak pyšno, tak drzo povedali ste o Kollárovi, že on slovenský text spáchal z maďarského, prekladom?

V podstate toľkoto zreferovali sme v rečenom 4. čísle *Pohľadov*; od tých čias vyšiel tretí sošit *Časopisu Matice Moravské*, v ktorom V. Houdek končí svoju rozpravu o piesni z turo-lúckeho kancionála. Keď porovnal text piesne v *Zpiewankach* s textom v turo-lúckom kancionáli zachovaným, Houdek spytuje sa, že či možno si myslieť, že by Kollár, keby bol prekladal slovenskú pieseň z maďarskej, bol uhodil text slovenský, natoľko srovnávajúci sa s textom, odpísaným do kancionála roku 1684 na Turej Lúke? Text v Zpiewankach a text turo-lúcky ukazujú síce odchylky, no srovnávajú sa najmä po stránke jazykovej tak, že taká možnosť je skutočne vytvorená. Maďarská pieseň, zachovaná v Csoma-kodexi, v poslednej svojej sloke sama soznáva, že je púhym spracovaním dľa básne inej („egy poétának ő verseiből“). Rok toho spracovania je: 1571. Pieseň slovenská vtedy už mala jedenásť rokov. A mýlka v leto-

počtoch nie je možná, poneváč nie sú položené v čísliciach, lež vypísané slovami a k tomu v reči viazanej.

Porovnav texty slovenské s textom maďarským, Houdek napriek niektorým odchylkám konštatuje takú totožnosť, aká možná je len vtedy, keď jeden bol preložený z druhého. „A poněvadž text slovenský je o 11 let starší nežli maďarský, tedy by mohl býti jenom tento překladem onoho, nikoli naopak, jakož tomu ostatně nasvědčuje poslední sloka samého maďarského textu... Ale neukvapme se ještě s úsudkem. Snad se našel ještě jiný text, starší než z roku 1571 a s maďarským tak srovnalý, že dle něho báseň maďarská upravena býti mohla? Albert Kardos dokazoval, že prý byla přeložena z jakési básně latinské. Důvod jeho je originelní: překladatel prý praví, že překládal „z veršů jednoho poety“, a v XVI. stol. prý byl „poetou“ pouze ten, kdo veršoval — latinsky! — Ale *kde je tato latinská báseň*? nebo aspoň jaké důkazy máme pro to, že taková báseň vskutku byla, a sice před r. 1571? — Celá tato latinská báseň je patrně bájkou, vymyšlenou za tím účelem, aby se vyvrátilo tvrzení Kollárovo, že maďarský text je překladem ze slovenčiny.“ Kollár totiž v Zpiewankach (II, 464) hneď bol vyslovil domnenie, že maďarský text je preklad slovenského originálu.

„Či by byl ten Semendrian dělal novou báseň maďarskou podle jiné starší básně maďarské? Na tuto otázku není odpověď tak jednoduchá. R. 1864 našel Karel Szabó zlomek maďarské písně lidové, která má stejný děj s písní o Siládim a Haďmášim. Rok později pak zaznamenal Samuel Szabó z úst lidu zase jiný zlomek maďarské ballady, která taktéž o těchto dvou uherských junácích jedná.“ Houdek má tieto zlomky v nemeckom preklade prof. G. Heinricha (Ungarische Revue, 1883). Porovnal ich s našimi texty a hovorí: „Je to možné, aby byl onen nejmenovaný Semendrian r. 1571 některou z těchto maďarských ballad tak upravil a tolikými podstatnými změnami opatřil, aby se jeho báseň téměř doslova srovnávala s písní slovenskou, 11 let před tím složenou?“ Národná poesia ostatných kmenov uhorských taktiež nepodáva ničoho, čím podoprelo by sa tvrdenie literárnych historikov maďarských. Houdek teda končí svoj vývod: „A tak vskutku nezbývá než jediná ona píseň slovenská, která se s textem maďarským téměř doslova shoduje a docela dobře Semendrianu r. 1571 sloužiti mohla za základ jeho básně, poněvadž je o 11 let starší. Z toho viděti, že měl Kollár úplně pravdu, když vyslovil tušení, že maďarský překladač měl před sebou text slovenský; jenom že Kollár tohoto výroku svého dokázati nemohl, poněvadž mu scházel konec slovenského textu.“

„Uvážíme-li tedy všecky tyto zde uvedené okolnosti nepředpojatě, nemůže náš konečný úsudek o osudech této písně zníti jinak nežli takto: Roku 1560 sepsal slovenský básník balladu tu buď podle skutečné události buď podle pověsti, a tuto slovenskou píseň přeložil neznámý Semendrian r. 1571 na maďarčinu. Zda lid maďarský tuto báseň dle svého spůsobu teprva si později upravil, anebo znal-li tu pověst již dříve a zachoval ji v podobě lidové

ballady, podle které snad básník slovenský svou píseň r. 1560 složil, toho nemůžeme dnes ještě určitě rozhodnouti."

Úsudok je umný a opatrný. Pri materiáloch, teraz známych, nemožno viac povedať. Čo ďalej nasleduje, to netýka sa už tak Slovákov, ako Maďarov. Čo pre nás bolo hlavnou vecou, je slávne rozhodnuto. Kollár nemystifikoval.

Maďari sami uznávajú, že ich text je preklad. Žigmund Bodnár (A magyar irodalom története, 1891, I, 315), uznávajúc mienku Kardosovu o preklade z latinských veršov, hovorí o ľudovej ballade, najdenej u sedmohradských Sikulov: „Maďarský básnik (t. j. Semendrian z roku 1571) sotva poznal pôvodnú maďarskú národnú balladu, ináče nebol by zaprel jej poetické krásy, milé zvraty, nebol by rozšíril a vyplnil jej medzery, nebol by vplietol do nej lyrické výlevy." Dnes, keď je už známy turo-lúcky text a jeho záverečná sloka, tento dôvod hovorí za pôvodnosť našej piesne, za jej neodvislosť od akejkoľvek inej osnovy. Príhoda Siládiho a Hadmáziho (dľa turo-lúckeho kancionála Hadmáži) v tureckom zajatí bola iste známa v krajine ľuďom, ktorých interessovaly také historie: Slovák teda poskladal ju do veršov. V spevoch našich umelých, neľudových, len v tých, ktoré z Kollárových Zpiewanôk známe, koľkože je historie uhorskej! Prosím čítať len pieseň *O Jágri* (II, 421—424), ktorú, ako posledný verš ukazuje, složil „Komodický Ištván, onodský kapitán", koľko v nej udalostí historických! Každý známy príbeh Slovák hneď skladal do veršov. Veď koľko mohlo byť týchto spevov, keď Kollár zo dvoch-troch starých rukopisov (hlavne Holkových) toľko vedel ich vyniesť na svetlo? Koľko mohlo by sa ich ešte najsť, keby sme sa usilovali hľadať a zachraňovať písomné pamiatky po svojich otcoch? Ak nie prv, umelá pieseň slovenská o Siládim a Hadmázim iste povstala tak skoro po udalosti, ako národná ballada sikulsko-maďarská. V nej prichodia maďarské slová *lovás, lovásmešter*, ale to nič neznamená; skladatelia takýchto veršov boli z triedy, ktorá už vtedy mala potyky s Maďarmi. Hľa, kapitán onodského zámku, Štefan Komodický.

Ináče jazyk piesne Siládi a Hadmázi je čistý, hladký, oproti jazyku maďarského Semendriána („a csapkodásban vitéz Hajmásinak kezét bokában elcsapkodta vala") rozvitý. Vôbec formálne náš text piesne je ľahší, krajší — čím tiež bolo by možno dôvodiť za pôvodnosť našej piesne, keby sme nemali dôkazu iného. Okolnosť však, že bol preložený zo slovenskej, formálne dokonalejšej osnovy, maďarskému *Szilágyimu és Hajmásimu* slúžila len k výhode. Veršovníctvo maďarské v XVI. století bolo veľmi počiatočné. „Literárny jazyk bol temer neznámy veľmi mnohému veršovníkovi. Že s veršom máme do činenia, ukazuje len to, že riadky sú krátke alebo že na konci niekoľkých riadkov opakujú sa akési refrénové myšlienky." (Bodnár, I, 294.) Albert Szenci Molnár, spisovateľ zo XVII. storočia, vyslovil sa o prácach svojich predchodcov: „V starých maďarských piesňach alebo vôbec nebolo rovnakých terminácií, alebo i desať veršov jedno za druhým končilo sa tým samým slovesom, z čoho je, že v historických piesňach to množstvo "vala"

vala, vala nemá ani počtu, na čom cudzie národy, ktoré to vidia, nevedia sa dosť nasmiať." Szenci radoval sa, že „od pár rokov" jeho rodáci už tiež začínali písať foremnejšie verše. Ľudia, ktorí v XVI. století skladali piesne také, ako *Siládi a Hadmázi*, veru neboli poetmi; no slovenským takým veršom pomáhala rozvitosť jazyka. Kdeže bola maďarčina za slovenčinou! U nás, kto chcel, v druhej polovici XVI. stoletia už mohol čítať kralickú Bibliu. (Medzi jej prekladateľmi bol i Slovák Pavel Jesenius.) Maďarské preklady Písma sv. ešte i v století XVII. nevedia si rady bez *vala, vala*. Jazykové prednosti slovenskej piesne o Siládim a Hadmázim boly teda jej maďarskému prekladateľovi iste výhodou: ľahko vyslovené ľahšie sa pretlumočí. On stvoril pieseň, ktorá od svojho objavenia až posiaľ je veľmi vážená literárnou historiou maďarskou. Povšimli si jej i básnici. Hneď ako po prvý raz bola vydaná od Toldiho, Vörösmarty spravil z nej jednu zo svojich krajších ballád, *Szilágyi és Hajmási*. V poslednom čase spracovali ju Pavel Gyulai a Ondrej Szabó. Slovenská pieseň priniesla maďarskej literatúre hojný úžitok. Mohli si páni zvýšiť len process, ktorý pozdvihli proti Kollárovi.

Pánu V. Houdkovi my ďakujeme, že vyhral nám tento process.

S Maďarmi máme ešte jeden taký — pre verše Petra Benického zo XVII. stoletia, vydané Maticou Slovenskou roku 1873. Niet pochybnosti, že ho tiež vyhráme.

Jozef Škultéty.

Slovenský jazyk.

Ku slovníku.

1. **Brať — vziať.** Pri týchto slovesách máme veľa germanismov v jazyku. Takým je: *„ohľad brať na koho"*. Českí brusiči miesto toho kážu písať: „hleděti, zříti, zření míti k čemu, prohlédati k čemu". Pre slovenčinu sú nemožné tieto väzby s datívom. Miesto „ohľad *brať* na koho, na čo", píš a hovor: „ohľad *mať* na koho, na čo", alebo proste: *„hľadeť na koho, na čo"*. V živom jazyku slovenskom vedľa germanismu ešte vždy počuť správné výrazy: Nechže *majú* na mňa ohľad. Keby som *na dačo nehľadel*, veď by ti ja ukázal...

Germanismom je aj: *„život si vziať"*. Literárne vzdelaní radi tu napíšu: „zbaviť sa života". Ale v zachovalých krajoch slovenských hovorí sa takto: *Pripravil, doniesol* sa o život. *Pripravil* niekoho o život.

Vziať, brať konec alebo *počiatok*, hoc sa veľmi ujalo, nezasluhuje milosti vo spisovnej reči slovenskej. Je lepšie: Ako sa to skončilo, počalo? Tak sa to skončilo, počalo! Tak skončil, tak skončil svoj život, miesto: taký konec vzal...

Prevziať reč, slovo je nie po slovensky, trebárs ho často čítame aj u belletristov (Kal. pov. I, 55, 84). Česi v takomto prípade píšu: *Ujal* sa reči, slova, ale to je nášmu ľudu cudzie. Slovák

povie: Po X-ovi *počal* hovoriť, rečniť Y... V tej veci povedal dlhú reč X. a potom *počal hovoriť, rečniť* Y... Miesto: „Od X-a prevzal reč Y.“ = Po X-ovi *počal hovoriť* Y. Ale ovšem dobré je: *„Neber* každé *slovo* na vážku“, lebo je to obraz. *Vziať komu slovo* je u nás nesmyselný germanismus. Povedať a písať treba: *Zakázať* komu hovoriť. Predseda rečníkovi zakázal ďalej hovoriť, rečniť. (Pre objasnenie veci podávam aj opačnú frásu: Predseda, ktorý má právo *zakázať* hovoriť (m. vziať slovo), má zároveň právo *dovoliť* hovoriť (m. udeliť slovo.)

Slovies *brať — vziať* vôbec často užíva sa tam, kde ich netreba, kde sú germanismami, kde Slovák má svoje vlastné výrazy. Také prípady sú:

Za ženu si vzal Marku miesto pravého: *Oženil sa* s Markou, za ženu *pojal* Marku.

Veľmi si to na srdce vzal m. pravého: Veľmi si to k srdcu *pripustil.*

Práve mi to z úst vzal (aus dem Munde nehmen) m. pravého: Práve mi to z úst *vytrhol.*

Rozkaz alebo *nariadenie nazpak vziať* m. pravého: Rozkaz alebo nariadenie *odvolať.*

Tieto peniaze tu neberú (dieses Geld wird hier nicht genommen): Tieto peniaze tu *nejdú.*

Brať, vziať si príklad na niečom (ein Beispiel an etwas nehmen): *poučiť sa* z čoho.

Pánboh ho k sebe vzal (Gott hat ihn zu sich genommen): Pánboh ho k sebe *povolal.*

V inom smysle brať slovo (das Wort in einem andern Verstande nehmen): Slovu *rozumeť* v inom smysle.

Za *užitok brať* počuť u ľudu: užitok mať: *Má* z toho poľa dobrý užitok. X. obrába pole, a Y. *má* z toho užitok. *„Užitok ťahať“* je maďarské hasznot *húz*, poťažne nemecké Nutzen *ziehen. Užitok donášať* zdá sa byť tiež z maďarského hasznot *hoz*, poťažne z nemeckého Nutzen *tragen.* Veľa ráz postačuje m. *brať užitok* prosté *„užívať“: Tú záhradu ja užívam.*

Za *brať lieky* = užívať lieky.

Za *zkazu brať, vziať.* (Schaden nehmen) = hynúť: Bohdaj by si zhynul (vedľa germ. zkazu vzal!). Úroda na poli pohynula (vedľa germ. zkazu pobrala!). Zle krytý dom hynie (vedľa germ. zkazu bere!)

O *podiel brať*, zdá sa mi, pri „účastniť sa“, už bola inde reč v tomto časopise a beztak počína rednúť u lepších spisovateľov.

Slovák povie: *Bol som* na tej zábave m. bral som podiel na tej zábave. *Bol som* pri porade m. bral som podiel v porade. *Mal som účasť* v tých rokovaniach, v tých poradách atď. — Ovšem na mieste je *podiel* tam, kde znamená *diel:* Podiel dostať z čoho a vziať si ho. Len ten najzaostalejší spisovateľ slovenský píše ešte *podiel brať, podielubranie!*

„Je to pekný kraj, keď sa tak *vezme*“, čítal som kdesi. A to je veru zle po slovensky. Ja som počul vždy: „Je to pekný kraj keď sa tak *pováži.*“

Škaredý barbarismus je *hore brať, hore vziať*. U nás dľa ponemčeného štýlu maďarského *hore berú:* protokolly, žaloby, peniaze atď., až sa človek skutočne pohoršovať musí na toľkej nedbalosti niektorých spisovateľov. Protokolly sa *píšu, spisujú*, peniaze *prijímajú*, žaloby tiež *prijímajú* alebo *vypočúvajú*. — Nateraz prestávam na tomto.

V slovenských povesťach prichodia: *Vzali sa na to* (Proston. Pov. III. 88) alebo *Že si sa na takú veľkú vec podobral* (Slov. Pov. 254), čo sa väzbou veľmi podobá maďarskému *vállalkozik vmire*, ale to predsa nemá nič spoločného s madarčinou, lebo aj v ruštine máme: Vziať čto na sebä. Obrazom dostalo sloveso význam abstraktný. Pozoruhodné je aj to, že v ruštine „Vziaťsä za čto“ značí to isté, čo slovenské Vziať sa alebo podobrať sa na čo.

Nechcem povedať posledné slovo v tej veci, ale mi je veľmi podozrivé, čo čítam v Slov. Pov. 419: *Vezmite* ma do služby. Trebárs je to citát z ľudového jazyka, predsa tuho zaráža cudzotou. Zachovalí Slováci hovoria naospol: *najímať, prijímať* do služby, do roboty. Pravá slovenčina žiadala by: *Najal* som si učiteľa a nie: *vzal*. Práve tak *najímame* oráčov, koscov, hrabáčky atď. I tu vidieť, ako *shora* šíri sa germanisácia: v hraniciach ľudového života zachoval sa pôvodný výraz *najať, najímať*, ale v živote úradno-občianskom ujal sa výraz nemecký pod vlivom nemeckej kultúry. Teraz meštiansky stav cítil by sa urazeným, keby ho človek dobre po slovensky oslovoval, keby riekol ku advokátovi: *Najmem* si vás za zástupcu, alebo k učiteľovi: *Najmem* si vás za učiteľa...

2. **Vodiť** je tiež často prekladom nemeckého *führen*. Nehľadiac na to, že i v slovenských prameňoch jazykových niekedy nesprávne sa viaže toto sloveso: „vyrozprávala, jako sa s ňou vodilo“ (Slov. Pov. 262) m. „jako sa jej vodilo“, na tento čas zaznamenávam len toľko, že sa nemajú *viesť* ani knihy, ani protokolly, ale *písať*. Je človeku ťažko rozsúdiť, čo väčšmi bolí, či český „knihvedoucí“ a či ruský „buchhalter“? Citlivá duša ľahšie unesie toto posledné, lebo tu nenie zasekaná cesta k náprave. O *knihvedúcom* nateraz pomlčím, len toľko pripomínam, že je statočnejšie *riadiť* obchod, kancelláriu, pravotu atď., ako *viesť*, lebo ani obchod, ani kancellária, ani pravota nenie teľaťom, ktoré na povrázku *vedú* na trh. Možno riecť, *dľa potreby*, aj jednoducho: *mám* obchod, *mám* kancelláriu, *mám* pravotu. Sloveso *riadiť* v slovenčine má síce viac významov, ale v tých prípadoch žiaden zdravý človek nebude rozumeť inak, než ako treba.

Werkführer je výborne preložený do češtiny: Dílovedoucí. Ani prvotriedny gymnasista nepreložil by ho inakšie. A vskutku, čo universitu majú bratia Česi, počínajú sa hanbiť za také gymnasistské preklady a počínajú písať a vážni odborní ľudia odporúčať: *správce dílny*. Toto je ovšem výraz dobrý, ale len pokiaľ ide o predného robotníka, zamestnaného a rozkazujúceho — v dielni. Lenže werkführerov, művezetővov máme aj *mimo dielne*, na pr. pri stavbách domov, mostov, ciest atď., ako že pomenovať týchto? Majúc ohľad na potrebný rozdiel ja by hovoril: *správca v dielni* a — *správca*

pri práci, správca pracovný. Týmto zachoval by sa rozdiel od správcov, akí môžu byť snáď v *centre* príslušného podniku.

Maschinenführer nenie vyložené po česky v najlepšom praktickom slovníku nemecko-českom (Rank. 1879). Kottov slovník má však: „Strojvedoucí = Maschinen-, Lokomotiv-Führer. *Řídič stroje*". Rank nemá ani slova *„Zugführer"*, ale čítal som kdesi zaň: *Řídič vlaku.*

Nech povolaní čitatelia uvažujú, či je hodno prijať tie dva termíny. *Ján Vlkolinský.*

BESEDA.

Z ohlasov na 1. sväzok Hviezdoslavových diel. Pražský *Čas* vrelo prehovoril o literárnej udalosti slovenskej, o vydaní 1. sväzku Hviezdoslavových sobraných spisov básnických. „Už přes dvacet let — vyníname z jeho článku — Hviezdoslav je věren verši, a teprve teď bylo mu popřáno spatřiti výbor svých básní pohromadě. To, co zde Hviezdoslav podává, je tak individuální a tak vyspělé, že se svou fysiognomií i jako člověk i jako umělec může býti spokojen. Je opravdu s podivením, že při svém prosaickém zaměstnání až do mužného věku Hviezdoslav (Pavel Országh, advokát v Námestově, v horní Oravě, nar. 2. února 1849) uchoval si tolik pružnosti ducha i svěžesti srdce. Jeho reflexivní lyrika, hlásící se dosti důrazně i z básní epických, je lyrika básníka, jenž nestárne. Vlastní nitro, v kterém stonásobně obrážejí se zjevy okolního světa, příroda ve všech částech roku, v zjevech něžných i velkolepých, a člověk, zejmena člověk pospolitý, robotující, člověk jeho oku i srdci blízký — slovenský — to jsou motivy jeho veršův. Jakkoliv verš Hviezdoslavův je plod učeného, knihového člověka, přece dýše vůní lesa i posečené louky, voní kyprou, čerstvě zoranou rodnou zemí, k níž básník opět a opět se vrací, ať těkal v myšlenkách kdekoliv před tím. Hviezdoslav je dnes na Slovensku nejobsáhlejší a nejplodnější básnický duch; jeho práce od desíti let jsou nejpěknější ozdobou Slovenských Pohľadův; on ze všech nynějších poetův slovenských, jichž ovšem nemnoho, nejvážněji klade si otázku: co teď? kam nyní? kde naše síla a náš kořen? kterak ho zachovat? On je učitelem, žalmistou, prorokem i portretistou zároveň; ukazuje život, jaký je, v kouzle jeho houževnaté zachovalosti veské i v těžkém potu na čele z úmorné práce; volá, kárá, povzbuzuje...

Když roku 1884 Hviezdoslav vystoupil s epickou prací a to ještě takového rozsahu, jako je Hájnikova žena, bylo obecné podivení: Jakže, ten dumavý, melancholický lyrik dovede i plastické obrázky a to s takovým tennysonovským klidem i zase čistým lidovým humorem? Horní Orava, její lesní příroda a lidé ožili ve verších Hájnikovy ženy, prostého to a právě velikou svojí prostotou

úchvatného románu z oravského zátiší. Když pak Hviezdoslav napsal své idyllické a zároveň burleskovité kusy Bútoru a Čútoru, Na obnôcke a zejmena Eža Vlkolinského, nejlepší posud svou práci, bylo jasno, že je stejně znamenitý talent epický jako lyrický. Jeho přísní, pokutující otcové i starostlivé, dobré matičky, jeho švitořivá, zpěvná i při práci věčně čtveračící děvčata a mladé ženy, jeho selští hoši, odrůstající i odrostlí, zbujní i zamilovaní, originální postavy starozemanské, kmeti biblaři i opět žvatlající milé postavičky dětské — jsou tak individualně živé a typicky věrné, že v nich je opravdu kus Slovenska. Z novějších českých básníkův jen Antalu Staškovi a zesnulému Jakubcovi zdařily se někdy obrázky tak ryzí.

Žel, že básníkovi takového nadání nedostává se ani doma porozumění, jehož by zasluhoval. Širšímu obecenstvu, zvyklému rychlé a snadné četbě modní, je příliš těžký: je pravda, zejmena myšlenkové části jeho veršů lze čísti jen soustředěním veškeré pozornosti, krok za krokem; větná skladba, slovní idiotismy, vše vzácně původní, lidové, lokálně barvité a právě proto neobvyklé a nesnadné."

Čas zakľučuje želaním, aby s básnikom slovenským obznalo sa i české obecenstvo.

Trávnice. 100 slovenských národních piesní. Na klavír pristrojil *M. Francisci*. Vydal Ján Francisci. Vlastnosť vydavateľa. Sklad u nehože v Turčianskom Sv. Martine a u Štefana Gála, kníhkupca v Liptovskom Sv. Mikuláši.

Od prvého nášho prebudenia prostonárodné tvorby slovenské boly nám vzácne. Dve veľké knihy národných piesní sosbieral a vydal Ján Kollár; i potom najlepší naši ľudia sbierali povesti a piesne. Matica Slovenská obrátila svoj zreteľ i na muzikálnu stránku: v Sborníkoch svojich začala vydávať nápevy. Toto po nej ďaleko doviedlo družstvo, utvorivšie sa v Martine: ním vydávané *Slovenské Spevy* dospely už k 3. sošitu dielu II. Teraz *Trávniciami* zas urobený je veľký krok napred, v nich dostávame 100 národných piesní slovenských harmonisovano, na piano pristrojeno. Vďační sme pánu Jánu Franciscimu, že umeleckej práci svojho syna umožnil cestu do sveta; ako mladý človek začal vydávaním národných povestí, v starobe svojej vynáša na svetlo hudbu našu.

Máme v rukách privátny list znalca, z ktorého vynímame úsudok o harmonisovaní *Trávnic:* „M. Francisci vedel trafiť všade pravý spôsob veci; neharmonisoval priťažko, a predsa zase tak, že zvláštny ráz našich piesní všade je zachovaný. Posiaľ komponisti mordovali sa kadejakými transskripciami slovenských piesní a robili z toho fantásie, z ktorých vyšumel slovenský duch: toto je bez zbytočnej „koncertnosti", no tak, že ktorýkoľvek *náš* človek to zahrá, počuje v piesni všetko, čo nám trávnice naše robí milými, — a cudzinec, ak má trochu hudobného ducha, vycíti tiež ľahko originálnosť melodie. Možno, že niekomu niektoré budú sa zdať málo cifrovanými, lebo my sme už veľmi privykli tomu spôsobu, ako trávnice hrá cigáň; komu je málo cifry, nechže si pricifruje sám: tak, ako sú, sú dobre a ušľachtile *po slovensky.*"

Trávnice vyhotovil v Lipsku litografický ústav Engelmanna a Mühlberga. I čo do vonkajšieho vystrojenia, bez ostýchania môžu ísť do sveta. Na titulnom liste okrem slovenského štyri jazyky hlásajú obsah. Cena 1 zl. 50 kr. Vydanie druhých 100 piesní, už hotových, závisí od rozpredania týchto prvých.

Literatúra.

Sobrané spisy básnické *Hviezdoslava*. Sväzok 1. *Oddiel epický*. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1892. S podobizňou básnikovou. Strán 329. Cena 1 zl. 20 kr. (*Pokračovanie.*)

Piaty spev *Hájnikovej ženy*, pri ktorom prestali sme minulého mesiaca, končí sa lyrickým oddychom, piesňou mladých, milujúcich sa manželov. Pieseň je ozaj perlou lyriky, cit v nej ako by zažblnkotal. Nevieme, čo obdivovať: či to, že ju stvoril básnik, a či že ju tu umiestil — tu, kde duša čitateľova je taká omladnutá idyllou v hájnickom domci na Podvrší.

Ale konec idylly. Akoby omračený tým, čo hrozilo šťastiu mladých Čajkovcov, Hviezdoslav pretrhne dej dlhou reflexiou. V hneve, akým môže zahoreť len hlboká duša veľkého básnika, vyvolenca Božieho, predstavuje úpadok tých, ktorí majú na svedomí i to, že nemôže napred ani ľud slovenský. Padajú, hynú. „A mali predsa zeme postať — úvratí ani nedozrieť.“

„Na veľkej sveta ulici,
kým ešte v rovnováhe stáli,
jak mocne jejich slovo znelo!
jak jasalo sa slávou čelo
pri poradách im, na snemoch...“

„No vietor nepostihne sobrať tak skoro prášok so zeme, jak rýchlo kmitnul karty obrat; jak, čo by pavučinné plachty, sa rozrusala prelesť šľachty.“ A „nauky ešte vždycky málo. Jak keby viac už nesvitalo, i ďalej sa mrhá, hrá a hýri.“ Konečne keď dôjde na pykanie, vtedy „sú baby, i tu zovú lesť: vír, slučku abo durkot zbrane“ (t. j. hodia sa do vody, alebo sa obesia, alebo zastrelia).

„Kde na iné sa nehľadí,
len zkadiaľ rozkoš, koristenie,
lieň dňa a noci oslady;
kde srdca k citu, rúk niet k dielu,
niet duchu vzletných perutí,
niet rázov tvrdších nad kremenie,
ni snahy ku šumnému cieľu;
kde slova nieto, nieto viery,
krem onej zmeniek na papieri:
tam zásada je povrheľ,
zaznané ľudské ohľady,

tam výkruty a prekruty
o mrvu, prachom každý pel,
tam nelzä nosit šatu bielu;
tam všetko v jedno bahno tenie
a norí sa jak na povel,
tam zloreč, kliatba, zatratenie!...
I jak môž' deň tam slávy zkvitnúť
a jeho slnce, čo jak včera
tak i dnes rovno delí, meria —
jak môže slnce pravdy svitnúť!?" (str. 90.)

„A potom vzduch náš plný je viet kadejakých o svobode..." „Nuž žvasty, šumy, pomyje!" To tej pravej svobode na ujmu, zradu a škodu. A cesta k dobrej hviezde je tak blízka, lenže — zatmená. Dalo by sa spôsobiť, že v splnku by sa zligotala.

„Len modlu strhnúť tamto s brala!
prekotiť v priepasť molocha,
strašidlá zahnať do ich skrytu
. . . .
prevetriť vozduch víchra prúdom"

a v zárodku zdrtiť každú lož. No k tomu treba lásky k pravde, k právu citu, a týchto nieto. Rozhorčený básnik i po druhý raz vraví: „nieto!"... „Hach,

kde i len právo berú žitia,
i právo žitia tají lož,
tvoj krik nad krivdou vetry schytia,
slz tvojich hrnot marný hrach;
bárs i mreš, s tvárou stoja nemou,
ba neštíťa sa zarechtiť
nad bôľom . . . ."

A tieto „zbŕkle pokolenia" čo hovoria o ľude? Sám si je vina: nech chápe sa a rušia! Básnik dopúšťa, že ľud slovenský nie je bez vady, má slabosti, „čo siahly mu až do kostí, a sprostiť sa ich nenie v stave." Ale slovami, derúcimi sa do vnútra ako ostrá oceľ, opytuje sa, čo oni urobili zaň? „Krupaje jeho krve, slz, potu kde poja sa s vašimi?

„Tiež vstal bol novým úsvitom
a vyšiel jako na jar dieťa
na podstenu, na úslnie...
Už krýdla počal vystierať
na podlet k ľudstva výšinám,
chcel z vyšších žriedel načierať,
myšlienky, čo mu napadly,
chcel rúchom odiať v podiv sveta...
a vy?... snáď chvatom pomáhate,
by perute vzduch ovládly?
vy spravujúci na člne?...

Nu, pravda, viac ho nepriahate...
. . . .
Váš príklad tiež nie ku osohu.
Jak vrávoráte, vidí vás;
jak mrete, vidí zas a zas —
ach, vidí, nemilo však Bohu.
Ba zazrete-li krásu panny
a neviest rumeň cudný, ranný,
hniezd lastovičích blahý jas:
i vtedy, áno, vidí vás,
jak podrážate jemu nohu."

Básnikov hnev slabne, horký, ostrý tón jeho mäkne podľa toho, ako zaujíma mu myseľ krásna duša ľudu slovenského.

„Vy znáte ho len pohaniť...
On odpúšťa vám pohanenie...
nepýta v pomoc slamku malú...
len keby ste ho nehatili
už aspoň v púti, ňouž chcel ísť
hneď, ako ste ho odstrčili!
Ó, on má srdce, plné túhy
po krásnych ducha záletoch!
má myseľ sedmo-barvej dúhy,
má nevystihlej hĺbky cit;
sprievodčí do duše mu list
už v žití matky dobrý Bôh
sám vlastnoručne uložil;
má pevnej vôle osteň tuhý...
Z tých nesnádz všakých, ktoré kruhy
ho železnými otočily,
keď voľno sa mu napružiť,
jak skoro by sa vymanil,
vymanil z vlastnej svojej sily!
I vlastné osnoval by deje —
Niet plesne, hnitia na koreni,
a ruže kvetú na doline."

Na dvanástich stranách básne, ktoré sme tu prebrali, je všetko súženie Slovákov, a na konci — svit nádeje! Z básnika vyrazilo ako láva všetko, čo nakopilo sa v jeho vnímavej duši. Iný človek i vidí i pocíti, no skoro prejde mu ťažký dojem. Hviezdoslavova duša tu nám je ako na dlani. On nie z vypočítania pretrhol tu dej svojej tvorby, nie z nejakej zvláštnej potreby komposície — ešte tejto na ujmu. On v deji došiel ta, kde pred zrakom duše otváral sa mu slovenský život už s tým bezdnom súžení, zastrel teda jasavé svoje obrazy a pustil tento horúci potok. Rozhorlenie proroka Izaiáša nad podlosťami a hriechami. Ak niekde v svojich dielach, Hviezdoslav je najmä tu svedomím svojho národa. Ozaj, keby od času slovenského upovedomenia po tých dvoch-troch pokoleniach nezostalo nič inšie, keby sa im dokázaly veľké, ťažké hriechy:

táto jedna ich ctnosť, láska k ľudu, zachráni ich pamiatku. Pokolenia naše nežily márne. Táto láska k ľudu je zlatou niťou v doterajšej literatúre slovenskej. Čím väčší talent, tým silnejšie ju rozpriadal. Duše Hollého, Sládkoviča, Bottu, Vajanského na tejto strune vydávaly najvzácnejšie tóny. A Hviezdoslav je vrcholom. (Alebo čítajme si reči biskupa Moysesa, ktorými otváral shromaždenia Matice Slovenskej.) Charakteristická črta slavianskej duše! My v slabých chvíľkach svojich možno i dopustíme sa hriechu proti svojmu ľudu, no pozrite len, pozrite, čo je v našej duši!

A ešte slovíčko. Reflexia, o ktorej tu hovoríme (str. 85—97), pokladaná je za pochybený punkt Hviezdoslavovho diela. Ako už i podotknuto, možno, že ona neobstojí pred umeleckou požiadavkou. Nechže si ju kritisujú šťastlivejšie pokolenia slovenské, ktoré tejto stránke *Hájnikovej ženy*, bohdá, už menej budú rozumeť. No my, teraz žijúci, veru môžeme ju odpustiť básnikovi. Že ňou, touto reflexiou, pretrhnutý je dej? Kto náležite prečíta prvých šesť spevov básne, pochybujem, že odložil by ju nedočítanú. Začiatok spevu siedmeho, časť, o ktorej je reč, bude považovať za intermezzo, za lepšiu prípravu k poňatiu ďalšieho deju. A že reflexia táto je ťažká? Nuž kto neporozumie jej na prvom raze, nech číta po druhý raz. Vôbec, kto Hviezdoslava len raz chce čítať, nech radšej ani neberie ho do ruky. Taký hlboký básnik nie je pre neho! Opisujúc kavkazské hory, Lermontov hovorí čitateľovi, zvedavému na konec povesti: „Ak chcete, prevráťte niekoľko strán; lenže vám to neradím, lebo priechod cez Krestovú horu hoden je toho, aby ste boli naň zvedaví.“ Kto nemá trpelivosti prečítať oných dvanásť stránok, nech ich len prevráti. V *Hájnikovej žene*, keď raz dôjde na konec, iste ešte vráti sa. Vtedy najde si i tie preskočené strany a bude ich čítať.

Krásno je, ako básnik vysvetľuje túto odchylku. Počul les — nie šumeť, ako keď v ihličine vánok preberá, horkýže! on počul ťažké jeho padanie. A čuli ste už padať les? „Ó, to zjav hrôzy neskonalý, to v rozštiepení sviatku zvon, to nárek, čo ti uberá dych, v tlukot srdca prieči hate, to dusot, ktorý ducha mätie!“ To ľúté, kruté plemä, i rúcho svlieka s matky-zeme. Nestačia viac hony, dvory — hajde teda v hory! Nadarmo vzdychá, tesklí zem: tnú, rúbu bez milosti. Huk duní horou.

„I duma zajala ma ťažká,
akýsi pocit bolestný,
ztiaď to ten odchyl vo piesni;
z tej hory, čo tam strmohlav
sa rúti: žitia nášho stav
čo obraz vzlietnul v barvách dneška,
i rozvinul sa široko
a popred obzor rozkrýdlený,
rán tisíc kresliac v rozjatrení,
mi stanul duše pred oko.“ (str. 99.)

Michal chodí do lesa. Kupcom prenajatá chasa paromaže dbá na čiertaž, na línaj, ktorú panský úrad dľa turnusu vymeral. On

to nemôže dopustiť: „les za ním, on za lesom túži.“ Sliedi ním sťa vlkodlak, je všadebol. Teraz driapal sa v Paratovie laz — len otčenáš, už je na druhej strane, jak srnec práši do Kýčery. Tam chytá zlodeja, tu učí poriadku kupcových rubačov. Žena podstupuje strachy, bojí sa o muža. Keď prišla prvá búrka, čo ona žila v horách, triasla sa sťa osika, no tiež oňho sa len súžila. Dohovára mu, aby nebol tak náramný, aby si šetril zdravie. Ale Miško nechcel len tak poroznášať dni.

I po búrke Hanka zostala sama doma. Robotu, rozumie sa, našla si; lebo žena pospolitá vždy má čo robiť.

„Kút každý na ňu volá, vrčí:
čo neprijde? kde v sitne trčí?
V sopúchu sliepka kotkodáče,
v kolíske decko frnká, plače;
zo stajne hlási sa zas teľa,
v chlieviku burci-turci, kvik;
tu kŕdeľ gagotavých husí,
na pôjde kocúr kurča dusí,
a iných hlasov veľa, veľa,
hneď žalostivé, hneď zas divé;
a ona predsa nezšedivie,
len bzuká pritom ani včela.“

Po búrke vybralo sa na krásny deň. Hanka na očistenej riave šaty perie. Len črta, dve-tri slová, a vidíme, že ako v prírode, tak jasno je i v duši mladej ženy. Básnik, kuzedlník, ešte nemá toho dosť: vplieta piesne a nimi dodáva obrazu ešte viac jasavosti.

Hanka stojí na skalnom pokraji vody:

„K jej nôžkam hajno vín sa derie
pretekom, jakby na korisť;
piest blýska jako hviezdy let.“

V piesni prekára sa s potokom, ktorý chváce-chyce jej šaty. Hovorí mu:

„. . . . . netrať mi, navráť mi
čepec krumpovaný, ručník maľovaný!
Ak mi nenavrátiš, uvidíš, čo ztratíš!
Ja kosičku tenkú, ty však — svobodienku.
Prijde ktosi, prijde: nebude ti smiechot;
sekerienku vezme, pozatína priechod.
Priechod pozatína, pokáre zlosyna;
dve-tri jedle srazí, tak ťa zareťazí.“

Ten „ktosi“, rozumie sa, je muž, Miško. Ona vždy na neho myslí.

Ale ako tak perie a potok hučí v strminách, tu odrazu na bujných koňoch dvaja jazdci vyronili sa z hôr. Artuš Villáni, syn pánov, ktorému slúžil Michal — so svojím sluhom. Myslíš si, že tajnosti prírody, ktoré ti tak vie odhaľovať, básnik vystihol tam pod Babou horou, v blízkosti Vysokých Tatier, kde má bydlo; že človeka, ktorého tak plasticky vie ti predstaviť, do ktorého vnútra

otvára ti také okná, študoval na príťažlivom, telesne i duchovne sviežom, peknom oravskom ľude: ale čo je s paripou Artuša Villániho, ktorá tu tancuje pred nami akoby na turnaji?... Nuž vyvolenec Boží! Jemu v chvíľach tvorenia odkrývajú sa tajnosti všetkého.

Hanka, Hanka! Ona cez kadidlo k stropu sa vinúce nebadala, nevidela vlčie oči, ktoré z oddelenej a zamreženej stolice draly sa k nej, keď to prvý raz boli v chráme, a tu predsa zľakla sa temer do umdlenia. Nevládala si ani len vykasanú sukňu odopäť.

„A prečo...? Však má viery svit,
je čistá, vie sa prežehnať!...
— Hja, mnohé neľzä pochopiť,"

býva

„kýs' duše mimovoľný chvat..."

No už nemohla vyhnúť. Aj smiali by sa, že sa bojí, že zdivela. Preto zastala si pevnejšie. Ale oči klopí, červená sa ako pivonia.

„Hneď zásterôčky chytla lem,
hneď zas ho v polet popustila."

„No chválaž' Bohu za svobodu!" vzdychla si Hanka, keď odbití jazdci vtrhli do lesa akoby víchor. Odbila prostopašníka, ale čo ju to stálo múk! Krčiažok, z ktorého musela mu dávať vody, zdvihla s podstenia a vyliala ho do kvapky po pažiti. Tu vykríkla zdesená, lebo „drn, kade zšumel vody tok," zažlknul sa peniažky pokrytý. Sváditeľ bol jej totiž pustil do krčaha zlatých peňazí. Na Hanku valí sa sto úzkostí. „Nač? Komu on to všetko platí?" Kto jej dá rady? „Sťa v búri už-už mrúca fakľa, tak stojí, v duši plná múk." Beží ku ručaju, kde je najväčšia krútňava — tam do kotliny všetko trepla. „Tu, diable, máš svoj všetek dar."

Ale mužovi, ktorý vrátil sa večer, nepovedala nič. Len spýtala sa ho: „A videl si dvoch na koňoch?... A nevieš, kto tí dvaja boli?" Michal „len pukal, časom odkašľal, žval čútor a do svetla hľadel."

Vo vstupe do spevu ôsmeho básnik učí nás, ako beží čas. Zdalo by sa vraj, že kde-tu udalosť podrží jeho chod. No aké liché zdanie!

„On zastihne sa vyhatať!
Jaknáhle vôlička mu vzplane,
vyborí žalár, stuhy pút
— či z železa sú a či z ruží —
tak prerve, marnú čoby niť.

. . . .

Sám zvíri víry: do krútňavy
pochytí vetchý ľudstva čln,
i započne ním pometať,
vzdor kriku pyšných jeho synov
pometať jakby so škrupinou...

. . . .

Že zastavil sa? že by stál

jak zvírený tok?... iba zdanie!
On šumí ďalej, mizne v diaľ.
Nezadrží ho zeleň stráne,
nie kvetín vôkol milota,
nie jelšín vábne kyvotanie,
ni slávik, čo v nich klokotá;
nie, čo mu sadly na brežinu,
rôj bucliat smavých, rusovlasých,
nie šanty trávnic milohlasých —
Naopak: ony za ním letia,
jak obrazy by zamieňal,
jak fátle keby vánok bral;
hej, samy letia za ním, hynú...
Hja: deti, ktoré odchoval." (str. 128.)

(Zastavil som sa zase. Ale — si licet componere — tak som s Hviezdoslavovou poesiou, ako on s tvorením. Ako on nevie potlačiť v sebe žiaden silnejší dojem, tak mňa zachváti každý takýto tok jeho mysle.)

Nedávno kvitly jahody, tam hor' rúbanisko až plávalo v mlieka brode — sihôtka ledalen na pnisku. Tu náhle zrudlo bielo more na krvavý šarlát — to jest dozrely jahody. Teraz je zase už malín čas. Čo má mladé nohy, všetko ide na ne, a rúbanisko ozýva sa spevom. „Tak platí ľud ten čudesný: keď berie, na vzájom i dáva, zadarmo neprijíma dar. Jak vtáča tichý za konár, kde spočinula jeho hlava," tak ľud tento „dá peniaz duše čudesný: za malinôčku po piesni."

Žijú, žijú tie lesy, tak ako ich obyvatelia mladí Čajkovci. Básnik predstavuje nám prírodu rovnobežne s človekom. I tu až cítime vôňu malín a pri symfonii z hory idúcej je nám tak sladko. Piesní, spievaných maliniarkami, je celý venec, a každá iný tón, iný motív, iné hnutie citu.

Slnce stúpa k poludniu. Les je všetok sparnom privalený, „tak tupo dýše, ani v snu." K hájnikovej chalupe zablúdilo s malín dvoje detí — dvaja rozvadení bratia. Chutný obrázok detí spestrí život v hájnickom dvore. Ako ich prijme Hanka, ako ich nachová, ako ich prepúšťa („a pozdravte mi vašu mamu!") — to je virtuosita umelecká. No v tom okamžení jazdec vyhupol z lesa. „Nëbodaj ten, čo oňahdy: čo urobil jej na priekory." A muža, rozumie sa, nemá doma. Artuš priviazal koňa o javorový konár na dvore a už berie sa k nej. „Však na druhý než stupil schod, už treskom pozapadly dvere." Nedal sa odstrašiť: potýčky také mával často. Šiel smelo na dvere. V položení takom on zväčša zvíťazil,

„bár anjelských síz tiekly brody,
bár kliatby naň sa sypal plam,
i neznal často ani sám,
čo všetko boril, otravoval...
Bol lepý ani letorost;
i kým si hrde vykračoval
čo dämon, zhubnej slávy jun:

ostrôžok zhral mu vírny zun,
sťa v pokyn, že tam istý šľak.“

No dvere zamknuté. Chcel vyvážiť a vyboriť, ale márno všetko: „v čas tvŕdze tvŕdz i chalupa.“ Liezť, drať sa predsa nie je pre neho. Dlel, zkúšal trápnu za hodinu. Konečne zahanbený pobral sa preč a už sedel na koni. V izbe za celý ten čas ticho, Hanka ako by bola skrytá niekde pod korytom. Ale keď nevolaný hosť hýbal sa už zo dvora, vtedy z izby zarazil ho chichot, smiech uštepačný. Večer Michal našiel na milom svojom javore konár ulomený; žena povedala mu, že „iste vietor.“

V jaseni ústredný úrad panstva nariadil honbu na roháčov. Bola to vôľa dediča a budúceho pána, Artuša. Spev tento, deviaty, začína sa piesňami, poľovníckymi. Ony vtipne a milo predstavujú poľovníkov so stránky ich známej „pravdomluvnosti“. Lovec zpod Kriváňa spieva:

„Oňahdy ďas kýsi v hory —
každý smrek ostrvou.
Rypnem — že doň? Čerta! — Zory
krýdlo spadlo; Kriváň horí,
pozaliaty krvou . . .
Prisám krvou!“

Piesňami týmito výtečne pripravená je nálada. Posledná končí sa:

„V podobe srdiečka režem sľub svoj tu hľa:
neustanem, neustanem,
kým tú srnku nedostanem!
Ľúbosť strelca nezná hraníc, sveta uhla.“

Artuš (už musím preskočiť samú poľovačku, poprevracať hodne strán, tak ako Lermontov neradí) — Artuš nechal ukonaných lovcov, medzi nimi i Michala, a hybaj, šiel prepadnúť Hanku. Prvé slová zdesenej ženy boly: „Miško, kde si!?“ V obrane schytila s klina záražec a tak udrela bezbožníka, že mrtvý spadol. Vtedy zase volala: „Pomoc, Miško!... Môj Bože, čo som urobila!“ a kŕčovite sklesla na prah.

Michal celý uzváraný dobehol. Na prahu krížom žena zbľadlá, v pitvore Artuš leží v krvi, záražec vedľa neho. Skamenel. Hanka precítne a bedáka: „Ó, že som ti prv zamlčala! Šak neľutuj ma, nechcem, nie — pošliapaj po mne po ohave za mena tvojho stupenie! Vedz však, ja vernosť zachovala...“ Michal odpovedá: „Cit, všetko viem!“ Zdvihol ženu k sebe:

„Sem!
sem, ženo moja —“, pevne riekol,
„poď k svetlu, bár aj pri pokore —
Tam k totým žiaram, v boží byt
(prúd pozdných lúčov nebom tiekol),
ta, babo, ihneď vzhliadni hore!
Dva prsty zdvihni pekne spolne,
i prísahaj mi v božie meno,
na blahú Bohorodičku:

že všetko, čo len vykonám
za svoju — tvoju dušičku,
prikryješ i ty sväto-sväte“ . . .

Hanka v trapiech nevedela myslet, kľakla na chvelé koleno a vyriekla slovo: ‚prísahám‘. Len keď došli poľovníci a Michal ukazoval im, so srdným vzdorom na líci, akú poľovačku chcel ich pán, „no skolil som ho pospolu!“ biedna žena vtedy zvedela, na čo prísahala. Krušno zhíkla, a k operadlu primrela. Ráno Michal sám oznámil sa súdu.

Nasledujúci spev básnik začína vzdychom: „Ach, zloba dvere najde všade!“ I k Čajkovcom prerobila si otvor na hustej ohrade, bárs hora priclonila ho tmou. Jak ináč razom na Podvrší! Púšť, mŕtvota: na okne havran kráka, dvermi vietor vrzgoce. Lebo po uväznení Michala čo zbudlo Hanke? Šla k rodičom.

Ale ako prišla k nim! Výjavy, aké tu nasledujú, možno najsť len v Shakespearových tragédiach. Večerom kradla sa k dedine, a k rodičovskému domu i vtedy len záhumním. I tam mrela v úzkosťach, že ak tak vidí ju niekto zababušenú, chvieť sa jak osikový list, priam ju pozná, slapá a skríkne: sem sa, ľudia, držím zbojníkovu ženu! A už predstavovalo sa jej, ako sa sbiehajú, zatínajú päste, hrozia, súdia. Až odľahlo jej, keď ocítila sa blízko rodičovských vrát, že môže sa schovať. Nie! kamkoľvek jej ľahšie vojsť, nežli sem. Čo povie otec? Mať ešte snáď utíši sa, ale otec, ktorý za Michala nechcel ju ani dať! Ó, ten zblčí hnevom ani šarkan, pochytí obuch abo kôl a zabije ju, čo by ju kto bránil. Pre ňu bol by to krátky bôľ: ona je hotová v tomto okamžení skočiť do vody alebo trepnúť hlavou hen o parkan. Ale Michal! Michal!... A otec na neho sa oborí, zahreší, až ho poldedina počuje: bodaj by bol zlámal väzy, keď po prvý raz mal k nim kročiť! zbojník, mordár! môže zhniť na žalárnej retazi!... Ešte horšie veci bude otec stvárať, a ona musí mlčať, nesmie povedať: „Môj muž je jak ten mladý deň!“ Ó, ako dlho stála v humne, až odhodlala sa vstúpiť do domu. Mať upustila topárku a skríkla divom: „Hana! och — och, dievka moja jediná! Nuž pravda predsa, od súsedy čo počula som na mrku, že Mišo, Mišo... hrozný pád!?“ Pred otcom už-už chcela ju ukryť do komory, a padly si okolo krku, ako naposledy maly by sa videť. „Veď som si ťa vydala!“ Dcéra len: „Mamo moja, mamo...“

O chvíľu vtiahol gazda s drevom do dvora. A už obrátil sa k izbe revom: „Hej, stará! kde si? — počuješ!? Vieš tvoj zať čo vyviedol hlavný? sto bohov v jeho materi!... Máš kaše na čertovej pavni, chlíp teraz i s tým štencom svojím!“ Pridrhol sa pohnutím. „Nech flochne mi len do dverí ten pačrev! len nech — jak tu stojím, tej suke hlavu odkrútim!“

Pre obe zúbožené ženy len potom nastúpily dni pravých súžieb. Ako drak v povesti, otec klial, hromžil, drúzgal. „Čo deň, to nové bolesti — a nedochádzal posledný“... „Už parsún sa mi neľúbil s pozorom sťa vlk gánistým — hneď znal som, zlý duch že v ňom čuší! Mám zaťa teraz! Raf doňho jarabatá strela!“ Udre' na stôl, až sa uhnul pod jeho ſ ... u. „Prac sa z môj'

domu!“ Hanka, so skľúčenými ponad hlavou rukami, poberá sa, zúfalá mať tíši otca, na ulici zastavujú sa ľudia.

Mať nevládala ďalej — obľahla. Slabá hovorila ešte Hanke, že otec má predsa pravdu v mnohom, veru mali odpraviť Michala; teraz „nemáš ani hniezda ani mena.“ Táto mäkká výčitka pre srdce Hankino bola ešte horšia, než otcova tvrdosť. Len toľko, že sa nezradila, že nezlomila prísahu do rúk mužových složenú.

Na úložnicu matka skoro umrela. Hanka tak rada bola by sa vrhla za ňou do jamy, ale „Michal, Bože! chudák, Michal!“

Otec, „jak keby každá spona sa razom bola prervala, zanemel, stupel na cite.“ Mlčky chodí, len čo dvere plaští silnejšie. S potom desným na čele, dlaňou slzu mliaždiac, raz povedal dcére také slová, že Hanka vykríkla a padla na kolená. Keď prebrala sa, schytila so žŕdky plachetku a — šla. Dlho nebolo ju vídať. Keď zjavila sa, kľakávala pred bránkou u Sedmibolestnej. Ale pohlo sa len listie, už vyskočila a poď v nohy! Prišla zima, ona mala už i z plachetky skoro iba strapy; videli ju najviac ak v lese. Raz nocou prišla otcovi pod okno, že zaťuká: „ach, milosť, otvor — hlad a mráz!“ ale v tom zadupkala, zachechtala sa a odbehla, ráňajúc ciagle.

V dedine vyriekli o nej strašné slová: „Podstúpila z rozumu.“ — —

Bolo záverečné pokonávanie v pravote Michalovej. Práve hovoril jeho hodný mladý obhájca a začal sa odvolávať na okolnosť, svedčiacu o jeho nevinnosti, keď vrazila Hanka. Rovno k zdesenému mužovi, a vrhla sa mu na šiju: „Ty mrcha, mrcha, mrcha muž! ó, koľká v duši mojej rana!... Miškovi nerobte mi krivdy — ja pána zklala...“ Odstrkla muža, tlieskla v dlane a tancujúc začala spievať. Brnkla von i vbehla zas — „od úst polet peny.“

Michal trnul, súd vyrkol: Spor Bôh rozsúdil!

„— Šiel Michal, konec po väzneniu —
šiel, pojmúc ženu pomätenú...“

Básnik mohol týmto zakončiť. Tvorba jeho s umeleckej stránky možno bola by len vyhrala. No jeho duši protivila sa taká spravedlnosť. Za čo trpeť Hanke? Akú ona má vinu? Za čo trpeť jej mužovi? Lebo len čítajte ďalej, aké muky musí prestať muž pomätenej milovanej ženy!

Michal, práve keď v zúfalstve ušiel od pomätenej ženy, v strašnej noci ratoval život starému Villánimu: v odmenu dostal odpustenie, Hanka ozdravela a v materinskom šťastí vystrábila sa i zo strašných rozpomienok (Dokončenie.)

Detvan. Výber prác, čítaných v spolku roku 1891—2. Vydal slovenský spolok „Detvan“ v Prahe z príležitosti desaťročného trvania. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou kníhtl. úč. spolku, nákladom spolku „Detvan“. 1892. Str. 222. Cena 1 zl. — **КАРМÁННЫЙ РУССКО-СЛОВÉНСКІЙ СЛОВÁРЬ. Составилъ Л. А. МИЧÁТЕКЪ. Vačkový Rusko-slovenský slovník.** Sostavil L. A. Mičátek. Turč. Sv. Martin. Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok. 1892. Budúcne viacej o týchto dvoch knižkách.

Rok 1892. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Poľská otázka.

Ako tvorilo sa Poľsko?

Rozličné slavianske plemená, ktoré žily v poriečí Visly, postupne sjednocovaly sa v jeden štát, potom v jednu národnosť; zmizol rozdiel medzi Kujaviaumi, Slezanmi, Lenčicanmi, zostali len Veľko- a Malopoľani. Štátna moc začína potom postupne slabnúť pod západno-europejským vlivom; duchovenstvo, osvojac si mienku pápežov Gregora VII. a Innocencia III. o svetskej moci, pri pomoci aristokratov a údelných kňazov zmenšuje význam veľkého kňaza; biskupi v prvej polovici XIII. veku vydobýjajú si mimoriadne vážné privilegia, ktoré stávajú sa vzormi pre privilegia aristokratov. V polovici XIII. veku tvorí sa rytierstvo, ako osobitná trieda s istými právami a povinnosťami; v rytierstvo toto začínajú prenikať západno-europejské ideály, t. j. ono premeňuje sa zo slúžiaceho vojska v triedu, majúcu svoje rytierske názory (vznešené poňatie o česti, kult ženských, hlboká nábožnosť atď.). Už na počiatku XIII. veku letopisec Kadlubek vychvaľuje volebnú monarchiu, nazýva aristokratov svetlami, osvetľujúcimi štáty. Doba Kazimíra Veľkého (1333—1370) bola dobou mimoriadne silného vlívania západno-europejských, najmä románskych elementov. Rím, s veľkou dôslednosťou sledujúc svoj cieľ — sjednotenie všetkých kresťanov v jednu cirkev, obracal na Poľšu oddávna mimoriadnu pozornosť, poneváč táto krajina súsedila s pravoslávnym svetom. V osemdesiatych rokoch XIV. stoletia, pri prostredníctve malopoľských pánov, urobil tu veľký krok napred — svadbou Hadvigy s litovským Jagellom. Celá Litva, dotiaľ podliehavšia vlivu východnoeuropejskej vzdelanosti, týmto otvára sa vlivu katolicismu. Pre Poľšu, tak sa zdalo, bolo to tiež neobyčajným výdobytkom: pokojnou cestou pripojila sa k nej veľká a bohatá krajina, ktorej záujmy, aspoň v obrane proti nemeckým križiakom, boly totožné so záujmami poľskými. Z tohoto spojenia dvoch sociálnych grúpp vytekal celý ďalší chod poľskej historie, ono bolo zauzlením nasledovavšej historickej drámy.

Budúcnosť závisela od toho, ako vyrovnajú sa protivy; v tom pozostávala úloha Poľši. Stroj stredovekej Europy opieral sa na katolicismus, pri ňom na aristokraciu, poneváč vzdelanie len pomaly prenikalo do dedín, ktorých obyvatelia hliveli v hrubej ne-

vedomosti, temer v pohanstve. Tak prichodilo presádzať na Litvu katolicismus a tie privilegia, ktoré maly aristokracia a rytierstvo. Takým činom možno bolo očakávať, že ak nie v celom litovsko-ruskom národe, tak aspoň v katolíckom duchovenstve a vo vývodiacich vrstvách najde sa podpora pre sväzok, spojujúci Poľšu s Litvou. Preto je, že okrem privilegií katolíckemu duchovenstvu a katolíkom vôbec, tu robia sa poriadky proti husitom, potom proti protestantom, snujú sa unie pravoslávnych s katolíkmi, utvrdzujú sa jezuiti: to všetko boly prepotrebné, s historického stanoviska nevyhnutné prostriedky dôjsť cestou náboženstva k utvoreniu istého psychického sväzku medzi Litvou a Poľšou, nevyhnutného k tomu, aby politický celok nerozpadol sa.

Jednako bolo toho málo; nevyhnutný bol reálnejší sväzok. Tu na Litvu prenáša sa snem, snemíky, t. j. mimoriadne široká miestna samospráva, mestské právo nemecké, konečne volenie kráľov, a tiež zväčšuje sa nevoľníctvo. Výsledkom toho všetkého bolo, že z celej litovsko-ruskej spoločnosti vydelil sa neveľký počet ľudí, zväčša majetných, ktorých sväzujú s Poľšou viera a zemianske privilegia. Poľsko i Litva boly, podľa geografických podmienok, štátmi hospodárskymi; obchod a priemysel nachodily sa v rukách elementu prišlého alebo zahraničného, Nemcov a židov; preto záujmy majiteľov zeme boly postavené vyše všetkého; hospodári pri pomoci snemu a snemíkov exploatovali všetko ostatné obyvateľstvo. A skutočne tu vyvinulo sa štátne ústrojstvo a správa, úplne zodpovedajúce želaniam majiteľov zeme. My sme presvedčení, že keby možno bolo vydeliť z niektorej spoločnosti fabrikantov a kupcov a ponechať im najvyššiu moc, oni dali by svojmu štátu formu veneciánskej republiky; a keby bolo možno to samé urobiť s majiteľmi pozemkov, dostali by sme štátny stroj Reči pospolitej, s jej volenými kráľmi, zemianskym snemom a takými istými snemíkami, ktorým šlo o miestne veci a hľadely na celý ostatný svet so stanoviska miestnych zemianskych záujmov. Nie je teda div, že nemecké zemianstvo v majetkoch križiakov i v Kurlande skoro popoľštilo sa, že mnohí ruskí bojari snívali o spojení moskovského štátu s Poľskom, že ešte za Kataríny II. slovo dvorianstvo zamieňalo sa slovom šľachtictvo, veľmoži ochotne vstupovali do rodinných sväzkov s poľsko-litovskými pánmi, a štátny stroj Poľska nie jednomu ruskému dvoranínovi predstavoval sa ako vrchol politickej múdrosti, posledným slovom vzdelanej a progressívnej Europy.

Z obrazu tu načrtaného ukazuje sa, že sjednotenie Poľska a Litvy stalo sa, pri daných podmienkach, jedine možným spôsobom. Preto všetky reči o páde reformácie, o potlačení sedliactva, o kozáckych buntoch, o privedení jezuitov nemajú miesta. Exploatácia poľsko-litovskými vlastníkmi pozemkov celého ostatného obyvateľstva potrebovala však isté mravné ospravedlnenie. Ospravedlnenie vynašlo sa. Poľšu temer od XIII. stoletia presvedčovali, že ona je prednou strážou kresťanstva, pozdejšie, po reformácii, že je ohradou opravdovej, západno-europejskej vzdelanosti. Aby sa udržala, potrebuje majetnú, zabezpečenú spoločnosť, majúcu možnosti zaoberať

sa vedou, umením a rozličnými politickými otázkami. Preto nevoľníctvo a rozličné tlačenie meštianstva, naplňujúce vrecká zemanov, zdalo sa byť nevyhnutným pre vyššie kultúrne ciele. Veď sedliactvo je hrubou pracovnou silou, možno ani nespôsobné prijať vyššiu osvetu; na každý spôsob ono môže byť kultivované len pričinením vyšších tried spoločnosti. Sedliactvo a meštianstvo — to je svojho druhu dobytok, ktorý zdokonaľuje sa neunavnou starosťou svojich pastierov; nasledovne zaopatrenie pastierov všetkým potrebným a príjemným je v záujme i týchto stád.

Všestranné rozvitie takého spoločenského stroja, kde všetok dobrobyt sústredňuje sa v rukách jednej neveľkej časti spoločnosti, ukázalo sa jednako záhubným pre štát!... Poľša bola rozdelená medzi Pruskom, Austriou a Ruskom. Pomer každého z týchto troch štátov k bývalému poľskému územiu závisel tiež od historických podmienok, účinkovavších elementárnou silou. Prusko, ktoré dostalo v poľských zemiach bezprostredný sväzok so Západným Pruskom a získalo pomerne značný počet čisto poľského obyvateľstva, prestávajúceho neďaleko od Berlína, muselo všetkými silami vynasnažovať sa k jeho ponemčeniu. Cesta k tomu bola ukázaná predchádzajúcou historiou. Mestá boly v Poľsku temer zcela nemecké; nasledovne bolo treba opreť sa na mestá. No process tento šiel pomerne pomaly. Po sedemdesiatych rokoch terajšieho stoletia bolo možno očakávať spolok Ruska s Francúzskom. Pri takých okolnosťach i malá podpora ukazovala sa žiadúcnou, a tu Bismarck začína energične kolonisovať bývalé poľské zeme, lebo len pri úplnom ponemčení a nasledovne zrejmej bezcieľnosti poľských nárokov na Poznaň možno bolo s úspechom presvedčovať Poliakov o tom, že záujmy Nemecka a Poľska sú totožné, že Poľša musí byť obnovená — ovšem bez ponemčenej Poznane, bez Sliezska a Pruska — nemeckou zbrojou. Kolonisačná politika Bismarckova je nevyhnutný logický vývod z daných podmienok Neuveria Poliaci v úprimnosť pruskej podpory, kým Poznaň, Sliezsko a Prusko nie sú navždy ponemčené, lebo oživenie poľského elementu v utvorenom poľskom štáte hrozí samému Prusku!

Austria, polonemecká a poloslavianska, po mnohoročných nepodarených pokusoch ponemčiť Halič, mocou samých vecí (nemala totiž k tomu potrebného elementu nemeckého) bola prinútená upustiť od svojho počínania a starať sa urobiť z Poliakov aspoň ochranný val proti Rusku. K tomu cieľu bolo treba len ďalej rozvíjať princípy, ktoré priviedly Reč pospolitú k pádu. A hľa, tu preukazuje sa silná podpora katolicismu, hlásajú, že Poľša je ohradou skutočného kresťanstva a opravdovej civilisácie, že tých, ktorí stoja na čele spoločnosti, ostatné obyvateľstvo musí poslúchať. Aby dali vedeckú podkladku podobným učeniam, hovoria, že Veľkorusi nie sú Slovania, ale poslovančení Mongoli, že v ich prírode leží preto asiatský despotism, ktorý ešte zväčšuje sa häresiou (pravoslávna viera) a ohrožuje celý vzdelaný svet. Takto dressirujú sa v Haliči noví janičiari, ktorí, nafanatisovaní a rozvzteklení, v čas potreby majú byť vypustení na obranu záujmov im cele cudzích. Čím viac

ich pri tom zahynie, tým lepšie, tým výhodnejšie pre nemeckú národnosť, za ktorú pôjdu na boj, lebo tým menej oni budú mať sily po skončení borby podporovať svoje požiadavky samostatného národného jestvovania, tým viac osvobodí sa v Poľši zemí pre nemeckú kolonisáciu, odňatých tomuto národu, s kultúrnej stránky nesmierne nižšiemu Nemcov. Smutná, zahanbujúca budúcnosť pre víťazov pod Grünewaldom!

Pomer Ruska k zemiam, pripojeným od Reči pospolitej, tiež cele takto závisel od historických podmienok. Už bežný pohľad na mappu vysvetľuje nám mnoho. Vidíme, že Poľské kráľovstvo klinom vrezáva sa do západnej Europy, že poľská národnosť je značne vzdialená od Petrohradu i Moskvy, no že cez Litvu ide cesta, železnica, najpohodlnejšie sväzujúca Čierno more s Baltickým. Tak pre Rusko má veľký význam Litva a veľmi malý Poľša. Litvu, i dľa mienky najtendenciósnejších a nepriateľských Rusku poľských spisovateľov, obývajú Litvíni, Bielorusi a Malorusi; poľská národnosť je tu elementom prišlým. Bielo- a Malorusi sú tiež Rusi; už drievni spoľahliví letopisci oddeľujú ľašské plemená od plemien, obývajúcich Rusko; jedna dynastia Rurikovičov panovala v ňom všade, malo vždy jedno cirkevné ústrojstvo, filologia i etnografia bezsporne dokazujú jednotu ruského národa. A nepochybný fakt je, že poriadky k oživeniu elementov ruského a litovského na Litve a k ich osvobodeniu od potlačujúceho vlivu poľskej národnosti nijakým spôsobom nemôžu byť namerené proti Poliakom, lebo vôbec netýkajú sa etnografického Poľska. Pochopiteľná vec, že v Litve samo postavenie otázky musí byť iné, než v Poľsku. Umele, ako sme videli, rozvíjal sa katolicism v Litve, umele presádzaly sa sem rozličné šľachtické práva a privilegia, ktoré i priviedly potom Reč pospolitú k pádu. Nová vláda všetkými silami povinná je vynasnažovať sa k vykoreneniu takých názorov, ktoré ukázaly sa záhubnými pre spoločnosť, ako lekár povinný je všemožne ničiť elementy, o ktorých vedomo je, že tvoria chorobu. To jest ide o ozdravenie Litvy, lebo šľachtické privilegia, prednosti a všetko, čo s nimi súvisí, nezodpovedajú nielen záujmom ruského štátu, lež ani vzdelanosti XIX. stoletia.

Čo týka sa samej poľskej národnosti, jej troma ruskými cármi (Alexandrom I., Nikolajom a Alexandrom II.) ponechala sa najširšia autonomia, zprvu i so samostatnou armádou a snemom. Poľská samospráva, skutočne, neprotiví sa pri normálnych pomeroch záujmom Ruska. Viac alebo menej samostatná Poľša je krajne nebezpečná pre Prusko, lebo oživením poľského elementu v Poznani a Sliezsku vbíja sa slaviansky klin medzi Nemeckom a ponemčeným okolím Kráľovca; ona je nemenej nebezpečná i Austrii, lebo práva, ponechané Haliči, budú si žiadať i ostatné slavianske zeme austrijské, a zosilnenie slavianskeho elementu v Austrii nedá sa myslieť ani k vôli maďarsko-nemeckému vlivu. Čo týka sa Ruska, toto mohlo by sa báť vzrastu poľskej národnosti snáď len v Litve; no i toto predstavuje sa ťažko odstraniteľným len na prvý pohľad. Veď jestli dajú sa veľké práva Poliakom v Poľsku a nakoľko možno

obmedzia sa im v Litve, tak následok bude dobrovoľné presťahovanie Poliakov z Litvy do Poľska, t. j. dosiahnutie práve toho, za čím ide, a pritom úplne racionálne, Rusko.

A tak len Rusko môže zabezpečiť Poliakom národné rozvitie; Nemecko a Austria to fakticky urobiť nemôžu, lebo obnovenie Poľska je pre nich veľkým nebezpečenstvom. Jestli pritom všetkom nebadať znamenia rusko-poľského sblíženia, príčina toho leží len v Poliakoch. Žiaden štát nemôže dať dobrovoľne autonomiu obyvateľstvu, ktoré upotrebí všetky svoje sily a všetky obdržané práva proti tomu samému štátu. Ruský štát svojimi repressívnymi poriadkami takrečeno chce vnuknúť Poliakom: preporoďte sa psychicky, prestaňte byť len prostriedkom dľa dostiženia cudzích cieľov, nepriateľských i nám, i vám. A Poliaci na to akoby odpovedajú: My chceme byť obrancami cudzích výhod: my osvobodili sme Viedeň od Turkov k vôli Austrii, ktorá ešte s Ivanom Hrozným chcela sa dorozumeť nám na zkazu; my drali sme sa pod Napoleonom za Francúzsko; my i teraz hotoví sme vrhnúť sa do boja na prvé pokynutie Nemecka a Austrie k vôli nemeckým záujmom; naša historická missia pozostáva v tom, aby sme bránili svojich pánov, od ktorých dostali sme i kresťanstvo, i vzdelanosť.

(Slavianskoje Obozrenie.) *F. Zigeľ.*

Z biblických motívov.

5.

Izaiáš.

Ó, proroku, ty veľký! Dušou smädnou
ja prerád v tvoje proroctvá sa norím —
Som uchvátený, nadšenosťou horím
a zbožnosť vlní dušou mojou biednou.

Jak dôstojne a smelo rukou jednou
tneš v tvrdé šije ľudu bičom sporým
a druhou — v diaľ čias zrakom vniknuv skorým —
ta pokazuješ, spása kde nad bezdnou:

na Krista, jeho muku, smrť i slávu! . . .
Ja obdivujem zbožne tvojho ducha,
zrak veštecký a reči skvost i lávu.

A plesom divným srdce moje búcha,
keď voláš: Beda, plemä hriešne, zradné —
trest prijde: hriešny, spupný Babel padne! . . .

6.

Achab a Jezábel.

I Král. 21.

Kráľ Achab mrzí sa, že Nábot verný
vinicu svoju predať mu sa zdráha:
je zdedená po otcoch, vzácna, drahá,
a kupec? — modlár, hriešnik prenesmierny.

No v žene kráľa, v Jezábel, plán čierny
už zreje . . . — Jako? — vetí — kráľ môj váha?
nač sila, moc ti? . . . Sama k zlej lsti siaha:
i píše k predným: Nábotove perny

kráľovi, Bohu, klialy — zmárnite ho! —
Tak stalo sa —
No prorok zbožný veští:
Kráľ zvíťazil síc, vinica je jeho —

No kára Božia hromom nad ním strešti:
Bôh vyplienì ho; — budú žrať psi z tela
Jezábel medzi múrmi Jezreela . . .

7.

Na mieste svätom.

Luk. 19, 45, 46.

V jeruzalemskom skvostnom, slávnom chráme
namiesto ruchu zbožných bohoslužieb
ruch zvládol hriešnych mammonárskych túžieb:
ten predáva, ten berie, snáď i klame.

Ta prišiel Bôhsyn. Načo? dobre známe,
i spatril peleš mammonárskych družieb:
hruď Božská zmrela ostňom žiaľo-sužieb;
v nej, ináč kde len hnutia lásky samé,

hnev svätý zvrel — —
Hľa, korbáč jak sa zhadil,
jak beží z chrámu rota satanova,
jask lotrov, ajhľa, jak sa v chrám zas zmladil . . .

Ty vidíš, Pane, za našich čias znova
ohavnosť spuštenia na mieste svätom —
Kedyže prijdeš s bičom, v hneve vzňatom? . . .

8.

Skeptik.

Mat. 21, 8, 9.

Z Jeruzalema tiahnu ľudstva davy
po galilejskej ceste Kristu v strety —
Pán ide: pozdrav hlučný — palmy — kvety —:
Hosannah! žehnaný buď, kráľu slávy! . . .

No prítomný tam skeptik pyšný vraví
posmešne: Kráľ to? ten má riadiť svety —
druh rybárov a celných, všiakej smeti?
Kde sláva, žezlo, sprievod krásohravý? —

Dnes takže smýšľa privrženec verný —
No medzitým i nad ním Bôhsyn králi,
svet živí, láskou vrenie živlov mierni

i vedie k spáse, ktorá kynie v diali.
A prijde čas, kde spadnú s očí šupy
a múdry skeptik spozná, jak bol hlúpy . . .

9.

Ston Eliáša.

I Král. 19, 4.

V jalovca tieni zalkal prorok zbožný:
Dosť, Bože, dosť už, zmdlel som, zmizly sily —
vem dušu moju: ľud je zatvrdilý,
sŕdc pôda tvrdá, rozsev bezosožný! —

Sluch čujný čuje i dnes ston totožný
zneť poľom ducha v krušnej zlých dôb chvíli:
Pot stiera delník, — zomdlenosťou chýli
sa hlava k zemi a — ni chýru o žni . . .

No čujem s výšin: Vpred do práce, boja!
niet mieru vám, — no ovoc nevystane:
ja s vami, v mdlobách vašich milosť moja. —

V prach padám čelom — Odpusť, odpusť, Pane.
Hor', delníci, a, miesto stonať, plakať —
vpred, ďalej: orať, siať a úfať, čakať! —

10.

V Naim.

Luk. 7, 11.

Tam v Naim smútok: padla strojná jedľa,
syn jediný, skvost, chlúba vdovy-matky,
mládenec — umrel . . . Nesú ho už zpiatky,
zkiaď prišiel — v zem . . . A Bôhsyn ide vedľa.

»Ó, neplač, matko, žiaľom žravým zbledlá! —
Ty, mládenče, však prervi spánok sladký —
vstaň — žiadam!«... Povstal... Zmätok nado zmätky.
Mať splesala — a tiekly chýru žriedla.

Ó, všemohúci, všemocným nás slovom
zobúdzaj, snom keď lieni hriešnej spíme,
a vzbudeným daj skveť sa v žití novom,

Nech žitím novým, slávnym velebíme
ťa, smrťou kríža za nás umrevšieho,
až dožijeme života večného.

11.

Žalm 129.

Žalm, ajhľa, náš. Nás, ľud čo Izraela
od mladosti už veľmi sužovali —
Sme mladí: cieľ náš v diaľnej ešte diali
a, ajhľa, strastí, múk už veľa, veľa.

Po chrbte našom oráči Bábela
prespupno pluhom krivdy orávali.
My k poteche im v svojom lkaní, žiali — —
No ruka Božia vždy nad nami bdela,

nás chránila i chráni, chrániť bude.
No zahanbení, nazpäť obrátení
tí budú, zlosť čo pášu v dobrom ľude;

jak tráva budú, ktorá ešte není
odrastlá a už schne na vrchovisku,
z nejž gazda nemá pražiadneho zisku.

12.

Blahoslavený ...

Mat. 5, 1.

Zasadli v tieň pálm veľké ľudstva davy;
opodiaľ Bôhsyn sadol si na hore,
s ním učeníci. Tichosť zvládla v sbore.
Otvoriac ústa, Bôhsyn k ľudu vraví.

A prúdom preblahým z úst Pána slávy
slaď rečí žitia plynie v horké more:

Blahoslavený, v srdečnej pokore,
v chudobe ducha kto svoj život trávi;

kto lká; kto tichý je; kto lačnie, žížni
vždy spravedlnosť; milosrdný kto je,
čistého srdca; koho trápi blížny;

kto trpí bez viny; kto horič pije,
bezprávie znáša, darmo prosiac: nebi —
Ten Boha uzrie, odplatu má v nebi.

Martin Sládkovičov.

Pozdrav.

Nariekať, stukať
len srdce sžiera, —
z nás svietiť musí
nádej a viera.

Hej, viera v prácu
a v lásky silu
i v slabom srdci
i v slabú chvíľu.

A nádej tichá
jak hviezdy jasné,
že slnko zajde,
no nezahasne.

J. D.

Neznámej.

Somolický.

Príď, tichá chvíľa rozochvenia,
nebudem túžiť ponad hory;
za tichej noci oblaž dušu,
svit privítame rannej zory.

Príď, tichá chvíľa, objím dušu,
noc bude naša družka verná, —
(ač mnohí kľajú, že je divá,
vraj veľká chyba, že je čierna).
Príď, tichá chvíľa, lebo tichej
venujem svoje verše deve;
chcem o nej snívať, trebárs tôňa
javí sa Múzy na úsmeve.

My, čo sa srdcom honosíme,
sme v tomto svete ľudia malí;
my, čo sme našej roli dali,
do cudzích sýpok sosýpali . . .
Sme malí v sláve, v blahobyte,
na nás sa zlodej neopiera;
do výše u nás rastie nádej,
i zlatá láska, silná viera.
My malí ľudia s našim srdcom
pred Goliášmi nepadáme;
a čo sa báť, keď Boh je s nami?
My srdcom veľkosť odchováme.

Ja? Také slovo nepoznáme . . .
Čo jedna kvapka v bezdnom mori?
Či vidíš iskru drobulinkú,
keď klope v okno rukou zory?
Ja nezaplakať, keď sú moji
pod jarmom biedy bití k zemi?
Nie, nesvobodno nezaplakať,
ač vieme, že sme ľudia nemí!
Ja? Drobný mravec v mravenisku,
svoj úkol mám a tomu slúžim;
viem, s neba hviezdu nedonesiem,
lež — ako všetci — za ňou túžim.

Že veľkou túžbou seba súžim,
keď rozkaz sudby večne strádať?
Či preto nepriať duši kvetu,
že musia kvety v jeseň zvädať?
Na našich súžbach požehnanie,
bo ony krajších citov vrenie;
my túžime a súžime sa:
to vyšších vzletov potešenie.
Od krásy nikdy nebočíme,
ač známa cesta Herkulesa . . .
Poď s nami, družka, kým je leto,
kým neodletia vtáčky z lesa!

Keď tvoje srdce slasťou plesá,
 však zamkneš oči v rozochvení?
Tak tým, čo nosia v duši svetlo,
 svet často býva zatvorený.
Kam isť, keď v sebe nosíš všetko:
 i zem i svetlo, krásy neba?
Nevystreš ruku — kto ju prijme? —
 Tak vieme žiť a — s mrvou chleba.
My máme v dušiach svety krásne,
 v nich kráľom srdce večne býva:
poď, družka, najdeš raj tam iste,
 tam mračno obzor nezakrýva!

Ty nevieš, družka, že sa súžim,
 ač bôľna struna nedá hlasu,
tá nemá spí — ja obdivujem
 sťa hviezdy neba tvoju krásu.
Ty mramorovou bývaš sochou,
 keď vdýchnuť chcem ti svoju dušu.
Nuž nechceš, by sa zjavil víťaz,
 by srdce našlo Popelušu . . .
Lež neodoláš mojej túhe,
 bárs mramor tvoje srdce tiesni:
oživneš ako Galatea,
 oživneš, družka — v mojej piesni.

Ten svet je pre nás malý, tesný,
 a tu sa voľno necítime,
na krýdlach často v diaľne svety
 za malou iskrou odletíme.
Za malou iskrou nad oblaky
 orlím sa letom povznášame:
hľaď! to je hviezdy zlatá dráha . . .
 Nie, zrak ťa, braček, iste klame.
Klam býva často naša vášeň,
 klam býva citov rozpálenie:
ty klameš seba — svet ťa klame —
 oj, páli, bolí — vytrezvenie.

Či jesto sväté rozochvenie?
 Na to ti srdce odpovedá:
ta zaniesť svojej duše dary,
 kde slávi triumf krivda, bieda.
Či jesto sväté rozochvenie?
 Zanevreť na hriech, zlobu sveta,
žiť v ideáloch večne mladým,
 bárs jarmia šiju pozdné letá.

Či jesto sväté rozochvenie?
  Cit neuväzniť nízkou snahou. —
Žiť starcom v krásnom žitia máji?
  Preč, starci, nejdem vašou dráhou! —

Mne býva súcit sestrou drahou,
  (ač samé slovo prósou dýše),
keď prázdnota sa vkráda k duši:
  na pomoc sletí s božskej výše.
Reťazou viaže dušu k duši,
  žobráka viaže k boháčovi;
pokým sa súcit ku mne kloní,
  mňa prósa v siete neulovi.
Rozdeliť skyvu s biednym bratom:
  pochvál už hviezdu nosíš v sebe,
dať odev — duša tiež to žiada —
  oj, na to vydá rosu nebe . . .

Je mnoho kliatby v našom chlebe,
  preň ľudí v jarmo zapriahajú,
a mnohí, čo sa za chlieb modlia,
  nie srdcom prosia, ale lhajú.
Česť obetujú, pokoj duše
  za pozlátenú chleba skyvu . . .
Nám sladšie dýchať v skromnej chate,
  než Judášovu orať nivu.
Je mnoho kliatby v našom chlebe,
  zaň predávajúc ducha práva;
no ktorí skromnou mrvou žijú,
  pre tých sa chystá v nebi sláva.

Len u nás najdeš vodu živú,
  ňou hrdzu s duše odmyjeme,
len ona tvorí divy sveta:
  čím nazvať kvety rodnej zeme?
Tak málo nás a predsa stáli
  vzdor moru, čo si duchov hľadá,
od vekov sparno — a my svieži —
  vieš, prečo náš kvet neuvädá?
Prúd živej vody vlaží pôdu:
  duch pravdy púšte obživuje.
Sme stepný ostrov, ale predsa
  vrah lipku našu obdivuje.

Vrah dávno na nás kliatbu kuje,
  bo že vraj lev náš pokoj ruší.
Vieš, čo to značí? To je kliatba
  ich poplesnených mĺkvych duší.

Nás neukrotí žiadna mreža
  a kúsok chleba nepriláka;
i strely sypú, kopú jamy —
  lev náš sa toho nenaľaká.
Strieľ prival leva nedostihne,
  bo iba v svojom žije kraji;
že prečo nápad neodbíja?
  on ešte mladý — v žitia máji.

Som žitia rab a žijem v raji,
  sme dvaja, nie som opustený.
Čo vatre srdca čierna poval,
  čo vzletom ducha štyri steny?
Ty bývaš so mnou, družka moja,
  živíš sa medom mojich ruží;
ja mnohokrát sa stránim teba,
  no genij môj vždy k tebe túži.
Som žitia rab, však vďačne strádam,
  keď sebevoľne lámeš kvety;
len lám a bývaj v mojom raji, —
  nedám za štyri šíre svety!

Ty lámeš citov mojich kvety,
  pripínaš na hruď na ľadovú,
ach, mýliš sa, keď neuveríš:
  mne berieš — dávaš hrobitovu.
Neroním slzy, nezaplačem,
  nespínam ruky kolenačky,
ak žiadaš obeť, obetujem:
  no city nie sú detské hračky.
Však neskôr, keď sa jaseň zblíži,
  tiež strádať budeš — poľutuješ,
lež pozde bude mrtvých budiť, —
  zahrávaš s citom — obanuješ.

Ty krivdiš mi a siete snuješ . . .
  Sny tvoje lživou dúhou hrajú:
môj sen je čistý ako hviezda,
  no hviezdy v taj sa zakrývajú.
Čo teba blaží? Blesky zlata?
  Hra nízkej slávy, blbcov chvály?
Ver, u mňa nieto lichotenia,
  bez šumu vo mne city vzplály.
Ty krivdiš mi, keď srdca bránu
  zatváraš zámkou pohrdlivo,
sen tvoj sa ztratí, dúha zhasne, —
  noc zastre oboch snášanlivo . . .

Či šípiš, prečo v hrudi živo,
keď slyším dumné svojské spevy?
Či tušíš, prečo duša ihrá,
keď zaspievajú naše devy?
So spevom s neba letia krásy,
vo speve cítim Božie slová:
neumreš, ľud môj, pokým spievaš,
kým v tebe harfa Dávidova!
Tvoj spev mi, drahá, krýdla dáva,
zabúdam, že som otrok zeme;
len spievaj v slasti, spievaj v žiali,
hlas skoro zvädne — zanemieme.

My svoje prsia nekryjeme,
nech každý vidí obnažené...
I čelá naše nosia písmo,
no pravda, chmárou zastienené.
Prichádzam k tebe na úsvite
sťa škovrán spevom v letku tichom,
pohliadni do pŕs, komu spievam?
Mrak odžeň s čela tichým vzdychom.
My svoje prsia nekryjeme,
sad najdeš v nich a kvety mája,
zasiahni rukou v rozkoš kvetov,
veď ony seba neutaja.

Prichádzam k tebe rovno z raja,
tam teba dneská velebili,
tam tvoju hlavu ľaliami
pri chválospeve ovenčili.
Tys' bola v sláve, ale skromná,
tys' mala oči zatvorené,
ctnosť teba viedla kvetnou bránou
ta medzi družky vyvolené.
Ja bol som v raji svedkom slávy,
tys' dary radom rozdávala:
na každej hrudi boly ruže
a mne si kytku — z tŕňov dala.

Nehaňte, bratia, že sa chvála
tymianom k mojej deve vznáša...
v nej vidím záblesk ideálu,
nie ona moja, ale naša.
To nie je mladosť, čo sa chráni
hruď plniť túhou za krásami,
to nie je mladosť, čo sa pýši
podlými hmoty záujmami.

Jej obraz býva mojím slncom,
keď obzor ducha mračno kalí...
Tak, bratia moji, bodaj by sme
vždy také chvály pestovali.

Bela.

Od *M. J. Lermontova.*

(Dokončenie.)

„Na druhý deň Pečorin hneď vypravil schválneho posla do Kizľaru nakúpiť rozličných vecí; privezeno bolo množstvo rôznych persidských látok, — všetky nevypočítaš.

„— Ako myslíte, Maxim Maximič! — hovoril my, ukazujúc dary: či vydrží asiatská krásavica oproti takej batterii? — Vy Čerkesky neznáte, odpovedal som; to je nie to, čo Gruzínky alebo zakavkazské Tatárky, — celkom inšie. Ony majú svoje pravidlá; ony sú inak vychované. — Grigorij Alexandrovič usmial sa a začal hvízdať marš.

„A veď vyšlo, že som ja mal pravdu: dary účinkovaly len zpolovice; stala sa láskavejšou, dôverčivejšou — a nič viac; tak že on odhodlal sa na posledný prostriedok. Raz za rána kázal si osedlať koňa, obliekol sa po čerkessky, ozbrojil sa a vošiel k nej. Bela! hovoril: ty vieš, ako ťa ľúbim. Odhodlal som sa uniesť ťa, mysliac, že ty, keď poznáš ma, budeš ma ľúbiť; ja zmýlil som sa: — dobre sa maj! zostaň úplnou paňou všetkého, čo mám; jestli chceš, vráť sa k otcovi, — si svobodná. Vinný som pred tebou a musím sa potrestať; dobre sa maj, ja idem — kam? ako mi vedieť! Možno, nedlho budem sa hnať za guľou alebo úderom šable: spomni si na mňa a odpusť mi. — Odvrátil sa a podával jej ruku na rozlúčku. Ona nevzala ruku, mlčala. Ale, stojac za dvermi, mohol som cez špáru videť jej tvár; a mne bolo ľúto — taká smrteľná bľadosť pokryla tú milú tváričku! Nečujúc odpovede, Pečorin urobil niekoľko krokov ku dverám; triasol sa — a povedať vám? ja myslím, on bol v stave vykonať vskutku to, o čom hovoril žartovne. Taký to bol človek, Boh ho zná! Lenže sotva dotkol sa dverí, ona skočila, zaplakala a hodila sa mu okolo hrdla. — Uveríte? ja, stojac za dvermi, tiež som zaplakal, to jest, viete, nie že by som bol zaplakal, ale tak — hlúposť!..."

Štábny kapitán zamíkol.

„Áno, priznám sa," hovoril potom, krútiac si fúzy: „bola mi protiveň, že mňa nikdy žiadna žena tak neľúbila."

— A dlho trvalo ich šťastie? — spýtal som sa.

„Áno, ona sa nám priznala, že od toho dňa, ako videla Pečorina, on často zjavoval sa jej vo sne, a že ani jeden mužský neurobil na ňu taký dojem. Áno, oni boli šťastní!"

— Ako je to zdĺhavo! — zvolal som nechtiac. Vskutku, ja čakal som tragické rozuzlenie, a zrazu tak neočakávane sklamú ma moje nádeje!... — A ozaj, — pokračoval som, otec nedomyslel sa, že je u vás v pevnosti?

„To jest, zdá sa, mal podozrenie. O niekoľko dní dozvedeli sme sa, že je starík zabitý. Nuž ako sa to stalo...“

Pozornosť moja prebudila sa znovu.

„Treba vám povedať, že Kazbič nazdal sa, že Azamat so súhlasom svojho otca ukradol mu koňa, aspoň ja tak myslím. Tak on raz i vyčakával pri ceste tri versty za aulom; starý vracal sa po márnom hľadaní dcéry; sluhovia jeho zaostali — bolo to cez mrak — on šiel zádumčivo krokom, keď zrazu Kazbič, ako mačka, vynoril sa zpoza kra, vyskočil za neho na koňa, úderom kindžala svalil ho na zem, schytil opraty — a hybaj; niektorí zo sluhov videli všetko s vŕšku; hodili sa dohnať ho, lenže ho nedohonili.“

— Vynahradil si ztratu koňa a pomstil sa, — povedal som, aby vyzval som mienku svojho spoločníka.

„Ovšem, dľa ich poňatia,“ povedal štábny kapitán, „mal úplnú pravdu.“

Mňa mimovoľne zarazila vlastnosť ruského človeka prispôsobovať sa k obyčajom tých národov, medzi ktorými prichodí mu žiť. Neviem, či zaslúži hany alebo pochvaly táto vlastnosť umu, len dokazuje neuveriteľnú jeho hybkosť a prítomnosť toho jasného zdravého smyslu, ktorý odpúšťa zlo všade, kde vidí jeho nevyhnutnosť alebo nemožnosť jeho zničenia.

Medzitým čaj bol vypitý; dávno zapriahnuté kone premrzly na sňahu; mesiac bľadol na západe a hotový už bol zanoriť sa do čiernych svojich oblakov, visiacich na ďalekých výšavách ako zdrapy roztrhanej opony. Vyšli sme zo sakle. Napriek predpovedaniu môjho spoločníka vyjasnilo sa a sľubovalo sa nám tiché ráno; chorovody hviezd čudnými vzorkami spletaly sa na ďalekom horizonte a jedna za druhou hasly, podľa toho, ako bľadý odblesk východu rozlieval sa po temno-lilavej klenbe, osvetľujúc postupne kruté svahy hôr, pokryté panenskými sňahmi. Na pravo i na ľavo černely sa mračné, tajnostné priepasti, a hmly, prevaľujúc a svíjajúc sa ako zmije, spúšťaly sa ta po záhyboch súsedných skál, akoby cítiac a ľakajúc sa priblíženia dňa.

Ticho bolo všetko na nebi i na zemi, ako v srdci človeka v čas rannej modlitby; len zriedka podúval chladiaci vietor od východu, podvihujúc hrivu koní, pokrytú inovaťou. Pohli sme sa do cesty; ťažko päť chudých koní vlieklo naše vozy po krútiacej sa ceste na Gud-horu: my vyšli sme peší, podkladajúc skaly pod kolesá, keď kone znevládaly; zdalo sa, že cesta viedla do neba, lebo pokiaľ oko mohlo rozoznať, vždy sa dvíhala a konečne tratila sa v oblaku, ktorý ešte z večera oddychoval na vrcholci Gud-hory, ako jastrab, čakajúci korisť; sňah vržďal pod nohami našimi; povetrie stávalo sa takým riedkym, že ťažko bolo dýchať; krv každú chvíľu udierala do hlavy, no so všetkým tým akýsi radostný pocit rozchodil sa po mojich žilách, a bolo mi akosi veselo, že som tak vysoko

nad svetom — pocit detský, nehádam sa, no, vzdiaľujúc sa od zákonov spoločnosti a približujúc sa ku prírode, my mimovoľne stávame sa deťmi: všetko nadobudnuté odpadá s duše, a ona stáva sa znovu takou, akou bola kedysi a iste bude niekedy zase. Ten, komu prišlo, ako mne, brodiť po horách pustých a dlho-dlho zahľadievať sa na ich podivné tvary a chtivo hltať oživujúci vzduch, rozliaty po ich útesoch, ten ovšem porozumie môjmu želaniu podať, vyrozprávať, načrtať tieto čarovné obrazy. Tak, konečne, vyšli sme na Gud horu, zastali a obzreli sme sa: na nej visel sivý oblak, a jeho chladný dych hrozil blízkou búrkou; no na východe všetko bolo tak jasné a zlátisté, že my, to jest ja a štábny kapitán, úplne sme naň zabudli... Áno, i štábny kapitán: v srdciach prostých pocit krásy a vznešenosť prírody je silnejší, živší na stokrát, než v nás, oduševnelých vyprávateľoch slovmi i na papieri.

— Vy, myslím, privykli ste k týmto veľkolepým obrazom? — povedal som mu.

„Áno, i na hvizd gule možno privyknúť, to jest, privyknúť skrývať mimovoľné bitie srdca."

— Počul som opak toho, že pre niektorých starých vojakov tá muzika je až príjemná?

„Rozumie sa, jestli chcete, ono je aj príjemné; lenže vždy len preto, že srdce bije silnejšie. Pozrite, doložil, ukazujúc na východ: aký kraj!"

A vskutku, takú panoramu sotva viac podarí sa mi videť: pod nami ležala Kojšaurská dolina, prerezávaná Aragvou a druhou riečkou, ako dvoma striebornými niťami; svetlastá hmla tiahla sa po nej, ubehujúc do súsedných tesnín pred teplými lúčami rána; na pravo i na ľavo hrebene hôr, jeden vyšší než druhý, presekávaly, tiahly sa, pokryté snahom, krovím; v diaľke tie samé hory, no čo by len dve skaly podobné jedna druhej, — a všetky tieto snahy horely červeným leskom tak veselo, tak jasno, že, zdá sa, tu zostal by si žiť na veky; slnce len čo sa ukázalo zpoza temno-sivej hory, ktorú len zvyknuté oko mohlo by rozoznať od oblaka, donášajúceho búrku; no nad slncom bol krvavý pás, na ktorý môj spoločník obrátil zvláštnu pozornosť. „Hovoril som vám," zvolal, „že bude búrka; treba ponáhľať sa, lebo zastihne nás na Krestovej. Pohnite!"

Podložili reťaze pod kolesá na miesto hamovníkov, aby sa nerozbehly, vzali kone za úzdy a začali spúšťať sa; na pravo bol svah, na ľavo priepasť taká, že celá dedinka Osetínov, žijúcich na jej dne, zdala sa byť ako hniezdo lastovičky; mňa striaslo, keď som si pomyslel, že často tu, v hluchej noci, po tejto ceste, kde dva vozy nemôžu sa stretnúť, kurier i desať ráz za rok prechodí, nevylezúc zo svojej roztrasenej ekipáži. Jeden z našich pohoničov bol ruský jaroslavský mužík, druhý Osetín: Osetín viedol prostredného koňa za úzdu so všetkou možnou ostražitosťou, odpriahnuc zavčasu pobočky, — a náš bezpečný Rus ani nesišiel s voza! Keď upozornil som ho, že mohol by sa potrápiť aspoň pre môj kufor, za ktorým veru nežiadalo sa mi liezť do tej priepasti, on odpovedal mi: „I, pane! Bôh dá. dôideme tak, ako oni: veď nejdem

po prvý raz,“ — a mal pravdu: my skutočne mohli sme nedôjsť, jednako predsa sme došli; a keby všetci ľudia viacej rozmýšľali, presvedčili by sa, že život nie je hoden toľko starať sa oň...

No, možno, vy chcete znať dokončenie historie Belinej? — Po prvé, ja píšem nie povesť, ale cestovné zápisky: nasledovne, nemôžem prinútiť štábneho kapitána rozprávať prv, než začal rozprávať v skutočnosti. Teda počkajte, alebo, jestli chcete, obráťte niekoľko strán; lenže ja vám to neradím, preto že priechod cez Krestovú horu (alebo, ako menuje ju učený Gamba, le Mont St.-Christophe) hoden je vašej pozornosti. Teda spúšťali sme sa s Gudhory do Čertovej doliny... Hľa, romantické pomenovanie! Vy už vidíte hniezdo zlého ducha medzi neprístupnými svahmi, — no nie tak: pomenovanie Čertovej doliny pochodí od slova „čerta“ (črta), ale nie „čert“, — lebo tu kedysi bola hranica Gruzie. Táto dolina zavalená bola snahovými hromadami, pripomínajúcimi dosť živo Saratov, Tambov a iné *milé* mestá našej otčiny.

„Tu je Krestová!“ hovoril mi štábny kapitán, keď sišli sme do Čertovej doliny, ukazujúc na chlm, pokrytý plachtou sňahu; na vrcholci černel sa kamenný kríž, a popri ňom viedla sotva-sotva patrná cesta, po ktorej prechodia len vtedy, keď je bočná zavalená sňahom; naši voziari oznámili, že lavín ešte nebolo, a, šetriac kone, viezli nás dovôkola. Pri zákrute stretli sme piatich Osetínov; oni ponúkli nám svoje úsluhy, a, zachytiac sa za kolesá, s krikom pribrali sa ťahať a poddŕžať náš vozík. A vskutku, cesta je nebezpečná: na pravo visely nad našimi hlavami hŕby sňahu, hotové, zdá sa, pri prvom pohybe vetra odtrhnúť sa do rokliny; úzka cesta zčiastky bola pokrytá sňahom, ktorý na niektorých miestach prebáral sa pod nohami, na iných zase obracal sa na ľad následkom slnečných lúčov a nočných mrazov, tak že ťažko my sami sme prechodili; kone padaly; — na ľavo zívala hlboká rozsadlina, kde bystro bežal potok, to skrývajúc sa pod ľadovou kôrou, to spenený skákajúc po čiernych kameňoch. Za dve hodiny sotva sme mohli obísť Krestovú horu, — dve versty za dve hodiny! Medzitým oblaky spustily sa, prišiel kamenec, sňah: vietor, vrývajúc sa do roklín, reval, hvízdal ako Slávik-Zbojník, a kamenný kríž skoro skryl sa v hmle, ktorej vlny, jedna druhej hustejšie a tesnejšie valily sa od východu... Ozaj, o tomto kríži je podivná, no všeobecná povesť, že postavil ho cár Peter I., prechodiac cez Kavkaz; no, po prvé, Peter bol len v Dagestane, a, po druhé, na kríži bolo napísano hrubými literami, že postavený je z rozkazu generála Jermolova, a to 1824. roku No povesť napriek nápisu tak sa zakorenila, že skutočne nevieš čomu veriť, tým viac, že my neprivykli sme veriť nápisom.

Prichodilo nám spúšťať sa ešte päť verst po ľadových skalách a krehkom sňahu, aby dostali sme sa na stanicu Kobi. Kone sa zmučily a my sme premrzli; meteľ húdla silnejšie a silnejšie, celkom ako naša rodná, severná; len jej divé nápevy boly smutnejšie, žalostnejšie. „I ty, vyhnanica, — dumal som, — plačeš za svojimi širokými, bujnými stepami! Tam jest kde rozopnúť chladné krýdla,

ale tu ti je dusno a tesno, ako orlovi, ktorý s krikom trepe sa o mreže svojej železnej klietky.“

„Zle je!“ hovoril štábny kapitán: „pozrite, dovôkola ničoho nevidno, len hmlu a sňah: ešte svalíme sa do priepasti alebo zasadneme v priehlbine; a tam nižšie, nebodaj, Bajdara tak sa rozihrala, že ju ani neprejdeš. Už táto Asia! ako ľudia, ako riečky — nemôžeš sa spoľahnúť.“

Voziari s krikom a nádavkami mlátili kone, ktoré fŕkaly, spieraly sa a nechcely za nič na svete pohnúť sa s miesta, napriek výmluvnosti bičov. „Vaše blahorodie,“ povedal konečne jeden: „veď my teraz do Kobi nedôjdeme; nerozkážete, pokým je možno, obrátiť na ľavo? Hľa, tam čosi na stráni černie sa, — iste sakle: tam vždy priechodzí zastavujú sa v špatný čas: oni hovoria, že prevedú, jestli dáte na vodku,“ doložil, ukazujúc na Osetína.

„Viem, bratec, viem bez teba!“ hovoril štábny kapitán: „už tieto bestie! rady sa pritrú, aby vydraly na vodku.“

— Priznajte sa, jednako, — hovoril som, — že bez nich bolo by nám horšie.

„Tak, tak,“ dudral: „už títo sprievodčí! ňuchom počujú, kde možno osoh vziať, ako by sme bez nich nenašli cestu.“

Obrátili sme na ľavo, a akosi, po mnohých námahách, dostali sme sa pod biedne prístrešie, pozostávajúce zo dvoch saklí, složených zo železných platní a kremeňa a ohradených takou samou stenou. Otrhaní gazdovia prijali nás ochotne. Pozdejšie dozvedel som sa, že vláda im platí a chová ich s podmienkou, aby prijímali cestujúcich, ktorých zastihne meteľ. — Všetko k lepšiemu! — hovoril som, prisadnúc k ohňu: teraz vy dorozprávate mi svoju historiu o Bele; som presvedčený, že tým sa neskončilo.

„A prečože ste tak presvedčení? odpovedal mi štábny kapitán, žmurkajúc s podvodným úsmevom.

— Preto, že je to nie v poriadku vecí: čo začalo sa neobyčajným spôsobom, to musí sa tak i skončiť.

„Veď ste vy uhádli...“

— Som veľmi rád.

„Dobre vám radovať sa; ale mne je tak smutno, keď spomeniem si. Znamenité dievča bola tá Bela. Ja som k nej, konečne, tak privykol, ako k dcére, i ona ma ľúbila. Treba vám povedať, že nemám rodiny: o otcovi a materi už dvanásť rokov nemám zprávy, a zaopatriť sa ženou nedomyslel som sa prv, — tak teraz už, viete, ani mi nepristane! bol som rád, že našiel som koho maznať. Ona spieva nám piesne alebo tancuje lezginku... A ako tancovala! Vídal som naše gubernské slečny, a raz bol som v Moskvé v blahorodnej spoločnosti, je tomu dvadsať rokov, — lenže kamže im! celkom nie to!... Grigorij Alexandrovič cifroval ju, ako bábku, strojil a maznal, a ona u nás tak opeknela, na podiv; s tváre a s rúk sišla ohorenosť, líca sa začervenaly... Už aká bývala veselá, a vždy so mnou, nezbednica, robila si žarty... Bôh jej odpusť!...“

— A čo, keď oznámili ste jej smrť otcovu?

„Dlho sme to pred ňou skrývali, kým neprivykla k svojmu položeniu; ale keď sme jej povedali, tak ona dva dni poplakala, a potom zabudla.

„Štyri mesiace išlo všetko ako nemožno lepšie. Grigorij Alexandrovič, zdá sa mi už som hovoril, náružive ľúbil poľovačku: neraz až vlieklo ho do lesa za diviakmi alebo kozami, — a teraz čo by len vyšiel za pevnostný val. No, jednako, hľadím, začal znova zamýšľať sa, chodí po izbe, preložiac ruky nazad; potom raz, nepovediac nikomu, vybral sa strieľať, — celé ráno neukázal sa; raz i druhý, vždy častejšie a častejšie... Nepekne, pomyslel som si: iste pomedzi nich čierna mačka preskočila.

„V jedno ráno prichodím k nim, — ako teraz mi je pred očima: Bela sedela na posteli v čiernom hodvabnom bešmete, bľadulinká, taká smutná, že som sa naľakal.

„A kde je Pečorin? spýtal som sa.

„— Na poľovačke.

„Dnes odišiel?“ Ona mlčala, ako by jej ťažko bolo vypovedať.

„— Nie, ešte včera, — konečne povedala, ťažko vzdychnúc.

„Či sa nestalo s ním niečo?

„— Včera som celý deň myslela, myslela, — odpovedala cez slzy, — vymýšľala rozličné nešťastia: to zdalo sa mi, že ranil ho divý kanec, to Čečenec odvliekol do hôr... A teraz už zdá sa mi, že ma neľúbi.

„Vskutku, milá, nič horšieho nemohla si vymysleť! — Ona zaplakala, potom hrdo podvihla hlavu, utrela si slzy a pokračovala:

„— Jestli ma neľúbi, tak ktože mu zbraňuje poslať ma domov? Ja ho nenútim. Ale jestli to tak ďalej pôjde, ja sama ujdem: ja nie som otrokyňa jeho — ja som kniežacia dcéra!...

„Začal som ju prehovárať. Počuj, Bela, veď nemožno jemu naveky tu sedeť, ako prišitému k tvojej sukni: on je človek mladý, ľúbi honiť zver, — pochodí si a príde; ale jestli ty budeš smutná, to skorej sa mu zunuješ.

„— Pravda, pravda! — odpovedala ona: budem veselá. — A s chichotom schytila svoj bubon, začala spievať, tancovať a skákať okolo mňa; lenže ani to netrvalo dlho: zase spadla na posteľ a zakryla si tvár rukami.

„Čo som mal s ňou robiť? Ja, viete, nikdy som so ženami neobcoval; rozmýšľal som, rozmýšľal, čím ju potešiť, a nič som nevymyslel; chvíľku mlčali sme oba... Prenepríjemné položenie!

„Konečne povedal som jej: chceš, pôjdeme prejsť sa na val, čas je krásny? Bolo to v septembri. A vskutku, deň bol prekrásny, jasný a nie horúci; všetky hory vidno bolo ako na mištičke. Šli sme, pochodili po pevnostnom vale nazad i napred, mlčiac; konečne sadla si na pažiť, i ja sadol som si k nej. Ozaj, smiešno spomenúť si: behal som za ňou, ako nejaká pestúnka.

„Pevnosť naša stála na vysokom mieste, a výhľad s valu bol prekrásny; s jednej strany široká poľana, poprerývaná niekoľkými priekopami, končila sa lesom, ktorý tiahol sa do samého chrbta vrchov; kde-tu na nej dymilo sa z aulov, chodily kŕdle koní; s druhej

bežala plytká riečka, a k nej túlilo sa zhusta krovie, pokrývajúce kremenisté zvýšenosti, ktoré spájaly sa s hlavnou reťazou Kavkaza. Sedeli sme v uhle bašty, tak že sme na obe strany mohli videť všetko. Pozerám: z lesa vychodí ktosi na sivom koni, vždy bližšie a bližšie, a konečne zastal na tej strane riečky na sto krokov od nás, a začal sa krútiť so svojím koňom, ako besný. Čo za prízrak!... Pozri, Bela, povedal som, ty máš oči mladé, čo je to za džigit: koho on prišiel zabávať?...

„Ona pozrela, a skríkla: to je Kazbič!

„Ach, zbojník! smiať sa, či čo, prišiel nad nami? Zahľadím sa, vskutku Kazbič: jeho ohorená tvár, otrhaný, zafúľaný, ako vždy.

— To je kôň môjho otca, — povedala Bela, schytiac ma za ruku; triasla sa ako list, a oči svietily sa jej. Aha! pomyslel som si: i v tebe, dušinka, nemlčí zbojnícka krv!

„Poďže sem, povedal som strážnikovi: pozri si flintu a sosaď mi toho molodca, — dostaneš rubeľ v striebre. — Počujem, vaše vysokoblahorodie; lenže nestojí na mieste... — Prikáž mu! povedal som so smiechom... — Ej, ľúbezný!“ zavolal strážnik, kývajúc rukou: — počkaj trochu, čo sa vrtíš ako vĺča? — Kazbič vskutku zastal a začal počúvať: iste myslel, že začínajú s ním vyjednávať, — ešteže!... Môj granadier cielil... bac!... pomimo; — len čo prach vybúšil na panvičke, Kazbič popchol koňa, a ten skočil na stranu. On natiahol sa na strmeňoch, zavolal čosi po svojom, pohrozil bičom — a bol preč.

„Či sa nehanbíš!“ povedal som strážnikovi.

— „Vaše vysokoblahorodie! išiel umierať, — odpovedal: — taký prekliaty národ, naraz ho nezabiješ.

„O štvrťhodinu Pečorin vrátil sa z poľovačky. Bela hodila sa mu na hrdlo, a ani jednej žaloby, ani jednej výčitky za dlhú neprítomnosť... Veď už ja nahneval som sa na neho. — Považte, hovoril som: veď teraz tu bol za riečkou Kazbič, a my sme za ním strieľali; nuž, či nemohli ste ho stretnúť? Títo horci sú národ pomstivý; vy myslíte, že on nedomýšľa sa, že vy zčiastky pomohli ste Azamatovi? A ja stavím sa, že teraz poznal Belu. Viem, že pred rokom veľmi sa mu páčila — on mi sám hovoril, — a jestli by si trúfal sobrať poriadny kalym, tak iste bol by sa uchádzal o ňu... Tu Pečorin zamyslel sa. — Áno, — odpovedal: treba byť pozornejším... Bela! od dnešného dňa ty nemôžeš viac chodiť na pevnostný val...

„Večer mal som s ním dlhý rozhovor: mal som protiveň, že premenil sa oproti biednemu dievčatu; okrem toho, že polovicu dňa trávil na poľovačke, jeho chovanie sa bolo chladné, laskal ju zriedka, a ona patrne začínala schnúť, tvárička jej sa vytiahla, veľké oči ztratily lesk. Spýtaš sa jej: čo si vzdychla, Bela? si smutná? — Nie. — Ty túžiš za rodinou? — Nemám rodiny. — Stávalo sa, za celé dni okrem „áno“ a „nie“ od nej ničoho nevytiahneš.

„A o tomto začal som mu hovoriť. — Počujte, Maxim Maximič, — odpovedal, — ja mám nešťastný charakter; či výchova ma

urobila takým, či Bôh tak stvoril ma, neviem; viem len to, že jestli som príčinou nešťastia iných, tak som sám nie menej nešťastlivý. Rozumie sa, to je im zlá útecha, — lenže vec je v tom, že je to tak. V prvej mojej mladosti, od tej minúty, ako vyšiel som zpod dozoru svojich, začal som nasládzať sa divo všetkými radosťami, ktoré možno dostať za peniaze, a, rozumie sa, radosti tieto sprotivily sa mi. Potom pustil som sa do veľkého sveta, a skoro spoločnosť zunovala sa mi; zamilúval som sa do svetských krás, a bol som milovaný, — no ich láska len rozčuľovala moju obrazotvornosť a ctižiadosť, ale srdce zostávalo pusté... Začal som čítať, učiť sa — vedy tiež zunovaly sa mi; videl som, že ani sláva, ani šťastie od nich nezávisí ani najmenej, lebo najšťastlivejší ľudia sú — nevedomci, a sláva — je zdar, a dostať sa k nej, treba byť chytrým. Vtedy začal som sa nudiť... Skoro preložili ma na Kavkaz: to je najšťastnejší čas môjho života. Ja úfal som sa, že nuda nežije pod čečenskými guľami; — darmo: za mesiac tak privykol som k ich fičaniu a k blízkosti smrti, že vskutku obracal som viac pozornosti na komárov, — i začalo mi byť nudnejšie než prv, preto že som utratil skoro poslednú nádej. Keď videl som Belu v svojom dome, keď prvý raz, držiac ju na kolenách, bozkával som jej čierne lokne, ja, sprosták, myslel som, že ona je anjel, poslaný mne sústrastným osudom... Zase zmýlil som sa: láska divočky je málo lepšia od lásky znatnej dámy; nevedomosť a prostosrdečnosť jednej práve tak sprotivia sa, ako koketstvo druhej. Jestli chcete, ja ju ešte ľúbim, som jej povďačný za niekoľko minút dosť sladkých, ja za ňu položím život, lenže mi je s ňou nudno... Sprosták som alebo zločinec, neviem; no je istá vec, že ja tiež zasluhujem útrpnosti, možno viac, než ona: vo mne duša zkazená je svetom, obrazotvornosť nepokojná, srdce nenásytné; mne je všetko málo: k smútku ja tak ľahko privykám, ako k rozkoši, a život môj stáva sa pustejším so dňa na deň; zostal mi jeden prostriedok: cestovať. Akonáhle bude možno, vyberiem sa, — len nie do Europy, Boh chráň! — pôjdem do Ameriky, Arábie, Indie, — azda niekde umrem na ceste! V krajnom prípade, som ubezpečený, že táto posledná útecha nie skoro vyčerpá sa, pri pomoci búrok a zlých ciest. — Tak hovoril dlho, a slová jeho vrezaly sa mi v pamäť, preto že prvý raz počul som také veci od dvadsaťpäťročného človeka, a, Bôh dá, i posledný... Čo je to len! Povedzteže, prosím vás, — pokračoval štábny kapitán, obrátiac sa ku mne, — vy, zdá sa mi, boli ste v hlavnom meste, a nedávno: či ozaj tamejšia mládež je všetka taká?"

Odpovedal som, že mnoho jest ľudí, ktorí hovoria to samé; že sú bez pochyby i takí, ktorí hovoria pravdu; že ostatne sklamanie, ako všetky módy, začnúc s vyšších vrství spoločnosti, spustilo sa k nižším, ktorí ho donášajú, a že teraz tí, ktorí najväčšmi a vskutku nudia sa, usilujú sa skryť toto nešťastie, ako hanbu. — Štábny kapitán nerozumel týmto jemnosťam, pokrútil hlavou a usmial sa potuteľne.

„A predsa iste Francúzi uviedli módu nudiť sa?"

— Nie, Angličania.

„Aha, ešteže...“ odpovedal: „ale veď oni vždy boli povestní pijaci!...“

Mimovoľne napadla mi jedna moskovská dáma, ktorá tvrdila, že Byron nebol nič inšie, ako pijak.

Ostatne, poznámka štábneho kapitána dala sa odpustiť: aby zdržiaval sa od vína, on usiloval sa presviedčať sa, že všetky nešťastia na svete pochodia z opilstva.

Medzitým pokračoval v svojej rozprave takto:

„Kazbič neukazoval sa viac. Len neviem prečo, nemohol som vybiť si z hlavy myšlienku, že nenadarmo bol prišiel a zamýšľa niečo zlého.

„Tak raz nahovára ma Pečorin, aby šiel som s ním na diviaka; dlho som sa vyhováral; veď, akáže mne bola zriedkavosť diviak! Jednako odvliekol ma so sebou. Vzali sme piatich vojakov a vyšli sme zavčas rána. Do desiatej potĺkali sme sa po rákosí a po hore, — nič zvera. Hej, či sa nevrátime? hovoril som. Načo byť hlavatým? Už iste trafili sme na nešťastný deň! Lenže Grigorij Alexandrovič, nehľadiac na znoj a ustalosť, nechcel vrátiť sa bez koristi... Taký to bol človek: čo zamyslí si — podávaj; vidno, z detstva bol mamou rozmaznaný... Konečne cez poludnie našli sme prekliateho diviaka: — paf! paf! — ale horký: utiekol do rákosia... bol nešťastný deň!... Tak sme, odpočinúc málo, odišli domov.

„Šli sme v rade, ticho, spustiac opraty, a boli sme už skoro pri samej pevnosti: len krovie zakrývalo nám ju. Zrazu výstrel... Pozreli sme jeden na druhého: rovnaké podozrenie vzniklo v nás... Nazlomkrky utekali sme za výstrelom, — hľadíme: na vale vojaci shŕkli sa a ukazujú do poľa, a tam letí prudko jazdec a drží čosi biele na sedle. Grigorij Alexandrovič zpištal nie horšie od hocktorého Čečenca; flintu z pošvy — a hybaj; ja za ním.

„Na šťastie, z príčiny nevydarenej poľovačky, naše kone neboly ustaté: trhaly sa zpod sedla a v každom okamžení boli sme bližšie a bližšie... Konečne poznal som Kazbiča, len nemohol som rozoznať, čo držal pred sebou. Vtedy dohnal som Pečorina a kričím mu: to je Kazbič!... On pozrel na mňa, kývnul hlavou a udrel koňa bičom.

„Konečne boli sme od neho na výstrel; či ustatý bol kôň pod Kazbičom, či horší od našich, len napriek všetkému jeho namáhaniu ten nevelmi podával sa napred. Myslím, v tomto okamžení spomenul si svojho Karageza...

„Hladím: Pečorin na skoku cielil z flinty... Nestrieľajte! kričím mu: chráňte nábitok; my i tak dohoníme ho. — Už tá mládež! večne nevhod rozpaľuje sa... No výstrel zahučal, a guľa prebila zadnú nohu koňovi: on urobil ešte desať skokov, potkol sa a spadol na kolená. Kazbič soskočil, a vtedy sme videli, že držal na rukách ženskú, ukrútenú plachtou... to bola Bela... biedna Bela! — On čosi zakričal nám po svojom a zdvihol nad ňou kinžal... Meškať nebolo možno: vystrelil som na zdarboh; iste guľa padla mu do pleca, lebo razom opustil ruku... Keď dym ztratil

sa, na zemi ležal ranený kôň a pri ňom Bela; a Kazbič, odhodiac flintu, po kroví, ako mačka, škrabal sa na útes; zachcelo sa mi sraziť ho odtiaľ — ale nebolo nábitka hotového! Soskočili sme s koní a hodili sa k Bele. Úbohá, ležala nepohnuto, a krv liala sa z rany potokom... Taký zločinec: keby aspoň do srdca bol trafil, — no, nechže, razom všetko by skončil, ale do chrbta... zbojnícky úder! Bola bez pamäti. Roztrhali sme plachtu a zaviazali sme ranu ako možno najtuhšie; nadarmo Pečorin bozkával jej chladné pery, — nič nemohlo ju k sebe priviesť.

„Pečorin vysadol na koňa, ja zdvihol som ju so zeme a akosi posadil k nemu na sedlo; on objal ju rukou, a išli sme nazad. Po niekoľkých minútach mlčania Grigorij Alexandrovič hovoril mi: — počujte, Maxim Maximič, takto nedovedieme ju živú. — Pravda! povedal som, a pustili sme kone cvalom. — Pri vrátach pevnosti čakala nás tlupa národa; pozorne preniesli sme ranenú k Pečorinovi a poslali sme pre lekára. Bol hocaj pijan, ale prišiel; prezrel ranu a oznámil, že dlhšie ako deň žiť nemôže; lenže pomýlil sa..."

— Vyzdravela? spýtal som sa štábneho kapitána, schytiac ho za ruku, a mimovoľne zaradoval som sa.

„Nie," odpovedal; „ale pomýlil sa lekár tým, že ešte dva dni prežila."

— Ale vysvetlite mi, akým spôsobom uchytil ju Kazbič?

„Nuž hľa ako: nedbajúc na zákaz Pečorinov, vyšla z pevnosti ku riečke. Bolo, viete, veľmi horúce; sadla si na skalu a spustila nohy do vody. Tu Kazbič prikradol sa, — chvatol ju, zapchal ústa a zavliekol do krovia, tam vyskočil na koňa, a hybaj! Ona medzitým stačila zakričať; strážnici splašili sa, vystrelili, ale pomimo, a tu sme my prišli."

— Ale prečo Kazbič chcel ju uniesť?

„Prosím! veď títo Čerkesi sú známy zlodejský národ; čo krivo leží, nemôže nepotiahnuť; niečo ani nepotrebuje, a predsa ukradne... už v tomto prosím im odpustiť! A pritom sa mu ona dávno páčila."

— A Bela umrela?

„Umrela; len sa dlho trápila, a my s ňou vytrápili sme sa rad-radom. Okolo desiatej večer prišla k sebe; sedeli sme pri posteli; len čo otvorila oči, začala volať Pečorina. — Tu som, pri tebe, moja džanočka (to jest, dušinka), — odpovedal, berúc ju za ruku. — Ja umrem! — povedala Začali sme ju tešiť, hovorili, že lekár sľúbil ju vyliečiť iste; ona pokrútila hlávkou a odvrátila sa ku stene: nechcelo sa jej umierať!...

„V noci začala blúzniť; hlava jej horela, po celom tele prechodila ju zimnica. Ona hovorila nesúvislé reči o otcovi, bratovi; žiadalo sa jej do hôr, domov... Potom hovorila o Pečorinovi, dávala mu rozličné nežné mená, alebo vyčitovala mu, že už neľúbi svoju džanočku.

„Naslúchal jej mlčiac, opustiv hlavu na ruky; ale som za celý čas nezbadal jedinkej slzy na mihalniciach jeho: či ozaj nemohol plakať, alebo premohol sa — neviem; čo sa mňa týka, ja nevídal som nič žiaľnejšieho.

„Nad ránom horúčosť prešla; asi hodinu ležala nepohnute, bľadá, a taká slabá, že sotva možno bolo badať, že dýcha; potom bolo jej lepšie, a ona začala hovoriť, len ako myslíte, o čom?... Takáto myšlienka príde len umierajúcemu!... Začala smútiť sa preto, že nie je kresťanka, a že na druhom svete duša jej nikdy nesíde sa s dušou Grigorija Alexandroviča, a že iná bude v raji jeho družkou. Mne prišlo na um pokrstiť ju pred smrťou; ja som jej to predniesol; pozrela na mňa nerozhodne a dlho nemohla slova vyhovoriť; konečne odpovedala, že umre v tej viere, v ktorej sa zrodila. — Tak prešiel celý deň. Ako premenila sa za tento deň! Bľadé líca vpadly, oči spravily sa veľkými, — pery horely. Cítila vnútornú horúčosť, ako by jej v prsiach ležalo rozpálené železo.

„Nastala druhá noc; my nezatvárali sme očú, neodchodili od jej postele. Strašne sa trápila, stenala, a len čo bôľ začínal stíchať, už ubezpečovala Grigorija Alexandroviča, že jej lepšie, nahovárala ho, aby išiel spať, bozkávala jeho ruku, nevypúšťala ju zo svojich. Nad ránom začala cítiť úzkosť smrti, začala hádzať sa, shodila obväzok, a krv liala sa znova. Keď zaviazali ranu, na minútu uspokojila sa, a začala prosiť Pečorina, aby ju bozkal. On kľakol si k posteli, podvihol jej hlavu s vankúša a pritisol svoje pery k jej chladnúcim perám; ona tuho obvila jeho šiju trasúcimi sa rukami, ako by v tomto bozku chcela mu oddať svoju dušu... Nie, dobre urobila, že umrela! čože by sa stalo s ňou, jestli by ju Grigorij Alexandrovič zanechal? A to by sa bolo stalo, prv alebo neskôr...

„Polovicu druhého dňa bola tichá, mlčanlivá a poslušná, čo ako mučil ju náš lekár teplými obkladkami a mixtúrou. Smilujte sa! hovoril som mu: veď sami ste povedali, že umre iste, tak načo tu všetky vaše präparáty? — Predsa lepšie, Maxim Maximič, — odpovedal, — aby svedomie bolo spokojné. — Pekné svedomie!

„Popoludní začal trápiť ju smäd. Otvorili sme obloky; no von bolo horúcejšie, než v izbe; postavili ľadu okolo postele — nič nepomáhalo. Ja vedel som, že tento neznesiteľný smäd je znak priblíženia konca, a povedal som to Pečorinovi. — Vody, vody!... hovorila chriplým hlasom, podvihnúc sa s postele.

On zbľadol ako plátno, schytil pohár, nalial a podal jej. Ja zakryl som si oči rukami a začal odriekať modlitbu, nepamätám, akú... Áno, baťuška, vídal som mnoho, ako ľudia umierajú v nemocniciach i na poli bitky, len je to všetko nie to, celkom nie to!... Ešte, priznám sa, čo rmúti mňa: ona pred smrťou ani raz nerozpamätala sa na mňa; a, zdá sa mi, ja ľúbil som ju ako otec... Nuž, nech jej Bôh odpustí!... A pravdu povedať: čože som ja takého, že by mňa spomínali pred smrťou?...

„Len čo napila sa vody, bolo jej ľahšie, a o tri minúty dokonala. Priložili sme zrkadlo ku perám — nezajde!... Vyviedol som Pečorina z izby, išli sme na pevnostný val; dlho chodili sme sem a tam, nehovoriac ani slova, založiac ruky na chrbát; jeho tvár nevyrážala ničoho zvláštneho, mal som protiveň: ja by som umrel od žiaľu na jeho mieste. — Konečne sadol si na zem, v tôni, a začal čosi kresliť paličkou na piesku. Ja, viete, viac zo slušnosti,

chcel som potešiť ho, začal som hovoriť; on podvihol hlavu — a zasmial sa... Mráz mi prebehol po koži od toho smiechu... Šiel som opatriť truhlu.

„Priznám sa, ja zčiastky pre vyrazenie zaujal som sa toho. Mal som kúsok termalamy, ňou obil som truhlu a okrášlil čerkesským strieborným pozamentom, ktorý Grigorij Alexandrovič kúpil pre ňu.

„Na druhý deň zavčas rána sme ju pochovali, za pevnosťou, pri potôčku, vedľa toho miesta, kde posledný raz sedela; okolo jej hrobu teraz rozrástly sa kríky bielej akácie a bazy. Chcel som postaviť kríž, ale, viete, nešlo to: predsa nebola kresťanka..."

— A čo Pečorin?" spýtal som sa.

„Pečorin bol dlho nezdravý, schudol, úbohý; ale nikdy od tých čias nehovorili sme o Bele; ja videl som, že bolo by mu to nepríjemné, tak načože! — Po troch mesiacoch preložili ho k e—skému pluku, a odišiel do Gruzie. Od tých čias sme sa nestretli... Áno, pamätám, ktosi nedávno hovoril mi, že vrátil sa do Ruska, no v rozkazoch pre sbory vydávaných neprichodí. Ostatne ľuďom, ako sme my, pozde dochodia vesti."

Tu pustil sa do dlhej dissertácie o tom, ako nepríjemné je dozvedať sa novinky o rok pozdejšie — iste preto, aby zahlušil smutné rozpomienky.

Ja nepretŕhal som ho, ani neposlúchal.

O hodinu bolo možno ísť; meteľ utíchla, nebo vyjasnilo sa, a my sobrali sme sa. Cestou mimovoľne zase zaviedol som rozhovor na Belu a na Pečorina.

— A nepočuli ste, čo sa stalo s Kazbičom? — spýtal som sa.

„S Kazbičom? A ozaj, neviem... Počul som, že na pravom krýdle u Šapsugov jest akýsi Kazbič, odvážlivec, ktorý v červenom bešmete prechodí sa krokom pod našimi výstrelmi a preúctive klania sa, keď guľa preletí blízko; ale sotva je to ten istý!..."

V Kobi rozlúčili sme sa s Maximom Maximičom: ja išiel som na poštových, a on pre ťažký náklad nemohol ma nasledovať. My neúfali sme ešte raz stretnúť sa, jednako stretli sme sa, a, jestli chcete, ja rozpoviem: to je celá historia... Priznajte sa, že Maxim Maximič je človek hoden úcty?... Jestli priznáte sa, ja úplne budem odmenený za svoju, možno, pridlhú rozprávku.

Prel. *B. Š.*

Keď starí začnú sa hašteriť.

Črta.

Napísal *Anton Bielek.*

I.

Starému Chlupkovi bolo dobre. Pán Boh mu dal všetkého, čo človeku k spokojnému a dlhému žitiu treba: podarené deti, zdravia a vezdajšieho do sýtosti. V dome nechybovalo nič; stajňa

plná, súsky podobne, kone jako lasice, masla, mlieka, zbožia hojnosť celý rok. A Chlupek vyhral i v tom, že nemusel mozoliť, aby zachoval, čo bol zgazdoval. Syn Martin už tri roky vedie mu hospodárstvo sám, on iba čo dozre, tu-tam porozkazuje, potom zapáli fajku, chodí sem a tam, ide na roľu, do záhrady, do dediny, ako sa mu páči.

Ale najradšej chodí on do súsedov. Jeho súseda volajú Žídkom. Sú známi od mala, bývajú vedľa seba, grunt s gruntom, odkvap s odkvapom sa im schádza. A keď počnú sa škriepiť, vyzerajú jako dva kohúti, keď im hrebene navrú. Kričia, rozhadzujú rukami, hnevajú sa. Ale nemyslite si, že im to na priateľstve ujmu robí. Chlupek sa dobre vykašle, tak mu odľahne na prsiach, jako by sa lipového odvaru napil, a Žídek — keby nie hádok, ani by sa tak chutne nevyspal.

Sú oni priatelia starí, verní. Pozrite cez plot do ich záhrad (sú vedľa seba, jako stavanie) a uvidíte, že v plote, ktorý ich delí, majú dvierka, aby, keď sa chcú poshovárať, nemuseli okolo. Má to svoju historiu: stalo sa mnoho ráz, že jeden alebo druhý lapil v dedine zaujímavú novinku a tešiac sa, jako bude súsed vyvaľovať oči, keď mu ju rozpovie, utekal sťa vetrom podšitý záhumním; ale kým obišiel, novinka fuk! a on zostal stáť, spravil tvár jako by plánku prehltol, sklonil hlavu jako by niečo hľadal, a hovoril:

„Ale... tento, Ondrej, chcel som ti čosi povedať, ale práve teraz jako by mi to Maga z hlavy vystrelila.“

Ondrej sa zadíval, hádal, potom začali o inšom; ale súsed nebol už dobrej vôle, vždy sa vracal na svoje.

„Veru je to pravda, že keď človek starne, tratí pamäť. Starneme, starneme!

„Ale kto, snáď ja!“ — a Chlupek sa vypnul a usmieval.

„Hm, ty jako ty, máš druhé zuby a prvý rozum. Ale vieš čo? — napadlo Žídkovi — dajme si spraviť tuto v plote dvierka. Kto by to tam obchádzal.“

Chlupek pozrel, ľúbilo sa mu to, a onedlho nechodil nikto záhumním alebo cestou do súsedov, ale záhradou. Tešili sa starí a najradšej boly tomu deti. Keď totiž otcovia prechádzali cez spoločné dvierka, kto mohol zazlieť Chlupkovmu Martinovi, že on tiež dvierkami naučil sa do Žídkov a že... tento... keď mal nejakú novinku, aby sa mu z hlavy nevytratila, povedal ju chytro, koho najprv stretol, a že obyčajne najprv stretal Hanču Žídkovie, a že neskôr toho povedania bolo toľko, že Hanča počala sa červenať, usmievať. To prišlo všetko tak samo sebou, že ani nevedeli jako.

Konec koncov vyšlo na javo, že ani tie dvierka nie sú v tom plote na mieste. Aspoň starí boli toho náhľadu, a o mladých škoda hovoriť — i ustanovili, že jakonáhle bude po žatve, plot srútia, deťom dajú sa sobrať a spravia z dvúch záhradu jednu.

Bolo to asi, keď kvitnú lipy. Jako známo, vtedy je u nás najkrajšia časť roku. V nedeľu odpoludnia vyšiel si Chlupek do záhrady zdriemnuť si. Ľahol si pod lipu do trávy, ruky položil pod hlavu, díval sa, jako to v korune bzučí, jako sa včeličky pasú;

potom obišly ho mrákoty, usnul. Inokedy shovárali sa tu so Žídkom, no teraz tento musel do hory, zostal sám a zdriemnul si.

Slnko skláňalo sa pomaly nad hory, Chlupek spal jako v oleji. Nezobudila ho na tvár mu dopadajúca žiara, nie muchy, sadajúce na neho. Hodil rukou, škubol tvárou, driemal ďalej. Po chvíli vytrhlo ho zo spania volanie:

„Ondrej, Ondrej!"

Chlupek sa pohnul, otvorí oči, díva sa.

Za plotom lakťami opretý stál Žídek a díval sa na neho.

„Tak, čo by si sa mal modliť, takto čas kradneš."

„Nemal som čo robiť, pospal som si trochu."

„Veď viem; počuť ťa od humna, tak chrápeš."

„Ozaj, čože, vrátil si sa už z hory?"

„Vrátil, a jako."

„Nuž?"

„Idem puknúť od zlosti. Pokradli mi jedle, budem mať najskôr súd."

Chlupek vstal, vzal s trávnika klobúk, pošiel ku plotu. Chladivý vetrík vial im do tváre, včiel celé roje bzučaly v korune, listy hraly sa a šuchotaly vospolok. Dovôkol šírila sa vôňa lipového kvetu, vôňa rozkvetlej trávy, vôňa zdravého, sviežeho povetria.

„Ale je tu dobre," začal Chlupek, dýchajúc plnými prsiami. „Je to radosť, taký strom!"

„To ja viem. Ale čo bys' tak počal, keby som ju sťal?" hovoril Žídek, jako žartom, a smial sa.

Chlupek, jako by ho nečakane pretiahol po chrbte, pozrel na súseda a na lipu. Skutočne, spoločný plot ukazoval, že lipa je na Žídkovskom, ale i slepý videl, že plot ide krivo, že ten, kto ho robil, zašiel na cudzie, a lipa že musí byť, keď i nie jeho, tak aspoň spoločná.

Nevedel, čo povedať, iba hľadel na Žídka mrzuto. Žídek sa smial ešte vždy. „Musím ho trochu podpichnúť," myslel si.

„Nadarmo cloní, a pod stromom tráva nerastie."

Chlupkovi už bolo dosť, ale miernil sa. „Čo mu búšilo do hlavy, keď hľadá zádrapky? Čo chce s lipou, ký zlý mu šušká tieto reči?"

„Ale neondej; načo tie plané reči. Ani nemáme o inšom hovoriť, čo?"

„Hm, no a čo zlého hovorím? Vari len smiem so svojím naložiť, jako sa mi páči."

„S jakým svojím? Čo hovoríš? Nevidíš, že lipa je spoločná?"

„Spoločná? Ba povedz odrazu, že tvoja!" zvolal Žídek a ukazoval na plot. „Neukazuje plot, komu patrí?"

„Plot? Veru plot, plot. I slepý vidí, že je cez moje vedený."

„Ale tento?" skríkol Žídek a triasol ho celou silou. „Nuž či sa ja na tvoje lakomím, či ja nemám dosť svojho? Ty mi to do očí hádžeš?"

„A čo by ti nie, ktože si ty? Načo sa zadrapuješ do človeka? Čo ti tá lipa vrtá v hlave?"

„Mne? A čo by mi vrtala! Ale načo ty hovoríš takú reč, že som ti ja plot cez tvoje napravil?“

„No a nevidíš, jako ide? Veď jak chceš, i na mappe ti ukážem, že to tak nemá byť. A nevieš, že si ho robil sám? Ja som bol vtedy chorý.“

Ani sám nevedel, jako to povedal. Nemyslel na nič, iba že v rozmrzení povedal, čo mu na rozum prišlo. Pozrel hore a vidiac Žídkovu rozčulenú tvár, sršivý pohľad, zhriakol sa, že predsa nemal mu to povedať.

„Tak, teda ty už aj mappy spomínaš; no dobre, buďsi, veď aj mňa bude mať kto obrániť. Ja som ti teda viedol plot cez tvoje, ja som ťa ukrivdil, čo som v svojom živote nikomu neurobil. No dobre, Ondrej, dávaš mi peknú statočnosť, zapamätaj si to.“

„A tak, ty myslíš, že ti ja ubližujem; ale neuhádol si, kmotrík, neuhádol. Ty ideš nič po nič na mňa, že dáš vyťať lipu, že je tvoja, že ti to plot ukazuje. To je, jako vieš, veľmi múdra reč. Tak sa to robí medzi súsedmi? Neraz si ďakoval, keď ti lipový kvet odľahčil na prsiach a včeličky medu nanosily. Ale nenazdaj sa, že starý Chlupek dá so sebou packať, jako chlapec. Nie; vadiť, súdiť sa nebudeme, cudzieho mi netreba, nechcem. Keď je lipa tvoja, podrž si ju; ale čo z nej visí nad mojím sadom, to daj odťať, lebo, sám uznáš, to stieni a tráva nerastie. Budeme takto rovní. Dobre sa maj!“

Obrátil sa a odišiel zachmurený. Nikdy nepočul takej reči od človeka s dobrým rozumom, od priateľa, s ktorým toľké roky vo svornosti nažíva. Ale jako to len prišlo? Žídek bol namrzený, že mu v hore škodu urobili, a preto si vylieval zlosť na ňom. A keby to stálo za to, ale pre lipu. To je rozum! Veď mu ich kúpi po dedine za voz. Keby to ešte ovocný strom, ale lipa!

Zašiel do druhého kúta záhrady. Tu mal utešené štepy najrozmanitejších druhov ovocných. So Žídkom neraz pochodili celé okolie, aby dostali vrúblik z nejakého ušľachtilého stromu. Aby sa uspokojil, obzeral, jako kladú ročné výhony, jako kvitnú. Kedytedy hrabol nohou popri pni, či sa mravce nedaly do koreňa, obracal listy, nezabudnúc škaredý pohľad zaslať k lipe, kde sa so Žídkom pohádal. Potom dal si ruku nad oči a zadíval sa na stráne, kde sa kravy pásly, na bujnú čerňavú horu a na osenia, jako sa vlnily po planine a ukazovaly šedavo-zelenú barvu rubu.

„Hm,“ hovoril si, „myslel, že sa ho zľaknem a utečiem do diery, jako myš pred kocúrom. Počkaj, dočkáš, starý Chlupek nie je sysel.“ Z premýšľania vytrhol ho pokrik pastierov, vyháňajúcich statok z osenia. Stráň len tak ozývala sa cengotom spiežovcov a pukaním bičov. Hodil hlavou a hrozil sa im rukou: „Hé, špatv, keď je to z očí, nevie si rady. Dočkajte, veď vás ja vyplatím, keď poženiete popred obloky!“

Potom pobral sa von, že pozre do stajne, na sýpku a zajde do dediny. U vchodu obzrel sa ešte raz. Tá lipa tam tak pekne vyzerá, že radosť bolo pozreť na ňu. Jej koruna bola obliata žiarou

zapadajúceho slnca, druhé stromy boly jej iba do poly a niesly sa jako domky popri štíhlej veži.

„Hm, ale som mu len nahnal strachu," smial sa. „Takú lipu soťať. Obtni si ju, Žídko, obtni. Veď ani čo by ti dával kravu. Ale som mu len nalial vody do bôt."

Ale Žídek nebol takej ľahkej nátury, aby si nepríjemnú vec vybil z hlavy. On dusil mrzutosť v sebe a potom bol tým horší. Prvá zbadala žena, keď prišiel zamračený zo záhrady, že mu niečo chybí. Nepovedal ani slova. Až večer zhíkli domáci, keď rozkazoval paholkovi, že musí obťať všetky haluze na lipe, ktoré visia nad Chľupkovou záhradou. Mať i dcéra dopytovaly sa, až konečne po dlhom dobíjaní im povedal, čo a jako sa stalo, nezapomenúc pritom spomenúť súseda všelijakými vyberanými výrazmi.

U Chľupkov nevedeli, čo sa stalo. Starý chodil po dedine až do večera, Martin bol za vŕškom u rodiny a prišiel tiež len večer domov. Nemal ani času shovárať sa s kým. Iba dobre po večeri išiel von; mesiačik svietil úplnkom, na preddomiach bol hovor, spev, kde-tu krik a shon detí. U Žídkov ticho, iba čo Anička stála tam vedľa plotka, ruky a laktíky majúc záponkou zakryté. Martin doskočil k dievčaťu a o chvíľočku boli už v živom rozhovore.

„Ľaľa, už si prišiel? To ťa tam málo zdržiavali."

„Veru málo. Musím zavčas ráno na lúky."

„A jako sú tam vaši?"

„Dobre; bude toť na jaseň veselie."

„Veselie? Jaké, kto?" pýtalo sa zvedavo dievča a oči sa mu usmialy.

„Hm, bratanec sa žení. Tak to udrelo, že nikto ani nevedel."

„... Teda; a koho si berie?"

„Hádaj."

„Keby som uhádla, nepýtala by sa ťa."

„Nu, Betu Holikovie. Keď som našim rozprával, vyvaľovali oči. Nikto na to nemyslel."

„Ale tú vysmiatu? Nehovor..."

„Inak nemáš, tú..."

Martin urobil krok ku deve a šepkal jej niečo do ucha. Hanka sa trochu odvracala v bok, kedy-tedy kukla na Martina, potom sa smiala a protirečila. Keď sa dorozumeli, šuhaj sa pýtal:

„Kde sú vaši?"

„Doma; strojíme koscom na Poľanu."

„A otec?"

Dievča jako by sa spamätalo. Nadvihlo hlavu a pýtalo sa:

„Ale čo to zas mali otcovia medzi sebou?"

„Nuž, ja neviem nič."

„Otec sú celí rozsrdení. Paholkovi rozkázali, aby ráno obrúbal lipu, čo visí nad vašou záhradou."

„Ale tú, čo je v plote pri dvierkach?"

„Tú, tú, a povedali, že musí sa to stať hneď za východu slnka."

„Neviem; otec nespomenuli, ba sú, ani čo by kominára stretli, vysmiati. Opýtam sa ich."

A mladí ľudia, jakoby nič, zase mali si riecť niečo, čo sa šepká, a šepkali by boli boh vie dokedy, keby Martina neboli volali domov. Keď sa vrátil, otca našiel za stolom žartujúceho, veselého, pýtal sa ho, čo je to s tou lipou, a keď sa dozvedel, čo sa stalo, usmial sa a myslel, že to nový žart, aký medzi starými dosť často sa prihodil.

„A keď už potom ten starý blázon duplikoval, duplikovaľ, aby som mu stupil do stremeňa, povedal som mu: keď je lipa tvoja, teda si ju drž, ale čo mne na záhradu stieni, to musíš odťať, aby mi škodu nerobilo."

Len čo stačil dokončiť, keď paholok Žídkov bol v dverách. Všetci obrátili sa k nemu, čo nesie. Sám starý popravil si okuliare a díval sa.

„Gazda vám odkazujú, že dajú zajtra obrúbať od vašej záhrady tú lipu. Aby ste si sami prišli rozkázať, čo a jako."

Martin díval sa jako vyjavený. Keď starý Žídek začne už takto, musí byť veľmi dopálený. Pozeral na otca, jako by čakal vysvetlenie. Tento, jako by ho za tú chvíľu vymenil, pokyvoval hlavou, smraštil sa a povedal:

„Teda tak? Nu dobre: povedz gazdovi, že prídem."

II.

Žídek vstal ešte pred východom slnka. Zobudil sa v takom nemilom pocite, s jakým ukladal sa včera na lôžko. Že by pre včerajšiu hádku musel dať pol lipy obťať, to sa mu nemohlo zmestiť do hlavy. Jakoby aj; taký starý človek a neznať žartu! A čo má s tým lipa? Jak mu čo pohodil, nech mu vráti; ale do lipy nech nezabŕda. Čo mu urobila? A taký pekný strom! Kvetu má rok po rok až radosť a včielky len si tak v nej hrajú. Obliekol sa. Čakal iste, že keď pôjde do záhrady, najde tam už Chľupka, že sa počnú vadiť, potom, keď si už povedia, čo komu na srdci, že sa smeria a lipu nechajú na pokoji.

Paholka nechal doma. Prešiel cez humno, poobzeral sa. Musí najprv nakuknúť, či Chľupek čaká. Prikrčil sa a skoro štvornožky išiel ku plotu. Chľupek nesmie ho zbadať, že číha, vysmial by ho a pokúšal boh vie dokedy. „Len huncút, keď si ja preň musím lámať staré kosti!" hrešil mu a prehýňal sa. Vedľa dvierok bol vypadnutý suk z dosky. V Chľupkovej záhrade bolo prázdno. „Aha, starý figliar, oj známe sa, bude niekde za jabloňou. Dočkaj, však vytrčíš rožky, neprejdeš ty Žídkovi cez rozum. Ach, ale ho musí duť, stavím sa, že celú noc nespal. Tak mu treba, jaký pán! A ono by sa mu to ani nemalo jako páčiť, keď by som mu tak tú jeho lipu (dnes už bola Chľupkova) obstrihal." I hodil okom po krásnom strome, lež v tom vrzly dvercia od Chľupkov a Žídek rýchle skrčil chrbát a prihnul sa až k zemi. „Aha... no len poď, poď, veru ma nezazreš; privítam ťa až potom, keď prídeš ku plotu. Ale som mu len nahnal strachu. Ja, poznáme sa, starý Chľupek, poznáme; dočkaj, prikrčím sa ešte lepšie, nemusíš ty o všetkom

vedieť. Tak...“ Lež kroku nebolo čuť. S najväčšou opatrnosťou podvihol sa, pozrel: nevidno nikoho, záhrada prázdna.

„Čo je? Ten človek myslí to naozaj? Keď tak, i tak je dobre. Ale predsa ešte dočkám, aby nepovedal. Hm, nezaslúžim, aby mi aspoň preriekol takto, onako?“ I chcel sa obrátiť do dvora pre paholka. Tvár jeho nemala už toho dobráckeho, smierlivého výzoru. Ani sa už nekrčil, vstal a chodil prudko. Na záhradných dvierkach u Chlupkov znovu vrzlo, Žídek sa obrátil, videl vbehnúť dievča. Zastalo, obzeralo sa. Nevedel, čo má robiť. Volal:

„Hej, Zuzka, poď sem!“

Dievča sa zľaklo, chcelo zutekať, ale vidiac, že to hlas súsedov, postálo a išlo k nemu.

„Doma je gazda?“ pýtal sa Žídek hlasom tvrdým, prísnym.

Zuzka pozrela naň čudno. Ešte nepočula Žídka tak nahnevano hovoriť. Povedala:

„Odišli ešte pred svitom na lúky.“

„Teda tak? No dobre“ — a Žídek utekal pre paholka.

*

„Veru ho nechám, práve ho nechám, čo ho tam zduje,“ mudroval Chlupek včas ráno, zahodil tanistru na plecia a sobral sa s Martinom na lúky.

Cestou nehovorili ani slova. Starému vŕtal v hlave včerajší odkaz, syn mal obavy, aby to nemalo následkov pre pomer jeho k Aničke. Avšak mlčal. Možno, že prehánky ukončia sa smiechom. Jakby nie, prehovorí slovo i on.

Ráno bolo pekné. Na oblohe nebolo obláčka. Hora i rovina dýchaly čerstvým chladom. Starý kráčal silno. Tá lipa nedala mu pokoja. Skoro by sa bol vrátil. „Ale veď len nemá o kolečko viac,“ dotvrdzoval a kráčal ďalej. Ale ani na lúkach nemohol sa striasť roztržitosti Chytil kosu, zajal rad a kosil, že len tak švihala kosa. Zunovalo sa mu i to, išiel k studienke, ľahol si pod buka a utieral si s čela pot. Myšlienky vracaly sa mu vždy na včerajško a hnevaly ho.

„A jakby židáčkovi (niekedy i takto ho volal) predsa udrelo do hlavy? Ale kde; nie je dnešný, aby takú hlúposť vyviedol. Konečne kto vie, má síce dobré srdce, ale je sršeň.“ Potom zapálil si fajku, kývnul hlavou a dokladal:

„Ale čo si ja s tým hlavu lámem? Čo ma do toho? Čo si urobí, to bude mať, čo si navarí, to zje.“ A znovu išiel kosiť, a kosil až kosa odskakovala od neho.

Martin pozoroval nesnádze otcove a mlčal. Tu i tu šibol mu ústami smiech, vidiac otca chodiť sem a tam, frfľať a hundrať pod nos. Nemá žiadnych starostí, a taký človek má vždy niečo za lubom. Nemala baba roboty, narobila si klopoty. Nepovedal nič ani vtedy, keď sa starý sberal domov; nepýtal sa ho, či už ide, iba prikývol hlavou, keď otec zďaleka volal naň, že ide.

Prišiel večer, ten milý a krásny večer, ktorý vídame za leta u nás. Na holach zažiarily ohne, hviezdy vyskakovaly na modrú

oblohu, ľahká mhla sadala na lúky, venec hôr černal sa dovôkola a spev vtáctva i ľudí znel hlbokým i nádherným tichom. Martin, majúc na druhý deň vystrájať s výžinkármi kone, sbehol na noc domov. V zamyslení ani nezbadal, že je už pri mlyne. Voda príjemne šplechotala na úpuste, vlhký chlad niesol sa od jarku, v mlynici hučalo a malé ožiarené okienka púšťaly široké pásy mdlého svetla na blízke jelše, topole a vŕby. Obrátil sa chodníkom k dedine. Doma boli ešte hore. Otec sedel za stolom, mal na nose staré, k hlave nitkou pripäté okuliare, a čítal zo starej, čiernej knihy.

„No, jako je?" pýtal sa Martina.

„Záseky sme už skosili."

„A močariny od hory?"

„I tie, len sa musia odnosiť. A vy kedy ste prišli?"

„Tak k večeru."

„A voz pristrojil paholok?"

„Neviem; som taký, ani na fúru by ma nesobral."

„Nuž?"

„Ale pomysli si, ten bezbožník tú lipu obťal. Ale mu to nedarujem. Na truc mu dám tam spraviť lavičku a budem tam vysedávať. Veď mi on príde. Taký pekný strom, není to hanba?"

Na druhý deň Chlupek už nešiel do hory. Robil v záhrade lavičku. Zavolal tesára, vybral najpeknejšie dasky, dal ich ohobľovať a nepohol sa od neho, kým nebola hotová. Potom si na ňu sadol, potriasal sa na nej, či je dosť pevná, usmial sa, doniesol kožuch a prevalil sa na lavičku po celej dĺžine. Keby nie pekného stromu, bol by sa Žídkovi smial. Veď neurobil mu vlastne nič. Popoludní má chlad, jako predtým, a ráno i tak je málokedy v záhrade. Ale predsa by mu to nerád daroval. Nič inšie, iba tú protiveň musí mu odplatiť. I pozeral pozdĺž plotu. Aha, tam v kúte povedľa má jaseň, bráni mu priam od slnka nad studienkou. Ah, ale by sa ten sršeň hneval, keby mu ho tak ošmýkal a žíďa by muselo lúh strebať. Ale načo? Budem si preň škodu robiť? Bol by ja blázon, podleze mi on ajináč.

A neminulo dňa, čo by bol viac záhradu obišiel. Ráno chodil okolo stromov, popoludní doniesol kožuch a vylihoval na lavičke pod lipou. Rád by sa bol so Žídkom sísť, no ešte nemal jako. Že sa povadili, nevadilo, stalo sa to už neraz. Oj, keby tak prišiel popoludní a videl, jako si on, Chlupek, v chládku odpočíva, ale že by ho pučilo!

Ale Žídek mal rozum. Jak i nakukol do záhrady, vytratil sa hneď z nej. Na lipu ani nepozrel; mrzela ho. Zdala sa mu jako otrhaná žobráčka a z odťatých haluzí keď padaly tie vtáčiky z hniezd, pišťaly, otváraly zobáčky, to mu bolo — strach na to pomysleť. A keby bol ešte čo vyhral. Ale ten... (tak menoval Chlupka) vysedúva si tam v chládku a smeje sa mu. Keď inšie nie, ale takého súseda mať je hotový kríž.

A tak to išlo deň po dni. Starým chybovala rozprávka, hašterenie; nuž keď inšie nemohli, obchádzali a hnevali sa. Chlupkovi bolo ešte jako tak. S lavičkou, ktorú postavil Žídkovi zrovna pod

nos, dostal sa navrch. Žídkovi nezostalo inšie, jako zostať obďaleč a dívať sa na roztrhanú lipu. Ale robil sa jakoby nič, len kedy-tedy zaškúlil, keď mu zpoza ohrady doletelo do ušú „á... áu“ alebo tiahle „hm-hm“, čím si Chľupek odľahčoval na duši prebudiac sa alebo hlasite prikyvkujúc si na nejakú myšlienku.

„Hej, leňoch, jako chrápe. Je to blázon ten Martin, keď zaň hrdluje. Rozumie sa, že potom robí pokúšky, keď sa mu ťaží muchu sohnať s nosa. Hovorím: lenivosť nikomu nič dobrého nepriniesla,“ súdil v hneve a máchol rukou v stranu, kde lipa ukazovala svetu obťaté hnáty.

Hnev trval ďalej, lavička zostala Chľupkovi vzácnou. Smial sa: „Ale som ho vykúril, blázna.“ I novinky tu čítaval, zvábil rychtára, aby si tu s ním pohovoril, alebo zavolal známych a s tými sa uvelebil na lavičke. Rozumie sa, že Žídka hnevalo to tým viac; on nemohol odplatiť rovné rovným. Hundral, čakal, hneval sa.

Raz, v sparné popoludnie, Chľupek zase bol na lavičke. Zrazu počuje cenganie, pozre škárou, vidí Žídka shrbeného so zvoncom sem-tam behať a pred včelínom chomáč lietajúcich včiel. „Aha, roj, a sadne kdesi pri lipe. Dočkaj, schovám sa, čo bude ten starygáň robiť.“ Povedano, urobeno, Chľupek stiahol kožuch a fuk pod lavičku. Žídek priviedol včely na slivku, zavolal od súsedov chlapca, vzal riad, pristrojil klát a počal sbierať včely. Nešlo mu to od ruky. Inokedy robili to s Chľupkom, to jest on iba jak čo podal, zadržal. Konečne po dlhej motanine úl bol osadený. Žídek odniesol si iba pár opuchlín, medzi iným jednu priam na konci nosa. Okrem toho pokazil sito, podrúzgal rámik a rozbil kúr.

„Sprepadená robota; ale mi dala,“ hrešil, hmatajúc si nos. „Chlapče, utekaj a dones sekeru, klince a pár šindlíkov, čo to spravím... Vedľa stajne, v komore; otvorená je, len bež.“

Chlapec utekal, Žídek sadol si vedľa plota. Chľupek čušal a s vysmiatou tvárou díval sa, čo sa bude robiť.“

Poštípaniny počaly páliť. Žídek nestačil rozštiepiť šindelík, už chodil rukou po nose. Protivník pod lavicou žmurkal očima.

„Žaba! ale ma doriadila.“

„Žaba — to je reč; včelička — žaba, to je rozum,“ šepkal si Chľupek. „Tak ti treba, aspoň si budeš vedieť druhý raz vážiť dobrých ľudí.“ Potom pomaly vyvliekol sa zpod lavice, prestrel ticho kožuch a ľahol si. Vyzeral spokojne, šťastne, jako by mu boh vie čo dal.

Žídek za plotom štiepal, naprával, potil sa. Práca mu nešla. Sitko puklo sa mu ďalej, drievka na rámik boly krivé. Rozmýšľa, prikladá, klepe, hreší... Odrazu ním trhlo, rámik padne na zem, on zbľadol. Za plotom počuje známy hlas: „á... áu“. Chcel vyskočiť, hodiť všetko o zem, ale nie! Načo? Či je na cudzom? A práve nie, a čo by ten darmožráč zíval tam, až by sa ľudia sbehli. Nehovoril nič, pracoval ďalej, ale kypelo v ňom ani vo vriacom hrnci.

„Ach, ale je to dobre takto v tôni si hovieť!“ znie za plotom a nasleduje zívnutie.

„Leňošiť, leňošiť!“ dokladá Žídek a sošíva, klepká, reže jako by ho najal.

„A ono by sa to hovelo i druhému, keby sa nebolo jašilo,“ počuť zpoza plota hlasom výsmešným, že Žídek pustil nôž a načúval, čo bude ďalej. Páľa, bolasť popchly ho už beztoho dosť, a tento ho ešte dojedá. Čo sa ho bude báť? Tak, to by bolo ešte treba. Obrátil sa k plotu a riekol jedovite:

„Hovelo by sa, keby sa chcelo kradnúť čas Pánu Bohu, jako komusi.“

„Ba nebolo treba lipu zkaziť.“

„Blázniť sa na staré dni!“ hrkol Žídek a zas klepkal.

Na posledné slová Chlupek prikývol hlavou, pretiahol sa na lavičke a počal húsť, jako z dobrej vôle: „Há, há, háhá!“ a potom riekol: „A ono sa to svet rozumie i do osádzania rojov.“

Žídek za plotom sa zaškaredil, nehovoril nič, iba obracal rámik a zatínal zuby.

„Vezme sa sito, pokazí sa, vezme sa rámik, podrúzga sa, slivka sa obráňa, včeličky sa pomliaždia. Potom sa klepká, láta a slnko dopeká na šedivú hlavu; lebo sa zvidelo lipu ošarpať. Ó, rozumy, kde ste sa mi podely!“

Žídka bralo. Kto tu bude z neho posmech robiť? Čo koho do jeho včiel, do jeho plešivej hlavy? Toto je už bezbožnosť. I riekol: „A ono sú plešiví, ktorým zas nedopeká na hlavu, lebo váľajú sa celý deň na kožuchu a deti vyháňajú do roboty. Len hlivieť, jako stojatá voda. Tých darmo učili modlitbu za sedem darov Ducha svätého.“

Teraz myklo zase Chlupka. Nevedel, čo rýchle poslať za plot.

„Veru tá cibuľa na nose a hľuzy pod rebrami, to sú tiež dary Ducha svätého. Keby nie premúdrenosť, cibule by rástly tam, kde Pán Boh prikázal, ale nie na nose.“

Žídek myslel, že Chlupek začne o inšom. Ale on nie a nie. Zadrapil sa doňho z najslabšej strany a posmeškuje, jako by ihly pichal do tela. Chcel vstať a povedať, čo mu slina na jazyk donesie; ale vzrušenie jeho bolo prudšie. Zdvihol sa, sobral svoje veci a bez slova odišiel. Veľký hnev búril v ňom. Prečo mu nedá pokoj? Čo chce? Tomuto musí byť konec. Veď naposledy ani do svojej záhrady ukázať sa nebude môcť. Ale on tomu urobí konec, Chlupek sa poškrabe za uchom, dá mu on cibule i roja! Načo mu je tá lipa? Aby tam Chlupek sa vypekal a posmechy vystrájal? Dočkaj, povylihuješ si, len aby ráno prišlo, povylihuješ. Dám ti ja cibule, ty škaredá tvár!

A jako dozrelo v ňom rozhodnutie, vrátil sa ku Chlupkovi a povedal:

„Zajtra dám lipu sťať. Jak nejaká škoda sa stane, zaplatím. Aby potom zádrapky neboly, vrátil som sa to povedať sám.“

Chlupka jako by bol udrel. Vstal, no Žídek už odišiel, videl ho už iba v prostred záhrady, jako zachádza za stromy. Vzal kožuch a išiel i on domov.

Večer, keď sa dozvedel o tom Martin, zamiešal sa i on do veci.

„Tatko, čo robíte, zle robíte. Načo zabŕdate do Žídka, keď vám on dá pokoj. Čo budete mať z toho, keď Žídek vytne lipu a pohneváte sa na dlhé časy. Neviete, že sme v tom i my? Martin položil na to „my“ zvláštny dôraz.

„Ale čo by ju vyťal. To sú len také plané reči.“

„Uvidíte. Načo by mu bola, keď strežiete tam na neho, že sa nemôže do záhrady ani ukázať.“

„No veď nie je tak zle,“ bránil sa starý. „Žídek frní, kým sa nevyspí. Lipe sa nestane nič. Čo by sme oba išli tam zajtra pozreť.“

Chlupek hovoril tichšie. Mrzel ho synov nepokoj. Videl, že mu ide o inšie, nie o lipu. Nevídali! Pre trochu reči. Babské strachy. Ale tak treba zájedníkovi, načo okaličil taký strom? Potom, keď si ľahol, rozmýšľal, tvár sa mu zasvietila uspokojením. „Nikdy mi ten nepríde pod jazyk. Ale som ho len trafil tým rojom a tou cibuľou, len ho tak nadhadzovalo na mieste!“ hútal si a spal jako v oleji.

Ráno išli s Martinom do záhrady. Chlupek bol jako ryba, veselý, svieži kráčal popredku. Tvár, pohyb i všetko prezradzovalo, že je presvedčený, jako Martinovi ukáže, že lipa stojí. A skutočne stála.

„No vidíš, reči sa hovoria a chlieb sa jie. Čo by tam pre takú pletku...“ Ale nestačil dohovoriť. Martin prudkým pohybom ukazoval za plot, kde od humna zavznel hlas Žídkov.

„S tejto strany si staňte, aby lipa nepadla do súsedov.“

„To bude ťažko, keď sa musí odtiaľto podrezať.“

„Len dobre podpíľte, podopreme ju alebo zachytíme povrazmi.“

Chlupkovci stáli onemení. Starý nevedel, čo počať. Hľadel sem-tam. Na syna sa bál pozreť. I rozhodol sa a povedal Žídkovi:

„Ale, človeče, čo stváraš?“

„Bránim sa, jako viem. Neváľam sa celé dni na kožuchu, chcem si i do záhrady pozreť, a nemusím trpeť, aby kto so mňa posmechy strojil.“

A píla zaškripela, zuby sa zadraly do bieleho tela pekného stromu, zárez každým pretiahnutím bol hlbší.

„Ty bezbožník!“ vybuchlo z Chlupka, trasúceho sa hnevom. Potom obrátil sa k synovi, ktorý chcel domov.

„Nechoď, Martin,“ zdŕžal otec. „Zostaneme tu, aspoň vidíme, jakí sú ľudia smiešni, keď im z rozumu ide.“

Zostali. Zpoza plota ozýval sa šramot píly, poznámky robotníkov, a nad nimi stál Žídek zachmúrený, nahnevaný.

„No, teraz si tu vylihuj,“ šomral, keď sa lipa vo vrcholci potriasala a piliari sa obzerali, kam asi padne.

Rez píly dochádzal ku koncu, cvendžal tenšie a tenšie. Piliari a Žídek každú chvíľu boli nastrojení odskočiť. Peň začal praskať, konáre triasť sa, bolo počuť „pozor!“, tupý rachot ozval sa, lipa rútila sa do Chlupkov, ťažký pád a hneď v tom výkrik: „Ježiš, Maria!“

Žídkovci, jako by ich hrom ošľahol, skočili a utekali ta; ale strach im podlamoval nohy, krv zastala, hlava šla kolom.

I Martin i starý Chľupek ležali na zemi, povalení bočným konárom. Martinovi krv tiekla z hlavy, starý mal priseknutú nohu. Na urobený krik sbehli sa i ostatní: Hanica, matka, slúžka. Zmätok, plač, krik, zalamovanie rúk. Iba Žídek stál nad ranenými bez slova, bľadý, s ľútosťou v srdci, so žiaľom na tvári.

Nebolo času na výčitky, na rady, na vypytovanie, jako sa nešťastie pridalo. Domáci obstali ranených, Žídek zapriahal pre lekára. Doniesli ich pod strechu a Martina preberali studenou vodou. Po čase prebral sa, každý vydýchol ľahšie, to najhoršie bolo prestáte, strach ustupoval nádeji. Prišiel i lekár, obviazal nohu otcovi, sošil Martinovi ranu na hlave, utvrdil domácich, že niet nebezpečenstva, dal úpravu, jako treba ošetrovať nemocných, a odišiel. Žídková zostala ešte dlho u súsedov, vedela, že vinu nešťastia nesie najviac jej muž Trápilo ju to, a tu dobrým slovom, tu starostlivosťou o nemocných hľadela napraviť chybu. Hanica ani nepohla sa od nemocných. Jej uniklo všetko, iba Martin bol jej pred očima. Nestačila hladiť tú horúcu hlavu, tú bľadú tvár. Žídek, dozvediac sa, že nebezpečenstva niet, vzdialil sa od Chľupkov. Nechcel im na oči, hrýzlo ho, že trpia pre jeho záchvat. Bál sa hnevu a nepriateľstva, ktoré najskôr zostrí sa a predĺži boh vie na jak dlho. Zostal doma, vyčkal, kým prvá búrka prejde. Chytal sa do práce, začal to i to, ale ani práca nešla mu od ruky, ani uspokojiť sa nevedel. Myšlienky jeho boly u súsedov. Striaslo ním, keď pomyslel si, čo všetko mohlo povstať z tých pletiek, jak ľahko mohlo to stáť jednoho z nich i život.

Trápno dočkal sa večera. Hviezdičky vyskakovaly na oblohu, mrak otáčal tichú dedinku. Nemohol sa zdržať, musel ďo Chľupkov. V dome bolo pusto. Žena i dcéra bola tam, nevedel nič, jako sú, nikto mu neprišiel povedať. V pitvore stretol Chľupkovú.

„Jako sú?“

„Chvalabohu, lepšie. Noha otruula, i Martinovi prechádza horúčosť.“

V komôrke vedľa izby ležali nemocní. Keď vkročil Žídek, starý Chľupek sa pohol, no zazrúc ho odvrátil hlavu a hľadel do prázdna.

Žídek to zbadal; prikročil k Martinovi a pýtal sa hlasom mäkkým:

„Martinko, je ti už ľahšie?“

Nemocný pokýval hlavou. Pri hlave sedela Hanica a dívala sa starostlive, čo to bude. Žídek potom išiel ku Chľupkovi, nahnul sa nad posteľ a pýtal sa:

„Ondrejko, bolí ťa veľmi tá noha?“

Starý neodpovedal, prižmúril oči; ale Žídek chytil ho za ruku a držal ho. I Hanica prišla a prihovárala sa. Chľupek pozrel na nich. Žídkova tvár bola strápená, ľútostivá. V pohľade jeho bolo všetko: uznanie, bolasť, dobrota i túha po napravení zlého. Nebolo možno hľadeť na nich chladno, nepriateľsky.

„Nehnevaj sa, kmotre Ondrej, stalo sa, ľúto mi je, sme starí priatelia, škoda by nás bolo.“

A držal jeho ruku ešte vždy. Jeho pohľad bol taký srdečný. Smierili sa, Žídek si sadol vedľa starého priateľa a zostal tam dlho do noci.

* * *

A stalo sa. Jakonáhle Martin ozdravel, bola svadba. Nečakali ani jasene. Plot, ktorý delil záhrady, zmizol, na mieste vyťatej lipy zasadili novú, včely daly do jednoho včelína, postavili tam lavičky, sedávali na nich, obzerali štepy a keď im vôľa prišla, starí pustili sa zase do seba, rozumie sa, že už krotším spôsobom. Žídek zostal so ženou sám v dome, bolo mu smutno, role obrábal Martin, nuž, nemajúc čo robiť, aj dvadsať ráz prišiel do Chľupkov a zizal po kútoch.

Starý Chľupek obyčajne ho vítal:

„Ale, človeče, čo sa popletáš?“

„Ja že sa popletám? Hádam som taký leňoch, jako ty?“

Inokedy zas prišiel Žídek a volal:

„Anica, poď trochu k nám, mať ti chce niečo povedať.“

Chľupek hneď zamiešal sa do toho.

„A čo máte s Hanicou?“

„A čože? či nie je moja dcéra?“

„Pravda, že nie; ona je naša. A samú ju veru nepustíme. Poď, Hanica, pôjdeme spolu.“ A Chľupek vzal potom ešte i vnúča, išli, až mnoho ráz musel sám Martin pre nich.

A keď už prešly roky a tých vnúčat bolo viac, starí zas doháňali sa o deti. Chodili s nimi po záhrade, deti vešaly sa im na chrbáty, ťahaly ich za ruky a rozkazovaly, aby im nachytali vtáčkov. A keď potom ustatí sadali na lavičku, takýto rozhovor rozpriadol sa medzi nimi:

„Pozri len, veď mladý Martin je celý na Hanču,“ hovoril Žídek.

„Ešteže čo! Nevidíš, že je jako by Martinovi z oka vypadol?“

„Ale ten? I ruky, i vlasy, krk — celá mater.“

„To som tiež ešte nepočul. Pozri tvár, líca.“

„A oči?“ smial sa Žídek. „Však Martin má svetlé.“

„Oči, čo po očiach; keď vyrastie, bude mať i oči po Martinovi.“

„Hneď; myslíš, že sa oči lieňa, jako líščia srsť.“

A škriepku rozsudzovaly obyčajne deti. Priskočily k starým rodičom a otázka, na koho sú podaté, prestala: videli len, že ich radi majú.

Slovenské miestne názvy.

Podáva *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Podrug, už pred rokom 1109 jestvovavšia obec *Podrug* v Nitre; O. 2.

Pogran, roku 1075 obec *Pagran,* pozdejšie písavaná i *Paguran* v Nitre; O. k. 9, 3, 3. — Roku 1209 spomína sa už iba sťa majer, no roku 1345 bola už zase obcou.

Poltár, roku 1246 ku fiľakovskému panstvu v Novohrade patrivšia hora *Polta* i potok *Poltal;* F. IV, 1, 407.

Pomák, roku 1244 ku hontianskemu hradu patrivšie územie *Pomogh* v Honte vedľa Krupiny; F. IV, 1, 331.

Poprad, roku 1244 rieka *Poprad* v Spiši; F. IV, 1, 354.

Popuč, roku 1482 spomínaný potôček *Popuch* pri Balvane v Tekove; B. o.

Pordan, roku 1263 územie *Pordan* vedľa obce Ľubov v Nitre; F. IV, 3, 120.

Predín, okolo r. 1285 spomínaná obec *Predyn* v Nitre; O. 10.

Preslín, roku 1265 obec *Perezlen* vedľa Šiah v Honte; F. IV, 3, 278.

Prestúč, roku 1075 potôček *Prestucz,* pozdejšie i *Prestuch* písavaný, v Tekove alebo v Honte; O. k. 9, 3, 3.

Pribul, roku 1265 obec *Prybul* vedľa Plachtiniec v Honte; F. IV, 3, 281.

Prim, roku 1269 vrch *Prym* vedľa Kežmarku v Spiši; F. IV, 3, 515.

Pristúč, roku 1489 riečka *Prystucz* „vulgo perecz" vedľa Bratky v Tekove; B. o. 200.

Prodeč, roku 1245 pole *Prodech* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Prček, roku 1297 riečka *Prcsek-Potok* pri Sielnici v Liptove; F. VII, 2, 252 a 253.

Purad, roku 1252 obec *Purad* v Nitre; F. IV, 2, 137.

Puk, roku 1295 obec *Puth* i *Puch* v Tekove; F. VII, 3, 110.

Radiš, roku 1296 zemiansky majetok *Radis* na uhrovskom panstve v Trenčíne; F. VII, 3, 109.

Radmera, roku 1075 potôček *Radmera,* delivší kláštorské zeme od iných, pri Opatovciach alebo Sv. Kríži v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Radvan, roku 1267 vedľa Dunaja ležavší zemiansky majetok *Radovan* v Komárne; F. IV, 3, 430.

Rakša, roku 1277 obec *Roxa,* pozdejšie písavaná i *Raxa* a *Raksa* v Turci; K. I, 14, 1, 2 a B. 6.

Raz, roku 1294 zemiansky majetok *Raz* pri Hrkáči v Gemeri; F. VII, 2, 245.

Reč, roku 1245 vrch *Rech* a medza *Recha* v Požúnskej župe; F. IV, 1, 381.

Revišné, roku 1272 územie *Revisna* a *Renche* v Orave; Č. X, 81 a 98.

Revište, roku 1491 spomínaný, teraz už v rumoch ležiaci zámok *Reviste* pri Bzenici v Tekove; O. k. 7, 5, 14.

Revúca, roku 1260 potok *Reucza* v Liptove; F. IV, 3, 10.

Rimava, roku 1246 potok *Ríma* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Rimoč, roku 1246 územie *Rimoch* (Rimavec alebo Rimavce?) v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Ronagoč, roku 1243 vrch *Ronagoch* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Šahy, roku 1245 obec *Saagh* v Honte; F. IV, 1, 376.

Šajov, roku 1236 rieka *Sajov* i *Sajou*, *Sojou*, *Soyo*, *Seyo* v Gemeri; F. IV, 1, 62 a 291.

Šala, roku 1252 obec *Sala* i *Sallay* pri Váhu v Nitre; F. IV, 2, 137 a VII, 2, 152.

Šalapsa alebo *Šalapča*, roku 1254 územie *Salapsa* v Zemplíne, F. IV, 2, 227.

Šaliby, roku 1238 zemiansky majetok *Sala*, „quae tempore Sanctorum Stephani et Ladislai regum Vag vocabatur“, v Požúnskej župe, F. IV, 1, 139.

Saracká, roku 1075 potôček *Sarracka*, pozdejšie písavaný i *Saraska* a *Seraska*, pri Kňažici v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Šarkan, roku 1256 vrch *Sarkan* na baraládskom panstve v Požúnskej župe, F. IV, 2, 373.

Šarluhy, už r. 1109 jestvovavšia obec *Sorlou* v Tekove; O. 2.

Šariš, roku 1254 spomínané územie *Sarus* v Zemplíne; F. IV, 2, 227.

Scina, roku 1267 obec *Scyna* vedľa Košíc v Abauji; F. IV, 3, 411.

Scince, roku 1256 obec *Scincze* pri Skalici v Nitre; F. IV, 2, 392.

Sedlčany, roku 1244 obec *Szedelcsan* na vajčianskom panstve v Nitre; F. IV, 1, 348.

Selec, roku 1260 obec *Szelecz* vedľa Nemeckej Lupče v Liptove; F. IV, 3, 9 a roku 1662 spomínaná lúka *Szelecz* v chotáre kováčovickom v Tekove, teraz horáreň; O. k. 2, 2, 9.

Selepčín, už roku 1165 obec *Selepchen*, pozdejšie písavaná *Cepsen*, *Zelepchen* a *Scylipche* v Tekove; B. o.

Semlár, už roku 1075 obec *Semlar* „super Ripam Gran“, pozdejšie písavaná i *Semeller*, *Semler*, *Sempler*, *Semlyer* a *Zemler* v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Sigra, roku 1245 potok *Sigra* v Spiši, F. IV, 1, 398.

Sigrica, roku 1245 spomínaný brod *Sigricha* tiež v Spiši; F. IV, 1, 399.

Simák, roku 1265 vrch *Simug* vedľa Almáša v Honte; F. IV, 3, 279.

Sirák, roku 1246 územie *Sirque* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Syronoč, roku 1245 vrch *Syronoch* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Skačany, roku 1271 zemiansky majetok *Scachan* v Trenčíne; F. VII, 2, 152.

Sklabina, roku 1242 územie *Zklabonia* a roku 1258 obec *Sklabina* v Turci; F. IV, 1, 271 a IV, 2, 484.

Sklovnarč, roku 1265 územie, terajšie Dražkovce v Turci; F. IV, 3, 337.

Slažany, roku 1268 územie *Szelechen* v Nitre; F. VII, 1, 350.

Slubica, roku 1245 vrch *Slubicha* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Spiš, roku 1257 obec *Supse* vedľa Lomnice v Spiši; F. IV, 2, 440.

Šradník, roku 1265 dolina *Schrodnik* vedľa Plachtiniec v Honte; F. IV, 3, 281.

Štítník, roku 1243 obec *Chitnek* v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Šteríš, roku 1263 územie i potok *Sterus*, patrivšie Nitrianskemu hradu „vltra fluuium Vagh" v Nitre; F. IV, 3, 163.

Stojan, roku 1294 obec *Stoyan* v Spiši; F. VII, 2, 179.

Štroch, roku 1269 pole *Stroh* vedľa Sinej v Novohrade; F. IV, 3, 520.

Strojka, roku 1252 obec *Stroika*, patrivšia pôvodne k Nitrianskemu hradu, v Nitre; F. IV, 2, 137.

Struháre, roku 1247 územie *Strugar* i *Strogar* v Novohrade; F. IV, 1, 474 a IV, 3, 12.

Súča, roku 1244 územie i potok *Zudcsan* a sokorec alebo bralisko *Zudcsa* v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Šulko, už roku 1075 spomínaný potôček *Sulko* pri Tlmači v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Šula, roku 1269 potok *Sulla* vedľa Sinej v Novohrade; F. IV, 3, 521.

Surbič alebo *Svrbice*, roku 1268 územie *Surbich* v Nitre; F. VII, 1, 350.

Šušulany, roku 1256 obec *Susulan* vedľa Pezinku v Požúnskej župe, „vbi sunt iobbagiones castri Posoniensis"; F. IV, 2, 390.

Svederník, roku 1244 potok *Svedernik* na kysuckom panstve v Trenčíne; F. VII, 1, 346.

Turian, r. 1246 územie *Tarian* v Novohrade; F. IV, 1, 408.

Tarča, roku 1264 obec *Turcha* v Šariši; F. IV, 3, 204.

Tatra, roku 1086 spomínané pohorie *Tritri* „in limitibus Vngarorum versus Cracouam"; F. VII, 1, 132, — roku 1256 vrch *Tatra* i *Tatur* „mons niueus"; F. IV, 2, 382 a IV, 3, 516 a roku 1264 vrch *Tortoi* a pohorie *Tatur* („sub monte Tortoi, hoc est specificum vnius ex alpibus Tatur nomen"), F. IV, 3, 186.

Tekov, roku 1263 obec *Thekche* vedľa Nového Mesta nad Váhom, patrivšia ku Nitrianskemu hradu v Nitre; F. IV, 3, 119.

Terbegoč, roku 1260 územie *Terbegoch* v Honte; F. IV, 3, 13 a roku 1295 obec *Terbegecz* tamže; F. VII, 2, 186.

Teslín, roku 1258 potok *Tezlen* v Nitre; F. IV, 2, 458.

Tlmač, už roku 1075 obec *Talmach* „super ripam Gran", pozdejšie písavaná i *Tholomach*, *Tholmach*, *Tulmach*, *Tolmacz* a *Tolmach*, v Tekove; O. k. 9, 3, 3 a F. IV, 3, 97 i VII, 3, 110.

Toporec, roku 1256 spomínaná riečka *Toporcz* v Spiši; F. IV, 2, 382.

Topríč, r. 1244 potok *Toprich* na podolínskom panstve v Spiši; *Tormušna*, roku 1243 riečka *Tormusna* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Torna alebo snáď *Túrna*, roku 1243 spomínaný majer *Torna* na plešivskom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 290.

Tozy, r. 1256 hon *Tozy* vedľa Skalice v Nitre; F. IV, 2, 392.

Trmaš, už roku 1075 spomínaný potôček *Tarmas* vedľa Žitvy v Tekove; O. k. 9, 3, 3 a roku 1271 obec *Tremes* pri Nitre v Nitrianskej župe; F. VII, 2, 153.

Tremogosť, r. 1260 územie *Tremogost* v Honte; F. IV, 3, 30.

Trenčín, roku 1238 hrad *Trinchin* a roku 1271 mesto *Threncinium* v Trenčianskej župe; F. IV, 1, 131 a VII, 2, 151.

Uzdín, roku 1279 hrad *Uzdin* v Novohrade; F. VII, 3, 86.

Ujvoľa, roku 1264 zemiansky majetok *Ujvola* vedľa obce Tarče v Šariši; F. IV, 3, 204.

Vagro, roku 1244 zámok *Vagro* vedľa Súče v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Váh, okolo roku 1000 územie i obec *Vag*, pozdejšie Saliby v Požúnskej župe; F. IV, 1, 139, — r. 1086 okolie („prouincia") *Vag*, patrivšia ku Krakovu, a rieka *Vag*; F. VII, 1, 132, — r. 1075 rieka *Wag* a jeho ústie v Komárne *Wagetín*, *Wagetuni*, *Wagetum*, *Wagethwyn*, *Wagetothwen*; O. k. 9, 3, 3 a roku 1240 voda *Vaga* v Nitre; F. IV, 1, 246 a 471.

Valara, roku 1294 obec *Valara* pri Sielnici v Liptove; F. VII, 2, 253.

Vanič, roku 1269 potôček *Vanych* pri Hybiach v Liptove; F. IV, 3, 544.

Vanírnik, roku 1256 ku Baraládu patrivší vrch *Vanyrnik* pri Trnave v Požúnskej župe; F. IV, 2, 373.

Varanica, roku 1250 potok *Varanicza* na radvaňskom panstve vo Zvolene; F. IV, 2, 61.

Varín, roku 1244 voda *Varín* v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Važec, roku 1247 potok *Vazicz*, „qui dimeatur de Vagh", na libvorskom panstve v Trenčíne; F. IV, 1, 472.

Vetvoň, roku 1244 obec *Vetuon* vedľa Súče v Trenčíne; F. IV, 1, 346.

Viceč, roku 1244 potok *Vicecs* v Spiši; F. IV, 1, 399.

Vojšič, roku 1256 močiar *Voysich* vedľa Skalice v Nitre; F. IV, 2, 392.

Vozokany, roku 1273 obec *Vezeken*, roku 1228 písaná *Vezekuin*, v Tekove; F. VII, 2, 29 a B. o. 234.

Vráble, roku 1265 obec *Verebel* v Tekove; F. IV, 3, 275.

Zajraz, roku 1243 potôček *Zairas* na kävickom panstve v Gemeri; F. IV, 1, 292.

Zampor, už roku 1236 obec *Zampor* vo Zvolene; F. IV, 1, 67.

Zana, roku 1335 obec *Zana* pri Kováčovciach v Tekove; O. k. 40, 2, 2.

Zanošany, roku 1242 územie *Zanosan* i *Zanazan*, ba i *Zaluzan* v Turci; F. IV, 1, 271 a Č. X, 90.

Zbík, roku 1256 obec *Zbik* pri Trnave v Požúnskej župe; F. IV, 2, 373.

Žikva alebo *Žikava*, roku 1075 územie i potôček *Sikua*, pozdejšie písavaný i *Sykua*, *Sichoua*, *Sichoa*, *Sycuba*, *Sykwa*, *Sikwa*, *Siqua*, *Sythkawa*, v Tekove; O. k. 9, 3, 3.

Žiritva (či nie Žertva?; roku 1200 obec *Ziritva* v Zemplíne; F. VII, 1, 185.

Žitva, roku 1075 potok *Zythwa* i *Sitoua*, pozdejšie písavaný tiež i *Sytoua*, *Situa*, v Tekove pri Kňažici; O. k. 9, 3, 3 a F. IV, 3, 275 a iný potok *Sitva* pri Hlohovci v Nitre, spomínaný r. 1249; F. IV, 2, 54.

Žitvatín, roku 1075 obec *Sitouatuin* v Komárne; O. k. 9, 3, 3.

Zotič, roku 1256 vrch *Zotych* na baraládskom panstve v Požúnskej župe; F. IV, 2, 373.

Zvolen, roku 1250 obec *Zolyo* i *Zoulum*, *Zolon* a *Zolium* vo Zvolene; F. IV, 2, 61 a krem toho i *Zolumku*, totiž kameň alebo bralo Zvolen pri Opatovciach v Tekove; F. IV, 2, 205.

Týmto by bola zakončená moja sbierka miestnych názvov, spomínaných už v starodávnych listinách.

No presvedčený som, že je ešte ďaleko nie úplná, a bude-li mať niekto chuti pokračovať v započatej tejto práci, že najde istotne ešte mnoho slovenských miestnych názvov, ktoré zostaly mne neznámymi.

Vzdor tomu dúfam, že moji rodáci prijmú milo i túto nedokonalú sbieročku a najdú v nej to, čo som našiel a videl ja, totiž vedľa slovnej rozmanitosti a mluvničného materiálu i jasný dôkaz toho, že nesprávne súdi, kto upiera túto dedovizeň slovenskému národu. Proti takým dôkazom, aké nám podávajú naše miestne názvy už v šedej dávnovekosti, môže bojovať iba človek ani iskierky zdravého rozumu nemajúci.

Nemavší žiadnych, do tohoto odboru zasahujúcich diel naporúdzi, prinútený som bol boriť sa so všetkými ťažkosťami, aké poskytuje nevyšliapaná cesta, a preto i znám, že je táto práca i nie dokonalá.

Nuž urobil som počiatok v nádeji, že povzbudím vlastným príkladom svojich rodných bratov a sestry ku sbieraniu miestnych názvov, ktoré posiaľ žijú v ich sídloviskách.

Prácou touto zachovajú potomstvu nášmu také dedictvo, po ktorom siahajú za našej doby už nejedny kradmé ruky.

Pod večer.

Dedinkou blúdim sama, sama,
čo útulno sa k vŕšku vinie;
už zašlo slnko — nad horama
si voľno jasná luna plynie,

na nebi samá hviezda — azda
je každá diamant drobulinký — —
to kedys' rozsial božský Gazda
z vianočnej plachty omelinky! *)

Mňa túžba kási vyvábila
do tichej noci z mojej celly:
snáď osviežiť som zatúžila
tých citov svojich záchvev vrelý,
snáď mienila som v nočnom tichu
ukojiť svoje túžby smelé . . .
či žiadala som cele, cele
uvoľniť stiesnenému vzdychu.

Nad potôčkom sa skláňam dolu,
on žblnkotaním tichosť ruši,
on jasá, vzdychá — sťaby v bôľu —
sťa oná sladkosť v mojej duši.
Sled zory bľadne, hasne, hasne;
noc šerá zvládla v celom kraju,
a v každej vlnke hviezdy jasné
sa odbleskujú, trblietajú.

Žas divný srdcom mojím zvládne —:
jak hviezdny odblesk v hlbočine,
tak, nádej! tvoje iskry zradné
sa trblietajú v citov plyne.
Však keď chce po nich siahnuť ruka,
tu unikajú márnej snahe . . .
len city zvíria, zvlnis' muka —
ich odblesk zhynie v slznej vlahe.

Ľudmila Podjavorinská.

Drobné kvety.

I.

Keď sa drobné pieseňky
v moju myseľ vkradnú,
moje líčka pribľadé
ešte viacej zbľadnú.

*) Ľud verí, že keď z plachty, ktorá je na stole od Štedrého večera do Sylvestra, vyseje gazda na jar semä, zamiešajúc doň vianočné omelinky, ono báječne rozmnoží sa — vydá hojnú úrodu. Iste z toho povstala báj, že Boh rozosial so svojho stola omelinky, ktoré zmenily sa v zlaté hviezdy.

Hlavenka ma rozbolí,
v oku slza zhrá si . . .
ale v srdci po každej
pláva sladkosť kási . . .

II.

Našim malým oblôčkom
slnka pablesk kuká;
rád by cezeň preklzol
do komôrky dnuká.

Ticho! neruš, slniečko!
pritmy harmonie:
v komôrke tej úzunkej
mladé srdce snije,

spletá sníčkov nitôčky
do zlatého krosna —
neradím ti, neradím
prebudiť ho zo sna!

Akže by ho vzbudila
jasná lúča tvoja,
všetky tvoje pablesky
ho viac neukoja.

III.

Nesedaj si, slávičok,
ku našemu oknu:
rosička tam padáva,
krýdelká ti zmoknú!

Slzičky tam padajú
v tichú, jasnú nôcku,
keď má pri ňom Samota
s bľadým Žiaľom schôdzku.

IV.

Vtedy sa mi prisnijú
najpeknejšie sníčky,
keď si pieseň podložím
miesto poduštičky.

Vtedy sa mi najkrajší
sníčok v srdce vlúdi,
keď mi myseľ z večera
za hviezdkami blúdi . . .

Ľudmila Podjav

Bretonská legenda.

Napísal *Jules Lemaître.*

Farnosť Saint-Jean-du-Doigt dostala toto nazvanie od toho, že v jej chráme chráni sa jedna z najdrahocennejších relikvií kresťanských: vlastný prst sv. Jána Krstiteľa, ten samý, ktorým, stojac na brehu Jordana, ukazoval na božského Vykupiteľa človečenstva.

I dosiaľ prst tento robí neraz divy, no pred troma alebo štyrmi stoletiami, keď viera bola vrelejšia, divov dialo sa viacej, lenže nie k prospechu silných sveta tohoto, ako uvidíme z nasledujúceho pravdivého príbehu.

V tom čase kňahyňa Anna Bretonská, majúca na tele veľmi zlú ranu, márne utiekala sa o radu k najznamenitejším lekárom Padui a Ravenny.

Prišlo jej na um, že prst sv. Jána Krstiteľa mohol by ju vyhojiť, a poneváč ťažko jej bolo unúvať sa samej, rozkázala duchovným priniesť sväté ostatky do Rennes, na svoj zámok.

A zo Saint-Jean-du-Doigt na zámok kňahyne Anny bolo desať dní cesty.

Prst položili do bohatej rakve, ktorú niesli kláštorní sluhovia, spievajúci hymny; veľký zástup veriacich šiel za nimi.

V prvý deň stromy vedľa cesty úctive klaňaly sa processii, no k večeru prestaly klaňať sa, nosičia cítili neodolateľnú ustalosť, tak že nemohli ísť ďalej.

Nazreli do rakve a videli, že prsta tam už nebolo. Vrátili sa do chrámu.

Kňahyňa Anna pochopila, že keď svätý nechce k nej, ona musí ísť za ním. Preto, napriek dlhej ceste, šla do Saint-Jean-du-Doigt a vstúpila do chrámu, bohato odetá, sprevádzaná pažatmi a dvornými dámami. Nábožne kľakla k svätým ostatkom a s trúfalosťou čakala vyhojenie svoje.

Ale neduh neopúšťal ju.

A medzitým videla, ako okolo nej remeselníci, pospolitý ľud, tuláci, žobráci a bedári boli razom uzdravení mocou divotvorného prsta.

Pochopila vtedy, že palec je priateľom biednych. Obliekla si šaty sedliacke a tak prestrojená vkradla sa medzi pútnikov, aby nespozorovaná prikľakla k milosrdným ostatkom svätým.

A vtedy skutočne bola vyhojená, či preto, že podarilo sa jej zamaskovať sa, alebo, možno, preto, že to prestrojenie dojalo svätého tou pokorou, o ktorej svedčilo.

Taká je legenda, ktorú ja počul som raz večerom od svojho učiteľa, Renana.

Slovenský jazyk.

Príslovia, idiomatické výrazy a slová z Bošáckej doliny.[1])

Zo sbierky Ľ. Riznera.

Hvízdá si jako hlanný cigáň.
Vtedy c' to zaplací, keď sa z pekla vrácí.
Aj dzedko by nám žili, keby neboli umreli.
Čert ani vtedy nespí, keď chrápe.
Jellivý (zlý) pes málo ščeká, ale mnoho kúše.
Boli zesobášení pod vŕbú, vraví sa o nezákonnom manželstve.
Dze (alebo kam) *sa dáte?* = kam idete?
Už som bol *natáhlý* (= vychystaný), že pôjdem, ale som sa *spákél* (= ináč si premyslel).
Chodzí po dobrých ľuďoch (= žobre).
Škarbaly, posmešne o rozodranej obuvi. V Čechách, dľa Hájka, hovorili v starých časoch črieviciam „škarpaly“, čo vraj pochádza z italského scarpella. (Vidz: „Vesna“ z r. 1887, str. 193.)
Prejdzite, poďte ďál, zve Bošáčan príchodzieho do izby, a tam ukazujúc na lavicu, núka ho: *oprite sa* (= sadnite), aby sme mohli dobre spávať.
Ovca sa *oplúščila*, kočka *okocila*, suka *osmradzila*.
Laska = lasica.
Sova, *sovák* (mužs. r.); sojka, *soják* (mužs. r.).
Čagan, *čagánek*, čakan, palica hore v obluk ohnutá. V Liptove *čugaňa*.
Hrantom zovie sa válov (žľab), z ktorého dobytok žerie.
Zabil, *zarazil*, *zatúkol*, *zahlobil* klin do zeme = Padnul.
Už sa dzievčí, vraví sa o panne na vydaj súcej.
Psiť = nemravne, prostopašne žiť.
Sviazaný do snopov jačmeň a ovos skladá sa do *mallí*, raž a pšenica do *krížov*.
Obilie, ktoré sa nevpratalo do stodoly, skladá sa vonku do *kozla* alebo *kobeliny*, *kobyliny*.
Mlezivom zovie sa prvé mlieko po otelení; z druhého alebo tretieho *pôdoju* dá sa mlieko zvariť, a zovie sa *kuráčkou*.
Buľo = bujak.
Lúkote = bahry.
Už má dva roky, a ešče ždy sa mu dáva *drhnúť*, *nadŕdať*, *mlogať* = Dojčí ho, nadája, pri prsiach chová.
Sliepka, chtiac na vajciach sedeť, *chlopká* = kvoče, kvoká.
Dze s' toľko *žbrílal?* = behal, túlal sa.
Dávno ten smrdzel čertovinú, hovorí sa o človeku zlého svedomia.

---

[1]) Vidz *Slov. Pohľadov* č. 1.

Má on toho dosci, šeličoho na hlave. (Starosť.)
Chrápy = sviňské nozdry.
Dala mu bohyni *porobiť* (učarovať), nuž ji mosel zát.
Držgroš = skučko, skúpaň.
Dvorané, jednoho dvora, domu obyvatelia.
Dučka = jamka.
Zvesil hlavu, vraví sa o človeku predtým pyšnom, vypínavom.
Podrezala si s ním hrdlo = Je nespokojná v manželskom stave.
Mosí už raz do toho zahrýzci (zahryznúť) = Musí to započať.
Vlha, vták; Oriolus galbula.
Míľa nie je široká, ale je *duhoká* = dlhá.
Malá žaba sa veľkej vody neľaká.
Má ho tak rád, jako holub žitko. V protivnom smysle: jako koza nôž.
Užica = lyžica.
Nedávu darmo hube jesci, hovorí sa o výrečnom.
Ociera (ukazuje) zuby, jako pes na otruby.
Nacicaná *bucha* (blcha) menej ščípe.
Oba sú z jenného smeciska = Jednak zlí, rovnakí.
Ťaží, ľudzí kazí. (Lenivosť.)
Poznajú si zuby. (Radi sa majú.)
Sinokvet, nevädza, charpa; Centaurea cyanus L.
Šúľavá práca = dlhotrvajúca, ktorá nejde chytro od ruky.
Oriešik, králik; u nás najmenší vtáčik (Troglodytes parvulus).
Odvečerie = čas predvečerný.
Chodzí jako *otreščený* = bezrozumný, streštený, bláznivý.
Len nedávno sa s ňú *oznal*, a už ju bere (za ženu).
Tak ho polenom *ošinúl* (uderil), že sa *vyvalil*, jako bol *duhý*.
Telivo = leňoch, darebák.
Šúlance, súkance = dlhé, úšúľané, usúkané slíže (halušky). V Gemeri, dľa Dobšinského, *strúžky*.
Rozčertený, rozzlobený.
Seč, seča, vyťatý, vysekaný a potom podrastený les.
Strýčný brat = bratanec.
Povážať pozemok = hnojiť; *povoziť* = ohnojiť.
Tak mu bolo teplo, až sa mu zuby pocily.
Tancovali *na hlucho* = bez hudby.
Čo by som sa s takým ťalápom, s takým naništhodníkom *ošklivila* (špinila, špatnou robila).
Namascili mu rebrá = zbili ho.
Ráruhy = nespratné náradie.
Ledváj sa to trošku *vypelichalo* (odrástlo), už si to jako *vede* (počína)!

BESEDA.

Zlato a striebro.

Keď tak mnoho hovorí sa o valute, o množstve zlata, potrebného na nové korunníky, nebude snáď od veci povedať tu niečo o zlate a striebre, o ich vyrábaní.

Aby zlato a striebro, tieto vzácne kovy, v svojej rýdzosti mohly prísť do rúk obecenstva, buď jako hotový peniaz alebo klenot, podstúpiť musia najprv mnohú procedúru v ohni a v kyseline. Ako dorábajú sa od začiatku z rúdy v peciach hutníckych, to ponechávam stranou. Môj úmysel je podať stručný nástin oddeľovania zlata od striebra kyselinami, pri pomoci ohňa a pary.

V hutách vyrobené striebro, takzvané hutnícke, obsahuje v sebe aj istú čiastku zlata, dľa toho, jak bohatá bola rúda na zlato a striebro. U nás, v Uhrách, sú rúdy pomerne dosť chudobné na zlato; v tom prevyšujú nás bane sedmohradské, ktoré sú v zlate bohaté. Zlato nemožno spozorovať ani v striebre hutníckom, lebo je tak spojené so striebrom, že ani obyčajný hutnícky oheň nie je v stave odlúčiť jedno od druhého. Len tam možno zbadať zlato v striebre, kde to prvšie je vo väčšine. A na peniaze i klenotnícke články potrebné je čisté zlato a striebro. Len potom k týmto čistým kovom pridávajú potrebnú čiastku mede, aby kov bol tvrdší a nepodliehal tak chytro zodraniu.

Hutnícke striebro prerába sa teda na čisté zlato a striebro nie v hutách, ale v iných, odlučujúcich dielňach (Scheidegaden, választóintézet) kyselinami, jako nižšie o tom bude zmienka.

Sirková kyselina, alebo bárs jaká iná, nie je v stave celé kusy striebra v tekutinu obrátiť, aspoň v krátkom čase nie, pri pomoci ohňa. Predovšetkým teda treba takéto hutnícke striebro znova roztopiť a na malé kúsky preliať, aby tak kyseliny maly voľný prístup i k najmenšiemu kúsku. Za dávnejších časov, keď kamenné uhlie a z neho vypálený kox alebo plyn (gas) neboly známe, pracovalo sa po hutách a iných dielňach pri dreve a obyčajnom uhlí. No v novšom čase, keď voda ustupuje pare, drevo kamennému uhliu a koxu, ktoré hmoty pravda vyvinú väčšiu horúčosť než obyčajné drevo a uhlie, trebárs kox alebo kamenné uhlie na našich stranách draho príde, predsa po hutách a iných dielňach väčšinou upotrebujú kamenné uhlie a kox.

V dielňach tedy, kde odlučuje sa zlato od striebra, podobne pracujú zväčša koxom. Tu hutnícke striebro — v grafitových tégloch rozličnej velikosti — roztápa sa asi pri 1000° horúčosti, ktorá procedúra trvá obyčajne 5—6 hodín, dľa toho, jak mnoho bolo striebra. V tekúcom spôsobe roztopené striebro leje sa do studenej vody, pri pomoci silného tlaku vody, následkom čoho ulejú sa rozličnej podoby väčšie-menšie kúsky strieborné, ktoré jednoducho granáliami sa menujú.

Granálie, či drobné kúsky tieto, dávajú sa do veľkých, liatych kotlov, asi po 220—250 kg. na raz, ktoré sú v peci zamurované a pokryvkou opatrené, aby škodlivé gázy, ktoré vyvinujú sa následkom varenia sa sirkovej kyseliny a rozpúšťania kovov, len jedným, k tomu určeným otvorom odchádzaly. Lebo treba nám znať, že v takom hutníckom striebre je nielen zlato, ale ešte i iné mnohé kovy vo väčšej-menšej miere, jako: meď, železo, cink a iné, ktoré sirková kyselina, 66° Beaumé silná, pri pomoci ohňa, v tekutinu obracia, z čoho potom vychádzajú pre ľudské telo veľmi škodlivé plyny.

Rozpúšťanie granálií v kotle sirkovou kyselinou, počítajúc na 1 kilo striebra so zlatom 2 kilá sirkovej kyseliny 66° silnej, trvá obyčajne 8—9 hodín, niekedy i menej; závisí od toho, jaké boly granálie a čo v sebe obsahovaly. Sirková kyselina v kotle obráti tieto kovy, vyjmúc zlata, na tmavo-bielu hustú tekutinu, na sirkovaté striebro, zlato však ako tmavo-žltý piesok zostane sedeť na dne kotla. Keď robotník pracujúci okolo kotla zbadá, že granálie v kotle sú už úplne rozpustené, vtedy vezme dlhú železnú týku a začne pomaly miešať v kotle, aby snáď niekde na boku kotla prilepená hrča nerozpusteného striebra nezostala. Ale pred rozpustením granálií nesvobodno miešať, lebo snadno sa stať môže, že rozpustená hmota vykypí z kotla, čo je i nebezpečné i škodu zapríčiní.

Keď v kotle sirková kyselina nemá viac už čo rozpúšťať, šuštenie úplne zatíchne, znak toho, že striebro je celkom rozpustené, a tak i pod kotol kúriť sa prestane. Rozpustená hmota zostane stáť aspoň 12—15 hodín, kým zlato náležite usadne sa v kotle a sirkovaté striebro zachladne. Po náležitom ustátí striebra vyberá sa z kotla železnými varechami, ako hustá, tmavo-biela tekutina, do prichystanej železnej vane, ktorej celá vnútornosť je olovom vyložená, aby železo od kyselín rýchlo zkazu nebralo. Vybraté z kotla striebro mieša sa vo vani drevenými lopatami; miešanie dotiaľ trvá, kým striebro nie je úplne srazené pri pomoci pary. Jestli lúh, ktorý obsahuje v sebe sirkovaté striebro, je prituhý, rozriedi sa vodou na 25° B-mé. Srazenie striebra v lúhu deje sa pri pomoci medi, ktorá má tú vlastnosť, že striebro náležite vylúči z lúhu, ona sama však zkazu vezme, tak že z nej nezostane len svetlá, sirkovatá tekutina, z ktorej potom po viacerom prevarení dorába sa svetlý liadok, ktorý pod menom Kupfervitriol je známy.

Poďme ďalej ku striebru. Toto ustavičné miešanie striebra vo vani lopatami trvá 5—7 hodín, až je náležite usadnuté a od lúhu oddelené. Či lúh obsahuje ešte striebro, to zkúšame soľným roztokom. Keď pustíme ho trochu do vane, hneď sa srazí so striebrom a ukáže bielu tekutinu, na znak toho, že striebro nie je ešte oddelené; v protivnom prípade je táto práca hotová. Vtedy ďalšie varenie parou a miešanie lopatami sa zastaví a lúhu dáme sa ustáť, najmenej za hodinu. Po uplynutí tohoto času lúh zo striebra pomaly sa odtiahne, striebro ako biely piesok vyberie sa do osobitnej, veľkému trichtáru podobnej nádoby, ktorá je zvnútra tiež olovom vyložená, dno dierkami opatrené, aby tekutina mala voľný odchod.

Tu striebro horúcou vodou premyje sa z lúhu, hydraulickým presom vypresuje z vody a v železných rúrach až do červena suší. Takto prichystané môže sa poznove v grafitových tégloch topiť. Až na veľmi nepatrnú čiastku, je čisté od iných kovov; lebo po roztopení v 1000 čiastkach obsahuje v sebe 997—999 čiastok čistého striebra. Týmto spôsobom prerobené striebro hodí sa ku jakýmkoľvek priemyselným predmetom a na peniaze. Na peniaze určenému striebru, ako i klenotníci, teraz poznove pridávajú mede, dľa potreby, a ho s ňou roztopia.

So striebrom boli by sme už na čistom; ostáva nám ešte zlato, ktoré sme v kotle nechali po vybratí striebra ako tmavo-žltý piesok. Tu zostáva asi 6—7 hodín, medzitým zaleje sa čistou sirkovou kyselinou dva razy. Táto procedúra menuje sa: predbežným koncentrovaním zlata.

Po uplynutí toho času so zlata sberá sa poznove sirková kyselina, a zlato, surové, prichádza do malej železnej vane, kde sa vodou a parou varí. Po tomto prevarení zlato znova vyberajú, tlčú buď v porcellánových alebo železných nádobách na jemnejšie, aby pri premývaní horúcou vodou s hrčiek v podobe tekutiny odišly kyselina, rozpustené želeio a iné kovy. Takto prichystané zlato ako žltý piesok prichádza ku skutočnému koncentrovaniu sirkovou kyselinou.

Koncentrovanie zlata robí sa v malom, liatom kotlíku, ktorý podobne je v peci zamurovaný, pokryvkou opatrený, tak jako väčšie kotly, z tej istej príčiny. V kotlíku tomto zlato aspoň 4—5 ráz zalejú čistou sirkovou kyselinou, čo všetko trvá bezmála dva dni a jednu noc.

Keď koncentrovanie zlata chýli sa už ku koncu, vtedy znova sberajú s neho kyselinu a vyberajú ho do olovenej misy, kde premýva sa najprv studenou, potom horúcou vodou. Teraz ešte raz ho tlčú a znova horúcou vodou premyjú.

Konečne nasleduje posledná procedúra. Ešte raz za niekoľko hodín varí sa totiž v osobitnej nádobe na otvorenom hiarte v piesku so sanitrovou kyselinou. Ešte raz premyjú ho z kyseliny a inej nečistoty horúcou vodou a tak pripravené v tégloch sušia a roztopia.

Po roztopení zlato dostáva svoju peknú, ligotajúcu sa — zlatú barvu; lebo je čisté od iných kovov, ktoré dosiaľ zatieňovaly jeho opravdový lesk.

K zlatu na 10 a 20-frankovníky určenému — jako i klenotníci — pridávajú dľa potreby istú čiastku mede, z tej istej príčiny, jako pri striebre. Lebo čisté zlato samo v sebe je mäkké, a z takého zhotovené peniaze alebo šperky rýchlo by sa zodraly medzi rukami.

Slovenské Pohľady prijímajú takéto opisy najmä k vôli lexikálnemu materiálu. V článku mojom bude toho dosť málo. Baníctvo a hutníctvo bolo u nás v rukách Nemcov, ľud slovenský osvojil si názvy zväčša z nemčiny pofušované. Ja užíval som výrazov tých, ako ony prichádzajú v obecnej mluve Kto viac vie z tohoto priemyslu, nech doplní.

a + y.

Lieky pospolitého ľudu.

V pokročilých našich časoch už máme učených ľudí, ktorí posvätili sa tomu, aby mnohonásobné nemoce ľudského tela liečili a tak porušené zdravie vedomosťou svojou nám prinavrátiť pomáhali; no za dávnych časov vedomcov týchto len tak málo bolo, že sám ľud bol nútený hľadať lieky proti rozličným nemociam a neduhom. Jednomu pomohlo toto, inému zas to; jednomu bolo to osožné, inému zas škodné, a preto neprekvapí nás, že nachodíme nielen tisíce a tisíce liekov, ale medzi tými tisícami i viac sto takých, ktoré proti jednej a tejže nemoci slúžiť majú. Liečenie toto vykonávalo sa i s rozličnými obradmi, so zaklínaním, čarením, užívaly sa i také lieky, ktoré dnes vzbudzujú úsmech alebo zhnusenie. No i v týchto zrkadlí sa národný život. Sbieranie teda pospolitých liekov je tiež kamenček k budove, ktorá v pravom svetle má nám pred oči postaviť minulý i prítomný život nášho národa slovenského. — Z tejto príčiny i podávam sbierku túto.

1. *Beľmo.* Pod beľmom náš ľud rozumie nemoc oka, ktorá javí sa tvorením na zrenici či paničke malému obláčku podobnej plachtičky. Ona je potom príčinou čiastočného, ba i celkovitého oslepnutia. Lekári rozoznávajú trojaké beľmo, a síce dľa toho, či sa ono utvorí na očnej šošovičke, či na kožke sietiny a či zrenica ozelenie. Čiastočné oslepnutie, či vlastne čiastočné utratenie zraku náš ľud menuje i *vlčou tmou, muškami,* — „mžitky sa mi robia v očiach“. Pospolitý liek proti beľmu je: Vezmi na konec noža potlčeného ďumbieru a práve toľkú váhu bieleho cukru, zaviaž to do ľanovej handričky, omáčaj ju do rascovice a po tri kvapky vpusť z nej do oka ráno, na obed a večer.

2. *Bolenie očú,* ktoré pochodí od prestydnutia, liečiť treba nasledovne: omoč ľanovú, čistú handričku do kyslého mlieka, a keď ideš spať, polož si ju na oči.

3. *Bolenie hrdla.* Keď je hrtan zapálený, mandle napuchnuté, hlas temný, glganie s bôľom spojené a suchý kašeľ trápi nemocného, liečiť ho treba takto: a) Uvar zeleru v sladkom mlieku, vyber ho horúci na handričku a teplý prikladaj na hrdlo; pritom treba hrdlo vyplakovať (gargarisovať) odvarkom šalvie, ku ktorej pridá sa medu, octu a cviklovej vody. b) Vezmi lastovičie hniezdo, uvar ho v sladkom mlieku a teplým, ako len môžeš zdržať, oblož si hrdlo.

4. *Bolenie brucha.* Pod bolením brucha nerozumie sa bôľ v žalúdku, ale tie nemoce, ktoré svoje sídlo majú v obličkách, slzine a pečeni. Proti tejto nemoci radia: Roztlč bieleho ďumbieru s bielym cukrom, vypi to vo vode, a na brucho prikladaj si teplé handry, vo vrecúšku zohriatu soľ alebo múku, ba i zbožia, a k nohám daj krpku s horúcou vodou.

5. *Bolenie zubov.* Jednomu pomohla studená voda, druhému špiritus, tretiemu kadenie, štvrtému kliešte; ale najistejší spôsob je vraj tento: Polož surové jedľové drevo na oheň, a tú vodu, ktorá bude z neho kvapkať, chyť do bavlny a polož na boľavý zub, a

uvidíš, že ti pomôže. Alebo: jestli ťa zuby bolia, vyčíšťaj si nečistotu zpomedzi zubov klincom, ktorým umrlčia truhla bola zabitá.

6. *Blchy.* Tieto pijavice zapúdiš, a) keď nasbieraš z jelše alebo z vlašského orecha listia a porozsýpaš ho po izbe a nakladieš i do postieľ. Ba dobre účinkuje i z černobyľu uvitou metlou vymetať izbu. b) Vo Veľký piatok pred východom slnka dones do izby sňahu alebo ľadu a roztrús po izbe.

7. *Červienka.* Roztlč kus žabice na drobulinký prášek a vo varenom víne daj ho nemocnému vypiť. b) Vezmi voňavý orieštek (predávajú ho v sklepe, ako korenie) a roztlč ho na prach, to smiešaj s dvoma bielkami, a do toho daj i kúsok roztlčenej tehly. To všetko usuš, a keď uschne, roztlč ho znove, a z toho prachu asi na konec noža vsyp do kališka pálenky a daj chorému vypiť. c) Do holby čistej vody vsyp asi hrsť popola (najlepšie bukového), a keď sa ustojí, tú vodu slej a daj z nej nemocnému piť, koľko sa mu páči.

8. *Dúl.* Keď ti statok prechorie, vlej mu hneď do pysku dobre osolenej pálenky.

9. *Hlísty.* a) Daj deťom piť kobylie mlieko, alebo odvarok z nevädze vo víne. b) Zo zakvitnutej paliny otras kvet, smiešaj ho s medom, natri na haudru a prilož dieťaťu na brúško. d) Zohrej kapustnice bez masti, bez soli, a daj dieťaťu dobre sa napiť; pritom roztlč cesnaku a prilož mu na brúško.

10. *Kašeľ.* Proti kašľu má náš ľud veľmi mnoho liekov. Požaluj sa len starým ženičkám, a každá ti poradí iný prostriedok proti kašľu. No najprospešnejšie sú: a) Var pšenicu, a keď tej nemáš, môžeš i jarčenú slamu variť a tú vodu piť. b) Uvar červenej kapusty a tú vodu pi. c) Odvarok syrenčia (malva rotundifolia) piť. d) Upeč bielu cibuľu a prilož si na päty. e) Natri chrenu, smiešaj ho s medom a ráno na lačný žalúdok, hodinu po obede a večer, keď ideš spať, uži z neho tri-štyri razy, čo zmestí sa na konec noža.

Jedna stará ženička poradila mi, aby som si dal uvariť „trank“, a to aby som pil. Keď som sa jej pýtal, čo je to ten trank, odpovedala, že to také zelinky rastú v tom a v tom chotári. Menovať mi ich neznala, no sľúbila, že mi ich donesie. Ale dosiaľ darmo čakám.

11. *Kameň.* Proti kameňu je dobrým liekom a) čierna či zimná reďkev, ktorú treba večer užívať. b) Jedľové puky z jari, prv než by vyhnaly, treba sosbierať, usušiť, uvariť, a ten odvarok ráno i večer piť. c) Odvarok z materinej dúšky pi každý deň ráno, na obed a večer po hodnej šálke. d) Jahody usuš v tôni, potom ich utlč na prach, a z toho prášku asi na nôž vsyp do kališka borovičky a vypi ráno i večer.

12. *Klopanie srdca.* Vezmi zúzik z kury, poumývaj, usuš a utlč ho na prach, a keď dostávaš klopanie srdca, vypi ho ako prášok vo vode.

13. *Lámka.* a) Nemocného treba uložiť do postele, ku hlave a nohám zastrknúť obruče a na ne prevesiť plachtu; potom vziať chabzdového kvetu, cukru a borievok, a tým dobre obkadiť pod

plachtou ležiaceho; no nezabudnúť nemocnému pod perinu vložiť morča či morské prasa, lebo toto vezme nemoc do seba. b) Zadováž si divú hus alebo kačku, pokrájaj ju v perí na kúsky, postav do hlineného hrnca a var; keď vidíš, že už mäso odchodí s kostí, odstav hrnec, masť sober, a tou polievkou nech si nemocný umýva boľavé miesta tela ráno i večer, a tou masťou nech sa na obed pomastí.

14. *Netrovenie,* vlastne *zlé trovenie žalúdka.* Keď ti kyslé mlieko alebo kyslá žinčica nepomáha, pi odvarok z paliny a ruty ráno i večer; alebo v červenom víne užívaj ráno i večer utlčený biely ďumbier.

15. *Pretrhnutie sa.* Pi medovec s ľanovým olejom na lačný žalúdok ráno, na obed i večer, — alebo chyť jezovca, odri ho, upeč, zedz — a vyzdravieš.

16. *Prečistenie žalúdka.* a) Varená, neomastená a neosolená kapustnica, užitá za tepla, dobre robí. b) Nasbieraj z jari mladej paliny, usuš ju, potlč a namoč do vody, a tú vodu užívaj po lyžičke ráno i večer. c) Vezmi pŕhľavu alebo z nej koreň, urob z toho viazaničku, uvar a tú vodu pi. d) Púpava z jari pripravená na šalát tiež ťa preženie.

17. *Prehltnutie vlasov.* Navar si jelšovák a celé jedz.

18. *Pokrívenie rúk* alebo *nôh.* Nemocný nech dá zarezať barana, vybrať jeho žalúdok, prerezať ho a hneď do teplého nech vopchá ruky alebo nohy.

19. *Ranavé nohy* a) treba močiť v syrenčí a bielym púdrom posýpať, alebo čerstvé syrenčie potĺcť a prikladať na rany. b) Do hlineného hrnčeka nalej vína a nakladď brezových lístkov, na to zalep hrnček kôrkou z chleba a var; po odstavení od ohňa dolož k tomu liadku a dreveného oleja, a touto tekutinou vymývaj rany a prikladaj brezové lístky alebo skorocel (plantago major). c) Zabi ježa, hlavu mu odrež a tak neodretého spáľ na prach a týmto prachom posýpaj si rany. Od tohto prachu rana nielen vyhojí sa, ale narastie i nové mäso. d) Var vodu, a keď vrie, hádž do nej žeravé uhlie a nechaj, aby s ním spolu zovrela. Potom ju odstav, uhlie vyber a vodu nechaj ustáť sa. Z tejto vody vezmi dve lyžice a jednu lyžicu dreveného oleja, to smiešaj a pierkom tri razy denne natieraj rany, a nohy vždy čistou handrou obviaž. e) V hore rastie rastlinka „o jednej jahode lístok“ a či „vrannie oko“ zvaná, tej nasbieraj, lístok z nej oblízni, prilep ho na ranu a obviaž.

20. *Pôrez.* Kto sa poreže alebo potne, a) nech vezme suchej šalvie, potlčie ju dobre a pomieša s ľanovým olejom, z toho natre na handru a priloží na boľavý úd. b) Natlč cibule a oblož ňou ranu tri razy; potom do nádobky nalej vína, nakvapkaj doň loja a zo zajačej kože vyrež taký kus, jak veľká je rana; ten kúsok kože omoč do vína, prilož na ranu, popritískaj a dobre obviaž.

21. *Opucheľ na nohe.* Vezmi červenej hliny, premoč ju sedem ráz vo vode, nalej na ňu precedeného octu, daj k nemu dreveného oleja, to spolu miešaj do tých čias, až z toho utvorí sa cesto; to natri na handru a prilož na opuchlinu.

22. *Obarenina, opálenina.* To isté, čo pri predošlom; k tomu ešte potierajú ranu mliekom, petrolejom a priliepajú na ňu kožtičku z vajca.

23. *Rak.* Moč železo vo vode, do ktorej si vlial i trochu octu; tou vodou vymývaj ranu ráno, a večer ju natieraj ľanovým olejom.

24. *Ruža.* Gáfrovú guľku natieraj na červené súkno, vykäď ho tymianom, pivoniou, orlíčkom (aquilegia) a krvavníkom (lamium purpureum), a tak prilož na boľavé miesto.

Pri liečení tejto nemoci, ako i pri lámke staré ženičky odriekajú i istú zaklínaciu formulku, ktorú však nechcely mi vyzradiť.

25. *Svrab.* Túto pliagu náš ľud lieči nasledovne: a) Najprv vykúpaj sa dobre v teplej kapustnici, aby sa svrab vydal na vrch; potom natri celé telo petrolejom a na druhý deň vykúpaj sa zas v letnej vode. To opakuj tri razy. b) Okúpaj sa, potom natri sa dobre masťou, ktorá pozostáva z rovných čiastok dreveného oleja, šváblu a utlčených orieškov. Niekde takto vymasteného vstrčia i do vykúrenej pece, keď z nej vybrali chlieb. c) Do hlineného hrnca naber z jari žabacích vajíčok (žaburín), zakry a obviaž ho mocne. Ten hrnec nechaj deväť dní stáť a potom namoč do neho handru a potieraj sa ňou. d) V teplom kúpeli drhni sa za hodinu žltým mydlom, na to v druhom kúpeli dobre sa poumývaj; potom sa pomasť masťou, ktorá pozostáva z osem čiastok sviňského sala, dvoch čiastok sirky, jednej čiastky loja a jednej čiastky čertového lajna, — a zas sa dobre vykúpaj.

26. *Svrbľavosť.* a) Vezmi z mraveniska zeme i s mravcami a vajíčkami, to polej tuhým octom, sprav z toho cesto, ktorým natri handru a prilož ju na svrbľavý úd. b) Potri sa dobre masťou, ktorá pozostáva z federweisu a ľanového oleja, a dobre sa vykúpaj.

27. *Štichanie.* a) Vezmi z dohánu alebo z horkého lopúcha list, natri ho medom a prilep na to miesto, kde ťa štichá. No neodtrhni ho s tela, dokiaľ sám neodpadne. b) Utlč horký lopúch, natri na handru a prikladaj na bok.

28. *Suchoty.* a) Usuš izop a šalviu, potlč to na prach, z toho prachu daj do žĺtka z vajca asi na konec noža a to jedz večer i ráno za pätnásť dní. Jestli by ti to bolo odporné, zohrej ho a pridaj k nemu potlčeného žltého cukru. Pritom zdržiavaj sa od ťažkej práce a mnoho jedenia i pitia. b) Veľkú žihľavu (urtica major) a nevädzu (centaurea cyanus) var a pi, ako čaj.

29. *Tok krve z nosa* zastavíš, a) keď si na krk priložíš kus teplého sviňského lajna. b) Stisni palce rúk do dlaní a do tyla daj si prikladať vodu. c) Vezmi ratoliestku z jaseňa do tej ruky, z ktorej dierky tečie krv, a zodvihni ju hore.

30. *Udretie sa.* a) Prikladaj si handry so studenou vodou. b) Syrenčia, lopúch a podbeľ potlč a prilož na boľavé miesto. c) Z mladej chabzdy naškrab kôry a prikladaj na boľačku.

31. *Uhryznutie hadom* vyhojíš, a) keď budeš variť konopné semä v bielom víne a do neho namočenou handrou častejšie si obväzovať ranu. — b) Natlč poľnej chabzdy a to priväzuj na nohu.

32. *Vši.* Na cínový tanier nalej tuhej pálenky, daj do nej

bielka dvoch vajec a sťa lieskovec čertového lajna, to smiešaj dobre; potom vezmi taký pás súkna, ktorým sa môžeš opásať, omoč to súkno do tej miešaniny a okrúť si ho na brucho.

33. *Vodnatieľka.* a) Pi odvarok z borievok, pupavého koreňa, žíhľavy a jačmeňa, a na brucho prikladaj flajster z ľanového semena a borievok (ktoré sa utlčú), potom z upareného zeleru a perašínu. b) Do hlineného hrnca vlej asi dve holby bieleho vína, daj do neho pokrájaný ľaliový koreň, pridaj k tomu rozličného korenia, urob pokryvku z chlebovej kôry, zakry ňou hrnec, zamaž ho dobre cestom a var tak dlho, až polovica vína vyvre. Potom odstav od ohňa, víno preceď a pi ho tri razy denne.

34. *Záduch.* a) Pi odvarok z materinej dúšky. b) Uvar škrupinu zo slimáka, potlč ju a zedz. c) Smiešaj kúsok čertového lajna s medom a to jedz.

35. *Zádumčivosť.* Vezmi sedem jadier z jedle, sedem šalviových lístkov, sedem lístkov z veroniky, tri lístky z pupavy a jeden lístok z podbeľu, smiešaj a uvar to: ten odvarok pi každodenne ráno.

36. *Zajakanie.* Keď sa dieťa zajaká alebo vôbec zle vraví, nech matka ide mu vyžobrať chleba a ten mu dáva jesť.

37. *Zapálenie plúcnej blany.* Vezmi jablko, rozrež ho na poly, jaderník z neho vyber a na jeho miesto polož kúsok tymianu, žltého ďumbieru, žltého cukru, pár hrebíčkov, muškátového kvetu a trošíčku tlčeného čierneho korenia; potom slož obe polovice dovedna, obviaž ho dobre zrebami, upeč na pahrabe a čím najteplejšie zedz.

38. *Záškrt.* Vezmi toľko pušného prachu, koľko treba na jeden nábitok, polovicu z neho preglgni a druhou polovicou tri si ďasná a jazyk.

39. *Závrat.* Tri hlavu a zvlášte sluchy octom a prikladaj na hlavu mokré handry.

40. *Zdutie.* Pi cukrovú vodu, alebo dobre osolené prevárané mlieko za tepla.

41. *Zimnica studená.* a) Kúsok posvätnej oblátky zaviaž do handričky a nos to na krku. b) Hrubý kaktus alebo citron zažmíkaj do tuhej čiernej kávy a vypi. c) Holbu vína dobre posoľ a potroške pi. d) Pi dobre teplú vodu. e) Vezmi poplevníka, nevädze, makového kvetu a bielej paliny, uvar to vo víne, a keď ťa nadchodí zimnica, vypi ho za tepla. f) Sotri čerstvého chrenu na misu, nalej naň tuhého vína tak, aby chren dobre zakrylo, nechaj to stáť dvadsaťštyri hodiny, a keď badáš, že ťa nadchodí zimnica, vyžmíkaj z neho za pohár a vypi. Vytrasie ťa síce mocne, ale posledný raz.

42. *Zimnica horúca.* a) Obklaď nemocného lístím z chabzdy, aby sa v ňom dobre vypotil. b) V smetánke uvar nakrájaného chrenu a tým natri telo nemocného; potom slož vo dvoje plachtu a obaľ ho ňou, aby sa vypotil. No razom ho neodokry, ale pomaly, a zakry ho inou, zohriatou plachtou. Piť mu nedaj; a čo by ťa pre smilovanie Božie prosil!

43. *Zlomenina.* Kto zlomí ruku alebo nohu, nech vezme kus slaniny, nabáda do nej ovsa, jačmeňa a pšenice, potom nech vezme tanier s vodou a slaninu zapáli tak, aby masť z nej kvapkala do taniera: a touto masťou nech si mastí zlomený úd.

44. *Zrádnik.* Keď dieťa pri rezaní sa zúbkov napadnú kŕče, vtedy treba z košieľky dieťaťa oddrapiť kus a zavčas rána, prv než by kohút zaspieval, bežať do cmitera a ten kúsok košieľky priviazať na umučenie.

45 *Žrenie.* Obyčajná nemoc pri malých dietkach. Predtým liečili ju tak, že z kratiknôta (puclíka) vzali zhoreného knôtu, rozmočili ho na lyžičke vodou a dali dieťaťu vypiť. Dnes, pravda, nepálime lojovky a preto tento liek použiť všade nemožno; miesto neho porúčajú nasledujúci liek: Nasbieraj vrabčaciencov (vrabčieho výkalu), rozmiešaj ich vodou na lyžičke a daj dieťaťu vypiť.

Toľko z mojej sbierky. V sbieraní pokračujem, a prosím ctených rodákov, jestli ktorý má niečo podobného v stolíku, aby to na tomto mieste uverejnil alebo podpísanému láskave doručil. Lieky sbierať je ľahko. Len požaluj sa niektorej obstarnej ženičke, že ťa bolí toto alebo to, a ona má hneď liek naporúdzi. — Kto mi pošle niečo v tomto obore, alebo moju sbierku porekadiel, ktorá už obsahuje vyše dvetisíc päťsto, rozmnoží svojou zásielkou, tomu už vopred vyslovujem srdečné vďaky.

Podtatranský.

K životopisu Ľudovíta Žellu.

Predkovia tohoto slovenského básnika pochádzali z Ostrolúky; a síce Audrej Želo s manželkou Zuzanou Šurmai splodil Gregora, ktorý pokrstený bol v Ostrolúke [1]), z poddanstva potom 31. marca 1722 prepustený [2]) osadil sa v Baňskej Bystrici, kde 20. januára 1723 stal sa mešťanom. Do soznamu mešťanov vnesený je pod menom Georgius, však niet pochybnosti, že to ten istý a len chybne písaný Gregorius. Roku 1755 stal sa spoluúdom zovnútornej mestskej rady baňsko-bystrickej.

Krem neho spomínajú sa za mešťanov zvolení:

1747 dňa 25. febr. Zselo Samuel,

1775 dňa 30. júna podobne Zselo Samuel, ktorý prichádza tiež r. 1787—1794, a r. 1798 ako spoluúd zovnútornej mestskej rady.

---

[1]) Srov. článok „K životopisu Andreja Sládkoviča“ v tohoročných *Slov. Pohľadoch,* a síce listinu v pozn 1., na str. 123.

[2]) Ya nize podepsana znamo cziuim komukoli nalezi, ze pristupil ke mne mug poddani Ostrolucky Želo Andriss rečenj spolu ze svim Sinem Gregoriusem Želo, zadagicze ode mne sveg Paneg, abich ga geho Sina hore gmenovaneho Gregoriusa slobodneho uczíniti račila podle geho Remesla Cziżmarskeho, aby se kdekoly se gemu bude libitj pri mestech neb mesteckach osadil a svug poctivý kus chleba slobodne vihledaval. Kterużto geho zadost ga slišic a za spravedlivu uznavagicze gemu v tom zadnim spusobem odpriti nemohla, nez podle zadosti geho predgmenovaneho Gregoriusa Želo slobodneho czinim a uplnu slobodu gemu davam, aby slobodue, kdekoly se chce osaditj, osadil a svug poctivý kus chleba, neobavagicze se zadueg prekazky odemna anebo od mogich dety, abychom geho buduczne repetovaly, vihledaval. Na czo pro lepšy gistotu gemu toto me psanj vlastnu mogu Ruku podepsanim a pečety potvrzenim odevzdavam. Actum in Ostroluka die ultima Martii Anno 1722. Eva Catharina Reiffin gebohrne von Wengrim Grundfrau. Johann Jacob von Reiff kongl. adelicher Leibquarde erster Gartschier als ehelicher curator.

Ex Protocollo praetoriali Anni 1723. die 20. Januarii Samuel Bodorovský.

Konečne v protokole mestskom nachodí sa 1791 testament Anny Zselo, ktorá r. 1800 pripomína sa ako vdova po Greichmanovi. Tohože roku spomína sa Zello Theophilus, ako pekár a mešťan, ktorý žil až do r. 1823. Od tohoto pochádza náš slovenský básnik, Ľudovít Żello. Roku 1805 prichodí Zello Godefridus, 1823 Zello Samuel, 1829 Sofia Zello a 1830 Zsello Daniel. S týmto rokom prestal rod Želovcov v Baňskej Bystrici, vysťahovavších sa na Dolnú zem.

Fr. V. Sasinek.

Literatúra.

Sobrané spisy básnické ***Hviezdoslava.*** Svázok 1. *Oddiel epický.* Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladatelského spolku. 1892. S podobizňou básnikovou. Strán 329. Cena 1 zl. 20 kr. *(Dokončenie.)*

Od literatúry požaduje sa, aby v dielach svojich predkladala otázky a záhady, vážne pre človečenstvo; no v prvom rade úlohou každej sú predsa len špeciálné otázky svojho vlastného národa. Čo by to bolo s literatúrou slovenskou, keby tak zamestnávala sa otázkami, od ktorých očakávajú pretvorenie alebo aspoň značný pokrok človečenstva, ale neusilovala sa objasňovať záhady položenia, v ktorom hynie náš národ. Človečenstvo pôjde svojou cestou — raz potkýňajúc sa, raz bystro napred — i bez nášho pričinenia. Úloha naša je doma. A neboj sa nikto o svoj význam. Duchovný fond, ktorý složí sa v literatúre, zaujímajúcej sa predovšetkým za pálčivé otázky svojho vlastného národa, bude vlastnosťou i širších kruhov. V svete duchovnom neztratí sa nič. Ostatne idea, položená v základe skoro každého vzácnejšieho diela slovenskej literatúry, je tá samá idea, ktorá od konca minulého stoletia hýbe duchovnou prácou vývodiacich národov — idea politickej svobody.

Predmetom *Hájnikovej ženy* je život mladého manželského páru — život najprv šťastný, potom potrasený velikým nešťastím. V úzadie tohoto deju, ktorý v hlavných svojich črtách možný je kdekoľvek, v horách hocktorého národa, postavená je však bôlna otázka slovenského života: rozčesnutie nášho pňa na dvoje. Jedna polovica odoberá všetky šťavy druhej, a sama predsa hynie, väčšmi než táto, pozbavená ňou podmienok vzrastu. Hlavné osoby básne vzaté sú z pospolitého ľudu, postavené do úkrytu hôr, a život, ktorý tu básnik vyčarí, obsahuje predsa všetky bôle, i všetky nádeje naše. Reflexívnymi bleskami, používanými k osvetleniu deja, Hviezdoslav zároveň prispieva i k prehlbeniu idei, svietacej z úzadia jeho básne.

Ako podotknuto už na počiatku, nemám v úmysle äštetický rozbor *Hájnikovej ženy:* bol by som úplne spokojný, keby sa mi bolo podarilo upozorniť širšie obecenstvo na obsah, to jest ukázať, čo mu treba čítať, čo mu treba znať. (Lebo stáva sa i u veľkých národov, pri veľkých massách čítajúceho a vzdelaného obecenstva, že širšie kruhy len pozde upozornia sa na najzvláštnejšie diela literatúry.) No ťažko mi je nezmieniť sa aspoň pár slovami o rýdzosti,

slovenskosti tejto tvorby nášho básnika. Rýdzosť tá podmienená je i jeho zvláštnym darom plasticky zobraziť človeka, vôbec plasticky podať čokoľvek z toho množstva (merítko pre básnika), čo on i na malom mieste videl a poňal. Podmienená je ďalej plnosťou, sviežosťou, barvitosťou, obraznosťou, silou, vôbec veľkou bohatosťou jeho jazyka. (Tiež merítko!) Akby sme ho ešte nemali, iste narodí sa človek, ktorý vezme si za študium jazyk Hviezdoslavových spisov. V jazyku tomto prichodí niekde zbytočný provincialismus (ačpráve my hovorme ešte len veľmi opatrne o tom, čo je provincialismus a čo uzákonený výraz spisovnej reči), niekde i poľské, v nárečí horno-oravskom užívané slovo (na pr. tra = trza, miesto treba, no toto iste len k vôli svojej krátkosti, keďže Hviezdoslavovi v návale myšlienok vítané sú krátke slová); ale tento jazyk, trebárs jeho úloha je len byť prostriedkom umenia, je už sám umením. Čítajte len, skúmajte, načúvajte, čo je to za jazyk, ako vyjadruje myšlienku, ako závisí od nej, ako sa mení podľa nálady, podľa odtienkov citu. Lahodnejšie už snáď zavznela slovenčina, no tak plno, tak bohato a tak pôvodne ešte nikde, ako v dielach Hviezdoslavových. Hovorím, rýdzosť *Hájnikovej ženy* podmienená je i plastikou a jazykom básnikovým, ale to ešte nie je všetko. Rýdzosť, slovenskosť tá tu veje na vás zo všetkého. Z ľudí i z prírody. Na pr. zauzlenie deja (Artušova smrť) ide z motívu toho samého, ako v množstve poetických diel; no okolnosti, črty, barva sú také, že to len u nás deje sa tak. A toto umenie Hviezdoslavovo je u prírody ešte pozoruhodnejšie než u ľudí; človeka verne zobraziť, hoc je aký komplikovaný, snáď predsa ľahšie ide než zobraziť prírodu, ktorá je tým, čo do očí bije, všade rovnaká, ktorá nehovorí ani nekoná, ktorej psychologii neučíme sa ani v školách. Hviezdoslav neopisuje prírodu — on ju predstavuje živú. Príroda v *Hájnikovej žene* žije tak, ako jej ľudia Michal a Hanka; s nimi sa raduje, s nimi vzdychá. Tie hory, lesy! V nich zvučia všeobecné charakteristické tóny lesa, no krem toho v nich prichodí všetko, čím vyznačujú sa hory a lesy slovenské. To je v celej plnosti svojej príroda nášho obydlia. Otvorte knihu tam, kde najdete les a v ňom mladý ženský svet na malinách. To je obraz rozkošný nielen z Oravy, nielen z Tatier alebo z Fatry, lež z hocktorej slovenskej hory, ktorá len rodí maliny. Svetlý punkt zo života slovenského! Pozrite ďalej, kde popadnete pred hájnikovou chalupou dvoch malých chlapcov, vracajúcich sa tiež s jahôd. Tie deti nemôžete oddeliť od prírody: obraz ztratil by svoj pôvab — vytrhli by ste rybu z vody. Alebo považme, keď po svadbe v prvú nedeľu rodinka ide k mladým manželom, týchto prvú cestu do Božieho chrámu, alebo veľkú poľovačku na panstve: príroda všade ako by bola jeden celok s človekom v nej žijúcim. V tomto ja vidím rýdzosť, pôvodnosť, v takomto vystihnutí pomeru medzi prírodou a slovenským ľudom

Želám si vrele, aby v Slovenských Pohľadoch čím častejšie bola reč o *Hájnikovej žene*. Látky, hodnej uvažovania, v nej najdeme na každej strane.

Koľko-toľko ešte o menších kusoch knihy. *Bútora a Čútora*

je v svojom žanri virtuósna tvorba. Bútora, sedliak pracovitý, neunavný, má chybku, že rád odkosí, odorie svojmu súsedovi Čútorovi. Čo viac, na lúke, zvanej „Káčerovou", vykonal, že preložil skalu, ktorá bola medzou, a prisvojil si zo súsedovho o celé kosisko. Čútora žaloval. Nuž nasledovala reposícia. Býva často po dedinách. Ale čo z toho vyviedol básnik, spor ten aké originálne postavy odokryje nám! Kontrast, že kým starí hašteria a nenávidia sa, ich deti sa milujú, príjemne účinkuje. Bútoru, keď prehrá svoju skrivodlivú vec, len vlas delí od smiešnosti; no básnik pevne drží ten vlas, Bútora, len zahanbený, zostane originálnym človekom, od ktorého neodvrátime sa pre jednu slabú stránku jeho. Vydrží i zkúšku, keď Čútorov Ondrej príde k nemu pýtať Zuzku. Ako praktický človek, nerobil veľké ceremonie. Mládzu s oboch lúk sviezli už do jednej stodoly, metál vyhodili, aby po tom, čo bolo medzi nimi, nezostalo znaku. — Báseň prekypuje zdravým, príjemným humorom.

Bútora a Čútora je dedina vo dne, báseň nasledujúca, *Na obnôcke*, dedina v noci. Tam ju predstavujú mozoľujúci, silou-mocou nadobúdať chcejúci otcovia, tu bezstarostní, svobodu svoju požívajúci synovia. Báseň *Na obnôcke* dobre bola charakterisovaná slovami: „Neobsahuje líčení přírodních a nočních, za to však celá báseň je příroda, je noc."

Poludienok je v Sobraných spisoch prvý raz tlačený. Krásna idylla. Básnik ňou ako by bol chcel ešte doplniť v svojej knihe už i tak vzácny obraz slovenskej dediny.

Na oráčinách voňavo ležalo jarné sparno: vodzka, bič sú pohodené, pluh zarytý v brázde, volky žujú u orného vôzka. Oráč posadil sa na hriadeľ, žena, ktorá prišla za ním s obedom, chystá mu stôl. Sadla si, že bude mu držať misu na svojich rukách. Tak nejedá ani kráľ. Ale nežný Ondrej nechcel, aby Zuzka ustala: vzal si misu na kolená. Zuzka zapprehendovala, medzi mladými manželmi nasledovala malá potýčka. No v tom rozskočily sa voly a začaly dorážať rohami jeden na druhého. Zuzka hupkom bola na nohách, aby muž nemusel vstávať od jedla; on zase bojí sa, aby voly nepoklaly ženu. Zuzka poradila si s volmi, muž dopoludňoval; na znak, že obed bol dobrý, volá ženu za pasy... Týmto spôsobom snuje sa svieži obraz ďalej a duša čitateľova okrieva, mladne. Aby svetlo ešte viac oslňovalo, príde i tôňa. Na roli zjavil sa starý Jajatka, synom a nevestou vypudený z domu. Hľadá si prácu. Ondrej krúti hlavou, užasnutá Zuzka diví sa neveste, že môže sa dopustiť takého hriechu, otca odohnať z domu! Na šťastie ešte mali čím nachovať starého človeka.

Keď zapriahol voly, Ondrej zadržal ženu, že mu zapoháňa okolo hrobliska, kde rohatá chrasť vadí. A orali spolu — on za pluhom, ona pri voloch. Zbadali sa len, keď zazreli prichodiť otca. Zuzka strhla sa, koľko vraj dňa zmrhala s mužom.

Báseň *V žatvu* (str. 281—320), ktorú znali sme z ružomberského almanachu *(Besedy)*, je tu skoro raz tak veľká, ako bola v tom prvom vydaní. Takýmito náčrtkami ťažko je pochopiteľným urobiť, čo všetko obsahuje táto nádherná tvorba Hviezdoslavova. Jasavé obrazy žatevné striedajú sa v nej s hlbokými dumami básnikovými.

Čítaš, a očarovanému myšlienkou i sladkým jazykom, dumy tieto chvíľami prichodia ti ako niečo nadzemského, ako zjavenie. Alebo chcete vedieť, ako povstáva slovenská pieseň? Hrabáčky zaspievaly: „Nebanovala bych...“, básnik sa ozve: „Ó, krásny spev! výron mysle ľudu môjho prostý, srdečný!... Jak zdroj vyvierajúci tajne, — kvet, čo zkvitol nevedomky v prírode voľnej, bez líčidiel, divom, nečakane,

leda tknutý svitom a krôpkou rosi v máji —
jako šumot — kto zná čím? vyrušaný v háji...
Kto vyskúma, uhádne: kedy, jak sa rodí?
aké vrstvy pretečie, aké prejde brody,
akú zvládze ťažkosť: až piesňou vo svet zhudie!?
Ale najskôr s pôrodom jeho tak to bude:
radosť slietne s výšiny duše, zora zlatá,
žiaľ podijde z hlboka, horou smútku chváta —
i kde dumy poľan, kde križujú sa cesty,
stretnú sa, zasadnú jak ženích u nevesty:
ona smavo zasvitne v obličaj mu čierny,
on zas tklivým zrakom jej všeteč skrotí, zmierni,
až si porozumejú, uvyknú si celky,
ruka v ruke, v duši duch zamenia sľub veľký! —
i nadpriada zatým reč jaro hneď, hneď jeseň:
zuní mluva rozkošná, zádumčivá pieseň...
Niekdy radosť prerazí: svet podskočí celý!
niekdy smútok prevládne: deň zatmie sa biely.
— Akokoľvek: spievaj! oj, spievaj, ľud môj milý!
Tvoje piesne tak či tak, lež sa narodily
z tvojho lona jedine, z duše tvojej plna:
za vzdychnutím vzdychnutie, za vlnôčkou vlna...
Ó, keby ste vedeli, keby, ľudia moji!
čo tá pieseň znamená? za čo ona stojí?
Nie je chleba okružkom, pravda, huňkou je,
človek nezasýti sa ňou, nezaodeje;
predsa keď tak zkvílite poľom prenikave,
rozpustíte poletom pieseň po dúbrave —“

Keď povedal, čo všetko je v piesni, aké sú jej účinky, básnik vyznáva o sebe:

„I ja spievam od mladi. Ako? čo tam po tom?
no nemožno nespievať. Milo či nemilo,
i mňa takhľa, ako vás, razom zachvátilo
nepoznané vanutie, pudí tajnou mocou
hneď dňa jasnou oblasťou, hneď hviezdnatou nocou,
a viem, hnať neustane, pokým s hlasom duše
ostatným neodletí ostatný šíp z kuše.
. . . . Poesie vonný
dych mi plaší únavu, keď sa slnko kloní,
rozlad upravuje môj, protivy mi mieri,
nádej zrosí, obživí i kahanček viery;
ona, áno, zavládla celým mojím bytím!...
Len ňou som dač; bez nej, ach, ničomné nič... cítim!

Potom vyzýva spievať — matky, kolísajúce svoje deti, aby pieseň jasotná svietila im vo snách, aby im utkvela v úšku, ako zvuk v zvone; — device, aby nemysleli vrahovia, že umrel rod, bo zanemel.

Aká velebná je báseň od samého počiatku, tak končí sa, hymnicky:

„. . . . . . . Žehnaj, ó, Bože! môjmu ľudu.
Chráň ho vlastnej povole i svetského bludu;
zachovaj ho pri onom, čos' mu sám dal, byte,
osvieť v ume, usvedom v duchu, prečisť v cite:
že jak škorván vzlietne z brázd, vznesie srdca tieseň,
uctí i svoj skromný šat, i zvelebí pieseň . . .
Zobúdzaj ho, zobúdzaj tak, jak svitáš, Bože!
oblec denne v silu, že všetky prieky zmôže;
a keď mrkáš, odchádzaš v nebo zahrnuté
nocou, postaraj sa oň zavše, pod perute
ushromažď ho anjelské, uprav svoje hviezdy
strážne: každá nad jednou chalúpkou nech hniezdi . . .
A keď živlom uvoľniť dáš vše na čas putá,
prevetrievaš sveta sieň — lebo zloba krutá
hnusne trúsi, kúdolí diabol dymom, puchy,
i potrebno často zlé povymietať duchy —
vtedy, Bože! smiluj sa, pre tú mnohú plevu
nedaj zrnko uchvátiť prúdom tvojho hnevu!
nech obijdú bydločko jeho jakby sihoť,
odraz príval, odvej plam, odchýľ pohrôm švihot!“

A prvý voz je záverečná báseň. Hviezdoslav tak nazval prvú knihu svojich sobraných diel. Sám seba zovie mrcha gazdom, ktorý ľahkú živnosť složil do stodoly. My voláme mu: boháč! Toľko požehnania v jeho stodole, tak širokej, ako priestor slovenského-slovanského slova, že potrvá na veky. V epilogu tomto tichým tónom podáva silný obsah. Vykladá, ako rád by prevrtnúť súdbu svojho zbedovaného rodu, ako rád by zrýchliť sťarbavelý chod dejov. Mládeži privoláva, aby neodnímala rodu svoje talenty, že už „dosť dane ducha vtieklo do pokladne nespolnej.“

„Ó, mládež! Bár bych aspoň naposled
zaspievať stačil pieseň: že by zory
som vylákal tvár a z brázd dumných v let
škorvánkov jasné vyduril som chóry!“

*

Bolo počuť, že diela Hviezdoslavove, ktoré vošly do tejto knihy, ešte nachodia sa v rukách obecenstva, že Nakladateľský spolok týmto svojím vydaním prepína vec. Ja hovorím, že to, čo v knihe dostali sme nového, samo preváži jej celý náklad. A prosím povážiť jednu vec. Čo má slovenská literatúra od Hviezdoslava, to vari nepotrebno vykladať. Nie odmeniť — to ani len oceniť nemôžeme. Tu len ďakovať Hospodinu, že v súžení velikom dal národu slovenskému poéta, obväzujúceho svojím božským slovom jeho rany, povznášajúceho jeho mdlého ducha a ukazujúceho mu ľud-

skejšiu budúcnosť. A čo má Hviezdoslav navzájom za to? Dva väčšie, dva malé odtisky — biedne odtisky svojich diel. To bola všetka zaujatosť slovenského obecenstva oproti nemu Či ono, ktoré mu toľko ďakuje, nemá sa usilovať aspoň obodriť básnika primeranejším vydaním jeho diel? On nech len zapĺňa časopisy slovenské, ale obecenstvo nie je povinné dokázať ani toľko, že váži si tieto kusy, poodtŕhané zo srdca básnikovho. Sme chudobní, bez prostriedkov, ale keby tak nemali sme Hviezdoslava a bola by možnosť kúpiť si ho, čo všetko boli by sme hotoví zaplatiť! Keď je tu, keď požehnal nám ho Bôh, máme hútať, či nemohli by sme praktičnejšie vynaložiť pár desiatok, ktoré vyžaduje vydanie už raz tlačených jeho diel?

A ktože je to, čo mal dosiaľ Hviezdoslava? *Pohľady* a iné vydania, v ktorých tlačievaly sa jeho diela, sú zväčša roztratené; odtiskov, obstaraných z jeho niektorých väčších tvorieb, bolo všetkého spolu vari po 200 exemplárov. Ja sbieram slovenské spisy, Hviezdoslav je dávno rozkošou mojej duše, a ja nemám ho celého. Ja čítal som snáď každú jeho literu, a ďaleko, veľmi-veľmi ďaleko som od toho, aby som ho znal, ako znať ho patrí sa čítajúcemu Slovákovi. Poznáme, čo máme v tomto básnikovi, len keď bude nám bývať na stoloch, stále pod rukou.

Čo cenného vyšlo v časopisoch, práve to treba vydávať v knihách. Nám ide o rozšírenie Hviezdoslava. Jeho diela sú prameňom pre oživenie, obohatenie nášho ducha: ten prameň prístupným urobiť je pre nás veľmi vážnou vecou. A do sveta širšieho netreba mu ísť? Čím môžeme sa my predstaviť svetu? Jedine literárnym, umeleckým dielom. *Jozef Škultéty.*

Dr. *Johann Kvacsala*, **Johann Amos Comenius.** Sein Leben und seine Schriften. Berlin, Leipzig, Wien. Verlag von Julius Klinkhardt. 1892. Str. 480 a 90 v. 8°.

K tristoročnej pamiatke narodenia veľkého učiteľa národov, jednej z najväčších osobností XVII. storočia, vyšla celá literatúra oslavných, život i účinkovanie a značenie Komenského rozoberajúcich spisov. Najmä v Čechách a v Nemecku široko zapodievali sa touto otázkou. Vychodí nové, rozmnožené vydanie znamenitej knihy Zoubkovej; počali vydávať usilovne sostavenú prácu Šmahovu; vyšiel rad knižiek populárnych pre najširšie obecenstvo. I v Nemecku Komenského objasnili so stanoviska pädagogického, náboženského, filosofického atď.

Ale žiadna z tých mnohých kníh a knižiek, čo ako záslužných v svojom spôsobe, ani zďaleka nemôže rovnať sa dôkladnej, obšírnej, predmet doprosta vyčerpávajúcej práci rodáka nášho, professora ev. lycea prešporského, dr. Jána Kvacsalu, ktorý štúdium osudov i diel Komenského urobil si bol cieľom životným. Od dvadsiatich rokov sbieral po svete roztratené vzácne originále i celú evropskú literatúru predmetu, kým ju úplne nemal pri ruke; sedal v museách a knižniciach v Londýne, Prahe, Budapešti, Lešne, Ochranove, Draždanoch, Viedni i Hanovru, odkrývajúc rukopisné žriedla posiaľ vôbec neznáme alebo povedomé iba zčiastky; pozeral rodné kraje i miesta, kde Komenský žil a účinkoval; študoval dobu, okol-

nosti, spoločnosť, vynikajúce osoby, prúdy myslenia a cítenia v epoche Komenského; po čiastkach svedomite a umne rozoberal neprebraté posiaľ kusy jeho učenia, — a tak pripravený oddal sa písať celkový obraz Komenského života a činnosti, ktorý vzhľadom na úplnosť spracovanej látky stojí na vrchole dnešnej vedy a ponímaním predmetu stavia sa k najpokročilejším tvorbám svojho oboru.

Goethovými slovami, položenými za motto, spisovateľ naznačil svoju vysokú úlohu: človeka predstaviť v okolnosťach jeho doby, ukázať, nakoľko duch času ho napomáha a nakoľko hatí, ako z toho všetkého človek tvorí si svoj názor sveta, a ako tento svoj názor, ak je umelec, básnik, spisovateľ, zrkadlí zase na vonok.

A takou cestou pokračujúc, pôvodca predstavil nám postavu Komenského takrečeno v životnej veľkosti, s jasným, životno pravdivým osvetlením. Na tej postave nieto nič mytického, nič tradicionálneho: hlboká zbožnosť a nekonečná dôvera v Boha, tichá pokora v utrpení, ale i neprestajná, zimničná práca vo všetkých dostupných mu oboroch k utvrdeniu viery, k povzneseniu rodnej zeme a zveľadeniu výchovy i vedy, aby, nakoľko možno, uskutočnil kráľovstvo Božie na zemi a ľudstvo pripravil na nový príchod Kristov a nové jeho zjavenie, v ktoré s mnohými znamenitými vrstovníkmi svojimi pevne veril. Dr. Kvacsala sám veľmi dobre vie, v čom je cena a novosť jeho práce. Vedľa stránok uvedených sú to menovite isté partie, ktoré posiaľ boly zanedbávané, a ktorým on venoval zvýšenú pozornosť. Bez znalosti pädagogických jeho predchodcov snahy Komenského v tomto obore ostávajú nepochopenými; bez obšírneho rozboru jeho fysiky filosofický názor sveta necelým; bez rozhľadu po všetkých učených snaženiach a najvyšších cieľoch vtedajšej vedy jeho pansofická činnosť nejasno poňatá. Na to všetko jasné lúče svetla a základného pochopenia veci hodil autor, nikde nič nenechávajúc bez príčinnej spojitosti, všade vysvetľujúc ľahko, prirodzeno, a preto i pravdivo. Konečne kniha naša veľmi vyhrala tým, že ju písal teolog. Posiaľ Komenského uvažovali pädagogovia, básnici, historikovia, encyklopädisti — teologovia ho zväčša obchádzali. V knihe Kvacsalovej prvý raz nachodíme i túto stránku účinkovania Komenského základne pochopenú a objasnenú od odborníka, a preto i všetko, čo v tej veci hovorí, je pevné a bezpečné, bez dilettantského habkania a bezbarvých frás.

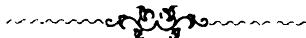
Zasluhoval by veru Kvacsalov ‚Johann Amos Comenius', aby mu i naše odborné sily doprialy pozornosti, akú zasluhuje. Že v cudzine bude ocenený podľa zásluhy, o tom nepochybujeme. My týmto neodborným slovom môžeme iba *upozorniť* na vzácno dielo, ozdobu literatúry vedeckej. *J. V.*

Na svite. Verše od *Somolického* V Ružomberku. Tlačou a nákladom Karla Salvu. 1892. 16⁰, str 98. Cena 60 kr.

Pamiatka *na štyridsaťročie literárnej činnosti* **Franka Víťaz. Sasinka,** kňaza katolíckeho. Sostavil a vydal Zadumený. V Ružomberku, 1892. Tlačou Karla Salvu. Nákladom vydavateľovým. 16⁰, str. 53.

Rok 1892. **Sošit 10.**

Slovenské Pohľady.

Konec a začiatok.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučin.*

I.

„Chvála Tebe, Hospodine — keď som len tu!“ vzdychol si Martin Kupec, hľadiac temer zbožne na dedinku, skrytú v stromoví. Zapadajúce slnce hádže na ňu svoje svetlo, zlátiac i celé okolie. Je jaseň, listie väčšinou spŕchlo — ostatok čaká na prvý vetrík.

Clivo v tej prírode Božej! I to slnce ako by sa ťažko lúčilo s krajom, ktorý ohrievalo, pokrylo rastlinstvom, naplnilo teplom, obťažilo požehnaním. Na rozlúčku sa posoší, vykúzli dakoľko jasných dní, aby tým väčšmi banovali za ním. Vietor duje, pišťí a kvíli — príroda plače, sťa dieťa pred spaním.

Martina to všetko netrápi. Je veselý, natešený. Na úpätí kopca, na ktorom zastal, leží dedina, v ktorej sa narodil, strávil detský vek — z ktorej ho po skončení školy vypravili „do sveta“, na remeslo. Je mu bezmála štyriadvadsať rokov — od dvanásteho roku nebol doma. So zbožným citom pozerá na dedinu, v nej sa ukrýva všetko, čo ho tešievalo...

Len čo vrátil mundúr, zbraň — vôbec čo vojak od eráru dostáva, len čo sa v kasárni odbavil — už bežal k železnici, v túžbe za vrchami a horami, ktoré strážia nad jeho rodiskom. Pred rokom nebol by sa nazdal, že ho bude rodná obec tak mocne vábiť. Mal jej kedy odvyknúť. Privykol sa Miškovec považovať za domovinu. V ňom sa vyučil remeslo u statočného majstra Daniela Mrvu — ten sa mu stal druhým otcom. Z jeho dielne šiel rovno do kasárne. Dlhé sú tri roky, dlhé: zvlášte keď plačú za tebou tak krásne oči, ako Marienky Mrvovej... Sľúbil jej na dušu, že vráti sa do Miškovca a potom — potom... No stalo sa inak. Markine oči prestaly plakať, začaly sa usmievať: lenže už nie jemu. Nuž zlomila sľub, vlani sa vydala za druhého.

Preto sa mu tretí rok zdal najkratším. Vojenčina začala ho tešiť, i na šaržu začínal byť hrdým. Bol i na tom, že zostane slúžiť „za zupu“. Veď konečne kam ísť? No na manévroch stretol sa s vrstovníkmi z dediny: i zmocnila sa ho naraz túžba nakuknúť domov — alebo usadiť sa tam nadobre.

„Ba čo povie Mišo!“ dumá. „Otvorí ten ústa, kde sa tak nenazdajky beriem.“ Naschvál nepísal bratovi. „Nech sa zadiví, keď tak vhupnem naraz.“ I celou cestou sa teší, čo brat povie. „Nič ten nepovie, bude stáť ako stĺp.“ Tak sa teší napred nad bratovým prekvapením.

„Ale čo ako — bude rád; viem — bude rád,“ zakľučuje rozmýšľanie. Mali sa radi, i tvrdo sa lúčili. Ale otec nepopustil. Rozhodol: „Čo si budete zavadzať na jednej škvarke? Jeden na pravo — druhý na ľavo, ako Lot a Abraham. Starší zostane — mladší vystúpi.“ A tak sa i stalo.

V dedine zastal pred domom cele novým. „Pochlapil sa ten Mišo — ani by k nemu netrafil!“ Vo dvore tiež všetko páchne novizňou. Veru, keby starý Kupec dnes tak z hrobu vstal, sám by sa začudoval nad toľkou zmenou. Nebohá Kupcuľa tiež by netrafila do sypárne — stará sypáreň srúcaná a nová stojí medzi stromovím za potokom.

Nie div, že nesmelšie klope na dvere. „Všetko cudzie mozole, cudzia zásluha — tvojho nič, ani ímrčeka. Nepreložils' tu krížom slamy,“ máta ho čosi. „Kdeže ti je dom — kde?“ Hneď by sa vrátil, keby mohol. Nuž tak to býva, keď máme neistotu pred sebou.

Premohol rozpaky a srdnato vstúpil do izby.

Pri kozube stojí ženská, mladá, kvitnúca. Pri nej dvoje detí; ako vidno, oba zurvalci. Malý drží sa materiných sukieň a nešikovne tiape po zemi. Keby nevedel, že to gazdina, nepoznal by v nej Hanu Mišovu. Znal ju ako útlo dievčatko: tu tá roba je ženská na miesto.

„No — či ma poznáte!“ prihovára sa jej s úsmevom v tvári.

„Nuž Martin!“ odpovedá ona dosť spokojne. Nebárs badať na nej prekvapenie, alebo rozpakov.

„A ako si ma poznala?“ diví sa.

„Veď sa ponášate veľmi na tamten obrázok,“ ukazuje mu podobizeň, medzi oblokmi zavesenú.

„Tak už hej,“ dovtípil sa Martin. Bol zabudol, že sa dal sniať, keď postúpil na kaprála.

„Sadnite si u nás,“ núka ho Hana.

„U vás?“ Chcelo sa mu rozosmiať, no smiech mu prischol na ústach. Miesto toho sa pýta: „Ako sa mávate?“

„Ako my. Pri robote a pri biede... Stavali sme ľaľa, všetko od gruntu. Dom na spadnutie. Steny sa rozsypaly — iba črvotoč. Moje peniažky tašly... Moc to vynesie: také nákladky! Aby nie môj výplatok, boli by sme v dlhoch. Ten nás vytrhol.“

Nevedieť prečo, ale jemu to prichodí divne. Osoba cudzia takto tu rozprávať!

„Keby nie tvoje peniaze, neboli by ste hádam toľko stavali. Gazdovské stavy boly by ešte poslúžily za čas...“

„Boly by už na hŕbe — horký!“ odpovedá Hana. „Nebohý otec sa tiež neobzreli... Zostali sme v zhnitých stavoch.“ Riekla to už rázne — jemu sa zdá, že schválne chcela uraziť nebohého otca.

Líca podlialy sa mu krvou. Slová nevesty ranily ho do duše. „Niet prečo otca takto spomínať," ozval sa hneď, s iskriacim okom. „Dlžôb nezanechal — gazdovstvo dobre zaviedol. I v hotovosti dačo zostalo..."

„Toľko, čo vám šlo na výplatok," odpovedá Hana.

Martin mlčí. Vo vojne naučil sa preglgnúť všeličo. No toľko už vie, že škoda mu bolo sem chodiť.

„Kde je Mišo?" pýta sa po dlhej, dlhej chvíli, celkom chladno.

„Šiel úhoriť," odpovedá ona.

Zanedlho bolo čuť, ako vyspevujú orné kolieska. Vtiahol gazda do dvora. Martin ide predo dvere. Privítanka Hanina ho schladila — no zazrúc Miša, zabudol na nepríjemnosť. Mišova červená tvár ešte viac sčervenela a vľúdne oči zažiarily radosťou. Ozaj bratsky mu stíska ruku.

„Vidíš, dobres' urobil, keď si prišiel," vraví mu. „Tamtej noci si sa mi prisnil: ja že ťa zašlo dačo. No, keď si len tu!" odvráva si vypriahajúc voly. „Ale ťa, synku, narástlo kus! Len kde sa ťa toľko nabralo."

Nuž radosť Miša počúvať. Martinovi sa zdá, že vrátily sa časy, keď im mať rozlomila kabáč na poly a oni si ujedali, sediac družne pod pripeckom. Mišo, ako vidno, je ten istý.

Vošli teraz už do izby a zasadli za stôl. Zahovorili sa, že ani nezbadali, iba keď prišla večera.

Tu sa pýta Mišo: „No a teraz akože? Akože v tom Miškovci? Pôjdeš k Mrvovi?"

Táto otázka dotkla sa dosť bôľne Martina. Brat znal, na čom zostal s Mrvovou dcérou — no čo sa potom stalo, Martin nedal mu znať. Mišo tedy nevdojak dotkol sa boľavého ešte miesta.

„Nie, už ta nepôjdem," hľadí vravеť hlasom spokojným, ale ťažko utajiť pohnutie. „Tam už majú druhého. Už sa vydala..." Keď podvihol zrak od stola, zastihol Mišove oči, ako so súcitom pozerajú naň. Zahanbil sa — no i teplota akási vlieva sa mu z tých očí do duše.

„Najlepšie bude — zostaň u nás," vraví Mišo úprimne. „Dosť si sa naponevieral po cudzom svete. Čižmár sa i v dedine zíde a domu dosť..."

Tieto slová tlmočily i Martinove city, dosiaľ utajované. Podal bratovi ruku a stíska mu ju vrele. „Ty, Mišo, si dosiaľ taký, ako si býval..."

„A akýže budem?" A v rozpakoch shŕňa trosky so stola. „Či sme takí, lebo takí — ale bratia sme."

Po tomto osvedčení sedia zase ticho jeden pri druhom. Iste rozpomienky z detských čias ich zaoberajú. Mišo je i krem toho spokojný. Povedal takú vec, čo ešte nikdy nepovedal. I Hane dokázal, že vie hovoriť, keď treba. Aspoň nepovie, že má ťľka muža.

A ono keby sa obzrel, videl by, s akou výčitkou a hrozbou naň pozerá. Sedí za to ticho, ohlásila sa až vtedy, keď sa jemu i hosťovi začalo zívať.

„Poď, donesieme omlacok slamy. Musíte spať na zemi; nevedeli sme, že prídete. Postele nemáme," doložila obrátená k Martinovi.

Po nich vyšiel i Martin. Rozhliada sa po nebi, posiatom hviezdami. Živo trblietajú, sťa by ho vítaly pod otcovskou strechou. „Práve takto bývalo, keď mať ešte žila," pripomína si Martin, čujúc ako z dediny sa ohlášajú trepačky. „Mať trepala pri mesiačku, Mišo buchkal a ja driemal pri nej na pazderí..." Rozpomienka ožila tak sviežo, že zdá sa mu, ako by čul materin hlas od humna. „Umretí sa vraj tiež ukazujú," presviedča nedôverčivosť — i ide k humnu za hlasom. Zastal a načúva. „To je Hana — nie mať," húta, „a ľala, meno mi spomína." I nadkladá uši, aby lepšie počul.

„Ešte sa mu ponúkne — zostaň u nás!" čuť Hanin hlas z humna. „Čida nezostane! Vďačne ten. A o rok vypráši mňa, potom teba i s deťmi. Vojačisko k tomu, a ty taký, taký... Mňa sa neporadí — ja som nič, v mojom vlastnom dome. Len keď on tu bude — žena sa môže ísť pásť."

„Ale aká si ty!"

„Aká si ty!" skáče mu náruživo do reči. „Do mňa zaraz: aká si ty! Taká som, keď je muž niktoš. Nie aby si hájil svoje: ešte sa ponúkne kadekomu. A toto je dom môj! Ja si nedopustím do svojho. Vyplatili sme ho do krajciara..."

Martin, bárs je tma, vidí jasne, čo pred chvíľou nevidel. Zná už, prečo ho tak privítala. Zahanbený, že v otcovom dome môže sa dačo takého vravieť, vracia sa do izby. Chodí hore-dolu, nevediac, čo robiť.

Keď tí vošli dnu, už-už vybúšil hnev. No utíšil sa, hľadiac na Miša. Veď i jeho tvár dokazuje, že on je najnešťastnejší. Oči sa im sňaly a Mišove v rozpakoch a zahanbení unikajú kamsi do kúta.

„Mohli ste sa neunúvať," preriekol tu Martin, berúc klobúk a palicu. „Ja i tak tu nejdem nocovať."

„Nuž!" zvolala Hana.

Martin ani nehľadí na ňu. Obrátený k Mišovi pokračuje: „Ja viem, že máš cit bratský. Ale do jej domu viac nevkročí noha moja. Budem ti vždy, ako som ti bol; ale mrzko od teba, že si sa dal pod moc takej, takej — stvore. Ešte i otca ti hanobí..."

Povedal by mu ešte mnoho, ale neborák Mišo stojí pred ním, ako žiak pred virgasom. Je pokorený, vďačne by sa prepadol do zeme. „Načo ho biť — i tak je dosť bitý," myslí si.

Len Hana nechápe, čo sa robí. Urazená je, že švagor pohrdol nocľahom.

„A čože nám ubližujete?" vyčíta mu. „Postele nemáme, ale toto je slama čistá. Nebojte sa, že z nej odnesiete dačo, ako tam po malébroch, či ako to voláte."

„Chceš vedieť?" obracia sa k nej, červený v tvári. „Radšej pod holým nebom. Nevieš, čo si vravela v humne?" I hľadí jej ostro do tváre. Ona nemôže vydržať jeho pohľad, klopí oči. „Myslíš, že som utisnutý na tvoj dom? Ale škoda sa pŕliť..." Tu si vydýchol od rozčulenia.

„Aký hrdý!" posmieva sa mu.

„To si zachovaj,“ vraví jej, obrátiac sa pri dverách. „Zachovaj si, že viac s tebou neztratím slova. A ak sa mi budeš takto stavať — pozri!“ Tu naddvihol palicu. „Soznámiš sa s ňou...“

II.

Vyjdúc na ulicu, obzerá sa na všetky strany. „A teraz kam?“ pýta sa. „Pod holým nebom?“

Cítiť, a dokonale, že oktober tu. Zima je, matka-zem vychladnutá. Kráča bez cieľa dolu dedinou. Došiel až ku krčme, tam sa ešte svieti. Bez všetkého ide dnu.

Za stolom sedia dvaja občania: Juro Sivák a druhý akýsi neznámy. Jura zná dobre. Je čosi starší od neho. Pamätá sa z časov detských, keď Juro sirota bez otca-matere prišiel zavše k nim, poslúžil pri dome a v poli, popásol statok za chôvu alebo hábočku. Keď odchádzal na remeslo, Juro — už mládenec na miesto — slúžil u jednoho gazdu. Dnes pravda neznať na ňom biedy. Vidno, že dobre sa mu vodí. I oči sa mu ligocú, už či nápojom, či veselosťou alebo od hádky, lebo so súsedom beseduje veľmi živo.

„Nie — za päť a sedemdesiat nemôžem, na moj' pravdu!“ vraví súsedovi, kladúc si dlaň na prse. „Krava z dobrej fajty — môže sa priahať.“

„Ale ja ju priahať nebudem,“ odpovedá druhý hrdo. „Keď priahať — tak voly priahať. Na to sú — nech sa priahajú. Ale krava — tá nech má pokoj. Viete, ja nejdem klamať Pána Boha... Kravu dal, aby bolo mlieko — priahať, na to sú voly.“

„Veď už ako chcete: ja nedbám,“ spokojuje sa Juro. „Môžete ju trebárs za sklo postaviť. Ale ja si mívam, že Pána Boha neklamem. Hoviadko ako hoviadko. I kobylu priahate a tá dáva i iný osoh. A ja vám poviem: ja iba na kravách... Čo iný dá volu, ja krave — robí sťa dobrý vôl i na mlieku nepochybí...“

Tu sa obrátil i zazrel nášho Martina. Skočil na rovné nohy, tvár sa rozveselila. „Nech som Kubo — Kupcovie Martin! Povedz mi, synku, kto ťa sem nasypal?“ I podáva mu ruku srdečne.

„Veď vieš — ako prepustený vojak,“ odpovedá Martin.

„Bodaj ťa!“ na to Juro. „No, sadni si medzi nás,“ i pomkýňa sa mu na lavici. „Tuto je Maťo Húska z Lehoty. Človek hodný — ale v jednačke sťa ten kremeň... Jednáme sa na kravu a nedaj Bože pohnúť. Dáva päť a sedemdesiat, a ja za osem a sedemdesiat. Ja skáčem po zlatkách — on sa vlečie po šestáčkoch do hora. Bodaj ho Pán Boh živil!“ Tu udrel Húsku po pleci a rozosmial sa, ukážuc dva rady zdravých zubov.

Jednačka sa pomaly, ale predsa len skončila. Z oldomášu musel piť i Martin. Tak zabudol na brata, na Hanu. I Húska sa pobral na nocľah ku sestre, vydatej tu v dedine: a oni zostali sami, pred nimi fľaška s dvoma pohárikmi, na stene malá lampka a za mrežkami driemajúci chlapec krčmárov.

„Nuž, Martinko, tys' prišiel!“ prihovára sa mu Juro, teraz už vážne. „Ako sa ti vodilo?“

„Braček, len tak..." Táto otázka človeka cudzieho, ale úprimného, pripomína mu nanovo, aký je opustený na svete. Nebyť strážmajstrom, pustil by sa vari do plaču. Ale za to otvoril Jurovi srdce, vyžaloval sa mu.

„Klampa — klampa!" povráva Juro. „Vieš, ona je Hurtáňovská: a každý z toho hniezda horenos... Majú čosi viac od iných — už vystrájajú také divy. A Mišo pri nej taká Katra... Eh, vsadil by jej piadlo do úst, keby mi húdla poza uši."

„Vieš, keby len otca nespomínala! Že vraj stavy na spadnutie — že taký a taký gazda..."

„Povedám, Hurtáňovská! Princezna — fufna! A tvoj otec — Pán Boh ho osláv! Nehodna mu do koľaje stupiť. Aký bol mne! Vlastný otec nebol by lepší. Vieš, keď som to v Dohviezdny večer chodil po dedine — sťa hoviadko bez gazdu. Nebolo sa kde uchýliť: ani rodiny, ani známeho! A on povie: Juro, hybaj do nás — budeš sviatkovať s nami. Ej, nik nevie, čo to bolo! A vždy poradil: Juro, toto takto — toto takto, a vždy dobre vypadlo. To bol človek! A mať!"

Dobre padne Martinovi čuť dnes večer také úprimné reči. Oblapili sa okolo hrdla a tak sedia a rozprávajú o starých časoch. Až keď Martinovi klesla hlava, oťažená snom, ustatosťou a nápojom, vraví mu Juro:

„No a teraz poďme."

„Ja tu budem — nemám kde..."

„To veru!" odporuje Juro. „Pôjdeš pekne do nás. Mám ja kde prichýliť pocestného. Moja Zuza — neboj sa, tá je inakšia. Doniesla i peňazí i čosi poľa — ale nikdy nevyhodila na oči... Vieš, to je žena, ako svedčí. Ja ti ukážem, aká je moja Zuza!"

Pojal Martina popod pazuchu a zaviedol domov. Martin ani nevie, kade ide, ani kam ide. Ledva sadol na lavicu, oprel sa o pec a zaspal.

Ráno sa našiel na posteli. Slnko svieti rovno do izby, Jura nevídať nikde. Iste už v robote. Po izbe chodí ženská, nie veľmi šumná — gazdina.

„Nie veľmi sa zmenila, iba čo podrástla a zmohutnela. Nikdy nič zázračného nebolo na nej. Nuž ale každý myslí, že má perlu..."

„Už ste sa prebudili?" prihovára sa mu gazdina, zbadajúc, že je hore. „Voz zahurtoval — naši išli do hory: iste vás ten zobudil."

„Ach nie," odpovedá Martin, „ale už je čas. Vidím — slniečko vysoko." Robí pokus, že sa zodvihne — no hlava odkväcla na hlavnicu. Je ťažká, k tomu hučí v nej, sťa pod kolesom mlynským. „Ó — hlavička moja," vzdychá, „ide sa rozsypať..." Prichodí mu na um, čo zažil u brata, čo v krčme, i ako sa sem dostal. Vidí, prečo hlava trešti... Je síce vojak vyslúžený, ale nikdy nebol pijak veľký. I v kompánii bola trochu nespokojnosť, že stal sa strážmajstrom človek, čo ledva unesie liter vína...

„Len si pospite trochu, alebo vám uvarím čiernej kávy," núka ho gazdina.

„Čiernej kávy — hm," diví sa on. „A kde vy beriete čiernu kávu? V našej dedine o káve nechyrovali. Iba kedysi varila ju vraj stará Kĺukanovie — i to tak, ako bôb, nepraženú..."

„Bola som za kmotru," vysvetľuje gazdina, „tak jej zvýšilo čosi. A povedajú, že káva je na to dobrá... Lebo šípim, čo vám chybí."

„Čida nešípite! Pamätám, ako som sa redikal. I mrzí ma. Ledva som prišiel — a hneď som sa tak preukázal."

„Nuž nestarte sa — len ako doma. Môj rozprával, čo sa stalo. Nedivím sa, že ste šli k židovi, keď tí tak... A vy chlapi bez toho," vraví to s úsmevom, „všetko iba zalievať. Keď radosť — nuž zaliať ju; ak nešťastie — i to len zaliať."

„Hm, osoba je toto nie sprostá," myslí si Martin. „I vie ťa zavrátiť, i nie je taká ako Hana..."

Tak sa musel chudák Martin liečiť. Popoludní sa mu hlava ako mak prečistila. Prišiel i Juro z hory. Martin mu oznamuje, že zajtra ráno ide do Miškovca.

„Urob si, ako vieš," odpovedá Juro, „ale ja, byvši tebou — ja by sa nerušal. Prišiel si domov, že doma ostaneš: tedy ostaň."

„Keby nie to," vzdychá Martin. „Ale takto sa všetko zmenilo. Čo by ja tu hľadal?"

„Tak pre ňu? Hm... Hana veru nie hodna, abys' k vôli tu ostal, alebo odišiel. Najlepšie si urobiť, ako by jej nebolo. Čo ti je Hana a naposledky i Mišo?"

„A predsa sme len bratia: a čo ja bez neho?" Díva sa zamyslený a smutný do zeme. „Ja som si rozmyslel, že keď ma už všetko nechalo, že zostanem u nich. I Mišo sa ponúkol, kým ho ona nezahriakla... Myslím si, u nich by mi bolo najlepšie, nič by mi nechybovalo..."

„Oženiť sa ty nechceš?" pýta sa Juro.

„A načo? Ako?" diví sa Martin.

Juro je zamyslený, i sedí, nerečúc slova. Konečne preriekol:

„Tak by si ty chcel u Miša, že by si uňho zabudol na všetko. V jeho šťastí chcel by si sa tešiť..."

„To — to," prisviedča Martin, potešený, že ho Juro tak snadno pochopuje. „Mne iba to treba. I pomohol by mu — i jeho deti tak mal, ako svoje."

„Nože no!" diví sa Juro. „A myslíš si, že by ti to bolo dosť? Synku, neohrievaj sa ty pri cudzom ohni! I cudzí ohreje: ale svoj je len svoj. Ono i tak prišlo by na teba, že by sa ti zachcelo naklásť si ohníka na vlastnom ohnisku. Zachcelo ver' — a čo by ťa u brata na rukách nosili. Lebo i na človeka to tak príde, ako na vtáča: príde jar a stavia si hniezdo. Máš to robiť po nečase — na jaseň: urob to zaraz, a nemusíš pre Hanu takto opúšťať hlavu. Ja ti len to radím, ostaň. Sťa kde ti byť na svojom: ale tu predsa najlepšie..."

„A keď nieto vôle? Tu by ma to vždy mrzelo."

„Tak zostaň aspoň na čas, aspoň do Všechsvätých. Sídeš sa s rodinkou, s kamarátmi — uvidíš, možno iná vôľa ťa nadíde. I od-

dýchneš si trochu. Bývať máš kde. Ak chceš, vyriadime ti komoru." I vedie ho do komory. „Svetla v nej dosť; i robiť môžeš, ak máš riad." Badať na ňom nerozhodnosť.

„No už vás nepustíme," ozvala sa i gazdina. „Keď už dlhšie nie, aspoň do tých Všechsvätých."

„A bude hostina — tanec," rozosmial sa Juro.

„Len mi povedzte, prečo vy takto... Rodina sme nie — čím sa vám odslúžim?"

„Nuž tak sme sa so ženou poradili," na to Juro. „A tvoj otec aký bol! A čože je toto? Nič... Tvoja mať mi našila ľanových košieľ, keď som stál v ohláškach: dodnes ich nosím. A ty by si nás zohrdil pre takú malú vec!"

Martin je veľmi dojatý. Vidno, že tu niet falše — tu je všetko úprimnosť. Sľúbil im, že zostane za čas a bude bývať u nich.

III.

„Keď som tu tak ustrnul," vraví Martin svojim hostiteľom druhý deň ráno, „patrí sa ísť navštíviť pána učiteľa."

„Tí budú radi," poznamenáva Siváčka.

I vybral sa do školy, i našiel doma pána učiteľa. Vyrozprával mu všetky príbehy staré i najnovšie. Učiteľ sa zamyslel.

„Sám neviem," dokladá Martin, „prečo to tí Sivákovci. Najbližšia rodina sa odhodí a tí takíto vďační..."

„Hja," ozval sa učiteľ, „Juro prešiel ťažkú školu života: a v útlom veku. Niektorí v nej zhynú — on vydržal, zvíťazil a dobre mu poslúžila. Je štedrý i milosrdný, a divná vec — nechudobnie, skorej bohatne. Boh ho požehnáva a často predivne. Nebohá Kováčka ochorela na raka. Deti vlastnej sestry odhodily sa jej. Juro ju prijal, keď bola v najhoršom kríži; i dokonala v jeho dome. Spravila testament — všetko dostal Juro. Teraz zle-nedobre naňho, že ich o podiel pripravil. Ale Juro nevedel, keď ju prijal, že ona má toľké peniaze; a nevedely to ani deti. Boly by hádam inakšie sa držaly..."

Ani nezbadali, iba keď sa zvonilo k obedu. Zdržali ho na obed.

Keď odchádzal, bolo už dobre popoludní. Na odchode pýta sa ho učiteľ: „Máš riad do remesla?"

„Nemám veru," odpovedá Martin. „Držal som sa na Mrvovcov — ani riadu som nenadobúdal."

„Keby bol riad, dal by ti robotu. Ale takto — a keď nemieniš tu nadobre ostať...

„Keby bolo požičať — ale kto? Škoda!" ľutuje Martin.

„Už je darmo," teší ho učiteľ.

„Veru darmo," myslí si Martin idúcky. „Riadu ti čižmár nepožičia. Nemáš väčšieho nepriateľa, ako čižmár čižmárovi... A patrilo by sa odslúžiť... Ale ako! Požičať ti nepožičajú — a kúpiť... Nie, čo hneď do Všechsvätých zostaneš, nevyplatí sa. Akože budeš prevláčať toľkú..."

„A načo som tu?“ húta ďalej. „Obchodu nemám, roboty nemám — budem zívať od dlhej chvíle a zavadzať... A do Všechsvätých čakať: štyri týždne skoro! A čo dočkám? Zahálať — zahynúť od dlhej chvíle? Nie — i ohovoria ťa: po nedeli pôjdeš, hneď v pondelok...“ Ale tu je prekážka. „Len ako sa Sivákovcom vykrútiť? Tí budú len do Všechsvätých... Ale čo tu budem robiť do Všechsvätých? Akokoľvek: v pondelok musím ísť...“

Tu sa pretrhly myšlienky, ako by ich prestrihol. Krížom cestou ide dievča s krčahom. „A čože toto za osoba?“ pýta sa sám seba. „A s plným ma prechodí... Chôdzu má, ľaľa, peknú... Ba čia je. S dievčatmi kríž! Ešte chlapca poznáš, ale dievča... Vyhúkne ako púpava: nenazdáš sa, iba keď je dievka...“

Tu sa osoba obzrela — len chvíľka, ale obzrela si ho dobre, neznámeho človeka.

„Nedali by ste sa mi napiť?“ prihovára sa jej, ale nie od smädu, viac zo všetečnosti. Veď v škole mohol sa dosť napiť — a vody chýrnej. Nadišla ho samopaš — veď vieme, akí sú vojaci! „Aspoň si ju obzrem,“ myslí si.

Ona si ho obzerá ešte lepšie. Neznať na ňom, že by šiel z ďaleka, a predsa je neznámy. Nevidno, že by bol v ceste — a predsa ju pristaví pre vodu... „Hádam sa len vysmieva,“ myslí si dievča; ale za to podáva mu krčah a ešte so slovami: „Nech sa páči...“

„A predsa nebude z našej dediny,“ rozumuje Martin s krčahom pri ústach. „Tu by povedala: nate! A táto: nech sa páči.“ A až teraz sa obadal, že vlastne nenie smädný, ale predsa pije, aspoň pre meno... Vracajúc jej krčah, dobre si ju prezerá, či ju ozaj nezná. „Šumná tvár, ozaj švárna...“

Dievča, hádam v rozpakoch, šuchlo si tvár zásterkou a obzerá sa na bok.

„Ďakujem pekne,“ preriekol on.

„Prosím!“ odpovedá ona a dokladá, pozrúc do krčaha: „Ani niet veľmi za čo: mnoho jej neubudlo.“

Martin sa usmial a doložil: „Šanoval som vás — museli by ste sa vrátiť...“ A sám sebe myslí: „Áno, áno — zbadala, že som len tak... A ani som sa jej nespýtal, čia je...“ I nehýbe sa z miesta, hľadí do uličky, ktorá odbočuje od hlavnej cesty. Ta totiž kráča dievča. Vidí ju, ako podišla k domku nevelikému, pred ním záhradka, teraz už pravda pustá: ale domec biely a zelené obloky veselo kukajú do uličky. Otvárajúc dvere, obzerá sa, pravda len letkom na divného pocestného a zmizla vo dvore.

„I smiala sa,“ vraví si Martin, „trošíčku sa zasmiala... Ale, Pane Bože, veď je to dom Dukátov — hej, starý krajčír, čo mi šil šaty, keď ma vyprávali do sveta... On veru, on! Ale kde ten vypriadol dcéru! Starý mládenec! Či je to jeho žena? Ale čerta...“ Nuž zaťahla mu veľmi táto vec do hlavy. Nemôže predsa takto sa nechať. „Ono je i to pravda,“ vyhovára sa, nevediac sám pred kým: „tieto šaty už nič nestoja... Tri roky v magazíne! A ja potrebujem poriadnejšie šaty, v týchto sa už neobídem...“

Tak sa rozhodol, že si dá odmerať nové šaty.

Za stolom sedí dedinský pán majster v okuliaroch s hrubým rámom. Vysoké čelo svietilo by sťa slnce, lebo k nemu sa pripojuje plešina — ale váľajú sa po ňom kostruby vlasov, hen z tyla začesaných. Sťa chmáry na širokánskej, dlhej poľane!

„No — no... Bohu prisám — ľaľa!“ zvolal pán majster, zabudnúc ruku i s ihlou na kolene. Veľmi pozorne hľadí ku dverám. „Nech ma čert — ak neznám! No — no... Z hlavy fuk — mena neviem!“ Ľavou štipkou dlube si na čele.

„Martin,“ priznáva sa hosť, nemohúc sa zdržať úsmevu.

„Veď už — veď už... Aha! Kupcov! Vari viem, ako dneska: šlo — takô — nevidno od zeme... Nedávať ho, nie reku, na čižmárstvo — smola ruky fúľa, robota nečistá... Ale starý nič — poslal... Čo nabral do hlavy, nedaj bože z hlavy — ale chlap dobrý: Bože ho osláv!“

Pozerá na Martina, ako by čakal, čo ten. Martin stojí a nevie, čo vlastne povedať. Keď sem šiel, pozabudol, že Dukát je človek trochu smiešny. Skoro dvanásť rokov ho nevidel, nie div. A konečne za toľké roky i majster Dukát sa mohol premeniť. Ostatne idúcky málo myslel naň — myslel na šaty, i na kadečo...

„Nuž ste tu! Óvy — óvy!“ kýva Dukát hlavou.

„Zavčerom pred večerom,“ ohlásil sa Martin.

„Rozprávali — rozprávali. Dedina iba o vás. Veď viete: všetci ľudia, všetko vedia. Prečo býva u Siváka — prečo nie u Kupca — prečo to, prečo to... Bez toho jaseň — ženy trepú ľan: trepú i jazykom. Pri jednom kelčíku dve roboty! No — no, keď ste tak prišli!“

„Ale, pán majster, vy ste mi vždy hovorili: ty. A teraz vy a vy!“

„Hm — to je takto... A ste prepustení?“ pýta sa razom. „Tovariš — tovariš, čo?“

„Áno, tovariš.“

„Tak komu česť. Tovariš je tovariš. Není učedlník nad mistra. Ale tovariš inô. Za pecou neležíš, nelúpaš zemiaky — učíš sa, zkusuješ... Svet široký! Nuž tak... Kedy prepustený — kedy?“

„Pomaly sedem rokov bude,“ odpovedá Martin.

„Tak — tak.“ Ale tu mu naskočily vrásky na vyleštené čelo. „Prepúšťajú — prepúšťajú: majsterštuk nič! Poď do remesla, ako sviňa do válova. Poriadok v čertech! Ja pol roka šil, pichal... Bol majsterštuk, bol! A toto: pochamce, pobabre — a majster! A ani primerať, ani pristrihnúť, ani prišiť: všetko tovariš! Odmerať — tovariš; strihať — tovariš; sošiť — tovariš: takí majstri! Predchytávať — to hej; lacnota — tobôž. Prečo? Preto, lebo všetko mašina. Švík mašina: v rozkroku draps, pod pazuchou draps — takí majstri, takí...“

„To sú najviac židia,“ ozval sa Martin. „I nám pobabrili remeslo. Robia lacno a my nemôžeme. Berú materiál lacný a horší, robota z mašine...“

„Sadnite — saďte!“ ozval sa majster. „Ja vám nie ty — bárs znám odtedy,“ a snížil dlaň skoro nad samú zem. „Bolo ako žemle

za groš... Ale dnes tovariš: rozdiel! Veru židia: i v meste — Friedmann Ignác... Osem tovarišov — robota fajn — štof anglický: a Dukát — prešívaj! Dukát páraj — prešívaj... Ale lacnota! Majster šiť? Čerta! Majster rukavičky... Majster sliediť, kde licitácia: kúpiť štofov, darmo nabrať... A lacnota! A ty ži, plať porciu, pichaj..."

„Čo robiť, keď je taký zákon?"

„Planý zákon — planý!" skočil mu náruživo do reči. „Keď majster — tak sa preukáž. Majsterštuk, cecha celá dovedna... A nie bridiť na posmech! Ty sa uč, ty sa tráp: a on pečienočku, rukavice, prstene — pán a robota — smiech, hanba! Takí majstri, takí..."

„Mali by ich dať do učenia," poznamenal Martin. „Ale nie na pol roka — na päť rokov. A potom žiadať od nich, ako od nás. Tak by boli majstri. Darmo je, čižmár je nie čižmárom, kým neokoštuje lápsik. Lápsik ťa naučí, čo je remeslo."

„To, to, to!" prisviedča Dukát a hádže robotu za stôl. „A šticu vyprostiť! Ľaľa moja! Šla — majster vyskúbol... A je na osoh. Štice nič, ale tu priemysel, priemysel — nie sečka," i ďube si prstom do čela. „A tuto", mädlí prstami, „tu cit. Bez citu nič! Ihla sama liece — sťa žihadlo, ako živá..."

Tu mu oči odskočily od Martina, behajú v izbe po všetkých kútoch, ako by dačo hľadaly. „Beta — Beta!" volá hlasom hlbokým.

Vošla dievčina, tá istá, čo podala Martinovi vody. Vidno, diví sa, že je tu a v takom živom rozhovore so starým.

„Človek ako človek," kríka na ňu majster. „Čo hladieť na ňom?"

Tvár jej zblčala, oči sa sklopily. Martin je zdesený a rozhnevaný. Veď tým urazil i jeho! Oči sa jej zalialy slzami, aspoň sa teraz väčšmi ligocú.

„No — plač hotový — naporúdzi! Ľahko sadne na nos," durdí sa Dukát, no hlas je trochu vľúdnejší. „Hlava prebitá? Azda maková — lebo kapustná!" A tu si vydýchol trošíčka a pokračuje: „Skoč k Bobišovi — pol litra vína... I v kuchyni dačo: labku, alebo krýdlo... Tuto hosť, majster dokonalý — uctiť treba..."

Betka skoro pobožne hľadí na Martina. Obdivuje na ňom, ako mohol u starého toľkú milosť najsť.

Keď jej nebolo v izbe, Martin naraz udrel na majstra: „A čo vám urobila, že ju tak obkrikujete?"

Dukát s podivením hľadí naňho. I na čele chmára. Na jazyk sa tisne slovo, za aké by Martin neďakoval. No oči starého kutajú v jeho tvári, slieďa v nej faloš, smiech, alebo žart. Stretly sa s jeho otvoreným, smelým pozorom, a skrotly. „Tak patrí," riekol konečne starý, udrúc akoby na stvrdenie hladidlom na stôl.

„Ale zahanbovať ju tak vari nemusíte!" ozval sa ešte Martin.

„A vy sa nepliesť, do čoho vás nič," odsekol majster, vydýchnuc po tak dlhej, nepreštiknutej výpovedi.

„Ale keď mne bieda sa na to dívať," stavia sa mu Martin.

Dukát očervenel, ako rak; snáď nestretol sa ešte nikdy s toľkým odporom. A divno — práve teraz nápadne ticho odpovedá: „No — pokoj, pokoj!“

Kto je tá Betka? Prečo tak zachodí s ňou? Všeličo by sa pýtal, ale nemá akosi odvahy. Ostatne reč prešla na vojnu — i tu má Dukát svoje staré, vyprobované náhľady. Prišla na stôl i labka a všetko, čo s kuracou labkou súvisí — tak pri pohári besedovali až do mraku.

Keď odchodil, pásol za Betkou, že sa odoberie od nej. No tej už nevidno nikde; ukryla sa iste, bojac sa nového zahanbenia.

IV.

„Kdeže ste boli?“ víta ho Siváčka. „Ja že ste nám už utiekli.“

„Bol som v škole,“ odpovedá Martin, sadajúc k stolu. A už viac nepovedal. Sedí ztratený v myšlienkach.

„Nemôže privyknúť, smutno mu je,“ myslí si gazdina. „Vojna mu schodí na um, kamaráti...“

„Prečo som zatajil, že som i tam bol?“ pýta sa sám seba, i mrzí sa. „Čo jest na tom čo tajiť? Bol som, pobovoril som so starým — čo na tom? A predsa nerečiem, ako keby čerti vedia čo... A tí by podchytávali... Juro by hneď pozrel lotrovsky... Ten človek má okále, ako jazvec. A ja starý pes, ja by sa ešte zapálil — ja hej! Nešťastná nátura. A ešte len potom by sa smiali!“

Pritom má ešte čosi na srdci: mal by čosi povedať a vše sa zhákne. Juro sa konečne rozzíval a riekol: „Treba vari ľahnúť.“ Tu sa konečne odhodlal i on a pýta sa:

„Akože — vyriadite mi tú komoru?“

Ani čo by mu cent bol spadol so srdca. Cíti, že teraz urobil čosi, čo rozhodlo nad celým jeho životom a budúcnosťou...

„Veď som povedal: komora je prázdna. Zajtra sa môže vyriadiť,“ odpovedá Juro milo prekvapený. „Predsa len zostaneš?“

„Už aspoň len do Všechsvätých.“

„Zostaneš i dlhšie,“ vraví Juro akosi veľmi určite.

„Prečo?“ pýta sa ho živo. „Prečo to vravíš?“

„Lebo proti zime škoda sa vyberať do sveta.“ Riekol to tak úprimne, že v Martinovi utíchol všetok nepokoj.

Druhý deň ráno najal voz a vybral sa do mesta. Večer sa vrátil s naloženým vozom. Bol v ňom najpotrebnejší čižmársky riad. Chybí ešte mnoho, menovite kopýt: predbežne musí vystačiť. Deň na to komora premenila sa v čižmársku dielňu. Keď sa v nej rozhliadol, spokojnosť a hrdosť sa rozmáha v ňom. „Aspoň polihovať nebudem — dosť som sa nazahálal: robiť treba...“ Nikdy necítil takú chuť do roboty. Zdá sa mu, že tri roky minuly na prázdno — treba nahradiť.

Ide rovno do školy, už v robotných šatách.

„Ako?“ diví sa učiteľ, čujúc, čo Martin chce. „Veď si vravel, že nemáš riadu...“

„Vtedy som nemal, ale už mám," odpovedá trochu v rozpakoch. Vidí, že predsa len chytro prevrátil svoje úmysly naopak.

„Tedy zostaneš tu?" pýta sa učiteľ.

„Prezimujem aspoň." Tu sa zas diví, že nie do Všechsvätých, ale hneď i zimu pribral.

„No, to je pekne," chváli učiteľ. „Ale prečo nie navždy? Dobrého remeselníka treba i nám. Ako si sa tak rozhodol? Či ťa prehovorili?"

„Len tak — sám som si..." A skutočne nevie sám, ako sa mohol tak naraz odhodlať.

„Už ako je koľvek: ale múdre si spravil," chváli ho učiteľ. „Nech ti Boh pomáha!" I podáva mu ruku.

Tak sa vracal s robotou. Má nielen poprávať starú obuv, ale i nové čižmy ušiť. „To bude môj majsterštuk," myslí si rozčulený. Tuší, že od prvej roboty závisí jeho budúcnosť tu. „Alebo zostanem — alebo musím odísť." A čosi mu vraví: „Zostaneš — zostaneš..."

I divno mu, že driapal sa preč. Nech v krčme nenajde Jura, bol by dakde v Pešti, alebo v Miškovci. „Ako by to bolo, keby mňa nebolo tu..."

Pohvizduje si a dudá pri robote, ako každý čižmár, ktorého ešte čižmy neomínajú... Sedí pri nej od rána do noci. Juro, ak nemá čo robiť, sedí pri ňom a prizerá sa. Dom je oživený buchotom kladivka. Juro je hrdý, k akej sláve prišla jeho komora. Vôňa čerstvého remeňa zdá sa mu veľmi príjemnou.

V sobotu večer zaniesol Martin robotu do školy. Nasledovalo prehliadanie, hmkanie, probúvanie. Konečne znel úsudok: „Sú dobré. Neomínajú, nie sú tesné, ani veľmi veliké. Nuž vydarily sa. A ešte jednu vec pri tebe chválim: Ty si prvý čižmár, čo robotu na čas doniesol." Martin sa usmial. „Nie — nehovorím na žart. Čižmári sú v tom hriechu po uši. Sľubujú, prísahajú — a rušia slovo. Hádam preto padlo i remeslo. Ako učiteľ radím ti úprimne: sľúb iba toľko, čo môžeš..."

„U Mrvu sa všetko dohotovilo v čas," vraví Martin.

„Tak má i byť. Lebo tak prestáva i druhé zlo. Keď majster dodrží slovo — dodržia ho i jemu. Remeselníkovi sa hneď riadnejšie platí, ak je i on riadny." Tu pozrel učiteľ na majstra, či ho neurazil. „Vari sa nehneváš!"

„Nie," odpovedá Martin. „Prečo by sa hneval pre pravdu?"

Učiteľ nevraví nič, ale si myslí: „Zdá sa, že nebude lagan. Druhý by naučenie odvrhol. Niet nikde toľko nadutosti, ako u nevzdelaného remeselníka..."

Ale iba teraz nastala pravá robota: jednačka. Martin nástojí, aby mu zaplatili len za materiál; učiteľ sa spiera. Dlho musel sa hádať, kým učiteľ ustúpil. Veselý sa vracia domov. Tu vidí, že ide brat proti nemu.

„Striehol ma," myslí si Martin. No Mišo sa ukazuje, ako by bol prekvapený týmto stretnutím.

„Kdes' bol?" pýta sa Mišo.

„S robotou, vo škole."
„Tak zostaneš v dedine?"
„Zostanem za daktorý čas."
„O nás ani netúrneš!"
„Vieš, čo sa stalo."
„Ale predsa! Či sme nie bratia?"
„Ja sa neodhŕňam: budem ti vždy verný brat," vraví Martin úprimne. „Ale do vás — ta mi ona zasekala cestu." Mišo nevraví nič, len hľadí do zeme. „Vidíš, ty sa nedržíš chlapsky," vyčituje mu brat. „Päsť máš mocnú, hlavu dobrú, srdce na mieste: čo sa jej dáš? Muž — a žena ťa skrúca!"

„Kebys' vedel, aký je stav manželský!" na to Mišo. „Ale nevieš. Ty len z videnia... A to už tak musí byť. I ja som z počiatku, ako ty: ale teraz nie. Čo som raz odporoval, vždy bolo zle — vždy na jej vyšlo — vždy... Ako neslúchneš, keď dobre chce a má pravdu?"

„A vtedy mala pravdu?"

„Vtedy nevedela, ako, čo. Myslela, že nám ideš do gruntu stupiť. Vieš, aké sú ženy — a ešte vojak!"

„No už to nevybieliš — už ti je to raz čierno. Tys' mal povedať po chlapsky: žena, čuš — pán som ja... Synku, držal si sa babsky. Chcela urobiť hanbu mne — hanbu spravila tebe... A akú, synku! Ja sa dodnes hanbím za teba, horím od hanby. Nikdy som nemyslel, že brat mi na to vyjde — nikdy! Lebo i druhí sú v takom jarme: ale tí alebo zaslúžili, keď sú ľahkomyseľní, alebo sú naničhodní. Ale môj brat: chlap súci, muž dobrý — a padnúť do takej potupy! To mne zasekalo cestu do vás..."

Mišo je veľmi zronený. Cíti, že veľa pravdy v bratových slovách. „Ty ju neznáš. Nie je ona, ako sa ti ukázala. Kebys' ju poznal, tak ako ja... Viem, i banuje..."

„Nuž dobre, Mišo, keď ti je taká. Bodaj by bola! Ale ľudia vravia, že človek i na šibenici privykne. Tak i tys' vari privykol. Ja len to vravím: keby bola moja, ja by jej porúcal rohy..."

Rozišli sa nanovo. Mišo kráča smutne domov. Martin hľadí za ním a myslí si: „Hľa, tak vyzerá šťastný muž!" I búri sa mu krv. „Čo urobila z neho! Takého babráka — tôňu takúto! Už ani videť, ani myslieť bez nej nemôže: má ho celého..." Zubami škrípe pri tom výbuchu. „Ale čo si počneš s ním — s takým ničím? Postav ho sto ráz na nohy — sto ráz ti ho podrazí, takého panáka..."

V.

Ako došiel na miesto, kde sa začína ulička, v ktorej býva Dukát, prešly ho trápne myšlienky. Miesto domov, zahol do uličky.

„Fajront už? Ja tiež," víta ho starý, podávajúc mu ruku. Pozrel pritom významne ku peci, kde sedí Betka a pradie. „Nechaj

i ty," volá na ňu. „Sobota — dievocká robota. Riadiť kuchyňu — dvor: všetko!“

Betka vyšla ochotne z izby, bez šomrania. Martinovi sa zdá, že starý nie pre riadenie ju poslal preč. Snáď ju len chcel znovu pokoriť: kto to vie? Bol by sa zamiešal i dnes — no akým právom?

„Nuž ostanete len — ostanete!“ pýta sa ho Dukát veľmi vľúdne. „Všetko len o vás: šustra máme — šustra máme... Hej — i obuv keby darmo, i obuv... Ale coky! To nie blázon Dukát: čakať do vida... Planý svet — planý!“ vraví hlasom mäkším a oči krotko, s poľutovaním hľadia na Martina. „Len čakať nie — len to nie! Z ruky do ruky: v tejto práca, v druhej pláca... Lebo remeselník: čo na nôž, to za groš. Skaly neodhryzneš — kozy neorú, capi nebránia...“

„Ja myslím, že sa naučia platiť,“ vetí Martin. „Ja vyhotovím na čas, oni na čas zaplatia.“

Dukát hodil prudko rukou. „Ja tiež tak kedysi... Teraz viem. Oj, zmudrieš každý — zmudrieš... Sedliak čert! Remeselníka za nič; remeselník nikto — remeselník pobehaj... Dreva z hory — ani íver — remeselník skrahni! Trávy z chotára — ani chĺpok. Ej, znám ja, znám! Ale keď príde: majsterko, kabát — ale peňazí nič; neomlátil som... Vtedy pokora, vtedy dobrota!“ To riekol veľmi podlízavo, čo s jeho tvárou i celým chovaním stojí v takej protive, že Martin musí sa smiať. „Taký je sedliak — taký! A ja, starý blázon — verím...“

„Čo má človek robiť? Oni nám dávajú zárobok, bez nich nevyžijeme. I veriť musíme.“

„Veriť? Ani bratovi!“ zvolal prudko. „Ani vlastnej sestre; povedám: ani sestre!“

„Sestry i tak nemám,“ smeje sa Martin.

„A ja hej!“ a búšil sa do prsú. „Mal som — viem! Never ani tej...“

„Žije ešte?“ pýta sa. Čosi pamätá, že sa Dukátova sestra kedysi spomínala.

„Nie,“ odpovedá pevným hlasom. A viac o tom už nepovedal, ani nenaznačil bližšie. Sedí ticho, vidno, pohrúžený v myšlienkach. A rozhovor zaviazol úplne.

Martin sa konečne sobral.

„Príďte iným časom. Ustatý akýsi,“ vyhovára sa Dukát. „Spať treba.“

Vyprevadil ho iba k dverám. Martin zvolal v pitvore: „Dobrú noc!“ No z kuchyne, kam poslal tento pozdrav, nikto sa neohlásil. Vyšiel na ulicu. Tu ide Betka, iste bola v dedine.

„Ja už idem,“ prihovára sa Martin. „Majster je vraj ustatý. Či čo vám je on — ak sa smiem pýtať?“

„Ujec mi je. Mamin brat...“

Chcela popri ňom prejsť, no on ju zastavil. „Chodievate na zábavy?“ pýta sa jej na slepo.

Ona hľadí naň udivená. Čo chce touto otázkou? Čo má za cieľ?"

„Tu ich ani nieto."

„Na Všechsvätých bude."

„To ma ujo nepustí," vraví otvorene a dokladá: „Čo by tam i robila!"

„Rozveseliť sa. Vám musí byť smutno," vraví srdečne. „A on je veľmi prísny, dakedy i krutý."

„Ja sa nemôžem žalovať. Na mňa je dobrý."

„Mal by byť laskavejší. My chlapi ešte strpíme — sme privyknutí. Ale vy — vám to musí byť ťažko."

„Nám?" pozerá naň s podivením. „Prečo nám? Že sme nie privyknuté! Ba skôr ako vy. Vám celý svet otvorený; ustrniete, kde sa najviac páči. Môžte si vyberať. Vám nemôže byť nikdy zle... A ak zle — zle do tých čias, kým sami chcete... Vy práve nemáte kde privyknúť. Ale my!" Nakrivila tak posmešne ústka, že sa musel usmiať.

„A čo vy?"

„My máme priestor úzky — náš svet malý... My musíme tam byť, kde nás dajú. Ako moch: i skaly sa chytí, bárs je studená a tvrdá..." Naraz sa zobzerala splašene a doložila: „Ale ja už musím ísť. Dobrú noc!"

Podali si ruky i zmizla vo dvore. Martin kráča domov, vlastne do Sivákov, hlava preplnená...

„Ako moch — i skaly sa chytí... Povedám, nespokojná. Ale kde by. Ten starý je ako drak... Ako ju vyháňa z izby... Sestrinu dcéru! A ako vravel o nej: never sestre — never! Čo to má byť? A prečo ju vyháňa... Pre mňa? Smiešno! Vari som blázon? Vari neviem, čo je dievča? Dnes nasľubovať, zajtra zabudnúť — odtajiť... Nuž ale takto nemôže byť spokojná — takto nie. A čo to mal so sestrou — čo..."

Rezko zaberá domov. Snuje plán, ako vyzvie od Jura. Svetla nezapáli... Potme sa dobre hovorí. A čerti vedia — trafil by sa zapáliť... Veď i minule odtajil, že bol u Dukátov; len preto odtajil...

U Sivákov sú obloky tmavé. „Ach, či to strach s tými ľuďmi!" odvráva si, vchádzajúc do komory. „Sedliak vo všetkom bez miery... Keď piť, nuž piť — keď hrdlovať — nuž hrdlovať: a keď spať, tak už spať. Vo všetkom preháňať! Že si boky neodleží do bieleho rána. Nie ten. Ešte zajtra odpoludnia ľahne, bude spať do večera a večer zas pôjde spať s kurami. Hrozný národ!"

A závidí tomu „hroznému národu". Prečo si on neľahne? Ľahol by si, keby zaspal... „Ale už sa nespí, ako vo vojne. Hodil si sa na matrac, už si spal. Nemaly kedy nadchodiť všakové myšlienky. Ani snívať nebolo kedy... A tu! Nemôžeš sa obohnať pred nimi: letia na teba sťa rôj. Len kde sa berú? Ja že vlani minulo všetko — ja že už nebude nad čím sa trudiť. Ja že pokoj... A ono hýbe sa to všetko. Čo bolo vlani minulo — iba tŕň zostal v srdci... A ešte báda — a už nový tŕň. Jest nad čím premýšľať, jest;

i trudiť sa — i žialiť... Aký to žiaľ, keď otcovský dom zavre sa ti pred nosom! I všetky plány zlyhajú — po cudzích domoch sa musíš potĺkať..."

Rozberá, preryva v pamäti. Akoby naschvál vyhľadáva minulosť. Sú v nej nemilé rozpomienky — no radšej ich má, ako to, čo sa mu tisne do duše... Sú trápne a predsa ťažko s nimi sa rozlúčiť — vyhodiť ich von, vyčistiť srdce od nich a také prázdne roztvoriť do korán. Nie, radšej ho zavreť, radšej tie nové city odháňať starými, vybľadnutými rozpomienkami... To staré už zná, spriatelil sa s ním: a toto — toto...

„Ešte nespíš?" čuť Jurov hlas vo dverách.

„Vari so sliepkami!" smeje sa Martin.

„Veď i ja tak. Naspíš sa na tri boky do rána. Tak som vošiel. A kde si bol dosiaľ?"

„Vo škole a u starého Dukáta," priznáva sa Martin.

„Čože ten starý mrkvot — hundre?"

„Ako obyčajne. Ale zlý človek je nie."

„Ktože ho haní? Je blázon starý. Na sedliaka špince a žije z neho... Keby mi bol taký protivný, šiel by do mesta: bez toho je panský krajčír. Ale on nie. Vyrediká sa do dediny a špince na všetko. Čo nebýva v meste? Bez toho jeho robota je na posmech. V nohaviciach sa bojíš pokročiť — všetko panský fazún..."

„A čo prišiel sem, keď — povedáš — býval v meste?"

„A to vari nevieš? Mal sestru. Pekná vraj bola. Bývala uňho. Silil ju za kamaráta, akéhosi zámočníka. Ale tej zámočník bol čierny, zaľúbila si pisára; ten sa lepšie šikoval ku nej. A starý mrkvot sa nazdal, že ju prisilí. Preťahoval, odkladal, striehol a sestra mu za chrbtom upiekla pekný koláč... Ani sa nenazdal, iba keď zámočník povedal, že ju takú nechce... Potom ju už dal za pisára, bárs bol chlapík šťúply: iba do truhly vložiť. Nabral si na srdce, že hanba takáto a takáto — a hybaj z mesta do nás..."

Martin sa nediví starému. Zná jeho povahu a prísno smýšľanie. Chápe, prečo spomínal sestru. „A kde je teraz ona?" Vie, že zomrela, no chce sa dozvedeť podrobnosti.

„Najprv zomrel on a vari tri, či štyri roky ona. To dievča je od nej. Veď si videl Betku."

„Áno."

„Hodná dievka, šumná tá Betka — čo?" zažmurkal na Martina; ten si pomyslel: „starý blázon" — a neriekol nič. „No šumnô — šumnô," pokračuje Juro. „Ale nezmudrel starý cap — nie ten! I túto tak strežie, nepustí ani na piaď; nuž nebodaj, nebodaj..."

„Čo!" skríkol Martin neobyčajne živo.

„Nuž — čert nespí." A tu odmlčal sa na chvíľu.

„To bys' mohol o každej povedať: čert nespí — a potom múdre mlčať. Ale tu si čosi len nadštrkol, že nebodaj, nebodaj... To ako že i ona by mohla starého do hanby priviesť... Povedz mi, z čoho, odkiaľ to vieš?"

„Nuž povedajú — čerti ich tam vedia," odpovedá Juro.

Martin vydýchol — no nemá akosi pokoja.

„A to je už dosť: povedajú? Čo pohovoria všetko! Ja na reči nič nedám, a ešte keď dievča otrepávajú..."

„Tu nič sa nemôže povedať: nik nič nevie. Iba to, že zabehúva za ňou akýsi z Lehoty. I do kostola chodieva. Vidí sa takto poriadny čeľadník — i zeman..."

„Nuž," núti ho Martin, keď Jurovi reč viazla.

„Starý bráni. Že vraj ľahkomyseľný! Nuž nenosí on kabát niže kolien, ani čižmy ako vahany: tak to sa nepopáčilo starému — možno preto ľahkomyseľný... Iste bude i teraz vykrúcať, kým..."

„A ona čo?" zahovára Martin. „Chce ho ona?"

„Ako by nechcela? I toho s rožkami, len nech by sa vysvobodila z takého cviku..."

„To už neverím!" ohlásil sa Martin. Muka mu je toto počúvať, a predsa sa drží toho istého predmetu. „Tak by musela byť veľmi ľahkomyseľná."

„Neviem, ja jej neznám takto: iba z videnia," odpovedá Juro. „Ty ju budeš skôr znať."

„Ja?" A srdce mu strepotalo. „Prečo ja? Z jednoho videnia?"

„Keď ju tak zastávaš!" posmieva sa Juro.

„Ja by zastal každú," bráni sa s rozhorčením; „každú, vieš! Taká vec nemôže sa len tak na oslep trúsiť medzi svet: treba dokázať. Čert nespí — to môžem povedať na ktorúkoľvek a brodiť sa v jej dobrom mene. Považ si, čo by bolo potom!"

„Ja ju neohováram: ona je dievka poriadna. Ja haním iba starého, že ju strežie. Načo ju strežie? Ak je taká — žaba najde mláku: čerta neustrežieš. Či je nie tak?"

„To vari nie... Rodič musí bdieť..."

„Vieš, dobrô sa strežie samo!" na to Juro s veľkým ohňom. „To by tu matere a otcovia nič nerobili, iba striehli... A tí nie. Spustia sa na svoje deti, spia pokojne pre ne: nebránia im sa schodiť, ako Pán Boh prikázal. Tak by mal i on, keby sa nebál... A či má príčinu báť sa alebo nemá — ja neviem... Iba to som povedal — viac ani slova. Ohovárať nechcem a nebudem..."

Martin nie veľmi čuje, čo Juro hovorí. Jemu zdá sa, ako by čul mumľanie, sťa keď hrom sa z diaľky ohláša. Čo mu do Bety — čo do starého? A predsa je rád, že starý strežie. Cíti velikú spokojnosť, že strežie aspoň on. Nehnevá sa už, že ju posiela z izby, i keď on príde. „Moch sa chytí skaly", tá výpoveď mu vŕta v hlave. „Dobre robí, keď strežie, dobre..."

VI.

Ráno na treťom zvonení berie sa do kostola.

Sedí v lavici remeselníckej. Tam sedáva starý Dukát, obecný kováč s tovarišom. Je pohodlná — celým kostolom možno sa rozhliadnuť.

Inými citmi bol tu naplnený dnes týždeň! Prvý raz po dvanástich rokoch. No za týždeň veľa sa zmenilo — má o čom premýšľať, i nové city vkradly sa do srdca. Zapúšťa korene, zapúšťa —

tak mu je, ako by tu už bol od dávna. „Keby mi prišlo odchodiť: či by ozaj bolo tak ťažko, ako v ten večer!“ skúma sám seba. A odpoveď znie: „Veru nie — veru nie...“

„Čo sa tedy stalo,“ rozkladá si ďalej, „čo? Veď je tu život taký jednaký, tichý... Čo sa mohlo stať?“ Tu nevie, čo odpovedať — no cíti, že všetko je iné — on sám ako znovu narodený...

Starý Dukát zasadol k nemu. Ťažko opísať tú vážnosť, keď kráčal cez kostol v svojom dlhom kabáte. Nespieva, ale ani nešepce. Hľadí najviac na dlažbu, čisto zametenú. Martin sa obzerá, menovite k lavici, na kraji ktorej sedí Betka. Je krásna. Vlasy ovinuté okolo hlavy sú ako by rámec, v ktorom je zavretý krásny, živý obrázok — jej svieža, čistá tvár. I šaty si vybrala vkusné. Okolo okrúhleho hrdla biele čipky živo sa odrážajú od tmavších šiat.

Veľa očí je naň obrátených. Vidno, ešte dodnes im je zanímavým cudzincom. Ale on nevidí nič. Díva sa k nej, ak ona sedí a spieva z knižky. „Musíš sa obzreť — a čo kedy!“ nakazuje jej, i loví ten okamih a je netrpelivý. Konečne pozrela, ako by sa pýtala: „Čo chceš, čo mi nedáš pokoja?“ Zabudol, že sedí v chráme. „Krásne sú tie oči — krásne a prenikavé...“

Čosi ho drglo do ruky. Dukát mu nadkladá roztvorenú tabatierku. Bez nej do kostola nejde — preto ju má ustavične vo sviatočnom deáku. Martin šnupol očistom, tabak vysypal na zem. A zase hľadí k nej.

„Čo mne vlastne do nej? Ja som to už dávno preskočil — dávno...“ Mariena mu prichodí na um, a zvláštno — necíti ten tŕň, ktorý celý rok nosí v srdci... Zdá sa mu, že to bolo dávno, veľmi dávno. Mariena už stará, nahrbená žena...

Na povlači medzi mládenci akýsi nepokoj. Šuhaj driečny, vysoký, s vlasmi k uchu pričesanými, sadá medzi nich. Ta, kde je stisk najväčší. Súsedi sa nepomkýňajú — musí sa vcvíkať medzi nich. A sotva sa uhniezdil, už sliedi očima po laviciach, kde sú dievky. A už hľadí na jednu — na Betku... „To je on — to je on!“ vraví čosi Martinovi a srdce mu bije silno.

Obracia sa k Dukátovi. „Kto je to ten mládenec, čo teraz prišiel? Má červenú mašľu.“

Dukát sa ani neobzrel. „Rybársky z Lehoty,“ odpovedá sucho.

„Z Lehoty? Čo ten tu hľadá — veď tam majú kostol.“ Vie, čo tu hľadá, veď mu Juro povedal! A predsa jeduje starého...

„Neviem.“

„A čo je? Gazda?“

„Gazda.“

„Vždy hľadí kdesi dolu,“ dodieva doň. „Medzi dievky čajsi...“

„Čo ma doň,“ odsekol Dukát a očima — v nich zloba — pošibal Martina. „Keď v kostole — Bohu slúžiť! Nesliediť po ľuďoch!“

Nemrzí ho, že tak dostal. Smeje sa na Dukátovi, i na jeho hneve. Tak dobre mu padá, ako rozhorúčenému st[illegible] Sedí už, vešajúc oči do knihy. Ale tie odbehujú od [illegible] ta, kde ich čosi ťahá. Už nesedí ona na kraji... —

tu zas zamyslené opierajú sa o stolicu. Raz podletely i k povlači, sňaly sa s druhými a padajú zase k zemi.

A Martinovo srdce ako v kliešťach. Tak ťažko obsedieť! Vstal by, utekal by dakde do poľa, kde by bol samotný... Hodil by sa na zem...

Popoludní nadišla ho dlhá chvíľa. Nevie, čo robiť. Sedliak jej nezná: ľahne do sena a odospáva, čo v týždni zmeškal. No on nemôže spať, jemu sa žiada ísť medzi ľudí, poshovárať sa. I vyšiel z domu, že pôjde do mlyna.

Došiel k známej uličke — zapadol do nej. Na mlyn zabudol...

Nikoho niet doma, iba ona sedí za stolom, číta z akejsi knihy. Martin si želá jednu vec: „nedať nič znať na sebe"... „A čo vlastne nedať znať?" pýtal by sa, keby nebol pomútený.

„A kde je ujček?" ohlásil sa konečne.

„Vybral sa do dediny, inkassovať," odpovedá ona tak spokojne, že Martin jej závidí. Ruka jej leží na knihe, aby sa hádam karty neprevracaly. „Každú nedeľu chodieva," vraví Betka tým istým spôsobom.

„A ja som sa ohlásil, trochu pohovoriť... Nevedel som, že je nie doma," vyhovára sa. I on je akýsi istejší, rozum prichodí do poriadku. „Nebude dlho?"

„Dakedy dosť skoro príde. Dneska, neviem..." Tu badať i na nej rozpaky. Nevie, čo robiť. Ponúknuť ho, aby dočkal? Čo povie ujec... A ako ho odpraviť — ako? „Ak by sa vám páčilo počkať...", začala znovu, len aby hovorila.

„Chvíľku by ho počkal," svoľuje Martin i sedá si skoro ku peci.

Teraz je zmútená. Čakala naisto, že odíde. Videla mu na tvári sklamanie, keď našiel ju a nie ujca. Čo teraz? Veľmi jej je nevoľno.

„Dobre padne," začal on, opanujúc sa úplne, „dobre padne pohovoriť si s ľuďmi sveta zkúsenými, ako váš ujec. Ja si ho ctím. Človek je on statočný, bárs má i chyby..."

„Chyby?" pýta sa ona živo, nebadať už na nej pomútenosť. „I chyby ste už zbadali na ňom?"

„Tie on neskrýva — nevie sa pretvarovať. I v tom je úprimný. Nuž nie ťažko ich vynajsť."

„A aké? Povedzte mi..."

„Včera som už povedal. Je tvrdohlavý a prísny... A to tam, kde by mal byť laskavý a povoľnejší — na príklad k vám..." Zabudol už, že túto chybu včera pred Jurom zastával. On zabudol teraz na všeličo — dívajúc sa na ňu.

„Ja sa nemôžem žalovať," odpovedá ona tým istým hlasom, ako včera.

„Tým horšie preňho, že sa nežalujete," pokračuje Martin. „Nejeden mlčí, znáša, nežaluje sa — trpí... Ale žaloba je na očiach, ak nie na ústach: tam ju treba vedieť vyčítať. Nečakať na slovo — priskočiť hneď ku pomoci. To by sa mal naučiť!"

„Ja myslím," vraví ona s trúchlym úsmevom, „to môže iba matka. Môj ujček, chudák — kde je ten od toho!" A tu sa usmiala.

„Matka — tá najskôr, tá najskôr," prisviedča on. „Ale nie iba ona — to nie... Otec, strýk, ujec — i cudzí človek môže sa tak vycibriť. Uhádne vám na očiach každú myšlienku, lebo túžbu: len nech má na to spôsob!"

„A čo za spôsob?" pýta sa zvedavo, zavierajúc knihu. Martin zaujal už celú pozornosť.

„Láska..." Zamlčal sa a sklopil oči.

„To je ľúbosť veliký špehún," rozosmiala sa.

„Je — v tom jej nič nechybí. Špehuje, strežie, či sa nejde stať dačo zlého... Vynajde napred: toto bude na osoh, toto na škodu; vystríha, bráni, strežie. To je ľúbosť! Stráži nad tým, koho si vyvolila..."

„Ale je to ťažko," odporuje ona. „Dakto sa vie tak premeniť — nič nedá znať na sebe..."

„A práve tam jej je ľahko... Vidí do srdca, do duše... Oklamať sa nedá, ani podviesť..."

„Ale to je strašlivé!" zvolala tuho sa rozčervenajúc. I Martin sa usmieva na jej prestrašení. „To ako o mátohách! A človek nemôže mať pokoja... Keby druhý vedel, čo si myslím, alebo chcem..."

„Prečo?" diví sa Martin. „Človek sa skôr cíti istejší... Nebojí sa ničoho. Oj, taký človek vyvedie, čo by sa sám nenazdal. A nič ho nezroní... Dôveruje sebe, dôveruje svetu, lebo sa nazdá, že je veľmi mocný... A báť sa, že viete, čo si myslí, alebo chce! To sa nebojí: to mu je sila, i potecha... Nieto väčšej rozkoše, ako otvárať srdce — záhyb za záhybom: dať doň nazrieť tomu, koho máme radi... Tam je celkovitá dôvera, vo všetkom dôvera... Myšlienka sa nám tiež iba vtedy zapáči, keď sme ju jej vyzradili. A nemáme pokoja, kým ju nevyzradíme..."

Tu zamĺkol. Diví sa, čo ho zavlieklo do týchto končín... A cíti v sebe akúsi ľahkosť — čosi ho unáša, ťahá, vábi ďalej a ďalej. Možno by slúchol, no jeho poslucháčka, vidno, je zarazená. Vidno, že sú jej to veci nové...

„Vy ste museli byť zaľúbení," vraví ona.

Tu sa spamätal. Jasne vidí, že čo bolo, minulo... To všetko už iba sen, sen, ktorý vypadne z hlavy, keď slnce zasvieti. Miškovec, Mariena — to všetko už iba sen, rozpomienka... A bôľ, a slzy, a vzdychy — kde sa to podelo? Tak mu je, ako by bol vyhodený z tmavej komory na svetlo Božie, do neznámeho kraja...

„Bol som," odpovedá celkom spokojne.

„A už ste nie?"

Pohol pleciami. „Už nie," odpovedá chladno. Veď skutočne to už minulo, ako keď niť prestrihne.

„Ako to môže byť?" pýta sa ona udivená. „Raz to, čo ste rozprávali: také zázraky — dôvera, sila, potecha — a o čas nič... Kde sa to tak podeje? A ako: veď by to malo pretrvať celý život, keď je to také..."

„Ja som tiež tak myslel, že na celý život... Nebol by veril nikomu, že nezostane z toho nič, iba rozpomienka... I zaviedol

som to na dosmrti, aby to potrvalo. Kde sa to podelo — sám neviem: iba keď ho nebolo. Pán Boh vie, kde sa podelo... Ja si myslím, že umrelo samo od seba. Ako strom, keď nepríde naň vlaha. Živorí, chápe sa, a nakonec predsa len uschne. I lúbosť musí mať vlahu — musí sa ufať... Kým som ja ufal, že ona myslí na mňa, lúbosť sa držala. Ale keď som videl, že si vyvolila druhého: tu i moja lúbosť vymrela..."

„Ale to je veľmi smutné!" zvolala Betka, „že to tak pominie!"

„Prečo?" smeje sa Martin. „Vidíte, ja sa už smejem..." A naozaj, jeho smiech je jasný, veselý.

„A v prvé časy?" pýta sa ho.

„To bolo všakovak. Bolo mi tak, ako by bol pred chvíľou veliký boháč, veľmi veliký — a teraz nemal ničoho... Tak mi bolo! A ako som banoval za svojím pokladom — ako sa mi nechcelo bez neho urobiť krok... Bol by najradšej zomrel... Ale i taký boháč sa utíši. Vidí, že na svete mnoho chudobných i okrem neho, i ľahšie mu je. A ešte natrafí na dáku vec, čo ho začne tešiť — tej veci sa chytí — zabudne na bohatstvo. I šťastným sa bude cítiť!"

„Ale to je predsa smutné, že tak to môže pominúť. Prečo je srdce také zábudlivé!"

„Práve, šťastie je to!" zvolal tuho presvedčený. „Veliké šťastie. Veď každý má za dačím zabudnúť, za dačím, čo ho tešilo. Svet by bol samý plač — samé slzy... Komu by sa chcelo v ňom žiť? V takej mučiarni... Takto povzdycháš, poplačeš, požiališ — a už natrafíš na dačo, na dáku náhradu — a zabudneš, ako dieťa rozplakané..."

„Tak vy ste sa znovu zaľúbili!" zvolala s akousi radosťou a dôverou.

Martin je omámený touto jej účasťou. Vidí, že ona už pasie za každým slovom od neho.

„Nie," odpovedá Martin.

„Veď ste spomínali náhradu. Kdeže inakšia náhrada... To je vari najlepšia!"

„Vari klin klinom!" rozosmial sa Martin a doložil vážne: „To nie. Ja som sa toho nikdy nedržal, bárs daktorí veľmi chvália, že klin klinom..."

„A tá náhrada?" pýta sa chtivo. Dala by neviem čo, keby jej i to povedal...

„Nuž poviem vám," rozhodol sa razom. „Hľadal som ju — a pochytil prvé, čo prišlo pod ruku... Rodinu..." Zamlčal, aby si vydýchol, alebo sa sosbieral. „Pomyslel som si: máš ešte koho ľúbiť — máš... Tam doma je brat so ženou a deťmi — ľúb tých. To nebude láska z príhody — tá je vštiepená do srdca, s ňou srdce vyrástlo... Šťastný, reku, človek, čo nestojí sám, ale má sa o koho oprieť..." Hlas sa mu zatriasol a zadrhol v hrdle. Udrel zas na boľavé miesto srdca — srdce sa ozvalo.

Sedí tak vhĺbený sám do seba. Pozre — jeho poslucháčka sedí, mlčí, hlavu opretú v dlani... Vidno, slzy jej tečú. „Čo si

to spomenul!“ karhá sám seba. Až teraz badá, že siroba je i u nej boľavé miesto... „Čože ty — ty si chlap, mocný — vieš si poradiť: ale ona!“

Beží k stolu — zabudol na rodinu, na žiale. Vidí iba ju, zlomený kvet... Dvíha jej hlavu — tvár ubolená, zmučená; tie čarovné oči slzami zmočené... Krotko a oddane akosi dívajú sa naň, i ústa sa usmievajú, bárs trúchle.

„Ach, odpusťte, odpusťte,“ prosí ju vrele, „ja tu rozkladám, do čoho vás nič. Ja, muž, vyslúžený vojak... Ako smiešno! Už nikdy nebudem tárať — nikdy...“

„Mali ste radi matku?“ pýta sa Betka, nenačúvajúc mnoho, čo jej vraví.

„Rád! Kto by ju nemal rád?“

„A mne sa vidí, že nikdy som jej nemala tak rada, ako teraz, čo jej nemám... To je žiaľ, keď dačo oceníš, iba keď ho nemáš... Možno i plakala neraz nado mnou, keď som ju nahnevala...“ Hľadí pred seba, ako čo by na dačo tuho myslela. „Raz takto v nedeľu bola som s ňou sama. Ležala. — Bojíš sa? — pýtala sa ma. — Ja nie, keď si ty tu, — vravím jej. — A keby ja bola umretá? — Ja som sa strhla a pustila do plaču. — Keď ty umreš, umrem ti i ja; nehovor mi tak — kričala som. — Neumreš, dieťa, neumreš, tu mi ostaneš: samo! Ach, či to strašné! — A zakryla tvár a dlho tak ležala. Potom ma privinula k sebe a neriekla ani slova. Hladila ma suchou rukou po hlave — ticho sa modlila... — Choď, moja dievka, po tetku Zuzanku — to bola stará pani a bývala na druhom konci mesta. — Choď, poseď si u nej a príď i s ňou, keď slniečko zapadne... Chcela som ísť, ešte raz ma vrátila a vybozkávala. — Alebo radšej zostanem pri tebe — ponúkla som sa jej. — Nie — len to nie! Choď — a iba večer príď! Choď — ja si zdriemnem... Šla som, bárs sa mi nechcelo. Večer, keď som prišla s tetkou Zuzankou, mama už ležala mrtvá... Prečo ma poslala — prečo?“

Martin je hlboko dojatý jej bôľom. Počúva napnute. „Ja viem prečo,“ odpovedá hlasom pohnutým. „Chcela vám usporiť žiaľ. Nechcela, aby ste videli jej muky a posledný boj... Radšej zostala samotná — bárs ako túžila hľadeť na vás, až kým oko nezhasne... Radšej sa zriekla i tej ostatnej útechy...“

Betka ho pozorne načúva. Ona to tiež myslela — tiež: len že nevedela to tak určite, až teraz, keď jej to on povedal.

„Vaša mama bola dobrá, veľmi dobrá,“ riekol nakonec určite, s presvedčením.

„Vy ju znáte?“ pýta sa ona.

„Z vašich rečí vidím... Musela byť dobrá...“

„Však ver'!“ zvolala natešená, s radosťou v tvári. „Ja to tiež viem. A ujo ju haní!“

„To by nemal, nie,“ krúti Martin hlavou. „To by už nemal...“

„Ach, keby ste ju boli znali!“ zvolala, obrátiac k nemu oduševnenú tvár. Oči pozerajú naň dôverne i milo.

„Viem, bola taká dobrá, taká milá, milá, ako...“

Tu mu velie čosi zastať. Chcel povedať: „Vy, Betka, vy...“ No nepovedal. Prehliadol jasne, čo sa stalo... Vidí pred sebou už nie sirotu — vidí dievča, v očiach ktorého hlboká priepasť, kam nesvobodno sa zahľadeť, lebo sa hlava krúti... A tie oči hľadia naň dôverne, nevinne... Krv sa mu valí k srdcu — to bije prudko. Tak bolo, keď s Marienou sa dohovoril v záhrade pod orechom... „A toto nie Mariena — toto je iná... A tak, ako keby bola ona, lenže premenená... Čože je toto?“ Odpoveďou mu je tá sladká rozkoš, ktorá prúdi žilami. Rád by bol, aby bolo ustavične takto... Aby ona vždy takto dôverne hľadela naň... „A dôvera by uletela, keby povedal, čo sa mi tisne na jazyk. Nikdy by sa nevrátila — nikdy...“ I tisne to slovo nazpäť, ta, kde sa zrodilo — no to nechce, zaviazlo v hrdle, zahatilo myšlienky v hlave — a on sedí náhle ticho, onemený, ztratený...

Ona sa nevie vynajsť, čo sa mu stalo. Jeho oko zablúdilo kamsi do kúta. Snáď sa hnevá... Ale ako hnevá, keď na tvári radosť a šťastie? „Čo mu je?“ pýta sa. S detinskou zvedavosťou pozoruje tú predivnú hru tváre — sliedi za premenou... Je to niečo tak nového, krásneho — nikdy to nevidela...

„Sme tu sami — ako je to, tak náhle!“ dumá on. I sbiera celú silu duše.

„Ja už idem,“ vraví hlasom zmeneným, rozochveným. Divne sa on robí pri takej všednej výpovedi. „Ujec, ako vidno, nepríde...“

„Ale už — nechoďte ešte!“ zdržiava ho ona.

Hľadí mu dosiaľ do tváre. Tu i on pozrel na ňu. Zakotvil jej pozor do oka, rovno do duše. „Čo je to?“ pýta sa samej seba, a ľahký mrázik obchádza údami... Čo to vravia tie divné oči? Nikdy oči sa jej takto neprihováraly... Vidí už — cíti, rozumie...

Oči sa jej privrely, ustaté tým pohľadom, sťa by ich bolo slnce trafilo. I slzy tisnú sa do nich... Tvár horí rumencom... Srdce sa chveje divným, sladkým nepokojom...

„Nejsť?“ hovorí jej ktosi pri samom uchu. Aký milý je ten hlas! Divne ju dojíma — materin hlas by ju nedojal väčšmi... Pri líci blízkosť jeho cíti, jeho dych. Vie, že pozerá na ňu, vie — bárs oči sú privreté. Nevie, či utekať, utekať ďaleko — či skloniť hlavu na jeho prsia...

„Nejsť?“ čuje to ešte naliehavejšie...

S posledným namáhaním zdvihla ruku, zopiera sa, odtíska ho... Ale i ruka je premožená, je zajatá v jeho tvrdej, pevnej... A nevládze ju vymôcť — odvisla tam zmožená. I trasie sa, trasie slabosťou...

Čuje ešte silné ruky stisnutie, hlboký vzdych a slová: „Tedy idem — slúchnem...“ Znejú tak smutne — žiaľ ide od nich... No niet odvahy proti nim niečo povedať. Po izbe prudké kroky — zapadnutie dverí...

A je zase sama.

Prikryla tvár dlaniami — i cíti na nich horúce slzy.

(Pokračovanie.)

Maxim Maximič.

Od *M. J. Lermontova.* [1])

Rozlúčiac sa s Maximom Maximičom, chytro prešiel som Terekskú a Darijalskú dolinu, raňajkoval som v Kazbeku, čaj pil som v Larse a na večeru došiel som do Vladikavkaza. Zbavujem vás od opisu hôr, od slov, ktoré nič nevyrážajú, od obrazov, ktoré nič nepredstavujú, zvlášte pre tých, ktorí tam neboli, aj od štatistických poznámok, ktoré rozhodne nik čítať nebude.

Stavil som sa v hostínci, kde zastavujú sa všetci mimoidúci, kde však niet komu rozkázať upiecť fazána a uvariť šči [2]), lebo traja invalidi, ktorí majú ho na starosti, sú tak hlúpi alebo tak opití, že od nich ničoho nevyrozumieš.

Mne oznámili, že prinútený som stráviť tu ešte tri dni, lebo „okázia“ z Jekaterinohradu ešte neprišla a, nasledovne, vybrať sa nazpäť nemôže. Aká okázia!... No planá hra slovami nie je zábava pre ruského človeka, a ja pre vyrazenie chcel som zapisovať rozprávku Maxima Maximoviča o Bele, nepredpokladajúc, že ona bude prvým ohnivom dlhej reťazi povestí; vidíte, ako niekedy nič neznamenajúca príhoda má strašné následky!... Ale vy, možno, neviete, čo je „okázia“? To je sprievod, pozostávajúci z pol stotiny pechoty a dela, s ktorým chodia vozy cez Kabardu z Vladikavkaza do Jekaterinohradu.

Prvý deň bol mi veľmi zdĺhavý; na druhý, ráno zavčasu vchodí na dvor voz... A! Maxim Maximič!... Uvítali sme sa ako starí priatelia. Ponúkol som mu svoju izbu. On nerobil okolky, ešte udrel ma po pleci a skrívil ústa na spôsob úsmevu. Taký čudák!...

Maxim Maximič mal hlboké známosti v kuchárskom umení: on na podiv znamenite upiekol fazána, podarene polial ho ugorkovým rôsoľom, a ja musím vyznať, že bez neho prichodilo by zostať na suchu. Butelka kachetinského pomohla nám zabudnúť na skromný počet jedál, ktorých bolo len jedno, a, zapáliac fajky, usadli sme si: ja pri obloku, on pri zakúrenej peci, — lebo deň bol vlhký a chladný. Mlčali sme. O čom mali sme hovoriť?... On vyrozprával mi o sebe všetko zaujímavé, a ja nemal som čo rozprávať. Hľadel som do obloka. Množstvo nízkych domkov, rozhodených po brehu Tereka, ktorý rozbehával sa vždy širšie a širšie, mihalo sa zpoza stromov, a ďalej šerely sa ako zubatá stena vrchy a zpoza nich vykukával Kazbek v svojej bielej kardinálskej čiapke. V myšlienkach lúčil som sa s nimi: mne bolo ich ľúto...

Tak sedeli sme dlho. Slnce pratalo sa za chladné vrcholce, a belavá hmla začala rozchodiť sa na dolinách, keď na ulici ozval sa hlas cestovného zvončeka a krik voziarov. Niekoľko vozov so zafúľanými Arménmi vošlo na dvor hostínca a za nimi prázdny cestovný koč; jeho ľahký chod, pohodlné vystrojenie a švihácka tvár-

---

[1]) Vidz predošlých dvoje čísel *Slovenských Pohľadov.*

[2]) Šči, polievka našej kapustnici podobná.

nosť maly akúsi zahraničnú známku. Za ním šiel človek s veľkými fúzami, vo vengerke, dosť dobre odetý na lakaja; o jeho stave nebola možná mýlka, vidiac prehnanú obyčaj, ako vytriasal popol z fajky a pokrikoval na vozku. On zjavne bol maznaný sluha lenivého pána, — čosi na spôsob ruského Figara. — Povedz, ľúbezný, — zavolal som mu oblokom, — čo je to, okázia prišla, či čo? — Pozrel dosť drzo, napravil si šatku na hrdle a odvrátil sa; idúci popri ňom Armén, usmievajúc sa, odpovedal za neho, že skutočne prišla okázia a zajtra ráno vráti sa. „Chvalabohu!“ povedal Maxim Maximič, približiac sa k obloku za ten čas. „Aký čudný koč!“ doložil: „iste dáky úradník ide na vyšetrovanie do Tiflisu. Vidno, nepozná naše vŕšky! Nie, žartuješ, ľúbezný: s tými to nejde tak, roztrasú aj anglický! — Ale kto mohol by to byť, poďme prezvedieť sa...“ Vyšli sme na korridor. Na konci korridora otvorené boly dvere do bočnej izby. Lakaj s voziarom prenášali do nej kufry.

„Počuj, brat, spýtal sa ho štábny kapitán: čí je ten divný koč?... há?... Prekrásny koč!...“ Lakaj, neobrátiac sa, hundral čosi sebe, rozväzujúc kufor. Maxim Maximič nahneval sa; chytil neúctivca za plece a povedal: „hovorím ti, ľúbezný...“

— Čí koč?... Môjho pána...

„A kto je tvoj pán?“

— Pečorin...

„Čo? čo? Pečorin?... Ach, Bože môj!... a či neslúžil on na Kavkaze?...“ zvolal Maxim Maximič, trhnúc ma za rukáv. Z očú žiarila mu radosť.

— Slúžil, zdá sa mi, — ale ja som u nich nedávno.

„Nu, tak!... tak!... Grigorij Alexandrovič?... Veď tak ho volajú?... My s tvojím pánom boli sme priatelia,“ doložil, uderiac priateľsky po pleci lakaja, tak že ten potočil sa...

— Dovoľte, pane; zabávate ma, hovoril, nachmúriac sa.

„Aký si ty, brat!... ale či ty vieš? my s tvojím pánom boli sme priatelia úprimní, žili sme spolu... Ale kdeže on sám ostal?...“

Sluha oznámil, že Pečorin ostal večerať a nocovať u plukovníka N...

„A či nepríde večer sem?“ hovoril Maxim Maximič: „alebo ty, ľúbezný, nepôjdeš k nemu pre niečo?... Jestli pôjdeš, tak povedz mu, že je tu Maxim Maximič; tak povedz... už on vie. Dám ti osmigrivenný na vodku...“

Lakaj urobil opovrhujúcu grimasu, počujúc taký skromný sľub, jednako ubezpečil Maxima Maximiča, že splní jeho rozkaz.

„Veď hneď pribehne!...“ povedal mi Maxim Maximič so slávnostnou tvárou: „pôjdem za vráta ho čakať... Ach, škoda, že som neznámy s N...“

Maxim Maximič sadol si za vrátami na lavičku, a ja odišiel som do svojej izby. Priznám sa, ja som tiež s akousi netrpelivosťou čakal objavenie toho Pečorina; hoc, dľa rozprávania štábneho kapitána, utvoril som si o ňom neveľmi výhodný pochop, jednako niektoré črty v jeho charaktere zdaly sa mi zaujímavými. O hodinu invalid

priniesol mi kypiaci samovar a čajník. — Maxim Maximič, či nechcete čaju? — zavolal som mu oknom.

„Ďakujem; akosi nechce sa mi.“

— Ej, vypite! Hlaďte, veď je už neskoro, chladno.

„Nič to; ďakujem...“

— No, ako sa páči! — Začal som sám piť čaj; o desať minút vchodí môj starík. „Veď vy máte pravdu: predsa je len lepšie vypiť čaju, — ale som len čakal... Už sluha jeho dávno išiel k nemu, ale iste niečo ho zadržalo!“

Chytro vypil šálku, nechcel druhú a odišiel zase za vráta v akomsi nepokoji: jasná vec bola, že staríka hnevala nevšímavosť Pečorina, tým viac, že len nedávno hovoril o svojom priateľstve s ním, a ešte pred hodinou bol presvedčený, že pribehne, akonáhle počuje jeho meno.

Už bolo neskoro a tma, keď znovu otvoril som oblok a volal Maxima Maximiča, hovoriac, že je čas spať ísť; čosi zahundral cez zuby; opakoval som volanie, — nič neodpovedal.

Ľahol som si na diván, okrútiac sa do plášťa a nechajúc sviecu na prípecku, skoro som zadriemal a bol by som pokojne spal, keby, už veľmi neskoro, Maxim Maximič, vojdúc do izby, nebol ma zobudil. Hodil fajku na stôl, začal chodiť po izbe, šmátrať v peci, konečne ľahol si, no dlho kašľal, pľuval, prehadzoval sa...

— Či vás ploštice hryzú? — spýtal som sa.

„Áno, ploštice...“ odpovedal, ťažko vzdychnúc.

Na druhý deň ráno zobudil som sa zavčasu; no Maxim Maximič predišiel ma. Našiel som ho pri vrátach sediaceho na lavičke. „Treba mi ísť ku kommandantovi,“ hovoril: „tak buďte takí dobrí, jestli Pečorin príde, pošlite po mňa...“

Sľúbil som mu. Pobehol, ako by jeho údy dostaly znovu mladistvú silu a hybkosť.

Ráno bolo svieže a prekrásné. Zlaté oblaky hromadily sa na horách, ako nový rad povetrných vrchov; pred vrátami rozprestieralo sa široké námestie; za ním bazár kypel od ľudstva, lebo bola nedeľa: bosí chlapci osetínski, nesúc na pleciach kapsy s plásťovým medom, vrteli sa okolo mňa; preklínal som ich: čo mňa bolo do nich; začal som sdielať nepokoj dobrého štábneho kapitána.

Neprešlo desať minút, keď na konci námestia ukázal sa ten, ktorého sme očakávali. Išiel s plukovníkom N..., ktorý, privedúc ho do hostínca, rozlúčil sa s ním a vrátil sa do pevnosti. Hneď poslal som invalida pre Maxima Maximiča.

Oproti Pečorinovi vyšiel jeho lakaj a oznámil, že hneď začnú priahať; podal mu škatuľku s cigarami a, obdržiac niekoľko príkazov, odišiel obstarávať. Jeho pán, zapáliac si cigaru, zívnul dva razy a sadol si na lavičku s druhej strany vrát. Teraz musím vám načrtať jeho portrét.

Bol stredného vzrastu; strojný, tenký stan jeho a široké plecia ukazovaly na silné složenie, spôsobné znášať všetky ťažkosti putujúceho života a premeny podnebia, nepremožené ani zkazenosťou

hlavnomestského života, ani búrami duševnými; zaprášený zamatový kabátik jeho, zapnutý len na dve nižné gomby, dovoľoval obzreť oslepujúcej čistoty bielizeň, dokazujúcu obyčaje poriadneho človeka; jeho zapackané rukavice zdaly sa byť schválne šité na jeho malinkú aristokratickú ruku, a keď stiahol jednu rukavicu, bol som zadivený nad chudosťou jeho bľadých palcov. Chôdza jeho bola nedbalá a lenivá, no ja zbadal som, že nerozhadzoval rukami — istý znak akejsi skrytosti charaktera. Ostatne, sú to moje vlastné poznámky, založené na mojich pozorovaniach, a ja naskrze nechcem prinútiť vás veriť na ne slepo. Keď sadol si na lavičku, to rovný driek jeho zohnul sa, ako by v chrbte nemal ani jednej kôstočky; položenie celého jeho tela zobrazovalo akúsi nervovú slabosť; sedel, ako sedí Balzacova tridsaťročná koketka na svojich mäkkých foteľoch po unavujúcom bále. S prvého pohľadu na tvár jeho nerátal by som mu viac, než dvadsaťtri roky, hoc pozdejšie hotový bol som dať mu tridsať. V jeho úsmeve bolo čosi detského. Jeho koža mala akúsi ženskú nežnosť; biele vlasy, posvíjané od prírody, tak malebne otáčaly jeho bľadé, blahorodné čelo, na ktorom len po dlhom pátraní možno bolo pozorovať stopy vrások, presekávajúcich jedna druhú a bez pochyby zračiacich sa omnoho patrnejšie v minúty hnevu alebo duševného nepokoja. Napriek svetlej barve jeho vlasov, fúzy jeho a obočie boly čierne — znak rasy u človeka, ako čierna hriva a čierny chvost u bieleho koňa. Aby dokončil som portrét, poviem, že mal trochu vyhrnutý nos, zuby oslepujúcej belosti a gaštanové oči; o očiach musím prehovoriť ešte niekoľko slov.

Po prvé ony sa nesmialy, keď on smial sa. — Nepozorovali ste nikdy takú zvláštnosť u niektorých ľudí?... To je znak — alebo zlých mravov, alebo hlbokého, stáleho žiaľu. Zpod poloopustených mihalníc ony žiarily akýmsi fosforným leskom, jestli možno tak vysloviť sa. To nebolo odrazenie zápalu duševného alebo hravej fantásie: to bol lesk, podobný lesku hladkej ocele, oslepujúci, no chladný; pohľad jeho — netrváci, no vnikavý a ťažký — zanechával po sebe nepríjemný dojem neskromnej otázky, a mohol by zdať sa drzým, jestli nebol by natoľko ľahostajno-spokojný. Všetky tieto pozorovania prišly mi na um, možno, len preto, že známe mi boly niektoré podrobnosti jeho života, a možno na iného zovňajšok jeho urobil by úplne rozdielny dojem; no poneváč vy o ňom nepočujete od iného, okrem mňa, tak voľky-nevoľky musíte uspokojiť sa s týmto vyobrazením. Poviem nakoniec, že bol vôbec nešpatný a mal z tých originálnych fysionomií, ktoré zvlášte páčia sa ženám.

Kone boly už zapriahnuté; zvonček časom ozýval sa pod dúhou, a sluha už dva razy prichodil k Pečorinovi so zprávou, že všetko je hotové, ale Maxim Maximič ešte neukazoval sa. Na šťastie, Pečorin bol pohrúžený v zádumčivosti, hľadiac na belavé obrysy Kavkaza, a, zdá sa, neponáhľal sa do cesty. Sblížil som sa k nemu.

— Jestli chcete ešte nedlho počkať, — hovoril som, — budete mať radosť videť starého priateľa...

— Ach, ozaj! — rýchlo odpovedal: — včera mi hovorili; no kdeže je? — Obrátil som sa k námestiu a videl Maxima Maximiča,

bežiaceho ako len vládal... O niekoľko minút bol už pri nás; sotva mohol dýchať; pot lial sa mu dolu tvárou; mokré chvisty šedivých vlasov, vyrvúc sa zpod čiapky, prilepily sa mu na čelo; kolená jeho triasly sa... chcel sa hodiť okolo hrdla Pečorinovi, no ten dosť chladno, hoc s prívetivým úsmevom, podával mu ruku. Štábny kapitán na minútu zmeravel, no potom chtivo schytil jeho ruku oboma rukami: ešte nemohol hovoriť.

— Aký som rád, drahý Maxim Maximič. Nuž, ako sa máte? — povedal Pečorin.

„A... ty? a vy?..." zadrkotal so slzami v očiach starík... „koľko rokov... koľko dní... ale kam?..."

— Idem do Persie — i ďalej.

„Snáď hneď?... Veď počkajte, môj drahý!... Či ozaj hneď sa rozlúčime?... Koľké časy nevideli sme sa..."

— Už musím, Maxim Maximič, — bola odpoveď.

„Bože môj, Bože môj! ale kamže sa tak ponáhľate?... Mal by som vám toľko rozprávať... toľko povyspytovať sa... Nuž, čože? v pensii?... ako?... čo ste porábali?..."

— Nudil som sa! — odpovedal Pečorin, usmievajúc sa.

„A pamätáte náš život v pevnosti?... Znamenitý kraj na poľovačky!... Veď vy boli ste náruživým strelcom... A Bela?..."

Pečorin niečo zbľadol a odvrátil sa...

— Áno, pamätám! — povedal, a temer v tom núteno zívnul...

Maxim Maximič začal prosiť ho, aby zostal s ním ešte za dve hodiny. „My znamenite zaobedujeme si," hovoril: „mám dvoch fazánov; a kachetinské je tu výtečné... rozumie sa nie to, čo v Gruzii, ale z lepšej sorty... Pohovoríme si... Vy rozpoviete mi o svojom žití v Petrohrade... Áno?..."

— Vskutku, nemám čo rozprávať, drahý Maxim Maximič... Jednako, dobre sa majte, už je čas, ponáhľam sa... Ďakujem, že ste nezabudli na mňa... — doložil, berúc ho za ruku.

Starík nachmúril obočie... Bol smutný a hneval sa, hoc usiloval sa skryť to. „Zabudnúť!" — zavrčal: „ja nezabudol som nič... Nuž, Pán Boh s vami... Nie tak myslel som stretnúť sa s vami..."

— No, prestaňte, prestaňte! — povedal Pečorin, objímuc ho priateľsky, — či nie som ten samý? Čo robiť?... Každý má svoju cestu... Či stretneme sa ešte — Boh vie!... — Hovoriac toto, už sedel v koči, a pohonič začal chytať opraty.

„Postoj, postoj!" zakričal zrazu Maxim Maximič, chytiac sa dveriec koča: „skoro by som bol zabudol... U mňa zostaly vaše písma, Grigorij Alexandrovič... ja vláčim ich so sebou... myslel som, že najdem vás v Gruzii, a hľa, kde Pán Boh dal vidieť sa... Čo mám s nimi robiť?..."

— Čo chcete! — odpovedal Pečorin. — Dobre sa majte...

„Tak vy idete do Persie?... a kedy sa vrátite?..." volal za ním Maxim Maximič.

Koč bol už ďaleko; no Pečorin urobil znak rukou, ktorý značil asi toľko: sotva! ale ani nemám prečo!

Dávno už nebolo počuť zvuky zvonca, ani hrmot kolies po kamenistej ceste, — a úbohý starík ešte stál na tom samom mieste v hlbokej zádumčivosti.

„Áno,“ povedal konečne, namáhajúc sa byť ľahostajným, ačpráve slzy mrzutosti chvíľkami zablysly na jeho mihalniciach: „ovšem, boli sme priateľmi, — nuž, ale čože sú priatelia v terajšom čase!... Čo on má zo mňa? Nie som bohatý, nemám hodností, ale ani v rokoch nie som mu rovný... Hľa, akým švihákom sa stal, ako bol zase v Petrohrade... Aký koč!... koľko batožiny... i sluha aký hrdý!... „Tieto slová povedané boly s ironickým úsmevom. „Povedzte,“ pokračoval, obrátiac sa ku mne: „čo vy o tomto myslíte?... aký diabol nesie ho teraz do Persie?... Smiešno, prisám Bohu, smiešno!... Ale veď vždy som vedel, že je nestály človek, ktorému nemáš sa čo úfať... Ale, ozaj, škoda, že zlým koncom síde so sveta: no nemožno ináče!... Už ja som vždy hovoril, že málo osohu z toho, kto starých priateľov zabúda!...“ Tu odvrátil sa, aby skryl svoje rozčulenie, a išiel chodiť po dvore okolo svojho voza, stavajúc sa, ako by obzeral kolesá, a oči jeho každú chvíľu plnily sa slzami.

— Maxim Maximič, — povedal som, podojdúc k nemu, — a akéže vám to písma nechal Pečorin?

„Ale Pán Boh vie! akési zápisky...“

— Čo vy s nimi urobíte?

„Čo? Rozkážem narobiť patronov.“

— Dajte ich radšej mne.

Pohliadol na mňa so zadivením, zavrčal čosi pomedzi zuby a začal prehŕňať v kufre; tu vybral jeden sošitík a hodil ho s opovržením na zem; potom druhý, tretí i desiaty potkal ten samý osud: v jeho hneve bolo čosi detského; mne bolo do smiechu i ľúto jeho.

„Tu sú všetky,“ povedal: „gratulujem vám k nálezu...“

— A ja môžem naložiť s nimi podľa ľúbosti?

„Trebárs v novinách dajte ich vytlačiť. Čo mňa do toho?... Čo, či som ja dáky priateľ jeho, a či príbuzný?... Pravda, žili sme dlho pod jednou strechou... S kýmže som ja nežil?...“

Schytil som papiere a skorej odniesol som ich, bojac sa, aby štábny kapitán nerozmyslel si. Skoro prišli nám oznámiť, že o hodinu pohne sa okázia; ja kázal som zapriahať. Štábny kapitán vošiel do izby v tom okamžení, keď som už čiapku chytal; on, zdalo sa, nehotuje sa k odchodu: bol akýsi nútený, chladný.

— A vy, Maxim Maximič, či nejdete?

„Nie.“

— A čo tak?

„Veď som ešte kommandanta nevidel, a musím oddať niektoré ärárne veci...“

— Ale veď boli ste u neho?

„Bol, ovšem,“ povedal zmäteno, „ale ho doma nebolo... a ja nedočkal som ho...“

Porozumel som mu: úbohý starík prvý raz v živote, možno,

zanedbal povinnosti *pre osobnú potrebu*, hovoriac jazykom spisovným, — a akože bol odmenený?

— Veľmi ľutujem, — povedal som mu, — veľmi ľutujem, Maxim Maximič, že pred časom musíme sa rozlúčiť.

„Kde nám, nevzdelaným starým ľuďom, za vami sa sháňať!... Vy ste mládež svetská, hrdá: ešte pokým ste pod čerkesskými guľami, vtedy ste ešte ako-tak... ale potom keď stretnete, hanbíte sa i ruku podať takémuto človeku..."

— Nezaslúžil som týchto výčitiek, Maxim Maximič.

„Veď ja, viete, tak, z reči hovorím; ostatne, prajem vám všetkého šťastia a veselú cestu."

Rozlúčili sme sa dosť sucho. Dobrý Maxim Maximič stal sa zanovitým, svárlivým štábnym kapitánom. A prečo? Preto, že Pečorin v roztržitosti, alebo z druhej príčiny, podával mu ruku, keď on chcel hodiť sa mu okolo hrdla. Smutno je videť, keď mládenec tratí svoje najkrajšie nádeje a sny, keď zpred neho padá ružový závoj, cez ktorý hľadel na veci a city ľudské, ačpráve jest nádej, že zamení staré poblúdenia novými, nie menej pominuteľnými, no za to nie menej sladkými...

No čím ich zameniť v rokoch Maxima Maximiča? Mimovoľne srdce osurovie a duša zatvorí sa...

Odišiel som sám.

Prel. *B. Š.*

Argentína.

Na južnom kontinente Ameriky rozvíja sa mohutný štát, Argentínska republika, a má ten samý charakter, tie samé tendencie, hlavne národo-hospodárske, ako na severnej pevnine amerikánskej Spojené Štáty. Známy ruský diplomat A. Jonin, ktorý je posledné roky poslom v Rio Janeire, vydal knihu o Južnej Amerike (*Po južnoj Amerike.* S.-Peterburg, 1892). V nej o Argentínskej republike, záležajúcej z viac štátov, utvorených z bývalej španielskej Laplaty, maľuje obrazy, o ktorých nemali sme ani približný pochop, keď slýchali sme o južno-amerikánskych štátoch. Táto ohromná pevnina len nedávno prebudila sa k vážnemu ekonomickému životu, a už teraz začína mať s tejto stránky taký vliv na Europu, že štátom tejto veru prichodí počítať s ňou. Europejská kolonisácia širokým potokom valí sa do Argentíny, ešte nedávno pusté pampy, takzvané široké roviny, začínajú tak ožívať, život vôbec tak rásť, že ani krachy, ako bol minuloročný, ani revolúcie, ako bola len nedávna, nemôžu prekaziť veľký rozvoj týchto krajov.

Južné amerikánske republiky vôbec nepodobajú sa Brasílii s jej armádou birokratov-úradníkov; spurní a žiarliví Brasílci neradi púšťajú cudzincov k sebe, a Europejci i ťažko privykajú k horúcemu a často škodnému klimatu tejto krajiny. Naproti tomu podnebie, inštitúcie a obyčaje v Argentíne i v súsedných menších republikách sú priaznivé pre europejských kolonistov. Obyvateľstv

v nich je už dávno smiešané s Europejcami; španielska rasa, prevládajúca tu, vôbec nie je podobná smiešanine Portugalcov s Negrami, tvoriacej Brasílca. V týchto republikách obyvateľstvo donedávna žilo len z dobytka a europejská podujímavosť obmedzovala sa len na dorábanie Liebigovho extraktu; celá Južná Amerika, vyjmúc Chile, nemala ani chleba doma urodeného, bola odkázaná na dovoz zčiastky zo Spojených Štátov, zčiastky z Europy. Od sedemdesiatych rokov všetko sa zmenilo. Jonin videl Argentínu po prvý raz roku 1886, a už od toho času badá bájočné pokroky najmä v technickom ohľade. Okrem emigrantov-roľníkov ukázala sa potreba vôbec najrozličnejších robotných rúk. „Za päť-šesť rokov — hovorí Jonin — emigrácia spôsobila taký pohyb, že vo Francúzsku, Anglii a Itálii, ešte i v Nemecku a v samom Španielsku, utvorilo sa vyše desiatich paroplavebných spoločností,“ ktoré sú určené slúžiť spojeniu so samou Argentínou. Do prístavu v Buenos Ayres príde mesačne do 60 veľkých lodí z Europy, na každej jest vysťahovalcov priemerne 1500 osôb. Roku 1869 Argentína mala 1,812.490 obyvateľov, roku 1882 už 2,942.000, a síce okrem neodvislých Indiánov, počitujúcich asi 90.000 duší. Ako vidno z toho, čo Jonin rozpráva, za posledných desať rokov obyvateľstvo ešte väčšmi rástlo. Domáci element ostáva zväčša kočovným, prisťahovalý osádza sa, bohatne, mocnie. Za predošlých časov hrsť dobrodruhov z Europy robila v týchto republikách, čo chcela, svet ostával ľahostajným oproti tomu, čo sa tam dialo: teraz z Europy hrnú sa energickí robotníci, od kapitalistov a peňažných inštitúcií ohromné summy na všelijaké podniky, a poneváč prišlé elementy ľahko dostanú právo občianstva, osvojujú si španielsky jazyk a zabúdajú svoj materinský, tak zrejmá vec je, že v neďalekej budúcnosti v Južnej Amerike utvorí sa moc, podobná Spojeným Štátom severo-amerikánskym.

Argentína, pomerne neveľká republika, nebojí sa žiadnych výdavkov, vydáva kolossálne summy (a vie ich najsť!) na stavbu nielen železníc v pampách dosiaľ ešte pustých, na prístavy, stavané temer jeden pri druhom, z ktorých každý stojí dobrých sto millionov, ešte i na taký luxus, ako je vystavenie druhého sídelného mesta, Laplaty. Čo Jonin rozpráva o tomto druhom sídelnom meste, ležiacom v samej blízkosti prvého (Buenos Ayres), to zdá sa byť skutočne bájočným, no je cele možné v Amerike. Mesto, dosiaľ predstavujúce rozplanirovaný kus stepi, vypočítané je už teraz, zrazu, na 300 tisíc obyvateľov; rastie možno riecť od večera do rána, ako mestá Severnej Ameriky. No je i rozdiel medzi južným a severným kontinentom. V mestách na severe založia najprv chrám, školu, tlačiareň, noviny; v Južnej Amerike, kde ľúbia rozkoš a blesk, stavajú najprv monumentálne paláce pre rozličné inštitúcie, paláce z mramora, privezeného z Europy, so zrkadlovými sklami, ozdobami vnútornými, ktoré samy v sebe stoja i po 200 tisíc frankov. V Laplate ešte nikto nebýva, úradníci prídu len vo dne železnicou (tri hodiny od Buenos Ayres), na noc vráťa sa: a mesto predsa osvetľuje sa elektricky, má parky, v ktorých ešte nemá sa kto prechádzať, a za mestom je villa pre gubernátora. Argentíncov nemýlia vý-

davky, ktoré v Europe zdaly by sa divnými. Oni sriaďujú prístav v Laplate, počítajúc, že i do tohoto nového mesta lode budú prichodiť, ako prichodia do Buenos Ayres. Poneváč prístav tohoto je plytký, na jeho prispôsobenie assignovali 180 millionov frankov. Nielen výdavok tento bude iste výdatný, lebo okeánskym lodiam nebude treba vykladať svoj tovar na 20 kilometrov od mesta, ako dosiaľ, lež výdavky sú už temer teraz nahradené. Spoločnosť anglických kapitalistov totiž už ponúkla vláde 75 millionov za zem, vydobytú od rieky, ale präsident odoprel, očakávajúc o 2—3 roky dostať za ňu nemenej 100—120 millionov.

Aby sme si ešte lepšie mohli predstaviť podujímavosť argentínskej vlády, pripomeňme si trebárs vlastnosť rieky Laplaty, kde stavajú tieto dva prístavy. Ako všetky južno-amerikánske rieky, ona vyznamenáva sa neobyčajnou hlbinou na veľkej dĺžke; po nej, ako i po iných riekach, ďaleko do vnútra krajiny môžu chodiť hlboko sediace lode a naberať zbožie priamo, bez výdavkov s dovozom spojených. Tak by sa videlo, že tu netreba stavať prístavy, netreba troviť na poprávanie riek. No vláda argentínska díva sa do budúcnosti, stará sa nie o samú prítomnosť. Za nejakých 5—6 rokov Argentína poprerezávala svoje územie železniciami vo všetky smery, pozdĺž i priekom. Rozsiahlosť týchto železníc už prevyšuje 20 tisíc kilometrov. Pred niekoľkými rokmi nebolo ich ani na sto kilometrov, ľudia chodili len na býkoch. Jonin skepticky hľadí na progress Argentíny, pritom všetkom robí i takéto poznámky: „Či ešte dlho budeme môcť pri našej šesťmesačnej zime boriť sa v obchode plodín s takými stranami, kde zimy neznajú a ktoré sú tak široké, ako i naše stepi.“

Napriek tomu, že dvere Argentínskej republiky sú široko roztvorené pre každého, ta nevpúšťajú židov. Vchod otvorený je židovi, majúcemu istý kapitál, opravdovému kupcovi, technikovi, umelcovi, slovom celkom tak, ako v Rusku. Skutočnosť, hovorí Jonin, ospravedlňuje tieto poriadky. V Buenos Ayres „hlavná časť židov, votrevších sa na územie Argentíny (pravdepodobne pod zámienkou kapitalistov alebo technikov, ako žiada zákon), zamestnáva sa jediným odvetvím obchodu, ktoré so všetkým nachodí sa v ich rukách, a to je — prostitúcia. Židia ustrojili z nej organisovaný obchod. Vývoz ženských ako tovaru zo Starého sveta oni sriadili tak, ako trebárs vývoz bavlnených tkanín alebo relsov. Obchod tento má tu kancellárie, svoju administráciu. Kancellárie zdejšie majú agentov v Europe a množstvo commis voyageurov. Tohoto živého tovaru najviac vyváža sa z Austrie... Prečože sa týmto obchodom nezaníma ani jeden kresťan? A akých tu niet dobrodruhov zpomedzi kresťanov, ktorým dvere Argentíny sú otvorené bez podmienky?“

Kramárski Portugalci, ktorí majú v svojich žilách nemálo z krve drievnych semitických Föničanov, ani na pôde Nového sveta, v Brasílii, nedokázali ničoho, čo mohlo by byť zálohom budúceho rozvitia krajiny. Títo polosemiti zakrneli v svojej namyslenosti, v svojom nadutom ponímaní života. Výsledok je jasný: napriek veľkým pri-

rodzeným svojim bohatstvám Brasília je biedny štát, pre ktorý iste nie skoro nastane obrat k lepšiemu. A aké barbarstvá vykonávali Portugalci zprvu na novej pôde! V plnom smysle slova vyničili obyvateľstvo celých krajov. Ich dedičia, Brasílci, šli tými samými cestami. Ako spustošili Paraguajskú republiku, jej staré, jezuitmi pozakladané kolonie, a to už za našej doby, v druhej polovici šesťdesiatych rokov — toho obraz v knihe Joninovej je až úžasný. Tým úžasnejší, že z tohoto barbarského zničenia celej krajiny Brasílci nemali nijakej výhody. Ako známo, Španieli líšia sa rasovými vlastnosťami od svojich súsedov na Pyrenejskom polostrove. Pravdepodobne preto vidíme zcela iné výsledky ich práce z materiálu, ktorý prerábali i Portugalci. Pravda, že i Španieli po svojom príchode do Ameriky počínali si divoko, no konečným koncom oni nevyničili najdené tam národnosti, len ich pretvorili.

M. B.

Povesti.

Od *F. Šujanského.* [1])

1. Vlk v ovčom rune.

Jahnence v útulí domácom ukryté úpelivým hlasom za matkou, ktorá sa im zrazu kamsi podela, volaly, žalostne nariekajúce.

— Kde jest biednych a slabých, tam sa i uháňajú o korisť násilníci.

Za humny ohlásil sa vlk; nebolo strážnikov, priblížil sa, avšak bránila mu prístupu ohrada pevná.

— Vrah, keď mu sila nestačí, bere sa v podvody.

I obliekol vlk na seba runo ovčie a vábil jahnence úlisnými slovmi: Poďte, poďte von, moje, moje! Veď ja som vaša mať, ja! poďte, poďte sem, ku mne, až vás na srdce privinem! Ach, jako po vás túžia vnútornosti moje! Poďte von z toho kúta, sem na svobodu, tu vám sveta bude! Dám vám všeličo, aj nové šaty, aj vás naučím inej vrave, nebudete tak, jako sprosté ovce, ale takto ny...! (Zavýjal vlk.)

Na ten hlas jahniatka strhly sa preľaknute. Braček baranček, pozdvihnuv hlávku a nakuknuv cez škáru, zarazený zvolal hlasom neistým: Ah — ľaľa — mati — jaká!

Ale sestrička jahnička riekla: Teba, braček, nebohdaj zrak klame. — Počuješ?! — To nie reč našej rodnej matičky, to je jakási cudzia, desná reč. Ach, ja sa bojím!

A keď sa cez škáru lepšie poprizeraly, poznaly na ňom biele matkino runo, krvou pokalené, a zpod runa, videly, cerily sa zuby a vystŕčaly sa pazúry vlčie. I pritúlily sa, strachy trnúce, tesnejšie k sebe.

Chúďatká jahniatka!

[1]) Na ukážku zo sbierky do tlače chystanej.

Beda vám, jak sa dáte vylákať z toho úkrytu svojho!
— Len kde toľko mešká pastier, ktorý ich, sám Boh vie prečo, od stada odlúčil?!

---

2. Čert sluha, a čert pán.

Za prva sveta, kedy ešte po svete chodili čerti, nemavši vtedy roboty v pekle, prišiel čert k sedliakovi, núkajúc sa mu do služby. Čože?! čuduje sa sedliak v nedorozumení. Nuž či ty, povedá, nemáš doma pri čom robiť, že sa svetom táraš po službách? Lebo vtedy, viete, nebývalo ešte sluhov, ani pánov, a boli len gazdovia a čeľaď, samí svojskí; tí všetci robili a žili vospolok na jednom chlebe, na svojej dedine.

Keď však ten prišlý vysvetlil sedliakovi, že ho on bude za mzdu do roka slúžiť, naposledy najal ho sedliak na kopanicu, kde prichodilo v to leto sadiť kapustu; i zjednali sa tak o mzdu, že sa s úrodou napoly rozdelia; a pristal čert u sedliaka paholkom.

V jaseň, keď narástla, pošiel gazda s paholkom vytínať kapustu; i sobral sedliak hlavy kapustné na voz a hlúby nechal čertovi; mne vraj vrch, a tebe spodok.

Nevidela sa taká deľba čertovi; aby sebe vynáhradu spravil, ostal opäť na rok u toho gazdu, ale jednal sa s ním tak, aby teraz gazdovi bol spodok, a jemu, sluhovi, vrch. Nechže ti vraj bude vrch, privolil gazda.

V to druhé leto dal sadiť sedliak kvaku; v jaseň, keď narástla, pošli ju kopať, spodok — kvaku sobral sedliak, a vrch — vňať nechal čertovi. Krútil čert nad tým hlavu, no odhodlal sa ešte i na tretí rok toho gazdu slúžiť, i stal teraz za mlatca.

Keď zbožie bolo vymláteno a mlatec čakal s vrecom výmlatok, uchopil sedliak lopatu — vejačku, napísal ňou, jako sa patrí, na humne kríž a dal sa viať. Rúče sa nad krížom delilo zrno od pliev, zrno svojou váhou padalo dolu, plevy — po vetre. No ber si, čerte, čo je tvoje, tú väčšiu hŕbu! zavolal naň sedliak, vyhadzuja plnou lopatou, lebo už ho bol poznal, kto je, čo je, toho sluhu. A čert bral plevu len sa tak v povetrí kudlilo; lebo čert čo ľahšie, to bere, a do zrna jednako on ani práva nemá, že ono Božie, a Boh ľuďom žičí ho na živnosť.

Po tretie zkúsil čert sám na sebe, že sedliak, jako sa hovorí, i čerta prevedie.

Ale nebárs, čert nespí a na zlom hlavu si láme, i zle každý, kto sa s ním zapodieva, obíde. Nepredarmo varovali starí: Nedaj čertu do dediny! — Počkaj, sedliak, veď ťa ja kedysi dostanem! ešte ho ty prídeš na čertovo koleso! vyhrážal sa čert bývalému gazdovi svojmu, keď sa tento z celej chuti s neho, s plevami do pekla letiaceho, vysmieval.

Takto, prehútal čert, krúťa koleso v pekle, sedliaka slúžiť, za neho robiť, takto ja nikdy neprídem k ničomu. Narobíš sa pri ňom, aj sa zodereš, a ni neužiješ, ni nemáš za to ničoho. A vraj

že aby ja vzal, jako mi ludia odkazujú, takú robotu! Ďakujem pekne, ale, odpytujem, to nie je ani pre mňa.

A odnechcelo sa čertu byť chudobným; zkúsil na svete, že chudoba všade trpí, jednako ani tvrdo robiť sa mu nechcelo. Eh! — poskočiv a zvrtnuv sa na kopyte — čob' ja tam psotu trel: zahrám si na pána! Nech on, sedliak, slúži mne! zvolal.

Hej, tak, budem si lahko žiť a nič nerobiť, jako pán, robiť bude za mňa sedliak, bude odbývať panštinu, a naposledy ešte i o tú jeho zem dedičnú ho privedem. Už som ho naučil spúšťať sa na iného, ostatné pôjde. — Kruťte sa, kolesá! —

*

Kde sa vzali, tam sa vzali, naraz bolo v krajine plno cudzincov. Zprvu boli oni skromní, pokorní, len prítulok si pýtali a ponúkali služby svoje; no čím diaľ, tým drzšie a panovitejšie si počínali proti domácim, ktorí poslední zčiastky síce i pre svoju dobrotu, hlavne však preto, že o svoje nestáli, že spolu svorne nedržali, lež že sa ešte medzi sebou hašterili, ba že sa i zradne zapredávali cudzincom, týmto konečne do moci sa dostali. Prišelci, cudzozemci stali sa pánmi v zemi, a lud na svojej dedine upadol do poddanstva, robotoval nesebe, cudziemu. Naposledy, a to je, čo už nadobre nohy podráža sedliactvu, začali sedliaci deliť a drobiť gazdovstvá. S trhaním dedovského pozemku trhaly sa spolu i sväzky rodinské, uchodilo šťastie z domu. Pokým ešte čelaď na jednom chlebe žila, pokým vedno spolu, jako reťaz, držala, bývalo gazdovstvo pevnosť nedobytná, bývalo v dome dobre všetkým, bývalo tam všetkého dôstatku; ale beda, prebeda! už sa aj ich chytila čertova pýcha, už hla nechce sa čeladi vedno spolu bývať, každý čert chce byť pánom v dome, a každá vraj sviňa chce mať osobitný chliev, jako sa starí žalujú, a hla, žial! hynú starodávne domáce obyčaje, strojný kroj národný sa tratí, aj tá premilá spevná vrava, čo sa tak hory, doly ňou ozývaly, začúcha, — a všade vo všetkom pytvorí sa cudzota, a hla, čert bere gazdovstvo jedno po druhom.

A či nie?

3. Svetlice.

V širom poli, ďaleko od sveta, osame, bývaly dve dievky; jednu prezývali múdrou, a druhú sprostou. Pridalo sa, že im v dome oheň vyhasnul. Vtedy ešte, dávno, predávno to bolo, neznali ludia tých všelijakých kresív a zápaliek, čo ich je teraz, vtedy opatrovali a chránili, jako svätú vec, v dome oheň, a keď sa daraz pridalo, že oheň na ohništi, tiež posvätnom mieste, nenazdajky utuchnul, chodievali do susied (starí ludia snáď sa na to ešte rozpamätajú) ohňa si požičať. Keď teda ohňa v dome nebolo, kázala múdra tej druhej ísť a doniesť.

Išla a chodila ona tým pustým polom, od svitu do mraku, a nikde žiadneho ludského príbytku nedochodila; až konečne, na samom mraku, zrazu, ani čo by priam bolo s neba spadlo, svetlo

v očú jej zasvietilo, a — už tam stála pred jasnou vatrou, obstatou dvanástimi paholky, a to boli dvanásti mesiacovia, strážcovia a ochrancovia nebeského svetla.

Svietil až milá vec, a hrial až radosť ten ohník.

I poklonila sa dievčina dvanástim a — Pán Boh vám pomáhaj! pozdraviac ich, pýtala si ohňa.

Tí laskave vzhliadli na prišlú a — Pán Boh aj tebe, sestra, pomáhaj! — ďakujúci odpovedali: Ej, dáme ti, dáme, len či uhádneš, jako sa voláme?

Ach, pomilujte, bratkovia, vyhovára sa nesmelá, — keď som ja len taká sprostá, neviem inak, len jako som sa od svojej mamičky naučila: Veľký Sečeň, Malý Sečeň, Brezeň, Dubeň..., pomenovala všetkých našskými menami, veď vraj jednako sú všetky mená od Boha posvätené.

Prisviedčali jasoni, hlavami pokyvujúci, a najstarší riekol jej: Dobrým dobrý oheň, hodnas' ty Božieho daru, — na, ber si! I nadávali jej do zásterky z pahraby, a — nestojte, prenestojte! — ohňom žiarilo a nepálilo! bolo to samé rýdze zlato, a do ruky podali jej zažatú triesku, aby si ňou na ceste svietila.

Poďakujúc vrátila sa obdarovaná domov; so svetlom i bohatstvo doniesla.

Od divu oči na tom zlate mala nechať tá druhá, i poď! rozbehla sa ta do zápolia k tej vatre. Nazdávala sa, že keď sprostáčka tak dobre obišla, ona, múdra (sama seba múdrou vydávala), že musí ešte lepšie.

Nablúdivšia sa celý Boží deň, konečne, ani nevedela jako, len keď sa, na mraku, od razu našla pred jasnou vatrou, obstúpenou dvanástimi paholky.

Svietil až radosť, a hrial až milá vec ten ohník.

Ani nepozdraviac prítomných, pyšno si rozkazovala. — Dajte mi, povedá, z toho —

Prísno zazreli jasoni po opovážlivej i riekli: Ej, dáme, dáme, len či uhádneš, jako sa voláme?

No, nevídali, — odvrkla, — veľké veci, mala bych čo nevedeť! nuž: Január, Február... Ale ani jej dohovoriť nedali, než rozhnevaní, že ich vraj prezýva: — Zlým zlý oheň! — skríknuvše, hodili ju do ohňa.

Hostiny u starých Čechov.

Z knižky dr. *Zikmunda Wintera.* [1])

Slabosť, nemierne jesť a piť, je tak stará nectnosť, ako sám človek. V Ramseione na stene dosiaľ možno videť, ako Egypťania, národ na svete skoro najstaršej kultúry, nemierni bývali pri stole.

[1]) Kuchyně a stůl našich předků. V Praze, 1892. Nakladatel dr. Frant. Bačkovský.

Vymaľovaný je tam ctihodný Egytčan, trápiaci sa v nemoci — morskej. Médski králi opíjali sa verejne a slávnostne so svojim dvorom, čo im už prostoreký chlapec Kyros vyčítal. Gréci a Rimania boli v tej veci práve takí majstri, ako v umení alebo vo vojne. Cirkev kresťanská hneď od počiatku oborila sa na ožranstvo a bojuje proti nemu po všetky časy. Už Pavel apoštol zahrmel na bruchopasníkov: „Chodia tu svetom ľudia, ktorých Bohom je brucho." Zahynul antický svet, s ním prestaly mnohé rozkoše, no v hrubších formách zostalo všetko. S postupom času vracala sa i jemnosť. S kuchyňou talianskou a francúzskou v XV. století mohol byť spokojný i rímsky Apicius.

Cirkev kresťanská, ako i krajší duchovia zo svetského stavu v každom čase a u všetkých národov neustávali napomínať k miernosti. V Čechách po husitských vojnách a potom ďalej v XVI. století zmenilo sa všeličo, ale táto nemiernosť ostala, áno ešte sa rozmohla. Kňaz Tomáš Bavorovský (r. 1557) dokazuje to na mnohých miestach v svojej *Postille*. Kresťanské hodovanie je vraj obrátené v nestydaté ožranstvo, mnohí preplňujú sa tak, že z toho dostáva sa i psom. Kňaz Martin Zámrský radí: „Hleďmež dary Božími neplýtvati, ale středmě jich užívati podle onoho starého příslovi, ne pojednou pic a podruhé nic." Nepomáhalo ani drastickejšie naučenie. Cirkev kázala márne, čiastočne i preto márne, že premnohí jej kazatelia, a to všetkých vyznaní, sami neboli príkladní. Volá Zámrský: „Jaký život vedou, ó, Bože, Bože, ty znáš, i dobrým lidem jest povědomé." Ľudia verejne sa žalovali, že v kláštoroch „kolace" ide jedna za druhou. Každý videl na vlastné oči, že kláštory sú ako veľké hospodárstva, majúce svoju „volárnu" a svoju jatku, svoj pivovár a iné veci tohoto sveta síce pominuteľné, ale takto dobré. Naproti tomu katolíci radi písali o tom, keď protestantského kňaza, odchádzajúceho od stola, zrádzaly nohy i jazyk. Z ľudí svetského stavu, horlivších proti nemiernosti, spomenieme len Veleslavína, ktorý v *Politii* žaluje sa: „Viděl jsem některé, že jsou sobě jistý počet chlebů, žemlí aneb plnou mísu ovoce přijídali a k tomu jistý počet sklenic připíjeli, kdežto jeden tak mnoho strávil, snědl a vypil, na čemž někdy o plný stůl hostí poctivě a dobře dosti míti mohli. Znal jsem některé, že se tak hrubě přelili, až ze sebe duši jako sysla z díry vytopili. Již pak pověz mi někdo, takoví žráči svině-li jsou či lidé?"

I takéto hlasy odznely, ako v púšti. Že prísne snemové i úradné karhanie nemalo účinku, vidno z toho, že často sa opakuje. Ináče ľuďom bolo zrejmo, že páni všetkých privilegovaných stavov a z nich i tí, ktorí vydávali prísne zákony, sú veľkými milovníkmi bohatých stolov. Rešel hovorí: „Jaká vrchnosť, taková i poddanosť!" On čo do nemiernosti v jedlách stavia nad kresťanov i Turka. „Na národu českém a německém — tak žaluje sa tento kňaz — nejvíce se ukazuje, že mnozí za jeden den hanebně propijí a ztratí, nežli za celý tejden mohou vydělati." Inštrukcia Hanuša zo Švorcperka, roku 1538 tlačená, hovorí: „Summa summarum, každý chce žráti a píti; hned z mládí k tomu dítě vedou, ještě v kolébce do nich

víno lejí: i což se třeba diviti, že židé bohati jsou, u nich pracují, u nás žerou a popíjejí. Každý chce od kopy sedmdesát grošův utratiti... Měštěnín hŏduje, že mu ledva kníže postačiti může, tuť potom nelze než čistě chudinu dřiti a lidu pracovitému nátisky činiti; páni říkají, však: to chlap zaplatí, jezme, pijme!... Svět horší nebyl! Soudný den jistě před vraty jest." Tá istá inštrukcia o sedliakoch hovorí, že im kaša tak chutná, ako pánom pstruhy a zverina, že každý stav svojím spôsobom preplňuje si žalúdok. „Ne pro páva ani řeřábka první člověk smrť našel, a Ezau prodal právo svého prvorozenství ne za kapouna, ale za kaši jahelnou."

Toto nemierne požívanie jedla a nápoja, táto nectnosť XVI. stoletia, prišla do Čiech od Nemcov. Taký svedok, ako Guarinoni, slávny lekár Rudolfa II., píše: „Nemci myslia si, že by ani zdraví neboli, keby poriadne nehltali a nechlastali." K pitiu nemiernemu svádzali sa hodovníci takzvaným „připíjením" a či „vilkumom". Kto podal, tomu bolo vypiť z pohára všetko za zdravie a poctivosť. „Jen toč, nalij ho, nerozlévaj! Vypij všecko a polib dno!" tak volávali. Rešel a Štelcar vravia: „Jináč dobrého přítele přivítati neumějí, aniž ho za vzácného hostě míti, než ažť na přivítanou vypije villkhum, sklenici neb stříbrnici vína, do kteréž se několik žejdlíků vína vleje, ježto by se tím deset nebo patnáct poctivě poděliti mohlo." Toto pripíjanie bude asi tak staré, ako samy hostiny. Už klassickí Gréci píjali „do dna", a koho premohlo tak, že pri hodovaní zaspal, toho poliali. Ako to robili Nemci, je známo dostatočne. Ich vlastní historikovia vyznávajú, že nemierne pitie je národná povaha Nemcov a že tiahne sa, ako červená niť, celou ich kultúrnou historiou. Svojím silným spôsobom to povedal i Luther: „Kážeme proti tomu a kričíme, ale nič nespomáha, je to odveký zvyk v nemeckej zemi. Každá krajina musí mať svojho diabla: náš nemecký diabol je opilstvo." (Výklad žalmu 101.)

V Čechách ujal sa nemecký mrav, tak že marné bolo kázanie, marné boly zákazy snemové. Roku 1556 snem zakázal pripíjanie pod pokutou 10 kôp českých groší, ľud remeselnícky a dedinský poddaný mal byť preto sádzaný pri chrámoch do trlíc. Ferdinand I. hrozil svojim dvoranom ztratou mesačného platu, ba vyhnaním od dvora; cisár Maximilian hrozil na ríšskych snemoch, magistráty a úrady všetky všade zakazovaly, no pripíjalo sa ďalej, lebo, dľa slov Hanuša zo Švorcperka, „úřady, které zápovědi ustanovují, první jsou, které je samy ruší, a protož já nedržím, aby již kdo ve světě tomu spomoci mohl: musili by se všickni znova zroditi, musil by svět jiný býti, a to s těžkem bude, a protož myslím, že toho žádný nevypleje, leč soudný den: dajž Pánbůh, aby jen tím spíše bylo." Málo bolo tak opatrných ľudí, ako Guarinoni, ktorý v Čechách a v Nemecku, kdekoľvek bol pozvaný na hody, nikomu neodoprel nikdy čaše „villikumom" podávanej, od každého prijal ju srdečne a postavil pred seba, hovoriac, že vypije hneď, akonáhle bude môcť. A keď tak shromaždil pred seba kanvíc a pohárov, a nikomu nevracal, „priatelia" odpustili mu prípitok, len aby sa dostali zase k svojim nádobám. A ako to šlo i v najlepších spoločnostach, keď

sa páni spili! Najprv odstraňovali slušné čaše a vyťahovali neslušné, dotiaľ pečlive ukryté. Štelcar rozpráva: „Naposledy když se zpijí, již potom ze sklenic, z koflíků píti nechtějí, ale berou ke svému kvasu štandy, kotlíky, škopky, necky (korýtka), pantofle, střevice, mísy a jiné ohyzdné věci.“ A čo všetko vídal na stoloch Guarinoni. Píjali vraj na hostinách, keď už rozveselili sa, „z klobúkov, rukavíc a z nádob od zlatníkov schválne na to pristrojených, ktoré maly podobu zvierat: medveďov, ľvov, sov, mačiek, bravov, ba i podobu takú, že poctivá tvár musela sa zapáliť.“ Zvyk piť zo zvierat, zvlášte z opíc a bravov, nebol len v Nemecku a Čechách. V Anglii pili toho času „z lodí, mlynov, kalamárov, rohov, opíc, mníchov, sedliakov, medveďov, bravov a iných neobyčajných nádob, ktoré vymyslel si čert,“ — a koľko pili, o tom vieme i od Shakespearovho Jaga.

Inštrukcia Švorcperkova rozpráva, čo to bývalo, keď už popili sa pri hostinách. Najprv klesávalo slabšie pohlavie. „Mnohá paní obličej svůj proti mládenci obrátí a své srdce otevře, kterážto střízliva jsouc oči pěkně stydlivě skloní, zardí se a veliké sumy peněz nevzala by, aby svobodně na cizího muže pohleděti měla.“ Potom dochádzalo na silnejšie pohlavie. „Jeden zpívá, jiný pláče; některý nábožný chce se modliti, onen o postu káže, některý vyčítá své bohatství, ale má daleko domů.“ V zbožňovaní žien mnohí tak ďaleko idú, že sviece jedia ako vzteklí, sklenice trepú, šnúrky prežierajú — všetko pre svoju milú. Najporiadnejší sú tí, ktorí hneď pri stole zaspia. Oni nespôsobia aspoň pračky. Lebo, keď „nemůž jeden druhému k vůli pokročiti, vezme sobě příčinu proti němu, byť ji pak z plotu měl ulomiti“... „Mordovali se, až mnohokráte některý na placu zůstal.“

Ale predsa z akých príležitostí vydržiavaly sa v XVI. století hostiny?

Najprv treba pripomenúť rodinné slávnosti. A tu prvé miesto patrilo svadbám. V kronikách sú zapísané kráľovské a panské svadby, pri ktorých hodovalo celé mesto. Kuchyne pre ľud bývaly na uliciach, piekli celé voly na ohromných ražňoch, víno tieklo rúrami. Čítame, že už v XIII. století Otakar, vydávajúc svoju neter za Belu, toľko vína dal prepiť, že bolo by stačilo pre dve krajiny; zveriny pernatej minulo sa toľko, ako čo by vraj všetci moravskí a rakúski vrabci boli sa stali zverinou. Za kráľmi robili svadobný prepych páni. Český Krösus na Krumlove, Vilém Rožmberský, je zvláštnym príkladom. Z Balbína až do omrzenia často vypisovano, koľko strovil tento pán na svoju svadbu. Túlavý žrút nemecký Hans von Schweinichen vypisuje, že svadba na Krumlove stála 100.000 toliarov, že zjedli 113 jeleňov, sŕn 162, zajacov 2292, jarabíc 3910, volov, škopov na stá a tisíce, indiánov 600, kapúnov 3000, kuriat 12.000, vajec 40.837 atď., spolu zvierat štvornohých 8541, vtákov 49.680 a rýb 24.600. Piva vypili 170 sudov, vína všelijakého uhorského, moravského, českého, rakúskeho 230 sudov. Mešťania tiež nechceli sa dať zahanbiť, vystrájali svadby nad svoju možnosť. „Každý se o to snaží — písal Veleslavín — aby co nej-

slavněji svatbu přistrojil a co nejpoctivěji hosti své uctil, byť pak skrze to i škodu vzíti a netoliko o dům, dvůr přijíti, ale časem třebas i svatební šaty své nasaditi měl." Zo svojich zkúseností v Čechách i v Nemecku Guarinoni rozpráva: „Žranice pri svadbách už ani nemožno doviesť na vyšší stupeň. Najjednoduchejší remeselník povolá si ľudí na 6, 7 i 8 tabulí. Z toho predstav si, čo vystrájajú mešťania, obchodníci bohatší, čo potom páni! Ale načo ukazovať hore? Veď i hlbšie pod remeselníkom, u sedliakov, vykonáva sa práve tak hrozné žrútstvo."

Guarinoni vypočituje, koľko zmárni sa pri takých svadbách. „Pri onakvejšej svadbe dáva sa na stôl všetkého spolu asi 20 veľkých jedál. Teraz počítaj, jestli do roka v niektorom meste do sto svadieb, koľko sa to strovi?" Ale Guarinoni poučí i o tom, čo zovie sa veľkým jedlom. „Pod pečienkou pri meštianskych svadbách rozumejú štvrť teľaťa, pol kozľaťa alebo jahňaťa, k tomu dva alebo tri divé vtáky, dve kurčatá a tučného kapúna: to všetko pchá sa na jednu misu, a blázniví žrúti pokladajú to za jedno jedlo." Takých jediel bývalo štvoro na jedno podanie, a pri výbornejších svadbách podávali päť ráz.

Od všetkých mravokárcov XVI. stoletia najviac dostáva sa pohlaviu ženskému. Ono nehľadelo na svoju prirodzenú slabosť, preto, keď od stola šlo sa k tancu, ono držalo sa špatnejšie, než mužskí. Niekdy ovšem ženské i mužskí mali rovnako zbytkom; Guarinoni neraz videl v spoločnosti na svadobný tanec idúcej, že žena klátila sa na východ slnca, muž na západ.

Po svadbe asi na prvom stupni bolo krštenie. Schweinichen opisuje krštenie panské, pri ktorom mužských kmotrov bolo 22, ženských 8; tí „duchovní otcovia" malého občana za jeho zdravie zjedli celého vola, dva bravy, päť teliec, päť prasiec, 30 kuriat, deväť zajacov, pol kopy štúk, mandeľ kaprov atď. atď. O obyčajnom kštení hovorí Rešel: „Dítě nemůž se tak brzy naroditi ani tak rychle křtíti, musímeť při porodu i křtinách vopilí býti a svátosť křestní korbely, sklenicemi, žejdlíky, koflíky a truňky hanebnými dosvěcovati a pro zdraví dítěte čistě píti. Když potom dítě po dvou nedělích do koupele nesou a šestinedělku očišťují, strojí se hody šestinedělní, na koláče se sousedé zvou. Nelze jináč: musejí víno míti, až by se milé babičky dobře napily, potom jedna druhé střevice aby zouvala a roušky z hlav dolů stáhla."

Hody šestinedieľok, odsudzované od lekárov i kňazov, sú nám najkriklavejším dôkazom vtedajšej nemiernosti. Hodovanie, keď rozum káže miernosť a zdržanlivosť! Negalantný Štelcar všeobecne hovorí: „Sejdouce se na radovánky a šestineděle, tu sobě napekou koláčův a starým pivem nebo vínem tak se uzdravují, že sebe poznati nemohou, jsou-li ženy či čerti." Guarinoni ostro rozpráva, že zo šestinedieľok sotva dve umierajú inou príčinou, ako že sa objedly. Druhý raz obšírne vykladá, že z tých šestinedeľných hodov vznikajú ak nie smrť, aspoň vždy klebety a nepriateľstvo.

Rodinné hody bývaly i vtedy, keď otec alebo priateľ strojil sa na cestu. Tomu nedivme sa. Cestovanie bolo nebezpečné: tatík,

vyťahujúc z kôlne fasungový voz, aby na ňom z Moravy alebo z Uhorska doviezol vína alebo z Norimbergu tovaru, veru nevedel, či vráti sa ku svojim. A cesta trvala dlho; stalo sa neraz i to, že otec, keď vrátil sa domov, už nenašiel milého člena svojej rodiny. Tak sa stalo i dedovi slávneho maliara Škretu. Pani manželka vyprevádzala ho k vozu, majúc v jednej ruke dieťa, v druhej pohár vína na rozlučnú. „Pane táto, připíjím vám na dobrou cestu a šťastné navrácení!“ Šiel do Uhorska pre víno. Kým vrátil sa s ďalekej cesty, bola žena pochovaná. Pri Horskej bráne mu to povedali, keď vstupoval do mesta, ale neveril, „nadějíc se, že šprýmují“ (žartujú); v Celetnej ulici počul to od rychtára, a druhý deň bol zažalovaný, že „ženu svou bijíval“, že preto umrela. Ale uznali ho za nevinného, poneváč z Tokaja do Prahy muž nemôže „bijívati“ ženu.

Pre priateľské hostinky, ku ktorým staročeské dámy rady našly si príležitosť, Rvačovský žaloval sa, že ženským „zahálka a ožírání nedá doma seděti, než bode je, aby dům od domu běhaly, klevetaly, hodovaly, ožíraly se.“

Rodinné hody v krajšom smysle bývaly v rozličné sviatky, najdôkladnejšie o Vianociach a Veľkej noci. Rodiny na vzájom darúvaly si jedlá. V tie dni rodinný ráz dokazovaly i úrady tým, že svojim sluhom, kňazom, učiteľom, pisárom dávaly do daru „húsce, calty, chleby olejné“, mazance, ryby a mäso, ako vydávajú o tom svedectvo všetky účetné knihy mestské. Na pr. berúnsky farár dostával na Veľkú noc v prvých rokoch XVI. stoletia štvrť teľaťa, baranča, mazance a 71 groší; na Štedrý večer húsci, chleba, šál mäsa alebo zajaca. Pražskí farári k mäsu a húsci dostávali ešte na korenie.

Všeobecné hody nastaly každoročne na fašangy. Priatelia posielali si na vzájom koblihy (šišky, pampúchy, Krapfen); potom nasledovaly verejné maškarády „v larvách, v potvořilých časech, běháním a křikem.“ Muziky hraly, ľudia výskali, tančili, bláznili sa, veľmi mnoho jedli a pili. Tak bývalo už na historické fašangy Boleslava Ryšavého v X. století. Štítný v rečiach nedeľných a sviatočných v XIV. století hnevá sa, že ľudia nad mieru jedia, pijú a bláznia sa. Na ospravedlnenie vtedajších kresťanov, rozpustilých na fašangy, možno uviesť, že u opatrných židov nebývalo ináče. Karchesius hovorí v *Biči židovskom:* „Po svojich Vianociach židia mávajú sviatok, zvaný Purim. To sú ich fašangy, pri čom množstvo bláznivých ceremonií robia: celý deň pred tým majú pôst, potom bez miery pijú, jedia, hodujú so ženami, deťmi, starými, mladými, čo toho dňa pokladajú za veľmi chvalitebný skutok.“

Fašangom temer rovnalo sa „posvícení“. Ešte roku 1427 obec oboch predných miest pražských, v porozumení s duchovenstvom, dala vyhlásiť: „Znamenavše, kterak obec tato skrze častá posvěcení, náklady na ně nemalé činíc, chudne, v nichž také hříchové zjevní jakožto obžerství, opilstva a jiní neřádové svobodu mají, nalezli jsme, aby na jeden den, totiž tu neděli po sv. Václavě po vší Praze takové posvěcení ode všech stavů duchovních i světských bylo

svéceno.“ To jest, hodovanie, ktoré trvávalo iste pekných pár dní, vrchnosť chcela obmedziť na jeden deň. Pri „posvícení“ staročeskom prvým jedlom bývaly koláče, ktoré dedinské kuchárky pekávaly také znamenité, že celý zámok čakal, kedy ich už prinesie rychtár do daru. Po jedlách pečených nalievali pálenky, vína, piva. Hostia volali: „Hospodáři, opatř to, aby vína a piva dostatek měl; na tom dosti nebude, aby nás chtěl jedním truňkem poctiti; ať jsou konve, štandle, flaše a sklenice plné; přičiníme se, abychom jich vyprázdnili!“ V krčmách končila sa slávnosť prečasto bitkami.

I púte prislúchaly k príležitosťam, pri ktorých jedávalo a píjalo sa nad mieru. Z rozličných iných treba však ešte zmieniť sa o hostinách úradných a cechových. Za našej doby úradné hody v takej miere nie sú možné už i preto, že kontrola verejného života je väčšia. Z úradných hostín v Čechách za onej doby prvé miesto patrilo tabuli, ktorú dávali mešťania i chudobných miest, keď ročne prišiel podkomoří (Unterkämmerer) alebo hofrychtéř, v Prahe kráľ alebo jeho zástupcovia vo väčšom počte, v mestách poddaných pán alebo jeho hejtman, „sadit nových konšelův“ (radných). Okrem toho jedlo a pilo sa, kedykoľvek sišli sa páni v radnej sieni alebo v súkromnom dome niektorého z purkmistrov. Hojnejšie hostiny bývaly, keď purkmistr oddával účty zo svojho mesiaca purkmistrovi mesiaca nasledujúceho. A ešte veselšie to išlo, keď celý úrad skladal účty konšelom novopostaveným. Ďalej, keď komisia mestská šla na okulátu — jedlo sa; keď kto umrel a páni šli popisovať pozostalosť — jedlo sa; keď vychádzali páni na medzníky — jedlo sa; keď lovili v obecnom rybníku, jedlo sa a pisár zapisoval i „bibales“. Guarinoni trpko volá: „Všetko súdné pokračovanie obžerstvom sa začína, trvá a dokonáva.“ Od svedka žiadalo sa, aby prísahal na lačný žalúdok, a páni, rozhodujúci o cti, majetku, ba i o hrdle človeka, do sýta najedli sa na účet obce alebo stránok ešte pred zasadnutím. Veľmi nepekné bývaly hody poručníkov, keď konali niečo za siroty alebo skladaly účty zo sirotského majetku pred radnými pánmi. Hostiny tu, dľa Guarinoniho, neraz začínaly sa už pri popisovaní majetku po nebohom. „Videl som sám — hovorí tento svedok onej doby — ako, popisujúc majetoček obyčajného mešťana, štrnásť dní sedeli a jedli sudcovia, znalci, poručníci, pisári na účet sirôt.“

Vypočítať hody cechové nebola by ľahká úloha. Od hodov akademických až po schôdzku tovarišskú najposlednejšieho remesla je veľmi dlhý rad. Guarinoni žaloval sa, že mnohý chudobný študent len preto nedostal akademický grád, že nestačilo mu na akademickú hostinu. V cechu remeselníckom najväčšie hostiny bývaly štyri razy ročne, keď všetci majstri a čeľaď mávali valné shromaždenie. Nie menšiu hostinu dával tovariš, keď mal sa stať majstrom. Tieto gastronomické útraty spolu s taxou majstrovskou bývaly na prekážke, že mnohý dobrý tovariš nikdy nestal sa majstrom. Skromnejšia bola hostina, keď prijímali učňa alebo vyučeného prepúšťali. Tovarišia mávali hody dva razy mesačne; tu zakazovalo sa len vynášať jedlo iným na ulicu a rozlievať pivo po stole.

V obyčaji bývaly i hody pohrabné — pozostatok pohanskej doby.

Guarinoni píše, že mnoho vídal ľudí, ktorí, ako onen panák z vlašskej komédie, hladiac si brucho, hovorievali: „O, panza, mia panza — quarda mi di febre, ti quardaro di lanza!“ To jest: ó, brúško, brúško moje, chráň ma zimnice, nemoce, a ja ochránim ťa od rán! Tými zimniciami a inými nemociami hrozil bruchopasníkom Rešel, keď hovoril: „Dobří a zbyteční truňkové a přeplňování a přecpávání břicha přinášejí dlouho trvalé neduhy, jako podagru, dnu, lámání, bolení hlavy, žaludku, zimnice, žloutenice, vodnatelnost, hryzení, ve střevách kousání, klání, zacpání Bohatí jsou obyčejně stále nemocni, mají neduhy na játrách, na plícech, ustavičně leží, na podagru stoní, dna (hostec) je trápí, kterýchžto nemocí chudí lidé málo a zřídka mívají, neb se z toho prácí vypotí.“

Výstupnosť v jedle a nápoji miernila sa pôstom, ktorý cirkev, i snemy a úrady predpisovaly na piatok a sobotu v týždni a krem toho i k vigiliam pred veľkými hodmi a v dni iné, čo do roka, dľa Guarinona, obnášalo 160 dní. Pravda, vtedy dostatočným pôstom bolo zdržať sa mäsa; ináče zväčša nikto neujímal si nič. Ako vyčítať zo spisov kňazských, ľudia spierali sa pôstom. Vrchnosti podporovaly kňazov — hrozily trestom. Snemy roku 1421 a 1575 vykladaly, prečo je pôst dobrý.

Ale desnou protivou vtedajšej nemiernosti bývaly časté hlady. O veľkosti a všeobecnosti týchto naša doba nemá ani pochopu. Dnes na svete niet vzdialenosti: ak neurodí sa v jednej krajine, predá druhá; ak neurodí sa v Europe, dovezú z Ameriky. Za starých časov temer nebolo pomoci. I v Čechách neraz i snemy zakazovaly, aby „žádného obilí ani muk, ani chleba ven ze země vyvozovati dopouštěno nebylo,“ a hlad predsa nastal. Veleslavín rozpráva v *Politii:* „Jsem sám povědom, že jsou lidé ani za peníze obilí dostati nemohli, ale přinuceni byli sobě chléb péci z hrachu, žaludů, tříštěk a jiných věcí, trávu s mlékem vařiti, čehož nejedni zažiti nemohli, ale když jim takový pokrm v hrdle uvázl, mřeli.“ Podobne hovorí kniha zápisov v Dvore Kráľovej, keď roku 1570 „korec žita stál tři kopy, korec hrachu prodával se za 4 kopy, tu prý jiní hladem, jiní pokrmy hovadskými jsúc naplněni v domech a po cestách mřeli.“

Vek náš tiež má svoje boľasti, i o nemiernosti v jedle a nápoji za našich časov bolo by možno podať dosť nepekný obraz z ktorejkoľvek krajiny a z ktoréhokoľvek národa; no v celku vari predsa nemajú pravdu tí, ktorí upierajú pokrok človečenstva a vo všetkom chvália staré dobré časy.

Slovenský jazyk.

Ku slovníku.

3. **Vynímať sa.** Pri istej príležitosti Joz. Škultéty poukázal na to, že je *„vynímať sa dobre, pekne“* germanismom: sich gut, schön ausnehmen (Slov. Pohľ. 1891, 516) a doložil, že Slovák povie v takých prípadoch: „Dobre vyzerá, dobre sa robí“. Že je „vynímať sa“ germanismom, o tom niet žiadnej pochyby. Ide len o to, aby sa ono jako náleží po slovensky vykladalo.

Dobre, pekne „vyzerať“, po maďarsky jól, szépen „kinézni“, je nemecké aussehen, ausschauen. Tedy „vyzerať“ je práve taký germanismus, ako aj „vynímať sa“.

Ruština nemá podobného prekladu pre *aussehen;* naproti tomu polština vedľa druhých domácich má wyglądać, a čeština vyhlédati, lebo i polština i čeština silne podliehajú vlivu nemeckému.

Ostáva tedy z návrhu p. Škultétyho *robiť sa.* Ale ani tento výraz nezdá sa byť správnym a dosť slovenským. Už preto, lebo z neho povstávajú dvojsmysly. Uvediem niektoré príklady:

Ten kvet o samote dobre *sa robí* (či umelý kvet od kvetinárky dobre sa robí o samote a či je ten kvet o samote *pekný?*)

Na daske vystrená ležala panna a v slabo osvetlenej, temnej izbe *pekne sa robily* z bielych ruží vence od priateliek (či sa vence robily rukami priateliek a či bol pekný pohľad na hotové vence v temnej izbe tmavo osvetlenej?)

V „Pohľadoch“ nie každý verš dobre *sa robí* (sa hotuje, alebo nie každý verš *je na mieste?*)

Dľa môjho náhľadu tedy germanismus „vynímať sa“ nedá sa tak ľahko nahradiť ani slovesom *vyzerať* ani *robiť sa.* A dlho sa nebudeme smieť diviť, keď sa on vkĺzne do reči aj bedlivejším spisovateľom.

Germanismami obsypaná čeština bráni sa ovšem i cudzote „vyjímati se“, a my, ktorým je čeština literárno-historickým jazykom, povinní sme vypočuť, čo hovoria českí brusiči a v tejto veci a čo odporúčajú k náprave. Kottov Slovník v tomto shrnuje historiu brusičskú:

„Nemecké *es nimmt sich aus* překládá se z pravidla špatně *vyjímá se,* ale tento překlad se nehodí; správně překládáme jej: Odtud se hudba příjemně poslouchá (ne: vyjímá!), Krajina jest krásná ku pohledu (ne: krásně se vyjímá)... atď. Čo potom nasleduje, vôbec sa nehodí pre slovenčinu (S mojím vedomím u nás na pr. neznajú výrazu: To sa pekne nese, hoc je v polštine: To się dobrze wydaje. A miesto z piesne: „Ty moštěnský dvorku, svědčí ti dvorkem být“, je vôbec násilne k veci privlečené).

Kedykoľvek chce tedy čeština tlumočiť „es nimmt sich aus“, zakaždým si vyhľadáva *primeraný* výraz z domácej mluvy.

V ruštine m. *„vynímať sa“* povedia vlastne „iměetъ chorošij

vid; v poľštine vedľa wyglądać: To czyni piękny widok, a tiež má popri tom dľa potreby svojej ešte iné výrazy i ruština i poľština.

Zo všetkého toho nasleduje, že nem. „vynímať sa“ v slovanských jazykoch tlumočí sa rozličnými výrazy domácimi. A tak ani nám inšie nezbýva, jako, poznajúc skutočnosť, s prípadu na prípad vyhľadávať a užívať primerané iné a iné výrazy domáce. Ale toto je vec veľmi ťažká, tak len dobrý znateľ jazyka môže postupovať a preto, jako som riekol, môžeme byť prichystaní, že ten germanismus nie tak ľahko vyhynie zo slovenskej reči.

Zo svojej látky slovensko-jazykovej vybral som niektoré náhradky germanismu „vynímať sa“.

I. Ten kvet sa aj o samote *pekne vyníma* = je aj o samote *pekný*.

To mesto s toho vršku *pekne sa vyníma* = s toho vršku je *pekné*.

Odtiaľto ten kraj *pekne sa vyníma* = je *pekný*.

Ten verš i v Pohľadoch sa *pekne vyníma* = je *pekný*.

Spev (hudba) odtiaľ sa *pekne vyníma* = je *pekný*, *(pekná)* atď.

Poznamenať treba, že sú v národnej mluve bežné aj inakšie výrazy; voliť ich ponecháva sa súdnemu spisovateľovi. Tak na pr. hoc je *pekného* protiva nepekný, môžem predsa povedať vedľa „ten verš je i v Hlásniku nepekný“: „ten verš i v Hlásniku *vrčí* (m. zle sa vyníma).

Tam, kde za „pekne sa vyníma“ kladie ľudový jazyk „je pekný“, tento istý ľudový jazyk rád stupňuje takto:

Ten kvet je aj o samote *pekný až milá vec, až radosť, až krása, až milo na to pozreť.*

To mesto s toho vršku je *pekné až milá vec, až radosť, až krása, až milo na to pozreť.*

II. Za *vynímať sa* často sa dá použiť *pristane:* Jemu ten kabát, klobúk dobre *pristane* m. na ňom sa dobre vyníma atď.

Vlkolinský.

Niečo zo slovenskej stariny.

Podáva *F. Šujanský.*

V stati ‚Slovenské mená miest‘ (Sl. Pohľ.‘ t. r. soš. 3.) pripomnel som, že v maďarčine, viac nežli v ktorej inej reči, zachovalo sa takých slovanských výrazov, pomiestnych i povecných, jaké v pôvodine svojej viac-menej už boly vymizly, a na príklad uviedol som tam geografické mená Bazín a Hana. Teraz idem v tom pokračovať.

Dusnok, v Pešť. a Boršod., *Dussnak*, v Zalauskej, mená miest. — *Dušník.* V historických pamiatkach uhorských prichodia mená dusinicus, dussenicus, dushenici, nie vždy určitého významu. Dusinicus exequialis zval sa sriadenec cirkevný, ktorému závetom bol poručený majetok s povinnosťou pečovať o ročité podušie, ináč kar, okar za nebohého. Slovenský výraz podušie, srovn. č. zádušî, srb.

zadužbina, pripúšťa, že i u Slovákov, zarovno jako u Čechov a Srbov, bežný býval výraz dušník, dušníci, vo smysle práve uvedenom. Starosrbské dušьnik značí úradského, ktorý na prísahu bral a súdil, u nás zachovaly sa toho synonymy v menách prísažný a boženík, a snáď povedla týchto bežný býval i na Slovensku v tomže smysle názov dušník, keďže sú nám tiež synonymy dušiť sa, božiť sa, prísahať sa. Teda prísažník, boženík, dušník — tí traja jedno sú. U Čechov dušník v stredoveku znamenal 1) poddaný, nevoľný, Leibeigener, med. lat. animator; 2) cirkevník — nekňaz, ktorý za svoju službu pri cirkvi kostolné zeme dedičným právom užíval. I potomci jeho bývali dušníci. Kde sa taký dušník pristavil a osadil, prešlo meno potom i na povstalú tam osadu. Okrem s vrchu označených Dusnok, Duzsnak sú ešte topické názvy Dušník, Dušníci v Čechách a Dušьnici v Srbsku. Na Slovensku o takých neznám. V Trenč. dušník, pl. dušníky volajú obecné biele záhradné hrebíčky, dianthus caryophyllus, preto, že o Duchu = o Turiciach, kvitnú, a v Turci: turíčky. Zádušník je tiež meno zeliny, ináč kundráček, poddašník, u Bernoláka nádašník, oponka nazývanej, glecoma.

Eperjes — *Prašov, Prešov*, dali tomu mestu i latinské meno Fragopolis. Maď. eper, eperj = jahoda, a prašnice sú druh jahôd. Niekde, i vo Zvolene, zovú prašniciami brusnice, vaccinium vitis idaea, Preiselbeere, v Orave prašnice: vaccinium oxicoccus, r. klukva, Moosbeere. Prašivá, hora na pomedzí zvolensko-luptovskom, a Prašnica, osada pod touže horou, majú tiež meno od jahôd prašníc, ktoré tam rastú a v tom okolí tak sa i volajú, a nie toť od prachu, alebo prašiviny, čo tam nijako nepristáva. Základné slovce je tu teda pъrъ, v maď. eper, eperj vyrazené. Eperjes je prídavné meno i podstatným užívané v smysle: jahodník, miesto, kde jahody rastú. Prašov a Eperjes tak stoja proti sebe, jako Malínec a Málnás, Slivník a Szilvás.

Prácsa, ináč Szőllős, n. Weinern, Vajnory, slovenská obec v Prešporskej. Práča okrem toho topického pomenovania v maďarčine ináč neznamená ničoho. Slovne najbližšie stojí k tomu srb. praća, to čo prak, funda, balista, maď. parittya. Zo stsl. prašta prehlasovaním *št* na *šč* a posledného na *č* vyjde na slovensky — prašča, prača, jako po analogii zo stsl. bašta = hlava rodiny — bača = starší valach, maď. bátya = starší rodný; z ląšta = kopija, pika, l. lancea — lanča, maď. láncsa, lándža; z lęšta = čočka, čočovica (šušovica) — lenča, m. lencse. V priezvisku Babašta — valaský rod vo Zvolene — ozýva sa ešte stsl. bašta. Uvedením strelného prachu zanikly prače a s nimi aj meno; upomínajú naň leda ešte pračka = bitka, a praštiť = mrštiť. Po česky prače, n. pl. pračata, volal sa v stredoveku 1) bojovník, ktorý z praku lúčal, fundibularius; 2) prút na šibanie, srovn. prútom vyprať, vypráskať; 3) tvrdé pokánie, tiež i bieda, pliaga, na pr. výroky: Boží pračata; pračata tohoto světa. Jungm. Slovn. Pri úzkom vtedajšom spojení Slovákov s Čechmi dá sa slušne domýšľať, že slovo prača, tvarom českému prače odpovedné, malo tiež i v slovenčine ten samý význam. Dľa

ktorého vlastne obdržala tá obec meno Prača, cestou púhej etymologie nedá sa určite dokázať, ale inde ono nemôže mať koreňa.

Rákos je teraz maďarským byť majúce meno viacerých obcí, samôt a poľných dielov; avšak vyjma tých, ktoré sa po adjektíve rákos = račí, tak zovú, ostatné sú naoktrojované za takéto, na pr. Rakovec, Raková, Rakošín, Rakíš, Rakúsy (Kroisbach v Šopron.), Horbky (Rákospatak v Ugoč.); Rákos, Rákosie. Rákošom menuje sa i historické pole pri Pešti, bývalými tam za dávnejších čias krajinskými snemy — tiež rákošmi zvanými — pamätné. Rákoš, poľ. rokoš — asi rokovanie, srok, etymologicky posiaľ neustanovené slovo. Ale v žiadnej reči s ním toľko frás, jako v slovenskej. Ľud slovenský posiaľ hovorí: Šli, alebo sišli sa, páni do rákoša. Po rákoši múdri páni; i páni po rákoši múdrejší bývajú. Porek. No jaký má ľud rešpekt pred tými panskými rákošmi, vysvitá z ďalších frás ľudových. Nielen deti, ale i mačky, psi, vrabce, žaby robia rákoš, t. j. kriky, shony, šantu. Tiež i strigy, bosorky — dľa povesti — schádzajú sa na tokajskom, buď na fiľakovskom vrchu do rákoša. Husi v zime schádzajú sa do rákoša. Rákoše (kŕdle) hydu. Deti, keď jarné slniečko zahreje, neobsedia doma, utekajú hneď do rákoša, povedajú matky. Tam ich je vraj celý rákoš, t. j. celá hromada. Čo, alebo o čom ste tam rákošili? Do vôle sa narákošili. Keď prišli do nás (do Priechodu) pán kaplán, najprv si s nami na dedine (na návsi) porákošili (pobesedovali), a potom sme šli do kostolíka.

Vértes, meno obcí v Belehrad., Bihar. a Komárňanskej; Vérteshegység, meno pohoria na pomedzí Belehr. a Komárňanskej. — *Vrťaže* sú kľukaté dráhy, serpentíny, cez strmé hory, od toho, že úvratky idú, tak zvané. Tvaroslovne podobný je názov črťaže alebo čerťaže, tiež topický horopisný názov, v smysle: hraničné čiary — črty —, sú i po tom pomenované obce, na pr. Csertés, rum. Certage v Sedmohradskej, Csertész v Užhorodskej a Zemplínskej, Csertyáz, samota v Novohradskej.

Zátony — *zátoň*, *zátoňa*, znamená plytké miesto na vode, prúd, námeľ, mlín, čo býva „za toňou", t. j. za hlbočinou. Toňa, tôňa, č. tůně, srovn. tonúť, v smysle hlbina, hlbočina, pleso — u nás nebohdaj už vyšlo z úžitku, dnes toňa, tôňa berie sa v smysle: stieň, stín, miesto zastínené. S čes. tůně Miklosich srovnáva maď. tanya, znamenajúce — okrem stanie, stanica — i miesto na lapanie rýb, v tomto poslednejšom smysle. Tůně mořská, kdež se veliké mořské ryby chytají. Jungm. Slovn. Snáď sa nemýlim, tvrdím-li, že české slová do maďarčiny žľabom slovenčiny sa dostaly, čo z odvekého kultúrneho spojenia Slovákov s Čechmi prirodzene plyne, nasledovne tie také slová musely byť kedysi tiež i Slovákom známe, alebo práve spoločné s Čechmi, a preto sa im i, trebárs medzitým z obecnej už pamäti sišly, opäť jako svojim môžeme priznávať. Nech stoja na príklad: brada (sekera s bradou) — bárd; druž, m. i f. — druzsa, drusza; dýbří, sln. tvarom dýbrie — debre, debrő = výmoľa, srovn. top. Debrecín, Debrek, Debren, Debrő; jitrocel, jatrociel (kolocier) — atraczél, plantago; karas — kárász, ryba,

cyprinus carassius (srovn. hru: „u Karasa, u Marasa — kde je moje zlaté prasa?“); koba — kaba, druh jastrabov, myšiar; koblihy — hablegény, cestené jedlo; kosmatky — köszméte, srsťky, Stachelbeere; motrcha — motring, matring, pomotaná priadza; opačina — apacsin = páka, veslo; pavéza — pajzs, štít; pýr, pýřiti se — pir, pirul, sln. zaprhliť sa; skoba — eszkába, iszkába, Klammer; slídník, sliedník — szelindek, Spürhund; talov a talovina — tályog a televény, hnis, hnilotina.

Toľkoto aspoň na ukážku z topických názvov maďarských, z ktorých sa tam zachované staré slovanské slovo ozýva. A koľko ich je takých, čakajúcich na riešiteľa, jako na pr. Aba, Bihar, Eger (Agria), Győr (Jaurinum, Javarinum, Arabo Raab), Igló, Mosony, Pozsony, Pilis, Zsolt, Zabolcs, Zemplén atď.

Za týmto nasledovaly by podobné zo záplavy vynorené vecné mená, vôbec slová, jestliže sa im dopraje miesta.

Facies loci.

V zápisnici, v 108. čísle tohoročných *Národních Novín* uverejnenej, opätovne užíva sa výrazu: „na mieste tvári“. Zrejmo je, že to má byť preklad latinského termínu „facies loci“. Je to rozhodne zlý preklad. Komu neznámy je pojem latinského termínu, ten sa ho z tohto prekladu nikdy nedoháda. Ale odhliadnuc aj od zlého prekladu, je to frása nespôsobná na technický termín. V pospolitej, bežnej mluve, dosť je povedať „na miestisku“, alebo ešte kratšie „na mieste“, „na samom mieste“. Ale v mluve juridickej, v tak rečenom stylus curialis, sú podobné termíny nielen v úžitku, ale zväčša aj veľmi, mnohé *nevyhnutne* potrebné. Ide teda o našský výraz, ktorý by úplne zodpovedal latinskému „facies loci“, bol pritom rúči, t. j. dal sa ľahko upotrebiť vo všetkých tvaroch a flexiach, a nestál aspoň v protive s duchom a strojom reči našej. Treba by bolo ozvať sa tu znalcom. Rozumiem slavistov-filologov. Znalcov právnikov — keďže sú to chytrí síce v prekrucovaní slov, ale zväčša mrcha filologi — prial bych si natoľko, nakoľko sa zanášajú študiami o starom slovanskom práve a jeho vývine. Či by sa asnáď tam nenašiel výraz úplne zodpovedajúci latinskému facies loci, ktorý by sa zas reponovať mohol aj u nás. Ale dokiaľ vec takýmto spôsobom riešená nebude, narádzal bych: aby sa užívalo, *nie* „na mieste tvári“, ale naopak: *„na tvárnosti miesta“*. Tak to podajedni i doteraz užívali.

Gavril Osipovič.

BESEDA.

Z ohlasov na 1. sväzok Hviezdoslavových diel. Horvatský *Vienac* s bratskou radosťou píše o knihe Hviezdoslavovej:

„Čítajúci po novinách, ako Maďari postupujú so slovenským národom, ako mu odoberajú deti a vychovávajú z nich nepriateľov vlastnej krve, ako mu zatvárajú kultúrne ústavy (na pr. Maticu, gymnásia, vzdelávateľné spolky slovenskej mládeže), ako zabraňujú Slovákom i schôdzky (na pr. odhalenie Hurbanovho pomníka) — čítajúci tieto a podobné vesti pomyslia si mnohí: „Odzvonili Slovákom!“ Veď prvý slovenský básnik Hollý povedal, že zahynie národ, ktorý spreneveril sa sám sebe. A Slováci predsa nielen žijú, lež i napredujú napriek svojmu ťažkému položeniu. Pred nami je spomenutá kniha; — také knihy nepíšu umierajúce národy.

Pod menom Hviezdoslava kryje sa najväčší terajší slovenský básnik Pavel Országh, advokát v Námestove, meste Oravskej stolice, ležiacej pod samou Tatrou. Iste diviť sa môžeme Országhovi, že v tomto väzení svojho suchoparného povolania tak verne slúži poésii. Lebo toto nie sú jeho prvé diela: už roku 1868 vydal knižku veršov, a od toho času jeho básne, zväčša lyrické, bývaly ozdobou všetkých slovenských časopisov. No v najnovšej dobe dal sa na epiku, a spomenutá kniha obsahuje sedem epických básní, z ktorých je najznamenitejšia prvá, *Hájnikova žena* (od strany 15—213). Nie je to len naša mienka: české i slovenské noviny chvália tento veľký epos, — je to ozaj originálno dielo. Epos obyčajne hovorí o junáckych skutkoch, o krvavých bojoch, o vojenských hrúzach, — toho všetkého niet u Hviezdoslava; on čerpá svoju látku z pokojného života svojho národa a svojej domoviny. Ale nemyslite si, že domovina jeho je neobyčajnými dary prírody obdarená; Orava je hornatá, neúrodná, preto chudobná. Pravý básnik vie i to idealisovať, čo iným zdá sa byť suchoparným, prosaičným. Hviezdoslav je pravý majster: on zná i výjavy každodenného života i obyčajné zjavy prírody tak divno zobraziť, že mimovoľne obľúbiš si ich a čítaš zachvátený. S tejto stránky je Hviezdoslav cele realistický. No dobre rozumeť tomuto slovu. On opisuje, čo je krásné. U neho nenajdeš ani frivolných a mrzkých rečí; no zase on nie je moralistom, ačpráve jeho tvorby zakladajú sa na kresťanskom moráli. A jazyk jeho je až podivuhodný. Ale keby nemal natoľko v moci jazyk, ani nemohol by tak pochopiteľno načrtať všetky nuance ľudských citov, všetky jemnosti prírodných zjavov. Zato diela jeho nepatria do radu tých, ktoré keď prečítaš raz, nemáš vôle čítať po druhý raz...

Hviezdoslavovi k srdcu prirástla oravská príroda, najmä hora a les. Ako úchvatne ju ospevuje, na dôkaz uvedieme aspoň pozdrav lesom, ako vstup do básne *Hájnikova žena*.“

Cituje Pozdrav a vysvetľuje Horvatovi nesrozumiteľné slová slovenské.

Historické piesne.

O vitezstvi krestanském nad Turkem, které se stalo mezi Zentou a Malým Kanižim (Malá Kaniža) pri reoe Tybisku (Tisa) v rooe 1697 die 11 septembris.

Plesej svatá ríše,
Plesejte dedičné zeme,
Plesejte tým spíše,
Díky vzdávejte Bohu svému,
Divotvorci premocnému
Prozpevujíc tíše!

Buh metlu dopúští
Na krestany, však verících
Nikdy neopúští.
Dokazuje své prísnosti,
Neodjímaje milosti,
Prosby ich pripúští.

Bludní národové,
Lid vzteklý, pesský, turecký
Vždycky veci nové
Na krestany vymýšlejí,
Je podskočiti hledejí,
Súc naši zhubcové.

Príklad toho máme,
Co se letos prihodilo,
To brzce seznáme;
Turci naše obklíčili,
Tri ležení zhotovili,
Spády maje známé.

Pri Kaniži Malé
Mezi Zentou u Tybisku
Turci nenadále
Naše zachvátiti chteli,
O své zkáze nevedeli
Ušlo ich na mále.

Než k potkání prišlo,
Neco husárú srdnatých
Na baše jest prišlo.
Toho se zbrojne chytili,
Do ležení provodili,
Ach, co z toho pošlo!

Útrpne tázaný
Turecké mínení zjevil,
Úzkostmi sevrený.
Krestané v radu vstúpili,
Čeho by se chopit meli,
Vzavše v považení.

Tak se často stává,
Kdo inému jamu kopá,
Sám do ní padává.
Naši sebe prispíšili,
Alarmo hned uderili,
Byla rada zdravá.

Turci súc zmámení,
Aniž veda, co se deje,
Byli poražení.
Prez Tybisku pospíchali,
Mnozí v rece konec vzali,
Od vody stopení.

Co mníš, jaké množství
Turkuv zmordovaných bylo?
Podivné vítezství!
Dvaceti štyri tisíce
Janičárú padlo,
Zbitých bez lítosti.

Špahuv nechybilo,
I tech do šesti tisícuv
Zmordovano bylo.
Jedni od strelby padali,
Druzí v rece konec vzali,
Nemnoho ich zbylo.

Sultán v svém ležení,
Které za Tibiskú bylo,
Na vše maje zrení
Hned zaječí zmužilostí
S osmi tisíci v rýchlosti
Opustil své jmení.

Tak Buh pyšné stíhá
Malým vojskem neprátely,
Když ráči sám švihá,
Kterí v svém lidu dúfají,
Božské mocnosti neznají,
Krestany vystríhá.

Když strelba šla z kusu,
Turci na moste sklíčení
Vzali mnoho štusú.
Z mostu po hlave padali,
Rybám se v pokrm dostali,
Prostí též i z času.

Rytíri Kresťané
Turecká rúcha oblekše,
Hned ve jmenu Páne
Srdnatosti sú nabyli,
A strašlivé Turky bili,
Šla rana po rane.

Po šťastném zahnání
Neprestali sú honiti
Turkuv do ustání.
Šest tisíc ich v lese zbili,
I tí Janičári bili,
A to na svitání.

Vezír svuj konec vzal,
Též i janičarský aga
Odplatu svú dostal;
K tomu dve pašata iní,
I oficírové s nimi,
Mnohý hrdla nechal.

Tu dvoje ležení,
Pred i za rekú Tibiskú,
Našim privlastnení.
Kdo vyčte všecky koristi
Pri té turecké neresti?
Ach, divné promeny!

Sultán tyran lítý,
Pro veliké pospíchání
Musel opustiti
Stán svuj i nekteré ženy,
Které byvše postíženy,
Prišly sú v zajetí.

Kassa penežitá
Našim se v ruce dostala,
Jsa tolikéž vzatá
Zlato, stríbro, iné zboží,
Z nesmírné dobroty Boží,
Hrozná Turkuv ztrata.

Nadto sultanský vuz
Šesti koňmi zaprežený
Co muže býti húr
Stríbrem, zlatem okovaný,
Velmi draze šacovaný,
Kdo vše vyslovit múž?

Velbluduv šestnácte
Stríbrem, zlatem nakladených
Dostali k památce:
Slovem všeho hojnost bylo,
Vojsko koristi nabylo,
Každý prišel k částce.

Vítezství velikost
Kdo žádá v pameti míti,
Mej túto vedomost
. . . . , ...
. . . .
. . . .

Viac než za pol druha sto rokov lúpil a týral Turek obyvateľstvo Uhorska a okolných krajín a bol mu postrachom. Jednotlivé oddelenia tureckého vojska priletúvaly do Nitrianska, Trenčianska, ba až na Moravu, a obyčajne s bohatou korisťou vracaly sa nazpäť. No r. 1683, keď prispením Jána Sobieskeho, kráľa poľského, Turek utrpel veľkú porážku pri Viedni, nastal túžený obrat. Moc turecká bola navždy zlomená. Kresťanstvo nabylo zmužilosti a neminul rok bez väčšieho-menšieho víťazstva nad Turkom. V týchto bojoch vyznačoval sa princ Eugen Savojský. Leopold I. sveril mu velenie cisárskeho vojska proti Turkovi.

Bolo v júli r. 1697, keď ako najvyšší veliteľ viedol vojská proti veľkej armáde tureckej, ktorá mala na čele samého sultána, Mustafu II. Turecká armáda tiahla od juhu po oboch brehoch Dunaja k Segedínu; avšak poneváč tu bola silná posádka a cisárske vojsko blízko sa nachodilo, zmenila svoj úmysel. Zastaviac sa u Zenty,

s pomocou mostu napochytro postaveného, sultán prešiel s niekoľko tisícmi jazdy cez Tisu, poručiac, aby ho s delami a zásobami nasledovali. Úmysel jeho bol dostať sa na sever do horných strán Uhorska a do Sedmohradska.

Eugen videl, že je príhodný čas napadnúť Turka pri priechode jeho cez Tisu. Zrýchlil teda pochod vojska a dorazil 11. septembra asi štyrmi hodinami pred nocou do Zenty. Tu našiel tureckú pechotu ošancovanú, jazda a delostrelci prechodili nedbale a v neporiadku cez rieku. Eugen už práve vydával rozkazy k napadnutiu Turka, keď doletel zvláštny kurír z Viedne s rozkazom od samého cisára Leopolda vyhotoveným, že nesmie sa púšťať do bitky s Turkom. Cisár súdil tak, že v prípade porážky jeho vojska celé Uhorsko otvorené by stálo Turkom; lebo Rakúsko bolo v boji i s Francúzskom.

Eugen predvidel nebezpečenstvo, ktorému by bol vystavil vojsko svoje v prípade odstúpenia. Zadržiac tedy v tajnosti rozkaz cisárov, dvoma hodinami pred večerom napadol Turkov a dobyl skvelého víťazstva nad nimi. Nastavšia noc učinila konec prelievaniu krve a len na druhý deň ráno presvedčili sa o veľkom dosahu víťazstva. Sultán, opustiac tábor s množstvom válečných zásob, ponáhľal sa so zbytkami vojska svojho do Temešváru. 22.000 padlých Turkov pokrývalo bojište. Zajatých a potopených počítalo sa do 15.000.

Eugen mal v úmysle prenasledovať Turkov a Temešvár obliehať, avšak nastavšie pŕšky a neschodné cesty zmarily úmysel jeho.

Skvelé víťazstvo Eugenovo nad Turkom ospievali i na Slovensku. V senickom kancionáli zachovala sa nám o tom tu podaná a doteraz neznáma historická pieseň, ňouž rozmnožený je počet zo zapomenutia na svetlo vyvedených pamiatok starého veršovníctva našeho. Že neznámy veršovník užíva miestopisné názvy v latinskej podobe, píšuc, miesto Tisa, Tibiskus, je pre nás poučné. Vidíme z toho, že panovavšia vtedy latina práve tak humplovala miestopis, ako teraz maďarčina. Tri posledné riadky ostatnej sloky sú v senickom kancionáli nečitateľné.

Ján Mocko.

Piesne z Dolného Nitrianska.

I.

Bola vojna skázaná,
Bola vojna skázaná,
Hej, od Ferdinanda *kráľa.*

Každý zeman, každý pán,
Každý zeman, každý pán,
Hej, proti Turkom chytaj zbraň.

Tiež aj každý poddaný,
Tiež aj každý poddaný,
Hej, pošli synka do vojny.

Šurančan sa zastaral,
Šurančan sa zastaral,
Hej, sadol za stôl, zaplakal.

„Nemám synka takého,
Nemám synka takého,
Hej, za vojaka súcého.

Mám dve dcéry k vydaju,
Mám dve dcéry k vydaju,
Hej, z tých dám jednu do boju.

Ty dcérečka, ty staršia,
Ty dcérečka, ty staršia,
Hej, bojovati idz za mňa."

„Já, tatíčko, nepojdem,
Já, tatíčko, nepojdem,
Hej, bojovať ja nebudem."

Ale mladšia povstala,
Ale mladšia povstala,
Hej, tatíčka potešila.

„Já, tatíčko, já pojdem,
Já, tatíčko, já pojdem,
Hej, za vás bojovať budem."

Keď sa k boju strojila,
Keď sa k boju strojila,
Hej, Pána Boha prosila:

„Ach, Bože moj, pomož mi,
Ach, Bože moj, pomož mi,
Hej, zvíťaziť nad Turkami."

Jak do boja vkročila,
Jak do boja vkročila,
Hej, hneď sto Turkov srazila.

Keď sa z boja vrátila,
Keď sa z boja vrátila,
Hej, tatíčka potešila,

Že sú Turci pobití,
Že sú Turci pobití,
Hej, preč od Šurán zahnatí.

Už nebudú rabovať,
Už nebudú rabovať,
Hej, Uhrov prenasledovať.

Boh nám bol na pomoci,
Boh nám bol na pomoci,
Hej, zvíťaziti nad Turci.

Už je milá krajina,
Už je milá krajina,
Hej, celá oslobodená.

Prosíme Ťa, Bože náš,
Prosíme Ťa, Bože náš,
Hej, zachráň Uhrov každý čas

Nech z Tvej svatej pomoci,
Nech z Tvej svatej pomoci,
Hej, vždy zvíťazá nad Turci.

II.

Nebudem v Šuranoch,
Lež pojdem bojovať;
Hej, až bude Rákóci
Pod zástavu volať.

Nedám sa prinútiť,
Sám pojdem do boja,
Hej, s Uhry, husárami
Oddám sa do zbroja.

Vy Uhri, husári,
Pekné kone máte;
Hej, keď som stal medzi vás,
Ktorého mi dáte?

Dáme ti koníčka,
Tohoto vraného,
Hej, ten ťa bude nosiť
Víťaza švarného.

Keď som naňho sadol,
V radoch sa postavil,
Hej, Berčéni generál
Takto mňa oslovil:

Ty šuránský víťaz,
Moje milé dieťa,
Hej, *keď si vlastibrance,*
Vlasť ti už rozkvitá.

Daj to, milý Bože,
Aj Panna Maria,
Hej, aby mi rozkvitla
Uherská krajina!

III.

Šurany, Šurany,
Banujem za vami;
Hej, nie tak za Šurany,
Jako za šuhaji.

Šuhaji šuránskí,
Kde ste sa podeli,
Hej, hádam ste s vtáčenci
Do pola leteli?

Vyleteli sme my
S vtáčenci do pola,
Hej, lebo nás vyvolal
Rákóci do boja.

Poďme bratri, Uhri,
Nitranskú dolinú,
Hej, tam budeme brániť
Uherskú krajinu.

Nitranská dolina
Uhry naplnená,
Hej, tam sa Berčéniho
Zástava prevíjá.

Pod túto zástavu
Uhri sa schádzali,
Hej, uherskú krajinu
Brániť sa chystali.

Nebojme sa, bratri,
Uhri aj Slováci,
Hej, ukážme labancom,
Jakí sme vojáci.

Nebojme sa, bratri,
Však je Pán Boh s nami,
Hej, ten nás neopustí
V našom bojování.

IV.

Rákóci, Berčéni
Boli veľkí páni,
Od východu slnca
Vojnu započali.
Keď ju započali,
Na Boha volali:
Pomož nám, Bože náš,
V našom bojování!

Pomož nám, Bože náš,
Aj Panna Mária,
Aby nezhynula
Uherská krajina.
Uherská krajina,
Bolas' vyvýšená,
Za zlaté jablčko
Bolas' vyložená.

Už sa nenachádza
Len stopka ohnilá,
Neb sa naplnila
Labanci krajina.
Uherská krajina,
Ty zlaté jablko,
Kto ťa obhajoval,
Už leží hlboko!

Piesne tieto dal vytlačiť Michal Matunák vo *F. H.* Udáva, že ich sosbieral v okolí šurianskom. Upozorňujem ctených rodákov, na tých stranách žijúcich, že bolo by hodno zistiť text týchto piesní, aby sme si ich hodnoverne mohli zachrániť. Predovšetkým pýtalo by sa zistiť, prípadne opraviť slová a verše, ktoré sú tu kursívou, nakloneným písmom vytlačené. V prvej také slovo je *kráľ*. Ono prichodí i v historických piesňach slovenských, v Kollárovej sbierke obsažených; no ľud, ako známo, hovoril a hovorí u nás *cisár*, a pieseň táto zdá sa byť ľudovou. Týmto, pravda, nechcem povedať, že nemohol ju složiť človek, ktorý robil rozdiel medzi kráľom a cisárom; žiadam si len, aby sa zistilo. V druhej sú veľmi podozrivé slová: *„... keď si vlastibranec — vlasť ti už rozkvitá.“* I krem toho posledné tri sloky tejto piesne sú klapancie oproti pekným prvým štyrom slokám.

Taktiež veľmi dobrá vec bola by napísať tieto piesne verne v nárečí okolia šurianskeho. —

Pieseň, podaná pánom Mockom z kancionála senického, je veršovačka nezáživná, suchá, bez ducha, ale pritom všetkom hodná je toho, aby sme ju zachovali. V tejto veci celé pokolenia naše obťažuje veľká vina. Kollár ukázal nám taký skvelý príklad, a predsa nikto nechcel ho nasledovať. Prestali sme sbierať tieto pamiatky slovenské.

Jozef Škultéty.

Guido Reni a Beatrice Cenci.

Guido Reni, jeden z najznamenitejších italianských maliarov boloňskej školy (nar. 1575, umr. 1642), pamiatka ktorého slávi sa teraz z príležitosti 250-letia jeho smrti, zaujíma popredné miesto v historii náboženskej maľby. Jeho diela nachodia sa vo všetkých veľkých sbierkach Europy. Za hlavné jeho diela pokladané sú *Ukrižovanie Petra* vo Vatikáne, *Pustovníci Pavel a Antonius na púšti* (v berlínskom museume), *Triumfálny chod Aurory* v rímskom palazzo Rospigliosi. Ešte povestnejšia je výrazná hlava Krista *Ecce homo*, ktorej rozličné exempláry nachodia sa v Londýne, Viedni a Ríme, potom portrét Beatrice Cenci (Čenči) v rímskom paláci Barberini. S menom Reniho nerozlučne spojená je pamäť tohoto majstrovského portrétu krásnej mladej devy, o ktorej povstal celý rad legend a ktorú zvečnil umelec v najskvelejšej periode svojho tvorenia, keď roku 1599 bola odsúdená na smrť, obžalovaná pre zavraždenie svojho otca.

Kde obznámil sa umelec s Beatricou, či ju maľoval vo väzení, alebo krásnu jej tvár zachoval si z toho okamženia, keď bola vedená na popravište, alebo snáď ešte prv nežný sväzok spojoval ho s rímskou krásou — o tom pramene rozlične svedčia. Istá vec je len to, že Guido Reni zvečnil okuzľujúcu priestupnicu, zachvátený silnou náruživosťou, a pracoval na tomto obraze s celým plameňom svojej duše.

Milostné sväzky medzi umelcami a dámami z vyššej italianskej spoločnosti, ktorá nevyznamenávala sa veľmi prísnymi mravmi, v tom čase neboly zriedkavé. Najväčší maliar veneciánskej školy, Tician, miláček Karla V., majstrovský portrétist, bol opravdove okrúžený dámami z vyššej aristokracie. Podobizne niektorých nachodia sa v Louvre, v palazzo Pitti a vo Florencii v Ufficiach. Beatrice Cenci bola dcérou rímskeho patricia Franceska Cenci. Narodila sa 12. februára 1577. Že jej otec bol strašným človekom, ide na javo z rozličných prameňov, jednohlasne svedčiacich o ňom, ako o nemravnom, surovom skupáňovi, nemilosrdnom úžerníkovi. S deťmi svojimi zachodil neľudsky, možno povedať po zversky. Dcéru svoju pritom prenasledoval pre jej nezákonné dieťa. Beatrice vyrástla uprostred záhubnej nemravnosti, mladá jej duša bola otrávená i mukami, ktoré robil jej otec. Strach, že otec vydá ju súdu pre jej priestupok a že najmenší trest, aký jej nastáva, bude zašitie do vreca a hodenie do rieky Tiberi, potom ten večný nepokoj v rodine, ktorej tyranom bol Francesko Cenci, priviedly vec k tomu,

že rodinná rada uzavrela probovať proti tyranovi prostriedok, veľmi obyčajný v tom čase v rímskej spoločnosti.

V tej rodinnej rade boli Beatrice, jej macocha Lukrecia a starší brat Diacomo. Uzavreli zabiť hlavu rodiny. Pravda, usilovali sa porobiť si poriadok, aby podozrenie nepadlo na člena rodiny. Najali si vraha. Mnohí toho času v Itálii žili z vraždenia, predávali svoje služby tomu, kto viac zaplatil. Najatý vrah chladnokrvne vykonal svoju úlohu — bolo to jeho remeslo, za ktoré platili.

Rodina vedela, že Francesko odíde na svoje panstvo, na zámok Petrella, v neapolitánskom kráľovstve. Lepšieho miesta pre ich zámysly nemohlo byť. Beatrice, v porozumení s macochou a bratom, najala lotra, ktorý v noci na zámku vodral sa do spalne Franceskovej a zaklal ho spiaceho. Množstvo znatných mužov i dám zhynulo pod rukou takých vrahov, a nikdy nepodarilo sa odokryť zločin. No vrah, ktorého Beatrice najala, dľa všetkej pravdepodobnosti, nebol opravdovým majstrom v svojom remesle, lebo celá rodina Cencich prišla do žalára. Beatrice bola i mučená, aby vyznala vec.

Dňa 11. septembra 1599 krásna Beatrice, spolu s macochou Lukreciou a so svojím starším bratom, umrela na popravišti. Živý ostal len mladší brat Bernardo, vtedy ešte dieťa. Stávalo sa, že i pre väčšie zločiny odsúdení boli omilostení. No v tomto processe, napriek tomu, že Beatricin obranca, Farinacci, strašné viny dokazoval Franceskovi, pápež Klement VIII. rozkázal previesť výrok — pre výstrahu iným. Len krátko pred týmto i Constancia Santa Croce bola zavraždená vlastným synom.

Rastlinná potrava.

Z moskovskej *Nedele*, blízkej grófovi L. N. Tolstému, podávame nasledujúce odôvodňovanie vegetariánstva:

V učebných knihách hygieny stojí, že stredný človek potrebuje k výžive denne 300 grammov mäsa. Lekári hovoria, že mäso ľahko tróví sa, že je zážívné a čo do složenia analogické s naším telom; že Liebigovský mäsový exktrakt preukazuje neoceniteľné služby; chudokrvní ľudia, vďaka jemu, zmocneli a ozdraveli atď. No jestli obrancovia mäsitej potravy radi odvolávajú sa na vedu, nuž na šťastie aj protivníkom mäsa je veda na dobrej pomoci.

Také autority srovnávacej anatomie, ako Hassendi, Linné, Dobenton, Cuvier, Bell, Owen a iní počítajú človeka ku *fructiforom* (zvieratom žijúcim z rastlín a plodín), rozoznávajúc mnoho určitých a charakteristických rozdielov od carnivorov (mäsožravých zvierat). Všetky trávožravé, ako aj človek, majú slepé črevo; mäsožravé ho nemajú. Človek takým spôsobom jie ako trávožravé zvieratá; človek pije pernami, ako trávožravé, a mäsožravé lokajú (chlebcú) vodu jazykom. Človek ako trávožravé žuje potravu, a mäsožravé hltajú ju po kúskoch, žujúc len natoľko, nakoľko je

treba, aby kúsky mohly prekĺznuť cez pažerák. Človek, ako trávožravé, potí sa cez pory kožné; mäsožravé zvieratá vôbec nemajú potných porov. Človek nemá ani bystroty, že by dohonil zvera, ani pazúrov, ani zubov, že by ho chytil, zadržal a roztrhal na čiastky; ani sa mu toho nežiada. Žalúdok síce trávi mäso, ale následkom toho podlieha mnohým chorobám. Naša čeľusť je podobnejšia čeľusti opice, než čeľusti všežravých — svine, medveďa. V porovnaní s tými nedostáva sa nám klovov (4 klovy u človeka už prestaly byť nimi) ani sekajúcich mäso zubov. Naša čeľusť líši sa od ich čeľusti ešte väčšmi, než čeľusť gorilly; keďže gorilla a druhé opice živia sa zrnami, orechami, plodinami, to je človeku tým prirodzenejšia neostrá potrava.

Nieto nijakého dôvodu pripisovať človeku náchylnosť k mäsu. Od pŕs odstavené deti radšej kašu než všetky mäsové polievky, potom ich tiahne za ovocím, pečivom a odvracajú sa od mäsitej potravy, na ktorú ich prichodí priúčať skoro nasilu. Človek, ktorý sa živí dlho rastlinnou potravou, tak odvykne od mäsa, že sa mu sprotiví. Povedomie nemravnosti požívania živých tvorov a neprirodzenosť takej potravy pre človeka prináleží dávnemu veku. Zoroaster, Buddha, Pythagoras, Sokrates a mnohí iní veľkí humanisti nejedli mäsa. Keď Bôh stvoril prvých ľudí, riekol im: „Hľa, dal som vám všelijakú bylinu, sejúcu semená, aká len jest na zemi, i všelijaké stromy, ktoré dávajú ovocie, sejúce semená; vám *toto* bude potravou.“ (Prvá kniha Mojžišova, kap. I. verš 29.)

Smrť od požierania sa — je v prírode ešte aj medzi nižšími zvieratmi výnimkou. Mäsožravých druhov je nepomerne menej, než trávožravých, a počet indivíduí v každom mäsožravom druhu je neznačný. Tieň, hodená dravými zvermi na obraz sveta, je ďaleko nie tak široká, že by zaclonila človeku možnosť inakšieho poriadku. Príroda dala človeku smysly; spýtajte sa ich, čo sa hodí za potravu? Ovocný sad lahodí očiam, láka svojou krásou; ale hrúzu v bijárňach nevydržia ani najzaťatejší mäsožrúti. Akože nám má príroda jasnejšie ukázať, že sa nám hocičo nehodí za potravu, ako tak, že mu dá protivný výzor a nepríjemný zápach?

Fysiologovia učia, že normálnemu človeku pri normálnej práci treba 300 grammov mäsa na deň. Tristo grammov vôbec riedko kto jie: Samojedi a tí, ktorí na samý obed kupujú päť štvrtí funta mäsa. V Anglicku, kde najviac mäsa jedia, príde sotva 100 gr. na človeka denne; vo Francúzsku len 35 grammov. Vo veľkých mestách pripadá denne na človeka: v Londýne 250 grammov, v Petrohrade a Moskve — 210 gr., v Paríži 200 gr. V menších mestách sú číslice menšie. Podľa mienky učencov nášmu sedliakovi by bolo denne treba $^3/_4$ funta mäsa a poldruha funta chleba. Však jednoduchý výpočet ukazuje, že na obyvateľa Ruska prichodí na rok 20 funtov mäsa a 400 funtov chleba. Teda chybí 240 funtov mäsa a 150 funtov chleba. Štatistika tu pomiešala ešte pánov so sedliakmi. Keby ich osobitne počítali, nuž by pripadlo ešte menej na sedliaka. Náš sedliak zriedka jedáva mäso. V postné dni ho nevidí. Rybaciny tiež málo, všetku stroví mesto; aj v meste, pre vysokú cenu, ťažko

ju dostať. A čo jedáva sedliak v pôst pred Petrom Pavlom? Chlieb, cibuľu, kvas, — a to v namáhavú dobu, keď kosí, sváža a nevyspáva sa. Náš sedliak nielen že nejie 300 gr., ale dlhé časy ani nevída mäsa; a predsa sú sedliaci zdravší než obyvatelia mestskí. Ak chcete videť sviežich starcov, najdete ich v dedinách. Desiatky millionov buddhistov žijú výlučne na rastlinnej potrave; daktorí naši rozkolníci tiež nejedia mäsa. Známa je výdatnosť práce čínskeho *kuli*, živiaceho sa hrsťou ryže denne.

Určitých a nepodvratných vývodov vo vede o výžive niet Fysiologia i hygiena nerozriešily dosaváď ani najobyčajnejšie otázky; to priznávajú aj sami učenci. To, čo vyskúmal Liebig, a čo sa považovalo nad všetku pochybnosť, ukazuje sa celkom nesprávnym. O jednom, tak sa zdá, niet sporu, a sice o tom, že v rastlinných produktoch jesto všetko, čo je potrebné ľudskému organismu.

Mnohí majú celkom prevrátené pochopy o záživnosti a stroviteľnosti mäsa; požité mäso ani zďaleka nezažije sa všetko. O tomto hovorí Virchow v svojej knihe „O potravných článkoch“ nasledovne: „Takých zvieracích látok, ktoré v žalúdku celkom sa rozpustia, jesto veľmi málo. Tým, že isté sústavné čiastky mäsa lepšie sa požujú, pokrájajú, uvaria, nestávajú sa záživnejšími, ale len neškodnejšími. Veľké kúsky mäsa do prostriedka zažívajúcimi šťavami nepresiaknu, len povrch sa im rozmočí a rozpustí. Ale hlavná ich massa vychodí nezažitou.“

Čože možno variť zo samých rastlinných produktov? Rastlinné jedlá sa dajú z tých produktov, ktoré máme, do nekonečna kombinovať. Možno ich variť podľa hocktorej kuchárskej knihy; ľahko je variť všelijaké polievky a boršči; len treba klásť miesto mäsa maslo alebo olej.

Nenie ťažko vyrátať, že zem nemôže poskytovať všetkým ľuďom po 300 gr. mäsa na deň. Liebig riekol: „Človeku, jediacemu mäso, je potrebná na vyžitie väčšia povrchnosť zeme, než lvovi alebo tigrovi. Poľovnícky národ nemôže sa na ohraničenej ploche rozmnožovať.“ Dľa výroku Humboldta „kúsok zeme, ktorý posiaty pšenicou vyživí desať ľudí, ledva bude dostatočný jednomu človeku, jestli sa bude živiť mäsom; na tomže kúsku v Mexiku by vyžilo 250 ľudí, keby na ňom sadili banány.“

V západnej Europe jesto desiatky tisícov vegetariánov; umelej starcovskej chorľavosti medzi nimi nebadať; všetci tvrdia, že odkedy sa živia rastlinnou potravou, cítia sa zdravšími a menej chorejú. Pri vegetariánstve príjemnosti, ktoré poskytuje nám chutnanie jedál, neztrácajú sa, lebo pribúdajú dotiaľ neznáme chuti. Pri pohľade na mäso nieto žiadnych tantalských múk; ba hovoria, že je neskoršie protivné.

Vo veľkých mestách pozavádzali bijárne so zdravotným dozorom. Do nich doháňajú čo lepší dobytok, a i z neho pre choroby mnoho konfiškujú. Roku 1890 v odesskej bijárni bolo skonfiškovano celých hoviad alebo po častiach 23% zabitého rožného dobytka. A chorý statok sa neodpláca priháňať do mestskej bijárne; za sk- fiškovaný chorý statok mesto vypláca ¾ jeho ceny. Možno

pokladať, že vzdor prísnemu dozoru obecenstvo poje moc finnósnych (cudzopasníky obsahujúcich), tuberkulósnych atď. hoviad. Vo veľkých mestách potajomky zabíjajú na stá hoviad. Akýže statok zabíjajú po okresných mestách na bijárňach, kde nikto nedozerá? Krava, ktorá prestane mlieko dávať alebo ochorie, najskorej ta sa dostane; ba možno riecť, že vždy.

Vegetariáni žijú dlhšie. U Arabov, živiacich sa len samou rastlinnou potravou, ľudia vraj dožijú do 200 rokov; u národov, živiacich sa miešanou potravou, do 100 rokov; u Eskymov, Lapov, jediacich samé mäso, vysoký vek je 50 rokov. Od rastlinnej potravy ľudia stávajú sa nielen zdravšími, ale aj krajšími, celým telom i tvárou. Rodenie stáva sa ľahším.

Prechod k vegetariánstvu privádza so sebou isté mravné preporodenie. Priznávajúc zvieratom právo žiť, nemožno dopustiť trýzniť ich neprimeranou robotou; keď súcit a humánnosť stúpajú na vyšší stupeň, to má vliv aj na vzájomné pomery spoločenské.

Rastlinná potrava je omnoho lacnejšia; to je tiež vážna okolnosť. Zjednodušenie a zlacnenie potravy privádza so sebou rozvíjanie sa umierenosti vo všetkom. *D. M.*

Literatúra.

Na svite. Verše od *Somolického.* V Ružomberku. Tlačou a nákladom Karla Salvu. 1892. V 16° strán 98, cena 60 kr.

Pôvodca je dobre známy čitateľom Slovenských Pohľadov. Tu v knižnom formáte podáva zčiastky už tlačené, zčiastky nové svoje básne. Na titulnej strane, ako by chcel ospravedlniť, prečo predstupuje s knižkou, umiestil Sládkovičovu výpoveď: „Beda nám v hrobe — otcom — nemých detí! (Lepšia je interpunkcia samého Sládkoviča: „Beda nám v hrobe, otcom — nemých detí!) Nuž skromnosť pri takýchto príležitosťach iste nevadí, no Somolického možno len vítať, pozdraviť. Knižka jeho nám, čítajúcemu obecenstvu slovenskému, je milá.

Silnou stránkou Somolického je lahodné vyslovovanie myšlienky: verš jeho zazvoní nám v uchu a už utkvel i v pamäti. Najmä v piesňach daria sa mu pointy. Niekedy v jeho verši ozve sa i akýsi nepokojný, žravý tón, no hneď ďalej ide to sviežo, zdravo, čo zostane v duši čitateľovej, je harmonia. On je iste vzácny lyrický talent. Čo by sme mu odporúčali, to je: väčšia prísnosť pri tvorení. Kde je vo verši Somolického tvrdosť, menej výrazné, nejasné alebo ináče nepríhodné slovo, všade cítiť, že je to z nedopatrenia, že mohol ho ľahko premeniť, opraviť. Na pr. (Túžby, 40):

> Nuž leťte, túžby, neste dušu
> do výšin, nížin — kam vám určené;
> len krásno, dobro neobíďte —

pekne, výrazne povedano; no sloka, akoby z nepozornosti, zaviera sa prosaicky:

bárs rýchlo bude telo zničené.

Balladistické básne, ktoré Somolický tiež Iúbi, nedaria sa mu ešte tak, ako čisto lyrické. V druhu tomto tvorby prostonárodnej poésie sú lepším vzorom i od najväčších básnikov. V slovenskej národnej poésii tiež jest kusov, ukazujúcich, v čom je podstatný element ballady. No čo môže naša literatúra očakávať i v tomto druhu od Somolického, už ukazuje jeho romànca *Zronený* (49). V tej sú tragické momenty tak jadrne vyrazené, že cítim, ako by som oproti básnikovi, ktorý takú romàncu stvorí, zbytočne sa bol odvolával na vzory národnej poésie.

Knižka venovaná je peknoduchému, horlivému Jozefovi Martinčekovi. *Šk.*

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Vychází jednou za dva měsíce ve svazku o 6—7 arších velkého 8° formátu. Redaktor části anthropologické a archäologické dr. Lubor Niederle, redaktor části kulturně-historické a ethnografické dr. Čeněk Zíbrt. Předplatné (na celý rok 4 zl., na číslo 80 kr.) přijímá každé řádné knihkupectví, hlavně nakladatelé: F. Šimáček v Praze, Jerusalemská ul. 11.

Začína sa už druhý ročník tohoto pekného, neobyčajne pilne riadeného sborníka. Číslo 1. má nasledujúci obsah: O složení několika hradišť jihočeských. Píše Dr. Jan N. Woldřich. — Kout dle obyčejův a pověr lidu moravského. Popsal F. Bartoš. Aký to „kout“, pochopíme z týchto úvodných riadkov Bartošových: „Nedělce (koutnici, položnici) jest celých šest neděl vybyti v koutě za plachtou. Okolo postele, kteráž stojí v koutě jizby, zavěsí se „putirami“ (přeskami ze šňůrek) na hřebíky v trámech plachta, dole krajkami vroubená a prostředkem žlutým (někde červeným) hedvábím bohatě vyšívaná, tak zvaná koutnica. Kdyby té plachty neměla, přišly by divé ženy a zaměnily by jí dítě.“ O tomto obyčaji a s ním súvisiacich poverách ľudu nášho slovenského v Bošáckej doline známe z článkov J. L. Holubyho; moravské obyčaje a povery sú temer totožné s týmito bošácko-slovenskými. Ešte vzácnejšia je pre nás štúdia professora Jozefa Klvaňu: O lidových krojích na moravském Slovensku, dotýkajúca sa v mnohom i kroja uhorsko-slovenského. Ale i krem toho cítiš, vidíš, že hraničné stĺpy nič neplatia — národ jeden! Opisujúc mužský kroj kunovický, Klvaňa hovorí: „Nohavice mužské jsou nyní vesměs ze sukna černého a bývají světle modrými hedvábnými nebo drsnými „kamrhólovými“ (Kameelhaar) šňůrami drobně „malovány“ kolem „kapec“, t. j. předních dvou rozporkův, a tak hustě, že „malování“ na větší vzdálenost činí dojem jednolitého světlomodrého kosníkovitého (deltoidického) obrazce. Po bocích nohavic táhne se širší světle modrá hedvábná kamrhólová a pletená (krejčí si ji obyčejně sami pletou) šňůra na $1^1/_2$ cm. široká, v kloubech obrací se na zad a tvoří v křížích zvláštní zákrutku

rozmanitých forem. Tím, že šňůry jsou ploché, liší se velice typicky i v ornamentální své konstrukci, interessantní v detailech, od šňůrování, jaké oblíbeno jest u Maďarů. Ti mají šňůry tlusté kulaté a tím šňůrování nedociluje té ohebnosti a tudíž i bohatosti, jako šňůrování slovenské, *kteréž beztoho jest tak jako kroj celý podkladem maďarskému.*" V poznámke dokladá: „Srovnání názvů krojových maďarských s názvy slovenskými je v té příčině velice instruktivní, na příklad: szür (širica), gúnya (huňka), gatya (gatě) atd."

Nasleduje slovenčinou napísaný a vytlačený článok J. L. Holubyho: *Slovenský spev vtákov.* Spisovateľ vykladá, presiaknuto svojím chutným humorom, okoreneno svojimi milými pointami, ako Slováci ešte i dnes rozumejú spevu a hlasu vtáčiemu. Prepelica na jar „volá": „Poďte pleť! poďte pleť!" V lete, keď obilie dozrieva: „Poďte žať! poďte žať!" Raz v lete prišiel sedliak v nedeľu popoludní i so synom k žitu a riekol: „Synku! žito je zralé; choď k súsedovi, aby nám ho zajtra sožal." Ale v žite bola aj prepelica s kuriatkami. Tieto sa sedliakovej reči naľakaly a riekly: „Mamko! utečme. Sedliak dá žito sožať, aby nás tu nenašli a nepobili." Prepelica riekla mladým: „Nebojte sa; ešte nás nevyženú." Na druhý deň pred večerom prišiel zase sedliak k žitu, a vidiac ho nesožaté, riekol synovi: „Synku, choď k strýcovi, aby nám to žito zajtra sožal." Mladé prepelice hneď chcely zo žita utekať, ale im stará riekla: „Neutekajte! Ešte máme dosť času." Na tretí deň zase prišiel sedliak i so synom, a že bolo žito ešte hore koncom, riekol: „Synku! ráno sa dáme do žita, lebo by nám prezrelo a vypršalo." Až teraz riekla prepelica: „Deti! už sa musíme ohliadnuť o iné miesto, lebo keď sa sedliak strojí sám do žatvy, aj prijde." A tak sa ukryly prepelice v inom hone do zeleného ovsa. — Od Holubyho tu dozvedáme sa, prečo niet na Boci vrabcov. Za starodávna vrabec na Boci bol sa vraj dopustil toho hriechu, že lastovičku sviedol a o poctivosť pripravil: preto, bojac sa zaslúženej pomsty, viac na svojich potulkách do toho chotáru ani nepáchne. Vrabcov niet vraj ani v bošáckych kopaniciach, v honoch Novej Hory. Či mal kedy vrabec aj na Novej Hore ľúbostné dobrodružstvo, spisovateľ nezná, lebo tamejší kopaničiari vraj tak špatne neohovárajú vrabcov, ako Liptáci... „Jako známo, má vrabec, kde mu žiadno nebezpečenstvo nehrozí, mnoho smelosti a počína si veľmi hrdo. Len ich pozorujme v rákoši, keď sa ich celý kŕdeľ usadí na plot! Ale keď zbadajú zďaleka letiaceho kršiaka, hneď sa všetci popchajú do plota medzi tŕnie a utíchnu, jako by všetci razom boli zanemeli. Po hodnej chvíli vytrpených úzkostí, keď myslia, že ich kršiak nespozoroval a ďalej odletel, ohlási sa najprv najsmelší z plota: „Živýs'?" „„Živ, živ!"" odpovie mu iný veselo. „Byl tu čert?" „„Byl, byl! len včil."" Ubezpečení, že im zkaza nehrozí, povyletujú zase na plot, aby sa vo veselej vrave jeden druhému pochválili, jakí smelí a srdnatí boli! Z tejto vrabčacej rozpravy poznať, že nečvirikajú čisto slovensky, ale slovenčinu tuho miešajú s češtinou. Nie div; lebo Bošácka dolina na Slovensku vychádza svojím počiatkom do Moravy, a síce jedným ramenom

k Brezovej pod Lopeníkom a druhým k Vyškovcu, a tak sa vrabci na svojich potulkách ľahko mohli priučiť češtine.“

Ďalšie články sú: O malovaném nábytku na Polabí. Napsal V. Smutný. — Relace lékařská z roku 1749 o blouznivém písmáku z kacířství podezřelém. Z archivu turnovského vypsal J. V. Šimák. — Statek i chalupa na Chodsku. Podle skutečnosti a podle zpráv hodnověrných pamětníků napsal Jan Fr. Hruška. — Komedie o Františce, dceři krále anglického, též o Honzíčkovi, synu kupce londýnského. Prostonárodní divadlo. Podává J. Karásek. — Vo diblikoji. Z vypravování mé matky. Píše JUC. Alois Jakubec. — Obraty melodické v lidové písni. Píše Leoš Janáček. — Konečne v čísle je zajímavý národopisný materiál pod záhlavím: O masopustě. V Referáte o spisoch čítame sympatičnú zmienku o *Trávniciach* M. Francisciho; v Referátoch o časopisoch zrejmá je snaha oboznamovať so slavianskymi etnografickými orgánmi (Kwartalnik historyczny, Wisła, Живая Старина, bulharský Сборникъ за народни умотворенія). Vôbec, všímať si slavianskej literatúry je silnou stránkou *Českého Lidu*. V Časových zprávach čítame o výstavke česko-slovanských výšiviek v Paríži. Výbor pro šíření národního vyšívání v Prahe oboslal výstavku ženského umenia v Paríži ako pôvodnými ľudovými výšivkami, tak výšivkami, prevedenými podľa vzorov ľudového umenia na pražských mestských školách. Pražská obec udelila výboru subvenciu, ktorou boly zaokryté trovy, spojené s oboslaním výstavky v Paríži. Česko-slovanské výšivky sú umiestené v prvom poschodí v prvej sieni pri vchode, v prostriedku sály rakúsko-uhorskej. Miesto je veľmi výhodné, svedčiace o zvláštnej ochote Francúzov. Výstavka česko-slovanská tvorí pavillonik, pozostávajúci zo šiestich skríní, nad ktorými na vysokých tyčkach vlajú slavianske zástavky. „Aby výšivky lidu slovenského — referuje znamenitý dr. Zíbrt — nebyly pokládány za výtvory lidového umění maďarského, hlásá nápis nad výšivkami slovenskými, že Slováci jsou „větev národa československého, jazykem a kulturou s ním spojená, přebývající v Uhrách.“ Přes to však, jak se dovídáme, Maďaři, majíce spousty pěkných národních výšivek slovenských, snaží se tyto si přivlastniti na vrub lidového umění svého, a částečně snad se jim podaří pokus, aby tím omámili návštěvníky výstavy. Výstava z Pešti poslaná má podporu od šlechty a silně konkurruje s výstavou naší.“ Dr. Zíbrt túžobne čaká úsudky odborných časopisov francúzskych o výšivkách česko-slovanských.“

V zpráve o senickom kancionáli, podanej z článku pána Mocku v *Slovenských Pohľadoch,* redakcia vyslovuje nádeju, že bude jej poskytnutá možnosť podať ukážky vyobrazení z tejto pamiatky našej. (Tak vieme, že pán Mocko, ako majiteľ kancionála, už vyhovel, a veľmi ochotne, tejto žiadosti.)

Český Lid vydáva resumé svojich článkov i po francúzsky. Číslo 1. má 25 illustrácií. *Šk.*

Kuchyně a stůl našich předků. Líčení dějepisné ze XVI. století. Napsal Dr. Zikmund Winter. Všeobecné zajímavě po-

učné knihovny číslo III. Cena 90 kr. V Praze 1892. Nakladatel Dr. Fr. Bačkovský, knihkupec. 16° str. 192.

Světem slovanským. Cesty L. Kuby. S vlastními kresbami a hudebními příklady. Díl I. *Na Černé Hoře.* Sešit 5. V Praze. Tiskem i nákladem Edvarda Boauforta. 1892. Cena 30 kr.

Časopis Matice moravské. Redaktoři: Vincenc Brandl, Frant. Bartoš. Hlavní spolupracovníci: F. A. Slavík, dr. František Kameníček. Ročník šestnáctý, sešit čtvrtý. Ročník tento věnován jest památce věhlasného Moravana Jana Amosa Komenského.

Obsah 4. sošitu: Fr. Bílý: Jan Amos Komenský. — Fr. Bartoš: Drobné pověry lidu moravského. — Aug. Sedláček: Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. — Vavř. Jos. Dušek: Řeč lidová a řeč knižná. — Josef Pekař: Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn. — K. Kořínek: Františka Stránecká. — Josef Cvrček: Příspěvek k dějinám roboty v Bzenci. — Fr. Kameníček: Archivní rozhled. — Umělecké a vědecké zprávy: Kostel v Adamově. (Slavík.) — Historické písně Slovenské v kanc. Turoluckém. (V. Houdek.) — Některé zaniklé osady na Hodonínsku. (Václ. Oharek.) — O spravení plavby na řece Moravě. — Kolik daní platila Morava r. 1792. — Která města na Moravě změnila národnost v posledních 200 letech nejvíce? (Slavík.) — Třebická farní kronika Matlociova a Dvořeckého. (Fr. J. Rypáček.) — Literatura: Dr. Ant. Rezek: Dějiny Čech a Moravy nové doby. — Frant. Bartoš: Moravská svadba. — Dr. Frant. Brdlík: Průvodce po dějinách věku starého, středního a nového. — Časopis Musea král. Českého. 1891. Redaktor A. Truhlář. — Časopis vlasten. Muzejního spolku Olomouckého. 1891. Redaktor V. Houdek. — Dr. Fr. Pastrnek: Bibliographische Uebersicht über die slav. Philologie. 1876 až 1891. — Seznam nových členů Matice Mor. — Opravy.

Nákladom Matice Moravskej vyšly a možno u nej dostať nasledujúce spisy:

Fr. Sušil: Smíšené básně, v Brně 1870, 232 str., malý 8°, cena 70 kr.

Dr. *Frant. Mathon:* Listy z vědy hospodářské. (Čítanka pro pokračovací vyučování v hospodářství), v Brně 1871, 119 str., veľký 8°, cena 40 kr.

Ruské národní pohádky. Ze sbírky A. J. Afanasjeva vybral a přeložil Fr. Vymazal, v Brně 1883, 190 str., 8°, cena 90 kr.

V. Brandl: Život Josefa Dobrovského, v Brně 1883, 293 str., veľký 8°, cena 2 zl.

Fr. Bartoš: Dialektologie moravská. I. díl. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské; v Brně 1886, 368 str. veľkého 8°, cena 2 zl. 60 kr.

V. Brandl: Život Pavla Jos. Šafaříka, v Brně 1887, veľký 8°, 143 str., cena 1 zl. 50 kr.

V. Brandl: Život Karla Jar. Erbena, v Brně 1887, veľký 8°, 98 str., cena 1 zl.

Fr. Bartoš: Národní písně moravské, v Brně 1888—1889, 653 strán a CLII. strán predmluvy, cena 8 zl.

Rok 1892. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

Povesti.

Od *F. Šujanského.*

4. Hlásnikova rada.

Keď dlhé dažde prechodily a pršať neprestávalo, sišli sa Krekánci[1]) do obce a držali proti tomu radu. I vydali teda prísny zákaz, aby nepršalo. Ale keď si dážď zo všetkých zákazov nerobil ničoho, a len pršal a pršal, jakoby na vzdory ešte väčší, opäť radili sa: čo s tým dažďom počať?

Jedni radili, aby sa dažďu zapchaly všetky diery, ktorými ide; druhí kázali, aby sa postavil tak veliký širák (dáždnik), čo by sa všetci pod ním skryli; iní zas mudrovali: predovšetkým príčinu treba odstrániť, keď tá prestane, i dážď sám od seba prestane. A čože je vraj vlastne príčina, že dážď padá? to, nie-li pravda, že mu je nadol, aby teda nepadal, treba svet naopak, hore nohami, obrátiť.

No keď z toho všetkého hlúpstva (a o to vraj všetko sa pokúsili,) nič nemohlo byť, a ni vrchnári, ni ostatní starší ničoho múdrejšieho nevedeli naradiť, naposledy prišiel rad na obecného hlásnika; bol teda i on vyzvaný, aby poradil, čo vie.

— Ja, poctivá obec, ozval sa hlásnik, ja som ostatná litera z abecedy, a mám vedieť, čo nikto nevie, ani nemôže. Ale ja po svojom sprostom rozume len to vám povedám: nechajte ho dnes tak, ten dážď, nech prší keď prší, ale zajtra, jak neprestane, potom — nech si urobí jako chce.

Tá rada ukázala sa byť ešte najmúdrejšou, konečne na to pristali a toho hlásnika naskutku povýšili na rychtára.

— — To je ponáška na tých, čo sa prirodzenému poriadku vecí, samým Stvoriteľom ustanovenému, stavajú na odpor, na príklad i tí, čo zabraňujú Slovákom žiť svojím vlastným národným životom,

---

[1]) Krekánci sú národ negentický, vravia zvláštny idiom neurčitého pôvodu. Poneváč sú od prírody len malý národ, a chceli by nasilu byť veľkým, v posledné časy nabrali si do hlavy, že pretvoria okolité s nimi prebývajúce gentické národy na Krekáncov. Jakých pošetilých skutkov sa oni v … mere dopúšťajú, nikto by neuveril, kto to nezkúsil.

a tisnú ich pod jeden rečový klobúk, zapchávajú a zatvárajú im žriedla osvety, a slušnosť i spravedlivosť proti nim na ruby obracajú. Avšak vyndú aj oni s tou svojou múdrosťou na posmech.

---

5. Odmena (premieň).

Je všade rozšírená povera, že nad ženou porodivšou majú moc zlé, tajné bytnosti, ktoré jej i narodeniatku, kým je ono nekrstené a ona nevádzaná, preškodiť môžu. Preto počas pôlohu (šestinedelia) nesmie rodička opustiť ložnicu, kde za plachtou svojou svadobnou zastretá a od sveta odlúčená, prinajmenej do týždňa, ale obyčajne niečo dlžšej, pod menom posteľkyne, sa zdržuje. Prvý, po minutí zvykom uzákoneného času, jej východ z domu do sveta, v sprievode kmotry, je púť do kostola s dieťaťom na náručí, kde slávnostne privítaná a uvádzaná býva. Za nevádzanou, od odkvapu (podstrešia) ďalej sa odváživšou, ide vraj nešťastie, v obci oheň, v poli krupobitie.

Stáva sa vraj, že keď matka po pôrode zaspí, príde striga, alebo ký čert, ukradne materi dieťa a podstrčí iné jakési. To veľa jie, neraste, len hlava a brucho mu veľké, ani chodiť, ani vraveť neumie, ostáva nemé, chromé, zlostné. To je tá odmena, premieň, podvržťok, znachor, potvora, čudák, skrčeň, kuklis, a jako ešte ináč takých ubohých nezdarkov prezývajú.

Rozprávajú (v okolí baňsko-bystrickom): Jednej sa tiež tak povodilo; mala decko, už bolo mu na deviaty rok, a ešte ani nevravelo, ani nechodilo; musela ho tá nevoľná mater na chrbte nosiť, takého corgoňa, a neprestajne kŕmiť nenasytého žrúta. Už bola celá od neho vycivená. Čože ja už s tebou počnem?! vzdychala, keď sa nič nepoprávalo a nič mu, čo ľudia radili, neosožilo. Oprobujem ešte a pôjdem na púť s tebou, snáď sa Matka božská smiluje a pomôže, rekla a poď, vzala ho do koša na chrbát i putovala.

Jako tak putuje, doputuje k mostu. Tu zpod mostu čosi vyzizne a „Vuhyn kuklis?“ zavolá. To z koša, natiahnuvši krky, sa ohlási: „Fárty púty!“

I, ty potvora čiasi! skríkne žena, — keď sa ty vieš s čertom shovárať, hybaj v čerty! — shodila ho s mostu.

Lebo keď ona nikdy slova od neho nedostala, a teraz počula ho cudzou jakousi rečou, s tajnou jakousi obludou, zahovoriť, už ho viac neuznávala svojím, ale takou hľa odmenou, rovnou tej oblude podmostnej.

Však jej predsa ľúto prišlo, tej materi, išla si hľadať pod mostom decko — a hľa, nastojte! našla si tam svoje milé, prvotné, spravedlivé, krásne dieťa — miesto zmizlej odmeny-potvory.

Tak povesť. Nuž čože je v tom pravda? — veď každá povesť drží v sebe pravdu, len ju treba poznať.

To nie je pravda, že by strigy, ktorých niet, vládu a moc mali nad rodičkami, a deti im kradly i potvorami zamieňaly, ani to nie je pravda, že by nešťastie chodilo za nevádzanými; to je povera, to

veriť bolo by pošetilosťou, rúhaním sa rozumu, ubližovaním matkám a znectením dôstojnosti ľudskej, — ale to je ovšem celkom rozumné a primerané, áno potrebné, aby, čo je vlastne i účelom tej povery, aby sa také, vo veľmi povážlivom stave sa nachádzajúce osoby pred všetkým, čo by im a ich nemluvniatkam škodiť mohlo, čo najpečlivejšie chránily a chránené boly.

Preto, hľa, nemajú rodičky chýžku svoju pred časom opúšťať a do namáhavej práce sa chytať, bo prehrešením sa proti tomu a všakou prevrátenosťou a neopatrnosťou jak samé, tak aj ich útle mláďatká najskôr do nejakej pohromy nadbehnúť môžu, a potom hriešna mati vinu na kadejaké strigy skladá.

Keď je však dieťa od narodzenia takou ubohou kalikou, tým väčšmi potrebuje opateru, tým väčšiu šetrnosť majú nielen rodičia, ale aj iní ľudia takému nevoľnému bedárovi preukazovať a božechráň ubližovať mu.

No pritom všetkom nech si nikto nemyslí, že sú to prázdne a darobné reči o tých odmenách-potvorách; oj, nie, neklame národná povesť, neklame! Nože sa len dobre prizrime a — začudujme sa nad vešteckým duchom povesti národnej. Nuž či tá odmena-potvora v povesti nie je pravý typ a verný obraz odrodilca — človeka zvrhlého, ktorý odrieka sa svojho rodu, zapiera svoju rodnú reč, nenávidí svoj národ, zapredáva svoju vlasť a sa k cudzine, k inému plemenu pridáva? A či nie sú jako tie strigy a strigoni ošemetníci tí, čo národu jeho synov a dcéry odcudzujú, ich odnárodňujú a spotvorujú mravne? — Takých, hľa, odmien odrodilých mal by sa národ zbaviť — odkázav ich v čerty, jako tá žena v povesti. Azda by sa nakarhaní navrátili, jako i tej žene to ztratené dieťa.

---

6. Komár a medveď.

Hneval sa na medveďa komár, že on tak malý, a ten tak veľký.

Veď zmiznem pred tým obrom! zakvílil povše v nevoli, keď pozrel na seba, primeriavaja sa k medveďovi.

Som síce z lepšieho rodu nežli on, povrával si komár, čistá zemianska krv prúdi v žilách mojich, ale čože? keď jej tak málo! z tej veru-bože nezhrubnem, ba čo deň to viac, vidím, chudnem.

Tej krvi obrovej, trebárs bola sprostá, červená, tej do suchých žíl mojich napustiť! z tej bych sa ja zveľatil! bol bych tak veľkým jako on, ba iste ešte omnoho väčším.

Vysokomyseľnosť, ktorá sa do vlastnej kožky nemôže spratať, zášť nepriateľská a ňou podpálená žížeň po krvi rástla každým dňom v komárovi, a najmä keď nastaly psie dni, vtedy srdy jeho nezňaly hraníc.

Prísahal boj na život a na smrť sokovi nenávidenému.

A hneď vyskočil na krýdlatého tátoša, však bol kavallerista, zahúkol hukom [1]) válečným až sa celý zatriasol, a s nastaveným bodákom hnal sa na nepriateľa.

---

[1]) Huk = trúba.

Ten, medveď totižto, na svojom brlohu nedbalo sa vystierajúci, snáď ani nezbadal útočníka, alebo si ho ani nechcel povšimnúť; zažmúril oči, zíval ospale, drichmal.

Ale komár dobre namierenou ranou zaťal mu do živého a zo zadanej rany sosal čerstvú krv, koľko sa len zmestilo v ňom.

Potom lebo dobrovoľne vzdialil sa v povedomí dobytého víťazstva, alebo z rešpektu pred pazúrom, keď macko, tam kde ho štípalo, škrabal sa.

— Ani strom na jednu ranu nespadne — dumal komár, pozoruja medveďa, že ešte žije, a množil drzé nápady na slabé, kožušnou broňou nechránené miesta.

Kolossálna drzosť toho drobného hydu konečne i lenivého macka z flegmy vyhodila; prinútený bol oháňať sa pred dojedavým nezbedníkom. Veľa ráz síce šťastlive on umknul hroznej dlabe medveďovej, no raz, keď mu komár rovno bol na nos sadol, mlasknul medveď tlamou a — bolo po komárovi.

Ani vrana nad ním nezakvákala!

7. Všetkým nikto neuhovie.

Kde sa stalo, tam sa stalo, volili kňaza, a neboli tam ľudia spokojní s časy, jaké Boh dával, teda takého si kňaza vyvolili, ktorý sľuboval, že taký čas vymodlí, jaký si ľudia sami budú žiadať.

Žiadali — každý ináč, ale všetci naraz: slnko, dážď, teplo, chladno, vietor, ticho... jako komu treba bolo.

Kňaz len počúval tie sebe vospolok odporujúce žiadosti, a čas nechal byť časom, jaký bol, takým.

Čas komu ulahodil, komu nie.

Ktorým ulahodil, chválili kňaza, ale ktorým nestalo sa po vôli, a tých vždy bývalo najviac, tí sa hnevali na neho a vytýkali mu, že im nevyhovuje.

Bude i po vašom, odpovedal im kňaz, len lebo dočkajte každý svojho času, alebo shodnite sa všetci, jaký má byť čas.

To prvé nechceli.

To posledné nemohli.

Nemohli sa nijako shodnúť, každý stál na svojom, nik nechcel popustiť. Z toho povstaly svady a nepriateľstvá medzi ľuďmi, a bolo nespokojnosti viac než predtým.

Vidiace teda tí ľudia, že sa nemôžu srovnať ľudské žiadosti, zbavili kňaza povinnosti starať sa o čas, nech vraj len, poručeno Bohu, jako predtým bývalo, aj potom tak bude, lebo že tak predsa vraj lepšie bývalo.

8. Dvaja roľníci.

Sberal sa chudobný človek siať. Úzko mu bolo o sevo, veď tá troška úrody lanskej nestačila dobre ani na živnosť, kdežc bolo vziať z toho ešte na siatie?

Povymetal on susáček, čo ešte na dne zbývalo, poshladúval k tomu čo kde jaké smetky, precúdil, naoberal z toho na siatie, vzal na seba a šiel na pole.

Tam na roli pozdravil ho pocestný, jako u nás obyčaj: Pán Boh pomáhaj: Čože sejete, súsedko? — Pán Boh i vám pomáhaj! ďakoval rolník. Nuž žitko sejem, také hla biedne len. — A či z toho dačo bude? spytoval sa pocestný. — Jak Boh dá, nuž bude, bude i z tej chudoby dobré, odpovedal. — No s Bohom ostávajte a Boh vám požehnaj! — Pán Boh uslyš! Choďte i vy s Bohom! Začínaja siať, rozhodil človek za hrsť na kríž v mene Otca i Syna i Ducha svätého, posial, pobránil a tak Bohu, jako sa vraví, do rukú odovzdal. —

Vybral sa i druhý rolník na nivu siať; lahko tomu bolo — bohatému gazdovi z plných susákov na siatie. Nabral, zaviezol.

Tam na roli, keď počínal siať, pozdravil i tohto pocestný: Pán Boh pomáhaj! — Čože sejete? — Či z toho dačo bude? — — A boli by všetci čerti, aby nebolo z takého hla krásneho [1]), odvetil nadute. Zasial, zabránil, na Boha ani nespomenuv. —

Nerovno na poli zastavily sa siatiny. Na chudobného človeka roli riedko poschodilo. Vzdychal i slzy púšťal, choďa plejúci a poprávajúci siatinou.

Ale to Božie slniečko milo hladelo dolu, ono vzalo na svoje lúče tie vzdychy a nieslo ich pred Otca nebeského; a ten vetrík šepotal, že on priveje brata dáždika na pomoc, i vyslyšal Otec nebeský, a s tými vzdychami a s tými slzami ronenými spúšťalo sa na zem Božie požehnanie.

Na boháčovom vzišlo husto, jako šteť, a zhúklo, že bolo jako jedna perina nivou sa stelúca. Usmieval sa a mnul si on spokojne ruky nad bujným stavom osenia.

Ale všetko sa mení na svete.

Prechodily teplé dažde, na to striedave pekný jasný čas nastával — pohoda velmi prajná rastlinstvu, následok: riedke siatie sa rozkorenilo, husté polahlo. Prišla žatva. Na chudobného človeka roli — zázrak! žito jako múr stálo, klasy visely jako cepíky, len tak dražalo zlaté zrno na očiach, že radosť bolo na to hladeť.

Než čo sa to stalo s nivou boháčovou? Kam sa podelo to bujné zbožie? Jako by sa bolo do zeme prepadlo — zmizlo, a namiesto neho zjavily sa kúkol, nevädza, ohnica, bodliak, škríp, štrkáč, opilec, šmatlák, ovsiha, metlica, väz, slepý mak, stračia nôžka, vranie oko, psí jazyk, kozia brada, myší chvostík, žabie očká, koňský štial, volove chvost, medvedie ucho, vlčia dlaba, čertovo rebro — — samá číra zlá zelina, ani čo by jej bol ten pekelník natrúsil. Len sa to tak jarabilo! Jedno blčalo ohnivými farbami, druhé bezličné a škvrnou zajdeté sa chmúrilo, jedno pyšne hore hlavu nieslo, iné plazilo sa po zemi a zas nadúvalo sa — ozajst jako opravdivé čertove kvietky z jeho vlastnej záhrady!

[1]) Krásné = pšenica čistá.

Stala sa tak tá premena, že prílišne bujné osenie poľahlo, potom prerástla a zadusila ho udrevšia doň všetka tá burina.

— Dobre je vraj s Bohom kupčiť[1]), hovoria roľníci, tomu prvšiemu podobní.

9. Znevážený dar Boží.

Za prva sveta rástlo vraj zbožie samým klasom hneď od koreňa; čo teraz slama, to prv býval čiry klas, od spodku až do vrchu. Avšak hojného daru Božieho nevážili si ľudia hriešni. Plútvali chlebom, keď sa ho najedli, pohadzovali ním zo samopaše, a z nešetrnosti šliapali nohami po ňom. I nahneval sa na to Otec nebeský, a v prchlivosti hnevu Svojho poslal anjela zhubcu s rozkazom na svet, aby sošmýkal[2]) všetok klas chlebonosný, a tak odňal ľuďom zneuctený dar Boží.

Prívalom spustil sa zhubca na zem. Jako bíče ohnivé šľahaly perute jeho, bily hromom, ráňaly víchrom, sršaly lejákom.

Nemilosrdne šmýkal zhubca klasovie, a nebol by nechal ničoho krem holej slamy, keby v tom Matka Božia nebola zachytila ešte vršok do hrsti: Toto, rekúc, nech zostane aspoň pre psíčka a mačičku, bo tie vraj neprevinily.

Pokiaľ zhubca sošmýkal, ostala holá slama, a klas od tých čias roste už len s výše hrsti, za koľko totižto zachránila Panna Mária pred záhubou. — Ľudia vraj žijú len zo psíčkovej a mačičkinej čiastky.

— Váž si, človeče, daru Božieho, a neuťahuj zvieratkám živnosti.

10. Svätá Lucia.

Na Luciu (13. december) prevádzajú všelijaké čary pôverčiví ľudia; a to veru si tá ušľachtilá panna a mučedelnica Božia nezaslúžila, aby jej meno hoďajakými bezbožnými obyčajmi zneuctené bývalo. Než priasť na Luciu — to je už vraj zle; Lucia príde a zmárni priadku.

Proti takej domnienke svedčí aj nasledujúca povesť.

K dievke, ktorá na Luciu priadla, skutočne prišla „zlá žena“ s plným košíkom vretien, podala ich priadke s príkazom, aby všetky v ten večer napriadla, že jak nebudú všetky vretená do jedného napradené, hrozila jej, že ju v tú noc zmárni.

To však bola holá nemožnosť toľkú silu vretien za jeden večer napriasť, i pustila sa strachy do plaču, a modlila sa Pánu Bohu za ochranu. Zrazu, keď si pretrela oči, vidí pred sebou prekrásnu

[1]) S Bohom kupčiť znamená role obrábať.

[2]) Hovorí sa, že povíchrica, búrka sošmýkala žitá na poli. Pokým ešte nezačali mlátiť, šmýkali zbožie. Šmyk, česky smyk, bol starodávny stroj ne vymrvenie obilia.

„bielu“, a tá jej prívetive — Neboj sa, sestra moja, rekla, naprad len kolkú-tolkú bylku na každé vreteno, aby čo len aspoň za mak bolo na každom, tak zbavíš. Aj tak ona podla rady urobila, na každé vreteno trošku napriadla. A prišla tá „zlá žena“, no keď videla na každom vretene priadzu, krútivši hlavou rekla: Máš čas, žes' tak spravila, lebo ináč bola bych ťa, pozri, takto roztrhala. Roztrhala to hovoriac priadzu.

Čo tej priadke poradila, to bola svätá Lucia.

11. Kováč a smrť.

Prišla smrť po kováča. To bol ešte ten starý otec všetkých kováčov. Poď — volá smrť — kováču, už ti je čas, dosť si sa ty už na svete nahrešil.

Nechcelo sa kováčovi so sveta sísť, oklamal smrť. Hneď, odpovedá, hneď, len si tuto, tetka, kým sa soberem, sadnite.

Jako smrť na lavicu sadala, omnula sa na orech, ktorý tam kováč podložil nástrahou; a bol deravý ten orech. Vliezla smrť do deravého orecha (ona sa pchá do každej diery), tu chytro ukul kováč klinec, a zabil vranku (dierku) na orechu. Zakovaná nemohla sa smrť na svobodu dostať, nikto potom nemohol umreť, a bolo horšie, jako predtým, na svete. Sveta pribývalo ustavične, ludia sa nemestili, mladší vytískali starších; veď každé narodené dieťa volá: Ta sa, svete, ja som tu! A veruže neboj sa toho, jako starí povedajú, kto sa pred tebou narodil, ale toho, kto sa po tebe. I bolo beda, prebeda starým ludom vtedy; z domu ich vyháňali, za vlasy vyvlačovali, sužovali, že niet vypovedanej veci; nemali sa nešťastníci kde podeť, a darme oni, že načo sú na svete, nariekali, a darme oni na smrť, aby po nich prišla a ich vysvobodila, volali, smrť v orechu zabitá nemohla, nemohla von. Konečne i kováča zunoval život, nevodilo sa ani jemu na starosť chýrne, zatúžil po tom svätom pokoji, nuž vypustil zakutú smrť, ktorá, rozpajedená pre tolké väzenie, prvého toho kováča sdrapila, a potom hrúzu sveta pomorila. Ale už nikdy jakživ nedá sa nikomu chytiť.

12. Kováč na druhom svete.

Podkoval kováč oslicu, na ktorej sa bol Kristus Pán v Kvetnú nedelu do Jeruzalema niesol. Za tú robotu kováčovi slúboval svätý Peter, ktorý bol od Krista Pána poslaný, večnú odplatu v královstve nebeskom, ale kováč o tom ani počuť, že on vraj len za hotové. Dostal.

Po smrti chcel sa kováč do neba dostať. Bolo zavrené. Domáhal sa kováč, búchal na bránu kladivom, že by mu otvorili. Nahnevaný vyšiel svätý Peter a odháňal kováča. — Ty, reka, nechcel si královstvo nebeské, keď sa ti podávalo — odídi, tu niet miesta

tebe, tu prebýva pokoj svätý, a ty iba len buchot a hrmot večný robíš; odídi!

Odišiel od neba odbitý kováč a tašiel na druhú bránu; tá viedla do pekla. Zabúši kováč kladivom raz po raz na železnú bránu — bola i tá zaprená — až sa to hromom ozývalo. Prestrašení povyskacovali z pekla čerti, že ký parom sa to robí, ale jako shliadli kováča s kladivom — hegli nazad, začapli pred ním dvere, a zaprevši sa do nich: — Nepusť! Nedaj! to je ten, čo Kristovho koňa okúval, kričali, ten by nám dal tým kladivom!

Nemal sa kde kováč podeť, chodil on tam od jedných dverí do druhých, od konca do konca sveta, ale nikam nechceli ho pustiť. Nikde nemohol odpočinku najsť.

Konečne po dlhom, po dlhom blúdení na tom druhom svete, celý zunovaný a vysilený svalil sa tam na prahu pred nebom.

Prišla dušička (ktosi bol na svete umrel) a pýtala sa do neba. Keď ju svätý Peter vpúšťal, nemohla ona pre rozvaleného na prahu kováča; i posotil svätý Peter, ale tadnu, kováča, nuž tam sa on potom do kúta utiahol na pokoj.

Z básní Somolického.

Ľudu.

Čo bieda nám a marné kvílby ľudu?
Na biednu hrudu blaho nestaviame!
Ľud plače a my jeho zemské biedy
sťa ostne v srdciach zabodnuté máme.

Zem orie ľud, my za zdar modlíme sa:
Daj, Bože, rosy, roli požehnania!
Ech!' i to marné, škoda bolo prosby:
klas plný — hanba! — vrahovi sa klania.

Mať naša bieda, otec? Nedopraje
ni vzletu ducha, obstrihal mu krýdla;
zamĺkla česť a k vrahom zaletela,
i radosť z detí z rodinného bydla.

Preč, tvrdé hrudy, nestojíte slova,
ni nádej do vás semä nepoloží;
vo vás sa sklamal genius i bedár,
veď ubúdate — klam, ó, ten sa množí!

Čo bieda nám, keď nežijeme z hrudy,
lež z blesku ducha, čo nám nebo dáva?
Ó, ľud môj, ľud môj! zakvílil bych búrkou,
však ako plakať? Slz už vyschla riava.

Nebúrte ľud! tak páni sveta vravia,
(ľud člnok: veslá páni majú v rukách),
dno ztratí čln, ba prevaliť sa môže,
a páni — nono! — zhynú v hrozných mukách.

Hej, vlny mora, kde vám drieme duša?
o duchu vašom šepcú iba rieky;
či nevidíte, ako treba člnu
boj vašich Sirén, tanec na preteky?

Len tíško, tíško, driemu páni vesla,
nech more člnok nesie hravo, snivo,
čln musí kráčať s pánmi veľmi ticho . . .
Keď zoderie sa — nech si plače divo!

Mlč, hrudy syn a biedna kvapka mora:
tvoj osud hniť a život — kvety hrobu!
Nuž, ľud môj drahý, otvor aspoň oči,
keď jedom sipím tvoju na porobu!

Žravý tón.

(Šk—mu.)

Nie tón je žravý — on je chudák —,
on sluhom býva mojim citom;
je verným sluhom, dávno slúži,
tam ešte ducha pred úsvitom.

On iba tôňa z krajších svetov,
vzal svoje právo od prírody;
veď nielen v noci, lež i vo dne
stín stíha nás a — bez všej módy.

Nie žravý tón, lež struna vinou,
že sladkosť býva korenená:
čím struna zvučí, dobre čujem,
a tón — ten vera nemá mena.

Ja viem, že žiť je radosť v svete
a škoda budiť nepokoje!
Nech driemu tíško, my sa tešme,
že v hrdzi meče, v mračnách boje.

Rád spievam vám, čo v šťastí máte
i svit, i deň, i pozdnú jeseň,
lež v žiare ducha! (Nenávidím
i seba, tušiac v sebe pleseň.)

Čo žravý tón? To lichá tôňa,
tak stará, jako rodná chata . . .
Len tôňou nech je v maľovaní
a nesmie vadiť handra-šata!

Nie Músa vinou, azdaj život
natíska svoje biedne tóny, —
tak ako stolár bije učňov,
keď . . . kuknimeže za opony . . .

Nie žravý tón! Veď nepristane,
a strune mlčať prikazujem.
Však nechce slúchať; čo si počať?
O stenu harfu? nesprobujem!

Upokojenie.

Ty nenašla si v chválach mojich chvály,
ja neokúzlil citom srdce tvoje;
snáď očaria ťa strádania a boje,
čo svodné oči v moju dušu sialy.

Nie, neokúzli teba taká sláva,
jejž peruť ducha a nie heslom hruda, —
to teba mučí, tebe lichá nuda,
viem, polet ducha hmota neuznáva.

Čas poukáže: tamto cesta pravá,
tu biednych vášní plytký potok letí;
lež pozde bude — sňahom zkvitne hlava.

Ty obanuješ v slzách zašlé krásy,
môj duch sa dúhou v mračnách nerozsvieti
a oplačeme oba — jarné časy.

Neznámej.

Tak krátka bola jarná doba,
i leto pošlo stínom preč;
zas sedím ticho, chladno, hlucho,
aj barvy stráda moja reč.

Reč moja v sídle rozumkárstva
začína srdce jarmiť, biť:
či jazyk bude jarmiť tóny
a city musia na dne hniť?

Nie! žiale moje musia zvoniť,
tak, ako káže ideál,
reč musí barviť obraz lásky
dľa tónu srdca, mojich chvál!

Čo moja chvála? Liché slová,
a koho mal bych chváliť ja?
Tá nenávisťou tleje, horí,
už myslel ja, že ľalia.

Potíšku, vidím, svety horia,
i ľudia horia, stlievajú,
potíšku srdce vyhasína —
a ľudia predsa — spievajú.

Ja tiež si spevom sladiť budem
ten plný kalich strádaní;
vypijem do dna, nezakľajem,
keď stretneme sa — v jaseni.

Nuž, tíško teda . . .

Nuž, tíško teda, zatíchnite, spevy,
tak káže múdrosť, jej sa korí svet;
nad múdrosť v svete vysočiny niet.
A srdce čože? Že vraj hračka devy.

I srdce mlč, a nerúhaj sa sláve,
bo múdrosť káže mlčať a viac nič;
máš času v hrobe, tam už potom krič,
voj pomsty vyšli proti múdrej hlave.

Mlč, pieseň srdca, mlčte, biedne struny,
keď rozum káže cesty zametať:
voz múdrosti nech hladkou cestou duní!

No tíško, lebo steny majú uši:
rozídu sa a pôjdu žalovať —
a potom príde rozum — beda duši!

Drobnosti z Bošáckej doliny.

Podáva *Jos. L. Holuby.*

My dedinári a kopaničiari, ktorí nemáme príležitosti, spôsobu a chuti na veľkomestských radovankách a hlučných zábavách, na velikú ujmu vlastného vrecka a zdravia, a cudzej kassy, podiel brávať, používame svoj svobodný čas len našským spôsobom, bez obťaženia, alebo lepšie rečeno, vyprázdnenia vrecka, potulkami po najbližšom kraji, pozorujúc náš ľud, jeho život, zvyky, obyčaje, práce a — biedy, a vedľa toho kochajúc sa i na krásach prírody, ktorá od nás žiadne vstupné nevyberá, a pritom milé vyrazenie nám pôsobí a zdravie naše otužuje. Bošácka dolina síce nevyniká žiadnou zvláštnou romantičnosťou; a dobre tak: lebo ktosi povedal, že čím romantickejší je ktorý kraj, tým je biednejší, a čím viac skalín má, tým menej chleba dáva. Že však aj v tomto kraji kde-tu bieda sa zahniezdi, tomu sa nemáme čo diviť; lebo aj vo Viedni ľudia biedni, a v Budapešti tiež často bieda vreští, a to bieda nielen v handry odetá a hladom vysušená, ale aj bieda na hypertrofiu trpiaca a vyšnurovaná, v skvostných salónoch sa pohybujúca. Extrémy biedy a nádhery stykajú sa všade a vždy; ale keď vidíš ľud Bošáckej doliny s mravenčou pilnosťou a s oceľovou vytrvalosťou konať poľné a pridomové práce, a pritom viesť veselé rozhovory, doliny spevom oživovať a žartom starosti zaháňať: poteší ťa to povedomie, že si aj ty kosť z kostí a krv z krve tohoto bodrého slovenského ľudu. A kto má smysel pre krásy prírody, toho nezunujú nikdy vychádzky do poľa, bár by ho už mnoho ráz každým smerom bol pochodil; lebo predmety, očiam sa predstavujúce, milo bavia ustavične bedlivého pozorovateľa, ktorý nebrúsi len tak vospust sveta leda šliapal zem a čas zabil, ale chodí aby videl, zkúsil, poznal kraj svoj so všetkým, čo na ňom je a žije, a aby sa čítaním v živej knihe prírody občerstvoval, zabával a poučoval.

V sparnom lete vybral som sa na bujné horské lúky pod Lopeník a dohonil som starého kopaničiara z Predpolomy, u samej hranice moravskej. Jako obyčajno, dal som sa s ním do reči. Neďaleko Predbošáčky, kde sa dolina vidličkato na dvoje delí, ukazoval mi pri potoku pažiť, kde sa Vodný muž zjavováva. Vlani vraj jeden žobrák cez poludnie na tej pažiti si rozložil ohník a dal sa do varenia polievky, kapsu majúc cez plece prehodenú. Už sa mu polievka práve dovárala, keď spozoroval malého Vodného mužíka v zelenom kabátku z potoka na breh sa driapať a oči naňho vyvaľovať. Na šťastie mal žobrák „strúček“ česnaku v kapse, ten rýchlo vytiahol a hodil do Vodného mužíka, ktorý sa hneď svalil „horeznak“ do hlbočiny, žobrák však sobral nedovarenú polievku, ušiel do neďalekej chalupy, a tam si ju dovaril a zjedol. Česnak je vraj vždy dobre pri sebe nosiť, lebo sa ním možno zachrániť pred jakýmkoľvek preškodením.

Že nielen po starých hradoch, kaštieľoch, srúcaninách, cintoroch, ale aj v bošáckych kopaniciach po mnohých miestach stra-

šieva, o tom sa z rozhovoru s tunajším ľudom snadno dozvieme. Kopaničiar, mnoho po furmankách chodiaci, rozprával mi, jako ho strašilo pri Bánovčeku vyše Zem. Podhradia. Ale jako mi to rozprával!? Počal, jak sa hovorí, od Adama, a rozkladal sa široko, ďaleko, jako sa o furmanku jednal, čo sa pritom hovorilo, jedlo a pilo; jako a kde tovar nakladal, jako sa z domu vystrájal, čo ho všetko cestou cez Nové Mesto, Piešťany, Mestečko... až po Galantu potkalo; jako tam tovar odovzdával, kde si čo upil a zahryzol, s kým a o čom sa shováral, jako zpiatočnú cestu nastúpil atď. atď. až sa konečne vrátil domov, a neďaleko domu v Bánovčeku zastaly mu v potoku kone, a nedajbože z miesta! Či na ne kričal, či do nich bičom sekal, — všetko jedno: kone splašené, upotené, temer všetky remene a štrangy dotrhaly, ale prázdneho voza s miesta pohnúť nemohly. Môj kopaničiar síce strašidla nevidel, ale sa veľmi božil, že sa mu „ten zlý“ zoprel do osí a kolies, a až keď zvonili v dedine na poludnie, obľahčilo sa koňom, že voz bez namáhania ťahaly ďalej. Počas jeho zázračne rozvlačnej rozprávky až mrle ma jedly, čo som sa nevedel dočkať udania, kde a čo ho to vlastne strašilo?

Chodiac po krásnych, rozmanitými kvetami jako vyšívaných lúkach Bestínneho (ktorý grúň hádam preto také meno dostal, že je hrebeň jeho holý, bez lesa, tedy i bez stínu, a tak by sa vlastne mal písať a vyslovovať Bezstínne), — zablúdil som do domku patentálneho invalida Adama O. Tu mi medzi iným rozprávali, že na neďalekých kopaniciach lieskovských bývala veľmi zajikavá žena, ktorá ťažko a nesrozumiteľne hovorila, a často na počiatku slov „hi-hi-hí“ s velikým krikom vyslovovala. U neďalekých súsedov mali mnoho detí, „jako v hrnci krúpov“, a keď raz tá zajikavá žena pod večer do domu vkročila a miesto pozdravu počala kričať: „Hi-hi-hí!“ za tým čosi nesrozumiteľného hovoriac, naľakal sa jej už na peci rozvalený kopaničiar a skríkol na ženu: „Ženo! ber dzeci, čo lepšie, a utekaj kam najďaliej môžeš, a ty ostatné nech si bár aj „to zlé“ pobere!“ Žena však bola srdnatejšia, lebo poznala tú zajikavú Lieskovanku, a muža vysmiala.

Daktoré rodiny kopanické sú bohaté na deti. Není to nič neobyčajného videť v lete okolo chalupy 7—8 detí poskakovať. V Bošáci je čeľadný otec, ktorý mal 19 detí, z ktorých asi 15 ešte žije. Ale v Lubine u Majtázov ich ešte viac byť muselo, keď istý sobotišťský halenár, tam prenocovavší, rozprával: „Tam je detí, jako čmýru! Keď hlásnik trúbil v noci druhú hodinu, cuplo prvé dieťa s pece, a tak cupotaly jedno za druhým, až keď zvonili ráno na modlenie, cuplo s pece posledné!“ Dakedy to není radno takéto žarty rozprávať, lebo si človek ľahko môže tých, ktorých sa týkajú, proti sebe napaprčiť, jako sa to aj mne bolo pred pár rokami prihodilo, keď som bol v *Národních Novinách* podal ukázky z archívu bývalých haluzických zemanov a pritom pospomínal som bol aj žartovné prekárania obyvateľov tej maličkej, ale aj dľa povesti na okolí najstaršej dedinky. Jakýmsi spôsobom dostalo sa to číslo *Nár. Novín* aj do Haluzíc a chodilo z ruky do ruky. Jedni sa na

nikdy ju banovať nemusíš. — Nie tak častý, ale predsa dosť rozšírený po vyšších lúkach, je mečík (Gladiolus imbricatus L.), vynikajúci eleganciou v jednu stranu uklonených, veľkých, červených kvetov.

Raz, kľačiac na zemi v tráve, babral som sa s vykopávaním maličkej ostrice (Carex ornithopoda Wlld.), preto tak zvanej, že má klásky na spôsob vtáčej šľapy rozložené, — keď sa mi čosi jako žĺtok z vajca pred očima mihlo. Prizrúc sa bližej, poznal som v tom žltom fľaku jako papuču nafúkaný spodný pysk kvetu strevičníka (Cypripedium Calceolus L.). Že som tento krásny kvet ešte nikdy predtým sám nebol sbieral, a na tomto stanovisku nebol by som ho ani tušil, nechal som moju drobnú ostricu na mieste a dal som sa do vykopávania strevičníka, zakiaľ nebolo 40 prímerkov v mappe. I do záhrady som si ho presadil, kde mi každoročne koncom mája ukazuje svoje žlté papučky, od nichž tmavo-purpurové remienky koketne odstávajú, jako by schválne boly rozviazané, aby sa bruchatá papučka celá videla. Ľud náš nemusel tento kvet spozorovať, lebo som sa nadarmo po jeho mene dopytoval. Koncom mája málo kto chodí po lúkach, a o Jáne, kde každá na čo súca zelina na sberačky „jánskych zelín“ povoláva: „Vezmi ma! aj mňa, aj mňa!“ je strevičník už dávno odkvitnutý a vyššími bylinami prerastený, a tak ľahko ujde pozornosti sberačiek.

Minulého leta som zo zdravotných ohľadov častejšie chodieval po horách a po lúkach, než v predošlých 7—8. rokoch; a aby som sa nadarmo poľom nezarážal, bral som vždy so sebou tú, spomenutým ohnivým Haluzičanom mi vytýkanú motyčku (vlastne úzky rýlik) a kapsičku (hodnú to, pijacím papierom naplnenú, a cez plece prevesenú, mappu), a z každej, čo jak krátkej prechádzky, dovliekol som si toho Chamissového sena väčšiu-menšiu hŕbu domov. Že sme mali leto mimoriadne pálčivé a suché, sušily sa mi rastliny, i tie, s ktorými treba háklivo zachádzať, veľmi rýchlo a pekne. Malinníkom vystrčil som z preša drevká šlahúnov na slnko, a za dva dni boly dokonale usušené. Ubierajúc sa v auguste Ivanovskou dolinou do vzdialenejších bošáckych hôr, videl som pri salaši Ostroluckovskom vápnom natreté dosky medzi zemiaky na roli popchané. Hájnik mi riekol, že mu ta divé svine šarapatiť chodia, a tie dosky sú strašiakmi proti nim nastrojenými. To bude, reku, pekná zábava, jak sa tam v hore dajaký diviak do mňa rozbehne a mi pulidery dostrihá! Motyčkou by som sa mu neobránil, flintu s sebou nenosievam, lebo sa jej bojím, jako žid, a ani „vochonpasu“ na držanie takého mordárskeho inštrumentu nemám. Toľko však znám zo zoologie, že divá sviňa není ani medveďom, ani rysom, ktorí, bárs sa v žiadnej škole gymnastike neučili, výtečne sa vedia po stromoch driapať, — držal som sa len hory, na všetky strany sa obzerajúc, kde by bol príhodný, nie veľmi hrubý buk, na ktorý by som sa v prípade potreby i so svojimi starými hnáty, i s motyčkou, i s kapsičkou — lebo ani tú by som nebol rád prenechal zubom diviakovým — mohol za možno najkratší čas vyhrabať, a ztadiaľ z celej pary hvízdať na hájnika, aby si šiel mnou s vysoka pozoro-

vaného divého brava zastreliť. Na moje veliké šťastie neprišiel som do takého fatálneho položenia, že by som bol musel s vysokého buka, obliehaný zuby vyškerujúcim diviakom, v smrteľných úzkostiach hvízdaním koncertovať. Za to však mal som netušené šťastie, lebo som v hustej, tmavej hore, na cele zhnitom bukovom dreve našiel najvzácnejší druh vstavačovitý, ktorý náš Reuss v *Kvetne Slovenska* „bľudolyzník"-om menuje (Epipogum aphyllum Gmel.). Od radosti kotrmelce robiť, dubov váľať, kolesá lámať alebo napochytre od zeme si zaskočiť nebolo však radno, jednak pre príkrosť svahu, potom, a to hlavne, pre starobu a tak väčšiu krehkosť hnátov. Ale zabudol som i na diviaka, i na všetku inštrumentáciu obmýšľaného solo-koncertu na ratu, pričupil som sa k zemi a opatrne prstami vyhrabával som rastlinky s korallodobnými korienkami, aby sa mi nedolámaly. Slávny botanik Reichenbach píše jako u vytržení o tejto utešenej, bezlistej, článkovitej, jako vosk žltej, krehkej, a celým tvarom nápadnej rastlinke (vo Flora German. excurs. p. 135): „Genus maxime memorabile, exoticarum formarum quasi umbram nobis relinquens, solum nobis verum dendrobium, solum genus articulatum; quasi impatiens climatis nostri rariter dispersum, caducum, parasiticum, clarissimo Friesio meteoricum." V celku našiel som len 8 prímerkov. Pozdejšie, namaškrtený týmto nálezom, vybral som sa zase ta: ale nadarmo; zato na protivnom svahu toho vrchu so strany bošáckej našiel som zase dva prímerky. Veď si ja naň budúceho leta postriežim! Vracajúc sa domov z hory Roháčova rečenej, videl som množstvo šupinatého a tiež jako voštеného samovratca (Monotropa Hypopitys L.), tu s klasy oblúkovito naklonenými, tu po odkvitnutí vzpriamenými, a medzi ním jeden veliký prímerok s rozvetveným kvetostanom, ktorý je teraz zvláštnou ozdobou môjho herbáru. Zabočiac trošku k Špániemu, kde sú ešte mnohé staré buky a pod nimi hnijúce klady, darmo som sa ohliadal po druhom takom prímerku, a nezbývalo mi iného, jako, že bolo už „slnko nízko, šábes blízko", uháňať krížom horou smerom k doline Lovichovcu. Šiel som kus výbornou horskou cestou, a tam som natrafil na iný vzácny vstavačovitý druh, menom Epipactis violacea Dur. Ducq., z ktorého som asi 30 prímerkov poshľadúval, ostatné nerozkvitnuté tam som nechal. Pár pekných kusov poslal som výtečnému znateľovi europejských orchideí, Dr. Leimbachovi do Arnstadtu v Turingách, a vyslovil som, ale len tak bojazlivo, svoje domnenie, že by táto rastlina mohla byť miešancom (bastardom) z Epipactis latifolia All. a E. microphylla Ehrh. povstalým, lebo známky obidvoch domnelých nezákonných rodičov na sebe nosí, a vždy len v ich spoločnosti, i to zriedka, rastie. Tešilo ma, že Dr. Leimbach je tiež toho náhľadu. Asi pred 33. rokami bol som jeden jediný prímerok tejto vzácnej rastliny našiel na Javorine nad Lubinou, vo výške asi 2800'; pozdejšie nahabol som na dva prímerky v hôrke „Jarolinka" vyše Zem. Podhradia, a potom zase našiel som jeden kus na Lopeníku. Teraz však náhodou šťastnou prišiel som na také miesto, kde na ploche sotva dve jutrá pokrývajúcej iste do 60, pravda že roztrúsených, kusov som pozoroval, a

aby radosť moja tým väčšia bola, našiel som jeden prímerok s kvetostanom na dvoje rozdeleným, a 5 kusov s listami bielo a červeno páskovanými. Není mi známo, lebo od viac rokov nedržím v evidencii floristickú literatúru Uhorska, či tento druh, alebo lepšie rečeno, miešanec (bastard), iný dakto v Uhrách bol našiel, lebo v literatúre, mne do r. 1884 známej a prístupnej, nenachodím ho nikde spomenutý. To sa aj tak starému zelinárovi, ktorý svoje územie od 31 rokov mnoho ráz krížom-krážom pochodil a poprekutával, a stanoviská všetkých vzácnejších druhov, miešancov, výdruží a foriem v pamäti nosí, málo kedy prihodí, aby tak na jednu ranu razom dve muchy zabil, a dve tak zriedkavé a vzácne rastliny našiel, jako sa to mne pošťastilo s týmito dvoma orchideami. Na oldomáš zapil som si, až mi za uchom puklo, hneď pri najbližšom prameni jako kryštál čistej vody, v ktorej by ani náš dedinský, za commabacillom sa sháňajúci Aeskulap, ani stopy bacillov nenašiel. Domov prišiel som už potme, svojim nálezom ustlal som pekne rúče hneď v šedých, mäkkých papieroch, a fuk s nimi, miesto do postele, do preša!

Že sa pri takých potulkách aj zkúsenému zeliuárovi kedy-tedy galiba prihodiť môže, zakúsil som tohoto leta sám. Vyšiel som za jasného rána na Novú Horu pre daktoré, dosiaľ len tam spozorované rastliny. Okolo hodiny desiatej počalo sa od „hnilého kúta“ (od západu) mračiť, čomu som sa ešte tešil, lebo aspoň slnko tak nedopekalo na mňa, keď som chodil v stíne oblaku. Okolo 2. hodiny popoludní zatiahnutá bola už celá obloha dažďovým kepeňom kundoliacich sa oblakov, len kde-tu deravým. Nad Lopeníkom padaly krúpy, a ja, sediac na tráve, díval som sa na menenie podoby oblakov, na krúpové mračná, jako sa šikmo tiahnu k Morave, a načúval som na hukot padajúcich krúp. Za seba však neobzeral som sa, až začaly na mňa dopadať dažďové kvapky, jako varechy veliké. Až potom pozrel som dookola, a vidiac, že mi je hodný lejak za pätami, sobral som nohy na plece a hybaj cvalom do doliny; ale pozde, milý drozde! Napršalo mi za golier, do mappy, do krpcov! Na chvíľku ukryl som sa síce pod hustú hrušku; v tom sa zablysklo, a sotva som načítal päť, už hrmelo, až by mi boly vlasy dubkom vstávaly, keby neboly bývaly jako čírišom dohromady vodou polepené. To som sa bol však ešte sťa chlapec v lubinskej škole od nebohého Černáka naučil, že v hrmavici pod stromom neradno stávať, lebo hrom dakedy zablúdi do stromu a môže šibnúť aj pod ním stojacieho človeka: a preto nedalo ani mne viac pod hruškou miesta, a bárs sa dážď lial šnúrami, voľky-nevoľky pustil som sa v blate a vode do doliny, až som jako zmok došlapkal do školy kopanickej. Len čo som ta došiel a sa zväčša poutieral, počalo sa slniečko zase usmievať, jako by mi bolo chcelo povedať: Vidíš, starý! bolo ti toho treba? V dedine však nič nepršalo; a keď som celý umazaný a zacafraný, poza humná, aby sa ma v dedine deti nenaľakaly, domov dorazil, vítala ma žena, zalomiac ruky: „Ale, človeče! kde si sa tak zamazal, keď blata nikde není?“ „„Paroma — reku — není! Len ho hľadať treba!““ Vy-

smiala ma. Tak to býva, že kto má škodu, o posmech nech sa nestará.

Kedykoľvek sa na Lopeník, bájami jako posvätený, podívam, vždy ma to rmúti a zlostí, že v posledných rokoch hodne vyše 200 jutier hory na ňom vyklčovali. Za dva-tri roky rodí sa tam pri prajnom počasí raž, jačmeň, ovos, ale že s príkrych svahov sňahová a dažďová voda úrodnú prsť smýva, a pre vzdialenosť od domov klčoviská hnojiť sa nemôžu, pôda splanieva, robota sa nevypláca, a klčovisko sa stane neúrodnou pláňavou, po ktorej sa leda tŕnie a bodľačie rozrastá, a rebrá hôr, skaly sa ukazujú. To je opravdu barbarské kynoženie hôr, ktoré by nemalo byť dovolené nikomu. Z tých 70. a koľkosi kompossessorov Beckovského panstva, ktorí tu dostali podiele hôr, menší majitelia svoje škvarky popredali zväčša židom, a títo nevedia horu lepšie zužitkovať, jako tak, že ju dávajú po kuse kopaničiarom na viac rokov do prenájmu, aby si to vyklčovali a posiali. Väčší majitelia, ktorí hory šanujú, majú hojnosť pekného bukového dreva, a rúbaniská skoro zarastajú zase bučinou, zo semena bez všetkej práce, len pri šanobe sečí, povyrastanou.

Do nedávna býval v kopaniciach veľmi robotný, schránlivý, pálenky nikdy nepijúci gazda, ktorý si svoje roličky s velikou pečlivosťou opatroval, pri cestách, chodníkoch a po krajoch rolí mnoho ovocného stromu nasadil, a že mal potreby skrovné, sporil, babku k babke a zlatku k zlatke prikladal, majetok nadobýval, stal sa zámožným. O tomto si spískali kopaničiari túto povesť: Raz kosili tomu gazdovi najatí kosci lúky, a jeden z nich riekol, že pod tamtou hruškou videl peniaze sa presúšať, a vyzýval ostatných, aby cez poludnie tie peniaze zpod hrušky vykopali. Toto dopočul aj spolu s nimi kosiaci gazda, a so smiechom riekol: „Eh, čo vás tam po takých pletkách a bobonách; len vy radšej koste!" Na zmrku sa kosci porozchádzali domov, gazda však vybral sa pod hrušku, kopal a dokopal sa pokladu. Ale v tom zjavil sa „ten zlý" (čert), a riekol: Čo mi dáš, keď ti dovolím poklad vziať? Ženu! odpovedal gazda. Čert sa uspokojil a zmizol. Gazda vyzdvihol poklad a zbohatol, ale žena jeho upadla do ťažkej choroby, vyschla na triesku, a bárs sa presťahovali bývať do dediny, nezadlho zomrela. Na svojom predošlom kopanickom dome gazda nechal bývať ženatého syna. Jak gazdova žena v dedine zomrela, „pošinula sa na rozume" synova žena v kopaniciach; lebo keď gazda „tomu zlému" za poklad sľúbil ženu, vždy musí jedna žena z jeho rodiny v moci „toho zlého" ostávať. Tak hovorí povesť, iste dajakým závistlivým pletkárom vymyslená, ale skoro sa ujavšia. Čerti sa aj po kopaniciach zjavujú, na smolu sa rozlievajú, s necudnými ženami „psia", a keď nemôžu ľuďom, jako by chceli, uškodiť, aspoň zasmradia, jako tchori. Čert aj v kopaniciach za čas slúži tomu, kto sa mu vlastnou krvou podpíše, ale naposledy svojho pána predsa uchytí, jestli sa mu krížom nebráni. Čert ani v kopaniciach nespí, a vtedy sa vždy aj anjel obzerá. Sú to mysteria, o ustavičnom zápase dobra i zla, života a smrti, svetla a tmy, pravdy a lži,

pobádajúce k neprestajnej ostražitosti a pozornosti, aby sa človek zlému podviesť a premôcť nedal.

Pred pár rokami chodieval malý žobráčik z kopaníc „po pýtaní“ a vyspevoval mnoho chutných pesničiek. Za to ho všade radi mali i dobrú večeru a nocľah mu dávali, kde im potom do vôle spievaval. Nech tu stojí jedna z jeho pesničiek, ktorú som si za ním poznačil.

Pesnička o vínku.

Nechoď, *krajčír*, do pivnice,
Zle postriháš nohavice!
  Vínko hreje, vínko pálí,
  Vínko múdre hlavy šálí.

Vy, *mládenci*, vy nepite,
Lebo pierká potratíte;
  Vínko hreje atď.

Vy, *panenky*, vy nepite,
Lebo vienky potratíte;
  Vínko hreje atď.

Vy, *ženičky*, vy nepite,
Lebo čepce potratíte;
  Vínko hreje atď.

Vy, *úrady*, tiež nepite,
Lebo krivo odsúdite;
  Vínko hreje atď.

Ty, *notáru*, pokoj vínu!
Zle napíšeš inštanciu!
  Vínko hreje atď.

A vy, *kňazia*, vy nepite,
Lebo rozum potratíte;
  Vínko hreje atď.

Ale kňazia musia slúchať,
Musia často do kníh kukať;
  Vínko hreje atď.

Organista musí píti,
Musí dobré hrdlo míti;
  Vínko hreje, vínko pálí:
  Organistu neošálí.

Teraz banujem, že som si viac jeho pesničiek nepoznačil. V uvedenej tu pesničke je predposledná sloka nesrozumiteľná; ale na konci je chutná apologia starého narečenia: Cantores amant humores.

Z každej zavedenej rozprávky s kopaničiarmi dá sa nám otvoriť okienko do duše ľudu, a keď ťa kopaničiar zná, že mu nevieš a

nechceš škodiť a ubližovať, ale s ním poctive smýšľaš a zaobchodíš, otvorí ti srdce a s detinskou prostorekosťou povie ti všetko, čo mu na srdci leží. Keď však v ňom nedôveru vzbudíš, nevytiahneš z neho ničoho. Na zpiatočnej ceste zpod Lopeníka sišiel som sa s mužom mladým, statočným, od ktorého som sa mnoho povier dozvedel. Sadli sme si na kraj lúky blízko vlhkej kroviny, obrúbenej bujnými prímerkami orličieho kapradia (Pteris aquilina L.). Aby som mu ukázal, že aj ja niečo o zelinách viem, kázal som mu vytrhnúť čo najväčší prímerok toho kapradia (tu ho menujú „paprúdzie"), a keď mi ho doniesol, riekol som mu, že mu na spodnej, barnavej čiastke toho kapradia ukážem dvojhlavého orla, a rozrežúc šikmo býľ, podal som mu ho. Zadivený riekol: „Ach, ozaj orel! Toť sú dve hlavy, toť krýdla, tu zas nohy!" Že však dvojhlaví orli teraz u nás z módy vyšli, malo by po pravde aj to kapradie iný címer ukazovať. Ja sa len divím, že tí, ktorí pri spatrení znaku orla až triašku dostávajú, ešte agitáciu nezapočali, aby tento druh kapradia bol vykynožený. Môj kopaničiar, keď sme sa rozchádzali, navyťahoval si za hrsť toho kapradia, aby aj iným ukázal ten zázrak. A keď som ušiel hodný kus cesty a obzrel som sa za ním, videl som ho stáť a nad prerezaným kapradím hlavou krútiť.

Iný kopaničiar rozprával mi túto povesť. Neznať, zkadiaľ dovandrovali dvaja tovariši, ktorí sa vždy od 30. rokov spolu držali i v práci i na vandrovke, do kopaníc Pred Polomu, a tam si na trávniku pod starým stromom odpočívali v chládku. Jeden vstal a zpod kríčka vytrhol jakúsi zelinku, v rukách ju požmolil a tými rukami tvár kamarátovu popohládzal. Tomu však celá tvár premenila sa v cele mäsitú plochu, tak že ani znamienka očí, nosa a úst vídať nebolo na nej, a málo chýbalo, že sa nezadusil. Na to zase vzal ten prvý inú zelinku, požmolil aj tú v rukách, a zase kamarátovu tvár ňou pouhládzal. Sotva to urobil, počali sa na zarastenej tvári ukazovať čiary tam, kde sú oči, nos a ústa, ktoré sa na vidomoči viac a viac rozchádzaly, až naposledy tvár sa stala zase takou, jako bola pred prvým čarodejným pohladením. Taký experiment na svojej tvári pretrpevší tovariš prosil kamaráta, aby mu povedal, jaké sú to zeliny, ktorými možno také divné veci stvárať; ale ten mu odpovedal: Vidíš, brate kamaráte! ja som ti tak verný kamarát, že bych za teba aj život dal, ale to ti predsa povedať nemôžem; lebo keby o tých zelinách aj iní ľudia vedeli, narobili by mnoho nešťastia na svete. Môj rozprávač pozrel tázavo na mňa a riekol: Ba, či je to pravda, že sú aj také divné zeliny Pred Polomou? lebo že však ja každú zelinu a jej moci a účinky znám. To, reku, čo táto povesť hovorí, žiadne zeliny nevykonajú, ale ovšem máme zeliny, ktorými možno rany, bolesť, bláznenie, až aj smrť zapríčiniť, a máme aj také, ktoré sú liečivé a osožné. Naoko sa uspokojil, ale tak sa mi vidí, že som mu z tváre vyčítal, jako by si bol myslel: Čo by teba hus kopla! ty mi to len nechceš povedať.

S hrebeňa Novej Hory, už blízko moravskej hranice, v·

s jednej strany prvú moravskú dedinu Brezovú, jako dlhú stonohu, cez dolinu roztiahnutú, — s druhej však Strany, tiež už v Morave, s výborne zariadenou sklenou hutou. Obe tieto dediny mali by sme reklamovať pre Uhry, lebo obe ležia s tejto strany Karpatov a Moravu majú za chrbtom. Stráňanským priesmykom vedie strmo hore vrchom dobrá cesta do Moravy. Raz vraj zatáral sa kolomažník z Búrov až sem, a vezúc na káre sud kolomaže dolu vrchom, hamovník sa mu pretrhol, a tátoś s károu jako vietor letel dolu cestou, až sa kára prekotila, koňa zabilo, kára sa rozlámala, sud sa roztrepal a kolomaž rozliala, kolomažník zlomil si ruku a nohu, a keď sa v jarku spamätal a horko-ťažko sa posadiac, videl a cítil, čo sa stalo, riekol: „Chvala Bohu, keď je len tak!“ Preto sa v Bošáckej doline hovorieva o takom človeku, ktorý sa v nehode tým potešuje, že však ešte horšie s ním mohlo byť: „To je tiež taký kolomažník!“ Netajím, že sa aj mne toho titulu už dostalo, a poviem hneď, pri akej príležitosti. V pridomovej záhradke mávame nielen kvety, ale aj kuchyňské zeliny, a jako sa samo sebou rozumie, aj cibuľu; lebo kuchárka by si radšej dala rebro zlomiť alebo nechty do jednoho vytrhať, než by mala variť bez cibule. Ja cibuľu veľmi rád vidím v záhrade na pekne upravenej hriadke, vypletú, okopanú a jako v červenej sukni na zemi pričapenú; ale v žiadnom jedle nie som milovníkom tejto egyptsko-židovskej maškrty. Stalo sa, že nám po viac rokov cibuľu zo záhradky jakísi loptoši vytrhali a odvláčili. Nad ztratou cibule lamentujúcu ženu tešil som tým, že som riekol: Ale, čo ťa tam po cibuli, len keď ti kravu zo stajne neukradli! „Ty si taký opravdový kolomažník!“ odvrklo mi moje rebro. Jako chlapec, pamätám to dobre, bol som zvláštnym milovníkom cibuľových cíbikov, lebo som sa na nich cvičieval vo vytrubovaní, až to tak po lubinskej farskej záhrade hučalo! Ale že ma od takého cvičenia honievali, nedoviedol som to v muzike k ničomu, leda že viem hvízdať, zvoniť a pri organe mechy ťahať. Teraz je mládeži hudby milovnej opravdovou hračkou za 5 minút naučiť sa aj bez nôt zahrať na verklík, alebo s nôtami na ariston, nech len má na zakúpenie týchto samohráčov potrebné groše.

Na Mravcových pod Lopeníkom býva rodina, jejž mladí mužovia živo upomínajú na Sládkovičovho Martinka v „Detvanovi“. Tí všetci vedia s flintami-škrabliciami dobre zachádzať. Ale minulej jari prihodila sa jednomu z nich pri poľovke na divého brava galiba, že brokom strelil do diviaka, a ten nelenivý obrátil sa proti strelcovi a pochytil ho za stehno. Na šťastie dobehol druhý mladý strelec v tom okamžení, oprel opache cievu flinty do boku a vypálil, tak že brav popustil a držiac kus vytrhnutý stehna strelcovho v papuli, spadol a bol dorazený. Ranený strelec sa dlho liečil, a ranu si zasýpal natlčeným prachom z kla zabitého brava. Pred pár rokami, keď bolo mnoho sňahu v zime napadlo, naháňali Bošáčania tri kusy divých svíň za humnami; dve zastrelili a tretia vbehla do dvora a tam do otvoreného chlieva, kde ju zapreli a cez škáry zastrelili. To bola tak ľahká poľovka, jako raz u mojich súsedov lapili na dvore pod slepačiu kloňu zajaca. Toho zajačka chudiaka psi tak

naháňali, že by tuším zrovna aj na pekáč bol vyskočil, len aby od psov mal pokoj.

Stálo by za prácu posbierať aj nezávadné, žartovné pesničky, jaké slýchavame kedy-tedy aj v tomto kraji. Ubierajúc sa s prechádzky po horách domov, dohonila ma na doline kopaničiarka, žena bystrého rozumu, veselého ducha, ale jazyčnica trinástej próby. O chvíľu sme postretli výskajúcich a spievajúcich svadobníkov, s veselosťou sa ubierajúcich od sobášu domov. Na moju otázku: kto sa to žení a vydáva? odpovedala mi tá kopanická „drakyňa“: „Veru je to též len taký pár, o kerém sa môže povedať: že aby nevestu čert nezal, zal si ju račej ženích, a hodzí sa nich na obejúch tá pesnička:

Ženila sa Psota,
Brala Mizeriu,
Kázala si variť
Polievku syrovú.
Ženich otrhaný,
Družba chodzí bosý,
Nevesta chudobná
V čepci vodu nosí.“

V Beckove počul som variant tejto pesničky, takto znejúci:

Ženila sa Psota,
Brala Mizeriu,
Dala si uvariť
Ze strnádky nohu.
Družba otrhaný
A starý svat bosý,
Žebrák okolo nich
Prázdnu kapsu nosí.

V doline pri Bánovčeku sedela tlupa kopaničiarov, ubierajúcich sa do žatvy a mlatby. I tam uvítala moja kopaničiarka známeho, ktorý ľúbi z fľašky poťahovať, týmto veršíkom:

Keď ty pôjdeš na Záhorie,
Len tam hrube nepi!
Aby ti tam nepredali
Tvoje mechy, cepy.

Koho ľud podchytí či pre ťarbavosť, či pre lenivosť, či pre inú smiešnu vadu, nepopustí ho tak ľahko, ale pri každej zavdanej príležitosti ho prekára, domŕza, dráži a svojím vtipom pichá. Za Budišovou zomrel nedávno starec podivín, tu na okolí všade pod menom Rechtor známy. Bol to človek dobrosrdečný, statočný, ale až na nepochopenie nedbalý, opravdový Oblomov. Na voze a pluhu mával miesto reťazí a štrangov samé húžvy, z lieskových alebo hrabových prútov ukrútené; v zime v lete chodieval vždy v papučiach, zázračne velikých rozmerov, jako by mal nie onuce, a' plachty na nohách omotané; na strapatej hlave nosil t·

z ktorej na všetky strany trčaly oddrapené kusy; záplatami povykladanú halenu mával povrieslom opásanú, a nohavice ukazovaly pestrú mozaiku záplat, jedna na druhej v mohutných vrstvách poprišívaných. Keby ho bol dajaký veľkomestský „Salon-Tyroler“ lebo turista v hore postretol, mohol bych sa o čokoľvek staviť, že by sa bol dal pred ním na útek, čo by mu para stačila, jako by divého troglodyta bol stretol. Sám mi hovoril, jako k titulu rechtorskému prišiel. Rodičia ho boli dali na jednu zimu do školy, kde sa pri výdatnej pomoci švihkej lieskovice horko-ťažko naučil abecedu poznávať, potom pásaval ovce, voly, mládenčil a oženil sa. Jako ženatý, majúc ženu znalú písma, učieval cez zimu pár detí z okolitých chalúp — aspoň abecedu poznávať. Jeho žena mala výbornú pamäť a znala mnoho žalmov a temer celý Tranovského kancionál nazpamäť, vedela pekne vyšívať, v hospodárstve však bola práve tak nedbalá, jako jej muž. Že mnoho šíjavala v tmavej kutierke, a v zime pri slabom svetielku kahanca, cele oslepla a vo vysokom veku zomrela.

V Bošáci bol jeden chudý, vysoký muž, ktorého prezývali Farárom. Raz prišiel za kmotra, a že som bol v poli na roli, museli asi za hodinu na mňa čakať. Keď som prišiel domov, riekol mi ten kmotor: „Však bych hádám aj já bol mohel okrscit, keby neboli prišli, lebo veď aj já som farár.“ Podíval som sa naňho, a ukážuc prstom na jeho oko, riekol som so smiechom: „Ale vy ste mali kdesi škaredú inštalláciu!“ Bol sa totiž v tie dni kdesi do bitky zamiešal, a v tej trme-vrme ho zarazili po oku, tak že mal okolo oka všetko krvou podbehnuté, až očerneté. Zamrzelo ho to, ale nepovedal viac nič.

Kdežto v Moravskom Lieskovom ženské meno Dora často prichodí, tu v Bošáckej doline je ono neobľúbené, a tých pár Dor, ktoré tu žijú, pochádzajú temer všetky z Lieskového. Prečo je to meno tu neobľúbené? Iste preto, že každú Doru prekárajú:

Dora!
Zjedla tchora,
Povedala na rechtora,
A rechtor na ňu,
Že zjedla vranu!

„Čaká, jako Dora jalita,“ je tu bežný výraz, pre ktorý sa povadily dve ženy, jedna Dora, rodom z Lieskového, tu dávno vydatá, a druhá tunajšia rodáčka, ktorá ten výraz použila, zabudnúc sa, že je Dora na blízku. Ale keď som tej Dore vysvetlil, čo znamená meno Dorothea po slovensky, vyjasnila sa jej tvár, a bola s ním spokojná.

Až zase stihnem a budem mať pokoj s očami, nastolím laskavému čitateľstvu, s povolením pána redaktora, zase iné drobnosti z Bošáckej doliny; na dnes toho už bude dosť!

Konec a začiatok.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučin.*

(Pokračovanie.)

VII.

Martin na ulici obzerá sa hore-dolu. Ako keby bol prvý raz v nej. „Kde ísť, kde? Nikde — kdeže pôjdeš. Ztrať sa čím skorej — schovaj sa, ako syseľ do diery.“

Ako by sa šla dedina naň srútiť, tak ho z nej čosi vyháňa. Ani sa neobzerá, či nestretá dákeho známeho, či sa mu dakto neprihovára.

„Preč, preč — ďaleko, kde ma nik nevidí!“

Dedinu už dávno prešiel, obkľučuje ho pole. Šedivé, nemé, zbavené života a krásy. Iba kŕdle poľných vrabcov a konôpok lietajú po udepčenom strnisku a preoraných úhoroch. A nad týmto chudobným, jasenným obrazom usmieva sa slnko, ale akosi bôľne.

Je zas na kopci, kde bol zastal vracajúc sa z vojny. „A nebolo to tak dávno — dakoľko dní — a aká premena! Vtedy plný nádeje, bez viny — a dnes! Nádeje dolu vodou — ja samotný... A ani toho pokoja niet. A keby len to, ale i hanbiť sa prichodí...“

Áno, hanbí sa sám seba, čo urobil. Dieťa — veď Betka je ozaj ešte iba dieťa! — to sklonilo sa k nemu v dôvere, otvorilo srdce, hľadalo súcit: a on čo? Dôveru zneužil. Ako užaslo nad jeho divným chovaním! Nechápalo, čo sa robí — keď pochopilo, odvrátilo sa od neho a zaplakalo. Slabá rúčka odtisla dotieravca. Áno, tá hanba sa mu stala, že nevinné dieťa zahanbilo sa zaň.

„A tá hotovosť rozkladať zaraz o láske! Ledva starý nohu vytiahol, už som sa pritrel sťa ten diabol, čo sial kúkoľ do čistej pšenice. Zrovna ako diabol! Keby vyrozprávala starému!“

Zaberá hore vrchom, čo nohy vládzu, sťa by hľadal toho starého Martina, toho včerajšieho, statočného. Sťa by tohto dnešného chcel tu nechať v šírom poli, aby sa kajal a zavýjal s divými zvermi.

„Slabosť to bola, slabosť,“ šepce mu kýsi hlas.

„Všetko slabosť, akože!“ vysmieva sa on. „Slabosť je cele iné... Slabosť prichádza nenazdajky, sám nevieš ako. A toto neprišlo nenazdajky, ale že sme sami chceli. Nie slabosť — prostopaš to bola.“ A skúma sa, čo by urobil druhý raz, keby sa zase tak sklonila k nemu. Čosi mu prorokuje, že nebol by ani vtedy iný. Neodolal by jej oku, ktoré je tak hlboké, prenikavé.

„To je hrozné! Ani brániť sa mi už nechce — napred sa poddávam. Kde moja sila — kde?“

Kde ju najsť? Miesto sily mätie sa mu pred očima jej lepá postava, tvár skúpaná studom panenským a tých dvoje očí naň dôverne obrátených. „Kde tu sila, keď toľký poklad pred tebou?“ vysmieva sa mu ten istý hlas.

„Bože, Bože, nedopusť — daj sily, tej pravej sily!“ Čaká, čaká, kedy spadne s neba, zaoceľuje srdce. No nebo vysoko — vzdychy odznievajú na hlucho...

„Už som zahubený. Už nieto ani inak pevnosti. Už vidím, že som človek ničomný!“ A plače sám nad sebou, nad tým, čo podľahlo v tejto borbe, čo sa nedá vzpružiť a vzkriesiť.

„A čo ti je vlastne?“ pýta sa ho ten známy hlas. „Čo sa svíjaš, ako pripučený červík? Čomu sa tolme brániš? Veď sa vlastne nič nestalo. Žes' pozrel dievčaťu do očí? Nato sú, abys' sa zahľadel do nich, aby sa ti hlava zakrútila nad ich hĺbkou... Že ťa uchvátila jej reč, duša, postava a milota v tvári? Veď načo je žena tak vystrojená — povedz, načo? Či nie, aby ťa to dojalo, uchvátilo? Tu hovorí sám Tvorca k srdcu — darmo zavieraš ho pred tak mohutnou rečou, darmo... Načo sa protiviť, čo je tak prirodzené? Prírody nenapravíš! Veď načo je vlastne žena? Či nie, aby vzbudila v tebe lásku a v nej žila? A toto dieťa, táto Betka kam sa vrhne, ak nenajde lásky? Nuž, čo sa spieraš? Či ty jediný chcel bys' sa vyňať zpod zákona? Načo toto smiešno zúfanie, keď je bez základu?“

Srdcu lahodí tento hlas, otvára sa mu do korán. Veď to vlastne je pravda... On podľahol razom, nečakane. A vtedy sa ani nebránil, nebál sa ničoho. Tak ozaj by to bol hriech alebo zločin?

„Nuž tak,“ smeje sa sám sebe, „ešte si uverím, že to bola zásluha! Hľa, kde je hanba: už i hriech si viem vykrášliť... A či nie hriech? Uváž, kto si ty? Jednej si sa už zunoval — odhodila ťa. Sotva jej miesto vychladlo v srdci — už ho otváraš druhej. A to akej? Čistej, nezkúsenej, ktorá za tým nejde... Ona hľadala brata, priateľa: a ty, ty — hanbi sa! Mrzký si, mrzký, sťa ten, čo všetko poje, čo vidí, kým sa žalúdok nezkazí: a ešte i potom by jedol do úrihu... Srdce ti je kasáreň: jedna sotva odíde, už v ňom sedí druhá. Po chvíli bude ich tam celá kompánia razom. A že to príroda žiada? Nie — nie...“

Okolité vrchy hádžu dlhé tône na chotár; od hôr poťahuje rezký jasenný vetrík. Na lúke v doline rozložil sa kŕdeľ vrán, kváču, podletujú, hašteria sa. Tichým, lenivým skoro krokom berie sa domov. Je uspokojený. Svedomie sa utíšilo trochu.

„A čo teraz, ako sa držať?“

„Čo? Slaboch si. Nevydržíš nič — podľahneš pri prvej príležitosti. Tu zbýva jediná cesta: nebudeš k nim chodiť, nebudeš ju vídať, kým nepozabudneš. Inej cesty niet...“

S týmto úmyslom vrátil sa i domov. Vyvalil sa na posteľ a hľadí do povaly. Vrzly dvere, v nich stojí Mišo.

„Len takto samotný — potme?“

„Vitaj, Mišo, vitaj! Sadni si.“ Beží rozsvietiť uradovaný, že brat predsa nezabúda naň.

„Nechaj, synku, poshovárame sa i potme.“ A vydýchnuc pokračuje: „Veru samotný, samotný... A nemusel bys', kebys' nechcel. A mňa srdce bolí. Neraz si pomyslím, čo by otec, lebo mať, keby toto videli. Ani pokoja nemám, čo ma tak mrzí. Moja: čo ti je?

Nevieš, reku, čo mi je? Má mne čo byť! Ej, veru ma bolí srdce, bolí: lebo ja mám srdce, mám..." I udiera sa do pŕs.

„Keby ti ho len neboli tak poviazali!" zvolal Martin. „Ale čo je zo srdca, keď nemôžeš robiť, ako ti káže?"

„Ty, synku, nevieš: ale zvieš, keď sa oženíš. Ja nemôžem odvrhnúť ženu i deti. Krv nie voda! A nebola nikdy taká — iba ten jeden raz. Medzi nami býval pokoj. Iba v tejto veci neviem, čo ju preletelo. Keď jej dohováram, nuž ona: ja som iba tebe prísahala, čo chceš? Nuž čo jej urobíš? Žena starostlivá, verná, opatrná... Ale ja sa nedám prevrátiť. Ja mám, reku, i brata... Nuž keď už do nás nechceš, poď do Pekárov. Krstná mať nás volá. Hana je už tam, azda sa pomeríte..."

Martin je hotový. Zdá sa mu, že snadnejšie zabudne na Betku, keď sa prikloní k bratovi. Nech je s bratom za jedno, bolo by ho minulo hádam i to, čo sa dnes stalo. Veď preto chodil do Dukátov, že nemal kde inde ísť.

Krstná mať prijala ich veľmi srdečne. Hana sedí za stolom, chlapci šantujú po izbe. Aby bola lepšia vôľa, Pekárka prihotovila hostinku.

Vidno, že Martin i Hana sú zastrojení — ani jeden nechce urobiť prvý krok. No Mišo je istý, že dnes večer prestane roztržka. S krstnou materou nastrojil všetko tak, aby ani jedna strana nebola ukrivdená. Preto je veľmi dobrej vôle. Po večeri začala krstná mať takto:

„Čože budete ťahať, dietky moje, jedno čihí a druhé hota. Ja som vám krstná mať obom a veľmi ma to zamrzelo. V Kupcovskom dome nebývalo takýchto divov. A čo sa i stalo dačo, aspoň sa to nerozvláčalo po dedine. Ľudské jazyky pachtia za takouto pašou. A veru sama neviem, čo máte takého proti sebe. Veď ľaľa Martin je nie čeľadník potáraný, bár bol v svete a potom vo vojne. Čože špriháš doňho, ty Hana? Hádam sa nazdávaš, že tvoj si srdce rozkrojí — kus dá tebe a kus bratovi? Už čo ako, ale rozkrojiť ho nemôže. Čože mu ho trháš na kusy?"

„I vy do mňa, krstná mať, i vy!" zvolala Hana s plačom na konci nosa. „Ja som nie taká, akou ma robíte. Ale ja viem, čo švagor chce Ide mi muža naprávať proti mne. Chce, aby moje slovo nebolo nič v dome..."

„Ono i Martinovi sa dostane," tíši ju krstná mať, „on je nie bez viny. Už by mohol vedieť, že mužovo srdce ťahá k žene. To je od Boha, lebo sú za jedno. Ak dobre chceš mužovi, chci dobre i žene. Tebe by bolo tiež všakovak, keby ťa chcel brat odlúčiť od ženy a tá by bola dobrá."

„Verte mi," začal Martin, „keď som šiel domov, ufal som sa, že žiť budeme v svornosti a láske. I brat i jeho žena — oba mi boli milí. Túžil som žiť s oboma pod strechou jednou — veď som druhého nikoho nemal... A čo doma? Len vyhnať a vyhnať. I otca mi spomenuli mrzko... A to vlastná nevesta! Ja myslím, že dobrá žena ctí otca mužovho ako vlastného svojho. Má ona prečo si naňho ťažkať? Či nevedela, že je to dom starý, do ktorého sa vydáva? Čo

si nerozvážila, keď bol tomu čas? A tie pohanské reči v tej rezačke! Nie, všakovak sa premáham, ale vždy mi hučia v hlave... Veď tá si myslela, že sa im tisnem do čiastky! Že ja som utisnutý..." Tu sa zasekol od jedu, tvár sčervenela. „To je za moju lásku! Ja neviem, ako by sa táto vec mohla skončiť — neviem. Ja nemám čo banovať, nemám čo odpytovať. To ona sa musí pokoriť..."

Sám netušil, že zaorie takto do hlboka. Darmo — žlč sa vzbúrila a rozliala, srdcu je ľahšie. Teraz by už bol hotový smieriť sa... Statočnosť ohájil na všetky strany. Ani by nenástojil na odpytačke, len keby videl tieň dákej smierlivosti.

„Tak na toto ste ma zavolali — na toto!" ozvala sa Hana rozhnevaná. „O to som nestála. Ešte nerečiem, keby sa v dačom cítila. Ale ak sa povedalo dačo, inakšie sa povedalo, ako sa tu rozložilo... Ďakujem i vám, krstná mať, za túto úctu. Deti, poďme!"

„Vidíte, kto je aký!" zvolal Martin. „Ani počuť pravdu! A ja sa ti, Hana, osvedčujem, že prosiť sa nepôjdem — nie, nikdy! A musíš najprv uznať, že čo si urobila, bolo mrzko..."

„Nemám čo uznávať a o lásku nestojím. No poďte už raz, deti!"

„Idem ja. Vy nemusíte," núka sa Martin.

„A čo by ja nešla? Idem ja."

Tak odišli spolu. Na ulici Mišo proboval ešte prekaziť roztržku. „Ale, Martin, maj rozum..."

„Ja? Ja som vždy hotový. Ale vieš, takto je ťažko..."

„Čoby ťažko! Len vôľa aby bola. Ale tej nieto."

„U mňa jej bolo, synku, dosť. Ale ja ponížiť tak veľmi sa nemôžem. Ešte by povedala, že som len preto, aby vás o grunt pripravil. Alebo že sa nemám kde hodiť..."

„Daj si už s ním pokoj!" zahriakla Hana muža zlostne. „Akosi spyšnel, čo ho tí Sivákovci pritúlili..."

„Vidíš, aká je — vidíš!" Martin ukazuje bratovi. „Obzri si ju teraz, obzri..." Mišo hľadí smutno do zeme; nevie, komu dať za pravdu.

Martin rozjedovaný vrátil sa domov. Povstal v ňom úmysel, že odíde od Sivákov a odíde i z dediny.

„Bol by si vinovatý," prehovára ho Juro, dozvediac sa, čo sa stalo. „Veď ona iba to chce, iba to. Nič lepšieho si nežiada. Ja by jej tu ostal, na protiveň..."

„Nie, nie. Ona má trochu pravdy. Čo ja hľadám u teba? Ale z dediny by sa nerád odpratať — to je pravda, nerád." Tu mu kmitlo pred očima dvoje krásnych, výrazných očí; i biele, rumencom skúpané líca... Zamračil sa, sťa by chcel odohnať ten vľúdny zjav. „Nerád preto, že ozaj by jej to bolo veľmi po vôli: a ja jej odteraz budem robiť čo najhoršie môžem. Keby tak dostal hospodu dakde — za peniaze..."

Juro sa zamyslel hlboko a po chvíli preriekol: „Radšej si ty kúp dom. Budeš bývať vo vlastnom a ju rozpučí." Vidiac, že Martin je veľmi zaujatý za radu, pokračuje: „Kuchárikovský je na predaj.

Ako tebe stavaný. Dvor priestranný, záhrada, kapustná hrada, i obsevok... A pustili by ho lacno, keby nešípili, žes' naň upriamený."

Martin sedí zamyslený, preratuje, koľko to má peňazí. A do tých počtov čertovsky sa miešajú tie čarodejné oči, teraz akési vysmiate.

„Vieš ty čo: probuj ho jednať ty, akoby sebe," pýta Jura. „Uvidíme, akú založia cenu..."

„Už vidím, že bude tvoj — vidím!" raduje sa Juro.

I tie oči sa radujú, i tie líčka sa mu smejú. Martin, aby mu daly pokoj, takto vraví Jurovi: „Kúpim ho, ak len bude slušná cena; kúpim... Len aby ju najedoval, pre nič iné: vieš?"

VIII.

Betka sama nevie, ako dlho sedela pri stole tak v slzách. Slzy oschly, myšlienky sa roja. Sú i divné, i akési nové, o akých nikdy nechyrovala... Tu zdá sa jej, že ktosi ide. Skočila splašená, načúva na prostred izby — hľadí do oblokov. Bojí sa, aby ju niekto nedolapil. Sú také hlúpe, také smiešne! A keby tak ujo! No ticho už všade — nikto nejde...

Beží k zrkadlu a pozerá, či nepoznať, že plakala. I jej tvár patrí k tým požehnaným: slzy jej neuškodia. Je svieža, čistá — oči jasné, ligotavé... Urovnáva si vlasy nad čelom, uchlpené ležaním. Obzerá, čo a ako drží sa účes, či sa vrkoče nepopustily.

„Ba či som ja naozaj pekná!" pýta sa samej seba. „Dobo vždy tára, že taká a taká. Ale Dobo má veľa prázdnych rečí... Iný nepovie. Vari ujo!" Tu sa chutne rozosmiala. „Ten by bol hádam radšej, keby bola krivá, lebo zubatá... Ako mi vyhadzuje na oči: — Myslí, že je pekná — princezna! Počkaj: pekné boly — prekysly! krása v čertech — a tu máš: stará drnda — omelo!" Zas sa smeje, prekvapená, že uja vie tak napodobniť. „Tetka Zuzanka tiež nepovie. Dobo — ten je šaľo, veriť nehodno. Kupec — ten už hej, ale ten nepovie. A pozerať vie čudne: ako čo by strelil do srdca. Prečo tak pozeral? Divný veru človek, divný... A tak pekne vykladal, že mi prišlo do plaču, a naraz zatíchol... Ešte chcel čosi povedať — videla som mu na ústach, a zatíchol, a tak hurtom odišiel..."

„A dobre, že odišiel... Ako čo by sa išlo stať dačo, strach prechodil: ako by dačo nad hlavou viselo... A zase plač, že odišiel — a smutno... A čo to chcel povedať, čo... A či mi to dakedy dopovie! Možno zabudne — zabudne i na mňa... Tá mu príde na um, tá..." Na riase odvisla jej slza. „A čo ja plačem — čo je?" pýta sa prekvapená. „A čo mňa doň... Dnes je tu, zajtra v Miškovci, pozajtre inde... Čo si myslíš, bláznivá, bláznivá Beta! Oh, ty blázon — majú koho ľudia spomínať..."

Ako by šibol, jej tvár stala sa razom vážnou. Naskočil na ňu výraz tichej pokory. Čo sa stalo? V zrkadle za usmiatou tvárou zazrela dlhú, oholenú tvár ujovu a celú vážnu postavu v dlhom

deáku. Obráti sa — pri dverách skutočne stojí ujo a prísne hľadí na ňu.

„Čože to!" vykríkol konečne. „Ako opica na kolíku, zuby vyťrčať, uškierať sa: pekná som, pekná som. Ta medzi komediantov! Nevídaná krása — nevídaná: zrkadla treba veru! Sťa húsatá na pažiti: pekná som, pekná som. A stará im z mláky: i ja som bola taká — i ja som bola taká... Škrupina hladká — jadro nahnité: červík načal! Pred dušu zrkadlo, pred dušu — uvidíš: márnosť, blato, červotoč, hniľať... Taká duša, taká... A srdce: tobôž nakazené. Rozkoš, nádhera, šaty! Naučenie, slovo Božie — jedným uchom dnu, druhým von..." Vydýchol si; pozerá, čo za dojem urobila kázeň. Betka je zostrašená, zmýlená. No jemu to ešte nestačí.

„Teraz pokora, pobožnosť — mne sa iba zvrtnúť, nohu vytiahnuť: už besy! Myšlienky za čertami slieďa..."

„Veď ja som nič nerobila," vyhovára sa ona.

„Nič!" zvolal ujo, spínajúc ruky s úžasom. „Nič! A zrkadlo čo! Ešte cigániť — ha?"

„Iba vlasy čo som si napravila."

„Ešte — ešte! A oblok tamto čo," ukazuje naň, na oblok odo dvora. „Pol hodiny pozerám — ona v zrkadle. Povedám opica! Krúti sa, vyškiera sa... Hanba, fuj!"

Betka stojí ticho, utajená, ani nedýchne. — Hanba, fuj! — to znamená uňho konec kázne: strežie sa podať príčinu k novému výbuchu. A ujo, ochladiac hnev, stavia palicu do kúta a soblieka deák. Funí pritom ukrutečne, sťa ten drak, keď zreval: — človečina smrdí! Sadnúc si za stôl na obvyklé miesto, je zas utíšený.

„Nebol tu dakto? Nehľadal ma?" pýta sa hlasom obyčajným.

Betke je, ako by sa rútila na ňu hora. Čo povedať?

„Nikto," odpovedá skoro šepkom. Čo by ju na škripec ťahali — nie, nevyzradila by.

„No — no," dudre, pozrúc tu i tu na ňu, či neplače. Ľúto mu je, že robil toľký div pre márnu vec. „Treba prísnosť — matere nemáš, otca nemáš. Sama daj merk na seba... Vieš, ako býva: za mladi hriech — na starosť pokuta... Pokuta kuľhá, nohy má krivé — ale dohoní, čo kedy, dohoní..."

V Betke sa pohlo svedomie. Hľa, obťažila ho takou zjavnou lžou. Kam to povedie? „Pán Boh ma potresce!" myslí si, skloniac hlavu.

Ujo Dukát, ako vidno, úplne uspokojený, berie bibliu a chytá sa čítať, čo už toľko rokov čítava — knihy Machabejských.

Betka nemá chvíľky pokojnej. Keby tak nadišiel Kupec a vyzradil ujovi, že tu bol! Čo by sa stalo? Vybehuje pred dom, že ho azda zazre. Bežala by k nemu — a čo ako ťažko, ale prosila by ho, aby mlčal... Vybehuje, i keď mrak sadol na dedinu. Na studňu beží, čo nohy stačia, len aby ho neprepásla. Vracajúc sa s vodou zazre, že oddelila sa tmavá postava od tmavého plota.

„Betka, Betulienka moja!" šepce tmavá postava, chvácuc ju za ruku.

„Čo tu chceš!“ skríkla ona dosť nevľúdne.
„Ja prídem z Lehoty, a ona: čo tu chceš!“ vytýka jej polomužský hlas. „Vidíš, vidíš, aká si ty, Betka! Čo sa ti len robí!“
„Daj mi pokoj! Nemám kedy... Ujo čaká.“
„Veru čaká! Nevie ani, kde si. Sedí za stolom, ako dudok — číta.“
„A je sám? Pozrel si oblokom?“
„Čida! Ako palec. Ktože by šiel k nemu, keď každého vyženie. Taký hundraj!“
„Ozaj sám?“
„Pravdaže. Ztade idem.“
Betke je voľnejšie. Nepremeškala nič.
„Čo sa hneváš, Betka? Povedz.“
„Ja sa nehnevám.“
„Ba sa hneváš.“
„Ty len vždy, že sa hnevám! A potom sa meriť — a mernô si brať... Aspoň kebys' dačo iné vymyslel, Dobo!“
Dobo veľa nevymýšľa. Zostáva pri starom priemysle. Ani sa Betka nenazdala, len keď jej zahorelo na ústach mernô Dobovo.
„To je mrzko, vieš! Ty si surovec! Nechoď viac do nás. Ja už nikdy nepozrem na teba. Nikdy! Pakuj domov!“
„Nehnevaj sa, Betulienka. Ak ho nechceš — vráť mi ho. Prijmem...“
„Taký, taký surovec! Už mi nechoď, nikdy!“
„Ale, Betka, ale... Vieš, čo si sľúbila? Prídeš na dnes týždeň na Lehotu?“
„Ale ja?“ A už smeje sa mu.
„No — hostina bude! I muziku sme zjednali. Tanec bude veliký...“
Betka sa zamyslela. Sľúbila sa, že pôjde — ale to bolo dávno... Dnes by už nešla. Dobo jej je protivný. Niet v ňom vážnosti: všetko do vetra. Ani nehovorí, ako svedčí: pletie a skoro vždy len to isté. Dakedy zas vyzvedá, vystíha a dotláča sa k nej. Prilipá sťa ovad. Hľa, i dnes! Nič nerečie, priskočí, bozká. A iní stoja tíško, čakajú, a keď ich odtisneš, idú — nedotláčajú sa...
„No, prídeš?“ nástojí Dobo.
„Prídem, iste prídem, ak —“, a tu sa Betka rozosmiala: „ak ma vypýtaš od uja...“
„Nevieš, čo mi povedal? Že mi nohy poláme. Nevieš, aký je? A ešte by mu šiel na oči! Veď by ma zabil. No, však ver' prídeš?“
„Tak ako som povedala.“
„Ale ako ja pôjdem k nemu. Veď len považ!“
„A ja sa mám pýtať! Ako? A i tak sa mi nechce. Tancujte si... Mne to netreba.“
„Veď ja viem, že sa udobríš.“
„Nemysli, že sa hnevám! Už sa meriť nebudeme... Ale ani nepôjdem. Len si ty choď do svojej Lehoty.“
„Keď budeš taká, pôjdem do vojny. Zverbujem sa! Nech ma zabijú — nech!“

„Oj nie. Tam ťa nezabijú. Naučia ťa písať, čítať a trochu mores.“

„Betka, nerob!“

„A čo si myslíš, že sa ja tvojej vojny bojím? I druhí boli vo vojne... Potrápili sa a sú ľudia poriadni. Choď len, choď!“

„Veď ja nič — čo tam po vojne! Ale prídeš.“

„Vyhoď si z hlavy!“

A už je vo dverciach. Dobo si nevie vysvetliť, čo je toto. Pohnevať sa pohnevali neraz, i sám ju prekáraval, len aby bolo mernô. Ale takto sa nerozišli. Ako sa vše naľakala vojny! A dnes — ešte ho posiela...

Krížom poľami kráča do Lehoty. Čím je bližšie dedine, tým je veselší. „Veď ona príde,“ teší sa — a vie i to, že mládenci sedia v krčme a pijú na rad...

Betka, vidiac ujovu prísnu tvár, myslí si: „Nemala som ho tak odohnať...“ Ale iné všakové myšlienky ohlušujú i túto výčitku. „Čože je on? Dobo Rybársky z Lehoty...“

I zdá sa jej, že predsa urobila dobre. „Uja treba slúchať... Nemáš otca, nemáš matere — uja treba slúchať...“

IX.

Martin slúchol Jura. Odkúpil dom Kuchárikovský. Kým sa záležitosť usporiadala, skoro štyri dni bol temer ustavične zaujatý. Kuchárik má vystúpiť z domu na budúceho Ďura. Do tých čias Martin zostane u Jura.

Je omnoho spokojnejší. Kynie mu nový, usadlý život. Konec blúdeniu i dobrodružným plánom. Strediskom ďalších plánov môže byť už nie celý svet, ale iba tesný priestor jednoho domu.

Keď vstúpil po kúpe doňho, keď sa rozhliadol v ňom a vo dvore, cíti v sebe hodne hrdosti. „Toto je tvoje“ — vraví mu čosi — a v tom sa skrýva veľa bezpeku a istoty. Život bude účelnejší a obsažnejší. Hľa, už vie, čo ho budúci rok čaká — základná reparácia domu. Pred dakoľko dňami ešte netušil, kde ustrnie.

Kúpa vzbudila všeobecné podivenie. Prečo, načo, začo... Na takých otázkach lámaly si ženičky hlavu. Vedia i to, že sa žení; len nevedia, koho si berie. I chvály veliké roztrubujú o ňom: je boháč, je šanovlivý — kupoval za hotový groš. Hana je potrestaná: ženičky ju pichajú, vypytujú sa na Martina.

Keď rozčulenie minulo, myšlienky Martinove vrátily sa zase k Betke.

„Či už vie, čo povedala, čo si pomyslela...“ Polovic domu by dal za to, keby ho dakto uvedomil. Ta ísť? „Nie, sľub je sľub,“ myslí si, „a človek je človekom, kým stojí v slove... Ťažko v slove stáť, ťažko — ale ako ho i rušiť!“ Inokedy zas si vyčíta: „Vidíš, mohol si ta v nedeľu nejsť — bola by ti cesta otvorená!“ Ale zas sa opraví: „Keby som tam nebol býval, nebolo by sa to stalo, a tak nemalo by ma čo ťahať...“ I takto je zle, i tak by bolo zle: alebo dobre je tak i tak. Aspoň má peknú rozpomienku!

Idúc odpoludnia s robotou, stretol Dukáta.

„No — no. Nepríde sa pochválit!“ hreší ho starý.

Nevidno na ňom hnevu, ani premeny.

„Odkedy — ľaľa, od soboty ste neboli u nás!“

„Nepovedala — nepovedala!“ plesá Martin. Tak sladko mať tajomstvo s krásnym dievčaťom! Vidno, ona udalosti privlastňuje veliký význam. Preto, hľa, nesverila sa nikomu...

„Večer neprídete?“ volá ho starý. „Večery dlhé — treba krátiť. A z roboty nič — oči neslúžia.“

„Nech sa robí, čo chce,“ myslí si Martin. „Nepôjdem — musím mu zjaviť, prečo: ale ako zjaviť? A či ho oklamať? Ale oklamať staršieho je hriech.“ Tak hľa vychádza Martinovi vždy len na to, že treba skutočne ísť.

„Tedy prídete — prídete,“ odpovedá zaň starý a Martin neodporuje.

Martin doma sa netrápi, že sľuby sa tak porúcaly. Svedomie ho nehryzie. Ísť musí — a nutnosť ruší sľuby i zákony... Zostal až do noci pri robote a potme ide do Dukátov. Aspoň svedomie bude ľahšie, keď cestu nevidí.

Vstupoval do dveriec, keď sa ho dotkla kási ruka.

„To som ja,“ čuje tichý, nežný hlások. Krv mu búšila do tváre, radosť veliká zaujíma dušu. „Čakala som vás...“ I jej hlas trasie sa čudným nepokojom. „Prosím vás, nerecte ujovi“ — tu sa hlas zasekol rozčulením — „nerecte, že ste boli v nedeľu...“

„Ako by ja riekol! Tu je to pochované...“ Držiac ju za ruku, pritisol jej ju k srdcu. „Nik sa nedozvie... Ako sa musíte starať pre mňa, áno, pre mňa... Lebo, verte, ja by rozpomienku na minulú nedeľu nedal za svet... Ja nikdy, nikdy nezabudnem na ňu... A vy, Betka, čo... Pomyslíte dakedy na to — pomyslíte?“

Stíska jej vrelo ruku, čaká, čo ona na to... Ona stojí onemená — ani sa nehýbe...

„Betka, neodpoviete mi? Len slovo — len to, že: áno!“

„Prosím vás, pusťte — ja musím ísť — musím!“ Vydobyla ruku z ruky jeho a ľahkým krokom vošla do domu.

Vkročil do izby s nevoľou. Mrzí ho, že šiel o veliký krok ďalej. Šiel vtedy, keď mal úmysel zastať a či skôr — vrátiť sa. O jeden hriech viac — a čo horšie: nič nezískal. Ani slovom sa neprezradila. Áno, nevoľa by hneď minula, hneď, keby mu bola šla v ústrety...

„Chlap, keď máte dom,“ začal starý, keď si Martin sadol. „Tobôž remeselník! Arenda ako arenda, ešte nezabije: ale úcta! I sedliak uctí. Sedliakovi iba dom, voly, kravy — iba na to hľadí. Šikovnosť, rozum — to nič! Nemáš domu, sedliak zaraz: odkundes, pobehaj... Máš dom, čo v hlave i otruby, sedliak uctí. Svetu iba dudky, iba dudky,“ pokyvuje hlavou sťa veliký filosof. „My vieme, čo remeslo: remeslo ťažká vec, vážna vec. Bez remesla nič, ako bez sedliaka nič. Bez domu vyžije — lebo remeslo živí... Ale mať i remeslo, i dom: duplovaná dobrota! Veru tak. I remeselník inakší. Sedí na mieste — nepremáva sa, opre sa, má sa o čo...“

„I ja sa cítim akosi inakšie," priznáva sa Martin. „Ako — nehodno primerať — zaputnaný kôň... Voľnosti už nemáš takej, nepozeráš do ďaleka... Ale to je dobre, že čo máš, v tom je veliká istota. Nezaputnaný kôň zbrúsi celý chotár, brodí sa vo vysokej tráve, vyberá, hľadá vždy lepšiu a zostane nenapasený. Zaputnaný uspokojí sa s málom, ale vypasie všetko, čo môže..."

V tie časy vošla i Betka. Zasadla k stolíku, ku práci. Keď pozrel na ňu, bola červená, ako ruža. Ale čo ako si žiadal, ani raz nepozrela naň.

„Len reparácie bude veľa," začína Martin znovu, akoby starému. No rozpráva to preto, že sa mu zdá, že to ju zaníma. „Nový dach treba... Dookola bude povláčka — dobre, keď si človek má kde večer posedeť pri mesiačku... I obloky treba zväčšiť. A dnuká nová dlažba. Veľa roboty!" Zas pozrel k Betke, ale tá šije veľmi pilne. „Dvor tiež treba vyriadiť: musí byť suchý a čistý. Stavy sú dobré a nové. Hneď na rok zaprem do stajne švajciarku. Záhrada by vyniesla veľký osoh, ale ja sa do toho nerozumiem. Na to už treba ženská ruka..."

Ani teraz sa neozrela. Tak krákoril dlho so starým, ona nemo počúva, alebo kto vie, na čo myslí...

„No ja už idem — treba ísť spať," riekol konečne v nevoli, že vlastne darmo chodil. „Ešte Betka o oči príde," doložil s výčitkou.

Tu sa ona strhla a splašene pozrela naňho. „Prečo?" a už obracia oči k robote.

„Lebo tak pilne šije. A to je vraj večer nezdravé," odpovedá on.

„Och — haraburdy," na to starý. „Mladô — oči ako oceľ. To nie ja!"

Cestou do domu rozmýšľa, čo všetko sa stalo. Úsudok jeho znie: „Mal si sedeť doma. Vidíš aspoň, že čerta stojí o teba... Druhý raz nebudeš sa driapať."

X.

Zas obnovený je sľub a teraz už stojí pevne. Čím ďalej viac vidí, že darmo chodil do Dukátov. „Jedna ako druhá — všetky z jednoho brda. Navdať človeka, pošalieť a potom sa smiať. I ona taká. A ja, že ona čerti vedia čo! Ako druhé, ako druhé... A ja si takých pleták napchám plnú hlavu — starý blázon!"

V nedeľu po obede prikváčila ho desná nuda. I na posteľ sa vyvalil i hrady na povale tisíc ráz prečítal: a nie — sen nechce sadnúť na oči. Na západe slnka odišiel z domu.

„Teraz už nie k Dukátovcom!" chlapí sa a naozaj ide rovno záhumniami do poľa.

Ale i tu myšlienky letia za ňou. Všakovak ich rozháňa, ale vždy sa len vracajú k nej. Na zpiatočnej ceste ani sám sa neobadal, iba keď bol na chodníku ku humnu Dukátovmu.

„Tak zase som tu. Kde sa tu beriem?"

Srdce mu dáva jasnú odpoveď vrelým tlkotom. Ono domáha sa svojho práva. Ťahá, núti...

„A čo! Ja by mal začať, ale už naozajst... Čo sa nazdržiavam, keď nikdy nesplním? Nech sa to skončí — odrezať na tú stranu, lebo na tú. Aspoň probovať. Veď som človek nie najhorší a najpodlejší... Iné šťastie zaslúžila ona — iné. Takého, čo sa ešte nepopálil. Alebo skôr takého, čo inú nechal pre ňu... Ale kde sa dieme my? I my ideme za šťastím... Koľko ich prišlo k nemu takouto zákrutou! A inakšie okľuky boly v ich ceste. Veď vraj šťastie nerado po rovnej ceste. Nuž, poručeno Bohu — probujme!"

Práve prišiel pod stromy na záhumní, ktorých tu celá húšťava, keď zazrel Betku. Stojí v otvorených vrátach — pri nej Dobo.

Myšlienky sekly, srdce zatíchlo. Ako by sa malo stať čosi hrozného. No srdce sa rozbúrilo, krv vrie. Hnev mu tlačil hrdlo kŕčovite. To neprestál ani vtedy, keď ho Mariena nechala... To bolo dosť prirodzené, nedalo sa iné ani očakávať Dievča rozmaznané, samopašné, ako Mariena! Ale toto sirota. Len pred týždňom ako pozrela! Čo ten pohľad sľuboval! Nosil ho dňom nocou v srdci. A ona! Hádam dávno zabudla. Hádam ani nevie, že ho hodila... A keby s kým, ale s Dobom Rybárskym!

„Tu počkám, a keď pôjde, zbijem ho na mäkko. Naučím ho na chodníky do cudzích dedín!" Má silu velikú. Zmôhol by nie lehotského zemančeka, ale i býka. Pritrel sa k stromu a čaká, čaká. Aká to večnosť, keď ani nečuje, čo hovoria!

„Aha, tu sme!" čuť z humna známy hlas. Zo tmy vystúpil na svetlo mesiaca starý Dukát a postavil sa za nimi. No sotva vykríkol, už Dobo odskočil a troma skokmi presadil plot. Starý ani nemyslel dolapiť ho. Sám Martin je prekvapený takou šibkosťou.

„Vieš, čo som sľúbil!" kričí starý na Betku. A tu pripojil prezývku, že sám Martin je pobúrený.

„Veď ja" — chcela sa ohlásiť, ohromená — no v tom dopadla jeho dlaň na jej biele líce...

„Nie, ujo — nerobte! Bude vám ľúto!" zvolala, spínajúc ruky. „Nebite, ujo, ja som nevinná."

„Rozdrapím ťa!" zúri on, dvíhajúc päsť.

„Ujo, nie — prosím..." A hodila sa mu k nohám.

Martin zabudol na Doba, na pomstu. On čuje iba jej hlas, trasúci sa strachom. Vďačne by nadložil seba — nech jeho bijú za ňu... Pár skokmi bol v humne a drží starého popod pazuchy. Starý ako by bol ztratil všetku vládu. Nachýlil sa naňho a dáva sa odvádzať do izby, sťa malé decko.

Ani po hneve nezostalo pamiatky. Skôr ako by sa okúňal. Hádam už banuje, že zdvihol na ňu ruku.

„Boli by ste robili také divy!" vytýka mu Martin hlasom pohnutým. „Zajtra by vás v dedine roznášali: a pre také nič!" Ústa sa mu stiahly k bôľnemu úsmevu, keď doložil: „Veď je to nič, keď sa dievča sníme s mládencom..."

„No, pokoj!" tíši ho starý. „Nevedelo sa, s kým... Ja že s tým z Lehoty! Na toho ja pásol — na toho! Znám čeľadníka.

Maznať sa, ošialiť, a keď zle — uskočiť. Znám! Ja že on — a to vy!“

Martin je rozčulený, ale badá, čo sa stalo. Starý si myslí, že s Betkou pristihol jeho. A ten omyl, ako vidno, ho skrotil...

„Mám mu riecť pravdu, ako bolo? Čo bude s ňou? Ako sa ho bála — ako sa triasla...“

Aký to zápas! Keby oklamal starého, naraz by bol udobrený. Nestane sa jej nič. I starý bude bez trápenia... Má ho ovaliť pravdou? Pozbaviť ho pokoja?

Ale na druhej strane hrozí možno väčšie zlo. Čo, keby sa Betka i potom schodila s Dobom? Čo keby ju potom s ním dostihol? A keby schôdzky neboly celkom nevinné? Na kom bude vina?...

A čo získa on? On ztratí všetko. Za jej pokoj predá ju Dobovi. Ako by mu riekol: „Na, vezmi — neboj sa. Ja strežiem za vás...“ Aký by bol ničomný podliak! I hrešil by, i trpel by... Má trpeť bez viny a bez osohu! On vyšiel z pomeru s Marienou predsa len čistý: a tu, nemajúc pomeru, česť by si poškvrnil...

Vstúpila do izby Betka, vyplakaná. Na uja hľadí ako dieťa, ktoré čaká bitku. Tvár pod pohľadom Martinovým sa červenie, oči sa klonia k zemi...

„Aká nešťastná — ako sa hanbí!“ dumá Martin. „Tá že by sa poškvrnila! Ako — tá?“ Hotový je podstúpiť ohnivú próbu. „Nie — na jej česť prísahám, hockedy...“

„No, neplač,“ prihovára sa jej starý. „Čo sa stalo — darmo, stalo sa. Nevedel som...“

Betka naň hľadí s úžasom. Nechápe tú zmenu.

„Ja že to ten z Lehoty! A ono majster tuto. Bolelo ťa?“

Pozrela s uja na Martina. Úžas i otázka tkvie v jej pohľade. Ako by mu chcela do srdca nazreť: vyskúmať, čo to urobil. Snáď sa i bojí nástrahy... Jej oči sňaly sa s úprimným, otvoreným pohľadom jeho... Hodila sa na hruď ujovu a zaplakala usedavo.

„No nič... No, blázon! Veď ja ťa rád!“ Hlas sa mu láme pohnutím. „Ty, sirota moja! Nikdy, už nikdy nebude krivdy... To z lásky. Ja otec, ja mať i všetko... Ale poriadok! Poriadok nadovšetko!“ To už vraví obrátený i k Martinovi. „Ja nebránim — načo brániť? Vec spravedlivá. Ale poriadok! Tu sú vráta — vrátmi do domu: rovno — načo poza humná? I svet ohovorí...“

„Hľa, tvoje krivé cesty!“ vytýka si Martin. „Dnes si stupil na ňu — kam viedla! Ani nevieš ako, kade...“

Je nešťastný. Utratil naraz všetko, i zašiel, sám nevie kam. Betka vymkla sa z ujovho objatia a durno pozerá naň. Ako by vravela: „Čo ťa do toho? Čo sa miešaš? A či myslíš, že jest čo na mne zakrývať — hádam škvrnu dáku?“ Kam sa dela tá mäkkosť z očí, ktorá tak silne ho dojala? Kde jeho nádeje?

„Utiecť, utiecť preč!“ volá v ňom všetko. I pobral sa. Starý mu schvátil ruku a drží vo svojej.

„I sen bude spokojnejší,“ vraví hlasom laskavým. „Nuž od-

lahlo mi — odlahlo. Ruka Božia premocná! Žiaľ obráti v radosť — strach v bezpečnosť. Ďakovať Bohu — ďakovať..."

Na ulici mu je voľnejšie. Tamdnu každé slovo sťa balvan krušilo dušu. A v dielni mu je dobre, ozaj sťa doma.

„Teraz už čo!" A hlava klesá medzi dlane. V nej motanina myšlienok. „Jedno už viem iste; šťastie už pochované... trvalo krátko — skončilo smutne. Ako pozrela! Myslí, že som nepriateľ, zhubca. Pred starým som sa poškvrnil — ale pred ňou chcem byť čistý. Nech vie, čo sa stalo..."

Myšlienky sa urovnávajú, nepreskakujú jedna druhú. Musí jej rozložiť, vyrozprávať všetko. Ale kde — ako?

„Písať jej budem, písať..."

XI.

Dukát si ľahol a zaspal, ako človek zbavený velikej ťarchy. Betka tiež leží, ale nespí. Oči má obrátené k obloku, ktorým kuká kus modrého neba do komôrky — na ňom trepoce sa jasná hviezda.

„Či si vysoko — vysoko! Čistá, nepoškvrnená..." Zdá sa jej, že hviezda jej kyvká, že na ňu žmurká. Sťa by matka hľadela na ňu. „Mamička, mamička: vidíš, čo sa robí s tvojou dcérou? Kebys' videla! Nevedela som vtedy, prečo plačeš nado mnou. Už viem, oj, už viem... Mala si sa prečo tak lúčiť, mala." A žiaľ, ktorý dusil prsia, tlačil srdce, roztápa sa v horúcich slzách. Ale sladko sa plače potajomky, na širokých prsiach čiernej noci! Slzy mierňa bolesť, krivdu omývajú, trpkosť vyháňajú zo srdca. Nezostáva v ňom ničoho, iba lichá ponosa, ktorú nik nevidí, nečuje.

Iba teraz vidí, čo sa stalo. Potupa, ukrutná potupa! A náhle, a bez viny.

Po večierni prišiel Dobo zavolať ju na tanec. Odoprela mu i teraz, on odišiel. Myslela, že už je pokoj. No Dobo zastavil sa u Bobiša, potúžený vrátil sa večerom. Hotový bol ísť pred uja — bol besný. Musela ho tíšiť a odviesť do humna.

„Tak ty nejdeš?" doliehal na ňu.

„Nejdem," odpovedá mu teraz už vážne.

„Prečo nejdeš?"

„Lebo nemôžem."

„Nechceš — vidím, nechceš. Povedz príčinu."

Čo sa natrápila, aby vyhla odpovedi. Príčinu! Čo ona vie? Vie iba to, že nemá čo hľadať v Lehote... Čo jej do Doba? A čo celá známosť s ním? „Hračky, kratochvíle daromné... Či to má byť dačo ozajstnô? Či také prekáranie je život? Veď život je čosi cele iného... Moja cesta celkom iná..." I vidí tú cestu. Nie ihrať sa, šaliť s bláznivým chlapcom, nie nadháňať ujovi strach — i ona chce mať podiel v dielach muža zrelého, vážneho, ktorý vie, čo chce... Ako to rozložiť chlapcovi, upriamenému za muzikou, za zábavou? Veď čo on cení u nej? Krásu, vonkajšok a jej vrtochy... Bavil sa škrupinou — jadra nepobadal. Na dušu nikdy nesiahol — nerozihral v nej struny, ktoré najsladšie znejú; nenačúval ich hlasu.

„Ty ma nechceš; vidím, už ma nechceš!“ dobíjal do nej.

„A kedy som povedala, že hej?“ zastala si udatne.

„Ale si ukázala! Oči — ústa... Vieš, ako si sa šalela? Veď tak si robila, ako druhé, keď sa im dakto ľúbi. Celkom tak. A teraz, keď sa natrafil druhý... Viem ja dobre, viem, počo chodí! To sa nerozišlo samo od seba. To on — ja viem!“

„A kto! Povedz len smelo. Myslíš, že sa bojím?“

„Veď chodí do vás! Svätúch! Prečo kúpil dom, keď ho brat vyprášil? To ťa prevrátilo, ten dom, ten!“

„Choď! Nechoď mi už na oči. Teraz ťa už celkom nechcem. Ty si nie hoden! Ty nevieš, čo je... Ty si človek mrzký. Ty nevieš, čo je ľúbosť, ozajstná ľúbosť. Choď — ta, preč!“

A v tom ich dolapil starý. Preto ju ovalil takou urážkou. A k tomu sa nadhodil práve on! Aká bola biedna, keď ho zazrela. Našo prišiel? Starý bol by ju ubil — možno i zabil: ale čo je bitka? Pretrpí sa razom, toto bude boleť naveky...

„A čo si pomyslel on! Hádam, že ľúbim Doba. Či sa hnevá? Snáď ľutuje — ale ľutuje mňa... Ako ľútostive pozeral na mňa!“

Nové slzy zmočily jej líce, no nieto v nich úľavy.

„Ako toto napraviť? Kto ma očistí?“ Premýšľa, kto by tu pomohol — nemá nikoho. „Ach, mamička, mamička: čo si tak vysoko!“ A znovu pozerá na ten kus neba i na tú jagavú hviezdu, sťa by odtiaľ čakala spásu.

Akýsi pokoj rozkladá sa v duši, tíši rozbúrené city, nesie sen na uplakané oči.

No ani sen nedoniesol úľavy. I v ňom žilo tupé vedomie nešťastia. Sotva sa vzbudila, včerajšie udalosti stoja zas v celej krutosti pred ňou.

„Ako sa to skončí!“ A hneď dostáva i odpoveď: „Veď je už všetkému konec — nemá sa už čo končiť.“ Žiaľ je, žiaľ, že sen trval tak krátko a minul tak nenazdajky.

Keď šla po vodu, nadbehol jej Sivákov chlapec. Vidno, striehol na ňu. Srdce jej zabúchalo, keď jej oddal lístok. Vie, že v ňom je rozhodnutie. Zabehla do komory, zamkla dvere a rozbalila lístok. Znel takto:

„Myslím, že by vám nebolo po vôli, keby som ústne Vám povedal, čo povedať musím: preto sa chytám pera. A kto vie, či i ja vedel by z oči v oči tak rozložiť vec, ako je to potreba; veď i listovne mi je to úloha dosť ťažká. Tisnú sa mi na jazyk slová, ktoré teraz už najlepšie čím najhlbšie pochovať a podržať u seba naveky... Len to musím povedať, že čo sa stalo v predminulú nedeľu, to mi i teraz bude najkrajšou rozpomienkou. S mojej strany bol to iba klam, ale i ten mi je milý a nechcel by ho odhodiť.

Včerajšia príhoda ma nesmierne zamrzela. Bolo by mi lepšie bývalo, keby bol býval na druhom konci sveta. Viem, i Vás hnevá, že bol som svedkom urážky, ktorá sa Vám stala. Bola to číro-čistá náhoda: ja som bol práve na ceste do Vás, keď sa to stalo. Myslím, že i bez sľubu mi uveríte, že u mňa bude včerajšia príhoda do smrti pochovaná.

Včerajšok mi priniesol i druhé nešťastie. Pred ujcom musel som na seba vziať, že ja som bol v humne. Ja z vlastnej nauky by to nebol urobil. To by bolo, ako by ja chcel Vám dať cítiť, že jesto čo zakrývať vo Vašich skutkoch. To som nikdy nemyslel. Vaša česť bola a je mi svätá. Ujovo podozrenie som nevyvrátil iba preto, že jemu slúžilo k uspokojeniu, Vás sprostilo jeho ďalšej krutosti.

Toto som Vám chcel oznámiť, aby som nepadol do podozrenia. Rady Vám dávať nechcem, ani nemôžem. Jediná rada je tu: robte, ako srdce káže. Ja Vám iba želám: najdite skutočné šťastie, kde ho hľadáte. Nech Vás ono stále a verne sprevádza a nikdy nesklame. Od sklamania nech Vás chráni Boh! Ten horký kalich nech odnímе od Vás... K tomuto šťastiu som hotový i ja Vám dopomáhať, čo sily stačia. Myslím, že i ujca by mohol nakloniť, aby nekládol Vašim túžbam prekážok... Urobím vôbec všetko, čo k Vášmu šťastiu môže slúžiť, lebo šťastie Vaše bude naveky i šťastím mojím...

Praje Vám zo srdca všetko dobré Váš úprimný priateľ, Martin Kupec."

Nad listom sa zamyslela. Niektoré miesta hovoria priamo k srdcu; hrejú, tešia. Iné ho oblievajú chladom. Aký divný list! Niet v ňom toho, čo povedať chcel — nieto. Vidno, to hlavné je ututlané... Prikryté je všetko pokrývkou akejsi chladnosti a šľachetnosti. A konec — ten je najdivnejší! Ona by mala jeho prosiť, aby orodoval u ujca za Dobu!

V návale zlosti roztrhala ten škaredý list na kusy.

XII.

Mišo Kupec v kútiku srdca je predsa len trochu nespokojný. Má ono pekný dom, i nové staviská — má i ženu, ktorá múdrosťou Šalamúnovi sa protiví, majúc vo všetkom pravdu; má všetko. A včerajší deň radšej keby nebol svitol. Vyrovnanie sa mrzko zkazilo, i myšlienka naň je nemožná: hľa, načo vyšla jeho rada zase! A keby aspoň svet sa nemiešal: ale už i stranní ľudia pchajú prsty medzi dvere.

Dnes ráno niesol ostatnú rátu rychtárovi. Rychtár, človek posmešný, vracajúc mu porciovú knižku, pýta sa ho vážne: „A kdeže je Hana? Vari je chorá!" A okolo úst hrá mu úsmešok.

„Doma je," odpovedá Mišo, nič netušiaci. „Nuž?"

„Nuž čo reku ona neprišla."

„A prečo ona?" diví sa Mišo.

„Veď vraj ona má kľúče i — všetko..."

Rychtár viac nepovedal, ale i to bolo dosť. Úradských plná izba — všetci hľadia naň a smejú sa.

„A ktože to?" pýta sa nahnevaný, s rumencom v tvári. „Čože to zas? Ja neviem, čo tí ľudia..."

„Ale ho, hľaďže — našlo!" smeje sa starý boženík. „Ako sa odhrýza! Ono sa ti ani jeden neprizná, keď je raz v tom... Ale

ty, synku, sa postav! Prichlopí ťa sopúchom, sťa kvočku. Ženu len zazubadliť dokonale, a ešte ak je tvrdopyská!“

Nevie, ako vyšiel od rychtára. Bojí sa pozreť ľuďom rovno do očí. Ono nie radosť, keď prídeš do takých rečí... Pamätá, ako i on prekáraval kedysi starého Skoknu, že ho drží žena pod feruľou. To bolo, keď nocoval pri voloch. Tak zapárali doň, že nemohol starý Skokna obspať pri pahrabe — musel sa vtiahnuť do húštinky.

„Nuž i ja! Ale naozaj? Veď ja sa v ničom necítim! Robím, ako prichodí... Iba ak sa ona chváli.“ A tu vošiel doň ozajstný hnev. „Ešteže by! Hádam nie! Ale prečo ma potvárajú? Vymysleli, a ja nič neviem...“ Hľadá, kto by ho tak naozaj poučil, čo je vo veci. „Krstná mať bude najlepšie vedieť...“

Tak miesto domov, vybral sa do Pekárov.

„Ja, synku, to tak svet,“ tíši ho Pekárka. „Vychytí, priloží — ohovorí, urobí posmech...“

„Ale prečo, krstná mať! Čo majú proti mne? Ja sa nestariem do nikoho... Ale by naozaj bolo dačo vo veci? Povedzte mi, povedzte — tak celkom úprimne.“

„I nehodno dakedy,“ vraví krstná mať v rozpakoch; „povieš dačo — on ťa prezradí: hriech si nadobudneš.“

„Ale ja, krstná mať!“ zhrozil sa Mišo.

„To je už tak medzi mužom a ženou. Neobstojí, aby nevyzradil... Ja v tejto veci neviem, neviem... Iba, že jej hádam popúšťaš.“

„Iba keď dobre chce,“ vraví Mišo hrdo.

„Môj syn, tá ti vždy chce dobre, vždy. Iba že dakedy naopak vypadne. A ty si na to: rozvážiť každú vec, rozsúdiť... A keď nemá pravdu, tam sa postav! Vidíš, i môj slúchne radu! Ale daktorej je to nie dosť. Len aby každý videl, ako ju muž slúcha: a vždy probúva, či ma i tu slúchne, i tu... A bude žiadať takú vec, čo by človek nepomyslel, len aby ho videli, ako ju slúcha. A tam by sa mal muž postaviť: coky žena! Len raz jej zlomiť vôľu, či zlotky, či dobrotky — tak si už ty na vrchu, a sedem diablov je hneď von z nej...“

Mišo je trochu poučený. Vie, čo robiť. „Tá sa musí pomeriť s Martinom: a čo by sa čert na čerte nosil...“ I robí si všakové plány, ako ju primusí. „Najprv pekne, dobrotky — potom najedovať sa...“ Ale ako, keď nevie, ako sa to najedovať? „Ľaľa, strýk Ďuro raz pohádzal hrnce o zem a posekal periny. Čo by var' i ja... Ale hrncov škoda! Nie — ja hodím misu o zem, bez toho je puknutá... Len či to spomôže! A ak ani to — čo potom?“ Tu už rozum vypovedá službu. „A remeň od čoho je — lebo povraz! Remeňom ju pozatínať, remeňom...“

„Ach, či je ten svet mrcha!“ dumá Mišo, vstupujúc do dvora. Nadchádza ho veliká pokojamilovnosť. „Mám rozbroj robiť v dome! Ako? Ako začneš?“ Plán celý sa mu pomútil, nevie ani zkade začať, vidiac Hanu pred sebou. „Bolo by si najprv vypiť — na sucho

je ťažko... Ale ako? Vypiješ si, na druhý deň treští hlava a žena varí tromfaliu. Ako sa ťa bude takého báť?"

„Akosi dlho si bol," prihovára sa mu ona.

Mišo neodpovedá. Rozmýšľa, z ktorej strany by mal začať.

„A čo je tebe?" pýta sa ho žena. „Nestalo sa ti dačo?"

„Vieš, stará: keby si mi chcela čosi urobiť po vôli..."

„Nuž!" pýta sa veľmi ochotne.

„Nuž, keby si —", tu mu už ďalej nedá.

„No — čože takého!"

Mišovi pot sa sperlil na čele. „Keby si sa — pomerila s Martinom..."

„Tak?" zvolala ostrým hlasom. Ochota a hotovosť ztratila sa razom. „Čo nepovieš! Hádam nevieš, čo si sľúbil včera, keď sme šli do Pekárov. Musím ti napomenúť, ak si zabudol: že ak sa nebude chceť, že už dáš pokoj. Nuž, čo chceš ešte?"

„Ešte raz, čo by si — popustila..."

„A ako? Povedz mi len, ako!"

„Veď mi je Martin brat!"

„To mi už dáš skáľa tĺcť na hlave. Čo! Ja som sa dosť napodkladala komu..."

Mišo už myslí, že je čas začať „zlotky". Stiahol obočie a strúha divnú tvár, ktorá má byť prísna. Hana sa rozchichotala...

„Len sa rob maškarou — rob!"

Len-len že sa nepomýlil. Namáha sa udržať hnev nenarušený. Dvíha päsť a hrozí jej: „Ja tebe dám maškary — tritisíc centov!" Nevediac doložiť, čoho toľko centov si žiada, pričapil dvere, až obloky shrkotaly.

Vonku obliekol prirodzenú tvár i vydýchol si: „Ach, ťažko, ťažko, keď sa prichodí jedovať. A ešte iba začiatok! Daj, Pane Bože, aby pristala! Akože ju budeš biť — ako!" Utiera si znoj s čela, sťa po ťažkej robote — predstavuje si, ako by ju bil: ale divno mu prichádza — divno. „Veď mne je i takáto dobrá — načo ten hriech? A komu sa nepáči..." Chcel tomu odkázať velikú neúctu, komu sa to nepáči — ale pomyslel, že sú to osoby vážne: rychtár a krstná mať. „Už čo ako, len musím..."

Vošiel do stajne celý umučený, nasypal statku sečky. Ako šiel popri krave, zaťala ho chvostom, a to po tvári.

„Iď ty, iď!" tľapol ju dlaňou po ľadviech. „Ozaj, veď je Hanina — hej, ona ju došikovala..." Predstavil si, že by to bola ona — jeho žena, a prišlo by mu ju biť... „Počkaj, musím ťa takto..." I udrel ju tieskom po lýtku. Krava, nezvyknutá na také žarty, vypočinutá, pustí sa do skoku. „Ako skáče, nebožiatko!" A bije tieskom, ale nie ju, ale popri nej pomostinu. Krava robí väčšie ešte divy, ba i voly a jalovizeň, všetko dvíha hlavy, strihá ušima, čo sa to robí...

Hana zostala na prostred izby, keď on buchol dvermi. „Čo mu je — ký čert ho preletel... Či to len tak, či naozajst? Toto sa ešte nikdy nestalo! Slúchal, zlého slova nedal... A tu ani nesadlo, ani nepadlo, takto: ký to čert?" Ide von, že sa dačo dozvie.

„Možno už banuje — musím ho vyctiť..." Tu čuje zo stajne neobyčajný hurt. Zastala si vo dverách a díva sa, čo robí.

„Nuž ale sa ti rozum čistí? Čo robíš?"

Mišo už bol pobadal, že sa Hana díva. Zdá sa mu, že ju najskôr ohne, keď jej kravu pred očima udre. Nepočúva, čo vraví, ale búcha tieskom okolo zjašenej kravy.

„Sto striel ti v materi!" kričí, čo mu hrdlo stačí. „I ty si z toho domu! Ja ťa naučím švihať. Mazna!"

Hanu už omrzelo dívať sa na to. Priskočila k nemu, chytila ho poza päste za ruky.

„Čo to robíš — čo ti urobila?"

„Ja ju naučím! Ja..."

„To je krava moja!" Hľadí mu prísne do tváre.

Ale on jej nepozre do očí. Ztratil by všetku odvahu. Preto len kričí: „Keď je tvoja — ja ju prekolem! Alebo von ju — von z mojej stajne!"

„To je moja stajňa!"

Divno, že Hana nečuší. Keby videl, že nič ju nepohol, zahanbil by sa a nevedel, ako začať hádku. No i osoba rozumná, ako Hana, máva slabšie okamihy, kde potratí taktiku. Sama mu šla veľmi na ruku.

„Ale grunt je môj!" skričal Mišo už s troškou ozajstného hnevu. „Môj!" A búšil sa ukrutne v prsia. „Tu stála otcova stajňa..." I pozrel jej po chlapsky do očí, rovno, bez rozpakov a strachu. Prvý raz v živote! A srdce mu strepotalo akýmsi novým návalom udatnosti. „Tu stála — tu!" A dupoce nohama. „A keď je tvoja — ta, pakuj mi s ňou s môjho gruntu! Ja si vystavím, ja mám za čo..."

„Nuž a čo si ty smyslel? Čo sa ti robí?" pýta sa ho zase celkom ticho.

„Ja som tu gazda! A musí ísť, ako ja chcem. Ja uvidím!"

„Veď si buď!" vraví ona skoro pokorne. „Ktože ti odberá..."

„A čo sa kto chváli, moja krava! Ja ju prekolem..." Skríkol tuho, bárs hnev usadoval. „A abys' vedela: ty sa musíš pomeriť s Martinom." Doložil to hneď teraz, kým jest ešte troška toho hnevu.

„Ale čo zas chce?" rozpaľovala sa Hana.

„To, že sa pomeríš..."

Už sa mu zdalo, že ak ona začne takto, že azda predsa sa povadia. No a tu už bude ľahšie šibnúť ju dačím: už či remeňom alebo čím. Ale jeho ufnosť netrvala dlho. Hana skrútila.

„Ale ja môžem?" Zalomila rukama a oprela sa o dvere. „Ach, Bože, Bože — čo mi robí! Za moje dobrô! Var' som mu dačo premárnila! Var' ma dakto prichytil s dakým na dačom... Ale som mu nie žena verná a úprimná? Vari mu zo štoka do krčmy odvláčam! Var' ma dakto opitú doviedol! A či po šope vylihujem v tvrdú robotu? Za moju vernú prácu!"

„Pravdu má — svätú pravdu! Takej ženy druhej nemáš! Čo ja to len robím..."

Utrela si slzy, ktorých celé potoky tečú dolu tvárou, a znalecké oko i v tomto nesmiernom zármutku stihne skúmať a sliediť, čo sa v mužovi robí. Vidí, že nastáva uňho odmäk.

„Ako ma prosil!“ narieka ďalej, „a ja mu verila! Mladosť som si s ním zaväzila — svoj mlady vek, najkrajšie roky! Ako sľuboval! A ja mu verila, nešťastná stvora! Teraz už vyháňa, keď ma pripravil o moju mladosť, o všetko — teraz by už nedbal... Ach, kde sa ja obrátim, hriešna stvora!“

Dakoľkými slovami a čo všetko mu povedala! I ako chodieval za ňou, ako sa prepadúval — aký bol šťastný, keď si jeho vyvolila... A mala ich dosť na výber, a ona si vybrala jeho! I ako šťastne preletely prvé roky manželstva. Ako sa mu vtedy zdalo, že pri nich to šťastie nikdy neuletí, že ho majú pričarované... I vtedy sľuboval všetko, dušu by jej bol podpísal... Ako by ho nedojalo, keď ona sa na to odvoláva?

„Predsa som ja len planý človek!“ myslí si, „a ona nebožiatko! Ej, potrvá to, kým sa tá udobrí. Nejeden týždeň minie!“

Pozrel na ňu úprimne, už jej chcel chytiť tvár medzi dlane... Ona v tom pozrela zpoza zásterky naňho. V jej očiach nieto žiaľu, skôr radosť nad víťazstvom. Ako by čakala, kedy ju už začne odpytovať, kedy. Zdá sa mu, že z jej oka hrozí mu krstná mať Pekárka prstom — dáva výstrahu...

„A čo zvíťazím, keď ju odpýtam? I tak sa neudobrí zaraz... Hriech som už nadobudol — na jednej ceste dokončím. Nech sa to naraz premele. Bude pokoj.“

Vidí určite, že tu jediný liek je remeň. Len od toho môže prísť pomoc. Ale ako ho odpásať! Veď je to tak smiešne...

Prižmúril oči, zaťal zuby a poriskom z tieska udrel ju po chrbte...

Zdalo sa mu, že sa stajňa borí, že väzba na nej spraštala. Že hrom udre z neba a zabije ho. I to sa mu zdalo, že ju do smrti zabil a ona padla na zem... Strach, zúfalstvo, zbabelosť naskočily naň. Zahodil tiesk, beží do komory a zamkol za sebou dvere, aby ho nenašli, keď ho budú lapať.

Hana chvíľku poležala na zemi, čakajúc, že ju budú kriesiť, dvíhať — no keď nič, zrepetila sa a vošla tiež do domu...

XIII.

Krásna jaseň minula, sniažik padol na dedinu. Vianoce už kukajú z diaľky.

Martin pracuje svedomite. Roboty vyše práva. A práca sama v sebe už aké veliké požehnanie! Čo by bol bez nej? Kde by sa podel? Načo by bol tu?

Veď už nemá ničoho. Iba čo tie rozpomienky...

„Takto, hľa, to bude celý život, takto,“ uspokojuje sa. „Slúžiť druhým, vstávajúc-líhajúc. Druhým... I to je pekne. Nemusíme vždy na seba myslieť.“ Takto tíši, prehovára srdce, ale to nechce pristať na také dôvody. Spiera sa dobrovoľnej smrti.

I Dukát pracuje; a je celkom spokojný. „Bude pokoj — predsa kedysi! Soznámili sa — soberú sa. Budem ako palec, ale bez starosti..." On už celkom je pripravený na to, že zanedlho Betka odíde. Ináč už nezaoberá sa s ňou. Veď už väčšia polovica starosti pripadá Martinovi. Nech si už on robí, ako vie... Badal síce, že je Betka akási zronená, ale myslel si: „Nuž, dievča — nevie, čo chybí... Možno, od radosti! Hádam sa poharkali. Kto ich tam vie!"... Martin mu chybel veľmi, že si nepríde posedeť. Ale si myslí: „Čo bude pri mne? Inde jeho ťahá — inde... Nech si ide! Zunuje kedysi — veď sa on vráti..." Je presvedčený, že zase dakde sa schádzajú. I teší sa, keď zima prihrmí, ako zas Martin bude chodiť k nemu. Prišla i zima a Martina nič. To ho už mrzí. Ale zas sa teší: „Predsa sa neschodili. Vidno statočnosť. Nechce pred časom reči trúsiť... Bude dom, bude všetko — príde, odrežeme právo..."

Dnes ráno vošiel po čosi do kuchyne, šuchol tichúčko v papučiach. Našiel Betku opretú o ohnisko.

„Čože ty? Čo tu? Čo nie do izby?"

Dievča sa strhlo a šuchlo dlaňou po očiach. Viac zo žartu podvihne jej hlavu, hľadí do tváre. Je červená, oči vyplakané vyhýbajú jeho pohľadu.

„Plačeš? Čože? No?"

Betka sa už nemohla ovládať. Zaplakala nahlas.

„Tak — tak! Zase sa nadúvať, mazniť — starý, počúvaj! Nevieš prečo, nevieš za čo — počúvaj! Vari povie: ujo toto — lebo toto! Čerta — oduje sa, ani moriak, tu máš! Konca kraja nieto — samý plač..." Čaká, že ona povie, ale tá nič. „Plačom napravíš, čo je zle — ha? Čo zdýmaš, sťa mechy, ha?" A keď tá nič, nadišla ho akási nežnosť. Sklonil sa nad ňou i šepká jej s furtáckym úsmevom: „Preňho — preňho, čo?"

Nedostal odpovede. Iba ho chytila okolo hrdla a tisne rozhorúčenú tvár k jeho tvári. Cíti, ako mu tečú horúce slzy po nej...

„No — no, dievča: nič. No, neplač — nie..."

Vrátil sa napochytre do izby a sadnúc k robote, vytieral si päsťou oči... Akousi hmlou mu zachodia...

„Fuj, starý pes: i ty začni zavýjať, i ty! Iba to chybí..." To si opakoval do tých čias, kým mu oči nezačaly slúžiť lepšie. Aby sa utvrdil v dobrom, dudre si ďalej: „Nevieš prečo — nevieš za čo... A teraz rob dačo! Vari povie — vari sa sdôverí... A čo bys' rúbal do nej! Zanovit! Vyber si z toho — vyber, čo chceš... Rob, keď nevieš — rob! Slepý slepého vodiť!"

Tak sa i upokojil. Ale to netrvalo dlho. Pri obede pozrel ukradomky na ňu a zadivil sa. „Hm — bľadá — plakala..." To ho tak pomýlilo, že obed mu nechutil. I po obede už nedudral.

Miesto toho urobil si krkolomný plán... Pôjde k Martinovi, nahovorí ho k Betke...

I vybral sa na mraku k nemu. I chôdza mu je akási neistá. Darmo je, nebol nikdy na takejto ceste. Bol mladý i ostarel, ale

nikdy ho osud na toto nenakriatol... Hľa, čo neurobil za seba, musí urobiť za sestrino dievča.

Martin iba oči vyvalil, keď do izby mu vstúpil. A aký je inakší! Samé rozpaky. Ani sedeť nevie, ako svedčí...

„Keď vy nič — idem ja," začal konečne hlasom neistým. „Čo robí, čo nenakukne, reku. I večery dlhé, iba zívať..."

„Roboty veľa! I večerom treba nadkladať. A to už bude tak do Vianoc," vyhovára sa Martin, vyhýbajúc sa jeho pohľadu.

Starý to badá a neľúbi sa mu to. U Martina vidí to dnes prvý raz. Ale nevraví nič, len pre seba si šepce: „Hm — hm... Ký to zase čert?"

„A ja chorý akýsi," šudí starý Martina s přetvárkou, akej by v ňom nikto nehľadal. „Ustávame. I starosti! Nie dosť svojich — ešte cudzie! Zunovaly sa, hej, veru: dosť ich bolo dosiaľ. Bolo by zavŕšiť dákym činom..." Čaká, čo Martin riekne takému majstrovskému obratu. Snáď príde na pol cesty oproti — nenechá jeho samého štverať sa po nej. Beztoho cesta ťažká, nerovná, neznáma... Ale Martin, ako vidno, nechápe. „Rozum zamuroval!" durdí sa starý. I pokračuje: „Dosť sa nakvasilo — čo sa bude kvasiť? Dal by ju človeku statočnému — bárs i dnes." Vydýchol si — táto dlhá výpoveď ho ukonala. „Taký tovar najlepšie preč... Chlap, ako opatríš? To už iba mať... Mľandravý tovar — načo držať?" I usmial sa tomuto šikovnému vtipu. „Mľandravý, nech som Kubo! Pozeráš takto — smeje sa. Obzreš sa — plače. No, chlap — vyznaj sa — hádaj! Čerta uhádneš: nemáš priemysel na to... Mať hej: pozre, už vie! Ale ty — čerta! Sošívaj hodváb dratvou, sošívaj!"

Martin sedí so sklonenou hlavou. Ťažko mu počúvať — a musí...

„Dnes som pobadal," pokračuje starý, „plakala. To je už moc — ja som pobadal!" A kladie si prst na čelo, tvár plná starosti. „Čo, reku — prečo — za čo... Nuž preňho," riekol s akýmsi hnevom — „preňho!" A i ruky rozložil, dívajúc sa šelmovsky na Martina. „Pre mňa ver' nie!" A rozosmial sa.

Martin kloní hlavu ešte hlbšie. V tvári cíti raz horúčosť, raz chlad. V prsiach ostrý, kŕčový bôľ. Ó, keby vedel starý, ako ho mučí!

„Čo neprídete?" pýta sa ho doprosta. „Už sa odnechcelo? Či čo?" A v hlase už znie hrozba, ale i strach, zle utajený. „Ja som povedal: nebránim... Ja vďačne. Ale rovno do domu! Nie poza humná..."

Podviedol starého, nechal ho v blude, nevedomosti. Hľa, tu je pomsta — aká ukrutná! Núkajú mu, čo on nesmie prijať — a čo by starý ako núkal... Nesmie, čo by srdce ako túžilo! A keby sa vedel aspoň vymotať!

Tu mu prišla veľmi dobrá myšlienka. „Viete čo," vraví hlasom tichým, ale odhodlane, „ja to zariadim, úplne, čím najskôr. Vaša chovanica bude úplne šťastná. Na večné časy vám bude ďakovať. Ale musíte mi prisľúbiť čosi."

„Nuž?“ pýta sa Dukát v nemilom očakávaní.

„Že sa v ničom nebudete protiviť. Ale v ničom, viete?“ doložil s veľkým dôrazom.

„Čo protiviť? V tej veci nie! Čo sa naprotivíš?“ A smeje sa srdečne. „Nech má...“

„Ja by chcel, aby ste jej dali celkom na vôľu. Nech si ona zariadi sama túto vec. Veď čo vás do nej? A zlého nič sa nebude robiť, aby ste sa museli báť. Tak sľúbite, že jej nebudete vôľu rušiť?“

„Načo rušiť?“ diví sa starý. „Chce dobre — načo rušiť? Sľubujem, veľmi vďačne.“

Podali si ruky — starý odišiel potešený. I pohvizduje si cestou.

Martin vyhasil svetlo a zahrabal hlavu do dlaní. Ťažké vzdychy derú sa mu z hrdla. Je odhodlaný k najväčšej obeti: že Bete privedie ženícha. „Ešte toto!“ zúfa, tlačiac ruku na čelo. „Ešte toto! Tak ja im musím byť pytačom! Prečo sa to hrnie na mňa?“ Rozkladá si celú minulosť — nie je dáka zvláštna. Nieto v nej ani veľkých radostí, ani rozkoše, ani prostopaše. Prečo tedy trpí viac, ako kto iný? Ba najdú sa i takí, čo oplývajú šťastím, brodia sa v ňom, prenasleduje ich na každom kroku, rozmaznáva ich. Daktorí ho náročky odháňajú od seba, odbíjajú, odkopávajú: a ono sťa verný pes vláči sa za nimi...

Vošiel k nemu brat. Martin zapálil lampu. Mišo utrápený, zronený sadol k peci a hľadí smutno do zeme.

„Akože je?“ pýta sa ho Martin skoro veselo.

„Zle, synku, zle. Deti som uložil — dom pozavieral. Pusto!“ Hlboký vzdych vykradol sa mu z pŕs. „Všakovak sa premáham, ale predsa je to ťažko. A keby si aspoň videl konec — ale toto nie, nikda sa už neskončí. Vy, že o týždeň príde — čakám týždeň, dva, tri: ona nič. Odkáže mi ešte, že u matere jej je dobre. Ani vidieť ma vraj nechce! Nuž, čo z toho mám? Na veľa, na veľa som ju hlobnul tým poriskom: ja že bude hneď dobre. A ona mne takto! Odíde, nechá dom i deti. A ty var, zaprážaj, zametaj! I háby už treba prať: prichodí mi zastať si s piestom do potoka. Ale ešte to ako to; vzal by sa ja po troche i na ženskú robotu: ale ona nič, že by myslela na dom, na deti, že by sa jej srdce pohlo, že ja takto sám v dome. Ešte odkáže, ako jej je doma dobre!“

„Odkazuje ti, odkazuje?“ pýta sa Martin trochu rozveselený. „A že jej je dobre?“

„Veru! Vždy príde dáka žena.“

„A ty sa ženičkám požaluješ, vytúžiš, ako tu mne! No nie?“ V hlase jeho ozýva sa výsmech.

„Tebe sa dobre posmievať. Najprv naradia: ubi čerta, ubi! A keď slúchneš, prídeš do klepca — potom smiech. Takí ste vy!“

„Ty si blázon, Mišo,“ vraví mu brat už celkom vážne. „Či nevidíš, že ťa iba zkusuje? Odkazuje ti od ženičiek! To je znak, že čaká, čaká, kedy začneš prosiť. Ak ti je tak ťažko, dobre. Pošli dakoho po ňu, lebo choď sám. Uvidíš, ako slúchne, a srdce ti bude na mieste. Ale ti sľubujem, že ak sa teraz podložíš, do smrti

sa už nevyplanceš. Vždy ťa zatne: Bolo mi dobre u matere, čos' ma vyvábil! A to bude horšie, ako táto pustota, čo ti je dneska.“

„A čo mám robiť?“

„Nič. Ako by sa nič nebolo stalo A keď ženička príde s odkazom, alebo vyzvedať — chyť čerta, vyhoď predo dvere. Taká babizeň pomýli i čerta, nieto teba!“

Mišovi tieto rady sa už nezdajú. On uveril, že bitka je liek zázračný; oklamal sa. To ho zroňuje. Už neverí v nič. Nechal by všetky rady, šiel by zaraz po ňu, len sa brata bojí...

„Myslíš, že druhí nevedia, čo je súžba?“ pokračuje Martin smutne. „Ty len na čas: na týždeň, na mesiac musíš sa stanôvať, že ju nechceš. A čo, kebys' jej už nikdy, nikdy nevidel v svojom dome?“

„A kdeže by bola?“ A Mišo sa díva splašene na Martina.

„Šla by za druhého.“

„Ako pôjde za druhého, keď sme sobášení!“ pýta sa so smiechom, ale tvár má bľadú.

„Ale na príklad, keby ste boli svobodní. Ty bys' ju mal rád a ona šla by za druhého.“

„No, to je iná vec.“ Vidno, že ho to nedojíma. „Veď moja Hana nemôže sa vydať za druhého. A rozsobáš jej nepodpíšem. Radšej ruku odtnem,“ myslí si Mišo.

„A keby ti tak prišlo, že by si musel ísť prehovárať toho, ktorého ona chce: aby už len prišiel, že vďačne mu ju dajú...“

„Hm,“ krúti Mišo hlavou. „Taký blázon nebudem! Čo rád vidím ja, to nebudem tytlať druhému... Halušky sú halušky: a už vždy len hrabneš za škvarkou, čo i nepadne ti pod lyžku. Kaľavnú vec každý vezme sebe najradšej a nebude žičiť inému. Tak i ženu.“

„Ale keby ona nechcela teba, a ľúbila toho druhého. A čakala by, plakala — a tomu druhému by jej nedali, iba ak bys' ty orodoval za ňu. Čo bys' urobil? Dal bys' sa jej súžiť?“

„A načo súžiť? Ja by ju vzal, keby mi ju dávali. Veď by ona privykla po troške. Skala je skala a rozmrví sa — a žena je mäkšia, ako skala: bárs Hana veru nie je z najmäkších. A takého blázna tiež by ťažko našiel!“

Martina rozčúlily tieto slová. Veje z nich zkúsenosť života a nahá pravda. Ako blízko je šťastie! Iba chceť... Vari by sa protivila? Nie, toľko sily nemá. Vari by neprivykla? Privykla by. Veď by ju ľúbil, na rukách nosil: musela by časom nahliadnuť. „Tak rob, ako rozum káže — ber, keď ti dávajú,“ navádza ho čosi.

„A ja by to urobil — ja jej takú bolesť! Ako by jej pozrel do očú? Veď by to bolo, ako by ju zabil... Nie, zabiť je menej: keď zabiješ, tam je po trápení hneď. Tu to trvá celý život. A ja by sa na to díval...“

„Vidíš, nie je to tak,“ obracia sa k bratovi. „Ty voláš takého bláznom: a to nie je blázon. Ten má v srdci tú ozajstnú ľúbosť, aká má byť. Ja keď naozaj ľúbim, dám všetko: majetok, peniaze, i život. I ty bys' dal, keby na to prišlo. Ja dám i svoje najväčš-

šťastie, len nech ona bude šťastná. Veď i mne je potecha, keď ona je šťastná a to šťastie pochodí odo mňa."

„Veď len či bude!" zvolal Mišo. „A ak je ten dáky potáraný človek?"

Martin sa podivil, kde sa to v Mišovi berie. Hľa, na toto zabudol! Zná on Doba? Iba z videnia. A jemu sa nezdá. Ak je ozaj nehodný? „Nie — nie," podvracia pochybnosti; „ako by chcela takého? Ona by ho nemohla chceť..."

„Vieš, to je tak," odpovedá Mišovi, „ak je i potáraný, predsa sa napraví. A ani vtedy nesvobodno jej vôľu rušiť..."

„No vidíš, a mne sa posmievaš, keď ja chcem urobiť žene po vôli, keď ju chcem zavolať domov a popustiť. Ja tiež chcem, aby jej bolo lepšie!" Čaká napnute, čo zas Martin na to.

„Oj, ty sa sklameš, synku!" zvolal Martin prekvapený týmto novým obratom. „Tvoja vec je iná! Ty nechceš robiť po vôli jej, ale sebe. Sebe ty chceš robiť tú radosť. Áno, sebe," opakuje mu, vidiac, že Mišo krúti hlavou. „Len prvej si povedal, ako ti je clivo bez nej. Chceš ustúpiť, aby ti prestalo byť clivo. A to je, synku, rozdiel. Ja chcem urobiť iba ju šťastnou, ty zase iba seba: ju iba popri sebe. Teraz ti poviem inú vec. Prečo si ju ubil? Preto, aby sa napravila. I ju si zarmútil, i seba privalil ťarchou, len aby ona bola lepšia. I seba súžiš za to. A povinnosť ti je nezastať na pol ceste. Keby ja začal reparovať dom, sňal by dach, rozhádzal ho, tak nechal: bola by to reparácia? Nie, treba dokončiť. I ty musíš dokončiť, čo si raz započal."

„Veď už ty všetko nabiješ na svoje kopyto. Nie darmo si čižmár. Ale povedz mi teraz: kto to má tú takú divnú ľúbosť, čo si rozprával? Či je to iba taký príklad?"

„Ja," riekol Martin pohnutým hlasom. I vyrozprával Mišovi všetko.

(Dokončenie.)

Martin Derr.

Príspevok ku dejinám súdnictva počiatkom XVII. veku.

Napísal *Pavel Križko.*

Za našich čias vidíme pod heslom humanismu nakladať i s najväčšími zločincami čím najšetrnejšie a trestať dakoho šibenicou, mečom alebo guľkou je velikou zriedkavosťou, no v starších časiech bolo tomu inak a kati i ich holomci (pomocníci) mávali zhusta prácu i s takými úbožiakmi, ktorým terajšie súdnictvo pokladá byť 1—5-ročný žalár trestom dostatočným.

Už sama tá okolnosť, že začasto pomerne dosť malá vina bývala trestaná smrťou, vrhá smutné svetlo na prešlé časy, avšak čítajúcemu staršie súdobné zápisnice prechodí mnohokrát mráz

telom, keď dôjde na body, v ničhžto je reč o mučení, bez čoho nenechali onodobní sudcovia ani jednoho človeka, zdajúceho sa im byť „úbohým hriešnikom“, alebo dľa terajšej reči zločincom.

O jednom z početných takých prípadov chcem teraz rozprávať na základe kremnickej mestskej zápisnice z roku 1605.

V tých časiech — ako známo — bolo Bočkayovské povstanie v Uhorsku už v plnom prúde; Baňská Bystrica bola už zničená (spálili ju dňa 16. apríla 1604 Bočkayovi vojaci tak, že okrem zámku a Hornej ulice ani jednoho celého domu nezostalo) a celý Zvolen, Turec, Hont i Tekov povstalcami preplnený. Iba mestá Kremnica a Štiavnica, majúce nemecké posádky, boly ešte vernými zákonitému svojmu panovníkovi, bárs i ich meštianstvo trplo, že stane sa i s týmito mestami to isté, čo s Bystricou, a bolo by sa tiež už dávno Bočkayovi poddalo, keby ho neboli od toho zdržiavali cisárski kapitáni, Ehrenberger v Štiavnici a Sichardt v Kremnici.

Menšie-väčšie srážky medzi kremnickými a štiavnickými obyvateľmi a posádkami s jednej a medzi povstalcami s druhej strany udávaly sa častejšie a v nich dostávaly obe bojujúce strany zajatých, ba zajímaly na vzájom i pocestných z obcí ku protivnému táboru patriacich a žiadaly za nich značné výkupné.

Mesto Kremnica malo roku 1605 tiež väčší počet zajatých bočkayovských hajdukov a medzi nimi i jednoho Turka.

Že v tých časiech kvitlo udavačstvo hojne a že bol všeobecný strach pred zvedmi, to bolo plodom všeobecného položenia. A nejeden človek stal sa zo samého podozrenia o hlavu kratším.

Tak tomu bolo, keď dňa 12. septembra 1605 šlo z Baňskej Bystrice dakoľko blaufusských žien a s nimi i jedna Kremničianka cez vrchy, deliace Zvolen od Tekova, do Kremnice. V horách dohonilo ich päť bočkayovských hajdukov a spolu s tými i Martin Derr. Po koristi bažiaci hajduci chceli obrať úbohé ženy, avšak Derr zaujal sa blaufusských sedliačok, hovoriac hajdukom, že sú jeho známe, no Kremničianku vytvoril zo svojej protekcie. O tej povedal, že ju nezná, a Maria Burem — tak sa zvala — bola prinútená vykúpiť sa hajdukom dvoma zlatými. Nadto odobral jej Derr i listy, ktoré niesla z Bystrice so sebou.

A tým spečatil svoj osud.

Sotva došla Maria Burem do Kremnice, už ihneď bežala so žalobou ku mestskému rychtárovi a v druhý deň ráno bol Martin Derr v Blaufusse, s Kremnicou súsediacej a tomuto mestu poddanej dedine, lapený, do mesta dovedený a do takzvanej Červenej veže vsadený.

Červenou vežou menovali Kremničania a i teraz tak zovú vysokú, okrúhlu, v juho-východnom uhle mestských hradieb stojaciu baštu, kde býval kat a boly i žaláre, v ktorých čakali na svoj osud i spomenutí zajatci. Toto stavisko slúži ešte i teraz väzňom za príbytok.

No právo nevlieklo sa za tých čias takým slimáčim krokom, ako dnes. Obzvlášte hrdelné pravoty bývaly v krátkej dobe skončené, ak bol obžalovaný len obyčajným človekom a nie zemanom

alebo práve veľkým pánom. I vtedy už radi malých vešali a veľkých zlodejov púšťali na svobodu.

Derra vzal mestský súd hneď v ten istý deň popoludní do roboty, a síce najprv do dobrovoľného výsluchu z oči v oči so žalobníkmi. Okrem spomenutej Marie Burem zaiste našlo sa i viac ľudí, ktorí lámali palicu nad Martinom, viniac ho, že je v porozumení s Bočkayovci a tak teda zradcom.

Pri tejto príležitosti udal Derr, že je rodom z obce „Procheczey" zvanej, že bol v Bukovine neďaleko Černoviec ženatým a Dóczyho poddaným, potom že zanechavši ženu, pošiel svetom a slúžil v Uhorsku na viac miestach, až prišiel konečne do Blaufussa, kde sa zase oženil a živil korytárstvom až do včerajšieho dňa.

Toľko vyznal.

No jeho sudcovia neboli s tým spokojní. Oni žiadali viac; žiadali, aby sa sám udal, že je zradcom, lúpežníkom a zvedom, i aby toho dosiahli, určili, že má byť k tomu predne palicovaním prinútený. Kázali ho teda drábom zaviesť nazpäť do Červenej veže a povolali ku druhému výsluchu i komorských pánov, ktorí sa ku tomuto divadlu skutočne i dostavili.

Tu — v prítomnosti mestskej elity — začali Derra biť i bili — píše notár doslovne — čo najlepšie a po viackrát, aby vyznal. No on nechcel sa priznať k inému, ako povedal pri dobrovoľnom výsluchu; ba ku nemalej omrzlosti svojim sudcom ani len nemuknul bolasťou. Jeho mlčanie pripisovali sudcovia zatvrdilosti i určili, že má byť vzatý kroz zajatého Turka „na prísnu otázku", alebo — ako teraz hovoríme — mučený.

Toto uzavretie znelo doslovne: „Lapený Martin Derr má byť večer prísnou otázkou kroz Turka napadnutý."

K oddychu po hroznej bitke povolili mu tri dni.

V tých časiech bol mestským domom teraz číslom 7 poznačený dom na kremnickom námestí. Pod týmto domom rozprestiera sa pivnica a tá má na prostriedku v dlážke mocné padacie dvere. Otvoríš-li ich, stojíš práve nad schodmi a po 24. stupňoch môžeš sísť do priestorov pod pivnicou v živej skale vyrúbaných a mocnými, samorostlými, kamennými stĺpami na viac predielov, sťa by komôr, rozdelených. Zo severo-západného uhla týchto priestorov vedie smerom oproti terajšiemu kláštoru úzka, tiež v živej skale, asi 8—10 metrov hlboko pod zemou vykresaná chodba — dľa starých zápiskov — až ku „šachte", totiž kolmo do zeme, čiže vlastne do skaly vyrúbanej jame. Nad začiatkom tejto chodby je na površie zemské vyrúbaná, dymníku podobná a na vrchnom konci v úzky, dobre zamrežovaný oblôček končiaca sa diera, ktorou vniká do podzemia čerstvý vzduch a slabulinké svetlo.

Tieto priestory boly za dlhé, veľmi dlhé časy mučiarňou. Tu škrípal v bolasťach nejeden úbožiak zubami, keď ho „na rebre" (teraz škripce) ťahali, alebo žeravými klieštami telo za živa po kuse z neho trhali, a spomenutá šachta pohltila nejeden ľudský úd, vytrhnutý v mučení, a stala sa nesväteným hrobom nejednomu

človeku, ktorý buďto v mukách dušu vypustil, alebo ktorého odsúdili, aby bol za živa do nej hodený.

No „úbohých hriešnikov“ nevodievali do mučiarne pivnicou. Tých zaviedli z radnej chyže najprv do kaplnky, nachodiacej sa v prízemí v ľavo vedľa dverí do dvora vedúcich. [1]) Tu ich očakával kňaz, ktorému sa pred mučením spovedali. Po odbavenej spovedi otvorily sa v dlážke dvere a slimáčej podoby schodmi, točiacimi sa v hrubizných zďach, sviedli súdobnú obeť do hroznej mučiarne zrovna ku tomu miestu, kde horel oheň a v ňom ležaly do červena rozpálené katanské nástroje.

Sem zaviedli i Martina Derra dňa 16. septembra večer a spolu s ním doprevadili i zajatého Turka, lebo nebolo v tom čase kata v Kremnici.

Ku nastávajúcemu hroznému divadlu dostavili sa: kremnický mestský rychtár David Schötz, radní páni Wolfgang Gürtler, Zachariaš Poschler, Baltazár Mickenaw. Peter Offenloch, Valentín Puff, Andrej Schix a Baltazár Lilkho a okrem týchto i veliteľ miestnej posádky, kapitán Sichardt, ktorý dával Turkovi návod, ako má Martina Derra poviazať a mučiť.

Turek spieral sa síce byť katom, či z ľútosti a spoluútrpnosti s nešťastným spoluväzňom a či sa mu sťa vojakovi také remeslo bridilo alebo za hanbu videlo, nevedno, no konečne poddal sa premoci a robil, čo mu kázali.

O tom, čo sa teraz dialo v mučiarni, rozpráva súdny notár Eliaš Budnes doslovne toto:

„Martin Derr bol opätovne napomenutý, aby radšej dobrovoľne soznal, že bol medzi odbojníkmi a akých má i koho iných súdruhov, ale on povedal, že nezná nič iného soznať, ako to, čo už soznal. Na to bol na reber priviazaný, mocne vytiahnutý a potom i sviecami tvrdo a hodne dlho pálený na bokoch, na chrbte, pod nohami, na prirodzení, i vlasy na hlave mu boly spálené a dľa návodu kapitánovho bol nad mieru mučený, avšak v týchto svojich mukách nevyznal nič iného, ako že povedal, že len to zle urobil:

1. že si vzal druhú ženu,
2. že odobral listy v hore ženám,
3. a že ušiel svojmu pánovi.

Že by bol tovarišil s odbojníkmi, alebo že by bol zbíjal, to stále tajil. Listy že vzal ženám v opilom stave a že ich nedal nikomu. Desiatnik zvolenského veliteľov, menom Tomáš, sviedol ho, aby si sadol v hore vedľa chodníka.

4. Že však povedal hajdukom, že nezná Mariu Burmen, to soznáva.

Že vzal druhú ženu, k tomu ho sviedol zlý duch.

Nota. Keď v mukách už nič viac nesoznával, povedal konečne:

---

[1]) Túto kaplnku som i sám ešte videl, pravda bez stolíc a i ináč prázdnu, a len roku 1871 postavil žid Schramm do nej sporák a pre dymnú cievu vydlabal v oltárnom, na južnej stene pekne namaľovanom obraze dieru i obrátil bývalú kaplnku v kuchyňu. Teraz bývajú v nej sluhovia.

Ej, mučte! Aby vás Bôh potupil! Avšak konečne poručil sa Pánu Bohu."

Takto opísal notár celý priebeh toho mučenia.

Sudcovia nevynútili ani týmito, vskutku hroznými prostriedkami také vyznanie, aké mať chceli, a keď potom hneď v druhý deň sišli sa do rady, aby nad Derrom súdili, sami uznali, že najväčšou jeho vinou je bigamia, a odsúdili ho pre cudzoložstvo ku sťatiu.

Sichardt vstal už včasne ráno a požiadal rychtára, aby bol Martin Derr za živa na kôl napchnutý, a súc istým, že súd bude robiť po jeho vôli, kázal ihneď zapraviť pevný kôl do zeme.

Čujme však samého notára, ako rozpráva o ďalšom priebehu súdneho rokovania. On píše doslovne:

„Pán rychtár predniesol, poneváč bol Martin Derr na prísnu otázku včera večer vzatý a jeho výpoveď vypočutá, ráčiž ctená rada hlasovaním určiť, akú smrť ten úbohý hriešnik zavinil a ako má byť odsúdený. Oznamuje spolu pán rychtár, že pán kapitán Sichardt myslí na kôl ho napchnúť, ako je kôl už i hotový.

Potom radní páni oznámili a určili: poneváč Martin vytrpel dvoje veľkých mučení, totiž palicovanie a muky, a predsa nevyznal, že by bol mal spoločnosť a tovarišstvo s odbojnými hajdukmi, alebo že by bol chodil po zboji, ačpráve sa veľmi podozrivým urobil tým, že povedal hajdukom, že ostatné ženy zná, ale Mariu Burem nie, a ju tým zradil, predsa má byť len dľa soznania v mukách urobeného hlavne preto, že mal dve ženy, sťa cudzoložník mečom odpravený. Ak je však vinným i iného zločinu a nechce, alebo snáď nemôže preto, že má porobeno, viac soznať, teda treba to nechať na Pána Boha, ktorý môže len sám znať všetky veci.

Ku pánu Michalovi Nartikovi sú vyslaní pán Baltazár Lilkho s mestským notárom a tam sa dopytovali, či úbohý hriešnik pri spovedi nevyznal viac, obzvlášte o odbojníkoch a o zboji. Tu odpovedala jeho velebnosť, že tieto lotrovstvá nesoznal a len to vyznal, že sa po druhýkrát oženil a že tie listy vzal. I že prosí tento úbohý hriešnik, aby ho ráčili milostive sprostiť tvrdej smrti.

Pán Ján Leirer bol od pánov Baltazára Lilkhu a Jura Khopa tiež o mienku požiadaný a vypočutý, ktorý odpovedal, že je tiež tej mienky, aby bol úbohý hriešnik dľa výroku ctenej rady len mečom odpravený.

Keď bol tázaný pán rychtár o votum, oznámil, že, poneváč Martin Derr s odbojníkmi obcoval a ženy hovoria, že ich zradil, on myslí, že by síce bol tvrdšiu smrť zaslúžil, no i on je spokojný s výrokom ctenej rady. Tu bola vyrečená sentencia:

Poneváč sa Martin Derr dľa vlastného soznania dal zlému duchu ako i hajdukom sviesť, keď totiž proti Božiemu prikázaniu svoju opravdovú manželku ľahkomyseľne opustil a s druhou sa osobášil; potom že i jednu ženu, menom Mariu Burmen, ktorá patrila ku tomuto mestu a šla s blaufusskými ženami do Baňskej Bystrice, hajdukom proti kresťanskej láske zradil, tak, že iba táto zpomedzi všetkých žien bola hajdukmi v hore napadnutá a pri-

nútená zaručiť sa im za požadované peniaze, nadto i niektoré listy u tých žien hľadal a tiež od nich i vzal, tým svoj život dostatočne prehral, a bárs zaslúžil o veľa tvrdšiu a potupnejšiu smrť, nežli je tá, ktorú predpisuje cisárske právo pre cudzoložníkov, predsa sa mu táže smrť z milosrdenstva uľavuje a rychtárom i radou určuje, aby bol spomenutý Martin Derr pre jeho zločiny, totiž cudzoložstvo a zradu, mečom zo života do smrti odpravený. Akby však jeho priatelia, alebo ktokoľvek iný, chceli jeho smrť pomstiť, alebo buďto mestu, buďže i komukoľvek najmenšiemu škodiť, ten a takí majú byť tiež na živote trestaní. A to právom.

Potom bol úbohý hriešnik Martin Derr predvedený a kroz pána rychtára opýtaný po prvý, druhý i tretí raz, či sa ešte k tomu priznáva, čo vyznal včera v dobrovoľnom výsluchu i v mukách, na čo za každým razom prisvedčil. Jeho soznanie sa mu i prečítalo a potom bol výrok verejne vyhlásený.

Po tomto bol Turkom a jašom odvedený a súdnym mečom kroz Turka pred Dolnou bránou sťatý."

Tak píše notár. Dej je jasný a osvetľuje celkom jasne a vypuklo drsné, ba surové mravy onodobných v baňských mestách bydlivších Nemcov.

Nebola zaiste Kremnica len sama, v ktorej sa dialy takéto veci. I Štiavnica, Baňská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Belá a Ľubietova bývaly častejšie svedkami podobných, ba dielom práve ešte i hroznejších súdnych výkonov, a ich nemeckí obyvatelia, honosivší sa svojou vzdelanosťou a pyšní na svoju národnosť, dívavali sa na skutky, urážajúce všetky ľudské city.

V tom istom roku, asi o mesiac po Derrovom odpravení, uskutočnil baňsko-bystrický mestský súd svoj hrozný výrok ešte i na mrtvole jedného takého „úbohého hriešnika", ktorý v strachu pred hroznou a nad mieru potupnou smrťou vo väzení na svoj vlastný pás sa obesil a tým osvobodil i ušiel mukám jemu súdobne nadeleným.

Jeden jediný človek — Marthius — protestoval proti tomu barbarstvu, no všetky baňské mestá schválily a odobrily pokračovanie baňsko-bystrického súdu, ba dopustily, aby ešte i žena a deti toho nešťastníka boly trestané pre domnelú alebo skutočnú jeho vinu.

A ktože boli tí, ktorí mali moc nad životom i smrťou a ktorí súdili nešťastného Martina Derra v Kremnici?

Onodobný kremnický rychtár David Schötz bol dľa svojho povolania majiteľom bane (urburarius) a radní páni Baltazár Mickenaw bol zlatníkom, Zachariaš Poschler dočasným baňským majstrom čiže baňským sudcom, Peter Offenloch baníkom (monticola), Valentín Puff kupcom, Wolfgang Gürtler topičom kovov (conflator minerarum) v mincovni, Andrej Schix stupným dozorcom, Baltazár Lilkho krsnárom, Jur Khop krajčírom a Ján Leirer hlavným razičom peňazí. Ani jeden z nich nebol právnikom.

A práve takí ľudia vykonávali i v ostatných baňských mestách sudcovské práva a povinnosti.

V Derrovej pravote častejšie spomínaný Turek necítil sa tie*

byť bezpečným v kremnickom väzení i pokúsil sa utiecť z neho kanálom. Snažil sa však pobúriť i iných spoluväzňov a primať k úteku. No bol v tom dolapený a prekazený. Vedel, aký osud ho očakáva a v strachu pred mukami a potupnou smrťou chcel sa najprv zarezať, i pichnul si nožom do hrdla, a potom obesiť. Ani to sa mu nepodarilo.

Mestský rychtár žiadal dňa 30. oktobra v radnom shromaždení, aby bol tenže Turek za to buďto sťatý alebo do šachty hodený, avšak radní páni odložili súd nad ním na pozdejšiu dobu.

Či by sa ešte i teraz našiel dakde sudca, ktorý by nad Derrom tak bol súdil, ako súdili kremnickí páni za jeho priestupky? Neverím.

Slovenský jazyk.

Z advokátskej kancellárie.

V západných krajinách v občiansko-právnych pravotách — pri prisluhovaní spravedlnosti — rozoznávajú: časť prípravnú a časť rozhodujúcu. U nás, keď utkvie sa v stránke pocit ten, že právo osoby je urazené, alebo skrz nevyplnenie závázku má sa v platnosť uviesť, vôbec súdom sa riešiť má prislúženie pravdy, prvá prípravná fása odohráva sa pri predostrení stavu veci. To stáva sa alebo pri súde — v prípade ústnych žalôb, alebo — keď ako zväčša — obracajú sa k advokátom, v kancelláriach týchto, tak rečenými informáciami. Stránky prídu obyčajne pripravené, informáciu podávajú obšírno, ale v istú, premyslenú podobu v mysli spracovanú. Začasto predostretie veci zdá sa advokátovi zdlhavé, tým viac, keď hneď z prvých rečí zvie temer vývin celého deju, no stránka nedá sa mýliť — a zo zkúsenosti prichodí sa na ten resultát, že snaha skrátiť informáciu robí túže tým dlhšou. Najlepšie je stránku pokojne vypočúvať. V tých informáciach jest mnoho originality, a linguisticky, idiomaticky mnoho pokladu, lebo v každej informácii zrkadlí sa život v rozmanitých zvratoch svojho rozvoju. Chceme tu podať — na príklad — jednu informáciu a v nej obsažené rečové zvláštnosti, výrazy, príslovia k upozorneniu, aby naši advokáti v svojom povolaní i na túto stránku obracali svoju pozornosť a sbierali k zachovaniu zvláštnosti reči, linguistické poklady.

Madlena Semejova z O. v Zvolenskej stolici prišla so synom Martinom Semejom v meste Z. k advokátovi X. a predniesla mu nasledovnú informáciu:

„Prišli sme so synom k pánu fiškálovi na prosbu i poradu. Snáď nás už ani nepoznajú, minulo tomu už pár rokov, ako sme k ním chodievali, čo sme si pri vernej práci *shanobili*, a zúbožený, mozoľný náš groš *do poľa strčili*, na to nám pán fiškál priepisy *rúče* poprevádzali. Neboli sme navyknutí *panské kľučky otvárať*,

nepérešievali sme sa, žili sme ako Boh prikázal s mojím starým, teraz nás ale k ním, pán fiškál, veľká *bieda dohnala*. Minul sa mi ten môj gazda a ešte ani pažiťou nezarostol hrob jeho, už viem aj ja, že: *vdovica — cez vodu lavica*. Ach, veruže mi ho je lúto toho môjho gazdu; bol on chudák predtým — Pán Boh ho osláv —' pomýlený, menovite s tým nešťastným trungom, ale som ja toho skrotila, a keď nešlo podobrotky, muselo ísť aj pozlotky; keď ma dopálil, aj kotúčka mala práce, tak som ho vyťala a to kápkou, že sa mu *prebraly driemoty*, že sa až hanbil, a to osožilo. Celé gazdovstvo i za života jeho na mne viselo, a *dúše* sme sa zmáhali; teraz ako mi zomrel ten gazdík môj, každý kút mi je prázdny — samá sa cítim sirotou. A v tom mojom žiali najväčšmi mi *hlavu píli:* zať Mimo tohoto syna nášho, Martina, ktorého sme pred rokom na fašiangy *do spôsobu doniesli*, vychovali sme i dcéru Katu — a tú sme pred šiestimi rokmi vydali. Veruže sa jej mnoho šťastia triafalo, ale ona driapala sa len za Palom Juhaniakom — a vydala sa nám na druhú dedinu. Dostala vydaj *na chýr*. Ale i po vydaji vždy sme ím pomáhali, a čím viac sme ím boli na pomoci, tým viac zaťko vyžadoval. No veď ja už do sýtosti viem, že: *zať len brať*. A ako mal ten zaťko náš dobre od nás, so všetkým sa len k nám utiekal. Dobre tomu gazdovať, kto má hotovú pomoc, *ľahko je okolo kopy klasy sbierať*. A *chvastúň* bol ten zať náš, — hľa: *chvála vyše štála — a v štále nič*. No nič ako nič, veď aj on *bol z dobrého prameňa*, mal čo mal, ale sa najviac z nás zmáhal. A ja sa len obávam, že bude ľahkomyslný, *a ľahkomyslný človek vždy hľadí, ako by z groša na krajciar prišiel*. To zavše popýtal či pár *mrliakov*, či 100—200 zlatých; dalo sa mu, a tento môj čeľadník bol vždy taký prajný, keď som chomrala, veď *u starého človeka rozum ako polievka* (hneď zovre), vždy ma utišoval: ale, mamo moja, mamo, len im dajte, veď svojemu dáme, a veď sa nám môžu aj oni ešte zísť. Nadostával ten zaťko náš mnoho z nášho gazdovstva, nebolo roku, kde by sa mu i so statkom nebolo pomáhalo. A keď som ho upomínala, aby sa na nás tak neopieral, povedal mi neráz: *aký kroj, tak sa stroj*. A teraz, po smrti nášho gazdu, nič nechce uznať, do všetkého chce čiahať, tohoto mojeho úbohého čeľadníka by i o tú poslednú smidu, o tú poslednú kabanicu nedbal pripraviť. Mňa nectí! — ej, *máme sa my teraz ako tá lipa, keď sa na jar k nej čižmár priplichtí*. A tá dcéra moja — u tej tiež žiadnej uznalosti, tá stvora *je ako to nevoľnô drevo* [1]), *čo sa okolo stromu vinie*. Mimo vydaju nadostávali tí zaťkovci vyše 500 zlatých hodnoty, nedbal by ten *chamtlivec*, čo by mu švagor aj *na kap vyšiel*, všetko, čo v gazdovstve, chce deliť na dvoje, nič nechce zarátať, nechce ani to považiť, že náš syn kolo gazdovstva, ako *do rozumu prišiel*, vyše 12 rokov *hrdloval*. To ím je taký, pán fiškál, ten môj zaťko, že: *na misu mi dajte, v hrnci mi nahajte, a s vami budem jesť!*

No ale *prešla* som mu ja *cez rozum!* Počkaj — reku — veď

[1]) *Nevoľné drevo* — v reči ľudu znamená toľko, čo Schlingpflanze.

ty *zmudrieš, keď sa udrieš.* Dávno som ja to šípila, že ten zaťko náš *zlým dýcha* a *u mnohého skorej sedlo skáče, ako kôň,* — *svet viac,* reku, *vie o tebe, ako ty o sebe.*

Nuž ako sa ten gazda náš zle počal cítiť, a len polihoval a krahnul, a *chodil* po dome bez vôli — *ako tôňa,* keď sme prišli jednu nedeľu z chrámu Božieho, pripomnela som mu po obede, ako sme sami ostali, že veru dobre bude, keď spraví „písmo", aby sa deti po smrti *nehašterili,* pristal — a ja som zavolala, keďže do mesta ďaleko a notár tiež až na tretej dedine, suseda Ondra Hlaváčovie, čo ho aj fiškálom prezývajú, a ten napísal to písmo tak, ako mu starý môj naložil, — a tam stálo, že dcére sa má zarátať, čo už dostala, a že majetok otcovský obdrží syn a povinný bude ešte dať na výplatu sestre 500 zlatých."

„Nuž ktože vám to tak naradil?" pretrhnul advokát Madlenu Semejovú.

— Pre milosť Božiu — sloví táto — vari je všetko zle urobeno? Doniesli sme aj to písmo; dosiaľ sme mlčali s ním, lebo vraj *zamlčanô hockde schováš."*

„O tom — potom! Len kto vám to naradil?"

— Pred drahným časom bola som, keď nám priepis na tú roľu „Batovú jamu" prevádzali, u ních, pán fiškál, a počula som, ako jednomu človeku, na dotaz, tú radu dávali, že jestli chce majetok synovi zachrániť a zabezpečiť, aby urobil poručenstvo a tam dcéram určil výplatu, že to môže na polovičatú čiastku toho urobiť, čo by dcéry bez poručenstva dostaly v hodnote pri rovných dieloch."

„To ste si dobre zachovali, ale či to „písmo" bolo prečítané skrz Ondra Hlaváčovie vašemu starému, či bol pri dobrej pamäti, či boli svedkovia pospolu, a či podpísali závet?"

— My so synom sme neboli v izbe, keď sa to všetko stalo, boli mimo Ondra Hlaváčovie hen štyria susedi prítomní a môj starý ešte 3 dni žil a vždy pri sebe; ale prosím, tu to písmo, nech pozrú: či všetko dobre porobené v písme?"

Advokát prezrel poručenstvo, čo Ondrej Hlaváčovie sostavil, tými slovami biblickými začnúc: „Sriaď dom svoj, lebo umreš!" a našiel, že všetko, ač primitívne, ale zákonným požiadavkám zodpovedajúce bolo učineno, niekoľkými otázkami o čase umretia a iných okolnosťach doplnil informáciu a prevzal záležitosť k zachráneniu starootcovského i otcovského majetku synovi, s výplatou dcéry, uisťujúc ustarostenú matku o dobrom výsledku.

Madlena Semejová zakončila informáciu tým: „No, pán fiškál, nech mi len ratujú tohoto mojeho čeľadníka. Nechceme krivdu ani dcére, len aby sa *nevrchaloval* na nás ten zaťko náš, lebo ten je veľmi proti nám *namaďarovaný.* [1])

X.

[1]) *Namaďarovať* znamená: navdať, *nabadúrkať;* výraz ten menovite v Detve zhusta užívajú.

Príslovia, idiomatické výrazy a slová z Bošáckej doliny.[1]

Zo sbierky Ľ. Riznera.

Vydral hu, čo sa len *do nej smescilo.*

Fujazdil (lebo uháňal), jako zajác do húšča.

Penka, penčička, zove sa zo silného dreva odrezaný klát alebo i murovaný podstavok pod lavicou, jaké vídavame v našich sedliackych *svetliciach.*

Nech sa vám lúbi kapustu s hlúby.

Žebronil dotul, kým mu to nedal.

Vynda z krčmy, *kotŕcal* sa.

Urodzilo sa nám také krásné žito, až *milá vec.*

Srkallo = zrkadlo. Ždy by sa len v srkalle shládzala.

Každý *bohovitý* deň sa s ňú vadzieva, alebo: Každý *osláveny* deň mosí íci do krčmy = deň jak deň.

Čo neseš? Čo nemôže samo íci.

Moje kone dosci tuho chodzá, ale susedové ešče *tužjej.*

Nebudem já tebe *vyše* lahodziť (= viacej).

Oďála sa plachtú a hajde za ním.

Na malém *rovienci* povyše dzedziny sú role *najúronnejšie.*

Sedzí pod pecú a *žundre* (hundre, frfle).

Tolko má na sebe *šúchóv* (šiat), jak by najvác *treščálo.*

O silnom pálení, octe atď. hovorí sa, že to *túžavina.*

Netreba c' klásci pod ten kotel *bezpusc sveta.*

Keď si sedáš, pozoruj, aby sis' suknu nesešmacholila, napomína dcéru matka.

Ssáha = siaha.

U susedóv mávajú vrátá aj v noci *rozčapené.*

Tatko *scíská* (gazduje) a syn *výská* (márni).

Čaká jako pavúk v dziere na muchu.

Už bych si tú zahradku bol aj ohradzil, ale nemám *kúsek hradziva.*

Nevidzí, chuďák, ani za máčny mak, lutujú temného.

Tak ho *oráčil* (= uderil), že sa mu v očách zaiskrilo.

Nenije hnusnejšieho vtáka nad toho, čo si do hniezda *fáká.*

Oči by mu ešče jelli, ale brucho už nikam nestačí.

Ze šeckých dzievék tá mu *palla* do očú, tá sa mu *vrezala* do srdca.

Kerá prallena sce mnoho naprásci, mosí netak *oči na klinek zavesiť.* (= Nesmie driemať.)

Tolko mi za ušima *klábocil,* až mi v hlave *zuňálo.*

Netreba o dážd prosiť, príde, čím začnú kosiť.

Ani ho nenije *slyšno,* ani ho nenije *vinno.*

Zemrelí sú už na pravde, živí ešce na krivde.

Bujná alebo zlostná lichva (= dobytok) sa *trdže* (= kole).

Chycil sa do *šlopca* (klepca).

Ešče o poslenních fašangoch si to dzesi omkél (uderil sa, odrel

[1]) Vidz 9. číslo *Slov. Pohľ.*

si kožu), *a dosúl sa mu to slimačí* (= jatrí sa), hovorila v lete žena o *boláčke* mužovej.

Šmochtať sa = dlho vyberať sa niekam, dlho sem-tam chodiť; *vyšmochtať sa* = vymočiť.

Ani ho len neponúkli *sasci* si (= sadnúť).

Ešte ani nebolo dobre *zvečerené*, už sa *rozspravil* (sobliekol) a išiel *drichmať*.

BESEDA.

Zo sporu o učení grófa Lva N. Tolstého.

Gróf Lev N. Tolstoj napísal článok „Prvý krok". V ňom dôvodí proti rozkoši a rozvinuje svoju myšlienku, že zdržanlivosť v jedle je prvým krokom na ceste k ctnosti a možnej mravnej dokonalosti kresťana. Článok vyšiel i po francúzsky v *Revue Scientifique*, a redaktor Ch. Richet konštatoval v nasledujúcom čísle, že vývody Tolstého urobily vo Francúzsku veľký dojem. No Richet predsa odpovedal Tolstému článkom „L' alimentation et le luxe", v ktorom hovorí, že pochop o rozkoši je veľmi relatívny a že pokladať za rozkoš istú usporiadanosť, nevyhnutnú ako s etického tak ani s hygienického stanoviska, nebola by spravedlivá vec; upozorňuje grófa Tolstého na to, že všemožné materiálne polepšenie, zavedené v našom živote terajšou civilisáciou, robí tento život zdravším, spokojnejším a krajším nielen pre jednotlivé osoby alebo triedy spoločnosti, lež vôbec pre každého. Všeobecné povznesenie dobrobytu môže len dobročinne účinkovať, ono hodno je spojeného úsilia celého človečenstva — no podelenie práce je priamou nevyhnutnosťou. A podelenie práce má za následok rozdielnosť v dobrobyte, podľa toho, ako je kto obdarený a ako vynakladá svoje dary. On myslí, že umenšením rozkoše nemožno povzniesť dobrobyt biednych tried, práve tak vraj, ako opovrhovaním vedy nemožno rozširovať osvetu. „Rozkoš je progress — hovorí francúzsky učený, — rozkoš je dobrodenie, a škodnou stane sa len vtedy, keď prekročí hranicu a je imaním ľudí, ktorí nevydobyli si ju svojou prácou..." „Náš ideál je pred nami, a nie za nami. My každého chceme zaopatriť tou rozkošou a tým dobrobytom, ktorý naša civilisácia dala dosiaľ nemnohým."

Pozoruhodná je odpoveď, ktorej dostalo sa Francúzovi v *Novom Vremeni*. Pisateľ, K. K. T., hovorí:

Dla mienky Richeta ľudia rozkošne žijúci teda neškodia človečenstvu, naopak, napomáhajú progress tej samej civilisácie, ktorej konečný cieľ je „čím najväčšie blaho čím najväčšieho počtu ľudí." No ako zamedziť, aby rozkoš neprekročila hranicu, alebo ako zvedieť, kedy a v čom je to prekročenie? Ako odstrániť od požívania rozkoše tých ľudí, ktorí nezaslúžili si ju svojou prácou? A konečne,

či ozaj rozkoš alebo, čo je všetko jedno, rozvitie čím úplnejšieho zovnútorného dobrobytu je jediný ideál, za ktorým treba snažiť sa človečenstvu, a jestli sú i iné, či rozkoš neprekáža ich dostiženiu? Či je ozaj dobrá formula: „čím najväčšie blaho čím väčšieho počtu ľudí," a čo rozumie sa v nej pod menom *blaha?* L. N. Tolstoj, nakoľko pochopil som ho ja, práve o tom hovorí, že zovnútorný, materiálny dobrobyt ešte ďaleko nie je blaho vôbec.

V pozemskom smysle bolo by pretvárkou a vo filosofickom jednostrannosťou (v ktorú, poznamenať treba, vpadá i Tolstoj) tvrdiť, že zovnútorný dobrobyt vôbec nie je hoden ničoho, že ani dobívať sa ho netreba. Celý historický život človečenstva, ako i život každého individua (i samého grófa Tolstého, akokoľvek sjednodušil si život), jednou svojou stranou predstavuje nepretržený borbu s prírodou za zemské blahá — za pokrm, odev, bydlo, pokoj, vôbec komfort. Človek, od prvého dňa svojho života na zemi, usiloval sa a musel sa usilovať pochopiť prírodu a podrobiť jej sily svojim záujmom, nakoľko to dopúšťaly jeho vnútorné sily a spôsobnosti. Majúc udelené tieto spôsobnosti a tieto potreby, človek obdržal i rečenú úlohu. Toho nedostalo sa žiadnemu inému tvoru. Človek je na zemi nosičom zvláštnej sily. On nakladá so silami prírody dľa svojej vôle, dľa svojich dobre povedomých cieľov.

Richet teda má úplnú pravdu. Vynasnažovať sa k uspokojeniu svojich želaní a medziiným k zlepšeniu vonkajšej obstanovky nielen že nie je hriech, lež prosto povinnosť človečenstva, krásne vyjadrená v podobenstve o talentoch. No zlepšenie vonkajšej obstanovky nie je jedinou, ani nie hlavnou zo snáh, vštepených človeku. Okrem pokrmu, odeve, bydla, pokoja a komfortu človek snaží sa ešte k pravde, dobru a kráse. Duša jeho — tá sila, pri pomoci ktorej on podrobuje si prírodu, môže pravidelne funkcionovať a rozvíjať sa len pri istých podmienkach. K podmienkam týmto, okrem zdravého tela, zabezpečovaného rečenými zovnútornými blahami, prináleží ešte súhlas rozličnej duševnej činnosti so zákonami, o ktorých pôvode vedie sa síce spor, no ktoré človek jasne soznáva. Čímkoľvek je podmienený Kantov kategorický imperatív a akékoľvek teorie vymýšľal by človek, aby striasol so seba jeho jarmo, no ten neprestajne dáva seba cítiť a pri najmenšom odklonení od svojich zákonov, i nepovedomom a neschválnom, tresce vinnú dušu bezsilím. Preto podrobenie mravným zákonom vždy bolo, je a bude pre človeka vážnejšou podmienkou života a rozvitia i od borby za zovnútorné pohodlie. Preto i požívanie rozkoše, ako maximuma pohodlia, je dobrodením len vtedy, keď ono neprotiví sa mravným zákonom, neprekáža človeku konať v súhlase s nimi. Preto i vo formule: „čím najväčšie blaho čím väčšieho počtu ľudí" pod slovom *blaho* treba rozumeť hlavne tento súhlas.

Nuž kedyže a na akom stupni požívanie pozemského pohodlia srovnáva sa s mravným zákonom? Gróf Tolstoj iste chce povedať, že nikdy a nikde, Richet naproti tomu hovorí, že vždy a všade. Výnimku robí Richet len pri rozkoši bláznivej, ktorej za príklad

uvádza kúpanie sa v mlieku vtedy, keď tohoto nedostáva sa ani ľuďom. Na čiej strane je pravda?

Naslúchajúc hlasu svedomia, to jest spôsobnosti rozlišovať dobré od zlého, každý z nás pre seba samého môže riešiť tieto otázky dosť ľahko. No riešiť ich objektívne, pre všetky prípady, je nanajvýš ťažko, jestli vôbec možno.

Riešenie grófa Tolstého nemôže sa prijať po prvé preto, že ono prieči sa vyšeprivedenému uváženiu, dokazujúcemu povinnosť pre človečenstvo zlepšovať zovnútornú obstanovku svojho života, a po druhé i preto, že ono protirečí zrejmosti — my na každom kroku vidíme, že istý, často veľmi vysoký stupeň zovnútorného pohodlia nielen neprekáža ľuďom byť príkladnými s mravnej stránky, áno pomáha im vykonávať mravné skutky. A naopak, vídame, že úplný nedostatok pozemského blaha nehatí ľudí byť ničomníkmi. Táto posledná okolnosť *v niektoré časy* môže byť uznaná i pravidlom (trebárs dopúšťajúcim veľký počet šťastlivých výnimôk), čo je i pochopiteľno, poneváč zovnútorné pohodlie je, trebárs i nie hlavnou, predsa však podmienkou pravidelného účinkovania duše. (Hovorím, že *v niektoré časy*, lebo človečenstvo, tak sa zdá, periodicky ženie sa za uspokojením rozličných podmienok pravidelného účinkovania svojej duše — to za zlepšením zovnútornej obstanovky, to za vypracovaním mravných ideálov. A tu, jestli človek žije v prvej z týchto period, tak materiálne nedostatky nevyhnutne privedú ho až k idejnému nepriateľstvu oproti mravným ideálom, jestli však v druhej, tak až k idejnému nepriateľstvu oproti pohodliu. My, ako sa mne vidí, žijeme na hranici týchto dvúch period, čím objasňuje sa i možnosť za nášho času takých dvúch krajných mienok, ako mienky Richeta a Tolstého.)

Riešenie, predkladané francúzskym publicistom, tiež nemôže sa prijať, z príčiny svojej zrejmej jednostrannosti. No prehovoriť o ňom hodno je podrobnejšie, preto že ono za nášho času má omnoho viac výhľadov byť všeobecne prijatým, než riešenie grófa Tolstého.

Vec je v tom, že žijeme na konci veku, zaoberavšieho sa hlavne borbou s prírodou za zovnútornú obstanovku a vykonavšieho za zlepšenie tejto obstanovky toľko, koľko nevykonalo posledných desať století. Nie div preto, že my sklonili sme sa pred tou stranou ľudskej duše, ktorá vykonala takú gigantickú prácu. Nie div, že za našich časov sú celé krajiny, kde človek priamo cení sa dľa koľkosti peňazí, ktoré má, to jest dľa koľkosti fysickej a umnej práce, vynaloženej na vydobytie týchto peňazí. Nie je div ani to, že mať peniaze, alebo, čo je všetko jedno, možnosť požívať maximum pozemského pohodlia, pokladá sa za jediné *blaho*, a *väčšina* pracuje len preto, aby si ho zadovážila.

No nie vždy bolo tak a nie vždy tak bude. Rovnováha podmienok pravidelného účinkovania našej duše je narušená. *Už cítiť, že úplne rozpadly sa staré mravné ideály a nových niet.* Ľudia, dostihnuvší všetkého, čoho, dľa ich mienky, bolo treba dostihnúť, ľudia bohatí a požívajúci maximum pozemského pohodlia, začínajú už badať, že tohoto je málo, že nedobre sa im žije. Cestovanie po

železniciach s rýchlosťou sto kilometrov za hodinu, alebo húpanie sa na elastičných šínach po parketnej dlážke, pri elektrickom osvetlení, nezachráni nás od úzkosti, ktorej nevieme príčinu, od nespokojnosti, od nemilosrdného márnenia života a samovrážd, ktoré neznal nešťastný, dľa našich pochopov, stredoveký človek, bosý chodivší z Paríža do Jeruzalema, vydobýjať tento z rúk mohamedánov. A tak ďaleko došla táto naša úzkostlivosť, že vtedy, keď jedna časť spoločnosti (dosiaľ ešte neveľká) usiluje sa od nej zbaviť sa cestou oddania „bláh", sprfkrených jej samej, „väčšine", dľa receptu Bellamiho a Richeta, — druhá, s grófom Tolstým na čele, otvorene shodila so seba jarmo tých bláh a, napodobňujúc stredovekého človeka, vyzula sa už... trebárs Jeruzalema svojho ešte ani nenašla.

Možno, príde čas (daj Boh, aby skorej prišiel!), keď i všetci my hotoví budeme vyzuť sa, a v tejto hotovosti je, dľa mojej mienky, všetka sila. Len ten môže zákonne požívať maximum pozemského pohodlia, vydobytého celým človečenstvom (sám nadobudnúť nemohol si ho nikto, a Richet márne bude hľadať takého, ktorý by si ho nadobudol), *kto vôbec nezakladá si na tom pohodlí, kto hľadí naň len ako na prostriedok, ako na stupeň k dostiženiu blaha vyššieho — dobra, pravdy a krásy.* A dobro, pravda a krása nezáležia len v samom zaopatrení „väčšiny" zovnútornými blahami (ani sám L. N. Tolstoj, ani jeho Akim [1]), ani jeho Karatajev [2]), ale ani jeden poriadny človek ani neprijme tie blahá *k vôli nim samým),* lež v jej zaopatrení Jeruzalemom, — *ideálmi, ktorým bolo by hodno žiť a za ktoré možno by bolo i umreť v čas potreby.*

Ja chápem, že človeku, prinútenému celý deň chodiť po meste, za vážnymi a poctivými i s ideálnej stránky cieľmi, potrebné sú i elastičné šíny, i elektrické osvetlenie, i hladká dlážka — veď na vrchových koňoch nosili sa i stredovekí ľudia, ktorí to mohli, a oni iste skorej dochodili k cieľu, než vyzutí pešiaci; no keď vidím, že po tej dlážke, na tých šínach a pri tom osvetlení človek húpa sa do hostinca vypiť si a zajesť si, ačpráve už i tak ťažko mu je od presýtenia, vtedy prestávam chápať, načo človečenstvo pracovalo. Keď vidím, že človek kupuje štátuu alebo obraz veľkého majstra, aby ho postavil do musea alebo chrámu, kde bude odvracať dušu ľudí od malicherných každodenností a obracať ju k vyšším cieľom, vtedy úplne chápem i odobrujem pohnútku kupujúceho; no keď ten obraz alebo štátua kupuje sa z márnomyseľnosti a onedlho má sa dostať na povalu, vtedy nevoľky začínam súhlasiť s Pisarevom, že umelec mal by radšej šiť čižmy.

Nuž kým faktov posledného druhu u nás bude viac, než prvých (ovšem jedných i druhých bude vždy), dotiaľ rozkoš je nie previnením, lež jednoducho hlúposťou. Lebo kúpiť si sto červených kolpakov s hrkalkami a k nim štátuu Canovu, za peniaze od strýca zdedené, nie je previnenie, ale hlúposť. Z toho, že sú na svete hlúpi ľudia, nevediaci použiť trudu predchádzajúcich pokolení, vôbec nenasleduje, že trudiť sa nebolo by treba a výsledky oných trudov

---

[1]) Mužík z *Moci tmy*, [2]) mužík z *Vojny a mieru.*

že boly by neužitočné. Vec je v tom, aby sme mali svoj Jeruzalem a z celej duše usilovali sa dôjsť do neho — peši, na koni, bosí, po železnici, všetko jedno, len by skorej a iste. A keď zjaví sa v nás táto snaha, keď najdeme to, čím ešte okrem chleba žije človek, keď pochopíme, že borba s prírodou za pozemské blahá je len malou (trebárs i vážnou) časťou úlohy, sverenej človečenstvu, vtedy pre nás každá rozkoš bude zákonná, vtedy nebude treba ani vyzúvať sa nám — obutí pôjdeme do Jeruzalema. Vtedy rozkoš bude nám len prostriedkom, a nie cieľom. Ona i teraz je zákonná pre každého, kto ju takto považuje a pracuje *pri jej pomoci* za blaho bližného a človečenstva.

V otázke o pokrmoch francúzsky spisovateľ omnoho viac srovnáva sa s grófom Tolstým. Úplne súhlasí s tým, že príliš mnoho jeme a príliš mnoho zaoberáme sa otázkou o jedle, že, jedným slovom, „žijeme, aby sme jedli“, a nie „jeme, aby sme žili“. Ako hovorí, toto veľmi bije do očí, keď porovnáme svoje jedlá s jedlami Indov, Číňanov (?), Japoncov a Arabov. Títo potrebujú pomerne málo, hlavne (a často výlučne) rastlinných pokrmov, pritom nielen že nechorejú, lež sú zdravší od nás. Cestujúc na východe, Richet bol veľmi skonfundovaný, keď Arab, jeho sprievodca, uspokojivší sa kúskom sviežeho chleba a ďatlami, temer s opovržením hľadel na jeho zásoby pokrmu. Vôbec, dľa cele správnej mienky Richeta, naše mnohojedenie nie je potreba, len zlý zvyk, pochodiaci z toho, že sme si vydobyli veľkú hojnosť zemských plodov. Dvoje, najviac troje jediel, pozostávajúcich zo 125 grammov mäsa, 300 gr. chleba, 300 gr. zemiakov a 50 gr. tvarohu, syra, masla a p. úplne dostačí pre vyrasteného človeka na 24 hodiny. Všetko ostatné jeme na ujmu svojmu zdraviu a svojim duchovným silám. Probujme miernejšie žiť a uvidíme, že dostaneme lepší appetít, žalúdok bude pravidelnejšie troviť, pečeňa stane sa zdravšou, i budeme sa lepšie cítiť a k práci viac chuti mávať.

Dotyčne živočišného pokrmu predsa nie celkom súhlasí s grófom Tolstým. Že mäso vôbec nie je potrebné pre človeka, o tom je úplne presvedčený, poneváč, ani nehovoriac o vajciach a mliečnych produktoch, azotistých látok je celkom dosť i v rastlinnom pokrme. Ale v ňom sú menej koncentrované. Aby dostal koľkosť azotu, zodpovedajúcu 125 gr. mäsa, človeku bolo by treba zjesť chleba o 375 grammov viac, než ukázano v predchádzajúcom výpočte, a takú massu žalúdok sotva mohol by náležite prevariť. Vzhľadom na túto ťažkosť trovenia Richet dopúšťa neveľký prídavok mäsa k dennému pokrmu. Čo týka sa sentimentálnej stránky tejto otázky, že totiž prinútení sme zabíjať zveri, aby sme mohli jesť ich mäso, tú Richet obchodí trochu po sofisticky. Hovorí, že smrť vlastne nie je nikomu strašná. Strašné sú len bôle, s ktorými je spojená. Preto človek, zabíjajúci zveri s menšími bolasťami, než prv alebo pozdejšie urobila by to príroda, preukazuje im ešte dobrodenie. Ďalej on myslí, že človek, vynakladajúci prácu a starosti na vychovanie býka, musí mať za to i nejakú náhradu.

Toto je veľmi umne povedano (ačpráve ním mohlo by sa ospravedlniť i ľudožrútstvo), ale dľa mojej mienky toho nepotrebujeme. Po prvé nemôžeme určiť teoreticky, či človeku ozaj potrebné je mäso alebo nie Azotické látky skutočne môže brať z rastlín, no rastlinný bielok značne líši sa od živočišného, a ktorý z nich je primeranejší nášmu organismu — nevieme. Sú však isté príčiny myslieť si, že živočišný bielok je primeranejší. Prechodiac od vedeckej teorie k púhemu zdravému smyslu a k životnej zkúsenosti, vidíme, že zuby človeka sú ustrojené tak, aby mohol jesť medziiným i mäso. Vieme taktiež, že vedľa národov, od prvopočiatku žijúcich temer výlučne z rastlinného pokrmu, sú národy, živiace sa práve tak dávno temer výlučne látkami živočišnými, ako na príklad všetci nomádi. Prizrúc sa lepšie dietetike jednotlivých národov samej Europy, i medzi nimi najdeme veľký rozdiel. Angličan na príklad jie mnoho mäsa a múky, ale málo ovocia; Francúz jie hlavne plodiny, chleba a mäsa málo; Rus jie hlavne z múky a plodiny. Konečne považiac dietetiku individuálnu, vidíme, že medzi nami sú ľudia, ktorí, ač nie sú chorí, neznesú mäso, a zase sú takí, ktorým je ono m..šie od všetkého; väčšina jie ho mierne, totiž tak, ako radí Richet, ba veru ešte miernejšie. Richet vypočituje dľa Voita, a novejší skúmatelia udávajú koľkosť mäsa, potrebnú človeku denne, nie 125 grammov, lež len 42 grammy.

Od čoho závisí taký rozdiel medzi celými národami a individuami, zovrubne zas len nevieme, no domýšľame sa, že príčina jeho leží ako v okolnosťach národov a osôb, tak i v ich prirodzených i osvojených vlastnosťach. Vidíme na pr., že nemluvňa chová sa všade len mliekom, starec má najradšej pokrm rastlinný, alebo trebárs i živočišný, no nie mäso. Čo týka sa dospelého, ten ako by tým väčšmi ľúbil mäso, čím väčšiu fysickú prácu koná a čím severnejšie býva. Ale toto pravidlo dopúšťa bezčíselné množstvo výnimiek, tak že sostaviť prácisné formuly pre výživu osôb, žijúcich pri rôznych podmienkach, nemôžeme.

Nemajúc možnosti teoreticky ustanoviť normu, ktorá bola by pre každého, nevoľky musíme sa obmedziť na pozorovanie toho, čo ustanovuje sama príroda, to jest inštinkt, vštepený ňou človeku, tým viac, že práve tento inštinkt pomohol prvotnému človeku najsť pre seba primeraný pokrm. Ľudia začali živiť sa, nemajúc pochopu o tom, aké látky sú im príhodné, aké nie, a predsa vybrali si len príhodné, čo teraz potvrdzuje i veda. Povedzme, že k prvotnému inštinktu pridala sa už mnohoveková prívyčka, ktorá zmenila ho v dobrú alebo v zlú stranu, no my predsa nemôžeme riešiť, okrem veľmi krajných prípadov, čo je následkom škodnej prívyčky a čo prirodzeného inštinktu. Toto považiac a vidiac, že niektoré národy a individua ochotne jedia mäso a temer žiť bez neho nemôžu (medzi individuami sú i také, že chorľavejú, ak zbavíme ich mäsa), naproti tomu iné vôbec nejedia ho a chorejú i od malej jeho koľkosti, my nemáme nijakého základu povedať prvým: „nejedzte“, alebo druhým: „jedzte“. Môžeme len zdržovať krajnosti a konštatovať, že zdravie človeka môže prekvitať i s mäsom i bez neho. A tak

otázka o tom, či treba jesť mäso, môže byť riešená len svedomím a inštinktom každého individuuma.

Čo týka sa sentimentálnej stránky veci, gróf Tolstoj ovšem má pravdu. Potreba zabíjať zveri je pohoršlivá a nemôže sa ospravedlniť tou schytralosťou, ku ktorej utieka sa Richet. Ale ona ospravedlňuje sa nevyhnutnosťou. Záujmy človeka, podľa toho, na čo poukázali sme na počiatku, budú nám vždy bližšie, než záujmy ostatnej prírody. A čože robiť, keď záujmy tie vo veci tejto skrižujú sa?

Toľko z výkladu K. K. T. V prvej svojej časti obsahuje myšlienky, ktoré sú neoceniteľné pre tupé, bezideálne časy naše — trebárs veriaceho človeka celkom neuspokoja. Večná škoda pre literatúru ruskú i svetovú, že Lev Tolstoj odvrátil sa od umeleckého tvorenia a oddal sa výlučne na spisy mravoučné a nábožensko-filosofické. A tu bezohľadnosťou svojou je až strašný. Často borí, rúca, kde nanovo stavať je i on prislabý. No i tým, ktorí ľutujú, že odvrátil sa od tvorenia umeleckého, i tým, ktorým je strašná terajšia jeho činnosť literárna, uznať prichodí, že — najmenej rečeno — zúrodňuje mysle veľmi širokých kruhov. Myšlienka, ním pustená do sveta, ani jedna neodzneje na hlucho. Ako by striasla sa zem pod nohami, skoro tak účinkuje každé jeho slovo na mysliacich ľudí. Duchovné vydania ruské teraz neprestajne boria sa s Tolstým, ale o článku *Prvý krok* (podľa ruského textu, vyšlého v moskovskom orgáne *Voprosy filosofii*, vlastne Prvý stupeň, Первая ступень), *Strannik*, vydávaný professormi duchovnej akademie petrohradskej, hovorí, že, vyjmúc snáď niektorých myšlienok o vegetariánstve, môže ho podpísať ktorýkoľvek bohoslov, ktorýkoľvek pastier cirkve. S učením niektorých učiteľov cirkve tu vraj na podiv srovnávajú sa myšlienky Tolstého. *Šk.*

Oprava. V 9. č. *Slov. Pohľ.* na str. 575 od spodku v 6. riadku miesto dvadsiatich rokov čítaj: *desiatich rokov.*

Rok 1892. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

Konec a začiatok.

Povesť.

Napísal *Martin Kukučin.*

(Dokončenie.)

XIV.

Martin neodkladal dlho. „Načo odkladať?" pomyslel si. „Nech sa stane, čo sa má."

V nasledujúce ráno vybral sa do Lehoty. Vošiel veľmi nesmelo k Dobovi.

Dobo sa nesmierne zadivil, trochu i zľakol. Vie, že Martin bol tiež pri humne, možno i vypočúval jeho rozhovor s Betkou. On neutekal zpoza plota do Lehoty, ale okľukami vrátil sa pod oblok Dukátov. Videl v izbe Martina, Betku, i starého. Bolo vidno na nich shodu, aspoň starý bol už udobrený. A tu príde k nemu, Martin príde, ktorý ho vyhodil zo sedla. Čo chce? Vypomstiť sa, že ho vyhodil Betke na oči? A ešte najhoršie, že je doma samotný. Tato a mama sú na trhu.

Nevdojak obzrel sa k dverám, či sú voľné. Martin chlapisko, a čerti vedia, na čom hlavu láme! Martin porozumel jeho pohľadu — usmial sa trochu, bárs i smutne.

„Nie tak, nie," upokojuje ho. „Pokončíme sa azda po dobrom. Ja som sa len prišiel opýtať: čo zamýšľate s Betkou?"

Dobo sa zapálil a to ho najedovalo. „Ešte ma vysmeje!" Toho sa bojí väčšmi, ako bitky. I jeduje sa, čo si Martin dovolil. Príde ho examenovať, sťa chlapca. Veď by mu on povedal, ale predsa sa len bojí.

„Nuž ako mládenec s dievčaťom," odpovedá celkom skromne, alebo skôr pokorne.

Martin chápe, aké je to poníženie, museť sa akoby spovedať. Chcel by ho predsa zašianať. „Ja sa to nespytujem z vlastnej nauky. Mne do toho nič." Ledva utlumil ťažký vzdych a slzy pri tomto vyznaní. „Ktosi druhý rád by vedieť vaše úmysly. Ten sa pýta."

„A čo nepríde sám ten ktosi?" chcel Dobo na to, ale sa zmiernil. To by bol odpor zjavný a odporovať nemôže. Ale zase,

ako sa prejaviť človeku cudziemu, vlastne skôr sokovi? A kto vie, prečo sa ten vyzvedá. Možno ho chce zahubiť. Nie je ináč bárs obozretný, ale tu napína dôvtip, aby si nezahodil kosílku na hrdlo.

„Keby som vedel, kto je to ten ktosi?“ pýta sa Martina pokorne.

„To vám vďačne poviem. Starý Dukát bol u mňa: ten by rád vedieť.“

„Vie on, na čom je. Ako by nevedel? Veď on bránil, striehol. Už nemusí.“ Riekol to hlasom plným rozhorčenia. „Stalo sa mu celkom po vôli.“

„Ako po vôli?“ pýta sa Martin.

„Že už viac tam nebudem.“

„A prečo nie? Pre starého?“

Dobo hodil naň skúmavý pohľad. Vie, či nevie? Vidí statočnú tvár, oči plné úprimnosti, otvorenosti. Tedy nieto pretvárky, ani falše. Martin skutočne nevie, čo sa stalo medzi ním a Betkou. Betka tedy nevyjavila. Ako je to dobre! Bola by to hanba, keby sa tu musel priznať sokovi, že ho Betka nechce. Prisvedčil, že pre starého.

„Pre toho vy môžte. Už dovolí...“

Tu končí dôvera Dobova. Už neverí Martinovi. „Chcú ma dostať. Banujú, že som vtedy umkol. Ako vábi!“

Je natešený, že prehliadol ich lesť. Čosi ho núka, aby ho i on vodil ďalej za nos. S tvárou veľmi vážnou.preriekol: „Už je neskoro.“

„A to prečo?“

„Ona vie, prečo.“ A pohol plecom ľahtikársky. „My sme sa celkom rozišli.“

„Tak?“ diví sa Martin. „Tak tedy!“ A myslí si: preto tedy plače, preto je bľadá! „A nemohlo by sa to napraviť?“ pýta sa.

„Už to najlepšie tak nechať.“ Zamyslel sa na chvíľku a pohľadel do zeme. Zachcelo sa mu pred Martinom ešte povystatovať sa. Vidno, ten málo vie a všetko uverí. Doložil tedy: „Ja veru nezačnem. Ja som nie vina.“

„Hľa, i toho obletuje šťastie,“ dumá Martin, „a on ho odkopáva!“

„Ale ak bola príčina malá,“ prehovára ho. „Pre pletku netrhajte vernú ľúbosť. Veď je to veliká vec: ľúbosť ozajstná. A ona nezačne — vy musíte ustúpiť. Ako to žiadať od nej? Keď ustúpite, uvidíte, ako zmocnie jej ľúbosť. Bude vám za to ďakovať.“

Nebadá chudák, že tu zašiel do končín, z ktorých včera brata vyháňal.

„Pletka to nebola — veliká vec!“ To vraví veľmi tajomne. Sťa by za slovami sa skrývalo boh vie čo.

„Ale predsa: ona vás rada, čaká vás, plače...“

Dobo hľadí naň ostro, či to pravda, lebo žart. Na Martinovi vidno, že hovorí vážne. A veriť predsa nemožno. Veď ako zachodila s ním, menovite k ostatku. „To starý ho nabaláchal — chce ma privábiť.“ Ako by mohol veriť? Taká premena razom! Veď keby

to u nej bol býval iba vrtoch. lebo žart. Ale ona bola vážna, a aká vážna! Tak sa nežartúva. „Oklamať ma chcú, zvábiť, potom vysmiať, alebo ubiť. A čerti vedia, či i tento pravdu hovorí!“ A veriť tu ozaj ťažko. Aby ich sok šiel meriť! Skôr by ich rozdvojil. A Martin je predsa sok. Iba sa zjavil, už na nej ukázala sa zmena. Nie, neplakala tá za ním...

No nedal znať, že vycítil ich zámer. Miesto odpovedi pohol plecom, ako by chcel riecť: nech čaká, nech plače, čo ma do nej?

Martin stojí pred záhadou, ktorú nezdolie rozlúštiť. Iba cíti radosť, akúsi veľmi tajnú, že Dobo nechce sa dať prehovoriť. Radoval by sa — lenže aká to radosť sebecká! Betka ju zaplatí horkými slzami a starý trápením... Čo mu povie? Ako ho uspokojí? Ťažko mu padá, ťažko — a predsa sa ponáhľa ešte prehovárať Doba.

„A čo sa vám nepáči na nej? Nie je vari hodna, aby mládenec zatúžil za ňou? Ja myslím, nič je nie horšia od druhých. Veď i ako by bolo, že by vám chuť tak naraz odpadla od nej. Čo je za príčina?“

„Veď ona vie,“ odpovedá Dobo.

„Ale chcem vedieť ja — chce vedieť on,“ rozohnil sa Martin.

„A ja nepoviem. Čo vás do toho?“

„Čo mňa do toho?“ Na čele navrela mu žila. „To, že ju ľúbim. To, načo si chodil za ňou, čos' ju zavádzal. Takto sa opovážiť! Nevieš, čo je to?“

Dobo sa chytil kľučky. Smelosť sa mu vrátila.

„Ak nepôjdete, zavolám paholkov.“

Martin pokročil k nemu rozjedovaný. Dobo zmizol kdesi vo dvore.

S ťažkým srdcom berie sa domov. Nevykonal, čo mal; nevyzvedel nič. Zápletka, že ju nemožno rozmotať. Prečo ju zohrdil? Iste má príčinu a velikú. Taký poklad neodhodí pre maličkosť. Čosi veľkého muselo sa stať. Len čo! Skúma, prevracia vec na všetky strany. Tisne sa mu myšlienka, od ktorej znoj sa rúti na čelo. Čo, keby sa bolo stalo, čo jej materi? I tá sa splietla s pisárom za bratovým chrbtom... Čo, ak sa i tu dačo takého!

A už ho nepopúšťa tá mátoha. Veď iba takto sa dá vyložiť všetko prirodzene a jednoducho. I prečo bľadne a plače, i prečo ju nechce bývalý milenec.

V hlave mu hučí, oči sa zalievajú slzami...

„Čo starému — čo tomu povieš! Čo sa bude robiť?“ Tu už nemyslí na seba, zabudnuté sú všetky bôle. Myslí na ňu, i na to, čo hrozí.

Betka medzitým je veselá.

Rozveselila sa včera večer, ako prišiel ujo domov. Videla na ňom, že ho čosi potešilo. Bol veselý, ako málo kedy. Mal prečo. Previedol, na čo sa podobral. Spriahol dvoch mladých ľudí. Zaopatril sestrino dievča dľa svojho srdca i jej srdca. Veliká starosť spadla mu s hlavy.

Nesadol k stolu, ako obyčajne. Nečíta knihy Machabejských: prechodí sa dlhými kroky po izbe. Tu i tu šibne okom na Betku, i usmeje sa pod fúz. Ona si nevie vysvetliť, čo mu je. Tu zastal pred ňou, podoprel bedry a díva sa, díva... Ona tiež hľadí do tej záhadnej tváre, ktorá je vážna, ba chce byť prísna — a predsa okolo úst akási mäkkosť a vľúdnosť.

„Akože — čepec hotový?“ ozval sa z nezrady. „Hotový, čo? Zíde sa, zíde — onedlho.“ Nahol sa nad ňu a štipol ju ukrutne do líca. „Už príde — checheche, už príde.“

Betka nevie, čo to značí, iba sa díva. Smiech ujov je strašný, nepočula ho nikdy takto sa smiať.

„Bol som uňho — bol, u Martina,“ rozpráva teraz už veľmi vážne. Sklonila tvár hlboko nad šitie, bojí sa, že jej srdce vyskočí. „Bol doma. Rozpoviem — takto a takto: čo je, ako je. On priťapil: veru! Checheche!“ A znovu ju štipol do tváre. Jej sa to zišlo — prišla k sebe. „Neochotný svet — tisnúť, ako mechúr do vody,“ pokračuje pokyvujúc hlavou. „Jakob sedem liet slúžil, kým vyslúžil. A ja — ja tri roky sa vláčil — tri, nech som Kubo! Každé Turíce jubka z kanafasu. Jakob vyslúžil, ten hej. Ja hada! Šla za druhého, tak!“ Tu ako by sa bol trochu zamyslel. „Tak veru! A teraz — Pane Bože! Mládenec — a doma čupí, neozve sa, kde by, čo by... Čaká na hotovô. I to pečenô do úst! Bohu prisám: pečené holuby! Tým iba také. Ísť k nemu, vyšturkať ho. Ako sysel v diere. Sedí, kým ho nepodlejú... Sedel by — ani nohu z izby! Ja musím poň, ja... No, aspoň je. Chvalabohu! Teraz už ty — na tebe rad, dievča. Hotuj čepec!“

Betka vyskočila, hodila sa mu na prsia, tisne mu hlavu k svojej. Slzy jej tečú.

„Zase zdýma — a musí zdýmať!“ hundre ujo, ale za to hladí ju po hlave. „No dobre, dobre. Ty pôjdeš, ta — za ním. Ja sám...“ Tu sa ona silnejšie pritúlila k nemu. „Veru lúčiť — no i to musí byť; bez toho nikam. Zákon je taký: žena za mužom... A my — my ďakovať Bohu. Pomohol! On — iba on. I ochránil. Ja ďakujem...“

Tu mu hlas udrel do fistuly, i musel čosi preglgnúť. Odvrátil sa a chytro si šuchol po očiach.

„Akí ste, ujko, dobrí — ako vás ja rada!“ vyznáva mu Betka, i diví sa, kde nabrala smelosti takto hovoriť. „Najprv som sa vás bála, a veľmi, že ste ukrutní... Čím ďalej, to väčšmi vás rada. Čo by bola dala prvej za to, keby to bola mohla vysloviť! Ale smelosti nebolo. Vždy ste ma zahriakli. Ale teraz vás inakšie rada — už sa nebojím povedať. Len sa bojím, že sa nahneváte na mňa...“

XV.

Minulo dakoľko dní, Martin sedí doma, sťa v žalári. Bojí sa, že ak vyjde, naďapí sa Dukát, a toho stretnutia sa nesmierne bojí. Odkladá ho, kým sa odkladať dá. Vie, že sa vec konečne musí

rozriešiť, tak alebo tak — no on aspoň hľadí ju oddialiť, ako všetci nerozhodní ľudia. Žije teda v ustavičnom napnutí a strachu.

Chudák Mišo tiež sa nemá skvele. Prorokovali mu všeobecne, že Hana sa bude vraj driapať domov, prosiť, ruky spínať. Nevyplnilo sa, a tí istí sa mu teraz smejú.

Hana sedí u Hurtáňov, v dome rodičovskom. Prijali ju s otvorenou náručou. Hurtáňka hneď postavila vodu na ohnisko, aby bola ustavične vriaca naporúdzi, že ho obarí „ako besného psa“, keď príde odpytovať, prosiť. Keď dosť dlho nechodil a dreva sa moc minulo, pomyslela si: „Nie je hoden ani tých triesok.“ Namočila metlu do takej veci, ktorú gazda vo dvore trpieva iba do jaseni a potom na kapustnú hradu vyváža. Namočila, že ho dokonale poobháňa „a poctivosť, ako svedčí, mu ohradí.“

I metla čakala dosť dlho, až sa Hurtáňke zunovalo hľadeť na ňu. Zahodila ju tajne kamsi do medzierky. Za to už i starého došiel hnev, vytiahol z plota kolík, že ho „dokonale ochladí,“ keď vstúpi do dvora.

Mišo vzdor takýmto prípravám nechodil a nechodil.

„Čo je to za divoch,“ ponosuje sa stará. „Iný by už tu bol, a ty si vravievala, že ho okrútiš okolo palca.“

„Veď on príde,“ teší sa Hana. „Bude treba prať šaty.“

Verí pevne, že Mišo si so všetkým poradí, iba pri praní nie. Ale Mišo ukázal, že ani prania sa nebojí. Najal ženičky, dal navariť hriatej, pračka bola veselá a skvelá.

Tento čin podlomil hrdosť Haninu. I stará vyslovila sa rozhodne: „Táto vec sa už musí pokončiť. Odkladať nebudeme.“

Tak nasledovaly známe návštevy ženičiek. Mišo už-už popúšťal, ale i v tom slúchol Martina. K úžasu Hurtáňovcov takého posla mieru vyhodil predo dvere.

Blížilo sa Všechsvätých. V každom poriadnom dome sa umýva, maže, líči, aby dom bol čistý proti zime. Práca, ktorej muž sa hrozí a pomerí sa i so satanom, aby ju obišiel. Na ten čas padá i hostina, treba piecť koláče — zase vec, kde muž si neporadí. Tu je istá, že Mišov vzdor poláme sa na omrviny. Má už i podmienky, akými ho poviaže na ďalej.

No Mišo, sťa ten hrdina, prestál i túto próbu a to skvele. Dom dal vyriadiť, koláčov napiecť. Sama ich koštovala. Eva Brcuľovie, tá dobrá duša! sama jej doniesla kus kapustníka. Eva, to je tá istá, čo sa tak za Miša držala, a keď si bral Hanu, robila také divy.

„No — nie je dobrý?“ pýta sa Hany. „Však ver' dobrý! Ako si to vie taký chlap poradiť!“

Hana neodpovedá, ale hnevá sa na ňu. A čo horšie, sama musí uznať, že kapustník je znamenitý. Biely, ľahký, plnienka podarená. Trpkými slzami vdovstva ho zmáčala.

Sama jej mať sa rozhorčila nad kapustníkom.

„Veď je to ako strigôň!“ zvolala. „Kde sa to v ňom nabralo! Ani vody zamútiť — a tu vypeká koláče, ani pani farárka! Podučil sa, podučil. Takto je už nič, keď sa raz [illegible] robotu. Musíš ho ty postrašiť, starý, žes' mu vyst[illegible]ky.“

„Veru to!“ vysmieva sa Hurtáň. „Najeduje sa, vyplatí do krajciara. Čert ho vie, čo ten má v armarii! Kupcovci sú národ! Starý skyvražil, nahabal groší, neukázal, koľko má... I tento čižmár: kúpi dom, vysádže zaň — a ani neznať na ňom. Možno má groší ako pliev ešte, chytro napomôže brata. A potom čo! Čoho sa chytíte? Povedal som hneď: ženy, zle robíte, čo robíte!“

Hana sa pustila do hrozného plaču, jej mať do hroznej svady s mužom. Starý sa napaprčil, dokončil reč sľubom, že im „hlavy poodtína“ a vyhádže „tú fufnu“ so všetkým činom predo dvere. On sa nebude ošklivit „s takým prekliatym hydom“.

Od toho dňa vrčí každý v inom kúte.

Na Všechsvätých bola muzika, na ktorú Hana nemohla ísť. Prvý raz, čo sa vydala. Tu jej príde Eva Brcuľovie rozprávať, že Mišo tam bol, i tancoval, až do bieleho rána.

Odbehla do komory, v ktorej za dievoctva spávala, kam i on zabehúval kedysi. Žiale svoje predkladá Hospodinu, aby mu obmäkčil srdce, sťa kedysi Faraonovi, obmäkčil, no nie tak, aby bola prepustená, ale nazad prijatá. Veď či je to život toto tuto? Žena je nie, dievka je nie, vdova je nie. Sama nevie, čo je! Aký tam bol raj! Ona gazdina vo všetkom, žena na rukách nosená! Všetko po vôli. A tu musí sa utiahnuť... A to všetko pre také nič. Veď čože bolo? Nahnevala ho a on ju trochu „šuchol“.

„Keby prišiel, Bože, keby prišiel!“ vzdychá k Bohu.

„Veď ono by prišiel,“ dumá ďalej, „prišiel, keby ho dačo ťahalo. Hádam je rád. Možno flochnul na druhú... Vykoná rozsobáš, nechá ma a potom...“ Nad tým „potom“ nestihne ani rozmýšľať, iba sa trasie. „Vari nie? Bohatý je, mladý je, hodný je: a všakových fľandier všade dosť. Hľa, i také sa najdú, čo ho operú, okiepa. Ja, všaková je na svete čeliadka!“

Nie div, že Hana takto smýšľa o svojich protivniciach. Žena nemôže protivnici nikdy odpustiť.

Idúc raz z večierne, lebo pred obedom sa už okúňa do kostola chodiť, sňala sa s Evou Brcuľovie.

„No, dievčička, keď tak nechodí! No! Kto by sa bol nazdal. Toľké časy kuníroval! Už by veru mohol prísť. Môj Juro by ani deň neobstál...“

„Len by chcela,“ chváli sa Hana. „Príde i o polnoci!“

„Ja by to tak nenechávala. Ja by šla. Vieš, aký je chlap: nepomyslí na dobrô, len kde by, čo by. Pôjde ti do zahájeného...“

„Tedy i druhé — i druhé už vedia!“ šklbe sa za čepec v komore. „Bože, ak by tak naozaj! Čo ja hriešna stvora, čo! A ja sa na to dívať... Ja jej odstrihnem vrkoč, sebe konec sveta urobím. A keby to prečo: ale že chcel u nás prenocovať. Kde bol môj rozum! Keby mne brat prišiel, či by ma nebolelo srdce, akby ho on vyhnal? A má svojho dosť — chcel možno iba dakoľko dní. A keby i navždy? Vari by sa nesniesol, keď sa snesie v cudzom dome? Všade ho chvália — a on ma všade haní. I toto on, i toto... Mišo by už bol tu, aby nie on!“

A zvláštno, už sa nehnevá naňho, na Martina. Iba sa ho nesmierne bojí.

Začaly sa i priadky. Hana nejde medzi nevesty, pridružila sa k starým ženám. Z dvojakej príčiny. Medzi nevestami by sa jej nesladilo, bolo by jej ľúto. Medzi starými sa jej tiež nesladí, ale aspoň nemôžu robiť reči na ňu, keď je medzi nimi.

Idúc raz z priadok, okolo pol jedenástej, vidí, ako sa odráža na bielom snahu statná postava muža. Bola sama, dych jej zasekol, srdce zabúchalo. Celkom ako za dievoctva, keď sadol v komore k nej... „To je on — on má takú peknú chôdzu! Sťa mládenec..." myslí si. Vôbec na Mišovi sa jej všetko začína páčiť.

Prišlo sa im vyhnúť. Chcela stupiť do snahu, lebo chodník je úzky. V tom ju lapil okolo drieku, naddvihol, pritisol k sebe. Zvrtol sa a položil pekne na chodník. Skoro zamdlela, je omámená. Kužeľ i s vretenom padol do snahu. I ona, aby nepadla, drží ho tuho okolo hrdla a šepká: „Mišo, Mišo..."

Mišo sa zahanbil. Čo by riekol Martin, keby toto videl! A ešte keby zvedel, že skoro hodinu striehol na ňu tam zpoza toho uhla. Tak tedy stretol sa s ňou celkom „nenazdajky". Čo by riekol! Aký smiech! I ona ho bude hádam vysmievať.

Chce predísť podozreniu i s veľkým podivením vraví: „A si to ty? Ja že to dáka dievka!"

Hana, ako by ju bodnul do srdca. „Čakal druhú — nazdal sa, že som druhá!" I vidí sa jej, že sa nebo rúca, po kusoch padá na túto nesličnú zem.

„To ty i druhým takto!" zvolala konečne; ledva zdolie utajiť plač.

„Prečo nie?" odpovedá šelmovsky. Je dobrej vôle, i do žartu mu ide. „Snah vyše kolien — vám ženským bieda. Načiera sa za sáry."

„Ale toto bolo trochu viac! Preložiť a preložiť je rozdiel..."

„Nuž trochu som pritisol, hej. Nuž ale vy to rady. No vari nie! Ako si sa ovalila..."

Mišo si len žartuje, netušiac, čo sa s ňou robí. „Už sa ani nehanbí — Boha nebojí. Povie do prosta!" Strašný hnev v nej búri. Bez slova sa berie preč. No tu jej huplo do hlavy: „Toto je možno ostatný raz. Teraz je čas, budeš banovať, žes' to prepásla."

Vrátila sa k nemu prudkým krokom. „Nuž ty tak!" dohovára mu, sršiac hnevom. „To je tvoja vernosť?" Tu jej už slzy vypadly. „Tak chytro si zabudol na všetko, na našu ľúbosť — i na prísahu. Nevieš, čos' mi prísahal pred oltárom?"

„Kde by nevedel," odpovedá tiež rozochvený. „Viem, akože! Vernosť až do smrti... Ale i tys' prísahala, že budeš nasledovať muža. Opustíš otca i mater a všade za mnou. Čos' to smyslela — ha?" Vraví to hlasom, že ľad by sa roztopil. I v jej srdci mizne trpkosť a hnev. Skoro vykríkla od šťastia, keď jej ovinul rameno okolo drieku, tisne ju k sebe a šepoce predivným hlasom: „Čože si mi utiekla? Čo sa pokrývaš? Čo potuluješ po cudzích kútoch? Veď ty máš svoj dom — a mne tak clivo za tebou! Nie, keby

nebolo detí, už by si bol dačo urobil! Čože to robíš? Ale sa chceš nadobre rozísť?" Tak hľa šepoce Mišo svojej Hane, slová idú rovno zo srdca. Zabudol na Martina, na smiech, na všetko. Ľúbosť vstala zmrtvých, mocná, mohutná, porúcala okúňavosť, všetky prekážky.

„Ach, Miško, ako som obanovala! Nejednu noc preplakala."

I jej tečie z úst vyznanie, aké by nikdy nebolo sišlo s jazyka. Nehanbí sa zaň. Vraví úprimne, čo sa ukrýva v srdci. Odokrýva mu poklady zakliate. I túli sa k nemu, ako ani v prvé dni manželstva.

Došli pred Hurtáňovský dom. Stoja na môstku. Ťažko sa rozlúčiť. Takto, hľa, bývalo kedysi!

„Najradšej by ťa pojal hneď," vraví on hlasom roztúženým, „ale ľudia by ohovorili. Dočkáme už do zajtra. Zajtra popoludní si prídem. Nech celý svet vidí, nech sa čuduje! Tú vec musíme už raz vyporiadať. Nech nebude už medzi nami. Veď vieš, Martin. Veď on je nie taký, ako sa vidí. Beta Dukátova sedí mu v hlave — nechce jeho, ale Doba z Lehoty. Preto je taký ako sršeň do teba. Mrzí ho celý svet. Veď vieš, ako býva v takom kríži."

„A čože ona smýšľa!" ozvala sa Hana dávnym, rozhodným hlasom. „Ďakovať môž' Pánu Bohu za také šťastie — ďakovať!"

„Naozaj?" zvolal Mišo prekvapený, neveriac vlastnému sluchu „Naozaj? Ty si predsa len dobrá ženička!" Tisne ju k sebe vrelo· „Vidíš, aká si ty ženička: zlatom ťa neodváži! I jemu to poviem· nech zvie, čo si za. Počkaj len, ako sa zahanbí, že ťa držal za takú..."

Boli by prestáli vari do bieleho rána, bárs mrázik dobre priťahoval.

Ona vbehla do komory. Kľakla k posteli, ďakuje Bohu za veliký dar. Navrátil jej muža, šťastie, pokoj. Čo môže žiadať ešte? Má všetko, všetko. Bola opovržená, potupená — a hľa, už sa nemusí okúňať.

„To sám Pán Boh tak dáva. Iný nemá tej moci a dobroty..."

A nielen navrátil všetko. I odmenil za utrpenie. Naučil ju oceniť šťastie. Vážiť si ho. Ona nikdy netušila, čo je to za bohatstvo! Dnes už vie. Veď sotva bude druhej na svete, takej šťastnej. Ona ako by vyvolená z tisícich.

Srdce ju núti vykonať niečo zvláštneho. Niečo takého, čo by sa sama nebola nazdala. Dáku ťažkú obeť priniesť, takú, čo by stála moc premáhania.

„Pomerím sa s ním — zo srdca pomerím. Odpýtam ho, čo na kolenách..."

A to jej už nie obeť: veď je to samo v sebe už nové šťastie. Oddiali to, čo ju delilo od muža. Pritiahne si ho bližšie. Nie, to je nie obeť — to je zabezpečenie šťastia. Ale obeť dáku, naozajstnú...

Prišlo jej na um, že Betka nechce Martina. Keby ju tak mohla prehovoriť! Ako by sa Mišo tešil!

„Pôjdem k nej, hneď zajtra ráno. Pôjdem..."

A i v tejto obeti sa jej ukazuje zárodok vlastného šťastia. Martin sa utíši, uspokojí, bude mať vlastnú domácnosť: nebude sa miešať medzi ňu a muža. Ešte iba úmysel dobrý, a už v ňom ukrytá odmena, a bohatá!

Spokojnosť a radosť rozmáha sa v duši. Dobré úmysly, šľachetné city povstávajú v nej a sú mäkkou poduškou, na ktorej sladko sa spí.

XVI.

U Dukátov zase smutno. Minul deň, minul druhý, tretí: Martin neprichádza. Dukát je udivený, čo to má byť. I trápi sa pre Betku. Aká bola vtedy spokojná! Ako osmutnela teraz. Vidí dobre, aké je líce bľadé, ale mlčí. Hnevá sa na Martina.

Včera večer idúc spať, šiel von. Tu čuje z komory Betkinej ako vzdychanie. Vstúpil dnu. Sedela na posteli, zľakla sa a ako by rozpletala vlasy.

„Nespíš?“ hlesol nežne a starostlive. Ona sa odvracia, ako môže, aby jej nebolo vidno tvár. „Ja tiež — ako myš na vreci. Ani noci, ani dňa. Kríž, trápenia! Ešte ja ako ja... Hm, plačeš?“ pýta sa otcovsky. „Neplač. Čo spomôžeš? Nič. Za vlasy ťahať? Ako ho prisilíš? Darmo je — nechce... Poručiť Bohu! Čo urobíš — kto poradí?“ I kloní hlavu v ťažkých myšlienkach. „Aspoň vedieť, prečo — aspoň to! Nebolo by ľúto. Ale sľúbi i to, i to: čakáš — spraví ťa bláznom... To hriech! Posmech zo starého človeka! Veru, posmech — a veliký! Ja že človek inakší — vážny, hodný. Smeti! Pobehaj, posmevač! Chodí — líška sa, potom takto! A ešte poza humna, potme! Nestatočný! Sedať na lavici posmevačov...“

Betka sedí na posteli, ruky složené v lone, hlava nachýlená. Každé slovo ju bolí, páli. Ziera na život i minulosť s inej strany, s tej, čo jej bieda ukázala. Povedomie viny stojí jej pred očima. Oplakáva vlastnú vinu: ale to nie dosť. Čosi ju núti, aby sa vyznala...

„Ach, ujko, vy neviete všetko,“ vraví pokorne, chytiac ho za kostnatú ruku. „Ja sa musím sdôveriť. Mala som sa dávno, kým bol čas — ale som sa zhákla; bála som sa. Teraz sa už nebojím. I čo potrestáte, trest bude sladký. Aspoň srdcu odľahne... V ten večer nebol na humne on: tam bol Rybársky. To bola naša ostatná schôdzka — tam som ho odpravila. Už som videla, že darmo chodí — odpravila som ho. I hrozil, i prehováral — srdce už nedopustilo sa vracať... Tak ste nás dostihli. Dobo utiekol, on sa nadaril. To bol môj trest: videl ma s druhým, videl váš hnev... Vďačne by bola umrela — vďačne! A ako šľachetne sa zadržal. Nechal podozrenie na sebe, len aby utíšil vás. A ja som mlčala. Nebolo smelosti povedať...“

Čaká, čo ujec na to. Ale ten sedí, smútok na tvári. Je napísaná na nej jej vina, osud, i odsúdenie... No ústa, vždy hotové ku karhaniu, sú ako nemé.

„Ach, ubite ma, ubite!“ prosí Betka.

„Dosť ťa bije bieda — dosť," odpovedá hlasom tichým. „Toto už inô — celkom inô... Najlepšie to pochovať — naveky pochovať. Chceš zostať u mňa? Kým som tu — chceš? Nebude ti to ukrutný trest?"

„Oj, u vás, ujko — u vás!" A bozkáva mu ruky náruživo. „Vďačne, ak ma nevyženiete. Vďačne!"

„Nemáš na srdci dačo?" pýta sa skoro šepky. „Veď vieš, dievča s mládencom! Nemáš sa pre dačo hanbiť? Vieš, pridáva sa... I druhé sa pomýlily — i druhé, bárs sa nemaly... Nuz, čo?" Hľadí sa premôcť, ale hlas sa mu chveje. Oči sú k nej obrátené starostlive, ale i s bázňou, akej uňho nevídala. „Povedz pravdu — ako materi: čistú, svätú... Neodvrhnem ani takú — nie..."

Tvár ukryla na jeho prsiach, plače ľútostivo, usedave. On ju k sebe vinie, čaká trpelive, bárs duša sa mu trasie strachom...

„Ja som povedala všetko — vidí Boh! Tajiť nemám čo..."

A on verí pevne. Taká lož je nemožná.

„No, pokoj. Ľahni si. Neplač. Nemáš prečo. Si dievča statočné... Choď spať — teraz si už moja!"

Pohladil ju s materskou nežnosťou a odišiel.

Ľahla si, usušila slzy, zaspala pokojne.

Po veľa trápnych nociach dnes prvý raz prebudila sa uspokojená. Nič ju netlačí na duši, žiadna vina. Veď ujec odpustil, i k sebe privinul. Cení v ňom vysoko tú dobrotu. Vidí jeho snahu, pritúliť ju v ťažké dni. Keby nie toto nešťastie, nebola by nikdy zvedela, aké má srdce pre ňu. Ako ten dobrý hospodár: dobré víno zachoval ku koncu; predložil ho, keď je najväčší smäd.

Priučila sa už trochu odriekať sa, spokojiť sa s málom. Láska ju niesla vysoko — už toho cieľa nedosiahne. Bolí to, túžba žije, ozýva sa, ale srdce poddáva sa železnej nutnosti. Je v ňom trochu pokory, vypestovanej sirobou, i krutým životom: tá ju učí pristávať na málе.

Ešte včera sa jej zdalo, že tu nevydrží. Trímal ju veliký nepokoj, strach pred čímsi neurčitým, čo ju neminie. Večer sa všetko prevrátilo. Ujec sa objavil, odokryl pred ňou — pritúlila sa k nemu. A hľa, už cíti pokoj, istotu.

Život stojí v novom svetle pred ňou. Budúcnosť sa kreslievala čarovná, skvelá... Cifry opadaly, klamy i šaľby. Obraz ani takto nie je protivný. Je jednoduchý, ale tichý, milý.

Takú ju našla Hana.

V Betke sa vzbúrilo, čo bolo utíšené, keď ju zazrela. Veď je to jeho švagrina, na ktorú sa žaloval. Nemá ju rada. A predsa je rada, že ju tu vidí...

„Ušiješ mi vizitku," vraví Hana. Betka čakala snáď dačo iné. Sklamaná berie mieru. „Ani jednej nemám súcej do kostola. Čo treba súkno, v nedeľu donesiem."

Vec je vybavená, ale Hana sa nehýbe. Sedí v komore Betkinej. Betka klopí oči pred jej skúmavým, smelým zrakom.

„Akože sa mávaš?" pýta sa Hana.

„Nuž tak."

„Nehotuješ sa k vydaju? Ideš vraj mať ohlášky na fašiangy.“
„A s kým?“
„Vraj s tým z Lehoty.“
„To je nie pravda!“ zvolala s hnevom. „Kto to vymýšľa?“
„Ide chýr taký,“ pokračuje Hana a zdá sa jej, že Mišo nevie dobre, čo vie. „Vraj sa máte radi.“
„To je nie pravda!“ odpovedá nahnevaná. „Ani mi nevravte...“
„A prečo nie?“ zkúša ju Hana ďalej. „Dobo je človek hodný, statočný. Ťažko takého druhého najsť...“
Betka sa na polo odvrátila od nej. „Dajte mi pokoj.“
„Veď ja nič,“ pokúša ju Hana. „Ale povedať musím, že je inakší, ako môj hlavný švagor.“ Zostrila zrak, pripäla jej ho na tvár — tá je poliata rumencom. Hana sa trochu, ale len trochu, usmiala. „Pomysli si, aký človek je to! Pyšný, nedaj Pane Bože! I v dome mi chcel rozkazovať. Ale ja som ho chytro vypratala!“
Tu sa rozosmiala, radostne, srdečne. Ale nie na tom, čo vravela, ale na Betke. Tú trhá od jedu.
„Myslíte, že to bolo pekne?“ okríkla ju Betka. „To vám je hanba — vám!“ A hlas sa jej zatriasol rozhorčením a žiaľom.
„No veď ja viem,“ mierni sa Hana. „I pomerila som sa s ním.“ Tu Betka pozrela vľúdnejšie na ňu. „Pomerila ver'. Čo sa máme hrýzť? Radšej ustúpim ja. Ale by sa nebola, nie... Ale keď i tak ide preč...“
„Ako?“ pýta sa Betka, obrátac sa k nej.
„Preč ide, čosi ho vábi do toho Miškovca.“
Betka zbľadla a sadla si na posteľ. Obe zatíchly. Hana vidí, čo chcela vidieť. Tu už netreba ďalších slov.
„Čo ti je, dievča?“ Chytila jej hlavu a dvíha proti svetlu. Oči sú zarmútené, zaliate slzami. „Čo ti je? Veď ty plačeš...“
„Keď ma ujo vždy hreší...“
Hana sa šelmovsky usmiala a rediká sa z komory. Betka ju vyprevadila pred vráta — a rúti sa nazad do domu.

XVII.

Martin sedí doma samotný. Večerom vstúpil k nemu Mišo.
Martin privykol týmto nudným návštevám. Vie ako iste, že Mišo začne sa žalovať a výčitky mu robiť. Ani nebadá, že na tvári mu sedí radosť a uspokojenie. Zaujatý je sám sebou.
„Martin, ty si mi predsa poradil dobre, že hlobnúť ju dačím,“ začína Mišo zďaleka; „dobre, ale iba v tej jednej veci. Na ženu dakedy i kríknuť — i porisko. To je pravda.“
„No — chvalabohu, keď len uznáš. Predsa kedysi!“ posmieva sa mu Martin. „Už azda ma nebudeš unúvať, kedy ti príde a či príde...“
„Veru nie. Hana je už doma.“
„U teba?“ pýta sa skoro zdesený.
„U mňa — povedám, doma. Doviedol som si ju. Sám som bol po ňu.“

„No — a ti je duša na mieste? Vidíš, ja som to dávno čakal, dávno. Tys' ju ver' čertovsky potrucoval. Bude tá pamätať! Akože: prosils' ju? Dlho sa ti dala prosiť?“ A rozosmial sa od jedu.

„Len posmeškuj, synku, posmeškuj.“ A Mišo je celkom spokojný. „Múdry si človek, ale iba v tej jednej veci. V tejto druhej by ťa už prekabátil každý papľuh. Ty, že čakať, kým sama príde, pokorná... Synku, len si počkaj, len! Ty musíš ísť proti nej — ty! Ale ty to nechceš uznať. Preto sedíš tu taký zamosúrený. Radšej sedí, prišíva príštipky, ako by povedal slovo, ako zákon Boží káže, čo mu už pol roka trčí v gágore. Taký si ty mudrák. Ja nie. Šiel som, povedal som — Hana uznala: čo sa, reku, budeme trápiť? Hybaj ty, reku, žena, domov.“

„A ona? Nevysmiala ťa? No — možno poshovie dva, tri dni. Kým sa aspoň zohreje v dome!“

„Veru poshovie — a dobre! Synku, moja Hana je žena — ako kus chleba: ale nie suchého, s maslom. Takú ti žičím, takú...“

„Myslel som, že si mi lepší brat!“ smeje sa Martin.

„Čo — ani bratovi lepšej! A ešte tebe! Ty nezaslúžiš nijakej... Alebo takú, čo by ťa preberala. Veď ty prirastieš na tú tvoju panvičku, či čo je. Takú, čo by ťa papekom dakedy pošteklila po rebrách. Takú tebe! Ale moja Hana... Vieš, že sa ide pomeriť s tebou? Len či sa nepobijete! Ty si veľmi súci...“

„No — už vopred neveríš, že to bude smierenie... Dobre máš!“ A doložil už hlasom vážnym: „Vieš, ak to má byť tak, ako u krstnej matere — lepšie, nechajme to tak.“

Sedeli takto do mraku a pichali sa bratsky. Tu vstúpila Hana. Mišo sa smial sám sebe, keď videl udivenie bratovo.

„Prišla som vás pozreť, ako sa vám tu býva,“ prihovára sa hlasom neistým.

„Veru ťažko ti muselo padnúť!“ šibe ju Martin.

„Nuž ťažko trochu... Človek nevie, čo vy poviete. Ale už musí byť, čo ako. Mňa samú to domŕzalo: hneď v ten večer, keď ste odišli. Ja som to nemyslela tak, ako mi vypadlo. I ľúto mi bolo. Veď ja viem, že ja som na vine, ale...“

Martin je hlboko dojatý. Vstal a chytil ju za ruku. „Naozaj, premena veliká!“ díva sa na ňu vľúdne, s usmiatou tvárou. „Vidíš, takú som si ťa vždy myslel vo vojne — takúto driečnu švagrinu! Bude to radosť! Budem už mať kde zajsť, vše takto večerom.“

„Do nás vy moc nebudete,“ rozosmiala sa Hana. „Keby ste vedeli — ako vás inde čakajú!“

„Kde?“

„U Dukátov, Betka — ani neviete!“

„Tá?“ A Martin sa trpko rozosmial.

„Tá!“ vraví mu určite a pevne mu hľadí do očí.

„A kto ti povedal?“

„Čo oči vidia, srdce uverí... Na vlastné oči som videla Veď to hneď poznať — iba pozreť, iba raz!“

„A ma neklameš?“

Ruku vložila na srdce, hľadí mu úprimne do očí.

„Hana — Hana!“ zvolal hlasom rozochvenym. „Ak je to pravda, ja...“

Nedopovedal. Začal sa riadiť, ale všetko mu letí z rúk. Trasú sa, ako libačka. A hneď i odišiel do Dukátov.

Mesiac zasvietil, na nebi skvie sa tisíce a tisíce hviezd. Tak ako v ňom tisíce túžob a nádejí...

Nazrel oblokom do izby. Starý sedí a číta, iste knihy Machabejských. Jej tam nevidno. Zakráda sa ku komore, odchyľuje dvere. Dlhý pás mesačného svetla padá na truhlu, na ktorej sedí ona.

„Ako sama sedí!“ dumá Martin a díva sa na ten čarovný zjav. „Ani čo by to bolo vo sne, tak to prichodí. A ja tu! Čo ja tu hľadám? Ak ma podviedli? Teraz by už bolo ťažšie, ťažšie sa premôcť. Nech Pán Boh chráni!“

Zastal pri dverách, ani sa nehýbe.

„Ujo?“ pýta sa ona tichým hlasom.

„Ja,“ odpovedá on. Priblížil sa, že svetlo padlo i naň. Ona sa díva ako zanemená. Myslí hádam, že to zjavenie. Martin sa nemôže spamätať. Pripadá mu ona ako bytosť vyššia. Mesiac jej oblieva hlavu svetlom magickým, tvorí okolo nej akoby žiaru. „Nebojte sa, ja som to — Kupec.“

„Ešte vidno, že sa nespamätala. Jej zdá sa to všetko veľmi podivné. Ako by sa zjavil duch. Myslela práve naňho — tu pred ňou on, sťa vtelená myšlienka.

„Ujo bude v izbe,“ vraví hlasom zamierajúcim, povstávajúc. „Ak sa chcete odobrať...“

„Ja?“ diví sa on. „Ja sa odobrať?“

„Idete vraj preč — do Miškovca.“ A v jej hlase znie žiaľ a v Martinovej duši kvitnú nádeje.

„A kto to zas?“

„Vaša Hana.“

„Ešte čo!“ A tu sa už rozosmial. Šípi, čo Hana vyviedla. Vybozkával by ju za to. „Ja tam nemám čo hľadať. Inde sú moje korene. Iba tak by šiel, keby ste ma vy poslali...“ Tu si vzdychol, ako po ťažkej práci, i pokračuje: „Ale ak vy poviete, čo len slovo, ak dáte znak, čo aký malý...“

„Tedy zostaňte!“ zvolala veselo. Slepý by bol zbadal, ako sa zmenila.

A jemu ako znejú také slová! Toľko v nich prostoty a srdečnosti. Prišla naň odhodlanosť slepá. Samota, jej úprimnosť, krása večera — všetko podporuje v ňom tú odhodlanosť. Sám sa nenazdal, iba keď ju mal na prsiach. Tisne ju vrele k srdcu. Cíti nekonečné blaho — ona sa nevymkýňa, v nemom pozabudnutí kladie hlávku na jeho plece.

Ale to trvalo krátko. Zas sa mu chce vytrhnúť, chce ho oddialiť. Jemu sa zdá, že ak sa mu vymkne, že ztratí ju navždy. Drží ju pevne.

„Prečo, prečo!“ dohovára jej hlasom strhaným. „Nie som hoden, nie. Ale vás tak rád, tak... Neodháňajte ma.“

„A čo ja!“ zaplakala na jeho prsiach. „Vy to možno iba tak... Ak vám Hana povedala dačo. Chcete ma z milosrdenstva... Ja to nemôžem... Ja by sa hanbila!“

„Čo to — čo to zas?“

„Že ma iba ponúkli...“

„A kto vás núkal?“

„Ujo...“

„Tedy to bolo mne? Naozaj mne? Keby ja to bol vedel!“

Betka sa trasie na jeho prsiach sťa list osikový. Sklonila hlavu na jeho široké prsia a už sa nevymkýňa. Tak sladký tento okamih po dlhom utrpení; i duši sa zíde pookriať na úslní šťastia.

„A cit vám nezjavil?“ šepce mu hlasom rozochveným. „Viete, čo ste povedali: že ľúbosť uhádne všetko, tej že sa nič nezatají...“

„Dosť sa ozýval, dosť! Ale ja, blázon — ja mu neveril. Ako sa ozýval!“

Starý pričapil knihu, keď ich videl vchádzať jedným vrzom do izby. Najprv podivenie, potom radosť. Je nesmierne smiešny, chudák. Nevie sa pretvarovať.

„Čo to? Predsa prišiel — no! Pandúr došikoval? Tys' ho vypoťkala — sama?“

„Sám som prišiel. Prosím, ak prosbu moju prijmete.“

Starý mu podal ruku a úprimne stisol.

„Ale za posla nie ste vy súci,“ smeje sa mu Martin. „Vy ste nás iba pomútili.“

„Veru tak — najlepšie! Starý vina! Druhý raz choďte sami!“

„Veď tak som i urobil.“

„Chvalabohu! Dosť od vás — dosť, že nie pandúri...“

Po Ďure bola svadba, už v zreparovanom dome.

Hane ušila Betka divotvornú vizitku a Martin krásne kordovánky. Na svadbe bola nesmierne vyparádená, tak že Eva Brcuľovie celkom ožlkla od závisti.

Pozdrav B.

Závidím Ti, závidím
 tatranské tie hory,
kde šum stromov, vtáčat spev
 dušu rozhovorí;

kde na krýdlach mohutných
 orol k slncu vzlieta,
jak duch mocný k vidinám
 priúzkeho sveta;

kde tie búrne bystrice
  hučia vodopády
rezko, rujno jak mysle
  smelej, voľnej mladi;

kde sa dumno ozýva
  drumbľa i fujara,
tajomná jak veštica
  odkliateho jara;

búrka kde tak velebne
  hrôzou blýska, pára
jako súdu Božieho
  svätosvätá kára;

kde pred nízkou kolibou
  v noci kol ohníka
vyčkávajú valasi
  príchod Janošika.

Dajže mi skôr ohlasu,
  čo šumia tie hory:
prijde-li už ten víťaz
  krivde na úmory? —

J. D.

Povesti.

Od *F. Šujanského.*

13. Psota.

Mal psotár psotu v dome, nevedel sa jej zbaviť. Z každého kúta kukala na neho. Vypadal už sám jako tá psota, lebo, aby ste vedeli, psota má tú vlastnosť, že u koho sa zdržuje, ten ihneď jej podobu na seba bere. Myslel človek, že ona v tom otrhanom dome má koreň a milé hniezdo, ktoré sa jej nechce opustiť, i pomyslel si: Nebudem ja tu teba opatrovať — aby si ty zhorela aj so psotou! S tým pobral a popchal do vreca, čo ešte málo, neveľa mal, podpálil dom a zutekal svetom.

Keď už bol dosť ďaleko, a ustatý od cesty odpočívaja smutno sa díval na dohárajúcu svoju chalupu, len s tým sa aspoň v srdci tešil, že tá nešťastná psota, čo ho tak prenasledovala, zhorela v tom ohni, a poneváč už bol i hladný, otvorí, aby dačo pod zuby vyhľadal, vrece, a tu z vreca vykukne na neho psota, reka: Tu som!

Psota nedrží sa miesta, ale, jako všetok hyd, človeka.

* * *

Bola sa tiež aj u kováča zahniezdila psota. Stalo sa to vtedy, keď kováč ležal za dlhší čas chorý. Mrzelo kováča, nemohol vystáť smutného jej pohľadu, i umienil si pevne, že ju vydurí z domu. Počkaj vraj, veď ťa ja pohnem! sa jej zastrojil. Kadenáhle teda ozdravel, pochytil kováč kladivo, a kul a kul, len tak zvonilo. Taký buchot a cvengot nemohla zniesť psota, lebo ona, však viete, nadovšetko len tichosť a pokoj pre svoju lenivosť miluje, i ušla od kováča.

Vyhnatá chodí psota popod obloky a nakukáva, u koho by príhodnú hospodu pre seba našla.

---

14. Komár, lev a človek.

Poštípal komár leva, zareval lev, nie tak od bolasti, jako od zlosti, že kto jemu medzi zvermi najmocnejšiemu opováži sa blížiť.

Zočiac komára, čo ho to poštípal, začudoval sa nad ním a zvolal: Jak malá potvora, a jak veľká jeho opovážlivosť! Povedz, muška, z čoho máš tú silu, že sa ešte do mňa, do kráľa zverov, dávaš? — Z krvi človeka, vetí komár. — No poďže mi teda ukázať človeka, až sa ešte aj ja potúžim jeho krvou.

Davši sa na cestu hľadať človeka, stretli najprv malého chlapca. — To-li človek? táže sa lev. — To ešte len bude, dostal odpoveď.

Putujúci ďalej, dohonili shrbeného starca, o barlách biedne hapkajúceho. — Či to on? opytuje sa lev. — Bol kedysi, bol to človek, ale už je z neho len žobrák, znela odpoveď.

Konečne sišli sa s vojakom. — No, to je on, ukáže naňho komár a uhne sa na stranu.

Lev pustil sa na junáka, ale ten ho privítal najprv streľbou, a potom šabľou, a tak ťal do leva, že milý levko celý dokrvavený, nemoha prevládať, dal sa na útek.

Na úteku vyznával pred komárom, že je veru chlap ten človek. — Keď mi — vykladal ďalej — do očú napľul, len sa mi tak ziskrilo, no ale to ešte nič proti jeho jazyku, hí — ten je ostrý! tak ma ním lízal, že nebolo možnej veci proti nemu obstáť. Už nedivím sa tomu, že z jeho krvi máš tej sily, ale tomu sa ja preveľmi divím, jako sa ty do jeho krvi dobiješ, keď som sa ja nemohol?

— Nie silou, vetí komár, tej ja mám, pravdu rečeno, veľmi málo, ale lsťou. Nezbadane, jako i teba, napadnem človeka, a vrežem sa mu do krvi.

To reknúc rozletel sa s krikom velikým oznámiť celej hore, jaký je on, komár, víťaz, že i leva i človeka prevládze. Celý bez seba jako slepý leťa zavadil o pavučinu a uviaznul v nej; tu pavúk náhle urobil konec jeho hriešnemu životu.

---

15. Vlk a líška.

Kmotrili sa, a keď sa i časom kedy rozkmotrili, to sa oni zase znova pokmotrili [1]; zo samej lásky boli by sa i zjedli.

Raz, keď išli na hody (oni radi chodievali na hody), kmotor-vlk tak vrúcne počal objímať kmotru-líšku, že mala skoro dušu vypustiť; ledvou núdzou vydrela sa mu z náručia, a sotva dych popadajúc. — Rozum, kmotre, nerobte parády! vykríkla, — hybajme, povedá, radšie na veselie do dediny, tam je svadba. A už bežali behom.

Prijduvši do svadobného domu, zaujali, jako nezvaní hosti, na peci miesto [2]. Tu líška, nečakajúc až ich ponuknú, pobrala do kapsy na peci prichystané koláče. Keď bolo na stôl klásť, nebolo koláčov. Podozrenie hneď na tých dvoch padlo. — I bysťubohu, to len hľa tí zurvalci z hory! Što sa tým bohov —! skríkli svati, a — do nich! Líška, svižká, stihla ešte zavčasu von sopúchom, ale vlka, toho špatne nabili, ledva preledva so životom ušiel.

Líška, šelma prebitá, potom, keď sa uchvátených koláčov na bezpečnom mieste dobre najedla, robila si dobrú vôľu, i vyvaľovala sa na pazderí; toho sa jej do kožucha nastýkalo. Sijdúc sa potom s dochrámaným vlkom, stavala sa pred ním, jako by bola i ona sama, boh vie jako, dotrýznená, dokatovaná. Schúlená, žalostivým hlasom vykladala, že jako ju tam na tom nešťastnom veselí domlátili, až z nej vraj — ukazovala na nastokané po sebe pazdere — polámané kosti trčia. Ach, nevládzem sa, povedá, ani pohnúť, nevládzem! Nože, kmotorko, vy ste mocnejší, hej, vezmite ma na seba. A už mu bola na chrbte.

Nesúc sa pohodlne na vlku (jazdci, čo nepohodlne jazdia, tí dostávajú vlka), porúhala sa mu líška: „Nese bitý nebitého, nese nesytý sytého.“ Neporozumel vlk, čo vraví líška, od hladu ani nedal pozor na slová, ale hútal v sebe, že tú líšku shodí so seba, a nech sa robí čo chce, hlad svoj utíšiť musí.

Medzitým i líška, neveriac zubatému kmotrovi, opäť na novú lesť myslela. — Ny, ny! kmotre, hľaďteže toho koňa, čo tamhľa na lúke vylihuje! zvolala a ukazovala naň; — ej, čiže by nám ho bolo na pospas! Viete čo, kmotre, hovorí ďalej, ja ho s vami sputnám, chvost o chvost, i zavlečeme ho do hory; tam je náš. I tak učinila. Ale kôň, zo sna zdurený, schytil sa na nohy a hi! pálil,

---

[1]) Kmotriť, kmotrať sa = kmotrom, kmotrou sa nazývať; pokmotriť sa = do kmotrovstva vstúpiť, i pomeriť sa; rozkmotriť sa = zrušiť priateľstvo, pohnevať sa. Kmotrovia si obyčajne „dvoja“ či „vykajú“, čo by si predtým boli aj tykali.

[2]) Na veselie, po dedinách, majú právo i nezvaní hostia; ktokoľvek prijde, je hosťom. To bývajú jakíkoľvek chudobní ľudia a mladá chasa z obce; tí nechybia na žiadnej svadbe. Zaujímajú obyčajne na peci alebo pri dverách miesto, ztade i porekadlo: Nevolaných hostí za dvere sádžu. Tam čakajú, či sa im dačo z hostiny dostane. Na svadbu u zámožných gazdov naženie sa toľko sveta, že nielen izby sú preplnené, ale i pitvor i okná zvonku obsadené; a božechráň! dakoho preč odháňať.

vleča za sebou vlka, márne sa spierajúceho, prosto do dediny. — Do hory, kmotre, do hory! volala za ním sa uškliebajúci líška, — a nie do dediny! — A už ja vidím, kmotrička, zavýjal vlk nevoľný, už vidím, že ja zas neminem dediny!

Nemáš nad úprimné priateľstvo!

16. Vlk krčmárom, a kačka krčmárkou.

Za dávnych dávien [1]), kedy ešte pomenej sveta bývalo, stal vlk krčmárom, a pojal si za spoločnicu kačku, bo tá vraj vedela dobre merať, to jest, vedela vodu miešať. Dával krčmár ľuďom, keď peňazí nemali, aj na veru; krčmárka len za hotové dávala, ale utržené peniaze potatme pre seba schovávala. Že sa potom gazdovstvo pri takom gazdovaní nemohlo vzmáhať, to každý uzná, aj že z toho večný hriech v dome býval; žena sa s mužom vadila každý deň, že nemá čo variť ani čo piecť ani čokoľvek v dome treba, a len ho, ledva bol s korisťou zo sveta prišiel domov, opäť durila, aby šiel sháňať.

Po čase, keď už mala za plný mešec peňazí, a krčmár bol zase do sveta odišiel, v jednu tichú noc sobrala milá krčmárka svoje háby i schované peniaze, zavesila si batoh na krky, a hybaj! v úteky sa dala. Vida vlk domov sa navrátivší, čo sa stalo, poď! pustil sa za odbehlicou. Uzrel ju, niesla sa na hrone [2]). Nemoha od brehu ďalej, volal za ňou, a keď sa kačica ozrela po ňom, tu sa jej, pohybom hlavy, sosul zavesený batoh, a čľup! spadol pod vodu. Nemal už ani vlk z toho, čo nazbíjal, ani lakomá kačica, čo naskrývala, ničoho. — Od tých čias hrúži sa kačica do vody dolu hlavou, hľadajúci mešec s peniazmi, čo jej to vtedy na úteku do vody spadnul, a vynorivši dáky zdrap, natriasa ho v pysku, či vari nie sú tam jej ztratené peniaze, nuž a vlk, ten teraz po salašiech chodí vyberať zálohy, čo bol, keď krčmáril, valachom na bradu dával.

17. Králik.

Králik, ináč cárašník, to je ten najmenší vtáček (u nás). Zcela nepatrný, nevyznamenáva sa ničím, ani perím, ani spevom, ani letom. Cárašníkom ho zovú po cárachu, to jest samorostlom plote, v jakom sa drží, čo patrne ukazuje na jeho nízky pôvod. K hrdému kráľovskému menu len úskokom prišiel, a síce takým, že keď sa vtáci pretekali o kráľovskú hodnosť — bo po veštbe tomu bolo byť kráľom, kto medzi všetkými vyletí najvyššie — vtedy on, ten cárašník, ukryvší sa orlovi pod krýdlo, keď tento už bol v najvyššej výške

[1]) Slyšno i takto začínať: Za krčaha sveta.
[2]) Hron aj jako apellatívum za potok sa užíva na Horehroní.

a vtáctvo pod ním v hlbokej pokore kráľom ho vítalo, vtedy teda na orlovi nesený vtáček ešte kúštek vyššie nad neho vyletel, a tak milého orla o víťazstvo pripravil.

Lenže mu ono to slávne meno kráľovské ani mak neosoží; vtáci pritom všetkom ním opovrhujú, i stíhajú a obháňajú ošemetníka, a on splašený schováva sa i do myšej diery, ďalej od plota ani sa neodvažujúc.

Tak, hľa, nejeden chatrný človieček — prázdna hlava, podlá duša, na krýdlach priazne povznesený, ošemetne predchytuje zásluhu a dôstoj hodným ľuďom! Avšak dôstoje a titule bez príčiny ctnosti a moci sú leda zvučné, prázdne slová; kdežto opravdivá veľkosť ducha v ríši duchov i bez tamtých svrchovanou mocou, jak orol vo výšinách, panuje.

---

18. Nátcha a lámka.

Sišly sa, nátcha s lámkou.

— Vitaj, chuchňavá!

— Bohdaj i ty, kuľhavá!

— Jako sa máš?

— Zle.

— A ty?

— I ja nedobre. Kde sa i mať u sedliaka dobre?! Surovec, stisne ma, mňa útlu, slabú osobu medzi tvrdé prsty, jednako jako by do kliešťí, a plask! mňa nemilosrdne o zem. Nie, nebudem ja u sedliaka bývať, nie je ten hoden toho, pôm ja radšej do pánov, tam mne bude hodina, tam mi bude sveta žiť, tam sa budú so mnou maznať, budú mi voňačky podávať, do šatiek ma zakrúcať a pri sebe, jako poklad, vo vačku nosiť.

— Počkaj ma, sestra, pôjdeme spolu, rekla druhá. — Ani ja už nemôžem vydržať u sedliaka. Čo jako rada bych si pohoveť, nemôžem! Ustavične vláči ma po poli, po hore, nedbá, či v daždi či v zime, a kdekade po jarkoch ma tratí. [1]) Aj mne bude dobre u pánov, nedajú na mňa ani vetríku zaviať, budú ma v teple a na pokoji držať, na mäkkú posteľ ukladať, i na koči do teplíc voziť.

Pošly.

---

19. Zimnica a osýpky.

Na moste sišly sa dve smrťky, každá s batohom na chrbte.

— Čo neseš, sestra? táže sa jedna druhej.

— Nesem do dediny osýpky (kiahne, neštovice) na deti, do nich ich hodím.

— A tyže čo, sestra?

---

[1]) Ľud choroby aj chodením lieči; to volajú: „tratiť“.

— Ja zimnicu do mlyna. Mám zlosť na paholka, skočím mu, keď bude jesť, do kaše, a budem ho triasť, pokým z neho dušu nevytrasem.

Počúval ten rozhovor práve vtedy pod mostom ukrytý paholok.

Na večeru dala mlynárka paholkovi, keď domov prišiel, kaše jesť.

Jako niesol lyžicu do úst paholok, na pamäť mu prišlo, čo hovorila smrtka, hneď odtrhnul lyžicu od úst, kašu do obročnice vykydal a zavesil na kvačke.

Ráno, keď vstali, videli, triaslo tú obročnicu [1]). Paholok vedel, čo je vo veci, a on to i vyrozprával.

Ale i deti v dedine, včera ešte zdravé, ráno už boly osýpkami zarútené.

---

20. Kňazské vrece.

Nalapal čert hriešnych duší a niesol ich vo vreci do pekla. Na ceste predstal ho kňaz, a s pomocou žiaka (diakona, rechtora) odňal mu korisť. Duše, rozhrešiv ich, vyprostil, tie uletely do neba. Ale o prázdne vrece sa oba, kňaz i žiak, preli, každý ho chcel mať. Naťahovali sa s ním, mykali, trhali, až sa vrece na dvoje roztrhlo. Spodná polovica so dnom ostala v rukách žiakových, vrchná v kňazových rukách. — Preto, hľa, vrece kňazovo je vraj nenasyté, nenáberné — nemá dna.

(Aspoň má kde klásť urážky, čo namiesto kňazských desiatkov, ktoré čert vzal z pomsty za odňatú mu korisť, od sveta dostáva.)

---

21. Matuzalemský plot.

Tým volajú vetchý, slabý plot. Rozpráva sa, že keď starý Matuzalem oprával plot, len tak leda bolo z paprutiny, dohováral mu Boh pre plané dielo, ktoré nemôže mať trvácnosti. — Mne ono dosť vytrvá, odvrkal Matuzalem, som starý, nebudem už dlho žiť na svete, a pre druhého čo bych sa mal trápiť. — Zatým žil on najdlžšie medzi všetkými ľuďmi, i mal sa čo po toľké veky každoročne naplácať planého plota.

---

[1]) Netreba spustiť s umu, že to vo mlyne bolo.

Orava a Turec.

Príspevok ku slovenským starožitnostam.

Napísal *Pavel Križko.*

Terajšie horno-uhorské župy Orava (po latinsky, maďarsky i nemecky Arva) a Turec (v latine, maďarčine i nemčine Túrócz), ležiace na južnom svahu karpatského pohoria, sú istotne každému Slovákovi dobre známe.

Nie ich poloha, priestranstvo, zvláštnosti a iné všeobecné vlastnosti a ich skúmanie a opis sú cieľom týchto riadkov: prehovoríme si nateraz o ich posiaľ živej starine, o dobe, v ktorej sa v písmach po najsamprv spomínajú.

Naše domáce pramene znajú a spomínajú Oravu názvami Oroua, Aroua, Oraua, Araua i Arua, a Turec sťa Turuch, Turch, Thuroch i Thurch už v tých dobách, keď ešte panovali nad Uhorskom králi z Árpádovho rodu, a menovite Turec je spomenutý už v listine, pochodiacej z čias sv. Štefanových, teda už v jedenástom storočí.

Dľa týchto prameňov patrily obe tieto terajšie župy spolu s Liptovom a severným Tekovom, Hontom a Novohradom, sťa osobitné okolia — provincie — ku Zvolenskej veľžupe a ich najvyšším občianskym i vojenským náčelníkom bol župan a veliteľ teraz už v rumoch ležiaceho starého zvolenského, Pustým hradom menovaného zámku.

No o veľa prv stretáme sa s Oravou a Turcom v cudzozemských spisoch.

Náš veleumný a v staro-slovanskom dejezpyte posiaľ nikým neprevýšený Šafárik píše vo svojich Slovanských Starožitnostach [1]) toto: „b) Arsietae, 'Αρσιῆται, podle položení a jména, pošlého snad od řeky R's, Ras vždy za Slovany přijatí býti mohou, ačkoli bytování jejich v pozdejších časích s jistotou vypátrati nesnadno.“

Nepodarilo sa mu teda určiť, ktorý by to bol slovanský národ, Ptolemäom Arsietmi menovaný, bárs jeho domnienka o rieke, majúcej hlas „r“ základným hlasom, bola úplne pravá a veľmi blízko ho doviedla k menu tohoto záhadného „národa“.

Príčinou Šafárikovho nezdaru v tomto ohľade je a bol výlučne iba zkazený text, v ktorom ležala pred ním práca Ptolemäova. On dobre znal a žaloval sa trpko, že niet správneho a spoľahlivého vydania z diela Ptolemäovho [2]), no tomuto nedostatku nemohol on sám odpomôcť i musel sa uspokojiť i s tým, čo znal a povedal o Arsietoch.

V najnovších časiech zahryznul do tohoto orieška medzi inými mužmi i slovutný nemecký spisovateľ a bývalý professor na berlínskej universite, Karol Müllenhoff. Tento pojednáva v druhom svazku svojho diela „Deutsche Alterthumskunde“ [3]) hlavne o východnom

---

[1]) Vydanie pražské z roku 1862, diel I., str. 238.
[2] Slovanské Starožitnosti, 1862, diel I., str. 233, lit. e.
[3]) Vydané v Berlíne, Weidmannsche Buchhandlung, 1887.

rozhraní drievnej Germanie i uvodí všetkých dávnych, gréckych, rímskych i nemeckých spisovateľov (v zriedkavejších pádoch i slovanské pramene a odborné diela), hovoriacich o týchže územiach a o národoch v povislianskych krajoch a na dnešnom uhorskom i moravskom Slovensku obydlených.

Dľa Müllenhoffových naúk tvorila rieka Visla v celom svojom toku a počnúc od jej žriedla až po ten bod, kde Dunaj nad Vacovom svoj východný smer razom v beh poludňajší mení, v rovnej čiare hranicu medzi Nemcami a inými nenemeckými kmenmi.

Müllenhoff síce zaberá všetko, čo len možno, pre Nemcov a patrí medzi tých, ktorí vzdor četným a jasným svedectvám silou mocou zapierajú, že by Slovania pred piatym storočím po Kristu Pánu dakedy v dnešnom Uhorsku boli bývali, no pritom všetkom nepočituje Šafárikových Arsietov k Nemcom, ale dopúšťa, že patrili ku inému národnému kmenu.

Vynasnažujúc sa určiť bydliská všetkým v Ptolemäovom zemepisnom diele vypočítaným národom, dôvodí Müllenhoff celkom logicky, že Arsieti nemohli bývať nikde inde, ako poniže prameňov rieky Visly v Tatrách, a síce v ich južnom svahu.

Avšak v osnove ním upotrebenej písané je meno tohoto národa nie ako v Šafárikovom, totiž 'Αρσιῆται (Arsietai), lež Αρσυῆται (Arsyetai) a poneváč grécke malé sigma (σ) veľmi je podobné malému omikron (ο), teda Müllenhoff opravuje prepisovateľmi pokazené slovo 'Αρσυῆται (Arsyetai) na 'Αρουῆται (Aruetai) a v tejto podobe mu už potom úplne rozumie i hovorí, že Ptolemäoví Arueti boli ľudom, bývajúcim na rieke Arue [1]), našej to Orave, ktorá i latinským, i maďarským i nemeckým spisovateľom bola vždy a je až posiaľ sťa „Arva“ známa.

S iným, u Ptolemäa menom Τευρίσκοι (Teyriskoi alebo Turiskoi, lebo starí Gréci často píšu »ευ« tam, kde v slovanských menách a slovách »u« sa užíva) označeným národom nevie si ani Müllenhoff dať rady, bárs tuší, že by maly byť jeho sídla tiež dakde v tatranskom pohorí, a v svojom pomykove vykazuje mu bydlisko vo východných Karpatoch, až hen v Marmaroši alebo Sedmohradsku.

Keby bol znal naše Slovensko a jeho župy, istotne by bol inam položil Ptolemäových Teuriskov a nebol by sa namáhal hľadať pre nich kraje ešte i v ďalekom Norikume.

Šafárik o Teuriskoch úplne mlčí.

No známo je všetkým deje- a zemezpytcom, mavším prácu s Ptolemäovým dielom, že tento učený Grék neznal drievnu Germaniu a Sarmatiu z vlastného názoru, ale že použil ku svojej práci zčiastky starších zeme- a dejepisných diel a zčiastky i zpráv iných, Rimanmi a Grékmi mu dodatých, a následkom toho že síce posiloval sa všetko pilne zaznačiť, čo čítal, alebo dopočul o týchto stranách, ale pri tejto svojej práci že i narobil dosť chýb, vykázavši daktorým národom sídla tam, kde ich istotne nikdy nebolo. Veď dobre vieme, že sa naše kraje cudzincom takrečeno iba od

[1]) Spomenuté dielo, str. 81.

tých čias staly známejšími, odkedy ich počaly krížiť železnice; za časov starších, kde boly premávkové pomery neprirovnateľno horšie, veruže sa nechcelo cestovať inostrancom po krkolomných cestách úzkymi našimi dolinami.

A čože riecť v tomto ohľade o časoch Ptolemäových?

V celej a veru pomerne bohatej rímskej i gréckej literatúre niet ani najmenšej stopy, že by v západnom tatranskom pohorí buďto Rimania, buďže Gréci voľakedy boli bývali a všetky — i to sporé — zprávy o týchto krajoch dostaly sa ku nim iba snáď kroz Celtov a pozdejšie kroz Nemcov, a i to tiež sotva z bezprostrednej zkúsenosti, ale iba z tretej alebo štvrtej ruky, lebo i Celtovia a Nemci neboli tunajšími obyvateľmi.

Ptolemäus len to znal, že neďaleko od jeho Arvetov žije i druhý negermánsky národ, Turiskovia.

Tak myslím, že každému, porovnavšiemu nepredpojate všetky kroz početných učencov a skúmateľov o Ptolemäových Teuriskoch uverejnené zprávy a uvážívšiemu chladnokrvne hore spomenuté okolnosti, samo sebou napadne s Oravou bezprostredne súsediaci Turec a že po bedlivom skúmaní uzná, že Ptolemäovi Teurisci nemohli byť iní, ako naši Turčania.

Nasvedčujú tomu i kmeny oboch národných mien, totiž „Arv“ a „Teur“, alebo naše „Or“ [1]) a „Tur“ a nasvedčuje jasne i súsedstvo oboch terajších žúp, Oravy i Turca, ktoré veru bolo od akživa tak blízke, ako i za našich čias.

Pochybnosť o tom, či Ptolemäus mienil svojimi Arvetmi a Turiskmi skutočne Oravcov a Turčanov, mohla by vzbudiť v súdnom skúmateľovi len tá okolnosť, že on menoval v svojom diele národy, kdežto sú ani Oravci, ani Turčania nie národom alebo národmi, ale iba čiastkami terajšieho slovenského národa.

To je ovšem pravda neodškriepna, že ani Oravci, ani Turčania netvoria osobitné národy a bez všetkej pochyby ani nikdy netvorili, ale i to je každému priateľovi starodávnych dejepiscov známe, že Ptolemäus vypočítal a popísal toľko národných mien, že keby to všetko boly skutočne maly byť osobitnými narodmi, teda by sa mnohému takému národu nebola ušla ani len štvoročná míľa za bydlisko; a to je — tuším — predsa trošku primálo. Práve pre túto príčinu všetci s Ptolemäovým dielom zaoberavší a zaoberajúci sa dejezpytci, nevynímajúc ani nášho výtečného Šafárika a najnovšieho Ptolemäovho zpytateľa a kritika Müllenhoffa, uznali a uznávajú, že starý ten alexandrínsky zemepisec vyhlásil čiastočne i obyvateľov pojediných okolí a žúp mylne za národy.

Toto prihodilo sa mu s našimi Oravci a Turčanmi.

---

[1]) Tenže kmen je základom i v názve „Ornak“, ktorým označujú s Oravou súsediaci Poliaci jeden tatranský vrch v chotári kostolištskom pri Zakopanom. Rozdiel medzi názvami Orava a Ornak záleží len v príponách *ava* a *nak*. Pochybujem, že by prípona *ava* v slove *Orava* vyznamenávala vodu, ako to niektorí vysvetľujú, lebo tú istú príponu nachodíme i v takých slovách, ktoré nemajú s vodou nič spoločného, ako na pr. púpava, žihľava, pŕhľava, čierňava, výšava a mnohé iné.

A nie je div, že sa tak stalo. Veď hľa i za našej doby je zvykom všeobecným, že na otázku, čo je za rodáka, nepočuť odpovede, že Slovák, ale ovšem o veľa častejšie odpovedá patričný, že je Oravec, Turčan, Lipták, Spišiak, Šarišan, Trenčan, Nitrau, alebo Honťan. Len obyvatelia pohronskej doliny a Poiplia nehovoria obyčajne, že sú Zvolenčania, Tekovania, alebo Novohradčania (tuším, že do tejto triedy patria i naši rodáci v župách Gemerskej, Prešporskej a Abauj-tornianskej), ale udávajú v odpovedi hneď menšie okolie, alebo i obec, kde bývajú, ako na pr. Horehronec, Detvan, Krížan atď.

A keď tento zvyk až posiaľ trvá, kde nepomerne proti starej dobe pokročivšie premávkové pomery dakedajšie, sťa čínsky múr jednotlivé župy od seba deliace vrchy úplne schodnými urobily a deliace tie múry odstránily, keď — hovorím — tento zvyk posiaľ nevyhynul, či snáď to zdá sa byť pravde nepodobným, že i naši pradávni predkovia dľa neho sa spravovali a svoje rodáctvo nie tak ohľadom na reč, bo veď tá beztoho nemala v tých časiech ešte žiadnych povedomých pestiteľov, ale ohľadom na bydlisko označovali? Veľkou je vôbec otázkou, či sa naši praotcovia už za časov Ptolemäových cítili byť členmi väčšieho — slovenského — národa; mne zdá sa byť o veľa pravdepodobnejším, že im úplne dostačoval župný partikularismus a ten bol i vlastnou a jedinou príčinou, že Ptolemäus vyhlásil Oravcov a Turčanov za osobitné národy.

V tomto ohľade je ešte i to a síce veľmi pozoruhodné, že v horno-uhorských župách už od trinásteho storočia obydlení, menovite však kremnickí Nemci, odkedy len siahajú ich písomné zprávy, menovali Turec v písme *Thurzlendl*, *Teurzländl*, zkrátka *Teurz* alebo *Thurz* a Turčanov *Teurzvölkl* alebo zkrátka *Teurzer* [1]), a tak menujú až posiaľ i v živej reči. Prírodou ostro ohraničená Turčianska župa bola po mnohé storočia ešte i kremnickej vrchnosti *krajinkou* (lendl) [2]) a ľud v nej bývajúci *národkom* (völkl). No keď tomu bolo tak ešte v sedemnástom storočí a keď je tomu u obecného nemeckého ľudu v Kremnici a jej okolí tak ešte i teraz, sotva sa mýlime, tvrdiac, že bolo tomu tak i u Ptolemäových nemeckých rovesníkov a že títo jeho zpravodajcom rozprávali o *Teurzer* zvanom národku.

I kmeny v názvoch národných *Arv-etai* a *Teur-iskoi* u Ptolemäa a *Arv-aer* i *Teur-zer* u Nemcov sú úplne totožné.

Pre tú čiastku čítajúceho slovenského obecenstva, ktorá, nezabývajúc sa dejezpytom, nezná nič alebo snáď len veľmi málo

---

[1]) Písomných dôkazov o tom poskytuje v hojnosti kremnický mestský archív.

[2]) To isté hovorili i o sväto-krížskom, pohronskom, tiež asi sťa Turec so všetkých strán vrchami ohradenom vidieku, zovúc ho i v úradných listinách i v živej mluve *Kreuzlendl*, kdežto južnejšiu, asi Žarnovicou počínajúcu čiastku z tekovského Pohronia zvali *Persenburger* alebo *Bersenburger Stuhl* = Baršskou stolicou, bárs ku Tekovu i krížske okolie už od veľmi dávnych čias patrilo.

o Ptolemäovi, v jehožto spisoch sa Orava a Turec — nakoľko známo — po prvý raz pripomínajú, nebude snáď od veci, keď spomneme, že tenže Ptolemäus žil v druhom storočí po Kristu Pánu v egyptskom meste Alexandrii a písal svoje povestné zemepisné dielo okolo roku 175 po narodení Kristovom.

Z tohoto vídať, že Orava a Turec boly už v tejto drievnej dobe župami čiže krajmi pod týmito a nie inými menami známymi.

Večera.[1])

OD HVIEZDOSLAVA.

Jak o pol večier pritrielila s poľa
bez duše takmer domov: svokruša
už dávno chlebík vysádzala bola.
(Pod odchýleným oknom v komôrke
na stôčku sedel si už rúče v riadku,
si hovel v čerstvom prúde ovzdušia:
ten s kukľou dúžou ani mäsiar-boháč
s podhrdlím žírnym, vo trojakú briadku
zahnutým čudne; iný o kôrke
len hladkej síce, zato podkasaný
však vzrastom, hruboš, s tylom valistým,
sťa mesiac v splni... inu, pýcha! roháč
tiež, bárs aj prv, než vpálil čeľustím
v pec: na lopate takoj pokore
bol priučený, zbožne prežehnaný
krížikom, ba i ciaškou skromnosti
od prsta, priam po — dlaňou — pomazaní,
stred na temeno každý dostal badku).
Pach jeho dobrý, vábnej šmačnosti,
čuch drážiac, chutne nastrojujúc ďasná
zaváňal tuho ešte po dvore,
vše z kútov jeho, od budúnkov kryva
sa odbiv: vlna vzduchu cudzopasná,
polykajúca korisť na skore;
prerazil svieži dychot toť! i sádku:
kde (— Za vrátmi hneď vchod doň nizuľký
z lesiny bielej, napochytrej spravy,
a odklopený; práve starostlivá
hus previedla ním žvavé babuľky,
poskubkať trávku...) spriečnom vo vetvoví
už svitalo to značne, v jabloniach
rozkonárených ponad zadné stavy

---

[1]) Súvisí s básňou *Poludienok*. Vidz *Sobrané spisy básnické* Hviezdoslava. Sväzok I. Turčiansky Sv. Martin, 1892.

si húdla túžba vzkvetu nesmelá,
kypelo šťavou z pukov sťaby hrach,
vtač budila ich čvirku čaroslovy, —
a pôdou pažiť jasná vzbujnela,
kľúč kašky tu-tam utŕčajúc nový
naproti slnku...
Vľúdny zápach ten
i Zuzku ovial, ako vo fortni
sa objavila, len tak od unavy
zdýmajúc, fakľou zapálených líc;
složila uzol, šatku strhla s hlavy,
i pod prístreším uchýliac sa v tieň,
odfukovala... Máčik lakotný
čajs' ovoňal tiež, čo tam chlebík stydol:
bo zrazu (k žiaľu myší-tanečníc
bezmála — nediv! toľkou nad obidou
ak osteň zadrel v srdiec priehlbeň...)
zohrdil všetky plesy-besy v humne
či v šope, sfrňal dolu rebríkom
čo klbko a či kúdeľ čiernej priadze,
a hačnul priam si podeň, chvostikom
ovinúc šteblík — I keď umne-skumne
pookaľoval najprv, zmeral hrádze,
noštíkom zfňukal, zmrdkal fúzikom,
tak asi zhádol smer, kde bobáň stydol:
za ňuchom vľahce šuch-šuch dvorom... a
hop! skočil, i hor' steny brvnami
komornej šibal, sťa by preňho práve
ich zukladal bol tesár schodkami,
sa redikal už drzo, škrabcoval sa
zlodejsky prosto v okno, — no že v tom
ho Zuzka shliadla (skorá pohroma!),
zdupkala, ‚všic-všic!‘ kríkla na urvalca
i šľahla šatkou: strnul, ligotave
mu blyskol zrak — i s clivým mravkotom
prv prevesil sa, celembal — a skydol.
(Hus zagágala ostro za plotom).

»No, koľkô šťastie!« s tými slovami
vkročila Zuzka prez prah pitvora:
»že dobehla som; vy tu, za vami
však cigáň pašme — Kocúr potvora
už sa vám pratal do komory, vskutku! —
hja, vôňa zvláštna, plná komora —
obluda jedna!... Ale pohnala
som paškrtníka! hegla: v strachu, zmutku
že čľapnul na zem! — Peľal s prázdnym vrecom —«
Testiná mračno po nej zflochala;
no strmo iba podrmala plecom,

a nič... Lež ťažko neprikročiť k utku!
zvlášť, keď tak dlho boly snovalá
v nej drgľovaly: mrcha neveste
čo všetko rečie? akú kapitolu
vyčíta ten raz iste, neodbytne
jej za to, že, hľa, pol dňa zmrhala!
do mrku skoro trčala kdes' v sitne
po daromnici! ani nerobiac
si svedomia... Bo čože robila?
A či var' žrádlo niesla za vrch-hoľu?
tam! — Skok-dva, i to rovnej po ceste
na Lány, toľko! ani piade viac:
pre toho, pravda, kto nôh užiť hľadí,
netratí šiky, nezabíja čas,
nechytá lelky, o kra nezavadí...
Och, čo moc, to moc! To jej neodpustí
(— bárs dcéra Marka dosť ju tíšila,
jak vybúšilo to z nej zas a zas...),
nie! — Keď ju mať tak málo cvičila,
nechala vyrásť len tak vo rôzpusty:
tu pritisne ju ona ku práci,
zapriahne veru! doloží i šľahu,
za úzdu lapsne a či za povraz! —
A potom: či ju nevydali nahú?
veď sľubujú len podnes, ľaptáci!
a kapsa na psa... Tedy ani len
pomoci nemať od nej, od dôpusty?
ni roboty len, ako svedčí, mockom...?
Ej, dopadla dnes kosa na kameň!
dopadla — krčah hodne črepká, hodne —
Čas! by jej šanty kúpeľ zochládzal;
i blázon! kto len hladká po čeľadi...
— Nuž jazyk sa jej skoro rozviazal;
vyhla sa, jak keď jazdec koňa bodne,
nos opakom si šuchla od päste,
i zašprihala len tak kydom, hodzkom:
»nič nestar sa ty! — Ja vždy na mieste
som mala rozum, vieš ho? Tvojej rady
či opatery — by ju parom vzal! —
nepotrebujem, zachovaj si! — Máčik
mne nepokváril nikdy ničoho,
vieš? nikdy! Ani dnes tam hostina
preň, žiadna husľa — skorej rúči sláčik,
to! Lebo, neboj, priprela som klockom
zavčasu oblok... hodným, takým hľa!
(rameno zdvihla, i ním zápät vlasy
postrkla, čo jej sbehly do čela),
dosť, vidíš! súcim všehdy na pospasy,
dosť (stisla zuby, pozatiahla kútky

úst), medzi vāzy hlobnúť zlosyna,
oj, súcim! súcim... Každej veci báčik
znám iste netak! ani hockoho
sa neopýtam, kedy ho mám zapäť,
vieš, Zuza? — No, ty hlavná gazdiná,
rec! jak si mohla doseľ v poli kľapäť
nič po nič!? čisto prečečúrať sa,
leňošiť? Hanba! — Lebo probuj skutky
mi porátať... no, čos' tam robila,
há? — Sadilas' var' zrno? V sebevoli
dosť chytro i to; palcom bránila
ho potom, ašak? drvila si hrudky
toť pästou, či tak? Juj, ty obryňa!
či bohyňa — ty neviest okrasa!
čertovská!... A čis' muža kŕmila?
veď chudák nemá zúbät — iba koly!
Či miesto kráv, čo prišly do vena,
nu, tvojho! — biela, čierna, zelená...
var', Bože odpusť! — dojila si voly!?
Cha-cha-cha! posmech!...« V peru zakúsla;
vytrhla z vody, žmikla oplecko
v tom, až to streklo z neho do povaly,
po stenách dúhou svetlo zablesklo.
»Joj, mamo, koľme ste ma oflusla!«
vyjakla Marka, »hrúza! oči moje...
(a začala si ich aj utierať;
snáď skôr, že slzy boly jej v nich zhraly:
musela čajsi želieť, ľutovať
bratovú — primoc hnevu prudkého
ju stihlo a za priestupok tak malý).
Po Veľkej noci! a som celá mokrá —
a oplecko! Veď poskubiete ho,
pre Boha! mamo! — šak nie klkovô je,
je riedko, perkál, vyšívaní rad...
to škoda!« »Mlč!« mať na to, »nie je tvoje!«
i šúľok voslep kamsi pod schod prasla.
»A čie je koľvek, treba šanovať,«
jej dcéra; zdvihla svitok, poroztriasla,
povzdychla: »milá moja odiedzko...«
Nevesta, trebárs ozaj plné žľaby
výčitiek šustly na ňu, i ver' zmokla
bez dážďa náležite: na všecko
nemala predsa slovca márneho.
O veľa viac ju tá vec zarazila,
jak, vojdúc, zrela v pitvore: že svokra
a zolvica už odmínaly háby;
aj, dôkaz! jak sa veľmi zapozdila,
ach, veľmi...
Hupkom do kuchyne skokla.

Pomyla, s poľa čo priniesla, riad
v tej chvíľke, friško spratla do police,
do lyžičníka, kam čo patrilo,
bez hrku-štrku, len tak šuchom-hmyrom —
a upnúc sukňu, rukávce však zpät
zahrnúc spešne, rovno do prania
sa brala, miestko hneďky u zolvice
zaujať mysliac. Avšak: »ešteže!...«
už okríkla ju svokra nemilo;
i nedbajúc ni prosieb dcériných:
»nevidíš, že tu tesno? slepaňa!...«
pokračovala spurne, »ani chýrom!
Či tri sa vovalíme do dieže?
preč! (ešte ju aj odstrčila lakťom).
Teraz ti prijde, keď už štipka ich,
ta! pakuj...« Zuzke v slychoch zvírilo,
no vyriekla preds' tíško: »ale, mamo,
veď vám chcem pomôcť — Alebo toť Marka
nech...« »Iha!« vrieskla, »však ty pomáhaš!
pomáhaš, kopa! — To sme za ledaktom
var' maly čakať, kým mu začne zhárať...
šak? — pokušiteľ! pravý satanáš —
Oj, po celej už dedine je známo,
po celej! — fi-fi! — jak ma odmieňaš...
Nuž vydám túto: hyjo! vopred, starká...«
»Veď chcem — chcem, Bože, neraz urobiť,«
tak Zuzka znova, »chcem čokoľvek... (žarká
jej bĺkla páľa v líci). I dnes ráno
som chcela, no vy...« Svokra však v to: »iď!
mi s očí... To var' bez príčiny kárať
ťa budem? — Prečo? Lebo nevieš nič,
nič! súce robiť — to je! prekonanô!«
Jak keby ju bol zaťal prez ne bič,
tak v očiach Zuzke mrklo: stŕpla, zbledla,
pocítila vraz celú hryzotu
okolo srdca; ani hláska viac
nebola v stave vydať; hnedky vedľa
o kuchyňské sa dvere oprela,
a ruky skľúčiac tuho, upustiac,
sťa načúvajúc bôľu v sebe — párať,
zrak prižmurujúc chvele, v skubotu
úzkostnom pery, stála, dumela...
»Nuž...?« testiná v tom, »čože drnčíš tu
sťa stĺp?... Nebadáš, slnce zájde priam?
a nevieš, že aj plátno trebá zvárať,
dnes napopoliť...? Rušaj zaraz poň!«
»Ach, pravda,« hlesla, »pravda...« prebrala sa
jak zo sna prudko, švihla, plachticu
so schoda chvatne strhla za motúzky;

zolvica jej v tom: »tam máš podplamka...«
»Nie, Marka« (šeptla), potom...« »Istá vec!
(mať k tomu), dosť sa večer nahamká;
má pravdu sama! Neprimeriavam:
no človek nie je — Dubovcov var' kôň!
alebo... toť! jak kvíka hladoš zasa...«
Z pitvora mihnúc, zžibôtkaly húsky
jej v ústrety, už nesú pre ne von,
trúfaly svorne, lakôtkové kúsky:
i kopŕckaly vedľa, ,ža-ža-žam'
lichotiac, pritom ukláňajúc hlávky,
stará i skubla plachtu za konec;
no Zuzke bolo náhlo, podstenou
prebrnkla, sľúbiac im len: »hej, i vám...«

Po hradskej mohla rovno na Jelšavky
(lúky, kde plátno zvykli bielevať
od nepamäti: lebo odrazená
povyše voda čiarou zhadenou
preteká nimi, priekopou to k mlynu —),
tak mohla; no že s ľuďmi postretať
sa nechcela snáď, vyhnúť pribavenia
príčinám chcela možným: cez dedinu
kde aký priechod, spady, uličky,
za tými pošla, mizla pokryjome
čo zlodej tu v striech tam zas v záhrad stínu,
sťa srnka prebehujúc lavičky,
visiace hybko ponad potokom.
Jak mala popri rodičovskom dome
(stál chrbtom k ciestke), pevne mívala:
tí budú v poli — alebo kde v dvore
pri práci... no už kľučka zhrkala!
a kuchyňským aj zápät oblokom
zvolala mať jej: »kdeže, dievča! kdeže?...«
(i bola by ver' vyhla hlavu, kej
nie kosierky dva vsadenej tam mreže).
»— A veru idem plátno sobrať hore;
treba ho zvárať, nuž sa náhlim, hej...«
»Ľaď! s buka spadol, oddýchnu' si — Ani
len nenazreš k nám, mrzko od teba,
dievčička... Či ti príchod zakázaný?
A nebývaš var' na tri míle zeme...«
»Veď prijdem, mamko...« »Kedy?« »V nedeľu
naiste — a či, keď už doorieme —«
»Nuž? pri oračke teba potreba,
čo? Poháňaš var'? kvietim podbelu...
či s kužľa sňalas' na bič galúny?
ťaj! — Orieš? (kývla hlavou), povedzže mi!«
»Už máme málo —« »Vskutku, behúni!...

A čo tam u vás?« »Dobre...« »Dobre ti?
sťa v raji...? (Zuzka sklopila zrak k zemi).
Viem, slýcham...« »I čo? — Iste klebety!«
zapýrila sa dcéra. »Veď ja nič,
Zuzanka — kto je nemý, nechže nemý —
Však darmo ani vetrík nezľuní;
bez vetra ani kvet sa nehne maku —«
»Už musím —« »Verím, lebo pohonič,
ten... Naši sta dnes oba na jarmaku;
len keby šťastne dokúpili — Toť,
jak obstál ujček! Dohnal jalovku
za otelečku, kozu ledajakú —«
»Oklamali ho...« »Šuknú' po stovku,
kto vie, kde pujlár...« »Všakove sa stáva.
Nuž s Bohom, mati...« »Zdravá že mi choď.«

Tým sporšie zatým bzikla cez mezierky.
Preds' zazrela-li niekde žihľavku
(u plotov z jara bystro porastáva),
vše zkmásala ju, šupla do zásterky:
súc pamätlivá, že aj potravku
má priniesť húskam, a to je im strava
tá najmilšia —
Tak dôjduc ku mlynu:
dosť trpla, že ju totka mlynárka
nevdojak zočí, staví, pozabáva.
Na šťastie dverká boly priklopené,
na dvorci len hyd — celým staviskom
však otriasalo hukotavé chvenie,
až ťažko uchu: najskôr v hlbinu
žleb chrlil prúdy — I ku rázštubni
preklzla; jarok zpod tej rozzlobene
sa vymanivši, bezdným ložiskom
vdol valiaci sa — v ktorom dudnie, ločká,
jak udieral by stále na bubny,
či za bočkou sa kotúľala bočka —
v tom presadila — vtrhla v húštinu
krov všakých (zväčša jelša, košiarka...):
i popri žliebku, cvrkajúcom vodu
na valec kola, jakby z pohárka
nachýleného, napájanom z žriela
na hrobli (— Vravia: nedostať mu dna,
vrie z hĺbky tajnej, luny hádže valom
a predsa čisté, kryštálu čo svit;
aj mnohá už vraj stvora vyzdravela,
keď chlipla z neho — studeň zázračná,
ni nezamŕza, o Troch kráľoch briežkom
jej svieža zeleň, leda zrosená
tým, že ju meteľ pofŕkala sniežkom,

a v oku blankyt... Chodia aj z nej piť,
s krčiažky deti pribiehajú cvalom:
bárs mlynár bráni, že mu robia škodu,
cez lúku krížom-krážom chodníky...),
popri tom žliebku, cvrkajúcom vodu,
hor' brehom, kde sa treba posošiť,
napružiť stavce ani hore bralom,
tak príkrym — nado všetky rebríky —
za okamženie dostala sa k žlebom.
Ztiaď potom vedľa priekopy, kde vŕb
rad stával (zdá sa: všetko staré roby,
bo nakrivené, vetché, v pleciach hrb:
a predsa nové obliekaly zdoby!);
ich ovislými krytá vetvami,
peľala...
Slnko nadhôľnym už nebom
žiarilo, ako rozjatrený krb.
A jeho lúče, v svetového domu
štít zasielané (totiž k siným srazom
východnej steny), sťa by iskrami
bývaly boly: aspoň sršaly,
i zligocúc sa i zanôťac razom
(či škorvánky že zaspievaly k tomu?),
tak vzduchom vôkol, padaly tak cele,
jak preberala nima pospolu,
i na Zuzkine nôžky pekné biele,
na váľky ramien, jak sa hýbaly
pri chôdzi, lakťa mihotavé jabko...
a tak i hasly i zas ožily;
vŕb ale v zmladi súce halúzky,
kde riasno kde len operené slabko,
tak zasypaly, kvietim plápolu
tak obsadily — kŕdľom, ani vrabce —,
že lístky drahokamy svietily
a maňúšky zas sťaby zlaté strapce.
Čľupkala voda, ako popri nej
stúpala Zuzka: zžblnkala hneď plesne,
za svitom behnúc v ihre nevinnej, —
hneď opäť tupo, jakby z mohyly,
z hlbiny čiernej vydrala sa vlna.
Tej prívety však márne pokusky:
jej radosť, plesot jak zvuk diaľnej piesne
zmĺkaly v púšti nikým nevšímané,
sluch nevedel ich žiaden zachytiť —
Skôr zamlúval sa smútok u Zuzky,
stesk vlny druhej, až i ozval zplna;
bo čo raz zvrela, opustiac svoj byt,
zablbotala trúchlo-citedlná:

v ženinej hrudi nové zotriasanie —
jej srdce mäklo, rozpúšťal sa cit...

S tým došla k cieľu. Zodpínala kusy
nachytre. (S desať-dvanásť bolo ich,
rozličnej priadze, šírky; medzi nimi
i tenkých, vyše dvadsaťpásemných
viac, ktoré už-už čerstvo padlému
sa podobaly snahu, plášťu zimy
zeleným luhom...). Kľakla k prvému,
a poťahuje, sberá — merajúc
plátenko okom, prihládzajúc dlaňou
záhyby: lebo vrstva rovná musí
byť, skladná — ináč čo si pomyslia
zas doma?... Zrazu, jak keď koho zdusí
náramne: zvlykla; k srdcu pritisla
pravicu, jak by prehnal ho bol ranou
nôž — zdýmla súžbou, mdlobou ovisla,
i na lakte sa vrhnúc, spierajúc,
začala horko plakať... Nariekala,
až trhalo ňou; žalostila tak:
že od ľútosti pohla by sa skala,
nech s cesty čuje jej plač, spatrí boj...
Bo nezkvílila nahlas ani raz,
žalobe ťažkej slovka nepridala,
zadŕhala sa, lkala, fikajúc —
len včude čo vše z úst jej ‚Bože môj...‘
stesk umknul, i to pritlumený, chrapký —
No slzy tiekly voľným prúdom, jak
dážď z pošarpanej chmáry; na plátne
tie šmúžky; to ich rozídené kapky...
V tom, jak by ju bol zajal hrôzy žas,
sa strhla divo, zarosený zrak
uprela v pole... (Iste: že by videť
ju Ondrej mohol, preto náhly strach —
veď čo mu? luhať znova a sa styděť?...).
I vzmužila sa; svoj bôľ údatne
premohla, s očí spŕchol slzí hrach —
a sberala zas, sberá rezko, chvatno —

Keď posberala: takoj na briežok
pod chrasťou, ktorá varovala lúčku
od cesty (— Dobrá hrádza pre statok:
tú neprebrodí ani nevyvráti
— býk rohom —, z trnín, živá, odveká...),
tam rozprestrela plachtu, snesla plátno,
sviazala v batoh ozaj vrchovatý —
Ktos' (bolo v tom čuť) kríkol z ďaleka:
‚hej, počkaj, Zuzka! zadvihnem ti, hneď...‘

(i z hlasu bolo znať, že uteká).
Snáď nedočula — blízko na úpuste
prúd šumel — a či v práce šuchoru;
prisadla, ľahla, zatúžila slučku
pod hrdlom, pravej prsty vnorila,
na podopretie, v trávy medze husté,
a navalila batoh na chrbet,
ba vstanúc, zbočiac k hradskej, po ľahúčku
i prekročila ešte prievoru.
Na ceste zaraz postretla sa s Markou;
bo ona bola, čo prv volala.
»No, vidiš!« zhikla zrejmou dohovárkou:
»ja bežím, letím... i prst srazila
toť! som si... kričím, jačím dúžim hlasom:
a darmo — preds' len mocuješ sa sama!
Čo mysliš? veď to ťarcha nemalá...
Veru sa hnevám...« »Prečo?... Nečula som,«
istila Zuzka. »A to ani slama,
tak uschlo, opáč: lupká; dobieliť
ho už len...« »Nič! sem z neho polovicu!
Nepôjdem azdaj prázdna...?« šomrala
dievčica — »Čo by rekli v dedine?...«
I musela jej z noše oddeliť.
Šly vedno —
»Zuzka,« riekla zolvica
(aj obzrela sa, či kto neposlúcha?),
»šak plakala si? — Vyznaj úprimne;
veď (citnel jej hlas) zradily ťa oči...
a nemáš var' čo trizniť na zolvicu?«
Tu Zuzke plameň šľahol do líca,
počula, jak jej srdce silno búcha;
no pery stisla, k ústam vzniesla dlaň...
»Veď príčiny dosť, verím, jakby nie?
(zas Marka, galún stúžiac na vrkoči).
Mať naša, ach, je prudká ani drak;
dnes zvlášť'... Však uver, priam aj pominie
ju prchkosť, skoro ponastúpi skrucha;
hej, oželie vše a sa vytúži...
Nuž neťažkaj si; za dáku ju zlicu
nepováž, Zuzka... neželej, ťa prosím.«
»Och! (nevesta už bodre), božechráň!
Už preniesla som, hľa! len plátno nosím...
Ten (pokázala zrakom vpravo v stráň,
kde smiešanina svetla, tône hrala),
hej, Marka: Ondrej viacej zaslúži,
viac! ako že tam chĺpok trávy zrosím,
viac, ako čo bych stále trpeť mala
i trpela vždy rada, vďačne...« »Tak?...«
ztákala Marka, podivená mile.

»Veď i ty — ale neprajem ti, vieš,
ba žiadnej by som toho nedopriala,
tým menej tebe, Marienka — ty tiež,
keď raz sa vydáš, môžeš zažiť chvíle,
chvíľočky, ktoré v kútku preplačeš...«
Zolvica na to, povzdychnúc si: »šak?...«

A domov prijdúc spešne: ponajatá
jak, zapriahla sa Zuzka do práce.
Sťa na zvrtlíku obracia sa, chváta
po dvore, v dome; kde čo patrilo:
pokoná, mravcom snáša, uprace,
nejedno, pravda, pri pomoci Marky.
(Hej, táto vidiac, jak sa namáha
nevesta, hmyrí, napred seba vláči:
vše na pomoc jej bzikla od topárky,
bárs Zuzke bolo aj dosť nemilo
i rekla všehdy: že veď sama stačí,
že bolo to tam ťarchy, ejha-ha!...
Lež nedala si nijak povedať;
vraj mlieko i tak sa jej vzbúrilo
zas... či to nie pád? kási nástraha?...
nech odbúri sa! — Len by vriaca smola
či voda bola: šustnúť na smotánku!...
Až dopočujúc, ozvala sa mať:
‚tototo! ti dám!‘ — Len mu zastydnúť
daj znovek... Chytro pochyť! ponos dbanku,
a potom rušaj! neprestávaj, múť...‘
(Patrne ešte omrzelá bola).
A čokoľvek keď urobila Zuzka,
nech mimo prešla, starostlive vše
sa opýtala svokry: či sa ľúbi
tak...? U nich, môž' byť, robia inakšie;
veď koľko domov, toľká zvyčaj ľudská...
(Odvrkla jej však leda cez zuby,
ba raz, udretú cmuľkajúc si hánku,
i spurne: ‚nač tie večné pochluby...?‘).
I zanedlho: pod schodom už trúby
tyčaly plátna, v zvárku hotové;
v kuchyni v rohu, skrytá pod obrusom,
zas dieža s prádlom... Húsky po chove,
až ťažko ktormu vliecť sa pod pondusom
hrvolca, šly spať: v cárček u ovčiarne,
ich čučuľkanie ešte počuť; chliev
však jak by spustnul... nedre, negrúli
viac hlvoš — Čbary naplnené, párne
u studne... ešte badať vody chvev
v nich, obracanie neba lučezárne;
k nim majú statky, bažné za nápojom,

či ony v stajeň hybkých na nosidlách —
Rysuľa chrústa si tam pred pôdojom
(— Čo bola staršia: v svadbu minuli —
i kone pošly, no už v slabších silách...);
len jalovätá, jako občuly
krok dačí vedľa, zavše s nepokojom
sa skubly, mrnkom ďalej dudaly —
I ohník v konec sprašťal v kuchyni,
jak chasník ztančiac bystro na ohnisku,
snáď od radosti, že čas k večeri;
tiež nevesta ho skládla, v náručisku
pred chvíľkou z ciene nesúc rážďiny
chlp, kresanice, stružlie, ívery...

I slnce zašlo; povyhlásil mier
v tom večerný zvon — Na zoristých krýdlach,
ichž brko v barvách hrá sťa cingelier,
sa spúšťala noc na svet pomaly:
i v prenesmiernom jakby stodolčisku
snop shadzovaný na snop, líhaly
do vrstvy tobôž stíny na stíny.

Zcengaly ovce; zrejme domov s poľa
prichádzaly už, s hlukom, bľakotom —
Hneď bližej sídu; Zuzka však už bola
v ich kŕdli! chcejúc zavčas vylúčiť
im vlastné, pokým neprejde shon dolu,
(nu, z jara zas ich treba priučiť:
ináčej, ako deti poza školu,
to beží voslep —). Kŕdľa hrnotom
sa premávala, bŕdla, prehŕňala;
vábila: poďse-bŕ, na! šuta, na,
kornutka... Umklo bydľa: jednoducho
ho lapsla, kade stihla, napotom,
stoj! šaľo — rekla, pomackala ucho,
ba naše! hľa ‚o', naša písmena...
I — luče-luč! — ich pozajala v tom
a kŕdlik prútkom k dverciam zaháňala.
Medzitým jahňa schytla na ramená,
bľačiace žiaľne, cele strápenô,
pritúlila mu hlávku, uprímkala —
tam (složila ho), hľa, máš matičku!
(Jak žúžeľ bolo čierne, postručená
ním vlnka; iba čielcom hviezdičku
čo malo, sťa tá, nad hoľou čo vzplála).

Hneď zatým biča prask, vrzg, zunot spieže
sa hlásil — zápät u vrát rázne ‚hô!'
»Priam otvorím vám!« kríkla Zuzka svieže,

vybrnknúc z domu takmer zjašeno,
i otvorila letkom do korán,
až zakvílily krivou nôtou vráta.
»No, keď si len tu!...« vrkla Ondrejovi.
»Nuž?« otázal sa. »Variže už máta?
čo? povedz —« Zmrzla; »len tak, rada som...«
však dodala aj hneď. »Veď tak — Bôh chráň
aj, že by inak... Ihej! doriadili
sme, chvalabohu! var' i pred časom —«
»Nie!« protirečil otec. »Vážny pán,
nu, Firpataky! mal to tými slovy
— i nezvyknul on pletky posbierať —:
vraj na Vincenta — hĺbkou fundamenta
zakorení sa, vzbujnie ani menta;
však na Kallista — ešte žatva istá...
Len teraz Pánboh sám nech vzrastu sily
dá! dobré časy, chvíle príhodné,
bez mrazov... pšenka začne prezerať,
rásť: sťa by denne na ňu pristavili,
šak, Zuzka?« »Iste, ňaňo, k zázraku...«
a pomohla i vypriahnuť — A voly,
bárs odrazu sa octly svobodné:
preds' — snáď, že kričal Ondrej: ‚do maštale!
na miesto!...' či že sťahaly sa verne —
stúpaly prosto: v pláni súmraku,
sťa veľryby by biele tiahly boly,
tak činiace sa — brny-býky ale
zas, jak by hnaly dva veľpĺže čierne,
tak pozdaly sa, rezko zaberať...

A z pitvora či z kuchyne čím diaľ
(bo z otvorených), tým jasnejší plameň
či záblesk jeho na dvor vylietal,
i brnkal rajským vtákom hore, nadol:
až na chvíľku vše utkvel na štíte
cienice — Či tam vetvi rozvité
snáď palmy noci, i na jednu sadol?
bo vidno, v oddych kolíše sa rád...
I nespieval bár, aspoň trblietal
sa, vôňu i svit razom dýchajúc;
krýdlama bavil: hneď ich rozpína,
hneď opäť skladá do vetvových ramien...
V tom splašila ho bezďak gazdiná:
uletel — či že zodvihla naň kameň?
Nie; do dvier len čo stala, zvolajúc:
‚hej! kde ste, chlapi? poďte večerať!'

A v izbe samej tichej medzitým
nad jedným z okien štítnych na poličke

už kahanček si svitkal, zblkajúc
vše trepotave, v letku motýľova
sťa peruť: jak by kyvkal k večeričke...
Bo naproti stál stôl, i prikrytím
už hotovým sa honosil a belel;
už na ňom misy dlely (— Kúpa nová
i pekná, vidieť, kumštu mošovského;
nezcvendžia ovšem teraz, plné súc):
na jednej bočpor žmurká, jak by želel
a plakal žírne slzy, kudlí z neho
sa kúr sťa zápach z kvetu — na druhej
sic' švábka len, no darmo sa kto smieška
a znevažuje darmo úbohú:
je jedlo našské, sypká ako múka
i skvúca ani srieň; a na rohu
sám chlieb... jak sboru celému by velel,
u boku kord, i nie viac v pošve dnuká —

I vstúpili dnu. Sadli k večeri.
Za vrch-stôl otec čeľadný, kde mešká
vždy hodnosť domu, — pod svetielce. (Ním
až zblýskala mu stred temena pleška
jak usádzal sa na štít; ináčej
prúd hojný včude sivých kaderí
mu zaľahoval k pleciam mohutným,
bol chlapom ešte — z očí bodrosť kuká,
žil striedme, chápal gazdy úlohu,
tvár pivonia, plná dôvery...).
Po pravom boku prisadol mu syn,
toť Ondrej — Marka chvatom na mištičku
si oddelila a pod pecou v stín
s tým utiahla sa, čupnúc na lavičku;
(tak robia dievky). Matka konečne,
tá, ako mala povždy v obyčaji,
i teraz k stolu len tak po stojačky
sa primkla — »Pánboh nám daj k osohu...«
prežehnal gazda; a už bezpečne
(no nemysli nik: na ruvačky-mačky
že — rúče-pekne! svorne ani v raji)
začali chrániť hneď z tej, hneď z tej misy,
načierali si vážne, bezrečne.
»— Ej, mamko!« Ondrej mienil, »prituhej
ste navarili.« »Nepleť! ani plačky —
veď leda mlsne,« vrkla. »Či nie, ňaňo?
rozsúďte vy...« »Ba (zákal), veru hej!
je kvašná, žihá...« »Ešte i ty, Jano!«
na muža ziapla; »tento — prieberník,
nu, vojačisko!... kto mu vyhovie?
čo bude sám med, ešte povie ‚kvik'...

no ty, ty!...« »Ja-hľa! keď je taká, áno;
však nestrachuj sa, nedur — zjesť sa zje,
chlap strovi klince!...« pokojil ju. Vzal
nôž, načiaral kríž spodným stredkom chleba,
i nakrojil ho. »A tu — zadudal,
len pozri, stará, kocúr! — on, a koľký!
ľaď... (vzozrel švižkým očkom, i
utiahlo v tom mu kútky). Ký to...? Z grísy
si ho var' pekla? — Človek ulomí,
zas zákal... Už v tom čosi väzeť misí!
Čo sa ti svedlo? povedz —« Na okolky
nemala času, ešte menej vôle,
(tiež stojí, že i trúfala si v seba);
i zazrúc, že ver' manžel pravdu má,
a vediac aj, že tá vždy oči kole:
odmlčala sa — tvár len smraštila,
zfrungala lyžkou v prstoch, v stolovinu
chtiac-nechtiac nohou durkla v prestupu —
»Ech! jedzže, synku,« trkla vposled, »ja
už dobre viem, kde, v kom mám hľadať vinu!«
a (priliať snáď...) sa zvrtla ku almare.
Muž avšak ďalej: »ale tak ti treba!
Podistým si sa hodne zlostila —
A kde hnev — to vie každá rozumná
gazdiná —: tam hneď po božom je dare!
a nasledujú iné pohromy.
Nie chlieb len zkazí — srazí chalupu
on! ba ním celé pokrevenstvá hynú...
Tak zakladá sa všetko v svedomí;
i nestrovíš zlô — jestli povyšinie
sa od žalúdka, v hrdle presedá...«
»A kde je Zuzka?« naraz zadivil sa
syn, rušal s miesta — »prečo nejde jesť?«
Však v tom už sestra mykla do kuchyne;
že po ňu, míval iste — posadil sa,
(len myslel: či je k stolu posledná?).
»Veď (začala mať) vskutku! rada bych
zvedela: čo tá dneská robila
tak dlho v poli, idúc s poludienkom?
To do rozpuku už s ňou!... (Ťažký vzdych
sa vydral jej z pŕs). I to ešte niesť
mám sama? hrúza! — Doma práce sila,
že nevieš, čo bys' prvej schopila —
čas nestojí, je drahá každá chvíľa;
no ona ciepka sťaby ku hostine,
a voľká, mešká si tam z rozkoša —«
»Že mešká?« zdúpnel Ondrej. »Poháňala
mi! svedok otec... Však vy chytroša,
vám (hnul sa) lietať! či má či nie krýla,

kto iba kráča, ten už lenivec...«
»No (pretrhla ho), neobloží vienkom,
nie! ako som ju potom vyctila...«
»Vyctila!« zjaknul syn i zblkol celý,
pohodil lyžku. »Veru pekná vec! —
Bez príčiny... (tu pery sa mu zchvely).
Vyctila? prečo?« »Prečo, synku? — Preto:
že v zime mali ste ver' času dosť,
až moc, sa denne laskať, oblizovať,
i mohli ste — krv krv je a nie kosť —;
no teraz, keď je jar tu, dôjde leto:
do jarma! lásku do priečinka schovať!
vieš?... I mám právo var' na tvoju ženu!?
Som mať, som posiaľ v dome gazdiná;
či zopriete sa? — Dobre: budem hosť,
budete starých čo pavúkov chovať!...«
»Ja, nieže, stará, nie tak...« gazda v to,
(nemohol ďalej mlčať vzdor jedeniu).
»Znáš predsa sama: i Bôh láska je!
a táto trvá, nepodlíha zmene,
čo v zime, taká je i prez leto;
nuž k mužovi keď tiahne žena, k žene
však muž zas — a ty, Ondrej, nono! jedz —,
kto múdry zato ktorho vykľaje?
Nik! (kýchnul) kto má srdce mäsité,
toť, pravda! istí kmotor Rozumec —
A potom — len ju vidz! — Ty nevinná!
nepamätáš sa? už si pozabudla,
jak — verím, dávno tomu! — na Lánoch:
tam práve, kde dnes pre tých hostina —
tam, pomyšli len! kde ten starý lôh,
pod medzou si mi hrkútala, húdla,
sťa holubička (tlosknul), čačane...«
»Netáraj!...« sekla. »Nužhľa, vidíte!«
jej Ondrej, »vy tiež podobne ste s otcom...
nič lepšia mojej...« Vztýčil sa čo jedľa,
»len kde je...?« pošiel — S privetom však: »toť som!«
už z kuchyňských dvier vbehla. (Žiarny plam
sa zjagal v dverách; z dieže šurdžanie
však bolo počuť —). »Čo sa trápite?
(tu usmiaty zrak vznesla k Ondrejovi).
Ja predsa už tam v kuchyni som jedla,
hej — lebo zváram tam, lúh prelievam...«
Jajatka vošiel — Jemu riekla: »to vy!
no sadnite...« i už zas zmizla tam.
Ten počal, pod pec prisadujúc aj:
»veď rozmýšľal som, či vojsť či nie dnuká?
Či, reku, búriť mám váš pravý raj
ja nešťastlivý?... (Vypadla mu kľuka).

Toť! že len búrim, tresk-plesk robím iba,
ech...« horko-ťažko kvačku zodvihnul.
»No, nič to! švagre,« gazda riekol. »Chyba
v tom žiadna. Práve, že si nakuknul,
to dobre, Juro! Ondrej vyrozprával
mi v poli ešte: čo ťa potkalo
za nešťastie? — Ej, neresť! neúcta
od detí strašná!...« »Veru potkalo
nemalô...« zhorekoval starec; nával
ho citov zvládol, že i rukávom
si vytrel oči. »Dožil som sa: ani
čo bych bol býval pijan! márnotratný...
Z všetkého mám, hľa, kvaku žobráctva...«
»Nič neželej!« mu Jano. »V prikázaní
čo stojí štvrtom, že sa neplní:
ten skutok spury, nevďačnosti špatný
dovidí ten, čo zdolal pekla brány!
i zhrmí károu a či rozvlní
— bo všaková je jeho pomsty leja —,
a po vinníku šľahne rúhavom...
A nezahynieš, neboj! Nám Bôh dával
pomoci — vďaka buď mu horúca! —
podistým za to aj až posaváď:
by zas my sme tiež svojej udelili,
jak komu pilno — mieru abo štipku...
Nuž budeš u nás! — Budeš pracovať,
čo budeš stačiť —« »Ach, rád!« živo stvrdil,
»rád, Jano... Pánboh mi len popraj sily!«
»Nu,« gazdiná v tom, »aspoň poháňať
nemusí žena! na to nesúca,«
a s uškrnutím šmihla na Ondreja.
(Ten plecom kývnul, napchávajúc pipku,
najskorej zapiecť si ju v kuchyni...
a pritom iste koho pomáňať —).
»Poď ale s nami!« gazda zas. »Tu síce
už ostatky len — Stará, pridajže...«
A starec ani teraz nezohrdil;
prikuľhal k stolu, šuchol šediny —
i zabral sa jesť... až mu vetché líce
oživlo, zhrala ním sieť čierťaže
pri svetle: kde prv jasno, zápät tieň —
— V tom bac! na oblok. Všetci ustrnuli,
že čo sa robí? — Dupot u okien
priam na to — Ondrej vpálil: »čo je? Či tu...?
Hurt! — Okno? vari skalu praskli veň? —«
Vybehla Marka — »Viem ja! kto tam škúli,«
Jajatka naraz, »nezdobí kto, viem!...
(i odkvacla mu k ústam pošlá ruka,
zachvel sa celý, oči vypľaštil...

Spuchaly žily prez tvár vráskovitú
mu, zhrubly v mžiku — tak sa veľmi srdil).
Hej, závidí mi, že som pod strechou!
Závidí! že tú večieročku žvem...
nu, nevestisko! — ona, besná suka!
Juj, zlapajte ju! Ondrej! chlapských síl —
s obuchom na ňu! — S metlou, varechou,
len chytro! chytro — Trepnúť o uhol
ňou! medzi väzy hlobnúť, opariť ju! —
tá...« »Citže! (Jano v to), mlč! Nerob divy;
veď kto zná, kto bol? I už utiekol —
Ba divím sa ti, žes' tak popudlivý!
starygáň — chrúst, by i len oddrhol...
Jedz radšej! —« Stíchol. Slúchnul. — Preriekol:
»zabudnú' som sa — Ale odpusťte!
Ej, veď vám ináč! — Skoro závidím vám,
ba žičil by som: nože okúste...
Nie! nie som tak zlý, žiaden nekresťan;
i v tichu sa len, bez závisti dívam
na vašu svornosť, pokoj prehojný,
na lásku, z nejž, hľa, jem tiež, starý jež —
Nevesta jak med vonia na okolo...«
»Oj! (vyrkol gazda), ja som spokojný
s ňou!« — Ondrej: »pri mne že by ináč bolo?...«
»Nuž a ty, stará, jakže mudruješ?
sme jedno telo! — že i duch, sa mívam...
hneď povedz, ale srdce do korán! —«
»Nu, poviem, poviem — nechže bude tiež!«

Tu statok zmučal u vrát — Počuť vravu
i zápät vrzgot, vchádzanie dnu vráty.
A Marka vbehla s chýrom na skore:
»brat Zuzkin nám to došikoval kravu,
ba dve až! už je s nima vo dvore...«
Šli obzerať ich takoj, umiestiť
do stajne — pomknúť inam s jalováty;
i gazdiná, bárs kývla nedôverne.
Len kahanček čo zostal sám a sám,
ba s Jajatkom! — však pod pecou už sedel,
a jak ten vzpriamil sa vše čo červ zlatý,
jak keby bol chcel pootočiť trám:
on pukol z fajky, hútal, o čom vedel.
— A prišli zpät. »Nuž, stará, páča sa ti?«
sa spýtal gazda ženy. »Dobrý chyt!«
predišiel Ondrej. Tá však vetila:
»vieš predsi: v noci všetky kravy čierne —«
»Ná!« dlane spľasol v smiechu, »našla žilu!...
Šak lampášom si sama svietila? —«
»Veď hej, hej — Zuzka! choď si podojiť...«

A rozjímali ešte o nich s chvíľu,
syn s otcom. Vtiahli v prúd i Jajatku.
Hádali cenu... až gazdiná milú
im prevrtla reč na tú obrátku:
»Dosť toho na dnes! — spať! — včas ráno vstať!
vy do oračky — my zas šaty prať.«

»— Prv ale ešte,« riekol hospodár,
»pomodlime sa.« Vzal s poličky knihu;
roztvoril — vážne zbelela mu tvár —
S tým prežehnal sa — kľakli v náhlom stihu,
mať, čelo oprúc domu o oltár;
a jak predriekal: zavznel vzdych i šepot,
hneď tu hneď tam zas zašumejúc v švihu:
sťa krýdel mieru nadzemského trepot.

Nedokončená podobizeň.

Poviedka od *M. N. Volkonského.*

I.

Akokoľvek usiloval sa Alexej Vasilievič presvedčiť sa, že *teraz* pôjde všetko znamenite, a že práve teraz, svobodný od každého útisku a konavší, ako svedčilo sa konať mužovi charakternému, môže so spokojným srdcom zasadnúť k robote, v ktorej nik ho nepomýli, no, predsa, na duši bolo mu ťažko, a prsia tlačil akýsi dotieravý, svojhlavý, ťažký pocit úzkosti, či povedomia vlastnej nepravosti a či kajania...

No všetko, len čo sa stalo, bolo ešte tak sviežo, tak bôľne pichalo ctižiadosť Alexeja Vasilieviča, že zúmyselne odháňal od seba všetko, čo mohlo napomáhať skutočné uspokojenie, a naopak, hľadel budiť v sebe chladnosť a ľahostajnosť. Jemu zdalo sa ostatne, že je spokojný, že konal úplne rozmysleno, a že tak aj malo byť, a on je teraz veľmi, veľmi uspokojený a nič lepšieho nežiada si...

Sedel v svojom atelieri, zastavanom drahými vecmi a náradím, pred započatým obrazom a, nastrčiac palettu na palec, začal roztierať akoby s opravdovým prílivom oduševnenia len čo vytlačenú štiavnatú olejovú farbu. No robil to, sám nezbadajúc, s omnoho väčšou, nežli treba, pozornosťou a napnutím... Konečne vychytil štetec, nervno prešiel ním po palette a podniesol k obrazu...

„Hľa," pomyslel si, vidiac, že spravená farba práve to podávala, čo treba, „hneď pôjde všetko dobre... keď si spokojný... svobodný..."

A ubezpečil sa, že všetko prešlo, ako on očakával, cítil a potajmo, ako zdalo sa mu, i žiadal si...

II.

Začalo sa včera, v podstate, ako to skoro vždy bývalo, pre pletku...

Bol jednoducho nie svoj a, tuho stisnúc zubami cigaretku, chodil z kúta do kúta dlhými krokami. Pracovať nechcelo sa mu. Paletty dávno ležaly so zaschnutými farbami. Netýkal sa ich.

Lena vošla, zastala vo dverách a ohliadla izbu zdĺhavým a smutným pohľadom. Alexej Vasilievič veľmi dobre videl i tento jej pohľad i výčitku jej tváre, no len chodil, akoby nebadajúc ničoho.

Oženil sa pred dvoma rokmi. Zdá sa, že ľúbili jeden druhého. Aspoň také poryvy šťastia dostávaly sa im za podiel, že lepšie ani žiadať ani vymysleť nemožno. No časom zrazu ako by ju niekto premenil, a ona stávala sa celkom druhou... Alexej Vasilievič tratil sa vtedy v predstavách a — čo ako divno to bolo — sám cítil rozdráženosť a nemohol pochopiť svoj duševný stav... Či oduševňovala ho, ale keď oduševnenie prechodilo, videl ju v opravdovom svetle, a či naopak, Lena vždy, ako prv, zostávala duševne krásna, a on sám menil sa oproti nej, tratiac povedomie toho krásneho... Alebo ona sklamala sa v ňom... no on nemohol zniesť jej chladný, „nie živý“ výraz tváre a zlých očú, s akými ona i včera prišla a zastala vo dverách... On ďalej chodil.

— Leša! zvolala.

On obrátil sa.

— Leša, ty zase... začala Lena.

On zastal, smraštil tvár a pohliadol na ňu. Videl prv, čo ona povie teraz, a preto rozdráženým už, nie svojím, kapríznym hlasom spýtal sa:

— Čo, čo... zase?

— Nič nepracuješ... ticho dohovorila.

Alexej Vasilievič netrpelivo pohnul plecmi a prešiel niekoľko krokov napred, no znova obzrel sa.

Ona mlčky a nepohnute stála i ďalej vo dverách, pritisnúc sa k nim. Pohľad jej vyrážal vždy tú istú tichú výčitku...

Alexej Vasilievič zrazu prikročil k nej blízko a tichým, od veľmi silného pohnutia hlasom, preriekol:

— Povedz, čo chceš odo mňa? ty ma umučiť chceš, ha? ..

— Leša, ja chcem, aby si pracoval... veď je potrebno! odpovedala nasilu, ako by od nej vynútily tie slová.

— Viem, to všetko viem lepšie než ty! Teda čože? i urobím... všetko urobím, ale teraz nemôžem, rozumieš, nemôžem a nebudem... ty zahubíš ma, a ja predsa nebudem — na protiveň...

— Ale čože sa zlostíš? spokojne pretrhla ho.

Ale táto spokojnosť len rozpálila jeho hnev. On videl jasne, že v jej slovách zvučal posmech, ešte i opovrženie.

— Ty chceš povedať, hlasnejšie začal on, — že sa hnevám, a že nemám pravdu, keď sa hnevám, a teba že nemožno pobúriť a si nevinná... to radšej, než podúrať ma, mala si prísť a povedať

mi, ako sa patrí... ale na taký spôsob, ako by si ma šibala... — tak nejde... hlaďže rob, hlaďž, rob...

— Leša, čo je s tebou, prestaň, nemyslela som...

— Čo si nemyslela, čo, čo?... pristúpil k nej.

Na tvári Leny vyrazil sa mimoletný strach. Pery jej potrhly sa. Ona nevoľky ustúpila.

„Čože to ona zmyslela báť sa mňa, ha?“ zlostne, zúrive pomyslel si Alexej Vasilievič. No zrazu ona, akoby soberúc sily, stisnúc pravú ruku a urobiac ňou pohyb, ako by chcela odtrhnúť niečo, sama pristúpila k nemu s tvárou, že do týchto čias nechcela hovoriť, no prehovorí teraz.

— Počuj, Leša, veď ja tiež strpím, no viac, než sily stačia, nemôžem trpeť, — čo je to... dosť... akéže ty máš právo kričať na mňa... Ak nedaria sa ti obrazy, ak *nevieš* maľovať... Ja som tomu nie príčina... a vyliať na seba tvoju zlosť ja nechcem dovoliť...

Zo všetkého toho, čo hovorila, on počul, zachytil a rozumel len jedno, že „nevie maľovať!“ a zastavilo mu dych pri týchto slovách.

— Čo, čo?! kričal, neposlúchajúc a ničomu nerozumejúc, — ja neviem maľovať? a z čohože žijeme? z čoho máme hlavný dôchodok... jestli ja neviem...

— Ty držíš sa horšie, ako neviem kto... či je toto život... či taký bol si oproti mne...

— Ujdite, nechajte ma... kričal ďalej Alexej Vasilievič.

Konečne porozumela tomu kriku.

— A... jestli tak! zastaviac sa prehovorila, — dobre...

A, prudko obrátiac sa, vyšla z izby.

III.

Ostanúc sám, Alexej Vasilievič začal chodiť bystrejšie nežli prv. On cítil, ako nohy a ruky trasú sa mu, ako silne bije mu srdce a ako ťažko dýchajú prsia. A napriek tomu, že všetko toto bolo trápno, ono nielen že zdalo sa byť vítaným, no práve zodpovedalo tomu, čoho chcelo sa teraz Alexejovi Vasilievičovi. Keby mohol sa zjaviť nový ešte nepokoj dáky, on schválne šiel by mu v ústrety, aby rozmohol, zväčšil svoj duševný bôľ.

„Ja neviem maľovať!...“ opakoval si, stískajúc zuby a prichodiac znovu do zúrivosti. No, dobre!...“

Cítil sa byť najnešťastnejším, najurazenejším človekom na svete.

„... A ako *ľúbil* som ju, ako ľúbil som ju!“ myslel a zase a zase chodil po atelieri, usilujúc sa najsť útechu v tom, že teraz Lena zbavila sa *navždy* jeho lásky, a preto veľmi mnoho utratila, ba všetko utratila, lebo niečo vyššie než jeho láska k nej — nebolo na svete, a nik nikdy na svete neľúbil ju tak, a *toto* ona utratila!...

Potom hneď pribral sa premýšľať o výrazoch, s ktorými on obráti sa k Lene, keď bude hovoriť jej o tom, že už neľúbi ju,

že teraz môže robiť, čo chce; no už *takej* lásky, ako prv, on viac nikdy nepocíti, a že tento poklad utratila, nevedela si ho zachrániť a neporozumela mu.

A Alexejovi Vasilievičovi zachcelo sa hneď, neodkladajúc, ísť povedať všetko Lene, a bystrým krokom pobral sa k nej.

V hosťovskej jej nebolo. Ani v spalni. Prešiel do stolovej — ani tam nikoho.

Alexej Vasilievič zazvonil na sluhu.

— Nevieš, kde je pani? spýtal sa, pridávajúc svojej otázke ako možno najviac prirodzenosti a prostoty.

— Elena Michajlovna ráčili odísť k mamičke, oznamoval sluha, — tak i povedať rozkázali, jestli sa spýtate.

IV.

Všetko toto jasne, so všetkými podrobnosťami prišlo na um Alexejovi Vasilievičovi.

Dochytiac sa, jednako, pri týchto rozpomienkach, striasol hlavou, akoby za to, aby pozbavil sa svojich myšlienok, a znovu podvihol štetec ku obrazu, no odtiahol sa, prižmúril oči a rozhodol, že strom v pravom uhle celkom sa mu nepáči.

Složil palettu a štetec a išiel ku kasni, kde mal schované etudy.

Lepenky, etudy a kartóny boly akurátne složené v škatuľkách od Leny, ktorá privádzala do poriadku atelier, na čo ostatne Alexej Vasilievič vždy veľmi sa hneval, preto že nikdy nemohol najsť ničoho v tomto poriadku.

Vytrhol zo škatuľky lepenky a začal hľadať, schválne ich rozhadzoval a rozmetával, aby pokazil tento poriadok, ktorý živo pripomínal mu ženu a včerajší deň...

V predsieni ozval sa hlasno a ostro zvonec.

Alexej Vasilievič naslúchal. Nik nešiel otvoriť. Ale on ani nechcel, aby sa náhlili.

Vedel veľmi dobre, že *tak* so ženou nemohlo sa skončiť. No prišla tu, rozumie sa, nie ona! Iste Anna Stepanovna prišla vyjednávať...

Vedel ešte včera, že tak bude, preto bol hotový...

Vonkajšie dvere vrzly. Do predsiene ktosi vošiel a iste skladal vrchnú odev. Bolo počuť zvuk ostrôh.

O niekoľko minút sluha podal návštevenku. Na nej stálo:

„Barón Andrej Andrejevič Šildhorn" a za tým meno gardového prvého pluku...

— Je sám? opýtal sa Alexej Vasilievič.

— Nie, s dámou.

— S Annou Stepanovnou? zase pýtal sa celkom neočakávane pre seba Alexej Vasilievič, a znepokojilo ho: — Pre akú príčinu ozaj matka jeho ženy, jestli by ona prišla k nemu — vzala so sebou akéhosi chrabrého dôstojníka?...

Kázal jednako „prosiť"...

Dôstojník ukázal sa najobyčajnejším dôstojníkom. Tuhý, pevný, kypiaci zdravím a radosťou života, vycibrený i vo fronte, i v hosťovskej, držal prsia von, hotový byť vľúdnym oproti tomu, kto je oproti nemu vľúdny, a prísne pokonať sa s každým, kto by si toho zaslúžil... Viac nič nedalo sa vyčítať s jeho nepohyblivej, peknej, červenej a fúzatej tváre...

No tá, ktorá prišla s ním a ktorú sluha nazval pre čosi dámou, celá svietila sa živou radosťou šťastia. I v očiach, i v úsmeve až tak bolo jej cítiť oduševnenie mladosti a povedomie svojho práva na neho, i lásku, i prívetivosť...

— Moja nevesta, začal barón, — kňažna Turovská — chcela by mať svoju podobizňu.

Alexej Vasilievič poklonil sa a, prepustiac svojich hostí vopred, doviedol ich do vnútra atelieru.

— Ako skoro môže byť hotová podobizňa? spýtal sa barón.

— To závisí, zatiahol Alexej Vasilievič, — akú chcete?

— Po pás... objasnil barón, — len hlava...

— Jestli *po pás*, to už nemôže byť *len* hlava... popravil Alexej Vasilievič. Razom stal sa mu nepríjemným tento dôstojník, a rád by bol zadrapiť sa do neho.

Barón ľahostajne pozrel na neho.

— No, ja neviem... povedal, — nám treba obyčajná podobizňa, dobrá, ktorú možno by bolo zavesiť na stenu.

Alexejovi Vasilievičovi lichotilo, že objednať „dobrú" podobizňu prišli práve k nemu.

— Jestli kňažna, mäkšie prehovoril, — bude mi sedeť päť ráz, to úplne dostačí; potom podobizňa ošpatnie — treba bude vyčkať...

Barón smraštil sa pri slove „ošpatnie"...

— Kedyže predsa bude hotová podobizňa?

— Jestli začneme dnes, tak za tri týždne...

— No v týchto šatách, či bude dobre, tak, ako som?... pýtala sa kňažna.

„Čo za milý hlas!" nevdojak pomyslel si Alexej Vasilievič, „aká preleť, a ona môže sa ešte spytovať, či pekná je tak, ako je!..."

— Ovšem, kňažna, prehovoril, — či nie je všetko jedno, aké šaty, a tak, ako ste, v tejto sobolovej čiapočke a s boa — nechajte, nesberajte ho — všetko bude dobre... dovoľte — sadnite si sem... hľa, tak... sadnite si svobodne a môžete hýbať sa, koľko sa vám páči... mňa si nevšímajte... a hlavná vec, nemyslite, že mi sedíte... Zostaňte tak, ako vám príhodno...

Hovoril a usádzal za ten čas kňažnu, podával jej stolec, zakryl jeden oblok záclonou, pritiahol skučiaci svojimi kolieskami podstavec, postavil naň rám s plátnom tuho, ako bubon, natiahnutým (toto plátno bolo už od dávna prichystané na podobizňu Leny), vezmúc palettu a štetec a bystro vytlačiac niekoľko farieb, začal s akousi chtivou, horúcou náhlosťou, bez kontúr, rovno maľovať na plátno...

— Odpusťte... nehovorili sme ešte o cene podobizne, povedal barón, no Alexej Vasilievič len maľoval, neposlúchajúc.

V.

Kňažna odišla, keď posedela asi hodinu.

Vyprevadiac ju, Alexej Vasilievič, s oživenou, usmievajúcou sa tvárou, pristúpil k podmaľovaniu podobizne, ktoré len čo bol urobil, pozrel ešte raz a ešte raz bol veľmi spokojný s ním.

Cítil sa teraz veľmi dobre a ľahko. Či bolo to len uspokojenie, vyzvané tým, že vyrazil sa, alebo radosť z podarenej práce, alebo kňažna vskutku urobila na neho taký nenadály, mocný dojem, nemohol rozoznať.

Chytil zase farby a pokračoval nazpamäť. Maľoval, o ničom nerozmýšľajúc teraz, ako by nič už dovôkola nebolo vážneho na svete. Len jednoho sa bál, aby ho nevytrhovali...

No nik neprišiel a nik mu neprekážal.

Len súmrak, spustiac sa, donútil ho odísť od podstavca.

Čas prešiel veľmi skoro. Alexejovi Vasilievičovi bolo ľúto, že musí pretrhnúť prácu. No ako položil palettu na miesto, čisto fysická ustalosť prevládala ho.

Ľavá ruka mu nabehla a ustala. Nohy od jednotvarnej polohy oťažely, a hlava ako by sa naplnila olovom. Bol hladný.

Hodiny ukazovaly na piatu. Alexej Vasilievič rozpomenul sa, že včera nerozkazoval obed, a okrem neho teraz nemal to *kto* urobiť...

— Hostínec, tak — hostínec, povedal sám sebe, — i v hostíncoch ľudia obedúvajú, a ešte ako veselo...

A on aj v tomto pousiloval sa presvedčiť sa, že všetko toto je znamenite a práve tak, ako si on žiada...

Dal si sľub, že čo by *čo* bolo, strávi dnešný deň veľmi veselo, a preto sobral sa do najprvšieho hostínca.

Odhliadnuc jednako od toho, že hostínec bol vskutku prvý, to jest najdrahší, obed vynikal jemnosťou kuchyne, šampaňské, pol fľaše ktorého pýtal si Alexej Vasilievič, šumelo a penilo sa, a v divadle, kam išiel po obede — dávali veľmi smiešny kus, jemu predsa po celý čas ako by chybelo niečo, a nepretržene cítil vôkol seba akúsi pustotu, naliehavo dávajúcu sa znať... a, nevyčkajúc konca, Alexej Vasilievič vrátil sa domov.

VI.

— Nič mi nepriniesli? spýtal sa Alexej Vasilievič, vchádzajúc, sluhu.

— Nič, odpovedal ten.

— Ani list, ani zápisku?... a *nik* nebol?... A Anna Stepanovna neprišli?

— Nie.

— Dobre. (Alexej Vasilievič zase usiloval sa ukázať, že všetko ide celkom tak, ako on vypočítal a predvidel.) Prines mi čaju...

— Cukru niet, oznámil sluha, ráčte dať peňazí na cukor...

Alexej Vasilievič urobil netrpelivý pohyb. Od neho žiadali, o čom prv nevedel a teraz nechcel vedieť.

Vytiahol rubľový papier a podal sluhovi.

— Na, vezmi si... postačí? — samovar je hotový?

— Nie, ticho odpovedal sluha.

Alexej Vasilievič nahneval sa.

— Nie je hotový? prečože je nie hotový?...

— Cukru nebolo...

— Sprosták, či cukrom samovar rozohrievajú? — cukru niet, tak samovar nie je potrebný...

— Vy nič ste nerozkázali... zastával sa sluha.

— Nerozkázali! — prvý deň si u mňa, či čo — prečože dosiaľ toho nebolo?...

Sluha odišiel, a Alexej Vasilievič, ostanúc sám, hneď zabudol na neho, i na čaj. Zapálil veľkú, s veľkým reflektorom lampu a, osvieťac ňou podobizeň, odstúpil a sadol si na nízunkú, širokú stolicu, ktorá mu v ceste bola.

Oblapil rukami kolená, vydvihnuv ich skoro ku brade, a v tomto položení, nepohodlnom, no zdajúcom sa jednako veľmi príhodným, oprel oči na podobizeň a prizeral sa jej.

Bola to, pravda, nie podobizeň — len začiatok, no pre Alexeja Vasilieviča už jasná bola celá tvár, oči, pery, ako by boly nielen úplne dokončené, no živé zastydly pred ním. Predsa čím dlhšie hľadel — tým menej nachodil podoby v tvári, ktorú videl na plátne, s tou, ktorú predstavoval si v mysli, teraz... a on pozastavil sa na podrobnosťach, začal prezerať a pripomínať si, či všetko bolo tak v prírode, ako má na plátne...

„Veď, zdá sa, ústa nie sú také... ovšem... akéže sú to ústa? — u mňa sú veľmi nepravidelné... treba bude zajtra zistiť. Ona nemá také ústa... ale ako zachytiť? Veď až tak chce sa, až tak vidím, ale nemôžem... oči tiež... Spodok treba bude urobiť vrúcim..."

Alexej Vasilievič popravil sa na stoličke a, vytiahnuc cigaretu, s radosťou pomyslel si na to, ako zapáli si ju teraz... i zapálil, no, proti obyčaji, celý deň kúril veľmi mnoho, a cigareta nepriniesla mu očakávanej radosti... odložil ju a znovu zamyslel sa, hľadiac na podobizeň.

Priniesli mu čaj, pripravili posteľ ako včera, tu v atelieri, na širokom diváni. Nepozoroval nič...

VII.

Na druhý deň zavčas rána vyskočil, trebárs zaspal neskoro, už na svitaní, a sen jeho bol ťažký a nepokojný.

Podúral sluhu, aby skorej vyriadil atelier, a sám pomáhal mu prestavovať veci, schovávať etudy, dľa jeho zdania nevydarené, a vystaviť tie, ktoré sa mu zvlášte páčily, prekladal obrazy, aby dostaly čím najvýhodnejšie osvetlenie, a celý čas pozeral často na začatú podobizeň, no netýkal sa jej štetcom...

V ustálenú hodinu, ako sľúbili včera, prišli kňažna a jej ženích. On celkom tak, ako včera, podával ruku, tak štrngol ostrohami, i ten samý výraz bol na jeho tvári. Ako by vôbec nebol prežil tie dvadsaťštyri hodiny, ktoré sa minuly od včerajšieho dňa, ale prosto zostával ako prv milým a zdravým dôstojníkom, ako by vykonával týmto svedomite a čestne naloženú mu kýmsi povinnosť... Alexej Vasilievič naproti tomu iste hodne premenil sa, aspoň kňažna zadivene a sústrastne pozrela na neho.

Ona, ľahko stúpajúc po koberci svojimi malinkými nôžkami vo vysokých remenných topánkach, prišla k podobizni a s radosťou sa jej usmiala.

— A práca sa pomkla, — vy bez nás mnoho ste priložili, povedala, — jestli tak pôjde, to azda podobizeň bude hotová prv, než čakáme, pravda?...

— Áno, no musí ešte *ošpatnieť*, povedal barón cez zuby a prišiel tiež k podobizni...

Alexej Vasilievič, už ozbrojený, s palettou a štetcami v rukách, netrpelive čakal, kedy kňažna sadne si na stolicu...

Ona, zbadajúc jeho netrpelivosť, usmiala sa ešte raz a išla na miesto.

Alexej Vasilievič, akonáhle si sadla, rýchlo pozrel najprv na plátno, potom na kňažnu.

Divný pocit zadivenia a spolu s tým uspokojenia uchvátil ho. To, čo on očakával, nepotvrdilo sa.

V celku črty, hodené včera na plátno, na podiv akurátne a verne podávaly tvár, ktorá živá bola teraz pred ním. Tie samé oči, tie samé pery, tie samé ústa, ktoré tak nepáčily sa mu včera.

— Čo je to? blyslo Alexejovi Vasilievičovi — a on prvý raz v živote ztratil sa, stojac s palettou v rukách.

Priveľmi bol presvedčený, že podmaľovka nie je dôkladná. Tvár kňažny, ktorú utvorila si včera večer jeho obrazotvornosť, nevyhladila sa z pamäti.

Skoro celú noc a celé ráno hotovil sa začať dôkladné prepracovanie všetkého namaľovanéhe, a zrazu teraz ukazuje sa, že nič premieňať netreba.

Pretrel si čelo. Zakryl oči. Otvoril ich — bolo to samé — premieňať na podmaľovke ničoho neprichodilo...

— Odpusťte, kňažna... povedal, — hľaďte v pravo... Tak... nie, obráťte hlavu... ešte...

Prešiel k obloku, odtiahol záclonu. Tvár kňažny sa osvetlila a ztratila predošlé výhodné tiene. Zase zatiahol oblok.

Barón ľahostajne chodil, zriedka pobrnkávajúc ostrohami, a prezeral bez všetkej zaujatosti obrazy a veci.

Alexej Vasilievič nestaral sa o baróna. Priblížil sa zase k podstavcu, vzal veľký štetec a začal širokými ťahmi natierať spodok. Nechal úplnú vôľu ruke, nesliedil za ňou očima a uprene zahľadel sa na kňažnu, darmo usilujúc sa uloviť tú tajnosť tváre, ktorá zdala sa mu včera tak jasná a prostá — bolo treba dnes len zistiť ju na originále.

Zrazu odhodil veľký štetec, rýchlo schytil tenunký, zo sibirskej kuny, a začal ho vodiť okolo úst podobizne. Dlho a starostlive to robil, neobracajúc sa ku kňažne. Len, náhodou pozrúc na ňu, zastal, opustil bezpomocne ruku a znova prichytil sa k spodku...

Videl, že pery boly *napravené*, to jest ony lepšie zodpovedaly tomu, čo chcelo sa Alexejovi Vasilievičovi, no boly menej podobné.

Spodok bol už celkom natretý, a Alexej Vasilievič vždy ešte nebral tenký štetec do rúk.

— Nie, tento nos nesmie tak zostať, myslel si, zahľadiac sa na prácu, — nemôže... a premeniac znovu štetec, sám nebadajúc, čo robí, začal tušovať dolnú časť nosa, vyrovnávať ho, potom tiež tak, že sám nezbadal, prešiel ku očiam, dotkol sa niekoľko ráz líc a vpracoval sa.

Prešlo asi pol hodiny. Alexej Vasilievič maľoval ticho, opierajúc sa skoro na samé plátno, len zriedka odkloniac sa nazad, no neodtrhujúc očú od práce a neohliadajúc sa po stranách.

Barón trpelivo prechádzal sa ďalej. Kňažna z počiatku sedela, veselo obzerajúc sa a očakávajúc, kedy prihovoria sa jej. Potom sa jej zunovalo. Nachmúrila sa, ľahko pohla sebou a konečne zakašľala, aby obrátila na seba pozornosť.

Alexej Vasilievič strhol sa. Veľkými rozpačitými očami pozrel na ňu a nie hneď spamätal sa, že pred ním sedí „natura", s ktorej maľuje podobizeň.

Spamätav sa, prižmúril oči, prizrel sa a znova videl tvár kňažny takou, aká bola v skutočnosti.

Preniesol oči na podobizeň — bolo to teraz čosi stredné, nepodobné kňažne, no omnoho podobnejšie obrazu, o ktorom snilo sa Alexejovi Vasilievičovi.

— Odpusťte, kňažna, prehovoril (hlas jeho ponížil sa), — nemôžem dnes pokračovať, som nezdravý... dnes nejde mi...

Kňažna, zaradujúc sa, že môže vstať, a už dávno netrpelivá pozreť, ako pokročila jej podobizeň, bystro vskočila so svojho miesta a pristúpila k podstavcu.

— Čo hovoríte, že nejde vám! zvolala, — čo za reč, veď je to prelesť... práve to, čo ja chcem... André, pravda, prekrásno, čože žiadať lepšie?

„André" priblížil sa a vyrazil celou bytnosťou svojou úplnú ochotu podrobiť sa neveste.

Kňažna pohnute pozrela na Alexeja Vasilieviča, no on stál srditý, zamračený, ako by čakal, či skoro odídu.

Kňažna nerozhodne usmiala sa.

— Teda, do videnia, povedala, — do zajtra?

— Odpusťte, kňažna, zajtra nemôžem — deň mám zaujatý... zlyhal Alexej Vasilievič.

VIII.

Keď, vyprevadiac kňažnu a baróna a rýchlym krokom vrátac sa z predsiene do atelieru, poobzeral sa a presvedčil sa, že viac

nikoho niet — znovu schytil farby a štetce a začal maľovať náhlo, nervno, ako by sa bál, že nedožije dokončenia práce.

Teraz už nemyslel ani na kňažnu, ani na nikoho, — len maľoval, vypracúval, vyrovnával a dokončieval črty predstavujúcej sa tváre, usilujúc sa vdýchnuť do nich dušu a život.

Zase súmrak našiel ho pri práci a prekážal mu. Vtedy odišiel od podstavca, nie hneď prichodiac k sebe z toho zvláštneho stavu, ktorý vždy cítil počas práce, zvlášte jestli bola podarená.

Konečne zďaleka už pozrel „triezvymi" očami na černejúcu sa podobizeň a nemohol sa rozhľadeť. Oči jeho veľmi ustaly.

— Či zapáliť lampu a pozreť? pomyslel si Alexej Vasilievič, — eh, všetko jedno, netreba — potom . . . a rozpamätajúc sa, ako včera o tomto čase išiel do hostínca, a vediac, že ani dnes doma nechystali, vyšiel do predsiene, obliekol si svrchník a spustil sa dolu schodmi, zazvoniac za sebou, aby zatvorili za ním dvere.

Vyšiel na ulicu. Sviežo povetrie dotklo sa jeho tváre. Izvozčíci hodili sa na neho pri východe, ponúkajúc svoje úsluhy. Vôkol neho mihali sa mimoidúci a ekipáže . . . Všetko hýbalo sa a šumelo . . . Zrazu ponoril sa do nepokojného mestského života po tichosti svojho atelieru, i bolo mu ľúto tej tichosti, a ľúto, že musel nechať svoju prácu. Potom, skoro od razu, tá ľútosť prešla na neho samého.

A ako prv, ešte nedávno, všetko to krásne bolo, začal mysleť si, prečo stalo sa to všetko . . . a kto to potreboval, aby všetko toto sa stalo? . . . A či ozaj predošlé nemožno už vrátiť, a teraz začne sa čosi nové, neznáme? . . . A aké sú to predsa daromnosti . . . poharkali sa, lebo sú „živí ľudia", a živému človeku práve tak vrodené je hnevať sa, ako i radovať sa . . . no čože z toho . . . prítok a odtok . . . v živote je vždy tak . . . len aby človek sám na svoju hlavu nepriťahoval tie odtoky . . . ale podobizeň . . . spomenul si, — čože to bolo a prečo tu zjavila sa kňažna . . . ostatne, je to hlúposť . . . tak! . . . práve *tak* . . . či ísť ku domu, kde býva Anna Stepanovna, pozreť len . . . ta nevojdem . . . no mimo prejsť . . . rozhodol sa a najal izvozčíka . . .

Obrátili sa do jednej ulice, druhej, tretej a konečne išli rovno. Alexej Vasilievič, približujúc sa k domu, kde žila Anna Stepanovna, kázal ísť po druhej strane ulice a podvihol hlavu, hľadiac na obloky. V stolovoj bolo svetlo. V spalni tiež. Hosťovská bola tmavá.

— Či nie je chorá? znepokojil sa Alexej Vasilievič . . . Hospodine! . . . keby sa to čím skôr skončilo . . .

No *ako* sa to všetko skončí, rozumie sa, nevedel. Či má ísť on sám k nej, a či čakať, aby ona prišla . . . no predovšetkým treba bolo vrátiť sa domov a zničiť podobizeň . . . To bude *začiatok konca* . . .

IX.

Veľkými, širokými skokmi cez dva i tri schody vybehol Alexej Vasilievič domov, tak že vrátnik s výčitkou a zadivením pozeral za ním.

Ostro, netrpelive zazvonil a, odhodiac svrchník na ruky sluhovi, išiel do ateliera.

Znovu našiel sa v jeho tichosti, znovu okrúžila ho známa do najmenších podrobností obstanovka.

— Čože teraz robiť... áno, podobizeň, pomyslel si a sblížil sa k nej.

A tu pri tejto podobizni, nejasno odrážajúcej sa pri slabom odblesku uličných lámp, dochodiacom sdola, prišiel mu na um ten pocit vytrženia a nežnosti dušu zmäkčujúcej, ktorý cítil pri svojej robote...

— Všetko to je hlúposť, jednako, — pozrem ešte raz — potom všetko toto zničí sa... a ja zase budem ako prv s ňou... *predsa* ona je lepšia od všetkých ostatných...

Teraz len pochopil, že nikdy neprestal ľúbiť ju!...

Lampa bola zapálená, a Alexej Vasilievič pozorne priniesol ju k podobizni.

Obrátil reflektor, a plátno zrazu sa osvietilo.

Známa, milá, drahá a milovaná tvár Leny pozrela s neho na Alexeja Vasilieviča.

Ten obraz, ktorý utvorila, ako sa zdalo, jeho obrazotvornosť, ten obraz, ktorý darmo usiloval sa vystihnúť v oživených črtách kňažny, obraz, ktorý mučil Alexeja Vasilieviča a poskytol mu za tieto posledné dva dni toľko radostného nadšenia — bol ničím iným, ako obrazom jeho ženy, jeho Leny...

Alexej Vasilievič postavil lampu na stôl, tak že celý snop svojich lúčov hádzala na podobizeň, a, tuho stisnúc ruky na prsiach, znovu zastal pred ňou...

X.

Myšlienky jeho už cele pomútily sa. Prsia nerovno dýchaly. Obočie zľahka striasalo sa. Nemohol sústredniť sa na ničom. Zdalo sa, jestli by si urobil násilie predstaviť si niečo, jestli by, potlačiac svoje rozochvenie, vyzval v svojom rozume logický a dôsledný chod rozsudkov — ony predsa by sa zaplietly a zaplietly by sa na dlho...

Čiasi ruka spustila sa na jeho plece. Nepočul, ako vošly, a strhol sa od prekvapenia. Pri ňom stála Anna Stepanovna.

Hneď poznal jej dobrú, usmiatu tvár a čierne kašmírové šaty a založenie so strapcami.

— Nuž, Alexej Vasilievič, dosť, povedala, — veď vidím a viem — no dosť toho... za dva dni vy oba ste sa potrápili, ale obraz je podobný, veľmi podobný...

Alexej Vasilievič, pristihnutý neočakávane, nemotorne dvíhal sa so stolice (nepamätal, ako a kedy si sadol) a radostne pozrel na Annu Stepanovnu.

— No, čo, pravdu hovorím? pýtala sa zase.

Alexej Vasilievič zahanbeno sklonil hlavu.

— Čo, priateľko, vidno, pravda oči kole... ha?... hovoriť nemám čo... ale ty povedz, za čo si ju utrápil, povadil sa, po-

hneval sa... a sedí si a podobizeň maľuje — ani sa netrápi, a ona tam ide sa umoriť...

„Aha — ide sa umoriť!“ pomyslel si Alexej Vasilievič, no nie s radosťou, ako žiadal si to prv, ale s úzkosťou a zúfalstvom.

— Kdeže je? spýtal sa konečne, sotva slyšno.

— Kde! — hneď kde... sám vidíš, že si vinný, povedz mi — odpustenie prosiť budeš?...

— Kde je Lena, čo je s ňou? opakoval Alexej Vasilievič...

— Čo už! — natrápil si sa za dva dni, i teraz potrpíš minútku — odpovedaj na to, čo sa ťa spytujú — budeš prosiť za odpustenie?...

— Budem... zašeptal Alexej Vasilievič...

Rád prisvedčil na čokoľvek, len aby skorej videl Lenu.

— Hľa, to je mrzko, poznamenala Anna Stepanovna, — žiadne odpustenie prosiť netreba — to je len komédia — ani ona od teba, ani ty od nej — muž so ženou sa pohnevali, pomerili sa — kto má pravdu, kto je vinný — netreba vedieť. Začnete za odpustenie prosiť — budete rozoberať minulé a znovu sa povadíte — nesmysel všetko... Veď cítite, že o sebe nie vám je dobre — hľa, ty si ožlkol celý, schudol... podobizňu maľuješ... no, to je síce pekne... veď si dávno sľúbil — a ona sa neponáša sama na seba...

Anna Stepanovna hovorila, náhlo preberajúc slová, a v hlase jej zvučala i láska i seriósnosť pretváranej prísnosti i vážnosti...

— Ale čo Lena, u vás je? prerušil ju konečne Alexej Vasilievič...

— Tu je tvoja Lena, nepotrebujem ju ja, tebe je potrebnejšia... nahlas zvolala Anna Stepanovna — hľa, vezmi si ju...

V tom okamžení vo dverách ukázala sa Lena v svojej sobolovej čiapočke a boa, skoro celkom v takých, aké mala kňažna a úplne takých, aké boly namaľované na podobizni...

Chytro, chytro podošla k mužovi a, usilujúc sa skryť svoju rozochvenú, no šťastlivú tvár, vyhodila ruky na jeho plecia a spustila hlavu jemu na prsia.

— Ty si myslíš, začala zase Anna Stepanovna, že odo mňa nedostala, akože, braček!... — ja som ju tak obrobila, keď sa u mňa zjavila — až radosť... chcela som ju hneď a hneď vypraviť k tebe, ale i teba, pane môj, maznať niet prečo. Treba bolo naučiť ťa...

Alexej Vasilievič stál, objav túliacu sa k nemu Lenu, a cítil, že je zničený, ale spolu šťastlivý. Konečne podvihla hlavu, a, nehľadiac mu do očú, pozrela ponad jeho plece na podobizeň.

— Čože si to, prehovorila, — z pamäti a či s fotografie?...

Alexej Vasilievič hľadel na ňu, namáhajúc sa rozumeť to, čo sa spytuje.

— Hovorím o podobizni, objasnila mu.

— Ano... podobizeň... akosi roztržite prehovoril, — to je tvoja...

A zabudnúc na hľadiacu na nich Annu Stepanovnu, Alexej Vasilievič začal bozkávať Lenu...

Na jarnej výstavke obrazov vzbudila pozornosť veľká podobizeň baronessy Schildhornovej, rodenej kňažny Turovskej, podobizeň práce Alexeja Vasilieviča. Baronessa vyobrazená bola v bálovej bielej hodvabnej toalette, v čipkách a brillantoch. Výstroj, blesk hodvábu a samat spúšťajúcej sa na spodku draperie zvlášte dokázaly sa podarene prevedenými, a všetko obdivovalo ich...

Podobizeň svojej ženy Alexej Vasilievič nechcel vypustiť z ateliera na výstavku.

Prel. *B. Š.*

Slovenský jazyk.

Jazykovedecké drobnosti.

Priať — želať. Slovies *priať*, *želať* neužíva ľud slovenský, to je zaiste každému známo, kto ľudový jazyk skúmal. Prvé je české, druhé ruské. Slovák tu často hovorí po nemecky *vinšovať*, to je pravda. Ale nepotrebujeme nahradzovať tento germanismus ani českým ani ruským výrazom, lebo má Slovák tiež svoje vlastné. Dobrý Slovák tak ako Poliak povie *žičiť:* Nedožiči mu groša; Sebe žičí, druhému nie; Žičím ti, aby sa ti dobre vodilo. Vedľa toho, dľa potreby, hovorí: *chceť*, *rád*, *žiadať:* Prajel by si bol videť = Rád by bol videť; Prajel by si čím skorej dokončiť tú báseň = Rád by čím skorej dokončiť tú báseň; (V hostinci:) „Akú pečienku si prajete?“ = „Akú pečienku chcete?“; Prial som si prijsť na tú zábavu = Chcel som prijsť na tú zábavu; Nič si tak teraz neprajem, ako mať teraz tisíc zlatých = Nič si tak nežiadam... Znateľ jazyka ľudového nikdy neprijde do zmutku, jako sa má v takom prípade dobre po slovensky vysloviť. Že je *prianie* — *prajenie* a *želanie* nie obohacovaním slovenského jazyka, ale jeho zatemňovaním, o tom ľahko môže sa ktokoľvek presvedčiť, kto sa s ľudom rozhovára. Možno, že niekto nadhodí, že vo vete „Nič si tak nežiadam...“ nenie vyslovená tá túžba, čo v „Nič si tak neprajem...“. Nuž tomu je ľahká odpomoc, kladiem-li tu váhu na túžbu. Poviem: Po ničom tak *netúžim*, ako mať teraz tisíc zlatých.

Podľa českého „Dobrý den přeji“ a za vulgárno slovenské „Dobrý deň vinšujem“ ujíma sa, — ovšem len u čítajúcej intelligencie, — „Dobrý deň prajem“. Ale v živej reči slovenskej aksi veľmi odporne a cudzo znie to „Dobrý deň *prajem!*“ Nijak sa nechcem zastávať germanismu „Dobrý deň vinšujem“, ani nechcem odporúčať v tomto prípade výš uvedené výrazy slovenské, ale si dovoľujem pripomenúť, že my *na svoje vlastné nohy* smieme sa postaviť aj pri pozdravovacích germanismoch. Nikto nám nerozkáže, aby sme hovorili s Nemci: Dobr*á* noc (Gute Nacht) miesto: Dobr*ú* noc, Dobr*ú* noc ti *dávam*... A keď nám to nikto nerozkáže, nerozkáže nám nikto ani to, aby sme pri potkaní dobrý deň *vinšovali*. Povedzme prosto: Dobrý deň! Pánboh ti daj dobrý deň!

Čo je rečeno o *priať*, to potiahni aj na *želať*.

Všetko, čo je dosiaľ rečeno, je v praxi prezkúsené a dá sa tedy v živote okamžite uvádzať. Ovšem odporúča sa to hlavne tým spisovateľom, ktorí píšu pre ľud. A títo by si to mali k srdcu pripustiť.

Za *blahopranie — blahopriať* a *blahoželanie — blahoželať*, aspoň na čas, radil by ponechávať *gratulácia — gratulovať* ako všeobecne srozumiteľné. A za tento čas môžu sa robiť pokusy. Pri týchto prijdú v uváženie ruské *pozdravlenie — pozdravľať* a maďarské *üdvözlet — üdvözölni*. Rusi povedia: Pozdravil koho s čím. Že náš ľud zná sloveso *pozdraviť*, o tom vie každý. A *novoročný pozdrav* je sotva monstrum!

K názvosloviu. Neviem, že by Česi mali výrazu pre *inkompatibilita*, maď. *összeférhetlenség*. A tento výraz je často potrebný. Odporúčam pre slovenčinu k uváženiu: *nesmiestiteľnosť* podľa r. nesovmêstiteľnosť: Vyslanectvo a nadžupanstvo sú nesmiestiteľné.

Abweisen — visszautasítani prekladáva sa u nás českým *zamítnouti*: Jeho prosbu, žiadosť zamietli, odmietli. Tento čechismus je nie na mieste už preto, lebo zamiesť, odmiesť v slovenčine značí výlučne výkon s metlou v ruke. Ani *odbyť* prosbu, *odpraviť* s prosbou nezodpovedá. Slovák vraví, že mu prosbu, žiadosť *zavrhli*.

K riečici. „*Rozvinujeme*" v našu dobu veľa takého, čo sa rozvinúť vôbec nedá. On vraj rozvinul veľkú pilnosť, rozvinuje pompu. Povedz: On *preukázal*, *prejavil* veľkú pilnosť, vystrája pompu. Miesto rozvinul tú otázku: *Rozložil* tú otázku. Zvlášte zlí prekladatelia kazia jazyk. To „rozvinutie" veľa ráz ani sa nemá prekladať. Tak stačí za maď. vetu „megtörtént a bevonulás a szokásos ünnepélyesség *kifejtése* mellett" položiť toľkoto: Vjazd odbudol sa pri obvyklých slávnosťach. —*ský.*

Literatúra.

Slovenské kalendáre. Každý mi prisvedčí, že kalendár je najpotrebnejšou a tomu primerane aj najrozšírenejšou knihou. Dnes jednotlivec, hnaný žitia nevoľou, nenajde času, by pozornosťou sprevádzal beh hviezd a tak utvoril si sám pre seba istú mieru času — kúpi si za pár krajciarov kalendár a ten stane sa mu svedomitým vodičom v jeho plavbe po mori času. No keď zaplatíme toho vodiča, musí byť on aj dobrý — núka sa ich hrúza, prizrime sa tedy, čo ktorý hoden, aby tým ľahšie sme si mohli vybrať súci pre svoju potrebu.

Toho roku môžeme byť spokojní s našimi kalendármi — máme ich na výber, čo pri našich neblahých literárnych pomeroch mnoho značí. V mojich rukách nachodí sa šesť slovenských kalendárov, ktoré dľa skromnej mienky mojej — pravda do ohľadu berúc naše pomery, kde aj s relatívne slabším musíme sa uspokojiť — sú

všetko dosť dobré. Na prvé miesto nechcem postaviť však ani jeden a vypočítam ich len dľa času, ako som ich obdržal.

Slovenský obrázkový kalendár, ročník XXII. Turčiansky Sv. Martin, strán 94, cena 20 kr., (Martinský).

Pútnik sv. Vojtešský. Vydáva Spolok sv. Adalberta (Vojtecha), roč. XXII., redaktor: F. Otto Matzenauer, v Trnave, strán 128, LVII a inseráty, cena 30 kr. (Pútnik.)

Slovenský domový kalendár, ročník X., v Ružomberku, nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu, strán 172 a inseráty, cena 30 kr. (Salvov.)

Nový domový kalendár, vydáva Uhorsko-krajinský vzdelávací spolok slovenský, ročník VIII., Budapešť, strán 72 a jarmoky, cena 30 kr. (Nový domový.)

Viliama Méhnera *Obrázkový kalendár rodinný*, sestavil Ján A. Ferienčík, Budapešť, strán 64 mimo kalendária, jarmokov a inserátov, cena? (Méhnerov väčší.)

Viliama Méhnera *Nový malý obrázkový kalendár*, sostavil Ján A. Ferienčík, Budapešť, strán 16 mimo kalendária, jarmokov a inserátov, cena? (Méhnerov malý.)

Národný Kalendár, vydal Národný Slovenský Spolok v Amerike, redaktor P. V. Rovnianek, roč. I., Pittsburgh, Pa., strán 231, cena 35 centov. (Americký.)

Prizrime sa predovšetkým chronologickej časti týchto kalendárov. Dľa mojej mienky, kalendár dobrý má podať všetko možné, čo súvisí s časom, v priečinkoch jednotlivých mesiacov. V tomto ohľade má byť bohatosť a z tohoto ohľadu kalendár Salvov položiť by sme mohli na prvé miesto, poneváč v ňom pre každý mesiac vykázané sú štyri strany. V Martinskom každý mesiac obsažený je, v pomere na objem kalendára, dosť podrobne, na dvoch, taktiež v Americkom na dvoch stranách. V Pútniku venovano každému mesiacu len po jednej strane, čo, do ohľadu berúc, že nachodí sa tam len jeden priečinok mien (rímsko-katolícky), tiež postačí. V pešťbudínskych kalendároch vykázano každému mesiacu tiež len po jednej strane.

Starú poveru o nastať majúcom počasí najdeme všade, vynímajúc kalendár americký. Praktický Amerikán nepotrebuje také nesmysly, pomyslel som si, keď som ho sostavoval, — no uznám, že smelosť by bola ku tomu potrebná, vykoreniť ten blud jedným ťahom z našich kalendárov. Aj obchodný záujem padá na váhu, ale pomaly, z roka na rok, dobre by bolo utrhnúť z občianskeho práva tej povery. Obchodný záujem má pre nakladateľa veľkého významu a preto zase nemožno schvaľovať, že v Salvovom kalendári nenachodíme červenej tlače. Je to len formalita, pochodiaca z dávnych časov, no ľud na ňu drží.

Ostatne, keď prognosa počasia na čas má sa ešte aj udržať v kalendároch našich, dobre by bolo aj iné veci pridať ku dňom. Veľmi chvályhodno je, že dľa príkladu Lichardových kalendárov v Salvovom najdeme priečinok pod názvom: „Kalendár z behu prírody a života ľudského.“ S mojej strany snažne odporúčal by som

pri každom dni urobiť spomienku na dáku pamätihodnú udalosť s udaním roku, zvlášte z našeho života národného. V tomto smere chcel som sám urobiť počiatok, keď v Americkom priložil som ku každému mesiacu tabulku niekoľkých pamätihodných dní.

V astronomickej časti kládol by som najväčšiu váhu na východ a západ slnka Východ a západ mesiaca pre kalendár nemá tak veľký význam, tu postačilo by udanie hodiny, a aj to len pre noc; vo dne laik nikdy nepozoruje, kedy výjde mesiac alebo zapadne, ba to ani nemôže urobiť. Východ a západ slnka udaný má byť v hodinách stredného času. Toto sledujú všetky kalendáre, jediný Salvov robí výnimku, ktorý udáva všetky dáta v čase slnečnom, čo pre kalendár, spracovaný pre dennú potrebu, nijako sa nehodí. Východ a západ slnka závisí od šírky miesta, pre ktoré je kalendár robený. Keď vypočítame si dĺžku dňa v čas letného slnovratu, tedy pre 21 jún 1893, najdeme dľa jednotlivých kalendárov:

Martinský	16	hod.	7	min.
Pútnik	15	„	46	„
Méhnerove	15	„	53	„
Nový domový	15	„	52	„
Salvov	16	„	—	min.
Americký	15	„	3	„

Martinský osnovaný je na šírku Turčianskeho Sv. Martina, pešťbudínske pre šírku Pešťbudína, Americký pre šírku Pittsburgu. Dľa Connaissance des Temps“ je šírka

Pešťbudína 47° 29' 12" (Budín),
Trnavy 48° 23' 44",

deň dňa 21. júna, a vôbec v lete, je v Trnave dlhší než v Pešti, Pútnik založený je tedy pre šírku ešte omnoho nižšiu než Pešť. So svojej strany odporúčal by som, aby kalendáre, určené pre Slovensko, spracované boly pre jednu a tú istú šírku — najlepšie pre parallelný kruh šírky 48° 45', ktorý takmer na dve rovné polovice delí Slovensko. Aj v udaniach, týkajúcich sa času, závisiaceho od dĺžky geografickej, ukazuje sa veľká rôznosť v týchto pár kalendároch. Ako príklad uvediem tu len čas letného slnovratu. Tento nastane dľa kalendára

Méhnerovho	21.	júna	6	hod.	2	min.	ráno,	
Nového domov.	21.	„	6	„	2	„	„	
Martinského	21.	„	6	„	26	„	„	
Pútnika	21.	„	6	„	26	„	„	
Salvovho	21.	„	0	„	39	„	„	(??)

Dľa pešťbudínskych kalendárov nastane letný slnovrat prv, než dľa Martinského a Pútnika, poneváč je Pešťbudín východnejšie než Martin a Trnava. Dáta čiastok roka, udané v Salvovom, nie sú správne, aspoň nemohol som vypátrať, pre ktorý meridian a v akom čase sú udané. Tu odporúčal by som tiež, aby všetky kalendáre slovenské zhotovené boly pre jeden a ten istý meridian, najlepšie $1^h\ 15^m$ od Greenwicha, čo by bolo 15 minút rozdielu so zonovým časom. Časom mohly by sa všetky udania času podať v čase zo-

novom; nateraz bola by to veľmi opaprikovaná reforma, hlavne ohľadom na východ a západ slnka. V Novom Domovom prepisuje sa priečinok východu a západu slnka z roka na rok — podozrenie toto čerpám z porovnania predošlých ročníkov; a to je tiež nie správne. Východ a západ slnka závisí od dĺžky slnca, a táto nie je tak jednoduchá veličina, že by sa tie mohly z roka na rok prepisovať. Načože sú ephemeridy astronomické?

Čo týka sa zábavno-poučnej časti našich kalendárov, dovolujem si tiež niekoľko poznámok. Hlavnou časťou kalendára je síce jeho kalendárnická časť, ale poneváč už od dávna pripojuje sa vlastnému kalendáru aj zvláštny prívesok, keďže kalendár je knihou veľmi rozšírenou, musíme sa prizreť aj prívesku, ktorý so sebou vnáša do všetkých vrstiev spoločnosti ľudskej — prívesok tento stáva sa dľa obyčaje mierou kvality kalendára.

U nás časť tá má byť osnovaná z ohľadu toho, že každý kalendár slovenský má svoje občianske právo tak na stole boháča, ako aj v chudobnej chate — každý slovenský kalendár písaný je *celému* národu, *celému* ľudu slovenskému. V literatúre slovenskej nestretáme sa ešte s kalendármi špeciálne odbornými. V našom kalendári majú najsť tedy miesta všeobecné články ľudové, hlavne také, ktoré sú časové. Pravda, aj u nás sú kalendáre rozličného smeru, jeden slúži zámerom takým, druhý iným — no všetky, ktoré chcú byť aj duchom slovenské a nie len tou mrtvou literou, maly by mať krásnu úlohu poučovať ľud a maly by v ňom vzbudzovať ducha národného. Dľa skromnej mienky mojej neplní v ohľade tomto ani jeden z našich kalendárov úplne svoju povinnosť — vynímam kalendár americký, ktorý skrz-voskrz je tendenciósny, národný. A nie je to zjav potešiteľný po znamenitých, skutočne ľudovo-národných kalendároch slavneho nášho Licharda. Že výjavy národného života nášho, ako jubileum Sasinka, Jána Amosa Komenského a podobné našly ozveny v jednotlivých kalendároch, to nepostačí ešte — veľká škoda, že ani jeden kalendár neberie si za vzor kalendáre Lichardove. Aspoň v jednom druhom chceli by sme najsť úplnú chroniku nášho života národného. Kalendár dostane sa do rúk aj najnižšej vrstvy nášho ľudu, a ten ľud, ten by už tiež raz mal vedieť o slovenskom národnom žití a bytí. Ak máme z našich, slovensky písaných kalendárov daktorý pomenovať *národným*, tak môžeme epiteton tento dať aj Novému domovemu kalendáru, bo positívne ani tento neuráža náš národný cit. Skutočne národný kalendár musí aj roznecovať ten cit — a toto robia duchom naše kalendáre len v malej miere. Vyzvanie, ktoré upravuje neunavný redaktor *Literárnych Listov* na redaktorov našich kalendárov: „V našich kalendároch žiadali by sme si videť nielen rad slovenských časopisov, lež i soznam dobrého čítania, názvy dobrých kníh a spisov, ktoré vyšly roku minulého. Nám Slovákom treba použiť každej veci, ktorá by poslúžila k rozšíreniu našich plodov literárnych. Služba, ktorú by v tomto ohľade vykonaly naše kalendáre, bola by vzácna“ — vyzvanie toto podpisujem i ja. — Ostatne zábavno-poučné časte kalendárov našich sú dosť zajímavé. Prizrime sa však jednotlivým:

Martinský kalendár, v rúchu už známom, obsahuje 36 strán zábavno-poučnej časti a zdobí ho 12 obrázkov. Keď si už vzal firmu Lichardových kalendárov, mal by aj za tými kráčať. V tomto ohľade je však ešte ďaleko. Drobné sú síce článočky *Ján Kollár* (str. 38) a *Ján Amos Komenský* (39), ale v pomere k objemu kalendára dostatočné a dobré. Skôr takých by malo viac byť, než prejať odrazu hneď dve humoresky z *Černokňažníka*, ktoré zaujímajú temer tretinu kalendára. Keby kalendár bol dvakrát tak objemný, ušlo by to, ale takto radšej mohla by redakcia prevziať menšie poučno-zábavné veci, na pr. z *Nár. Hlásnika* alebo z *Obzora*. Ostatne obsah dobrý a kalendár pre ľud už aj pre nízku cenu veľmi vhodný.

Pútnikom sv. vojtešským previeva duch kresťansko-katolícky, náboženský, na jaký v našej dobe ľud náš má najvyššiu potrebu. Bohatý obsah jeho riadi sa dľa toho. Že je on duchom celkom náš, toho dôkazom sú články z našeho života národného, ako životopis *František Viktor Sasinek* (str. 104 s obrazom), *Prvá kniha učeného slovenského tovarišstva* (Fándliho Hospodár z roku 1792) (str. 108), a iné. Z časových článkov spomnem: *Jubilárne slávnosti korunovania J. V. kráľa Františka Jozefa I.* (str. 70), *Objavenie Ameriky* (str. 92) a iné. Pútnik nemal by chybovať v žiadnej katolíckej slovenskej rodine už pre bohatosť obsahu zábavno-poučnej časti jeho.

Salvov *Slovenský domový kalendár* zavítal toho roku v novom rúchu, zdobí ho krásny, vo farbách prevedený titulný obraz, pošlý myslím z daktorej českej umeleckej dielne a zhotovený akiste dľa motívov titulného obrazu Ottovho Veľkého slovanského kalendára. Tento je však slovenský: duch času vznáša sa nad Ružomberkom. Kalendár ozdobený je mimo toho 12 obrazmi. Z časových článkov spomnem: *Rozpomienka na pôsobenie Jána Amosa Komenského* (str. 56), *Štyridsaťročie literárnej činnosti Franka Víťaz. Sasinka* (str. 77), *Hrozné nešťastie v baňach příbramských* (str. 94), *Nové peniaze* (str. 106), atď. Vôbec obsah tiež bohatý a dobrý, a len ľutovať treba, že redakcia ešte podrobnejšie nepodala nám obraz našeho národného života z minulého roku, ako bolo to v prvých ročníkoch Salvových kalendárov. Tento ročník je potešiteľným pokrokom alebo lepšie preporodením tohoto kalendára.

Nový domový kalendár opatrený je tiež známym už farbistým titulným a 15 obrázkami v texte. Z obsahu vo všeobecnosti zajímavého vynímam: *Slávnosti z príležitosti korunovačného jubiläuma* (str. 20), životopisy: *Gabriel Baross †* (str. 26), *Dr. Alexander Wekerle* (str. 63), *Životopis Krištofa Kolumbusa* (str. 31), potom *Nové peniaze* (str. 65) a iné.

Méhnerove kalendáre chcú byť hlavne ľudovými. *Väčší*, opatrený dosť vhodným obrazom titulným, prevedeným vo farbách, ktorý predstavuje sedliacku rodinu slovenskú okolo stola. Mimo toho zdobí ho 45 rozličných obrazov. Veľmi dobre padne vidieť v ňom obrazy z nášho života, zvlášte povďační môžeme byť za reprodukciu Věšínovho obrazu, no dobre by bolo bývalo, čo len akú

malú poznámku urobiť o pôvode toho obrazu. K nemu napísaná báseň *Za rána* (str. 53) nepostačí. Obrázky ku článku *Hlad v Orave* (str. 52) hodia sa tiež dobre do kalendára. Milo účinkuje veľký obraz „Slovenský drotárik zabáva mladé devy", reprodukovaný, myslím, dľa fotografie. Z časových článkov vyníınam životopisy *Gabriel Baross* (str. 17), *Klausius Vassary* (str. 49), *Slávnosti pri korunovačnom jubiläume* (str. 33) a iné. Obsah je zábavný a poučný — dobre je, že podáva plody našich prvých básnikov, ako Sládkoviča, Bottu, Hviezdoslava, a málo len chybí a mohli by sme vradiť kalendár ten medzi naše aj duchom. *Méhnerov menší* je len akoby výťah väčšieho.

Národný Kalendár americký je, ako som už spomnel, skutočný národný kalendár a zaslúžil by najväčšieho rozšírenia aj pod Tatrami. Obsah jeho je bohatý [1]) a rozmanitý — vo všetkom tendencia národná. Skoro by som povedal, je to — pravda pôvodné — americké vydanie slávnych *Pokladnic* Lichardových. Hovorím „skoro", aby nepoložil som hranicu zdokonaľovania sa tohoto výborného dielca americko-slovenskej literatúry. Že zastúpení sú tam zväčša „staro-krajskí" spisovatelia, nerobí nič — naši rodáci za okeánom naučia sa tiež písať, keď dostávať sa im bude takého duševného pokrmu, ako je prítomný kalendár, a potom pomáhať budú aj nám pri obrábaní národa roli dedičnej. Len tak napred! Rozberať obsah jeho nejdem, istotne stane sa to so strany povolanejšej, vynímam len niektoré články: *K novému roku*, báseň od Hviezdoslava, *Z dôb utrpenia*, Franko Macvejda, *Pomery slovenské v posledných dvoch desaťročiach*, zasielateľ Štefan Daxner, *Dvaja králi v Uhorsku*, od Fr. V. Sasinka, *Úvaha o príčinách vysťahovania sa ľudu sloven ského a vplývania na slovenské i krajinské pomery* od Hradeckého, *Romanca*, veselohra od J. Graichmana, *Ako muž svoju ženu z vypluenci vyliečil?* od Št. Bellu, *Za súmraku*, od známeho priateľa amerických Slovákov, Čecha Jičínskeho, a mnoho iných. Sú tu životopisy Sasinka, Mudroňa, Slovenského, Washingtona, Franklina, Kolumbusa, Kollára, viacej básničiek Leštinského atď. atď. Kalendár možno dostať u redaktora: P. V. Rovňanek, Pittsburgh, Pa. P. O. Box 124. pre Europu za 45 centov. Dr. *Ján A. Wagner.*

Čítanka pro školy rolnické a zimní hospodářské. Péčí velesl. zemského výboru království Českého sestavili: Jan Tomeš, ředitel chmelařsko-hospodářské školy v Rakovníku, Václav Pláuský, professor vyšších reálných škol v Rakovníku, Karel Šatra, katechet na měšť. a zimní hospodářské škole v Hořovicích, Alois Mollenda, professor na střední škole hospodářské v Hracholuskách, Josef Frána, professor na c. kr. gymnasii v Něm. Brodě a bývalý učitel na rolnické škole v Ml. Boleslavi. Se třemi mapami a obrazy v textu. V Praze. Nakladatel J. Otto, 1892. V 8° str. 318. Cena viazaného výtisku 1 zl. 60 kr.

Sostavenie tejto Čítanky ukazuje, že ľudia, kťorí sú povolaním svojím bližší prírode, zachovajú sviežosť ducha, neotupejú. Sosta-

[1]) Len veršami je Kalendár strašne pokvárený. Red.

vitelia nechceli len poučovať, známosťami hospodárskymi, fysikálnymi, zemepisnými a dejepisnými napchávať žiakov, oni mali na zreteli i osviežovanie mysle a ušľachťovanie citu. Táto časť Čítanky, slúžiaca k povznášaniu ducha, budeniu a utvrdzovaniu národného povedomia, bude zároveň i dobrým uvedením do literatúry. Tým istejšie, že kusy sú zväčša veľmi umne volené. Ako je dobre vštepiť budúcemu hospodárovi do mladej duše na pr. túto báseň Sládkovu:

Na poli, roli
oráč oře,
na poli, roli
na úhoře.

Oráči, zorej
nám to pole,
velký tam poklad
leží dole.

Vzácný a dávno
nevídaný,
už po staletí
zakopaný.

Smáčený krví,
slzou z oka —
oráči, orej
do hluboka!

Oráči, orej
pevnou pěstí:
vyorej nám to
české štěstí!

Vyorej nám je,
jako bylo,
by se zas v Čechách
vyjasnilo!

Šk.

Učené slovenské tovarišstvo z roku 1793. Spolok sv. Adalberta (Vojtecha) vo svojom výborovom zasadnutí dňa 25. augusta t. r. uzavrel zasvätiť storočnú pamiatku „*Učeného slovenského tovarišstva*“, založeného v Trnave r. 1793, jako predchodcu a mravného pôvodcu svojho, a prevedením tohoto uzavretia poveril trojčlenový odbor, pozostávajúci z pp. *Jozefa Kohútha*, dekana-farára v Dolnom Kubíne, *Jozefa Kačku*, kaplána v Balogu (Fekete Balog, Zvol. stol.) a *Fr. Richarda Osvalda*, redaktora „Kazateľne“ na Teplej (o. p. Bélabánya).

Za popredný bod programmu schválil výbor sobranie a zachovanie všetkých tých diel, ktoré toto *tovarišstvo* vydalo, a rukopisov, ktoré hlavne jeho vlivom a pôsobením povstaly. A to je podjedným i najťažšia práca odboru.

Z kníh Učeným slovenským tovarišstvom vydaných spomíname: Fándlyho: *Pilní domajší a polní hospodár* v štyroch dieloch (1793 v Prešporku); *Compendiata Historia Gentis Slavae* (1793); *Zelinkár* (1793); *Príhodné a sváteční kázne*, v 2 sväzkoch (1795; od Bajzy: *O Epigrammatech* v 2 dieloch (1794 v Žiline); *Veselé účinky a rečení k strávení truchlivých hodín*; atď. a *Príklady ze sv. písma starého a nového zákona* vo 2 dieloch (182); *Cvičení pobožnosti*; *Právo o živení farárov*; *Obrana blahosl. P. Marie*; *Kresťansko-katolícke náboženství* v 5 dieloch (1796); od M. Kiselého: *Doverné a spasitelné rozmlúvání* (1795); od Adalb. Gazdy, františkána: *Zrelé ovocé slova božího* vo 2 dieloch (1796); *Zahrada kvetná* v 2 dieloch (1798); *Dvanáctero kázaní* (1796 v Skalici); Kázne: *Bolestné stažování Krista Pána* v 2 knihách (1799—1801 v Trnave; od P. P. *Opáta Petra Metestasio duchovné divadlo* (1801 v Trnave); od